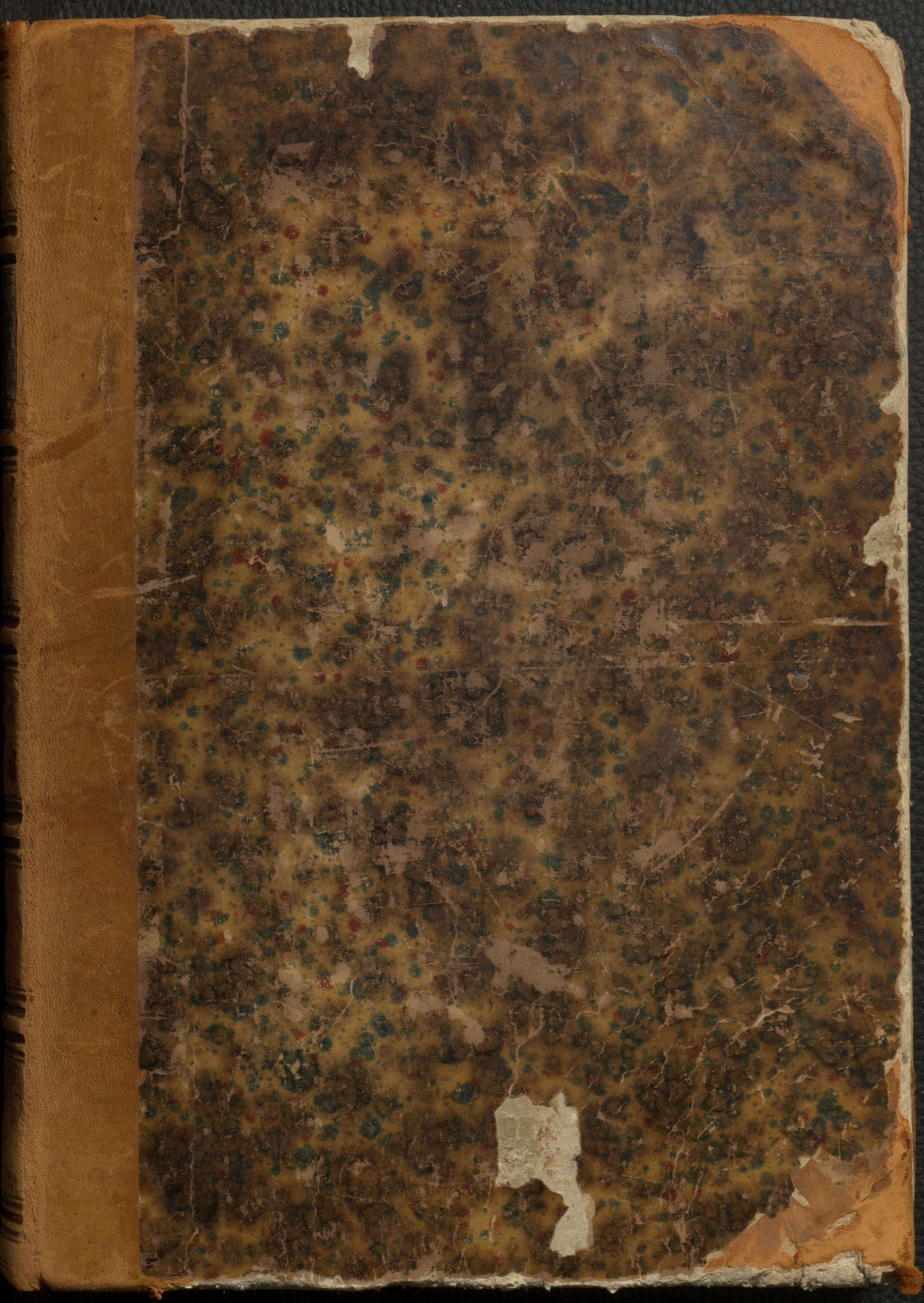

Cusa, Nic. de. Operum vol. I et III
Editio I operum Parisiis, Ascensius, 1513.
Indice incompleto (in principio del vol. I).

Raymond Klibansky

necessitas complexionis) De ludo globi fol. 159r

Plato fol. 73

HAEC ACCVRATA RECOGNITIO TRIVM VOLVMINVM, OPERVM CLARISS. P. NICOLAI CVSAE CARD. EX OFFICINA ASCENSIANA RECENTER EMISSA EST. CVIVS VNIVERSALEM INDICEM, PROXIME SEQVENS PAGINA MONSTRAT.

VAENVNDANTVR CVM CAETERIS eius operibus in Aedibus Ascensianis.

INDEX VNIVERSALIS TRIVM VOLVMINVM.

¶IN PRIMO VOLVMINE HAEC CONTINENTVR.

	FOLIIS.
De docta ignorantia Libri tres.	i.xii.xxiiii.
Apologia doctæ ignorantiæ.	xxxiiii.
De coniecturis duo. * *	xli.l.
De filiatione dei.	lxv.
De genesi.	lxix.
Idiotæ Libri quatuor. * *	lxxv.lxxviii.lxxxi.xciiii.
De visione dei.	xcix.
De pace fidei.	cxiiii.
Cribrationis Alchoran libri tres. *	cxxiii.cxxxiii.cxliiii.
De ludo globi libri duo.	clii.clx.
Compendium.	clxix.
Dialogus de possest. * *	clxxiiii.
De beryllo.	clxxxiiii.
De dato patris lumini.	cxciii.
De quærendo deum. * *	cxcvii.
De venatione sapientiæ.	cci.
De apice theoriæ.	ccxix.
¶IN SECVNDO VOLVMINE HAEC.	
De deo abscondito dialogus.	ii.
De annunciatione dialogus.	iii.
De æqualitate. *	xv.
Excitationum libri decem.	vii.
Coniectura de nouissimis diebus. *	i.
Septem epistolæ.	iii.
Prima ad Rodericum de potestate Rhomanæ ecclesiæ.	iii.
Secunda ad Bohemos de vsu cõmunionis.	v.
Tertia ad eosdem de vsu cõmunionis.	ix.
Quarta ad eosdem reuocans eos ad vnionem ecclesiæ.	xiii.
Quinta ad eosdem de eodem.	xiiii.
Sexta ad presbyteros & sacerdotes Bohemiæ.	xv.
Septima ad Clerum & literatos Bohemiæ.	xvi.
Reparatio Calendarii.	xxii.
Correctio Tabularum Alphonsi. *	xxix.
MATHEMATICA.	
De transmutationibus geometricis.	xxxiii.
De arithmeticis complementis.	liiii.
De mathematicis complementis. *	lix.
Complementum theologicum.	xcii.
De mathematica perfectione.	ci.
IN TERTIO VOLVMINE HAEC.	
De catholica concordantia libri tres.	ii.

FINIS.

Manuductio de intellectuali trinitate ad diuinam.cap.vi. cxxxv.
Manuductio eiusdem per amorem.cap.vii. cxxxv.
Declaratio sanctæ trinitatis.cap.viii. cxxxvi.
Aenigma licet remotum:benedictæ trinitatis.cap.ix. cxxxvi.
Iterum ex tribus personis manuductio.cap.x. cxxxvi.
Necesse est Arabes fateri trinitatem.cap.xi. cxxxvi.
CHRISTVM veraciter fuisse mortuum et crucifixum.cap.xii. cxxxvi.
Q̃ crucifixio sit CHRISTI exaltatio/et glorificatio.cap.xiii. cxxxvii.
Quomodo deus animam CHRISTI ad se reduxit:ipsum transmigrare fecit/et assumpsit.cap.xiiii. cxxxviii.
De resurrectione IHESV CHRISTI.cap.xv. lxxxviii.
Mysterium trinitatis/et mortis CHRISTI.cap.xvi. cxxxix.
De fructu mortis CHRISTI.cap.xvii. cxl.
De paradiso.cap.xviii. cxli. Inuectio contra Alchoran.cap.xix. cxli.

INDEX TERTII LIBRI ALCHORAN.

Q̃ Alchoran fide vnius dei salua:oĩbus blandit/Christum tñ p̃ferẽdo.cap.i. cxlii.
Q̃ Mahumet ignorauit q̃d agẽdũ et sẽtiẽdũ:et nil firmiter assertũ reliq̃t.ca.ii.142.
Cur dicuntur saluati credentes Alchoran:et q̃ gladius est magister.cap.iii. cxliii.
Q̃ de⁹ Alchorã videat̃ de⁹ absolut⁹.et de⁹ ali⁹ de quo loq̃t reb⁹ sit imers⁹.c.4.143.
Q̃ de⁹ Alchorã videat̃ minor oĩb⁹ reb⁹/et su⁹ Mahumet atq̃ ei⁹ cõcept⁹.c.5.144.
Q̃ Mahumet temere cõtra dei p̃cepta Christũ in Christianis p̃seq̃t.cap.vi. cxliiii.
Q̃ Mahumet credit dei præsentiã necessitare ad omnia quæ agunt.cap.vii. cxliiii.
Q̃ finis operis Mahumet:fuit sui exaltatio.cap.viii. cxlv.
Q̃ Mahumet nunc scribat CHRISTVM deũ et hoĩem:nũc hominẽ tantũ. sic nũc singularem deum:nunc pluralem.cap.ix. cxlv.
Q̃ Mahumet cõtinue variat:vt in exemplis.cap.x. cxlv.
Contra id/q̃ lex Alchoran sit lex Abrahæ.cap.xi. cxlvi
Q̃ Alchoran male dicat Abrahã fuisse idolatrã:et vera historia ponit̃.ca.xii.cxlvi.
De promissione facta Abrahæ fideli.cap.xiii. cxlvii.
Q̃ pactum dei et Abrahæ excludit Ismahelitas:et in Christo mediatore concluditur.cap.xiiii. cxlviii.
Q̃ nõ nisi Christian⁹ trinitatẽ ĩ vnitate adorãs:Abrahę fili⁹ ẽẽ possit.c.xv.cxlviii.
Q̃ Arabes legem Abrahæ penitus ignorent et eius sint p̃secutores.cap. xvi. cxlix.
Suasio q̃ Solthanus mandet Mariam virginem theotocon credi: et lumen euangelii amplecti.cap.xvii. cxlix.
Ad Caliphã de Baldach:q̃ Iudæi de Abraham apposuerũt in Alchorã.ca.xviii. cl.
Ostensio sine CHRISTO non posse quenq̃ felicitari.cap.xix. cl.
Ostensio CHRISTVM meruisse Christianis immortalitatem.cap.xx. cli.
Declaratio similitudinis Adæ/et CHRISTI.cap.xxi. cli.

INDEX LIBRI DE VENATIONE SAPIENTIAE.

Sapientiam pastum esse intellectus.cap.i. Fo.cci.
Quo principio rationes sapientiæ perquisiui.cap.ii. cci.
Quo discursu ratio venatur.cap.iii. cci.
Quõ intellectus exemplo artis logicæ se iuuat.cap.iiii. ccii.
Quomodo exemplo geometrico proficit.cap.v. ccii.
Dilucidatio ex suis posse fieri.cap.vi. ccii.

Q; vna est causa ipsius posse fieri omnia.ca.vii. cciii.
Quomodo Plato et Aristoteles venationem fecerunt.cap.viii. cciii.
Quomodo sacræ literæ et philosophi:idem varie nominauerunt.cap.ix. cciiii.
Quomodo sapientes:posse fieri nominarunt.cap.x. cciiii.
De tribus regionibus et decem campis sapientiæ.cap.xi. ccv.
De primo campo/doctæ scilicet ignorantiæ.cap.xii. ccv.
De secundo campo/possest.cap.xiii. ccv.
De tertio campo/scilicet non aliud.cap.xiiii. ccvi.
De quarto campo/scilicet lucis.cap.xv. ccvi.
De eodem.cap.xvi. ccvii. De eodem.cap.xvii. ccvii.
De campo quinto/scilicet laudis dei.cap.xviii. ccvii.
De eodem.cap.xix. ccviii.
De eodem.cap.xx. ccviii.
De sexto campo/scilicet vnitatis.cap.xxi. ccix
De eodem.cap.xxii. ccix.
De septimo campo/scilicet æqualitatis.cap.xxiii. ccx.
De octauo campo / scilicet nexus .cap.xxiiii. ccx.
De eodem.cap.xxv. ccxi.
De eodem.cap.xxvi. ccxi.
De nono campo/scilicet termini.cap.xxvii. ccxii.
De eodem.cap.xxviii. ccxii.
De eodem.cap.xxix. ccxiii.
De decimo campo/scilicet ordine.cap.xxx. ccxiii.
De eodem.cap.xxxi. ccxiiii.
De eodem.cap.xxxii. ccxiiii.
De vi vocabuli.cap.xxxiii. ccxv.
De capta præda.cap.xxxiiii. ccxv.
De eodem.cap.xxxv. ccxvi.
De eodem.cap.xxxvi. ccxvi.
De declaratione.cap.xxxvii. ccxvi.
Rememoratio.cap.xxxviii. ccxvi.
Epilogatio.cap.xxxix. ccxvii.

INDEX LITERARIVS PRIMI VOLVMINIS ANNOTATORVM IN MARGINE/PER FOLIORVM NVMERVM SIGNATVS.

Egritudo. xcviii.
Aequalitas. iii.
Aeqlitas. lxxvii.
Aequalitas. cxvi.
Aequalitas. ccx.
Aequilaterus infinitus. v.
Aer. xcvi.
Aeternitas. xi.
Ager. lxxvii.
Alteritas. iii.
Amabile. lxxvi.
Amans. lxxvi.
Amicitiæ. xcviii.
Amor. iii.& xxx.
Angulus incidẽtiç. xxiiii.
Anhelitus. xcv.
Anima. lxxxi.
Anima humana. lxi.
Anima mũdi. xvii.
Anima mundi. xviii.
Anima mundi. xcii.
Animalia. xcv.
Animalia. xcvi.
Annus. xcvii.
Aqua. xciiii.
Aqua. xcv.
Archangelus. cxiiii.
Arcus. xcvii.
Arena. xcviii.
Argentum. xxx.
Argentum viuũ. xcvi.
Arithmetica. xiii.
Arithmetica. xxiii.

Ars.folio. xiii.xxx.lviii.
& iterum.folio. lxxxi.
Ars coclearia.fo. lxxxii.
Ars memoratiua,fo. ccxv.
Ars pictoria.fo. lxxiii.
Ascensio.folio. xxix.
Assimilatio.folio. lxxxviii.
Astronomia.folio. xii.
Aurum.folio. xxx.
B
BAlista.folio. xcvii.
Bella.folio. xcviii.
Beryllus. clxxxiiii.
Bombardę.folio. xcvii.
Bonum.folio. lxxix.
CAliditas.fo.clxxxvii.
Calor.folio. xcv.
Calor.folio. xcvii,
Candelæ.folio. xcii.
Cantilenæ.folio. xcviii.
Capacitas.folio. c.
Capilli.folio. xcviii.
Carnes.folio. xcvi.
Centrum.folio. ix.
Chalcimia.folio. xiii.
Chalcimiæ vanitas.fo. xcvi.
Cibus.folio. xxxiii.
Circinus.folio. lxxxix.
Circulus.folio. ii.
Circulus.folio. viii.
Circulus.folio. xxvii.
Circulus.folio. lxxx.
Circulus,folio. lxxxvii.
Circulus.folio. xcviii.
Circulus infinitus.folio. ix.
Circulus infinitus.folio. v.
& ix.
Circunferentia.folio. v.
Circunferentia.folio. ix.
Clepsydra.folio. xcvii.
Climata.folio. xcv.
Coclear.folio. lxxxi.
Coclear.folio. lxxxv.
Coclear.folio. lxxxix.
Cognitio sui.folio. lxiii.
Communitas naturæ.fo. iiii.
Comparatio.folio. l.
Concordia.folio. xi.
Coniectura.folio. iiii.
Connexio.folio. iii.
Connexio.folio. iiii.
Connexio.folio. lxxvii.
Conseruans.folio. ix.
Costa.folio. lxxxv.
Costa.folio. clxxix.
Creatura.folio. xiiii.
Cursus.folio. xcvii.
Curuitas.folio. lxxx.
D
DAns esse.folio. ix.
De homine.fo. lx.
Deus homo.fo.xxvi.
Dialogus de nō aliud:fo.ccvi.
Diamas.folio. lxxxiiii.
Diamas.fo. xcvi.
Diameter.folio. v.
Diameter.folio. ix.
Diameter.folio. lxxx.
Diameter.folio. lxxxv.
Diameter.folio. clxxix.
Dies.folio. xcvii.
Differentia & cōcordātia. liii.
Differentia animatorū. lvii.
Differentia indiuiduorū. lvi.
Differentia modorum.fo. lvi.
Discipulus.folio. lxv.
Discretio.folio. iiii.
Diuisio.folio. iii.
Docere.folio. lxxii.
Doctor.folio. xxvii.
Dosis.folio. xciiii.
ECcentrici.folio. vii.
Ecclesia.folio. xxxiii.
Eclypses.fo. xcviii.
Efficiens.folio ix.
Elementa.folio liii.
Elementa.folio. xcvi.
Elementū in elemēto.fo. lxiii.
Epistola.folio. clxviii.
Esse indiuiduale.fo. cvi.
Essendi modi quattuor. xvii.
Essentia.folio. viii.
Exercitus.folio xcii.
Explicatio.folio. l.
Ex ipso.folio ix.
Extra.folio. ix.
FAbulę ex apocriphis. folio. cxl.
Fatum.folio. xvii.
Ferrum.folio. xxx.
Ferrum.folio. lxxvi.
Ferrum.folio xcvi.
Fertilitas.folio xcviii.
Fides.folio xxxi.
Filiatio dei.folio lxv.
Filius.folio iiii.
Finis.folio ix.
Fistulę.folio. xcviii.
Forma.folio. ix.
Formę a mente.folio. lxxxvi.
Fortitudo.folio xcvii.
Frigus.folio xcv.
Frigus.folio xcvii.
Frondes.folio xcviii.
Fumus.folio xcvii.
GEmmæ.folio xcvi.
Generatio.folio. iii.
Genesis.folio lxix.
Genus.folio x
Geometria.folio xxiii
Geometria.folio xcviii.
Grana.folio xcviii
Granum frumenti.fo. xxix.
Grauitas.folio xcviii.
Gubernans.folio. ix.
HArmonia.fo. lxxiiii.
Herbæ.folio. xcvi.
Hoc.folio iiii.
Homo.folio lix.
Homo.folio xcv.
Homo.folio clxxxvi.
Horologium.folio cxl.
Humana natura. fo.ix.
Humanitas.folio ciii.
Humores.folio xcvi.
I
ID.folio .iiii.
Id iditas idētitas.iiii.

Idem iiii.
Iditas cxvii.
Identitas cxvii.
Ignis xxx.
Ignis clxxxvii.
Impar xlvi.
Impoſſibile fieri cci.
In clxxxi.
Inæqualitas xiii.
Incapacitas c.
Indiuiſio iiii.
Infirmus xciiii.
In ipſo iiii.
Intellectus xxvi.
Intellectus xxvii.
Intellectus magiſtri lxvii.
Intelligens iiii.
Intelligere iiii.
Intelligibile iiii.
Intra ix.
Iudicium xxx.
Iudicia aſtrorum xcviii.
Inſtum lxxix.
Iuuenis xciiii.
LAc lxvi.
Laus ccvii.
Laus ccviii.
Laus iterum.folio ccviii.
Laudabilia.fo. xxvi.
Leuitas.folio xcviii.
Liber de figura mundi. ccx.
Liber de æqualitate.fo. ccx.
Lignum.folio xcv.
Linea.folio viii.
Linea infinita.fo. lxxx.
Lumen.folio xcii.
Lux.folio ccvi.
MAchinę.folio.xcviii.
Magi.folio xxxii.
Magica.folio. xiii.
Magiſter.folio. lxvi.
Magnes.folio. lxix.
Magnes.folio lxxvi.
Magnes.folio xcvi.
Magnitudo.fo. lxxxix.
Magnitudo ſolis.fo. xcvii.
Mahumetes.folio xxix.
Malei.folio xcviii.
Materia.folio ix.
Mathematica.folio. iiii.
Mathematicum mixtũ. ccii.
Maximum.folio. i.
Maximum contractum. xxv.
Medicina.folio. xiii.
Medium.folio ix.
Mens.folio lxxxi.
Mens.folio. lxxxix.
Mens in corpore.fo. lxxxiiii.
Mens immortalis.fo. xciiii.
Mens humana.folio. lxxxiii.
Menſa regis. fo.xxxiii.
Menſura.folio. xxiii.
Menſura.folio. lxxv.
Menſura.folio. lxxxviii.
Mentale verbum.folio.xxvii.
Metalla.folio. xcv.
Monas.folio. xxxvii.
Monas.fol. lxvii
Mors.fol. xxvii.
Motus orbium xcvii.
Motus Zodiaci.fol. xcvii
Multitudo.fol. lxxxix.
Muſica.fo. vii.xxiii.&.xcviii.
NAtiuitas.fol. xxvii.
Natura.fo. xx.
Natura.fol. xlviii.
Natura.fo. xcii.
Natura intellectualis. lviii.
Natura humanitatis. xxv.
Naturale impoſitum. lxxxi.
Neceſſitas.fol. xvii.
Negatio.fo. clxxxii.
Nexus.fol. ccx.
Nexus.fol. ccxi.
Nexus ccxi.
Notio mentis lxxxvii.
Numerus.fol. ii.
Numerus.fol. xxiii.
Numerus.fo. xxxvii.
Numerus.fo. xlii.
Numerus.fol. lxxv.
Numerus.fo. lxxxv.
OCulare ſpecillum.folio. clxxxiiii
Odia.fo. xcviii.
Ordo.fo. ccxiii.
Ordo. ccxiiii.
PAr.folio. xlvi.
Pater.folio. iiii.
Penetrans ix.
Periodus xcv.
Per ipſum.fo. ix.
Pictor ſui.fo. xcii.
Pictor.fol. cxiiii.
Plebei doctores.fo. xxxvii.
Polygonia.folio. ii.
Polygonia.fo. xxvii.
Poma Indiæ.fol. lxxvi.
Pondus.fo. xxiii.
Pondus.fo. lxxv.
Poſſibile fieri.fol. cci.
Præciſio rationalis fo. l.
Præciſum.fo. lxxix.
Prima vnitas.fo. xvi.
Prima vnitas.fol. xliii.
Principium.fo. ix.
Profunditas. xlvii.
Progreſſio xlii.
Prouidentia.fo. x.
Prudentia.fo. xcviii.
Puer.fo.lxv.& lxxvi.
Pulſus.fo. xcv.
QVadratum.fo.xxiiii
Quadratus.fo.xlvi.
Quæſtiones aſtrologorum.fol. xcviii.
Quantitas.fo. ii.
Quarta vnitas.fo.xvi.&xlii.
Quarta vnitas.fo. xlv.
RAdices.fo. xciiii.
Radix.fo. xlvi.
Ratio. xxvii.
Ratio. lxxxiiii.
Recta infinita.fo. v.
Rectitudo. lxxxiiii.
Rectitudo.fo. clxxxvii.
Rectum. lxxix.
Reſponſum Iud.fol. ccxiii.

Resurrectio. xxviii.
Rex cœli. cxiiii.
SAcerdos. cxii.
Sanguis. cxiiii
Sanitas. lxxxviii.
Sanus. xciiii.
Sapientia. cxviii.
Secunda vnitas. xvi.&.xliii.
Semen. ciiii.
Senarius. lv.
Senaria progressio. lv.
Senex. xciiii.
Sensatio. lxxxvii.
Sensus. xxvii.
Sensus. xxvii
Septenarius. lv.
Sermones. clxxxi.
Sermones. ccxx.
Simplicitas. xcviii.
Sol. clxxxiii.
Sol. clxxxvii.
Sophistica chalcimia. xcv.
Speculum rectum. lxvi.
Speculum curuum. lxvi.
Sphera. lxxi.
Sphera actus. viii.
Sphera finita. v.
Sphera infinita. x.
Sterilitas. xcviii.
Sulphur xcvi.
TErminus. ccxii.
Terminus. ccxiii.
Terra xcvi.
Tertia vnitas. xvi
Tertia vnitas. xliiii.
Ter trina distinctio. xlix
Thesaurus infinitus. lxxvi.
Thesaurus. lxxvii.
Triangulus. viii.
Trinitas. viii.
Trinitas. xc.
VAlor. xvi.
Vasa. xcviii
Velocitas. xcvii.
Venti. xcvii.
Ventus. xcvii.
Verbum. cxv.
Verbum vocale / rationale / mentale. lxxii.
Verum. lxxix.
Vir. lxv.
Virtus. xcvi
Vita. lvii.
Vitrarius. lxxii.
Vitrarius. clxxxiii.
Vitrum. lxxii.
Viuificator spiritus. xcii.
Vnitas. ii.
Vnitas. iii.
Vnitas. vii.
Vnitas. xxxvii.
Vnitas. lxxvii.
Vnitas. cxvi.
Vnitas. cxvii.
Vnitas. ccix
Vnitas ccix.
Vnitas & alteritas. xlv.
Vnitas maxima. iiii.
Vnum punctum. clxxxv.
Vnū vniuersum infinitū. xii.
Vocabulum. lxxxi.
Vocabulum possest. clxxvi.
Voces. xcviii.
Volatus. xcvii.
Vox. xxvii.
Vox. xcii.
Vrina. xciiii.

FINIS.

EX QVIBVS SERMONIBVS DECEM EXCITATIONVM LIBRI EXTRACTI SVNT.

AMē amē dico vobis si qd petieritis. xxv.
Afferte domino gloriā & honorē. xxx.
Accepistis in quo statis. xli.
Aue rabi xliiii.
Alleluia dies sanctificatus. li.bis.
Alleluia veni sancte spiritus. lxxxiiii.
Amē amē dico vobis qcqd petieritis prem. lxxii.
Annulo fidei subarrauit me dominus. lxxv.
Accepit IHESVS panes & gratias. xcvii.
Ait IHESVS. Sicut Moses exaltauit spētē. cii
Annunciamus vobis vitam æternam. cxxvi.
Agnus in cruce leuatur. cxliii.
Adorna thalamum tuum. clxv.
Assumptus est in cœlum. clxxxiiii.
Audistis fratres pium secundum. clxxxix.
Beati mūdo corde qm ipsi deū videbūt. xxx.
Beati qui audiunt verbum dei. lxxv.
Benedicta tu in mulieribus. lxxviii.
Beatus venter qui te portauit. lxxxii.
Beati qui audiunt verbum dei. xcvi.
Beati qui habitant in domo tua. cxliiii.
Compleuit deus die septimo. xxx.
CHRISTVS resurrexit xli.
Cum clamore. xliii.
Confide filia fides. lxix.
Confide fili remittunt̄ tibi peccata tua. lxxiii.
Cœlum & terra transibunt. lxxxvi.
Considera quomodo istud est. xcv.
Cum venerit paracletus. cvi.
Cum omni militia cœlestis exercitus. cxx.
Consummatum est. cxxxii.
Credentes signati estis. cxxxiiii.
Crucifixus resurrexit. cxlv.
Dicite filiæ syon. xlvii.
De peccato. xlix.

Dies sanctificatus. lii.
De sacrameto. lxii.
Deus in loco sancto suo. lxxv.
Diabolus reliquit eum. lxxvi.
Dies diei eructat verbum. lxxviii
Debitores sumus. cxvi.
Dialogus de oratione dominica. cxvii.
Dilexisti iustitiam. cxviii.
Dixi quomodo. cxxxiii.
Dominnm CHRISTVM sanctificate. cxxxv.
Dominabuntur populis. cxlvi.
Domine adiuua me. clxii.
Descendit ad inferna. clxxxi.
Dum sãctificatus fuero. clxxxviii.
Ego sum panis viuus. xxiiii.
Ecce euangelizo. li.
Ego resuscitabo eũ in nouissimo die. lvii.
Ex ipso & per ipsum. lviii.
Eadem mensura qua mẽsi fueritis. lxxiii.
Erant appropinquantes ad IESVM publicani lxxiii.
Erũt nouissimi primi & primi nouissimi. lxxv.
Estote parati. lxxvi.
Ecce ancilla domini. lxxxii.&.xcix.
Euangelium huius quartæ ferię. xcix.
Eratis aliquando oues errantes. cxxxiii.
Effeta. cxxxvii.
Ecce ascendimus Hierosolymam. clxix.
Filii huius sæculi prudentiores sunt. xxv.
Fides autem catholica hæc est. xxv.
Filius hominis vadit. lxxiii.
Gaudium meum in vobis. xxiiii.
Gloria in excelsis deo. xxvii.
Gloria in excelsis deo. xxviii.
Gaudiũ erit angelis dei super vno pctõre. cxiii.
Gaudium vestrum nemo tollet. clxxxii.
Hoc facite in meam cõmemoratione. xxxi.
Habenti dabitur. lxxviii.
Hic est verus propheta q venturus est. lxxxii.
Hic est filius meus dilectus. xcvi.
Humanũ dico pꝑter infirmitatẽ vestrã. cxiiii.
Hæc est voluntas dei sanctificatio vestra. cxxx
Hæc scripta sunt. cxxxiii.
Hoc facite in meam commemorationẽ. cxxxv.
Hæc omnia tibi dabo. clxx.
Hoc sentite in vobis. clxxvii.
In principio erat verbum. xi.
In hoc est clarificatus pater meus. xxiiii.
Intrantes domum inuenerunt puerum. xxviii.
Ibant magi quam viderant stellã sequẽtes. xxix
IHESVM quæritis Nazarenum. xxxvii
IHESVS autem emissa voce magna. xl.
In nomine IHESV. li.
IHESV præceptor miserere nostri. lxxv.
Iam patres & fratres. lxxvi.
Intuimini quantus sit iste. lxxix.
Ibunt hi in supplicium æternum. xcv.
Induimini dñm IHESVM CHRIS. cxviii.
Illa quæ sursum est Hierusalem. cxxxi.
In principio creauit deus cœlũ & terrã. cxxxv.
Ite & vos in vineam meam. clxviii.
Lumen ad reuelationem gentium. cxxix.
Laudans inuocabo dominum. cxxxvii.
Loquere & exhortare. clviii.&.clxi.
Loquimini ad petram coram eis. clxxv.
Maria optimam partem elegit. xxxvi.
Memoriam fecit mirabilium. lxvi.
Maria optimam partem elegit. lxvi.
Martinus hic pauper. folio. lxxi.
Manducauerunt & saturati sunt. lxxiiii.
Magna est fides tua fiat tibi vt vis. lxxvi.
Mitto angelum meum ante faciem. lxxiiii.
Miserere mei fili dauid. lxxxi
Misereor super turbam cxiiii
Mitto angelum meum ante faciem tuam. cxxii
Medius vestrum stetit cxxiiii
Missus est Gabriel angelus. cxxxi.
Membra vestra templum sunt. cxxxv.
Michael & angeli eius. cxlvi.
Multifarie multisqꝫ modis. clv.
Monstrat nobis fratres. clxxxii.
Ne timeas Zacharia. xxxvi.
Nemo põt venire ad me nisi pr̃ traxe. eũ. lxxxvi
Nomen eius IHESVS. xc.
Non diligamus verbo neqꝫ lingua. cxii.
Nos reuelata facie. cl.
Non sumus ancillæ. clxxvi.
Nunc dimittis. lxxx
Oportuit pati CHRISTVM. xliiii.
Ostendite mihi numisma cxlviii
Obtulerunt ei munera. clxi.
Paracletus autem spiritus. xlv.&.xlvi.

Iubilus.folio. lxviii.
Iustificatio a peccato. clxxiiii.

L.

LApis pciosus. xxi.
Laus Mariæ. xxxvi.
Laicus.folio. cxv.
Lętitia. cvii.
Lex. lxiii.
Lex cx.
Lex carnis. cxx.
Lex spiritus. cxx.
Lex Moysi. clxxiiii.
Lex Christi. clxxiiii.
Lepra. clxiiii
Libertas. ciii.
Libertas. cxxx.
Liberatio ex doctrina Christi. clxxvii.
Liberũ arbitrium. clxxxix.
Liber lxxxix.
Liber de Icona siue de visione dei clxx.
Liquefactio. lxiii.
Locus. cxxvii.
Locus sapientiæ. cli.
Locutio. clvii.
Longitudo absoluta. clxvi.
Lumen. lxxx.
Lumen. lxxxix.
Lumen. cxxix.
Lux inaccessibilis. lviii.
Lux. lxxx.
Lux. cxxxv.
Lux naturę cõ creata. clxxv.

M.

MAnna. xxii
Manna xxv.
Manna. lxxxv.
Magnes xl.
Magnes. lxxxv.
Magnes. cxxiiii.
Margarita. xxii.&.xxiii.
Maria. lxxviii.
Maria. lxxxvi.
Maria. clxxv.
Maria clxxv.
Maria. clxxvi.
Maria. clxxviii.
Maria. clxxx.
Maria. clxxx.
Maria. clxxxi.
Maria. clxxxvi.
Magisterium. lix.
Manere. lix.
Mater dei. cxx.
Maximum. clxxxix.
Maleficium. clxxi.
Mahumet. cxxii.
Manhu. cxxxv.
Manifestatio spũs. cxxxvi.
Memoria. xviii.
Memoria. lxxviii.
Memoria. lxxxiii.
Memoria. clxxv.
Mensura. lii.
Mensura. lxxiii.
Mensura. clxvi.
Mens. lxxiiii.
Mens. xci.
Mens xcii.
Mens xcv.
Mens. cxxxiiii.
Media entia. lvi.
Mendacium. cxv.
Meritum Christi cxxxii.
Misericordia. cxiii.
Misericordia cxlv.
Minimum. clxxxix.
Missio filii. lv.
Mors Christi. lxxii.
Mors Christi. lxxii.
Mors Christi. ci.
Mortis Christi meritũ. cxxxi.
Mors Christi. clxx.
Mors. xli.
Mors. lxxiiii.
Mors ppria vita ęterna. cxi.
Mors. cxxxiii.
Mors pro inimicis. clxx.
Mortificatio. lviii.
Motus. xlvi.
Motus. lxix.
Motus animæ xcviii.
Motus spiritus. cxl.
Motus spiritus. cliii.
Motio ad vitam. xlv.
Mos. xliiii.
Monachus. xli.
Monachalis. cxv.
Mundus. lxxx.
Mundus. cxiiii.
Multa. lxvi.
Multiplicatio panum. xcvii.
Mulier benefaciens. clxxiii.

N.

NAtiuitas verbi in patre. xxvii.
Natiuitas verbi in nobis. xxvii.
Natiuitas. lxiiii.
Natura humana xlviii.
Natura humana. lxxiii.
Natura intellectualis. lxxxix.
Natura intellectualis. xci.
Natura. clviii.
Negocium lxxviii.
Necessarium. cxviii.
Nihil. clxiii.
Non esse. cxx.
Nomina dei. cxxxvii.
Nomina dei. clvi.
Nomen. liii.
Nomen dei. lii.
Nouitas. clv.
Numerus cxix.
Numisma xliii.
Numisma cxlviii.

O.

OBlatio. c.
Oblatio. clxxv.
Obedientia. cxv.
Obedientia. clxxvii.
Obedientia. clxxxi.
Obedientia. clxxxiii.
Ocium.folio. lxxviii.
Oculus.folio. clxiiii.
Omnia in trinitate. clxxxii.
Opus. xcv.

Opera verbi. cxxx.
Opera intellectus. clxxxiii.
Oratio. cxiiii.
Oratio. cxvi.
Oratio cxxxvii.
Oratio. clxi.
Ordo ecclesiæ xxviii.
Ordo. lv.
Ordo. cxlvi.
Ouis. cxiii.

P.

PAx. liiii.
Pax. lxxv.
Pax. lxxv.
Pax. lxxxi.
Pax. lxxxvi.
Pax. * lxxxviii.
Pax rationalis. clxv.
Pastus. xxiiii.
Pastus animæ. lxxxiiii.
Pastus. xciii.
Pastus. * xciiii.
Pastus. cxxxiii.
Pastor. clxxxi.
Pascentia. lxxxii.
Partus. lxvi.
Paupertas. lxxi.
Paupertas. clxxxviii.
Paupertas. clxxxviii.
Paracletus. lxxxvi.
Passio Christi. cxliiii.
Patientia. clii.
Pater. * xcix.
Paternitas. cxlii.
Paternitas. clxxxix.
Panis. cvii.
Peccatum. xxxiii.
Peccatum originale. xxxvi.
Peccatum. xlix.
Peccatum. li.
Peccatum. lxxvi.
Peccatum lxxix.
Peccatum. lxxxi.
Peccatum. lxxxi.
Peccatum. xcii.
Peccatum. cxii.
Peccatum. cxxii.
Peccatum. cxxxvi.
Peccatum mortale. clxiii.
Peccatum. clxv.
Peccator. cxxx.
Petrus. cxiii.
Permissio. cii.
Pœna Christi pœnis inferorũ comparata. clxxvii.
Perfectio spiritualis. clxxxv.
Piscatio. cli.
Pietas. clxi.
Pilatus. clxxxi.
Plantatio. clxxxix.
Potestas. xxii.
Potestas ecclesiæ. lxxxi.
Potestas. lxxxii.
Pontifex. xcviii.
Principium. vii.
Principium. lxxxii.
Princeps huius mũdi. lxxxvi.
Prudentia lucis xxiii.
Prudentia sęculi. xxiii.
Præceptum xxiiii.
Pręcepta. xlvii.
Pręcepta. lxiii.
Proles. lix.
Presbyter. xli.
Pręscientia. lxiii.
Pręsciẽtia mort[Christi. clxx.
Pędicatio lxxi.
Productio. lxxix.
Processio lxxix.
Promissio. clxxxii.
Probatio. cxvi.
Purgatio. lxxxiiii.
Pulchrum. ciii.
Pulchrum. cxxiiii.
Pulchrum. cxxxix.
Pulchritudo. cxix.
Pulchritudo. cxxxix.

Q.

QVarta petitio. 117.
Quatuor virtutes. cxlvii.
Quatuor sẽsꝰ scripturę. cliii.
Quæstio. xciiii.
Quinta petitio. cxviii.
Quies. liiii.

R.

RAptus Pauli. li.
Raptꝰ Pauli. clxviii.
Ratio. xlix.
Ratio. lxvi.
Ratio rerum. lxxvii.
Ratio. xcv.
Ratio. c.
Ratio. * clxxxvi.
Radius cxxix.
Regnum. xxii.
Regnum cælorum. xxiii.
Regnum cæleste. lxiii.
Regnum dei. lxxxvi.
Regnum mortis clxiii.
Regnum vitæ. clxv.
Reparatio. ci.
Religio. cxv.
Religio. clxv.
Religiosus. xli.
Religiosus. lxxxviii.
Resurrectio. lxxxvi.
Resurrectio. cxi.
Resurrectio. cxxxiii.
Resurrectio. cxliiii.
Resurrectio. cli.
Resurrectio clxxxiiii.
Resuscitatio a pctõ. clxxiiii.
Regeneratio. cxxii.
Regeneratio. cxxiii.
Regeneratio. cxxxiii.
Regeneratio. clxxvi.
Reconciliatio. clxiii.
Renouatio. xcv.
Rectitudo. l.
Rex. lxxiiii.
Rex. xci.
Reuelatio Chri xci.

S

SApientia. xxiii.
Sapientia. xxiiii.
Sapientia. lxxviii.
Sapientia lxxx. & cvi.

NOTATA IN MARGINE SECVNDI VOLVMINIS.

Sapientia. fo.cviii.
Sapientia cxviii
Sapientia fo.cxxii.
Sapientia cxxxii.
Sapientia clvii.
Sacra scriptura fo.xxxvi.
Sacra scriptura fo.clxxxii.
Sacramentum fo.xcviii.
Sacrificium fo.clxi.
Satisfactio fo.xliiii
Saluator fo.cxxvi.
Salomon fo.eodem.
Salutatio fo.cli.
Sanguis Christi fol.cxxvii.
Sanitas clxiii.
Sanctificatio fo.clxxxviii.
Scriptura sacra clii.
Scientia huius mūdi cxxix.
Scientia terrena fo.clxiiii.
Scientia charitatis clxvii
Scientia ex doctrina verbi dei folio clxxv.
Scientia Christi fol.cxc.
Scientia literarum fo.eodē
Scire dei. fol.clxix.
Septenarius fo.xxxi.
Septenarius fo.li
Seruus xlvii
Seruus fo.lxxxix.
Seruus fo.xcviii.
Seruitus fo.cxx.
Semen lviii.
Semen fo.cxii.
Semen fo.clxxi
Sermo lxxxii.
Sermo fo.xciii.
Sermo sancti viri clxiii.
Secunda petitio. fo.cxvii.
Sexta petitio fo.eodē
Septima petima petitio.cxvii
Sensibilia fo.cxli.
Sensibile fo.clxiiii.
Serpens fo.cii.
Serium fo.cxv.
Similitudo Christi & ecclesię folio xlii.
Similitudo fo.cxxvii.
Signa inhabitātium spirituū. folio clxxxiii.
Syllogismus fo.lix.
Sollicitudo fo.xliiii.
Sollicitudo fol.cxiiii.
Sol fol.cxlvi.
Spiritus xxv.
Spiritus sanctus xlv.
Spiritus fo.lv.
Spiritus fo.lxiiii.
Spiritus fo.lxviii.
Spiritus fol.xciiii.
Spiritus fo.cvi.
Spiritus cxxiiii.
Spiritus amoris fo.clii.
Spiritus super aquas fo.clxiii
Spiritus desiderii clxxxix
Spiritualis seruitus liiii
Spirituale semen fo.clxvi.
Spiritualia bona fo.clxxv
Spiritualia dona clxxiiii
Speculum viuum fo.cxxix.
Spes fo.lxx.
Spes beata fol.lxxiiii.
Spes fol.lxxviii.
Spes fo.lxxxvii.
Spes fo.cxxix
Spes fol.clxi.
Status religionis cxv.
Superstitio fo.xxix.
Suprema entia. fol.lvi.
Summa æqualitas clxxiiii.
Summum bonum fo.xi.

T

Empus xxiii.
Tempus fol.cxxviii.
Theologia fo.lxxii.
Tentator lxxxi.
Tentator fo.clxi.
Tentare deum fol.eodē.
Tentatio fol.clxix.
Testamētum vetus fo.xcviii.
Testimonium fol.cx.
Tertia petitio fol.cxvii.
Terrenorum fuga cxxxiiii
Thesaurus fol.cl.
Trinitas xxv.
Trinitas fo.xxxi.
Trinitas fo.xlvi.
Trinitas fol.lviii.
Trinitas fo.lxxiii.
Trinitas lxxxv.
Trinitas fo.cvi
Trinitas fol.cxxxiiii.
Trinitas fo.cxliiii.
Transitus fol.lxxvi.
Transfiguratio xcvi.
Triticum fo.cxxix.
Transformatio fo.cl.
Tractus fol.clxiii.
Traditiones adiuentionū per angelos fo. clxv.

V

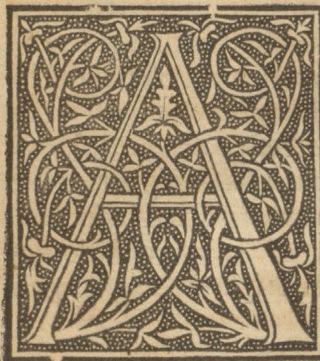

Anitates maleficorum folio xxix.
Vas mānę fo.clxxvii
Verbum fo.xxi.
Verbū intellectuale fol.xxiii.
Verbum fol.xxxvi.
Verbum fo.xxxix.
Verbum fol.xliii.
Verbum fo.lxxv
Verbum dei fo.lxxiiii.
Verbum fo.lxxvi.
Verbum fo.eodem
Verbum fol.lxxxiiii.
Verbum fo.xciii.
Verbum fol.cviii.
Verbum cxii.
Verbum abbreuiatū fol.clv.
Verbum dei fo.clxiiii
Veritas fo.xxi.
Veritas fo.l.
Veritas fo.lxxiii.
Veritas lxxxix.
Veritas fo.cxv.
Veritas hominis cxli
Venire fo.liiii.
Ventus fo.lxv.
Vestigium fol.cli.
Visio fol.xv.

INDEX NOTATORVM IN MARGINE SECVNDI VOLVMINIS.

Visio fo.lxxix.
Visio fol.cx.
Visio clxviii.
Visio fo.clxxxii.
Visio fol.clxxxiii.
Visus fol.li.
Visus fo.cvi
Vinum fo.xxiiii.
Virtus fol.xxxvi.
Virtus fo.cxix.
Virtutes clxv.
Vita fo.xlix
Vita fol.l.
Vita fo.lvi.
Vita lxxiiii.
Vita fo.lxxviii.
Vita æterna fol.lxxxiii.
Vita animæ fo.cxii.
Vita hominis fo.cxvi
Vita æterna fo.cxxv.
Vita abscondita fo.clx.
Virginitas fo.l
Victoria fo.lxxvi.
Victoria fidei super rationẽ folio clxvii.
Victoria CHRISTI clxxxiii.
Viuificatio fo.lxxxii.
Vitis fo.ci.
Viuum fol.clxii.
Viuendi status cxxxi
Vitia clxxiiii.
Vox dei fo.clii.
Vnio xxviii.
Vnio fo.lxxxii.
Vnio fo.cvii
Vnio sponsalis fol.clxii.
Vnum fol.lxvi.
Vnum Platonicorũ fol.lxvi.
Vnum fol.lxxxii.
Vnum fol.clxxxix. 7 in
Vnitas fol.lxxvi.
Vnanimitas fo.lxxv.
Vnctio fo.xcvi.
Vua fol.xxiiii.

FINIS.

Deo amabili Reuerendissimo patri Iuliano sanctę apostolicę sedis dignissimo Cardinali pręceptori suo metuendo Nicolaus de Cusa.S.

Dmirabitur & recte/maximum tuum etiam probatissimum ingenium/quid sibi hoc velit:q dum meas barbaras ineptias incautius pandere atteto/te arbitrū eligo. quasi tibi pro tuo Cardinalatus officio/apud apostolicā sedem in publicis maximis negociis occupatissimo/aliquid ocii supersit:& post omnium latinorum/scriptorū qui hactenus claruerunt supremā notitiam/& nunc græcorum etiam ad meū istum fortassis ineptissimum conceptū/tituli nouitate trahi possis.qui tibi qualis in genio sim:iamdudum notissimus existo.Sed hęc admiratio/nō q prius incognitum hic insertū putes:sed potius qua audacia/ad de docta ignorantia tractandum ductus sim / animum tuum sciendi perauidū/spero visendum alliciet.Ferunt enim naturales appetitum quandam tristem sensationem in stomachi orificio anteire:vt sic natura quæ seipsam sanam conseruare nititur/stimulata reficiatur. Ita recte puto admirari propter qd philosophari/sciendi desiderium pręuenire:vt intellectus cuius intelligere/ est esse/studio veritatis perficiatur.rara quidem/etsi monstra sint:nos mouere solent. Quāobrem pręceptorū vnice/pro tua humanitate aliquid digni hic latitare existimes:& ex germano in rebus diuinis qualemcūq ratiocinandi modū suscipe.quem mihi labor ingens:admodum gratissimum fecit.

¶Quomodo scire est ignorare. Cap.I.

Diuino munere omnibus in rebus naturale quoddam desiderium inesse conspicimus:vt sint meliori quidē modo quo hoc cuiusq naturæ patitur conditio.atq ad hūc finē ea operari / instrumētaq habere opportuna quibus iudicium cognatum est conueniens proposito cognoscendi:ne sit frustra appetitus & vt in amato/pondere propriæ naturæ quietem attingere possit.Q3 si fortassis secus contingat:hoc ex accidenti venire necesse est.vt dū infirmitas gustum:aut opinio rationem seducit.Quāobrē sanum liberū intellectū/verū(qd insatiabiliter indito discursu cūcta perlustrando attingere cupit)appræhēsum:amoroso amplexu cognoscere dicimus.nō dubitātes verissimū illud esse:cui omnis sana mens nequit dissentire.Omnes autē inuestigātes:in cōparatione pręsuppositi certi/proportionabiliter incertū iudicant.Cōparatiua igitur est omnis inquisitio/medio proportionis vtens.vt dū hæc quæ inquiruntur/propinqua proportionali reductiōe/præsupposito possint cōparari/facile est appræhēsiōis iudiciū:dū multis mediis opus habemus/difficultas & labor exoritur. Vti hæc in mathematicis nota sunt:vbi ad prima notissima principia priores propositiones facili9 reducūtur/& posteriores quoniā non nisi per mediū priorū/difficilius. Omis igit̄ inquisitio/in cōparatiua proportione facili vel difficili existit.propter qd infinitū: vt infinitū(cū oēm proportionē aufugiat)ignotū est.Proportio vero/cū conuenientiam in aliquo vno simul & alteritatem dicat:absq numero intelligi nequit.Numerus ergo:omnia proportionabilia includit.Non est igitur numerus qui proportionem efficit/in quantitate tantum:sed in omnibus quæ quouismodo substantialiter aut accidentaliter conuenire possunt ac differre.Hinc forte omnia pythagoras:per numerorum vim Pythagoras.

constitui & intelligi iudicabat. Praecisio vero cõbinationũ in rebus corporalibus/ ac adaptatio cõgrua noti ad ignotum/humanam rationem supergreditur: adeo vt
Socrates. Socrati visum sit se nihil scire nisi ꝙ ignoraret. Sapientissimo Salomone asserente
Salomon. cũctas res difficiles & sermone inexplicabiles. Et alius quidam diuini spiritus vir ait/absconditã esse sapientiam/& locum intelligẽtiae: ab oculis omnium viuentiũ.
Aristoteles Si igitur ita est (vt etiam profundissimus Aristoteles in prima philosophia affirmat) in natura manifestissimis talem nobis difficultatem accidere/vt nycticoraci solem videre attentanti: profecto cum appetitus in nobis frustra non sit/desideramus scire nos ignorare. Hoc si ad plenum assequi poterimus: doctam ignorantiam assequemur. Nihil enim homini etiã studiosissimo: in doctrina perfecti⁹ adueniet/ q̃ in ipsa ignorantia quae ipsi propria est/doctissimũ reperiri. & tanto quis doctior erit: quanto se magis sciuerit ignorantem. In quem finem de ipsa docta ignorantia pauca quaedam scribendi: labores assumpsi.

¶ Elucidatio praeambularis subsequentium. Cap. II.

Maximum Ractaturus de maxima ignorãtiae doctrina: ipsius maximitatis naturam aggredi necesse habeo. Maximum autem hoc dico: quo nihil maius esse potest. abundantia vero vni cõuenit. coincidit itaꝙ maximitati vnitas quae est & entitas. ꝙ si ipsa talis vnitas ab omni respectu & cõtractione vniuersaliter est absoluta: nihil illi opponi manifestum est/cum sit maximitas absoluta. Maximum itaꝙ absolutum/vnum est: qđ est omnia. in quo omnia: quia maximum. & quoniam nihil ei opponitur: cum eo simul coincidit minimum/quare est & in omnibus. & quia absolutum: tunc est actu omne possibile esse/nihil a rebus contrahens/a quo omnia. Hoc maximum quod & deus omnium nationum fide indubie creditur: primo libello supra humanam rationem incompraehẽsibiliter inquirere (eo duce qui solus lucem habitat inaccessibilem) laborabo. Secundo loco sicut absoluta maximitas est entitas absoluta per quam omnia id sunt quod sunt: ita & vniuersalis vnitas essendi ab illa quae maximum dicitur absolutum. & hinc contracte existens vti vniuersum: cuius quidẽ vnitas in pluralitate contracta est/sine qua esse nequit. quodquidem maximum etsi in sua vniuersali vnitate omnia complectatur/vt omnia quae sunt ab absoluto sint in eo/& ipsum in omnibus: nõ habet tamen extra pluralitatem (in qua est) subsistentiam/cum sine contractione a qua absolui nequit nõ existat. De hoc maximo vniuerso scilicet/in secũdo libello pauca quaedam adiiciã. Tertio loco: maximum tertiae considerationis subsequenter manifestabitur. Nam cum vniuersum non habeat nisi contracte subsistentiam in pluralitate: in ipsis pluribus inquiremus vnum maximũ/in quo vniuersum maxime & perfectissime subsistit actu/vt in fine. & quoniam tale cum absoluto quod est terminus vniuersalis/ vnitur/quia finis perfectissimus supra omnem capacitatem nostram: de illo maximo quod simul est contractum & absolutum/quod IHESVM semper benedictum nominamus/nonnulla prout & ipse IHESVS inspirauerit subiiciam. Oportet autem attingere sensum volentem/potius supra verborum vim/intellectum efferre/ q̃ proprietatibus vocabulorum insistere: quae tantis intellectualibus mysteriis proprie adaptari non possunt. exemplaribus etiam manuductionibus necesse est transcẽdenter vti/linquendo sensibilia: vt ad intellectualitatem simplicẽ expedite lector ascendat/ad quam viam quaerendam studui cõmunibus ingeniis/quãto clarius potui aperire: omnem stili scabrositatem euitando/radicem doctae ignorantiae etiam inapprahensibili veritatis praecisione statim manifestans.

Q; præcisa veritas: sit incompræhensibilis. Cap.III.

Voniam ex se manifestum est infiniti ad finitum proportionem non esse: est & ex hoc clarissimum / q vbi est reperire excedens & excessum / non deueniri ad maximum simpliciter. cum excedentia & excessa finita sint: maximum vero tale / necessario est infinitum. dato igitur quocunq; quod non sit ipsum maximum simpliciter: dabile maius esse manifestum est. Et quoniam æqualitatem reperimus gradualem vt vnum æqualius vni sit q̃ alteri secundum cōuenientiam & differentiam genericam / specificam / localem / influentialem / & temporalem cum similibus: patet non posse aut duo aut plura adeo similia & æqualia reperiri / quin adhuc in infinitum similiora esse possint. Hinc mensura & mensuratum quantuncunq; æqualia: semper differētia remanebunt. Non potest igitur finitus intellectus rerum veritatem per similitudinem præcise intelligere. veritas eñ nō est nec plus nec minus / in quodam indiuisibili consistens: quã omne non ipsum verum existens præcise mensurare non potest. sicut nec circulum cuius esse in quodam indiuisibili consistit: non circulus. Intellectus igitur qui non est veritas: nunq̃ veritatem adeo præcise compræhendit / quin per infinitum præcisius compræhēdi possit / habens se ad veritatem sicut polygonia ad circulum. quæ quanto inscripta plurium angulorum fuerit / tanto similior circulo: nunq̃ tamen efficitur æqualis / etiam si angulos vsq; in infinitũ multiplicauerit nisi in identitatem cum circulo se resoluat. Patet igitur de vero nos non aliud scire: q̃ q ipsum præcise vti est / scimus incompræhensibile. veritate se habente vt absolutissima necessitate / quæ nec plus aut minus esse potest q̃ est: & nostro intellectu vt possibilitate. Quidditas ergo rerum quæ est entium veritas: in sua puritate inattingibilis est. & per omnes philosophos inuestigata: sed per neminem / vti est / reperta. & quanto in hac ignorātia profundius docti fuerimus: tanto magis ad ipsam accedemus veritatem.

Circulus.

Polygonia.

Maximum absolutum incompræhensibiliter intelligitur: cum quo minimum coincidit. Cap.IIII.

Aximum quo maius esse nequit / simpliciter & absolute cum maius sit q̃ compræhendi per nos possit / quia est veritas infinita: non aliter q̃ incompræhensibiliter attingimus. nam cum non sit de natura eorum quæ excedens admittunt & excessum: super omne id est / quod per nos concipi potest. omnia eñ quæcunq; sensu / ratione / aut intellectu appræhenduntur inter se & ad inuicem taliter differũt / q nulla est æqualitas præcisa inter illa. Excedit igit maxima æqualitas quæ a nullo est alia aut diuersa / omnem intellectũ. quare maximũ absolute cũ sit omne id qđ esse potest: est penitus in actu. & sicut non potest maius esse / eadē ratione nec minus: cũ sit omne id qđ esse potest. Minimũ autem est / quo minus esse nō potest. Et quoniã maximũ est huiusmodi: manifestũ est minimũ maximo coincidere. Et hoc tibi clarius fit: si ad quãtitatē / maximũ & minimũ cōtrahis. Maxima eñ quantitas / est maxime magna. minima quãtitas: est maxime parua. Absolue igitur a quãtitate maximũ & minimũ / subtrahendo intellectualiter magnũ & paruum: & clare conspicis maximum & minimum coincidere. Ita enim maximum est superlatiuus: sicut minimum superlatiuus. Igitur absoluta quãtitas nō est magis maxima: q̃ minima: quoniam in ipa minimũ est maximũ coincidēter. Oppositiones igitur / his tantũ excedens admittunt & excessum / & his differenter conueniunt: maximo absoluto nequaq̃ / quoniam supra omnem oppositionem est. Quia igitur maximum absolute est omnia absolute actu / quæ esse possunt / taliter absq; quacunq; oppositio-

Quãtitas

ne/vt in maximo minimum conincidat: tunc super omnem affirmationem est pariter & negationē.& omne id quod concipitur esse:non magis est q̄ non est.Et omne id quod concipitur non esse:non magis non est q̄ est.sed ita est hoc: ꝙ est omnia. & ita omnia:ꝙ est nullum.& ita maxime hoc:ꝙ est minime ipsum.Nō est em̄ aliud dicere:deus qui est ipsa maximitas absoluta est lux:q̄/ita/deus est maxime lux ꝙ est minime lux.Aliter enim non esset maximitas absoluta omnia possibilia actu/si non esset īfinita & termin⁹ omnium/& per nullum omnium terminabilis/prout postea in sequentibus(ipsius dei pietate)explanabimus. Hoc autem omnem nostrū intellectum transcendit:qui nequit contradictoria in suo principio cōbinare via rationis.quoniam per ea quæ nobis ab ipsa natura manifesta fiunt/ambulamus. quæ longe ab hac infinita virtute cadens ipsa contradictoria per infinitum distantia connectere simul nequit.Supra omnem igitur rationis discursum/incompræhensibiliter absolutam maximitatem videmus infinitam esse/cui nihil opponitur/cum qua minimum coincidit.Maximum autem & minimum/vt in hoc libello sumuntur:transcendētes absolutæ significationis termini existunt/vt supra omnem contractionem ad quantitatem molis aut virtutis/in sua simplicitate absoluta omnia complectantur.

¶Maximum est vnum. Cap.V.

EX his clarissime constat:maximū absolute incōpræhensibiliter intelligibile pariter & innominabiliter nominabile esse.vti de hoc manifestiorem doctrinā inferius pādemus.Nihil est nominabile quo nō possit maius aut minus dari:cū nomina iis attributa sint rationis motu/quæ quadā proportione ex cedēs admittunt aut excessum.Et quoniā omnia sunt eo meliori modo quo esse pos-

Numerus. sunt:tunc sine numero pluralitas entiū esse nequit.Sublato em̄ numero cessant rerū discretio/ordo/proportio/harmonia/atq; ipsa entiū pluralitas. Q3 si numerus ipse esset infinitus/quoniam tunc maximus actu cū quo coincideret minimū:pariter cessarent omnia præmissa.In idē em̄ redit numerū īfinitū esse: & minime esse. Si igitur ascendendo in numeris deuenitur actu ad maximū/quoniā finitus est numerus:non deuenitur tamen ad maximū quo maior esse non possit/quoniam hic esset infinitus.quare manifestū est ascensum numeri esse finitum actu/& illum in potentia fore ad alium.etsi in descensu pariter se numerus haberet/vt dato quocunq; paruo numero actu ꝙ tunc per subtractionem semper dabilis esset minor/sicut in ascensu per additionem maior:adhuc idem.quoniam nulla rerum discretio esset: neq; ordo/neq; pluralitas/neq; excedens & excessum in numeris reperiretur.immo non esset numerus.Quapropter necessarium est in numero ad minimū deueniri

Vnitas. quo minus esse nequit:vti est vnitas. Et quoniā vnitate minus esse nequit:erit vnitas minimum simpliciter quod cum maximo coincidit/per statim ostensa.Non potest autē vnitas numerus esse:quoniā numerus excedens admittēs/nequaq̄ simpliciter minimum nec maximum esse potest.sed est principium omnis numeri:quia minimum.est finis omnis numeri:quia maximum. Est igitur vnitas absoluta cui nihil opponitur:ipsa absoluta maximitas/quæ est Deus benedictus.Hæc vnitas cum maxima sit:non est multiplicabilis/quoniam est omne id quod esse potest. Non potest igitur ipsa/numerus fieri. Vide per numerum ad hoc nos deductos: vt intelligamus innominabili Deo vnitatem absolutam propius cōuenire/ꝙq; Deus ita est vnus vt sit actu omne id quod possibile est esse.quapropter non recipit ipsa vnitas magis nec minus.nec est multiplicabilis. Deitas itaq; est vnitas infinita.qui er

go dixit/audi israel Deus tuus vnꝰ est/& vnus est magister & pater vester in cœlis nihil verius dicere potuit.qui diceret plures deos esse:hic nec deū/nec quicq̄ omnium vniuersi esse/falsissime affirmaret/vti in sequentibus ostēdetur.Nam vti numerus qui ens rationis est fabricatum per nostram comparatiuam discretionem/præsupponit necessario vnitatem pro tali numeri principio/vt sine ea impossibile sit numerum esse:ita rerum pluralitates ab hac infinita vnitate descendētes ad ipsam sic se habēt/vt sine ipsa esse nequeant.quomodo enim essent sine esse?vnitas autem absoluta est entitas:vt posterius videbimus.

¶Maximū est absoluta necessitas. Cap.VI.

Ostensum est in præcedētibus omnia præter vnum maximum/simpliciter eius respectu finita & terminata esse.finitum vero & terminatum: habet a quo incipit & ad quod terminatur.& quia non potest dici ꝙ illud sit maius dato finito & finitum/ita semper in infinitum progrediendo(quoniam in excedentibus & excessis progressio in infinitū actu fieri non potest: alioqui maximū esset de natura finitorum)igitur necessario est maximū actu/omniū finitorū principium & finis.Præterea nihil esse posset:si maximū simpliciter nō esset.nam cum omne non maximū sit finitū/est & principiatū:erit autē necessarium quod ab alio.alioqui si a seipso:fuisset quando non fuisset.nec in principiis & causis est(vt ex regula patet)possibile ire in infinitum.Erit igitur maximū simpliciter:sine quo nihil esse potest.Præterea cōtrahamus maximū ad esse/& dicamus maximo esse nihil opponitur.quare nec esse nec minime esse.quomodo igitur ītelligi potest maximū nō esse posse/cū minime esse sit maxime esse?Neq̧ quicq̄ intelligi potest esse sine esse.Absolutum autē esse nō potest esse aliud q̄ maximū absolute.Nihil igitur potest intelligi esse sine maximo.Præterea veritas maxima:est maximum absolute.maxime igitur verum:est ipsum maximū simpliciter esse vel non esse/vel esse & non esse/vel nec esse nec non esse.& plura nec dici nec cogitari possunt.qualecunq̧ horū dixeris maxime verū:habeo propositū.nam habeo veritatē maximā quæ est maximū simpliciter.Vnde & si per præmissa manifestū sit/ꝙ hoc nomē esse aut aliud quodcunq̧ nomen non sit præcisum nomen maximi quod est supra omne nomen:tamen esse maxime & innominabiliter/per nomen maximū super omne esse nominabile/illi conuenire necesse est.Talibus quidem & infinitis consimilibus rationibus ex superioribus docta ignorantia apertissime videt maximū simpliciter necessario esse:ita ꝙ sit absoluta necessitas.est autem ostensum non posse nisi vnum esse maximum simpliciter.quare vnū esse maximū:est verissimum.

¶De trina & vna æternitate. Cap.VII.

Nvlla vnq̄ natio fuit quæ deum nō coleret:& quem maximum absolute nō crederet.Reperimus Minar/in libris antiquitatum annotasse:Sissennios vnitatem maxime adorasse. Pythagoras autē vir suo æuo auctoritate irrefragabili clarissimus:vnitatē illā/trinā astruebat.Huius veritatē inuestigantes/altius ingenium eleuantes:dicamus iuxta præmissa. Id quod omnem alteritatem præcedit:æternum esse nemo dubitat.Alteritas namq̧ idem est quod mutabilitas:sed om̄e qđ mutabilitatem naturaliter præcedit/immutabile est/quare æternum.Alteritas vero constat ex vno & altero.quare alteritas sicut numerus:posterior est vnitate.Vnitas ergo:natura prior est alteritate.& quoniam eam naturaliter præcedit:est vnitas æterna.Ampliꝰ om̄is inæqualitas est ex æquali & excedēte.Inæqualitas ergo:posterior natura est æqualitate.quod per resolutionē firmissime proba

Minar. Pythagoras. Alteritas vnitas. Inæqualitas. Aequalitas

ri poteſt.Omnis enim inæqualitas:in æqualitatẽ reſoluitur.nam æquale:inter maius & minus eſt. Si igitur demas quod maius eſt:æquale erit.ſi vero minus fuerit: deme a reliquo quod maius eſt/& æquale fiet. Et hoc etiam facere poteris:quouſq; ad ſimplicia demendo veneris.Patet itaq; ꝙ omnis inæqualitas:demendo ad æqualitatem redigitur.æqualitas ergo:naturaliter præcedit inæqualitatẽ.ſed inæqualitas &alteritas:ſimul ſunt natura.Vbi eñ inæqualitas:ibidem neceſſario alteritas/& econuerſo.Inter duo namq; ad minus/erit alteritas.Illa vero ad vnum illorũ duplicitatem facient:quare erit inæqualitas.Alteritas ergo & inæqualitas ſimul erũt natura:præſertim cum binarius ſit prima alteritas & prima inæqualitas.ſed probatum eſt æqualitatem præcedere natura inæqualitatem:quare & alteritatẽ.æqualitas ergo æterna.Ampli⁹ ſi duæ fuerint cauſæ/quarũ vna prior ſit altera:erit effectus prioris prior natura effectu poſterioris.ſed vnitas:vel eſt cõnexio/vl' eſt cauſa cõnexionis.Inde eñ aliqua cõnexa dicuntur:quia ſimul vnita ſunt.Binarius quoq; vel diuiſio eſt/vel cauſa diuiſionis.Binarius enim:prima eſt diuiſio.Si ergo vnitas cauſa connexionis eſt:binarius vero cauſa diuiſionis.ergo ſicut vnitas eſt prior natura binario:ita etiam connexio prior natura diuiſione.Sed diuiſio & alteritas ſimul ſunt natura.quare & connexio:ſicut vnitas eſt æterna/cũ prior ſit alteritate. Probatum eſt igit̃ quoniam vnitas ipſa æterna eſt/& æqualitas æterna:ſimiliter & connexionẽ eſſe æterna.ſed plura æterna eſſe nõ poſſunt.Si enim plura eſſent æterna:tunc quoniam omnem pluralitatem præcederet vnitas/aliquid eſſet prius natura æternitate.quod eſt impoſſibile.Præterea ſi plura eſſent æterna:alterum alteri deeſſet.ideoq; nullum illorum perfectum eſſet.& ita eſſet aliquod æternum:quod non eſſet æternum.quia non eſſet perfectum.quod cum non ſit poſſibile:hinc plura æterna eſſe non poſſunt.ſed quia vnitas æterna eſt / æqualitas æterna eſt/ſimiliter & connexio:hinc vnitas/æqualitas/& connexio ſunt vnũ.Et hæc eſt illa trina vnitas:quam Pythagoras omnium philoſophorum primus/Italiæ & græciæ decus docuit adorandam.Sed adhuc aliqua de generatione æqualitatis ab vnitate:ſubiungamus expreſſius.

Connexio Diuiſio.

Pythagoras.

¶De generatione æterna. Cap.VIII.

Oſtendamus nunc breuiſſime/ab vnitate gigni vnitatis æqualitatem:connenxionem vero ab vnitate procedere & ab vnitatis æqualitate. Vnitas dicitur quaſi ontitas ab on græco vocabulo/quod latine ens dicitur/ & eſt vnitas entitas.Deus namq; eſt ipſa rerum entitas.forma enim eſſendi eſt. quare & entitas.Aequalitas vero vnitatis quaſi æqualitas entitatis:id eſt æqualitas eſſendi ſiue exiſtendi.æqualitas vero eſſendi eſt:ꝙ in re neq; plus neq; minus eſt/nihil vltra nihil infra.Si eñ in re magis eſt:mõſtroſum eſt.ſi min⁹ eſt:nec eſt generatio æqualitatis ab vnitate.quod clare conſpicitur:quando quid ſit generatio attenditur.generatio enim vnitatis repetitio eſt:vel eiuſdem naturæ multiplicatio a patre procedens in filium.& hæc quidem generatio in ſolis rebus caducis inuenitur.generatio autem vnitatis ab vnitate eſt vna vnitatis repetitio:id eſt vnitas ſemel:ꝙ ſi bis vel ter vel deinceps vnitatem multiplicauero/iam vnitas ex ſe aliud procreabit:vt binarium/vel ternarium/vel alium numerum.vnitas vero ſemel repetita ſolũ:gignit vnitatis æqualitatem.quod nihil aliud intelligi poteſt:ꝗ ꝙ vnitas gignit vnitatem.& hæc quidem generatio:æterna eſt.

Generatio

¶De connexionis æterna proceſſione. Cap.IX.

QVemadmodū generatio vnitatis ab vnitate/est vna vnitatis repetitio: ita processio ab vtroq; /est repetitiōis illi⁹ vnitatis siue mauis dicere vnitatis & æqualitatis vnitatis ipsius/vnitio. Dicitur autē processio quasi quædā ab altero in alterum extensio. queādmodum cum duo sunt æqualia: tunc quædā ab vno in alterum quasi extenditur æqualitas/quæ illa coniungat quodāmodo & connectat. merito ergo dicitur ab vnitate & æqualitate vnitatis/connexio procedere. neq; em̄ connexio vnius tantum est: sed ab vnitate in æqualitatem vnitas procedit/& ab vnitatis æqualitate in vnitionē. Merito igitur ab vtroq; procedere dicitur: eo q; ab altero in alterum quasi extēditur. sed nec ab vnitate nec ab vnitatis æqualitate gigni dicimus connexionē: quoniā neq; ab vnitate per repetitionē fit/neq; per multiplicationē. & q̄uis ab vnitate gignatur vnitatis æqualitas/& ab vtroq; cōnexio procedat: vnum tamen & idē est vnitas/& vnitatis æqualitas/& connexio procedens ab vtroq;. velut si de eodem dicatur: hoc/id/idē. Hoc ipsum quidē quod dicitur id: ad primū refertur. quod vero dicitur idē: relatum connectit & cōiungit ad primū. Si igit̄ ab hoc pronomine quod est id formatū esset hoc vocabulū qd̄ est iditas/vt sic dicere possem⁹/vnitas/iditas/idētitas/ita vt relationē qdē faceret iditas ad vnitatem/identitas vero iditatis & vnitatis designaret connexionem: satis propinque trinitati conuenirent. Qꝫ autem sanctissimi nostri doctores vnitatē vocarunt patrē/æqualitatem filium/& connexionē spiritumsanctum: hoc propter quādam similitudinem ad ista caduca fecerunt. Nam in patre & filio est quædam communitas naturę quæ vna est: ita q; ipsa natura/filius patri est æqualis. Nihil enim magis vel minus humanitatis est in filio q̄ in patre. & inter eos quædam est connexio. Amor enim naturalis alterum cum altero connectit. & hoc propter similitudinē eiusdē naturæ quæ in eis est: quæ a patre in filium descendit. & ob hoc ipsum filiū plus diligit q̄ aliū secū in humanitate conuenientē. Ex tali quidē licet distantissima similitudine: pater/dict⁹ est vnitas. filius: æqualitas. connexio vero: amor/seu spiritussanctus/creaturarū respectu tantū/prout infra etiam suo loco clarius ostēdemus. Et hæc est meo arbitratu: iuxta Pythagoricam inquisitionem/trinitatis in vnitate/& vnitatis in trinitate semper adorandæ/manifestissima inquisitio.

Hoc id idem. Id Iditas Identitas. Cōitas naturæ. Pater Filius Amor.

¶Quomodo intellectus trinitatis in vnitate/supergreditur oīa. Cap. X.

NVnc inquiramus quid sibi velit Martianus quando ait/philosophiam ad huius trinitatis notitiam ascendere volentē: circulos & spheras euomuisse. Ostensum est in prioribus vnicum simplicissimum maximum. & q; ipsum tale: nō sit nec perfectissima figura corporalis/vt est sphera/aut superficialis/vt est circulus/aut rectilinealis/vt est triangulus/aut simplicis rectitudinis vt est linea. sed ipsum super omnia illa est: ita q; illa quæ aut per sensum/aut imaginationem/aut rationem cum naturalibus appendiciis attinguntur/necessario euomere oporteat/vt ad simplicissimam & abstractissimā intelligentiam perueniamus/vbi omnia sunt vnum. vbi linea sit triangulus/circulus/& sphera. vbi vnitas sit trinitas: & econuerso. vbi accidens sit substantia. vbi corpus sit spiritus. motus sit quies & cætera huiusmodi. & tunc intelligitur: quando quodlibet in ipso vno intelligitur vnum/& ipsum vnum omnia/& per consequens quodlibet in ipso omnia. & nō recte euomuisti spheram/circulū/& huiusmodi: si non intelligis ipsam vnitatē maximam necessario esse trinam. maxima enim nequaq̄ recte intelligi poterit: si non intelligatur trina. vt exemplis ad hoc vtamur cōuenientibus. Videmus vnitatem intellectus: non aliud esse/q̄ intelligens/intelligibile/& intelligere. Si igitur ab eo

Martianus

Intelligens Intelligibile. Intelligere.

qđ est intelligẽs velis te ad maximũ trãsferre/& dicere maximũ esse maxime intelligẽs & non adiicias ipsum etiã esse maxime intelligibile & maximũ intelligere: nõ recte de vnitate maxima & perfectissima concipis. Si etenim vnitas est maxima & perfectissima intellectio/quæ sine istis correlationibus tribus nec ĩtellectio nec perfectissima intellectio esse poterit: non recte vnitatẽ concipit/qui ipsius vnitatis trinitatem non attingit. Vnitas enim: non nisi trinitas est. nam dicit indiuisionem/discretionem/& connexionem. Indiuisio quidem ab vnitate est/similiter discretio/similiter & vnio siue connexio. maxima igitur vnitas: non aliud est q̃ indiuisio/discretio/& connexio. & quoniam indiuisio est: tũc est æternitas siue absq; principio/sicut æternum a nullo diuisum. quoniam discretio est: ab æternitate ĩmutabili est. & quoniam connexio siue vnio est: ab vtroq; procedit. adhuc cũ dico vnitas est maxima: trinitatem dico. Nam cum dico vnitas: dico principium sine principio. cum maxima: principium de principio. cum illa per verbum est copulo & vnio: dico processionem ab vtroq;. Si igitur ex superioribus manifestissime probatum est vnum esse maximum/quoniam minimum/maximum/& connexio vnum sunt: ita q; ipsa vnitas est & minima & maxima & vnio: hinc cõstat quomodo euomere omnia imaginabilia & rationabilia necesse est philosophiam/quæ vnitatem maximam non nisi trinam/simplicissima intellectione voluerit comprænhendere. Admiraris autem de iis quæ diximus: quomodo volentem maximum simplici intellectione appræhendere/necesse sit rerum differentias & diuersitates ac omnes mathematicas figuras transilire/quoniam lineam diximus in maximo/superficiem & circulum & spheram. Vnde vt acuatur intellectus: ad hoc te facilius indubitata manuductione tranferre conabor/vt videas ista necessaria atq; verissima/quæ te non inepte si ex signo ad veritatem te eleuaueris/verba transsumptiue intelligendo/in stupendam suauitatem adducent. quoniam in docta ignorantia proficies in hac via: vt quantum studioso secundum humani ingenii vires eleuato cõceditur/videre possis ipsum vnum/summe maximum/incompræhensibile/deum vnum/& trinum semper benedictum.

Indiuisio. Discretio. Connexio Vnitas maxima.

Q; mathematica nos iuuet plurimũ ĩ diuersorũ diuinorũ appræhẽsione. Cap. XI.

Mathematica.

Consensere omnes sapientissimi nostri & diuinissimi/sanctissimiq; doctores visibilia veraciter ĩuisibilium imagines esse: atq; creatorem nostrum ita cognoscibiliter a creaturis videri posse/quasi in speculo & in ęnigmate. Hoc autem/q; spiritualia per se a nobis inattingibilia/symbolice inuestigentur: radicem habet ex iis quæ superius dicta sunt. quoniam omnia ad se inuicem quandam (nobis tamen occultam & incompræhensibilem) habent proportionem: vt ex omnibus vnum exurgat vniuersum/& omnia ĩ vno maximo sint ipsum vnũ. Et q̃uis omnis imago accedere videatur ad similitudinem exemplaris: tamen præter maximam imaginem quæ est hoc ipsum quod exemplar in vnitate naturæ: nõ est imago adeo similis aut etiam æqualis exemplari/quin per infinitum similior atq; æqualior esse possit/vt iam ista ex superioribus nota facta sunt. Quando autem ex imagine inquisitio fit: necesse est nihil dubii apud imaginem esse/in cuius trãssumptiua proportione incognitum inuestigatur. cum via ad incerta: non nisi per præsupposita/& certa esse possit. Sunt autem omnia sensibilia in quadam continua instabilitate propter possibilitatem materialem in ipsis abundantem. Abstractiora autem istis vbi de rebus cõsideratio habetur (non vt appendiciis materialibus sine quibus imaginari nequeunt penitus careãt/neq; penitus possibilita

ti fluctuanti subsint)firmissima videm⁹ atq; nobis certissima/vt sunt ipsa mathematicalia. quare in illis sapientes exempla indagandarum rerum per intellectum solerter quæsiuerunt: & nemo antiquorum qui magnus habitus est/res difficiles alia similitudine q̃ mathematica aggressus est. ita vt Boetius illæ Romanorum literatissimus: assereret neminem diuinorum scientiam/qui penitus in mathematicis exercitio careret/attingere posse. Nonne Pythagoras primus & nomine & re philosophus: omnem veritatis inquisitionem in numeris posuit? Quem Platonici & nostri etiam primi intantum secuti sunt/vt Augustin⁹ noster & post ipsum Boetius affirmarent indubie/numerum creandarum rerum in animo conditoris principale exẽplar fuisse. Quomodo Aristoteles(qui singularis videri voluit priores confutando)aliter nobis in mathematicis specierum differentiã tradere potuit/q̃ q; ipsas numeris compararet? Et idem dum de formis naturalibus quomodo vna sit in alia scientiam tradere vellet: ad formas mathematicas necessario conuolauit dicens. Sicut trigonus in tetragono: ita inferior in superiori. Taceo de innumeris exemplis eius/similibus. Aurelius etiam Augustinus platonicus quando de quantitate animæ & eiusdem immortalitate/& cæteris altissimis inuestigauit: ad mathematica pro adiutorio conuolauit. Ista via Boetio nostro adeo placere visa est: vt constanter assereret omnẽ veritatis doctrinam in multitudine & magnitudine compræhendi. Et si velis vt compendiosius dicam. Nõne Epicureorum de atomis & inani/sententia/quæ & deum negat & cunctam veritatem collidit: solum a pythagoricis & peripateticis mathematica demonstratione periit? non posse scilicet ad atomos indiuisibiles & simplices deueniri: quod vt principium Epicurus supposuit. Hac veterum via incedentes: cum ipsis concurrentes dicimus/cum ad diuina non nisi per symbola accedendi nobis via pateat/q; tunc mathematicalibus signis propter ipsorum incorruptibilem certitudinem/conuenientius vti poterimus.

Boetius. Pythagoras. Platonici. Augustin⁹ Boetius. Aristoteles Augustin⁹ Boetius. Epicurei. Epicurus.

¶Quomodo signis mathematicalibus sit vtendum in proposito. CAP.XII.

Verum quoniam ex antehabitis constat maximum simpliciter nihil horum esse posse quæ per nos sciuntur aut concipiuntur: hinc cum ipsum symbolice inuestigare proponimus/simplicem similitudinẽ trãsilire necesse est. Nam cum omnia mathematicalia sint finita/& aliter etiã imaginari nequeant: si finitis vti pro exemplo voluerimus ad maximum simpliciter ascendẽdi/primo necesse est figuras mathematicas finitas considerare cum suis passionibus & rationibus. secundo ipsas rationes: correspondenter ad infinitas tales figuras transferre. post hæc/tertio adhuc altius ipsas rationes infinitarum figurarum transsumere ad infinitum simplex/absolutissimum etiam ab omni figura: & tũc nostra ignorantia incompræhensibiliter docebitur quo modo de altissimo rectius & verius sit nobis in ænigmate laborantibus sentiendum. Ita igitur agentes/& sub directione maximæ veritatis incipientes: dicimus q; sancti viri & eleuatissimi ingenii qui se figuris applicarunt/varie locuti sunt. Anselmus deuotissimus: veritatem maximam rectitudini infinitæ comparauit. quem nos sequentes: ad figuram rectitudinis/quam lineam rectam imaginor/conuolemus. Alii peritissimi: trinitati superbenedictæ triangulum trium æqualium & rectorum angulorum compararunt. Et quoniam talis triangulus necessario est ex infinitis lateribus(vt ostendetur) dici poterit triangulus infinitus: & hos etiam sequimur. Alii qui vnitatem infinitam figurare nisi sunt: deũ circulum dixerũt infinitum.

Anselmus. Recta infinita. Aeqlater⁹ infinitus. Circulus infinitus.

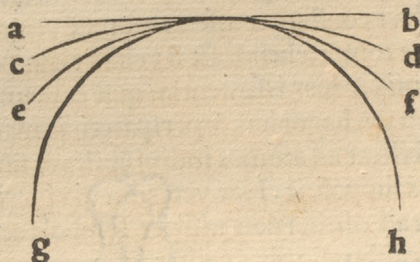
Sphera infinita.

Illi vero qui actualissimam dei existentiam considerarunt / deum quasi spherã infinitam affirmarunt. Nos autem istos omnes simul de maximo recte concepisse / & vnam omnium sententiam / ostendemus.

De passionibus lineæ maximæ & infinitæ. CAP. XIII.

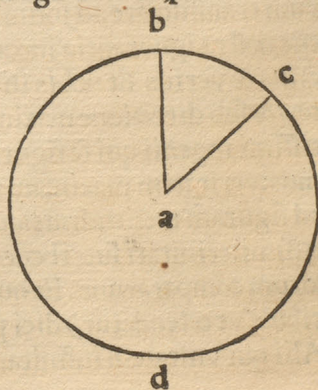
Diameter Circũferentia.

Dico igitur si esset linea infinita / illa esset recta / illa esset triangul⁹ / illa esset circul⁹ / & esset sphera. & pariformiter si esset sphera ĩfinita: illa esset triãgulus / circulus / & linea. & ita de triangulo infinito atq; circulo infinito idem dicendum est. Primum autem q; linea infinita sit recta: patet. Diameter circuli est linea recta: & circunferentia est linea curua / maior diametro. si igitur curua linea in sua curuitate recipit minus / quanto circũferentia fuerit maioris circuli: igitur circũferẽtia maximi circuli quæ maior esse nõ potest / est minime curua. quare maxime recta. coincidit igitur cum maximo minimũ: ita vt ad oculum videatur necessarium esse q; maxima linea sit recta maxime / & minime curua. nec hic potest remanere scrupulus dubii: quando in figura hic lateraliter videt̃ quomodo arcus c d maioris circuli / plus recedit a curuitate q̃ arcus e f minoris circuli. & ille plus a curuitate recedit. q̃ arcus g h adhuc minoris circuli. quare linea recta a b: erit arcus maximi circuli qui maior esse non potest. ita videt̃ quomodo maxima & infinita linea: necessario est rectissima / cui curuitas non opponitur / immo curuitas ipsa maximæ lineæ / est rectitudo. & hoc est primũ probãdum.

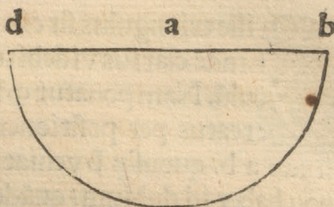

Secũdo dictum est lineam infinitã esse triãgulum maximum / circulum / & spherã. & ad hoc ostendendum: oportet vt in lineis finitis videamus quid sit in potentia finitæ lineæ. & quia quicquid finita est in potentia hoc infinita est actu: erit nobis clarius id qđ inquirimus. & primo scimus q; linea finita in longitudine potest esse longior & rectior. & iam probatũ est maximã esse longissimã atq; rectissimã.

Secundo si linea a b / remanente puncto a immobili circunduceretur quousq; b veniret in c: ortus est triangulus. si perficitur circunductio quousq; b redeat ad initium vbi incepit: fit circulus. Si iterum a / remanente immobili / b circunducitur quousq; perueniat ad locum oppositũ vbi incepit qui fit d: est ex linea a b & a d effecta vna cõtinua linea / & semicirculus descriptus. & si remanente b d diametro immobili / circunducatur semicirculus: exoritur sphera. & ipsa sphera est vltimum de potentia lineæ totaliter existens in actu: quoniam sphera non est in po-

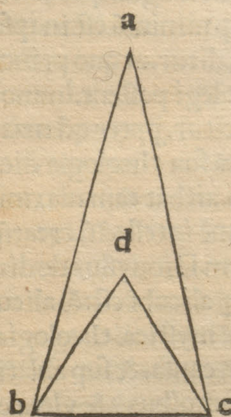

tentia ad aliquam figuram vlteriorem. Si igitur in potētia lineæ finitæ sunt istæ figuræ / & linea infinita est oīa actu ad quę finita est in potētia: sequitur infinitū / esse triāgulū / circulū / & sphærā. qđ erat ꝓbādū. Et quia fortassis clari⁹ hoc videre velles / quomodo q̄ in potētia est finitū / ea est actu infinitū: adhuc de hoc te certissimū reddam.

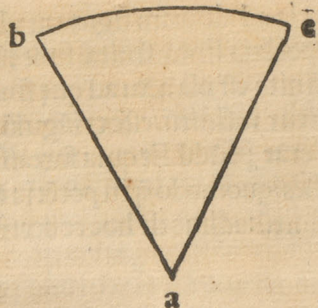

¶Qꝫ infinita linea sit triangulus. CAP.XIIII.

IMaginatiua quæ genus sensibilium non transcendit: non capit lineam posse triangulum esse / cum improportionabiliter ista in quantis differant: erit tamen apud intellectum hoc facile. Nam iam constat: non nisi vnum possibile esse maximum / & infinitum. Deinde constat (quoniam omnia duo latera cuiuslibet trianguli simul iuncta tertio minora esse non possunt) trianguli cuius vnum latus est infinitum: alia non esse minora. Et quia quælibet pars infiniti est infinita: necessarium est omnis trianguli cuius vnum latus est infinitum / alia pariformiter esse infinita. Et quoniam plura esse infinita non possunt: transcendenter intelligis triangulum infinitum ex pluribus lineis componi non posse / licet sit maximus / verissimus triangulus / incompositus / & simplicissimus. Et quia verissimus triangulus est / qui sine tribus lineis esse nequit: erit necessarium ipsam vnicam infinitam lineam esse tres / & tres esse vnam simplicissimam. ita de angulis. quoniam non erit nisi angulus vnus infinitus: & ille est tres anguli / & tres anguli vnus. Nec erit iste maximus triangulus ex lateribus & angulis compositus: sed vnum & idem est linea infinita & angulus. ita ꝙ & linea est angulus: quia triangulus linea. Adhuc poteris te iuuare ad huius intelligentiam per ascensionem a triangulo quanto ad non quantum. nam omnem triangulum quantum: habere tres angulos æquales duobus rectis / manifestum est. & ita quanto vnus angulus est maior: tanto alii minores. & licet angulus vnusquisqꝫ possit augeri vsqꝫ ad duos rectos exclusiue / & non maxime secundum principium primum nostrum: admittamus tamen ꝙ maxime augeatur vsqꝫ ad duos rectos inclusiue / triangulo permanente. tunc manifestum est triangulum / vnum angulum habere qui est tres: & tres esse vnum. Pariter videre poteris triangulum lineam esse. quoniam cum omnia duo latera trianguli quanti simul iuncta / tanto tertio sint longiora / quanto angulus quem faciunt est duobus rectis minor / vt angulus b a c quia duobus rectis multo est minor: hinc lineæ b a & a c simul iūctæ multo lōgiores sunt b c. Igitur quāto angulus ille maior fuerit vt b d c & superficies minor. quare si per positionem angul⁹ valeret duos rectos: resolueretur in lineam simplicem totus triangulus. Vnde cum hac positione / quæ in quātis impossibilis est: iuuare te potes ad nō quanta ascendendo / in quibus. qđ in quantis est impossibile: vides p̄ oīa necessariū. & in hoc patet lineā infinitā: esse triangulum maximū / quod erat ostendendum.

¶ Q̃ ille triangulus sit circulus. Cap.XV.

Einde clarius videbitur triangulũ esse circulũ. Nam ponatur q̃ sit triangulus a b c/ creatus per positionem per circunductionẽ lineæ a b/ quousq̃ b veniat in c:a/fixo remanente.non habet id dubium/ quãdo linea a b esset infinita & penitus circũduceretur b/quousq̃ rediret ad initium: circulũ maximũ creari/cuius b c/est portio.& quia est portio arcus infiniti : tũc est linea recta b c. & quoniã omnis pars infiniti est ĩfinita: igitur b c nõ est minor integro ambitu circũferẽtiæ ĩfinitæ.erit igitur b c/nõ tantum portio:sed completissima circũferentia.quare necessariũ est triangulũ a b c: esse circulum maximum.& quia b c circũferentia est linea recta:non est maior a b infinita:cum infinito non sit maius.nec sunt duæ lineæ:quia duo infinita esse non possunt.quare linea infinita quæ est triangulus:est etiam circulus/quod fuit propositum.Adhuc q̃ linea infinita sit sphera:ita manifestum sit. linea a b/est circũferentia maximi circuli:immo & circulus vt iam probatum est.& est in triangulo de b/ducta in c/vt supra dictum est.sed b c/est infinita linea/vt etiam statim probatum est.quare a b/rediit in c/supra se reditione completa.& quando hoc est:sequitur spheram necessario exortam esse ex tali reuolutione circuli supra se.& quia supra probatum est a b c/esse circulum/triangulum/& lineam : habem⁹ nũc probatum/esse etiã spheram.& ista sunt quæ inuestigare proposuimus.

¶ Quomodo translatiue maximum se habeat ad omnia : sicut maxima linea ad lineas. CAP.XVI.

Ostq̃ nunc manifestum est quomodo infinita linea est omnia illa actu infinite/quæ in potentia sunt infinita:habemus translatiue in maximo simplici pariformiter quomodo ipsum maximum est actu maxime omnia illa quæ in potẽtia sunt simplicitatis absolutæ. Quicquid enim possibile est:hoc est actu ipsum maximũ maxime/nõ vt ex possibili est/sed vt maxime est. sicut ex linea triangulus educit̃.& infinita linea nõ est triangul⁹ vt ex finita educit̃: sed actu est triangulus infinitus qui est idẽ cũ linea.Præterea ipsa possibilitas absoluta: nõ est aliud in maximo q̃ ip̃m maximũ actu.sicut linea ĩfinita est actu sphera. secus in nõ maximo.nam ibi potẽtia nõ est actus: sicut linea finita nõ est triãgulus. Vnde hic videt̃ magna speculatio/quæ de maximo ex isto trahi potest: quomodo ip̃m est tale/q̃ minimũ est in ipso maximũ/ita q̃ penitus oẽm oppositionẽ per infinitũ supgreditur.ex quo principio possent de ipso tot negatiuæ veritates elici:quot scribi aut legi possent.Immo oĩs theologia per nos appræhẽsibilis: ex hoc tãto principio
Dionysius. elicitur.ꝑpter q̄d maxim⁹ ille diuinorũ scrutator Dionysius Ariopagites in my
Barptolemæus. stica sua theologia dicit beatissimũ Barptolemæũ mirifice intellexisse theologiã: qui aiebat eam maximã pariter & minimã.qui hoc em̃ intelligit: omnia ĩtelligit/ omnẽ intellectũ creatũ ille supergreditur.Deus enim qui est hoc ip̃m maximũ(vt idem Dionysius de diuinis nominibus dicit)non istud quidẽ est: & aliud non est. neq̃ alicubi est:& alicubi non.nam sicut oĩa:ita quidẽ & nihil omniũ. nã(vt idẽ in fine mysticæ theologiæ cõcludit)tũc ipse sup oẽm positionẽ est pfecta & singularis oĩm causa. & sup ablationem omniũ est excellentia illius/qui simpliciter absolutus
Gaius. ab omnibus / & vltra omnia est. Hinc concludit in epistola ad Gaium : ipsum su-

per omnẽ mentẽ atq; intelligentiã nosci.Et ad hoc cõcordanter ait rabbi Salomon omnes sapientes conuenisse/ꝙ scientiæ nõ appræhẽdunt creatorẽ:& nõ appræhẽdit qđ est/nisi ipse.& appræhẽsio nostra respectu ipsius/defect⁹ appropinquãdi appræhẽsioni ei⁹.Et ꝑpterea idẽ alibi cõcludẽs dicit.Laudet̃ creator in cui⁹ essentiæ cõpræhensione inquisitio scientiarũ abbreuiatur: & sapiẽtia ignorãtia reputat̃/ & elegantia verborũ/fatuitas.& ista est illa docta ignorantia quam inquirim⁹:per quã Dionysius ipsum solũ inueniri posse/nõ alio arbitror pricipio q̃ præfato/multipliciter ostẽdere nisus est. Sit igitur nostra speculatio quã ex isto(ꝙ ĩfinita curuitas est infinita rectitudo) elicimus transsumptiue in maximo de simplicissima & infinitissima eius essentia. qm̃ ipsa est omniũ essentiarũ simplicissima essentia. ac quomodo oẽs rerũ essentiæ quæ sunt/fuerunt/aut erũt/actu semp & æternaliter sunt in ipsa/ip̃a essentia:& ita oẽs essentiæ/sunt ip̃a oĩm essentia. ac quomodo ipsa oĩm essentia:ita est q̃libet ꝙ simul oẽs/& nulla singulariter. ac quomodo ip̃a maxima essentia vti infinita linea/est oĩm linearũ adæquatissima mẽsura:pariformiter est oĩm essentiarũ adæquatissima mẽsura.maximũ em̃ cui nõ opponit̃ minimũ/necessario est oĩm adæq̃tissima mẽsura.nõ maior q̃a minimũ. nõ minor q̃a maximũ. omne autẽ mẽsurabile cadit ĩter maximũ & minimũ. Est igit̃ adæquatissima & p̃cisissima oĩm essentiarũ mẽsura:infinita essentia.Et adhuc vt hoc clari⁹ videas/cõsidera si linea infinita cõstitueret̃ ex infinitis pedalib⁹/& alia ex infinitis bipedalibus:illas nihilominus æquales esse necesse esset/cũ infinitũ nõ sit maius infinito. Sicut igit̃ vnus pes nõ est minor in linea infinita q̃ duo pedes:ita infinita linea nõ est maior pl⁹ vno pede q̃ duobus.immo cũ q̃libet pars infiniti sit infinita: tũc vn⁹ pes lineæ infinitæ ita cũ tota infinita cõuertitur:sicut duo pedes.pariformiter cũ oĩs essentia in maxima sit ipsa maxima: nõ est maximũ nisi adæquatissima mẽsura oĩm essentiarũ.neq; reperit̃ alia p̃cisa mẽsura cuiuscũq; essentiæ:q̃ illa. nã oẽs aliæ deficiũt & p̃cisiores esse possunt:vt hoc superius est clarissime ostensum.

Rabbi Salomon. Dionysius.

¶Ex eodem:profundissimæ doctrinæ. Cap.XVII.

Adhuc circa idẽ.Linea finita est diuisibilis:& infinita indiuisibilis.q̃a infinitũ non habet partes: in quo maximũ coincidit cũ minimo. sed finita linea/nõ est diuisibilis in nõ lineam: qm̃ in magnitudine non deuenitur ad minimũ quo minus esse non possit/vt superius est ostensum. quare finita linea: in ratiõe lineæ est indiuisibilis.pedalis em̃ linea nõ est minus linea q̃ cubitalis. relinquit̃ ergo ꝙ infinita linea sit ratio lineæ finitæ.Ita maximũ simpliciter:est oĩm ratio.ratio autẽ/est mẽsura.Quare recte ait Aristoteles in metaphysicis/primum esse metrũ & mẽsurã omniũ.quia omniũ ratio. Adhuc/sicut linea infinita est indiuisibilis quæ est ratio lineæ finitæ/& per cõsequẽs ĩmutabilis & perpetua:ita & ratio omnium rerum(quæ est Deus benedict⁹)sempiterna & immutabilis est. Et in hoc aperit̃ intellectus magni Dionysii dicentis essentiam rerũ incorruptibilem.& aliorũ qui rationẽ rerum æternã dixerunt. Sicut ipse diuinus Plato qui/vt refert Calcidius/in Phedone dixit vnum esse omnium rerum exẽplar / siue ideam vti in se est:in respectu vero rerum quæ plures sunt/plura vident̃ exemplaria.Nam cum lineam bipedalẽ & aliã tripedalẽ & sic deinceps cõsidero:duo occurrũt/scilicet ratio lineæ quæ est in vtraq; & omnib⁹ vna & æqualis/& diuersitas quæ est ĩter bipedalem & tripedalem.Et ita alia videtur ratio bipedalis:& alia tripedalis.Manifestum autẽ est in infinita linea non esse aliam bipedalẽ & tripedalem:& illa est ratio finitæ.Vnde ratio est vna ambarũ linearũ.& diuersitas rerũ siue linearũ nõ est ex

Aristoteles. Dionysius. Plato. Calcidius. Phedon.

diuersitate rationis quæ est vna: sed ex accidēti/quia nō æque rationē participāt. vnde non est nisi vna omniū ratio quæ diuersimode participatur. Q2 autē diuersimode participetur: hoc euenit/quia ꝓbatum est superius non posse esse duo æque similia/& per cōsequēs præcise æqualiter participantia vnam rationem.nā nō est ratio in summa æqualitate participabilis: nisi per maximū/quod est ipsa ratio infinita.sicut nō est nisi vna vnitas maxima: ita nō potest esse nisi vna vnitatis æqualitas.quæ quia est æqualitas maxima: est ratio omniū.sic enim nō est nisi vna linea infinita quæ est ratio omniū finitarū.& per hoc ꝙ finita linea cadit necessario ab ipsa quæ est infinita: tunc etiam per hoc non potest esse suiipsius ratio. sicut nō potest esse finita pariter & infinita. Vnde sicut nullæ duæ lineæ finitæ possunt eē ꝓcise æquales/cum præcise æqualitas quæ est maxima nō sit nisi ipsum maximū: ita esse non reperiuntur duæ lineæ/æqualiter rationem vnā omniū participātes. Præterea linea infinita non est maior in bipedali q̄ bipedalis/neq; minor: vt superi⁹ dictum est.& ita de tripedali & vltra.& cum sit indiuisibilis & vna: est tota in qualibet finita. sed non est tota in qualibet finita secūdū participationē & finitationē: alioqui quādo esset tota in bipedali nō posset esse in tripedali/sicut bipedalis non est tripedalis.quare est ita tota in qualibet: ꝙ est in nulla/vt vna est ab aliis distincta p finitationē. Est igit̃ linea īfinita in qualibet linea tota: ita ꝙ quælibet in ipsa. & hoc quidē cōiunctim cōsiderādū est.& clare videt̃ quomodo maximū est in qualibet re & in nulla.& hoc non est aliud/nisi maximū cum sit in eadē ratiōe in qualibet re sicut quælibet res in ipso/& sit ipsamet ratio: ꝙ tunc maximū sit in seipso. Non est ergo aliud esse maximū metrum & mēsurā omniū: q̄ maximū simpliciter esse in seipso/siue maximū. Nulla igitur res est in seipsa nisi maximū. & omnis res vt in sua ratione: est in seipsa.quia sua ratio est maximū. Ex his quidē potest se intellectus iuuare: & in similitudine lineæ infinitæ ad maximū simpliciter sup oēm intellectū in sacra ignorantia plurimū proficere.nā hoc nunc clare videmus: quomodo deum per remotionē participatiōis entiū inuenimus. Omnia eñ entia entitatem participāt. Sublata igitur ab omnib⁹ entibus participatiōe: remanet ipsa simplicissima entitas quæ est essentia omniū entiū. & nō cōspicim⁹ ipsam talē entitatem nisi in doctissima ignorantia. quoniam cum omnia participantia entitatem ab animo remoueo: nihil remanere videtur. Et propterea magnus Dionysius dicit: intellectū dei magis accedere ad nihil q̄ ad aliquid. Sacra autē ignorātia me instruit: hoc quod intellectui nihil videt̃/esse maximū incōpræhensibile. [margin: Dionysius.]

¶Quomodo ex eodē manuducimur ad ītellectū ptĩcipatiōis entitatis. Ca. XVIII.

Mplius nō satiabilis noster intellectus cū maxima suauitate: vigilanter per præmissa incitatus imquirit/quomodo hāc participationē vni⁹ maximi possit clarius intueri. & iterū exemplo infinitæ rectitudinis linealis se iuuās ait. Nō est possibile curuū quod recipit magis & minus: esse maximū aut minimū. neq; curuū vt curuū est aliquid. quoniā casus a recto. Esse igitur qđ in curuo est: est ex participatione rectitudinis.cū maxime & minime curuū: nō sit nisi rectū. quare quāto curuū est min⁹ curuū/vt est circūferentia maioris circuli: tāto pl⁹ participat de rectitudine.nō ꝙ partē capiat: qa rectitudo infinita/est ipartibilis.sed linea recta finita quāto maior: tāto videt̃ pl⁹ participare de īfinitate lineæ infinitæ/maximæ. Et sicut finita recta in hoc ꝙ recta (in qđ quidē rectū curuitas minima resoluit̃) scđm simpliciorē participationē participat īfinitā/ & curuū nō ita simplicē & imediatā/sed poti⁹ mediatā & distātē/quoniā per mediū rectitu

dinis quã participat: ita aliqua sunt entia immediatius entitatẽ maximã in seipsa subsistentem participantia. vt sunt simplices finitæ substãtiæ. & sunt alia entia nõ per se/sed per medium substantiarũ entitatem participantia: vt accidentia. vnde illa diuersa participatione non obstante: adhuc (vt ait Aristoteles) rectũ est sui & obliqui mensura. sicut infinita linea lineæ rectæ & curuæ: ita maximũ omniũ qua litercũq; diuersimode participantiũ. & in hoc aperitur intellectus illius qđ dicit: substantiã non capere maius nec minus. nam hoc ita verũ: sicut linea recta finita in eo q recta non suscipit magis & minus. sed quia finita: tunc per diuersam participationẽ infinitæ/vna respectu alterius maior aut minor est. nec vnq̃ duæ reperiũtur æquales. Curuũ vero quo ad participationẽ rectitudinis/ recipit magis & minus: & cõsequẽter per ipsam participatã rectitudinẽ/sic rectũ recipit magis & minus. & hic est q accidẽtia quãto magis participant substantiã: tãto sunt nobiliora. & ad hæc quãto magis participant substãtiã nobiliorẽ: tãto adhuc nobiliora. & in hoc videt quomodo nõ possunt esse nisi entia aut per se aut per alia entitatẽ primi participãtia. sicut non inueniũtur nisi lineæ aut rectæ aut curuæ. & ꝓpterea: recte diuisit Aristoteles omnia quæ in mũdo sunt/in substãtiã & accidẽs. Substãtiæ igitur & accidẽtis vna est adæquatissima mẽsura: quæ est ipsum maximũ simplicissimũ. qđ licet neq; sit substãtia neq; accidẽs: tamẽ ex præmissis/manifeste patet ipm poti⁹ sortiri nomẽ immediate ipm participãtiũ scilicet substãtiarũ/ q̃ accidẽtiũ. Vnde Dionysius maximus/ipsum plus q̃ substãtiã siue supersubstãtialẽ vocat: potius q̃ superaccidẽtalẽ. quoniã multo magis est aliquid dicere supersubstãtiale esse q̃ superaccidẽtale. hinc maximo cõueniẽtius attribuitur. Dicitur autẽ supersubstãtiale: hoc est scilicet nõ substãtiale. quia hoc inferius eo. sed supra substãtiam. & ita est negatiuũ/ verius maximo cõueniens. vt infra de nominib⁹ dei dicem⁹. Posset quis ex superioribus multa circa accidentiũ & substãtiarũ diuersitatẽ & nobilitatẽ inquirere: de quibus hic locus tractandi non existit.

Aristoteles

Aristoteles

Dionysius.

¶Transumptio trianguli ad trinitatem maximam. CAP.XIX.

NVnc de eo quod dictũ & ostensum est/maximã lineam esse triangulũ maximũ: ignorãtia doceamur. Ostẽsum est maximã lineã triangulũ. & quia linea est simplicissima: erit simplicissimũ trinum. erit omnis angul⁹ trianguli linea: cũ tot⁹ triangulus sit linea. Quare linea infinita est trina. nõ est autẽ possibile plura esse infinita. quare illa trinitas est vnitas. Pręterea cũ angulus maiori lateri oppositus sit maior vt in geometria ostẽditur/ & hic sit triangulus qui nõ habet latus nisi infinitũ: erũt anguli maximi & infiniti. quare vnus nõ est minor aliis: nec duo maiores tertio. sed sicut extra infinitã quantitatẽ non potest esse quãtitas: ita extra vnũ angulũ infinitũ nõ possunt esse alii. quare vn⁹ erit in alio: & omnes tres vnũ maximũ. Insuper/sicut maxima linea non plus est linea q̃ triangulus/circulus/ vel sphera/sed in veritate est illa omnia absq; cõpositione vt ostẽsum est: ita consimiliter/maximũ simpliciter/est vt maximũ lineale/ qđ possumus dicere essentiã. est vt triãgulare: & potest dici trinitas. est vt circulare: & potest dici vnitas. est vt spherale: & potest dici actualis existentia. Est igitur maximũ: essentia/trina/vna/actu. nec est aliud essentia q̃ trinitas: nec aliud trinitas q̃ vnitas. nec aliud actualitas q̃ vnitas/trinitas/vel essentia: licet verissimũ sit maximũ ista esse identice & simplicissime. Sicut igitur verũ est maximũ esse & vnũ esse: ita verum est ipsum trinum esse/eomodo quo veritas trinitatis/nõ cõtradicit simplicissimæ vnitati: sed est ipsa vnitas. Hoc autem aliter possibile non est: q̃ vt per similitudi-

Linea essentia.
Triangul⁹ trinitas.
Circulus vnitas.
Sphera actus.

nem trianguli maximi attingibile est. quare ipsum verum triãgulum atq; simplicissimam lineam ex prehabitis scientes: modo quo hoc homini possibile est / in docta ignorantia trinitatem attingemus. Nam videmus φ non reperimus angulum vnum / & post alium / & tertio adhuc alium vt in triangulis finitis (quoniam alius & alius & alius in vnitate trianguli absq; compositiõe esse non possunt) sed vnum
Augustin9 absq; numerali multiplicatione triniter est. Quare recte quidem doctissimus Augustinus ait. Dum incipis numerare trinitatẽ: exis veritatem. Oportet eñ in diuinis simplici conceptu quantum hoc possibile est / complecti contradictoria: ipsa antecedenter preueniendo. puta non oportet in diuinis cõcipere distinctionem & indistinctionem tanq̃ duo contradicentia: sed illa vt in principio suo simplicissimo antecedenter. vbi non est aliud distinctio & indistinctio. & tunc clarius concipit trinitas & vnitas eẽ idẽ. Nã vbi distinctio est indistictio: trinitas est vnitas. & ecõuerso / vbi indistinctio est distictio: vnitas est trinitas. Et ita de pluralitate personarũ & vnitate essentiæ. nã vbi pluralitas est vnitas: trinitas personarũ est idem cum vnitate essentiæ. Et econuerso / vbi vnitas est pluralitas: vnitas essentiæ est trinitas in personis. & ista clare in nostro exemplo videntur: vbi simplicissima linea est triangulus. & econuerso: simplex triangulus est vnitas linealis. Hic etiam videtur quomodo anguli trianguli per vnum / duo / tria numerari non possunt: cũ quilibet sit in quolibet. vt ait filius. Ego in patre: & pater in me. Iterum. veritas trianguli requirit tres angulos. Sũt igitur hic verissime tres anguli / & vnusquisq; maximus: & omnes vnum maximum. Requirit insuper veritas trianguli φ vnus angulus nõ sit ali9. & ita hic requirit veritas vnitatis simplicissimæ essentiæ: φ tres illi anguli non sint aliqua tria distincta sed vnũ. & hoc etiã verum est hic. Coniunge igitur ista (quæ videntur opposita) antecedẽter vt prædixi: & nõ habebis vnum & tria vel ecõuerso: sed vnitrinum seu triunum. & ista est veritas.

¶ Adhuc circa trinitatẽ: & φ nõ sit possibilis q̃ternitas & vltra ĩ diuinis. Ca. XX.

AMplius requirit veritas trinitatis / quæ est trinitas: trinũ esse vnũ / quia dicitur triunum. Hoc autem nõ cadit in conceptu nisi eo modo quo correlatio / distincta vnit / & ordo distinguit. Vnde sicut dũ facimus triangulum finitũ. primo est angul9 vnus / secundo alius / tertio tertius ab vtroq; / & illi anguli adinuicem correlationẽ habẽt / vt sit vnus ex ipis triangulus: ita quidem & in infinito infinite. tamen cõcipiendum est ita / φ prioritas taliter cõcipiatur in æternitate: φ posterioritas / non ei cõtradicat. aliter enim prioritas & posterioritas: in infinito & æterno cadere nõ possent. Vnde pater nõ est prior filio & fili9 posterior: sed ita pater est prior / φ filius nõ est posterior. Ita pater prima persona: φ filius non est post hoc secũda. sed sicut pater est prima absq; prioritate: ita filius secũda absq; posterioritate / & spiritussanctus pariformiter tertia. Sed quia hoc superius dictũ est amplius: sufficiat. Velis tamen circa hãc semp benedictã trinitatẽ aduertere: φ ipsum maximũ est trinũ & nõ quaternũ vel quinũ & vltra. & hoc certe est notatu dignũ. nã hoc repugnaret simplicitati & perfectioni maximi. oĩs eñ figura polygonia pro simplicissimo elemento habet triangularẽ. & illa est minima figura polygonia / qua minor esse nequit. Probatũ autẽ est minimũ simpliciter: cũ maximo coincidere. Sicut igit̃ se habet vnũ in numeris: ita triangulus in figuris polygoniis. sicut igit̃ omnis numer9 resoluitur in vnitatẽ: ita polygoniæ in triangulum. maxim9 igit̃ triangulus cũ quo minim9 coincidit: oẽs figuras polygonias complectitur. Nam sicut vnitas maxima se habet ad omnem numerũ: ita triangu-

lus maximus ad omnem polygoniam.quadrangularis autem figura non est minima vt patet:quia ea minor est triangularis.igitur simplicissimo maximo quod cũ solo minimo coincidere potest:quadrangularis quæ absq; compositione esse nõ potest/cum sit maior minimo/ nequaq̃ poterit conuenire. immo implicat contradictionem:esse maximum & esse quadrangulare.nam non posset esse mensura triangularium adæquata: quia semper excederet.quomodo igitur esset maximũ:qđ nõ esset omnium mensura? immo quomodo esset maximũ: quod esset ab alio/& cõpositum/& per consequens finitum? Et iam patet quare primo ex potentia lineæ simplicis:oritur triangulus simplex quo ad polygonias. deinde circulus simplex.deinde sphera simplex.& non deuenitur ad alias q̃ istas elemẽtales figuras adinuicem infinitas improportionabiles/omnes figuras intra se cõplicãtes. Vnde sicut si nos vellemus concipere mensuras omnium quantitatum mensurabilium : primo pro longitudine necesse esset habere lineam infinitam maximã/ cum qua coincideret minimũ. deinde pariformiter pro latitudine rectilineali triangulum maximum. & pro latitudine circuli / circulum maximũ. & pro profunditate/spheram maximã. & cum aliis q̃ cum istis quatuor:omnia mensurabilia attingi non possent. & quia istæ omnes mensuræ necessario essent infinitæ & maximæ cum quo minimũ coincideret/& cum plura maxima esse non possint:hinc ipsum vnicum maximum quod esse debet omnium quãtorum mẽsura/dicimus esse illa/ sine quibus maxima mensura esse non posset.licet in se consideratum absq; respectu ad mẽsurabilia/nullum istorũ sit aut dici possit veraciter: sed per infinitum & improportionabiliter supra.ita maximum simpliciter cum sit omnium mẽsura:ipsum illa esse dicimus/ sine quibus ipsum omnium metrum posse esse non intelligimus. Vnde maximum licet sit super omnem trinitatem per infinitũ/trinum dicimus:quia aliter ipsum rerum quarum vnitas essendi est trinitas (sicut in figuris vnitas triangularis in trinitate angulorum consistit) causam simplicem/metrum/& mẽsuram esse nõ intelligeremus. licet in veritate & nomen & conceptus noster trinitatis/semoto isto respectu/maximo nequaq̃ conueniat : sed per infinitũ ab illa maxima & incõpræhẽsibili veritate deficiat. Habemus itaq; maximũ triangulũ:omniũ triniter subsistentium mensurã simplicissimã/queadmodũ sunt operationes/actiones in potẽtia/obiecto/actu/ triniter subsistentes. similiter visiones/intellectiones/volitiões/similitudines/dissimilitudines/ pulchritudines/proportiones/correlationes/appetitus naturales:& cætera omnia.quorum essendi vnitas consistit in pluralitate: sicut est principaliter esse & operatio naturæ consistens in correlatiõe agentis/patientis/& communis ex illis resultantis.

¶Transumptio circuli infiniti ad vnitatem. CAP.XXI.

Circulus infinitus.

Habuimus de triangulo maximo pauca quædã:similiter de infinito circulo subiungamus. Circulus est figura perfecta vnitatis & simplicitatis.& iam ostensum est superius:triangulũ esse circulũ. & ita trinitas:est vnitas. ista autẽ vnitas est infinita:sicut circulus infinit9. quare est (si ita loqui licet) vnior aut idẽtior omni expressibili vnitate/atq; per nos appræhẽsibili per infinitum.nã tanta est ibi identitas:ꝙ omnes etiã relatiuas oppositiones antecedit.quoniam ibi aliud & diuersum identitati nõ opponũtur.quare & cũ maximũ sit infinitæ vnitatis:tunc omnia quæ ei conueniunt sunt ipsum absq; diuersitate & alietate.vt non sit alia bonitas eius/& alia sapiẽtia:sed idẽ.Omnis enim diuersitas: in ipso est idẽtitas. Vnde eius potentia/cũ sit (vt sic dicam) vnissima:est & fortissima

& infinitissima. Tanta quidem est eius vnissima duratio/ ꝙ præteritũ non est aliud a futuro/ & futurũ nõ est aliud a præsenti in eo: sed sunt vnissima duratio/ siue æternitas sine principio & fine. nam tantum est in ipso principium: ꝙ & finis est in ipso principium. Hæc autẽ omnia ostendit circulus infinitus sine principio & fine/ æternus indiuisibiliter/ vnissimus/ atq; capacissimus. Et quia ille circulus est maximus: eius diameter etiam est maxima. & quoniam plura maxima esse non possunt: est intantum ille circulus vnissimus/ ꝙ diameter est circũferentia. Infinita vero diameter habet infinitum medium. medium vero est centrum. patet ergo centrum/ diametrum/ & circũferentiam idem esse. Ex quo docetur ignorantia nostra: incõpræhensibile maximũ esse/ cui minimum non opponitur. sed centrum est in ipso circũferentia. Vides quomodo totum maximum perfectissime est intra omne/ simplex & indiuisibile: quia centrum infinitum. & extra omne omnia ambiens: quia circunferentia infinita. & omnia penetrans: quia diameter infinita. principium omnium: quia centrum. finis omniũ: quia circũferentia. medium omniũ: quia diameter. Causa efficiens: quia centrum. formalis: quia diameter. finalis: quia circũferentia. Dans esse: quia centrum. gubernans: quia diameter. conseruans: quia circũferentia. & horum similia multa. Appræhendis itaq; per intellectum: quomodo maximũ cũ nullo est idem/ neq; diuersum. & quomodo omnia in ipso/ ex ipso/ & per ipsum: quia circũferentia/ diameter/ & centrum. non ꝙ aut sit circulus aut circũferentia/ diameter/ vel centrum: sed maximũ tantum simplicissimũ/ qđ per ista paradigmata inuestigatur/ & reperitur omnia quæ sunt & non sunt ambire. ita ꝙ non esse: in ipso est maximũ esse. sicut minimũ: est maximũ. & est mẽsura omnis circulationis quę est de potentia in actum/ & redeundo de actu in potentiã/ cõpositionis a principiis ad indiuidua/ & resolutionis indiuiduorum ad principia/ & formarũ perfectarũ circularium/ & circulariũ operationum/ & motuum super se & ad principium redeuntiũ/ & cõsimilium omniũ: quorũ vnitas in quadã circulari perpetuitate consistit. Multa hic de perfectione vnitatis ex hac figura circulari trahi possent: quæ cum facile per vnumquẽq; iuxta præmissa fieri possint/ breuitatis causa transeo. Hoc tantum notãdum esse admoneo/ quomodo omnis theologia circularis/ & in circulo posita existit: adeo etiam ꝙ vocabula attributorum de se inuicem verificẽtur circulariter. vt summa iustitia: est summa veritas. & summa veritas: est summa iustitia. & ita de omnibus. ex quo si extendere inquisitionem volueris: tibi infinita theologicalia iam occulta/ manifestissima fieri poterunt.

Centrũ. 1.
Circũferẽtia. 2.
Diamet. 3.
Intra. 1.
Extra. 2.
Penetr. 3.
Pricipiũ. 1.
Finis. 2.
Mediũ. 3.
Efficiens. 1.
Finis. 2.
Forma. 3.
Dãs esse. 1.
Conseruans. 2.
Gubernans. 3.
Ex ipso. 1.
In ipso. 2.
Per ipm. 3.

¶Quomodo dei prouidentia: contradictoria vnit. CAP. XXII.

D hoc autem vt etiam experiamur/ quomodo ad altam ducimur intelligentiam per præmissa: ad dei prouidentiam inquisitionem applicemus. & quoniam ex prioribꝰ manifestum est deum esse omnium complicationem etiam contradictoriorum: tunc nihil potest eius effugere prouidentiam. siue enim fecerimus aliquid/ siue eius oppositum/ aut nihil: totum in dei prouidentia implicitum fuit. nihil igitur nisi secundum dei prouidentiam eueniet. Vnde q̃uis deus multa potuisset prouidisse quæ non prouidit nec prouidebit/ multa etiam prouidit quæ potuit non prouidere: tamen nihil addi potest diuinæ prouidentiæ aut diminui. vt in simili. Humana natura simplex & vna est: si nasceretur homo qui etiã nunq̃ nasci expectabatur/ nihil adderetur humanæ naturæ/ sicut nihil demeretur ab illa si non nasceretur. sicut nec cum nati moriuntur. & hoc ideo quia humana natura complicat tam eos qui sunt q̃ qui non sunt/ neq; erunt/ licet esse potuerint.

Humana natura.

ita licet euenire quod nunq̃ eueniet:nihil tamen adderetur prouidentiæ diuinæ. quoniã ipsa cõplicat tã ea quæ eueniũt q̃ ea quæ non eueniũt / sed euenire possunt. Sicut igit̃ multa sunt in materia possibiliter quæ nunq̃ eueniẽt: ita per contrariũ quæcũq; nõ eueniẽt / si euenire possunt / si in dei sunt ꝓuidẽtia nõ sunt possibiliter sed actu:nec inde sequit̃ ꝗ ista sint actu.Sicut ergo dicimus ꝗ humana natura / infinita cõplicat & cõplectitur:quia non solũ homines qui fuerũt / sunt / & erunt / sed qui possunt esse / licet nũq̃ erũt / & ita cõplectitur mutabilia immutabiliter.sicut vnitas infinita omnẽ numerum:ita dei prouidẽtia infinita complicat tam ea quæ euenient / q̃ quæ non euenient sed euenire possunt.et cõtraria:sicut genus complicat contrarias differentias.et ea quæ scit:non scit cum differẽtia temporum. quia non scit futura vt futura / nec præterita vt præterita:sed æterne / & mutabilia immutabiliter.Hinc ineuitabilis & ĩmutabilis est:& nihil eã excedere potest.et hinc omnia ad ipsam prouidentiam relata:necessitatem habere dicũtur.et merito.quia omnia in deo sunt deus:qui est necessitas absoluta. Et sic patet ꝗ ea quæ nunq̃ euenient:eo modo sunt in dei prouidentia vt prædictum est / etiam si non sunt prouisa vt eueniant.& necesse est deum prouidisse quæ prouidit: quia eius prouidentia est necessaria & immutabilis / licet etiã oppositum eius prouidere potuit quod prouidit.nam posita complicatione non ponitur res cõplicata: sed posita explicatione ponitur cõplicatio. nam licet cras possim legere vel non legere:quodcunq; fecero / prouidentiam non euado quæ contraria cõplectitur.vnde quicquid fecero:secũdũ dei prouidentiã eueniet.& ita patet / quomodo per ꝓmissa quæ nos docẽt maximũ omnem anteire oppositionem / qm̃ omnia qualitercunq; cõplectitur & complicat: quid de prouidentia dei & aliis consimilibus verum sit appræhendimus.

Materia. Prouidẽtia

Genus.

¶Transsumptio sphearæ infinitæ ad actualem existentiã dei. Ca.XXIII.

Conuenit adhuc pauca quædã circa sphærã infinitã speculari. reperimus in infinita sphera tres lineas maximas lõgitudinis / latitudinis / & ꝓfunditatis ĩ cẽtro cõcurrere. sed centrũ maximæ spheræ æquat̃ diametro & circũferentiæ. igit̃ illis tribus lineis in infinita sphera æquat̃ cẽtrũ.immo centrũ est oĩa illa scilicet lõgitudo latitudo & ꝓfunditas.erit itaq; maximũ simplicissime atq; infinite. et oĩs lõgitudo / latitudo & ꝓfunditas q̃ in ipso sunt:vnũ simplicissimũ indiuisibile maximũ.& vt centrũ:ꝓcedit oẽm latitudinẽ / lõgitudinẽ atq; profunditatẽ.& est finis oĩm illorũ atq; mediũ:qm̃ in sphera infinita cẽtrũ / crassitudo et circũferẽtia idẽ sunt.& sicut sphera infinita / est penit⁹ in actu & simplicissima: ita maximũ est penitus in actu simplicissime. & sicut sphera est actus lineæ / trianguli / & circuli:ita maximũ est oĩm actus. quare oĩs actualis existentia : ab ipso habet quicquid actualitatis existit.& oĩs existentia pro tanto existit actu:pro quanto in ipso infinito actu est.& hinc / maximum:est forma formarũ.& forma essendi / siue maxima actualis entitas.vnde Parmenides subtilissime considerans / aiebat : deum esse cui esse quodlibet quod est / est esse omne id quod est.Sicut igitur sphera est vltima perfectio figurarum qua maior non est : ita maximum est omnium perfectio perfectissima / adeo ꝗ omne imperfectum in ipso est perfectissimũ / sicut infinita linea est sphera / & in ea curuitas est rectitudo / & cõpositio simplicitas / & diuersitas identitas / & alteritas vnitas / & ita de reliquis. quomodo eñ posset esse ibi aliquid imperfectionis:vbi imꝑfectio est infinita perfectio / & possibilitas infinitus actus / et ita de reliquis? Videmus nũc clare:cum maximũ sit vt sphera maxima / quomõ totius vniuersi & omniũ in vniuerso existentium est vnica simplicissima mensura

Sphera infinita.

Parmenides.

adæquatissima. quoniã in ipo nõ est maius totũ q̃ pars: sicut non est maior sphera q̃ linea infinita. Deus igitur est vnica simplicissima ratio totius vniuersi. & sicut post infinitas circulationes exoritur sphera: ita deus oĩm circulationũ vti sphera maxima / est simplicissima mẽsura. omnis eñ viuificatio / motus / & intelligẽtia: ex ipso / in ipso / & per ipm. apud quẽ vna reuolutio octauæ spheræ nõ est minor q̃ infinitæ. quia finis est oĩm motuũ: in quo oĩs mot⁹ vt in fine quiescit. Est enim quies maxima: in qua oĩs motus quies est. Ita maxima quies / est oĩm motuũ mẽsura: sicut maxima rectitudo oĩm circũferẽtiarũ. & maxima præsentia siue æternitas oĩm tẽporũ. in ipso enim oẽs motus naturales: vt in fine quiescunt. & omnis potẽtia ĩ ipso perficitur: vt in actu infinito. Et quia ipse est entitas omnis esse / & omnis mot⁹ est ad esse: igitur quies motus est ipse / qui est finis motus / scilicet forma & actus essendi. Entia igitur omnia ad ipm tendunt. & quoniã finita sunt & nõ possunt æqualiter participare finem in cõparatione ad se inuicem: tunc aliqua participant hunc finem per mediũ aliorũ. sicut linea: per mediũ trianguli & circuli in spheram ducitur. & triãgulus: per medium circuli. & circulus in spheram: per seipsum.

¶De nomine dei & theologia affirmatiua. CAP. XXIIII.

Postq̃ nunc (auxiliante deo) exemplo mathematico studuimus in nostra ignorãtia circa primũ maximũ peritiores fieri: adhuc pro cõpletiori doctrina / de nomine maximi inuestigemus. & ista quidẽ inquisitio (si recte sæpe dicta menti habuerimus) facilis adinuentionis erit. Nam manifestũ est: cum maximũ sit ipsum maximũ simpliciter cui nihil opponitur / nullũ nomen ei ꝓprie posse cõuenire. omnia eñ nomina ex quadã singularitate rationis per quã discretio fit vnius ab alio: ĩposita sunt. vbi vero oĩa sunt vnũ: nullũ nomen ꝓpriũ esse potest. Vnde recte ait Hermes trismegistus. quoniã deus est vniuersitas rerum: tunc nullum nomen ꝓprium est eius. quoniã aut necesse esset omni noĩe deũ / aut omnia eius nomine nũcupari: cum ipse in sua simplicitate / complicet omniũ rerũ vniuersitatẽ. vnde secundũ ipsum / propriũ nomẽ (qđ ineffabile per nos dicit / & tetragrãmaton siue quatuor literarũ est: & ex eo ꝓpriũ / quia non cõuenit deo scđm aliquã habitudinẽ ad creaturas / sed scđm essentiã propriã) interꝑtari debet vnus & oĩa / siue oĩa vniter / qđ melius est. & ita nos reperimus superius vnitatẽ maximã: quæ idẽ est qđ oĩa vniter. immo adhuc videt nomẽ ꝓpinquius & cõueniẽtius vnitas / q̃ omnia vniter. Et ꝓpter hoc dicit ꝓpheta / quomodo in illa die erit deus: & nomẽ eius vnũ. Et alibi. Audi israel (id est deũ per intellectũ vidẽs) qm̃ deus tuus vn⁹ est. nõ est autẽ vnitas nomẽ dei eo modo quo nos aut noĩamus aut intelligim⁹ vnitatẽ. quoniã sicut supgreditur deus oẽm intellectũ: ita a fortiori omne nomẽ. noĩa quidem p motũ ratiõis qui intellectu multo inferior est: ad rerũ discretionẽ imponũtur. quoniã autẽ ratio / cõtradictoria trãsilire nequit: hinc non est nomẽ cui aliud nõ opponat scđm motũ rationis. quare vnitati pluralitas aut multitudo scđm rationis motũ opponit. hæc vnitas deo nõ conuenit: sed vnitas cui non opponit / aut alteritas / aut pluralitas / aut multitudo. Hoc est nomẽ maximũ oĩa in sua simplicitate vnitatis cõplicãs. istud est nomẽ ineffabile & super omnẽ intellectũ. Quis eñ intelligere posset vnitatem infinitam per infinitum omnem oppositionẽ antecedentẽ: vbi omnia absq; compositione sunt in simplicitate vnitatis complicata. vbi non est aliud vel diuersum. vbi homo non differt a leone / & cœlũ non differt a terra: & tamen verissime ibi sunt / nõ secũdum finitatẽ suam sed complicite ipsamet vnitas maxima. vnde si quis posset intelligere aut nominare / talem vnitatem quæ

Hermes.

Propheta Moses.

cum sit vnitas est oīa / & cū sit minimū est maximū: ille nomē dei attingeret. sed cum nomē dei sit deus: tunc eius nomē nō est cognitū nisi per intellectū qui est ipm maximū / & nomē maximū. quare in docta ignorātia attingimus: licet vnitas videat̄ ꝓpinquius nomē maximi / tamē adhuc a vero nomine maximi qđ est ipsum maximū distat per infinitū. Est itaq; ex hoc manifestum: nomina affirmatiua quæ deo attribuimus ꝑ infinitū diminute ei cōuenire. nā talia secūdū aliquid qđ in creaturis reperitur ipsi attribuūtur. Cū igitur deo nihil tale particulare / discretū / habēs oppositum nisi diminutissime conuenire possit: hic affirmatiōes sunt incōpactæ / vt ait Dionysius. Nā si dicis ipm veritatē: occurrit falsitas. Si dicis ipsum virtutē: occurrit vitium. Si dicis substantiam: occurrit accidēs. & ita de reliquis. Cum autem ipse non sit substātia quæ nō sit omnia / & cui nihil opponitur / & nō sit veritas quæ non sit omnia absq; oppositione: nō possunt illa particularia nomina nisi diminute valde per infinitū ipsi cōuenire. Omnes enim affirmationes quasi in ipso aliquid sui significati ponentes: illi cōuenire nō possunt qui nō est plus aliquid q̄ oīa. & ꝓpterea nomina affirmatiua / si ei cōueniunt: nō nisi in respectu ad creaturas cōueniunt. nō ꝙ creaturæ sint causa ꝙ ei cōueniant / quoniā maximū a creaturis nihil habere potest / sed ei ex infinita potentia ad creaturas cōueniunt. nam ab æterno deus potuit creare. quia nisi potuisset: summa potētia nō fuisset. igitur hoc nomē creator q̄uis ei in respectu ad creaturas cōueniat: tamē etiam cōuenit anteq̄ creatura esset. quoniam ab æterno creare potuit. Ita de iustitia & cæteris omnibus nominib⁹ affirmatiuis: quæ nos trāslatiue a creaturis deo attribuimus ꝓpter quādam ꝑfectionē / per ipsa noīa significatā. licet illa oīa nomina ab æterno anteq̄ etiam nos ei illa attribuimus / fuissent veraciter in summa sua ꝑfectione & infinito nomine cōplicata: sicut & res omnes quæ per ipa talia nomina significātur / & a quibus per nos in deū trāsferūtur. & in tātum hoc est verum de affirmatiuis omnibus: ꝙ etiam nomen trinitatis & ꝑsonarum scilicet patris & filii & spiritussancti in habitudine creaturarū ipsi imponant̄. nam cū deus ex eo ꝙ vnitas est / sit gignens / & pater: ex eo ꝙ est æqualitas vnitatis / genitus siue filius: ex eo ꝙ vtriusq; cōnexio / spiritussanctus: tunc clarum est filiū nominari filiū / ex eo ꝙ est vnitatis siue entitatis aut essendi æqualitas. Vnde patet ex hoc ꝙ deus ab æterno potuit res creare / licet eas etiam nō creasset: respectu ipsarum rerum filius dicitur. ex hoc enim est filius / ꝙ est æqualitas essendi res / vltra quam vel infra / res esse nō possent. ita videlicet ꝙ est fili⁹ ex eo ꝙ est æqualitas entitatis rerum: quas de⁹ facere poterat / licet eas etiam facturus nō esset. quas si facere nō posset: nec deus pater vel filius vel spiritussanctus / immo nec deus esset. quare si subtilius consideras / patrem filium gignere: hoc fuit omnia in verbo creare. & ob hoc Augustinus verbum etiam artem ac ideam in respectu creaturarum affirmat. Vnde ex eo deus pater est: quia genuit æqualitatem vnitatis. ex eo autem spiritussanctus: ꝙ vtriusq; amor est / & hæc omnia respectu creaturarū. Nā creatura / ex eo ꝙ deus pater est: esse incipit. ex eo ꝙ filius: perficitur. ex eo ꝙ spiritussanct⁹ est: vniuersali rerū ordini cōcordat. & hæc sunt in vnaquaq; re trinitatis vestigia. Et hæc est sententia Aurelii Augustini exponentis illud geneseos. In principio creauit deus cœlum & terrā: dicēs deū ex eo quia pater est / principia rerū creasse. Quare quicquid per theologiam affirmatiōis de deo dicitur / in respectu creaturarum fundatur: etiam quo ad illa sanctissima nomina in quibus maxima latent mysteria cognitionis diuinæ / quæ apud Hebræos & Chaldęos habētur: quorū nullū / deū nisi secūdū aliquā ꝓprietatē particularē significat / præter nomē quatuor literarū quæ

Dionysius. Augustin⁹. Augustin⁹.

Hierony. Rabbi Salomon.

sunt Ioth He Vau He. qđ est ꝓpriũ & ineffabile superius interpꝛtatũ. de qbus Hieronym⁹ & rabbi Salomõ in libro ducis neutrorũ/ extẽse tractãt/q videri possunt.

¶Gentiles deum varie nominabãt/creaturarum respectu. CAP. XXV.

Firmicus Iupiter. Saturnus. Mars. Mercurius Hermes. Valerius. Venus. Cupido. Sol Luna Aeternitas Cõcordia.

Agani pariformiter deum variis creaturarũ respectibus nominabãt. Iouem quidem ꝓpter mirabilem pietatẽ. Ait em̃ Iulius firmicus ꝙ Iupiter adeo ꝓsperũ sidus sit: ꝙ si solus in cœlo Iupiter regnasset/hoĩes essent immortales. Ita Saturnũ ꝓpter ꝓfunditatem cogitationũ & inuẽtionũ in rebus vitæ necessariis. Martem ꝓpter victorias bellicas. Mercuriũ ꝓpter cõsiliarẽ prudentiã. Venerẽ ꝓpter amorẽ cõseruatiuũ naturæ. Solem ꝓpter vigorẽ motuũ naturaliũ. Lunã ꝓpter humoralẽ conseruationẽ in qua vita cõsistit. Cupidinẽ ꝓpter vnitatẽ duplicis sexus. ob quã rem: etiã naturã ip̃m vocarunt. qm̃ per duplicẽ sexũ: species rerũ cõseruat. Hermes ait oĩa tam animalia q̃ nõ animalia: duplicis sexus. ꝓpterea causam omniũ scilicet deũ in se masculinũ & fœmininũ sexum dixit cõplicare: cuius cupidinẽ & venerẽ explicationẽ credebat. Valeri⁹ etiã Romanus idẽ affirmãs canebat iouem omnipotentẽ: genitorẽ genitricẽq; deũ. Vnde dicebat cupidinem prout scilicet vna res cupit aliã: filiã veneris/hoc est ipius pulchritudinis naturalis. Venerẽ vero iouis aiebant omnipotẽtis filiam: a quo natura & cũcta ipsam cõcomitantia tẽpla etiã pacis scilicet & æternitatis ac concordiæ/pantheon/in quo erat altare Termini infiniti cuius nõ est terminus/in medio/sub dio & cõsimilia: nos instruunt/paganos deũ secundũ respectum ad creaturas varie nominasse. quæ quidẽ oĩa nomina: vnius ineffabilis nominis cõplicationẽ sunt explicantia. & secũdum ꝙ nomẽ propriũ est infinitũ: ita infinita nomina talia particularũ perfectionũ cõplicat. quare & explicãtia possunt esse multa & nũq̃ tot & tanta quin possent esse plura: quorũ quodlibet se habet ad ꝓpriũ & ineffabile vt finitũ ad infinitũ. Deridebãt veteres pagani Iudęos qui deũ vnũ infinitũ quẽ ignorabant adorarũt: quẽ tamẽ ipsi in explicatiõibus venerabãtur. ipsum scilicet ibi venerãtes: vbi diuina sua opera cõspiciebãt. & ista inter oẽs homines differẽtia tunc fuit: vt oẽs deũ vnũ maximũ quo maius esse non posset crederẽt/quem alii vt Iudæi & Sissennii in sua simplicissima vnitate vt est rerum omniũ cõplicatio colebãt. alii vero in his colebant: vbi explicationẽ diuinitatis reperiebant/recipiendo notũ sensibiliter ꝑ manuductione ad causam & principiũ. & in hac vltima via seducti sunt simplices populares: qui nõ sunt vsi explicatione vt imagine/sed vt veritate. ex qua re idololatria introducta est in vulgum: sapientibus vt plurimũ de vnitate dei recte credẽtib⁹: vti hæc nota cuiq; esse possunt/qui Tullium de deorũ natura ac philosophos veteres diligẽter perspexerit. nõ negamus tamẽ quosdã ex paganis non intellexisse deũ cũ sit entitas rerũ: aliter q̃ per abstractionẽ extra res esse. sicut materia prima extra res nõ nisi per abstrahentẽ intellectũ existit. & hi tales: deũ in creaturis adorarũt/qui etiã rationibus idololatriã astruebãt. quidã etiã deum deuocabilẽ putarunt: quorũ quidam in angelis eum deuocabant/vt Sissennii. gentiles vero deuocabant eum in arboribus: qualia de arbore solis & lunæ leguntur. & quidam in aere/aqua/vel templis/ certis carminibus eum deuocabant. qui omnes qualiter seducti sint/& longe fuerint a veritate: præmissa ostendunt.

Iudæi. Sissennii. Tullius. Sissennii.

¶De theologia negatiua. CAP. XXVI.

Voniam autẽ cultura dei qui adorandus est in spiritu & veritate/necessario se fundat in positiuis deũ affirmantibus: hinc omnis religio/ in sua cultura necessario per theologiam affirmatiuã ascendit/ deum vt vnum

ac trinũ/vt sapientissimũ/piissimũ/lucẽ inaccessibilẽ/vitam/veritatẽ/ & ita de reliquis adorãdo.semp culturam per fidem/quã per doctã ignorantiã verius attingit dirigẽdo:credẽdo scilicet hũc quẽ adorat vt vnũ/ esse vniter oĩa/ & quẽ vt inaccessibilem lucẽ colit/non quidẽ esse lucẽ vt est hæc corporalis cui tenebræ opponũtur/sed simplicissimã & infinitã/in qua tenebræ sunt lux infinita.& ꝙ ipsa infinita lux:semp lucet in tenebris nostræ ignorãtiæ.sed tenebræ eũ cõpræhẽdere nequeunt.& ita theologia negatiõis adeo necessaria est/quo ad aliã affirmatiõis: vt sine illa deus nõ coleret vt de⁹ infinit⁹/sed potius vt creatura.& talis cultura/idololatria est:quæ hoc imagini tribuit/qđ tantum cõuenit veritati. Hinc vtile erit adhęc parũ de negatiua theologia submittere.Docuit nos sacra ignorãtia deũ ineffabilẽ:& hoc quia maior est per infinitũ oĩbus/ quæ noĩari possunt. & hoc quidẽ quia verissimũ:verius per remotionẽ & negationẽ de ipso loquimur.sicut & maximus Dionysius qui eum nec veritatẽ/nec intellectũ/ nec lucẽ/ nec quicq̃ eorũ quæ dici possunt esse voluit.quẽ rabbi Salomon/& omnes sapiẽtes sequũtur. vnde neq; pater est/neq; filius/neq; spiritussanct⁹secundũ hãc negatiuã theologiã/scđm quã est infinit⁹ tãtũ.Infinitas vero vt infinitas:neq; generãs est/neq; genita/ neq; procedens.quare Hilarius pictauẽsis subtilissime dixit:dum personas distingueret.In æterno(inquit)infinitas species ĩ imagine/vsus in munere. volẽs ꝙ q̃uis in æternitate nõ nisi infinitatẽ possimus videre: tamen ipsa infinitas quę est ipsa æternitas/cũ sit negatiua nõ potest intelligi vt generãs/sed bene æternitas.quoniã æternitas est affirmatiua vnitatis/siue præsentiæ maximæ:quare principiũ sine principio.species in imagine:dicit principiũ a prĩcipio.vsus in munere: dicit processionem ab vtroq;.quæ oĩo per præmissa notissima sunt.nã q̃uis æternitas sit infinitas/ita ꝙ æternitas nõ sit magis causa patris q̃ infinitas: tamẽ scđm cõsideratiõis modũ æternitas patri attribuitur/& nõ filio/nec spiritui sancto.Infinitas vero nõ plus vni personæ q̃ alteri.quoniã ipsa infinitas scđm cõsiderationem vnitatis:pater est.secũdũ consideratiõnẽ æqualitatis vnitatis:filius. scđm consideratiõnẽ connexionis:spiritussanct⁹.secũdũ simplicẽ consideratiõnẽ infinitatis: nec pater/nec fili⁹/nec spiritussanct⁹.licet ipsa infinitas & æternitas: sit quælibet triũ personarũ.sit & ecõuerso quælibet persona:infinitas & æternitas. nõ tamẽ scđm cõsideratiõnẽ:vt præfert.Quoniã scđm cõsideratiõnẽ infinitatis:de⁹/nec vnũ est nec plura. & nõ reperit in deo scđm theologiã negatiõis aliud q̃ infinitas. quare scđm illã:nec cognoscibilis est ĩ hoc seculo/neq; in futuro.quoniã oĩs creatura/vt quæ infinitũ lumẽ cõpræhẽdere nequit/eo respectu obtenebrat: sed sibi soli not⁹ est. & ex his manifestũ est:quomodo negatiões sunt veræ/affirmatiões insufficiẽtes ĩ theologicis.& nihilomin⁹ negatiões remouẽtes imperfectiora de perfectissimo:sunt veriores aliis.vt quia verius est deũ non esse lapidẽ q̃ nõ esse vitã aut intelligentiã/& non esse ebrietatẽ q̃ non esse virtutẽ.contrariũ in affirmatiuis. nam verior est affirmatio deum dicẽs intelligentiã/ac vitam/q̃ terram/lapidẽ/aut corp⁹.Ista enim omnia clarissima sunt ex præhabitis.Ex quib⁹ cõcludim⁹:præcisionem veritatis/in tenebris nostræ ignorantiæ incõpræhẽsibiliter lucere. & hæc est illa docta ignorantia quã inquisiuimus:per quã tãtũ ad infinitæ bonitatis deũ maximũ/vnitrinum / secũdũ gradus doctrinæ ipsius ignorãtiæ/accedere posse explicuim⁹.vt ipsum ex omni nostro conatu/de hoc semp laudare ualeamus:ꝙ nobis seipsum ostendit incõpræhẽsibilẽ/qui est sup omnia in secula benedictus.Amen.

Dionysius. Rabbi Salomon.

Hilarius.

PRIMI LIBRI DOCTAE IGNORANTIAE FINIS.

NICOLAI DE CVSA CARDINALIS TIT. S. PETRI AD VINCVLA DE DOCTA IGNORANTIA. LIBER SECVNDVS.

Octrina ignorantiæ taliter circa absoluti maximi naturam expedita per symbolicos quosdã characteres: ampli⁹ per ipsam aliquantulum in vmbra nobis resplendentem / eadem via ea inquiramus quæ omne id quod sunt ab ipso absoluto maximo sunt. Cum autem causatum sit penitus a causa / & a se nihil / & originem atq; rationem qua est id quod est quanto propinquius & similius potest concomitetur: patet difficile contractionis naturam attingi / exemplari absoluto incognito. Supra igitur nostram appræhensionem / in quadam ignorantia nos doctos esse conuenit: vt præcisionem veritatis vti est non capientes / ad hoc saltem ducamur vt ipsam esse videamus / quam nunc cõpræhendere non valemus. Hic est mei laboris finis in hac parte: quem clemẽtia tua iudicet & acceptet.

¶Correlaria præambularia ad inferẽdũ vnũ infinitũ vniuersum. Cap. I.

Vnum vniuersum infinitũ.

Roderit plurimũ doctrinæ ignorãtiæ: correlaria præambularia ex principio nostro præmitti. Præstabunt enim quãdam facilitatem ad infinita similia: quæ pari arte elici poterunt / & dicenda facient clariora. Habuimus in radice dictorum: in excessis & excedentibus ad maximum in esse & posse / non deueniri. Hinc in prioribus ostendimus: præcisam æqualitatem soli deo conuenire. ex quo sequitur: oĩa dabilia pręter ipsum / differre. Non potest igitur vnus motus cum alio æqualis esse / nec vnus alteri mensura esse: cum mensura a mensurato / necessario differat. Hæc quidem etsi ad infinita tibi deseruiant: tamen si ad astronomiã te transfers / appræhẽdis calculatoriam artem præcisione carere. quoniam per solis motum: omnium aliorum planetarum motũ / mensurari posse præsupponit. Cœli etiã dispositio quo ad qualẽcunq; locum / siue quo ad ortus & occasus signorum / siue poli eleuationem / ac quæ circa hoc sunt: præcise scibilis non est. & cum nulla duo loca in tempore & situ præcise concordent: manifestum est iudicia astrorum / longe in sua particularitate a præcisione esse. Si consequenter hanc regulam mathematicæ adaptas in geometricis figuris: æqualitatem actu impossibilem vides / & nullam rem cum alia in figura præcise posse concordare / nec in magnitudine. Et quis regulæ veræ sint in sua ratiõe: datæ figuræ æqualem describere: in actu tamen æqualitas impossibilis est in quibuscunq; diuersis. ex quo ascẽdis / quomodo veritas abstracta a materialibus / vt in ratione / æqualitatem videt: quam in rebus experiri / per omĩa impossibile est / quoniam ibi non est nisi cum defectu. Age: in musica ex regula præcisio non est. nulla ergo res cum alia in pondere concordat: neq; longitudine / neq; spissitudine. neq; est possibile proportiones harmonicas inter varias voces fistularum / campanarum / hominum / & cæterorum instrumentorum præcise reperiri quin præcisior dari possit. neq; in diuersis instrumentis idem gradus veritatis proportionis est / sicut nec in diuersis hominibus: sed in omnibus secundum locum / tempus / complexionem / & alia / diuersitas necessaria est. præcisa itaq; proportio: in ratione sua videtur tantum. & non possum⁹ in rebus sensibilib⁹ dulcissimam harmoniam absq; defectu reperire: quia ibi non est. Ascende hic / quomodo præcisissima maxima harmonia est proportio in æqualitate: quam viuens homo audire nõ potest in carne. quoniam ad se attraheret rationem animæ nostræ / cum sit omnis ratio: sicut lux infinita omnem lucem.

Astronomia.

Geometria

Musica.

ita φ anima a sensibilibus absoluta: sine raptu ipsam supreme concordantẽ/harmo-niã/aure intellectus non audiret. Magna quædã dulcedo contẽplationis hic hauri-ri posset: tam circa immortalitatem intellectualis & rationalis nostri spiritus/qui rationẽ incorruptibilem in sua natura gestat/per quã/similitudinem concordantẽ & discordantẽ ex se attingit in musicis: q̃circa gaudiũ æternũ/in quod beati a mũdanis absoluti transferuntur. Sed de hoc alias. Præterea si regulã nostrã Arithmeticę applicamus: nulla duo in numero conuenire posse videmus/quoniam ad veritatem numeri compositio/cõplexio/proportio/harmonia/motus/& omnia variantur/extendẽdo in infinitum. Ex hoc nos ignorare intelligimus: quoniam nemo est vt alius in quocunq̧/neq̧ sensu/neq̧ imaginatione/neq̧ intellectu/neq̧ operatione aut scriptura/aut pictura/vel arte/etiam si mille annis vnus alium imitari studeret in quocunq̧/nunq̃ tamen præcisionem attingeret/licet differẽtia sensibilis aliquando non percipiatur. Ars etiã naturã imitatur quantũ potest: sed nunq̃ ad ipsius præcisionẽ poterit peruenire. carẽt igitur Medicina/Chalcimia/Magica & cæteræ artes transmutationũ: veritatis pcisione/licet vna verior sit in comparatione ad aliã. vt medicina verior q̃ artes transmutationũ. vt ista: ex se patent. Adhuc ex eodẽ fundamento elicientes: dicamus quoniã in oppositis excedens & excessum reperimus/vt in simplici & cõposito/abstracto & concreto/formali & materiali/corruptibili & incorruptibili/& cæteris. Hinc ad alterum purũ oppositorum non deuenitur: aut in quo concurrant præcise æqualiter. Omnia igitur ex oppositis: sunt in gradus diuersitate habendo in vno plus/de alio minus sortiendo naturã vnius oppositorũ per victoriã vnius supra aliud. ex quo rerum notitia rationabiliter inuestigatur: vt sciamus quomodo cõpositio in vno est in quadam simplicitate/& in alio simplicitas in cõpositione/vt corruptibilitas in ĩcorruptibilitate ĩ vno/cõtrarium in alio/ita de reliquis. prout ostendemus in libro coniecturarum: vbi de hoc latius agetur. Sufficiant igitur ista pauca: pro mirabili potestate doctæ ignorãtiæ ostendenda. Amplius magis ad propositũ descendendo: dico quoniam ascensus ad maximũ & descensus ad minimũ simpliciter/nõ est possibilis: ne fiat trãsitus in infinitum. vt in numero ex diuisione continui constat. Tunc patet φ dato quocunq̧ finito semper est maius & minus/siue ĩ quãtitate/aut virtute vel perfectione/& ita de cæteris necessario dabile/cum maximũ aut minimũ simpliciter dabile in rebus non sit/nec processus sit in infinitum: vt statim ostensum est. nam cũ quælibet pars infiniti sit infinita: ĩplicat contradictionem magis & minus ibi reperiri/vbi ad infinitum deueniretur. cum magis & minus sicut nec infinito conuenire possunt: ita nec qualẽcunq̧ proportionem ad infinitum habent/cũ necessario id ipsum etiã infinitũ sit. Binarius eñ non esset minor cẽtenario in numero infinito: si per ascensum/ad ipsum posset actu deueniri. sicut nec linea infinita ex infinitis bipedalibus minor esset linea infinita ex infinitis quadrupedalibus lineis. nihil est itaq̧ dabile qđ diuinã terminet potẽtiã. quare omni dato: dabile est maius & minus per ipsam/nisi datũ simul esset absolutum maximũ. vt in tertio libello deducetur. Solum igiẽ absolute maximũ: est negatiue infinitũ. quare solũ illud: est id quod esse potest omni potentia. vniuersum vero cũ omnia complectatur quæ deus non sunt: non potest esse negatiue infinitum/licet sit sine termino/& ita priuatiue infinitum. & hac cõsideratione: nec finitum nec infinitum est. Non eñ potest esse maius q̃ est. hoc quidem ex defectu euenit. possibilitas enim siue materia/vltra/se nõ extendit. Nam nõ est aliud dicere vniuersum posse semper actu esse maius/q̃ dicere posse esse/transirẽ

Arithmetica.

Ars: Medicina Chalcimia Magica.

in/actu infinitum esse.quod est impossibile.cum infinita actualitas quæ est absoluta æternitas:ex posse/oriri nequeat/quæ est actu omis essendi possibilitas.quare licet in respectu infinitæ dei potentiæ quæ est interminabilis/vniuersum posset esse maius:tamen resistente possibilitate essendi aut materia/quæ in infinitum non est actu extensibilis/vniuersum maius esse nequit.& ita interminatum:cum actu maius eo dabile non sit ad quod terminetur/& sit priuatiue infinitum. ipsum autem non est actu nisi contracte:vt sit meliori quidem modo quo suæ naturæ patitur cōditio.Est eñ creatura:quæ necessario est ab esse diuino simpliciter absoluto.prout consequenter in docta ignorantia quanto clarius & simplicius fieri poterit q̄ breuissime sumus ostensuri.

¶Q𝔷 esse creaturæ:sit inintelligibiliter ab esse primi. Cap.II.

Ocuit nos sacra ignorantia in prioribus/nihil a se esse nisi maximum simpliciter:vbi a se/in se/per se/idem sunt/ipsum scilicet absolutum esse. necesseq; esse omne quod est:id quod est/inquātū est ab ipso esse.quomodo eñ id quod a se nō est:aliter esse posset q̄ ab æterno esse? Quoniam autem ipsum maximū procul est ab omni inuidia:non potest esse diminutum(vt tale)communicare. non habet igitur creatura/quæ ab esse est omne id quod est:corruptibilitatem/diuisibilitatem/imperfectionem/diuersitatem/pluralitatem/& cætera huiusmodi/a maximo/æterno/indiuisibili/perfectissimo/idistincto/vno/neq; ab aliqua causa positiua.Sicut eñ linea infinita/est rectitudo infinita quæ est causa omnis esse linealis/linea vero curua/i hoc ꝙ linea/ab infinita est/in hoc ꝙ curua/nō ab infinita est/sed curuitas sequitur finitatem/quoniam ex eo curua quia non maxima(si eñ maxima esset/curua non esset: vt superius est ostensum)ita quidem contingit rebus (quoniā a maximo/esse nō possunt)vt sunt diminuta/altera/disticta/& cætera huiusmodi/quæ quidem causam non habent.habet igitur creatura a deo vt sit vna/discreta/& connexa vniuerso.& quāto magis vna:tanta deo similior.ꝙ autem eius vnitas est in pluralitate/discretio in confusione/& connexio in discordantia:a deo non habet/neq; ab aliqua causa positiua/sed contingenter. Quis igitur copulando simul in creatura necessitatem absolutam a qua est/& contingentiam sine qua non est:potest intelligere esse eius.nam videtur ꝙ ipsa creatura quæ nec est deus/nec nihil/sit quasi post deum/& ante nihil/itra deum & nihil/vt ait vnus sapientū: deus est oppositio nihil/mediatione entis.nec tamen potest esse ab esse & non esse composita.Videtur igitur neq; esse:per hoc ꝙ descendit de esse.neq; non esse:quia est ante nihil.neq; composita ex illis.Noster autem intellectus qui nequit transilire contradictoria:diuisiue aut compositiue/esse creaturæ nō attingit/q̄uis sciat eius esse non esse nisi ab esse maximi.nō est igiẽ eius esse intelligibile/postq̄ esse a quo est nō est intelligibile.sicut nec adesse accidētis est intelligibile: si substantia cui adest nō intelligitur.Vt igitur non potest creatura vt creatura dici vna:quia descendit ab vnitate/neq; plures/qa eius esse est ab vno/neq; ambo copulatiue/sed est vnitas ei⁹ in quadā pluralitate contingenter:ita de simplicitate/& compositione/& reliquis oppositis pariformiter dicēdum videtur. Quoniam vero creatura/per esse maximi creata est/in maximo vero idem est esse/facere/& creare:tunc nō aliud videtur esse creare/q̄ deum omnia esse.Si igitur deus est omnia & hoc est creare:quomodo intelligi hoc poterit/ꝙ creatura non est æterna/cum dei esse sit æternum imo ipsa æternitas?Inquantū eñ ipsa creatura est esse dei:nemo dubitat esse æternitatē. inquantū igitur cadit sub tēpore/non est a deo:quia est æternus.Quis igitur intelli-

Creatura.

git creaturā ab æterno & cū hoc tēporaliter esse:nō potuit em̄ creatura/in esse ip=so ī æternitate nō esse:neq; potuit prius tēpore esse/quādo ante tēpus nō fuit pri9. & ita semper fuit:quādo esse potuit.Quis deniq; intelligere potest deū esse essendi formā:nec tamen īmisceri creaturæ:non em̄ ex infinita linea & finita curua:potest vnū exoriri cōpositū/qd absq; proportione esse nequit. Proportionē vero inter in=finitū & finitū cadere nō posse nemo dubitat.Quomodo igit capere potest intelle=ctus esse lineæ curuæ/ab infinita recta esse:quæ tamē ipsam nō informat vt forma/ sed vt causa & ratio:quā quidē rationē nō potest participare partē capiendo/cū sit infinita & indiuisibilis/vt materia participat formā/vt Socrates & Plato humani tatē/aut vt totū participat a partibus/sicut vniuersum a suis partibus/nec vt plu=ra specula eandē faciē diuersimode:cū non sit esse creaturæ ante abesse cū sit ipsum sicut speculū ante est speculū q̄ imaginē faciei recipiat. Quis est igit qui intellige=re queat quomodo diuersimode vna infinita forma participet in diuersis creaturis cū creaturæ esse/nō possit aliud esse q̄ ipsa resplēdētia nō in aliquo alio positiue re=cepta/sed cōtingēter diuersa:queadmodū fortassis si penitus artificiatū ab idea ar tificis depēdēs nō haberet aliud esse q̄ dependētiæ a quo haberet esse:& sub cuius influentia cōseruaret/sicut imago speciei in speculo posita/quod quidē speculū an=te aut post per se & ī se nihil sit.Neq; potest intelligi:quomodo deus per creaturas visibiles possit nobis manifestus fieri.nā non sicut intellectus noster solū deo & no=bis cognitus.qui dū in cogitationē venerit:ex quibusdam phantasiis formā quan=dā in memoriam recipit coloris aut soni aut alterius /qui prius informis fuit. & post hoc aliā assumēs signorū vocū aut literarū formā:se aliis insinuat.nā q̄uis de9 propter suā cognoscendam bonitatē vt pii volunt/aut ex eo quia maxima absoluta necessitas creauit mundū qui ei obediat vt sint qui cogantur/ & eū timeāt & quos iudicet vel aliter:tamē manifestum est eū/nec aliā formā induere cū sit forma om=nium formarū/nec in positiuis signis apparere/cū ipsa signa pariformiter in eo q; sunt alia requirerēt:in quibus essent:& ita in infinitū. Quis ista intelligere posset quomodo omnia illius vnicæ infinitæ formæ sunt imago:diuersitatē ex cōtingen ti habēdo/quasi creatura sit deus occasionatus/sicut accidēs substantia occasionata & mulier vir occasionatus:quoniam ipsa forma infinita:non est nisi finite recepta. vt omnis creatura sit quasi infinitas finita/aut deus creat9.vt sit eo modo:quo hoc melius esse possit.ac si dixisset creator/fiat.& quia deus fieri nō potuit/qui est ipsa æternitas:hoc factum est/quod fieri potuit deo similius. Ex quo subinfertur omnē creaturam vt talem/perfectā:etiam si alterius respectu minus perfecta videat.Cō=municat em̄ piissimus deus esse omnibus:eo modo quo percipi potest.Cum igitur deus absq; diuersitate & inuidia cōmunicet & recipiatur / ita q; aliter & alterius/ cōtingentia recipi nō sinat:quiescit omne esse creatū in sua perfectione/quā habet ab esse diuino liberaliter/nullum aliud creatū esse appetens tanq̄ perfectius/sed ip=sum quod habet a maximo/prædiligens/quasi quoddam diuinū munus/hoc incor ruptibiliter perfici & conseruari optans.

¶Quomodo maximū cōplicet & explicet omnia intellectibiliter. Cap.III.

Nihil dici aut cogitari potest deveritate inuestigabili(de qua in prima par te)qd ī primaveritate nō sit complicatum.omnia em̄ quæ cum eo quod de veritate prima ibi dictum est/concordant:vera esse necesse est.cætera quæ discordant:falsa sunt.Ibi autem ostensum reperitur:non posse esse nisi vnum maxi=mum omniū maximorum.Maximum autem est/cui nihil potest opponi:vbi & mi=

nimum est maximũ. Vnitas igitur infinita: est omnium complicatio. Hoc quidem dicit vnitas: quæ omnia vnit. & non solũ vt vnitas numeri complicatio est / est maxima: sed quia omnium. & sicut in numero explicante vnitatem / non reperitur nisi vnitas: ita in omnibus quæ sunt / non nisi maximum reperitur. ipsa quidem vnitas punctus dicitur respectu quãtitatis ipsam vnitatẽ explicãtis: quando nihil in quãtitate reperitur nisi punctus. sicut vbiq; in linea est punctus / vbicunq; ipsam diuiseris: ita in superficie / & corpore. nec est plus q̃ vnus punctus: qui nõ aliud q̃ ipsa vnitas infinita. quoniam ipsa: punctus / qui est terminus / perfectio & totalitas lineæ & quãtitatis ipsam complicãs. cuius prima explicatio linea est: in qua non reperitur nisi punctus. Ita quidẽ quies est vnitas motum cõplicans / qui est quies seriatim ordinata / si subtiliter aduertis. motus igitur est explicatio quietis. ita nunc / siue præsentia / complicat tempus. præteritum: fuit præsens. futurum: erit præsens. nihil ergo reperitur in tẽpore nisi præsentia ordinata. Præteritum igitur & futurum: est explicatio præsentis. præsens: est omnium præsentium tẽporum cõplicatio. & præsentia tẽpora: illius seriatim sunt explicatio. & non reperitur in ipsis: nisi præsens. Vna est ergo præsentia: omnium tẽporum complicatio. & illa quidẽ præsentia: est ipsa vnitas. ita identitas: est diuersitatis cõplicatio. æqualitas: inæqualitatis. & simplicitas: diuisionum / siue discretionum. Vna est ergo omnium complicatio: & non est alia substantiæ / alia qualitatis / aut quantitatis / & ita de reliquis / cõplicatio. quoniam non est nisi vnum maximũ: cum quo coincidit minimum. vbi diuersitas complicata: identitati complicanti non opponitur. sicut enim vnitas alteritatem præcedit: ita & punctus qui est perfectio / magnitudinem. perfectũ enim omne / imperfectum antecedit. ita quies motum / idẽtitas diuersitatem / æqualitas inæqualitatẽ / & ita de reliquis / quæ cum vnitate conuertuntur: quæ est ipsa æternitas. plura enĩ æterna esse non possunt. Deus ergo est omnia complicans: in hoc ꝙ omnia in eo. est omnia explicans: in hoc quia ipse in omnibus. Et vt in numeris intentionem declaremus: numerus est explicatio vnitatis. numerus autem rationem dicit. ratio autem ex mente est. propterea bruta quæ mentem non habẽt: numerare nequeunt. Sicut igitur ex nostra mente / per hoc ꝙ circa vnũ cõmune / multa singulariter intelligimus / numerus exoritur: ita rerum pluralitas ex diuina mente in qua sunt plura sine pluralitate / quia in vnitate complicante. Per hoc enim ꝙ res nõ possunt ipsam æqualitatẽ essendi æqualiter participare: deus in æternitate vnã sic / aliã sic / intellexit. ex quo pluralitas q̃ in ipso est vnitas: exorta est. Nõ habet autem pluralitas siue numerus aliud esse: q̃ vt est ab ipsa vnitate. Vnitas igitur sine qua numerus non esset: numerus est ĩ pluralitate. & hoc quidẽ est vnitatem explicare omnia: scilicet in pluralitate esse. Excedit autem mentem nostram modus complicationis & explicationis. quis rogo intelligeret: quomodo ex diuina mẽte rerum sit pluralitas / postq̃ intelligere dei / sit esse eius / qui est vnitas infinita? Si pergis ad numerum / similitudinẽ considerando / quomodo numerus est vnius cõmunis per mentem multiplicatio: videt̃ quasi deus qui est vnitas / sic in rebus multiplicatus / postq̃ intelligere eiꝰ est esse. & tamen intelligis: non esse possibile illam vnitatẽ quæ est infinita & maxima / multiplicari. Quomodo igitur intelligis pluralitatẽ / cuius esse est ab vno absq; multiplicatione: aut quomodo intelligis multiplicationem vnitatis absq; multiplicatione? non quidem sicut speciei vnius / aut vnius generis in multis speciebus aut indiuiduis / extra quæ genus aut species non est nisi per intellectum abstrahentem. Deus igitur cuius esse vnitatis / non est per intellectum a rebus abstrahentem /

neq; reb⁹ vnitum aut immersum:quomodo explicetur per numerum rerum nemo intelligit.si consideras res sine eo:ita nihil sunt sicut numerus sine vnitate.si consideras ipsum sine rebus:ipse est/& res sunt nihil.si consideras ipsum vt est in rebus: res aliquid esse in quo ipse est consideras.& in hoc erras:vt patuit in proximo capite.quoniam esse rei non est aliquid vt est diuersa res:sed eius esse est a maximi esse. si consideras rem vt est in deo:tunc est deus & vnitas. nō restat nisi dicere ꝙ pluralitas rerum exoriatur:eo ꝙ deus est in nihilo.Nam tolle deum a creatura:& remanet nihil.tolle substantiam a composito: & nō remanet aliquod accidens/& ita nihil remanet.quomodo hoc possit per nostrum intellectum attingi?nam q̄uis accidens pereat sublata substantia:nō est propterea accidens nihil.perit autē:quia accidentis esse est adesse.& propterea sicut quantitas non est nisi per esse substantiæ:tamen quia adest/tunc substantia per quantitatē est quāta. non sic est hic.nā creatura nō ita deo adest.nihil em̄ confert deo:sicut accidens substantiæ.immo accidēs in tātum confert substantiæ:ꝙ q̄uis ab ea habeat esse/tamen ex consequēti/substantia sine omni accidēte esse nequit.hoc quidē:in deo similiter esse nequit.Quomodo igit̄ intelligere poterimus creaturā vt creaturam/quæ a deo est/& nihil etiam ex consequēti/ei tribuere potest qui est maximus?& si vt creatura nō habet etiam tātum entitatis sicut accidens/sed est penitus nihil:quomodo intelligitur/pluralitatē rerum per hoc explicari/ꝙ deus est in nihilo/cū nihil non sit alicuius entitatis? Si dicis.eius voluntas omnipotens causa est/& voluntas & omnipotētia sunt suum esse (nā tota est in circulo theologia)necesse est igit̄ fateri:te penitus & cōplicationē & explicationē q̄uo fiat/ignorare.& hoc tātū scire:ꝙ tu ignoras modū/licet etiā scias deum omnium rerū complicationem & explicationē.& vt est cōplicatio:omnia in ipso esse/ipsum.& vt est explicatio:ipsum in omnibus esse id qđ sunt/sicut veritas in imagine.ac si facies esset in imagine propria:quæ ab ipsa multiplicatur distāter & propinque quo ad imaginis multiplicationē.non dico scđm distantiā localem/sed gradualem a veritate faciei/cum aliter multiplicari nō possit.in ipsis multiplicatis ab vna facie/diuersis imaginib⁹:diuersimode & multipliciter vna facies appareret/supra omnem sensum & mentem inintelligibiliter.

¶Quomodo vniuersum maximū contractū:tm̄ est si͞litudo absoluti. Cap.IIII.

SI ea quæ in præmissis nobis per doctam ignorantiā manifestata sunt/subtili consideratione extēderimus:ex hoc tamen/ꝙ omnia absolutum maximū esse/aut ab eo esse scimus/de mundo seu vniuerso(quod maximū contractum tantū/esse volo)multa nobis patere poterunt.nā ipsum cōtractum seu concretū/cū ab absoluto omne id habeat quod est:tunc illud quod est maximū maxime absolutum/quantū potest imitatur.Igitur quę in primo libro de absoluto maximo nobis nota facta sunt/& q̄ ei vt absoluto/absolute maxime cōueniūt:illa,cōtracto,cōtracte cōuenire affirmamus. aliqua autē explicemus: vt ingrenti ingressum paremus.Deus est absoluta maximitas atq; vnitas absoluta/differētia atq; distātia præueniens atq; vniens/vti sunt contradictoria quorū non est medium : quæ absolute est id/quod sunt omnia/in omnibus absolutum principium atq; finis rerū/atq; entitas/in qua omnia sunt sine pluralitate ipsum maximū absolutum/simplicissime/indistincte/sicut infinita linea omnes figuræ.Ita pariformiter mūdus siue vniuersum:est cōtractum maximū atq; vnū/opposita p̄ueniens cōtracta/vt sunt cōtraria/existens cōtracte id/quod sunt omnia/in omnibus principium contractū/atq; contractus finis rerum/ens contractum/infinitas contracta/vt sit contracte infinitus/

in quo omnia sine pluralitate sunt ipm maximū cōtractum cū contracta simplicita te & in distinctione / sicut linea maxima cōtracta / est cōtracte oēs figurę. vnde quan do recte cōsiderat de cōtractione oīa sunt clara. nā infinitas cōtracta / aut simplici tas / seu indistinctio p infinitū descēdit in cōtractione ab eo quod est absolutū / vt in finitus & æternus mūdus cadat absq̧ proportione ab absoluta infinitate & æterni tate. & vnū ab vnitate. vñ vnitas absoluta: ab omni pluralitate absoluta est. sed con tracta vnitas quę est vnū vniuersū / licet sit vnū maximū: cū sit cōtractū nō ē a plura litate absolutū / licet nō sit nisi vnū maximū cōtractū. quare q̄uis sit maxime vnum: est tamen illa eius vnitas per pluralitatē cōtracta. sicut infinitas: per finitatē. sim plicitas: per cōpositionē. æternitas: per successionem. necessitas: per possibilitatē / & ita de reliquis. quasi absoluta necessitas se cōmunicet absq̧ permixtione: & in eius opposito cōtracte terminetur. acsi albedo haberet in se esse absolutum sine abstra ctione nostri intellectus / a qua album esset cōtracte albū: tūc albedo per non albedi nē in actu albo terminaret / vt hoc esset albū per albedinē qd̄ absq̧ ea albū non esset. Ex his multa inuestigator elicere poterit. Nā sicut deus cū sit immensus / nō est nec in sole / nec in luna / licet in illis sit id qd̄ sunt absolute: ita vniuersum nec est in sole / nec ī luna / sed ī ipsis est id qd̄ sunt cōtracte. & quia quidditas solis absoluta / non est aliud a quidditate absoluta lunæ: quoniam est ipse deus qui est entitas & quidditas absoluta omniū. & quidditas cōtracta solis est alia a quidditate cōtracta lunæ. quia vt quidditas absoluta rei non est res ipsa: ita cōtracta nō est aliud q̄ ipsa. Quare pa tet q̧ cum vniuersum sit quidditas contracta quæ aliter est in sole contracta / & ali ter in luna: hinc idētitas vniuersi est in diuersitate / sicut vnitas in pluralitate. vn de vniuersum licet non sit nec sol nec luna: est tamen in sole sol / & in luna luna. sed id quod est sol / & luna: sine pluralitate & diuersitate. vniuersum dicit vniuersalita tem: hoc est vnitatem pluriū. propter hoc sicut humanitas non est nec Socrates nec Plato / sed in Socrate est Socrates / ī Platone Plato: ita vniuersum ad oīa. Quoniā vero dictum est vniuersum esse principium contractum tantum / atq̧ in hoc maxi mum: patet quomodo per simplicē emanationem maximi contracti a maximo abso luto / totum vniuersum prodiit in esse. omnia autem entia quæ sunt partes vniuer si sine quibus vniuersum cum sit contractum / vnum / totum / & perfectum esse non posset: simul cum vniuerso in esse prodierunt / & non prius intelligētia. deinde ani ma nobilis. deinde natura vt voluit Auicenna / & alii philosophi. sicut in inten tione artificis est prius totum puta domus q̄ pars / puta paries: ita dicimus cum ex intentione dei omnia in esse prodierunt: q̧ tunc vniuersum pri⁹ prodiit / & in eius consequentiam omnia / sine quibus nec vniuersum nec pfectum esse potest. Vnde si cut abstractum est in concreto: ita absolutum maximum in cōtracto maximo prio riter consideramus / vt sit consequenter in omnibus particularibus. quia est absolu te in eo quod est omnia contracte. Est enim deus quidditas absoluta mundi seu vni uersi. vniuersum vero est ipsa quidditas cōtracta. contractio dicit ad aliquid: vt ad essendum hoc vel illud. deus igitur qui est vnus: est in vno vniuerso. vniuersum ve ro: est in vniuersis contracte. & ita intelligi poterit: quomodo deus qui est vnitas simplicissima existendo in vno vniuerso / est quasi ex consequenti mediante vniuer so in omnibus / & pluralitas rerum mediante vno vniuerso in deo.

Philoso phorū pla cita. Auicenna.

❡Quodlibet in quolibet Cap. V.

Anaxagoras

SI acute iā dicta attendis: non erit tibi difficile videre veritatis illius Ana xagoricæ (quodlibet esse in quolibet) fundamentū / fortassis altius Ana

xagora.Nam cum manifestum sit ex libro primo/deũ ita esse in omnibus ꝙ omnia sunt in ipso/& nunc constet deum quasi mediante vniuerso esse in omnibus: hinc omnia in omnibus esse constat/& quodlibet in quolibet.vniuersum enim/quasi ordine naturæ vt perfectissimũ ꝓcessit omnia: vt quodlibet in quolibet esse posset. in qualibet em̃ creatura: vniuersum est ipsa creatura.& ita quodlibet recipit omnia: vt in ipso sint ipsum contracte.cũ quodlibet non possit esse actu omnia cũ sit cõtractum:contrahit omnia vt sint ipsum. si igitur omnia sunt in omnibus:oĩa videtur quodlibet præcedere. Non igitur omnia sunt plura:quoniam pluralitas nõ præcedit quodlibet. Vnde oĩa sine pluralitate præcesserũt quodlibet ordine naturæ:non sunt igitur plura in quolibet actu/sed omnia sine pluralitate sunt idipsum.Non est autem vniuersum nisi contracte in rebus.& omnis res actu existens cõtrahit vniuersa:vt sint actu id quod est.Omne autẽ actu existens in deo est: quia ipse est actus omnium.Actus autem est perfectio & finis potentiæ.Vnde cum vniuersum in quolibet actu existenti sit cõtractum:patet deum qui est in vniuerso esse in quolibet/& quodlibet actu existens immediate in deo sicut vniuersum.Non est ergo aliud dicere quodlibet esse in quolibet:q̃ deum per omnia esse in omnibus/& omnia per omnia esse in deo.Subtili intellectu ista altissima clare compræhendũtur.& quomodo deus est absq̧ diuersitate in omnibus:quia quodlibet in quolibet. & omnia in deo: quia omnia in omnibus.sed cum vniuersum ita sit in quolibet ꝙ quodlibet in ipso/ & vniuersum in quolibet contracte id quod est ipsum cõtracte: & quodlibet in vniuerso est ipsum vniuersum/q̃uis vniuersum in quolibet sit diuerse/& quodlibet in vniuerso diuerse. Vide exemplum.Manifestũ est lineam infinitã esse lineam/triangulum/circulum/& spheram.omnis autem linea finita habet esse suum ab infinita quæ est omne id quod est.quare ĩ linea finita omne id qđ est/est linea finita.vt in linea/triangulus/circulus/sphera:est linea finita.Omnis igitur figura in linea finita:est ipsa linea/& non est in ipsa aut triangulus/aut circulus/aut sphera actu.quoniam ex pluribus actu non fit vnum actu:cum quodlibet actu nõ sit in quolibet.sed triangulus in linea est linea/& circulus in linea est linea/& ita de reliquis.Et vt clarius videas:linea actu esse nequit nisi in corpore/vt ostendet̃ alibi.in corpore autẽ longo/lato/& profundo:omnes figuras complicari/nemo dubitat.Sunt igitur in linea actu:omnes figuræ/actu ipsa linea.& ĩ triangulo:triangulus.& ita de reliquis. nam omnia in lapide lapis.& in anima vegetatiua:ipsa anima.& in vita:vita. & in sensu:sensus.in visu:visus.in auditu:auditus.in imagine: imaginatio.in ratione: ratio.in intellectu:intellectus.in deo:deus.& nunc vide quomodo rerum vnitas siue vniuersum est in pluralitate:& econuerso pluralitas in vnitate.Considera attentius & videbis/quomodo quælibet res actu existens ex eo quiescit:quia omnia in ipsa sunt ipsa.& ipsa in deo deus.Mirabilem rerum vnitatem/admirãdam æqualitatem/& mirabilissimam vides connexionem:vt omnia sint in omnibus.Rerũ etiam diuersitatẽ & connexionem in hoc exoriri intelligis.nam cũ quælibet res actu omnia esse nõ potuit/quia fuisset deus/& propterea omnia in quolibet essent eo modo quo esse possent ꝶm id qđ est quodlibet/nec potuit quodlibet esse consimile per omnia alteri vt patuit supra:ob hoc fecit omnia in diuersis gradibus esse.sicut & illud esse quod non potuit simul incorruptibiliter esse:fecit incorruptibiliter in temporali successione esse.vt ita omnia id sint quod sunt:quoniam aliter & melius esse nõ potuerunt.Quiescunt igitur omnia in quolibet:quoniam non posset vnus gradus esse sine alio.sicut in mẽbris corporis quodlibet confert cuilibet:& omnia in omni-

bus contentantur. Postq̃ enim oculus non potest esse manus/& pedes/& alia omnia actu: contentatur se esse oculũ/& pes pedem.& omnia mẽbra sibi mutuo conferunt: vt quodlibet sit meliori modo quo potest id qđ est.& nõ est manus manus/nec pes/ pes in oculo: sed in oculo sunt oculus/inquantũ ipse oculus est immediate in homine.& ita omnia mẽbra in pede inquantũ pes/immediate ĩ homine.vt quodlibet mẽbrum per quodlibet immediate sit in homine.& homo siue totũ per quodlibet mẽbrũ sit in quolibet.sicut totum in partibus est: per quãlibet in qualibet. Si igitur cõsideras humanitatem quasi esse quid absolutum impermiscibile & incontrahibile/ & hominẽ cõsideras in quo est ipsa absoluta humanitas absolute/& a qua est ipsa cõtracta humanitas quæ est homo: est ipsa humanitas absoluta quasi deus/& cõtracta quasi vniuersum.& si vt ipsa absoluta humanitas est ĩ homine prĩcipaliter seu prioriter/& consequenter in quolibet mẽbro aut qualibet parte/& ipsa cõtracta humanitas est in oculo oculus/in corde cor/& ita de reliquis/& ita contracte in quolibet quodlibet: tunc ꝭm hanc quidem positionem reperta est similitudo dei & mũdi / & eorum omnium manuductio quæ in istis duobus capitibus tacta sunt/cũ aliis multis quæ ex hoc sequuntur.

De cõplicatione & gradibus cõtractionis vniuersi. Cap. VI.

SVpra omnem intellectum/in prioribus vniuersum siue mundũ esse comperimus vnum: cuius vnitas contracta est per pluralitatẽ/vt sit vnitas in pluralitate. & quia vnitas absoluta est prima / & vnitas vniuersi ab ista: erit vnitas vniuersi secunda vnitas/quæ in quadã pluralitate consistit.& quoniam vt in de coniecturis ostendetur/secunda vnitas est denaria/decẽ vniens prædicamẽta: erit vniuersum vnũ explicans primã absolutã vnitatem simplicẽ/denaria cõtractione.cõplicant autẽ omnia in denario: quoniã non est numerus supra ipsum.quare vnitas vniuersi denaria: pluralitatẽ omnium contractorũ complicat. Et quia illa vniuersi vnitas vt principiũ contractum omnium/est in omnibus: tunc vt denarius est radix quadrata centenarii/& cubica millenarii / ita vnitas vniuersi est radix vniuersorũ.a qua quidẽ radice/primo oritur quasi numerus quadratus vt vnitas tertia: & cubicus numerus vt vnitas vltima/siue quarta.& est vnitatis vniuersi quæ est secunda vnitas: prima explicatio/vnitas tertia centenaria. & vltima explicatio: vnitas quarta millenaria. & ita reperimus tres vniuersales vnitates/ gradatim descendẽtes ad particulare: in quo cõtrahunt vt sint actu ipsum. Prima absoluta vnitas: omnia cõplicat absolute.prima contracta/omnia contracte. sed ordo habet vt absoluta vnitas videatur quasi primã contractã cõplicare: vt per eius medium alia omnia.& contracta prima videatur secundã contractam complicare: & eius medio tertiã contractam.& secunda contracta tertiã contractam (quæ est vltima vniuersalis vnitas / & quarta a prima) vt eius medio in particulare deueniat. & sic videmus quomodo vniuersum per gradus tres in quolibet particulari cõtrahitur. Est igitur vniuersum: quasi decẽ generalissimorũ vniuersitas. & deinde genera: deinde species.& ita vniuersalia sunt illa ꝭm gradus suos/quæ ordine quodã naturæ gradatim ante rem quæ actu ipsa cõtrahit/existunt. & quoniã vniuersum est contractũ: tunc nõ reperitur nisi in generibus explicatũ.& genera nõ reperiuntur: nisi in speciebus.indiuidua vero sunt actu: in quibus sunt contracte vniuersa. & in ista consideratione: videtur quomodo vniuersalia nõ sunt nisi contracte actu. & eo quidẽ modo verũ dicũt peripatetici: vniuersalia extra res non esse actu.solum enim singulare actu est.in quo vniuersalia sunt contracte ipsum: habẽt tamen vni-

Liber de cõiecturis.
Prĩa vnitas 1
Scđa vnitas 10
Tertia vnitas. 100
Quarta vnitas. 1000

uersalia ordine naturæ quoddā esse vniuersale/cōtrahibile per singulare/nō φ sint actu ante contractionē aliter q̄ naturali ordine.vt vniuersale cōtrahibile/in se nō subsistens/sed in eo φ actu est.sicut punctus/linea/superficies: ordine progressiuo corpus in quo actu tantū sunt/pręcedūt.vniuersum em̄ non quia est actu nisi cōtracte/ideo est ens rationis: ita vniuersalia non sunt solum entia rationis/licet non reperiantur extra singularia actu.sicut linea & superficies/licet extra corpus non reperiātur:propterea nō sunt entia rationis tantū/quoniā sunt in corpore/sicut vniuersalia in singularibus.intellectus tamen facit ea extra res per abstractionem esse: quæ quidē abstractio est ens rationis/quoniā absolutum esse eis conuenire non potest.Vniuersale em̄ penitus absolutum:deus est.Quomodo autē vniuersale sit in intellectu:in libro coniecturarū videbimns/licet ex superioribus hoc satis patere posset/cū non sint ibi nisi itellectus/& ita intellectualiter contracte.cuius intelligere(cū non sit esse clarius & altius)appræhēdit vniuersalium contractionē in se/& in aliis.Canis em̄ & cætera animalia eiusdē speciei vniuntur propter naturæ communitatē specificā quæ in eis est:quæ & in ipsis cōtracta esset/etiā si Platonis intellectus species ex cōparatione similitudinū sibi non fabricaret.Sequitur igitur/intelligere: esse/& viuere quo ad opationē suā, quoniā per operationē suā nec potest dare esse/nec viuere/nec intelligere.sed intelligere ipsius intellectus quo ad res intellectas:sequit̄ esse & viuere & itelligere naturæ/in similitudine.quare vniuersalia q̄ ex cōparatione facit:sunt similitudo vniuersaliū cōtractorū i rebus/q̄ vniuersalia i ipso intellectu iā sunt contracte/anteq̄ etiā exteris illis notis explicet per itelligere/qđ est operari ipsius.Nihil em̄ intelligere potest:quod nō sit iā in ipo/cōtracte ipsum.Intelligendo igiter mundū:quendā similitudinariū qui est in ipso cōtractus/notis & signis similitudinariis explicat.De vnitate igitur & cōtractione vniuersi in rebus/hoc loco satis dictum est:amplius de trinitate eius subiiciamus.

Liber de cō iecturis.

¶De trinitate vniuersi. Cap.VII.

POstq̄ vnitas absoluta est necessario trina:non quidē contracte sed absolute (nā non est aliud absoluta vnitas q̄ trinitas:quæ quidē in quadam correlatione familiarius/appræhendit̄/vt de hoc satis i primo libro dictū est)ita quidē vnitas maxima cōtracta/etiā vt est vnitas: est trina.nō quidē absolute vt trinitas sit vnitas:sed contracte/ita φ vnitas non sit nisi in trinitate/sicut totū in partibus contracte.in diuinis vnitas nō est contracte in trinitate vt totū in partibus/seu vniuersale in particularib⁹:sed ipsa vnitas est trinitas.propterea quælibet personarū est ipsa vnitas.& quoniā vnitas est trinitas:vna persona non est alia.In vniuerso vero nō potest ita esse.propter hoc tres illæ correlationes quæ in diuinis personæ vocātur:nō habēt esse actu nisi in vnitate simul.Oportet acute ista aduertere. nā i diuinis tāta est pfectio vnitatis q̄ est trinitas:φ pater est actu de⁹.fili⁹:actu de⁹. spūssanctus:actu deus.filius & spiritussanctus: actu i patre.filius & pater:i spiritu sancto.pater & spiritussanctus:in filio.ita quidē:in contracto esse nequit.nā correlationes nō sunt subsistētes per se/nisi copulate, neq̄ quælibet propterea potest esse vniuersum/sed simul omnes.neq̄ vna est in aliis actu: sed sunt eo modo quo hoc patitur cōditio cōtractionis/perfectissime ad inuicem contracte/vt sit ex ipsis vnū vniuersum/qđ sine illa trinitate esse nō posset vnū. Non potest em̄ contractio esse: sine contrahibili/contrahente/& nexu qui per cōmunē actum vtriusq̄/perficitur. Contrahibilitas vero dicit quandam possibilitatem.& ab illa vnitate gignente in diuinis descēdit:sicut alteritas ab vnitate.dicit em̄ mutabilitatem & alteritatem:

tamen in consideratione principii.nihil enim præcedere videtur:posse.Quomodo enim quid esset:si nõ potuisset esse?possibilitas igit ab æterna vnitate descẽdit.ipsum autem contrahens cum terminet possibilitatem contrahibilis : ab æqualitate vnitatis descendit.Aequalitas enim vnitatis:est æqualitas essendi . Ens em̃ & vnũ conuertuntur.Vnde cum contrahens sit adæquans possibilitatẽ ad contracte istud vel illud essendum:recte ab æqualitate essendi quæ est verbum in diuinis descendere dicitur.Et quoniam ipsum verbum quod est ratio & idea/atq; absoluta rerũ necessitas/possibilitatem per ipsum tale contrahẽs necessitat & constringit:hinc ipsum contrahens/quidam formam aut animam mundi/&possibilitatem materiam vocauerunt.alii fatum in substantia.alii vt Platonici necessitatẽ cõplexionis:quoniam a necessitate absoluta descendit vt sit quasi quædã contracta necessitas & forma contracta in qua sint omnes formæ in veritate.de quo infra dicetur.Est deinde nexus contrahentis & contrahibilis/siue materiæ & formæ/aut possibilitatis & necessitatis complexionis/qui actu perficitur quasi quodã spiritu amoris/motu quodã illa vnientis.& hic nexus:determinata possibilitas a quibusdam nominari consueuit.quoniam posse esse:ad actu esse hoc vel illud determinatur ex vnione ipsius determinantis formæ & determinabilis materiæ.Hunc autẽ nexum:a spiritu sancto qui est nexus infinitus/descendere manifestũ est. Est igitur vnitas vniuersi/trina:quoniã ex possibilitate/necessitate cõplexionis/& nexu.quæ:potẽtia/actus/& nexus dici possunt.Et ex hoc:quatuor modos vniuersales essendi collige.Nã est mod⁹ essendi q absoluta necessitas dicit:vt scilicet de⁹ est forma formarũ/ens entiũ/rerũ ratio/siue quidditas.& in hoc essendi modo:omnia in deo sunt ipsa necessitas absoluta.Alius modus est vt res sunt in necessitate cõplexionis/in qua sunt rerũ formæ in se veræ/cum distinctione & ordine naturæ/sicut in mente.an autẽ hoc ita sit:videbimus infra.Alius modus essendi est : vt res sunt in possibilitate determinata/actu hoc vel illud.Et infimus modus essendi est vt res possunt esse : & est possibilitas pura.Tres modi essendi vltimi sunt in vna vniuersitate quæ est maximum cõtractũ:ex quibus est vnus vniuersalis modus essendi.quoniã nihil sine ipsis esse potest.Dico essendi modos:quoniã non est vniuersalis essendi modus quasi ex tribus illis vt partibus taliter cõpositus/sicut domus ex tecto/fundamento/& pariete/sed ex essendi modis.quoniam rosa quæ est in rosario in potẽtia in hyeme/& in actu in æstate:transiuit de vno modo essendi possibilitatis ad determinatum actu . ex quo videmus alium esse essendi modum possibilitatis/alium necessitatis/& aliũ actualis determinationis.ex quibus est vnus vniuersalis modus essendi.quoniam sine illis nihil est.neq; est vnus sine alio/actu.

Platõis' placita. Aĩa mũdi. Fatum Necessitas cõplexionis. — Q V A E D A M E X A L I E N I S — Essendi modi quattuor

De possibilitate siue materia vniuersi. Cap.VIII.

T summatim saltem ea quæ nostram ignorantiã/doctam efficere possunt hic enarremus:iam dictos essendi trinos modos aliquantulum discutiamus/a possibilitate inchoãtes.de qua multa quidẽ per veteres dicta sunt: quorũ omnium sententia fuit/ex nihilo nihil fieri.& ideo quandam absolutam omnia essendi possibilitatẽ/& illam æternã affirmarunt:in qua omnia possibiliter cõplicata credebant.quã quidem materiam seu possibilitatem contrario modo ratiocinando/sicut de absoluta necessitate conceperunt:vt per abstractionem formæ corporeitatis a corpore/corpus nõ corporaliter intelligẽdo. & ita non nisi ignoranter materiã attigerũt.quomodo enim intelligitur corpus sine forma:in corpore? Hãc omnem rem natura præire dicebãt.ita q nunq̃ verũ fuit dicere deus est:quin etiã

verum esset dicere/absoluta possibilitas est.non tamen affirmarunt eā deo coæter=
nā:quoniā ab ipo est.quæ neq; est aliquid/neq; nihil/neq; vna/neq; plures/neq; hoc/
neq; illud/neq; quid/neq; quale:sed possibilitas ad oīa/& nihil omnium actu.quā
Platonici:quia omni forma caret/carentiam dixerunt.& quia caret/appetit:& per Platonici.
hoc est aptitudo.quæ obedit necessitati quæ ei imperat/id est attrahit ad esse actu:
sicut ipsa cera artifici ex ea aliquid facere volenti. Procedit autem informitas/ex
carentia & aptitudine/ ipā connectens:vt sit possibilitas absoluta quasi trina incō=
posite.quoniam carentia/& aptitudo/& informitas: non possunt esse eius partes.
alioqui possibilitatem absolutam præcederet aliquid. quod est impossibile. Vnde
sunt modi:sine quibus possibilitas absoluta talis non esset.Carentia enim contingē X
ter est in possibilitate.Ex eo enim ꝙ formam non habet quam habere potest:carere A
dicitur/ex quo carentia.Informitas vero:est quasi forma possibilitatis/quæ(vt vo L
luerunt Platonici)est quasi materia formarum.Nam anima mundi/materiæ secū I
dum ipsam connectitur quam stirpeam vegetabilem dixerunt.ita ꝙ cum aīa mun= E
di possibilitati immiscetur:vegetabilitas illa informis/ī actu vegetatiuam animā N
perducitur/ex motu ab anima mundi descendente/& ex mobilitate possibilitatis/ I
siue vegetabilitatis.Ex quo affirmarunt ipsam informitatem quasi materiam for= S
marum/quæ per sensitiuā/rationalem/& intellectualem formatur:vt sit actu. Vn=
de hermes aiebat Hylen esse corporum nutricem/& illam informitatem nutricem Hermes.
animarum.& ex nostris quidam aiebat chaos mundum naturaliter præcessisse/ &
fuisse rerum possibilitatem:in quo ille informis spiritus fuit/in quo omnes animæ
sunt possibiliter. Vnde aiebāt veteres Stoici:formas omnes in possibilitate actu es= Stoici.
se/sed latitare/& per sublationem tegumenti apparere. quemadmodum si coclear
ex ligno: fit per ablationem partium tantum.Peripatetici vero:solum possibiliter Peripateti
formas in materia esse dicebant/& per efficientem educi.Vnde istud verius est: ꝙ ci.
scilicet formæ non solum sunt ex possibilitate/sed efficiente. Qui enim tollit ex li=
gno partes vt fiat ex ligno statua:addit de forma.& hoc quidem manifestum est.nā
ꝙ ex lapide non potest fieri arca per artificem:defectus est materiæ.& ꝙ quis alius
ab artifice ex ligno eam efficere nequit:defectus est ī efficiente. Requiritur igitur
materia & efficiens.Et hinc formæ quodammodo possibiliter sunt in materia:quæ
ad actum secundum conuenientiam efficientis deducuntur.sic in possibilitate ab=
soluta:vniuersitatem rerum possibiliter dixerunt. & est ipsa possibilitas absoluta:
interminata & infinita/propter carentiam formæ/& aptitudinē ad omnes.vt pos=
sibilitas figurandi ceram in leonis/aut leporis figuram / aut alterius cuiuscunq;:
interminata est.& ista infinitas:contraria est infinitati dei.quia ista est propter ca
rentiā:dei vero propter abundantiā/quoniā oīa in ipso/ipse actu.Ita infinitas ma= E
teriæ est priuatiua:dei negatiua.Hæc est positio eorū:qui de possibilitate absoluta X
locuti sunt.Nos autē per doctam ignorantiā reperimus:impossibile fore possibili= S
tatem absolutā esse.Nam cum inter possibilia nihil minus possit esse q̄ possibilitas E
absoluta quæ est propinquissime circa non esse/secundū etiam positionē authorū: N
hinc ad minimū deueniretur atq; ad maximū in recipiētibus magis & minus / qđ T
est impossibile.quare possibilitas absoluta:in deo est deus.extra ipsum vero:non est E
possibilis.nunq̄ enim est dabile aliquid quod sit in potentia absoluta : cum omnia N
præter primū necessario sint contracta. Si enim reperiuntur diuersa in mundo/ T
ita se habentia ꝙ ex vno possint plura esse q̄ ex alio:ad maximum & minimū simpli I
citer & absolute non deuenitur.sed quia ista reperiuntur:patet absolutā possibili= A

tatem non esse dabilem. omnis igitur possibilitas contracta est: per actum autẽ contrahitur. quare non reperitur pura possibilitas/penitus indeterminata per quemcunq; actũ: neq; aptitudo possibilitatis potest esse infinita & absoluta/omni carens contractione. Deus enim cum sit actus infinitus: non est nisi causa actus: sed possibilitas essendi/est contingenter. si igitur possibilitas est absoluta: cui contingit? contingit autem possibilitas per hoc/ꝙ esse a primo non potest esse penitus & simpliciter & absolute actus. quare contrahitur actus per possibilitatem: vt non sit absolute nisi in potentia. & potentia non est absolute: nisi per actum sit contracta. Cadunt autem differentiæ & graduationes vt vnum magis actu sit/aliud magis potentia/absq; hoc ꝙ deueniatur ad maximum & minimum simpliciter. quoniam maximus & minimus actus coincidit cum maxima & minima potentia/& sunt maximũ absolute dictum: vt in primo libro est ostensum. Amplius/nisi possibilitas rerum contracta esset: non posset ratio rerũ haberi/sed casu omnia essent/vt falso voluit Epicurus. ꝙ enim hic mundus prodiit rationabiliter ex possibilitate: ex eo necessario fuit/ꝙ possibilitas ad essendum mundum istum tantũ/aptitudinẽ habuit. contracta igitur & nõ absoluta fuit aptitudo possibilitatis. ita de terra/& sole/& cæteris quæ nisi quadã contracta possibilitate latitassent in materia: non maior ratio fuisset cur ad actum potius q̃ non/prodiissent. Vnde q̃uis deus infinitus sit/& mundũ secundum hoc infinitum/creare potuisset: tamen quia possibilitas necessario contracta fuit/& nõ penitus absoluta/nec infinita aptitudo/hinc secundũ possibilitatem essendi/mũdus actu infinitus/aut maior/vel aliter esse nõ potuit. Contractio autem possibilitatis: ex actu est. actus autẽ: ab ipo maximo actu/est. quare cum contractio possibilitatis sit ex deo/& contractio actus ex contingenti: hinc mundus necessario contractus ex contingenti finitus est. vnde ex notitia possibilitatis: videmus quomodo maximitas cõtracta euenit ex possibilitate necessario cõtracta. quæ quidem contractio non est ex contingenti: quia per actum. & ita vniuersum: rationalem & necessariã causam contractionis habet. vt mundus qui non est nisi esse contractum: non sit contingenter a deo qui est maximitas absoluta. & hoc quidem singularius considerandum. vnde cum possibilitas absoluta sit deus: si mundum consideramus vt in ipsa est/tunc est vt in deo/& est ipsa æternitas. si vt est in possibilitate contracta consideramus: tunc possibilitas/natura tantum mundum præcedit. & non est illa possibilitas contracta: æternitas nec deo coeterna/sed cadens ab ipsa/vt contractum ab absoluto/quæ distant per infinitum. hoc enim modo ea quæ de potentia aut possibilitate/siue materia dicuntur: secundum regulas doctæ ignorantiæ limitare necesse est. Quomodo autem possibilitas ad actũ gradatim progrediatur: libro de coniecturis tangendum relinquimus.

Epicurus. | Liber de cõiecturis.

¶De anima siue forma vniuersi. Cap. IX.

Aĩa mũdi. | A L I E N A | Platonici.

SApientes omnes in hoc concordant: ꝙ posse esse/ad actu esse non potest/nisi per actu esse/deduci. quoniã nihil seipsum ad actu esse perducere potest: ne sit sui ipsius causa. esset enim anteq̃ esset. vnde illud quod possibilitatem actu esse facit: ex intentione agere dixerunt/vt ordinatione rationabili possibilitas ad actu esse deueniret/& non casu. Hanc excelsam naturam: alii mentem/alii intelligentiam/alii animã mundi/alii fatum in substantia/alii vt Platonici necessitatem cõplexionis nominarunt. qui æstimabant possibilitatem/necessitate per ipsam determinari: vt sit nunc actu/quod prius natura potuit. In illa enĩ mente/formas rerũ actu intelligibiliter esse aiebant: sicut in materia possibiliter. & ipsa necessitas

cõplexionis/in se veritatẽ habens formarũ/cũ iis quæ ipsas cõcomitãtur:scdm na turæ ordinem moueret cœlum/vt mediante motu tanq̃ instrumento possibilita tem ad actum/& quãto conformius posset/conceptui veritatis intelligibili æqualẽ deduceret.concedentes formã vt in materia est:per hanc operationem mentis me diante motu esse imaginẽ veræ intelligibilis formæ/etiam nõ veram sed verisimi lem.& ita aiebant Platonici/non tẽpore sed natura prius esse formas veras in ani ma mundi q̃ in rebus:qđ Peripatetici non concedunt.quoniã dicunt formas aliud esse non habere nisi in materia:& per abstractionẽ in intellectu/quæ sequitur rẽ/vt patet.Placuit autẽ Platonicis talia distincta exẽplata in necessitate cõplexionis plu ra/cũ naturali ordine ab vna infinita ratione esse/in qua omnia sunt vnũ:nõ tamen ab illa ista exemplata creata crediderunt.sed taliter descendere/ꝙ nunq̃ verũ fuit dicere deus est/quin etiã esset verũ:anima mundi est.affirmantes eã esse explicatio nẽ mentis diuinæ:vt omnia quæ in deo sunt vnũ exemplar/sint in mũdi anima plu ra & distincta.addentes deũ:naturaliter præcedere hanc cõplexionis necessitatẽ.& ipsam animã mundi:præcedere naturaliter motũ.& instrumentũ:explicationẽ tẽ poralẽ rerũ.& ita ꝙ illa quæ essent veraciter:essent in anima possibiliter/& in ma teria per motũ tẽporaliter explicarentur.quæ quidẽ tẽporalis explicatio sequitur ordinẽ naturalẽ qui est in anima mundi:& dicitur fatũ in substantia.& eius expli catio tẽporalis:est fatũ ab illo descẽdens/actu & opere nominatum a plærisq;.& ita modus essendi in anima mundi:est scdm quẽ dicimus mundũ intelligibilẽ.modus essendi actu/per determinationẽ possibilitatis actu/per explicationẽ vt iam dictũ est:est modus essendi scdm quẽ iste mũdus est sensibilis scdm eos.neq; voluerunt il las formas vt sunt in materia esse alias ab ipsis quæ sunt in anima mundi:sed tantũ scdm modũ essendi differẽter.vt in anima mũdi veraciter & in se:in materia veri similiter non in sua puritate/sed cum obumbratione:adiicientes veritatẽ formarũ solum per intellectum attingi/per rationẽ/imaginationẽ/& sensum/nõ secundum imagines prout formæ sunt permixtæ possibilitati.& ꝙ propterea nõ vere attingi tur quicq̃:sed opinatiue.Ab hac mundi anima omnẽ motum descendere putarũt: quã totam in toto/& in qualibet parte mundi esse dixerunt/licet non easdẽ virtu tes in omnibus partibus exerceat.sicut anima rationalis in homine/non exercet in capillis & in corde eandẽ operationẽ:licet tota sit in toto & in qualibet parte.vnde in ipsa/omnes animas cõplicari voluerunt:siue in corporibus/siue extra.quoniam per totũ vniuersum eã diffusam dixerunt:non per partes quia simplex & imparti bilis/sed totam in terra vbi terrã connectit/totam in lapide vbi partium tenacita tẽ operatur/totã in aqua/totã in arboribus/& ita de singulis.quoniã ipa est prima explicatio circularis(mẽte diuina se vt puncto centrali habẽte/& anima mundi vt circulo centrũ explicante)& cõplicatio naturalis omnis tẽporalis ordinis rerum. Ideo ipsam propter discretionẽ & ordinẽ:numerũ se mouentẽ dixerũt.ac esse ex eo dẽ & diuerso affirmarunt.quã etiã solo numero ab anima hominis differre puta bant.vt sicut hominis aĩa ad hominẽ se habet:ita ipsa ad vniuersum/credentes oẽs animas ab ipsa & in ipsam finaliter resolui/si demerita non obstarent.Multi chri stianorũ illi viæ Platonicæ acquieuerũt.ex eo præserti cũ alia sit ratio lapidis/alia hominis/& ĩ deo nõ cadat distictio & alietas:necessariũ putabãt has rationes disti ctas scdm quas/res distinctæ sunt/post deũ & ante res eẽ(cũ ratio rẽ ꝓcedat)& hoc in ĩtelligẽtia rectrice orbiũ/ꝙꝙ ipsæ tales distinctæ ratiões/notiones sint rerũ in ipsa anima mũdi nunq̃ delebiles.imo ipsam animã ex omnibus omniũ notionibus

Platonici.
Peripatetici.
Platonici.

esse voluerunt: ita ꝙ omnes notiones in ipsa / substantia sint ipsius / licet dictu & co-
gnitu hoc afferant difficile. Hoc quidem authoritate diuinæ scripturæ astruunt.
Dixit enim deus. fiat lux: & facta est lux. Si enim lucis veritas / prius naturaliter nõ
fuisset: quomodo dixisset fiat lux? postq̃ autem temporaliter fuit explicata illa lux:
quare poti⁹ dicta lux q̃ aliquid aliud fuisset / si nõ fuisset prius lucis veritas? & mul
ta cõsimilia: tales adducũt pro fortificatione huius. Peripatetici vero q̃uis fatean-
tur opus naturæ / esse opus intelligentiæ: exẽplaria tamen illa non admittunt. quos
certe: nisi per intelligentiam deum intelligant / deficere puto. nam si nõ est notitia
in intelligentia: quomodo mouet ſm propositũ? si est notitia rei explicandæ tẽpora
liter quæ est ratio motus: talis a re quæ nondũ est tẽporaliter / abstrahi non potuit.
si igitur est notitia sine abstractione: certe tunc est illa de qua loquuntur Platonici
quæ non est a rebus sed res ſm eã. Vnde Platonici nõ voluerunt tales rerũ rationes
esse quid distinctũ & diuersum ab ipsa intelligentia: sed potius ꝙ tales distinctæ in
ter se / vnã quandã intelligentiã simplicẽ / in se omnes rationes cõplicantẽ efficerẽt.
vt q̃uis ratio hominis non sit ratio lapidis / sed sint distinctæ rationes: tamen ipsa
humanitas a qua descendit homo sicut ab albedine album / non habet aliud esse q̃ in
ipsa intelligentia ſcd̃m naturã intelligentiæ intelligibiliter / & in ipsa re realiter.
nõ ꝙ sit alia humanitas Platonis & alia separata: sed eadẽ ſcd̃m diuersos modos es-
sendi existens prius naturaliter in intelligentia q̃ materia / non prius tẽpore. sed si-
cut ratio: rem natura præcedit. Acute satis atq; rationabiliter locuti sunt Platoni
ci / forte irrationabiliter per Aristotelem repræhensi: qui potius in cortice verbo-
rũ q̃ medullari intelligentia eos redarguere nisus est. Sed vtrũ sit verius: per doctã
ignorantiam eliciemus. Nam ostensum est non perueniri ad maximũ simpliciter:
& ita non posse esse aut absolutã potentiã / aut absolutã formã / siue actum qui nõ sit
deus / & ꝙ non sit ens præter deum nõ contractũ. & ꝙ non est nisi vna forma forma-
rũ / & veritas veritatũ. & non est alia veritas maxima circuli q̃ quadranguli. Vn-
de formæ rerũ non sunt distinctæ: nisi vt sunt contractæ. vt sunt absolutæ: sunt vna
indistincta quæ est verbum in diuinis. anima igitur mundi non habet esse nisi cũ
possibilitate per quã contrahitur: & non est mens separata a rebus / aut separabilis.
Nam si de mente consideremus prout separata est a possibilitate: ipsa est mens diui
na / quæ sola penitus actu est. Non est igitur possibile plura distincta exemplaria
esse. quodlibet enim ad sua exemplata esset maximum atq; verissimum. sed hoc non
est possibile: vt plura maxima & verissima sint. vnũ enim infinitum exemplar tan-
tum: est sufficiens & necessarium. in quo omnia sunt vt ordinata in ordine / omnes
quantumcunq; distinctas rerum rationes adæquatissime complicans. ita ꝙ ipsa in
finita ratio: est verissima ratio circuli / & nõ maior / nec minor / nec diuersa aut alia.
& ipsamet est ratio quadranguli: non maior / nec minor / nec diuersa. & ita de reli-
quis. vt ex exemplo lineæ infinitæ: compræhendi potest. Nos autem rerum diuer-
sitates videntes: admiramur quomodo vnica ratio simplicissima omnium / sit etiã
diuersa singulorum. qđ tamen necessarium scimus ex docta ignorantia: quæ diuer
sitatẽ in deo ostendit identitatem. In hoc enim ꝙ videmus diuersitatẽ rationũ re-
rũ omniũ verissime esse: tunc in hoc ꝙ hoc est verissimũ / appræhendimus vnã om
niũ rationẽ verissimã / quæ est ipsa veritas maxima. Quãdo igit̃ dicit̃ deũ alia ra-
tione creasse hominẽ / alia lapidẽ: verũ est habendo respectũ ad res / non ad creantẽ.
sicut in numeris videmus. ternarius est ratio simplicissima non recipiens nec ma-
gis nec minus / in se vna. vt autẽ ad res diuersas refert̃: ſcd̃m hoc alia ratio existit.

Peripatetici.

E X S E N T E N T I A

Nam alia est ratio ternarii triangulorum in triangulo/ alia materiæ/formę/& cõ positi in substãtia/alia patris/matris & filii/aut triũ hominũ/& trium asinorũ.vn de necessitas cõplexionis:nõ est vt posuerunt Platonici/scilicet mens minor gignẽ te/sed est verbũ & filius equalis patri in diuinis.& dicitur logos seu ratio: quoniã est ratio omniũ.Nihil est ergo illud quod de imaginatiõibus formarũ Platonici di xerunt:quoniam non est nisi vna infinita forma formarũ.cuius omnes formæ sunt imagines:vt superius quodam loco diximus.Oportet igitur acute intelligere ista. quoniam anima mundi/est consideranda vt quædã forma vniuersalis in se compli-cans omnes formas:non tamen existens actu nisi contracte in rebus/quæ in quali-bet re est forma contracta rei/vti de vniuerso superius dictum est. Est igitur deus causa efficiens & finalis atq; formalis omnium : qui efficit in verbo vno/ omnia quantumcunq; diuersa inter se.& nulla potest esse creatura/quæ non sit ex contra-ctione diminuta:ab isto opere diuino per infinitũ cadẽs.solus em̃ deus est absolut⁹: omnia alia contracta.nec cadit eo modo medium inter absolutum & contractũ/vt illi imaginati sunt:qui animam mundi mentem putarunt post deum/& ante con-tractionem mundi.Solus enim deus/anima & mens mundi est:eo modo quo anima quasi quid absolutum in quo omnes rerum formæ actu sunt:consideratur.Philoso-phi quidem de verbo diuino & maximo absoluto/sufficienter instructi non erant: ideo mentem & animam ac necessitatem in quadam explicatione necessitatis abso lute sine contractione considerarunt.Non sunt igitur formæ actu in verbo/nisi ip-sum verbum:& in rebus contracte. formæ autem quæ sunt in natura intellectuali creata:licet secundum intellectualem naturam sint magis absolute/tamen sine con tractione non sunt/vt sint intellectus cuius operatio est intelligere per similitudi-nem abstractiuam/vt ait Aristoteles.de quo quædam in libro de coniecturis.Et ista de anima mundi dicta sufficiant.

Platonici.

Aristoteles
Lib.de con-iecturis.

¶De spiritu vniuersorum. Capitulum. X.

Motum per quem est connexio formæ & materiæ:spiritũ quẽdam esse quasi inter formã & materiã medium/quidam opinati sunt.& hunc in Aplane/in planetis/& rebus terrenis diffusum:cõsiderarunt.primũ Atropos qua si sine conuersione vocarunt:quia aplanes:simplici motu ab oriente in occidẽs mo ueri crediderunt.Secundum Clotho vocarũt/id est cõuersio:quoniã planetæ p cõ uersionẽ contra Aplanes de occidente in oriens mouentur. Tertiũ Lachesim id est sors:quoniã casus rebus terrenis dominat̃.Motus planetarũ:est vt euolutio primi motus.& mot⁹ tẽporaliũ & terrenorũ:est euolutio motus planetarũ. In rebus terre nis latẽt quædã euentuũ causæ : vt seges ĩ semine.vnde dixerũt q̃ ea quæ in anima mundi quasi in glomo sunt cõplicata:per talem motũ explicantur & extenduntur. Considerarunt enim sapientes /quasi sicut artifex vult statuã in lapide exculpere: formã statuæ in se habẽs quasi ideã/per quædã instrumenta quæ mouet/ipsam for-mã statuæ in figura ideæ & in eius imagine efficit:ita putabant mentẽ/siue animã mundi in se gestare exemplaria rerũ/& per motũ/illa in materia explicare.& hunc motũ per omnia diffusum dixerunt/sicut animã mũdi:quẽ in Aplane/in planetis/ & rebus terrenis quasi fatum descendens actu & operæ a fato in substantiam/dixe-runt esse explicationẽ fati in substantia.quoniã res actu ad sic essendũ:per ipsum ta lem motũ seu spiritũ determinatur.Hunc spiritũ cõnexionis procedere ab vtroq; scilicet possibilitate & anima mundi dixerunt.nã materia cũ habeat ex aptitudine sui/recipiendi formã/quendã appetitũ:vt turpe appetit bonum/& priuatio habi-

A
L Aplanes
I Atropos
E
N Clotho.
A Lachesis

tū/& cū forma desideret esse actu/& nō possit absolute subsistere/cū non sit suū esse nec sit de⁹:descēditvt sit cōtracte ī possibilitate/hoc est ascēdēte possibilitateversus actu eē/descēdit formavt sit finiēs/perficiēs/& terminās possibilitatē.& ita ex ascē su & descensu:motus exoritur cōnectens vtrūq̄.q motus est mediū cōnexionis potentiæ & actus.quoniam ex possibilitate mobili/& motore formali: oritur ipsum mouere/medium.Est igitur hic spiritus per totū vniuersum & singulas eius partes diffusus & contractus:qui natura dicitur.Vnde natura est quasi cōplicatio omnium quæ per motū fiunt.quomodo autem hic motus ab vniuersali contrahat̄ vsq̄ in particulare/seruato ordine per gradus suos:hoc exemplo consideratur.Nam dū dico deus est:quodā motu progreditur hæc oratio.sed ordine tali:vt primo proferam literas/ deinde syllabas/deinde dictiones/deinde orationem vltimo/licet auditus hunc ordinem gradatim non discernat.ita quidem motus gradatim de vniuerso in particulare descendit.& ibi cōtrahitur ordine tēporali aut naturali. Hic autē motus siue spiritus descendit a spiritu diuino:qui per ipsum motum cuncta mouet.Vnde sicut in loquente est quidā spiritus procedens ab eo qui loquitur/qui cōtrahit̄ in orationē vt præfertur:ita deus qui est spiritus/est a quo descendit omnis motus.ait enim veritas.Non vos estis qui loquimini:sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.& ita de aliis omnibus motibus & operationibus.Hic igitur spiritus/creatus est spiritus sine quo nihil est vnum aut subsistere potest:sed totus iste mundus & omnia quæ in eo sunt per ipsum spiritū qui replet orbē terrarū naturaliter id sunt cōnexe qđ sunt.vt potentia per eius mediū sit in actu:& actus eius medio in potētia.& hic est motus amorosæ connexionis omniū ad vnitatem:vt sit omnium/vnū vniuersum. nam dū omnia mouentur singulariter vt sint hoc quod sunt meliori modo/& nullum sicut aliud æqualiter:tamen motum cuiuslibet quodlibet suo modo contrahit & participat mediate aut immediate(sicut motum cœli elemēta/& elemētata/& motū cordis omnia mēbra)vt sit vnum vniuersum.& per hunc motum sunt res meliori quodā modo quo possunt.& ad hoc mouentur: vt in se aut in specie cōseruētur per naturalem sexuum diuersorū connexionē/qui natura cōplicāte motū/sunt vniti/& diuisiue contracti in indiuiduis. Non est igit̄ aliquis motus simpliciter maximus:quia ille cū quiete coincidit.quare nō est motus aliquis absolutus.quoniā absolutus/est quies/& deus:& ille cōplicat omnes motus. Sicut igitur omnis possibilitas est in absoluta/quæ est deus æternus/& omnis forma & actus in absoluta forma/quæ est verbum patris & filius in diuinis:ita omnis motus connexionis/& proportio ac harmonia vniens/est in absoluta cōnexione diuini spiritus.vt sit vnum omniū principium deus:in quo omnia/& per quem omnia sunt/in quadā vnitate trinitatis/similitudinarie contracta ꝑm magis & min⁹/intra maximū & minimū simpliciter scđm gradus suos.vt alius sit grad⁹ potētiæ/actus/& connexionis motus in intelligētiis/vbi intelligere est mouere:& alius materiæ/formæ/& nexus in corporalibus/vbi esse est mouere: de quibus alibi tangemus.& ista de trinitate vniuersi sufficiant pro præsenti.

Natura.

E X S E N T E N T I A

¶Correlaria de motu. Cap.XI.

Ortassis admirabūtur qui ista prius inaudita legerint:postq̄ ea vera esse docta ignorātia ostēdit.scimus nūc ex istis:vniuersum trinū.& nihil vniuersorū esse:qđ nō sit vnū ex potentia/actu & connexionis motu.& nullū horum:sine alio absolute subsistere posse. ita ꝙ necessario illa in omnib⁹ sunt scđm diuersissimos gradus adeo differēter:ꝙ nulla duo in vniuerso per omnia/æqualia

esse possunt simpliciter: propter qđ aliquid machinā mundanā habere / aut istā terram sensibilem / aut aerem / vel ignem / vel aliud qđcunq; pro centro fixo & immobili variis motibus orbium consideratis: est impossibile. nō deuenitur em̄ in motu ad minimū simpliciter puta fixum centrū: quia minimū cum maximo coincidere necesse est. centrū igitur mundi coincideret cū circūferentia. nō habet igit̄ mūdus circūferētiā. nā si centrū haberet: haberet & circūferentiā. & sic intra se haberet suum initiū & finē: & esset ad aliquid aliud ipse mundus terminat⁹ / & extra mundū esset aliud & locus: quæ omnia veritate carent. Cum igit̄ non sit possibile mūdum claudi intra centrū corporale & circūferentiam: non intelligit̄ mūdus / cuius centrū & circūferentia sunt deus. & cum hic non sit mundus infinitus: tamē non potest cōcipi finitus cum terminis careat intra quos claudatur. Terra igitur quæ centrū esse nequit: motu omni carere non potest. nam eam moueri taliter etiā necesse est: q̄ per infinitū minus moueri posset. Sicut igitur terra non est centrū mundi: ita nec sphera fixarū stellarū aut alia / eius circūferentia / q̄uis etiā cōparando terram ad cœlū ipsa terra videat̄ centro ꝓpinquior / & cœlum circūferentiæ. non est igitur cētrum terra: neq; octauæ aut alterius spheræ. neq; apparētia sex signorū super horizontē: terrā cōcludit in centro esse octauæ spheræ. nā si esset etiam distāter a centro & circa axem per polos transeuntē / ita q̄ vna parte esset eleuata versus vnū polū / & alia depressa versus aliū: tūc hominib⁹ tantū a polis distātibus quātū horizon se extendit / sola medietas spheræ appareret / vt est manifestū. Neq; etiā est ipsum mūdi centrum plus intra terram q̄ extra. neq; etiā terra ista / neq; aliqua sphera habet cētrū. nam cum centrū sit punctus æquedistans circūferētiæ / & nō sit possibile verissimā spheram aut circulū esse quin verior dari possit: manifestū est non posse dari cētrū quin verius etiam dari possit / atq; præcisius. æquedistātia præcisa ad diuersa extra deū: reperibilis non est. quia ipse solus est infinita æqualitas. qui igit̄ est centrū mundi scilicet deus benedictus: ille est centrū terræ / & omniū spherarū / atq; omniū quæ in mūdo sunt / qui est simul omniū circūferentia infinita. Præterea nō sunt in cœlo poli immobiles atq; fixi: q̄uis etiā cœlū stellarū fixarū videat̄ per motū describere graduales in magnitudine circulos minores q̄ coluros aut q̄ æquinoctialem. & ita de intermediis. sed necesse est oēm cœli partē moueri: licet inæq̄liter cōparatiōe circulorū ꝑ motū stellarū descriptorū. Vnde sicut q̄dā stellæ vident̄ maximū circulū describere / ita quædā minimū: sed nō reperit̄ stella quæ nullū describat. Quoniā igitur nō est pol⁹ in sphera fixus: manifestū est / neq; æquale mediū reperiri quasi æquedistanter a polis. Non est igitur stella in octaua sphera quæ per reuolutionē describat maximū circulum: quoniā illam æquedistare a polis necesse esset / qui nō sunt. & per cōsequens: nō est quæ minimū circulum describat. Poli igitur spherarū coincidunt cū centro: vt nō sit aliud centrū q̄ polus / quia deus benedictus. Et quoniā nos motū non nisi cōparatione ad fixum scilicet polos aut centra depræhendere possumus / & illa in mensuris motuū præsupponimus: hinc in coniecturis ambulantes / in omnibus nos errare cōperimus. & admiramur quādo secundū regulas antiquorū / stellas in situ nō reperimus cōcordare: quia eos recte de centris & polis & mensuris credimus cōcepisse. Ex his quidē manifestū est terram moueri. & quoniam ex motu cometæ / aeris / & ignis / elemēta experti sumus moueri / & lunā minus de oriente in occasum q̄ mercuriū aut venerē vel solem & ita gradatim: hinc terra ipa adhuc minus oībus mouet̄. sed tamen non est vt stella: circa centrū aut polum minimum describens circulum. neq; octaua sphera aut alia describit maximum vt statim proba-

S I M I L I A P A R A D O X I S

tum est. Acute igitur cõsidera / quoniam sicut se habent stellæ circa polos coniectu rales in octaua sphera: ita terra / luna / & planetæ sunt vt stellæ circa polum distanter & differenter motæ / cõiecturando polum esse vbi creditur centrũ. Vnde licet terra quasi stella sit / propinquior polo centrali: tamẽ mouetur / & non describit minimum circulum in motu / vt est ostẽsum. immo neq; sol / neq; luna / neq; terra / neq; aliqua sphera (licet nobis aliud videatur) describere potest verum circulũ in motu: cum non moueantur super fixo. Neq; verus circuculus dabilis est: quinetiam verior dari possit. neq; vnq̃ vno tẽpore sicut alio æqualiter præcise / aut mouetur aut circulũ verisimilẽ / æqualẽ describit: etiãsi nobis hoc nõ appareat. Necesse est igitur si de motu vniuersi aliud aliquid quo ad iã dicta velis intelligere: vt cẽtrũ cum polis cõplices / te quãtum potes cũ imaginatione iuuando. nam si quis esset supra terram & sub polo arctico / & alius in polo arctico: sicut existenti in terra appareret polum esse in Zenith / ita existẽti in polo appareret cẽtrũ esse in Zenith. & sicut antipodes habẽt sicut nos cœlũ sursum: ita existentibus in polis ambobus / terra appareret in Zenith esse. & vbicũq; quis fuerit: se in centro esse credit. Complica igitur istas diuersas imaginationes vt sit centrũ Zenith & ecõuerso: & tũc per intellectũ (cui tantũ docta seruit ignorantia) vides mundum & eius motum ac figuram attingi nõ posse. quoniam apparebit quasi rota in rota / & sphera in sphera: nullibi habens centrũ vel circũferentiam / vt præfertur.

¶ De conditionibus terræ. CAP. XII.

AD ista iam dicta veteres non attigerunt: quia in docta ignorantia defecerunt. Iam nobis manifestũ est / terrã istam in veritate moueri: licet nobis hoc non appareat / cũ non appræhẽdimus motũ nisi per quãdam cõparationem ad fixum. si em̃ quis ignoraret aquã fluere / & ripas non videret: existens in naui in medio aquæ / quomodo appræhẽderet nauem moueri? & propter hoc cum semp cuilibet videat / q; siue ipse fuerit in terra / siue sole / aut alia stella / q; ipse sit in centro quasi immobili / & q; alia omnia moueant: ille certe semp alios & alios polos sibi cõstitueret. vt existẽs in sole alios / & alios in terra / & alios in luna / & marte / & ita de reliquis. Vnde erit machina mundi quasi habẽs vbiq; centrũ / & nullibi circũferentiã. quoniã circũferentia & centrum deus est: qui est vbiq; & nullibi. terra etiã ista nõ est spherica vt quidam dixerũt: licet tendat ad sphericitatẽ. nam figura mũdi cõtracta est in eius partibus / sicut & motus. quãdo autẽ linea infinita cõsideratur vt cõtracta taliter / q; vt cõtracta pfectior esse nequit atq; capacior: tunc est circularis. nam ibi principiũ coincidit cum fine. motus igitur pfectior est circularis / & figura corporalis pfectior ex hoc spherica. quare omnis mot⁹ partis est propter pfectionẽ ad totũ. vt grauia versus terram & leuia sursum. terra ad terrã / aqua ad aquã / aer ad aerẽ / ignis ad ignẽ / & mot⁹ toti⁹ quãtum potest circularẽ cõcomitat / & oĩs figura sphericã figurã: vt in animaliũ partib⁹ / & arborib⁹ / & cœlo experimur. Vnde vn⁹ motus est circularior & pfectior alio. ita & figuræ sunt diferẽtes. terræ igitur figura est nobilis & spherica: & ei⁹ motus circularis / sed perfectior esse posset. Et quia maximũ aut minimũ in pfectionibus / motibus / & figuris in mũdo non est / vt ex iam dictis patet: tunc nõ est verũ q; terra ista sit vilissima & infima. nam q̃uis videatur centralior quo ad mundũ: est tamen etiam / eadẽ ratione polo ppinquior / vt est dictũ. neq; est ipsa terra pars pportionabilis / seu aliquota mũdi. nam cũ mundus nõ habeat nec maximũ nec minimũ: neq; habet medium / neq; partes aliquotas / sicut nec homo aut aĩal. nã manus nõ est pars aliquota

P A R A D O X A

hominis: licet pondus eius ad corpus videat̃ proportionẽ habere/& ita de magnitudine & figura.neq; color nigredinis:est argumentũ vilitatis eius.nam in sole si quis esset:nõ appareret illa claritas quæ nobis.cõsiderato eñ corpore solis:tũc habet quandã quasi terrã centraliorẽ/& quandã luciditatẽ quasi ignilẽ circũferẽtialem/& in medio quasi aqueã nubem & aerẽ clariorẽ:quẽadmodũ terra ista sua elemẽta. vnde si quis esset extra regionẽ ignis:terra ista ĩ circũferẽtia suæ regiõis/ꝑ mediũ ignis lucida stella appareret.sicut nobis qui sum⁹ circa circũferẽtiã regionis solis:sol lucidissim⁹ apparet.& nõ apparet luna adeo lucida:quoniã forte circa eius circũferẽtiã sumus versus partes magis centrales/puta in regiõe quasi aquea ipsius.& hinc nõ apparet eius lumen:licet habeat lumen ꝓprium illis in extremitatibus circũferentiæ eius existẽtibus apparens/& solũ lumen reflexionis solis nobis apparet.etiam ꝓpterea calor lunæ quẽ sine dubio ex motu efficit plus in circũferentia/vbi est maior motus:nobis non cõmunicatur/sicut in sole. Vnde ista terra intra regionem solis & lunæ videtur situata.& per horũ mediũ/participat aliarũ stellarũ influentiam:quas nos non videmus/ꝓpter hoc ꝙ extra earum regiones sumus.videmus enim tantum regiones earum quæ scintillãt. Est igitur terra/stella nobilis: quæ lumẽ/& calorem & influentiam habet aliam & diuersam ab omnibus aliis stellis.sicut etiam quælibet:a qualibet/lumine/natura/& influentia differt.& sic quælibet stella alteri cõmunicat lumen & influentiam. nõ ex intentiõe/quoniã omnes stellæ mouentur tantũ atq; chorușcant/vt sint meliori modo/ vnde ex consequenti participatio oritur.sicut lux ex sua natura lucet non vt ego videã: sed ex consequenti participatio fit/dum vtor lumine ad finem videndi.Ita quidem deus benedictus omnia creauit:vt dum quodlibet studet esse suũ cõseruare quasi quoddam munus diuinum/hoc agat in cõmunione cum aliis. vt sicut pes non sibi tantum/sed oculo/ac manibus/ac corpori/& homini toti seruit/ per hoc ꝙ est tãtum ad ambulandũ/& ita de oculo/& reliquis membris: pariformiter de mundi partibus.Plato enim mundũ animal dixit:cuius animã absq; immersione deum si cõcipis/multa horum quæ diximus tibi clara erũt.Neq; dici debet ꝙ quia terra est minor sole/& ab eo recipit influentiam ꝙ ꝓpterea sit vilior: quoniã regio tota terræ quæ vsq; ad ignis circũferẽtiã se extẽdit/magna est. Et quis terra minor sit q̃ sol/ vt ex vmbra & eclypsibus hoc notum nobis est:tamen non est nobis notum quanto regio solis sit maior aut minor regiõe terrræ. æqualis autẽ ei præcise esse nequit. nulla eñ stella:alteri æqualis esse potest.neq; terra est minima stella:quia est maior luna/vt experientia eclypsium nos docuit.& mercurio etiam: vt quidam dicũt.& forte aliis stellis. Vnde ex magnitudine:argumentũ vilitatẽ nõ cõcludit.Influẽtia etiã quam recepit:nõ est argumentũ cõcludens imperfectiõnẽ.nam ipsa vt est stella:soli/& suæ regioni forte pariformiter influit/vt præfert. & cũ non experiamur nos aliter q̃ in centro esse in quo cõfluũt influentiæ : de ista refluẽtia nihil experimur. Nã & si terra quasi possibilitas se habeat/& sol vt aĩa siue intellectualitas formalis/eius respectu/& luna vt medi⁹ nexus/ita vt istæ stellæ intra vnã regionẽ positæ suas ad iuicẽ influẽtias vniãt & aliis/scilicet mercurio & veneri & cæteris supra existẽtib⁹ vt dixerũt antiq/& aliq etiã recẽtiores:tũc patet correlationẽ ĩfluentiæ talem esse/ꝙ vna sine alia esse nequit.erit igit̃ vna & trina in quolibet pariformiter scd̃m gradus suos.quare patet: ꝑ hominẽ non esse scibile/an regio terræ sit in gradu perfectiori & ignobiliori respectu regionũ stellarũ aliarũ/solis/lunæ/& reliquarũ quo ad ista. Neq; etiã quo ad locũ. puta ꝙ hic locus mundi sit habitatio

H Y P N I

Plato.

hominũ & animaliũ atq; vegetabilium: quæ in gradu ſunt ignobiliora habitantibus in regione ſolis & aliarũ ſtellarum. nam etſi deus ſit centrum & circũferentia omniũ regionũ ſtellarũ/& ab ipo diuerſæ nobilitatis naturæ ꝓcedant in qualibet regione habitãtes/ne tot loca cœlorũ & ſtellarũ ſint vacua/& nõ ſolũ iſta terra fortaſſis de minoribus habitata: tamen intellectuali natura quæ hic in hac terra habitat & in ſua regione/nõ videtur nobilior atq; perfectior dari poſſe ſcd̃m hãc naturam/etiam ſi alterius generis inhabitatores ſint in aliis ſtellis. nõ enim appetit homo aliam naturam:ſed ſolum in ſua perfectꝰ eſſe. Improportionabiles igit̃ ſunt illi aliarũ ſtellarũ habitatores qualeſcũq; illi ſint/ad iſtius mundi incolas/etiã ſi tota regio illa ad totã regionẽ iſtam/ad finem vniuerſi quãdam occultã nobis ꝓportionem gerat:vt ſic inhabitatores iſtius terræ ſeu regionis/ad illos inhabitatores per mediũ vniuerſalis regionis hincinde quandã ad ſe inuicẽ habitudinẽ geſtent. ſicut particulares articuli digitorũ manus/per mediũ manus ꝓportionem habent ad pedẽ/& particulares articuli pedis per mediũ pedis ad manũ:vt omnia ad animal integrũ/proportionata ſint. Vnde cum tota nobis regio illa ignota ſit: remanent inhabitatores illi ignoti penitus. ſicut in hac terra accidit:ꝙ animalia vnius ſpeciei quaſi vnã regionem ſpecificã facientia ſe vniũt/& mutuo ꝓpter cõmunem regionem ſpecificã participant ea quæ eorũ regionis ſunt/ de aliis nihil aut ſe impedientes aut veraciter appræhendentes. nõ em̃ animal vnius ſpeciei/cõceptũ alterius quẽ per ſigna exprimit vocalia/appræhendere poteſt:niſi in pauciſſimis ſignis extrinſecus/& tunc per longũ vſum/& ſolum opinatiue. minus autẽ de habitatoribꝰ alterius regionis iproportionabiliter ſcire poterimꝰ/ſuſpicãtes in regione ſolis magis eſſe ſolares claros & illuminatos/intellectuales habitatores ſpiritualiores etiã q̃ in luna: vbi magis lunatici/& ĩ terra magis materiales & groſſi. vt illi ĩtellectualis naturæ ſolares ſint multũ in actu & parũ in potentia: terreni vero magis ĩ potẽtia & parũ in actu. lunares: in medio fluctuãtes. hoc quidẽ opinamur ex ĩfluẽtia ignili ſolis/& aquatica ſimul & aerea lunæ/& grauedine materiali terræ/conſimiliter de aliis ſtellarũ regionibꝰ:ſuſpicantes nullã inhabitatoribꝰ carere. quaſi tot ſint partes particulares mũdiales vnius vniuerſi/quot ſunt ſtellæ: quarum nõ eſt numerus. vt vnus mundus vniuerſalis ſit cõtractus triniter/ꝓgreſſione ſua quaternaria deſcenſiua in tot particularibus ꝙ eorũ nullus eſt numerꝰ/ niſi apud eum qui omnia in numero creauit. Etiã corruptio rerũ in terra quã experimur:nõ eſt efficax argumentũ ignobilitatis. Nobis enim cõſtare nõ poterit poſtq̃ eſt mundus vniuerſalis/& ꝓportiones influentiales omniũ particulariũ ſtellarum adinuicem:ꝙ aliquid ſit corruptibile penitus/ ſed bene ſcd̃m alium eſſendi modũ quãdo ipſæ influẽtiæ iã quaſi cõtractæ in vno indiuiduo reſoluũtur:vt modus eſſendi ſic vel ſic pereat/vt nõ ſit morti locus vt ait Virgilius. mors em̃ nihil eſſe videtur:niſi vt compoſitũ ad cõponentia reſoluat̃. & an talis reſolutio ſolũ ſit in terrenis incolis:quis ſcire poterit? dixerunt quidã tot eſſe rerũ ſpecies in terra: quot ſunt ſtellæ. ſi igitur terra omniũ ſtellarũ influẽtiã ita ad ſingulares ſpecies cõtrahit:quare ſimiliter nõ ſit in regionibus aliarũ ſtellarũ/influentias aliarũ recipientiũ? & quis ſcire poterit/an omnes influẽtiæ cõtractæ prius in cõpoſitione/in diſſolutione redeant?vt animal nũc exiſtens indiuiduũ alicuiꝰ ſpeciei in regione terræ cõtractũ ex omni ſtellarũ influentia reſoluat̃:an ad principia redeat/forma tantum ad propriã ſtellã redeunte/ a qua illa ſpecies actuale eſſe ĩ terra matre recipit? vel an forma tantũ redeat ad exemplar ſiue animã mũdi: vt dicũt platonici/an ad

S C O P V L I

Platonici.

materiæ possibilitatẽ remanente spiritu vnionis in motu stellarũ.qui spiritus dũ cessat vnire/se retrahẽs ob organorũ indispositionẽ vel alias/ vt ex diuersitate motus separationẽ inducat: tunc quasi ad astra rediens/forma supra astrorũ influentiam ascẽdente & materia illa descẽdẽte.aut an formæ cuiuslibet regiõis in altiori quadã forma puta intellectuali quiescãt: & per illã/illum finẽ attingãt qui est finis mũdi? & quomodo hic finis attingit per inferiores formas/in deo per illã? & quomodo illa ad circũferentiã quæ deus est ascendat corpore descendente versus centrum vbi etiam deus est/ vt omniũ motus sit ad deũ/in quo aliquãdo sicut cẽtrũ & circũferentia sunt vnũ in deo? Corpus etiã q̃uis visum sit quasi ad cẽtrũ descẽdere & anima ad circũferentiã: iterũ in deo vnientur cessante nõ omni motu/sed eo qui ad generationẽ est/tanq̃ partes illæ mũdi essentiales necessario redeant: tunc successiua generatione cessante/sine quibus mundus esse non possit. redeunte em̃ spiritu vnionis & cõnectente possibilitatem ad suam formã: hæc quidẽ nemo hominum ex se nisi singularius a deo habuerit/scire poterit.licet nõ dubitat/quisq̃ deũ optimũ ad se omnia creasse & non velle quicq̃ perire eorũ quæ fecit/sciatq; eũ remuneratorem largissimũ omniũ ipsum colẽtium: modũ tamen diuinæ operationis præsentis & futuræ remunerationis/deus ipse solum scit/qui est sua operatio. dicam tamen inferius iuxta inspiratã diuinitus veritatẽ/pauca circa hoc: de quibus nunc sufficit in ignorantia taliter tetigisse.

¶De admirabili arte diuina: in mundi & elemẽtorũ creatiõe. CAP.XIIII.

QVoniam sapientũ cõcors sententia est/per ista visibilia/& magnitudinẽ/pulchritudinẽ/ atq; ordinẽ rerũ/ nos duci in stuporẽ artis & excellentiæ diuinæ/& nõnulla admirabilis sciẽtiæ dei artificia tetigimus perq̃ breuiter in vniuersi creatiõe: pauca subiungam⁹ admiratiue de elemẽtorũ situ & ordine.Est autẽ deus: arithmetica/geometria/atq; musica/simul & astronomia vsus/ in mũdi creatiõe.quib⁹artibus etiã & nos vtimur: dũ ꝓportiones rerũ/& elementorũ/atq; motuũ inuestigamus.Per arithmeticã em̃: ipsa coadunauit. per geometriã: figurauit/vt ex hoc cõsequerent̃ firmitatẽ & stabilitatẽ atq; mobilitatẽ secũdum cõditiões suas.per musicã/ꝓportionauit taliter/vt nõ plus terræ sit in terra q̃ aquæ in aqua/& aeris in aere/& ignis in igne/vt nullũ elemẽtorũ in aliud sit penitus resolubile.ex quo euenit: mũdi machinã perire nõ posse.& licet pars vni⁹ in aliud resolui possit: nunq̃ tamẽ totus aer qui est ꝑmixtus aquæ in aquã cõuerti potest ꝓpter aerem circũstantẽ hoc impedientẽ/vt elemẽtorũ sẽp sit ꝑmixtio. Vnde egit de⁹: vt partes elemẽtoꝝ resoluerent̃ mutuo.& quãdo hoc fit cũ mora: aliq̃d generat̃ ex cõcordia elemẽtorũ ad ipsum generabile/durans q̃diu durat cõcordia elementorũ.qua rupta: rumpit̃ & dissoluit̃ generatũ. Admirabili itaq; ordine/elementa cõstituta sunt per deũ: qui oĩa in numero/põdere/& mẽsura creauit.numerus: pertinet ad arithmeticã.pondus: ad musicã.mensura: ad geometriã. grauitas enim: leuitate cõstringẽte sustinet̃.terra em̃ grauis: quasi ĩ medio suspẽsa ab igne. leuitas autẽ grauitati innitit̃: vt ignis terræ. & dũ hæc æterna sapientia ordinaret: ꝓportiõe inexpressibili vsa est.vt quãtũ q̃dlibet elementũ aliud ꝓcedere deberet: ꝓsciret.põderans ita elemẽta: vt q̃to aqua terra leuior/tanto aer aqua/& ignis aere/vt simul põdus cũ magnitudine cõcurreret/& cõtinens maiorẽ locum occuparet cõtẽto.& tali habitudine ipsa ad inuicẽ cõnexuit: vt vnũ ĩ alio necessario sit. vbi terra est quasi aĩal quoddã(vt ait Plato)habẽs lapides loco ossium/ riuos loco venarũ/arbores loco pilorũ/& sunt aĩalia quæ intra illos terræ capillos nutriũtur

Arithmetica. Geometria Musica.

Numerus. Pondus. Mensura.

Plato.

EXSENTENTIA

vt vermiculi iter pilos animaliũ.Et ad ignẽ terra se habet quasi vt mũdus ad deũ.
multas em̃/dei similitudines ignis habet in ordine ad terrã:cuius potentiæ nõ est
finis/oĩa in terra operãs/penetrãs/illustrans/& distinguens/atq; formans per me-
diũ aeris & aquæ.vt nihil quasi in oĩbus sit/quæ ex terra gignũtur:nisi alia & alia
ignis operatio.vt rerũ formæ diuersæ:ex diuersitate resplendentię ignis/sunt.Est
tamẽ ipse ignis rebus ipsis immersus:sine quib⁹ nec est/nec res sunt terrenæ. deus
autẽ:non est nisi absolutus.vnde quasi ignis cõsumens absolutus/& claritas absolu
ta:deus qui lux in quo nõ sunt tenebræ/ab antiquis vocatur.cuius quasi igneitatẽ
atq; claritatẽ:oĩa quæ sunt/nituntur iuxta posse participare.vt in oĩbus astris cõ-
spicimus.vbi reperit̃ ipsa talis claritas materialiter cõtracta:quæ quidẽ discreti-
ua & penetratiua claritas/quasi immaterialiter est cõtracta in vita viuentiũ vita
intellectiua.quis nõ admiratur hũc opificem:qui etiã tali siquidẽ arte in spheris/
& stellis/ac regionib⁹ astrorũ vsus est/vt sine omni p̃cisione cũ oĩm diuersitate sit
omniũ cõcordãtia/in vno mũdo magnitudines stellarũ/situm/& motũ præpõde-
rans/& stellarũ distantias taliter ordinãs/vt nisi quælibet regio ita esset sicut est:
nec ipa esse/nec in tali situ & ordine esse/nec ipsum vniuersum esse posset/dans oĩ-
bus stellis differentẽ claritatẽ/influentiã/figurã/& colorẽ atq; calorẽ/qui clarita-
tem cõcomitat̃ influẽtialiter.& ita ꝓportionabiliter partiũ ad inuicẽ proportio-
nem cõstituens:vt in qualibet sit motus partiũ ad totũ.deorsum ad mediũ in gra-
uibus.& sursum a medio in leuibus.& circa mediũ:vti stellarũ motũ orbicularem
percipim⁹.In his tã admirãdis rebus/tã variis & diuersis p̱ doctã ignorãtiã ex-
perimur/iuxta p̃missa:nos oĩm operũ dei nullam scire posse rationẽ/sed tantũ ad-
mirari. quoniã magnus domin⁹ cuius magnitudinis nõ est finis. qui cũ sit maxi-
mitas absoluta:vti est oĩm operum suorũ auctor & cognitor/ita & finis.vt in ipso
sint oĩa:& extra ipm̃ nihil. qui est principiũ/mediũ/& finis omniũ/centrũ/& cir-
cũferentia vniuersorũ:vt in oĩbus ipse tantũ quærat̃.quoniã sine eo:oĩa nihil sunt.
quo solum habito:omnia habentur/quia ipse omnia.quo omnia sciuntur:quia ve-
ritas omnium.qui etiam vult vt in admirationem ex mũdi machina tam mirabi-
li ducamur:quã tamẽ nobis occultat eo plus/quo plus admiramur.quoniã ipse tã-
tum est:qui vult omni corde & diligentia quæri. & cum inhabitet ipsam lucem
inaccessibilem quæ per omnia quæritur: solus potest pulsantibus aperire/& pe-
tentibus dare.& nulla habent potestatẽ ex omnibus creatis se pulsanti aperire & se
ostẽdere quid sint:cũ sine eo nihil sint/qui est in omnibus. Sed quidẽ in docta igno
rantia/ab eis sciscitanti quid sint/aut quomodo/aut ad quid:respondent/ex nobis
nihil.neq; ex nobis tibi aliud q̃ nihil respõdere possumus: cum etiã scientiã nostri
nõ nos habeamus: sed ille solus p̱ cui⁹ intelligere/id sumus.qđ ipse in nobis vult
imperat/& scit.muta quidẽ sumus oĩa:ipe est qui in oĩbus loquit̃.qui fecit nos/so-
lus scit qd sum⁹/quomodo/& ad quid.siquid scire de nobis optas: hoc quidẽ in ra-
tione/& causa nostra/non in nobis quære: ibi reperies oĩa/dum vnũ quæris. & ne-
q; teipsum nisi in eo reperire potes.fac itaq; ait nostra ignorantia:vt te in eo repe-
rias.& cum omnia in ipso sint ipse:nihil tibi deesse poterit. hoc autem non est no-
strum:vt inaccessibilẽ accedamus/sed eius qui nobis dedit faciem ad ipsum cõuer
sam/eum summo desiderio quærendi.quod dum fecerimus: piissimus est/nos non
deseret.sed seipso nobis ostenso: cum apparuerit gloria eius/æternaliter satiabit.
qui sit in sæcula benedictus.AMEN.

LIBRI SECVNDI DOCTAE IGNORANTIAE FINIS.

DOCTAE IGNORANTIAE LIBER TERTIVS.

Aucis his de vniuerso pmissis/quomodo in cõtractiõe subsistat ad finẽ/vt de maxĩo absoluto pariter & cõtracto IHESV CHRISTO semp benedicto aliqua docte in ignorantia perquiram⁹ in augmentũ fidei & perfectionis nostræ: amplius tuæ admirãdæ industriæ q̃breuissime de IHESV cõceptũ pãdem⁹.ipsum inuocantes/vt sit via ad seipm/qui est veritas:qua nunc per fidem & post hac per adeptionẽ viuificemur in ipso per ipm/qui & vita extat sempiterna.

¶Maximum ad hoc vel illud contractum/quo maius esse nequeat: esse sine absoluto non posse. CAP.I.

Rimo libello:ostendit vnum absolute maximũ incõmunicabile/immersibile/& incontrahibile ad hoc vel illud/in se æternaliter/æqualiter/& immobiliter idẽ ipm psistere.Post hæc secundo loco: vniuersi cõtractio manifestat.quoniã nõ aliter q̃ contracte: hoc & illud existit.Vnitas itaq; maximi:est in se absolute.vnitas vniuersi:est in pluralitate cõtracte.Plura autẽ in quibus vniuersum actu cõtractũ est: nequaq̃ summa æqualitate conuenire possunt.nam tunc plura esse desinerẽt.omnia igit ab inuicem differre necesse est:aut genere/specie/nũero/aut specie & numero/aut genere & numero.vt vnũqdq; in pprio nũero/põdere & mẽsura subsistat. quapropter vniuersa ab inuicẽ gradibus distinguunt: vt nullũ cũ alio coincidat. Nullũ igit cõtractũ:gradũ contractionis alterius præcise participare potest. ita vt necessario qdlibet excedat aut excedatur a quocũq; alio. Cõsistũt igit inter maximũ & minimũ omnia cõtracta:vt quocũq; dato possit dari maior & minor cõtractiõis gradus/absq; hoc q; hic pcessus fiat ĩ infinitũ actu. quia infinitas graduum est impossibilis: cum nõ sit aliud dicere infinitos gradus esse actu q̃ nullum esse.vt de numero: in primo diximns. Non potest igit ascensus vel descensus in cõtractis esse ad maximũ vel minimũ absolute. hinc sicut diuina natura quæ est absolute maxima nõ potest minorari vt transeat in finitã & cõtractam:ita nec cõtracta potest in cõtractione minui vt fiat penitus absoluta. Omne igitur cõtractũ cum possit esse minus & magis cõtractum: terminũ non attingit/neq; vniuersi/neq; generis/neq; speciei. nã vniuersi prima generalis cõtractio per generũ pluralitatẽ est:quæ gradualiter differre necesse est.Non autẽ subsistunt genera: nisi contracte in speciebus.neq; species: nisi in indiuiduis/quæ solũ actu existunt.Sicut igit nõ est dabile scdm naturã cõtractorũ indiuiduũ nisi infra terminum suæ speciei: sic etiã omne indiuiduũ/terminũ generis & vniuersi attingere nequit. Inter plura etem eiusdẽ speciei indiuidua: diuersitatẽ graduũ perfectiõis cadere necesse est. quare nullũ scdm datã speciem erit maxime pfectum quo perfectius dari non possit. neq; etiam adeo imperfectũ est dabile: q; imperfectius dabile non sit.terminũ igitur speciei nullũ attingit.Non est igit nisi vnus terminus aut specierũ aut generũ aut vniuersi: qui est centrũ/circũferẽtia/atq; cõnexio omniũ. & vniuersum nõ euacuat ipsam infinitã absolute maximã dei potentiã:vt sit simpliciter maximũ terminans dei potentiam.Non attingit itaq; vniuersum: terminum maximitatis absolutæ.neq; genera:terminũ vniuersi attingunt.neq; species: terminũ generũ. neq; indiuidua:terminũ specierũ/vt oĩa sint id qd sunt meliori modo intra maximũ & minimũ/& deus prĩcipiũ/mediũ/& finis vniuersi & singulorũ.vt omnia/siue ascendant/siue descendant/siue ad medium tendant: ad deum

accedant. connexio autem vniuersorū per ipsum est: vt omnia q̄q̄ sint differentia sint & cōnexa. Quapropter inter genera vnū vniuersum cōtrahentia / talis est inferioris & superioris cōnexio: vt in medio coincidāt. ac inter species diuersas / talis cōbinationis ordo existit: vt suprema species generis vnius / coincidat cū infima immediate superioris: vt sit vnū continuū perfectū vniuersum. omnis autē cōnexio graduatiua est: & nō deuenit̄ ad maximā / quia illa deus est. Non ergo cōnectūtur diuersæ species inferioris & superioris generis in quodā indiuisibili magis & minus nō recipienti: sed in tertia specie cuius indiuidua gradualiter differūt. vt nullū sit æqualiter participans vtrāq; quasi ex ipsis sit cōpositum. sed propriæ speciei naturam vnā in gradu suo cōtrahit: quæ ad alias relata ex īferiori & superiori cōposita videtur. neq; æqualiter ex ipsis: cū nullum cōpositum præcise ex æqualibus esse possit. & inter ipsas species media cadens / secūdum vnā / superiorē aut inferiorem scilicet / necessario vincit: vti de hoc in philosophorū libris in ostreis & in conchis marinis & aliis exēpla reperiuntur. Non igit̄ descendit species aliqua: vt sit minima alicui⁹ generis. quoniā ante q̄ ad minimū deueniat cōmutat̄ in aliā prius q̄ minima fit. In genere aīalitatis species humana altiorē gradū inter sensibilia dum attingere nititur: in cōmixtionē intellectualis naturæ rapitur. vincit tamen pars inferior: scd̄m quā aīal dicitur. Sūt fortassis alii spiritus de quibus in de cōiecturis: & hi quidē large dicunt̄ de genere animalitatis propter sensibilē quandam naturā. sed quoniā in ipsis natura intellectualis vincit aliā / potius spiritus q̄ animalia dicunt̄ / licet platonici ipsos animalia intellectualia credant. quapropter cōcludit̄ species ad instar numeri esse ordinatim ꝓgrediētis: qui finitus est necessario. vt ordo / harmonia / ac ꝓportio sit in diuersitate: vt in primo ostendimus. & ad infimā speciem infimi generis qua actu minor non est / & supremā supremi qua pariformiter actu nulla maior & altior est / quib⁹ tamen minor & maior dari posset: absq; processu in infinitū deuenire necesse est. vt siue sursum numeremus / siue deorsum ab vnitate absoluta quæ deus est vt ab omniū principio initiū sumam⁹ / vt sint species quasi obuiātes numeri de minimo qd̄ est maximū & de maximo cui minimū nō opponitur ꝓgredientes / vt nihil sit in vniuerso qd̄ non gaudeat quadam singularitate quæ in nullo alio reperibilis est / ita ꝙ nullū omnia in oībus vincat / aut diuersa æqualiter / sicut cū nullo / vllo vnq̄ tēpore / æquale ī quocūq; esse potest / etiā si vno tēpore minus eo fuerit & alio maius: hūc transitū facit in quadam singularitate / vt nūq̄ æqualitatē præcisam attingat. sicut quadratū inscriptū circulo transit ad magnitudinē circūscripti / de quadrato quod est minus circulo ad quadratū circulo maius absq; hoc ꝙ vnq̄ perueniat ad æquale illi. & angulus incidentiæ: de minori recto ad maiorē ascēdit absq; medio æqualitatis. & plura his: in libro coniecturarū elicientur. Principia eīm indiuiduantia in nullo indiuiduo in tali possunt harmonica proportione concurrere sicut in alio: vt qd̄libet per se sit vnum & eo modo quo potest perfectū. Et q̄uis in quacunq; specie puta humana / in dato tēpore aliqui reperiantur aliis pfectiores & excellentiores secundū certa / vti Salomon cæteros vicit sapiētia / Absalon pulchritudine / Sampson fortitudine / & illi qui magis in parte intellectiua cæteros vicerunt / meruerūt præ cæteris honorari: tamē quia diuersitas opinionū secundū diuersitatē religionū & sectarum / ac regionum diuersa facit iudicia cōparationū / vt laudabile secūdum vnā sit / vituperabile secundū aliam / sintq; nobis per orbem dispersi incogniti / ignoramus quis / cæteris mundi excellentior / quando nec vnum ex oībus perfecte cognoscere vale-

Liber de cō iecturis. Platonici.

Quadratū

Angulus incidētiæ. Liber de cō iecturis. Salomon. Absalon. Sampson.

mus. Et hoc quidē a deo factū est: vt quisq; in seipso cōtentetur/licet alios admiretur/& in ꝓpria patria/vt ei videat natale solum dulcius/& in moribus regni & lingua ac cæteris/vt sit vnitas & pax absq; inuidia quāto hoc possibilius esse potest. cū omnimoda esse nequeat: nisi cum ipso regnantibus/qui est pax nostra/omnem sensum exuperans.

¶Maximū cōtractum pariter est & absolutum: creator & creatura. CAP.II. Maximū cōtractum.

Bene satis apertum est/vniuersum non nisi contracte esse plura: quæ actu ita sunt ꝙ nullum pertingit ad simpliciter maximū. Amplius adiiciam/si maximū cōtractū ad speciem/actu subsistens dabile esset: ꝙ tūc ipsum secūdum datā cōtractionis speciem omnia actu esset/quæ in potētia generis aut speciei illius esse possent. maximum enim absolute: est omnia possibilia actu absolute/& in hoc est infinitissimū absolute. maximū ad genus & speciem contractū: pariformiter est actu possibilis perfectio secūdum datam cōtractionē/in qua cū maius dabile non sit/est infinitū ambiens omnem naturam datæ cōtractionis. & queadmodum minimum coincidit cū maximo absoluto: ita etiā ipsum contracte/coincidit cū maximo cōtracto. Huius exemplum clarissimū: de maxima linea quæ nullam patitur oppositionem/& quæ est omnis figura/& æqualis omniū figurarū mēsura/cum qua punctum coincidit/vt in primo libro ostendimus. quapropter si aliqđ dabile esset maximum contractū indiuiduum alicuius speciei: ipsum tale esse illius generis ac speciei plenitudinē necesse esset/vt vitā formā/rationē atq; veritatē in plenitudine pfectionis omniū/quæ in ipsa specie possibilia forent. hoc tale maximum contractum supra omnem naturam cōtractionis/illius terminus finalis existens/in se cōplicans omnē eius perfectionem: cum quocunq; dato supra omnem ꝓportionem/summā teneret æqualitatē/vt nulli maior & nulli minor esset/omniū perfectiones in sua plenitudine cōplicans. Ex hoc manifestū est: ipm maximū contractū non posse vt pure cōtractum subsistere secūdū ea quæ paulo ante ostēdimus/cū nullum tale plenitudinem perfectionis in genere pfectionis cōtractionis attingere possit. neq; etiā ipm tale vt contractū/deus qui est absolutissimus esset: sed necessario esset maximū contractū/hoc est deus & creatura/absolutū & cōtractū/cōtractiōe quæ in se ipa subsistere nō posset nisi in absoluta maximitate subsistēte. nō est em̄ nisi vna tantū maximitas/vt in primo ostēdimus: p quā cōtractū dici posset maximū. si maxima potētia ipm contractū sibi taliter vniret/vt plus vniri nō posset saluis naturis/vt sit ipm tale/seruata natura cōtractionis scđm quā est plenitudo speciei cōtracta & creata/ꝓpter hypostaticā vnionē deus & omnia: hæc admirāda vnio omnē nostrū intellectū excelleret. nā si ipsa conciperet/queadmodū diuersa vniunt: error est. Non em̄ maximitas absoluta: est alia aut diuersa/cū sit omnia. Si vt duo cōciperet prius diuisa/nūc coniuncta: error. non em̄ aliter se habet diuinitas secūdū prius & posterius. neq; est potius hoc q̄ illud: neq; ipsum cōtractum ante vnionē potuit hoc esse vel illud queadmodum indiuidualis persona in se subsistēs. neq; vt partes cōiungunt in toto: cum deus pars esse non possit. Quis igit tam admirandā cōciperet vnionē: quæ neq; est vt formæ ad materiā/cū deus absolutus sit impmiscibilis materiæ/non informans? omnibus pfecto vnionibus intelligibilibus/hæc maior esset: vbi contractū nō subsisteret cum sit maximū/nisi in ipsa absoluta maximitate/nihil ei adiiciens/cū sit maximitas absoluta/neq; in eius naturā transiens cū sit cōtractum. Subsisteret igitur cōtractum in absoluto taliter/ꝙ si ipsum deum cōciperemus: falleremur/cū cōtractum naturā nō mutet. si creaturā ipm esse imaginaremur: deciperemur/cū maxi-

mitas absoluta quæ de⁹ est naturã nõ desiderat. si vero vt cõpositũ ab vtroq; puta-
remus: erram⁹. cũ ex deo & creatura / cõtracto & absoluto maxime: cõpositio sit im
possibilis. Oportet igitur ipm tale / ita deũ esse mẽte cõcipere vt sit & creatura: ita
creaturã vt sit & creator / creatorẽ & creaturã absq; confusione & cõpositione. quis
itaq; in excelsum adeo eleuari possit: vt in vnitate diuersitatẽ / & in diuersitate vni-
tatẽ cõcipiat? supra omnẽ igitur intellectum: hæc vnio esset.

¶Quomodo in natura humanitatis solũ: est ipm tale maximũ possibili⁹. Cap. III.

Natura hu manitatis.

FAcile ad ista cõsequenter inquiri poterit: cuius naturæ cõtractum ipsum maximũ esse deberet. postq̃ eñ ipm necessario est vnũ sicut vnitas absoluta est maximitas absoluta / & cũ hoc cõtractũ ad hoc vel illud: primo quidẽ manifestum est ordinẽ rerum necessario deposcere / vt quædã res sint inferioris naturæ cõparatione aliarũ vt sunt illæ quæ carẽt vita & intelligẽtia / quædã superioris naturæ quæ sunt intelligẽtiæ / ac quædam mediæ. Si igit̃ maximitas absoluta est oĩm entitas vniuersalissime / ita vt nõ magis vni⁹ q̃ alteri⁹: clarũ. est hoc ens magis maximo sociabile / qđ magis vniuersitati entiũ est cõmune. Si eñ ipa inferiorũ natura cõsiderat̃ / & aliquod taliũ entiũ ad maximitatẽ eleuet̃: erit tale de⁹ / & ipsum / vt in linea maxima exemplũ datur. nam ipsa cũ sit infinita per infinitatẽ absolutã / & maxima p maximitatẽ: necessario ea cui vnit̃ maxima / deus erit per maximitatẽ / & remanet linea per cõtractionẽ. & ita erit actu omne id qđ ex linea fieri potest. linea autẽ nõ includit neq; vitã / neq; intellectũ. quomodo ergo linea ad ipm maximũ gradum poterit assumi: si plenitudinẽ naturarũ non attingit? esset eñ maximũ qđ maius esse posset / & perfectionibus careret. Pariformiter de suprema natura dicendum quæ inferiorem non cõplectit̃: nisi ita vt maior sit inferioris & superioris adunatio q̃ separatio. maximo autem cui minimũ coincidit: cõueniet ita vnum amplecti q; & aliud nõ dimittat / sed simul oĩa. Quapropter natura media quæ est mediũ cõnexionis inferioris & superioris: est solum illa / quæ ad maximũ cõuenienter eleuabilis est potentia maximi infiniti dei. nam cũ ipsa intra se cõplicet omnes naturas vt supremum inferioris / & infimũ superioris: si ipsa scđm oĩa sui ad vnionem maximitatis ascẽderit / omnes naturas ac totum vniuersum omni possibili modo ad summũ gradum in ipsa peruenisse constat. Humana vero natura est illa: quæ est supra omnia dei opera eleuata / & paulominus angelis minorata / itellectualem & sensibilem naturã complicans / ac vniuersa intra se cõstringens vt microcosmus aut paruus mundus a veterib⁹ rationabiliter vocitetur. hinc ipsa est illa: quæ si eleuata esset in vnionem maximitatis / plenitudo omniũ perfectionum vniuersi & singulorum existeret. ita vt in ipsa humanitate: omnia supremum gradum adipiscerentur. Humanitas autẽ non est nisi contracte in hoc vel illo. quare si non esset possibile plus q̃ vnum verum hominem ad vnionẽ maximitatis posse ascẽdere: & hic certe ita esset homo q; deus / & ita deus q; homo / perfectio vniuersi / in omnibus primatũ tenens. in quo minima: maxima / ac media naturæ maximitati absolutæ / vnitæ ita coinciderẽt: vt ipe oĩum perfectio esset / & cũcta vt cõtracta sunt / in eo vt in sua perfectione quiescerẽt. cuius mẽsura / hominis esset & angeli (vt Ioannes ait in apocalypsi) & singulorũ: quoniã esset vniuersalis cõtracta entitas singularũ creaturarũ per vnionẽ ad absolutã entitatem quæ est entitas absoluta vniuersorũ. per quẽ cuncta initium cõtractiõis atq; finem reciperent: & per ipsum qui est maximũ cõtractũ a maximo absoluto / omnia in esse cõtractionis pdirent / & in absolutũ per mediũ eiusdẽ redirent tanq̃ per principium emanationis & per finem reductionis. Deus autem vt est æqualitas essendi

Ioannes.

omnia: creator est vniuersi/cum ipsum sit ad ipsum creatū. Aequalitas igit̄ summa atq; maxima essendi omnia absolute: illa est cui ipsa humanitatis natura vniretur/ vt ipse deus per assumptam humanitatem ita esset omnia contracte in ipsa humanitate/quemadmodum est æqualitas essendi omnia absolute. Homo igitur ille cum in ipsa maxima æqualitate essendi per vnionem subsisteret: filius dei esset/sicut verbum in quo omnia facta sunt/aut ipsa essendi æqualitas quæ dei fili⁹ nominatur secundum ostensa in prioribus. nec tamen desineret esse filius hominis: sicut nec desineret esse homo/prout infra dicetur. Et quoniam deo optimo atq; perfectissimo nō repugnant ista quæ absq; sui variatione/ diminutione/ aut minoratione per ipsum fieri possunt/sed potius immensæ bonitati cōueniunt/vt optime atq; perfectissime congruo ordine vniuersa ab ipso & ad ipsum creata sint/ tunc cum semota hac via omnia perfectiora esse possent: nemo nisi aut deum aut ipsum optimum negans/ab istis rationabiliter poterit dissentire. Relegata est enim procul omnis inuidia ab eo qui summe bonus est: cuius operatio defectuosa esse nequit. sed sicut ipse est maximus: ita & opus eius/quanto hoc possibilius est/ad maximum accedit. Potentia autem maxima/non est terminata nisi in seipsa: quoniā nihil extra ipsam est/& ipsa est infinita. in nulla igitur creatura terminatur: quin data quacūq;/ipsa infinita potentia possit creare meliorem ac perfectiorem. Sed si homo eleuatur ad vnitatem ipius potentiæ/vt non sit homo in se subsistens creatura/ sed in vnitate cum infinita potentia: non est illa potentia/in creatura sed in seipsa terminata. Hęc autem est perfectissima operatio maximæ dei potentiæ/infinitæ/& interminabilis: in qua deficere nequit. alioqui neq; creator esset/neq; creatura. quomodo enim creatura esset cō tracte ab esse diuino absoluto: si ipsa cōtractio ipsi vnibilis non esset? per quam cuncta vt sunt ab ipso qui absolute est/contracta existerent/ac ipsa vt sunt contracta ab ipso sint cui cōtractio est summe vnita: vt sic primo sit deus creator/ secundo deus & homo creata humanitate/supme in vnitatē sui assumpta/quasi sit vniuersalis rerum omniū cōtractio/ æqualitati omnia essendi/hypostatice ac personaliter vnita. vt sic per deum absolutissimū mediante cōtractione vniuersali/quæ humanitas est: tertio loco omnia in esse contractum prodeant/vt sic hoc ipsum quod sunt/esse possint ordine & modo meliori. Hic autem ordo non temporaliter considerari debet/ quasi deus in tēpore præcesserit primogenitum creaturæ/aut q; primogenit⁹ deus & homo tempore mundū anteuenerit: sed natura & ordine perfectionis supra omne tempus/vt ille apud deum supra tempus cūctis prior existens/in plenitudine tēporis multis reuolutionibus præteritis mundo appareret.

Quomodo id ipsum: est IHESVS benedictus deus & homo. CAP.IIII. De⁹ homo.

QVoniā quidē ad hoc indubia nūc fide/ his talibus ratiocinatiōibus ꝓuecti sumus: vt in nullo hæsitātes firmiter teneamus ꝓmissa verissima esse. subiungētes dicimus tēporis plenitudinē præteritā: ac IHESVM semp benedictū primogenitū oīs creaturæ eē. nā ex iis quæ ipse existēs homo supra hoīem diuine operat⁹ est/ac aliis quæ ipe in oībus verax reptus de seipso affirmauit/testimonium in sanguine suo ꝓhibētib⁹ etiā iis qui cū ipso cōuersati sunt/cōstātia inuariabili infinitis dudū ineffabilib⁹ probata argumētis: iuste asserimus ipm esse quē oīs creatura in tēpore futurū/ab initio expectauit. & qui per ꝓphetas se in mūdo appariturū prædixerat. venit eīn: vt oīa adimpleret. quoniā ipse volūtate cūctos sanitati restituit: & omnia occulta & secreta sapientiæ tanq̄ potens super omnia edocuit/ peccata tollens vt deus/mortuos suscitans/naturā transmutans/ imperans spiriti-

bus/mari/& ventis/supra aquã ambulans/legẽ statuens in plenitudine supplemẽti ad omnes leges. in quo scd̃m testimoniũ illius singularissimi prędicatoris veritatis Pauli/desuper in raptu illuminati: habemus pfectionẽ oẽm/redemptionẽ/& remissionem peccatorũ. qui est imago dei inuisibilis: primogenitus omnis creaturæ. quia in ipso cõdita sunt vniuersa ĩ cœlis & in terra/visibilia & inuisibilia/siue throni/siue dominatiões/siue principat⁹/siue potestates. oĩa p ipm̃ & in ipo creata sunt/& ipse est ante omnes: & oĩa in ipso cõstant. & ipe est caput corporis ecclesiæ: qui est ipsum principiũ primogenit⁹ ex mortuis/vt sit in oĩbus ipse primatũ tenens. quia in ipso cõplacuit omnem plenitudinem inhabitare: & per eũ reconciliari omnia in ipsum. Talia quidẽ & alia plura phibent̃ sanctorũ de eo testimonia: quoniã ipe deus est & homo. in quo ipsa humanitas in ipsa diuinitate verbo vnita est: vt nõ in se sed in ipo subsisteret/postq̃ humanitas in summo gradu & omni plenitudine aliter esse nõ potuit/nisi in diuina filii psona. & ad hoc/vt supra omnẽ intellectualem nostram cõpræhẽsionẽ quasi in docta ignorãtia hanc psonã cõcipiam⁹/quæ hominẽ sibi vniuit: ascendentes in nostro intellectu cõsideremus cũ deus p omnia sit in omnibus & omnia & per omnia in deo/vt quodam loco superius ostendimus/tunc cũ ista simul copulatiue cõsideranda sint/sic ꝙ deus sit in omnibus/ita ꝙ omnia in deo/& cũ esse ipsum diuinũ sit supremæ æqualitatis & simplicitatis/hinc deus vt est in omnibus/non est scd̃m gradus in ipsis/quasi se gradatim & particulariter cõmunicando. oĩa autẽ: sine diuersitate graduali esse nõ possunt. quapropter in deo sunt: scd̃m se cum graduũ diuersitate. Hinc cũ deus sit in omnibus/ita vt omnia in eo: est manifestum deum absq; sui mutatiõe in æqualitate essendi omnia esse in vnitate cũ humanitate IHESV maxima. quoniã maxim⁹ homo/in ipso nõ aliter q̃ maxime eẽ potest. & ita in IHESV qui sic est æqualitas oĩa essendi/tanq̃ in filio in diuinis qui est media psona: pater æternus & spiritussanctus existunt/& omnia vt in verbo/& omnis creatura in ipa humanitate summa & pfectissima/vniuersaliter omnia creabilia cõplicãti/vt sit omnis plenitudo ipsum inhabitans. manuducamur aliqualiter ad ista hoc exemplo. Sensualis cognitio est quædã cõtracta cognitio: propter quod sensus nõ attingit nisi particularia. Intellectualis cognitio est vniuersalis: propter quod respectu sensualis/absoluta existit atq; abstracta a cõtractione particulari. cõtrahitur autem sensatio varie ad varios gradus: per quas quidem cõtractiões/variæ animaliũ species exoriunt̃ scd̃m gradus nobilitatis & pfectionis. & q̃uis ad maximũ gradum simpliciter non ascendat/vt superius ostẽdimus: in specie tamẽ illa quæ actu supma est in genere animalitatis puta humana: ibi sensus tale animal efficit/ꝙ ita est aĩal vt et sit intellect⁹. homo eñ est suus ĩtellect⁹: vbi cõtractio sensualis quodãmodo in intellectuali natura supposita/cũ ĩtellectualis natura existat quoddã diuinũ separatũ/abstractũ/esse sensuali remanẽte tẽporali & corruptibili scd̃m suã naturã. quare quadã licet remota similitudine: ita in IHESV cõsiderãdum/vbi humanitas in diuinitate suppositatur. quoniam aliter: in sua plenitudine maxima esse nõ posset. Intellectus enim IHESV cum sit perfectissimus/penitus in actu existens/non potest nisi in diuino intellectu qui solum est actu omnia/suppositari personaliter. Intellectus enim/in omnibus hominibus possibiliter est oĩa/crescens gradatim de possibilitate in actum: vt quanto sit maior/minor sit in potentia. Maximus autem cum sit terminus potentiæ omnis intellectualis naturæ in actu existens pleniter: nequaq̃ existere potest quin ita sit intellectus/ꝙ & sit deus/qui est omnia in omnibus. quasi vt si polygonia circulo inscripta natura esset humana/& circulus diuina: si ipsa

Paulus.

Sensus.
Intellectus.

polygonia maxima esse debet qua maior esse nõ potest/nequaq̃ in angulis finitis per se subsisteret sed in circulari figura/ita vt nõ haberet ꝓpriã subsistendi figurã/etiã intellectualiter/ab ipsa circulari & æterna figura separabilẽ.Maximitas autẽ perfectiõis humanæ naturæ/in substãtialibus & essentialibus attẽditur: puta quo ad intellectũ/cui cætera corporalia seruiunt.& hinc maxime pfectus homo:nõ debet esse in accidẽtalibus eminẽs/nisi in respectu intellectꝰ. nõ enim requirit vt sit aut gigas aut nanus/aut illiꝰ vel illiꝰ magnitudinis/coloris/figuræ/&sic de cæteris accidẽtalibus:sed hoc tãtum est necessariũ/ꝙ ipm corpꝰ declinet ita ab extremis/vt sit aptissimũ instrumẽtũ intellectualis naturæ/cui absq; renitẽtia/murmuratiõe/ac fatigatiõe ipsum obediat & obtẽperet. IHESVS noster in quo oẽs thesauri scientiæ & sapientiæ etiã dum in mũdo apparuit/abscõditi fuerũt: quasi lux in tenebris/ad hũc finem/eminẽtissimæ intellectualis naturæ corpꝰ aptissimũ atq; pfectissimũ/vt etiã a sanctissimis testibus suæ cõuersationis memoriæ traditum est/creditur habuisse.

¶Quomodo CHRISTVS cõceptus per spiritumsanctum: natus est ex MARIA virgine. CAP.V.

AMplius considerandũ/quoniã humanitas pfectissima sursum suppositata cũ sit terminalis cõtracta præcisio:naturæ illiꝰ penitꝰ speciem nõ exit.Simile autẽ a simili generat: & hic scdm naturæ ꝓportionẽ ꝓcedit generatum a genitore.Terminꝰ autẽ cũ careat termino:caret finitatiõe/& ꝓportiõe.quare homo maximus:via naturæ nõ est generabilis.neq; etiã oĩno carere potest pricipio speciei:cuiꝰ vltima pfectio existit.partim igit scdm humanã ꝓcedit naturã:quia homo.& quoniã est altissimũ pricipiatũ/imediatissime pricipio vnitũ:tũc ipm principiũ a quo est immediatissime/est vt creãs aut generãs/vt pater.& pricipiũ humanum:est vt passiuũ/materiã receptibilẽ ministrãs.quare a matre:sine virili semine. Oĩs autẽ operatio ex spiritu & amore quodã ꝓcedit vniẽte actiuũ passiuo: vt quodam loco in superioribus ostẽsum reperit. & hinc maxima operatio supra oẽm naturæ ꝓportionẽ/per quã creator vnit creaturæ/ex maximo vniẽte amore ꝓcedẽs: nõ dubiũ/a sancto spiritu(qui absolute amor est)necessario existit.per quẽ solũ/sine adminiculo agẽtis cõtracti infra latitudinem speciei:cõcipere potuit mater/filium dei patris. vt sicut deus pater oĩa spiritu suo formauit/quæ nõ ex extãtibus ab ipso in esse ꝓdierũt:ita principalius hoc egit eodẽ sanctissimo spiritu/quãdo pfectissime operatus est.Quasi vt exemplo instruat ignorantia nostra. dũ excellentissimus aliquis doctor verbũ intellectuale ac mentale suum vult discipulis pandere/vt ostensa ipsis concepta veritate/spiritualiter pascantur:agit vt ipsum tale suum mentale verbum vocẽ induat/quoniã aliter ostensibile discipulis nõ est/si non induat sensibilem figurã.Non potest autẽ aliter hoc fieri nisi per spiritũ naturalẽ doctoris: qui ex attracto aere adaptat vocalẽ figurã/mentali verbo cõuenientẽ.cui taliter ipsum verbum vnit:vt vox ipsa in ipso verbo subsistat/ita ꝙ audientes/mediãte voce verbum attingant. Hac licet remotissima similitudine supra id qđ intelligi per nos potest:eleuamur parũper in nostra meditatiõe.quoniã pater æternus immẽsæ bonitatis/nobis volens diuitias gloriæ suæ ad omnẽ scientiæ & sapiẽtiæ plenitudinẽ ostendere:verbũ æternum filiũ suũ/qui ista & plenitudo omniũ existit/nostris infirmitatibꝰ cõpatiẽs/quoniã aliter q̃ in sensibili & nobis simili forma pcipere nõ poteramꝰ/ipm scdm nostrã capacitatẽ manifestãs/humana natura induit p spiritũsanctũ sibi cõsubstãtialẽ.qui quidẽ spiritus quasi vt vox ex aere attracto per inspirationem: de puritate fœcũditatis virginalis sanguinis/corpus ipm animale cõtexuit/rationem

Polygonia.
Circulus.
Natiuitas.
Doctor.
Mentale verbum.
Vox.

adiiciens/vt homo esset verbũ dei patris.& adeo interne adunauit:vt cẽtrũ substã tiæ humanæ naturæ existeret.& hæc oĩa/nõ seriatim/vt in nobis/cõcept⁹ tẽporali ter exprimit:sed operatiõe momẽtanea supra omne tẽpus/ scd̃m volũtatẽ cõformẽ infinitæ potẽtiæ/peracta sunt. Hãc autẽ matrẽ talem virtute plenã/materiã mini= strãtem: nemo dubitare debet cũctas virgines omni virtutis pfectione excellisse/& inter oẽs mulieres fœcundas/excellẽtiorem benedictionẽ habuisse.Ipsa eñ quæ per oĩa fuit ad tantũ tanq̃ excellentẽ vnicũ partũ virginalẽ præordinata : oĩbus ex de= bito carere debuit/quæ aut puritati aut vigorositati simul & vnitati tã præcellen tis partus obesse potuissent.Si eñ præelectissima virgo nõ fuisset:quomodo ad par tum virginalẽ sine virili semine apta fuisset? si sanctissima & superbenedicta a domi no nõ fuisset:quomodo sacrarium sanctispiritus/in quo filio dei corpus effingeret/ facta fuisset?Si post partũ virgo non remansisset: prius excellẽtissimo partui/cẽtrũ maternæ fœcũditatis in sua supma perfectiõe lympiditatis nõ cõmunicasset/sed di uisiue & diminute/ nõ vt tanto filio vnico & supmo debuisset. Si igitur virgo san= ctissima se totã deo obtulit/cui/operatiõe spiritussancti etiã omnẽ fœcũditatis na= turam penitus cõmunicauit : remãsit in ipsa immaculata virginitas ante partũ/in partu/& post partum supra omnẽ naturalẽ cõmunem generationẽ incorrupta. Ex patre igitur æterno & matre tẽporali/virgine scilicet gloriosissima MARIA:deus & homo IHESVS CHRISTVS nat⁹ est. ex patre maximo & absolute plenissimo: ex matre plenissima virginali fœcũditate/suprema benedictione referta/in tẽporis plenitudine.nõ enim potuit esse homo ex matre virgine nisi tẽporaliter: neq̃ ex pa tre deo nisi æternaliter.sed ipsa tẽporalis natiuitas:requisiuit ĩ tẽpore plenitudinẽ perfectiõis/sicut ĩ matre plenitudinẽ fœcũditatis.quãdo igit̃ venit plenitudo tẽpo= ris/cũ sine tẽpore homo nasci nõ posset:tũc natus est in tẽpore & loco ad hoc aptissi mo/oĩbus tamẽ creaturis occultissimo.Sũmæ eñ plenitudines: incõporabiles sunt aliis quotidianis experientiis. hinc nullo signo:quæcũq̃ ratio eas appræhẽdere po= tuit.quis quadã occultissima pphetica ĩspiratiõe/quædã signa obscura tradita fue rint/obũbrata humanis similitudinib⁹:ex quib⁹ rationabiliter incarnãdũ verbũ in tẽporis plenitudine puidisse potuissent sapientes.præcisionẽ vero loci/ vel tẽporis/ aut modi:solus æternus genitor præsciuit.qui ordinauit vt dũ mediũ silentiũ tene rent oĩa: q̃ tũc in noctis discursu/filius ab arce superna/ in vterũ virginalẽ descẽde ret/& ordinato cõuenienti tẽpore/in forma serui se mũdo manifestaret.

De semper benedicta MARIA.

¶Mysterium mortis IHESV CHRISTI. CAP.VI.

Mors. Intellectus. Ratio. Sensus.

DIgressionẽ paruã ad expressionẽ intenti/præmitti cõuenit : vt mysterium crucis clarius attingam⁹. Nõ dubiũ hominẽ ex sensu/& intellectu/atq̃ ra tione media quæ vtrũq̃ nectit/existere.ordo autẽ submittit sensũ rationi/ rationem vero intellectui.Intellectus de tempore & mundo nõ est:sed absolutus ab his.sensus de mundo sub tempore/ motibus subiectus existit.ratio quasi in horizon te est quo ad intellectũ/sed in auge quo ad sensum: vt in ipsa coincidãt quæ sunt in= fra & supra tempus. Sensus: incapax est supertemporaliũ & spiritualium. Animal igit̃ nõ percipit ea quæ dei sunt:cũ deus spirit⁹ & plusq̃ spirit⁹ existat.& pter hoc sensualis cognitio/in tenebris est ignorãtiæ æternorũ: & mouet̃ scd̃m carnẽ ad car nalia desideria per concupiscibilem potentiam / & ad repellendũ impediẽs/per ira= scibilem.Ratio vero supra eminens in sua natura: ex participatiõe intellectualis na turæ/leges quasdam continet/per quas vt rectrix passionum desiderii/ipsas mode= retur & ad æquum reducat.ne homo in sensibilibus finem ponens : desiderio spiri=

tali intellectus priuetur.& est potissima legū:ne qs faciat alteri qđ sibi fieri nollet. & ꝙ æterna tēporalibꝰ præponātur:& mūda atq; sancta caducis & immūdis.& ad hoc cooperanť leges/ex ipa ratiōe elicitæ a sanctissimis legislatoribus/scđm diuersitatem loci & tēporis/pro remediis in rationē peccātium/ꝓmulgatæ. Intellectus altius volans: videt etiam si sensus rationi subiiceret̃ per omnia/sibi cōnaturales passiones nō insequendo/ ꝙ nihilominus homo/per se in finem intellectualium & æternorū affectuum puenire non valeret.nam cum homo ex semine Adam in carnalibus voluptatibus sit genitus/ in quo ipsa animalitas scđm ꝓpagationē vincit spiritualitatē:tunc ipsa natura/in radice originis carnalibꝰ deliciis immersa/per quas homo in esse a patre prodiit/penitus impotens remanet ad transcēdendū tēporalia pro amplexu spiritualiū. quapropter si pōdus delectationū carnaliū attrahit deorsum rationē & intellectum vt consentiant/illis motibus non resistēdo:clarum est hominem ita deorsum tractum a deo auersum/fruitiōe optimi boni/quod est intellectualiter sursum & æternū/penitꝰ priuari.Si vero ratio dominatur sensui:adhuc opus est vt intellectus dominetur rationi. vt supra rationē fide formata mediatori adhæreat:vt sic per deū patrem attrahi possit ad gloriā.Nemo vnꝗ fuit ex se potēs supra seipsum ac ꝓpriam suam naturam ita peccatis desiderii carnalis originaliter subditam/posse ascendere supra suam radicē ad æterna & cælestia:nisi qui de cœlo descendit CHRISTVS IHESVS.hic est/qui & ꝓpria virtute ascēdit.in quo ipsa humana natura nō ex volūtate carnis/sed ex deo nata: nihil obstaculi habuit/quin & potenter ad deū patrē rediret.In CHRISTO igitur:ipsa humana natura per vnionem ad summā potētiam exaltata est/& erepta de pondere tēporalium & grauātium desideriorū.Voluit autē CHRISTVS dominꝰ: omnia humanæ naturæ facinora nos ad terrena attrahentia/ in suo humano corpore non propter se/ cum peccatum nō fecerit/sed propter nos/penitus mortificare/& mortificando purgare.vt omnes homines eiusdē humanitatis cum ipso:oēm peccatorū suorū purgationē reperirent in ipso. Voluntaria & innocētissima/turpissima atq; crudelissima hominis CHRISTI crucis mors:omniū carnalium desideriorū humanæ naturæ extinctio/satisfactio/atq; purgatio fuit.quicquid humaniter cōtra charitatem ꝓximi fieri potest: in plenitudine charitatis CHRISTI qua seipm morti etiā dedit ꝓ inimicis/abūdāter extat adimpletū. Humanitas igiť in CHRISTO IHESV:oēs omniū hoim defectus adimpleuit.nā ipsa cū sit maxima: totā speciei potentiā amplectiť.vt sit cuiuslibet hoīs talis essendi æqualitas:ꝙ multo amplīꝰ ꝗ frater & amicꝰ specialissimꝰ/ cuilibet cōiūctꝰ sit.nā hoc agit maximitas humanæ naturæ: vt ī quolibet hoīe/sibi ꝑ formatā fidē adhærēte CHRISTVS sit ipse idē homo/vnione ꝑfectissima/cuiuslibet numero saluo.per quā hoc verū est qđ ipsemet ait:quicqđ vni minimo ex meis/feceritis mihi fecistis.& ecōuerso.quicquid CHRISTVS IHESVS passiōe sua meruit:illi meruerūt/ qui vnū sūt cū ipso/salua differētia graduū meriti scđm differētiā graduū vnionis cuiusq; cū ipo/ ꝑ fidē charitate formatā.Hinc in ipo circūcisi/in ipo baptizati/in ipso mortui/in ipso denuo ꝑ resurrectionē viuificati/ī ipo deo vniti & glorificati:fideles existūt. Nō est igiť iustificatio nostra ex nobis/sed ex CHRISTO.qui cū sit oīs plenitudo: in ipo oīa cōsequimur/si ipm habuerimus.quē cū in hac vita ꝑ fidē formatā attingamus:nō aliter ꝗ ipsa fide iustificari poterimꝰ/vt infra quodā loco extēsius dicemus.hoc est illud ineffabile crucis mysteriū nostræ redēptiōis: ī quo vltra ea quæ tacta sunt/CHRISTVS ostendit quomodo veritas & iustitia & virtutes diuinæ/

temporali vitæ vt æterna caducis præferri debeant. ac ꝙ in homine perfectissimo summa cõstãtia atq; fortitudo / charitas & humanitas esse debẽt. sicut mors CHRISTI in cruce: in maximo IHESV illas ac omnes alias virtutes maxime fuisse ostẽdit. quanto igitur homo plus in ipsis immortalibus virtutibus ascenderit: tanto CHRISTO similior fit. coincidunt em̃ minima maximis: vt maxima humiliatio cum exaltatiõe. turpissima mors supreme studiosi: cum gloriosa vita. & ita de cæteris. vt omnia ista: nobis CHRISTI vita / passio atq; crucifixio manifestant.

resurrectio

¶ De mysterio resurrectionis. CAP. VII.

CHRISTVS homo passibilis & mortalis: nõ aliter ad gloriã patris / peruenire potuit / qui est ipa imortalitas q̃m absoluta vita / nisi mortale imortalitatẽ indueret. qđ fieri nequaq̃ potuit: citra mortẽ. quomodo em̃ mortale aliter iduere posset imortalitatẽ: nisi spoliaret mortalitate? quomodo ab illa absolueret: nisi soluto debito mortis? ꝓpter qđ ait ipa veritas. stultos & tardi cordis eos eẽ: qui nõ itelligũt CHRISTVM oportere mori / & ita i gloriã intrare. Quoniã autẽ in priorib⁹ ostẽdim⁹ CHRISTVM ꝓpter nos mortuũ / morte q̃dẽ crudelissima: dicẽdũ cõsequẽter / quoniã aliter humanã naturã ad imortalitatis tẽplũ q̃ p mortis victoriã / traduci nõ cõueniebat. hic mortẽ subiit / vt secũ resurgeret humana natura ad vitã ꝑpetuã / & aĩale mortale corpus / fieret spirituale incorruptibile. nõ potuit verus homo eẽ: nisi mortalis. & nõ potuit ad imortalitatẽ mortalẽ naturã vehere: nisi spoliata mortalitate per mortẽ. audi q̃pulchre nos instruit ipa veritas de hoc loquẽs: cũ ait. nisi granũ frumẽti in terram cadẽs mortuum fuerit: ipm̃ solũ manet. si vero mortuũ fuerit: multũ fructũ affert. CHRISTVS igitur si semp mortalis remãsisset / etiãsi nunq̃ mortuus fuisset: quomodo naturæ humanæ immortalitatẽ pstitisset mortalis homo? etsi ipe mortu⁹ nõ fuisset: sol⁹ remãsisset mortalis sine morte. oportebat ergo ipm̃ a possibilitate moriẽdi p mortẽ liberari / si multũ fructũ afferre debuit: vt sic exaltat⁹ / ad se oĩa traheret. quãdo ei⁹ potestas nõ tantũ esset in mũdo ac terra corruptibili: sed & i cœlo incorruptibili. hoc autẽ aliqualiter in nostra ignorãtia attingere poterim⁹: si ea quæ sæpe dicta sunt / mẽti habuerim⁹. Ostẽdimus in antehabitis: hoĩem IHESVM maximũ / in se separatim a diuinitate psonã subsistẽdi habere nõ posse / quia maxim⁹. & ob hoc cõmunicatio idiomatũ admittit: vt humana coincidãt diuinis. quoniã humanitas illa inseparabilis a diuinitate ꝓpter supmã vnionẽ. quasi p diuinitatẽ iduta & assumpta: seorsum psonaliter subsistere neq̃t. homo vero ex corpore & aĩa vnit⁹ est: quorũ separatio mors est. quia igit ipsa maxima humanitas in diuina suppositat psona: nõ erat possibile aut animã aut corp⁹ / etiã post diuisionẽ localẽ / mortis tẽpore separi a psona diuina / sine qua homo ille nõ subsistebat. Nõ igit mortu⁹ fuit CHRISTVS q̃si psona ei⁹ defecisset: sed absq; etiã locali diuisiõe quo ad cẽtrũ i quo humanitas suppositabat / remãsit diuinitati hypostatice vnit⁹. & scđm naturã iferiorẽ / q̃ diuisionẽ aĩæ a corpore scđm suæ naturæ veritatẽ pati potuit: tẽporaliter & localiter diuisio facta est. vt eodẽ loco & eodẽ tẽpore nõ essent simul mortis hora / aĩa & corp⁹. Quare i corpore & aĩa nõ fuit corruptibilitas possibilis: cũ vnita essent æternitati. sed tẽporalis natiuitas: morti & separationi tẽporali subdita fuit. ita ꝙ cõpleto circulo reditiõis ad solutionẽ de cõpositiõe / tẽporali absoluto & ãpli⁹ corpore ab his motib⁹ tẽporalib⁹: veritas humanitatis q̃ supra tẽp⁹ est vt diuinitati vnita incorrupta remanẽs / prout eius requirebat veritas / veritatẽ corporis veritati animæ adunaret. vt sic dimissa vmbrosa imagine veritatis hoĩs q in tẽpope apparuit

i

verus homo/ab omni temporali passione absolutus resurgeret.vt idem IESVS:supra omnes tẽporales motus/amplius nõ moriturus verissime resurgeret per vnionem animæ ad corpus supra omnem motum temporalem.Sine qua quidem vnione veritas humanitatis incorruptibilis/verissime absq; cõfusione naturæ diuinæ personæ hypostatice vnita non fuisset.Adiuua ingenii paruitatem ac ignorantiã tuã exemplo CHRISTI in frumẽti grano.vbi numerus grani corrumpitur remanẽte essentia specifica sana:qua mediãte/natura multa grana resuscitat.ꝙ si ipsum granum esset maximum atq; pfectissimum:tale in terra optima atq; fœcundissima moriens / non tantum centesimum aut millesimum fructum afferre posset/sed tãtum quantum natura speciei/in sua possibilitate amplecteretur.Hoc est quidẽ quod ait veritas:quomodo fructum multum afferret.multitudo enim:finitas est sine numero.Intellige itaq; acute.humanitas em̃ IHESV eo ipso ꝙ ad hoĩem CHRISTVM contracte consideratur:eoipso etiã diuinitati vnita simul intelligatur.cui vt vnita est/plurimum absoluta est.vt consideratur CHRISTVS verus homo/illa contracta est/vt per humanitatem homo sit.& ita humanitas IHESV est vt mediũ inter pure absolutum & pure cõtractum.secundum hoc itaq; non fuit corruptibilis nisi secundũ quid:& simpliciter incorruptibilis.Fuit igitur secundũ temporalitatem ad quã cõtracta fuit corruptibilis:& secundũ hoc ꝙ fuit absoluta a tempore & supra tẽpus/& diuinitati vnita/incorruptibilis. Veritas autem vt est tẽporaliter contracta:est quasi signum & imago veritatatis supertemporalis.ita veritas corporis temporaliter contracta:est quasi vmbra veritatis corporis supertemporalis.sic & veritas animæ contracta:est vt vmbra animæ a tempore absolutæ.videtur enim potius sensus aut raro q̃ intellectus/dum est in tẽpore:vbi sine phantasmatibus nõ appræhendit.& supra tẽpus eleuata:intellectus est ab his liber & absolutus. Et quoniam ipsa humanitas sursum fuit in incorruptibilitate diuina/radicata inseparabiliter:tunc completo motu temporali corruptibili/non potuit resolutio fieri nisi versus radicem incorruptibilitatis.quare post finem motus temporalis qui mors fuit:sublatis his omnibus quæ temporaliter veritati naturæ humanæ accesserunt/resurrexit idẽ IHESVS/non in corpore graui/corruptibili/vmbroso/passibili/& cæteris quæ temporalem compositionem consequuntur / sed in corpore vero/glorioso/impassibili/agili/& immortali/vt veritas a conditionibus absoluta temporalibus:requirebat.& hãc quidem vnionem/necessario exposcebat ipsa veritas hypostaticæ vnionis humanæ naturæ & diuinæ.quapropter IHESVM benedictũ a mortuis resurgere oportebat:vt ipsemet ait dicens. Oportebat CHRISTVM sic pati:& tertia die resurgere a mortuis.

Granũ frumenti.

¶CHRISTVS primitiæ dormientiũ:cœlos ascendit. Cap.VIII.

Ascensio.

Ostensis his:facile est videre CHRISTVM primogenitũ ex mortuis esse. nemo enim ante ipsum resurgere potuit:quãdo humana natura nondum in tempore ad maximũ perueniens/incorruptibilitati & immortalitati/(vti in CHRISTO)vnita fuit.omnes enim impotentes erant/quousq; veniret ille qui ait/potestatem habeo ponere animã meam/& iterum sumere. Induit igitur in CHRISTO humana natura immortalitatẽ:qui est primitiæ dormientiũ.Non est autem nisi vna indiuisibilis humanitas & omniũ hominũ specifica essentia:per quã omnes particulares homines sunt homines ĩter se numeraliter distincti.ita vt eadẽ etiã humanitas sit CHRISTI & omnium hominũ:distinctione numerali indiuiduorum inconfusa remanente.Hinc manifestum est:omnium hominũ qui tem

poraliter ante aut post CHRISTVM fuerunt aut erunt/humanitatem/in CHRISTO immortalitatẽ induisse.quapropter patet rationem hanc concludere:CHRISTVS homo resurrexit.Hinc omnes homines resurgent per ipsum: post omnem tẽporalis corruptibilitatis motum/vt sint perpetuo incorruptibiles. Et q̃uis omnium hominum vna sit humanitas:sunt tamen indiuiduantia principia/ipsam ad hoc vel illud suppositum contrahentia/varia/& diuersa.ita ꝙ in IHESV CHRISTO erant solum perfectissima & potentissima/& essentiæ humanitatis propinquissima:quæ diuinitati vnita fuit.in cuius virtute:potẽs erat CHRISTVS/propria virtute resurgere.quæ quidem virtus ipsi a diuinitate aduenit.propter quod deus ipsum a mortuis dicitur resuscitasse.qui cum deus & homo esset:propria virtute resurrexit.& nullus hominũ præter ipm nisi ĩ CHRISTI virtute/q & de⁹ est: poterit vt CHRISTVS resurgere.Est igitur CHRISTVS per quem secundum humanitatis naturam/immortalitatem nostra humana natura cõtraxit:& per quẽ etiam supra tempus in suam similitudinẽ resurgemus/cessante motu/ qui penitus sub motu nati sumus.hoc erit in fine seculorum.CHRISTVS autem qui solum vt a matre prodiit temporaliter natus fuit:non totum temporis fluxum in resurrectione expectauit.quia eius natiuitatem/tempus penitus non appræhẽdit.Aduerte naturam/immortalitatem ĩ CHRISTO induisse:propter quod omnes quidem siue boni siue mali resurgemus / sed non omnes immutabimur per gloriam transformantem nos in filios adoptionis per CHRISTVM dei filium.Resurgẽt igitur omnes per CHRISTVM:sed non omnes vt CHRISTVS/& in ipso per vnionem nisi illi qui sunt CHRISTI per fidem/spem/& charitatem. Vides(ni fallor)nullã perfectam religionem/homines ad vltimum desideratissimum pacis finem ducentem esse:quæ CHRISTVM non amplectitur mediatorem & saluatorem deum & hominem/viam/vitam/& veritatem.

Sarraceni.

Age q̃ absona est Sarracenorum credulitas: qui CHRISTVM maximum atq; perfectissimum hominem de virgine natum/& ad cœlos viuum translatum affirmant/deum negant.obcæcati sunt profecto: quia asserunt impossibile.verum luce clarius intellectum habenti/apparere potest:etiã ex taliter præmissis nec hominem posse esse per omnia perfectissimum atq; maximũ supra naturam ex virgine natum/qui simul deus non sit. Sunt illi sine ratione/crucis persecutores/eius mysteria ignorãtes:cuius etiam diuinum redemptionis fructũ non gustabunt.nec ex lege sui Machumetis/quæ non aliud q̃ voluptatis desideria implere promittit/quæ in CHRISTI morte/extincta sunt in nobis/expectãt ad quæ nos sperantes appræhensione incorruptibilis gloriæ anhelamus.

Machumetes.

Iudæi.

Fatentur pariter Iudæi cum istis MESIAM maximũ/ perfectissimũ/& immortalẽ hominẽ: quem deum negant/eadem diabolica cæcitate detenti.qui etiam supremã beatitudinem fruitionis dei/secus q̃ nos CHRISTI seruuli:vti futurã non sperant/sic nec consequẽtur.Et id quod mirabilius iudico/est:ꝙ tam ipsi Iudæi q̃ Sarraceni/resurrectionem generalem credunt futuram/& possibilitatem per hominem qui etiam deus est/non admittunt.Nam & si diceretur ꝙ cessante motu generationis & corruptionis perfectio vniuersi absq; resurrectione esse nõ posset: cum natura media humana / sit pars vna essentialis vniuersi/sine qua vniuersum non solum perfectũ/ sed nec vniuersum esset/& ꝙ ꝓpter hoc necessariũ sit/si aliquando cessat motus/totum vniuersum perire/aut homines ad incorruptibilitatem resurgere/in quibus/omnium media natura completa est/ita vt alia animalia non sit necesse resurgere/cum homo sit ipsorũ perfectio/aut si resurrectio propterea futura diceretur/vt to-

tus homo retributionem condignam meritorũ a deo iusto recipiat: tamen ad hæc super omnia necessarium est CHRISTVM/hominem & deum credi/per quem solum natura humana ad incorruptibilitatẽ potest peruenire.obcæcati itaq; sunt omnes resurrectionem credentes/& CHRISTVM medium possibilitatis ipsius desitentes:cum resurrectionis fides sit/diuinitatis & humanitatis CHRISTI/& ipsius mortis ac resurrectionis affirmatio/qui primogenitus est ex mortuis secundũ præmissa.resurrexit enim:vt ita intraret in gloriam per ascensionem ad cœlos.quẽ quidem ascensum:supra omnem corruptibilitatis motum & influentiam cœlorum arbitror intelligendũ.nam cum secundũ diuinitatem sit vbiq;:ibi tamẽ proprius eius locus dicitur/vbi non est vlla vnq̃ mutatio/passio/tristitia/& cætera quæ temporalitati accidunt.Et hunc quidem locum æterni gaudii & pacis: supra cœlos esse nominamus/licet loco nec appræhensibilis/nec descriptibilis / ant diffinibilis exista t. Ipse:centrum atq; circũferentia intellectualis naturæ est. & cum intellectus omnia ambiat:supra omnia est.In sanctis tamẽ animabus rationalibus/& spiritibus intellectualibus qui sunt cœli enarrãtes gloriam eius/est requiescens:quasi in templo suo. Sic igitur supra omnem locum & omne tempus ad incorruptibilem mansionem/supra omne id quod dici potest:intelligimus CHRISTVM ascẽdisse/in hoc q; supra omnes cœlos ascẽdit/vt adimpleret omnia.qui cum sit deus:est omnia in omnibus. & ipse regnat in cœlis illis intellectualibus:cum sit ipsa verita s.& non secundum locum potius in circũferentia/q̃ centro sedens:cum sit cẽtrum omnium rationabiliũ spirituum/vt vita eorum.& propter hoc intra homines hoc regnum cœlorum etiã esse ipse affirmat:qui est fons vitæ animarum/finisq; earum.

¶CHRISTVS iudex est viuorũ & mortuorũ. Cap.IX.

QVis iudex iustior:q̃ qui & ipsa iusti tia?CHRISTVS enim caput & principiũ omnis rationalis creaturæ/est ipa ratio maxima/a qua est omnis ratio. Ratio autem est:iudiciũ discretiuum faciens.vnde merito viuorũ & mortuorũ iudex est:qui cum omnibus rationalibus creaturis humanam naturam rationalem assumpsit manens deus/qui est remunerator omniũ.Iudicat autẽ supra omne tẽpus/per se/& in se omnia:quoniam cõplectitur omnes creaturas / cũ sit maximus homo/in quo omnia.quia deus vt deus:est lux infinita/in quo nõ sunt tenebræ. quæ quidẽ lux omnia illuminat:ita vt omnia ĩ ipsa luce/sint ipsi luci manifestissima.Hæc enim infinita lux intellectualis supra omne tẽpus:ita præsens sicut præteritum/ita viuum sicut mortuum cõplicat/sicut lux corporalis hypostasis est omnium colorũ. CHRISTVS autẽ est vt ignis purissimus:qui est ĩseparabilis a luce/& in se nõ subsistit sed in luce.& est ignis ille/spiritualis vitæ & intellectus:qui vt omnia cõsumẽs intra se receptans/omnia & probat & iudicat/quasi iudiciũ materialis ignis cuncta examinans.Iudicantur autẽ in CHRISTO omnes rationales spiritus quasi ignibile in igne:quorũ aliud persistenter in ipso transformatur in similitudinẽ ignis.vt aurum optimũ atq; perfectissimũ:ita est aurum/& adeo vehementer ignitũ / vt appareat non plus aurũ q̃ ignis.& aliud non intantũ participat de intẽsitate ignis:vti argẽtũ depuratũ/aut æs/aut ferrũ.oĩa tñ transformata in ignẽ videnť:licetquodlibet in gradu suo.& hoc iudiciũ est ignis tantũ/nõ ignitorũ:cũ quodlibet ignitũ in quolibet ignito ignẽ illum ardentissimũ tantũ appræhendat & non differentiã ignitorũ.quasi vti nos si fusum aurũ & argentũ atq; cuprũ in maximo igne conspicerem⁹: differentias metallorum postq̃ in ignis formã transformata sunt/non appræhendimus.ignis autem ipse si intellectualis esset:gradus perfectionis cuiusq; sciret / & ad

Iudicium.
Ignis.
Aurum.
Argentum
Aes.
Ferrum.

quantum secundum gradus ipsos/capacitas intensitatis ignis in quolibet differen-ter se haberet. Vnde vti quædam ignibilia sunt in igne incorruptibiliter perseue-rantia/capacia lucis & caloris/quæ in similitudinem ignis sunt trāsformabilia pro-pter sui puritatem/& hoc differenter secundum plus & minus/quædam vero sunt quæ propter impuritatem suā etiam si sint calefactibilia/non tamen in lucem trans formabilia: ita CHRISTVS iudex secundum vnicum simplicissimum atq; indistin ctum iudicium in vno momento/omnibus iustissime & absq; inuidia / quasi ordine naturæ non tēporis calorem creatæ rationis communicat.vt recepto calore: lumen intellectuale diuinum desuper infundat.vt sit deus omnia in omnibus/& omnia per ipsum mediatorem in deo: & æquales ei quanto hoc secundum capacitatem cuiusq; possibilius fuerit.sed ꝙ quædam propter hoc quia magis vnita & pura sint non tan tum caloris sed & lucis perceptibilia/& alia vix caloris sed non lucis: accidit ex in-dispositione subiectorum. Vnde cum lux illa infinita/sit ipsa æternitas atq; veritas: necesse est vt rationalis creatura quæ p ipsam illuminari desiderat/ad vera & æter-na se conuertat supra ista mundana & corruptibilia.Contrario modo se habent cor poralia & spiritualia.virtus enim vegetatiua/corporalis est: quæ conuertit alimen-tum ab extrinseco receptum/in naturam aliti.& non conuertitur animal in panem: sed ecōuerso.spiritus autem intellectualis cuius operatio est supra tempus/quasi in horizonte æternitatis: quando se ad æterna conuertit/nō potest ipsa in se conuerte-re cū sint æterna & incorruptibilia/sed nec ipse cum sit incorruptibilis ita se in ipsa conuertit vt desinat esse intellectualis substantia.sed conuertitur in ipsa: vt absor-beatur in similitudinem æternorum.secundum gradus tamen: vt magis ad ipsa & feruentius conuersus/magis & profundius ab æternis perficiatur / & abscondatur eius esse in ipso æterno esse.CHRISTVS autem cum sit immortalis/amplius/& vi uat/& sit vita/& veritas: qui se ad ipsum conuertit/ad vitam se conuertit & ad ve-ritatem.& quanto hoc ardentius: tanto magis a mundanis & corruptibilibus se ad æterna eleuat/vt vita sua sit abscondita in CHRISTO. virtutes enim sunt: æterna iustitia permanēs in seculū seculi/vita/& veritas. Qui se ad virtutes conuertit: am-bulat in viis CHRISTI/quæ sunt viæ puritatis & immortalitatis.virtutes veræ: di uinæ illuminationes sunt.quare qui se in hac vita per CHRISTVM conuertit qui est virtus: dum de hac temporali vita absoluetur/in puritate spiritus reperietur/ vt intrare possit ad gaudium æternæ appræhensionis. Conuersio vero spiritus no-stri est: quando secundum omnes suas potentias intellectuales ad ipsam purissimam æternam veritatem se conuertit per fidem.cui omnia postponit: & ipsam talem ve-ritatem solam amandam eligit atq; amat.conuersio enim per fidem certissimam ad veritatem quæ CHRISTVS est: est mundum istum deserere/atq; in victoria calca re.ipsum autem ardentissime amare: est per spiritualem motum in ipsum pergere.

Amor.

quia ipse non tantum est amabilis: sed charitas ipsa. Dum enim spiritus pergit per gradus amoris ad ipsam charitatem: in ipsam charitatem non quidem temporali-ter sed supra omne tempus & omnem mundanum motum/profundatur.Sicut igi-tur omnis amans/est in amore: ita omnes virtutem amantes/in CHRISTO. & si-cut omnis amans/est per amorem amans: ita omnes amantes veritatem/per CHRI STVM sunt ipsam amantes.Hinc nemo nouit veritatem: nisi spiritus CHRISTI fuerit in illo.& sicut impossibile est amātem esse sine amore: ita impossibile est quēq habere deum sine spiritu CHRISTI/in quo spiritu tātum deum adorare valemus. propter quod increduli ad CHRISTVM non conuersi: incapaces luminis gloriæ

transformationis:iam iudicati sunt ad tenebrositatē & vmbrā mortis / a vita auersi quæ CHRISTVS est.de cuius tantum plenitudine:omnes in gloria satiantur per vnionem.de qua infra cum de ecclesia loquemur: ex eodem fundamento pro consolatione nostra / nonnulla subiiciemus.

¶De sententia iudicis. Cap.X.

Neminem mortalium compræhendere iudicium illud ac eius iudicis sententiam:manifestum est.quoniam cum sit supra omne tempus & motum:non discussione cōparatiua vel præsumptiua / ac prolatione vocali / & signis talibus expeditur:quæ moram & protractionem capiunt.sed sicut in verbo omnia creata sunt(quoniam dixit & facta sunt)ita in eodem verbo / quod & ratio dicitur / omnia iudicantur.Nec inter sentētiam & executionem quicq̄ interest:sed hoc est quod in momento fit.scilicet ꝙ & resurrectio & appræhensio finis differēter / glorificatio in translatione filiorum dei / & damnatio in exclusione auersorum / nullo etiam indiuisibili temporis momento distinguntur.Intellectualis natura quæ supra tēpus est / & corruptioni temporali non subdita:ex sui natura intra se formas incorruptibiles complectens / vt puta mathematicas suo modo abstractas / & etiam naturales / quæ in ipsa intellectuali absconduntur & transformantur de facili / quæ sunt nobis manuductiua signa incorruptibilitatis eius / quia locus incorruptibilium incorruptibilis: naturali motu ad veritatem mouetur abstractissimam / quasi ad finem desideriorum suorum / ac ad vltimum obiectum delectabilissimum.& quoniam hoc tale obiectum est omnia / quia deus:intellectus / immortalis / & incorruptibilis:quousq; attingat ipsum / insatiabilis est / cum non satietur nisi in obiecto æterno.Q꞉ si intellectus / absolutus ab hoc corpore in quo opinionibus ex tempore subiicitur / ad optatum finem nō pertingit / sed potius cum appetat veritatem cadit in ignorantiam / & cum vltimo desiderio nō aliud desideret q̄ ipsam veritatem / non in ænigmate aut signis / sed certitudinaliter facietenus appræhēdere:tunc cum ob auersionem ipsius a veritate in hora separationis / & conuersionem ad corruptibile / cadat ad desideratum corruptibile / ad incertitudinem & confusionem in ipsum tenebrosum chaos meræ possibilitatis / vbi nihil certi actu / recte ad intellectualem mortē descendisse dicit᷑.Est enim animæ intellectuali intelligere / esse: & intelligere desideratum / est ipsi viuere. propter hoc sicut ei est vita æterna / appræhēdere vltimo desideratum / stabile / æternum: ita est ei mors æterna separari ab illo stabili desiderato / & præcipitari in ipsum chaos confusionis / vbi igne perpetuo cruciatur modo suo / a nobis non intelligibili aliter q̄ vt cruciatur priuatus vitali alimento & sanitate / & non illis tantum / sed & spe aliquando assequēdi / vt sine extinctione & fine / semper moriatur agonizando. Hæc est vita erumnosa supra id quod cogitari potest:quæ ita est vita vt sit mors.quæ ita est esse:vt sit non esse.quæ ita est intelligere:vt sit ignorare. Et quoniam in antehabitis probatum est ꝙ supra omnem motum / & tēpus / & q̄titatem / & cætera tempori subdita / resurrectio hominum est / ita ꝙ corruptibile in incorruptibile / animale in spirituale resoluitur / vt totus homo sit suus intellectus qui est spiritus / & corpus verum sit in spiritu absorptum / vt non sit corpus in se quasi in suis corporalibus quantificatiuis & temporalibus proportionibus / sed translatum in spiritum / quasi contrario modo ad hoc nostrum corpus vbi non videtur intellectus sed corpus / in quo ipse intellectus quasi incarceratus apparet / ibi vero corpus est ita in spiritu / sicut hic spiritus in corpore / & propter hoc vt hic anima aggrauatur per corpus / ita ibi corpus alleuiatur per spiritum : hinc vt gaudia spiritualia vitæ intellectualis sunt ma-

Sententia.

xima/quæ & ipsum corpus glorificatum in spiritu participat / ita infernales tristi-
tiæ spiritualis mortis/sunt maximæ/quas & corpus in spiritu recipit.& quoniã de⁹
noster/qui appræhensus/est vita æterna/est supra omnem intellectum compræhen-
sibilis:tunc æterna illa gaudia omnem intellectum nostrum excedẽtia/maiora sunt
q̃ vllo signo tradi possint.Pariformiter & pœnæ damnatorum:supra omnes cogita
biles atq; descriptibiles pœnas existunt.quare in omnibus illis musicalibus harmo-
nicis signis gaudii/lætitiæ/gloriæ/quæ vt signa cognita nobis cogitandi iudicia vi
tæ æternæ a patribus tradita reperiuntur:sunt remotissima quædam signa sensibi-
lia/per infinitum distanter/ad ipsa intellectualia/nulla imaginatione perceptibilia.
ita & pœnis infernalib⁹/quæ aut igni elemẽtari sulfureo / ac piceo/& cæteris crucia
tibus sensibilibus assimulantur:nullam comparationem habent ad igniles illas intel
lectuales erũnas:a quibus nos IHESVS CHRISTVS/vita & saluatio nostra/præ-
seruare dignetur:qui est in secula benedictus.AMEN.

¶Mysteria fidei. Cap.XI.

Fides. MAiores nostri omnes concordanter asserunt:fidem initium esse intellectus.
in omni enim facultate/quædam præsupponũtur vt principia prima/quæ
sola fide appræhenduntur : ex quibus intelligentia tractandorum elicitur.
omnem enim ascendere volentem ad doctrinam : credere necesse est iis/sine quibus
Esaias. ascendere nequit.ait enim Esaias:nisi credideritis non intelligetis. Fides igitur : est
in se complicãs omne intelligibile. Intellectus autem:est fidei complicatio.dirigitur
explicatio! igitur intellectus per fidem:& fides per intellectum extenditur.vbi igitur nõ est sa-
na fides:nullus est verus intellectus.error principiorũ & fundamenti debilitas:qua
lem conclusionẽ subinferant manifestũ est.Nulla autẽ perfectior fides q̃ ipsamet ve-
Ioannes. ritas:quæ IHESVS est. Quis non intelligit excellentissimum dei donum : esse re-
ctam fidem?Ioannes apostolus ait:fidem incarnationis verbi dei/nos in veritatẽ du-
cere/vt dei filii efficiamur. & hanc in primordio simpliciter aperit : deinde multa
CHRISTI opera enarrat secundum ipãm fidem/vt intellectus illuminetur in fide.
quapropter hanc finaliter conclusionem subinfert dicens.hæc quidem scripta sunt:
vt credatis quoniam IHESVS est filius dei.Potest autem CHRISTI suauissima fi
des/in simplicitate constanter firmata:gradibus ascensionum extẽdi & explicari/
secundum datam ignorantiæ doctrinam.Maxima enim & profundissima dei myste
ria/in mundo ambulantibus/q̃q̃ sapientibus abscondita:paruulis & humilibus in fi
de IHESV reuelantur.quoniam IHESVS est in quo omnes thesauri sapientiæ &
scientiarum absconditi sunt:sine quo nemo quicq̃ facere potest. nam est verbum &
potentia per quam deus fecit & secula:super omnia quæ in cœlo & in terra sunt po
testatem habens/solus altissimus.qui cũ in hoc mundo non sit cognoscibilis/vbi ra-
tione & opinione aut doctrina ducimur in symbolis per notiora ad incognitum:ibi
tantum appræhenditur vbi cessant persuasiones & accedit fides/per quã in simpli-
citate rapimur/vt supra omnem rationẽ & intelligentiam in tertio cœlo simplicissi
mæ intellectualitatis/ipsum in corpore incorporaliter(quia in spiritu)& in mundo
non mundialiter sed cœlestialiter contemplemur incompræhensibiliter. vt & hoc
videatur: ipsum scilicet compræhendi non posse / propter excellentiæ suæ immen-
Paulus. sitatem.Et hæc est illa docta ignorantia:per quam ipse beatissimus Paulus ascẽdens/
vidit se/CHRISTVM/quem aliquando solum sciuit/tunc ignorare/quando ad ip-
sum altius eleuabatur.ducimur igitur nos CHRISTI fideles in docta ignorãtia ad
montem qui CHRISTVS est:quem tangere cum natura animalitatis nostræ pro-

hibiti sumus.& oculo intellectuali dum inspicere ipsum conamur: in caliginem incidimus/scientes intra ipsam caliginem montem esse in quo solum beneplacitum est habitare omnibus intellectu vigentibus.quem si cum maiori fidei constantia accesserimus:rapiemur ab oculis sensualiter ambulantiū/vt auditu interiori voces & tonitrua & terribilia signa maiestatis eius percipiamus/de facili percipientes ipsum solum dominum/cui obediunt vniuersa/peruenientes gradatim ad quædam incorruptibilia vestigia pedum eius.quasi ad quosdam diuinissimos characteres: vbi vocem non creaturarum mortalium/sed ipsius dei in sanctis organis & signis prophetarum & sanctorum audientes/clarius ipsum quasi per nubem rariorem intuemur. Deinde ardentiori desiderio fideles continuo ascendentes/ad intellectualitatem simplicem rapiuntur:omnia sensibilia transilientes/quasi de somno ad vigiliam/de auditu ad visum pergentes.vbi ea videntur/quæ reuelari non possunt: quoniam supra omnem auditum sunt/& vocis doctrinam.nam si dici deberent ibi reuelata:tūc non dicibilia dicerentur/non audibilia audirentur/sicut inuisibile ibi videtur.IHESVS enim in secula benedictus/finis omnis intellectionis quia veritas/& omnis sensus quia vita/omnis deniq̧ esse finis quia entitas/ac omnis creaturæ perfectio quia deus & homo:ibi vt termin⁹ omnis vocis incompræhēsibiliter auditur. de ipso em̄ omnis vox prodit: & ad ipsum terminatur.quidquid veri in voce est:ab ipso est.omnis vox:ad doctrinam est.ad ipsum est igitur:qui ipsa sapientia est.omnia quæcunq̧ scripta sunt:ad nostram doctrinam scripta sunt. Voces/in scripturis figurant̄:verbo domini/cœli firmata sunt. Omnia igitur creata:signa sunt verbi dei.omnis vox corporalis:verbi mentalis signum.omnis mentalis verbi corruptibilis:causa est verbum incorruptibile quod est ratio. CHRISTVS est ipsa incarnata ratio omnium rationum:quia verbū caro factum est.IHESVS igitur:finis est omnium.Talia quidem/ascendenti ad CHRISTVM per fidem/manifestantur gradatim.cuius fidei diuina efficacia:inexplicabilis est.nam vnit credentem cū IHESV si magna fuerit: vt supra omnia sit/quæ in vnitate cū ipso IHESV non sunt.hic enim/si integra est fides:in virtute IHESV cui vnitur/supra naturā & motū potestatem habens/etiā spiritibus malignis iperat.& mirabilia non ipse: sed in ipso & per ipsum IHESVS operatur/vt sanctorum gesta exempla tradunt. Oportet autem perfectam CHRISTI fidem esse purissimam/maximam/formatam charitate:quanto hoc potest fieri efficacius.Non enim patitur quicq̄ sibi commisceri:quoniam est fides purissimæ veritatis potētis ad omnia.Sæpissime in antehabitis replicatum reperitur:minimum maximo coincidere.ita quidem & in fide quæ simpliciter maxima in esse & posse:nō potest in viatore esse qui non sit & cōpræhensor simul/qualis IHESVS fuit.Viatorem autem tantum etiam quo ad se/actu maximam CHRISTI fidem habere volentem:necesse est/vt fides ad ipsum ad tantum rectitudinis indubitabilis gradum eleuata sit/vt etiā minime sit fides/sed summa certitudo absq̧ hæsitatione in alio quocunq̧.Hæc est potens fides:quæ ita est maxima & minima/vt omnia complectatur credibilia in eo qui est veritas.Et si forte fides vnius hominis ad gradū alterius non attingit propter impossibilitatem æqualitatis/sicut vnum visibile in æquali gradu a pluribus videri nequit:hoc tamen necesse est/vt quisq̧ quantū in se est/actu maxime credat.& tunc is qui in comparatione aliorum vix vt granum sinapis fidem sortiretur:ad hæc immensæ virtutis illius fides est/vt etiam in montibus obedientiam reperiret.cum ipse in virtute verbi dei(cum quo quantum in se est maxime per fidem vnitur)imperet:cui nihil resistere potest.Vide quanta est potentia cui intelle-

ctualis spiritus in virtute CHRISTI adest si illi super omnia adhaereat / ita vt per ipsam vegetetur quasi in ipso per vnionem saluo numero suo / vt in vita sua supposi tatus. Hoc autem cum nō fiat nisi per conuersionē intellectus (cui sensus obediant) ad ipsum per fidem maximam: tunc hanc necesse est esse formatam per vnientē charitatem. non enim maxima potest esse fides sine charitate. nam si omnis viuens diligit viuere / & omnis intelligens intelligere: quomodo potest IHESVS vita ipsa immortalis credi / ac veritas infinita / si non summe amatur? per se enim: vita amabilis est. & si maxime creditur IHESVS esse vita aeterna: non potest non amari. non est enim viua fides sed mortua & penitus non fides: absq; charitate. Charitas autē: forma est fidei: ei dans esse verum. immo est signum constantissimae fidei. Si igitur / propter CHRISTVM omnia postponuntur / & corpus & anima / eius comparatione pro nihilo habentur: signū est maximae fidei. nec potest fides magna esse: sine spe sancta fruitionis ipsius IHESV. Quomodo enim quis fidem certam haberet: si promissa sibi a CHRISTO non speraret? si non crederet se habiturū aeternā vitā a CHRISTO fidelibus promissam: quomodo credit CHRISTO / aut quomodo ipsum veritatem esse credit? si in promissis spem indubiam non habet: quomodo eligeret pro CHRISTO mortem / qui immortalitatem non speraret? & quia credit qꝫ sperantes in eum nō deserit / sed sempiternam eis beatitudinem praestat: hinc pro CHRISTO omnia pati / ob tātam mercedem retributionis / pro modico fidelis habet. magna est profecto / fidei vis: quae hominem christiformem efficit. vt linquat sensibilia / expoliet se contagiis carnis / ambulet in viis dei cum timore / sequatur vestigia CHRISTI cū laetitia / & crucem voluntarie acceptet cum exultatione. vt sit in carne quasi spiritus / cui hic mundus propter CHRISTVM mors est / & cui ab eo tolli (vt sit cum CHRISTO) vita est. quis putas hic spiritus est: in quo habitat CHRISTVS per fidem? quale est hoc admirandum dei donum: vt in hac peregrinatione constituti in carne fragili / ad illam potestatem ī virtute fidei eleuari valeamus supra omnia quae CHRISTVS per vnionem non sunt? Age vt successiue mortificata carne: sensim per fidem / gradatim ad vnitatem cum CHRISTO quis ascendat: vt in ipsum profunda vnione quantum hoc in via possibile est absorbeatur. omnia hic visibilia & quae in mundo sunt transiliens: perfectionem completam naturae assequit̄. & haec est ipsa natura completa / quam in CHRISTO mortificata carne & peccato / transformati in eius imagine consequi poterimus: & non illa phantastica Magorum qui hominem ad quandam naturam spirituum influentialium sibi coniecturalium / quibusdam operationibus mediante fide ascendere dicunt / vt in virtute spirituum talium quibus per fidē vniunt̄ plura & singularia mirabilia / aut in igne / aut in aqua / aut scientiis harmonicis / apparentiis transmutationum / manifestatione occultorū / & similibus efficiant. manifestum est enim in his omnibus seductionem esse: & recessum a vita & veritate. propter quod tales ad foedera & pacta vnitatis cum malignis spiritibus taliter astringuntur: vt id quod fide credunt / opere ostendāt in turificationibus & adorationibus / deo tantū debitis. quae spiritibus quasi potentibus implere petita / & deuocalibus / istis mediantibus / magna cum obseruantia & veneratione inpendunt. consequuntur aliquando per fidem / ipsa caduca petita / vniti sic spiritui: cui etiā a CHRISTO aeternaliter diuisi / in suppliciis adhaerebunt. Benedictus deus qui per filiū suū de tenebris tātae ignorātiae nos redemit: vt sciamus oīa falsa & deceptoria / q̄ alio mediatore q̄ CHRISTO qui veritas est / & alia fide q̄ IHESV qualitercūq; pficiunt̄. quoniā nō est nisi vnus dn̄s IHESVS potēs sup oīa: nos omni bene-

Magi.

NOTA

diction adimplens/omnes nostros defectus solus abundare faciens atq; supplens.

¶De ecclesia Ca.XII.

Ecclesia.

Et si de CHRISTI ecclesia ĩtellectus ex iã dictis haberi possit:subiũgã tamẽ verbũ breue/vt nihil operi desit.quoniã fidẽ in diuersis hominibus ĩ gradu inæqualẽ esse/recipereq; ex hoc magis & minus necessariũ est:hinc ad maximã fidẽ qua nulla potẽtia maior esse possit/nemo deuenire potest.sicut nec pariformiter ad charitatẽ maximã.maxima eñ fides quæ nulla potẽtia maior esse posset: si illa in viatore esset/illũ & cõpræhẽsorẽ esse simul/necesse esset.Maximũ eñ in aliquo genere:sicut est supremus terminus illius/ita est initiũ altioris.propter qđ fides maxima simpliciter:in nullo esse potest/q nõ simul sit & cõpræhẽsor.ita & charitas simpliciter maxima/nõ potest esse in amãte/qui nõ sit & amatus simul.ꝑpter qđ nec fides nec charitas maxima simpliciter alteri q̃ IHESV CHRISTO qui viator & cõpræhẽsor/amãs homo/& amatus deus fuit:cõpetiit.intra maximũ autẽ omnia ĩcludũtur:quoniã ipsum omnia ambit.Hinc in fide CHRISTI IHESV/omnis vera fides:& in charitate CHRISTI/omnis charitas vera includit̃/gradibus tamẽ distinctis semper remanẽtibus.Et quoniã illi gradus distincti sunt infra maximũ & supra minimũ:nõ potest quisq; etiã si actu quantũ in se/fidẽ maximã habeat CHRISTI:attingere ad ipsam maximã CHRISTI fidẽ/per quã cõpræhẽdat CHRISTVM deũ & hoĩem. nec tãtũ potest quis amare CHRISTVM/ φ CHRISTVS nõ possit plus amari:cũ CHRISTVS sit amor & charitas/& ꝓpterea in infinitũ amabilis.quapropter nemo ĩ hac vita aut futura/ita CHRISTVM amare potest: vt ipse propterea sit CHRISTVS & homo.oẽs eñ qui CHRISTO aut per fidẽ in hac vita & charitatẽ/aut cõpræhẽsionẽ & fruitionẽ ĩ alia/vniunt̃ remanẽte graduali differẽtia:eo modo vniunt̃/quo magis illa remanẽte differẽtia vniri nõ possent.ita vt ĩ se nemo absq; ipsa vnione subsistat: & p vnionem a gradu suo nõ cadat.quare hæc vnio est ecclesia siue cõgregatio multorũ in vno:queãdmodũ multa mẽbra in vno corpore/& quodlibet in gradu suo/vbi vnũ nõ est aliud/& quodlibet in corpore vno:mediante quo cũ quolibet vnit̃.vbi nullũ sine corpore vitã & subsistẽtiã habere potest:licet in corpore vnũ nõ sit oĩa nisi mediante corpore.quapropter veritas fidei nostræ dũ hic peregrinamur:nõ potest nisi ĩ spiritu CHRISTI subsistere/remanẽte ordine credentiũ. vt sit diuersitas ĩ cõcordãtia in vno IHESV.& dũ absoluemur ex hac militãti ecclesia:quãdo resurgemus/nõ aliter ĩ CHRISTO resurgere poterimus.vt sic etiam sit vna triũphantiũ ecclesia:& quisq; ĩ ordine suo.& tũc veritas carnis nostræ nõ erit ĩ se:sed ĩ veritate carnis CHRISTI.& veritas corpis nostri:ĩ veritate corpis CHRISTI.& veritas spũs nostri:ĩ veritate spũs CHRISTI IHESV/vt palmites ĩ vite.vt sit vna CHRISTI humanitas in oĩbus hoĩbus:& vnus CHRISTI spũs in oĩbus spiritibus/ita vt quodlibet in eo sit.vt q sit vnus CHRISTVS ex oĩbus.& tũc qui vnũ ex oĩbus q CHRISTI sunt in hac vita recipit:CHRISTVM recipit.& qđ vni ex minimis fit:CHRISTO fit.Sicut lædẽs manũ Platonis:Platonẽ lædit.& q minimã pticulã offendit:totũ hominẽ offendit.& q ĩ patria de minimo gaudet:de CHRISTO gaudet/& ĩ quolibet videt IHESVM/p quẽ/deũ benedictũ.Sic erit deus noster p filiũ suũ oĩa in oĩbus:& quisq; ĩ filio/& p ipm cũ deo & oĩb⁹/vt sit gaudiũ plenũ absq; omni inuidia & defectu. Et quoniã in nobis cõtinue fides augeri põt/dũ hic peregrinamur/similiter & charitas:q̃uis actu quisq; ĩ gradu esse possit tali/q; ĩ maiori secundũ se actu vt tũc esse nõ possit/tamẽ dũ est in vno gradu est ĩ potẽtia ad alium/licet in infinitum progressio talis fieri nõ possit per cõmune fundamentum.hinc no-

strã possibilitatẽ/laborare debemus gratia dñi nostri IHESV CHRISTI:ad actum deduci.vt sic simus de virtute in virtutẽ ambulãtes/& de gradu ad gradũ p ipm q est fides & charitas:sine quo ex nobis quãtũ ex nobis nihil possumus.sed oĩa q̃ possumus/ĩ ipo possum9:q solus potẽs est iplere ea q̃ nobis desunt/vt itegrũ & nobile mẽbrũ ipsius inueniamur ĩ die resurrectionis.& hãc gratiã augmẽti fidei & charitatis credẽdo & amãdo ex oĩbus virib9:assidua oratiõe(nõ dubiũ)ĩpetrare possumus/ad eius thronũ cũ fiducia accedẽtes.cũ ipse piissimus sit:& sancto desiderio neminẽ sinat defraudari. Si ista sicuti sunt/pfunda mẽte meditatus fueris: admirãda quadã dulcedine spũs pfunderis.quoniã interno gustu inexpressibilẽ dei bonitatẽ:quasi in fumo aromaticissimo odorabis/quã tibi trãsiens ministrabit.de quo satiaberis cum apparuerit gloria eius.satiaberis dico absq̧ fastidio:quoniã ille cibus ĩmortalis/est ipa vita.& sicut semp crescit desideriũ viuẽdi:ita cib9 vitæ semp comedit̃/absq̧ hoc q̧ ĩ naturã comedẽtis cõuertat̃.tũc em̃ fastidiosus eẽt cib9/q grauaret:& vitã ĩmortalẽ præstare nõ posset/cũ ĩ se deficeret & in alitũ cõuerteret.Desideriũ autẽ nostrũ intellectuale:est ĩtellectualiter viuere/hoc est cõtinue plus ĩ vitã & gaudiũ ĩtrare.& quoniã illa ĩfinita est:cõtinue ĩ ipam/beati cũ desiderio ferunt̃.satiant̃ itaq̧ quasi sitiẽtes de fonte vitæ potãtes. & qa ista potatio non trãsit ĩ pteritũ cũ sit ĩ æternitate: semp sunt beati potãtes/& semp satiant̃/& nunq̃ biberũt aut saturati fuerũt.Benedictus de9 q nobis dedit ĩtellectũ:q ĩ tẽpore satiabilis nõ est. cuius desideriũ cũ finẽ nõ capiat: seipm supra corruptibile tẽpus ĩmortalẽ appræhẽdit/ex desiderio tẽporaliter ĩsatiabili.cognoscitq̧ se vita desiderata ĩtellectuali satiari nõ posse:nisi ĩ fruitione optimi magni boni nunq̃ deficientis.vbi fruitio nõ trãsit in pteritũ:quia appetitus in fruitiõe nõ decrescit.quasi(vt corporali exẽplo vtamur)si quis esuriẽs ad mẽsam magni regis sederet vbi sibi ex desiderato cibo ministraret̃/ita q̧ aliũ non appeteret: cui9 cibi natura esset q̧ satiãdo acueret appetitũ.si hic cib9 nũq̃ deficeret:manifestũ est comedentẽ semper cõtinue satiari & appetere cõtinue eundẽ cibũ/& semp desideriose ferri ad cibũ.semp itaq̧ hic capax esset cibi:cuius virtus esset/cibatũ continue in cibũ inflãmato desiderio ferre.Hæc igit̃ capacitas naturæ ĩtellectualis:vt recipiendo ĩ se vitã/in ipam cõuertat̃ secũdũ suã naturã cõuertibilẽ.sicut aer recipiẽdo in se radiũ solis:in lumẽ cõuertit̃.ppter hoc intellectus:cũ sit naturæ cõuertibilis ad ĩtelligibile/nõ intelligit nisi vniuersalia & incorruptibilia & pmanẽtia.quoniã veritas ĩcorruptibilis est eius obiectũ:in qđ intellectualiter fert̃.quã qdẽ veritatẽ:ĩ æternitate/quieta pace ĩ CHRISTO IHESV appræhẽdit.Hæc est triũphãtiũ ecclesia: in qua est deus noster ĩ sęcula bñdictus.vbi suprema vnione CHRISTVS IHESVS verus homo/deo filio vnitus est tãta vnione:vt humanitas ipa in ipa diuinitate tm̃ subsistat.ĩ qua ita est vnione ineffabili hypostatica:q̧ remanẽte veritate naturæ humanitatis/nõ possit alti9 & simplici9 vniri.Deĩde oĩs rationalis natura CHRISTO dño/remanẽte cuiuslibet psonali veritate/si ad ipm ĩ hac vita summa fide & spe atq̧ charitate cõuersa fuerit:adeo vnita existit/vt oẽs tã ãgeli q̃ hoĩes nisi ĩ CHRISTO subsistãt/p quẽ ĩ deo veritate corporis cuiusq̧ p spũm absorpta & attracta/vt qlibet beatorũ seruata veritate sui pprii eẽ/sit ĩ CHRISTO IHESV CHRISTVS & per ipm ĩ deo deus/& q̧ deus eo absoluto maxĩo remanẽte sit ĩ CHRISTO IHESV ipse IHESVS/ĩ oĩbus oĩa p ipm.nec põt ecclĩa esse alio modo magis vna.nã ecclesia:vnitatẽ pluriũ(salua cuiusq̧ psonali veritate)dicit/absq̧ cõfusiõe naturarũ & graduũ. quãto aũt magis ecclesia est vna:tãto maior.Ista igit̃ ecclesia est maxĩa ecclesia æternaliter triũphantiũ:quoniã maior ecclesiæ vnio possibilis nõ est. Hic igit̃ contẽpla-

Mẽsa regis Cibus.

re/quãta est hęc vnio:vbi vnio maxĩa absoluta diuina/& vnio in IHESV deitatis & hũanitatis/& vnio ecclĩę triũphãtiũ deitatis IHESV & beatorũ reperit.nec vnio absoluta est maior vel minor vnione naturarũ ĩ IHESV/vel beatorũ ĩ patria.quoniã est vnio maxima:q̃ est vnio oĩm vnionũ/& id q̃d est oĩs vnio nõ recipiens magis nec minus ex vnitate & ęqualitate ꝓcedẽs/vt ĩ prĩo libro ostẽdit.nec vnio naturarũ in CHRISTO est maior aut minor vnitate ecclĩę triũphãtiũ:qm̃ cũ sit maxima vnio naturarũ/tũc in hoc nõ recipit magis & min⁹.Vñ oĩa diuersa q̃ vniunt:ab ipsa maximavnione naturarũ CHRISTI/suã vnitatẽ sortiunt/p quã vnio ecclesię est id q̃d est.vnio autẽ ecclesię est maxĩa vnio ecclesiastica.quare ipa cũ sit maxĩa:coĩcidit sursum cũ vnione hypostatica naturarũ ĩ CHRISTO.Et illa vnio naturarũ IHESV: cũ sit maxĩa coĩcidit cũ vnione absoluta q̃ est deus.& ita vnio ecclesię q̃ est supposito rũ cũ illa/q̃ licet nõ videat adeo vna sicut hypostatica q̃ est naturarũ tm̃/aut prima diuina simplicissima ĩ qua nihil alietatis aut diuersi existere põt:resoluit tñ p IHESVM ĩ vnionẽ diuinã/a qua etiã ipa initiũ habet.& hoc ꝑfecto clari⁹ videt:si aduertit ad id q̃d sæpe superius repetit.Vnio eñ absoluta:spũssanctus est.vnio aũt maxĩa hypostatica:cũ ipa vnione absoluta coincidit.ꝓpter q̃d necessario vnio naturarũ in CHRISTO:p absolutã q̃ spũssanctus est/& ĩ ipa existit.Vnio aũt ecclesiastica:coĩcidit cũ hypostatica vt ꝓfert.ꝓpter q̃d ĩ spũ IHESV est vnio triũphãtiũ:q̃ ĩ spũsancto est.Ita ait ipa veritas ĩ Ioanne.Claritatẽ quã dedisti mihi/dedi eis: vt sint vnũ/sicut nos vnũ sumus/ego ĩ eis & tu ĩ me/vt sint cõsumati ĩ vnum.vt sit ecclesia in æterna quiete:adeo perfecta q̃ perfectior esse nõ possit.in tã inexpressibili trãsformatiõe luminis glorię:vt ĩ omnibus nõ appareat nisi deus.ad quã tanto affectu cũ triumpho aspiramus ipsum deũ patrẽ supplici corde orantes:vt per filiũ suũ dominũ nostrum IHESVM CHRISTVM/& in ipso per spiritum sanctum ipsam nobis sua immensa pietate largiri velit/eo æternaliter fruituris/qui est in sæcula benedictus.Amen. Ioannes.

Peroratio.

ACcipe nũc pater metuẽde/q̃ iã dudũ attingere variis doctrinarũ viis cõcupiui:sed prius nõ potui/ quousq̃ in mari ex græcia rediens (credo superno dono a patre luminũ/a quo omne datũ optimũ)ad hoc ductus sum/vt incõ prahẽsibilia incõprahẽsibiliter amplecterer ĩ docta ignorãtia/p transcẽsum veritatũ incorruptibiliũ humaniter scibiliũ.quã nũc in eo q̃ veritas est/absolui his libellis: qui ex eodẽ prĩcipio arctari possunt vel extẽdi. Debet autẽ in his ꝓfundus oĩs nostri humani ĩgenii conatus esse:vt ad illã se eleuet simplicitatẽ/vbi cõtradictoria coincidũt.ĩ quo laborat prioris libelli cõceptus.secundus/ex illo pauca de vniuerso supra philosophorũ cõmunẽ viã elicit:rara multis.& nũc cõpleui finaliter tertiũ de IHESV supbenedicto libellũ:ex eodẽ semp ꝓgrediẽs fundamẽto.& factus est mihi IHESVS dñs:cõtinue maior ĩ intellectu & affectu p fidei cremẽtũ.Negare eñ nemo põt CHRISTI fidẽ habẽs:q̃ hac via ĩ desiderio altius nõ inflãmet.ita vt post longas meditationes & ascẽsiones:dulcissimũ IHESVM solũ amandũ videat.& cũ gaudio oĩa linquẽs:amplexetur/vt vitã verã & gaudiũ sempiternũ.taliter intrãti in IHESVM oĩa cedũt: & nihil ingerere possunt difficultatis q̃cunq̃ scripturæ/neq̃ hic mũdus. quoniã in IHESVM hic trãsformat/ꝓpter inhabitantẽ CHRISTI spiritũ in eo:qui est finis intellectualiũ desideriorũ.quẽ tu pater deuotissime/supplici corde pro me miserrimo peccatore assidue orare velis:vt pariter eo frui æternaliter mereamur.

DOCTAE IGNORANTIAE TERTII LIBRI AD CHRISTI IHESV SEMPITERNVM HONOREM FINIS.

Apologia doctæ ignorantiæ discipuli ad discipulum.

Etulit mihi nonnunq̃ cōmunis p̃ceptor noster / vir grauissima auctoritate perraroq; īgenio Nicolaus Cusanus / nūc sacro cœtui cardinaliū ascitus: quantū valeas in coincidētiis / quas in libellis doctæ ignorantiæ ad reuerēdiss. P. Iulianū Cardinalem apostolicū legatū nūcupatis / ac in aliis plærisq; suis opusculis / nobis patefecit. quātoq; studio ardeas: vt oīa colligas q̃ passim de his rebus / ab eodē emanāt. q̃q; tu neminē peritorū p̃terire sinas: quicū de hac re non cōferas. multosq; induxeris / qui hoc studiū spreuerāt: vt inueterata cōsuetudine qua aristotelicæ traditioni insudarūt parū intercepta / ī has se cōferant cōsiderationes (ea fide quasi in ipsis magni aliquid lateat) quousq; interno gustu profundius alliciantur / & eo pertingāt / q̃ experiantur: hanc rem tantū ab aliis viis differre quantū visus ab auditu. Sicq; ex detractoribus plures attraxeris / vt tecū mētis oculo arcana quæq; / modo quo homini gradatim cōcedit / speculent. Vnde cū tātus sis: operæptiū factur⁹ arbitrat⁹ sum ego cōdiscipul⁹ tuus / vt aliqua tibi nota fiant / q̃ nō plene instructos auertere possent / ac scias talib⁹ insultationibus facilius obuiare. Peruenit ad me hodie libellus qdā cuiusdā nomie Ioannis Vencchi nō tantū imprudētis sed & īpudentis & arrogantissimi hominis / qui se magistrum in theologia nominat / cui titulū ignotæ literaturæ inscripsit. in quo cū legerē graues īuectiuas & iniurias cōtra p̃ceptorē nostrū / & eius doctæ ignorātiæ libellos: aio / multa displicētia turbato / p̃ceptorē adii / causamq; & accessus / & inuectiuarū cōtinētiā declaraui. Subrisit parūper p̃ceptor: & me amoroso quodā oculo respectans / aiebat. Non turberis amice. sed gratias age creatori qui tantum tibi luminis tribuit: q̃ hūc hominē sapientia antecedis / quasi Socrates / sciolos sui tēporis. Quærebā ego: in quo Atheniensis Socrates præcelluerat. Respondit: quia se sciuit ignorantē: cæteri autē qui se aliquid egregii scire gloriabant cū multa ignorarēt / nō se sciebant ignorantes. ex delphico autem oraculo: testimoniū sapientiæ suæ ob hoc adeptus est Socrates. Et ego. Dic quæso p̃ceptor: quæ comparatio fuit sciētiæ Socratis ad cæteros. Et ille. quasi sciētia vidētis ad scientiā cæci: de solari claritate. cæci quidē qui cū multa audiit de solis claritate / atq; q̃ tanta sit q̃ compræhendi nequeat / credit se per ea quæ sic audiuit scire aliqua de solis claritate: cuius tamē habet ignorantiā. videntis vero qui de solis claritate quāta sit interrogatus: respōdit se ignorare. & hic: illius / ignorātiæ scientiā habet. quia cū lux solo visu attingat: experit solis claritatē visum excellere. ille vero: neq; ignorātiæ sciētiā / neq; experiētiā vllā habet. sic plærosq; q se scientiam theologiæ habere iactant: cæcis comparauit. Versant ēm pene oēs qui ad theologiæ studiū se conferunt: circa positiuas quasdā traditiones / & earū formas. & tunc se putant theologos esse: quando sic sciunt loqui vt alii / quos sibi constituerunt auctores. & non habent scientiam ignorātiæ lucis illius inaccessibilis: in quo nō sunt vllæ tenebræ. Sed qui per doctā ignorantiā / de auditu ad visum mētis transferunt: ii certiori experimēto / scientiā ignorantiæ se gaudent attigisse. simile quippiā apud Philonē illum sapientissimū: super quæstionibus in genesim quæstione. li. dixit se reperisse vbi loquit de puteo Isaac sic dicens. sicut puteū fodientes aquā requirunt: ita etiam disciplinā sectantes / finem explorāt. qd est impossibile hominibus reuelari. & quidam superbi mentientes: solent affirmare se summos esse musicos / summos grāmaticos / trāsiuisse vero & philosophiæ gryphos / & sapientiam totius disciplinæ / & virtutis metas. Astutus vero & sui cultor vel sui laudator: cōfitetur ex aperto quā

Ioannes Vencchus.

tum deest a fine. & iuratus / tali fœdere conscientiam cõmendat: ꝙ nihil perfecte homo noscere poterit. is aliena loquit̃: qui tot cõsummationibus se æstimat in tantũ scire. Finis em̃ scientię in deo reconditus est: quem etiã testem anima vocat. quoniã pura conscientia confitetur suam ignorantiam. sola em̃ nouit anima: quoniam nihil nouit firmiter. Hæc ille. Placuit mihi hæc p̃ceptoris / cõparatio: sed obieci / ex hoc theologiam veram non posse literis cõmendari. Fatebatur plane omne id quod aut scribitur aut auditur: longe inferius ea esse. quã tamen: in scripturis sacris dixit occultari. est em̃ theologia: de regno dei. & hoc magister noster CHRISTVS occultatum in abscondito thesauro declarauit. Vnde cum ad hoc tẽdat omnis inquisitio / & hoc sit scrutari scripturas / scilicet id reperire quod inuentũ abscondit̃ & remanet occultum & inaccessibile: satis patere dixit / hoc aliud non esse q̃ doctam ignorantiã. Iactãt se em̃ (vt aiebat) huius temporis plæriꝙ magistri / qui agrum habẽt scripturarum vbi audiuerunt occultari thesaurũ regni dei / ex hoc se diuites / vt is homo qui ignotam scripsit literaturã: sed qui videt thesaurum manere abscõditum ab oculis omnium sapientum / in hoc gloriatur quia scit se pauperem / q̃d alii ignorant. Vnde ob sciẽtiam paupertatis: hic se humiliat. & ob præsumptionẽ diuitiarũ: alius superbit. vti ille homo ignorans / inflatus vanitate verbalis scientiæ: in suo exordio non veretur se promittere elucidationem æternæ sapientiæ. Post quæ: ego qui ad euacuanda scripta ignotæ literaturæ festinaui / interrogare cœpi quisnam hic olim abbas Mulbrunnensis / per quẽ docta ignorantia ad aduersarium perlata fuisset? Respondit / eũ hominẽ acris ingenii & sanctæ cõuersationis fuisse: qui doctæ ignorantiæ libellos dilexit / maxime / quia ab apostolico legato / & plerisꝙ magnis viris / magni aliquid continere laudabantur. cui quidẽ legato: abbas ipse singularissima affectione cõstringebatur. Sed adiecit se non putare / ꝙ abbas ipse huic viro libellos obtulisset: sed potius alteri religioso / a quo ad istum peruenissent. adiungens abbatẽ in ea differentia quæ inter apostolicã sedem & Basiliensem congregationem per dietas agitabatur: partẽ veritatis apostolicæ sedis sollicitasse. cui aduersabatur iste Vencchus. Ostendit autem mihi præceptor / verba aduersarii in fine compilationis eius / vbi præceptorem pseudo apostolum nominat / vt viderem hominem ex passione locutum. Scis em̃ amice optime: ꝙ nemo cum tãta feruentia restitit basiliensibus / sicut præceptor noster. Hinc ille Vencchus qui ab vniuersis doctoribus Heydelbergensis studii abierat / & partẽ damnatam basiliensiũ sumpsit / in qua fortassis pertinaciter perstitit: veritatis defensorem pseudo apostolum nominare non erubuit. Curauit enim: vt eum ipsi abbati & cunctis odiosum & parui momenti faceret. sed non præualuit fraudulentia: quia veritas vicit. Vidi autem dũ præceptori legerem / aduersario doctæ ignorantiæ libellos præsentatos: quomodo parumper ingemuit. Cuius causam / dum diligentius sciscitarer: respondit. si quis grauiores prisci temporis sapientes attendit: comperit magno studio præcauisse / ne mystica ad indoctorum manus peruenirent. Sic Hermetẽ trismegistum Aesculapio / atꝙ ariopagitam Dionysium Timotheo: præcepisse legimus. quod & CHRISTVM docuisse scimus. Inhibuit enim margaritam qua regnum dei figurat: ante porcos proiici / in quibus non est intellectus. Sic Paulus ea quæ ab hoc mundo raptus in tertium intellectibile cœlum vidit: dicit reuelari nõ licere. Vnde vna huius causa existit. nam vbi non capitur: ibi nõ solum nõ fert fructũ vitæ / sed vilipenditur / & mortem inducit. Maxime autem cauendũ monuerũt: ne secretũ cõmunicaret̃ ligatis mẽtibus p̃ auctoritatẽ ĩueteratæ cõsuetudinis. nã tãta est vis lõgæuæ obseruationis: ꝙ citi⁹ vita multorũ euellit̃ q̃ consuetudo.

Abbas Mulbrũnẽsis.

Hermes. Dionysius. CHRISTVS. Paulus.

vti experimur in persecutione iudæorum/sarracenorum / & aliorum pertinacium hæreticorum:qui mortiferam opinionem vsu temporis firmatam legem asserunt/ quã vitæ præponunt. Vnde cum nunc aristotelica secta præualeat/quæ hæresim putat esse oppositorũ coincidentiam/in cuius admissione est initium ascensus in mysticam theologiam:in ea secta enutritis hæc via vt penitus insipida/quasi propositi cõtraria ab eis procul pellitur/vt sit miraculo simile.sicuti sectæ mutatio:reiecto Aristotele/eos altius trãsilire.dixit hæc in sentẽtia præceptor:sed eius verba/nec tenui/ nec scripsi.Ego autẽ continue eum admonui:vt me legẽte ignotã literaturã/ad eius confutationẽ animũ erigeret. Sed segnior atq; tardior mihi visus est:q̃ optabã. Nã non est ei visum/scriptũ illud tanti esse:q; aut legi aut repræhendi conueniat.adduxit in testimonium/non decere grauem virũ attendere ad confutationem ignorantiũ:illud quod magnus Dionysius scribit xi cap.de diuinis nominibus.vbi ait:Paulum quia dicebat deum se negare nõ posse/per Elymã magum quasi negasset deum

Dionysius.

omnipotentem/repræhensum.quẽ cum Dionysius repræhendere proponeret:dicebat se vehemẽter timere/ne vt amẽs rideretur/qui puerorũ ludentium structuras supra arenã fundatas & infirmas/euertere moliretur.quem dixit imitatorẽ athletarũ imperitorũ:qui sæpe imbecillos sibi aduersarios suadẽtes:contra quoq; absentes ipsos/fortiter adumbrata pugna dimicantes/& aerem cassis ictibus cõstanter ferientes/aduersarios ipsos superasse arbitrantur/seq; victores buccinantur/cũ neq; illorũ nouerint vires.Hoc ipse aiebat propinquum esse proposito.Ego autem adieci(eo non obstante)Dionysium illius magi/malam cõsequẽtiam refellisse.Quod & fatebatur.Sic vici mansuetudinem eius:& ob nostrũ saltem profectũ/passus est vt cursim legerẽ.Et vbi exordium ex verbis Dauid/vacate & videte quoniã ego sum deus/ legerẽ/& cõtinuarẽ hũc passum quomodo deus velit a nobis ocium sequestrare/& imperet nostram visionẽ in seipsum reflecti/nõ stando in nuda visione scientiali nos inflante/a qua ait dæmones græco vocabulo nuncupari/sed potius visionis vacãtia tẽdendo in id quod vere deus est/sit omnis nostræ motionis satians requietio/ quoniã ait.Ego sum deus.vbi ego singularisãs:omnẽ creaturam patenter a diuinitate excludit.deũ ab omni distinguens creatura:quia ipse deus creator nõ creatura.Post q̃ in hæc verba cõcludit.rectificatũ est ex themate/totũ nostræ mẽtis negociandi exercitium/ignotæ literaturæ pernecessariũ respectum conflictus ineundi contra doctã ignorantiam.Indicto manu silentio aiebat modesta voce præceptor. Non satis præmeditate hæc præmisit pro clypeo:cũ totũ sano intellectu/doctæ ignorantiæ sit cõsentaneum.pauca videtur hic homo legisse:& minus quæ legit intellexisse.nã mystica theologia ducit ad vacationẽ & silentium:vbi est visio quæ nobis conceditur inuisibilis dei.Scientia autẽ quæ est in exercitio ad confligendũ:illa est quæ victoriam verborũ expectat/& inflatur/& longe abest ab illa quæ ad deũ qui est pax nostra properat.Vnde cũ confligere ex sua sciẽtia proponat:qualis sit illa/occultare nequiuit. id enim quod inflat & ad conflictum excitat/seipsum prodit:eam scilicet nõ esse scientiam quæ per vacationem in mentis visionem tendit / qualis est docta ignorantia. Putabat autem se noui aliquid aperuisse/quando dæmones ab inflante scientia græce dictos asserit:sed non vidit fortassis Platonem / aut Apuleium de deo Socratis/aut Philonem qui ait moysen eos appellare angelos/quos græci dæmones. licet ibi: calodæmones & cacodæmones distinguantur. Vbi autem adiicit prophetam per pronomen ego singularisasse deum / & exclusisse / & distinxisse ab omni creatura / in quo ait propositum suum solidari:pueriliter satis se fundare videtur.

nemo enim vnq̃ adeo desipuit: vt deum aliud affirmaret / q̃ id quo maius concipi nequit / qui est formans omnia. vnde nec deus est hoc aut illud / nec coelum / nec terra / sed dans esse omnibus: vt ipse sit ꝓprie forma omnis formæ. & omnis forma quæ non deus: nõ sit proprie forma / quia formata ab ipsa incontracta & absoluta forma. Quapropter absolutissimæ & perfectissimæ atq; simplicissimæ formæ / nullũ eẽ absse potest: quoniã dat omne esse. & cum omne esse ab ipsa sit forma / & extra eã esse nequeat: omne esse in ipsa absoluta forma / non potest aliud esse q̃ ipsa / cum ipsa sit infinita essendi forma / simplicissima / & perfectissima. hinc patet deum / nequaq̃ concipi debere / habere esse: modo quo singulare diuersum & distinctum aliquod esse concipitur. neq; eo modo quo vniuersale esse concipitur / aut genus aut species: sed absolutissima forma est ĩ coincidentia singularis & vniuersalis / vltra cõceptum omnẽ omnium generalium / specialiũ / & singulariũ / aut quarũcunq; formarũ quæ cõcipi aut dici possunt. est eñ principium / medium / & finis omniũ talium: ipa omnẽ conceptũ excedens ineffabilis forma. Siquis eñ supra omnẽ disciplinã mathematicã (quæ terminos & mẽsuras rebus ponit) & supra omnẽ pluralitatẽ & numerũ ac proporpornẽ harmonicã oĩa intuetur sine mẽsura / numero / & põdere: ꝑfecto ille in quadã simplicissima vnitate oĩa videt. & sic videre deũ: est videre oĩa deũ / & deũ omĩa / quo modo scimus per doctam ignorantiã eum per nos videri nõ posse. sed si quis videt omnia in numero / põdere / & mensura: in se experitur sine differentia & concordantia hoc esse nõ posse. Quoniam autem de regno dei vbi est simplicitas & pax quæ omnẽ sensum exuperat / nõ potest esse alteritas: itaq; neq; singularitas eo modo quo aduersarius concipit / sed bene eo modo quo de dei singularitate loquitur Auicenna in metaphysica sua de stabiliendo propheta. vbi præcipit populo de hac singularitate nõ esse dicendũ: quoniam eum potius auerteret q̃ instrueret. Eo eñ modo singularitas quo eam occultare mandat: est singularitas singularitatũ. & sic deus dicitur singularis insingulariter: sicut finis infinitus / & interminus terminus / & indistincta distinctio. qui eñ in absolutam omniũ singularium singularitatem mentis oculũ inijcit: hic satis videt vniuersalitatem absolutam cum absoluta singularitate coincidere / sicut maximũ absolutum cum minimo coincidit absoluto / in quo omnia vnum. Vnde quando Auicenna in dei singularitatem conatur ascendere per theologiam negatiuam: deum ab omni singulari & vniuersali absoluit. Sed acutius ante ipsum diuinus Plato in Parmenide: tali modo in deum conatus est viam pandere. quem adeo diuinus Dionysius imitatus est: vt sæpius Platonis verba seriatim posuisse reperiatur. Fateor cum Auicenna: ista aduersario non congruere qui de vulgo est. & ad vulgares conceptus / deo improportionabiles propheticas altissimas visiones retorquet: contra omniũ sapientũ & magni Dionysii doctrinã / qui de diuinis nominibus in nouissima Ambrosii Camaldulẽsis trãslatione / quã a sanctissimo dño nostro papa Nicolao recepimus / sic ait. Itaq; diuina oportet vt intelligamus nõ humano more: sed toti integre a nobisipsis excedẽtes ac prorsus in deũ transeuntes. Vbi de hoc plura. Iam vides amice: q̃ puerili atq; debili fulciatur firmamẽto ignota literatura. Cũ sic ista seriatim præceptor noster ad iã dicta replicuisset / lectionẽ continuabã: vbi sequitur / qualiter ꝑceptor noster glorieẽ se dei dono inuenisse quomodo ad incõpræhẽsibilia per transcensum corruptibiliũ humanitus scibiliũ / incõpræhensibiliter ductus fuit. post pleraq; iniuriosa quæ animũ ꝑceptoris nõ mouebant: ait apostolum in prima ad Corinthios huic opinioni contradicere / vbi hic in speculo & ænigmate compræhensionem versari astruit. Iubebat me præceptor parum sistere: & aiebat. Ecce

Auicenna.

Plato.
Parmenides

quomodo varietas sensuum oritur:quando respectus variatur. Respexit hic vir ad
speculum & ænigma:quasi deus sit(vti est)incōpræhēsibilis. Veritas enim in ima-
gine nequaq̄ vti est:videri potest.cadit enim omnis imago(eo ipso ꝙ imago) a veri
tate sui exemplaris.Hinc visum est repræhēsori:incompræhensibilem non capi per
transcensum incōpræhensibiliter.sed qui videt quomodo imago est exemplaris ima
go:ille transiliendo imaginem/ad incōpræhensibilem veritatē/incompræhensibili-
ter se conuertit.Nam ille qui omnē creaturam vnius creatoris cōcipit/imaginē: in
se videt/ꝙ sicut imaginis esse penitus nihil perfectiōis ex se habet/sic omnis sua per-
fectio est ab eo cuius est imago.exēplar em̄:mensura & ratio est imaginis.sic em̄ deus
relucet in creaturis:sicut veritas in imagine.Qui igitur tantam videt rerum varie
tatem vnius dei esse imaginem:ille dum linquit omnem omnium imaginum varie-
tatem/incompræhensibiliter ad incōpræhensibile pergit.in stuporem em̄ ducitur:
dum hoc infinitum esse admiratur/quod in omnibus compræhensibilibus est vt in
speculo & ænigmate.& bene iudicat formā illam/nulla creatura compræhensibilē:
cuius omnis creatura imago existit.nulla em̄ imago/esse potest veritatis adæquata
mensura:cum in eo ꝙ imago/deficiat.non igitur cōpræhensibilis est veritas absolu-
ta.si igitur quoquomodo ad ipsam accedi debet:oportet vt hoc quodā incompræhē
sibili intuitu/quasi via momentanei raptus fiat/vti carneo oculo:solis claritatem in
compræhensibiliter momentanee intuemur.non ꝙ sol nō sit maxime visibilis/cum
lumen se oculis ingerat propria virtute:sed ob excellentissimam visibilitatē/est cō-
præhēsibiliter inuisibilis.Sic deus qui est veritas/quia est obiectū intellectus/est ma-
xime intelligibilis:& ob suam superexcelsam intelligibilitatē/est inintelligibilis. Vn
de sola docta ignorantia/seu compræhensibilis incōpræhensibilitas:verior via ma-
net ad ipsum transcendendi.Et ego.Præclare præceptor q̄uis nullo studio tibi adue
nerit consideratio/quā in docta ignorātia aperuisti/sed dei dono:tamen non dubiū/
multos veterum sapientū quæsiuisti/vt videres si in omnibus idem reluceret.Hinc
oro:si qua eorū quæ legisti occurrunt:adiicito.Et ipse. Fateor amice nō me Diony-
sium aut quenq̄ theologorum veterum tunc vidisse:quando desuper cōceptum re-
cepi.sed auido cursu me ad doctorū scripta cōtuli:& nihil nisi reuelatū/varie figu-
Dionysius. ratum inueni.Nam Dionysius ad Caium:ignorantiam perfectissimā scientiā affir-
Augustinꝰ mat.& de scientia ignorationis:multis in locis loquitur.Et Augustinus ait:deū po-
tius ignorantia q̄ scientia attingi.Ignorantia em̄ abiicit:intelligentia colligit.docta
vero ignorantia:omnes modos quibus accedi ad veritatē potest/vnit. Ita eleganter
Algazel. dixit Algazel ī sua metaphysica:de deo.ꝙ quisq̄ scit per probationem necessariam:
impossibilitatem suā appræhendi eum.ipse sui est cognitor & appræhensor.quoniā
appræhendit:scire ipsum a nullo posse compræhendi. Quisquis autē non potest ap-
præhendere/& nescit necessario esse impossibile eum appræhendere/ per probatio-
nem prædictam:est ignorans deum.& tales sunt omnes homines:exceptis dignis &
Augustinꝰ prophetis & sapientibus/qui sunt profundi in sapientia.hæc ille. Quomodo autē in
Paulus. nobis sit docta ignorantia/Aurelius Augustinus super octauū cap.ad Romanos ex-
ponens verbū Pauli:nescimus quid oremus:ait post alia.esse quidē quod quærimus/
scimus:sed quale sit non nouimu s.quæ(vt ita dicatur)docta ignorantia:per spiritū
qui adiuuat infirmitatem nostram/in nobis est. Et post pauca. Et cum Paulus dicat
quomodo spiritus postulat gemitibus inenarrabilibus: designat rem quæ postula-
tur & ignorari & non omnino ignorari.cum gemitu em̄ nō quæreretur: si omnino
ignoraretur.hæc ille.In nobis igitur est docta ignorantia:sine qua non quæreretur

deus. Scripsi alias libellū de quærēdo deum: quem lege. reperies enim ibi / ꝙ licet vbiꝗ sit & non absit a nobis vt ait Paulus atheniensibus / quādo Dionysium cōuertit: tamen & tunc propius ad ipsum accedit / quando plus fugisse reperitur. quanto enim ipsius inaccessibilis maior elongatio melius capitur: tanto propinquius inaccessibilitas attingit. Et cum hæc sic præceptor dixisset / quis nō satiarer talia audire: tamē plura dici oportere considerans / non sinebam ipsum plæbeios doctores adducere. aiebam enim proposito nostro egregios istos satisfacere: cūiis qui in docta ignorantia allegantur. Et cum acquiesceret / & ego cursim continuarem ac legerem quomodo aduersarius fatetur / præceptorem cautelam adhibuisse / vt omnē impugnationem euadat / quādo ammonet intentum suum versari in eleuatione mentis ad simplicitatem illam / vbi est cōtradictoriorū coincidentia: risit præceptor dicens. Ostēdit se potius quadam inuidia cōtra personam motum: quādo fatetur cautelam additam / quæ omnē impugnationē scripti excludit. Sed quādo ait semen sciētiæ qđ in illo principio qđlibet est vel non est / cōplicatur / & omnem discursum tolli: non sane cōcipit. non enim aduertit doctam ignorantiā versari circa mētis oculum / & intellectibilitatem: & hic cessat ab omni ratiocinatiōe vt quæ ducit ad visionē / & testimonium eius est de visu. Quod enim vidit attestat: vti Ioannes baptista de CHRISTO ait / & vt Paulus de raptu suo loquit. Opus autē habet discursu: qui per testimoniū de auditu veritatem venatur / sicuti cōmuniter ducimur per fidem quæ ex auditu est. Vnde si quis diceret. tu cum dicas testimoniū de visu esse certius qđ sine omni argumento & discursu ostēdit / igitur negas aliud esse testimoniū de auditu / & omnem ratiocinationē: nequaꝗ bene diceret. logica enim atꝗ omnis philosophica inquisitio: nondū ad visionem venit. Hinc vti venaticus canis vtitur in vestigiis per sensibile experimentum discursu sibi indito / vt demum ea via ad quæsitum attingat: sic quodlibet animal suo modo. & ea ꝑpter sapientissimus Philo omnibus animalibus dixit rationē inesse: vti beatissimus recitat Hieronymus in de illustribus viris. sic homo logica. Nam (vt ait Algazel) logica nobis naturaliter indita est. nam est vis rationis. rationalia vero animalia ratiocinantur. ratiocinatio: quærit & discurrit. discursus: ex necessario terminatus inter terminos a quo & ad quem. & illa sibi inuicem aduersantia: dicim⁹ cōtradictoria. Vnde rationi discurrenti: termini / oppositi & disiuncti sunt. quare in regione rationis: extrema sunt disiuncta. vt in rationali ratiōe circuli quæ est ꝙ lineæ a centro ad circūferentiam sint æquales: centrum non potest coincidere cū circūferentia. sed in regione intellectus qui videt in vnitate numerū cōplicari / & in puncto lineā / & in centro circulū: coincidentia vnitatis & pluralitatis / puncti & lineæ / centri & circuli attingitur visu mētis sine discursu / vti in libellis de cōiecturis videre potuisti. vbi etiā super coincidentiā cōtradictoriorū: deum esse declaraui / cū sit oppositorū oppositio secundū Dionysiū. Fuit aliquādo Hēricus de Mechlinia (vt scribit) ī speculo diuinorū ad hoc ductus: vt in intellectualibus conspiceret / vnitatis & pluralitatis coincidentiā / de qua plurimū admirat. sed (vt sæpe audisti) qui videt quomodo ītelligere est motus & quies pariter ipsius intellectus (vti de deo Augustin⁹ fatet in cōfessionibus) de aliis cōtradictoriis se facilius expedit. Admonuit deinde præceptor / cū hæc dixisset: vt attēderem doctam ignorantiā sic aliquem ad visum eleuare / quasi alta turris. Videt enim ibi cōstitutus id qđ discursu vario vestigialiter quærit per vagātē ī agro: & quātū ipse quærēs accedit aut elōgat a quæsito / plane intuet. Docta enim ignorātia de alta regione intellectus existens: sic iudicat de ratiocinatiuo discursu. His taliter recēsi-

Liber de quærēdo deū.

Plæbei doctores

Philo.
Hieronymus.
Algazel.

Libri de cōiecturis.
Dionysius.
Henricus de Mechlinia.
Augustin⁹.

tis per præceptorem/quæ & te puto aliquoties ab eo in summa audiuisse: aiebā ego. Non videt impugnator intellexisse: quid volueris per coincidentiā cōtradictoriorum. Nam (vt audisti) tibi/licet falso/asscribit: ꝙ asseras creaturā cū creatore coincidere. & hanc partē impugnat. Ad quæ ille dixit. Quoniā animalis homo: nō percipit ea quæ sunt de regno dei. & si passio eum non vicisset: non falsificasset scripta. Statuit autē (vt videt) quomodo omnino īpugnare vellet sensa illa: & pro suo desiderio tā in sensu q̄ in verbis falsarius reperit. Mos est enim pertinacissimorū hæreticorum detrūcare scripturas: vt aiunt sextæ synodi patres. Nam tale quicq̄ ex libellis doctæ ignorantiæ/veritatis amator haberi negat: nihil eorum admittēs quæ elicit eo modo quo elicit. Nam dicere imaginem coincidere cū exemplari/& causatū cū sua causa: potius est insensati hominis q̄ errātis. Per hoc enim ꝙ omnia sunt in deo vt causata in causa: non sequit causatum esse causam/licet in causa non sint

Vnitas. nisi causa/sicut de vnitate & numero sæpe audisti. nā numerus non est vnitas: q̄uis

Numerus. omnis numerus in vnitate sit cōplicitus/sicut causatū in causa. sed id qđ intelligimus numerū: est explicatio virtutis vnitatis. sic numerus: in vnitate nō est nisi vni-

Liber de dato lumine. tas. Arbitror autē te satis cōcepisse quid in ea re sentiā: ex iis quæ in libello de dato lumine/impigre lectitasti. Oportet enim qui scribentis in re aliqua mentē inuestigat: vt omnia scripta legat attente/& in vnā cōcordantem sententiā resoluat. facile est enim ex trūcatis scripturis aliquid reperiri dissonū: sed collatū ad integritatem voluminis/est cōcordans. vti venenosa aīalia/quādo separatim ab vniuerso conspiciuntur/nihil pulchritudinis aut bonitatis habere vident: sed ad vniuersum collata cuius sunt mēbra/suam habere pulchritudinē & bonitatē reperiunt/cū vniuersum qđ est totaliter pulchrū/ex partiū pulchra cōponat harmonia. Recitat in simi

Thomas. li sanctus Thomas cōtra gentiles/quosdā ex dictis magni Dionysii occasionē rece-

Dionysius. pisse/vt dicerent omnia esse deū: quia ait in cœlesti hierarchia deū esse omniū esse. si illi omnia eiusdē Ariopagitæ opuscula legissent: vtiq; in de diuinis nominibus reperissent/sic deū esse omniū esse/ꝙ tamen nullum omniū/cū causatum nunq̄ possit in æqualitate suæ causæ eleuari. neq; puto: hoc aliter q̄ in docta percipi posse ignorātia. Sicut enim deus ita est vbiq; ꝙ nullibi/cū nulli loco desit qui in nullo loco est/vt sit in omni loco illocaliter/sicut magnus sine quātitate: ita est etiā deus ipse omnis locus illocaliter/& omne tēpus intēporaliter/& omne ens nō entiter. & ob hoc non est aliquod entium: sicut non est aliquis locus vel aliquod tēpus/q̄uis omnia sit

Monas. in omnibus/quasi monas est omnia in omnibus numeris. quia ea sublata/nequit numerus esse: qui solū per ipsam esse potest. & quia monas est omnis numerus/non tamen numeraliter sed cōplicite: ideo nō est aliquis numerus. nam nec binarius/nec ternarius. Ad quæ/cum ego subiūgerem vt missis supfluis citius euacuaret aduersarii phantasmata/qđ facile fieri posse adiunxi/cū in falso fundērur supposito: præcepit vt ego saltem faciliora cōuellerem/& illi quoad fieri posset in arduis versari indulgerē. Tūc textū aduersarii ad manus habēs: legi vbi ait/nō recte dici scire esse ignorare/cum habitus & priuatio distinguātur. Statim interrupta lectura: aiebat præceptor. Miror hominē qui se magni aliquid esse putat: cur hoc sic scriptū in libellis doctæ ignorātiæ affirmet. nā etsi rubrica primi capitis iquisitorie dicat/quomodo scire sit ignorare: tamē ob hoc non affirmat scire eē ignorare/nisi modo quo declarat ibidem/qui est scilicet ꝙ se sciat ignorare. de qua scientia ignoratiōis: in eo capite clarissima scribitur apertio. prout etiā supra: de hoc ipso actum est sufficien-

Dionysius. ter. quā magnus Dionysius in principio libri de diuinis nominibus: supremā diui-

nãq; esse ait.adiungẽs eam sciẽtiã esse qua ipsum supsubstantiale nescitur : sermonẽ omnem ac sensum vincere/ & deo ascribẽdã esse. Legi post hoc/quomodo hãc partẽ qua linqui sensibilia mãdant in docta ignorantia vt ad incõpræhẽsibile perueniatur: ex eo repræhendit quasi hoc sit cõtra ea quæ sapiẽtiæ xiii cap.legũtur/scilicet a magnitudine speciei creaturæ cognoscibiliter posse creatorẽ videri. qđ nihil obesse pposito aiebam.nam cũ non sit proportio creaturæ ad creatorẽ: nihil eorũ quæ creata sunt speciem gerit/ per quã creator attingi possit.sed a magnitudine speciei & decoris creaturæ/ad infinite & incõpræhensibiliter pulchrũ erigimur/sicut ab artificiato ad magisterium/licet artificiatum nihil pportionale habeat ad magisteriũ. Adieci etiã quomodo aduersarius sua erubescentia merito cõfundi debuit:quando subsumpsit/præceptorẽ doctæ ignorantiæ repudiasse creaturas/quasi ad dei cognitionem nõ proficiant/cum reperiat in vltimo cap. primi libri doctæ ignorãtiæ sufficientissime declaratũ/omnem dei culturam in affirmatiuis positiõibus necessario fundari/licet docta ignorantia sibi iudiciũ veri retineat.ex quo conclusi q; hominis istius/quisq; puersum animũ facile depræhendit & ruditatẽ intelligentiæ:quando ait.Sic ergo scriba doctæ ignorantiæ intrans caliginem tenebrarũ/linquens omnẽ speciem & decorẽ creaturarũ euanescit in cogitationibus/& non valens deũ intueri sicuti est quia adhuc viator/ipsum nequaq̃ glorificat:sed in tenebris suis errans/ culmen diuinæ laudis/ ad qđ omnis psalmodia perducit / dereliquit. qđ esse nefandissimũ & incredulũ quis fideliũ ignorat:addens quomodo ad hunc errorẽ/eũ paucitas instructionis logicæ induxit:quia putauit/in sua ignorãtia/adæquatã & præcisam ad deũ proportionẽ tanq̃ mediũ deum venandi/& noscẽdi reperisse.Ad quæ ego.Ecce mendacis & arrogantis hominis verba/qui omni theologia caret.Præceptor approbãs/quæ dixi:subiunxit potius parcendũ deliro/ q̃ cõtra ipsum insultandum.Nã id qđ improperat:qualiter in docta ignorantia/vti Dionysius noster/cuius hodie festa agimus(erat enĩ tunc dies Dionysio sacer)in mystica theologia/sic cum Moyse in caliginem ascendẽdum instruit. Tunc enim reperitur deus:quando omnia linquũtur.& hæ tenebræ:lux est in domino.& in illa tã docta ignorantia acceditur propius ad ipsum : vti omnes sapientes & ante & post Dionysium intrare conati sunt. Vnde aiebat græcus primus cõmentator Dionysii. videtur potius ad nihil q̃ ad aliquid ascẽdere/qui ad deum ptingere cupit.quia nõ reperitur deus nisi per eũ qui omnia linquit. & talis videtur per aduersariũ euanescere/ quãdo omnia linquit:qui secũdum primos theologos/tunc primũ rapi potest cum Moyse ad locũ vbi stat deus inuisibilis. Vocat autem Dionysius caliginem/diuinũ radium:dicens eos(de quorũ numero est aduersarius) qui visibilibus affixi/nihil super ea quæ obtutibus & sensibus patẽt/supsubstãtialiter esse arbitrant/ putare sciẽtia sua illũ assequi/ qui posuit tenebras latibulum suũ/ præcipiens Timotheo vt caueat ne taliũ rudiũ aliquis audiat hæc mystica. Et mihi tunc iniunxit multa pietate præceptor noster:vt si fieri possit charitatiue admoneã aduersariũ/ cum sit istarũ altarum intellectionũ incapax/vt ori suo silentium indicat.& id qđ capere nequit: admiret potius q̃ mordeat.neq; credat studio aliquo queq̃ ad hæc mystica ascendere posse: cui deus nõ dederit.sed si se gratiam assequi sperat/vt de cæcitate ad lumen transferatur:legat cũ intellectu in mysticam theologiam iã dictã Maximũ monachũ/Hugonem de sancto victore/Robertum linconiensem/Ioannem scotigenã / abbatẽ Vercellensem/& cæteros etiã recẽtiores cõmentatores illius libelli/& se hactenus/indubie cæcum fuisse reperiet. Et ego patientiam præceptoris admirans:subintuli.Im-

Dionysius.

Cõmẽtator Dionysii.

Maximus monachus

Hugo de sancto victore.

Linconiẽsis

Vercellẽsis

patienter fero: ꝙ te cõparat ignoranti logicã / vti Auerrois Auicennã. Ad quæ ipse. Non te offendat istud. Nam etsi omniũ sim ignorantissimus: sufficit saltem mihi ꝙ huius ignorantiæ scientiam habeam / quã aduersarius non habet / licet desipiat. Legitur / beatissimum Ambrosium letaniis addidisse. A dialecticis: libera nos domine. Nam garrula logica: sacratissimæ theologiæ potius obest ꝙ̃ cõfert. Et ego. Cum tu præceptor nisus sis ostẽdere deũ sciri non posse vti est / in quo est radix doctæ ignorãtiæ: cur tibi mẽdacium imponit adæquatæ præcisionis? Ad quæ: præceptor. Nũc sic nunc aliter: dicit. quia non legit doctæ ignorantiæ libellos: nisi (vt si posset) bene dicta confutaret. hinc nihil intellexit eorum quæ legit. sic factum est: vt repræhendendo non scriptũ quasi scriptum / seipsum potius confuderit ꝙ̃ doctã sacram ignorãtiam læserit / quæ a nullo sperni potest / qui eam appræhẽderit. Nihil eñ apertius in omnibus meis opusculis reperitur: ꝙ̃ eius contrariũ in qđ impingit. Vbiq; eñ si voluisset: me hoc tantũ sentire ꝙ præcisio vti est / omnibus inaccessibilis manet / cõperisset. licet solam doctam ignorantiã fatear / omnẽ modũ deum contẽplandi / incõparabiliter præcellere: quẽadmodum omnes sancti idipsum fatenť. Continuaui ego lecturam vbi dicit aduersarius. venio nunc specialius ad eius dicta per cõclusiones & correlaria. Prima cõclusio. Omnia cũ deo coincidunt. patet: quia est maximũ absolutum non admittens excedens & excessum. ergo nihil ei oppositum. & per consequens obiectum discretionis ipse est vniuersitas rerum. & nullũ nomen potest ei ꝓprie conuenire: cum impositio nominis sit a determinata qualitate eius / cui nomen imponitur / cui alludit magister Eccardus. Subiungit episcopũ argis cõdẽnasse eos / qui dicebant deum esse omnia formaliter: & se esse deum sine distinctione per naturam. Deinde in oppositũ dicit: absurdissimũ esse qđ sequereť si nulla esset distinctio / nec relationis oppositio in diuinis. sublata enim tunc esset trinitas. Ad quæ præceptor. Nonne falsarius iste: potius ridendus ꝙ̃ confutandus est? Cur non dicit locum: vbi in libellis doctæ ignorãtiæ hæc cõclusio reperitur? Et ego. quia nusꝙ̃ reperitur: dicere non potuit. legi enim ego ꝙ̃diligentissime / & non memini vnꝙ̃ me repperisse ꝙ omnia cũ deo coincidãt. attamen ꝓbe repperi in secũdo doctæ ignorãtiæ: creaturam non esse deũ / nec nihil. Neq; capio quid velit aduersarius dicere: neq; forte ipse se intelligit. nam omnia attributa diuina coincidere in deo / & totam theologiã esse in circulo positã / sic ꝙ iustitia in deo est bonitas & ecõuerso / & ita de reliquis: necessarium cõperi / & ita legi. & in hoc concordant omnes sancti: qui ad infinitã dei simplicitatem respexerunt. cũ hoc tamen: stat superbenedicta trinitas. Infinita eñ simplicitas admittit ita deum vnũ esse ꝙ sit trinus: ita trinum ꝙ sit vnus. sicut clarius illud in libellis doctæ ignorãtiæ explicatur. Legitur consimiliter / Cœlestinũ papam in professione fidei suæ sic dixisse. profitemur nos credere indiuisibilem sanctã trinitatem: hoc est patrẽ & filium & spiritũsanctum ita vnum vt trinũ / & ita trinum vt vnum. Ecce quomodo penitus nullũ habet intellectum in theologicis: qui ad coincidentiam vnitatis & trinitatis non respicit. nec ex hoc sequitur patrem esse filiũ / vel spiritũsanctum. Et nõ potest hoc peruenire ad hominẽ duræ ceruicis: quomodo scilicet in coincidẽtia summæ simplicitatis & indiuisibilitatis / atq; vnitatis & trinitatis / alia sit persona patris / alia filii / alia spiritussancti. & obsunt ei vocabula: quorum significata theologiæ non cõueniunt. cum enim dicitur patrẽ vnam esse personam / & filium alteram / & spiritũsanctum tertiã: non potest alteritas significatum suum tenere / cum sit hæc dictio imposita vt significet alteritatẽ ab vnitate diuisam & distinctam. & ita non est alteritas sine numero. talis autẽ alteritas: nequaꝙ̃ indiuisibili

Ambrosius

Eccardus.

Cœlestinus

trinitati conuenire potest. Vnde cōmentator Boetii de trinitate / vir facile omniū quos legerim ingenio clarissimus: ait ex quo in diuinis non est numerus / vbi trinitas est vnitas. vbi (vt Augustinus ait) si incipis numerare incipis errare: tunc proprie non est differentia in diuinis. dicit proprie secūdum impositionē vocabuli. & hoc melius intelligitur q̄ dici possit. licet nūq̄ adeo perfecte intelligatur: quin perfectius sit intelligibile. necesse est vt se eleuet quisq; supra omnes modos imaginabiles & intelligibiles: qui ad diuinum modum scandere cupit. nam ille modus qui est omnis modi modus non attingitur / nisi supra omnē modum: cū nihil simile ei cadere possit in mētem nostram. vt Paulus actuum xvii elegantissime dixit. Quis enim modum concipere possit discretum indiscrete? vt ait Athanasius: neq; cōfundentes personas / neq; substantiam separantes. Sunt enim omnes similitudines quas sancti ponunt / etiam diuinissimus Dionysius: penitus improportionales / & omnibus non habentibus doctam ignorantiam / huius scilicet sciētiam ꝙ sint penitus improportionales / potius inutiles q̄ vtiles. De his tamen modo quo deus dedit / libro primo doctæ ignorantiæ satis scriptū reperitur: licet improportionabiliter minus q̄ dici possit. Et ego non sinens indiscussum relinqui / id qd̄ de magistro Eccardo aduersarius allegauit: interrogabam an præceptor aliquid de eo audisset. Qui ait se multa eius expositoria opera hincinde in librariis vidisse super plærosq; libros bibliæ / & sermones multos / disputata multa / atq; etiam plures legisse articulos ex scriptis eius super Ioannem extractos / ab aliis notatos & refutatos. Vidisseq; Moguntiæ breue scriptum eiusdem apud magistrū Iohānem guldenschaphū vbi respondet illis qui eum nisi fuerunt repræhendere / declarando seipsum. atq; ꝙ repræhensores: eū non intellexerint ostendendo. Aiebat tamen præceptor nunq̄ legisse / ipsum sensisse creaturam esse creatorem: laudans ingenium & studium ipsius. sed optauit ꝙ libri eius amouerentur de locis publicis: quia vulgus nō est aptum ad ea / quæ præter consuetudinem aliorū doctorum ipse intermiscet. licet intelligentes: multa subtilia & vtilia in ipsis reperiant. Et cum consequenter correlarium qd̄ aduersarius ponit legerem / quomodo in maximitate absoluta omnia id sunt qd̄ sunt / quia est entitas absoluta sine qua nihil est / addendo Eccardū similiter dicere esse / esse deū / inferendo per hoc tolli subsistentias rerū in proprio genere: aiebat præceptor. Posset dici aduersario illud qd̄ beatissimus dixit Augustinus / dum laudaret deum tanq̄ venam omnis esse: subiungendo / quid ad me si non intelligis? nam cum creatorē nominamus deum / & dicimus eū esse: ad coincidentiā nos eleuantes dicimus deū cum esse coincidere. Moyses nominat eum formatorē cū inquit. formauit igitur deus hominē. si igit̄ ipse est formarū forma: ipse dat esse / licet forma terræ det terræ esse / & forma ignis igni. Forma vero quæ dat esse: deus est qui format omnem formā. Vnde sicut imago habet formā quæ dat ei esse hoc per qd̄ est imago / & forma imaginis est forma formata / & id qd̄ est veritatis non habet nisi ex forma quæ est veritas & exemplar: sic omnis creatura / in deo est id quod est. nā ibi est omnis creatura quæ est imago dei: in sua veritate. per hoc tamen non tollūtur subsistentiæ rerum in suis ꝓpriis formis. Et si ille homo veritatem amaret: addere debuisset correlarium cōtrarium ex iis quæ legere potuit multum diffuse / clare & expresse / in docta ignorātia. Similiter etiam quando allegat magistrum Eccardum. nam Eccardus circa principium genesis vbi præmittit de esse / postq̄ probauit deum esse ipsum esse / & qui dat esse & formas particulares hoc & hoc esse: subiungit per hoc non tolli subsistentias rerum in proprio esse / sed potius fundari / probando hoc per tria similia / scilicet ma-

Boetius. Cōmētatores Boetii. Augustinꝰ. Paulus. Athanasiꝰ. Dionysius. Eccardus. Eccardus. Augustinꝰ. Eccardus.

teriam/partes totius/ & humanitatem CHRISTI. Non enim tollitur materia & penitus in nihil vertitur/per hoc ꝙ omne esse totius est a forma.nec pars:per hoc ꝙ partis esse est penitus ab esse totius.Nec per hoc ꝙ dicimus CHRISTO vnicũ esse personale hypostaticum ipsius verbi: negamus CHRISTVM fuisse verum hominem cum aliis hominibus/addẽdo ibidẽ rationes.Legi deinceps aliud correlarium/ quomodo scilicet maximitas absoluta habet in se omnia/& est in omnibus/adiiciendo quomodo ipse aduersarius ait/ vniuersalisantes/ omnia essentialiter deificare in huiusmodi præcisa abstractione.Ad quæ præceptor. Nescio quid velit per vniuersalizantes.Hoc notũ est ex Paulo apostolo & omnibus sapientibus/deum esse in omnibus/ac omnia in ipso: per hoc tamen nemo ponit cõpositionem in deo. omnia sane:in deo deus.nã nõ est terra in deo/terra:sed deus.ita de singulis. Vnde penitus nihil ĩtelligit hic bonus homo:quãdo infert hoc repugnare simplicitati diuinæ. nã sicut simplicitati vnitatis non repugnat omnẽ numerum in ea complicari: sic simplicitati causæ/omnia in ea causata.Et cum dicat infinitam perfectionem non posse plus perfici:fateor aiebat præceptor. ob hoc enim omnis perfectio omniũ perfectorum est in deo ipse deus:qui est omniũ absoluta perfectio/ omnes in se cõplicãs omnium perfectiones. Si enim esset dabilis aliqua perfectio quæ non complicaretur in diuina:illa scilicet diuina posset esse maior/& non esset infinita. Vide amice & condiscipule percare: quomodo præceptor noster ex ratione aduersarii cõtra ipm concludit. Post hæc legi præceptori secũdam cõclusionem quã traxit aduersarius/scilicet præcisionem incõpræhensibilem / & admirationẽ eius: quomodo videtur in docta ignorãtia / si est incõpræhensibilis? Tunc præceptor adiunxit. Non mirum si admiratur: quia nihil admirabilius homini q̃ docta ignorantia/videre scilicet præcisionem videri non posse/vt supra etiã satis de hoc dictũ est. Vbi vero ipse ait hoc fundamentũ adnullare scientiam diuinorũ. Verum dicit.quia non est scientia: qua quis credit se scire/quod scire nequit.ibi scire:est scire se non posse scire. Dixit correlarium verũ:scilicet omnẽ similitudinẽ claudicare. Sed cum admiratur quomodo dato simili semper in infinitum similius dari possit in habentibus terminos magnitudinis suæ: cõsideret diuisionem lineæ finitæ/vbi ad indiuisibile punctum non pertingitur/ licet per partium partes ad ipsum accedere videamur. Correlarium aliud/similiter verum est:scilicet ꝙ per similitudinem nõ attingitur veritas.Consequenter legi tertiam cõclusionem/quã ille ex docta ignorantia traxisse/se asserit: scilicet ꝙ quidditas est inattingibilis.Dixit præceptor.Licet etiã sit intelligibilis vt opponit:tamẽ actu nunq̃ intelligitur/sicut deus est summe intelligibilis/& sol summe visibilis. Nec sequitur ex coincidentia etiã oppositorum in maximo:hoc venenum erroris & perfidiæ/scilicet destructio seminis sciẽtiarũ primi principii/ vt impugnator elicit. nam illud principiũ/est quo ad rationẽ discurrentem primum:sed nequaq̃ quo ad ĩtellectũ videntem/vt supra de hoc dictũ est. Neq; verum est si deus est omne qđ est: ꝙ propterea nõ creauerit omnia de nihilo.nam cum deus solus/sit complicatio omnis esse cuiuscũq; existentis:hinc creando explicauit cœlũ/& terrã. immo quia deus est omnia cõplicite/ modo intellectualiter diuino:hinc & omnium explicator / creator /factor / & quicquid similiũ dici potest/sicut magnus attestatur Dionysius.Et si fuerunt Begardi qui sic dicebant vt scribit/scilicet se esse deum per naturam:merito fuerunt cõdemnati/ prout etiam Almericus fuit per Innocẽtium tertium cõdemnatus in concilio generali (de quo in cap.cõdẽnat⁹/ de summa tri) qui non habuit sanum intellectũ/quomodo deus est omnia cõplicite. de cuius erro-

Dionysius. Begardi. Almericus

ribus: Ioannes Andreas aliqua recitat in nouella. Accidit autē hoc viris parui intellectus/vt in errores incidant: quando altiora/sine docta ignorantia perquirūt/ & fiunt ab infinitate lucis summæ intelligibilis oculo mētis cæci.& suæ cæcitatis sciētiam non habentes: credunt se videre. & quasi videntes: indurantur in assertionibus. sicut Iudæi per literam: non habentes spiritum ducuntur in mortem/sicut & alii qui cum vident sapientes/ putant ignorantes & errantes/ quando in eis legunt sibi insolita/ & maxime quando reperiunt eos credere/cum se cognoscūt ignorantes. Vnde recte admonent omnes sancti: ꝙ illis debilibus mentis oculis/ lux intellectualis subtrahatur. Sunt autem illis nequaq̄ libri sancti Dionysii/Marii victorini ad candidum arrianum/clauis philosophiæ Theodori/Ioannis scotigenæ/periphyseos tomi/Dauid dynanto/cōmentata Ioannis de Mosbach in propositiones proculi/& consimiles libri ostendendi. Et cum consequenter iterum legerem quartā conclusionem/& præceptor audiret quomodo aduersarius in ea dicit/ ex docta ignorātia haberi vnam esse naturā imaginis & exemplaris: exclamauit præceptor dicens/ absit/absit. Ecce detestādū facinus inuerecūdi falsarii. & arrepto codice doctæ ignorantiæ libro primo cap.xi.legit. Hoc autem ꝙ spiritualia/ per se a nobis inattingibilia/symbolice inuestigenť: radicē habet ab iis quæ superius dicta sunt. quoniā omnia ad se inuicē quandā/ nobis tamen occultam & incōpræhensibilem habent proportionem: vt ex omnibus vnum exurgat vniuersum.& omnia in vno maximo sint ipsum maximū.& q̄uis omnis imago accedere videatur ad similitudinem exemplaris: tamen præter maximā imaginem quæ est hocipsum qđ exemplar in vnitate naturæ/non est imago adeo similis aut æqualis exemplari/ quin per infinitū similior & æqualior esse possit/vti iam illa ex superioribus patefacta sunt. Hæc ibi. Ecce aiebat præceptor/quomodo id qđ secūdum Paulū de vnigenito filio qui est imago cōsubstātialis patri excipitur: ille falsarius asserit de omni imagine diminuta/ positū. Ad quæ ego concitatissimus adieci. Eat nunc in malas tenebras mendax truncator librorum/& abscōdat se. nō est enim dignus luce/qui in lucem offendit: quod cēseo esse peccatum in spiritūsanctum. Et cum cursim sequentia legerem: ostendit mihi præceptor quomodo aduersarius vsus est falsitate/ & truncatione/ & mēdacio atq̄ peruersa interpretatione in omnibus quæ sequuntur. Et vbi de Socrate aliqua dicere nititur quæ ignorat: videat (ait præceptor) libellum Platonis de apologia socratis/vbi ī iudicio se excusat/& reperiet phātasias suas omni veritate vacuas. Et ego. Mirandum est de prouectæ ætatis cano homine qui se sciolum putat/ꝙ ita pueriles ineptias scribit: maxime quando interpretatur doctam ignorātiam/abstractam vitam. Et cum interrogarē an dicēdum occurreret contra impugnationem/quā aduersarius in quinta conclusione contra hoc facit/ ꝙ maximū est actu omne possibile: aiebat ꝙ cum carente intellectu/superuacue contenditur. nam cum deus sit purissimus infinitus actus: tunc est absolute omne absolute possibile.& in coincidentia illa: latet omnis theologia appræhensibilis. neq̄ intelligit aduersarius quid sit theologia: neq̄ quid impugnet/neq̄ quid allegat. Nam cum habeatur in docta ignorātia quomodo deus non istud quidem est/ & illud non est/ sed est omnia & nihil omnium/quæ sunt verba sancti Dionysii: dicit hoc cōtradictionē in se habere/esse omnia & nihil omnium.& non intelligit quomodo est cōplicatiue omnia: & nihil omnium explicatiue.& cum non habeat aliquid de intellectu: ridet quando legit ponderosissima verba/nesciens illa esse sanctorū/& per eum qui doctam ignorantiam explanauit adducta/vt secūdum doctrinam sancti Dionysii non exiret terminos sanctorū.

Dionysius. Marius victorinus. Theodor⁹ Ioannes scotigena. Dauid dynanto. Ioannes Mosbach.

Paulus.

Socrates.

Dionysius.

vti etiam sunt illa quæ in tertio correlario quintæ cōclusionis / & in sequēti / de mē-
sura ponuntur. nam capere nequit quomodo infinitum est adæquatissima mensura
finitorum: licet finitum sit ad ipsum infinitū penitus improportionale. neq̧ capere
potest exemplū de infinita linea. qđ impugnat de falsitate (licet superuacue) cū im-
possibilitas essendi lineam infinitam actu / sit multipliciter in docta ignorātia osten
sum. Iuuat tamen se intellectus per positionem lineæ infinitæ: vt intret ad simpli-
citer infinitum quod est ipsa absoluta essendi necessitas. Vbi vero in sexta conclu-
sione Permenidem impugnat: non illum tantū sed omnes doctos & sanctos theolo-
gos īpugnare nititur / quos nequaq̄ intelligit. de quo supra. Modo suo falsissime di-
cit postea / ex docta ignorantia haberi (quia omnia quæ conueniunt deo sunt deus)
ideo neq̧ pater est neq̧ filius. licet ꝓbe in docta ignorantia habeat quomodo secūdū
cōsiderationem infinitatis: deus / neq̧ pater est / neq̧ filius. quia per negationem est
cōsideratio de deo secūdum infinitatem. & ideo omnia tunc negantur: prout etiam
Dionysius. sanctus Dionysi⁹ in fine mysticæ theologiæ p eadē verba hoc idē determinat. Vbi
aduersarius prouidentiam impugnat: penitus se ignorātem ostēdit. nam cap. illud
licet clarissime sit positum: est inattingibile per talem sensibilem considerationem /
qualem se habere aduersarius ostendit. Et quia in conclusionibus sequētibus falsa-
rius procedit / modo addendo quæ non repperit / modo affirmando non affirmatū:
tedio affectus præceptor / voluit se ad vtiliora studia conuertere. sic arctabar velo
cius transcurrere aduersarii inuectiuam. Postq̄ autem raptim legi ex ignota litera-
tura cōclusiones / quas se ex docta ignorātia extraxisse falso scribit: ꝑceptor arrepto
codice doctæ ignorantiæ legit secundum & tertium caput secundi libri. & ad ocu-
lum ostendit: septimam conclusionem cum correlariis peruersæ extractam. nam ni
hil aliud in illis cap. ex intentione tractatur: q̄ ꝙ creaturæ esse / sit ab esse absoluto /
modo quo dici aut intelligi nequit. & alia non est assertio: licet tangantur modi di-
cendi diuersi. vbi vero aduersarius impugnat deum absolutam omnium quiddita-
tem. aiebat præceptor. nihil penitus intelligit homo ille. nam est quidditas omniū
quidditatum: & absoluta omniū quidditas / sicut absoluta entitas entium / & absolu
ta vita viuentium / quemadmodum & dicit ecclesia in oratione deus vita viuentiū.
Nec hoc dicere / est confundere aut destruere quidditates rerum: sed construere vt
intelligunt sapientes. Ad alias conclusiones nihil dicere curauit præceptor: & spre-
uit ruditatem aduersarii. Rogaui tamē vt aliqua diceret ad hoc ꝙ aduersarius im-
polluto ore: ipsum miserum / pauperem / cæcum / & nudum intellectu / iniuriose de-
spicit. Ad quæ præceptor. Omnia quæ de cæcitate ītellectus dicit: plane fateor. sed
aiebat se excellere aduersariū in hoc: ꝙ se cæcū sciebat. Et vbi impingit IHESVM
dehonorare: aiebat præceptor. non est hæc doctæ ignorantiæ intentio / vt IHESVS
inhonoraretur: sed vt maior fiat in intellectu & affectu. sed aduersariū loqui osten-
dit: quasi quis diceret ꝙ si quis exaltatur in maxima publica persona / vt sit rex re-
gū & dominus dominātium / vti CHRISTVS exaltatur / ꝙ per hoc dehonoretur.
Ioannes. & hoc dictum: quisq̧ dementis esse non ambigit. Applicatis igitur aduersarii scri-
Paulus. ptis ad literā doctæ ignorantiæ / & ostenso ꝙ impugnator false elicuit assertas con-
Hierothe⁹. clusiōes / & nihil ex omnibus intellexit / aut saltem intelligere voluit / omnia peruer
Dionysius. se interpretando: dixit præceptor. Quæ de IHESV scripta sunt in docta ignoran-
Leo. tia: secūdum scripturas sanctas modo cōuenienti / ad finē vt CHRISTVS in nobis
Ambrosius crescat / scripta sunt. Ad ea em̄ quæ Ioannes euangelista / & apostolus Paulus / & Hie
Fulgentius rotheus / & Dionysi⁹ / & Leo papa / & Ambrosius ī epistolis ad Herēniū / & Fulgētius

atq; cæteri altissimi intellectus sancti / nobis de CHRISTO reliquerunt: nititur docta ignorantia suo modo nos ducere / licet ipsa / & omnes deficiãt qui se ad describendum illud mysterium vnq̃ contulerũt. & ad me amoroso vultu conuersus: aiebat. Amice: optime nosti quomodo ii qui transibilia transilientes per altitudinem fidei CHRISTO & veritati coniuncti / ab ignorantibus huius mundi contemptui habiti sunt, quia testante maximo Dionysio de diuinis nominibus cap. x. is qui veritati coniunctus est / nouit q̃ bene habeat etiã si plures illum corripiant quasi amentem & extra se factum. & per mortem contestati sunt principales duces veritatis: hanc solum esse vnicam & simplicem diuinam notionem. Hinc maximo animi affectu me admonuit / vt nõ tepescerem in studii feruentia: quousq; ad simplicitatẽ intelligentiæ eleuarer / ad melius cognoscẽdum incognoscibilem deum (qui in omnibus per scientiam & ignorantiã agnoscitur: vt in eodem loco diuinus attestaẽ Dionysius) & IHESVM benedictũ qui est solus altissimus / perfectio / & plenitudo omnium. quapropter eo studio omnem conatum mentis ad hoc quanto acutius concederetur cõferrem: vt me semper nihil dignum intelligere viderem / promittens nunq̃ queq̃ sophistarum me turbare posse / si tanti secreti ineffabilis gratiæ diuinã dulcedinem qualitercunq; degustarem. nam cum omni motu non quæratur nisi pax / & ea pax quæ exuperat omnem sensum sit pax nostra scilicet vita vitæ nostræ / ex qua / & in qua viuendo indicibili delectatione quiescimus: cum Paulo omnis dicet appræhensor / quis me separabit ab hac veritate vitæ? non mors: quia moriendo viuo. Nihil igitur tunc te separabit: quando omnium terribilium terribilissimum te non terrebit. ridebis omnes cæcos: quando tibi eum ostendere promittent quem non vident. & inhærebis eius amplexibus: quẽ diliget anima tua ex omnibus viribus suis. cui gloria in sæcula. Ecce condiscipule peramate quæ ex pectore præceptoris pro defensione doctæ ignorantiæ recollegi / licet plura e memoria exciderint: ea tibi legenda / atq; (vbi opus videris) communicanda / transmitto. vt in tua feruentia crescat admirabile semen: quo ad diuina videnda eleuamur. vti iamdudum audiui per Italiam ex hoc semine per tuam sollicitam culturam studiosis ingeniis recepto: magnum fructum effluxisse. Vincet enim indubie hæc speculatio / omnes omnium philosophorum ratiocinandi modos: licet difficile sit consueta relinquere. & quantum profeceris / me continue participem facere ne pigriteris. nam hoc solo: quasi diuino quodam pabulo delectabilissime reficior / quantum hic concedere dignatur deus in docta ignorantia / aspirans continue ad fruitionem vitæ illius / quam nunc sic a remotis conspicio / & propius dietim accedere contendo. & vt eam hinc absoluti assequamur: concedat deus tantopere desideratus inæternum benedictus. AMEN. Dionysius.

APOLOGIAE DOCTAE
IGNORANTIAE
FINIS.

¶ Deo amabili Reuerendissimo patri domino Iuliano sanctæ apostolicæ sedis dignissimo cardinali præceptori suo metuendo. N. Cusa. CAP. I.

Ata nunc qualicu[n]q[ue] opportunitate: de co[n]iecturis co[n]ceptu[m] panda[m]. que[m] q[ua]uis co[m]muni humanaru[m] adinue[n]tionu[m] vitio / atq[ue] specialiorib[us] feculentiis obtusioris ingenii adumbratu[m] sciam: tibi tamen patri optimo / atq[ue] o[mn]i[u]m literaru[m] eruditissimo co[n]fide[n]ter explicui / vt ille pene diuino lumine admirabilis resple[n]de[n]tiæ [pro]batissimi tui intellect[us] possibile[m] purgatione[m] accipere queat. Scio e[n]i[m] ha[n]c indaga[n]daru[m] artiu[m] formula[m] / i[n] ruditate sua occu[m]bere no[n] posse: si vir o[mn]i[u]m clarissim[us] ea[m] acceptatio[n]e digna[m] / correctionis lima facere dignabit[ur]. Præbe igit[ur] tua ornatissima auctoritate: intra[n]tib[us] animu[m] / ad breue[m] planissima[m] via[m] / altissima quæq[ue] pate[n]di. CAP. II.

Vonia[m] aute[m] i[n] priorib[us] doctæ ignora[n]tiæ libellis / multo quide[m] alti[us] / lympidiusq[ue] q[uam] egoipse nisu meo / præcisionem veritatis inattingibile[m] intuitus es: conseque[n]s est omnem humana[m] veri positiua[m] assertione[m] esse co[n]iectura[m]. non enim inexhauribilis est: adauctio appræhe[n]sionis veri. hinc ipsam maxima[m] humanitus inattingibile[m] scientia[m] / du[m] actualis nostra / nulla proportione respectet: infirmæ appræhe[n]sionis incertus casus a veritatis puritate / positio[n]es nostras / veri subinfert co[n]iecturas. Cognoscitur igit[ur] inattingibilis veritatis vnitas / alteritate co[n]iecturali: atq[ue] posthac clarius q[uam] ipsa alteritatis co[n]iectura / in simplicissima veritatis vnitate eius notitia[m] intuebimur. Quonia[m] aute[m] creata intellige[n]tia finitæ actualitatis / in alio / no[n] nisi aliter existit / ita vt omniu[m] co[n]iectura[n]tiu[m] differe[n]tia remaneat: non poterit nisi certissimu[m] manere / diuersoru[m] diuersas eiusde[m] inappræhe[n]sibilis veri graduales / improportionabiles tame[n] adinuice[m] esse co[n]iecturas. ita quide[m] vt vni[us] sensum / q[ua]uis vn[us] forte alio propinquius: nullus vnq[uam] indefectibiliter co[n]cipiat. Quapropter has ipsas quas hic subinfero adinue[n]tio[n]es / ex possibilitate ingenioli mei no[n] parua meditatione elicitas: meas accipito co[n]iecturas / fortassis maiorib[us] intellectualib[us] fulgoribus lo[n]ge impares. quas licet ego ob i[n]eptitudine[m] traditio[n]is / a multis sperne[n]das formide[m]: tame[n] ipsas quasi cibu[m] no[n] penitus inco[n]gruu[m] ad tra[n]ssubsta[n]tiandu[m] in clariores intellectualitates / altioribus me[n]tibus administro. qui e[n]i[m] hic aliq[ui]d spiritualis alimoniæ diligentiore masticatio[n]e atq[ue] crebra ruminatio[n]e elicere studuerit: acquiret co[n]solatoria[m] refectione[m] / etia[m]si primo ista cruda / atq[ue] nouitate sua offensiua poti[us] videant[ur]. Oportet aute[m] quada[m] manuali ductione: iuniores quosq[ue] experime[n]tali luce carentes / ad latentium oste[n]sione[m] allicere / vt gradatim ad ignotiora erigant[ur]. Hinc ego co[n]iecturarum mearu[m] secretu[m] co[m]modius elucidando / primo quada[m] rationali o[mn]ibus notissima progressione / co[n]ceptui apodigmatica exe[m]plaria co[n]figurabo / quib[us] noster discursus pergere queat ad generale[m] co[n]iectura[n]di arte[m]. Secu[n]do loco floridas quasda[m] annotationes eliciam: & fructuosam applicatoria[m] praxim in gratissimis quibusda[m] resolutionibus adiiciens / veri famelicas animas reficere curabo.

Co[n]iectura.

¶ Vnde coniecturarum origo. CAP. III.

Oniecturas a me[n]te nostra / vti realis mu[n]dus a diuina infinita ratio[n]e: [pro]dire oportet. du[m] enim humana mens / alta dei similitudo / fœcu[n]ditate[m] creatricis naturæ vt potest participat: ex seipsa vt imagine o[mn]ipote[n]tis formæ / in realium entiu[m] similitudine[m] / rationalia exerit. co[n]iecturalis itaq[ue] mu[n]di humana me[n]s / forma existit: vti realis / diuina. quapropter vt absoluta illa diuina entitas / est o[mn]e id q[uo]d est in quolibet q[uo]d est: ita & me[n]tis humanæ vnitas est co[n]iecturaru[m] suaru[m] entitas. de[us]

novitas

Ars generalis!

autem omnia ꝓpter seipsum operat̃/vt intellectuale sit principium pariter & finis omnium: ita quidẽ rationalis mundi explicatio a nostra cõplicante mente progrediens/propter ipsam est fabricatricem.quanto enim ipsa se in explicato a se mundo subtilius contemplatur:tãto intra seipsam vberius fœcũdatur. cum finis ipsius/ratio sit infinita:in qua tantũ se vti est intuebitur.quæ sola est omnibus/rationis mensura:ad cuius assimilationem tanto propinquius erigimur/quanto magis mentem nostram profundauerimus/cuius ipsa vnicum vitale centrum existit.ob hanc causam: naturali desiderio/ad perficientes scientias aspiramus. Vt autem ad apprahensionem intenti inducaris/& mẽtem/coniecturarũ principiũ recipias/aduertas quomodo vt primũ omnium rerum atq͂ nostræ mentis principium vnitrinũ ostensum est/vt multitudinis/inæqualitatis/atq͂ diuisionis rerum vnũ sit principium/a cuius vnitate absoluta multitudo/ab æqualitate inæqualitas/& a cõnexione diuisio effluat:ita mens nostra/quæ non nisi intellectualem naturam creatricẽ cõcipit/se vnitrinũ facit principiũ rationalis suæ fabricę.sola enim ratio:multitudinis/magnitudinis/ac cõpositionis mensura est.ita vt ipsa sublata:nihil horum subsistat. sicut entitate infinita negata:omnium rerum entitates/pariter constat esse negatas. quapropter vnitas mentis: omnem in se complicat multitudinẽ. eiusq͂ æqualitas: omnem magnitudinẽ.sicut & cõnexio:cõpositionẽ.Mens igitur vnitrinũ prĩcipiũ: primo ex vi cõplicatiuę vnitatis/multitudinẽ explicat.multitudo vero:inæqualitatis/atq͂ magnitudinis generatiua est.quapropter in ipsa primordiali multitudine/vt in primo exemplari:magnitudines & perfectiones integritatum/& varias & inæquales/venatur.Deinde ex vtrisq͂:ad cõpositionẽ progredit̃. Est igitur mens nostra:distinctiuũ/proportionatiuũ/atq͂ cõpositiuum principium.

Principium unitrinum

¶Symbolicum exemplar rerum:numerum esse. CAP.IIII.

Numerus.

Rationalis fabricę:naturale quoddam pullulans principium numerus est. mẽte enim carentes/vti bruta:non numerant.nec est aliud numerus:q̃ ratio explicata. Adeo enim numerus/principiũ eorũ quæ ratione attingunt̃ esse ꝓbatur:q͂ eo sublato/nihil oĩm remãsisse/ratione cõuincit̃.nec est aliud rationẽ numerũ explicare/& illo in cõstituendis cõiecturis vti/q̃ rationẽ seipsa vti/ac in sui naturali suprema similitudine cũcta figere:vti deus mens infinita/in verbo coæterno/ rebus esse cõmunicat. nec quicq̃:numero prius esse potest. Cuncta enim alia ab ipso:ipsum necessario fuisse affirmant.Omnia enim simplicissimã vnitatem exeuntia:cõposita/suo sunt modo.Nulla vero cõpositio:absq͂ numero intelligi potest. nã partiũ pluralitas atq͂ earũ diuersitas/simul & ꝓportio cõponibilitatis: ex ipõ sunt. Neq͂ alia res substantia/alia quantitas/alia albedo/alia nigredo/& ita de omnibus/absq͂ alietate esset: quæ ex numero est. Sed numerus:ex seipso cõpositus est.ternarius enim ex tribus cõbinatis/cõpositisq͂ cõcipi debet.alioqui ternarius non magis esset: q̃ si seorsum parietẽ/seorsum tectum/fundamẽtũq͂ domus fingeres/ & formã domus concipere velles.Oportet igitur:nõ seorsum/sed cõpositæ simul ipsum imaginari.nec tunc aliud erit trium cõbinatio q̃ ternarius.ex seipso igit̃: cõpositus est. Oportet etiam primã oppositionem cõtractam esse:quod extra numerũ impossibile est.Omnis igit̃ numerus:compositus ex oppositis/differentibus/atq͂ ad inuicem proportionabiliter se habentibus taliter existit/q͂ illa sunt ipse.Par numerus:impari opponitur.atq͂ omnis numerus siue par siue impar: ex pari & impari / hoc est ex seipso existit. quaternarius ex ternario ĩpari:& quaternario pari composit⁹ est. Q3 autẽ ex duobus binariis cõbinatus videt̃:nõ ad quaternarii essentiã sed quãtitatem

P A R A D O X A

referri debet.quomodo autem cõcipi quicq̃ posset menti similius:numero? Nonne vnitas ternarii ternaria est? æqualitas ternarii ternaria est? Sic & ternarii connexio ternaria existit.numeri igitur essentia:primum mentis exemplar est. In ipso enim trinitas seu vnitrinitas cõtracta in pluralitate:prioriter reperitur impressa.symbolice etenim de rationalibus numeris nostræ mentis ad reales ineffabiles diuinæ mẽtis cõiecturantes: dicimus in animo cõditoris primũ rerum exemplar ipsum fuisse numerũ/vti similitudinarii mũdi numerus a nostra ratione exurgens.

Progressio.

¶De naturali progressione. CAP.V.

TAnto te acutius numeri expedit contemplari naturam: quanto in eius similitudine cætera profundius indagare conaris. primũ autem progressioni eius incũbe: & quaternario eam expleri probabis. vnum enim/duo/tria/& quatuor simul iuncta/ denarium efficient/ qui vnitatis simplicis naturalem explicat virtutem. de ipso quidem denario qui altera vnitas est / pari quaternaria progressu:radicis quadratæ attingitur explicatio. 10 enim 20/30/40 simul iuncta: centũ sunt/qui numerus denariæ radicis extat quadratura. Cẽtenaria itidẽ vnitas pari motu millenarium exerit.100/siquidem 200/300/& 400 simul iũcta:mille sunt. nec amplius hac via quasi quid restet:proceditur.q̃uis tam post denarium vt in vndenario vbi post ipsum denarium ad vnitatem fit regressio/q̃ post millenarium: pariformiter repetitio nõ negetur.Non sunt igitur naturali influxu plures q̃ decem numeri:qui quaterna progressione arcentur. nec vltra solidũ denariæ radicis millenarium/fit repetitionis variatio:cum hic progressione quaternaria triniter repetita/denario exurgat ordine. Habes itaq; quaternariũ/ vnitatis explicationem: vniuersi numeri cõtinere potentiam. vnitas enim generalis quatuor vnitatibus distinguitur:quæ ordine congruo figurantur.prima: simplicissime. secunda: habet ordinis tantum nihili figuram adiectam / vt alteræ congruit vnitati.tertia:huius naturæ duas adiicit. quarta: tres. vt 1.10.100.1000. quæ omnia q̃uis indubia cũctis:ad ocularem redegi formulã/proposito nostro cõgruentẽ.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1			10			100			1000
1	2	3	4	20	30	40	200	300	400

Quatuor vnitates
1
10
100
1000

De quatuor vnitatibus. CAP.VI.

MEns ipsa/ omnia se ambire/ omniaq; lustrare cõpræhendereq; supponens: se in omnibus/atq; omnia in se esse taliter concludit: vt extra ipsam ac qđ eius obtutum aufugiat/nihil esse posse affirmet. contemplatur itaq; in numerabili similitudine sua/a se ipsa elicita: vt in imagine naturali & ꝓpria suiipsius vnitatẽ/quæ est eius entitas.hanc ex numero:quaternariam venatur.nã est simplicissima/ est alia radicabilis/est tertia quadrata/ est quarta solida. ita quidem in initio numeri: simplicissimã intuetur vnitatem. postea denariam quæ radix est aliarum.deinde centenariam:denariæ quadratam.vltimo millenariam:cubicam.inter enim diuersas atq; oppositas vnitates/ simplicem & solidam: vnicũ præcisum medium cadere nequit/sed ad minimum duo necessaria esse constat.quorum alterum

ad simplex vt radicalis: alterū ad solidum vt quadrata vnitas inclinatur. Nam impossibile est: connexionē simplicem esse inæqualium. sola etenim infinitæ vnitatis & æqualitatis connexio: simplex esse potest. Contemplatur itaq; mens ipsa / vniuersam suam entitatem in his quaterne distinctis vnitatibus: vt aliam videat simplicissimā mentem prioriter ad cuncta vt creatorē se habentem / aliam egressam proxime ab illa aliarū radicem / aliam ab hac radice egressam ad quartā inclinari / quæ sua grossiori soliditate vlterius proficisci non finit. has mētales vnitates: vocalibus signis figurat. primā quidem altissimā / simplicissimāq; mētem: deū nominat. aliam radicalem nullā priorem se habēs radicem: intelligentiā appellat. tertiam quadratam intelligentiæ contractionem: animā vocat. finalem autē soliditatem / grossam / explicatā / non amplius cōplicantem: corpus esse cōiectat. Omnia autē in deo deus / in intelligentia intellectus / in anima aīa / in corpore corpus: qđ aliud non est ꝙ mentem omnia cōplecti / vel diuine / vel intellectualiter / vel animaliter / vel corporaliter. Diuine quidē: hoc est ꝑut res est veritas. Intellectualiter: hoc est vt res nō est veritas ipa / sed vere. Animaliter: hoc est vt res est verisimiliter. Corporaliter vero: etiā verisimilitudinē exit / & cōfusionem subintrat. Prima vnitas: penitus existit absoluta. vltima vero / quantū possibile est omnem absolutionē exiens: cōtracta est. secūda: multum absoluta parum cōtracta. tertia: parum absoluta / multum cōtracta. Quapropter sicut intelligentia nō est penitus diuina seu absoluta: ita nec rationalis anima penitus diuinitatis exit participationem. vt admiranda in inuicem progressione / diuina atq; absoluta vnitate gradatim in intelligentiā & rationē descendente / & contracta sensibili / per rationem in intelligentiam ascendente: mens omnia distinguat / paritérq; connectat.

1. Deus
2. intelligentia
3. anima
4. corpus

Descensus / Ascensus

¶ De prima vnitate. CAP. VII.

Prima vnitas.

Amplius te attentiorem faciat dicēdorū vtilitas. magna enim atq; occulta: in lucē ducere tentabo. Primo illa diuina vnitas / si numerus rerū fingitur exēplar: oīa præuenire / cōplicareq; videt. ipsa em̄ omnem præueniēs multitudinem: omnem etiā anteuenit diuersitatē / alietatē / oppositionē / inæqualitatem diuisionem / atq; oīa alia quæ multitudinem cōcomitant. Vnitas quidem nec binarius nec ternarius est / atq; ita deinceps: ꝗuis oīa ea sit quæ sunt ternarius / quaternarius / & reliqui numeri. si species rerū vt numeri distiguunt: ipsa absoluta vnitas / nullius speciei est / nullius noīs / nulliusq; figuræ / ꝗuis omnia sit in oībus. ipsa est vnitas omnis pluralitatis: vnitas quidē pluralitatis generum / specierū / substātiarum / accidentiū / vniuersarumq; creaturarū / mēsura vna omniū mēsurarum / æqualitas vna omniū æqualiū & inæqualiū / connexio omniū vnitorū & segregatorū / quēadmodum vnitas omnem tam parem ꝙ imparē numerū simplicitate sua cōplicat / explicat / atq; cōnectit. Intuere mēte profunda: vnitatis infinitam potentiā. maior em̄ est per infinitū omni dabili numero. nullus em̄ est numerus quantūcunq; magnus: in quo vnitatis potentia quiescat. Cū itaq; omni dabili numero per vnitatis virtutē maior absq; statu haberi possit / per solius vnius potentiam inexhauribilem: constat omnipotentē eam esse. Multa de hoc in iam antedictis audisti: multaq; dici semper posse ex his vides. ea etenim quæ dici possent: numeri quidē sunt inexplicabilis vnitatis / numeralesve figuræ inuariabilis veritatis. quā tāto clarius intuebimur: quāto absolutius atq; vnitius cōcipitur. Qui em̄ absolutam & ipsam tantū cōcipit vnitatem: ineffabilē eam videt. cuius em̄ respectu: potius vnum ꝙ aliud sortiret nomē? Si cūcta alia separasti & ipsam solā inspicis / si aliud nunꝙ aut fuisse aut esse aut fieri

Non aliud !

posse intelligis/si pluralitatē omnē abiicis atq; respectū/& ipsam simplicissimā tantum vnitatē subintras/ita vt eam nō poti⁹ simplicē q̄ nō simplicē/nō potius vnā q̄ non vnam comprobes: arcana omnia penetrasti. nulla ibi dubietas: nullum impedimentū. Contemplare igitur mentis vnitatē/per hanc absolutionē ab omni pluralitate: & videbis non esse eius vitam corruptibilē in sua vnitate absoluta/in qua est omnia. huius autem absolutæ vnitatis præcisissima est certitudo: etiā vt mens omnia in ipsa atq; per ipsam agat. Omnis mens inquisitiua atq; inuestigatiua: non nisi in eius lumine requirit/nullaq; esse potest quæstio quæ eā non supponat. quæstio an sit/nōne entitatem? quid sit/quidditatem? quare/causam? propter quid/finem præsupponit? Id igitur q̄d in omni dubio supponitur: certissimū esse necesse est. Vnitas igitur absoluta quia est entitas omniū entium/quidditas omnium quidditatū/causa omnium causarū/finis omniū finium: in dubium trahi nequit/sed post ipsam/dubiorū est pluralitas. Aduerte igitur Iuliane pater/q̄ clara atq; breuis est theologia: sermone inexplicabilis. quoniā ad omnē de deo formabilem quæstionē: primū posse responderi vides/quæstionem omnem de ipso esse ineptam. omnis enim quæstio: de quæsito oppositorū alterum tātum verificari posse admittit/aut quid aliud de illo quæsito q̄ de aliis affirmandū negandūve existit. Hæc quidem de absoluta vnitate: credere absurdissimū est. de qua: nec alterum oppositorū/aut potius vnū quodcūq; q̄ aliud affirmatur. Si vero affirmatiue quæsito satisfacere optas: absolutum præsuppositum repetas. vt cum dicitur an sit: respondeatur entitatem/quæ præsupponitur/ipsum esse. Ita quidem in quæstione quid sit: quidditatē respondeas. & ita deinceps. In quæstione an deus sit homo: entitas atq; humanitas præsupponunt. quare dici poterit ipsum entitatem eam esse/per quam est humanitas. ita in quæstione an deus/angelus sit: eum entitatem absolutam angelitatis asseratur. & ita de singulis. Quoniam autem omnis affirmatio negationi aduersari creditur: hæc iam dicta responsa præcisissima esse non posse ex hoc aduertis/q; primū per infinitum omnē præit oppositionē/cui nihil cōuenire potest non ipsum. non est igitur cōiectura de ipō verissima: quæ admittit affirmationē cui opponitur negatio/aut quæ negationem quasi affirmatione veriorem præfert. quis verius videatur deum nihil omniū quæ aut cōcipi aut dici possunt existere/q̄ aliqd eorū: non tamē præcisionē attingit negatio cui obuiat affirmatio. Absolutior igit̄ veritatis extitit cōceptus: qui ambo abiicit opposita disiunctiue simul/& copulatiue. non poterit enim infinitius responderi an deus sit: q̄ q; ipse nec est nec non est/atq; q; ipse/nec est & non est. hæc est vna ad omnē quæstionem altior/simplicior/absolutior/cōformiorq; respōsio ad primā ipsam simplicissimā ineffabilem entitatem. Hæc quidē subtilissima cōiecturalis responsio: est ad omnia quæsita æqua. coniecturalis autē est: cum præcisissima/ineffabilis/inattingibilisq; tam ratione maneat q̄ intellectu.

[Paradox!] [Augustin-Descartes!] [Non aliud] [Paradox]

¶De secunda vnitate. CAP. VIII.

Secunda vnitas. 10.

INtellectualis est: hæc vnitas. cum autē omne nō primū ab ipso absolutissimo descendēs/aliter q̄ alteritatē versus/pergere intelligi nequeat: nō erit hæc vnitas simplicissima vt prima/sed intellectualiter cōposita. cōpositionē vero ab vno & altero: hoc est ex oppositis eē/ratio dicit. nec tamē hæc vnitas: aliter ex oppositis est q̄ simplicē cōuenit esse radicem. non igit̄ ipsam opposita præueniūt vt sit ex ipsis quæ præcesserūt/sed simul cum ipsa exoriunt̄: sicut intellectualiter numerū cōponi necesse est. copulātur igit̄ in eius simplicitate radicali opposita ipsa/indiuise atq; irresolubiliter. denaria em̄ vnitas: absq; radice est. nā eam præter

primã nulla præcedit vnitas:cuius multiplicatiõe exurgat. ex ſola em̃ prima/ortũ capit:quã omnis ſequit̃ oppoſitio. eius itaq; initiũ:nullis diuerſitatibꝰ eſt inuolutũ. Quapropter quicq̃d in ſubſequẽtibꝰ in diuiſionẽ progredit̃: in hac ipſa vnitate radicali nõ diſiungit̃. vti differẽtiæ diuiſiue oppoſitæ in ſpeciebus diuiſæ: in generali complicantur ſpecierum radice. connexio autem : omni diſiunctione ſimplicior eſt atq; prior. Quapropter quæſtiones/ alterum oppoſitorum de ipſa entitate negabile ſupponentes/atq; alterũ tantum affirmabile : improprie moueri vides. omne enim de intelligentia qualitercũq; affirmabile:incompatibile non habet oppoſitum. Altius enim atq; ſimplicius eſt intellectuale eſſe eo eſſendi modo : qui cum non eſſe eſt incompatibilis. Vnde intellectualis illa vnitas : radix quædam cõplicatiua oppoſitorũ in ſua explicatione incompatibilium/exiſtit. Ea enim oppoſita quæ in explicata eius rationalis vnitatis quadratura incõpatibilia ſunt:in ipſa complicãtur. Motus enim rationaliter:quieti incompatibiliter opponitur. ſed ſicut infinitus motus coincidit cum quiete in primo:ita & in ꝓxima eius ſimilitudine non ſe exterminãt/ ſed cõpatiuntur. nam motui intelligentiæ nõ ita opponitur quies/ꝙ dum mouetur pariter non quieſcat. ſimplicior enim eſt hic motus intellectualis: q̃ ratio menſurare queat. ſimiliter & de quiete/& cæteris omnibus. Acute igitur quantũ vales: hæc concipe. Nam in anteexpoſitis de docta ignorantia/ memor ſum de deo me intellectualiter ſæpe locutum per contradictoriorum copulationem in vnitate ſimplici: iam autem in proxime præmiſſis/diuinaliter intentum explicaui. improportionaliter ſimplicior eſt negatio oppoſitorum diſiunctiue ac copulatiue / q̃ eorum copulatio. Aliter autem diuine ſecũdum primæ abſolutæ vnitatis conceptũ de deo: aliter ſecũdum hanc intellectualẽ vnitatẽ dicendũ / multoq; adhuc ſubmiſſius ſecũdũ rationem. Vnitas autem iſta/ ad primam improportionalis / oppoſitorũ compoſitionem penitus non euadit:ſed in ea/ oppoſita cõpatibilem cõcordantiam nondum exierunt. Vnde cum quæſtiones omnes a ratione inueſtigatiua progredientes / ab intelligentia omne id ſint quod ſunt:non poteſt quæſtio de intelligentia formari/in qua ipſa præſuppoſitiue non reſplendeat. Ratio enim de intelligentia inueſtigans/ quam nullo ſenſibili ſigno compræhendit:quomodo hanc inchoaret inquiſitionem ſine incitatiuo lumine intelligentiæ ipſam irradiantis? Habet ſe igitur intelligentia ad rationem:quaſi deus ipſe ad intelligentiam. Si igitur coniecturaliter reſpondere ad motas de ipſa cupis quæſtiones:ad præſuppoſitum aduerte/ atq; ad ipſum reſponde. Dic igitur in quæſtione an ſit intelligẽtia:ipſam eſſe entitatem per rationem inueſtigantem præſuppoſitam/ a qua ratio vt a radice ſua entitatem ſumit. In quæſtione quid ſit/pariformiter dic:eam præſuppoſitam intellectualem quidditatẽ eſſe/a qua rationis quidditas dependet. ita de cæteris. Certa eſt igit̃ vnitas radicalis:q̃uis non ſit ipſa certitudo vti prima eſt. atq; in omni ratione/vt in quadrata:radix exiſtit/& præſupponit̃. Qꝫ ſi ad intellectualem veritatem/inquiſitionẽ dirigere inſtituis: neceſſe eſt vt intellectualibus fruaris terminis. qui nullum incompatibile habent oppoſitũ : cum incompatibilitas de natura illius intellectualis vnitatis eſſe nequeat. Vnde vſuales termini qui rationis ſunt entia: intelligentiam non attingunt. Intelligentia enim:neq; ſtat neq; mouetur / neq; quieſcit / neq; in loco eſt / immo neq; forma eſt / neq; ſubſtantia aut accidens / eo modo quo termini illi per rationem impoſiti ſignificant. Sicut enim intellectus radix eſt rationis : ita quidem termini intellectuales/radices ſunt rationalium. Vnde verbũ intellectuale ratio eſt: in quo vt in imagine intellectus relucet. Radix igitur vocaliũ terminorũ: ſermo eſt

lumen intelligentiae

intellectualis. Constat autem tibi / vnitatem rationis simplicis complicare rationem motus & quietis / curui & recti / atq; cæterorum oppositorum. si igitur rationes oppositorũ se in simplicitate absolutioris vnitatis rationis cõpatiuntur / & si ratio sermo est intelligentiæ: manifestum tibi erit non in vsualibus rationis terminis / sed in ipsamet rationis vnitate cõplicationem oppositorũ intellectualis vnitatis relucere. Quapropter si quæritur an intelligentia sit quãta: ꝓpinqua cõiectura poterit respõderi per rationem / dicendo ipsam non aliter quantã q̃ ratio quanti ostendit. non em̃ hic terminus quantũ / intellectualis est: sed quanti ratio. Ita quidem ad quæstionẽ an in loco intelligẽtia sit? Ratio loci / queadmodum quadratũ radicis / intelligentiæ cõtinentia existit. ita quidem ipsa ratio est substãtia: hoc est quia de ipsa / ratio substantiæ effluit. & ita de reliquis. Intelligentia igitur nihil horum est / quæ dici aut nominari possunt: sed est principium rationis omniũ / sicut deus intelligẽtiæ. In istis meditare diligenti assiduitate: & dum profunda mente intraueris / difficilia apud plures tibi manifestabũtur: dulcore intellectualis dulcedinis / omnem sensibilem amœnitatem incomparabiliter excellentis.

De tertia vnitate. CAP. IX.

Tertia vnitas. 100

ANima: numerus ĩtelligẽtiæ quã quadrate explicat / nõ incõgrue cõcipit. sicut ipsa intelligentia: numerus est vnitatis supsimplicis. vnitas em̃ intelligẽtiæ numerat in anima: dũ multipliciter cõtrahit. Quoniã autẽ in ipsa anima / vnitas intelligentiæ explicat: ipsa in anima resplendet vt in propria imagine. Deus lumen est intelligentiæ: quia eius est vnitas. ita quidem intelligentia animæ lumẽ: quia eius vnitas. Hoc attentius aĩaduerte. quoniã & sic corporalis forma / vnitatis animæ numerus existit: animæ virtutẽ seu vnitatem nõ in se sed eius corporali exploratione sensibiliter intuemur. sic & intelligentiam non in se: sed in anima. nec primã / simplicissimã / absolutissimãq; vnitatem in se vti est: sed in ipsa intuemur intelligentia / vt in numero & signaculo. Deus igitur forma intelligẽtiæ est: intelligentia animæ / anima corporis. Omnia igit corpora / numerus cum sint animæ: merito vnitatis potentia eius / tibi magna occurrit. Considera igit rationẽ ipsam: non vt cubici corporis radicẽ / sed vt mediũ per qd̃ intellectualis radix in corpus descendit. nam est instrumentũ intellectus: atq; ita principiũ seu radix instrumentalis corporaliũ. Centenaria vnitas animã figurat: millenaria corpus. exurgit autẽ mille ex ductu denarii in centenariũ: hoc est ex multiplicatione intelligẽtiæ per animã. In omnibus igit corporalibus: cũ anima vt radix reluceat instrumẽtalis / nõ erit tibi difficile ipsam in oĩbus venari sensibilibus signis eius. quoniã in ipsis est forma vt sigilli in cæra p intelligẽtiã impressa. omne igit qd̃ auditu pcipit: eius gestat characterem. quæstiones igit omnes quæ de ipsa moueri audis: ab ipsa signatas cõcipias. vnde omnes / animæ rationem supponunt. quæstio em̃ an sit: rationis est. ita & cæteræ omnes. Non potest igitur dubitari an sit: cum sine ea / dubia moueri non possint. Si quis quæsierit an anima sit quanta: dices eam non quãtam corporaliter / sed quãtam vt numerus est intelligentiæ. nam cũ sit vnitas sensibiliũ: omne diuersum sensibiliter / in ipsa est vnum. Sensibilis igitur seu corporalis quantitas seu qualitas / & ita de singulis sensibilibus: ita quidem se habent / ꝙ eorum omniũ vnitas ratio animæ existit / a cuius vnitate ꝓgrediuntur. Diuersa igitur / alia / atq; opposita sensibiliter: vnã habẽt rationẽ / quæ varie cõtracta / varietatẽ sensibilium efficit. Iudicia igitur animæ sunt vt numeri: quorũ alter par est / alter impar. & nunq̃ simul idem par & impar. quapropter non iudicat anima in sua ratiõe opposita cõpatibilia: cũ eius

Form des Siegels im Wachs
So Seele durch Geist in Körper

iudicium numerus sit eius.& si acutius cōsideraueris:omnis vnitatis numerus/ad suam se habet vnitatē modo conformi.Nam vnitatis omnis numerus/denario perficitur:simplicissimę vnitatis numerus simplicissimo numero in denarium pergit. Quæ igitur sunt in prima vnitate ipsa vnitas simplicissima:in eius explicatione numerali reperiuntur diuersa atq; differenter alia.Ita quidem intelligētiæ/quæ sunt numerus simplicissimæ atq; absolutę vnitatis:intellectualiter quidē numeri naturam in ordine ad primum participant. Reperitur igitur intellectualis differentia/oppositio/alietas/& si quid aliud/numero cōuenit:sed hæc/vnitas sunt in absoluta. Ita quidem quadratæ diuersitates/alietates/oppositiones/in ratione:sunt vnitas intellectualis.atq; cubicæ oppositiōes/& alietates sensibiles/& corporales:sunt vnitas in ratione.Hac igitur via progredere in inquisitionibus:si ad veriores volueris pertingere coniecturas.

¶De vltima vnitate. Cap.X. Quarta vnitas 1000.

Ensibilis corporalisve vnitas:est illa quæ millenario figuratur.Ipsa enim ea propter vltima existit/quoniam est vnitatum explicatio. neq; ipsa intra se complicās est:vt in numerum pergat/sicut nec prima numerum sequitur/quæ tota complicans est.Solida atq; compositissima est hæc sensibilis vnitas:vti ipse millenarius.Et vt harum vnitatum conceptum subintres:eas concipe differentes. quia prima sit vnitas simplicissimi puncti.secūda simplicis lineæ.tertia simplicis superficiei.quarta simplicis corporis.Scies posthæc:clarius vnitatem puncti simplicissimi/omne id esse qđ in lineali/superficiali/atq; corporali extat vnitate.sed vnitas lineæ:est id omne quod in superficiali & corporali est.atq; superficialis:pariformiter est id omne quod in corporali.Non sunt sensibiles & discretales tres priores vnitates:nisi per mentem ipsam/quæ sola punctum seorsum/lineam & superficiem concipit/sensus vero corporeum tantum attingit.Plane nunc ineptitudinem nostram valebis examinare:quando per sensibilia mensurare nitimur mentalia/quando cū corporali grossitie/superficialem molimur effingere trinitatem.Inepte quidē agimus: si lineæ simplicitatem per corpus figurare nitimur. Ineptissime autem:dum indiuisibile/absolutissimum punctum corporea forma vestimus.Quapropter per has corporales sensibiles formas qualescūq;/aut per has sensibiles literatorias traditiones: non nisi inepte adumbramus subtiles theologicas atq; intelligentiales formas.Sensus animæ sentit sensibile:& non est sensibile/vnitate sensus nō existente.sed hæc sensatio est confusa atq; grossa:ab omni semota discretione. Sensus enim sentit & non discernit.omnis enim discretio:a ratione est.nam ratio:est vnitas numeri sensibilis. Si igitur per sensum discernitur album a nigro/calidum a frigido/acutum ab obtuso/hoc sensibile ab illo/ex rationali hoc proprietate descendit.quapropter sensus vt sic:non negat.negare eñ:discretionis est.tantum eñ affirmat sensibile esse:sed non hoc aut illud.Ratio ergo/sensu vt instrumento ad discernendū sensibilia vtitur:sed ipsa est quæ in sensu sensibile discernit.Aduerte itaq; Iuliane pater:quomodo ab hac ipsa sensibilium regione/omnis alienata est negatio atq; non esse.a regione vero supremæ vnitatis:omnis affirmatio procul est eliminata.In regionibus vnitatum mediarum:ambo permittuntur.complicatiue:in ipsa secunda.explicatiue:in tertia. In hac infima vnitate:verba tantum præsentis sunt temporis. in illa suprema: nullius sunt temporis.in secunda vero:complicatiue/præsentis & non præsentis.in tertia autem:explicatiue/præsentis vel nō præsentis.Si igitur terminos vnitatibus de quibus tibi inquirendi propositum est adaptaueris: veriores coniecturas efficies.

Cum enim de deo quæreretur an heri fuerit: per hoc ꝙ verba a tempore sunt absoluta in diuinis / facile quid respondendum concipis. quãdo enim fuisse / ambit esse & fieri / & nullius est temporis: æternitati conuenit. Si autem de intelligentia hæc quæstio formaretur: si fuisse / præsens & nõ præsens cõplicat (æterno ab æternitate proxime cadente & progrediente) conuenire poterit. ita de reliquis. Sic etiam si de vnitate vna quasi & alia / loqueris: adaptare ad hoc / dicendi modum. vt cum de deo nos homines rationales loquimur: regulis rationis deum subiicimus. vt alia de deo affirmemus / alia negemus: & opposita contradictoria disiunctiue applicemus. Et hæc est pene omnium theologorum recentiorũ via: qui de deo rationaliter loquuntur. multa enim hac via admittimus in schola rationis: quæ scimus secũdum regionem simplicis vnitatis neganda. Ratio enim omnia in multitudinem / magnitudinemq; resoluit. multitudinis autem principium est vnitas / magnitudinis trinitas: vt in figuris polygoniis trigonus. Via igitur rationis prĩcipium omnium est vnum & trinũ. non vt vnitas & trinitas sunt plura / cum pluralitatis principium sit vnitas: sed vt sunt vnitas quæ trinitas. Intelligentia autem vocabulorum rationalium ineptitudinem aduertẽs: hos abiicit terminos / deum supra eorũ significata / tanq̃ eorum / cõplicans concipit principium. & quia in ipso diuinitatis radio videt suum cõceptum deficere: affirmat ipsam super omnem complicationẽ & explicationem intelligi debere / & ipsum vti est concipi non posse. Ita pariformiter de intelligentia agimus: dum de ipsa ratiocinãdo disputamus. hac via dum sensibile ad rationem eleuamus / aut intelligentiã / siue ad primã absolutissimam vnitatem: de eo secundum illius regionis regulas loqui necesse est. dum enim vnitatem ab omni sensibili / rationali / aut intellectuali pluralitate absoluerimus / & in simplicitatem infinitam redegerimus: non est amplius aliquid de ea affirmabile. neq; enim tunc potius est lapis q̃ non lapis: sed est omnia. ita de reliquis. & hoc absq; scrupulositate ĩtelliges: si aduertis absolutam vnitatem lapidis / non esse plus lapidis / q̃ non lapidis / ꝙꝙ omnium vna est absoluta vnitas / quæ est de⁹. Vnde sicut absoluta vnitas lapidis istius sensibilis & rationalis est deus: sic eius intellectualis vnitas est intelligẽtia. Quare patet quibus regulis tunc de eo coniecturandum existat. Ego te etiam vnum notare rogo: quomodo ipsa sensibilis vnitas cui non patet progrediendi vlterior via / in sursum regreditur. nam descendente ratione in sensum: sensus redit in rationem. & in hoc: regressionis progressiones aduertito. redit enim sensus in rationem / ratio in intelligentiã / intelligentia in deũ: vbi est initium & consummatio in perfecta circulatione. Numerus igitur sensibilis redit in suum vnitatis initium / vt per ipsum in intelligentia / & per intelligentiam in deum finem finium pertingere queat. finis sensibilium: anima / seu ratio. Deuiat igitur sensibilis vita a via reditionis & finis: dum se ab vnitate rationis alienat. ita ratio deuiat: ab vnitate intelligentiæ / longius abiens. sic ipsa intelligentia: si ab vnitate absoluta quæ veritas est / aliorsum declinauerit. Hæc sic dicta sint ad præsens.

Gegensatz zu den Früheren

Gott supra complicationem et explicationem
An sich unerkennbar.

Regredi –
Descensus – reditus
Progressio – regressio
Circulatio.

De vnitate & alteritate. Cap. XI.

Vnitas & alteritas.

QVantum ruditas dedit ingenioli / fundamenta quædam cõiecturarũ mearum explicaui ex numerorum ordine: nunc vnum semper menti incorporandum eadem radice contentum / adiiciam. Omnem constat numerum ex vnitate & alteritate constitui: vnitate in alteritatem progrediẽte / atq; alteritate in vnitatem regrediente. vt ex mutuo in inuicem progressu finitetur: atq; actu vti est subsistat. neq; potest esse: vt vnitas vnius numeri cum vnitate alterius / omnem te-

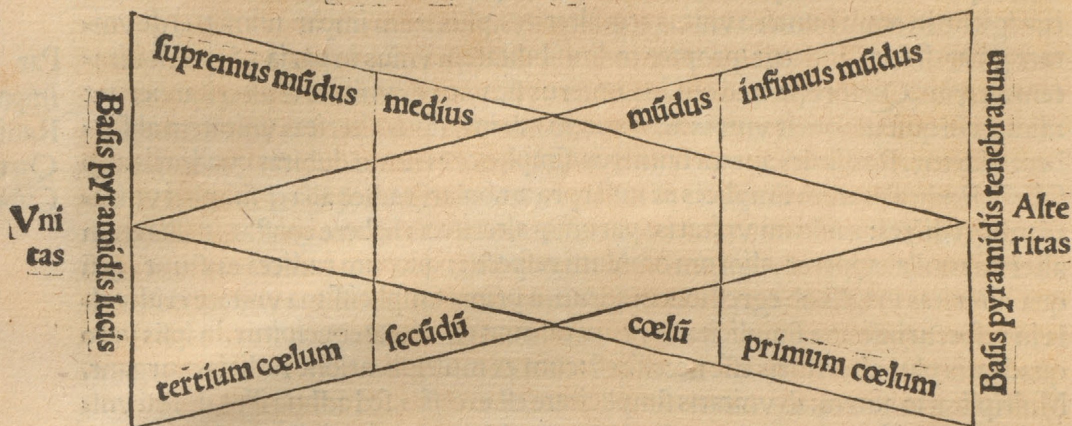
Progressus –
regressus

neat æqualitatem/cum præcisio æqualitatis impossibilis sit in omni finito. Variabitur igitur in omni numero vnitas atq; alteritas. plus enim impar numerus de vnitate q̄ par/habere videtur/propter indiuisibilitatem vnius in paria/& possibilitatem alterius. Quapropter cũ quisq; numerus sit vnus ex vnitate & alteritate: erunt numeri in quibus vincit vnitas alteritatem/& in quibus alteritas vnitatem absorbere videtur. Radicales autem numeros/simpliciores nemo dubitat quadratis atq; solidis. Radicales enim simplices ex nulla præambulari radice alia q̄ simplici vnitate progrediẽtes: multum vnitatis/parumq; alteritatis habere constat. in illis enim alteritas nulla apparet aliorum omnium respectu: quorum radices existunt. q; si qua alteritas in ipsis ob egressionem eorum a prima simplicissima vnitate existit: illa in respectu infinitæ simplicitatis primi tantum esse/recte concipitur. In ipsis vero quadratis plus alteritatis esse necesse est: cum ex multiplicatione radicis exurgant. Multiplicatio autem: ab vnitatis simplicitate est excessio. sed adhuc illos multũ vnitatis tenere vides: propter complicationem cubici numeri ex ipsis prodeuntis. cubus vero: parum simplicitatis/atq; multũ alietatis/diuisibilitatis/atq; multiplicitatis habet. Hac exemplari traditione: ipsum vniuersum & cunctos mũdos & quæ ex ipsis sunt: ex vnitate & alteritate in inuicem progredientibus constitui coniecta/varie quidem atq; diuerse. Nam vnitatis atq; alteritatis supremi cœli: simpliciores numeros/atq; ĩtellectuales & radicales esse audisti. medii vero: mediocriter. infimi: sensibiliter atq; solide. Intellectuales enim numeri/simplices sunt: & sunt simplices essentiæ numerorum rationalium/atq; sensibiliũ. Ex his rationales exoriuntur: qui proportionales existunt. sola enim ratio: proportionum naturã attingit. deinde sensibilis solidior numerus. Vnitas autem numeri intellectualis vti est trinitas: indiuisibilis atq; immultiplicabilis est. Non enim potest esse plus q̄ vna trinitas. ratiões autem tripli/plurificari & sensibili contractione multiplicari posse/manifestissime cõstat. Trinitatem autem multo amplius complicatiuam: q̄ tripli proportionem manifestum est. Complicat enim/omne trinum ac triniter intelligibile aut numerabile: sine quo tripla proportio esse nequit. Cum igitur ad essentiam eius non concurrat tripla proportio sed potius econuerso (ambit enim omne/trinum: siue triplum fuerit/siue non) eius complicatio maxima est. Triplum etiam complicat numeros multos triplos/& omne qualitercunq; triplicabile: sed tres nihil complicant. Cum enim a b c/numero/& tres dico: numerum explico. In hac quidem aut alia tibi acceptiori/similitudine: aptiores terminos atq; figuras fingito/pro intrando hos diuersorũ mundorum diuersos numeros. quos tamen in superiori mundo cũ scias intellectuales: sensibiliter ineffabiles cognoscis. Cum ergo nunc ad hoc perueneris vt omnia ex vnitate & alteritate coniectando videas: vnitatem lucem quandam formalem atq; primæ vnitatis similitudinem/alteritatem vero vmbrã atq; recessum a primo simplicissimo/atq; grossitiem materialem concipito. Facq; pyramidẽ lucis in tenebras/& tenebrarum pyramidem in lucem progredi: & omne inquisibile in figuram redigito/vt sensibili manuductione ad arcana/coniecturam conuertere possis. Et vt in exemplo alleueris: vniuersum in eam figuram quæ subsequitur conspice redactum.

Par
Impar
Radix
Quadrat⁹
Cubus.
Figura

FIGVRA PARADIGMATICA TRIVM
MVNDORVM, SVMMI LVCIFORMIS, INFIMI TENEBRIFORMIS, ET MEDII MEDIOCRIS.

FIGVRA .P.

ADuerte quoniā deus qui est vnitas:est quasi basis lucis.basis vero tenebrarum:est vt nihil.Inter deum autē & nihil:coniectamus omnē cadere creaturam.Vnde supremus mundus in luce abundat:vti oculariter cōspicis.non est tamen expers tenebrarum:quis illę ob sui simplicitatem in luce censeantur absorberi.In infimo vero mundo tenebræ regnant:quis non sit in eis nihil luminis.illud tamē in tenebris latitare potius q̄ eminere figura declarat.In medio vero mūdo: habitudo etiam existit media. Q; si ordinum atq; chororum interstitia quæris:per diuisiones hoc age.admonitum te semper esse volo eorum sępe dictorum:ne hoc figurali signo ad phātasmata falsa ducaris.quoniam nec lucem nec tenebras vt in mundo vides sensibili:in aliis coniectare.hoc retēto/vtere figura hac in omnibus inquirendis:quā P.(quia paradigmatica est)in sequentibus nominabo.

¶Explicatio. Cap.XII.

OMnis vis mentis nostræ circa ipsius debet vnitatis conceptum subtiliando versari.quoniam omnis cognoscibilium multitudo/ab eius dependet notitia:quæ est in omni scientia omne id quod scitur.Omnem autem multitudinem nominum eius:numeros quosdam/vnitatis nominis eius attende. Nam ratio vnitatis:est indiuisibilitas in se atq; ab alio quolibet segregatio. vnde vnitatem dicimus:multis attributionibus virtutis eius appellari. Nam omne id quod quandam dicit indiuisibilitatem/discretionem/atq; connexionem:vnitati conuenit.Omnia autem talia per vnitatem/opposita per alteritatem:figura complicat.indiuisibilitatem igitur in diuisibilitatem progredi: non est aliud q̄ vnitatem in alteritatem descendere.ita de incorruptibilitate in corruptibilitatem/immortalitate in mortalitatem/immutabilitate in mutabilitatem/immobilitate in mobilitatē:& ita de cæteris similibus.Et ita pari ratione de forma in formabile.quoniam forma est discretiua:quare vnitas.discretio in indiscretum seu continuum/speciale in cōfusum/lux in tenebras/subtile in grossum/spiritus in corpus:& similia horū cōcipito.sic actus in potentiam/totum in partem/vniuersale in particulare / species in indiuiduum/ amor in amabile/ars in artificiale:& quidem consequenter de omnibus connectentibus aut complicantibus ad complicata.nec est possibile opposita reperiri:quorum vnum nō sit vt vnitas/alterius respectu.Si igitur ad P.figuram oculum direxeris: videbis per descēsum vnitatis in alteritatem/& regressum alteritatis in vnitatem/ quomodo in supremo cœlo omnia quæ alteritatis existunt/in ipam vnitatē pergūt. Diuisibilitas enim in indiuisibilitatem/tenebræ in lucem/grossum in subtile/com-

Unitas !

Descensus – regressus

positũ in simplex/mortale in ĩmortale/mutabile in ĩmutabile/fœmineitas in mascu-linitatẽ/potẽtia in actũ/ĩperfectũ aut pars ĩ totũ:& ita deinceps.Cõtrariũ in infimo mundo:vbi indiuisibilitas in diuisibilitatẽ degenerat(vnitas eñ formæ ĩdiuisibilis sequit̃ naturã diuisibilẽ:vt q̃libet pars aquæ sit aqua/terræ terra)stabilitas ibi est in instabilitate/ĩmortalitas ĩ mortalitate/actualitas in potẽtialitate/masculinitas ĩ fœmineitate/atq; sic de singulis.In medio vero mũdo:media est habitudo.Q̃ si hæc diligẽti disquisiueris ĩgenio:maxĩa/atq; multis occultissima/clarissima luce ĩtueberis vsq; ad ipsa naturæ abditissima.duceris etiã ĩ variatiões terminorũ vni⁹ atq; alteri⁹ mũdi:quomodo stabilitas ĩ ĩferiori est ĩ instabilitate/& generaliter vnitas ĩ alteritate.quoniã hæc est eius vnitas quæ in alteritatẽ transiuit:nõ esse vnitatẽ sed alteritatem.contrarium in supremo mundo: vbi hæc est eius alteritas non esse alteritatẽ sed vnitatem.Ostendit autem ibi P.figura:omnia in mundo dabilia/in hoc differenter se habere.aliter quidem in vno absorpta est vnitas in alteritate / aut econuerso: aliter in alio secundũ plus atq; minus.propter quod ad maximũ aut minimũ simpliciter non deuenietur. Vnde quãto vnitas formalis/minus in alteritatẽ transiit:tanto nobilior/quia vnior.forma animalis vnior est : q̃ vegetabilis.quare forma vnius animalis non sequitur sectionem animalis:sicut aliquas sectiones vegetabilis concomitatur/& plus mineralis/& maxime elementorũ. Vides etiam cur in diuisione lapidis:necessario ad non lapidem deueniri possit/& hoc tãto citius/quanto lapis perfectior/ita de omnibus/ꝗꝙ necessarium sit si in infinitum progressio fieri nõ debet/vt ad ea deueniatur quæ elementa dicuntur:de quibus subiungemus. Oportet autem:vt cuiuslibet particularis inquirendi per P.figuram vnitatem in sua perfectione concipias.& secundũ eam lucis intensitatem atq; tenebrarum grossitiem/paruã/aut magnã imagineris : vt cuiusq; aliorum omnium respectu/prout in vniuerso cadit/singulariorem notitiam habere queas. Vnitatum autẽ graduationes ex his coniecta quæ audisti:vt illam maiorem affirmes/q̃ indiuisibilior est & plura vnit.Maior quidẽ est vnitas totius/oẽs partes vniẽtis:q̃ partis vnibilis. Quãto eñ vnitas min⁹ in actu/& plus in potentia est:tanto alterabilior est. Vnitas eñ vniens:vnitate vnibili perfectior est.& quanto in vnitate alicuius plures vnitatis conditiones cõcurrere vides:tãto pfectior est. Vnitas eñ:dicit rationẽ principii atq; finis intra se vnientis. Vnitas igitur animæ vnitate corporis perfectior est:quia vnitatis corporis finis/est animæ vnitas/a qua corporalis vt a quodã suo principio depẽdet.ablata eñ anima: perit & dissoluitur eius vnitas. Videmus autem aliquas vnitates plus esse in potentia vnibilitatis/alias plus in actu:vt propterea non perueniatur in recipientibus magis & minus ad maximũ aut minimũ simpliciter.neq; ad determinatas ostensibiles vnitates elementales infimas & minimas actu pertingimus:q̃uis eas esse/& adinuicem vnibiles non nisi in cõtinua vnibilitate subsistentes/ratio esse credat/in quibus vnitas est in alteratione cõtinua.sic etiam nec in actu maximas rationabiliter deuenitur:vbi vnibilitatis potentia est in actu perfecto/nullam aliam vnionem expectando. Aduerte igitur quoniam solo intellectu supra rationem concipere te oportet:vt asseras progressionem in infinitũ/simul & ad maximũ minimũue actu deuenire nõ posse.non eñ sciri potest quę terra sit elementalis tantũ:cum nulla non elementum ab alia omni terra distincta/sit dabilis.ita quidẽ de aqua.nulla eñ est aqua : quæ specialiter ab alia in elementationis gradu non differat.non est igitur minimum actu: scibile/neq; maximũ.vide in quantitate.Nam si quocũq; dato numero dabilis est maior:simul scitur nullum numerũ infinitum/atq; nullum datum maximũ.sic etiam si

omne quantū est in semper diuisibilia diuisibile: scitur neq; ad infinitas posse partes deueniri / neq; ad minimā. vnde etsi sensus aliquam minimā putat: ratio tamē illam diuisibilem & nō minimā dicit. ita & intellectus attingit hoc diuisibile esse: quod ratio minimum putat. igitur omne dabile: maius est minimo / & minus maximo / absq; eo q hic processus currat in infinitum. hic sola illa negatiua sciētia præcisionem inattingibilem tibi subinfert. nam q̄uis rationi appareat necessario ibi ad maximū deueniri / vbi infinitus gradualis prohibetur ascensus: tamen intelligentia ipsa videt verius esse per abnegationem præcisionis / nullum dabile esse præcise maximum de genere quidem maius recipientium. Tanta est igitur vis simplicis intellectualis naturæ: vt ambiat ea / quæ ratio vt opposita disiūgit. ratio eī quæ numerū absq; proportione nō attingit / atq; maximū actu admittit: ex noto ad ignota se viā habere cōiectat. Intellectus autē debilitatē rationis aduertens: has abiicit cōiecturas / affirmās eos nūeros pportiōales / pariter & iproportiōales / vt oīm pariter & singulorū lateat pcisio q̄ est de⁹ benedictus. Ratio vero: præcisio quædam sensus existit. vnit eī ratio sua præcisione sensibiles numeros: atq; ipsa sensibilia rationali præcisione mēsurantur. sed hæc non est vera simpliciter: sed rationaliter vera mensura. Rationalium vero præcisio: intellectus est qui est vera mensura. Sūma autem præcisio intellectus: est veritas ipsa quæ deus est. hæc attentissime notato. vnitatem autem in alteritatē progredi: est simul alteritatem regredi in vnitatem. & hoc diligentissime aduerte: si intellectualiter vnitatem in alteritate intueri volueris. nam animam esse in corpore: est ita ipsam in corpus progredi / q corporalis vnitas ingreditur in ipsam. ita de forma qualibet: quanto vnior atq; perfectior fuerit / tanto eam progredi est plus alteritatem regredi. Simplici eī intellectu progressionem cum regressione copulatā concipito: si ad arcana illa curas peruenire / quæ supra rationem disiungentem processionem a regressione / solo intellectu in vnum opposita complicante / verius attinguntur. Ad quæ philosophantes atq; theologi ratiocinantes: hactenus sibi sua positione principii primi / ingrediendi viam præcluserunt.

¶Nullum intelligibile: vti est / intelligi. Cap. XIII.

QVoniam vnitatem / vnitatē esse / est ipsam præcise atq; vti est esse: satis tibi clare constat vnitatem esse ipsam identitatem incommunicabilem / inexplicabilem / atq; vti est inattingibilem. Sicut eī omne ens in propria sua entitate est vti est: ita in alia aliter. hoc facile: si aduertis / appræhendes. Circulus enim vt ens rationis est: in sua propria rationali entitate vti est attingitur. Dum eī conspicis figuram a cuius centro ad circūferentiā omnes lineæ sunt æquales: in hac quidem ratiōe circulum vti ens rationis attingis. sed extra ipsam rationem propriam vti est / sensibilis est: & sicut in alio est / ita & aliter est. Non est igitur possibile circulū vti est in ratione: extra rationem esse. Sensibilis igitur circulus: in alteritate vnitatem rationalis circuli participat. Quapropter præcisio illa: vti circulus est / incommunicabilis remanet. nam nō nisi in alteritate multiplicatur. non est eī dabilis sensibilis circulus: vbi a cētro lineæ ad circūferentiam ductæ præcise sint æquales. imo nulla alteri per omnia vti est / æqualis dari poterit. Non est ergo circulus qui videatur / adeo præcisus: quin præcisior eo / semper esse possit. Et q̄uis vti est / non se aliter q̄ vti est cōmunicet: in alio tamen non potest nisi aliter participari. Non est igit̄ vti est / iparticipabilis suo defectu: sed quia in alio participatur / hinc & aliter. Adsis hic totus: vt ad coniecturarum varietatem subintres. Nullum enim intelligile vti est / te intelligere conspicis: si intellectum tuum aliam quandam rem esse admittis q̄ in-

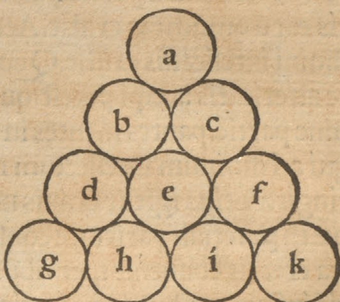
Verbindung von D.I. und Coniect, grundlegend

telligibile ipsum.solum enim intelligibile ipsum in proprio suo intellectu cuius ens existit: uti est intelligitur/in aliis autē omnibus aliter.non igitur attingitur aliquid uti est: nisi in propria veritate per quā est.In solo igitur diuino intellectu per quem omne ens existit: veritas rerum omniū uti est attingit/in aliis autē intellectibus aliter atq; varie.Neq; intellectus rei uti est: ī alio attingibilis est.sicut circulus uti est: in hoc sensibili pauimēto aut alibi/nisi aliter fieri nequit.Identitas igitur inexplicabilis: varie differēter in alteritate explicatur.atq; ipsa varietas/concordāter in unitate identitatis cōplicatur.Visio em̄ in variis videntibus differenter participatur: & visibilium varietas in unitate visus concordanter complicatur.sicut & videntiū diuersitas: in unitate visionis absolute concorditer continetur. Et quoniam diuina ipsa mens/omnium absolutissima est præcisio: ipsam omnes creatas mētes in alteritate variationis differenter participare contingit/illa ipsa ineffabili mente imparticipabili perdurante/conditione participantium hoc agente.Non sunt autem ipsę mentes in se diuini luminis radium capientes/quasi participationem ipsam natura præuenerint: sed participatio intellectualis/incōmunicabilis ipsius actualissimæ lucis earū quidditas existit.Actualitas igitur intelligentiæ nostræ: in participatione diuini intellectus existit.Quoniam autem actualissima illa virt⁹/nō nisi in varietate alteritatis accipi potest/quæ potius quadam concurrentia potentiæ concipitur: hinc participantes mentes in ipsa alteritate actualissimi intellectus/quasi in actu illo qui ad diuinum intellectum relatus alteritas siue potentia existit/participare contingit.Potius igitur omnis nostra intelligentia: ex participatione actualitatis diuinæ in potētiali varietate consistit.Posse em̄ intelligere actu veritatem ipsam uti est/ita creatis conuenit mentibus: sicut deo proprium est actum illum esse varie in creatis ipsis mentibus in potentia participatū. Quanto igitur intelligentia deiformior: tanto eius potentia actui uti est/propinquior.Quanto vero ipsa fuerit obscurior: tāto distantior.quapropter/in ꝓpinqua/remota/atq; remotissima potētia: varie differenter participatur.Nec est inaccessibilis illa summitas ita aggredienda: quasi in ipsam accedi non possit.nec aggressa: credi debet actu apprahensa.sed potius ut accedi possit semper quidem propinquius: ipsa semper uti est inattingibili remanēte. Tēpus em̄ ad æuum ita pergit: cui nunq̄(quis accesserit continue)poterit adequari.Vides nūc assertiones positiuas sapientum: esse coniecturas. Nam dum tu pater clarissimis tuis oculis faciem pontificis summi sanctissimi domini nostri Eugenii papæ quarti coram conspicis: de ipsa positiuam assertionem cōcipis/quā præcisam secundū oculum affirmas.Dum autem ad radicem illam unde discretio sensus emanat te conuertis(ad rationem dico)intelligis sensum visus participare vim discretiuam in alteritate/organice contracta.ob quā causam: defectū casus a præcisione intueris.quoniam faciem ipsam non uti est: sed in alteritate secundū angulum tui oculi ab omnibus viuētium oculis differentem contemplaris.Coniectura igitur est positiua assertio/in alteritate veritatem uti est participans.quemadmodum vero sensus/in unitate rationis suam alteritatem experitur/& assertiones sensibiles ab unitate præcisionis absoluendo/coniecturas facit: ita ratio in radicali unitate sua in ipso scilicet intelligentiæ lumine suam alteritatem/& casum a præcisione in coniectura inuenit.sic & intelligentia ipsa ut propinqua potentia: in unitate diuina se suo quidem clarissimo modo gaudet coniectare.Hæc quisq̄ tenens: participationis coniecturam/hac via efficiat.omne enim participabile cum non nisi in alteritate participetur: ī quaternitate participari necesse erit.pergit em̄ unitas a se in alteritatem:

Eugenius quartus.

& quaternario subsistit omne quod i alio participatur / nec maxime nec minime nec æqualiter poterit recipi. ipsa etiam vnitatis simplicitas / cum non vti est simplex / sed aliter participetur: in quadã (vt ita dixerim) cõpositione aut casu ab ea ipsa simplicitate / hoc est in simplicitatis alteritate participat. nõ igit pticipat simplicitas secũdũ partẽ / cũ sit simplicitas: sed modo quo participabile est simplex secũdũ se totum. Quoniam autem incõmunicabilis est maxime / minime / atq; æqualiter ipsa vnitatis simplicitas (secus enim vti est participaretur per coincidentiam: vt in docta ignorantia aperitur) hinc in quadam quaternitate / a maximitate / minimitate atq; æqualitate cadente / participari necesse est. Nõ igitur participatur vnitas / vt est complicans simplicitas / nec vt est alterata explicatio: sed vt alterabilis eius participabilitas explicatoria / quasi modus quidam virtutis ipsius cõplicatiue / imparticipabilis vnitatis / per quandam coincidentiam intelligitur. Dico enim secundum subiectam cõfigurationem / a / vnitas simplex complicans: imparticipabilis est vti est / est & iparticipabilis in modo b / aut c scilicet maxime aut minime / seu secũdum gradum altiorem aut inferiorem virtutis suæ. est & imparticipabilis in modo d / e / f. hoc est maxime / minime / aut æqualiter / seu secundum gradum altiorem / inferiorem / aut mediũ. nec est participabilis vt in g / h / i / k: quasi in quatuor qnibusdã simplicibus distinctis essendi modis superiori scilicet iferiori & duobus mediis / aut maxime / aut minime / aut magis maxime / aut magis minime. Si enim ita distincte quidem quasi secundum virtutis suæ partes / participaret: non eo perfectiori modo quo ipsa totalitas simplicis vnitatis eius participari posset / participaretur / sed defectuose. non est igitur participabilis secundum aliquem suiipsius distinctum gradũ: cum simplicitas indistinctibilis sit, nec est participabilis: vt quatuor illa / sunt tria regressiue. puta vt g h i k: censeantur a sua quaternaria alteritate retracta in ternariam d e f. nec vt adhuc magis vnita cẽseant in binaria b c: sed vt in ipsa vnitate a / quasi quadrifaria virtus in vnitate substantiæ subsistens consideratur. ibi enim tantum vnitas imparticipabilis / cum participabilitate coincidit: ita quidem vt omnia quæcũq; differenter participantia / non nisi in alteritate quaternaria / vnitatem aliter imparticipabilem attingere queant. hæc in infra dicendis: clariora fient. Magna vis coniecturalis artis / tibi hac via panditur: si hunc denarium explicatorium / complicatorie notaueris. Ars enim breuissima est: qua veritas ipsa indagatur. quæ etsi tribus lineis scribi possit in suæ vnitatis simplicis complicatione: tamen sine alteritate modorum / nec communicari poterit / nec participari. hinc de eiusdem reiteratione: mihi ignoscere velis.

FIGVRA PARTICIPATIONIS. A.

De tribus mundis. Cap. XIIII.

POst hæc / taliter quis ineptius tradita: mundum quendam supremum ex theophanico descensu diuinæ primæ vnitatis in denariam / atq; ex denariẹ vnitatis regressione in primam constitui concipe / qui & tertium cœlum si libet vocitetur. Alium pari descensu ex secundæ vnitatis in tertiam / & ipsius tertiæ ascensu in secundam constituas: qui & secundum cœlum dici poterit. Tertium vero mundum per descensum tertiæ vnitatis in quartã / & quartæ reascensum in tertiam coniecta. Vniuersum igitur sic erit ex centraliori spiritualissimo mundo / atq;

circūferentialiori grossissimo / & ex medio. Centrum primi: deus. centrum secundi: intelligentia. centrū tertii: ratio. Sensibilitas: est quasi grossissima cortex tertii / atq; circunferentialis tantum. Primum centrum: indiuisibilis entitatis / omnia in omnibus tenentis / vbiq; centralis. sensibilitas: semper extremitatem tenet. Omnia sunt in primo mundo. omnia in secundo. omnia in tertio / in quolibet modo suo. Entitas omnis rei: est centrum seu vnitas illa absolutissima. cum igitur hæc sit ipsa veritas omnium & cuiuslibet: est omnis res vera in tertio coelo / vt a veritate sua immediatius impermixtiusq; fluit / quasi pater in filiis. Est in secundo coelo: vt in verisimilitudine remotiori / quasi pater in nepotibus. Est in infimo coelo: vt in remotissima adumbratione / vbi in vltimis tantum signis occultatur / vt pater in distantissimis consanguineis ab eo descendentibus. Deus autem pater atq; principium nostrum est: cuius veræ filiationis imaginem in tertio tātum coelo tenemus. cuius centralis vnitas: est ipsa veritas. ibi tantum vt filii veri / veritatis regnum possidere poterimus. Vnde illud est intellectuale coelum / vbi lucet veritas clare vti est: cuius quidem veritatis lumen in secundo rationali coelo adumbratum rationibus / varietatem induit opinatiuam / in inferiori vero densissima grossitie confunditur.

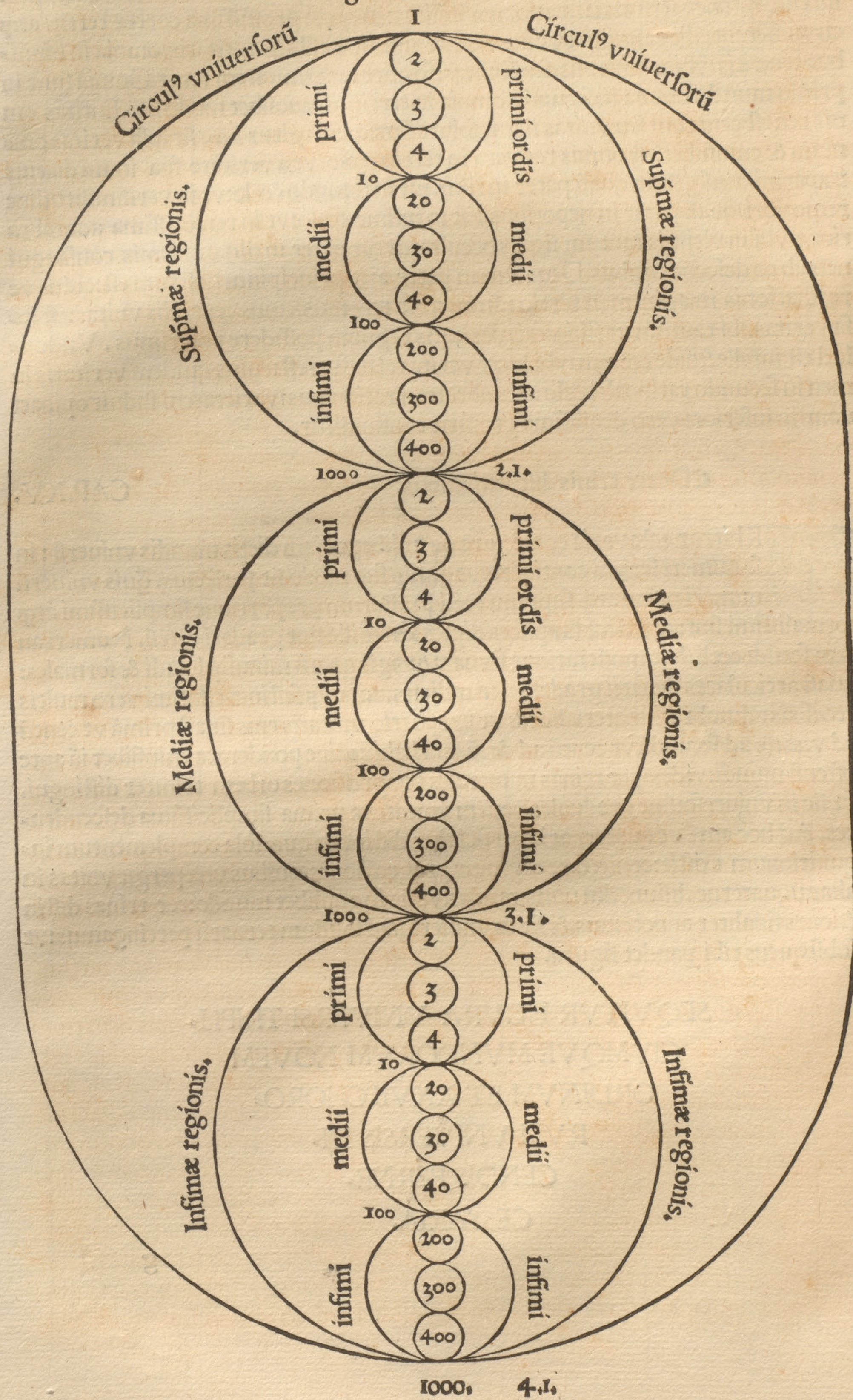
¶De ter trinis distinctionibus. CAP. XV.

Arbitror nūc varia coniectura quemlibet ex iam dictis mundis vniuersi: in se numeri seriem continere / vt quisq; suo modo sit perfectus. q̄uis vniuersi numeri primi atq; supremi coeli in aliorum proportione simplicissimi atq; formalissimi sint: ac si decē simplices digitales ī mille sint gradati extēsi. Numeri autem secūdi coeli / hac moderatione seruata / magis grossi minusq; lucidi & formales: quasi articulares denarii gradatim in millesimum vsq; festinent. Infimi vero multis tenebris adumbrati: materialiores vt proportio vnitatis eius sit ad primā vt centū ad vnū / & ad secundā vt centū ad decē. qua habitudine ponderata cuiuslibet iā ante ostensi mundi: vides / per trinas numerales progressiones orbem triniter distingui. vt sic in vniuerso: sint graduales nouem vnitates a prima simplicissima descendentes. Ad hoc autē vt quaternaria perficiatur distinctio quæ sola complementum inquisitionum existit: coniectare cogimur progressiones / quibus vna pergit vnitas in aliam / quaterne disiunctim numerandas. vt sic in quolibet mundo: ter trinas distinctiones finaliter annotemus. & sic in vniuerso / ad solidum ternarii pertingamus: vt subsequens tibi pandet figura.

Ter trina distinctio.

SEQVITVR FIGVRA VNIVERSI TRIPLICIVMQVE MVNDORVM NOVEM ORDINVM ET XXVII. CHORORVM VNIVERSIS DICENDIS PERNECESSARIA.

Figura vniuersi.

Hic supre=mus / com=pressus cir=culus: om=nino rotũ=dus intelli=gi debet.qđ nõ permisit fieri: ĩpres=soriæ char=tę angustia

MYſteria pluribus occulta/magna certe:ſi(vt res poſtulat)oculo mentis fi-
guram perſpexeris/tibi nota fient. Denario:omnis compræhenditur nu-
merus.quaternario:omnis progreſſio perficitur.quater igitur 10:40 ſunt
Hinc 40 circulos/omnibus tam magnis q̃ paruis in vnum collectis:reperies.Vnde
hæc progreſſio 1.3.9.27 cum 40 efficiat:non incongrue laudatur. nam vt.1.2.3.4.
vniuerſi numeri eſt ordinatiſſima progreſſio:qua nulla ordinatior dari poteſt(mul
tiplicatio enim binarii quaternarium efficit : ſicut additio vnitatis ad ternarium.
quaternarius igitur ordinatiſſime ex his procedit. & in quibuſcunq; quatuor aliis
numeris talis reperiri nequit)ita ad quaternarii denarium ſcilicet 40 progreſſio
nulla ordinatior illa quæ eſt 1.3.9.27. Poteris hoc experiri in co/ꝙ per ſubtractionē
& additionem horum quatuor numerorum ad inuicem omnes numeri ſingulari-
ter vſq; in 40 attinguntur.ſicut & primæ progreſſionis quatuor numerorum com
binationibus omnes numeri vſq; in denarium exurgunt:vt per teipſum probare po
teris vtrobiq;.Nec ſunt alii ordinatę progreſſionis quaternarii numeri dabiles prę
ter iſtos:qui numeros ſimul iuncti & quēlibet contentu per eorum adinuicem addi
tionem aut ſubtractionem efficiant. Deinde aduerte vnitatem ſimplicem quæ hoc
loco deum figurat/quatuor circulos contingere:maximum ſcilicet vniuerſi/ſupre-
mi mundi/ſupremi ordinis/& ſupremi chori.ita quidem gradatim: lumen atq; enti
tatem eius participant.primo vniuerſum.poſt hoc ſupremus mundus. deinde ſu-
premus ordo.vltimo & quarto loco ſupmus chorus. Vides conſequenter : chorum
choro/receptum lumen communicare/vſq; dum ad vltimum deuenitur. Singula-
rius etiam attendendum eſt : quomodo id quod in vniuerſo reperitur/reperitur &
in quolibet mundo & ordine cuiuſq;/modo autem abſolutiore & contractiore diuer
ſo.Nam denaria vnitas intelligentiam figurans/centenaria animam/millenaria cor
pus : aliter in ſupremo mundo eſt / ſecundum ſcilicet illius mundi naturam altam/
ſimplicem & nobilem/aliter ĩ medio/aliter in infimo vmbroſo.atq; in eodem ſupre-
mo mundo:differenter in ſupremo ordine & aliis ſubſequentibus.nam infimum ſu-
perioris cum ſupremo inferioris in omnibus coincidere conſpicis. Simplicior enim
eſt ſenſus ſuperioris mundi q̃ intelligentia medii.perfectiorq; eſt ſenſus ſupioris or-
dinis q̃ intellectus ſubſequentis.Age igitur nouem denarias vnitates atq; nouē cen
tenarias & alias millenarias nouem quas in 27 minoribus circulis reperies ſe ad in-
uicem ſecundum progreſſionales habere numeros/initium ſemper ab ipſa abſoluta
capiendo vnitate:& tunc experieris/quomodo in quolibet mundo ꝓgreſſio perfici-
tur.Nam ſi primus denarius ſupioris mundi eſt vt duo/ſecundus vt tria/& tertius
vt 4:perfecta eſt progreſſio.Si in ſecundo mundo primus denarius eſt vt 20/ſecun-
dus vt 30/tertius vt 40:perfecta eſt progreſſio.Sic in tertio ĩfimo primus denarius
vt 200/ſecundus vt 300/tertius vt 400:perfecta eſt progreſſio. Vnde ita de aliis dū
concipis vnitatibus:videbis quomodo vnitas intelligentiæ inferioris mundi/de na-
tura ſuperioris aut medii non eſt/ſed ab eius cadit ſimplicitate ſecundum numero-
rum configuratam proportionem.ſicut aliter iudicat grammaticę ſchola quēpiam
intelligentem/aliter mathematicæ/& adhuc aliter theologorum. Ita quidem ſecun
dum diuerſorum mūdorum varia iudicia:varie de his neceſſario iudicatur. Aliud
quidem eſt iudicium inferioris mundi/dum ſe ſingulariter attēdit:aliud dum eius
habitudo ad ſuperiores/aduertitur.Qui igitur coniecturarum moderationem con
grue diſtinguere cupit : hæc eum notare neceſſe eſt/vt ſciat diſtinguere/& ipſa di-
ſtincta iam ſingulariter / iam ad inuicem reſpectiue conſiderare / vt ſecundum has

habitudines nunc neget/nunc affirmet. Dum enim quæretur/an inferioris mundi natura/intelligentiam habeat: vides dicendũ esse intelligentiam contractam secundum eum mundũ ibi reperiri/& non reperiri intelligẽtiam secundum habitudinem altioris mundi. ita quidem de reliquis. Non eñ vnus mundus: aut numerat/aut loquitur/aut quicq̃ agit vt alius. intelligentiæ eñ non numerãtur vt lapides aut animalia/nec loquuntur vt homines: sed suis modis vtitur quisq; mundus.

PRIMI LIBRI DE CONIECTVRIS NICOLAI CVSANI FINIS.

EIVSDEM DE CONIECTVRIS LIBER SECVNDVS.

Præcisio rationalis. Cõparatio. Explicatio.

QVamuis nunc prolixius q̃ acutissimo ingenio tuo necesse sit/cuncta dixerim coniecturarum mearum fundamenta: opus tamen video etiam ob tardiores/qui forte aliquãdo hæc visuri sunt/vt ipsam simplicitatem atq; identitatem conceptus/in varietate multarum alteritatum captu peruiam faciam. & hinc ea quæ dixi: in praxi partim explicare curabo. vbi cum idem varie resplẽdere videbis: facile coniecturali arte ad cuncta deduceris. Cum autẽ omne nostrum studium in hoc feruentissimũ sit/vt veri notitiam in nobisipsis experiamur: hinc quasdam præmittam generalium notitiarum præambulares enodationes/vt demum ad artem peruenire queas/tuiipsius venandi peritia. coniecturaliter quidem: cum præcisio omnis/nobis abscõsa remaneat. Omnia autem participatione vnius id sunt quod sunt. ipsum vero cuius participatio est omnium pariter & singulorum esse: in omnibus & in quolibet/suo quodam modo resplendet. quapropter non habes alia consideratione opus: nisi vt in diuersitate rerum a te indagandarum identitatem inquiras/aut in alteritate vnitatem. tunc enim quasi absolutæ vnitatis modos: in alteritate contractorum entium intueberis. Omnes etiam figuræ: ad omnia inquirenda/modo adhibito subseruient. varietas autem modi/ex entium diuersitate exurgens: ita concipiatur quasi vnitas absoluta. modus quidem absolutæ necessitatis existat: qui in alteritate rerũ varie recipiatur. vt omne ens/seu vnitas omnis: sit modus quidam necessitatis. vti visio sensibilis: est modus quidam necessitatis visionis illius/quæ est absoluta necessitas. ita & visio rationalis: est modus quidam. & visio intellectualis: est modus quidam. Sed diuina ipsa visio: est modus varie participatus/qui est ipsa absoluta necessitas. Ad omnem autem visionem: absoluta ipsa visio idẽtifice se habet. quapropter in veritate cuiusq; indaganda: idem est modus. Sed quando diuersitatem vnius & alterius quæ ex alteritate participationis modi existit/rationaliter seruare proponis: vnitate modi te varie vti debere nõ ambigis/vt sensibilem ipsam visionem sensibiliter/rationalem rationaliter/intellectualem intellectualiter/in figuris inquiras. Seruiet eñ tibi P. figura ad omnes/& ad quãlibet. ad sensibilem: si vnitatem sensibilem feceris lucem/& alteritatem sensibilem vmbrã. ad rationalem: si lucem/lucem dixeris discursiuam/aut rationalem vnitatem. ad intellectualem similiter seruiet: quando vnitatem intellectualem/lucem feceris. Si etiã cõiecturam participationis formare volueris: eodem agas modo/a/visionem quam volueris supponẽdo. Ita quidẽ in figura vniuersi. si eñ circulũ vniuersi: vniuersorũ visionẽ absolutã participãtiũ supponas: plane oẽs varietates intellectualis/rationalis/atq; sensibilis visionis ĩtueberis. si de ĩtellectuali tãtũ tibi cura fuerit: circulũ maiorẽ vniuersum intellectualium visionũ facies/q̃rẽda cõspicis. ita quidẽ de rationali

rationaliter: & de sensibili/sensibiliter.hac arte: vti de visione/ita generaliter de omnibus inquiras/ sic vt identitate diuersitas/ & diuersitate identitas obseruetur. semper ad hoc attentissimus esto: ne te ineptorum vocabulorum seducat deceptio/ sed illis vtere cõuenientibus modis/ vt paucis præmissis audisti/ & fructum nõ paruum assequeris. Oportet etiam vt fundamentum istud inattingibilis præcisionis/ad hoc indesinenter resoluas: vt dum tibi aut sensibilis/aut rationalis/aut intellectualis occurrit præcisio/eam vt contractam/taliter præcisam admittas. cuius alteritatẽ tũc tantum intueberis: quando in vnitatem absolutioris contractionis ascenderis. Nam etsi ratio tibi dicit duo & tria quinq; esse præcise/ eo ꝙ hoc rationis iudicio negari nequeat: tamen cum ad rationis vnitatem/intellectum scilicet aspexeris/ vbi nõ maiorem esse numerum quinarium q̃ binarium aut ternarium/neq; alium parem aliũ imparem/neq; alium paruum alium magnum numerum reperies/cum ibi omnem numerum rationis/in vnitatem simplicissimam absolutum conspicias/non erit hęc vera/duo & tria esse quinq;/nisi in cœlo rationis. Præcisio igitur non nisi contracte in ratione reperitur: rationaliter scilicet/sicut in sensu/sensibiliter. Ita quidem dum vni asseris incompatibiliter aliud maxime opponi: veritatẽ præcisam rationis via/ affirmas/quæ intellectualiter præcisione caret. Sic etiam dum aliud asseris intelligere intelligentiæ/aliud velle/atq; ita de cæteris: verũ intellectualiter profers/non autẽ diuine/vbi non est aliud intelligere/& aliud velle. Non attingitur igitur præcisio nisi vti alia: quasi omnis præcisio in alteritate/absolutam veritatem quæ deus est/ita participet/sicut omne esse entitatem absolutam. Aduerte quæso ad profundam omnium inquirendarum scientiarum radicem. quoniam omne id quod rationis via præcisum ostenditur: ex eo tale est/quia de rationis cœlo existit. Ita de sensu atq; etiam intellectu. Nam cum ratio/alteritas sit vnitatis complicantis intelligentiæ: non est intelligentia in ratione nisi in alterata participatione. Negat igitur ratio complicationem oppositorum/& eorum inattingibilitatem coincidentiæ affirmat: sicut sensus negat genericam multorum sensibilium vnitatem rationalem. Visus enim nequit affirmare: de natura sensibilium esse sonorum aut dulce. Quapropter hæc est radix omnium rationalium assertionum: scilicet non esse oppositorum coincidentiam attingibilem. Hinc omnis numerus: par aut impar. hinc ordo numeri. hinc progressio. hinc proportio. Hinc irrationalis est proportio diametri ad costam: quia paris & imparis coincidentiam esse oporteret. Hinc etiam diameter circuli ad circumferentiam improportionabilis: quia ita differentiũ coincidẽtiam/ratio non attingit. Et vt breuissime multa dicam: nihil in mathematicis sciri poterit alia radice. omne quod demonstratur verum esse/ex eo est: quia nisi ita esset/oppositorũ coincidentia subinferretur. & hoc esset rationem exire. Sic omne id q̃d ostenditur per rationẽ adipisci non posse: ex hoc est/quia ex eius scientia esset ratio coincidentiæ oppositorum illatiua. Et quoniam in mathematicis relucet istud principiũ: rationalissimæ atq; secundum rationẽ verissimæ sunt eius ostensiones. in ipsis quoq; ratio delectatur: quasi in explicatione virtutis propriæ/vbi seipsam intuetur/in alteritate intelligentiã participare. Hinc hæ scientiæ quibusdam absq; doctore faciles sunt: qui habẽt rationem/nec nimium ĩ intelligentia absorptam/ nec in sensibilibus vmbris contractam. Et quoniã ipsa rationis alteritas/est & sensus vnitas: ipsam sensibiles alteritates complicare atq; explicare manifestum est. Hinc discurrit a complicatione ad explicationem: logice seu rationaliter inquirendo idem in diuersitate. Idem eñ est in conclusione syllogistica quod in præmissis: sed cõplicatiue in maiori/

II d cap II

Mathematik d. De Coniect 117v

explicatiue in conclusione/medio quidem modo in minori. Hinc vbi conclusio est cõplicans: maior est explicans. In ratione igitur vis complicatiua est: quia vnitas sensibilium alteritatum. similiter & vis explicatiua: quia alteritas intellectualis vnitatis/ pariter & vnitas sensibilium. Coincidentiam igitur complicationis & explicationis rationale cœlum ambit. quare illa rationalis complicatio explicatioq̄: nõ sunt de iis oppositis/quæ solum in intellectuali vnitate coincidunt. In diuina eñ complicatione: omnia absq̄ differentia coincidunt. in intellectuali: contradictoria se compatiuntur. in rationali: contraria/vt oppositæ differẽtiæ in genere. Hinc aduerte: quomodo dum numeras/in coincidentiam complicationis & explicationis ratio pergit. numerãdo enim/vnitatem explicas: & pluralitatem in numeri alicuius vnitatem complicas. Dum enim decem numerasti / notissimam complicantem vnitatem denarie explicasti: & pluralitatem ignotam/in denariam vnitatẽ complicasti. In ratione igitur oppositorum: quædam coincidentia est / quæ in sensibilibus attingi nequit. Ad hanc autem contrariorum coincidentiam/& rationis præcisionem / cum sensus attingere nequeat: omnia sensibiliter vti sunt subsistunt/quæ si aliter essent/coincidentiam ipsam subinferrent.

CAP. II.

¶De eodem.

Ttente incumbens præmissis: fœcundas habet coniecturas. Nam quando in explicatione rationaliũ adinuentionum/solum causam rationẽ inuenit: dilatabit vires multiplicitatis eius ĩ varia alteritate vnitatis eius. cũ enim ratione apprænendis omnem triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis/& causam apprænẽsionis nõ aliam q̄ rationem ipsam conspicis: ad profunditatẽ rationis viã habes. hoc est eñ: a te ita capiendũ. Ratio/quia ratio/ita iudicat: quia in rationali cœlo ita esse necesse est. nã triangulum nõ habere tres angulos duobus rectis p̄cise æquales: si hoc verũ est/vel est per coincidentiam vnitatis & pluralitatis siue trinitatis & vnitatis/aut recti & non recti/siue aliorum valde oppositorum. & tunc est locutio intellectualis mundi. Aut quia non est dabilis rectus angulus præcise neq̄ duo præcise æqualia/neq̄ tria duobus æqualia: sic est locutio sensibilis mundi/qui cadit ab æqualitate rationali in alteritatẽ sensibilem. Vnde ex hoc clarissime vides rationẽ in seipsa rationabiliter vera complicare: & nõ esse aliam apprænẽsionis causam nisi quia ratio/& non intelligẽtia vel sensus. ita quidẽ dum dicitur omne quãtũ in semper diuisibilia per partes diuidi proportionabiles: ratio necessario admittit. Si eñ verum non esset/coincidentiam contradictoriorum ratio admitteret: q̄d per rationem fieri posse impossibile iudicatur. Quapropter cõsidera q̄ omnium rationalium artium: ratio sola seipsa causa est/ & omnium radicalem causam quæ per eam attinguntur/hanc solam esse cõspicis. Si igitur a te quæratur: cur omnium triangulorum duo latera simul iuncta tertio sunt maiora/aut cur quadratũ diametri quadrati/est duplum ad quadratum costæ / aut cur quadratum lateris oppositi angulo recto est æquale duobus quadratis aliorum laterum/& ita de omnibus? respondebis hoc propterea rationis via esse/necessarium: quia si non/sequeretur coincidẽtia contradictionis. Pariter/si diceret: cur portio circuli ex chorda minori diametro & arcu/est ad circulum improportionalis? respondebis/quia aliter/contradictionis coincidentia sequeretur. Scire igitur ad hoc principium/vitandæ coincidentiæ contradictionis/omnia reducere: est sufficientia omnium artium ratione inuestigabilium. Tentaui ego aliquando affirmans diametri & circũferẽtiæ circuli proportionẽ inattingibilem atq̄ inadmissibilẽ/propter iã dictam coincidentiã vitandã:

& statim quid geometrice affirmandum/quidve negandum vidi. Nam in ipsis animorum conceptionibus/atq; in cunctis demonstrationibus Euclidis / aut quorumcunq;: vnicam hanc causam reperi in varietate figurarũ. Quis non videt/si duo latera trianguli simul iuncta possent esse tertio æqualia: ꝙ hæc proportio attingeretur: si enim omnis chorda minor est q̄ arcus cui subtenditur/& chorda minoris arcus similior est arcui suo q̄ chorda maioris: manifestũ est si admitteretur duas chordas mediorum arcuum æquales esse chordæ integri arcus/chordæ & arcus coincidentiam subinferri. Pariformiter si non omnis dabilis arcus/per medium diuisibilis esset: ad idem necessario deueniri oporteret. Sicut igitur necessariũ est omnis trianguli duo latera simul iuncta tertio maiora esse/& omne quantum esse semper diuisibile per proportionales partes si coincidentia sępedicta vitari debet: ita de omnibus geometricis demonstrationibus facile comperies. Tentabo hanc mathematicæ radicem aliquando (vita comite) explicare: vt ipsam scientiam hac via ad sufficientiam quandam reducam. Sic ergo si harmoniæ causas scrutaris: reperies alteritatem non aliter q̄ in vnitate subsistere posse. Quoniam autem alteritas / casus est ab vnitate: harmonia/est vnitatis & alteritatis cōstrictio. Necesse est autem simplum vnitatis: per suiipsius multiplicationem in duplum progredi. Simpli igitur & dupli constrictio per descensum simpli & ascensum dupli in vnum: necessario prima extat harmonica constrictio. ita dupli & tripli: secunda. & tripli & quadrupli: tertia. Et quoniam vnitas quaternario explicatur: hic & omnis harmonia. In his igitur numeris/1.2.3.4. atq; eorũ combinationibus: omnis extat harmonia. Causa igitur omnis harmoniæ: ex necessitate rationalis progressionis exurgit. Cur autem semitonii præcisio rationem lateat/causa est: quoniam eam attingere nequit sine paris & ĩparis coincidentia. Vides sensibiles combinationes quasdā: esse rationalis vnitatis. vnde rationalis ipsa harmonica vnitas dum in sensibilium combinatione propinque cōtrahitur: in ipsa/ratio delectatur quasi in opificio proprio/seu propinqua similitudine. sed quia præcisio eius explicari nequit: vnitas harmonica in varietate sensibiliũ varie explicatur. vt in variis varie explicetur: quæ in nulla vti est/præcise potest explicari. Ita quidem rationalis discursus scientiæ quæ dialectice dicitur: ad quandā ducitur rationis necessitatem. Dum enim complicatiua vnitas / quæ est & vniuersalitas/ in alteritate explicatur: rationaliter ex complicatiue noto / explicatiue ignotum attingitur. alioqui intelligentia non esset in ratione rationaliter: & vnitas non esset in numero numeraliter / seu in alteritate alterabiliter / & nihil omnium esset. Quapropter plura esse in vno genere generaliter / & in vna specie specialiter / & in inferiori specie adhuc magis specialiter / & speciem esse in indiuiduis indiuidualiter / & indiuidua in specie vninersaliter: necesse est / rationis via. Ratio autem: hanc vnicam artem discursiuam / in quaternaria alteritate explicat. Quatuor enim dicit propositionum quantitates. quatuor modificationes. quatuor syllogisticas figuras. & ita de reliquis. nec est aliud logica in qua rationis vis explicatur. Naturaliter igitur ratione vigentes: hac arte pollent. Rhetor autem conceptum imprimere volens: ratione vtitur vt audientium mentes immutet. Scit eñ conuenire receptioni: vt verbum ornetur conuenienti proportione. atq; vt ratione animetur: quaternarium causarum facit/atq; in vniuersorum circulum contrahit. tres cœlos respicit. in cœlo supremo: de causa secundũ necessitatē iustitiæ perorat. in secundo: vtilitatem desiderii sui ad ita deliberandum ostendit. in tertio ĩfimo: honestatē cōcurrere demōstat. & ad hoc/locos cōgruos inuenit: vt clare & ordinatim

Euclides.

Quadratur des Circels!

a complicatione ad explicationem pergat. Si tibi per ea coniecturarũ antedicta principia libuerit explicatiores tractatus componere: ad vniuersorũ figuram recurrito. & ipsum maximũ circulum rationẽ facito: & artes rationales lucidissimas & clariores abstractiores quasi atq; infimas magis adumbratas/atq; medias elicito. Si de mathematica ĩquiris / idem facito: vt aliam quandam intellectualem/aliam quasi sensibilẽ/ & mediã quasi rationalẽ constituas. Ita de arithmetica. ita de geometria. ita de musica. Si de musica seorsum doctior esse volueris: fingito vniuersorũ circulum musicę rationis/& aliã quasi intellectualem abstractiorẽ musicã/aliã quasi sensibilem/aliam quasi rationalẽ intueberis. miranda in his omnibus efficere poteris: si in his sedula meditatione verseris. Ita quidem de logica: sensibili/rationali/& intellectuali. ita de rhetorica. ita de grãmatica si libet/agas: mira quidẽ videbis. quoniam etsi rationalis vis in omnibus artibus participetur: tamẽ si altiorẽ rationis partẽ applicaueris arti rationali cuicũq; /ipsa erit quasi intellectualis respectu eiusdem artis quando inferiori rationis virtute animatur. Satis sit nũc ista sic tetigisse: adiiciam amplius alia quædam generalia ex virtute artis nostræ/proposito nostro congruentia.

Differẽtia & concordantia.

De differentia & concordantia. Cap. III.

Mens humana/rationis medio ĩuestigans/ĩfinitũ ab omni appræhẽsionis suę circulo eiiciẽs/ait: nullã rẽ dabilẽ ab alia quacũq; p ĩfinitũ differre/omnẽq; dabilẽ differẽtiã ĩfinita minorẽ/atq; ipsam ĩfinitã nõ plus differentiã q̃ cõcordãtiã esse. q̃q; de ipsa cõcipit cõcordantia. q̃dlibet igiẗ cũ quolibet cõcordat atq; differt: sed æqualiter p̃cise hoc/est impossibile. absoluta est eñ hæc p̃cisio ab vniuerso. Si igitur in sensibili mundo iuxta illius mundi naturam/hæc vera esse intelligis: patebit tibi omne sensibile cum quolibet / vniuersaliter quandam habere vniuersalem concordantiam/atq; cum vno maiorem q̃ cum alio. concordantiam autem vnitatem concipito/differentiam vero alteritatem: & in ipsa P. figura/mutuam vnius in aliam progressionem notato. Quanto igiẗ maior concordãtia: tãto minor differẽtia/& econuerso. quaternaria autem concordantia: in differentiam pergit. etsi has volueris progressiones vsq; ad cubum ternarii extendere: clarius distinctiones attinges. Omne igitur sensibile cum omni sensibili quandam habet vniuersalissimam concordantiam/& specialissimam differentiam. atq; inter hæc/duo quædam mediant: quorum alterum ob sui generalitatem se trahit ad ipsum vniuersale / alterum specialius se contrahit ad specialissimum. quapropter vnio omniũ sensibilium: vniuersaliter est in quadam natura vniuersali omnibus communi. Vnio alia: non adeo vniuersalis/sed generalis multis est. alia vero vnio: specialior est. vltima autem: specialissima. Omne igitur sensibile hoc aliquid singulariter existens: cum omni & nullo cõcordat/ab omni & nullo differt. atq; vt hæc coniectura tua in vniuersorum intueatur figura: centrum circuli minimi cuiuscunq; singulare aliquod fingito. tale quidem/vt centrum est/ab omnibus differt: vt punctus intra ambitum vniuersi scilicet maioris circuli cõtẽti/cũ vniuersis intra ipsum orbẽ inclusis vniuersalem habet conuenientiam. generalem vero: cum iis quæ post/intra subsequentẽ maiorem clauduntur circulum. Post hæc specialiorem: cum iis quos contractior includit. specialissimam vero cum iis: quos contractissimus constringit circulus. Singularitas igitur omnia singularisat / specialitas specialisat / generalitas generalisat/vniuersalitas vniuersalisat. Omnia enim vniuersalia / generalia / atq; specialia in te Iuliano Iulianisant: vt harmonia in lutina lutinisat / in cithara citharizat / & ita de reliquis. Neq; in alio hoc: vt in te possibile est. Hoc autem quod in te Iuliano est

iulianisare: in cunctis hominibus est humanisare / in animalibus est animalisare / & ita deinceps. Q si ad discretiores concordantias pergere instituis: circulũ contractissimum in vniuersalem resoluito / atq ita intueberis te vniuersaliter cũ vniuersis cõuenire hominibus. Generaliter vero cum his quos quintum clima intercipit. specialius vero: cum ad occasum declinantibus. specialissime autẽ: cum Italicis. Ad hæc hũc contractissimũ circulum / in vniuersalẽ resoluito: & cõspicies te vniuersaliter cũ Italicis conuenire / generaliter cũ latinis / specialius cũ Romanis / specialissimæ vero cũ cæsarinis vnde ortum cepisti. Hæc quidẽ omnia in singulis quibuscũq ex traditis principiis veriori cõiectura per differẽtiæ & cõcordãtiæ gradus attinges: obseruato q de sensibilibus in sensibili / rationabilibus in rationali / intellectualibus in intellectuali: datis regulis proportionabiliter vtaris.

De elementis. CAP.IIII.

Elementa.

EX his & antehabitis: satis atq manifeste cõcipis elementorũ coniecturam. Si enim vniuersorũ vniuersalis quædam cõcordantia / cõmunem quandã omnibus primam vniuersalissimãq dicit inesse naturam: hãc vniuersaliter elementalem esse coniicimus. Si vero in sensibili mũdo omnia sensibilia / in quadam cõmunitate generalissima naturæ / cõuenire ostẽsum est: eam elemẽtũ generale cõiectamus. atq ita de specialioribus atq specialissimis. Habito autẽ in omnibus de quibus agendũ est / debito respectu: vnitatẽ cuiuscunq regionis in cõtinua alteritate eiusdẽ absorptã / vt nõ in se simpliciter subsistere queat ꝑpter puritatẽ actus aut vnitatis eius / elementũ appello. nõ est igit̃ elementatũ in simplicia elemẽta resolubile: cũ resolutio ad simplex pertingere nequeat / careatq ip̃m simplex elemẽtum virtute actu subsistẽdi. Elementorũ vero distinctionẽ: ex ipsa generali discretiua figura elicito. vniuersalitas em̃ elemẽtorũ est trina: radicalis / quadrata / cubica. Alia enim sunt: elemẽta magis intellectualia / alia magis rationalia / alia vero sensibilia. ea enim quæ sensus primo iudicat elementa: ratio elemẽtata cõuincit. atq illa quæ rationi videtur simplicia: intelligentia cõposita cõpræhendit. refert igit̃ inter elemẽtorũ gradus: quasi inter puncta / lineas / atq superficies. sensibilis hic mũdus: nihil superficie simplicius attingit. rationalis vero: simplicẽ lineam / sup̃ficiei anteponit. intellectualis autẽ indiuisibile punctũ / lineæ præfert. Ita quædã alia videmus elemẽta vt simplices literas / alia vt syllabas / alia vt dictiones: elementatũ autẽ oratio est. inter ipsas vero literas: differẽtias intuemur triniter distiuctas / ita & in syllabis & dictiõibus. quapropter attẽdito: quomodo ratiõis iudicio omne sensibile dabile / q̃uis vnũ alio ad elemẽti simplicitatẽ ꝓpinquius accedat / semp tamẽ elemẽtatũ ꝑmanet. Ita quidẽ intellectuali assertiõe / ratio elementũ purũ nõ subintrat: neq ip̃e intellectus / simplicissimæ diuinitatis iudicio. Quatuor autem prima fingit ratio elemẽta adinuicẽ circulariter resolubilia / vnibiliaq. nam cũ vnitatis ꝓgrẽssio in alteritatẽ / quaternario subsistat: erit quaternarius vnitatis descẽsus atq alteritatis reuersio. Si enim elemẽta / pũcta quædã cõcipimus ob irresolubilitatẽ in anteriora: facile ducemur vt infallibili ascẽsione sciamus / non posse ad solidi cõstitutionẽ tria sufficere elemẽta / ac q post quaternariũ / cõbinatio cuiuslibet cũ quolibet possibilis nõ est / scimus ex eo q quælibet siue longa siue breuis fuerit linea / in semp diuisibilẽ lineã secatur atq ad pũctũ diuisionẽ pertingere nõ posse: ac ꝑpterea nõ plura in vna q̃ alia linea / puncta potentia cõtineri. Impossibile igitur erit: punctũ / a linea disiungi / cum nec lineæ pars sit / nec subsistentiæ vnitatem contineat. nec eadem poterit ratione: linea simplex a sup̃ficie seorsum cõstitui. neq etiam sup̃ficies a corpore euelli. Horũ

enim neutrũ abſq; puncti ſegregatione a linea: cõtingere poſſet. Inter duo autẽ pũ=cta: lineam cadere manifeſtũ eſt. duo igitur puncta: linea cõtinuant̃ in inuicem. tria autẽ puncta: ſupficie ſimpliciori / quæ tribꝰ claudit̃ lineis. quatuor vero puncta: corpore in inuicem mutua cõſtrictiõe firmant̃. nec poteſt in quinario / hæc haberi cõ=nexio: vt quilibet punctus in quolibet innectat̃. Hoc in omnibus poteris figuris ex=periri. Cum igit̃ prima ſupficies tribus indigeat punctis / quæ in ſe tamẽ ſubſiſtere nequit / ſufficiantq; quatuor pũcta quatuor ſupficiebus ad primã corporis ſolidita=tem neceſſariis: coniicit̃ quatuor elementa ad perfecti cõpoſitionẽ neceſſaria. omne eñ / quaternariũ punctorũ egrediens: non primũ corpus ſolidum / ſed ex primis cõ=poſitum eſſe cõſtat. ſicuti quadrangularis ſuperficies quatuor punctis indigens: in triangulares reſolubilis eſt. ipſa autẽ triangularis prima: in aliam priorem irredu=cibilis: principiũ eſt multiangulariũ figurarũ. Ex quatuor igitur elementis / nõ plu res ſex lineis elicies: neq; ex his / plures quatuor ſupficiebꝰ / vt hæc omnia ĩ pyrami=de triangulari oculariter (dum voles) intueberis. quæ: quatuor puncta / ſex lineas / quatuorq; triangulares continet ſuperficies. quatuor ſunt igit̃ prima elementa: ex quibus ſex / atq; his mediantibus quatuor. & hæc omnia: ad pfecti aut ſolidi actuali=ter ſubſiſtentis cõpoſitionem neceſſario cõcurrere conſpicis. quẽadmodum pyra=mis ipſa quæ prima eſt ſolidorum figura: patefecit. quatuor primorũ elemẽtorum in elemẽtatum primũ / progreſſio: imperfectiſſimũ tale eius regionis ens cõſtituit / vt eius vnitas in fluxibili atq; cõtinua mutabilitate verſetur. Quoniã autẽ elemẽta ipſa prima cõbinabilia ad inuicem exiſtere neceſſe eſt: vt ea propter ipſa inæqualia atq; diuerſa eſſe cõſtet. Hinc aliud exoritur: dum vnum cætera vnit. aliud: cum alii alia vniunt̃. quodlibet igitur elemẽtorũ tria in ſe alia quaſi conus trigonæ pyrami=dis poterit cõplicare: vt vnitas vnius elementorũ aliorũ ſit actualitas / atq; ſic eius elementi ꝑprium exurgat elemẽtatum. quatuor igit̃ prima ſunt elemẽtata. In ſim=pliciori enim lucidiori / atq; vnitiori elemẽto / tria cætera cõſtricta ĩ ſenſibili regio=ne: ignis nomẽ habẽt. in groſſiori vero ac tenebroſiori elemẽto / cætera cõtracta: ter ræ vocabulũ tenẽt. in medio ad luciditatẽ accedẽte: aeris. in inferiori dẽſiori: aquæ appellationẽ ſortiũtur. ſunt autẽ hæc quæ vulgo elemẽta dicunt̃: hæc quatuor pri=mo elemẽtata generaliſſima / ſpecialiores intra ſe cõbinationes cõplicantia.

Elemẽtũ in elemẽtato.

¶Quomodo elementum in elementato. CAP. V.

AD hoc autem vt in coniectura iuueris / quomodo elementũ in elementato exiſtat: ad primã cõſpice figuram. Nam ſi vniuerſum / ignem / aut aerem / aquam aut terrã maiorẽ circulũ fingis: intueberis quomodo in eo aliorũ trium elementorũ circuli continentur. ac etiam quomodo in aere ipſius ignis / alia tria inſunt elemẽta: atq; ita deinceps. nec hic proceſſus quaternarium exit. De vni=uerſali igitur in ſpeciale: quaternario ꝑgreſſu deuenitur. vnum igitur elemẽtum: vniuerſaliter in ſe tria / tria vero generaliter in ſe nouem / nouẽ autem ſpecialiter in ſe xxvii cõplicãt. ternarii igit̃ cubus: explicatio eſt ſpecialis vnitatis cuiuſq; elemẽ=ti. Species vero ſpecialia ſua ita complicat elementa: ſicut ſpecialis ipſa latina lingua ſua habet ſpecialia literarum elementa. vnde vti oratio latina / eſt de vniuerſaliſſi=mis quibuſdã literis generalibus / ſpecialioribꝰ / atq; vltimis ſpecialiſſimis latine cõ=tractis / quæ quis paucæ ſint / ineuacuabilis tamẽ potẽtiæ exiſtũt: ita quidem omne hoc ſenſibile: quaſi oratio perfecta ſe habet. Ineuacuabilis igitur atq; inexplicabilis eſt: omnis ſpeciei indiuidualis explicatio. Ambit eñ potentia virtutis vnitatis eius numerũ nullo vnq̃ tẽpore finibilem: vti vnitas latinæ linguæ numerũ indicibilium

sermonū.Infinitatem enim cum vnitate coincidere audisti. quare ipsa indiuiduorū infinitas:est specifica vnitas.Omne ergo qd infinito minus est : eius est vnitate minus.Nullus igit̄ numerus tantus esse potest: quāta virtus specificæ vnitatis. Ascēdit igitur elementorū vniuersalitas in specialissima:vti punctus in corpus per medium lineæ & superficiei / seu literæ in orationē per mediū syllabarū & dictionum / sicut potentia in actū. descenditq; ipsum specialissime elemētatum in vniuersalissima elementa / sine quibus subsistere non potest:vt actus in potentiā. Est enim indiuiduum quasi finis fluxus elemētorum: atq; initiū refluxus eorū. generalissimū vero quasi initiū fluxus eorū finisq; refluxus. cōtrahit autē ipsa virtus specialissima generalitatē elementorū infra ambitū suæ regionis:atq; semel cōtracta effluere facit / vt in generalitatē redeant.Hac similitudine/mare ipsum:vniuersalis dicitur mater fluuiorū.per meatus enim generales / demum in fonte specialissime cōtrahitur / vbi riuus nascitur:ac demum ad mare riuus ipse reuertit̄.ita de vniuersalibus elementis quasi de mari:& specialissimis quasi de fonte / quadam similitudine imaginandū. Satis autem manifestum tibi est / nullam scientiam attingere præcisam elementorū compositionē : cum impossibile sit duo æque elementorū participare naturam. nec est proportio differentiæ vnius & alterius quouismodo scibilis.quapropter cū sciētia / punctum non attingat:scientia graduū elemētorum cum ignorantia currit / vt in confusiori atq; generaliori scientia minor sit ignorantia. in singulari vero præsumptione maior defectus.Ita vides sciētiam medicinalem/ cōiecturam euadere nō posse:sicut nec omnem aliam mensuris incumbentem.

¶Explanatio. CAP.VI.

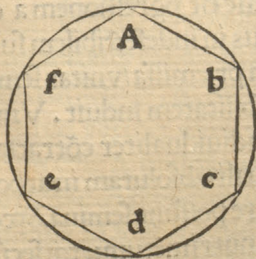
OPortet antea sæpius repetita / nō negligere:vt intellectualiter verū appræhendas. nā vnitatē imparticipabilē pariter & participabilē intelligito : & dictorū capacitatē subintrabis. Vnitas enim in sua pcisa simplicitate:imparticipabilis est.Quoniā vero multitudo sine ipsi⁹ participatiōe nō est:nō qdē vti est / sed in alteritate participabilis est.quapropter ipā ratio vnitatis / participabilitatē in alteritate intuet̄.Dū autē vnitas ī alteritatē ꝑgreditur: quaternario quiescit. Quaternarius igit̄:est participabilis vnitas. omne itaq; vnitatē participans: ipsam in quaternario participare necesse est.Non est igit̄ vnitas corporalis: aliter q̄ in alteritate quaternaria participabilis.nec vnitas exēplaris:aliter q̄ in alteritate exemplari quaternaria.nec vnitas coloris:aliter q̄ in alteritate quaternaria.Ita de vnitate veritatis quæ in quaternaria alteritate ei⁹ / quæ similitudo seu explicatio dici potest:est tantū participabilis.Actualitas est vnitas:in alteritate tantū participabilis. non igitur participat̄ actualitas nisi in potentia:quoniā ipsa eius est alteritas.Diuinitas actualitas est absoluta : quæ participatur in supremis creaturis in supma potentia quæ est intelligere / in mediis media quæ est viuere / in infimis infima quæ est eē.Nec vnitas soni / aut saporis / aut odoris/aut sensibilis cuiuscūq;: est aliter q̄ quaterne/modo ī prima parte explicato. participabilis igit̄ explicatio vnitatis: in quaternariā resoluit̄. Et hinc quatuor omniū vnitatū quæ participant̄ / elementa coniectamus:quæ in quolibet participāte differēter reperiūtur. Omne eē̄ dabile colorē vnitatis participās/ipsam in quaternaria alteritate participat.ita de sapore / odore / atq; aliis oībus.nō est igitur dabilis color:nisi in alteritate quaterna. quoniā autem nō est in simplici vnitate color dabilis : est omnis dabilis color / quaterne a simplici egrediens. ita quidē de elemētis oībus: quoniā nec cōplexio simplex / nec quicq̄ omniū in simplicitate sua participabile est. Vnitas autem præcisio quædā est : quæ

nō est nisi in alteritate participabilis. vnde præcisio visus incōmunicabilis: est absq;
alteritate. certitudo igitur quæ in visu est: nullo modo sine alteritate participabilis
est. Neq; igitur per figurā / aut auditum / aut sensum alium / ipa simplicitas certitu-
dinis vti in visu est: participabilis est. ceco eñ præcisio coloris per visum percepta:
nullo sermone cōmunicari potest. sic nec visio vrbis romanæ / aut formæ cuiuscūq;:
ei qui non vidit / in sua præcisione cōmunicabilis est. vides verū: aliter q̄ in alterita-
te imparticipabile. vnū igit̄ verum nomē cuiusq;: imparticipabile atq; vti est ineffa
bile esse necesse est. Effabilia igitur nomina: in alteritate verum ipsum tantū intel-
lectuale nomen in ratione participant ceu causa / quia ratio ipa intellectualis vnita-
tis alteritas est. secundū aliquā igitur causam rationemve: homo hominē significat
puta materialē / quia ab humo. sed in hac ipsa causa: tres alias elemētales causas pro
cōstitutione quaternarii / suo quidē modo inesse necesse est / q̄uis ista eminere videa-
tur. Satis eñ ex teipso conspicis nō sufficere rationem eam / quia ab humo est: hinc
homo est. In quaterna igitur alteritate: vnitatis participatio ortum capit. omnē au
tem vnitatem ita participabilē: citra infinitū & supra dabilem numerū participari
posse constat. vnitas eñ faciei tuæ Iuliane: in alteritate similitudinis participabilis
est / supra omnem dabilem numerū / citra quidem infinitū. non enim est dabilis ocu-
lorum numerus quin in alteritate similitudinis ipsam possent participare: licet ad
infinitum prohibeat̄ progressio. Ita de vnitate vocis: quā vides innumerabilib⁹ au
ribus participari. ac ita quidem de omnibus. Venamur igitur ex multitudine par-
ticipantium quācunq; vnitatem: eiusdem quaternariæ alteritatis generalē elemē-
tationem. quoniā multa / vnū differenter participare scimus: ipsam differentiam a
quaternitate proficisci cōspicimus. omnia igitur colorata differre necesse est in co-
lore: sed differētiæ ad quatuor elementales resoluūtur colores / quos quisq; color va
rie participat. ita de sensibilibus cūctis / atq; omnibus naturalibus / artificialibusq;.
vnitatis enim grāmaticæ artis participatio: sine elemētalib⁹ alteritatibus fieri ne-
quit. Omnis enim grāmaticalis oratio: vnitatē artis in elemētis participat. Habet
igitur omnis ars sua elemēta. veritas etiam multitudinis artiū nos admonet: om-
nium artiū quaternariam elementalem participationē inuestigare. ita quædam va
rietas multitudinis sensibiliū / rationabiliū / atq; intelligibiliū: sensibilis naturæ / ra-
tionalis / atq; intellectualis elemēta esse quatuor manifestat. Hæc quidē cum iis quæ
præmissa sunt: generalitati artis cōiecturalis / quo ad elementorū radicē sufficiant.
dum autē ad particularitatē elementorū intrare proposueris: regulis vtaris pro-
portionabilibus ad regiones. nam vti in sensibili mundo sensibilia elementa / ignem /
aerem / aquā / terram esse cōiectaris: ita in rationali natura elementa cōcipito ratio-
nalia / vt ratio sit quasi ignea / aerea / aquea / & terrea. & q̄ omnis ratio: vnitatem ra-
tionis in his participet rationalibus elementis. Ita quidē de regione intellectuali: de
elemētis intellectualibus / symbolice cōcipito. atq; vt tibi cōiecturas efficere queas:
elemēta quasi quatuor vnitates fingito / vt. i. io. ioo. iooo. vnitates eñ elementorum
ipsius vnius: differre necesse est. quomodo autē ipsum vnū quaterna vnitate parti-
cipetur: in prioribus satis dictum est. participatur namq; ipm̄ quasi in simplicitate
simplicis vnitatis / & denariæ / & centenariæ / atq; millenariæ ab omnibus elementa-
tis varie differēter: vt sic eorū quasi medio / participabile simplex participetur. Vi
des nunc ex similitudine vnitatum / subtile & grossum / atq; duo media elementa: in
sensibili mundo sensibiliter / in rationali rationaliter / in intellectuali intellectuali-
ter cōiectāda. Adsis huic totus Iuliane. nam vnitas ipsa absoluta quæ est & veritas

super ineffabilis: vti est / imparticipabilis remanet. Intelligentiæ autē esse / est intelligere: hoc est quidē veritatē participare. Non est autē ipsa vti est participabilis: sed remanet æterna ipsa atq; absolutissima infinitas. nec est in alteritate nostræ ratiōis participabilis: cū ratio nostra sit intelligētiæ alteritas. In alteritate igit intellectuali: ipsam participamus sup omnem rationē. Spirituales igit intelligētiæ / quodā ineffabili modo veritatē ipam absolutā in alteritate itellectuali mediātib⁹ intellectualibus quaternis elementis / varie differenter participant: sicut intelligētiæ illius ita participantis vnitas in varietate rationum mediantibus rationalibus elementis participatur. atq; ipsa vnitas rationis in alteritate sensibiliū sensibilibus elementis mediantibus / varie participatur / vt ratio trigoni in variis sensibilibus triangulis. Et quoniā participantia vnitatem in alteritate / ipsam varie participare necesse est / ita quidem q alia ipsam vnitatem perfectius atq; propinquius / alia vero alteratius atq; remotius participant: illa erit pulchra participatio / in qua vnitatis ipsius virtus in ipsa alteritate vnitius atq; cōcordantius relucet. sicut color ipse visibilis visui gratior est: in quo varietas colorum in vnitate relucet. & auditus gaudet audire varietatem vocum in vnitate / seu cōcordantia. Ita quidem de omni sensu: ratione / atq; intelligentia. Ineffabile igitur est hoc gaudium: vbi quis in varietate intelligibilium verorum: ipsam vnitatem veritatis infinitæ attingit. Videt enim in alteritate intellectualiter visibilium: vnitatem omnis pulchritudinis. audit intellectualiter: vnitatem omnis harmoniæ. gustat vnitatē suauitatis omnis delectabilis. causarum & rationum omnium: vnitatem appræhendit. & omnia in veritate quam solum amat: intellectuali gaudio amplectitur.

De senario / septenario / & denario. CAP. VII.

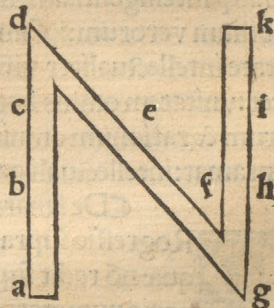
Progressio supra seipsam circulariter rediens / senario numeratur: sed ea quæ nō redit supra se / sed in aliud pergit simile / post senariū est atq; septenario numeratur. Duæ vero sunt tunc progressiones necessariæ: quæ denario mensurantur. vide ista seriatim. vnitatem cum infinitate intellectualiter coincidere: iamdudum vidisti. Vnitas igitur absoluta: cum absoluta coincidit infinitate. itellectualis: cū intellectuali. rationalis: cum rationali. sicut & vnitas sensibilis: cū sensibili infinitate. vnitas oīs: imparticipabilis / atq; īdiuisibilis / incorruptibilisq; existit. nō est igit absoluta vnitas: nisi in itellectuali alteritate participabilis. nec intellectualis: nisi in rationali alteritate. neq; rationalis: nisi in ipa sensibili. Non attingitur igit deus qui est absoluta vnitas: nisi intellectualiter. nec intelligētia attingit: nisi rationaliter. nec ratio: nisi sensibiliter. Descendit itaq; vnitas absoluta in intellectualem infinitatē / intellectualis in rationalē / ac rationalis vnitas in sensibilē infinitatē: vnitas vero sensibilis ascendit in rationalē infinitatē / vnitas rationalis in itellectualē infinitatē / vnitas itellectualis ī absolutā supdiuinā vnitatē. Ratio in hoc: senariū numerat. pricipiū em ipius flux⁹ & finis reflux⁹ coincidūt ī vnitate absoluta: quæ est īfinitas absoluta. coincidūtq; ī vnitate sensibili finis effluxus & pricipiū reflux⁹ / duplicāturq; media / q simul sex sunt. Hanc circulationē in figura conspicito. Sit a: vnitas absoluta. b: intellectualis. c: rationalis. d: sensibilis. e: rationalis. f: intellectualis. Sicut enim sex semidiametrales chordæ circūferentiæ subtensæ / supra se completiue reuertūtur: ita senario descensus ascēsusq; circulantur. Aduertēdum autem tibi est non esse aliud lucem

Senarius
Septenari⁹
Denarius.

Senaria pgressio.

descēdere / q̄ tenebras ascendere: si veritatem amplecti velis. non eī aliud est deum esse in mundo: q̄ mundum esse in deo. nec aliud est actum in potentiam progredi: q̄ potentiam ad actum deuenire. nec aliud est punctum in corporalitatem ascendere: q̄ corporalitatem in punctum descendere. nec aliud est tenebras in lucem se erigere: q̄ lucem in tenebras descendere. sic nec aliud est potentiam materiæ ad actum formæ progredi: q̄ formam actualem in potentialem descendere materiam. Intellectuali igitur acumine ascēsum & descēsum copula: vt verius cōiectes. Senarii igitur perfectionalem circulationē / hac intelligentia cōcipe: vt intueri valeas quomodo mensura perpetuitatis senario ascripta existat / ac quomodo vniuersalissimū in specialissimū pergere: est specialissimū in vniuersalissimū redire. Septenarius vero progressionū numerus / a senario exit: vt tēpus atq; successio a perpetuo / quā in naturis generabiliū / corruptibiliūq; experiris. Nā dū ex semine arbor progredit / ex arboreq; semen: septenarius vtrūq; amplectit. semen enim primo in hærbam / deinde in virgultum / postea ascendit in arborem / arbor descendit in ramum / in hærbā / & fructū seu semen. hoc quidē semen vltimū: aliud numero est q̄ primū. Cū igit finis in numero cū primo nō coincidat / coincidat autē finis effluxus cū pricipio refluxus: recte septenari⁹ exoritur / ac exinde denarius. Nam si a: est vt semen. d: vt arbor. g: vt aliud semen. k: vt alia arbor. tunc a p b c: in d progreditur. d vero in g per e f pgreditur / & claudit septenarius. g vero in k: per h i ascēdit. sic denarius extat adimpletus. Indiuidualis cōtractio speciei in a / semine / in seipsa corruptibilis / in specie vero incorruptibilis: in virtute speciei cōtractæ in ipsa existēte se cōseruare studens / in speciem se resoluēs indiuiduationem exuit seminis / vt per speciei mediū ex se simile elicere queat. Quaternaria igitur progressione in arborem

ascendit: quoniā sine eius medio se in specifica similitudine multiplicare nō potest. intendit igitur a: g producere. & quoniā sine ascensu in d: hoc perficere nequit. ascēdit in d: vt sic ad intentū pertingat. d vero arbor existens / nō nisi in simili arbore se cōseruare posse conspiciens: k intendit. k autem: sine g attingere nequit. quare in g descendit: vt eius medio / k attingere queat. Copulatur itaq; in a / duplex appetitus: naturalis qui in g terminatur / accidentalis qui in d finitur. In d vero pariformiter duplex copulat appetit⁹: naturalis qui in k finē capit / accidētalis qui in g terminat. Sic itaq; in g naturalis est appetitus ab a / sibi cōmunicatus / atq; accidentalis ab d / sibi impressus. ita cōspicis quomodo vnus appetitus stimulat atq; ducit alium: vt sit continuatio generationis & corruptionis: atq; q generatio vnius / corruptio fit alterius. Notabis autē non nisi ex duobus seminibus atq; duabus arboribus quæ sunt quatuor: te ad notitiā huius deuenire posse. simul igit te in tuo intellectu cōplicare necesse est pgressionem a d g & d g k: vt coincidentias finis vnius & principii alterius in indefectibilem successionem adducas. Qua ex re aduertas: quomodo secūdum præmissa / vnitas seminis arboris imparticipabilis / in seminū alteritate participabilitatem induit. Vnitas igitur vnitatis seminis huius / species est in hoc semine indiuidualiter cōtracta: quā quidem vnitatē specificam in sua contractione indiuiduali / absolutam in arbore receptam cum sit virtus indeterminata / multa participare possunt semina. Specificatur itaq; secūdum virtutem seminis specificā / generale nutrimētum: atq; secūdum arboris / loci / & cir cūstantiarum naturam / plurali-

tas seminũ eorumq́ perfectio. Dixi autẽ de semine & arbore: tu vero vniuersalitatẽ haurire stude. vt in mineralibus / vegetabilibus / animalibus / atq́ omnibus sensibilibus: secundũ ista / coniecturas facias. ac etiã in rationalibus / intellectualibusq́: symbolice his vtere. Nam de semine admirationis / exoritur arbor rationalis / quæ fructus admirationi similes parit: atq́ rationalis ipsa arbor per elicitam admirationẽ similem erigit rationis arborem. Ita quidem ex seminali demonstrationis principio: intellectualis procedit arbor / ex se principia seminalia exerens / per quæ intellectualis iterum arbor ascendit.

¶De indiuiduorum differentia. CAP. VIII.

Satis tibi in sensibilibus / semina indiuidua similiter & arbores constat esse: vides etiã in animalibus ipsis / quæ vt arbores sunt / esse alia masculina / alia fœminina. ita quidẽ & alia eẽ semina masculina: alia fœminina / necesse est. Species igit / si P / figura fingitur / vbi lux descẽdens actualitas / & vmbra potẽtialitas signatur: tibi pandet in specie / actualitatẽ absorbere potentialitatẽ / atq́ ecõuerso / secundũq́ illa / indiuidua eius participare naturã. Ad hæc cũ ipsa actualitas (vt magis specificetur) in P figurã resoluitur: lux erit masculinitas actualitatis / tenebræ eius fœmininitas. ita quidẽ de potentialitate. Necesse est autẽ tam masculina q̃ fœminina differre. Nullũ em̃ reperibile est indiuiduũ masculinũ: in masculinitate cũ quocunq́ præcise cõuenire / nec dabile est ipsum maxime masculinũ. absorpta est igitur in omni masculinitate fœmininitas differenter. Vnde etiã masculinis aĩalibus: signa fœminea puta mamillarũ indicia apparere cõspicimus. ita quidẽ semina: cõtrario se habẽt modo. Absorbet igitur omne indiuiduũ sua singulari indiuiduatione alia: vt indiuiduali tua masculinitate absorpta est fœmineitas. sicut semen a quo in actum prodiit / masculini existens seminis: fœmineitatẽ euicit. sic suo modo: fœmineitas masculinitatẽ absorbet. Masculum etiã semen in se absorbet fœmineũ: & sua potentia ambit actualem masculinitatẽ & fœmineitatẽ. contrarium de semine fœmineo. Participare etiã speciem hæc indiuidua varie scimus. quædã enim speciem perfectius in semine participãt. quædam in arbore. quãto enim species ignobilior atq́ potentialior: tanto pfectius eius participant naturam ipsa semina. Quanto vero species ipsa nobilior atq́ pfectior / formalior / actualiorq́ fuerit: tãto ei⁹ naturã plus arbores participant. & vbi arbores ipsæ participant: tanto illa perfectius quæ masculinior. ac vbi semina perfectius participant: tanto illa pfectius quæ magis fœminea. Vnde pyrus arbor nobilior est q̃ pyrum. & leo masculus: nobilior q̃ leena / & semen leoninũ. cõtrariũ vero in tritico: vbi semen melius q̃ palea / & sic de reliquis. Vbi enim arbor plus participat incorruptibilis speciei cõditionem / scilicet quia ex se fructum producit / remanens in virtute alium producendi: plus participat arbor perfectiõe speciei. vbi vero semen incorruptibilis speciei naturã plus contrahit / & cum eius productiõe arboris virtus deficit quia tota in semen pergit / vt in granis tritici / siliginis / auenæ & similiũ: pfectius est granũ seu semen / & illud tũc nobilius / quod fœmininius. nullũ autẽ est reperibile semen adeo fœmininũ atq́ taliter in potentia: qđ magis in potentia esse non possit. ita nec arbor adeo in actu perfecto: quin magis esse possit. Quare omne dabile indiuiduũ has differentias varie & differẽter participat. Plus enim arbor seminis naturam participat in surculo & minus in trũco. & plus infans seminis naturã in ĩfantia q̃ adolescẽtia participat. Arbor autẽ perfecta / speciei naturã perfectius participans vt ex potẽtia seminis in actum prodiit: ita & illius quãdã seminis explicatã tenens naturã / fructum in similitudine seminis

Differẽtia ĩdiuiduorũ

producit. Et quoniã arbor quasi expansum canale est seminalis virtutis: tunc intra se dirigit humidũ / atq; secundũ expãsam specificat naturã. Specificat quidem perfecte: si virtus seminis perfecta fuerit / atq; perfecte expansa / et si ipsum nutrimentum perfectũ atq; perfecte specificabile fuerit. quapropter vtrũq; attẽdi debere necesse est. Vnde grana quædam in pingui solo & propter nobile nutrimẽtũ: pfectiora seipsis producere videm⁹ grana / licet hoc successiue fiat. quia in anno primo: nõ adeo perfecta / sicut in sequentibus. Ecõuerso: optima grana in sterili agro: ignobilẽ fructum pducere cõspicimus. non tamẽ adeo ignobilẽ: sicut alia minus nobilia grana. vnde successiue vergit nobile granum ad similitudinẽ ignobilis: propter nutrimentum disproportionatum nobilitati suæ. Ex diuersitate igitur nutrimẽti atq; locorũ: indiuidua variari necesse est. Attende etiã q̃ quis nutrimentũ specificetur / & in formali virtute speciei eius potentialitas absorbeatur: non potest tamen penitus atq; omnino eius natura per omnia absorberi. vti vides: dũ pyrus inseritur pomo. humidũ enim in trũco arboris pomi pomificatũ: in ramo pyri inserto pyrificatur / atq; in pyrũ indiuiduatur. non tamẽ est hoc pyrũ ab omni natura pomi alienũ: licet in pyro occultet. tãtoq; minor fit / quãto virtus surculi fortior: atq; in sequentibus tẽporibus debilitata successiue virtute specifica pyri / plus de pomi natura manifestatur. Ita quidẽ de loco. magis enim Alemãnus in Italia ĩ primo q̃ in secũdo anno Alemãnizat. locus eñ successiue locũ characterizat secũdum localis naturæ fortitudinẽ. Hæc quidẽ vti de sensibili mũdo experimur sensibiliter: ita & in rationali rationaliter. vt in moribus & consuetudinibus rationalibusq; doctrinis: quæ alimẽta quædã sunt. quæ etiã in ipso intellectuali: intellectualiter attendere debes.

Differẽtia modorum.

De differentiis modorum essendi. CAP. IX.

SAtis ex iis quid intendam cõiicies: atq; si velis tam cõiecturarũ q̃ cõiecturantiũ differentiã cõcipies arte quadã generali. nã vt aliæ sunt cõfusæ sensibiles coniecturæ / aliæ verisimiles rationales / aliæ vero intellectuales: ita quidã sunt cõiecturantes differentes. vt quidam in cõfusa sensibilitate discurrant / quidã ex principiis ratiocinentur / quidã intellectualibus absolutionibus vacẽt. Habet eñ ipsa coniecturalis vnitas in coniecturabile pergens / elemẽta sua quatuor: scilicet subtilitatẽ / grossitiem / atq; duo media. In subtilitate eñ / acutissima pergit cõiectura quasi ignis sursum: & modum essendi rerum in quadam absoluta vnitate seu necessitate intuetur. terrene vero atq; grosse coniecturãdo: modũ tenebrosum essendi in possibilitate fingit. alios quidem duos efficit essendi modos. quorũ vnus absolutæ necessitati accedit: & hic modus est sine quo res vera ĩtelligi nequit. & hic quidem modus est necessitatis secũdæ seu consequẽtiæ. Cum enim ponitur veritas humanitatis / esse necessario: ad hanc ea sequũtur necessario / sine quibus esse nequit. Alius vero modus essendi possibilitati proximior / atq; supra ipsam atq; infra iã dictum exoritur: habens necessitatis parũ / possibilitatis multum / vt est actualis quidã essendi modus. Hoc in P / figura cõspicies: vbi vnitas sit necessitas / alteritas possibilitas / omnia in idem redeunt secũdum ea quæ audisti. Varietates igitur modorum essendi coniecturans: arte figurali facillime venatur. ita vt videat quomodo modus in modo capitur & absorbetur. & varietatem / hos modos essendi participãtiũ distinguit & colligit: vt rem cõcipiat in possibilitate tenebrosa secũdum hunc essendi modum. & eandẽ in actu secũdum alium essendi modum. ita & modos coniecturandi atq; cõiecturantiũ / hos modos participãtiũ: varietatem attingit. Modos etiã durationis: vt alius sit modus durationis modi essendi necessitatis absolutæ / alius

modus possibilitatis. Necessitatis enim absolutæ: est duratio īfinita. quod enim necessarium simpliciter existit: aliter esse nequit. nō igitur pergit in alteritatem. hinc est absoluta æternitas. Possibilis vero essendi modus: in alteritate est tantū. Actualis vero: aliquid habet stabilitatis/multū possibilitatis. necessitatis secūdæ: multum stabilitatis/parum alteritatis. Ita quidē modos essendi ipsius motus distinguit/atq; deinde hos & cōsimiles essendi modos cōtrahit: vt in sensibili mūdo eos sensibiliter coniecit/in rationali rationaliter/in intellectuali intellectualiter. Hos quoq; essendi modos trium regionum ad inuicem cōtinuari cōiectat: vt vnum sit vniuersum. hinc summā sensibilem necessitatem: rationalem admittit possibilitatem. summāq; ac necessariam rationē: intellectualē affirmat possibilitatē. sic enim quatuor essendi modos in denarium resolui videt: qui vniuersus est numerus.

¶De differentiis cōpositorum ex anima & corpore. CAP.X.

Differētia aiatorum.

SVspice P figuram: atq; vnitatem animā/alteritatem vero corpus facito. transit quidem corporalitas: in spiritualitatem sursum. spiritus: in corporalitatem deorsum. quoniā autem spiritum descēdere est corpus ascendere: hinc vtrūq; te iungere necesse est. vt differentiam corporum ita ex differentia animarū concipias: q̄ pariter earum animarū differētiam ex corpore coniicias. Q̄ enim humana anima corpus suum a corporibus cæterorum differre facit animalium: est pariter ex eo q̄ tale corpus differentē spiritū expostulat. Platonisare enim platonis: ab oībus differt hominibus. atq; hæc differentia pariter ex vnitate animæ & alteritate corporis exurgit. quapropter illi qui animarū dispositionē per sensibilia inquirūt vti physiognomi: corpus intuent̄. atq; ex eisdem cū aliis hominib⁹ atq; animalibus differētiis & cōcordantiis: spiritus venātur differētiam. hinc etiā est q̄ molles carne/aptos mēte experimur. Motus etiam animalium ꝓgressiuus/secundū quem animalia a vegetabilibus differūt: nō tantū ad corporis/sed ad animæ etiam debet necessitatem referri. Nam nō tantū animal locum mutat vt necessarium nutrimentum colligat: sed & ideo etiam vt animæ operationes perficiat. nec animal vnum aliud vincit volatu/cursu/industriaq; eo tantū quia his eget cōseruāda eius complexio: sed & quia hæc & spiritus exquirit. Sic homo nō est maiori datus rationi: vt ob corporis necessitatē seminare/plantare/mercari/ædificare/texere/coquere & huiusmodi sciat: sed & opifex summus instituit hanc rationalē naturā in corpus descendere/vt corpus in rationalem ascenderet. sensibile enim corpus rationi subest: nec corpus ad ista necessitatur nisi propter spiritū. Sicut enim corpus propter suam necessitatem talem rationalem naturam expetere videtur: ita hic spiritus subtilis tale nobile corpus/quod his opus habet expostulat. nō est aliter spiritus propter corpus: nisi quia corp⁹ est propter spiritū. redit enim supra se spiritus. differt igitur quodlibet sensibile animal a quolibet differētia cōnexa/ex spiritus corporisq; differētia ꝓcedēte. omnem autē spiritū ab omni spiritu: & omne corpus ab omni corpore differre necesse est. Nō est autē differētia sine cōcordia. quapropter oēm spiritū cōcordare pariter & differre a quolibet necesse est. nec potest æqualiter hoc esse. cū alio eni plus cōcordat/cū alio vero min⁹: cū nullo vero maxime aut minime simpliciter. Spirit⁹ igit̄ a spiritu quolibet cū ita differat/q̄ semp min⁹ per differentiā quæ semp minor esse posset absq; eo q̄ in infinitū ꝓgrediat̄ differat: iproportionali ꝓportiōe ita differt/q̄ ꝓportio spiritualis naturæ vnius & alteri⁹ ꝓportionabilior semp esse posset/absq; eo q̄ in infinitū ꝓgressio fieret. Præcisio igit̄ differentiæ ꝓportiōis: iattigibilis est. cōcordat igit̄ spirit⁹ cū spū: cōcordāti differētia. vn̄ spūs

tenebrosior cū spiritu lucidiori: secūdū P figurā se habet. nā vnitas spirit⁹ in alteritatē progredit: atq; alteritas spiritualis in vnitatē regredit. in supmis vero nobilissimis spiritib⁹: alteritas tenebrosa sensibilis / in intellectuali claritate absorbet. In inferiorib⁹ vero spiritibus vnitas spiritualis quæ itellectualis dici potest: in alteritate spirituali absorbet. vnde vegetatiuus spirit⁹: in sua tenebrositate occultat itellectualē. & eius quædā signa apparēt in ramis ad sustētandū / foliis & cortice ad fructum tutandū: plura tamē signa intellectualia in animalibus experimur / vbi clarior est ipse spirit⁹. nā in sensu / deinde magis in imaginatione / adhuc amplius in ratiōe: clarius & propinquius signa experimur intellectualis vigoris. Adhuc iter ratiocinātia animalia: clariora signa ꝓuidētiæ in hominibus q̄ in aliis animalibus existūt. ex quibus ibi coniicimus lucidiorē intelligentiā. sic quidē in intelligentiis: affirmamus sensibilē naturā occultari atq; absorberi in luce intellectuali. Rationē autē animæ mediā cōcipimus iter infimū & supremū eius: atq; eapropter plus participare naturā superiorē vnitatis intellectualis in certis / in aliis vero plus inferiorem alteritatem. Vnde in inferiori mundo: secundū illius mūdi naturā oīa esse diximus. In medio vero mediē / atq; in supremo supme: illi⁹ scilicet naturæ modo. Nā sensus qui est in vegetabilibus p quē sentiūt intēsissima frigora & æstus excellētes: vegetatiuæ est naturę. sensus in aīalib⁹: aīalis naturæ est. sensus in intelligētiis: intellectualis. ita quidē de ratiōe & intellectu. subtilitas eñ intellectualis in vegetabilib⁹ / per quā ramos pro sui appensione adueniente grauitate præmittit: vegetabilis est naturæ. Intellectualis vero subtilitas in animalibus / per quā venantur & pro futura necessitate quæsita obseruant: animalis est. In supremis vero: intellectualis est sapientia / quæ ad veritatem ipsam confert. suo igitur modo quisq; spiritus / spiritualis naturæ elementa participat: sicut corpus corporalis. Hæc quidem in sæpe dictis tibi manifestissima sunt: quoniā omnium vna progressionū existit via. Omnium autē animalium: dum vnitatem animam & corpus alteritatem feceris / ea quæ in corpore corporaliter conspicis & explicate / in anima vt in complicante virtute animaliter esse conspice / vt in eiusdē corporalis naturæ explicatæ / vnitatis virtute. Vides in tuo corpore caput / manus & pedes secundum gradus nobilitatis in officiis differre: ita in anima virtualiter intellectū caput / manus rationē / pedes sensus facito. sicut enim corpus ambulat & vehitur pedibus corporalibus: ita & anima ipsa / sensib⁹ animaliter in sensibilia ipsa pergit. & ratione quasi manibus vtitur: atq; intellectu quasi virtute sensus vniente / vt intellectus in anima caput sit / atq; pars ipsa nobilior. Intellectus in ambitu intellectualis virtutis se habet vti ocul⁹ in capite. Talibus quidem symbolicis venationibus: de corporalis naturæ explicatione / ad animæ potentiam ascende. atq; cuiuscunq; animalis / virtutem animæ ita complicatam concipe contracte: vti explicatam corporis varietatem cōiectas. Animā enim leonis: caput intellectuale / pedes sensuales / rationalesq; manus virtualiter habere cōcipe / secundū cōtractionē vnitatis eius quæ est leoninitas. sicut hoc in homine humaniter esse affirmamus: atq; ita de singulis. Corporū autē vniuersam distinctionem ex figuris nostris: ea ratiōe trahes / qua cūcta. nā subtilitatē corporalē vnitatē lucis / atq; grossitiem alteritatē si feceris: facile quæsita intueberis. Ita quidē si complexionū varietatē venari ꝓponis: vnitatē lucis bene harmonizatā optime cōpactā / atq; vnitā fingito. alteritatē vero alterabilem atq; incōpactam / ac potius discordantiā q̄ concordātiam accipito. Sic etiam si corpus spirituale aut spiritū corporalē inqrere cupis: aduertis inter lucidū ipm spiritū in tenebrosum corpus descēdētē atq; regredien-

tem corporalem grossitiem/duo intercidere media cõnexionis/vnum quidẽ spiri-tualius/aliud autẽ corporalius.Illud vero quod spiritui ꝓpinquius est: corporis nõ exit omnem latitudinem/vnde corpus spirituale dici poterit.aliud vero depressius grossitiei corporali ꝓpinquius non omnem spiritus latitudinẽ exiens:spiritus cor-poralis appelletur.atq; ita cõsiderabis tres gradus spiritus descendẽtis/& tres ascẽ-dẽtis corporis: ex quibus suo modo vniuersum atq; omnia quæ in ipso sunt existũt. Experimur enim in animalibus:animã ceu spiritualem quandã naturã esse.experi-mur corporalem spiritum arteriis inclusum:vehiculũ connexionis animæ.experi-mur lucem quãdã seu spiritum corporalem esse:per quẽ vis animę operatur in cor pus/ & in sensibile/ vt & sic virt⁹ animæ his mediis corpori annectat̃ pro exercẽdis suis operatiõibus. Et hic quidẽ animæ cõnexionis descẽsus est & corporis ascensus: quoniã ita subtiliat̃/ vt aptius spiritui vniat̃. Oĩa autẽ sensibilia:ista participãt suo modo. quæ in vno sensibili: reperiunt̃ clarius quidẽ atq; obscurius/ corruptibilius & incorruptibilius secũdum differentias & cõcordantias generales specialesq;.

¶De vita. CAP.XI.

Vitam etiã quasi formæ aut spirit⁹ aut alterius cuiuscũq; si in suis volueris differẽtiis intueri: primo ipsam ex vnitate lucis & alteritate tenebrarũ in P figurã resoluito.atq; ita inspicies nobilẽ illã vitã:in cuius vnitatis clari-tate/ omnis alteritas absorbet̃. Aliã autẽ intueberis: cuius vnitas in alteritate fluxi bilium & instabiliũ tenebrarũ inuoluit̃. & si ipsam vitã in vniuersali figura vniuer sum feceris:tres vitas radicaliter/quadrate/cubiceq; distingues. vnde incorrupti-bilem & alterabilẽ/atq; plus incorruptibilẽ plusq; alterabilẽ & harũ subdistinctiões cõiecturaliter hac via attinges.Quoniã autẽ inter ipsam vitã vbi alteritatis victo-ria corruptibilitatẽ aut resolubilitatẽ vnitatis iducit/ & inter eã vbi vnitatis victo ria icorruptibilitatẽ operat̃/æquale mediũ cadere negt/vt sit neq; corruptibilis ne-q; incorruptibilis: est tamẽ de præfatarũ differẽtiarũ natura/vt sæpissime dixim⁹. Hinc etiã vt inferior vita superiori aduneť in vnitate vniuersi : superiorẽ inferiori cõiungi necesse erit. Hoc igitur vnũ cõpositũ existẽs ex vita/vnitate vincente/atq; ex ea vbi alteritas vincit secundũ inferioris cõditionẽ/in alteritatẽ pergit/atq; cor-ruptibilitate inuoluitur:secũdum superioris vero naturã ad vnitatẽ incorruptibi-litatis accedit.Ex corruptibili igitur atq; incorruptibili vita: ipm tale esse constat. atq; hoc differenter:inter eam cõnexionem participantia. Non igitur est mors ta-lium alia q̃ aliorũ mortalium.Nam propter fluxum alteritatis : in dispersionẽ ten-dit.Stabilis igitur remanet vnitas incorruptibilis vitæ:vnitate alterabili a suæ vni tatis harmonica cadẽte radice. Intellectualis autem vita ad incorruptibilẽ veritatẽ erecta sursum : ad corruptibilem alteritatem moueri nescit.Infimus igitur specifi-cus huius naturæ gradus/ parum in actu/pene quasi in potentia:quandam cõnexio nis participabilitatẽ cum fluxibili vita possidebit. nõ quidem vt fluxibili vitæ vigo rem stabilitatis præstet:sed potius vt eius etiam cõnexione per admirationem sen-sibilium rationabiliter moueatur/ atq; in dormitanti potentia ad actum excitetur euigiletq;. nec est possibile hunc specificũ gradum cõnexionis vtriusq; vitæ multi-plicari : vt huius connexionis plures sint species/ licet hanc speciem indiuidua va-rie participare necesse sit. Vita igitur irresolubilis/est ipsa intellectualis vita: reso-lubilis vero/est ipsa sensibilis.media vero quæ itellectuali propinquior est/rationa-lis nobilis/ atq; intellectualis est : quæ & sensus intellectualis dici potest. sensui ve-ro accedens rationalis ignobilis : quæ imaginatiua aut intellectus sensualis poterit

Vita.

appellari. Ratio igitur superior intellectum participans: cum ratione inferiori sensualis naturæ cõnectitur in specie ipsa humana. tali quidem cõiectura attingere ea poteris: quæ circa vitam/discursus venari poterit.

Natura. Ars.

¶De natura & arte. CAP. XII.

Atura vnitas est: ars alteritas/quia naturæ similitudo. deus quidẽ secundum intellectualẽ loquelã: natura pariter & ars existit absoluta. licet veritas sit ipsum nec artẽ nec naturã neq; ambo esse. præcisio autẽ cũ inattingibilis sit: nos credere admonet/ nihil tantũ quod aut natura aut ars sit dabile esse. omne enim: vtrũq; suo participat modo. Intelligẽtia enim facile vt a ratiõe emanat diuina: artem participare cõcipitur. vt autẽ a se artem exerit: naturã esse videm⁹. Ars enim: imitatio quædã naturæ existit. alia enim sensibilia naturalia esse/alia artificialia manifestum est. sed non est possibile sensibilia naturalia/esse artis expertia: ita nec sensibilia artificialia/ natura carere possunt. loquela enim ab arte procedit: cui natura innixa est. vt vna sit naturalior loquela vni: alia vero min⁹ naturalis. Ratiocinari etiã homini naturale est: sed non absq; arte. Vnde vnum plus in arte valere ratiocinãdi q̃ aliũ: dubio caret. sicut enim in loquela quæ absq; arte haberi neqt: vnitas naturalis rationis relucet/ vt ex loquela/quis/ qualisve sit ratione & natura cognoscatur. sic & in ratione: ars ratiocinantis manifestatur. Si igitur naturæ differentias inuestigare volueris/atq; artis & cõnexionis vtriusq;: ad sæpe apertam figurarum manuductiõnẽ recurrito. Est enim natura ex vnitate masculina & alteritate fœminina. in masculinitate vero ĩtellectuali: absorpta est fœmineitas. vnitiue igitur intra se fœcundatur in vegetabili fœmineitate/vt alteritas naturã in se masculam determinet. quare explicatiue fructificat. natura vero: animaliũ sexum distinguit. vir in muliere generat. mulier ad extra parit. natura vero: in intelligentiis intellectualem parit fructũ/ in animalibus animalem/ in vegetabilibus vegetabilem. Obedit natura sensibilis rationali/rationalis intellectuali/ĩtellectualis diuinæ. obedit sensibiliter factibile: arti rationali. ars ratiõalis: ĩtellectuali. ĩtellectualis: diuinæ. sicut omnis natura in sensibili sensibiliter est contracta: ita & factibilitas in sensibili est sensibiliter contracta/ in rationali rationaliter. vnitas vero naturæ & artis sensibilis: ratio est. per rationis vnitatem specificatur sensibilis indiuiduorum multitudo: sic & per rationis vnitatem quæ in arte vna puta sutoria existit/ĩnumera parantur calceamenta. Vnitas igitur rationis: in se complicat sensibilium omnium naturalium & artificialium multitudinem. ex se igitur exerit rationes naturalium & artificialium. Rationes vero artificialium: ordinantur ad finem naturalium. Initium enim atq; finis artificialium natura existit. Ars igitur rationalis/vt est loqui/texere/seminare/coquere/& ita de multis: ad finem sensibilis naturæ ordinatur. sicut ars intelligentiæ: ad finem rationalis naturæ.

Natura intellectualis.

¶De natura intellectuali. CAP. XIII.

Atura autẽ vniuersalis vt vniuersi circulus in se primo: tres regionũ atq; naturarum/ intellectualium/ rationalium atq; sensibilium complicat orbes. Intellectualis vero in se tenebrositates alterabiles absorbens/ natura mascula/subtilis/vnissima/atq; nobilissima est/nec est intelligentiæ natura quanta. nec motus intellectualis generis quãtus nisi intellectualiter seu virtualiter: cui non obsistit simplicitas/indiuisibilitas & id genus/quæ intellectualis sunt vnitatis. Non enim est motus eius in alteritatẽ aliter: q̃ vt alteritas in vnitatẽ absolutius pergat. Descendit enim vnitas eius in rationale intelligibile: vt intelligibile ipsum in vni-

tatem aſcẽdat intellectus. Eſt enim intellect9 principiũ atq; finis rationalis/intelligibilis:ſicut eius principiũ finiſq; eius vnitas eſt abſoluta.ad cuius vnionẽ pergere: eſt ſecundũ naturam ſuam intellectualem/ ſurſum agere/atq; in hoc motu quieſcere.vti ratio in ipſa quieſcit intelligentia: ad quam non niſi per intelligẽtiæ deſcenſum & luminis ſui participatam immiſſionem aſcendere poteſt.Sic quidem nec naturæ intellectus qualitatem rationalem:ſed potius rationalem alteratam concipito ſimilitudinem.Non enim habet accidens:rationi aut ſenſui ſuccumbens.nec eſt intelligibilis natura aliter:q̃ ĩtellectualiter locabilis. immo ita locabilis q; & locus. & hoc quidem non eſt in loco eſſe per rationem aut ſenſum oſtẽſibili.nec eſt propterea vbiq; & nullibi abſolute vt deus : ſed eſt vbiq; & nullibi contracte intellectualiter. ſicut humanitas ipſa ſpecifice contracta : eſt vbiq; in ea regione ſpeciei atq; nullibi. Ita & anima noſtra vbiq; atq; nullibi eſt ſecũdum contractionem corporis. nam eſt in qualibet parte illius ſuæ regiõis & nullibi.In nulla eñ parte corporis vt in loco: potius q̃ in alio. Sicut enim vniuerſalia ſunt in intellectu/atq; eorum locus intellectus dicitur: ita quidem hoc intelligi neceſſe eſt ſecũdum ſæpe reſumptas regulas/ intellectum ſcilicet eſſe in vniuerſalibus/ita q; ipſa in eo/quaſi vt præſidẽs in regno eſt/ita q; regnum in ipſo.Non igitur eſt mobilis natura/intelligentia de loco ad locum:niſi eo modo quo in loco eſſe poteſt.Intellectualiter igitur mouetur ipſa natura intelligibilis in ſuo determinato ſibi regno. & hoc quidem mouere/eſt cum quo quieſcere concurrit/cum ſit veritati obtẽperare:quaſi vt motus imperii præſidentis compatitur quietem in cathedra imperantis.Intelligentiæ enim vt in cẽtro ſuæ contractionis aut regni quieſcentes mouentur : & nos hunc motum vt iudicantis concipimus.Iudex eſt enim:rationum intelligentia.& moueri dicitur : dum ob verius vnam eligit/aliamq; abiicit:ac dum ratiocinantes illuminat aut inducit.Intelligẽtiæ igitur / vt virtutes vniuerſales/rectriceſq; cõtractionum rationalium concipi debẽt:ac ſi in ipſis ſuis regionib9 /ſolis vices gerant. vt ſicut ĩ hoc ſenſibili mundo ex ſolis ſenſibilis vigore oculi ſenſibiliter ad pulchri aut turpis iudicium pergunt:ita in rationali mundo intelligẽtia vigorem cognitionis veri apportat.Deus autem ipſe infinitus ſol intelligentiarum eſt: intelligentiæ vero vt varia cõtractiora lumina rationum. Varie vero rationem inſpicimus cõtractam in vegetabilibus & animalibus ſecundum diuerſa genera atq; ſpecies : & ex hoc coniectamus diuerſas rectrices intelligentias. Non ſunt intelligentiæ numero rationis numerabiles quaſi ſenſibilia iſta:ſed intellectualis numerus indeſignabilis & infigurabilis per rationem/quaſi lumẽ eſt rationis & numeri rationalis. ſicut eñ nullo numero vnitas numerabilis eſt/ſed ipſa omnẽ numerum numerat:ita & intelligentia nulla ratione diſcernibilis:ſed tantũ ab ipſa abſolutiſſima diuiniſſimaq; vnitate.vbi enim ad coincidentiam tendit numerari cũ numerare/diſcretio cũ indiſcretione:rationi præcluſus eſt aditus.Varietatẽ autem intelligẽtiarũ/varie vniſſimã veritatẽ theophanice participantiũ cum mediatiõis diuerſitate/ vt quædã mediatius quaſi intellectuales atq; ab omni potentia verſus actum eleuatiſſimæ/aliæ vero quaſi intelligibiles atq; magiſterio proximiores / aliæ rationalibus potentiis magis accedentes vt doctrinali eleuatione opus habeant:in ſimilitudine ſæpe dictorum ex figuris in coniecturis trahito.et ſi coniecturã fabricare optas/etiam de iis tenebroſiorib9 huius regionis ſpiritibus/quorũ intelligentia in alteritate tenebroſę ignorantię ſopita cruciatur: qui potius ſeruilibus occumbũt cuſtodiis/ & ſenſibiliter ſubmerſæ rationi ſuæ obuolutæ intelligentiæ deceptoria ingerunt incitamenta/vt abſorbeatur perpetuũ

Uniuersalia in intellectu

in corruptibili/lux ĩ tenebris/atq̧ de istorũ dæmoniorũ naturis differẽtibus/quomodo quidem in regione intellectuali hi quasi sensibiliores sunt spiritus/ in sensibilibus tentationibus degentes atq̧ se inferioribus immiscentes/ quomodoq̧ ad hæc alii medio loco quasi rationales sint/intelligentiæ orbium & motuũ rectrices/at superiorũ qui diuinis illuminationibus propinquius inflãmantur non obtemperãtes imperio: per te ex præmissis moderatiõe symbolica proficias. volo autẽ te semp attentissimũ esse:vt has præsidẽtiales spirituales administratiões quas speciebus/nationibus/linguis/cõgregationibus/ regnis/ ecclesiisq̧ quasi a summo maximo vniuersorũ imperatore legati solerter impendunt: nõ putes eos quasi nostri tantũ causa assumpsisse/sed nostri quidem ac aliorũ quibus præsunt/ ita hoc agunt causa/ vt se finem cõstituant. sicq̧ angelici spiritus ꝓpter nos sunt ꝙ nos propter ipsos. dum enim regni quibusdam regalis cura propter eos esse videtur: rex non minus ipsam in se reflectendo/se suæ curæ & salutis populi finem constituit. nec esset voluntaria populi obedientia & principis diligentia:si & populus subiectionis & rector se etiam laborũ suorũ nõ coniicerent præmia hincinde suscepturos. Quapropter rector naturalis/in veritatis legibus incedẽs: causas ipsas quãtũ potest in vnũ nectit/ vt in populi salute suam quoq̧ arbitreť. Hæc summatim quantũ hoc loco datũ est: de intellectualium spirituum natura sufficiant.

ℭDe homine. CAP. XIIII.

Homo.

HOminẽ ex vnitate lucis humanalis naturæ/atq̧ alteritate tenebrarũ corporearũ cõmuni via cõcipito:& in priorẽ figurã vt distinctius ipm explices resoluito.intueberis plane tres ipsi⁹ regiões:infimã/mediã/atq̧ supremã/atq̧ ipsas ter triniter distinctas. ignobiliores autẽ corporales partes alias cõtinue fluxibiles/ atq̧ stabiliores/& formaliores nobilissimasq̧ gradatim coniectabis. post hæc pari ascẽsu spiritualiores corporis cõcipito naturas: quib⁹ sensitiua virt⁹ immixta est.hasq̧ ꝑ gradus partire:vt ab obtusiorib⁹ad subtiliores ꝑtingere queas. nouenas etiã nobilis ipsius animæ distinctiões adiicito.nouẽ igiť triũ ordinũ corporales vides hominis differẽtias:quæ in se sensitiuũ absorbet lumẽ/vt vegetatiõe cõtẽtenť.nouẽ etiã mixtas cõspicis:vbi virt⁹viget sensitiua sensibili ac corporali permixta. nouẽ deniq̧ nobiliores differẽtias/vbi corporalis vmbra ĩ discretiuũ absorbetur spiritũ. Corporalis autẽ natura gradatim sursum in sensitiuã ꝑgit:ita qdẽ ꝙ vltimus eius ordo ꝓpinque cum ipsa coincidat sensitiua. ita quidẽ ipsa sensitiua in discretiuam nobilitatur.Omnis autem sensatio:obuiatione exoriť. Vnde vt quædã sensationes obuiatione cõtingentium causantur: ita gradatim quædã ex distantioribus incitantur obiectis. Odoratus igitur qui in suo perficitur organo:ob suã nobiliorem naturam etiam a remotis offenditur/vt sensatio exoriatur. Adhuc auditus:ex remotiori. Visus autẽ omnes excellit sensus: vt ex distantioribus obiectis ad sensationem incitetur. Pergit autem imaginatio absolutiori libertate vltra ipsam contractionem sensuum in quãtitate molis/temporũ/figuræ/& loci: & minus atq̧ plus q̃ sensitiua appræhẽdit/ ꝓpinquius & remotius/atq̧ absens ambit/genus sensibilium non exiens.Ratio autem imaginationem supergreditur:vt videat antipodes cadere non posse potius q̃ nos/cum graue ad centrũ moueatur/ quod inter eos & nos mediat.Hæc autem:imaginatio non attingit.Ita quidem patet rationem superuehi imaginationi: verius irrestrictiusq̧ ad cuncta pergere. Intellectus autem ad rationem se habet: vt virtus vnitatis ad finitum numerum/vt nihil eius virtutem penitus aufugere possit. Mirabile est hoc dei opificium / in quo gradatim

discretiua ipa virtus a centro sensuũ vsq; in supremã intellectualem naturam supuehitur/per gradus quosdã/organicosq; riuulos: vbi cõtinue ligamenta tenuissimi spiritus corporalis lucidificant atq; simplificant ꝓpter victoriam virtutis animæ/quousq; in rationalis virtutis cellã pertingat. Post quã quidẽ in supremũ ipm intellectualis virtutis ordinem/quasi per riuum in mare intermінũ peruenit: vbi chori quidã esse cõiectantur disciplinæ/intelligẽtiæ/atq; intellectualitatis simplicissimæ. Humanitatis igit vnitas cũ humaniter cõtracta existat: omnia secundũ hãc cõtractionis naturã cõplicare videt. Ambit enim virtus vnitatis eius vniuersa. atq; ipsa intra suæ regionis terminos adeo coercet: vt nihil omniũ eius aufugiat potẽtiam. quoniã omnia sensu aut ratiõe aut intellectu cõiectat attingi. atq; has virtutes ĩ sua vnitate cõplicare dũ conspicit: se ad omnia humaniter ꝓgredi posse supponit. Homo em̃ deus est: sed nõ absolute/quoniã homo. Humanus est igit deus. Homo etiam mũdus est: sed non cõtracte omnia/quoniã homo. Est igit homo microcosmos/aut humanus quidã mũdus. Regio igit ipsa humanitatis: deũ atq; vniuersum mũdum humanali sua potẽtia ambit. Potest igit homo: esse humanus deus atq; deus humaniter/potest esse humanus angelus/humana bestia/hũanus leo aut vrsus/aut aliud quodcũq;. Intra enim humanitatis potentiam: omnia suo existunt modo. In humanitate igitur oĩa humaniter/vti in ipso vniuerso vniuersaliter explicata sunt: quoniã humanus existit mũdus. Omnia deniq; in ipsa complicata sunt humaniter: quoniã human9 est deus. Nã humanitas vnitas est: quæ est & infinitas humaniter contracta. Quoniã autẽ vnitatis cõditio est ex se explicare entia/cũ sit entitas/sua simplicitate entia cõplicans: hinc humanitatis extat virtus oĩa ex se explicare intra regionis suæ circulum/oĩa de potẽtia centri exerere. Est autẽ vnitatis cõditio: vt se finem explicationũ cõstituat cũ sit infinitas. Nõ ergo actiuæ creationis humanitatis alius extat finis q̃ humanitas. Non em̃ pergit extra se dũ creat: sed dum eius explicat virtutem ad seipsam ptingit. neq; quicq̃ noui efficit: sed cuncta quæ explicando creat/in ipsa fuisse comperit. vniuersa em̃ in ipsa humaniter existere diximus. Sicut enim humanitas potẽs est/humaniter ad cũcta ꝓgredi: ita vniuersa in ipsam. nec est aliud ipsam admirabili virtute ad cũcta lustranda ꝑgere q̃ vniuersa in seipsa humaniter complicare. Audisti autem Iuliane pater de vnitrino absoluto principio creatore vniuersorũ: quomodo ipse quia vnitas seu entitas est absoluta/in qua infinita æqualitas atq; connexio: hinc omnipotens creator. at quia infinita est æqualitas in qua vnitas & cõnexio: hinc vniuersorũ rector/ordinator/& gubernator. quia vero infinita cõnexio in qua vnitas & æqualitas: hinc vniuersorũ cõseruator. ita quidem de ipsa humanitate cõtracte cõiectandũ affirma. Est enim principiũ cõtractũ creationis ordinis sui/gubernationis/& cõseruationis: quoniã est vnitas in qua æqualitas & cõnexio. Est æqualitas: in qua vnitas & cõnexio. Est cõnexio: in qua vnitas & æqualitas. terminis in sua significatiõe: in humanitatis cõtractionẽ redactis. Quapropter in virtute humanitatis/homo in superiori parte sensibili puta phantastica creat similitudines aut imagines sensibiliũ: quia vnitas in qua æqualitas & connexio. ipsas vero creatas imagines ordinat atq; locat: quia æqualitas in qua vnitas & cõnexio. Post hæc ipsas conseruat in memoria: quia connexio in qua vnitas & æqualitas. ita quidem in regione intellectualiũ intellectualiter agit: creando/ordinando/& cõseruando. ac in ipsa rationali media: pariformiter. Hæc autẽ omnino ad seipm reflectit: vt se intelligere/gubernare/& cõseruare possit/& sic homo ad deiformitatem appropinquet/vbi cuncta/æterna pace quiescunt.

der menschliche Gott

microcosmos

¶De eodem. CAP.XV.

De homine

Vando autē vniuersorū hominū cōcordantias & differentias cōiecturis tuis aggredi proponis: attendere habes ad vniuersorū figuram/faciendo humanā speciem sub illo maiori cōtrahi circulo.tunc enim in ipsa humanitatis specie/ quosdā vides abstractiores cōtemplatiuos homines in quadā cōuersatione intellectualiū & æternorū/principaliter quasi in supremo humanitatis cælo versari:& hi sunt vt ipsius speciei intellectus/ circa veri speculationem vacantes. Sūt & alii vt speciei illius ratio:qui inferioribus quasi sensibilibus præsunt. primi/ sapiētes sunt:quasi lumina clarissima atq castissima/spiritualis incorruptibilis mūdi effigiem ferentes.vltimi/sensibiles:quasi brutales/concupiscentiā atq voluptatē sequētes.medii:a superioribus influentiā claritatis participant/ & inferioribus præsunt. In vnitate itaq speciei: has tres partes/hominū multitudinē generaliter sub tota specie participare conuenit. Deinde vero in ipsa religionis aut contēplationis parte: specialiores trinas intueris differētias. quoniā aliqua est hominū multitudo quæ eā alte atq nobiliter participat supra oēm rationē & sensum/alia vero q̄ ipsam in rationabilitatē quandā cōtrahit/vt infima in sensibilitatē.Et quoniā oībus hominibus inest(vti hac via cōspicis)a natura specificata religio quædā/altiorē īmortalem finē promittēs varie(vt habes in vniuerso) a mūdi huius inhabitatorib9 participata:hinc primi abstractiores intellectualibus ipsam religionē supra omnē rationem & sensum participātes/vitā expectāt sua excellētia/ omnē rationis & sensus capacitatem supergredientē.alii vero ipsam fœlicitatē infra rationis metā redigētes: in rerū cognitiōe & fruitione finem ponūt.tertii: absurdissime in sensibilibus delectatiōibus.Adhuc primi:triniter distinguūtur.ita & secūdi.& tertii.hac via generalissimā oīm hominū cōcordātiā & differētiā gradatim intuere: quo ad religionē in cælo tertio.quo ad præsidētiā:in scđo.quo ad subiectionē:in infimo.Eæ autē partes quæ a specie trahunt/& si in generalitate sua vbiq indesinēter psistant:capiunt tamē in specialitate sua mutationē/cū veritatis præcisio in cōiectura tantū a nobis venari possit. In varia igit alteritate vnitas ītellectualis illius religiōis recipit/& in fluxibili multitudine rectorū secūdi cæli fluxibiliter. ita & præsidētialis quæ & rationalis speciei vnitas dicit:in fluxibili multitudine sensibiliū subiectorū ī varia alteritate mūdi instabiliter persistit.Aduerte etiā q etsi religio aut regimē aliq̄diu stabile videatur ī aliqua mundi huius natione:nō tamen ī ipsa sua præcisione.Fluuius enim Rhenus stabiliter diu fluere visus est:sed nūq̄ in eodē statu pmanēs/iā turbulentior/iā clarior/iā in augmento/iam in diminutione. ita etiā vt q̄uis verū sit dicere ipsum & maiorē & minorem fuisse/ & de maioritate in minoritatē sensim deuenisse:tamē vti nūc est præcise:nūq̄ eū fuisse cōstat.Ita & religio: inter spiritualitatē & tēporalitatē instabiliter fluctuat.Ita & de regimine.inter maiorem eīn minorēue obedientiā:pendule pseuerat.Potes etiā omniū huius mūdi incolarū varietatem in cōplexione/figuris/vitiis/& moribus/subtilitate & grossitie cōiecturaliter venari/ cōstituendo vniuersorū circulū incolarū horizontē:septētrionē/meridiē/orientē & occidentem intercipientē. In ipso:meridiē altiorem & septētrionē inferiorē/in medio mediū mundi statuendo. Est igit a septētrione ad meridiem ascensus humanæ speciei: & de meridie versus septētrionem descensus.Sic omnes homines in supmo cælo horizontē participātes:in ītellectu magis sunt vigētes.medii: ī ratiōe. infimi: in sensu. Magis igit in septentrionalibus istis regionibus/intellectus possibilitati & sensibilitati immersus est:quasi sint homines sensibiles.In media : ītellectus ratione

viget.In tertia:magis abstracte. Hinc etiam in indianis atq; ægypti regionibus:re-legio intellectualis/atq; abstractæ mathematicæ artes prçualuere.In grçcia & apud Afros & Romanos:dialectica/rhetorica atq; legales scientiæ viguerũt.In aliis septẽtrionalioribus:sensibiles mœchanicæ artes. Omnes tamen regiones in his omnibus suo quodam modo peritos habere necesse est:vt sit vna vnius speciei natura/in omnibus varie participata.Sic quidem cũ ad corporales hominum dispositiones inuestigationem conuertis:ad P/figuram attendis.Si hominum colorem inquiris:septẽtrionale punctum/vnitatem lucis efficias/ meridionale vero tenebrarum : & albos regionis septẽtrionalis esse prospicis/meridionales nigros/medios autem vides medio modo se habere.Si cõplexiones inquiris/hac via conspicis medios melius cõplexionatos: cum ibi extrema sint ad quandam vnitatis combinationem magis harmonice atq; concordanter redacta. In septẽtrionalibus vero:excessum conspicis frigoris atq; humorum indigestorum.In meridionalibus: defectum in his vides/& in siccitate abundãtiam.caloremq; in interioribus:magis vigere per contractionem eius ad centrum in frigidioribus regionibus conspicis:& plus in extremitatibus in calidioribus.Nutrimenta & operimenta/habitationes & consuetudines / fortitudines corporales/infirmitates & defectus/varietates formarũ & staturæ:secundũ locorũ differentiam ex his coniicere poteris. Sic si gentium vitia & virtutes coniecturaliter inquiris:ad idem respicis.Nam humanitas ipa sub arctico polo ascẽdendi initiũ faciens versus antarcticũ:sub æquinoctiali ad altitudinem peruenit atq; ad ascensus finem.Ascendit autem de hoc mundo ad alium.Pergit igitur quasi homo primo in ipsa crescente ætate/deinde in stante/deinde in decrescente. Quapropter habitudo hominũ inferiorẽ gradũ tenẽtiũ/tertiã mũdi partẽ & primã ascẽsus mũdi ptẽ inhabitantiũ ad alios est/vt est hominis habitudo ĩ ætate ea qua adhuc vires corporis de potentia ad actum exerit/intra scilicet infantilem & virilem ætatẽ. Varie igitur vitia quæ huic tẽpori propria sunt/& similiter differenter huius ætatis virtutes:hæ septẽtrionales regiones participant.Aliæ eñ ad virilitatẽ sunt propinquiores/aliæ ad infantilem/aliæ in his magis austeræ gẽtes/magis masculæ & dextrales:vt sunt orientaliores.aliæ magis fœmininæ/loquaces/leues/piç/inconstantes vt occidentaliores.Ita quidem mediæ gentes inter virilitatem & senectam vitia illius ætatis atq; virtutes varie differenter/orientaliter & occidentaliter participant. Meridionaliores vero inter senectam & decrepitiam:vitia/virtutesq; tenent.tantum de his comparationibus dixisse sufficit:particularia distinctius ex his(si placet)inquirito.

De humana anima. CAP.XVI.

Anima humana.

PRimo ex sæpedictis/vniuersum ex vnitate alteritateq; concipito : ipsumq; vnũ in tres resoluito regiones/vt magna tibi pandit figura. Dic itaq; primæ regionis/simplices ipsas esse intelligentias:vbi absorpta est tenebrositatis alteritas in lucis fulgore.infimæq; regionis eas concipito naturas nostras esse:q̃ corporalitate sua lucẽ alterãt.medias vero naturas(si placet)appellato:quæ medio modo.animæ eñ medium tenẽt:vt sit descensus intelligentiæ in inferiora per ipsas/inferiorumq; in superiora reflexus.Ostendit autem tibi prior/paradigmatica figura:extrema vniri.supremã animæ scilicet naturam cũ infima intellectualis: atq; eius infimã cum suprema corporalis coincidere.Age igitur si animarum differentias distinctius inquirere cupis:magnũ circulum nũc vniuersarũ fingito animarum/atq; in huius vniuerso trinas radicales quadratas cubicasq; inspice partitiones.Intelligẽtiam autem huius vniuersi vnitatem simplicem concipe:vt deum vniuersaliter om

niū.intueberis ꝑmanifeſte intelligētiā quadā vniuerſali cōiunctione/quæ per ma⸗
ximū circulū figurat̃:oībus cōiūgi animabus.deīde generaliter primæ regioni anī⸗
marū:ſpecialius vero ſupmo ordini/ſpecialiſſime vero ſupmo choro q̄ humana vo
cet̃ ſpecies.Oēs igit̃ aīę:vnitatē intelligētię in alteritate participāt.alię clarius:aliæ
vero obſcurius.ſolū autē aīæ ſupmæ:cū ipa ſpecialiſſima vnione vniunt̃.& hæc qui⸗
dē eſt participatio ipſa:qua ſupmū inferioris ī coincidētiā pergit cū ipſo ſupioris ī⸗
fimo.aīalia vero clarius ꝑticipare ītelligētias q̄ vegetabilia:ꝑ mediū aīę euenit.Ha⸗
bet autē aīal vt genus/ſpecies plures ſub ipſa vnitate generis: ordinatim vt nūeros
progredientes.quorū hæc nobilior altiorqꝫ exiſtit/q̄ vnitati ꝓpinquior.Anima igit̃
ꝑfectioris ſpeciei aīalis ī vnitatē cū intellectuali ꝑgens natura:ipſa eſt ī ſe virtualiter
alias cōplicans/oīm aīarū vigores/quaſi generis metallorū auri ſpecies ꝑfectior ſuo
valore alias oēs metallicas ambit ſpecies/vt & ī genere regnātium regalis auctori⸗
tas cæterorū ducū/comitū inferiorūqꝫ rectorū in ſe vnit īperia.Sunt igit̃ oīm aīaliū
ſpecies:humanæ aīæ virtutē vnitā numeratim explicātes/eiuſqꝫ naturā varia diffe
rētia cōtrahētes:alia clariori ratione/alia tenebroſiori.nulla tn̄ ſpecies ad eiꝰ æqua⸗
litatē ꝑciſam attingere valet.ipa autē humana aīa cū ſit īfima/ītellectualis natura ī
tellectualiter ī potētia eſt/ītellectualis autē potētia lumen eſt rationis.cōcipito itaqꝫ
animā humanā vt P figurā ex ītellectuali vnitate & ſenſuali alteritate. Deſcendēte
igit̃ lumine ītelligētiæ ī vmbrā ſenſualē/atqꝫ aſcēdēte ſenſu ī intellectū ꝑ gradus tri
nos:medio loco duo exoriunt̃/quæ rationis nomē habere ſuppono.Superior aūt hu
ius rationis portio q̄ intellectui ꝓpior reperit̃/appræhēſiua:īferior vero phātaſtica
ſeu imaginatiua(ſi placet)his aut aliis vocent̃ noībus.hæc ſunt aīæ humanæ:quaſi
quatuor elemēta.Intellectus autē iſte ī noſtra aīa eapropter ī ſenſum deſcēdit:vt ſen
ſibile aſcēdat ī ipm.Aſcēdit ad ītellectū ſenſibile:vt ītelligētia ad ipm deſcēdat. Hoc
eſt em̄ ītellectū deſcēdere ad ſenſibile:qđ ſenſibile aſcēdere ad ītellectū.viſibile em̄ nō
attingit̃ per ſenſum viſus:abſente intētione ītellectualis vigoris.Hoc qdem experi⸗
mur:dū ad alia intēti/ꝑtereuntē non diſcernimus.ſenſus em̄ cōfuſe capit ſenſibile in
ipſum aſcēdens:ſed nō eſt ſenſatio formata atqꝫ diſcreta abſqꝫ ītellectu ī nos per me⸗
diū rationis deſcēdente.nec nos attingimus ſenſibile vt tale:abſqꝫ ſenſu.cæcus enim
ſenſibilē colorē nō attingit.Intellectus autē qui ſecundū regionē intellectualē in po⸗
tētia eſt:ſecūdum īferiores regiones plus eſt ī actu.Vnde ī ſenſibili mūdo : ī actu eſt.
nā in viſu viſibile:& ī auditu/audibile actualiter appræhēdit.ī ſenſu autē:ſenſus eſt.
in imaginatione:imaginatio.in ratione:ratio.Non eſt em̄ aīa:aliud q̄ nobilis quædā
atqꝫ ſimplex vnita virtus.quælibet autē pars virtualis:de toto verificat̃.Virtus em̄
ſenſitiua aut imaginatiua aīæ noſtræ cū ſit ī aīa:aīa eſt.vt virtus ducalis aut comita
lis ī rege/regia eſt:ſicut regalis ī duce/ducalis eſt.Anima etiā cū ſit viuificatio cor⸗
poris:ipſa ī pede viuificatio pedis eſt/ī manu viuificatio manus eſt.Et cū viuificatio
aīę ſit aīa:ipſa eſt vnitas corporalis vnientis alteritatis. Ex hoc eſt ī qualibet parte:
vt vnitas ī numero.Sicut em̄ virtus lapidē ſurſum proiiciētis/lapidē grauē eleuat/
& ea ceſſante deorſum feſtinat:ita aīæ virtus corpus mouet/& non eſt aliud mori q̄
virtutē viuificantē deficere.Eſt igit̃ anima ī vſu viſus:ī auditu auditus.Per hoc igit̃
qꝫ ītellectus ī ſenſu in actu eſt:excitat̃ admiratione dormitās ratio/vt ad veriſimile
diſcurrat.Deinde ītelligētia pulſat̃:vt abſolutius a dormitāte potētia ī cognitionē
veri vigilātius erigat̃.ſenſata em̄ in phātaſia depingit.atqꝫ dū eorū rationē īquirit:
in actū intelligēdi/veriqꝫ notitiā pergit.Vnit em̄ alteritates ſenſatorū in phātaſia:
varietatē alteritatū phātaſmatū vnit ī ratione/variā alteritatē rationū in ſua vnit
intellectuali ſimplici vnitate.Deſcēdit vnitas ītellectus ī alteritatē rationis/vnitas

rationis in alteritatẽ imaginationis/vnitas imaginationis ĩ alteritatẽ sensus.Cõplica igiẽ ascẽsum cũ descẽsu intellectualiter:vt appræhẽdas.Non em̃ est intẽtio intellectus vt fiat sensus/sed vt fiat ĩtellectus pfectus & ĩ actu:sed quoniã in actu aliter cõstitui nequit fit sensus/vt sic hoc medio de potẽtia in actũ pergere queat.Ita quidem supra seipsum ĩtellectus redit circulari cõpleta reditione:quasi nobilis qui in potentia militiæ existens quã ob pauptatẽ ad actũ deducere nequit/se ad tẽpus subiicit/vt sic ea acquirat per q̃ se in actu militiæ cõstituat.nõ indigẽt diuites ipsæ nobiliores ĩtelligẽtiæ sensibus:cũ sint vt ardẽtes/ĩconsumptibiles/& semp crescẽtes ignes/q extrinseco excitatiuo vẽto p sensibile flabellũ in sufflãdo nõ egẽt/vt ardeãt. In actu em̃ (q̃uis differẽter)existũt.sed cũ nostra intellectualis portio sit quasi scintillaris ignis inter viridia ligna abscõsus:his indiget.Nec puta nos homines q sensu vigemus aliquid attingere/intelligẽtias latitãs.intellectualiter quidẽ hoc attingũt:qđ nos p sensum sensibiliter.Dũ em̃ quis romanã loquiẽ linguã:ego auditu vocẽ/tu vero etiã in voce mentẽ attingis.Intelligẽtia vero:sine sermone/mentẽ intueẽ.ego em̃ irrationaliter:tu vero rationaliter/angelus ĩtellectualiter.Verius igiẽ sic atq; pfectius intuitione ĩtellectuali:q̃ per sensibilẽ auditũ attingiẽ quæsitũ. Aduerte etiã vt ĩtellectum ob suã pfectionẽ descẽdere/& reditione cõpleta ad se reuerti audisti:ita de sensu cõcipe.Nã ob pfectionẽ vitæ sensitiuæ:sursum ad ĩtellectũ pergit. Cõnectunẽ igiẽ duo appetitus/naturalis & accidẽtalis:qui mutua circulatione adimplenẽ.Quoniã autẽ perfectio ĩtellectus est actu intelligere(posse em̃ intelligere:dũ ad actũ pergit perficitur)hinc ĩtellectus ex se ĩtelligibile faciẽs qđ in intellectũ progrediẽ/est suiipsius fœcũditas.Nã intellectũ in species sensibiles descẽdere:est ascẽdere eas de cõditionibus cõtrahẽtibus ad absolutiores simplicitates.quãto igiẽ profundius ĩ ipsis se ĩmittit/tãto ipsę species magis absorbenẽ in eius luce:vt finaliter ipsa alteritas intelligibilis resoluta in vnitatẽ intellectus ĩ fine quiescat.Vnitas igiẽ intellectus tãto plus pficiẽ:quãto pl9 de potẽtia ĩ actũ ꝑgrediẽ.& quãto ignis potẽtior est ĩ actu:tãto citi9 ignibile de potẽtia ĩ actũ ꝑgere facit.nec est aliud ignibile ĩ ignẽ pducere q̃ ignẽ se ĩ ignibili ꝑfundare.Intellect9 est ĩ nobis quasi semẽ ignis ĩtellectualis:ĩ rationali ignibili vt materia collocatus.vnde vti color nõ est visibilis nisi ĩ vnitate lucis/qa color lucis est alteritas/alteritas autẽ nõ nisi in vnitate attingibilis est:ita phantasmata nõ nisi in luce rationis ĩtelligibilia sunt.phãtasmata em̃ alteritates suntvnitatis rationis.quãto igiẽ phãtasmata sunt vnitati rationis ꝓpinquiora:tãto magis ĩtelligibilia. vt color magis visibilis:qui luci ꝓpinquior.vnde vti flãma quia ĩ lumine absorpta/per se visibilis est/& ĩ eius lumine alterationes lucis puta colores intuemur:ita quidẽ sunt cõceptus ĩ rationis lumine absorpti/vt p se intelliganẽ/& alia obscuriora intelligibilia faciãt/vt in p se notis cõstat pricipiis.Ratio igiẽ per se ĩtellectui ĩgeriẽ/ vt lux visui/& intellectus p se ĩ rationẽ descẽdit vti visus ĩ lucẽ pergit.hoc est em̃ rationẽ per se ĩtelligibilẽ esse:ĩtellectũ in ipsam descẽdere.sicut autẽ vnitas per se ĩ numerũ pergit:ita ratio ĩ phãtasmata.& vti nũer9 nõ nisivnitate attingiẽ:ita ĩtellect9 nõ nisi ratiõe mediãte/ phãtasmata appræhẽdit.Aduerte igiẽ quoniã vnitas p se est inattingibilis:alioqui pcisio/ĩfinitũ/atq; inattingibile attingereẽ ratione:qđ est ĩpossibile. Non igiẽ attingiẽ vnitas nisi mediante alteritate.sicuti vnitas speciei/mediante alteritate indiuiduorũ:atq; generũ vnitas mediante specierũ diuersitate.neq; alteritas attingiẽ per se:ex eadẽ radice.vnde nõ attingiẽ alteritas:nisi mediante vnitate.nõ em̃ attingiẽ indiuiduũ:nisi mediante specie.nec species:nisi mediante genere.nec color:nisi mediante luce.nec sonus:nisi mediante aere/ cũ sonus sit alteritas / quieti aeris.

nec sentit dolor qui alteritas est:nisi ĩ vnitate cõtinui aut cõplexionis.dũ enĩ vnitas ipa cõtinui dissoluit & alterat/aut vnitas harmonica/cõplexionis alteritate quacũq offendit:discõueniẽtia ĩ vnitate sequit.Et qm̃ intellectũ cõstat vnitatẽ esse ratiõis/q ipm in alteritate pticipat:hinc intellectus ante alteritatẽ existẽs/nec tẽpori qd ex ratione ꝑdit/nec corruptibilitati subiicit/cũ sit rationalis alteritatis absolutior vnitas.Nõ est igit eius natura corruptibilis:cũ rationẽ ꝑueniat.vbi vero vnitas absorbet alteritatẽ:ibi ĩmortalitas.quare & altior illa rationalis natura q phãtasmatũ alteritatẽ in luce suæ vnitatis absorbet/& ĩ lumine ĩmortalis intellectus occultat:ita est ĩmortalis sicut lumẽ inumbrabile.sicut em̃ lumẽ ipm inquantũ in se est nõ potest nõ esse visibile:ita ratio pura nõ potest nõ intelligi. & hæc est vita eius atq pfectio. & in hoc differẽtiã rationis humanæ atq bestiarũ venari poteris:cur ipsa humana in ĩmortalitate vitæ intellectualis/q est semp intelligere absorbet/quia semp per se est ĩtelligibilis vti lumẽ per se visibile.nõ autẽ alteritates lucis puta colores p se visibiles sunt:sic nec alteritates rationis q in aliis aĩalis speciebꝰ existũt.quare alterabiles & corruptibiles.Quoniã autẽ homo diu cæcus dũ videre incipit:primo hoc in luce experit.hinc lux est alteritas spũs visiui/& nõ appræhẽdit visus vnitatẽ suã nisi mediante alteritate.Lux igit illa q se ingerit in oculũ/mediante qua se videre appræhẽdit:est altera lux a luce visiui spũs.quãdo igit fortitudo lucis visiui spiritus intra se absorbet lumẽ visibile:trãsit visibile ĩ visum.quãdo autẽ alteritas lucis visibilis/sua fortitudine absorbet debilitatẽ visiui spũs:trãsit vnitas virtutis visiuæ ĩ alteritatẽ/& diuisionẽ.Ita quidẽ de virtute ĩtellectuali & lumine rationis cõiectandũ existimo. Nã ratio:alteritas intellectualis vnitatis est.& nisi fortis fuerit:virtus eius sæpe ĩ alteratione rationis absorbet/vt opinionẽ/verũ existimet intellectũ.Sic & phãtasmatũ alteritas sæpe rationẽ absorbet:vt id qd imaginat homo/iudicet ratiõe ostẽsum. Ita & alteritas sensus vnitatẽ virtutis phãtasticæ aliquãdo absorbet:vt id qd sensu attingit/hoc esse iudicet qd imaginat.vti infans informẽ adhuc phãtasticæ habens virtutẽ:mulierẽ quã videt/matrẽ iudicat/quã imaginat.Ita quidẽ & aliis debilibus in hac virtute:accidere solet.Intellectus igit qui est rationis vnitas:ea ipsa ratione mediante/corpori iũgit.corporalis em̃ natura/intellectualẽ nõ nisi in alteritate pticipare potest:a qua cũ maxime distet scalaribus mediis opus habet. Participat igit corporalis natura ĩtellectualẽ ipam ĩ alteritate lucis rationis:per mediũ vegetatiuũ atq sensuale.Ascẽdit autẽ sensibile per organa corporalia vsq ad ipam rationẽ:quæ tenuissimo atq spiritualissimo spiritu/cerebro adhęret.Alteritas aũt q in ratiõe recipit:vnitate ipsius rationis q alteritas est ĩtellectus/mediante/in intellectũ ab omni organo liberũ absumit.Et quoniã huius rationis ascẽsus/descẽsus est intellectus:ob hoc absolutus ĩtellectus/dũ in alteritate rationali venat veritates ipas/vt a phãtasmatibus eleuatas sursum amplectit.quare cũ sic a sensibilibus ortũ capiat:absolutus verus esse nequit/sed secũdũ quid.nã in ratione verus est secũdũ rationẽ:ĩ imaginatione secundũ imaginationẽ/in sensu secundũ sensum.Dũ autẽ res abstractius extra omnẽ rationis alteritatẽ in sua simplici intellectuali natura intuetur:eas extra ipsa phãtasmata/in claritate veritatis amplectit.Intellectꝰ em̃:alteritas est infinitæ vnitatis.Quãto igit ipse intellectus a sua alteritate se altius abstrahit/vt in vnitatẽ simplicissimã plus ascẽdere queat:tãto perfectior/altiorq existit.Nã cũ omnis alteritas nõ nisi in vnitate attingibilis sit:nõ potest intellectus seipsum qui alteritas est/cũ nõ sit diuinus absolutissimus intellectus/sed humanus/nisi in ipsa diuinissima vnitate vti est intueri.Non em̃ intellectus seipsum aut aliquod intelligibile vti est/attingere

poterit:nisi in veritate illa quæ est omniū vnitas īfinita / nec potest ipām vnitatē infinitā intueri:nisi in ītellectuali alteritate.In seipso igit̄ intellectus intuet̄ vnitatē illā non vti est:sed vti humaniter intelligit̄.& per ipsam quā sic intelligit in alteritate se eleuat:vt absolutius in eā vti est pergat.de vero:ad veritatē/æternitatē/& infinitatē.& hæc est vltima perfectio intellectus.quoniā per theophaniā in ipsum descēdētē:cōtinue ascēdit ad approximationē assimilationis diuinæ atq; infinitæ vnitatis/quæ est vita infinita/atq; veritas & quies intellectus.Est autē ipse adeo subtilis naturæ:vt quasi in puncto centrali indiuisibilē sphærā intueatur.dū est contractus in ratione:ipsam spheram intuetur in ratione illa quæ habet oēs lineas a cētro ad circūferētiā esse æquales.Dū in phātasia ipsum intuet̄:ipsam rotundā atq; corporeā imaginat̄.Sensus autē visus nō spherā:sed partē eius tantū potest intueri/sed per rationē partē cū parte cōponētem/attingit. Vnde sicut veritas intellectualis per rationē in sua p̄cisione est inattingibilis:ita veritas rationis est sensibiliter incontrahibilis. semp em̄ defectū:in alteritate esse necesse est. Vnitas em̄:nō aliter in alteritate q̄ cū casu a p̄cisione & æqualitate reperibilis est.aliter em̄ non esset alteritas:si esset p̄cisa æqualitas.Quapropter nec ratio circuli est verus circulus ītellectualis.nō em̄ ab eo circulus intellectualiter verus iudicat̄:quia a cētro eius ad circūferentiā lineæ sunt æquales.sed hæc rationalis diffinitio/intellectualis circuli est:ad verū se habēs circulū/vt signū ad signatū/& alteritas ad suā vnitatē/aut cōpositū ad simplex/seu explicatio ad cōplicationē/aut cōtractū ad absolutū.circulus em̄ in cōtracto esse:via rationis aliter esse nequit.in vnitate autē sua absolutiori:absq; alteritate linearū & circūferētiæ intelligibiliter existit. Sicut autem ratio in vnitate ītellectus a priori demōstratiue discurrit:sic intellectualis nostra cognitio verior esse nō posset/si in vnitate absoluta q̄ veritas est/alteritas omnis cōspiceret̄ / nō vt alteritas sed vt vnitas/quāto hoc absolutius p̄cisiusq; a diuino munere cōcederet̄.p̄cisissime em̄ hoc solum per diuinū ipsum intellectū qui est ipsa p̄cisio absoluta : hoc fieri potest.ipse est solus omne qđ in omni intellectu intelligit:& in omni intelligibili intelligit̄.Habet igitur hæc intellectualis cognitio se in p̄fectione actuali ad alias:vt corpus ad supficiem/lineā/& punctū.sed in subtilitate vt pūctum ad lineam/supficiem & corpus.pūctualiter quidē atq; subtiliter & p̄fecte simul amplectit̄ verū.rationalis vero cognitio contractior.atq; perfectior:vt supficies.subtilis:vt linea. Imaginatiua vero cognitio cōtracta magis/p̄fecta/vt linea:grossa/vt supficies.Sensitiua vero cognitio indiuidualiter cōtractissima est.imperfectissima/vt punctum:grossissima/vt corpus.Hæ autē cognitiones variant̄ diuersimode secūdum varietatē organorū & spirituū virtutē deferentium & varietatē vnitatis/per quā in alteritatē deuenitur.Si em̄ mediū diaphanū per quod alteritas lucis in visum ascēdit est alteratū colore rubro vel alio:huius coloris res visa apparet.quoniā ipsa nō attingitur in vnitate simplici/puta luce pura / sed ī luce alterata in diaphano puta beryllo/aut vitro/aut flāma/vel radio colorato vel alterato.ita intellectus/phātasmata pura non attingit/ nisi pura & libera fuerit ratio. si vnita sit alteritati phantasmatum:in corrupta & alterata ratione iudiciū eius corruptū est/vt videmus quando auctoritati ratio alligata est.tunc em̄ alterata est & cōtracta a sua puritate:& secundū eam corruptum fit iudicium. Quare perturbati recto carent iudicio:cum lumen rationis in ipsis sit contractum & alteratum. sicut gustus per humidū saliuale corruptum:iudicat corrupte/dulce scilicet amarum / & sic de reliquis.

CAP.XVII.

De sui cognitione.

Cognitio sui.

SVmmariã tuiipsius cõiecturalẽ cognitionẽ: ex his facile elicies / vt nũc tibi
ex superfluis pandã. Primo quidẽ Iuliane pater: te hominẽ vnũ esse nõ dubi
tas. hominẽ vero ab hũanitate dici vt ab albedine albũ: nõ ambigis. huma=
nitatẽ aũt vnitatẽ quandã in alteritate participabilẽ / clare cõspicis: cũ me quidẽ ho
minẽ atq aliũ a te atq singulis cõspicis indiuiduis. humanitatẽ vero indiuidualiter
in alteritate cõtrahibilẽ / alteritatẽ absolutioris esse vnitatis: in ipsius & leoninitatis
& equinitatis alteritate aduertis. Absolutissimã igiť atq penitus ĩcontrahibilẽ pri=
mã cõspicis vnitatẽ seu entitatẽ: quæ in alteritate varia incontrahibiliter pticipať.
atq vt exẽplo visibili iuueris: imagineris huius visibilis mũdi simplicissimã vnitatẽ
incõtrahibilẽ lucẽ esse / in cuius alteritate pticipationis visibilia oĩa id sunt qđ sunt.
Color igiť: hui⁹ lucis alterata extat pticipatio. Sit igiť circulus vniuersi: coloris am
bitus. color autẽ nõ nisi cõtracte existere potest: quoniã eius vnitas absoluta / ipsa ca
dẽs in alteritate cõtrahiť. Tres igiť regiones cõtractionis coloris / cũ eorũ finalibus
nouenariis notato differẽtiis: supmæ regionis coloris contractio talis resultabit / in
qua absolutioris lucis pticipatio in clara resplẽdẽtia vmbrales alteritates occultat.
In fine vero regionis: cõditio huic cõtrariabiť. in tenebras eñ ingrediẽs: lucis ptici=
patio absorbeť. media vero regio: medio se habet modo. Intuere has regiones distin=
ctius in ter trinis distinctionibus. Ita quidẽ Iuliane / pari passu: si lucẽ diuinitatẽ / colo
rẽ humanitatẽ / visibilẽ mundũ vniuersum ipm feceris / teipsum in figura inquire / &
an de supma / media an infima regione existas inspicito. Ego eñ teipm arbitror hu=
manitatẽ in supma ipsa / atq in ipsius supmæ regionis nobili specie in participatio=
ne clariori diuinæ lucis cõtrahere. Hac eñ patula quadã via: aliorũ hominũ compa
ratione de seipso cõiecturã / quisq facere poterit. Dũ autẽ te in ordine humanitatem
cõtrahẽtiũ / participatione absolutissimę vnitatis inuenisti: aduerte humanitatẽ tuã
vniuersum esse tuũ / ambire: teq diuinitatẽ in eius cõtractione pticipare. Diuinitas
aũt: est vnitas ĩfinita / æqualitas / atq cõnexio. Ita quidẽ q in vnitate sit æqualitas &
cõnexio / ĩ æqualitate vnitas & cõnexio / in cõnexione vnitas & æqualitas. Finge igiť
cõtractã tuã humanitatẽ in qua diuinitatẽ ipsam pticipas / circulũ vniuersorũ / atq
ad regiones regionũq ptitiones ordinatim: inspicito / quomodo quidẽ in ipsa supma
humanitatis tuæ natura diuinitatẽ ipsam supme pticipas / in infima vero infime / in
media medio quodã modo. In nobiliori quidẽ natura: ipam secundũ eius regionis cõ
ditionẽ pticipas / nã intellectualiter. in media: rationaliter. in infima: sensualiter / put
hę regiones in circulo cõtractæ humanitatis tuæ / cadũt. Quoniã autẽ lumẽ diuini=
tatis pticipare intellectualiter / est vnitatẽ participare in qua æqualitas & cõnexio /
hoc est autẽ esse intellectuale / qđ est intelligere: participas igiť diuinitatẽ in lumine
intelligẽtiæ / vt te scias supno dono intelligẽtiã habere. eãq esse tãto intellectualiter
maiorẽ: quãto magis vna fuerit / tali quidem vnitate in qua æqualitas & cõnexio. In
vnitate igiť: est intelligẽtia magna. ita in æqualitate vnitatis. ita & in cõnexione am
borũ. sed in ipsa vnitate / in qua æqualitas & cõnexio: ibi quidẽ maxima. Participas
siquidẽ diuinitatẽ intellectualiter in æqualitate in qua vnitas & cõnexio. & hoc qui=
dẽ lumẽ est iustitiæ. quãto igiť æqualitatẽ absolutã in qua vnitas & cõnexio intelle=
ctualiter plus participas: tãto deiformior. Participas etiã ipsam diuinitatẽ in cõne=
xione in qua vnitas & æqualitas. hoc est autẽ amoris lumẽ. quãto igiť amorẽ ipsum
in quo vnitas & æqualitas plus participas intellectualiter: tanto secundũ intellectua
lẽ atq altiorẽ tuæ humanitatis naturã / diuinior eris. Sis autẽ attentus ĩ his omni=
bus: vt terminis secundũ traditas regulas vtaris. Dum eñ de diuinitate per termi

nos locutus sum: eos ad eius naturã transsumas. Ita quidẽ dũ de intellectuali regio-ne tibi cõceptũ aperui: terminos / eius regionis legibus cõstringas. Post hoc ad alias te pari forma regiones cõferas / vt in rationali parte tua inspicere queas: quãdo ipsa ratio tua diuinitatẽ ipsam suo participat modo. ea em̃ quæ intellectus intellectuali-ter participat: illa quidẽ & ratio suo modo. sic etiã sensus secũdũ suæ cõditiones na-turæ. Vides nũc Iuliane / quãdo vnitas tua in cõtracta humanitate vnitrinũ lumen in trib⁹ ipsis regionibus varie participat / atq̃ quãdo in ipsa sup̃ma tuæ naturæ no-bilitate vnitatẽ seu entitatẽ supremã quæ est virtus æqualificandi / atq̃ etiã cõnexio nẽ sup̃mam quæ virtus est cõnectendi seu amandi / sup̃me participas / hoc est intelle ctualiter. ita quidem hãc vnitrinam virtutem: mediocriter etiam in regione media participas. Quapropter virtutem rationaliter essendi seu discernẽdi / rationaliterq̃ æqualificãdi seu iustificãdi atq̃ cõnectendi seu amandi te participare cõtracte con-spicis. sicut etiã secundũ infimã ipsam regionẽ sensibiliter essendi seu sentiendi / sen-sibiliter æqualificãdi seu iustificãdi / sensibiliter cõnectẽdi seu amãdi. Hæ quidẽ par-ticipatæ virtutes: in tuæ humanitatis virtute cõplicãtur. quoniã autẽ in p̃ticipatio ne vnitatis aut entitatis simul & æqualitas / cõnexioq̃ participat̃ / quæ ĩ ipsa vnitate existũt: hinc ĩ participata ĩtellect⁹ tui vnitate existit virt⁹ æqualitatis & cõnexionis intellectus. hoc est ĩtelligẽdi virt⁹ atq̃ virt⁹ cõnectẽdi / amãdive: q̃ ex ĩtellectu eiusq̃ intellectione p̃cedit. amat em̃ intellectus intelligere suũ. intellectus em̃ amor: intelle ctũ & ipsum intelligẽtem supponit. quo quidẽ modo de ratione sensuq̃ dicendũ. Ha bes ergo Iuliane pater / te virtutẽ eã participare: q̃ in se gestat æqualitatis atq̃ cõne-xionis naturã / vt sic intellectus tuus diuinũ esse / suo modo participãs / in eius æquali tate intelligere / amplectiq̃ possit intellectũ. vt nõ aliud sit tuũ intelligere: q̃ æquali-tas participatæ vnitatis tui intellectus. In æqualitate igit̃ seu similitudine diuini lu-minis intellectualiter p̃ticipati: te noscas intelligẽdi virtutẽ assecutũ / ita quidẽ vt ra tiocinãdi / sciendiq̃. quoniã autẽ tãto p̃fectius vnitas ipsa p̃ticipat̃ / quanto æqualitas cõnexioq̃ in ipsa maior fuerit: hinc intelligere atq̃ connectere / sine perfectione vni-tatis intellectus / nequeũt adaugeri. inclinat̃ igit̃ intellectus ad intelligere & amare: vt perficiat̃ natura eius. ita ratio ad ratiocinari. sensus ad sentire. ex quo euenit / q̃ in tellectus sibi intellectuales artes q̃ speculationes sunt: studet adinuenire / pro nutri-tione / cõseruatione / p̃fectione / ornatuve suo / quibus se iuuare possit ac vti. Has spe-culatiuas scientias exerit ex lumine participato ĩtellectualiter. ita ratio: ratiocinãdi artes ex lumine rationaliter p̃ticipato elicit. & sensus: sensibiles artes pro nutritio-ne / cõseruatione / p̃fectione / ornatuq̃ sensibilis naturæ ex sensibiliter participato tra hit lumine. nec ita q̃ sæpe audisti negligas: vt p̃ticipatione diuini luminis in ratione post intellectũ / atq̃ eius medio / sic & in sensu per rationẽ concipias. Vides aũt Iulia-ne pater: quomodo dei similitudo existis. humanitas em̃ in te cõtracta: vnitrina est. nã est vnitas seu entitas indiuidualiter quidẽ cõtracta: in qua æqualitas & cõnexio. per entitatẽ em̃ humanitatis homo existis: ita quidẽ q̃ in ea. ipsa entitate sit entitatis æqualitas / iustitia seu ordo / cõnexio seu amor. nã secundũ æqualitatẽ vnitatis: om̃ia quæ in te sunt / iustissime ordinata sunt in ipsa vnitate. mẽbra em̃ omnia: iustitiam / ordinẽ æqualitatis vnius tuæ entitatis habere manifestũ est. mẽbra q̃dẽ corporalia: ad corpus ipsum / corpus ad animã vitalẽ / vitalis ad sensibilẽ / sensibilis ad rationalẽ / rationalis ad intellectualẽ. atq̃ oĩa: ad vnitatẽ humanitatis tuæ. & quomodo in ipsa vnitate est iustitialis ille ordo: ita quidẽ & cõnexio amorosa in vnitate. connexio enĩ in ipsa entitate: est vt omnia sint vnus homo. postq̃ em̃ connexio ipsa in vnitate esse

definit: vnũ tuũ humanũ esse similiter deficere necesse erit. Nunc tibi hæc in teipso notissima sunt: quod nec cõtractum quodcunque esse / aliter esse potest quam per vnitatem in qua æqualitas & connexio. in teipso igitur ad omniũ notitiam pergis: vt cuncta scias vnitrinitatẽ absolutissimam varie participare. ordinẽ etiam vniuersorũ in vnitate ex te elicis: vt non aliter iustitiam videas / nisi in eo ordine qui est in vnitate. Non est enim iniustum / immo æquissimũ est: caput tuum sursum atque in eo cerebrum / oculos / aures / cæteraque gradatim atque pedes deorsum esse. quoniam sursum & deorsum totusque hic membrorum ordo ad vnitatem resolutus: non nisi æquissimus esse potest. Aequissimus igitur atque iustissimus est hic ordo: qui in vnitate existit. ille vero ordo qui ad diuisionem / alteritatemque tendit: iniustissimus est diuinitatique cõtrarius. Elicis ex teipso hanc quidẽ amoris cõnexionem firmissimam esse: quæ est in vnitate. nã amorem / connexionemve: vnitatẽ dicere vides. Vnit enim amor amantem cum amabili. Non est autem amor seu naturalis cõnexio qua caput corpori tuo vnitur: alius amor / quam ille qui ex vnitate atque æqualitate procedit. Connectuntur igitur a radice enitatis tuæ & æqualitate ordinis ad ipsam vnitatẽ. Vides igitur nõ esse amorem diuinam connexionem participantem: qui est extra vnum & ordinem ad vnum. Nihil igitur vniuersi diligendũ est: nisi in vnitate atque ordine vniuersi. Nullus homo amãdus est: nisi in vnitate atque ordine humanitatis. Nec est homo generaliter diligẽdus nisi in vnitate atque ordine animalitatis. ita de singulis. Ex teipso igitur: dilectiones deiformes intueri valebis. Nam conspicis deum qui est infinita connexio / non vt cõtractum amabile aliquod / diligẽdum / sed vt absolutissimũ infinitum amorem. In eo igitur amore quo deus diligitur: esse debet simplicissima vnitas / infinitaque iustitia. Necesse est igitur omnem amorem quo deus amatur: minorẽ esse eo quo amari potest. Cognoscis etiam hoc esse deum amare / quod est amari a deo: cũ deus sit charitas. Quanto igitur quis deum plus amauerit: tãto plus diuinitatem participat. Ita etiã diuini luminis participatione hoc iustum atque ęquum esse conspicis: quod in se vnitatem connexionemque continet. dum lex ab vnitate atque connexione recedit: iusta esse nequit. Hæc lex / quod tibi vis fieri alteri fac: æqualitatem vnitatis figurat. Si iustus esse velis: non aliud te agere necesse est / quam quod ab ea æqualitate non recedas / in qua vnitas est & cõnexio. tunc quidem æqualiter in vnitate amoreque: feres aduersa / paupertates & diuitias / honores aut vituperia / nec ad dextram aut sinistrã euagaberis / sed æqualitatis medio tutissimus eris. Nihil tibi graue aduersumve euenire poterit: si id omne quod sensibus aduersum videtur / intelligis atque ita amplecteris in æqualitate vnitatis essendi atque amandi ferendum / cum hoc sit diuinitatem nobiliter fœliciterque participare. Vides autem in ea ipsa æqualitate iam dicta: omnem moralem cõplicari virtutem. nec virtutẽ esse posse: nisi in huius æqualitatis participatione existat. Poteris multo me amplius participatum vnitrinũ diuinitatis lumen in te contemplari: qui dudum vita æquali te a distrahentibus mundanis ad iustitiã colẽdam trãstulisti. nec meas coniecturales has ineptias tibi pandere præsumpsissem: si eas te nõ sciuissem per ipsam sæpedictam æqualitatis legem / in vnitate amoris suscepturum.

SECVNDI LIBRI DE CONIECTVRIS EGREGII P. NI. CVSANI CARD. FINIS.

Confratri Conrardo Vartobergensi/canonico monasterii Memphelti deuoto sacerdoti N.de Cusa præpositus eiusdem loci: De filiatione dei.

Andem me compulit studii tui feruentia: vt crebris monitis tuis aliquando respondeam. Sane a me flagitare videris: quid ego de filiatione dei coniiciam/quæ per ipsum altissimum Ioannem theologũ a radio æterno nobis dari publicatur/cũ dicit. Quotquot autẽ receperunt eum/dedit eis potestatẽ filios dei fieri: iis qui credũt in nomine eius. Confrater merito colende: recipe eo pacto id qđ occurrit/vt non putes me quicq̃ iis adiicere/quæ in præteritis meis legisti conceptibus. Nihil em̃ in intimis etiam remansit præcordiis: qđ non illisipsis mandauerim litteris/meas generales qualescunq; exprimentibus coniecturas. forte tu idipsum: in dicendis experieris. Ego autem vt in summa dicam: nõ aliud filiationem dei q̃ deificationem/quæ & theosis græce dicitur/æstimãdam iudico. Theosin vero tuipse nosti vltimitatẽ perfectionis existere: quæ & notitia dei & verbi/ seu visio intuitiua vocitatur. Hanc em̃ ego/theologi Ioannis sentẽtiam esse arbitror: quo modo logos seu ratio æterna quæ fuit in principio deus apud deum: lumen homini dedit rationale/cũ ei spiritũ tradidit ad sui similitudinẽ. Deide declarauit variis admonitionibus videntiũ prophetarum/atq; vltimo per verbum qđ in mundo apparuit: lumen ipsum rationis/esse vitam spiritus. atq; ꝙ in ipso nostro spiritu rationali: si receperimus verbũ ipsum diuinũ oritur filiationis potestas in credẽtibus. Hæc est superadmirãda diuinæ virtutis participatio: vt rationalis noster spiritus in sua vi intellectuali hãc habeat potestatem. quasi semen diuinũ sit intellectus ipse: cuius virtus in credente in tantũ ascendere possit/vt pertingat ad theosin ipsam/ad vltimã scilicet intellectus perfectionem. hoc est ad ipsam appræhensionem veritatis: nõ vti ipsa veritas est obumbrata in figura & ænigmate & varia alteritate in hoc sensibili mundo/sed vt in seipsa intellectualiter visibilis. Et hæc est sufficientia ipa/quam ex deo habet virtus nostra intellectualis: quæ ponitur per excitationem diuini verbi in actu apud credentes. Qui em̃ non credit: nequaq̃ ascendet/sed seipsum iudicauit ascendere non posse/sibiipsi viam præcludendo. Nihil enim sine fide attingitur: quæ primo/in itinere viatorem collocat. In tantum igitur nostra vis animæ potest sursum ad perfectionem intellectus scandere: quantum ipsa credit. Non est igitur vsq; ad dei filiationem ascensus prohibitus: si fides adest. & cum filiatio ipsa sit vltimum omnis potentiæ: non est vis nostra intellectualis citra ipsam theosim/exhauribilis. neq; id vllo gradu attingit quod est vltima perfectio eius: citra quietem illam filiationis lucis perpetuæ ac vitæ gaudii sempiterni. Arbitror autem hanc dei filiationem: omnem exire modum intuitionis. Nam cum nihil in hoc mundo in cor hominis/mẽtem/ aut intellectum quantũcunq; altum & eleuatum intrare queat/quin intra modum contractum maneat/vt nec cõceptus quisq̃ gaudii/lętitiæ/veritatis/essentiæ/virtutis/suiipsius intuitionis/aut alius quicunq;/modo restrictiuo carere possit/qui quidẽ modus in vnoquoq; varius secundum huius mundi conditionem/ad phantasmata retractus erit: cum de hoc mundo absoluti fuerimus / ab his etiam obumbrantibus modis releuatus sic scilicet vt fœlicitatem suã intellectus noster ab his modis subtrahẽtibus liberatus/sua intellectuali luce/diuinã vitam nanciscatur/ in qua licet absq; sensibilis mundi contractis ænigmatibus / ad intuitionẽ veritatis eleuetur/non erit tamen hæc ipsa intuitio/sine modo illius mũdi. Nã ait theologus

Filiatio dei

quomodo rationis lumen / in omnibus recipientibus verbũ & credentibus: potestatem ipsam habet ad filiationẽ dei pertingẽdũ. Igitur filiatio ipsa in multis filiis erit: a quibus variis participabitur modis. multitudo enim vnitatem varie participat in varia alteritate: cũ omne existens in alio / aliter esse necesse sit. Non igitur erit filiatio multorum sine modo: qui quidẽ modus / adoptionis participatio forte dici poterit. sed ipsa vnigeniti filiatio / sine modo in identitate naturæ patris existens / est ipsa superabsoluta filiatio: in qua & per quã omnes adoptionis filii filiationẽ adipiscẽtur. Nunc id optare videris: vt te qualicunq; modo eo ducam / vbi videre queas quid sit illud ineffabile gaudium filiationis. quis nõ expectes ipsum posse sufficienter exprimi: qđ omnem mentem exuperat. maxime cum coniecturis incumbẽtes / ænigmatũ modos transilire non valeamus: vereor præsumptuosa audacia notari peccator homo / officium purgatissimarũ mentium subeundo. nõ tamen me sinit silere: magnus tibi complacendi affectus. Accipe igitur breuissime qđ nunc coniicio. Non arbitror nos fieri sic filios dei / ꝙ aliquid aliud tunc simus q̃ modo: sed modo alio id tunc erimus qđ nunc suo modo sumus. Vis eñ intellectualis quæ recepit lumen actuale diuinũ / per quod viuificata est per fidem: attrahit continuam influentiam eius / vt crescat in virum perfectum. Virilitas autẽ non est de mũdo pueritiæ vbi adhuc homo crescit: sed de mundo perfectionis. Idẽ est puer qui & vir: sed nõ apparet in puero qui seruis connumeratur ipsa filiatio / sed in adulta ætate vbi conregnat patri. Idem est ille qui nunc in scholis est vt proficiat: & ille qui post hoc / magisterium adipiscitur. Hic quidem studemus: ibi magistramur. Studemus autem eo modo (vt ait theologus) quia recipimus verbũ ratiõis a magistro cui credimꝰ. quia verax est magister: & recte nos docet / confidimusq; posse proficere. & quia recipimus verbũ eius & credimus: docibiles deo erimus. Per hoc in nobis potestas exoritur: posse ad magisteriũ pertigere / qđ est filiatio. Docet pictor discipulũ pticulares plures formas stilo exarare. & cũ vniuersas norit: tũc demũ / trãsfertur de schola ad magisteriũ. Est autẽ magisteriũ / transsumptio scientiæ particulariũ in vniuersalem artem: inter quæ nulla cadit proportio. In hoc mundo studemus per medium sensuum: qui particularia tãtum attingunt. transferimur de mundo sensibili particularium ad vniuersalem artem: quæ est in mundo intellectuali. Vniuersale enim est in intellectu: & de regione intellectuali. In hoc mundo in variis particularibus obiectis / vt in variis libris: versatur studium nostrum. In mundo intellectuali non est nisi obiectum vnum intellectus / scilicet veritas ipsa: in quo habet magisterium vniuersale. nam nihil in variis obiectis particularibus quærit medio sensuum intellectus in hoc mundo: nisi vitã suam & cibum vitæ / scilicet veritatem quæ est vita intellectus. & hoc est magisteriũ quod in studio huius mundi quærit: scilicet intelligere veritatem / immo habere magisterium veritatis / immo esse magister veritatis / immo esse ars ipsa veritatis. sed non reperit artem ipsam: sed ea particularia / quæ artis opera existunt. Transferatur autem de schola huius mundi ad regionem magisterii: & efficitur magister seu ars operum huius mundi. Quietatur igitur studium vitæ & perfectionis / atq; omnis motus intellectus: quando se comperit in ea regione esse / vbi est magister omniũ operum operabilium / scilicet filius dei verbum illud per quod cœli formati sunt / & omnis creatura / & se similem illi. Est enim tunc in ipso ipsa dei filiatio: quando in eo est ars illa. Immo ipse est ars illa diuina: in qua & per quam sunt omnia. immo ipse est deus / & omnia modo illo quo magisterium adeptus est. quod attenta meditatione aduertas. Scientia namq; / vniuersali sua acceptione: omnia scibilia / deum scilicet

Viri puer discipulus. Magister.

& quicquid est ambit. Doctus autem scriba qui est magisterium vniuersalis scientię
adeptus: habet thesaurū de quo proferre potest noua & vetera. Intellectus igitur il-
lius secūdū modū magisterii ambit deū & oīa: ita vt nihil eū aufugiat aut extra ipm̄
sit / vt in ipso omnia sint ipse intellectus. ita quidē de alio docto scriba est hoc ipm̄ suo
modo: atq; ita in cunctis. Quapropter quanto in hac schola huius sensibilis mundi
diligentior quis fuerit in exercitatione intellectualis studii ī lumine verbi magistri
diuini: tanto perfectius magisteriū assequet. vnde cū magisteriū qđ quærimus & in
quo est vitæ intellectualis fœlicitas / sit verorū & æternorū / si spiritus noster intelle-
ctualis euadere debet in perfectū magistrū / vt in seipso æternaliter possideat delecta
bilissimā vitam intellectualem: oportet vt studium eius non adhæreat vmbris tem
poralibus sensibilis mundi / sed illis perfunctorie pro studio intellectuali vtat / prout
pueri in scholis vtuntur materialibus & sensibilibus scripturis. Nam in ipsis mate-
rialibus literarū figuris: nō est studium eorū / sed in ipso rationali eorū significato.
Ita quidē vocalibus sermonibus quibus instruuntur / ipsi intellectualiter non sensibi
liter vtuntur: vt per signa vocalia ad mentē magistri pertingāt. Sed si qui in signis
potius delectantur: ad magisterium philosophiæ nō pertingent: sed vt ignorātes / in
scriptores / pictores / prolocutores / cantores / vel citharœdos degenerabūt. Tali qua-
dā similitudine admonemur nos / qui ad filiationē dei aspiramus / nō inhærere sensi-
bilibus: quæ sunt ænigmatica signa veri. sed ipsis ob infirmitatē nostrā absq; adhæ-
sione coinquinationis ita vti: quasi per ipsa nobis loquatur magister veritatis / & li-
bri sint / mentis eius expressionē continentes. & tunc in sensibilibus contēplabimur
intellectualia: & ascēdemus quadam improportionali cōparatione de transitoriis &
fluidis tēporalibus / quorum esse est in instabili fluxu / ad æterna / vbi rapta est omnis
successio ī fixam quietis permanētiam / & vacabimus circa speculationē veræ / iustæ /
& gaudiosæ vitæ / sperantes nos ꝓcul ab omni inquinamēto deorsum trahente / quā
tū possimus / cū ardenti desiderio studii circa ipsum eā ipsam vitam magistrali ade-
ptione hinc absolutos introire. hoc est gaudiū domini / qđ nemo tollere poterit: quā
do intellectuali gustu vitam incorruptibilem nos attigisse compræhēdimus. & hæc
est quidem ipsa summa delectatio: quasi dum gustamus suauissimo sensu cibum vi-
tæ quem famelice appetimus. comedit enim infecto palato infirmus saporosissimos
cibos: sed quia viuacitas sensus non sentit suauitatem saporis / viuit in erumna / cum
fatigatiōe / tristitia / & labore / & est illi pœna cibum masticare. Qui vero purgato &
sano palato esurit: delectabiliter & cum voluptate cibatur. Tali quadam licet remo-
tissima similitudine / gaudium est filiis dei absq; intermissione: quando non solum in
tellectualis vita non corrumpitur adnihilatione ob suam incorruptibilem naturā:
sed & viuit intellectuali gustu quo se is viuere sentit vita vera intellectuali / quē pu-
ra veritas sempiterne reficit. Forte te pulsat sæpe auditum: deum incompræhensi-
bilem / ac q; filiatio quæ est appræhensio veritatis quæ deus est / attingi nequeat. Ar-
bitror te satis intellexisse veritatem: in alio non nisi aliter posse compræhendi. sed
cum illi modi theophanici / sint intellectuales: tunc deus (etsi non vti ipse est attingi
tur) videbitur tamen sine omni ænigmatico phantasmate in puritate spiritus in-
tellectualis. & hæc ipsi intellectui clara est atq; facilis visio. Hic quidem absolutę ve-
ritatis apparitionis modus / cum sit vltima vitalis fœlicitas intellectus sic veritate
fruentis: deus est / sine quo intellectꝰ fœlix esse nequit. volo quidem vt attēdas / quo-
modo quietatio omnis intellectualis motus est veritas obiectalis: extra quam quidē
regionē veritatis / nullū intellectuale vestigiū reperitur. neq; iudicio ipsius ītellectus

quicq̃ esse potest extra cœlum veritatis: sed si vti ĩ aliis nostris libellis enodauimus subtilissime aduertes/tunc veritas ipsa non est deus vt in se triumphat/sed est modus quidam dei/quo intellectui in æterna vita communicabilis existit. Nam deus in se triũphãs: nec est intelligibilis aut scibilis/nec est veritas nec vita/nec est/sed omne intelligibile antecedit/vt vnum simplicissimũ principium. vnde cũ omnem intellectum sic exuperet: non reperitur sic in regione seu cœlo intellectus/nec potest per intellectum attingi extra ipsum cœlum/esse. Hinc deus cũ non possit nisi negatiue extra intellectualem regionẽ attingi: tunc via fruitionis/ĩ veritate esse/& viuere in cœlo ipso empyreo scilicet altissimi raptus nostri spũs/attingitur cũ pace & quiete/quãdo satiatur spiritus in hac apparitione gloriæ dei. & in hoc est gaudiũ altissimũ intellectuale: quãdo suum principiũ/medium/& finẽ/omnẽ altitudinẽ appræhensionis excellere cognoscens/in proprio obiecto scilicet in pura veritate intuet. & hoc quidẽ est/seipsum in veritate appræhendere: in tali quidẽ excellentia gloriæ/vt nihil extra se esse posse intelligat/sed omnia in ipso ipsũ. Vt autem similitudine ducaris: te nequaq̃ ignorare scio/formas æquales in rectis speculis/minores in curuis apparere. Sit igitur altissima resplendentia principii nostri dei gloriosi/in qua appareat deus ipse: quæ sit veritatis speculũ sine macula rectissimũ atq; intermínũ pfectissimũq;. sintq; omnes creaturę specula contractiora & differẽter curua: inter quę intellectuales naturæ sint viua/clariora/atq; rectiora specula. ac talia cũ sint viua & intellectualia atq; libera: concipito ꝙ possint seipsa incuruare/rectificare/& mundare. Dico igitur. claritas vna specularis varie in istis vniuersis resplendet specularibus reflexionibus: & in prima rectissima speculari claritate omnia specula vti sunt resplendent/vti in materialibus speculis in circulo anteriori ad se versis/videri potest. In omnibus autẽ aliis contractis & curuis/omnia non vti ipsa sunt apparẽt: sed secundũ recipientis speculi cõditionẽ. scilicet cũ diminutione: ob recessum recipientis speculi a rectitudine. Quando igitur aliquod intellectuale viuum speculum trãslatum fuerit ad speculum primũ veritatis rectum/in quo veraciter omnia vti sunt/absq; defectu resplendent: tunc speculum ipsum veritatis cum omni receptione omnium speculorum se transfundit in intellectuale viuum speculum/& ipsum tale intellectuale in se recipit specularẽ illum radium speculi veritatis/in se habentis omnium speculorũ veritatẽ. Recipit autẽ suo modo/in eodem vero momento æternitatis viuum illud speculum/quasi oculus viuus cũ receptione luminis resplendentiæ primi speculi in eodem veritatis speculo se vti est intuetur: & in se omnia suo quidẽ modo. Quãto em̃ simplicius/absolutius/clarius/mundius/rectius/iustius & verius fuerit: tanto in se gloriam dei atq; omnia limpidius/iocundius/veriusq; intuebitur. in speculo igitur illo primo veritatis qđ & verbũ/logos/seu filius dei dici potest: adipiscitur intellectuale speculum filiationẽ/vt sit omnia in omnibus/& omnia in ipso & regnum eius possessio dei & omnium/in vita gloriosa. Tolle itaq; frater contractiones quantificatiuas sensibilium speculorum/& a loco & tempore & cunctis sensibilibus conceptum absoluas/eleuando teipsum ad rationales speculares claritates/vbi in ratione clara mens nostra veritatem speculatur (inquirimus enim dubiorum latebras in claritate rationalis speculi: & id verum scimus quod ratio nobis ostendit) transfer igitur præmissum paradigma in regionem intellectualem: vt propinquius te/qualicunq; manuductione ad speculationem filiationis dei queas eleuare. Poteris enim quadam intuitione occulta/prægustare: nihil aliud filiationem esse q̃ translationem illam de vmbrosis vestigiis simulacrorum ad vnionem cum

Speculũ rectum.
Speculum curuum.

ipsa infinita ratione/in qua & per quam spiritus viuit/& se viuere intelligit.ita qui dem vt nihil extra seipsum viuere conspiciat:acsi solum ea omnia viuant/quæ in ip so sunt ipse/tantaq; exuberatione se vitam habere sciat / vt omnia in ipso æternaliter viuant. ita quidem vt non sint ei vitam præstantia alia quæcunq; : sed ipsa vita viuentium.Non enim erit deus alius ei ab ipsomet spiritu/neq; diuersus/neq; distinctus:neq; alia diuina ratio seu aliud dei verbum/neq; alius dei spiritus. Omnis enim alteritas & diuersitas/longe inferior est ipsa filiatione.Purissimus enim intellectus/omne intelligibile intellectum esse facit:cum omne intelligibile in ipso intellectu sit intellectus ipse.Omne igitur verum:per veritatem ipsam verum & intelligibile est.veritas igitur sola est intelligibilitas omnis intelligibilis. Abstractus igitur atq; mundissimus intellectus:veritatem omnis intelligibilis ītellectum esse facit. vt vita viuat intellectuali:quæ est intelligere.erit igitur intellectus:quando in eo veritas ipsa est intellectus semper intelligens & viuens.neq; aliud intelligit tunc a se:quā do veritatem intelligit quæ in ipso est ipse. Extra eēm intelligibile:nihil intelligitur. omne autem intelligibile:in ipso intellectu intellectus est.Nihil igitur remanebit nisi ipse intellectus purus secundum se / qui extra intelligibile nihil potest intelligere esse posse.Cū igitur hoc ita sit:non intelligit intellectus ille aliud intelligibile / neq; erit eius intelligere aliquid aliud.sed in vnitate essentiæ est ipse intelligens & id qđ intelligitur/atq; actus ipse qui est intelligere.nō erit igit̃ veritas aliud aliqd ab intellectu/neq; vita qua viuit alia erit ab ipso viuente intellectu: secundum omnem vim & naturā ītellectualis vigoris q̄ oīa secūdū se ambit & oīa se facit/qn̄ oīa in ipso ipse. Filiatio igitur est ablatio omnis alteritatis & diuersitatis:& resolutio omniū ī vnū/ quæ est & transsusio vnius in omnia. Et hæc theosis ipsa. Nam cum deus sit vnum in quo omnia vniter/quæ est & transsusio vnius in omnia/vt omnia id sint qđ sunt/ & in intellectuali fruitione coincidit esse vnum in quo omnia / & esse omnia in quo vnum:tunc recte deificamur / quando ad hoc exaltamur vt in vno simus ipsum in quo omnia/& in omnibus vnum.Neq; putes has locutiones præcisas:quoniam ineffabilia/locutionibus non attinguntur.Hinc autem profunda meditatione super omnes contrarietates/figuras/loca/tempora/imagines/& contractiones/super alteritates/disiūctiones/cōiunctiones/affirmationes & negationes:opus est vt eleueris quā do per transcensum omnium proportionum/comparationum/ & ratiocinationum ad puram intellectualem vitam/tu filius vitæ in vitam transformaberis. & hæc sit huius temporis/de theosi qualicunq; licet remota valde coniectura : in qua quæ esse possit altissimæ profunditatis eius descriptio super rationem omnem ascendendum esse/ad vlterius aliquid supra id quod signis quibuscunq; explicabile est in puritate simplici(quātum potes)coniicias.hæc sic:de hoc dicta sint. Quoniam autem te maxime optare non hæsito/vt tibi conceptum viæ pandam:qua in huius temporis fluxu / ad studium ipsum filiationis pergendum esse coiicio. Hinc adhuc/prout occurrit : idipsum explicare conabor. Dico autem resolutorias scholas : de varia inuolutione nos releuare / si ad vnum & modos vnius respexerimus. non quidem q̄ vnum ab omnibus considerationibus absolutum / quod est omnium principium medium & finis / immo in omnibus omnia/in nihilo nihil : sit entibus intelligibilibus/rationalibus/ seu sensibilibus quouismodo coordinatum vt alias in docta ignorantia explicaui / cum in ascensu vel descensu rerum ad maximum simpliciter deueniri nequeat/sed remanet super omnem ordinem & gradum superexaltatū.nihilominus illudipsum vnum etsi inattingibile remaneat:est tamen idipsum vnum qđ

in omnibus attingibilibus attingitur. Vnum igitur erit qđ & oīa: simul idipſum
Monas. inattingibile vnū / in omnibus attingitur. quaſi ſi quis diceret monadem innumera
bilem: quæ tamen eſt omnis numerus / & in omni numero numeratur innumerabi=
lis ipſa monas. non eñ aliud eſſe poteſt omnis numerus q̄ monas. habet eñ denarius
omne id qđ eſt a monade. ſine qua nec denarius vnus quidē numerus: nec denarius
eſſet. Qꝫ eñ eſt denarius: pēnitꝰ ex monade habet. neqꝫ eſt quid aliud a monade. neqꝫ
eſt quicq̄ recipiens a monade quaſi ſibi præter monadem eſſe aliquod conuenire poſ
ſit: ſed omne id qđ eſt / monas eſt. nec tamen denarius numerus monadem numerat:
ſed remanet denario innumerabilis / ſicut & cuilibet numero / cum ſuper omnem
numerum exaltetur innumerabilis ipſa monas. Et quia ſenarius nō eſt ſeptenarius:
erunt hi duo numeri diuerſi / licet non ſit alia monas ſenarii / & alia monas ſeptena=
rii. Non eñ in ipſis: niſi monas vna in varietate reperitur. Monas igitur quæ eſt nu
meri principiū / non eſt in numero reperibilis: ſed in numero numerabiliter eſt ipſa
vnitas / & in monade innumerabiliter. nulla eſt coordinatio ſeu proportio numera=
lis ad innumerabile abſolute: neqꝫ abſtracti abſolute ad modaliter contractum. Sic
coniicere te conuenit vnum illud qđ eſt omnium principium / ineffabile eſſe: cum ſit
omnium effabilium principium. Omnia igitur quæ effari quicunqꝫ poſſunt ineffabi
le non exprimunt: ſed omnis elocutio ineffabile fatur. Eſt eñ ipſum vnum pater ſeu
Intellectus magiſtri. genitor verbi: id omne qđ in omni verbo (vt ſic dicā) verbatur. ſic in omni ſigno ſi=
gnatur. & ſic de reliquis. Atqꝫ vt alio quodam te ducam exemplo. Intellectus magi=
ſtri per omnia inattingibilis eſt in regione rationali & ſenſibili. Hic intellectus ex ple
nitudine magiſterii & virtutis ſeu bonitatis mouetur: vt ad ſimilitudinē ſui vniat
alios / verbum mentale de ſe generans / qđ quidem eſt ſimplex & perfectum magiſte=
rii verbum ſeu ars ipſa perfecta magiſtri. Hanc artē: inſpirare vult mentibus diſci=
pulorū. quoniā autē non poteſt niſi per ſenſibilia ſigna intrare in eorū mētem: attra=
hit aerem / & ex eo vocem format / quā varie informat & exprimit / vt ſic mētes diſci
pulorū eleuet ad magiſterii æqualitatem. Omnia autem verba magiſtri auctorem
verbi / intellectum ſcilicet / nequaq̄ oſtendere queunt niſi per mentalem conceptum
ſeu verbum ipſum intellectuale qđ eſt imago intellectus. In tali quidē expreſſione do
ctrinæ magiſtri: reſplendet affectus magiſtri qui relucet in pronunciatione. & varie
quidē ſecundū varios exprimendi modos: vt verbum fructificet. reſplendet affectus
magiſtri conceptus: in verborū ſignificatione. reſplendet & ipſum magiſteriū: vnde
emanat tam fœcundus atqꝫ tam magiſtralis. neqꝫ omnes modi pronunciationis at=
tingunt affectum: cū tantus ſit ꝙ pronunciari non poſſit. Neqꝫ omnes modi oratio=
num attingunt conceptū qui eſt inexpreſſibilis fœcunditatis: cū ſit ars magiſterii.
Neqꝫ oratio & pronunciatio cū omnibus modis poſſibilibus exprimere poſſunt ma
giſteriū ipſum intellectuale: q̄q̄ non aliud in omni oratione exiſtat aut ſignificetur /
q̄ eiꝰ ipſius manifeſtatio / ad finem transformationis in ſimile magiſterium. Tali qua
dā ſimilitudine: principium noſtrū vnitrinū bonitate ſua creauit ſenſibilem mundū
iſtum ad finē intellectualium ſpirituum. materiā eius quaſi vocē: in qua mētale ver=
bū varie fecit reſplendere / vt omnia ſenſibilia ſint elocutionū variarum orationes / a
deo patre per filiū verbū in ſpiritu vniuerſorū explicatæ / in finem vt per ſenſibilia ſi
gna / doctrina ſummi magiſterii in humanas mentes ſe transfundat / & ad ſimile ma
giſteriū perficienter transformet. vt ſit totus iſte ſenſibilis mūdus / ſic ob intellectua
lem: & homo finis ſenſibilium creaturarū. & deus glorioſus: pricipium / medium / &
finis omnis operationis ſuæ. Eſt igitur hoc ſtudiū ad filiationem dei tendentium: vt

omne effabile ab ineffabili icoordinato & superexaltato cognoscat. atq̧ idipsum in effabile super omne intellectuale esse collocatum: esseq̧ ipsum principium / medium / & finem omnis intelligibilis. atq̧ ipsum vnum: imparticipabiliter esse entitatis intelligibilis fontem / & omne id quod est. Sicut mentale verbum est fons vocalis: & id omne qđ est & significatur verbo vocali / absq̧ immixtione & partitione sui / cũ mẽs per vocale verbum participari aut quouismodo attingi nequeat. verbũ autẽ intellectuale nostrum / est ineffabilis verbi intellectualis receptio. Omne igitur verbũ: absolutum ab omni contractione sensibili / intellectuale remanet. intellectuale autẽ: intellectualiter de ineffabili id habet qđ est. ineffabile aũt per intellectum: si nominatur / absoluto modo id fit / cum intellectualis modus / absolutus sit in ordine ad sensibiles contractiones. Ineffabile igitur: nec nominari nec attingi quouismodo potest. Nomen igitur absolutum siue entitas / siue deitas / siue bonitas / siue veritas / siue etiam virtus aut aliud quodcũq̧: nequaq̃ deum nominat innominabilem / sed innominabilem ipsum deũ / variis intellectualibus modis exprimit. Hoc autẽ modo: ineffabilis / est effabilis. imparticipabilis / participabilis. supra omnẽ modũ / modificabilis. Deus igitur est principiũ supra vnũ & modũ: qui in vno & modo vnius / se participabilem exhibet. Quapropter coniicio studiũ quo in hoc mũdo ascendere conamur ad filiationis adeptionẽ / in alio fortassis esse posse: vt in vno & modo vnius nostra versetur speculatio. atq̧ vt ꝑcisius loquendo: ĩ exemplo quid velim degustes. Applica vnũ & modũ ad aliquid qđ in omnibus esse & vigere experieris. experimur autẽ vim quandã omnibus inesse. virtus igitur absoluatur per intellectum: vt vim consideres modo absoluto. sit igitur vis absoluta / coordinata quædã maximitas in se habens omnes virtutis gradus & modos in altitudine vniuersali / & intellectualis simplicitatis vnitate: & modus quidem altissimus quo superexcellens ipa ineffabilis atq̧ penitus inattingibilis causa omnis virtutis intellectualiter attingitur. Non est eñ deus virtus: sed dominus virtutũ. Deinde attendendũ deũ supra omne absolutũ & contractum existentẽ: per quãcunq̧ altissimã absolutionem non attingi vti est / sed cum ipso modo absoluto. eo quidem modo absoluto: intellectuales naturæ imparticipabilẽ intellectualiter participant / vt sint virtutes eleuatæ super omnem contractionẽ virtutis / prout ipsa virtus in sensibili mundo obumbratur. Absolutio autem virtutis: modos habet. sine modo eñ non est absolutio ipsa participabilis. absolutio itaq̧ virtutis in modorum varietate: varias participantes ostendit virtutes. Varii igiť sunt spiritus intellectuales: in absolutionum variis modis virtutem participãtes. vt omnes absoluti spiritus: virtutem vnã varie participãtes. nõ aliud est: q̃ virtus absoluta variis modis participata. Iam conspicis quanta est potentia spiritus: quoniam est virtus supra omnem vim sensibilis mundi exaltata. in potentia igitur virtutis eius: complicatur omnis virtus cœlorũ atq̧ eorum quæ sub ipsis sunt. vt omnis vis quæ in ipsis est: sit quædam explicatio virtutis intellectualis spiritus. Participat autem sensibilis hic mundus ipsam vnam virtutem sensibiliter quam intellectualis intellectualiter: in varietate modorum. Contrahitur itaq̧ ipsa absoluta virtus intellectualis mũdi: in sensibili in variis participandi modis. cœlestialiter: in cœlo. animaliter: in animalibus. vitaliter: in viuẽtibus. vegetabiliter: in vegetabilibus. mineraliter in mineralibus. & ita qdem de reliquis. In omnibus igitur si attendis: vim / & eius reperis modũ. Vnũ est igitur qđ in omnibus est omnia: quæ idipsum modo suo participant. Ita quidem de entitate / bonitate / & veritate: vti de virtute coniicias. Nam entitas est hocipsum vnum: qđ omnia participant / quæ sunt. sic & bonitas: & veritas.

Namenlosigkeit

Vnde legislator prudentissimus Moyses ait deum creasse vniuersa/& formasse hominem: quasi deus sit virtus creatiua seu formatiua/licet super ista sit omnia. sed insinuare nititur: quomodo participatione virtutis eius/modo quo participabilis est/varie cuncta in esse prodiere. Ita quidē ait deum vidisse omnia fuisse bona: ostēdens deū fontē bonitatis/a quo/modo quo participabilis est/varie varia bona exoriūtur. Non est igitur nisi vnum: qđ sine modo participari nequit. Atq; vt sufficientius idipsum qđ coniicio tibi pandam: vnū est qđ omnes theologisantes & philosophātes/in varietate modorū exprimere conātur. Vnū est regnū cælorū/cuius & vna est similitudo: quæ nō nisi in varietate modorum explicari potest/vt magister veritatis ostendit. neq; est aliud qđ Zenon/aliud qđ Parmenides/aut Plato/aut alii quicūq; de veritate tradiderūt: sed vnū omnes respicientes/variis modis idipsum expresserūt. Quis em̄ modi dicēdi sint aduersi & incompatibiles videant: nō tamē nisi idipsum vnū sup omnē contrarietatē inattingibiliter collocatū/modo quisq; suo/hic affirmatiue/hic negatiue/hic dubie/nisi sunt explicare. Vna est em̄ theologia: affirmatiua/omnia de vno affirmās/& negatiua omnia de eodē negans/& dubia neq; negās neq; affirmās/& disiunctiua alterū affirmās/alterum negās/& copulatiua opposita affirmatiue connectens/aut negatiue ipsa opposita copulatiue penitus abiiciens. Ita quidem omnes possibiles dicendi modi: sub ipsa sunt theologia/idipsum ineffabile qualitercunq; exprimere conantes. Hæc est igitur via studii eorum qui ad theosim tendunt: in modorum quorūcunq; diuersitate ad vnū ipsum aduertere. Quādo em̄ quicunq; studiosus subtiliter considerando attendit: quomodo ipsum vnū/omniū causa/non potest non exprimi in omni expressione/sicut verbum non potest non dici in omni loquēte/siue se dicat loqui/siue se dicat non loqui: tunc sibi manifestum est virtutē ineffabilis omne dicibile ambire. & nihil dici posse: in quo/modo suo causa omnis dicentis & dicti non resplendeat. Nihil itaq; reperiet vere theologisans scholasticus: quod ipsum perturbet in omni varietate coniecturarum. nec minus apud ipsum hic dicit qui ait nihil penitus esse: q̃ ille qui ait omnia esse quæ vidētur. Nec verius hic dicit qui ait deum omnia esse: q̃ ille qui ipsum ait nihil esse/aut nō esse/cum sciat deum super omnem affirmationē & negationem ineffabilem/quicquid quisq; dicat. & hoc ipsum quod quisq; de ipso dicit: non aliud esse q̃ modum quendam/quo de ineffabili loquens loquitur. Sicut hæ duæ species homo & asinus: genus animalitatis vario modo exprimunt. humana etenim species rationaliter: asinina irrationaliter. Secundum expressionem humanæ speciei: tunc rationalitas conuenire videtur animalitati. secundum expressionem asininæ: irrationalitas. Qui autem ad genus ipsum intuetur quomodo est ita supra istas differentias exaltatum/& ꝙ ei propterea nulla conuenit differentiarum: aduertit expressionē speciei esse modū quendam differentialem generis/supra differentias exaltati. Ita quidem de asina. Vnde cōtrariæ illæ expressiones contrariorum modorū differentialium: non impediūt intuentem ad vnum genus superexaltatum. Oportet deinde studentem non negligere: quomodo in hac schola sensibilis mundi/in modorum varietate quæritur vnum qđ omnia. sed parto iā magisterio: in cœlo intelligentiæ/pure in vno omnia sciuntur. Quomodo autem idipsum fiat: ex præhabitis coniicias. nam nullo tunc ratiocinatiuo discursu ex sensibiliter receptis: mens ipsa ad compræhensionē mouetur. sed cū mens ipsa virtutem absolutam intellectualiter participet/ita quidē vt secūdū naturæ suæ exuberātem virtutē notio quædā sit omniū intelligibiliū/quā quidē virtus potentiā in actum per sensibilia incitamenta in hoc mūdo studuit eleuare/dum

post hæc vis ipsa sit actuata ratiocinatione / & a viuificatione corporis cui seipsam participabilē fecit liberata / in se viuaci ītellectu vnitiue redit: se cōperit virtutem / quæ & actualis rerū notio existit. Sicut enim deus ipē est actualis rerū oīm essentia: ita & intellectus separatus / & in se viuaciter & cōuersiue vnitus / viua est dei similitudo. Vnde vti deus est ipsa rerū omniū essentia: ita & ītellectus dei similitudo / rerum omniū similitudo. Cognitio autē: per similitudinē est. intellectus autē cū sit intellectualis viua dei similitudo: oīa in se vno cognoscit. tūc autē se cognoscit: quādo se in ipso deo vti est / intuet. hoc autē tūc est: quādo deus in ipso est ipse. Nihil igitur aliud est oīa cognoscere: q̄ se similitudinē dei videre / quæ est filiatio. Vna igit simplici intuitione cognitiua oīa intuet. hic autē: in varietate modorū / vnū ipsum inquirit. quapropter vis ipsa intellectualis / quæ se pro sua venatione in hoc mūdo rationaliter atq; sensibiliter expandit: dum se transfert de hoc mundo / recolligit. Redibūt enim vires ītellectuales participatæ in organis sensuū & ratiocinationū ad centrum intellectuale: vt viuant vita intellectuali in vnitate sui effluxus. Iam tibi satis patere potest: quomodo quædā secūdū meā qualēcūq; cōiecturā / intellectualis natura est rerū vniuersitas intellectuali modo. & dū in scholis hui9 mūdi versat: quærit potētiam ipsam ī actu ponere / & se particularibus formis assimilat. tūc enim de virtute sua qua rerū vniuersitatē intellectualiter in potentia gerit: exerit huius & huius rei intellectū / quādo se actu rei intellectæ assimilat. Transfert deinde hæc potentia assimilatiua sic particularius in actu posita / penitus in actū & artem pfectam magisterii: quādo in intelligibili cælo se scit omniū similitudinē. vt tūc sit actu ipse intellectus: intellectualis rerū omniū vniuersitas / quādo est discretiua oīm notio. nec tamē intuet tūc ipse intellectus quicq̄ / extra intelligile cælū quietis & vitæ eius. Nō enim tēporalia tēporaliter in instabili successione: sed in indiuisibili intuet præsentia. nā præsentia seu nūc ipsum / omnis tēporis cōplicatiuū: non est de hoc sensibili mūdo / cum per sensum attingi nequeat / sed de intellectuali. sic quidē quāta: nequaq̄ in extensa diuisibili corporalitate intuet / sed in indiuisibili puncto in quo est intellectualis omnis quātitatis cōtinuæ cōplicatio. nec rerū alteritatē in varietate numerorū: sed in ipa monade simplici / ītellectualiter oēm numerū cōplicātē. Percipit igit intellectus intellectualiter omnia: supra omnē sensibilē / distrahentē / & obumbrantē modū. mūdū quidē totū sensibilē nō modo sensibili: sed veriori / intellectuali scilicet intuetur modo. Dicit enim hæc cognitio pfecta / eapropter intuitio: quia ea pene est differētia inter eāipsam illius mūdi cognitionē & istius sensibilis / quæ est inter notitiā quæ per visum / & eā quæ per auditū reperit. quāto igit illa quæ per visum generat certior & clarior est illa / quæ de eadem re per auditū efficit: tanto & amplius multo / intuitiua cognitio alterius mūdi / eā excellit quæ est huius. sicut scire ꝑpter quid: potest intuitiua cognitio dici / cum in rationē rei sciens respiciat. & quia est: ex auditu. Hæc sic cursim de quæsito / vt tēpus cōcessit / defectibiliter dicta grate quæso recipias: alio vero tēpore si quid excellētius deus ministrauerit / nō te latebit. Vale nunc cōfrater peramande & tuis me fac orationibus participē: vt hinc translati / filiationē dei adipiscamur / in filio dei IHESV CHRISTO semp benedicto. Amen.

LIBELLI DE FILIATIONE DEI EGREGII ET DOCTISS. P. NICOLAI DE CVSA.
FINIS.

Dialogus de genesi.N.de Cusa.M.cccc.xlvii.Leodii.
Interlocutores CONRADVS.NICOLAVS.

Genesis. IDEM.

Aepe delectabilius reficimur variatis/min9 licet praeciosis/fercu-lis.Hinc quis Nicolae ea ministrasti liberali traditiōe/quae ad in-deficiētem victū animae/ viam praestant: nō sit ppterea quaeso ti-bi molestū/si adhuc sapidius exigam nutrimentū. NICOLAVS. Iam dudum me nosti Conrade: quoniā infatigabili conatu ad in-cōpraehensibile pergo.& gaudeo aut quaestionibus stimulari: aut obiectionibus impelli. Dicito igitur. CONRADVS.Multa sunt atq magna quae simul se offerunt. ignosces si praeter ordinem dixero. NICOL.Tui arbitrii est:fac vt libet.CONRA.Primo nescio: si bene omnium sapientum coniicio inquisitionē/ in vno terminari principio.Postq̄ enim ad fontē per lacus & fluminis ascensum de-uenitur:sistitur.termini enim:non est terminus.neq principii:est principium.Vbi autem est principii & termini coincidentia:ibi & mediū coincidere necesse est.Hoc autem videtur esse ip̄m IDEM:in quo oīa eadē/IDEM ip̄m.De quo ppheta Dauid ait.Initio tu terrā fundasti:& opera manuū tuarum sunt caeli.Ipsi peribunt: tu au-tem IDEM ipse es.si recte coniicio:dicito.NICOL.Immo rectissime.sed quid velis: expecto.CONRA.Admiror quomodo IDEM ipse/est oīm causa:quae adeo sunt di uersa & aduersa.Tēdit enim conat9 inquisitionis ad genesim vniuersorū: quā bre-uiter atq facile/quātū fieri cōcedit/a te audire summopere desidero.NICOL.Rem quā omnes prisci grauissimā atq inexplicabilē/deseruerūt:facili cōpendio/quomo-do ego stolidissimus oīm/patefaciam?CONRA.Quis sciam ex tua doctrina/nihil

Moyses.

vti est attingibile aut exp̄ssibile(nā de genesi diuinus Moyses atq alii plaerīq varie locuti:difficultatē per varietatē coniecturarū reliquerunt)spero tamē aliquid tale posse audire/de quo reficiar. NICOL. Qui de genesi locuti sunt: IDEM dixerūt in variis modis/vt ais.Cur igit admiraris: q IDEM est diuersorū causa?CONRA. Quia IDEM:videt aptū natū eē facere IDEM.NICOL. Recte ais.& hic ē q oīa sūt ab ip̄o EODEM absoluto id qd̄ sunt/& modo quo sunt.CONRA.Nisi plani9 expo nas:non capio. NICO. Primo nosti Conrade: attenta cōsideratione quēpiam scien tem fieri.CONRA. Fateor:nihil inter ignorātem & scientē differentiam fecisse q̄ attentam cōsiderationem.NICOL. Attende igitur ad IDEM absolutum:& statim videbis quoniā ipsum IDEM absolutū: quoniā IDEM/hic aeternū.Nō potest enim esse IDEM absolutū ab alio.Nā cū/ vt ais/ IDEM aptū natū sit facere idem: hinc & aliud:aliud.absolutū igit IDEM ab alio qūo esset?CONRA. Capio.NICOL. Hinc aeternum/simplex/intermināū/infinitū/inalterabile/immultiplicabile/& ita de cae-teris.CONRA.Quādo attēta meditatiōe aduerto:negare nequeo ista.Necesse est enī IDEM eē aeternū:quia a nullo alio eē potest IDEM.intermināū est igit:quia aeter num sit infinitū.inalterabile: nā alteritas ab altero est.Idem autē:p se dicit inalteri-tatem/sic & immultiplicabilitatē quae sine alteratiōe esse nō possit. Admitto plane istam assertionē quae seipsam verā ostendit.NICOL.Volo etiā vt attēdas: quomo-do deus alibi vocat vnus/& IDEM. Nā qui virtutib9 vocabulorū diligētius operā impertiti sunt:adhuc ipsi IDEM vnū ptulerūt/quasi identitas sit min9 vno.Omne enim IDEM: vnū est/& non ecōuerso. Illi etiā & ens & aeternū & quicquid nō vnū:

Platonici.

post vnū simplex cōsiderarūt.ita Platonici maxime. tu vero cōcipito IDEM absolu te:supra idem in vocabulo cōsiderabile.Tale est de quo ppheta loquitur.quoniā est

ipsum IDEM absolutū: omni diuersitati & oppositiōi suprapositū/quoniā IDEM. Nulli igitur alteri est idē aut diuersum ineffabile IDEM: in quo omnia IDEM. Vniuersale & pticulare in EODEM ipm IDEM. vnitas & īfinitas ī eodē: IDEM. sic act⁹ & potētia/sic essentia & eē/imo esse & nō esse in EODEM absoluto: IDEM ipm esse necesse est. CONRA. Ista mihi quādo attēte cōsidero patescūt. Idē enī dicūt plures qui rem dicunt esse: similiter & idem si dicant eā nō esse. Vnde absolutū IDEM tale intelligo: in quo oppositio quæ idem non patitur/inueniri nequit. vt omnia alia diuersa/opposita/cōposita/cōtracta/generalia/specialia/& cætera id gen⁹: IDEM absolutum longius sequantur. NICO. Bene capis Conrade. Nam cū dicimus diuersum esse diuersum: affirmamus diuersum esse sibiipsi idē. nō enim potest diuersum esse diuersum: nisi per IDEM absolutum. per qđ omne quod est: est idem sibiipsi & alteri aliud. Sed omne qđ est sibi idem & alteri aliud: non est IDEM absolutum/qđ alteri nec idem nec diuersum. Nam idem alteri: absolute EIDEM quomodo conueniret? nec diuersum. quomodo enim diuersitas posset cōuenire EIDEM absoluto qđ est omnem diuersitatē & alteritatē anteueniens? CONRA. Intelligo te velle: nihil omniū entium esse qđ nō sit idem sibiipsi & alteri aliud. & hinc nullum tale esse IDEM absolutum: licet cum nullo sibiipsi eodem & alteri diuerso: IDEM absolutū sit diuersum. NICOL. Recte cōcipis. nam IDEM absolutū qđ & deum dicimus: non cadit in numero cū omni alio/vt ꝙ deus & cælum sint plura aut duo/aut alia/& diuersa. sicut nec cælū est IDEM absolutū: vt cælū qđ est aliud a terra. & quia IDEN absolutū est actu omnis formæ formabilis forma: nō potest forma esse extra IDEM. ꝙ enim res est eadem sibiipsi: forma agit. ꝙ autē est alteri/alia: est/quia nō est IDEM absolutū/hoc est omnis formæ forma. Est igit̄ IDEM absolutū principium medium & finis omnis formæ/& actus absolutus omnis potentiæ: IDEM incontractū/inalteratum. in ipso vniuersale nō opponitur particulari: quia post ipsum sunt. vniuersale enim est sibiipsi idem & particulari aliud. sic & particulare. Superexaltatū igitur est IDEM absolutum omnibus intellectualibus vniuersalibus/& realibus particularibus existentiis. CONRA. Quando aduerto negari nō posse qđlibet esse idem sibiipsi: video IDEM absolutū ab omnibus participari. nā si IDEM absolutum/esset ab omnibus aliud & diuersum: nō essent id quod sunt. quomodo enim qđlibet esset idē sibiipsi: si absolutū IDEM ab ipsis esset diuersum & distinctū aut aliud? sic si participans IDEM/esset ipsum IDEM qđ participat: quomodo esset alteri quod etiam sibiipsi idem/diuersum? NICOL. Acute capis. Nec te moueat Platonicorum q̄uis subtilis cōsideratio: primū imparticipabiliter superexaltatū. intellige enim absolutum vnum in idētitate (quā post ipsum primū absolutū vnum esse aiunt) identice participari. Sufficiat enim tibi qualicūq; modo participetur: non esse oīa sibi idem nisi ab ipso a quo omnia/qui est IDEM absolutum. Et quia iam ante plæraq; talia sæpe a me audisti: pro cōpendiosa facilitate hæc sic nunc de absoluto EODEM dicta sint. Amplius tētabo præmissa explanare. Aiebas tu: IDEM aptum natū facere idē ego hoc admittēs: elicui hinc omnia q̄q̄ varia & diuersa/id esse quod sunt/etiā modo quo sunt. Admirabaris tu: properabo te de ipsa admiratione/facili cōpendio absoluere. CONRA. O quantū placebis: si effeceris/modo per me appræhensibili/vt spōdere videris. NICOL. Iudicabis tuipse me promissa adimplesse. & primum non hæsitas IDEM idētificare. Nā quomodo posset IDEM ex eo quia IDEM diuersificare? cum diuersitas in EODEM absoluto sit IDEM: post qđ longe posterius est omnis diuersitas? Non est igitur IDEM aptum natum nisi identificare: & hoc est idem

Gott
Idem absolutum
Proclus!

facere.hinc omnis res quia idem sibiipsi / identificat: vt intellectus intelligit / visus videt / calor calefacit / & ita de oībus.Et quia IDEM est immultiplicabile: hinc omnis identificatio reperitur in assimilatione.Euocat igitur IDEM:nō idem in idem. & quia IDEM est īmultiplicabile / & per nō idem inattingibile : non idem surgit in cōuersione ad idem / & sic reperitur in assimilatiōe.vt cum absoluta entitas quæ est IDEM absolutum / euocat non ens ad idem:tunc quia non ens non potest attingere immultiplicabilem absolutā entitatem reperitur non ens surrexisse in conuersione ad absolutam entitatem / hoc est in assimilatiōe ad ipsum IDEM.Assimilatio autem dicit quādam coincidentiam descensus ipsius EIVSDEM ad non idem / & ascensus non idem ad IDEM. Potest igitur creatio seu genesis dici ipsa assimilatio entitatis absolutæ.quia ipm IDEM idētificando:euocat nihil aut non ens ad se.Hinc sancti: creaturam dei dixerunt similitudinē ac imaginem.Cum autē vnitas quæ coincidit cū EODEM absoluto sit immultiplicabilis / quia IDEM quę & vnitas:ideo nō vnū cum absolutā immultiplicabilē identitatē attingere nequeat / non potest nisi in pluralitate reperiri.Dum igit̄ ipsum IDEM absolutū quod est & ens & vnum & infinitum ad se euocat non idem:surgit assimilatio in multis / ipsum IDEM varie participantibus.Pluralitas igitur / alteritas / varietas & diuersitas / & cætera talia surgunt ex eo quia IDEM idētificat.Hinc & ordo:q est pticipatio ipsius EIVSDEM in varietate.hinc harmonia quæ IDEM varie repræsentat.consonant & cōclamant omnia q̄q̄ varia:IDEM ipsum.& hic cōsonans clamor:est assimilatio.Sic igitur est cosmos seu ornatus qui & mundus dicit̄: exortus in clariori repræsentatione inattingibilis EIVSDEM.Varietas em̄ eorū quæ sunt sibiipsi idē & alteri aliud:inattingibile IDEM / inattingibiliter ostendunt. cum tanto plus IDEM in ipsis resplendeat: quanto magis inattingibilitas in varietate imaginum explicatur . Coincidit enim inattingibilitas cum EODEM absoluto. Hinc patet recte me dixisse / ex hoc omnia id esse quod sunt / modo quo sunt:quia IDEM identificat.Hæc igitur:perfecta consequētia IDEM absolutū est:igitur omnia sunt id qđ sunt & modo quo sunt / vt omnium rerū nulla sit ratio aut causa nisi quia IDEM idētificat. Tu vero cum videas innumeras res hanc rationem absolutam participare / cum quælibet res sit eadem sibiipsi / & aptitudinem habeat ad faciendum idem tanto perfectius / quanto magis idem / & cum hoc etiam simul conspicias quālibet rem alteri aliam : intelligis facile omnia esse id quod sunt / quia per IDEM absolutum ad inattigibile ipsum IDEM euocata / talia in assimilatione / vt sunt / reperiuntur.Poteris nunc perfectionem graduum entium / suarū virium & operationum / numerū / pondus / & mensurā:ad causam eandem siue IDEM ipsum modo qui viribus ingenii dabitur reducere.atq; scire quomodo generationes / corruptiōes / alterationes / & cætera huius generis ex eo sunt: quia IDEM identificat. Nam cum ad clariorem inattingibilitatem quæ cum EODEM absoluto coincidit melius rep̄sentādā / entia in assimilatiōe ipsius EIVSDEM quorū quodlibet est idem sibiipsi & alteri valde oppositum conueniat / vt sic infinitas seu inattingibilitas in maxima oppositione participantiū quāto clarius patitur conditio participantium explicetur : hinc sunt oppositarū virium entitatem ipsam participantia.Illa autē cum qđlibet sit idem sibiipsi:nitūtur idētificare:sicut calidum calefacere / frigidum frigefacere.sic cum calidū non calidum ad sui identitatem vocat / & frigidū non frigidum ad suam identitatē vocat:oritur pugna. & ex hoc:generatio / & corruptio / & q̄q; talia tēporalia / fluida / instabilia / & varietas motuum.Iam vides vnā omniū causam.Quod si tibi aliud videtur: plane quæ dixi ra-

tione refellito,gaudebo instrui. ego enim cursim facili cōpēdio sic ista vt ꝓmissa explerem pstrinxi:forte ad pauciora respiciens/quæ erroris causa sæpe existit. CONRA.Satisfecisti perabunde:nec occurrit quicq̄ obiiciendū.immo dum sic te discurrentem obseruarem:experimento didici/vnam & eandē inattingibilem doctæ ignorantiæ illuminationē in omnibus/quæ & nunc & sæpe ante locutus es/mihi in veritate modorū explicatoriorū clarius resplēdere: vt traditiones tuæ vndiq; eandem redoleant artem/cuius sunt assimilationes. quādo nihil nunc nisi IDEM ipsum:qđ sæpe alio modo audiui/appræhendi.IDEM enim absolutum est & maximū absolutum:quod est ineffabile & inattingibile.& sic ineffabile:omniū dicibilium causa est. & inattingibile:omniū attingibilium.& iam mihi notam fecisti infinitatem:quę cū EODEM absoluto inattingibili coincidit: in innumerabili multitudine particularium entium clarius resplendere.quādo enim omnem numerabilē numerum excedunt particularia entia quorum qđlibet est idem sibiipsi/ & alteri aliud/quæ tamē inattingibilē infinitatem non attingunt:clarior facta est inattingibilitas absoluti infiniti.& quia IDEM absolutū est in omnibus/quoniā qđlibet idem sibiipsi: varia est omniū concordantia vniuersalis/generica/vel specifica.sic & differētia sine qua cōcordantia præter inattingibile esse nequit.Sic video æternum qđ est idem absoluto:esse IDEM īattingibile. & hinc esse īnumerabiles varietates durationū/quę oēm rationalē mensurā excedūt: vt sic inattingibilitas æterni EIVSDEM perfectius resplendeat.Video satis aperte potuisse inquisitores genesis rerum defecisse: qui ista non considerarūt. Nam quidā ex eo quia senserunt durationē mundi immēsurabilem:iudicarunt ipsum æternū.cum æternū/sit IDEM absolutum inattingibile omni duratione:cuius inattingibilitas in immēsurabili duratione plus patescit.Hi mihi decepti vidētur.quasi si oculus iudicaret aliquod corpus participans sphericam figuram ī parte qua videtur ideo esse perfectā spheram/quia videre nequit ꝙ nō sit sphera. oculus enim vnico cōtuitu spheram nequit intueri. sed sicut cōponente ratione iuuamur in appræhensibilitate spheræ per visum:ita necesse est vt alto intellectu iuuemur/qui nobis ostēdit mensurā rationalē improportionabiliter infra æternum deficere.vt nō sequatur hoc esse æternū: cuius duratio est ratione inappræhēsibilis.mensuræ enim rationales quæ temporalia attingunt: nō attingunt res a tēpore absolutas.sicut audit⁹ nō attingit quicq̄ nō audibile/licet illa sint rationi attingibilia.NICOL.Optime infers.& de hac re alias quid senserim audisti.satis nūc sit/ ꝙ cognoscimus IDEM absolutū omniū causam: ꝙꝙ æternitas absoluta sit inattingibilis per omnem varietatem immensurabiliū durationum/ac ꝙ hāc inattingibilitatem æterni cognoscimus lucescere in immensurabilitate durationum.ꝙꝙ peripateticorū dictum mundū fuisse ab æterno prout ipsi æternū per rationē mensurātem inattingibile asserunt:verū est.sed verius Platonicorum: qui ipsum genitū dicunt:quiq; æternū IDEM ipsum absolutū viderunt principiū.nec tamen negāt platonici immensurabilitatē durationis cōcurrere cū genitura.qđ & nostri sancti clariori quo fieri potuit modo expsserunt:mundū in principio seu initio factū. Manifestum est ꝙ principium seu initium mūdi non est in alio:sed IDEM ipsum absolutū est principium/medium/& finis mundi. & non fecit deus durationem potius extra IDEM absolutū initium habere/q̄ mundū.Per mundū igitur & omnia quæ in mūdo sunt/sicut nō attingitur quicq̄ mundi vti est/nisi solū in EODEM absoluto: ita nec duratio potest vti est aliqua mensura attingi.quomodo enim attingeret IDEM per aliud nisi aliter?per mensurā durationis vnius: duratio alterius quomodo mē=

Sphera.

Peripatetici.
Platonici.

sura fieri posset/cum incommensurabiles sint et ignotę? solum enim idem absolutū est adęquatissima mensura omnium qualitercunq̧ mensurabilium. CONRA. Acquiescerem facile omnibus: nisi me liber Moysi de genesi retraheret. Nā possumus ratione secundū ibi narrata bene habita: tēporalem mensuram initii mundi quod nondum ad septem millia annorum peruenit elicere / licet in Plinii historia naturali / et aliis multis aliter scriptum legatur. NICO. Ego Moysi scripturas admodū magnifacio / et eas verissimas scio / quando ad scribētis intentionem aduerto. Nam / deum / mundum atq̧ hominem ad sui imaginem / et ipsum bonum valde creasse / et peccatum per hominem in genus humanum non per creantem intrasse: atq̧ deum multis mediis hominem a via mala quam a parentibus primis non a deo contraxit reuocasse prophetiis / promissis / & donis / atq̧ ꝙ ipsum reuocatum legibus armauit ad resistendū corruptę inclinationi / ꝙq̧ super hęc omnia addiderit eidem promissionē filiationis dei in filio suo / si crediderit / et fecerit mandata: quando ad ipsum deum cuius est deificare aduerto / nec ex eo quia christianus aut legi astrict⁹ sed quia aliud sentire ratio vetat / penitus & cōstantissime admitto et astruo. Vbi vero Moyses modum quo hęc acta sunt / omnia humaniter exprimit: credo ipsum ad finē / vt verum / modo quo verum per hominem capi possit: eleganter expressisse. sed vsum scis modo humano / ad finem vt homines humaniter instruat: quibus post humanū modum adiicit suo loco talia / vt intelligētes intelligant illa quę modum exprimūt inattingibilis diuini modi esse humanam assimilationem. Nam quando aperuit deum nihil omnium esse quę videri aut figurari aut insculpi possunt / atq̧ ꝙ ipse solū in vestigiis quę sunt posteriora eius / visibilis sit per hominem / ꝙq̧ ipse infinitę potentię nihil agat per temporales moras: satis ostendit se creationis inexpressibilis modum humaniter figurasse. Vnde sapiētes qui inuisibilem deum omnia vt voluit simul aiunt creasse: non contradicūt intentioni legislatoris Moysi. sicut nec alii plærīq̧: qui alios confinxerunt modos. et ad hoc maxime facit. quia cum de homine loqueretur: ipsum Adam appellat quod est appellatiuum / in suo significato hominē siue masculum siue fœminam complicans. Et ob præmissa atq̧ alia multa quę conuenientius alibi tractari possunt: principium geneseos prudentibus mandatur seruari per iudęos / ne litteralis superficies nouitios offendat. Prudētes autē atq̧ in theologicis peritiores / scientes diuinos modos sine appręhensibili modo esse / non offenduntur si configuralis assimilatorius ad consuetudinem audientiū contractus reperitur. Ipsi enim absoluunt eum a contractione illa quantum eis possibile fuerit: vt intueantur tantum IDEM absolutum identificare. Hinc eosdē nec diuersitas historiarū / rationū / temporis / noīatio hominū / aduersatio fluxus fluuiorū qui ex medio paradisi narrantur effluere / & quæq̧ alia etiam si forent absurdiora minime offendūt: sed mysteria secretiora ex absurdiorib⁹ venātur. sicut ī exercitatis maximis ingeniis sanctorum / circa eā geneseos partem reperire poteris / si Ambrosium de paradiso & eundē in hexameron / Basilium / Augustinum / Hieronymum & tales lectitaueris. quales omnes licet discrepare in plærisq̧ videantur: aduerti vti prudentes in principali concurrere / licet modum non omnes ad litteram admittant ibidē narratum. quorum omnium considerationem circa modum sic accepto / quasi sint sapientū varii conceptus inexpressibilis modi / nō nisi me ad IDEM ipsum quod quisq̧ nisus est assimilatorie configurare conuertens / & in eo quiescens. CONRA. Placet valde ea a te audisse: maxime de pricipio geneseos. Nam vt intelligo erat intentio legislatoris vna / quam affirmas verissimam prout omnes sapientes: sed historiā

Moses.
Plinius.

Ambrosius
Basilius.
Augustin⁹
Hieronymus.

modi nõ negas.quia dicis modum humaniter ꝓpter audientes / vt fructum faceret sic historice redactũ:quis homo diuinũ modum nec cõcipere nec exprimere possit / nisi varia assimilatiõe.Sed quia ꝓpheta noster Dauid cuius verba qui de EODEM absoluto locutus est abunde explanasti / alibi dicit verbo dñi cælos firmatos / & spiritu oris eius omnem eorũ virtutem:edoceri supplico si hæc assimilatio cõueniente se habeat / maxime cũ in radice videatur a cõfiguratione Moysi non multum diuersa.NICOL.Modum quo cuncta sunt a primo quisq̃ cõiicere nisus est:sed ex prudẽtioribus philosophis habetur ita a deo purissimo intellectu / penitus atq̃ perfectissime in actu existente:formas naturales rerũ imperio voluntatis oriri / sicut imperio architectonici cui instrumẽta obediunt forma domus.Vnde vt cõpendiosius dicã: per præmissa ostenditur omne agens (quia idem sibiipsi) identificare.igitur omne agens:in agendo quadam similitudine creationẽ repræsentat.CONRA.Non dubium:sed clariori modo vna q̃ alia actio.hinc oro:propinquiori assimilatione per te duci.NICOL.Perlibenter:quãtum nunc occurrit.Vidisti puto vasa:vitrificatoria arte fieri.CONRA.Vidi.NICOL.Satis illa te ducere poterit.Nam vitrifex materiam colligit.deinde ipsam in fornace ministerio ignis adaptat.post mediante canna ferrea cui colligat materia / vt recipiat per ĩfluxum artificis formã vasis cõcepti in mẽte magistri: vitrificator spiritum insufflat / qui subintrat ipsam materiam.& mediante spiritu mouente materiã: ad intentionẽ magistri fit vas vitreum per magistrum / de materia quæ caruit omni forma vasis.quæ adeo est formãs materiã: vt sit vas tale talis speciei / q̃ materia ipsa tunc stans sub forma / caret possibilitate vniuersali ad omnem formã vasis / quia vniuersalis possibilitas est actu specificata.sed quãdo magister de hoc vase huius speciei aliud alterius speciei efficere ꝓponit / videns neq̃ vas istud aut eius partes cum sint partes eius se habere possibiliter: ad id quod intendit / cũ q̃dlibet sit totum & perfectũ & eius partes sint illius totius partes:facit vas aut eius fragmenta reuerti ad primã materiã / tollendo actualitatẽ formæ qua stringebatur.& cũ tunc sit materia per resolutionẽ ad fluxibilitatẽ & vniuersalem possibilitatẽ reducta:iterũ de ipsa / vas aliud efficit.tali licet remota similitudine:deus licet non colligat ex aliquo q̃d non creauit possibilitatẽ rerum:omnia in esse producit si attendis.& calore solis ita vtitur natura in sensibilibus formis:sicut vitrificator igne.& agit natura: vti spiritus vitrificatoris.& dirigitur natura a mente summi opificis:sicut spiritus magistri a mẽte eius.Talia quædã & alia multa elicere poteris.CONRA.Optime assimilasti genesin sensibiliũ.& quasi in exẽplato paradigmate intueor: quomodo natura est principiũ motus.quomodo calor est instrumentũ naturæ.quomodo locus est vt fornax.quasi calor sit cultellus: & locus vagina.Multa de natura quæ inest vt in centro:ex hoc capio.vniuersaliorẽ si potes: applica quæso similitudinẽ.NICOL.Multa cõsiderãti occurrere possunt satis apta paradigmata.Sed puto q̃ docere:sit inter nobis notas operationes / satis propinqua assimilatio vniuersalis modi creatiõis.hinc ipsam Moyses / Dauid / & cæteri prophetæ tanq̃ propinque modũ creationis figurantem assumpserũt.Doctor enim ad finem vt ad identitatẽ magisterii / non doctũ discipulum vocet:silẽtium ad vocem in similitudinẽ sui conceptus vocat / & surgit silentiũ in assimilatione cõceptus magistri.quæ quidem assimilatio est verbi intellectualis q̃d in rationali / & illud in sensibili figuratur.vnde sensibile quo ad eius vocalitatẽ: surgit de silẽtio per gradus / de confuso sono in discretam articularẽ vocem.docente enim magistro: remotius distantes sonũ quẽdam cõfusum audiunt.sonus igitur possibilitas ceu vocis ꝓpinqua

Vitrarius vitrum.

Docere.

materia exit.quapropter dũ de silentio vocat̃: primo oritur sonus quasi vocis possibilitas.vt sic possibilitas quæ sonus:nec sit silentiũ nec vox formata / sed formabilis. deinde oriuntur elementa de confuso sono. post / cõbinatio elemẽtorum in syllabas / syllabarum in dictiones / dictionũ in orationem:& hæc quidẽ eo ordine gradatim in vocatione silẽtii in verbũ vocale exoriri constat.licet differẽtia prioritatis & posterioritatis:non sane per auditum attingatur. Est deinde verbum magistri sic prolatum:in se tenens triplicem ordinem.nam est ipsum tale verbũ / sensibile:& sensibilibus tantum auribus attingitur per penitus vocabula ignorantes. & hic modus est

Verbũ vocale rationale mentale.

bestialitatis. omnes enim bestiæ cum homine ignorante vocabula : non aliud q̃ vocem articulatam attingunt.est deinde verbũ ipsum rationale:quia per scientes vocabula attingitur. Vnde cum sola ratio vocabula capiat: sic attingitur per hominẽ tantum sermo magistri & non per bestias.sed quia potest grãmaticus tãtum attingere sermonem & non mẽtem magistri / qui in sermone cõceptum mathematicum vel theologicum nititur explicare:habes verbum magistri in superiore ordine rationale existere. Deinde quoniã mathematicus aut theologus mentem magistri in verbo eius intuetur:verbum intellectuale ex hoc elicis tertii ordinis / qđ gerit proximam similitudinẽ mentis magistri. Vides etiam quo ad vocalitatem ipsius verbi / quãdam virtutem in magistro spiratiuã : ex qua varii motus linguæ labiorũ & aliorum instrumẽtorum prodire necesse est / vt sit vocale verbum.participant igitur motores(qui & musæ a poetis vocantur)varie spiritũ arteriarum / linguæ / labiorum / mandibulæ / proferẽtis:vt sint spiritus varie mouentes instrumẽta ad eandem intentionem proferẽtis.Sic propheta assimilat cõuenientissime creationẽ verbo & spiritui oris. Forte hæc est ipsius sancti Moysi intẽtio:qui cõfigurat similiter creationis modum verbali expressiõi.Ait enim.Dixit deus.fiat lux: & facta est lux. vt facilitatem in creando cõpararet verbo dicto: & hinc maximi mysterii ineffabile dei nomen quod græci quia quatuor hebraicis characteribus scribitur tetragrãmaton appellãt / Ioth hæ vau hæ / & IEOVA profertur: forte quoniã est cõplicatio omnis vocalitatis / ineffabile dicitur / tanq̃ fons omnis effabilis verbi / quasi ineffabilis in omni verbo effabili vt causa resplendeat. Videtur enim maximi profectus studium / posse venari in hac cõfiguratione ad effluxum entium a primo: circa omnia quæ passim se consideranda in distinctione / ordine / motibus & aliis cunctis offerũt / ociose & diligenter attendenti / nisi tibi aliud occurrat. CONRADVS. Nescio cui aliud videri possit:q̃ ꝙ maxime refert attẽdere sanctorum ꝓphetarũ simplices fœcundissimas traditiones / & philosophorũ argutias. Nam magna facilitate hoc cõpendio similitudinis eo ductus sum: vt rerum ordinem pulcherrimũ intuear / scilicet quomodo corporalia sint ob sensibilem discretionem / & sensibilis discretio ob rationalem / rationalis ob intellectualem / intellectualis ob veram causam quæ est vniuersorum creatrix. Video enim apertissime in præmisso paradigmate:omnem naturam seruire intellectuali / sicut eius assimilationes.vt ipsa sit signaculum veræ & absolutæ causæ : atq; vt sic omne ens eiꝰ medio attingat fontem sui esse.Nam quid quærit omnis sensibilis inquietatio:nisi discretionem seu rationẽ? Quid quærit omnis ratiocinatio nisi intellectum? quid quærit omnis intellectus.nisi veram absolutam causam? idem omnia quærunt / quod est quid absolutum:cuius signaculum extra intellectualem regionem non reperitur. Non enim reperit quidditas ab ore docentis nisi in regione intellectuali:in qua causa vera resplendet. Si dicit mathematicus omnem triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis / etiãsi quia

est discipulus capiat: quousq; causam veram non concipit/non intelligit. patefacta causa:quidditatem intellectus intuetur. Ita video in intellectu resplendere causam. solus igitur intellectus habet oculum ad intuendā quidditatem: quam intueri nequit nisi in causa vera/quæ est fons omnis desiderii. & cum omnia appetant esse:in omnibus est desiderium ab ipso fonte desiderii/in quo in idem coincidit esse & desiderare. Igitur omnium desiderium est secundum esse:vt rationalia rationaliter/sensibilia sensibiliter/& sic de aliis/esse appetant.& hoc quidem optime. Omnia igitur optimū/sed suo modo desiderant.quod vnum & idem absolutum bonum ad qd omnia vocata:esse omniū desiderium ostēdit.talia quidem lætanter te dicente hausi:gaudens me hac aperta similitudine/multa atq; magna de genesi & natura elicere posse.sed quia non desunt sancti/qui mundum libro scripto configurāt:oro quid tibi videatur exponas. NICOL. Nullum pictorem sperno: in quolibet idem intelligo. mihi apta satis configuratio ad mundum: scriptus liber videtur/cuius & signa & characteres ignorantur/quasi Alemāno Græcus quidā Platonis liber præsentaretur/in quo Plato intellect9 sui vires descripserit. Posset enim attente figuris incūbens Alemānus ex differentia & cōcordātia characterum coniicere aliqua elementa ex combinationibus variis vocales:sed quidditatem ipsam in toto vel in parte nequaq̄ nisi reueletur eidem. Vnde tale quid coniicio mundum: vbi vis diuina configurata latet.cuius etsi diligenti inuestigatione per propositiones/differētias/& concordantias/& studiosum discursum ad quia est elementorum & combinationum deueniri possit:nullum tamen nomen nec elementi/nec vocalis/nec combinationis proprium/ex se inquisitor inueniet/sed inuentis ratio discernens/nomen appropriat. quod Moyses pulchre exprimit: vbi Adam seu hominem nomina rebus imposuisse describit/& in processu historiæ/causam nominū/certam semper rationem insinuat. Hinc etiam varia reperiuntur nomina rerum/secundum variam rationem/& varia nomina vnius ex varia rationis coniectura. solum hoc nobis reuelat liber ille:q; magnus & excelsus supra omne id quod dici potest/ille qui digito suo scripsit.atq; q; magnitudinis prudentiæ & potentiæ eius:non est finis. qq; nisi ipse reuelet:nihil penitus sciri possit.atq; q; nisi intellectus conformetur ei: non intelligit.quia nisi IDEM absolutū videatur: non intelligentur cōfigurationes similitudinis eius.nemo potest imaginem Socratis cognoscere/ex ea causam scientiæ venādo Socrate ignorato. Dic quæso si quis artis inuentor alicuius puta pictoriæ post quem nullis talis/& cum non adsit cui tradat/relinquere artem velit/& inconfigurabilem pingēdi artem (quia melius relinqui nequit) in libro depingat: nōne videbis varias figuras in libro ex quibus mirabilē & incognitam artificis artem cōiicere poteris?sed artem quæ est forma simplex omniū figurarū/quæ ibi expressa est/in omnibus & singulis/absoluta quidditas figurarū existens:quomodo attingere visu poteris/cū non sit visibilis sed solum intelligibilis/quo quidē artis cares intellectu? Nonne deus pater/est fons artis identificandi: quæ est ars omnis artis cōplicatiua/& absoluta formalis quidditas omniū formabiliū/qui est filius/verbū/potentia aut sapientia patris/& aliis multis nominibus dicitur?quomodo igit̄ ars ipsa essendi in omnibus quæ sunt/explicata/potest cōcipi per non habentē intellectum artis:cū solus intellectus dei patris hanc habeat artē/qui est ars ipsa? Manifestum est igit̄ neq; in parte/neq; in toto posse aliquid quidditatis per hominē attingi.dū hæc/humana meditatio rimatur:suas despicit venationes syllogisticas/& ad reuelatas propheticas illuminationes obedienter se cōuertit. & ita in cognitionē (se despiciendo quasi

Liber.

Moyses.

Ars pictoria.

Plato

penitus impotentem) ad ea quæ quærit pergit. sic cognitio ignorantiæ humiliat: & humiliando exaltat / & doctum facit. qđ optime Moyses exprimit: vbi casum hominis in ignorantiā quæ est mors intellectus / descripsit euenisse: quia sua vi nisus fuit: in scientia deo coæquari. Hæc forte te attendere: vtile erit. CONRA. Immo maxime: quia omnium summā hanc video. & quia tot nunc tacta sunt / quæ in prophetæ verbis complicita / me latebant: ne quæso graueris his adiicere / cur propheta dicat cælos verbo & virtutes eorum spiritu formatas: cum sit IDEM absolutum qđ oīa idētifice agit? NICOLAVS. Experientia didici: authoritatē maxime studio cōferre. qui enim recipit dictum aliquod quasi diuina reuelatiōe propalatum / & id quærit omni conatu intellectualiter videre quod credit: qualecūq; dictum illud fuerit / thesaurus vbiq; latens / se inappræhensibiliter ibi reperibilē ostendit. Hinc altissima fide ad altissima ducimur: vt alias in libello de dei filiatiōe audisti. Ita qdē ꝓpheticā hanc expressionē quasi propinque figurantē genesin rerū / recipio per fidē: pergo ipsam per intellectum in similitudine videre / quæ tamen inuisibilis existit. Ait ꝓpheta. Verbo domini cæli formati sunt: & spiritu oris eius omnis virtus eorum. & vbi nos domini habemus: habet lingua originalis hebraica nomen dei ineffabile de quo pauca præmisi / quod IEOVA pronuntiatur. Dicit igitꝫ ex IEOVA / quasi ex patre verbi: cū sit omnis vocalitatis cōplicatio. sine qua quidem vocalitate nullum verbū potest esse vocale nō potest esse verbū / & ipsius & verbi esse spiritū / quia spiritꝰ oris eius. quasi os sit coincidentia principii proferentis & verbi / ab vtroq; ꝓcedentis spiritꝰ. & hæc ipa trinitas ī ipo EODEM est absoluto: sine qua IDEN nō haberet idētificare. IDEM igitur absolutum est trinum & vnū: qđ experimur in eo q; identificat. Ita omne agens naturā ipsam trinā & vnam participat: sine qua nō esset agens. de quo late in primo doctæ ignorātiæ libello videre potuisti: vbi nostrum paruulū intellectum / dei tamē donum optimū / explicuimus circa trinitatē / quā plærīq; alii assimilanter tractauerūt / & quisq; modo suo excellēter. Ad genesin autem redeuntes: dicimus prophetam nobis insinuasse cælos / & quicquid cæli nomine / similitudine vel ratione venit in esse: prodiisse vti verbum domini & imperātis / quod in executione non retardatur / cuius ratio est voluntas / & volūtas ratio. qui dicit & facta sunt: mandat & creata sunt absq; moræ interuentione. Deinde vocato cælo vt sit: ei inspirat virtutem. vt extrinsecum omnis rei sit vocatio eius de nihilo / quasi cælum cælās & claudēs: & intrinsecum eius sit versio eius ad creatorem / quasi sit expressa creatura a deo. vnde in virtute rei: relucet diuina virtꝰ / quasi rei inspirata. & secūdum illam est expressio similitudinis creatoris vigorosior: q̄ secundū eam extrinsecam habitudinem / qua de nihilo vocata extitit. vt in animali virtutem viuificātem & sentientem a deo spiratam plus esse est affirmādum: q̄ cælum animæ / hoc est corpus de nihilo vocatum. vt sic in omni creato consideremus. cum sit assimilatio / esse extrinsecum scilicet vocationem de nihilo / & intrinsecum scilicet participationem veri esse: quasi in essentia omnis creaturæ sint hæc tria / possibilitas per vocationem de nihilo / actualitas per participationem diuinæ virtutis / & nexus horum. Quod & Moyses eleganter exprimens dicit. Formauit igitur deus hominem de limo terræ / & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ: & factus est in animam viuentem. vt hominem terrenum (qui & Adam quasi terrenus dicitur) exprimeret his modis / secundum extrinsecū corpus de limo terræ seu elementorum natura vocatum / & secūdum intrinsecam vitalem virtutem ex inspiratione diuini spiritus seu participatione diuinæ virtutis esse: vt sic ex illis homo vnus / sit vnus verus homo.

Liber de filiatione.

Liber doctæ ignorantiæ.

Moyses.

Possit non absurde nomine cæli intelligi modus quidam specificus claudens parti- cipatæ virtutis motum: sicut virtus syllogistica ratiōis / quæ inter cæteros modos reperitur specifice discurrendo cōtracta / vt prima figura sit quasi regio / sphera vel cælum illius modi: & in illo cælo quasi vniuersali modo primæ figuræ sunt orbes specifice differentes / qui sunt modi cōtractiores: ita de aliis figuris. vt sic omnis spe cies sit cælum intra ambitum suum cōtinens inuisibilem sibi inspiratam virtutem: quam cælum illud inhabitantes varie participant. quæ quidem participatio: extra cælum suum esse nequit. sicut combinatio syllogismi ex tribus vniuersalibus affir- matiuis: non potest extra primam figurā esse. hinc omnis creatura in cælo suo mo- uetur & quiescit: vt de hoc alias audisti. CONRA. Audiui prius & modo id quod expressisti: sed non plane capio hoc vltimū. Nam ꝙ nos homines ratiocinando mo- dis necessario vtimur (vt ais) euenit: quia hoc exigit syllogistica ratio. hinc specifi- ci modi sic eueniunt ex combinationibus / & ex nobisipsis in lumine rationis vide- mus non posse syllogisticas combinationes alio pacto vtiliter fieri. secus in deo: vbi voluntas est coincidens cum ratione / vt volitum sit rationale. NICOL. Volui tibi dixisse hoc vnum scilicet cælum / intelligi posse specificum / finitum / clausum aut ce latum modū assimilatiōis ipsius EIVSDEM: adduxi non ineptū exemplum de syl- logismi figuris. replicas secus in syllogismi modis qui in combinationibus certis sunt rationales / in aliis non. secus in deo: cuius voluntas ratio. Respondeo idipsum me voluisse / scilicet eoipso quia specialis est modus assimilationis ex deo: eoipso ra- tionalis. nam cū IDEM identificat: modi reperibiles qui certis celari possunt habi- tudinibus in sua assimilatione IDEM repræsentando differenter / speciales quasi ad specificum repræsentationis modum sunt perducti. Non enim potest IDEM: extra assimilationē dum idētificat / reperiri. & hinc sicut harmonia habet speciales ꝓpor tionales modos / in quibus potest reperiri qui possunt varie participari / extra quos modos consonātiæ seu harmoniæ sentimus dissonantiā: sic de EODEM vti conso- nantia seu harmonia est opinādum / cum IDEM non sit ab illis absonū seu alienum. Et sicut harmonia speciales ꝓportiōes requirit / extra quas nequit reperiri: ita vni- uersaliter de EODEM absoluto. vt sic volūtas ipsi⁹ EIVSDEM qui nō vult aliud: coincidat cum ratione ipsius. cū ratio ipsius EIVSDEM aliud admittere nequeat. Sic igitur coincidit ratio cū voluntate in EODEM absoluto: sicut in natura & ra- tione harmoniæ figuratur. vt species rerum sint species tales vt sunt: quæ aliter es- se nequeunt. a quibus si receditur: monstrum seu dissonantiam seipsam prodit / & speciem ꝓpriam efficere nequit. exire enim speciē quæ est assimilatio ipsius EIVS- DEM modo tali: est formā relucētiæ pulchrā ipsius EIVSDEM quod est absolute omnis pulchritudinis & boni fons / declinare. CONRA. Nescio his in aliquo dis- sentire: quæ me iudice / rationabiliter sunt stabilita. Sed quia propheta noster Da- uid attribuit cælis virtutes & angelos. ait enim. Laudate dominum de cælis: lauda- te eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli eius: laudate eum omnes virtutes eius. Verbum vnum dicito: an his cælis nunc dictis præsint angeli? tunc enim cum profundior nox nos vocet ad requiem / ab inquietando cessabo. NICOL. Præter institutum multa / atq; nunc ista introducis: quæ altioris indaginis locum petunt. vt autem absoluar / verbū vnū dico: omnem scilicet rationabilium specierū motum ad IDEM absolutum tendere. spiritualem & rationalem quidem motum esse di- cimus: quasi spiritus sit virtus spirata ex ore dei / per quam identificabilis ille mo-

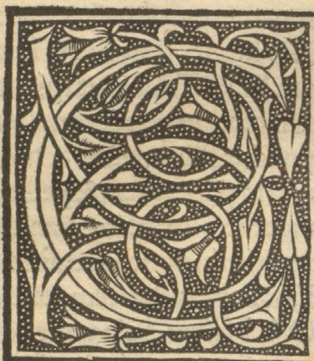
Harmonia.

Dauid.

tus ministratur indeficienter / qui est ipsa vis dei sic participantia dirigens & mo=uens ad idem. quando enim omnes leones qui fuerunt & nunc sunt leonisare vide=mus: spheram aut cælum seu regionem hāc specificam vim cōtinenter ambientem & eam ab aliis specificantem & distinguentem concipimus. atq; cœlestiali illi mo=tui administratorium spiritum præficimus: qui est quasi vis diuina cōplicans om=nem vim talem quam explicat motus ille specificus. vt sic administratorius spiritus sit dei creatoris minister: & in regno huius motus / superintendens / tali legationis fungens rectoratu. quēadmodum doctor qui & scholarum rector: per alium præest submonitorē / grāmaticæ scholæ / per alium rhetoricæ / per alium logicæ / per alium mathematicæ. vt sic grāmatica sit specifici cuiusdam modi rhetoricæ doctoris (qui & rector omnium) doctrina participandi cælum. atq; discipuli grammatici / sint ip=sius cæli incolæ rectoris omnium: doctrinam secūdum illum specificum modū in=colatus sui scilicet grammaticæ participātes. & submonitoris intellectus: rector & motor illius cæli & cælestialium in cælo. Aut forte: propinquiorem cōparationem in teipso reperies. Tūc etenim intellect⁹ maxime est idem sibiipsi: quia ipsius EIVS=DEM absoluti signaculum. hic: nō nisi in ratione relucet. Variæ enim rationes: in=tellectum varie assimilant. Aliæ lucide / & clare: quæ ideo ostensiuæ seu demonstra=tiuæ dicuntur. aliæ persuasiue debiliter / & vmbrose: quæ rethoricæ sunt. aliæ: me=diocriter. Dum igitur intellectus identificando ad se mundum sensibilem vocare contendit / vt in sui assimilatione surgat: per rationem ipsum attrahere nititur. Et quia variæ possunt esse specifice differētes discretiones seu rationes sensibilium / in quibus sensibilia ad assimilationem intellectus eleuari possunt / vt aut visibili mo=do / vel audibili seu gustabili / odorabili / vel tangibili: hinc cælum visus exurgit / & cælum auditus / & idem de aliis. vt sensibilis mundus visibili modo discernatur / hoc est ad assimilationem intellectus assurgat: quod fit per discretionem in visu visiue existētem. igitur cælum visus virtute visiua refertum: spiritu proprio rationali & discretiuo regitur & mouetur. vt per hoc ꝙ spiritus oculo intente adest: visiua discretione fruatur. in qua: intellectum participando delectabiliter viuat. Idem: de cæteris sensibus concipito. Et quia hæc materia / & sufficientius explanari & aliud cōuenientius tempus exigit: hinc nunc satis sit de genesi / sic interlocutū. Ad quie=tem nos dudum gallus vocauit. Vale.

DIALOGI DE GENESI EGREGII, DOCTISSIMI
ET REVERENDISSIMI PATRIS NICO=
LAI DE CVSA CARDINALIS TIT.
SANCTI PETRI AD VIN=
CVLA FINIS.

NICOLAI DE CVSA CAR. IDIOTAE, DE SAPIENTIA LIBER PRIMVS. INTERLOCVTORES AVCTOR. IDIOTA. ORATOR.

Onuenit pauper quidam Idiota ditissimum oratorem in foro Romano: quem facete/subridens sic allocut⁹ est. IDIOTA. Miror de fastu tuo: ꝙ cum continua lectione defatigeris innumerabiles libros lectitando/nōdum ad humilitatē ductus sis. hoc certe ex eo: quia scientia huius mundi in qua te cæteros præcellere putas/stultitia quædā est apud deū. & hinc inflat. vera autē sciētia: humiliat. optarem/vt ad illam te cōferres: quoniam ibi est thesaurus lætitiæ. ORATOR. Quæ est præsumptio tua pauper Idiota/ & penitus ignorans: vt sic paruifacias studium literarum/sine quo nemo proficit? IDIOTA. Non est magne orator præsumptio/quæ me silere non sinit: sed charitas. nam video te deditum ad quærendam sapientiam multo casso labore: a quo te reuocare si possem/ita vt & tu errorem perpenderes/puto/cōtrito laqueo/te euasisse gauderes. traxit te opinio auctoritatis: vt sis quasi equus/ natura liber/sed arte capistro alligatus præsepi/vbi non aliud comedit nisi quod illi ministratur. Pascitur enim intellectus tuus / auctoritati scribentium astrictus / pabulo alieno & non naturali. ORATOR. Si non in libris sapientum est sapientiæ pabulum: vbi tunc est? IDIOTA. Non dico ibi non esse: sed dico/naturale ibi non reperiri. qui enim primo se ad scribendum de sapientia contulerunt: non de librorum pabulo qui nondum erant/ incrementa receperunt. sed naturali alimento: in virum perfectum perducebātur. & ii: cæteros qui ex libris se putant profecisse/longe sapientia antecedunt. ORATOR. Quis forte sine literarum studio aliqua sciri possint/ tamen res difficiles & grandes nequaq̄: cum scientiæ creuerint per additamenta. IDIOTA. Hoc est qđ aiebam: scilicet te duci auctoritate & decipi. scribit aliquis verbū illud: cui credis. ego autem dico tibi: ꝙ sapientia foris clamat in plateis/& est clamor eius quomodo ipsa habitat in altissimis. ORATOR. Vt audio: cum sis Idiota/sapere te putas. IDIOTA. Hæc est fortassis inter te & me differētia: tu te scientem putas cum non sis/hinc superbis: ego vero Idiotā me esse cognosco/hinc humilior. in hoc forte doctior existo. ORATOR. Quomodo ductus esse potes ad scientiam ignorātiæ tuæ: cum sis Idiota? IDIOTA. Non ex tuis: sed dei libris. ORATOR. Qui sunt illi? IDIOTA. Quos suo digito scripsit. ORATOR. Vbi reperiūtur? IDIOTA. Vbiq̄. ORATOR. Igitur & in hoc foro. IDIOTA. Immo etiam dixi: ꝙ sapientia clamat in plateis. ORATOR. Optarem audire: quomodo. IDIOTA. Si te absq̄ curiosa inquisitione affectum conspicerem: magna tibi panderem. ORATOR. Potes ne hoc breui tempore efficere: vt quid velis degustem. IDIOTA. Possum. ORATOR. Contrahamus igitur nos in hāc tonsoris proximā quæso officinam: vt sedētes quietius loquamur. AVCTOR. Placuit Idiotæ. & ipis intrātibus ī locū/& aspectum in forum vertētibus: sic exorsus est Idiota sermonem. IDIOTA. Quoniā tibi dixi sapientiā clamare in plateis/& clamor eius est ipsam in altissimis habitare: hoc tibi ostēdere conabor. & primū velim dicas: quid hic fieri conspicis in foro? ORATOR. Video ibi numerari pecunias: in alio angulo ponderare merces/ex opposito

Numerus. Pondus. Mensura.

mensurari oleum / & alia. IDIOTA. Hæc sunt opera rationis illius: per quã homines / bestias antecedunt. nam numerare / ponderare / & mensurare bruta nequeunt. attende nunc orator per quæ / in quo / ex quo hæc fiant: & dicito mihi. ORATOR. Per discretionem. IDIOTA. Recte dicis. Per quæ autem discretio: nonne per vnum numerat? ORATOR. Quomodo. IDIOTA. Nonne vnum: est vnum semel? & duo: est vnum bis? & tria: vnum ter? & sic deinceps? ORATOR. Ita est. IDIOTA. Per vnum igitur fit omnis numeratio. ORATOR. Ita videtur. IDIOTA. Sicut igitur vnum est principium numeri: ita est pondus minimum / principium ponderandi / & mensura minima principiũ mensurandi. vocetur igitur pondus illud vncia / & mensura petitum. Nonne sicut per vnũ numeratur: ita per vnciam põderatur / & petitũ mensuratur? Sic etiam ex vno est numeratio / ex vncia ponderatio / in petito mensuratio. Ita similiter & in vno est numeratio / in vncia ponderatio / in petito mensuratio. Nonne hæc sic se habent? ORATOR. Immo. IDIOTA. Per quid autem attingitur vnitas / per quid vncia / per quid petitum? ORATOR. Nescio. Scio tamen ꝙ vnitas non attingitur numero: quia numerus est post vnum. sic nec vncia pondere. nec petitum mensura. IDIOTA. Optime ais orator. Sicut enim simplex prius est natura cõposito: ita cõpositũ simplici / natura posterius. Vnde cõpositum non potest mensurare simplex: sed econuerso. ex quo habes quomodo illud per quod / ex quo / & in quo omne numerabile numeratur: non est numero attingibile. & id per quod / ex quo / & in quo omne ponderabile ponderatur: non est pondere attingibile. Similiter & id per quod / ex quo / & in quo omne mensurabile mensuratur: non est mensura attingibile. ORATOR. Hoc clare conspicio. IDIOTA. Hunc clamorem sapientiæ in plateis / transfer in altissima vbi sapientia habitat: & multo delectabiliora reperies q̃ in omnibus ornatissimis voluminibus tuis. ORATOR. Nisi quid per hoc velis exponas: non intelligo. IDIOTA. Nisi ex affectu oraueris: prohibitus sum ne faciam. nam secreta sapientiæ: non sunt omnibus passim aperienda. ORATOR. Multum desidero te audire: & ex paucis inflammor. Ea enim quæ iam præmisisti / aliquid magni futurum annunciant. rogo igitur vt incepta prosequaris. IDIOTA. Nescio si liceat tanta secreta detegere / & tam altam profunditatem facile ostendere: tamen nequeo me continere quin tibi complaceam. Ecce frater summa sapientia est hæc: vt scias quomodo in similitudine iam dicta / attingitur inattingibile inattingibiliter. ORATOR. Mira dicis & absona. IDIOTA. Hæc est causa: cur occulta non debent communicari omnibus. quia eis absona videtur: quando pandũtur. Admiraris me dixisse sibi inuicem contradicentia: audies & gustabis veritatẽ. Dico autẽ ꝙ sicut iam ante de vnitate / vncia & petito dixi: ita de omnibus quo ad omniũ principiũ dicendum. Nam omniũ principium est per quod / in quo / & ex quo omne principiabile principiatur: & tamẽ per nullum principiatũ attingibile. Ipsum est ꝑ quod / in quo / & ex quo omne intelligibile intelligitur: & tamen intellectu inattingibile. Est similiter per quod / in quo / & ex quo omne dicibile dicitur: & tamen fatu ineffabile. Sic est per quod / in quo / & ex quo omne terminabile terminatur / & omne finibile finitur: & tamen termino interminabile / & fine infinibile. Tales etenim facere poteris innumerabiles similes verissimas propositiones / & omnia oratoria volumina illis implere / & alia sine numero illis addere: vt videas quomodo sapiẽtia in altissimis habitat. Altissimũ enim est: qđ altius esse nõ potest. Sola autẽ infinitas: est illa altitudo. Vnde sapiẽtia (quã cum oẽs homines natura scire desiderent: tanto cum affectu mẽtis quærũt) non aliter scitur: q̃ ꝙ ipsa est omni

sciētia altior / & inscibilis / & omni loq̄la ineffabilis / & oī intellectu inintelligibilis / & omni mensura immēsurabilis / & omni fine infinibilis / & omni termino interminabilis / & omni proportione improportionabilis / & omni comparatione incomparabilis / & omni figuratiōe infigurabilis / & omni formatiōe informabilis / & omni motione immobilis / & in omni imaginatione inimaginabilis / & omni sensatione insensibilis / & in omni attractione inattrahibilis / & in omni gustu ingustabilis / & in omni auditu inaudibilis / & in omni visu inuisibilis / & in omni appræhēsione inappræhensibilis / & in omni affirmatione inaffirmabilis / & in omni negatione innegabilis / & in omni dubitatione indubitabilis / & in omni opiniōe inopinabilis. & quia in omni eloquio est inexpressibilis: harum locutionum non potest finis cogitari. cum in omni cogitatione sit incogitabilis: per quā / in qua / & ex qua omnia. ORATOR. Hæc: indubie altiora sunt / q̄ a te audire sperabam. non cesses quæso me illo ducere vbi aliquid talium altissimarū theoriarum tecum q̄ suauissime degustem. nam video te non satiari: semper de illa sapiētia loqui. maxima autem vt puto dulcedo hoc agit: quā nisi interno gustu saperes non te tantum alliceret. IDIOTA. Sapientia est quæ sapit: qua nihil dulcius intellectui. nec censendi sunt quouismodo sapiētes: qui verbo tantum & non gustu loquuntur. illi autem cum gustu de sapientia loquūtur qui per eam ita sciunt omnia / ꝙ nihil omniū. per sapiētiam enim / & in ipsa / & ex ipsa: est omne internum sapere. ipsa autem / quia in altissimis habitat: non est vllo sapore gustabilis. Ingustabiliter ergo gustatur: cum sit altior omni gustabili / sensibili / rationali / & intellectuali. hoc est autem ingustabiliter & a remotis gustare / quasi si odor quidam dici potest prægustatio ingustabilis. Sicut enim odor ab odorabili multiplicatus in alio receptus / nos allicit ad cursum / vt in odore vnguentorum ad vnguētum curramus: ita æterna & infinita sapiētia cum in omnibus reluceat / nos allicit ex quadam prægustatione effectuū / vt mirabili desiderio ad ipsam feramur. Cum enim ipsa sit vita spiritus intellectualis / qui in se habet quandam cognatam prægustationem / per quā tanto studio inquirit fontem vitæ suæ / quem sine prægustatione nō quæreret / nec se recepisse sciret si reperiret: hinc ad eam vt ad propriā suam vitam mouetur. & dulce est omni spiritui ad vitæ principium q̄uis inaccessibile: continue ascendere. nam hoc est cōtinue felicius viuere: ad vitam ascendere. & quando eo ducitur vitam suam quærens / vt eam infinitam vitam videat: tunc tanto plus gaudet / quāto suam vitam immortalē plus cōspicit. & sic euenit vt inaccessibilitas siue incōpræhensibilitas infinitatis vitæ suæ: sit sua desideratissima compræhēsio. quasi si quis haberet magnū thesaurum vitæ suæ / & ad hoc ptingeret / ꝙ illum suum thesaurū sciret innumerabilē / imponderabilem / & immensurabilē: hæc scientia incōpræhēsibilitatis est iocundissima / & optatissima cōpræhensio. non quidem vt ad cōpræhendētem refertur: sed ad ipsum amorosissimū vitæ thesaurum. quasi si quis amet aliquid quia amabile / hic gaudet in amabili / infinitas & inexpressibiles amoris causas reperiri. & hæc est gaudio plenissima compræhēsio amantis: quando incōpræhensibilē amabilitatē amati cōpræhendit. nequaq̄ enim tantū gauderet se amare secūdum aliquod cōpræhensibile amatum: sicut quando sibi constat amati amabilitatē esse penitus immensurabilem / infinibilem / atq; etiam penitus incōpræhensibilē. Hæc est (vt sic dicā) gaudiosissima incōpræhensibilitatis cōpræhēsibilitas. ORATOR. Intelligo forte: tu iudicabis. nam hæc videtur tua intentio: ꝙ principium nostrum per quod / in quo / & ex quo sumus & mouemur / tunc gustatur a nobis vt principium / medium / & finis: quando eius vitalis suauitas ingustabiliter

Thesaurus infinitus. Amans Amabile.

gustatur per affectum / & incōpræhensibiliter compræhenditur per intellectū. ac ꝙ qui ipsum gustabiliter gustare / & compræhensibiliter compræhendere nititur: ille penitꝰ est sine gustu & ītellectu. IDIOTA. Optime cœpisti orator. ob hoc enim qui non aliud sapientiam putant q̄ id quod est intellectu compræhensibile / & non aliud fœlicitatem q̄ eam quæ attingibilis est per eos: hi longe sunt a vera sapientia / æterna / & infinita. sed conuersi sunt ad finitum / finibilem quādam comperientes quietem: vbi putāt lætitiam vitæ esse / sed nō est. Hinc se deceptos sentientes / in cruciatu sunt: quia vbi felicitatem esse putabant ad quā se omni conatu conuertebant / ibi erumnam reperiunt & mortem. Sapientia enim infinita: est indeficiens vitæ pabulum / de quo æternaliter viuit spiritus noster / qui non nisi sapientiam & veritatem amare potest. Omnis enim intellectus appetit esse. suum esse: est viuere. suum viuere: est intelligere. suū intelligere: est pasci sapientia & veritate. Vnde intellectus qui non est degustans claram sapientiam: hic est vt oculus in tenebris. Est enim oculus: sed non videt / quia non est in luce. Et quia caret vita delectabili quæ consistit in videre: tūc est in erumna & cruciatu. & hæc est mors potius q̄ vita. Sic intellectus ad omne aliud q̄ ad æternæ sapientiæ pabulum cōuersus: se extra vitam quasi in tenebris ignorātiæ inuolutum potius mortuum q̄ viuum reperiet. Et hic est cruciatus interminabilis: intellectuale esse habere / & nunq̄ intelligere. Sola enim æterna sapientia est: in qua omnis intellectus intelligere potest. ORATOR. Pulchra atq̄ rara narras. nunc age quæso: quomodo eleuari queam ad aliqualem gustū æternæ sapientiæ? IDIOTA. Aeterna sapiētia: in omni gustabili gustatur. ipsa est delectatio: in omni delectabili. ipsa est pulchritudo: in omni pulchro. ipsa est appetitio: in omni appetibili. Sic de cunctis desiderabilibus dicito. Quomodo tunc potest non gustari? Nonne vita est tibi iocunda: quando est secundum desiderium tuum? ORATOR. Immo nihil plus. IDIOTA. Cum ergo hoc desiderium tuum non sit nisi per æternam sapientiam ex qua / & in qua est / & hæc vita fœlix quā desideras / similiter non sit nisi ab eadem æterna sapientia in qua est & extra quam esse nequit: hinc nō aliud in omni desiderio intellectualis vitæ desideras q̄ sapientiam æternam / quæ est desiderii tui complemētum / principium / mediū / & finis. Si igitur est tibi dulce hoc desiderium immortalis vitæ / vt æternaliter fœliciter viuas: quādam in te prægustationem experiris æternæ sapientiæ. Nihil enim: penitus incognitū appetitur. Sunt
Poma īdiæ etenim poma apud indos / quorum prægustationē cum non habeamus: ea non appe
Nutrimen timus. sed cum sine nutrimento viuere non possimus: appetimus nutrimentū. Ha
tum. bemus autem nutrimēti quādam prægustationem: vt viuamus sensibiliter. & hinc
Puer. puer quādam habet lactis prægustationem in sua natura. quare dum esurit: ad lac
Lac. mouetur. Ex quibus enim sumus: ex illis nutrimur. Sic intellectus habet vitā suam ab æterna sapientia: & huius habet qualecūq̄ prægustationē. Vnde in omni pascentia quæ ei vt viuat necessaria est: nō mouetur nisi vt inde pascatur / a quo habet hoc intellectuale esse. Si igitur in omni desiderio vitæ intellectualis / attēderes a quo est intellectus / per quod mouetur / & ad quod: in te cōperires dulcedinē sapientiæ æternæ illam esse / quæ tibi facit desiderium tuum ita dulce & delectabile. vt in inenarrabili affectu feraris: ad eius compræhensionem tanq̄ ad immortalitatem vitæ tuæ:
Ferrum quasi ad ferrum & magnetem attendas. habet enim ferrum in magnete quoddā sui
Magnes. effluxus principiū. & dum magnes per sui præsentiā excitat ferrū graue & pōderosum: ferrum mirabili desiderio fertur etiā supra motū naturæ quo secundū grauitatē deorsum tendere debet / & sursum moue[t] / se in suo principio vniendo. nisi enim

in ferro esset quædam prægustatio naturalis ipsius magnetis: non moueretur plus ad magnetem q̃ ad alium lapidẽ.& nisi in lapide esset maior inclinatio ad ferrũ q̃ cuprũ: non esset illa attractio.Habet igitur spiritus noster intellectualis ab æterna sapientia principiũ sic intellectualiter essendi: qđ esse/est conformius sapientiæ q̃ aliud non intellectuale.hinc irradiatio seu immissio in sanctam animam: est motus desideriosus in excitatione.qui em̃ quærit motu intellectuali sapientiã: hic interne tactus ad prægustatam dulcedinẽ/sui oblitus recipitur in corpore/quasi extra corpus: omnium sensibiliũ pondus eum tenere nequeat/quousq; se vniat attrahenti sapientiæ. Hæc/stupida admiratione sensum linquẽtẽ: insanire facit animã: vt cuncta præter eam penitus nihilifaciat.& illis dulce est hunc mundum & hanc vitam posse linquere: vt expeditius ferri possint in immortalitatis sapientiam. Hæc prægustatio facit sanctis omne apparens delectabile/abominabile/ & omnia corporalia tormẽta propter ipsam citius adipiscendam/æquissimo animo ferre. hæc nos instruit/hunc nostrum spiritum ad ipsam conuersum: nunq̃ deficere posse. si enĩ hoc corpus nostrũ/spiritum omni sensibili ligamento tenere nequit quin auidissime ad ipsam/corporeo dimisso officio/feratur: nequaq̃ deficiẽte corpore/deficere potest.hæc enim eius assimilatio quæ spiritui nostro naturaliter inest/per quam non quietatur nisi in ipsa sapientia: est quasi viua imago eius.non em̃ quietatur imago/nisi in eo cuius est imago: a quo habet principium/medium/& finem.viua autem imago/per vitã ex se motum exerit ad exemplar: in quo solum quiescit. vita enim imaginis non potest in se quiescere: cum sit vita vitæ veritatis/& non sua.Hinc mouetur ad exemplar: vt ad veritatem sui esse.si igitur exemplar est æternum/& imago habet vitam in qua prægustat suum exemplar/& sic desideriose ad ipsum mouetur/& cum motus ille vitalis non possit quiescere nisi in infinita vita/quæ est æterna sapientia: hinc non potest cessare spiritualis ille motus/qui nunq̃ ĩfinitam vitam infinite attingit. semper em̃ iocundissimo desiderio mouetur: vt attigat qđ nunq̃ de delectabilitate attactus/fastiditur.Est enim sapientia/cibus saporosissimus: qui satiando/desiderium sumendi non minuit/vt in æterna cibatione nũq̃ cesset delectari.ORATOR.Indubie te optime dixisse teneo: sed valde interesse video inter gustum sapientiæ & ea quę de gustu proferri possunt. IDIOTA Bene dicis.& placet: a te hoc verbum audisse.sicut em̃ omnis scientia de gustu/rei nunq̃ gustatæ vacua & sterilis est quousq; sensus gustus attingat: ita de hac sapientia quã nemo gustat per auditũ/sed solum ille qui eam accipit in interno gustu/ille perhibet testimonium non de iis quæ audiuit/sed quæ in seipso experimentaliter gustauit. scire multas amoris descriptiones quas sancti nobis reliquerunt sine amoris gustu: vacuitas quædam est.Quapropter ad quærẽtem æternam sapientiam: non sufficit scire ea quæ de ipsa leguntur.sed valde necesse est/ꝙ postq̃ intellectu repperit vbi est: ꝙ eam tunc suã faciat. quasi ille qui inuenit agrũ in quo est magnus thesaurus/non potest gaudere de thesauro in alieno agro nõ suo existente: quare vendit omnia & emit agrum illum/vt in suo agro habeat thesaurũ. vnde oportet omnia sua vendere: & dare.non vult enim æterna sapientia haberi: nisi vbi habẽs nihil de suo tenuit/vt eam haberet.id autem quod de nostro habemus: vitia sunt.de æterna vero sapientia: non nisi bona.Quapropter spiritus sapiẽtiæ nõ habitat in corpore subdito peccatis/neq; in maliuola anima: sed in agro suo puro/& sapientiali munda imagine/quasi in templo sancto suo. Vbi enim æterna habitat sapientia: ibi est ager dominicus fructum ferẽs immortalem.est enim ager virtutum: quem sapientia colit.ex quo nascuntur fructus spiritus: qui sunt iustitia/pax/forti-

Ager. Thesaurus

tudo/temperantia/castitas/patientia/& cæteri tales. ORATOR. Abunde hæc explanasti. sed nunc te oro: nonne deus est omnium principium? IDIOTA. Quis hæsitat? ORATOR. Est ne aliud sapientia æterna q̃ deus? IDIOTA. Absit ꝙ aliud: sed est deus. ORATOR. Nonne deus verbo cuncta formauit? IDIOTA. Formauit. ORATOR. Est verbũ deus? IDIOTA. Est. ORATOR. Sic est & sapientia? IDIO. Non est aliud dicere deum omnia in sapientia fecisse: q̃ deũ omnia verbo creasse. cõsidera autem quomodo omne quod est potuit esse: & potuit sic esse/& est. deus autem qui tradit ei actualitatem essendi/est apud quem est potentia: per quam res de non esse ad esse potuit ꝑduci. & est deus pater qui dici potest entitas seu vnitas. quia necessitat esse quod erat nihil: ex omnipotentia sua. Deus etiam tradit illi tale esse vt sit hoc/puta cœlum/& non aliud/neq; plus neq; minus. & hic deus est verbũ/sapientia/seu filius patris. & potest dici vnitatis seu entitatis æqualitas. est deinde esse: & sic esse vnitũ/vt sit. & hoc habet a deo qui est connexio omnia connectens. & est deus spiritussanctus. spiritus enim: est vniens & nectens in nobis & vniuerso omnia. Vnde/sicut vnitatem nihil gignit/sed est primum principium nequaq̃ principiatum: sic patrem nihil gignit/qui est æternus. Aequalitas autem ab vnitate procedit: sic filius a patre. & nexus procedit ab vnitate & sua æqualitate: sic spiritussanctus a patre & filio. Vnde omnis res vt habeat esse/& tale esse in quo est: opus habet vnitrino principio/deo scilicet trino & vno. de quo longior sermo fieri posset: si tempus concederet. Sapiẽtia igitur quæ est ipsa essendi æqualitas: verbum/seu ratio rerum est. est enim: vt infinita ĩtellectualis forma. forma enim dat formatum esse rei. Vnde infinita forma: est actualitas omnium formabilium formarũ/ac omnium talium præcisissima æqualitas. Sicut enim infinitus circulus si esset: omnium figurarum figurabilium verum exemplar esset/& cuiuslibet figuræ essendi æqualitas (esset eñ triangulus/hexagonus/decagonus/& ita deinceps: & omnium mensura adæquatissima/licet simplicissima figura) sic infinita sapientia est simplicitas omnes formas complicans/& omnium adæquatissima mensura/quasi in perfectissima omnipotentis artis idea/omne per artem formabile simplicissima forma ars ipsa existat. ita ꝙ si respicis ad humanam formam: reperies formam artis diuinæ/eius præcisissimum exemplar/quasi aliud penitus nihil esset q̃ humanæ formæ exemplar. Sic ad formam cœli si respicis/& te ad formam artis diuinæ conuertis: penitus ipsam non aliud concipere poteris/q̃ huius formæ cœli exemplar. Et ita de omnibus formis formatis vel formabilibus: vt ars seu sapientia dei patris sit simplicissima forma/& tamen infinitarum formabilium formarum q̃q̃ variabilium/vnicum æqualissimum exemplar. O q̃ admiranda est illa forma: cuius infinitatem simplicissimam omnes formabiles formæ nequeunt explicare? Et qui se eleuat altissimo intellectu super omnẽ oppositionem: ille solum hoc verissimum intuetur. ac si quis attẽderet vim naturalem quæ est in vnitate/illam vim videret si actu eam esse cõciperet/quasi esse quoddam formale/solo intellectu de longe visibile. Et quia esset vis vnitatis simplicissima: ipsa esset quædam simplicissima infinitas. Deinde si hic ad formam numerorum se conuerteret/dualitatem/aut decẽnalitatem considerãdo/& reuerteretur tunc ad vim actualem vnitatis: ipse videret formam illam quæ ponitur esse vis actualis vnitatis/præcisissimum exemplar dualitatis/sic etiam decẽnalitatis/& alterius cuiuscunq; numeri numerabilis. hoc enim ageret infinitas formæ illius: quæ vis dicitur vnitatis. ꝙ dum ad dualitatem respicis: forma illa non potest esse nec maior nec minor forma dualitatis/cuius est præcisissimum exemplar. sic vides vnicã & simplicissimam

Vnitas
Aequalitas
Connexio.

Circulus infinitus.

Denaritatẽ
Denaritatis.

dei sapientiam/quia est infinita: esse omnium formarum formabilium verissimum exemplar.& hoc est suum attingere/quo omnia attingit/omnia finit/omnia dispo- nit.est enim in omnibus formis:vt veritas in imagine/& exemplar in exemplato/& forma in figura/præcisio in assimilatione.Et licet se omnibus communicet liberalis sime/cum sit infinite bona:tamen a nullo capi potest vti est/cum in alio aliter reci- piatur.& cum non possit in aliquo nisi aliter recipi:tũc recipitur meliori modo quo potest.sed immultiplicabilis infinitas:in varia receptione melius explicatur.magna enim diuersitas immultiplicabilitatem melius exprimit.ex quo euenit/vt sapientia in variis formis varie recepta/hoc efficiat: vt quælibet ad identitatem vocata mo- do quo potest sapientiam participet.vt quædam eandem participent in quodam spi ritu valde distanti a prima forma:qui vix esse elementale tribuit.alia in magis for- mato:qui esse minerale tribuit.alia adhuc in nobiliori gradu:qui vitam præbet ve- getabilem.adhuc alia in altiori:qui sensibilem.post hoc:qui imaginabilẽ.deinde:qui rationalem.post:qui intellectualem.& hic gradus est altissimus/proxima scilicet sa- pientiæ imago.& hic solus: est gradus habens aptitudinem/se ad sapientiæ gustum eleuandi.quia in illis intellectualibus naturis:imago sapientiæ est viua vita intelle- ctualis.cuius vitæ vis est ex se vitalem motum exerere:qui motus est per intelligere ad proprium suum obiectum(quod est veritas absoluta/quæ est æterna sapientia) pergere.pergere autem illud cum sit intelligere:tunc est & gustare intellectualiter. appræhendere enim per intellectum:est quidditatem quadam degustatione gratis- sima/modo quo potest/attingere.Sicut enim sensibili gustu qui non pertingit ad rei quidditatem/in extrinsecis a quidditate quædam grata suauitas per sensum perci- pit:sic per intellectũ/ĩtellectualis suauitas ĩ quidditate degustat.q̃ est imago suauita tis sapiẽtiæ & æternæ:q̃ est quidditatũ q̃dditas.& est cõparatio suauitatis vnius ad aliã ĩproportiõabilis.Sic nũc pro hoc breui tẽpore/hæc sic dicta sufficiat: vt scias sa pientiã esse nõ in arte oratoria/aut voluminibus magnis/sed ĩ separatiõe ab istis sen sibilibus/ac in conuersione ad simplicissimam & ĩfinitam formã.& illam/scias reci- pere in templo purgato ab omni vitio/& feruido amore ei inhærere:quousq; gusta- re eã queas/& videre q̃ suauis sit illa quæ est omnis suauitas.qua degustata:vilescẽt tibi omnia/quæ nunc tibi magna videntur.& humiliaberis: vt nihil arrogantiæ in te remaneat/neq; aliud quodcunq; vitium.quoniam castissimo & purissimo corde/ semel degustatæ sapientiæ indissolubiliter adhærebis:etiam potius hunc mundum & cuncta quæ non sunt ipsa/q̃ ipsam deserendo.& cum indicibili lætitia viuens/mo rieris:& post mortem in ipsa amorosissimo amplexu æternaliter requiesces.quod ti bi & mihi concedat ipsa dei sapientia/semper benedicta. Amen.

PRIMI DIALOGI IDIOTAE NICOLAI DE CVSA CARD.QVEM AB SOLVIT REATE EO DIE QVO COE- PIT.ANNO.M. CCCCLXV. IVLII FI NIS.

NICO.DE CVSA CARD.IDIOTAE DE SAPIENTIA LIBER SECVNDVS.INTERLOCVTORES. AVCTOR.ORATOR.IDIOTA.

Ccidit oratorē Romanū post verba quæ audiuit ab idiota de sapientia: summa admiratione suspēsum adiisse ipm idiotā: quē circa tēplū æternitatis latitantē inueniēs / sic allocutus est. ORATOR. O vir desideratissime / adiuua impotētiam meā : vt in difficilibus quæ mentē transcendūt / quadā facilitate depascar / alioqui parum proderit tot altas a te audisse theorias. IDIOTA. Nulla est facilior difficultas / q̄ diuina speculari: vbi delectatio coincidit cū difficultate. sed quid optas: dicito. ORATOR. Vt mihi dicas: ex quo deus est maior q̄ concipi possit / quomodo de ipso facere debeam conceptum? IDIOTA. Sicut de conceptu. ORATOR. Explana. IDIOTA. Audisti quomodo in omni conceptu concipitur incōceptibilis. accedit igitur conceptus de conceptu ad inconceptibilē. ORATOR. Quomodo tūc faciam p̄cisiorem cōceptū. IDIOTA. Concipe p̄cisionē. nam deus est ipsa absoluta p̄cisio. ORATOR. Quid tunc per me agendū est: quando de deo rectum conceptū facere propono? IDIOTA. Tunc te ad rectitudinē ipsam conuertas. ORATOR. Et quādo verū de deo conceptū facere nitor: quid tunc agēdū? IDIOTA. Ad veritatē ipsam inspicias. ORATOR. Quid si iustum conceptū facere proposuero? IDIOTA. Ad iusticiam te cōuertas. ORATOR. Et quādo quæsiuero quomodo bonū attingam de deo conceptū: quid tūc agam? IDIOTA. Ad bonitatē / mentis oculos attolle. ORATOR. Miror: quo me in oībus remittas. IDIOTA. Vide q̄ facilis est difficultas in diuinis: vt inquisitori semp seipsam offerat modo quo inquiritur. ORATOR. Nihil indubie mirabilius. IDIOTA. Omnis quæstio de deo præsupponit quæsitū: & id est respondēdū / qd̄ in omni quæstione de deo quæstio præsupponit. nā deus ī omni terminorū significatione significatur: licet sit insignificabilis. ORATOR. Declara quæso: quia nimis admiror / vt vix quæ dicis aure percipiam. IDIOTA. Nonne quæstio an sit: p̄supponit entitatē? ORATOR. Immo. IDIOTA. Cum ergo a te quæsitū fuerit an sit deus : hoc qd̄ præsupponitur dicito / scilicet eum esse / quia est entitas in quæstione p̄supposita. Sic si quis quæsierit quid est deus: cū hæc quæstio p̄supponat quidditatē esse / respondebis deū esse ipsam quidditatē absolutam. Ita quidē de omnibus. neq; in hoc cadit hæsitatio. nā deus est ipsa absoluta præsuppositio omniū quæ qualitercūq; præsupponūtur. sicut in omni effectu p̄supponitur causa. Vide igitur orator q̄ facilis est theologica difficultas. ORATOR. Certe ista facilitas est maxima & stupenda. IDIOTA. Immo dico tibi q deus est ipsa infinita facilitas: & nequaq̄ cōuenit deo q sit ipsa infinita difficultas. Oportet em̄ / vti paulo post audies de curuo & recto: q difficultas transeat in facilitatē / si deo infinito debeat conuenire. ORATOR. Si id qd̄ in omni quæstione præsupponitur / est in theologicis ad quæstionem responsio: tūc de deo nulla est propria quæstio / quando in ea coincidit responsio. IDIOTA. Optime infers. Et adiice q cū deus sit infinita rectitudo & necessitas absoluta: hinc dubia quæstio eum non attingit / sed omnis dubitatio / in deo est certitudo. Vnde sic & omnis de deo ad quæstionem responsio: non est propria & præcisa responsio / cum præcisio non sit nisi vna & infinita quæ est deus. omnis enim responsio: participat de absoluta respōsione / quæ est infinite præcisa. Sed id quod dixi tibi quomodo in quæstionibus theologicis præsuppositum est responsio: intelligendum est modo quo est quæstio. & sic capias hanc

esse sufficientiã.quoniã cũ deo nec quæstio/nec ad quæstionẽ respõsio præcisionẽ attingere possit:tũc modo quo ad pcisionẽ accedit quæstio/eo modo psupponit respõsio.Et hæc est sufficiẽtia nostra quã ex deo habemus:scientes inattingibilẽ præcisionẽ nõ posse per nos attingi/nisi modo aliquo absolutę pcisionis modũ participãte.inter quos modos varios & multiplices vnicũ pcisionis modũ participantes:iã dictus modus plus accedit ad facilitatẽ absolutã.& est sufficiẽtia nostra:quia aliũ qui sit simul facilior & verior/attingere nequimus. ORATOR. Quis non stuperet hæc audiens.nã cũ deus sit ipsa incõpræhẽsibilitas absoluta:tu dicis tãto cõpræhẽsionẽ ad ipm plus accedere/quãto modus illi⁹ amplius participat facilitate. IDIOTA. Qui mecũ intuetur absolutã facilitatẽ coincidere cũ absoluta incõpræhẽsibilitate:nõ potest nisi idipm mecũ affirmare.vnde cõstãter assero:q̄ quãto modus vniuersalis ad oẽs quæstiones de deo formabiles fuerit facilior:tãto verior & cõuenientior/prout deo cõuenit positio. ORATOR. Explana istud. IDIOTA.Hoc est prout de deo admittimus aliqua affirmatiue dici posse.nã in theologia quæ oĩa negat de deo:aliter dicendũ.quia ibi verior respõsio:est ad omnẽ quæstionẽ negatio.sed eo modo nõ ducimur ad cognitionẽ qd deus sit:sed qd nõ sit. Est deinde cõsideratio de deo vti ipsi nec positio nec ablatio cõuenit/sed prout est supra omnẽ positionẽ & ablationem:& tũc respõsio est negãs affirmationẽ/& negationẽ/& copulationẽ.vt cũ quæreret an deus sit?secundũ positionẽ respondẽdum ex psupposito scilicet eũ esse/& hoc/ipsam absolutã præsuppositã entitatẽ.secundũ ablationẽ vero:respondẽdum eũ nõ esse/cũ illa via/ineffabili nihil cõueniat omniũ quæ dici possunt.sed secũdũ q̄ est supra omnẽ positionẽ & ablationẽ:respondendũ eũ nec esse absolutã scilicet entitatẽ/ nec non esse/nec vtrũq̄ simul/sed supra.nũc puto intelligis id qd volo. ORATOR. Intelligo nũc te dicere velle:q̄ in theologia sermocinali scilicet vbi de deo locutiones admittimus/& vis vocabuli penitus nõ excludit:ibi sufficientiã difficiliũ in facilitatẽ modi de deo ppositiões veriores formãdi redegisti. IDIOTA. Bene cepisti.nã si tibi de deo cõceptum quẽ habeo pãdere debeo:necesse est q̄ locutio mea si tibi seruire debet/talis sit cuius vocabula sint significatiua.vt sic in vi vocabuli q̄ est nobis communiter nota:te ducere queã ad quæsitũ.deus autẽ:qui q̄ritur.vnde hæc est sermocinalis theologia:qua nitor te ad deũ per vim vocabuli ducere/modo quo possum faciliori & veriori. ORATOR. Reuertamur nũc quæso ad ea q̄ superiori loco a te pmissa sunt/& ex ordine explana.primo loco aiebas cõceptũ de cõceptu(cũ deus conceptuũ sit/cõceptus)esse de deo conceptũ:nõne mens est quæ cõcipit?IDIOTA.Sine mẽte:nõ fit cõceptus. ORATOR. Concipere igit̃ cũ sit mẽtis:tũc cõcipere absolutũ conceptũ/nõ est nisi artẽ absolutæ mẽtis cõcipere. IDIOTA. Prosequere:quia in via es? ORATOR.Sed ars absolutæ mentis:nõ est nisi forma omniũ formabiliũ. sic video quomodo cõceptus de cõceptu:nõ est nisi cõceptus ideæ diuinæ artis.si verũ dico:responde. IDIOTA. Immo optime. Nam absolutus cõceptus aliud esse nequit q̄ idealis forma omniũ quæ cõcipi possunt: quæ est oĩm formabiliũ æqualitas. ORATOR. Hic cõceptus/vt puto:dei verbũ seu ratio dicit̃. IDIOTA. Qualitercũq̄ a doctis dicat̃:in eo cõceptu sunt oĩa.sicut illa quæ sine ratione præuia nõ prodeunt in esse:dicimus in ratione prioriter existere.Omnia autem quæ esse concipimus:rationem sui esse habent/vt sint modo quo sunt & non aliter. Qui igit̃ in simplicitate absolutę rationis in se omnia prioriter cõplicãtis intuetur pfunda mente:hic facit conceptum de per se seu absoluto conceptu.& hoc erat primũ qd præmisi. OTATOR. Satis de hoc.nũc adiice quomodo cõceptus absolutæ pcisionis:sit præ

cisior de deo conceptus. IDIOTA. Non vacat mihi nũc tempus: vt per singula idẽ repetere queam, neq; tibi video sic esse opportunũ: cũ ex vno ad omia tibi aditus pateat / sed suscipe q̃breuissime. Præcisio / rectitudo / veritas / iustitia & bonitas / de quibus audisti: idẽ sunt, nec credas me dicere velle modo quo tota theologia est ĩ circulo posita / vt vnũ de attributis de alio verificet / sicut dicim⁹ ex necessitate simplicitatis dei infinitę / dei magnitudinẽ esse dei potẽtiam / & ecõuerso / & dei potẽtiam esse dei virtutẽ / & ita de cũctis essentiæ dei per nos attributis: sed hæc de quibus nũc sermo / experimur ĩ nostro cõmuni sermone coincidere. Quãdo em̃ audim⁹ aliquẽ / rẽ vti est exprimere: vnus dicit exprimẽtẽ p̃cise expressisse / ali⁹ recte / alius vere / ali⁹ iuste / & alius bene, ita quidẽ in quotidiano experimur sermone. Neq; ille q ait aliquẽ præcise ac recte dixisse: vult aliud dicere q̃ alter qui eũ ait vere ac iuste aut bene dixisse. Et hoc ĩ teipso sic esse cõperis: quãdo attẽdis quomodo ille qui nec plus nec minus dixit q̃ dicere debuit / omnia illa attigit. Nam p̃cisum nõ est aliud: nisi q̃d nec est plus nec minus. Sic nec rectum / nec verũ / nec iustum / nec bonũ: plus aut minus admittunt. Quomodo em̃ esset p̃cisum / aut rectum / aut verũ / aut iustum / aut etiã bonũ: quod minus p̃ciso / recto / vero / iusto / & bono esset? Et si minus p̃ciso non est præcisum / & minus recto nõ est rectum / & minus vero nõ est verũ / & minus iusto nõ est iustum / & minus bono nõ est bonũ: manifestum est quomodo id q̃d plus recipit non est de illis. Præcisio em̃ quæ plus recipit / puta quæ p̃cisior esse potest: nõ est p̃cisio absoluta. Ita de recto / vero / iusto / & bono. ORATOR. In iis igitur quæ recipiunt magis & minus: nõ est de deo cõceptus formandus. IDIOTA. Optime infers. Nam cũ deus sit infinitus: recipientia magis & minus ei minus assimilãtur. Quapropter in illis nõ ascẽditur aut descẽditur in infinitũ: vt in numero & diuisione cõtinui experimur. ORATOR. Igitur in hoc mundo non est p̃cisio / nec rectitudo / nec veritas / nec iustitia / nec bonitas: cũ experiamur vnũ esse alio p̃cisius / vt vna pictura præcisior est alia. Sic de rectitudine, nam vnũ est rectius alio / & vnũ verius alio / & vnũ iustius alio / & vnũ melius alio. IDIOTA. Bene concipis, nã illa vt sunt absoluta a magis & minus: nõ sunt de hoc mũdo, nihil em̃ recipibile est adeo p̃cisum q̃d nõ possit esse p̃cisius: & nihil ita rectũ q̃d nõ possit esse recti⁹ / aut ita verũ q̃d nõ possit eẽ veri⁹ / aut ita iustũ q̃d nõ possit eẽ iusti⁹ / aut ita bonũ q̃d nõ possit esse meli⁹. Præcisio igit̃ / aut rectitudo / aut veritas / aut iustitia / aut bonitas ĩ hoc mũdo recipibiles: sũt q̃dã participationes taliũ absolutorum & imagines / quorum illa sunt exemplaria. Plura dico exẽplaria dũ ad variarũ rerũ varias rationes referimus. vnũ vero sunt exẽplar: quia in absoluto coincidũt. ORATOR. Audire te in hoc valde desidero: quomodo vnũ est absolutũ exemplar tantarũ varietatũ rerũ vniuersarũ. IDIOTA. Qui parũ in his theologicis speculationibus versatus est: difficillimũ istud opinatur / sed mihi nihil facilius delectabiliusq; esse videtur, cõplicat enim absolutũ exemplar / q̃d non est nisi absoluta p̃cisio / rectitudo / veritas / iustitia / seu bonitas: omnia exemplabilia / quorũ omniũ est præcisio / rectitudo / veritas / iustitia / & bonitas, multo quidẽ perfectius q̃ facies tua omnes imagines suas formabiles quarũ omniũ est præcisio & rectitudo atq; veritas, omnes em̃ depingibiles figuræ faciei tuæ: in tãtum sunt p̃cisæ / rectæ / & veræ / in quantũ sunt figurã viuæ faciei tuæ participãtes & imitantes. & licet nõ sit possibile vnã vti aliã depingi sine differẽtia / cum p̃cisio nõ sit de hoc mũdo / & aliud aliter existere necesse sit: omniũ tamen illarũ veritatũ non est nisi vnum exemplar. ORATOR. Verũ dicis quo ad vnitatẽ exemplaris: nõ tamen quo ad æqualitatem. nã facies licet sit mensura veritatis picturarũ / quia ex intuitione faciei iudicat̃ ima-

Præcisum
Rectum
Iustum
Verum
Bonum.

go an parũ an multũ deficiat in figura:tñ nõ est verũ ꝙ facies mea sit oĩm adæqua-tissima mẽsura omĩ modo mẽsuræ.qa semp est vel maior vel minor.IDIOTA.Ve-rũ dicis de facie tua:quę cũ sit quanta/& naturæ eius qđ recipit magis & minus/nõ potest esse præcisio/sic nec adæquata alterius mensura.in mundo em̃ præcisione ca-rente:adæquata mensura ac similitudo est impossibilis.secus igitur si concipis exem plar absolutũ.illud em̃ nec est magnũ nec paruũ.nã de ratione exẽplaris:ista esse ne-queunt.formica em̃ quãdo depingitur:nõ minus est exemplar/q̃ mõs depingẽdus/ & econuerso.quapropter absolutũ exemplar qđ nec magis aut minus recipit/cũ sit præcisio & veritas:nõ potest esse nec magis nec minus exemplato.id em̃ qđ non po-test esse minus:minimũ dicim⁹/& hoc est maxime paruũ.id qđ nõ potest esse maius: maximũ dicimus/& hoc est maxime magnũ.absolue igit̃ maximitatẽ a maxime par-uo & maxime magno/vt ipsam maximitatẽ intuearis in se non in paruo aut magno cõtractam:& videbis absolutã maximitatẽ sic/ante magnũ & paruũ/ita ꝙ nõ potest esse maior aut minor/sed est maximũ in quo coincidit minimũ.quare hoc tale maxi mũ vt est absolutũ exemplar:nõ potest esse quocũq; dabili exemplato maius aut mi-nus.id autẽ qđ nõ est nec maius nec minus:vocamus æquale.est igit̃ absolutũ exem-plar:æqualitas/præcisio/mẽsura/seu iustitia qđ idẽ est/veritas & bonitas/quæ est p-fectio omniũ exemplabiliũ.ORATOR.Adhuc me quæso instrue:quomodo rectitu dini absolutæ cõueniat infinitas. IDIOTA. Libẽter. Tu nosti ꝙ quãto circulus ali-quis fuerit maior:tãto & eius diameter maior. ORATOR. Fateor.IDIOTA.Et q̃ uis circulus qui recipit magis & minus nõ possit esse maximus simpliciter aut infi-nitus:cõcipiamus tamen circulũ esse infinitũ.nõne tunc eius diameter erit linea in-finita? ORATOR. Necesse est. IDIOTA. Et circũferentia:cũ sit infinita erit dia-miter.duo em̃ infinita esse nequeunt: cũ vnũquodq; per additamẽtũ alterius posset esse maius.& nõ posset esse curua ipsa circũferẽtia.nam impossibile esset eã nec ma-iorem nec minorẽ esse diametro si esset curua : cũ vna sit omniũ circulorũ curuarũ circũferentiarũ habitudo circũferentiæ ad diametrũ/quæ est habitudo plus q̃ tri-pla.Si igitur circũferentia est æqualis diametro:erit ipsa diameter/& linea recta.ob hoc etiã vides:quomodo arcus circuli magni similior est recte lineæ q̃ arcus circuli parui.vnde infiniti circuli circũferentia ex hoc esset recta.ex quo tibi constat curui-tatẽ quæ recipit magis & minus:nõ reperiri in infinito/sed solã rectitudinẽ. ORA-TOR. Valde placent quæ dicis.quoniã perfacile me ad quæsitũ eleuãt. prosequere quæso:quomodo rectitudo ĩfinita sit exemplar. IDIOTA. Per teipm hoc clarissime conspicis/ꝙ infinita rectitudo se habet ad omnia:sicut infinita linea si esset/ad figu-ras.nam si infinita rectitudo quæ est necessario absoluta contraheretur ad lineam/ cõtracta/reperitur necessario omnium figurabiliũ figurarũ cõplicatio/ꝑcisio/recti-tudo/veritas/mensura & perfectio:tunc absoluta rectitudo absolute penitus & in-contracte/ad lineam aut aliud quodcũq; considerata/est similiter absolute omnium exemplar/ꝑcisio/veritas/mensura/& perfectio.ORATOR.Nihil dubii hæc omnia habent:solum ostende quomodo infinita linea est omniũ figurarũ præcisio. Dixisti mihi pridie circulum infinitũ esse omniũ figurarũ exemplar & nõ cepi: hic nũc de hoc volens clarius informari ad te accessi.modo ais lineam infinitã esse ꝑcisionẽ:qđ minus capio. IDIOTA. Audisti quomodo linea infinita est circulus/sic & triangu-lus/quadrangulus/pentagonus:sic omnes figuræ infinitæ/cum linea infinita coinci dũt:Hinc linea infinita est omniũ figurarũ exẽplar:quæ de lineis fieri possunt.quo-niam infinita linea est actus infinitus/seu forma omniũ formabiliũ figurarũ.& quã-

Circulus
Diameter
Rectitudo
Curuitas.

Linea infini ta.

do ad triangulum respexeris/ & te ad infinitã lineam eleuaueris: reperies ipsam/ hu ius trianguli adæquatissimum exemplar/ hoc modo. Considera triangulum infini- tum: hic triangulus infinitus non est nec maior nec minor designato. Nam latera in finiti trianguli: sunt infinita. latus autem infinitum cum sit maximum/ in quo coin cidit minimum: non est nec maius nec minus latere signato. Sic infiniti trianguli la tera: non sunt nec maiora nec minora lateribus dati trianguli. sic nec totus triangu lus: nec maior nec minor signato. Quare infinitus triangulus est pcisio/ & forma ab soluta finiti. sed tria latera infiniti trianguli: necessario essent linea vna ĩfinita: cum nõ possint esse plures lineæ infinitæ. Sic eueniret lineam ĩfinitã esse pcisissimũ exem plar dati trigoni. Et sicut de trigono dixi: ita pariformiter de oĩbus figuris. ORA- TOR. O mirãda facilitas difficiliũ. video nunc positionem infinitatis lineæ/ omnia ista clarissime sequi: scilicet ipsam esse exemplar/ præcisionem/ rectitudinem/ verita tem/ mensuram/ seu iustitiam/ bonitatem/ seu perfectionem omnium figurabiliũ fi- gurarum per lineam. & conspicio in simplicitate rectitudinis eius: omnia figurabi- lia esse complicite/ verissime/ & formalissime/ atq; præcisissime sine omni cõfusione/ sine omni defectu in infinitum perfectius q̃ figurari possint. IDIOTA. Benedictus deus qui me imperitissimo homine tanq̃ qualicunq; instrumẽto vsus est: vt tibi ocu los mentis aperiret ad intuendũ ipsum mira facilitate/ modo quo ipse se tibi visibilẽ præstitit. nam quando te de rectitudine ad lineam contracta/ trãsfers ad absolutam infinitam rectitudinem: tunc in ipsa rectitudine intueberis omne formabile compli cari/ & omnium rerum species/ sicut de figuris præmisi. Et quomodo ipsa rectitudo est exemplar/ præcisio/ veritas/ mensura seu iustitia/ bonitas seu perfectio omnium quæ sunt aut esse possunt: & actualitas præcisa & inconfusa omnium existentium & fieri possibilium/ ita q; ad quamcunq; speciem/ seu existens/ oculos conuertis/ si mentem ad infinitam rectitudinem eleuaueris: reperies ipsam præcisissimam eius veritatem exemplarem/ neq; deficientem. vt cum videris hominem qui est re- ctus & verus homo: quod non est aliud nisi q; rectitudo/ veritas/ mensura & perfe- ctio sic cõtracta & terminata est homo. & si rectitudinem eius quæ est finita conside raueris/ & eleuaueris te ad infinitam rectitudinem: statim intueberis quomodo re- ctitudo absoluta & infinita/ non potest esse nec maior nec minor rectitudine illa ad hominẽ contracta/ qua homo est rectus/ & verus homo/ sed est præcisio eius verissi- ma/ iustissima/ & optima. ita veritas infinita: finitæ veritatis est præcisio. & absolu- te infinitum: omnis finiti præcisio/ mensura/ veritas & perfectio. quare sicut de ho- mine dictum est: ita de omnibus concipe. sic nunc habes id quod in æterna sapientia cõtẽplari cõcedit: vt intuearis oĩa ĩ simplicissima rectitudine verissime/ pcisissime/ inconfuse/ & perfecte/ licet medio ænigmatico/ sine quo ĩ hoc mũdo dei visio esse ne- quit/ quousq; cõcesserit deus/ vt absq; ænigmate nobis visibilis reddatur. Et hæc est facilitas difficilium sapientiæ: quã pro tua feruentia & deuotione deus indies tibi & mihi clariorem quæso faciat/ quousq; nos in gloriosam fruitionem veritatis transfe rat æternaliter permansuros. Amen.

SECVNDI DIALOGI IDIOTAE R. P. NICOLAI DE CVSA CARD. QVEM ABSOLVIT FABRIANI ALTERA DIE QVAM COEPIT. M.CCCCL. OCTAVA AVGVSTI.

FINIS.

Nicolai de Cusa Card. Idiotæ de mente liber Tertius.
Interlocutores: Auctor / Philosophus / Orator / Idiota.

¶Quomodo philosophus ad idiotam vt proficeret de mentis natura / accessit. quomodo mens sit per se mens / ex officio anima / & dicta sit a mensurando.

AVCTOR.

Vltis ob iubileum Romam mira deuotione accurrentibus: auditum est philosophum / omnium qui nunc vitam agũt præcipuum in ponte reperiri / transeuntes admirari: quem orator quidã scien di auidissimus solicite quærens / ac ex faciei pallore / toga talari / & cæteris cogitabundi viri grauitatem præsignantibus cognoscẽs / blande salutans / inquirit quæ eum causa eo loci fixũ teneat. PHILOSOPHVS. Admiratio inquit. ORATOR. Admiratio stimulus videtur esse omnium / quamcunq; rem scire quærẽtium. Hinc opinor cum præcipuus habearis inter doctos: maximam eam esse admirationem / quæ te adeo solicitum teneat. PHILOSOPHVS. Bene ais amice. Nam cum ex vniuersis pene climatibus magna cũ pressura innumerabiles populos transire conspiciam: admiror omnium fidem vnam in tanta corporum diuersitate. Cum enim nullus alteri similis esse possit: vna tamen omnium fides / quæ eos tanta deuotione / de finibus orbis aduexit. ORATOR. Certe dei donum esse necesse est: idiotas clarius fide attingere / q̃ philosophos ratione. Nam tu nosti / quanta inquisitione opus habet / mentis immortalitatem ratione pertractans: quam tamen nemo ex his omnibus sola fide pro indubitata non habet. cum omnium cura & labor ad hoc tendat: vt animæ post mortem nullo peccato obtenebratę / in lucidam atq; desideratissimam vitam rapiantur. PHILOSOPHVS. Magnam rem & veram narras amice. Ego enim omni tempore mũdum peragrando sapientes adii: vt de mentis immortalitate certior fierem. cum apud delphos præcepta olim fuerit sui cognitio / vt ipsa se mens cognoscat / coniunctamq; cum diuina mente se sentiat: sed hactenus nondum quæsitum adeo perfecte ac lucida ratione attigi / quemadmodum hic ignorans populus fide. ORATOR. Si fas est dicito: quid te impulit Romam aduenire / qui peripateticus videris / an putas aliquem a quo proficias reperire? PHILOSOPHVS. Audiueram ex tẽplo / Menti per T. Attilium Crassum in capitolio dedicato: multas sapientum de mente scripturas / hoc loco reperiri. adueni fortassis frustra: nisi tu q̃ mihi bonus ciuis & sciens videris / auxilium præstes. ORATOR. Templum Menti dedicasse Crassum illum certum est: sed an de mente fuerint in eo templo libri / & qui fuerint / nemo post tot Romanas clades scire poterit. Verum ne doleas frustra aduenisse: hominem idiotã meo iudicio admirandũ / de qua re volueris / audies. PHILOSOPHVS. Oro / q̃ocyssime hoc fieri. ORATOR. Sequere. AVCTOR. Et cũ prope tẽplum æternitatis in subterraneum quẽdam locellum descẽderẽt: idiotam / ex ligno coclear exprimentẽ alloquitur orator. ORATOR. Erubeo: idiota te per hũc maximum philosophũ his rusticis operibus implicatum reperiri. non putabit a te se theorias aliquas auditurum. IDIOTA. Ego in iis exercitiis libenter versor: quæ & mentem & corpus indesinenter pascunt. credo si hic (quem adducis) philosophus est: non me spernet / q̃ arti coclearię operam dem. PHILOSOPHVS. Optime ais. nam & Plato intercise pinxisse legit: quod nequaq̃ fecisse creditur / nisi quia speculationi nõ aduersabatur. ORATOR. Ob hoc fortassis erant Platoni de arte pingendi familiaria exẽpla: per

Mens
Anima.
Coclear
Plato.

quæ res grandes / faciles reddidit. IDIOTA. Immo ĩ hac mea arte id qđ volo symbolice inquiro / & mẽtem depasco: cõmuto coclearia / & corpus reficio. ita quidẽ omnia mihi necessaria quantum sufficit: attingo. PHILOSOPHVS. Est mea consuetudo / cum hominem fama sapientem accedo: de iis quæ me angunt / in primis sollicitũ esse / & scripturas in medium conferre / & inquirere earũdem intellectum. sed cum tu sis idiota: ignoro quomodo te ad dicendum excitem / vt quã habeas de mente intelligentiam experiar. IDIOTA. Arbitror neminẽ facilius me cogi posse: vt dicat quæ sentit. nam cum me ignorantem fatear idiotam: nihil respondere pertimesco. litterati philosophi ac famam scientiæ habentes / merito cadere formidantes: anxie deliberant. tu igitur quid a me velis plane si dixeris: nude recipies. PHILOSOPHVS. paucis exprimere nequeo. si placet cõsedẽtes vicissim loquamur. IDIOTA. Placet ĩquã. AVCTOR. Et positis in trigono scabellis / ipsisq; tribus ex ordine locatis / orator aiebat. ORATOR. Vides philosophe viri huius simplicitatẽ: qui nihil horũ in vsu habet / quæ ad recipiendũ tanti ponderis virũ decentia sunt / petit. fac in iis experimẽtum quæ magis (vt aiebas) te angunt. nihil eñ de iis quæ sciuerit: te latebit. experieris puto: te nõ supuacue adductũ. PHILOSOPHVS. At hæc omnia placẽt: ad rem descẽdã. tu interim taciturnus sis quæso: nec te prolixior perturbet collocutio. ORATOR. Experieris me cõtinuationis solicitatorem / potius q̃ fastidientẽ. PHILOSOPHVS. Dic igitur idiota (ita tu tibi nomen esse ais) si quã de mẽte habes cõiecturam? IDIOTA. Puto neminẽ esse aut fuisse hominẽ perfectũ: qui de mente qualecunq; saltem nõ fecerit conceptum. habeo quidẽ & ego: mentem esse / qua omnium rerũ terminus / & mensura. mentem quidem: a mensurãdo dici coniicio. PHILOSOPHVS. Putasne aliud mentẽ: aliud animã? IDIOTA. Puto certe. nam alia / est mens in se subsistens: alia / in corpore. mens in se subsistens: aut infinita est / aut infiniti imago. harum autem quæ sunt infiniti imago / cũ nõ sint maximæ & absolutæ seu infinitæ / in se subsistentes: posse aliquas animare humanũ corpus admitto / atq; tũc ex officio easdem animas esse concedo. PHILOSOPHVS. Concedis igiť eandem esse mentem / & hominis animam: mẽtem per se / animam ex officio. IDIOTA. Concedo: vti vna est vis sensitiua & visiua oculi in animali.

¶ Quomodo est vocabulũ naturale & aliud impositũ secũdũ illud citra præcisionẽ. & quomodo est principiũ simplex qđ est ars artium. & quomodo cõplicať ars æterna philosophorum. CAP. II. PHILOSOPHVS.

Vocabulũ Naturale impositum Ars.

Aiebas mẽtem a mẽsurando dici. hanc partem neminẽ legi tenuisse inter varias vocabuli deriuationes: primũ oro / vt causam dicti aperias. IDIOTA. Si de vi vocabuli diligentius scrutandum est: arbitror vim illam (quæ ĩ nobis est) omnia rerũ exemplaria notionaliter complicantem / quã mentem appello: nequaq̃ proprie nominari. queãdmodum eñ ratio humana quidditatẽ operum dei non attingit: sic nec vocabulũ. sunt eñ vocabula / motu rationis ĩposita. noĩamus eñ vnã rem vocabulo vno & per certã rationẽ: & eãdẽ alio per aliã. & vna lingua habet ꝓpria: alia magis barbara & remotiora vocabula. iccirco video ꝙ cũ ꝓprietas vocabulorũ recipiat magis & minus: vocabulum ꝑcisum ignorari. PHILOSOPHVS. Ad alta properas idiota. nam secundũ illa quæ dicere videris: ob hoc vocabula sunt minus propria / quia ad placitũ opinaris instituta / prout cuiq; imponẽti ex rationis motu occurrebat. IDIOTA. Volo vt me ꝓfundius ĩtelligas. nã etsi fatear omne vocabulũ eoipso vnitũ quo forma materiæ aduenit / & verũ sit formã adducere vocabulũ / vt sic vocabula sint nõ ab impositore / sed ab æterno / & ĩpositio sit libera: tamẽ

non arbitror aliud q̄ congruum nomen imponi/licet illud nō sit præcisum.PHILOSOPHVS.Fac te quæso planiorem:vt quid velis capiam.IDIOTA.Perlibenter.Et nunc me ad hanc artem coclearia conuerto.& primo volo scias:me absq; hæsitatione asserere omnes humanas artes imagines quasdā esse infinitæ & diuinæ artis.nescio si tibi idipsum videat. PHILOSOPHVS. Tu alta exigis.neq; fas est ad illa passim respōdere. IDIOTA. Miror si vnq̄ philosophum legeris/qui hoc ignorauerit: cū de se pateant.manifestum est em̄ nullam humanam artem/perfectionis præcisionem attigisse/omnemq; finitam esse & terminatam. terminatur em̄ ars vna in suis terminis/alia in aliis suis/& quælibet est alia ab aliis:& nulla omnes complicat. PHILOSOPHVS. Quid ex hoc inferes? IDIOTA. Artem omnem humanam:finitam. PHILOSOPHVS. Quis hæsitat? IDIOTA. Impossibile est autem plura esse infinita realiter distincta. PHILOSOPHVS. Et hocipsum fateor:quoniam alterum esset in altero finitum. IDIOTA. Si igitur hoc sic est:nonne solum absolutum principium est infinitum?quia ante principium non est principium:vt de se patet/ne principium sit principiatum.hinc æternitas est ipsa sola infinitas/seu principium absolutū. PHILOSOPHVS. Admitto. IDIOTA. Est igitur sola & vnica absoluta æternitas ipsa infinitas:quæ est sine principio.quare omne finitum: principiatum ab infinito principio. PHILOSOPHVS. Negare nequeo. IDIOTA. Omnis ergo ars finita ab arte infinita:sicq; necesse erit infinitam artem/omnium artium exemplar esse/principium/medium finem/metrum/mēsuram/veritatem/præcisionem/& perfectionem. PHILOSOPHVS. Prosequere ad quæ properas:quia nemo his dissentire potest. IDIOTA. Applicabo igit̄ ex hac coclearia arte symbolica paradigmata: vt sensibiliora fiant quæ dixero. PHILOSOPHVS. Rogo sic agas. Video enim te viam tenere ad ea:ad quæ anhelo. AVCTOR. Idiota:(sumpto cocleari ad manū) aiebat. IDIOTA.Coclear extra mētis nostræ ideam:aliud non habet exemplar.Nā etsi statuarius vt pictor trahat exemplaria a rebus quas figurare satagit:nō tamen ego qui ex lignis coclearia/& scutellas/ & ollas ex luto educo.Non em̄ in hoc imitor figuram cuiuscunq; rei naturalis.Tales em̄ formæ cocleares/scutellares/ & ollares: sola humana arte perficiuntur.Vnde ars mea est magis perfectoria q̄ imitatoria figurarum creatarum:& in hoc infinitæ arti similior. PHILOSOPHVS. Placet idipsum. IDIOTA. Esto igitur ꝙ artem explicare/& formā coclearitatis per quā coclear cōstituitur/sensibilem facere velim:quæ cū in sua natura nullo sensu sit attingibilis/quia nec alba/nec nigra/aut alteri⁹ coloris/vel vocis/vel odoris/vel gustus/vel tactus:conabor tamen eam modo quo fieri potest sensibilem facere.Vnde materiam puta lignum per instrumentorum meorum quæ applico varium motum/dolo & cauo: quousq; in eo proportio debita oriatur/ in qua forma coclearitatis conuenienter resplendeat.Sic vides formam coclearitatis simplicem & insensibilem: in figurali proportione huius ligni/quasi in imagine eius resplēdere. Vnde veritas & præcisio coclearitatis quæ est immultiplicabilis & incōmunicabilis: nequaq̄ potest per quæcunq; etiam instrumenta/& quemcunq; hominem / perfecte sensibilis fieri. & in omnibus coclearibus nō nisi ipsa simplicissima forma/vario modo relucet:magis in vno / & minus in alio / & in nullo præcise.Et q̄uis ipsum lignum recipiat nomen ab aduentu formæ / vt orta proportione in qua coclearitas resplendet/ coclear nominetur/ vt sic nomen sit formæ vnitum : tamen impositio nominis fit ad beneplacitum/cum aliud imponi posset. sic etsi ad beneplacitum : tamen non aliud & penitus diuersum a naturali nomine formæ vnito. sed vocabulum naturale : post

Ars coclearia.

formæ aduentũ in omnibus variis nominibus per quascunq; nationes varie impositis/relucet. Impositio igit̃ vocabuli: fit motu rationis. nam motus rationis est circa res quæ sub sensum cadũt: quarũ discretionẽ/cõcordãtiam/& differẽtiã ratio facit. vt nihil sit in ratione: qđ prius nõ fuerit ĩ sensu. sic igitur vocabula ĩponit: & mouet ratio ad dãdum hoc nomẽ vni/& aliud alteri rei. verũ cum nõ reperiat̃ forma ĩ sua veritate in iis circa quæ ratio versat̃: hinc ratio in cõiectura & opinione occumbit. vnde genera & species vt sub vocabulũ cadũt/sunt entia rationis: quæ sibi ratio fecit ex cõcordãtia & differẽtia sensibiliũ. quare cum sint posterius natura rebus sensibilibus quarũ sunt similitudines: tũc sensibilib9 destructis/remanere nequeunt. quicũq; igit̃ putat nihil in intellectũ cadere posse qđ nõ cadat in rationẽ: ille etiã putat nihil posse esse ĩ intellectu/qđ prius nõ fuerit in sensu. & hic necessario dicere habet rẽ nihil esse: nisi vt sub vocabulũ cadit. & huius studiũ est: in omni inquisitione quid nominis profundare. & hæc inquisitio grata est homini: quia motu rationis discurrit. hic negaret formas in se & in sua veritate separatas esse aliter q̃ vt sunt entia rationis: & exemplaria ac ideas nihilifaceret. Qui vero in mentis intelligẽtia aliquid esse admittunt/qđ non fuit in sensu nec in ratione/puta exemplarem & incõmunicabilẽ veritatẽ formarũ quæ in sensibilibus relucẽt/ii dicũt exemplaria/natura p̃cedere sensibilia/sicut veritas p̃cedit imaginẽ. Et ordinem dant talem: vt primo ordine naturæ sit humanitas ĩ se & ex se scilicet absq; præiacẽti materia: deinde homo per humanitatem/& q hic cadat sub vocabulo. deinde species in ratione. vnde destructis omnibus hominibus/humanitas vt est species quæ sub vocabulũ cadit/ & est ens rationis quod ratio venata est ex similitudine hominum: subsistere nequit. nam ab hominibus dependebat: qui non sunt. sed propter hoc non desinit esse humanitas / per quã fuerunt homines: quæ quidem humanitas non cadit sub vocabulũ speciei/prout vocabula motu rationis sunt ĩposita. sed est veritas speciei illi9 subvocabulũ cadẽtis. vnde imagine destructa: manet in se veritas. & hi omnes negant rem non aliud esse q̃ vt cadit sub vocabulũ. eo enim modo vt sub vocabulũ cadit: de rebus fit logica & rationalis consideratio. quare illam logice inquirunt/profundant/& laudant: sed ibi non quiescunt. quia ratio seu logica circa imagines formarũ tantũ versatur. sed qui res vltra vim vocabuli theologice intueri conantur: ad exemplaria & ideas se conuertunt. Arbitror non posse plures inquisitionum modos dari/si tu qui es philosophus alias legisti: scire potes. ego sic coniicio. PHILOSOPHVS. Mirabiliter omnes omnium tãgis philosophorum sectas: peripateticorum/& academicorũ. IDIOTA. Hæ omnes/& quotquot cogitari possent modorum differentiæ / facillime resoluuntur & concordãtur/quando mens se ad infinitatem eleuat. Nam sicut orator hic præsens tibi latius ex iis quæ a me audiuit explanabit: tũc infinita forma est solum vna & simplicissima/quæ in omnibus rebus resplendet/tanq̃ omnium & singulorum formabilium adæquatissimũ exemplar. vnde etiã verissimũ erit non esse multa separata exemplaria/ac multas omnium rerũ ideas. quã quidem infinitam formam: nulla ratio attigere potest. hinc per om̃ia vocabula/rationis motu imposita: ineffabilis/nõ compræhẽdit̃. vnde res vt sub vocabulũ cadit: imago est ineffabilis exemplaris sui proprii & adæquati. Vnũ est igit̃ verbum ineffabile: qđ est p̃cisum nomen omniũ rerũ vt motu rationis sub vocabulũ cadũt. qđ quidem ineffabile nomen in omnibus nominibus suo modo relucet: quia infinita nominabilitas omniũ nominũ/& infinita vocabilitas omniũ voce expressibiliũ/vt sic omne nomẽ sit imago præcisi nominis. & nihil aliud omnes conati sũt dicere: licet forte id qđ dixerũt/melius

& clarius dici posset. Omnes em̃ necessario cõcordarunt vnã esse infinitã virtutem quã deũ dicimus: ĩ qua necessario omnia cõplicãtur. neq; ille aliud dicere voluit/qui aiebat humanitatẽ vt nõ cadit sub vocabulo esse p̃cisionem veritatis: q̃ ineffabilẽ il lam infinitã formã. quã/dum ad humanã formã respicimus: eius p̃cisum exemplar nominamus. vt sic ineffabilis/dum ad eius imagines intuemur: omnium nominibus nominetur. & vnũ simplicissimũ exemplar: secundũ exemplatorum specificas diffe rẽtias per rationem nostram formatas/plura esse exemplaria videatur.

¶Quomodo intelligãtur & concordentur philosophi. & de nomine dei & præcisione. ac quomodo vno præciso nomine cognito: omnia cognoscuntur. & de sufficientia scibilium. & quomodo differunt conceptus dei & noster.

CAP.III. PHILOSOPHVS.

Mirabiliter Trismegisti dictũ dilucidasti: qui aiebat deũ omniũ rerũ nominibus/ac oẽs res dei noie nominari. IDIOTA. Cõplica nominari & nominare in coincidẽtiam altissimo intellectu: & omnia patebũt. Nã deus est cu iuscũq; rei p̃cisio. vnde si de vna re p̃cisa scientia haberet: omniũ rerũ scientia necessario haberet. sic si p̃cisum nomen vnius rei sciretur: tunc & omniũ rerũ nomina sci rent. quia p̃cisio citra deũ non est. hinc qui p̃cisionẽ vnã attingeret: deũ attingeret/ qui est veritas omnium scibilium. ORATOR. Declara quæso de p̃cisione nominis. IDIOTA. Tu nosti orator: quomodo nos exerimus ex vi mentis mathematicales fi guras. vnde dũ triangularitatẽ visibilem facere voluero: figurã facio/in qua tres an gulos cõstituo/vt tunc in figura sic habituata & ꝓportionata triangularitas relu ceat. cũ qua vnitum est vocabulũ: qđ ponatur esse trigonus. Dico igit̃ si trigonus est præcisum vocabulũ figuræ triangularis: tunc scio p̃cisa vocabula omniũ polygonia rũ. scio em̃ tunc ꝙ figuræ quadrangularis vocabulũ esse debet tetragonus/& quin quangularis pentagonus/& ita deinceps. Et ex notitia nominis vnius: agnosco figu rã nominatam/& omnes nominabiles polygonias/& differẽtias/& cõcordãtias ea rũdem/& quicquid circa hoc sciri potest. pariformiter aio ꝙ si scirem p̃cisum nomẽ vnius operis dei: omnia nomina omnium dei operũ/& quicquid sciri posset/nõ igno rarem. & cũ verbũ dei sit præcisio omnis nominis nominabilis: solum in verbo om nia & quodlibet sciri posse constat. ORATOR. Palpabiliter more tuo explanasti. PHILOSOPHVS. Mirã doctrinã tradidisti idiota omnes philosophos cõcordãdi. nã dũ aduerto/nõ possum nisi tecũ consentire: nõ voluisse omnes philosophos aliud dicere/q̃ idipsum qđ dixisti. per hoc ꝙ nemo omniũ negare potuit deum infinitũ: in quo solo dicto/omnia quæ dixisti cõplicãtur. Mirabilis est hæc sufficientia omniũ scibiliũ: & quomodocunq; tradi possibilium. Amplius ad mẽtis tractatum descẽde. & dicito. Esto ꝙ mens a mensura dicatur/vt ratio mensurationis sit causa nominis: quid mẽtem esse velis? IDIOTA. Scis quomodo simplicitas diuina omnium rerum est cõplicatiua: mens est huius cõplicantis simplicitatis imago. Vnde si hanc diuinã simplicitatem infinitã mentẽ vocitaueris: erit ipsa nostræ mentis exemplar. si mentem diuinam vniuersalitatem veritatis rerum dixeris: nostram dices vniuersalitatem assimilationis rerum/vt sit notionum vniuersitas. conceptio diuinæ mentis est rerũ productio: cõceptio nostræ mentis est rerum notio. si mens diuina est absoluta entitas: tunc eius cõceptio est entium creatio/& nostræ mentis cõceptio est entium assimilatio. quæ em̃ diuinæ menti/vt infinitæ cõueniunt veritati: nostræ cõueniunt mẽti/vt ꝓpinquæ eius imagini. si omnia sunt in mẽte diuina vt in sua p̃cisa & ꝓpria veritate: omnia sunt in mẽte nostra/vt in imagine seu similitudine ꝓpriẽ veritatis/

Trismegistus.

hoc est notionaliter.similitudine eñ fit cognitio.omnia in deo sunt:sed ibi rerũ exemplaria.omnia in nostra mente:sed hic rerũ similitudines.sicut deus est entitas absoluta quæ est omniũ entiũ cõplicatio:sic mẽs nostra est illius entitatis infinitæ imago/quæ est omnium imaginum complicatio/quasi ignoti regis prima imago est omnium aliarũ secundũ ipsam depingibilium exemplar.nã dei notitia seu facies nõ nisi in natura mentali/cuius veritas est obiectũ:descẽdit.& non vlterius nisi per mentẽ:vt mens sit imago dei/& omniũ dei imaginum post ipsum/exemplar.vnde quantũ omnes res post simplicem mentẽ de mente participant:tãtum & de dei imagine. vt mens sit per se dei imago.& omnia post mentem:non nisi per mentem.

¶Quomodo mens nostra non est explicatio sed quædam imago cõplicationis æternæ.sed quæ post mentem sunt non imago.& quomodo est sine notionibus/habẽs tamen iudicium concretum/& cur corpus est ei necessarium.

CAP.IIII. PHILOSOPHNS.

Mens humana.

Videris ex multa mẽtis tuæ plenitudine/dicere velle mentẽ infinitã esse vim formatiuã absolutã: sic mentẽ finitã vim cõformatiuã seu cõfiguratiuam. IDIOTA. Volo quidẽ hoc modo. nã quod dicẽdum est:cõuenienter exprimi nequit.hinc multiplicatio sermonũ perutilis est.attẽde aliã esse imaginem:aliam explicationẽ.nã æqualitas est vnitatis imago.ex vnitate eñ semel/oritur æqualitas. vnde vnitatis imago:est æqualitas.& nõ est æqualitas vnitatis explicatio:sed pluralitas.Cõplicationis igitur vnitatis æqualitas:est imago/nõ explicatio. Sic volo mentem esse imaginẽ diuinæ mentis simplicissimã inter omnes imagines diuinæ complicationis.& ita mens est imago cõplicationis diuinæ prima/omnes imagines cõplicationis/sua simplicitate & virtute cõplicantis.sicut eñ deus est cõplicationum complicatio:sic mens quæ est dei imago/est imago cõplicationis cõplicationũ.post imagines sunt pluralitates rerũ:diuinam cõplicationem explicãtes. sicut numerus est explicatiuus vnitatis/& mot⁹ quietis/& tẽpus æternitatis/& cõpositio simplicitatis/& tẽpus pñtiæ/& magnitudo puncti/& motus momenti/ & inæqualitas æqualitatis/& diuersitas idẽtitatis/& ita de singulis.Ex hoc elice admirandã mentis nostræ virtutẽ.nam in vi eius cõplicatur vis assimilatiua cõplicationis pũcti: per quã in se reperit potẽtiam/in qua se omni magnitudini assimilat. Sic etiã ob vim assimilatiuã complicationis vnitatis:habet potẽtiam qua se potest omni multitudini assimilare.& ita per vim assimilatiuã complicationis nũc/seu præsentiæ:omni tẽpori. & quietis:omni motui.& simplicitatis:omni cõpositioni.& idẽtitatis:omni diuersitati.& æqualitatis:omni inæqualitati.& nexus:omni disiunctioni. & per imaginem absolutæ cõplicationis/quæ est mens infinita:vim habet qua se potest assimilare omni explicationi.& talia multa per te vides dici posse/quæ mens nostra habet:quia est quædã imago infinitæ simplicitatis omnia cõplicãtis. PHILOSOPHVS. Videt ꝙ sola mens sit dei imago. IDIOTA. Proprie ita est.quoniã omnia q̃ post mentẽ sunt: non sunt dei imago/nisi inquãtum in ipsis mens ipsa relucet.sicut plus relucet ĩ perfectis animalibus q̃ in ĩperfectis/& plus ĩ sensibilibus q̃ in vegetabilibus/ & plus ĩ vegetabilibus q̃ in mineralibus.vnde creaturæ mente carẽtes:sunt potius diuinæ simplicitatis explicatiões q̃ imagines/licet secũdum relucẽtiam mẽtalis imaginis in explicãdo/de imagine varie participẽt. PHILOSOPHVS. Aiebat Aristoteles menti seu animæ nostræ nullã notionẽ esse concreatam:quia eam tabulæ rasæ assimilauit. Plato vero aiebat notiones illi concreatas:sed ob corporis molem/animam oblitam. Quid tu in hoc verum censes? IDIOTA. Indubie mens nostra/in hoc corpus a deo

Aristoteles

Plato.

posita est ad suũ profectum.oportet igit̃ ipsam a deo habere omne id:sine quo profe ctũ acquirere nequit.Non est igit̃ credẽdum/animæ fuisse notiones cõcreatas:quas in corpore perdidit.sed quia opus habet corpore:vt vis cõcreata ad actum pergat. sicuti vis visiua animæ non potest in operationẽ suã vt actu videat/nisi excitetur ab obiecto/& nõ potest excitari nisi per obiectaculum specierũ multiplicatarũ per medium organi/& sic opus habet oculo:sic vis mentis quæ est vis cõpræhensiua rerũ/& notionalis/nõ potest in suas operationes nisi excitet̃ a sensibilibus.et nõ potest excitari nisi mediantibus phantasmatibus sensibilibus. Opus ergo habet corpore organico:tali scilicet sine quo excitatio fieri nõ posset.In hoc igit̃ Aristoteles videt̃ bene opinatus:animæ nõ esse notiones ab initio cõcreatas/quas incorporãdo perdiderit. Verum quoniam nõ potest ꝓficere si omni caret iudicio/sicut surdus nunq̃ ꝓficeret vt fieret citharœdus / postq̃ nullum de harmonia apud se iudiciũ haberet per quod iudicare posset an profecerit:eapropter mens nostra habet sibi cõcreatum iudicium/sine quo ꝓficere nequiret. Hæc vis iudiciaria est menti naturaliter cõcreata:per quã iudicat per se de ratiocinationibus an sint debiles/fortes/aut cõcludẽtes. quam vim/si Plato notionem nominauit cõcreatam:non penitus errauit. PHILOSOPHVS. O q̃ clara est tua traditio:cui quisq̃ audiens/cogitur assentire. Indubie hæc sunt diligenter attendenda.nam clare experimur spiritum in mente nostra loquentem & iudicantem hoc bonum/hoc iustum/hoc verum: & nos repræhendentem si declinamus a iusto/quam loquelam/& q̃d iudiciũ nequaq̃ didicit/sed ipsi cognatum est. IDIOTA. Experimur ex hoc mentem esse vim illam/quæ licet careat omni notionali forma:potest tamen excitata/seipsam omni formæ assimilare/& omnium rerum notiones facere.similis quodãmodo sano visui ĩ tenebris:qui nunq̃ fuit in luce.hic caret omni notione actuali visibilium:sed dum in lucem venit & excitat̃/se assimilat visibili/vt notionem faciat. ORATOR. Aiebat Plato tunc ab intellectu iudicium requiri:quãdo sensus contraria simul ministrat. IDIOTA. Subtiliter dixit.nam cum tactus simul durum & molle/seu graue & leue confuse offendat cõtrarium in contrario:recurritur ad intellectum/vt de quidditate vtriusq̃ sic confuse sentitum/ꝙ plura discreta sint iudicet. Sic cum visus magnũ & paruum confuse putet:nonne opus est iudicio discretiuo intellectus/quid magnum quidve paruũ? Vbi vero sensus per se sufficeret/ad iudicium intellectus minime recurreretur:vt in visione lucidi contrarium non habentis quod simul accedat.

Aristoteles

Plato.

¶Quomodo mens est viua substantia & in corpore creata, & de modo quomodo. & an ratio sit in brutis.& quomodo mens viua sit descriptio æternæ sapientiæ.

CAP.V. PHILOSOPHVS.

OMnes pene peripatetici aiunt intellectum quem tu mentem dicere videris esse potentiam quandam animæ/& intelligere accidens: tu vero qualiter? IDIOTA. Mens est viua substantia quã in nobis interne loqui & iudicare experimur/& quæ omni vi alia ex omnibus viribus spiritualibus(quas ĩ nobis experimur)infinitæ substãtiæ & absolutæ formæ plus assimilat̃:cuius officiũ in hoc corpore est corpus viuificare/& ex hoc aĩa dicit̃.vñ mẽs est forma substãtialis / siue vis in se oĩa suo modo cõplicãs:& vim animatiuã per quã corpus animat viuificãdo/vitã vegetatiuã & sensitiuã/& vim ratiocinatiuã & ĩtellectualẽ/& intellectibilẽ cõplicãs. PHILOSOPHVS. Visne mẽtẽ quã & aĩam fateris ĩtellectiuã/ante corpus fuisse/prout Pythagoras & Platonici:& postea incorporatam? IDIOTA. Natura:non tẽpore.nam vt audisti:eam visui in tenebris comparaui.visus autẽ nequaq̃ actu fuit

Mens ĩ corpore.
RAtio.
Peripatetici.

Pythagoras.
Platonici.

ante oculum nisi natura tm̄.vnde quia mens est quoddā diuinū semen/sua vi cōplicās omniū rerū exemplaria notionaliter : tūc a deo a quo hanc vim habet eo ipso ꝙ esse recepit/est simul & in cōuenienti terra locatū/vbi fructum facere possit/& ex se rerū vniuersitatē notionaliter explicare.alioqui hæc vis seminalis frustra data ipi esset:si nō fuisset addita opportunitas in actū prorūpendi. PHILOSOPHVS. Pōderose loqris.sed quomodo hoc ī nobis factum sit:audire summopere cupio.IDIOTA. Diuini modi:sunt ꝑcisione inattingibiles.cōiecturas tamē de ipsis facimus/alius obscuriores/alius clariores.ego autē arbitror hanc similitudinē quā dicā tibi sufficere.nosti em̄ visum de sua propria natura nō discernere:sed in globo quodā & cōfuse sentire obiectaculū/qđ sibi obuiat intra spherā motus sui scilicet oculū:quod quidem obiectaculum generatur ex multiplicatione specierū obiecti in oculum.vnde si adest visio in oculo sine discretione/vt in infantibus/vbi deest vsus discretionis:tūc ita aduenit mens animæ sensibili/sicut discretio visui / ꝑ quam discernit inter colores.& sicut hæc discretio visiua in brutis ꝑfectis animalibus vt canibus suum dominū visu discernētibus/reperitur/& a deo data est visui/ tanꝗ ꝑfectio & forma visus:sic naturæ humanæ vltra discretionē illam ꝗ in brutis reperitur/ data est altior vis se habēs ad discretionē animalem/sicut illa ad vim sensibilem/vt mens sit forma

Philo. discretionis animalis & eius perfectio. PHILOSOPHVS. Optime & pulchre.sed videris ad opinionē sapientis Philonis accedere:qui animalibus rationē inesse dicebat. IDIOTA. Experimur discretiuum discursum in brutis / sine quo eorū natura bene subsistere nō posset.vnde discursus eorū:quia caret forma scilicet ītellectu seu mēte/est cōfusus.caret em̄ iudicio & scientia.& quia omnis discretio ex ratione est: hinc Philo nō absurde sic dixisse videt. PHILOSOPHVS. Declara quæso:quomodo mēs est forma rationis discurrētis. IDIOTA. Iam dixi ꝙ sicut visus videt/& nescit quid videat sine discretione quæ ipm̄ īformat/& dilucidat/& ꝑficit:sic ratio syllogizat/& nescit quid syllogizet sine mēte. sed mēs īformat/& dilucidat/& ꝑficit ratiocinationē:vt sciat qđ syllogizet.acsi Idiota vim vocabulorū ignorās/librū aliquē legat:lectio ex vi rationis ꝓcedit.legit em̄ discurrēdo per differētias litterarū quas cōponit & diuidit:& hoc est opus rationis.sed ignorat quid legat.& sit alius:qui legat & sciat & intelligat id qđ legit.Hæc est quædā similitudo rationis cōfusæ: & rationis formatæ per mētem.mens em̄ de rationibus iudiciū habet discretiuū:quæ ratio bona/quæ sophistica.ita mens est forma discretiua rationū:sicut ratio forma discretiua sensuum/& imaginationū. PHILOSOPHVS. Vnde habet mens iudicium illud:quoniam de omnibus iudicium facere videtur? IDIOTA.Habet ex eo:quia est imago exemplaris omnium.deus em̄ est omnium exemplar.vnde cum omnium exemplar in mente/vt veritas in imagine reluceat:in se habet ad quod respicit secundum quod iudicium de exterioribus facit.acsi lex scripta esset viua:illa(quia viua) in se iudicanda legeret. Vnde mens:est viua descriptio æternæ & īfinitæ sapientiæ. sed in nostris mētibus/ab initio vita illa similis est dormienti : quousq; admiratione quæ ex sensibilibus oritur excitetur/vt moueatur.tunc motu vitæ suæ intellectiuę: in se descriptum reperit/quod quærit.Intelligas autem descriptionem hanc/resplēdentiam esse exemplaris omnium:modo quo in sua imagine veritas resplendet.ac si

Diamas. acuties simplicissima & indiuisibilis/anguli lapidis diamantis politissimi in qua omnium rerum formæ resplenderent/viua esset:illa se intuendo/omnium rerum similitudines reperiret / per quas de omnibus notiones facere posset . PHILOSOPHVS. Mirabiliter loqueris:& delectabilissima profers.multum/exemplum acu-

tiei diamantis placet. nam quanto angulus ille fuerit acutior & simplicior: tanto clarius oīa in eo resplendent. IDIOTA. Qui vim specularem in se cōsiderat: videt quomodo est ante omnem quantitatē. ꝙ si illā viuā cōcipit vita intellectuali in qua re luceat omniū exemplar: de mente admissibilē facit cōiecturā. PHILOSOPHVS. Vellem audire/an hāc artem tuam: in mētis creatione paradigmatice posses appli care. IDIOTA. Possem etenim. & pulchro quodā cocleari ad manū recepto: aiebat. Volui facere coclear speculare: quæsiui lignū valde vnitum/& nobile super omnia. applicui instrumēta: quorū motu elicui cōuenientem ꝑportionē/in qua/forma co clearis perfecte resplenderet. post hæc perpoliui coclearis supficiem adeo: ꝙ induxi in resplendētia formæ coclearis/formā specularem/vt vides. nam cū sit perpulchrū coclear: est tamē cum hoc coclear speculare. Habes enim in eo oīa genera speculorū: scilicet concauum/cōuexum/rectum/& colūnare. in base manubrii: rectū. in manu brio: colūnare. in cōcauitate coclearis: cōcauum. in cōuexitate: cōuexū. vnde forma specularis nō habuit tēporale esse ante coclear: sed ad pfectionē coclearis addita est per me/formæ primæ coclearis/vt eam pficeret. vt nunc forma specularis: in se cōti neat formā coclearis. & forma specularis: est independēs a cocleari. non est enim de essentia speculi: ꝙ sit coclear. quare si rumperentur proportiones sine quibus forma coclearis esse nequit/puta si manubriū separaretur: desineret esse coclear/sed ob hoc forma specularis nō desineret esse. Ita quidē deus per motū cæli de apta materia ꝑ portionē eduxit: in qua resplēderet aīalitas pfectiori modo. Cui deinde addit mētē: quasi viuum speculum modo quo dixi. Coclear.

¶Quomodo symbolice loquendo: sapientes numerū rerum exemplar dixerunt. & de mirabili natura eius. & quomodo est a mente & essentiarū incorruptibilitate. & quomodo mens est harmonia/numerus se mouēs/compositio ex eodē & diuerso.

Capitulum. VI. PHILOSOPHVS.

APte applicasti. & quādo vnū dicis: intellectū aperis quomodo sit rerū pro ductio. ac quomodo ꝑportio est locus/orbis/seu regio formæ. & loc⁹ ꝑpor tionis: materia. & videris multum pythagoricus: qui ex numero oīa esse asseruit. IDIOTA. Nescio an pythagoricus/an alius sim: hoc scio ꝙ nullius autho ritas me ducit/etiā si me mouere tētet. Arbitror autē viros pythagoricos/qui (vt ais) per numerū de omnibus philosophantur: graues & acutos. non ꝙ credam eos vo luisse de numero loqui prout est mathematicus & ex nostra mente ꝓcedit (nam illū non esse alicuius rei principiū de se cōstat) sed symbolice ac rationaliter locuti sunt de numero: qui ex diuina mēte ꝓcedit/cuius mathematicus est imago. sicut enī mēs nostra se habet ad infinitā æternā mentē: ita numer⁹ nostræ mētis ad numerū illū. & damus illi numero nomen nostrū: sicut menti illi nomen mētis nostræ. & delecta biliter multū versamur ī numero: quasi in nostro ꝓprio opere. PHILOSOPHVS. Explana quæso motiua: quæ aliquē mouere possunt ad dicendū rerū principia nu meros. IDIOTA. Non potest esse nisi vnū infinitū principiū: & hoc solū est infinite simplex. primū autē prīcipiatū nō potest esse infinite simplex: vt de se patet. neqꝫ po test esse cōpositū ex aliis ipsum cōponentibus. tunc enim non esset primū principia tum: sed cōponentia ipsum/natura præcederent. Oportet igitur admittere ꝙ primū principiatū sic sit cōpositū: ꝙ tamē nō sit ex aliis sed ex seipso compositū. & nō capit mens nostra aliquod tale esse posse nisi sit numerus/vel vt numer⁹ nostræ mētis. nā numerus: est cōpositus/& ex seipso cōpositus. ex numero enī pari & ipari est oīs nu merus cōpositus. sic numerus: est ex numero cōpositus. si dixeris ternariū ex tribus Numerus.

vnitatibus cōpositum: loqueris quasi si quis diceret parietes & tectū separatim face re domū. si enim parietes sunt separatim & similiter & tectū: non cōponitur ex ipsis domus. sic nec tres vnitates separatim cōstituunt ternariū. quare si vnitates cōside ras prout cōstituunt ternariū / eas vnitas cōsideras: & ꝙ tunc nō aliud est tres vni tates vnitæ q̄ ternarius / ita ex seipso est cōpositus. sic de omnib⁹ numeris. immo dū in numero non nisi vnitatem cōspicio: video numeri incōpositam cōpositionem / & simplicitatis & cōpositionis / siue vnitatis & multitudinis coincidentiā. immo si ad huc acutius intueor: video numeri cōpositam vnitatem. vt in vnitatib⁹ harmoni cis diapason / diapente / ac diatessaron. harmonica enim habitudo vnitas est: quæ si ne numero intelligi nequit. Ad hæc ex habitudine semitonii / & medietatis duplæ

Diameter
Costa.

quæ est costæ quadrati ad diametrū: numerū simpliciorem intueor / q̄ nostræ men tis ratio attingere queat. nam habitudo sine numero non intelligit̄. & tamē nume rum illū oporteret esse simul parem & imparē: de quo longus sermo & delectabilis valde haberi posset / si ad alia non festinarem⁹. Habemus igit̄ quomodo primū prin cipiatum: est cuius typum gerit numerus. neq̄ ad quidditatē eius aliter ac propius accedere possumus: cū præcisio quidditatis cuiuscūq̄ rei sitp nos inattingibilis ali ter q̄ in ænigmate vel figura. primū enim pricipiatū vocamus symbolice numerū: quia numerus est subiectū proportionis. non enim potest esse ꝓportio sine numero. & ꝓportio est locus formæ. sine enim ꝓportione apta & congrua formæ: forma re splendere nequit. vti dixi: ꝓportione apta cocleari / rupta / non posse formā manere / quia nō habet locū. est enim ꝓportio: quasi aptitudo superficiei specularis / ad resplen dentiam imaginis. qua non stante: desinit repræsentatio. Ecce quomodo vnitas ex emplaris infinita: non potest resplendere nisi in proportione apta / quæ ꝓportio est

Musicus.

in numero. agit enim mens æterna / quasi vt musicus: qui suū cōceptum vult sensi bilem facere. recipit enim pluralitatē vocum: & illas redigit in proportionem con gruentem harmoniæ. vt in illa proportione harmonia dulciter & perfecte resplen deat / quādo ibi est vt in loco suo & variat̄ harmoniæ resplēdentia ex varietate pro portionis harmoniæ cōgruentis. & desinit harmonia: aptitudine ꝓportionis defi nente. ex mente igitur numerus & oīa. PHILOSOPHVS. Nonne sine nostræ men tis consideratione: est rerum pluralitas? IDIOTA. Est: sed a mente æterna. vnde si cut quo ad deum / rerum pluralitas est a mēte diuina: ita quo ad nos rerum plura litas est a nostra mente. nam sola mens numerat. sublata mente: numerus discretus non est. mens enim ex eo quia vnum & idem singulariter intelligit / & sigillatim / & hoc ipsum cōsideramus: dicimus esse vnum. ex hoc ꝙ vnum singulariter / & hoc semel intelligit: veraciter est vnitatis æqualitas. sed quādo vnū singulariter & mul tiplicādo intelligit: res plures esse diiudicamus / binarium dicendo. quia mens vnū & idem singulariter / bis siue geminando intelligit. Ita de reliquis. PHILOSO PHVS. Nonne ternarius ex binario & vnitate cōstituitur? & numerū dicimus col lectionem singularium: quomodo tunc ex mente tu dicis eū esse? IDIOTA. Illi mo di dicendi: debent ad intelligendi modum referri. quia nō est aliud colligere: q̄ vnū & idem cōmune / circa eadem multiplicare. vnde cum videas sine mentis multitu dine binarium vel ternarium nihil esse: satis attendis numerū ex mente esse. PHI LOSOPHVS. Quomodo pluralitas rerum: est numerus diuinæ mētis? IDIOTA. Ex eo enim ꝙ mens diuina vnū sic intelligit & aliud aliter: orta est rerum plurali tas. vnde si acute respicis: reperies pluralitatē rerum non esse nisi modū intelligēdi diuinæ mentis. Sic irrepræhēsibiliter posse dici coniicio: primū rerum exemplar in

animo cōditoris numerū esse. Hoc ostendit delectatio & pulchritudo quæ omnibus rebus inest: quæ in ꝓportiōe cōsistit. ꝓportio vero in numero. hinc numerus: præcipuum vestigium ducens in sapiētiam. PHILOSOPHVS. Illud primo Pythagorici / deinde Platonici dixerunt: quos & Seuerinus Boetius imitatur. IDIOTA. Pariformiter dico exemplar cōceptionū nostræ mentis: numerū esse. sine numero enī nihil facere potest: neq̧ assimilatio / neq̧ notio / neq̧ discretio / neq̧ mēsuratio fieret numero nō existente. res enim nō possunt aliæ & aliæ / & discretæ sine numero intelligi. nam ꝙ alia res est substātia / & alia quantitas / & ita de aliis: sine numero non intelligitur. Vnde cū numerus sit modus intelligendi: nihil sine eo intelligi potest. numerus enim nostræ mentis cū sit imago numeri diuini qui est rerum exēplar: est exemplar notionū. & sicut ante omnem pluralitatē est vnitas / & hæc vnitas vniens / est mens increata / in qua omnia vnū / post vnum pluralitas explicatio virtutis illius vnitatis / quæ virtus est rerum entitas / essendi æqualitas / & entitatis æqualitatisq̧ cōnexio / & hæc trinitas benedicta: sic in nostra mēte est illius trinitatis diuinæ imago. nam mens nostra similiter est vnitas vniens ante omnem pluralitatē per mentē cōceptibilem / & post illam vnitatē vniētem omnem pluralitatē / est pluralitas / quæ est pluralitatis rerū imago / sicut mens nostra diuinæ mentis imago. & explicat pluralitas virtutē vnitatis mentis: quæ virtus est imago entitatis / æqualitatis / & connexionis. PHILOSOPHVS. Video: te ex numero mira attingere. age igit̄ quoniā diuinus Dionysius ait essentias rerum incorruptibiles: an hoc numero ostendere possis? IDIOTA. Quādo attēdis ex multitudine vnitatis numerū cōstitui / ac ꝙ alteritas sequit̄ multiplicationē contingenter / & aduertis cōpositionē numeri ex vnitate & alteritate / ex eodem & diuerso / ex pari & impari / ex diuiduo & indiuiduo / ac ꝙ quidditas rerum omniū exorta est vt sit numerus diuinæ mentis: tunc aliquo pacto attingis quomodo essentiæ rerū sunt incorruptibiles / vti vnitas ex qua numerus / quæ est entitas. & quomodo res sūt sic vel sic ex alteritate quæ nō est de essentia numeri: sed cōtingenter vnitatis multiplicationem sequēs. Ita quidem alteritas: de nullius rei essentia est. Pertinet enim ad interitum: alteritas. quia diuisio: est ex qua corruptio. hinc de essentia rei non est. Conspicis etiam: quomodo nō est aliud numerus q̄ res numeratę. Ex quo habes inter mentem diuinam & res / nō mediare numerum qui habeat actuale esse: sed numerus rerum res sunt.

Pythagorici. Platonici Boetius.

Dionysius.

¶ Quomodo mens a se exerit rerum formas via assimilationis: & possibilitatem absolutam seu materiam attingit. CAP. VII. PHILOSOPHVS.

Formæ a mente.

Dic oro putas ne mentē nostram esse harmoniā / aut numerum se mouentē / aut cōpositionē ex eodem & diuerso / vel ex diuidua & indiuidua essentia / vel entelechia? nam talibus dicendi modis Platonici & peripatetici vtūtur IDIOTA. Credo omnes qui de mente locuti sunt / talia vel alia dixisse potuisse: moti ex iis quæ in vi mentis experiebantur. de omni enim harmonia iudicium in mēte reperiebant / menteq̧ ex se notiones fabricare: & sic se mouere quasi viuus numerus discretiuus / per se ad faciēdas discretiones procederet. & iterū in hoc collectiue aut distributiue procedere: aut secundū modum simplicitatis ac necessitatis absolutæ / vel possibilitatis absolutæ / vel necessitatis cōplexionis / vel determinatæ / vel possibilitatis determinatæ / aut ob aptitudinē perennis motus. ob has aut similes varias experientias: talia ac alia de mente aut anima dixisse rationabiliter credendum. Nam mētem esse ex eodē & diuerso: est eam esse ex vnitate & alteritate / eo modo quo numerus cōpositus est ex eodem quantū ad cōmune / & diuerso quantū ad singularia /

E X A L I E N I S

qui sunt modi intelligendi mentis. PHILOSOPHVS. Continua: exponēdo animā numerum se mouētem. IDIOTA. Faciam vt potero. Arbitror omnes nō posse dissentire mētem esse viuum quēdam diuinum numerū/optime ad aptitudinē resplēdentiæ diuinæ harmoniæ proportionatū/ac omnem sensibilem/rationalē/& intellectualem harmoniā cōplicantem/& quicquid circa hoc pulchrius dici potest: adeo ꝙ omnis numerus/& omnis proportio/& omnis harmonia quæ a nostra mēte procedūt ita parum ad mētem nostram accedūt/sicut mens nostra ad mētem infinitā. nam mens etsi sit numerus diuinus: est tamen ita numerus/ꝙ est vnitas simplex/ex sua vi numerū suum exerēs. vnde quæ est proportio operū dei ad deū: illa est operū mentis nostræ ad mētem ipsam. PHILOSOPHVS. Voluerunt plærip mētem nostram esse naturæ diuinæ: & menti diuinæ ꝓpinquissime cōiunctam. IDIOTA. Nō puto aliud illos voluisse q̄ dixi: licet alium dicendi modū haberent. inter enim diuinam mētem & nostrā id interest: qđ inter facere & videre. diuina mens cōcipiendo creat: nostra concipiendo assimilat/notiones seu intellectuales faciendo visiones. diuina mens est vis entificatiua: nostra mens est vis assimilatiua. ORATOR. Video philosopho tempus nō sufficēte/ideo longo silētio me repressi: audiui plura & semper gratissima/sed audire vellē quomodo mens ex se exerit rerū formas via assimilationis. IDIOTA. Mens est adeo assimilatiua: ꝙ in visu se assimilat visibilibus/& in auditu audibilibus/in gustu gustabilibus/in odoratu odorabilibus/in tactu tāgibilibus/& in sensu sensibilibus/in imaginatione imaginabilibus/& in ratiōe rationabilibus. Habet enim se imago in absentia sensibiliū: vt sensus aliquis absq discretione sensibilium. nam cōformat se absentibus sensibilibus confuse: absq hoc etiā ꝙ statum a statu discernat. sed in ratione: cum discretione status a statu se rebus conformat. in illis omnibus locis vehitur in spiritu arteriarum mens nostra: quæ excitata per obuiationē specierū ab obiectis ad spiritū multiplicatarū/se assimilat rebus per species/vt per assimilationē iudicium faciat de obiecto. vnde spiritus ille subtilis arteriarum qui est mente animat⁹/per mētem/ad similitudinē speciei quæ obiectionē pręstitit motui spiritus/sic cōformat: sicut cera flexibilis/per hominē mentis vsum ac artem habētem/cōfiguratur rei præsentialiter artifici præsentatæ. nam oēs configuratiōes/siue in arte statuaria/siue pictoria/siue fabrili absq mēte fieri nequeūt: sed mens est quæ omnia terminat. Vnde si cōciperetur cera mente informata: tunc mens intus existens cōfiguraret ceram omni figuræ sibi præsentatæ/sicut nūc mēs artificis ab extrinseco applicata facere nitit̃. Sic de luto & omnibus flexibilibus. Sic in nostro corpore mens facit secūdum variam flexibilitatē spirituū arteriarum/in organis varias cōfigurationes subtiles & grossas: & vnus spiritus nō est cōfigurabilis ad id ad qđ alius. quia spirit⁹ in neruo optico nō est obuiabilis ꝑ species sonorū/sed solum per species colorū: ideo configurabilis est speciebus colorum & non sonorum/ita de aliis. Et est alius spiritus ad omnes sensibiles species cōfigurabilis qui est in organo imaginatiuæ/sed grosso & īdiscreto modo. & alius in organo ratiocinatiuæ est ad omnia sensibilia discrete & lucide configurabilis. & hæ omnes cōfigurationes sunt assimilationes sensibiliū: cum fiant medio corporaliū spirituū licet subtilium. vnde cū mens has facit assimilationes vt notiones habeat sensibiliū/& sic est immersa spiritui corporali: tunc agit vt anima animans corpus/per quā animationem cōstituitur vis animalis. Hinc anima brutorū consimiles licet confusiores/suo modo facit assimilationes: vt suo modo notiones assequatur. sed nostra vis mētis ex illis talibus notionibus sic per assimilationē elicitis: facit mœchanicas artes/& phy-

ſicas ac logicas coniecturas. & res attingit modo quo in poſſibilitate eſſendi ſeu materia cõcipiũtur / & modo quo poſſibilitas eſſendi eſt per formã determinata. Vnde cũ per has aſſimilationes non attingat niſi ſenſibiliũ notiones / vbi formæ rerũ non ſunt veræ ſed obumbratæ variabilitate materiæ: tũc omnes notiones tales ſunt potius cõiecturæ q̃ veritates. Sic itaq; dico / ꝙ notiones quæ per rationales aſſimilationes attingũtur ſunt incertæ: quia ſunt ſecũdum imagines potius formarũ q̃ veritates. Poſt hæc mens noſtra nõ vt immerſa corpori / qđ animat / ſed vt eſt mens p ſe / vnibilis tamẽ corpori: dũ reſpicit ad ſuam immutabilitatẽ facit aſſimilationes formarum nõ vt ſunt immerſæ materiæ / ſed vt ſunt in ſe & per ſe / & immutabiles cõcipit rerum quidditates / vtens ſeipſa pro inſtrumento ſine ſpiritu aliquo organico. ſicut dum cõcipit circulum eſſe figurã a cuius centro omnes lineę ad circũferentiã ductæ ſunt æquales: quo modo eſſendi / circulus extra mentẽ in materia eſſe nequit. Impoſſibile eſt enim duas dari lineas in materia æquales: & minus eſt poſſibile talẽ circulum poſſe figurari. Vnde circulus in mẽte: eſt exẽplar & mẽſura veritatis circuli in pauimẽto. Sic dicimus veritatẽ rerum in mente eſſe in neceſſitate cõplexionis: ſcilicet modo quo exigit veritas rei. vt de circulo dictũ eſt. Et quia mens vt in ſe & a materia abſtracta / has facit aſſimilationes: tunc ſe aſſimilat formis abſtractis. & ſecũdum hanc vim exerit ſcientias certas mathematicales: & cõperit virtutẽ ſuam eſſe / ſe rebus prout in neceſſitate cõplexionis ſunt / aſſimilandi & notiones faciẽdi. & incitatur ad has aſſimilationes abſtractiuas per phantaſmata ſeu imagines formarum: quas per aſſimilationes factas in organis depræhendit. Sicut excitatur quis ex pulchritudine imaginis: vt inquirat pulchritudinẽ exemplaris. Et in hac aſſimilatione ſe habet mens: ac ſi flexibilitas abſoluta a cera / luto / metallo / & omnibus flexibilibus eſſet viua / vita mẽtali. vt ipſa per ſeipſam ſe omnibus figuris: vt ſcilicet in ſe & nõ in materia ipſa ſubſiſtunt / aſſimilare poſſet. Talis etenĩ in vi ſuæ flexibilitatis viuæ / hoc eſt in ſe: notiones omniũ (quoniã oĩbus ſe cõformare poſſet) eſſe cõſpiceret. & quia adhuc hoc modo mens non ſatiatur / quia nõ intuetur præciſam omniũ veritatẽ / ſed intuetˀ veritatẽ in neceſſitate quadã determinata cuilibet / prout vna eſt ſic / alia ſic / & quælibet ex ſuis partibus cõpoſita / & videt ꝙ hic modus eſſendi nõ eſt ipſa veritas / ſed participatio veritatis / vt vnũ ſic ſit vere / & aliud aliter ſit vere / quæ quidẽ alteritas nequaq̃ cõuenire poteſt veritati in ſe / in ſua infinita & abſoluta præciſione cõſiderata / vnde mens reſpiciendo ad ſuam ſimplicitatem vt ſcilicet eſt nõ ſolum abſtracta a materia / ſed vt eſt materiæ incõmunicabilis ſeu modo formæ inunibilis: tunc hac ſimplicitate vtitur vt inſtrumẽto / vt nõ ſolum abſtracte extra materiam / ſed in ſimplicitate / materiæ incõmunicabili ſe omnibus aſſimilet. & hoc modo in ſimplicitate ſua / omnia intuetur: ſicut ſi in pũcto omnem magnitudinẽ / & in centro circulũ. & ibi omnia intuetur abſq; omni cõpoſitione partium: & non vt vnum eſt hoc / & aliud illud / ſed vt omnia vnũ & vnũ omnia. & hæc eſt intuitio veritatis abſolutæ: quaſi ſi quis in proxime dicto modo videret quomodo in omnibus entibus eſt entitas varie participata. & ſi poſt hoc / modo (de quo nunc agitˀ) ſupra participationẽ & veritatem omnem / ipam entitatem abſolutã ſimpliciter intueretˀ: talis profecto ſupra determinatã cõplexionis neceſſitatẽ videret omnia quæ vidit in varietate / abſq; illa / ĩ abſoluta neceſſitate ſimpliciſſime / ſine numero & magnitudine / & oĩ alteritate. vtitur autẽ hoc altiſſimo modo mẽs ſeipã: vt ipa eſt dei imago / & vt deus qui eſt omnia in ea relucet / ſcilicet quãdo vt viua imago dei / ad exemplar ſuum / ſe omni conatu aſſimilando cõuertit. & hoc modo intuetur omnia vnũ: & ſe

Circulus.

illius vnius assimilationē.per quā notiones facit de vno qđ omnia:& sic facit theologicas speculationes. vbi tanq̄ in fine omniū notionum q̄suauissime vt in delectabilissima veritate vitæ suæ quiescit.de quo modo:nunq̄ satis dici posset. Hæc autem nūc sic dixerim curiose & rustice. tu vero decora limatiōe pulchrius ea poteris adaptare:vt reddātur legētibus gratiora.ORATOR.Non nisi hoc audire perq̄ auide expectaui.qđ sic luculentissime explanasti: & veritatem quærētibus ornatissimū videbitur.PHILOSOPHVS. Expone quæso quomodo mens possibilitatē indeterminatam(quā materiam vocamus)attingit? IDIOTA. Per adulterinam quādam rationē:cōtrario quodā modo quo de necessitate cōplexionis ad necessitatē trāsilit absolutam.nam dū videt quomodo omnia corpora per corporeitatē habent formatum esse:sublata corporeitate / in quadā indeterminata possibilitate omnia q̄ prius vidit videt. & quæ prius vidit in corporeitate distincta & determinata actu existētia:nūc videt cōfusa / & indeterminata possibiliter.& hic est modus vniuersalitatis: quo modo ī possibilitate oīa vidētur.nō tamē est modus essendi:qa posse esse / nō est.

¶ Quomodo idem sit menti concipere / intelligere notiones / & assimilationes facere.& quomodo fiant sensationes secundum physicos. CAP.VIII.

PHILOSOPHVS.

Notio mentis. Assimilatio. Sensatio.

Satis de hoc.ne propositū egrediamur: expone si cōcipere mētis / est intelligere. IDIOTA.Dixi mentem: cōcipiendi virtutē.vnde excitata se mouet cōcipiendo:quousq; intelligat.quare intellectus:est mentis motus pfectus. PHILOSOPHVS. Quando dicit̄ cōcipere? IDIOTA. Quādo rerum facit similitudines siue mauis dicere notiones / seu genera / differētias / species / proprium & accidens / vnde deus vim concipiendi creauit in anima / mens autē ea iam dicta facit. vnum tamen & idem est vis mētis / & conceptio & similitudo / & notio / & genus / & species.Et q̄uis non dicamus idem intelligere & concipere: tamen quicquid intelligitur concipitur / & ecōuerso. sed actuale intelligitur & nō cōcipitur. PHILOSOPHVS.Quomodo ais? IDIOTA. Concipere non est nisi modo materiæ vel formæ vel alio modo cōpræhendere.Actuale vero dicitur intelligi:id est ꝓprietas eius mēte cōpræhenditur.Dicitur etiam mens intelligere ex quo mouetur:& initium motus potius passio dicitur / perfectio motus intellectus.sed vt idem est dispositio & habitus / dispositio dū tēdit ad perfectionē / & post perfectionē habitus:ita vnū & idem passio mentis & intellectus.PHILOSOPHVS.Tamen intellectus: non videtur dicere perfectionē.IDIOTA.Bene ais.proprie mens dicitur intelligere quādo mouetur:licet non dicatur intellectus nisi post perfectionem.PHILOSOPHVS. Sūt igitur illa omnia vnū & idem vis concipiendi / cōceptio / similitudo / notio / passio / & intellectus.IDIOTA.Sunt sic idem:ꝙ vis cōcipiendi nō est aliquid eorum. quia dicitur vis ab aptitudine quā habet a creatione. cōceptio ab imitatione : quia imitatur materiam vel formā.scilicet eo ꝙ modo materiæ vel formæ vel cōpositi cōpræhendit.Ex eo autem ꝙ cōceptio dicit̄: ex eo etiam similitudo seu notio rei. & hæc vocabula veraciter de se prædicātur:& quodlibet dicitur intellect9. PHILOSOPHVS. Miror quomodo conceptio:possit dici intellectus.IDIOTA.Q̄uis conceptio dicatur ab imitatione / & intellectus a perfectione:tamen hoc facit perfectio ꝙ intellectus dicatur cōceptio. tunc enim mens concipit cum ad perfectionē ducitur intellectus. PHILOSOPHVS. Vis forte etiam admittere passionem mentis vocari intellectū. IDIOTA.Volo.nam motus mētis est intellectus:cuius initium est passio. PHILOSOPHVS.Igitur & cōceptio:passio.IDIOTA.Non sequitur:vt per te vides.simi-

E X A L I E N I S

liter q̄uis genera & species sint intellectus: tamē nō ꝑpterea sunt passiones animæ: transit enim passio animæ manentibus generibus & speciebus. PHILOSOPHVS. Satis de hoc:cum varii varie loquātur.de istis sufficiat mihi te audiuisse. Sed dicito.quomodo nominas vim illam mentis:qua omnia in necessitate cōplexionis intuetur/& aliam qua in necessitate absoluta? IDIOTA.Ego qui sum idiota:nō multum ad verba attendo.puto tamē ꝙ cōuenienter vis illa/disciplina dici possit: qua mens ad suam immutabilitatē respiciendo rerū formas extra materiā considerat.eo quia per disciplinā doctrinā ꝙ ad hanc formæ deuenitur cōsiderationem.sed vis illa qua mens intuendo ad suam simplicitatē omnia absꝙ cōpositione in sua simplicitate intuetur:intelligentia dici potest.PHILOSOPHVS.Legitur per aliquos vim quā tu doctrinā noīas/intelligentiā/& illā quā tu ītelligētiā per illos ītelligibilitatē nominari.IDIOTA.Non displicet. quia & sic cōuenienter vocari possunt. ORATOR. Optarem te philosophe audire quomodo physici opinent̄ sensationes fieri. in hoc te/Idiota peritiorē puto:qui & gaudebit si feceris.PHILOSOPHVS. Gauderē aliquid accepti:posse recitare. Vnde id qđ petis: sic se habet. Dicunt physici ꝙ aīa est immixta spiritui tenuissimo per arterias diffuso. ita ꝙ spiritus ille vehiculū sit animæ:illius vero spirit⁹ vehiculū sanguis.Est ergo neruus seu arteria quædā illo spiritu plena/quæ ad oculos dirigit̄:ita vt arteria illa ꝑpe oculos bifida fiat/& illo spiritu plena ad oculorū orbes in qua parte pupilla est proueniat.Est itaꝙ spiritus ille eatenus per arteriā illam diffusus instrumētum animæ:per qđ videndi sensum exerceat.duæ arteriæ ad aures dirigūtur illo spiritu plenæ. similiter ad nares. eodē modo ad palatū arteriæ quædam dirigūtur. diffunditur etiā spiritus ille per medullas vsꝙ ad extremitatē articulorum. Spiritus ergo ille qui ad oculos dirigit̄:est agillimus. cū ergo aliquod exterius obiectaculū inuenit:repercutitur spiritus ille/ & excitatur anima ad perpēdendū illud qđ obuiat.Sic in auribus/voce repcutitur: & excitatur anima ad compræhendendū.& sicut auditus fit in aere tenuissimo:ita quoꝙ odoratus in aere spisso/vel potius fumoso/qui cum nares subintrat/ex sua fumositate spiritū retardat/vt anima excitetur ad illius fumositatis odorem cōpræhendendū.Pariformiter cum humidū/spōgiosum palatum subintrat:tardat̄ spiritus & excitatur anima ad gustādū. vtitur etiā spiritu per medullas diffuso anima: pro instrumento tactus. Cum enim aliqđ solidū obstat corpori:offenditur/& quodāmodo retardatur spiritus/& inde tactus.Circa oculos vtitur ignea vi. circa aures vtitur vi ætherea/vel potius aerea pura.circa nares vi spissa aerea & fumosa.circa palatum vi aquea.circa medullas vi terrea. & hoc secūdum quatuor elementorū ordinem.vt sicut oculi altiores sunt auribus:sic spiritus qui ad oculos dirigitur altior est & superior: vt quodāmodo igneus dicatur. vt sit in homine sensuū dispositio facta ad similitudinē ordinis/siue dispositionis quatuor elemētorū. hic velocior est visus q̄ auditus.vnde fit:vt prius coruscationē videamus q̄ tonitruū audiam⁹/ licet simul fiant. Facit etiā oculorū adeo fortis radiorum directio subtilis & acuta/ vt aer ei cedat: nec aliquid ei obstare possit/ nisi grossum sit/ terreum/vel aqueum. Cū ergo spiritus ille instrumentū sit sensuū/&oculi/nares/& reliqua sensoria/quasi fenestræ sint & viæ/ per quas spiritus ille ad sentiendū exitum habet: patet ꝙ nihil sentitur/nisi per obstaculum/vnde(vt aliqua re obstante) spiritus ille qui sentiendi instrumentū est tardetur/ & anima quasi tardata rem illam quæ obstat / confuse per sensus ipsos cōpręhendat. Sensus enim quantū in se est:nihil terminat.Qꝫ enim cum aliquid videmus/terminū in ipso ponimus:illud quidē imaginationis est/quæ

adiuncta est sensui / non sensus. Est autē in prima parte capitis in cellula phantastica spiritus quidam multo tenuior & agilior spiritu per arterias diffuso: quo / cum anima vtitur pro instrumento / subtilior fit / vt etiam re absente formā cōpræhēdat in materia: quæ vis animæ imaginatio dicitur. quoniā per eā anima rei absentis imaginem sibi cōformat. & per hoc a sensu differt: qui solum re præsente formā cōpræhendit in materia. Imaginatio vero re absente confuse tamen vt statum non discernat: sed multos status simul cōfuse cōpræhendit. Est vero in media parte capitis in illa scilicet cellula quæ rationalis dicitur: spiritus tenuissimus / magisq; tenuis q̃ in phantastica. & cum anima illo spiritu pro instrumento vtitur / adhuc ille fit subtilior / vt etiam statum a statu discernat / vel statum vel formatum. nec tamen rerum compræhendit veritatem: quoniā formas cōpræhēdit materiæ admixtas. materia vero confundit formatū: vt veritas circa eam compræhendi non possit. Hæc autē vis animæ: ratio appellatur. cum his tribus modis: anima corporeo vtitur instrumento. per seipsam anima compræhendit: quando se in seipsam recipit / ita vt seipsa vtatur pro instrumento / vt a te audiuimus.

Mensura.

¶Quomodo mens omnia mensurat: faciendo punctum lineam & superficiem. & quomodo est punctus vnus / & complicatio ac perfectio lineæ. & de natura cōplicationis. & quomodo facit adæquatas mensuras variarum rerum. & vnde stimuletur ad faciendum. CAP. IX. ORATOR.

E X S E N T E N T I A

PHysici qui hæc post experientiam nobis manifesta fecerunt: laudandi sunt certe / quia pulchra & placida. IDIOTA. Et hic sapientiæ amator: laudes & gratias meretur maximas. PHILOSOPHVS. Video noctem accedere: velis igitur Idiota ad multa quæ restant ꝓperare / & exponere quomodo mens omnia mēsurat / vt a principio asseruisti. IDIOTA. Mens facit punctū terminū esse lineæ / & lineam terminū superficiei / & superficiem corporis. facit numerū. vnde multitudo & magnitudo a mente sunt: & hinc omnia mēsurat. PHILOSOPHVS. Explana: quomodo mens facit punctum. IDIOTA. Nam punctū: est iunctura lineæ ad lineam / vel lineæ terminus. Cū ergo lineam cogitaueris: poterit mēs iuncturā duarum medietatum eius secum cōsiderare. quod si fecerit: erit linea bipunctualis propter duos eius terminos / & iūcturam duarū medietatum quā sibi mens proposuit. nec sunt diuersa punctorū genera terminus lineæ atq; iunctura. nam duarum medietatum iunctura terminus est: ideo linearū. & si vnicuiq; medietati mens ꝓprium terminū tribuat: quadripunctualis linea erit. ita per quotcūq; partes præexcogitata linea diuidatur a mente: quot illarum partium termini fuerint / tot punctorum præcogitata linea esse iudicabit. PHILOSOPHVS. Quomodo facit lineam? IDIOTA. Cōsiderādo lōgitudinem sine latitudine. & superficiem: cōsiderando latitudinem sine soliditate. licet sic actu nec punctus nec linea nec superficies esse possint: cū sola soliditas extra mentem actu existat. sic omnis rei mensura vel terminus: ex mēte est. & ligna & lapides certam mensuram & terminos habent præter mentem nostram: sed ex mente increata / a qua rerum omnis terminus descendit. PHILOSOPHVS. Arbitraris punctum esse indiuisibile? IDIOTA. Arbitror pūctum terminale: indiuisibile. quia termini non est terminus. si diuisibile esset: non esset terminus / quia haberet terminum. Sic non est quantū. & ex punctis non potest quantitas constitui: quia ex non quantis composita esse nequit. PHILOSOPHVS. Cōcordas cum Boetio dicente. Si punctū puncto addas: nihil magis facis / q̃ si nihil nihilo iungas. IDIOTA. Quare si duarum linearum terminos iungas: lineam quidem maio-

rem efficies/ſed nullam conſtituet quantitatem terminorum coniunctio. PHILO=
SOPHVS. Dicis ne plura puncta? IDDIOTA. Neq; plura puncta: neq; plures vni
tates. ſed cum punctũ ſit lineæ terminus: vbiq; in linea reperiri poteſt. nec tamen in
ea eſt niſi vnum punctum/quod extenſum linea eſt. PHILOSOPHVS. Nihil ergo
in veritate reperitur in ipſa linea: niſi punctum. IDIOTA. Verum eſt. ſed propter
variabilitatem materiæ quæ ſubeſt: quædam ibi eſt extenſio. ſicut cum non ſit niſi
vna vnitas: ex pluribus tamen vnitatibus dicitur numerus conſtare/propter alte=
ritatem ſubiectorum vnitati. Linea itaq; eſt puncti euolutio/& ſuperficies lineæ/&
ſoliditas ſuperficiei. vnde ſi tollis pũctum: deficit omnis magnitudo. ſi tollis vnita=
tem: deficit omnis multitudo. PHILOSOPHVS. Quomodo intelligis: lineam pun
cti euolutionem. IDIOTA. Euolutionem id eſt explicationem: quod non eſt aliud q̃
punctum in atomis pluribus/ita ꝙ in ſingulis coniũctis & cõtinuatis/eſſe. Eſt enim
vnum & idem punctum in omnibus atomis: ſicut vna & eadem albedo in omnibus
albis. PHILOSOPHVS. Quomodo intelligis atomum? IDIOTA. Secundum men
tis cõſiderationem: continuum diuiditur in ſemper diuiſibile/& multitudo creſcit
in infinitum. ſed actu diuidendo: ad partem actu indiuiſibilem deuenitur/quã ato=
mum apello. Eſt enim atomus: quantitas ob ſui paruitatem actu indiuiſibilis. Sic
etiam mentis conſideratione multitudo non habet finem: quæ tamẽ actu termina=
ta eſt. rerum nãq; omnium multitudo: ſub determinato quodam numero cadit/li=
cet nobis incognito. PHILOSOPHVS. Eſt ne punctum lineæ perfectio: cum ſit eius
terminus? IDIOTA. Eſt eius perfectio & totalitas: quæ lineam in ſe complicat. pun
ctare enim: eſt rem ipſam terminare. vbi autẽ terminatur: ibidem perficitur. Perfe=
ctio vero eius: eſt ipſius totalitas. vnde punctum eſt terminus lineæ & eius totalitas
ac perfectio: quæ ipſam lineam in ſe cõplicat/ſicut linea pũctum explicat. cum enim
perfectionem totalem lineæ in geometricis dico eſſe ab hoc a puncto/in b: tunc an=
te protractionem lineæ de a ad b/per puncta a b totalitatem lineæ deſignaui. ſcilicet
ꝙ linea non habet vltra protrahi. vnde quod eſt actu vel intellectu rei totalitatẽ ab
hoc in hoc includere: hoc eſt lineam in puncto cõplicare. explicare autem eſt: de a in
b particulatim lineam trahere. ſic linea explicat cõplicationem puncti. PHILOSO=
PHVS. Putabam punctum cõplicationem lineæ/ſicut vnitatem numeri: quia nihil
in linea reperitur niſi punctum vbiq;/ſicut in numero nihil niſi vnitas. IDIOTA.
Nõ male cõſideraſti. idẽ eſt in diuerſitate modi dicẽdi. & modo quo dixiſti: in oĩbus
cõplicationibus vtere. Nam motus eſt explicatio quietis: quia nihil reperitur in mo
tu niſi quies. Sic nũc/explicatꝛ per tempus: quia nihil reperitur in tẽpore niſi nunc.
ita de aliis. PHILOSOPHVS. Quomodo ais in motu non niſi quietem reperiri?
IDIOTA. Cum mouere ſit de vno ſtatu in alium cadere/quia q̃diu res ſe habet in
vno ſtatu non mouetur: ſic nihil reperitꝛ in motu niſi quies. motus enim eſt diſceſſio
ab vno. vnde moueri eſt ab vno: & hoc eſt ad aliud vnũ. ſic de quiete ĩ quietẽ trãſire:
eſt moueri. vt nõ ſit aliud moueri: niſi ordinata quies/ſiue quietes ſeriatim ordina=
tæ. multum proficit/qui in complicationes & earum explicationes attẽte aduertit:
maxime quomodo omnes complicationes/ſunt imagines complicationis ſimplici=
tatis infinitæ/& non explicationes eius/ſed imagines/& ſunt ſub neceſſitate cõple=
xionis. & mens/prima imago cõplicatiõis ſimplicitatis infinitæ/vim harũ cõplica=
tionum ſua vi complectens: eſt locus ſeu regio neceſſitatis cõplexionis. quia quæ ve
re ſunt: abſtracta ſunt a variabilitate materiæ/& non ſunt materialiter ſed mẽtali=
ter. de quo ſupflue dictum exiſtimo. ORATOR. Nequaq̃ ſupflue: etiam ſi repetite.

a ——— b

nam vtile est sæpe dici:qđ nunq̃ potest satis dici.PHILOSOPHVS. Admiror cum mens vt ais Idiota a mẽsura dicatur: cur ad rerũ mensurã tam auide feraẽ. IDIOTA. Vt suiipsius mẽsuram attingat. nam mens est viua mensura: quæ mensurãdo alia/sui capacitatẽ attingit.omnia enim agit:vt se cognoscat.sed sui mẽsurã in omnibus quærẽs:non inuenit/nisi vbi sunt omnia vnũ. ibi est veritas præcisionis eius: quia ibi exemplar eius adęquatũ.PHILOSOPHVS.Quomodo mens tam variarũ rerum se mensurã facere potest adæquatã? IDIOTA.Modo quo absoluta facies omnium facierum se faceret mẽsuram. quando enim attendis mentem esse absolutam quandam mensuram/ quæ non potest esse maior nec minor cum sit incontracta ad quantum/& cum hoc attendis illam mensuram esse viuam/ vt per seipsam mensuret/quasi si circinus viuus per se mẽsuraret:tunc attingis quomodo se faciat notionem/mensuram/seu exemplar/vt se in omnibus attingat.PHILOSOPHVS.Intelligo simile in circino nullius determinatæ quantitatis:in eo ꝙ circinus.& tamẽ extenditur & cõtrahitur vt assimiletur determinatis.sed an se assimilet modis essendi:dicito.IDIOTA.Immo omnibus.conformat enim se possibilitati:vt omnia possibiliter mensuret.sic necessitati absolutæ:vt omnia vnite & simpliciter vt deus mensuret.sic necessitati complexionis:vt omnia in proprio esse mensuret.atq; possibilitati determinatæ:vt omnia quemadmodum existunt mensuret.Mensurat etiã symbolice/ cõparationis modo/vt quando vtitur numero & figuris geometricis/& ad similitudinem talium se transfert.vnde subtiliter intuenti; mens est viua & incontracta infinitæ æqualitatis similitudo.

Circinus.

Mens.

¶Quomodo compræhensio veritatis est in multitudine & magnitudine.

CAP.X. PHILOSOPHVS.

Multitudo

Magnitudo.

Boetius.

NOn te tedeat sermonẽ in noctem protrahere mi amicissime: vt adhuc tua præsentia frui valeam.coarctor enim cras abire.& exponas dictum Boetii vtiq; doctissimi viri: quid velit dicere quando ait/compræhensionem veritatis omnium rerum/ esse in multitudine & magnitudine. IDIOTA. Opinor ꝙ multitudinem ad discretionem retulit: magnitudinem ad integritatẽ. nam rei veritatem recte cõpræhendit: qui eam ab omnibus aliis rebus discernit. & ipsius etiã rei integritatem attingit:vltra quã vel citra integrũ esse rei non progrediẽ. disciplina nãq; in geometria/trianguli integritatem determinat: ita ꝙ nec vltra sit nec citra.In astronomia determinat motuum integritatẽ:& quid per singula.Per disciplinam magnitudinis/habetur terminus integritatis rerum & mensura : sicut per numeri disciplinam/rerum discretio.Numerus quidem:ad confusionem cõmuniũ discernẽdam valet.similiter: ad colligendũ rerum cõmunionem. magnitudo vero: ad cõpræhẽdẽdũ integritatis esse rerum terminũ/& mensurã. PHILOSOPHVS. Si magnitudo integritatẽ ab omnibus discernit: nihil ergo scitur/nisi omnia sciantur.IDIOTA. Verum dicis.nam non scitur pars:nisi toto scito. totum enim mensurat partem. quando enim coclear per partes ex ligno excindo: partem adaptando ad totum respicio/ vt coclear bene proportionatum eliciam. sic totum coclear quod mente concepi:est exemplar ad quod respicio/dum partem fingo. Et tũc possum perfectum coclear efficere: quando quælibet pars ꝓportionem suam in ordine ad totum reseruat. similiter pars ad partem comparata : suam integritatem debet obseruare.Vnde necesse erit vt ad scientiam vnius:præcedat scientia totius & partium eius. quare deus qui est exẽplar vniuersitatis si ignoraẽ : nihil de vniuersitate scitur.& si vniuersitas ignoraẽ:nihil de eius partibus sciri posse manifestũ.ita scien-

Coclear.

tiam cuiuslibet:praecedit scientia dei & omnium. PHILOSOPHVS. Adde quaeso cur dicat: sine quadriuio nulli recte philosophandũ. IDIOTA. Ob ea iam dicta, nã quia in arithmetica & musica continet̃ virtus numerorũ/vnde rerum habet̃ discre tio/in geometria vero & astronomia magnitudinis cõtinetur disciplina/vnde tota compraehensio integritatis rerum emanat: ideo nulli sine quadriuio philosophan= dum. PHILOSOPHVS. Miror si voluit omne id quod est: esse magnitudinem vel multitudinem. IDIOTA. Nequaq̃ puto. sed ꝙ omne quod est: cadit sub magnitudi ne vel multitudine/quoniã demonstratio omniũ rerum fit vel secũdum vim vnius vel alterius. magnitudo terminat: multitudo discernit. Vnde diffinitio quae totum esse terminat & includit: vim habet magnitudinis/& ad eam pertinet. & diffinitio= num demonstratio: fit necessario secũdum vim magnitudinis. Diuisio vero & diui= sionum demonstratio: secũdum vim multitudinis. Fiunt etiam syllogismorũ demõ strationes: secundũ vim magnitudinis & multitudinis. Qꝫ enim ex duabus enũtia= tionibus tertia cõcluditur: multitudinis est. ꝙ autẽ ex vniuersalibꝰ & particulari= bus/magnitudinis est. Posset etiã ociosior nobis/applicare: quomodo ex vi multitu= dinis: quãtitates & qualitates/& caetera praedicamẽta descendũt/ quae rerũ notitiã faciunt. nam quemadmodum hoc fiat: difficulter cognoscitur.

¶ Quomodo oĩa in deo sunt in trinitate: similiter & in mẽte nostra. & quomodo mens nostra est ex cõpraehẽdẽdi modis cõposita. CAP. XI. PHILOSOPHVS. Trinitas.

Tetigisti superius de trinitate dei/& trinitate mẽtis. oro declares quomodo omnia in deo sunt in trinitate: similiter & in mẽte nostra. IDIOTA. Vos philosophi: asseritis decem genera generalissima omnia complecti. PHI= LOSOPHVS. Ita proculdubio. IDIOTA. Nonne dum ea vt actu sunt consideras: diuisa esse conspicis? PHILOSOPHVS. Immo. IDIOTA. Sed dum ea ante inchoa= tionem essendi consideras sine diuisione: quid tunc aliud esse possunt q̃ aeternitas? nam ante omnẽ diuisionẽ connexio. illa igitur: ante omnem diuisionẽ vnita & cõne xa esse necesse est. cõnexio autẽ ante oẽm diuisionẽ: aeternitas est simplicissima/quae deus est. Adhuc dico cum deus non possit negari perfectus/ & perfectum sit cui ni= hil deest: hinc rerum vniuersitas est in perfectiõe quae deus est. sed perfectio summa exigit: ꝙ sit simplex & vna absq̧ alteritate & diuersitate. hinc omnia: in deo/vnum. PHILOSOPHVS. Aperta & delectabilis ostensio est quã facis: sed adiice quomodo in trinitate? IDIOTA. Alibi de hoc agendum esset vt clarius dici posset: nunc tamẽ quia statui omnia quae exigis ꝓ posse adimplere/sic recipito. Habes: omnia ab aeter= no in deo deum esse. cõsidera igitur rerum vniuersitatem in tẽpore. & cum impossi bile/non fiat: nonne vides eam ab aeterno fieri potuisse? PHILOSOPHVS. Mens assentit. IDIOTA. Igitur omnia in posse fieri: mentaliter vides. PHILOSOPHVS. Recte ais. IDIOTA. Et si fieri potuerunt: erat necessario posse facere anteq̃ essent. PHILOSOPHVS. Ita erat. IDIOTA. Sic ante rerum vniuersitatẽ temporalem: vides oĩa in posse facere. PHILOSOPHVS. Video. IDIOTA. Nõne vt in esse ꝓdi= ret rerum vniuersitas/quam vides oculo mentis in absoluto posse fieri/ & in absolu to posse facere: necessarius erat nexus ipsius/vtriusq̧ scilicet posse fieri & posse fa= cere? alias quod potuit fieri per potentem facere: nunq̃ fuisset factum. PHILOSO= PHVS. Optime ais. IDIOTA. Vides igitur ante omnem rerum tẽporalem existẽ= tiam: omnia in nexu procedente de posse fieri absoluto & posse facere absoluto. sed illa tria absoluta: sunt ante omne tempus/simplex aeternitas. hinc omnia cõspicis in simplici aeternitate triniter. PHILOSOPHVS. Sufficientissime. IDIOTA. At=

tende igitur quomodo absolutū posse fieri / & absolutū posse facere / & absolutus nexus: non sunt nisi vnū infinite absolutū / & vna deitas / & ordine prius est posse fieri ꝙ posse facere. nam omne facere: præsupponit fieri posse. & posse facere id qđ habet / scilicet posse facere: habet de posse fieri. & de vtroq: nexus. vnde cū ordo dicat posse fieri præcedere: ei attribuit̄ vnitas / cui inest ꝑcedere. & posse facere: attribuit̄ æqualitas vnitatē præsupponens. a quibus: nexus. & hæc nūc si placet: de hoc sufficiant. PHILOSOPHVS. Solum vnū adiice. si deus intelligit: vt trinus & vnus. IDIOTA. Mens æterna: omnia in vnitate vnitatis / æqualitate / & vtriusq nexu itelligit. quomodo deus intelligeret etiā in æternitate sine omni successiōe absq entitate / & entitatis æqualitate / atq nexu vtriusq: quæ sunt trinitas in vnitate? non ꝙ deus aliquid prætermittat modo materiæ / & cū successione intelligat sicut nos: sed intelligere eius cū sit eius essentia / est necessario in trinitate. PHILOSOPHVS. Si sic est suo modo in nostra mente: subiungito. IDIOTA. Omnia principiata in se similitudinem principii habere / atq ideo in omnibus trinitatē in vnitate substātiæ in similitudine veræ trinitatis / & vnitatis substātiæ principii æterni / reperiri: certum teneo. In omnibus igitur quæ principiata sunt: posse fieri qđ descendit a virtute infinita vnitatis seu entitatis absolutæ / posse facere quod descendit a virtute absolutæ æqualitatis / & cōpositionē vtriusq quæ descendit a nexu absoluto / reperiri necesse est. Vnde mens nostra imago mentis æternæ: in mēte ipsa æterna / & similitudo / in veritate / suiipsius mensurā venari cōtendit. Est enim ipsa mens nostra vt est similitudo diuinę / vti vis alta / cōsiderāda: i qua posse assimilari / & posse assimilare / & nexus vtriusq / in essentia vnū sunt & idē. vnde non potest mens nostra: nisi sit vna in trinitate quicq intelligere / queādmodū nec mens diuina. Primo enim dū se mouet vt itelligat: aliquid in similitudine posse fieri / seu materiæ ꝑmittit / cui aliud in similitudine posse facere seu formæ adiungit / & tūc in similitudine compositi ab vtroq intelligit. Dum autē modo materiæ cōpræhendit: genera facit. dū modo formæ cōpræhendit: facit differentias. dum modo compositi: species facit vel indiuidua. Sic etiam dū modo ꝓpriæ passionis intelligit: facit propria. dum modo aduētitii intelligit: facit accidētia. Nihil autē intelligit: nisi præmisso aliquo modo materiæ / & alio modo aduenientis formæ / & modo cōpositi illud nectat. In hac autē successione qua dixi aliqua præmitti modo materiæ & formæ: vides mētem nostrā in similitudine æternæ mētis intelligere. Aeterna enim mens: sine successiōe simul omnia / & omni modo intelligēdi intelligit. sed successio est descēsus ab æternitate: cuius est imago vel similitudo. Intelligit igitur in successione: dum est vnita corpori / qđ successioni subiicitur. Hoc etiā attente cōsiderādum: ꝙ omnia vt in mente nostra sunt / sunt pariter in materia / sunt & in forma / sunt & in cōposito. PHILOSOPHVS. Delectabilissima sunt quæ dicis. Id autē quod vltimo attendendū monuisti: clarius oro exprimito. IDIOTA. Libenter. Hanc naturā quæ est animal inspicito. nam eam mens cōpræhendit aliquādo vt genus est. tunc enim quasi cōfuse & informiter animalis naturam cōsiderat / materiæ modo. aliquādo vt significatur per nomen humanitatis: & tunc modo formæ. aliquando modo cōpositi ex illo genere & differētiis ei aduenientibus: & tunc vt in mēte est / dicitur esse in cōnexione. ita vt illa materia / & illa forma / vel poti⁹ illa similitudo materiæ / & illa similitudo formæ / & illud modo cōpositi cōsideratum: sit vna & eadē notio / vnaq & eadem substātia. Sicut dū animal vt materiam considero / humanitatē vero vt formam ei aduenientem / & connexionem vtriusq: dico illam materiam / illam formā / & cōnexionem / vnam esse substan-

tiam. Aut dum colorem quasi materiam considero/albedinem quasi formam ei aduenientem/& cõnexionem vtriusq;: dico illam materiã/illam formã/ & connexionẽ illius materiæ & illius formæ/vnũ & idem accidens esse. Pariformiter in omnibus. Neq; te moueat ꝙ cum mens facit decem genera generalissima prima principia: ꝙ tunc illa generalissima nullum genus cõmune habẽt/quod vt materia eis præmitti possit. quoniam mens potest aliquid modo materiæ/& idẽ modo aduenientis formæ quæ tali materiæ adueniat/atq; idem modo cõpositi cõsiderare. vt dum considerat possibilitatem essendi substãtiam/vel aliquod aliud de decem. (nam rationabiliter dici posset materiam esse possibilitatem essendi substantiam aut accidens) & cõsiderat mens idem vt formam aduenientem ei vt est materia/vt sit compositum quod est substantia/vel aliud ex decem. ita ꝙ illa tria vnum & idem sint generalissimum. In illa igitur rerum vniuersitate quæ in mente est: omnia sunt in trinitate & in vnitate trinitatis ad similitudinem/vt sunt in mẽte æterna. PHILOSOPHVS. Non habent ergo decem generalissima hos essendi modos: extra mentis consideratione? IDIOTA. Decem illa generalissima non in se sed in mente sunt: & modo materiæ/modo formæ vel cõpositi intelligũtur/in suis tamẽ inferioribus habere istos essendi modos considerantur. neq; si recte attendis: in se extra mentem modo materiæ/modo formæ/vel cõpositi esse possunt. præsertim idipsum experieris: quando attendis quomodo qualitas / quantũ in se est accidens dici nequit: sed in suis inferioribus. Sic quoq; specialis status vt in mente est: modo materiæ/forsitan non considerari posse dicetur/cum sit idem status specialis & indiuidualis/alio & alio modo cõsideratus. dicemus ergo ꝙ forsan in se materiæ modo nõ intelligit: sed in superioribus. PHILOSOPHVS. Contẽtor. sed vellem vt mihi ostenderes: quomodo ea quæ actu sunt/triniter sunt iuxta antedicta. IDIOTA. Facile erit tibi videre si attendis: oĩa vt actu sunt/in materia/ forma/& cõnexione esse. hocipsum enim id est humanitas illa scilicet natura vt est possibilitas essendi hominẽ: materia est. sicut enĩ humanitas est: forma est. vt autẽ homo est: ex vtroq; cõpositũ/connexũ est. ita videlicet vt vnũ & idẽ sit possibilitas essendi hominẽ/forma/& cõpositũ ex vtroq;: vt vna sit/rei substãtia. Similiter & hæc natura quæ albedinis vocabulo designat: vt est possibilitas essendi albedinem/materia est. Illa eadem aliter: forma est. eadẽ quoq; compositũ est ex vtroq;. ita tamẽ ꝙ vt illa materia/ illa forma/ & illud cõpositum ex vtroq; eadem sit qualitas natura. PHILOSOPHVS. Si in materia esse/est esse possibiliter/& cũ possibile esse/nõ sit: quomodo ergo oĩa quæ vt actu sunt/in materia sunt? IDIOTA. Non te turbet istud: quod sine repugnãtia intelligendũ cõcipias. nam non recipio esse actu vt repugnet ei qđ est esse in materia. sed sic intelligendũ est/ꝙ omnia vt actu sunt id est hic & in his rebus sunt: in materia quidẽ sunt. verbi gratia. In cæra hæc possibilitas est essendi candelam: in cupro peluim. PHILOSOPHVS. Adde verbum vnũ quæso. vnde dicit trinitas indiuidua/vna? IDIOTA. In deo ab vnitate vniente/quæ est vera substãtia: in aliis ab vnitate naturæ/ quæ est quasi quædam imago vnitatis vnientis quæ proprie est substantia. PHILOSOPHVS. Cũ dicitur vnitas est vna/æqualitas est vna: vnde hoc? IDIOTA. Ab vnitate substantiæ. PHILOSOPHVS. Quando autẽ nostri dicũt theologi/vnitatẽ pro patre/& æqualitatem pro filio/& nexum pro spiritusancto capiẽtes: quomodo pater est vnus/filiꝰ est vnus/vnde hoc? IDIOTA. A singularitate personæ. sunt enim tres singulares personæ in vna diuina substantia: vt alio tempore quantũ concedebatur diligenter tractauimus. PHILOSOPHVS. Ad eum finem/vt quæ supra dixisti intelligam: di

cito/an velis mentem nostram ex illis compræhendi modis compositam esse/tunc cum mens nostra substantia sit: erunt modi illi partes eius substãtiales. hoc si sic cen ses: dicito. IDIOTA. Voluit Plato mentem ex indiuidua & diuidua substãtia com poni: vt supra dixisti. hoc: ex cõpræhendẽdi modo sumens. nam dum modo formæ intelligit: tunc indiuidue compræhendit. res enim formaliter intellecta: indiuidue compræhenditur. vnde etiam humanitates dicere veraciter non possumus: sed bene homines dicimus. quia res modo materiæ aut modi cõpositi intellecta: diuidue intelligitur. Est autem mens nostra/vis cõpræhẽdendi: & totum virtuale/ex oĩbus compræhendendi virtutibus cõpositum. quilibet igitur modus/cum pars eius sit substantialis: de tota mente verificatur. queadmodum autẽ modi compræhendendi sint substantiales partes virtutis quæ mens dicit̃: difficulter dici posse arbitror. Nam cum mens sic vel sic intelligat: tunc virtutes eius intelligẽdi quæ sunt partes eius/accidentia esse nequeunt. quomodo autem sint partes substantiales atq̃ mens ipsa: difficilimũ est dictu/atq̃ cognitu. PHILOSOPHVS. Adiuua me parũ in hoc difficili: optime Idiota. IDIOTA. Mens virtualiter constat ex virtute intelligendi/ratiocinandi/imaginandi/& sentiendi: ita q̃ ipsa tota dicat̃ vis intelligendi/vis ratiocinandi/vis imaginãdi/& vis sentiendi. vnde ex his: tanq̃ suis constat elementis. & mens omnia in omnibus attingit suo modo. Et quia vt omnia sunt actu: sunt in sensu quasi in globo & indiscrete. & illa: in ratiõe/discrete. hinc est expressissima similitudo inter modum essendi omniũ vt sunt actu: & vt sunt in mente. nam vis sentiendi/in nobis est vis mentis: & hinc mens. sicut quælibet pars lineæ linea. Magnitudo enim in se extra materiam considerata: congruum exemplũ est eius quod petisti. Quælibet eñ pars eius: de toto verificatur. hinc eiusdẽ entitatis est: cuius totum. PHILOSOPHVS. Cum mens sit vna: vnde habet has cõpræhendendi virtutes? IDIOTA. Ab vnitate habet. Nam q̃ cõmuniter modo materiæ/aut compositi intelligit: habet quia vnitas vniens. q̃ singulariter: similiter ab vnitate quæ est singularitas. q̃ formaliter: ab vnitate quæ est immutabilitas. vnde q̃ diuidue intelligit: ab vnitate habet. diuisio enim ab vnitate descendit.

¶Quomodo nõ sit vnus intellectus in oĩbus hominib⁹. & quomodo numerus separatarũ mentium per nos innumerabilis est/deo cognitus. CAP. XII.

PHILOSOPHVS.

ADhuc de paucis: opto quid sentias audire. Aiunt quidã peripatetici: vnũ esse intellectũ in oĩbus hominibus. Alii vt quidã Platonici/nõ esse vnã intellectiuam animã: sed q̃ animæ nostræ sint eiusdem substantiæ cum anima mundi/quã dicunt esse omniũ animarũ nostrarũ cõplexiuã. sed differre dicunt animas nostras numero: quia habẽt diuersum operãdi modum. dicũt tamen eas in amimam mundi post mortem resolui. Quid tibi in hoc occurrit: dicito. IDIOTA. Ego mentẽ/intellectũ esse affirmo: vt supra audisti. mentem autẽ/vnam esse in omnibus hominibus: nõ capio. nam cũ mens habeat officium ob quod anima dicitur: tunc exigit cõuenientem habitudinẽ corporis adæquate sibi ꝓportionati. quæ sicut in vno corpore reperitur: nequaq̃ in alio est reperibilis. Sicut igitur identitas proportionis est immultiplicabilis: ita & identitas mentis quæ sine adæquata proportione corporis animare nequit. Sicut enim visus oculi tui non posset esse visus cuiuscũq̃ alterius/etiã si a tuo oculo separaretur & alterius oculo iungeretur/quia proportionẽ suam quam in oculo tuo reperit in alterius oculo reperire nequiret: sic nec discretio quæ est in visu tuo/posset esse discretio in visu alterius. ita nec

Plato.

Peripatetici.

Platonici.

intellectus discretionis illius: posset esse intellectus discretionis alterius. vnde hoc nequaq̃ possibile arbitror: vnũ esse intellectũ in oĩbus hominibus. Verũ quia numerus sublatus videt̃ quãdo tollitur variabilitas materiæ vt ex superioribus patet/ & mẽtis natura extra corp⁹ sit ab omni varietate materiæ absoluta: ideo forte Platonici dixerũt animas nostras in vnã animã cõmunem nostrarũ cõplexiuam resolui. sed hãc resolutionẽ nõ puto verã. nam q̃uis nos sublata varietate nõ capiam⁹ multiplicationẽ numeri: ꝓpter hoc tamẽ non desinit rerũ pluralitas quæ est diuinæ mẽtis numerus. vnde numer⁹ substãtiarũ separatarũ: nõ pl⁹ est nobis nũerus q̃ nõ numer⁹. quia adeo a nobis est nũerabilis: ꝙ neq; est par neq; ĩpar/ neq; magn⁹ neq; paruus/ neq; in aliquo cõuenit cũ numero per nos numerabili. quasi si quis audiret vocem maximã quã emisit maxim⁹ hominũ exercitus/ quẽ exercitũ/ emisisse ignorat: manifestũ est in voce quã audit/ cuiuslibet hominis vocẽ esse differentẽ & distinctã: tamẽ audiens nõ habet iudiciũ de numero. quare iudicat vocẽ vnã esse: quia modũ attingẽdi numerũ nõ habet. vel si in vna camera multę ardeãt cãdelæ/ & camera ab oĩbus illuminet̃: manet lumen cuiuslibet cãdelæ distinctũ a lumine alterius. & hoc experimur quãdo successiue exportãtur. quia minuit̃ illuminatio/ quãdoquidẽ exportata quælibet secũ suã illuminationẽ educit. Esto igit̃ ꝙ cãdelæ ardẽtes in camera illuminatiõe remanẽte extinguãtur/ & ꝙ quis intret illuminatã camerã: hic etsi videat claritatẽ cameræ/ tamẽ distinctionẽ & discretionẽ luminũ nequaq̃ attingere potest. immo nõ posset ille attingere luminũ pluralitatẽ ibi esse: nisi sciẽtiã haberet ibi esse lumina cãdelarum extinctarum. etsi hoc assecut⁹ esset scilicet ibi esse pluralitatem: tamẽ numero discernere vnũ lumẽ ab alio nũq̃ posset. Talia exẽpla in aliis sensibus adducere poteris: & ex illis te iuuare/ quomodo cum scientia pluralitatis/ stat quo ad nos impossibilitas discretionis numeri. qui autẽ attẽdit quomodo naturæ abstractæ ab oĩ varietate materiæ ꝑ nos qualitercũq; intelligibilis/ quo ad deum qui solũ est infinite absolut⁹ sunt simpliciter nõ abstractæ ab omni mutatiõe/ cũ ab eo mutari & in interitũ duci possint/ ipso solo deo secũdũ naturã immortalitatẽ inhabitãte: ille videt omnem creaturã/ numerũ diuinæ mẽtis aufugere nõ posse.

Exercitus vox.

Candelæ Lumen.

¶Quomodo id qđ Plato dicebat animã mundi & Aristoteles naturã/ sit deus qui operatur omnia in omnibus. & quomodo mentem creet in nobis. CAP. XIII.

Aĩa mundi Natura.

PHILOSOPHVS.

SAtis de hoc. Quid ais de anima mũdi? IDIOTA. Tẽpus non patit̃: omnia discuti. puto ꝙ animã mũdi vocauit Plato id qđ Aristoteles naturam. ego autẽ nec animã illam/ nec naturam aliud esse coniicio q̃ deũ omnia in omnibus operãtem: quem dicimus spiritũ vniuersorũ. PHILOSOPHVS. Plato dixit animã illam/ exemplaria rerum indelebiliter cõtinere/ & omnia mouere: Aristoteles naturam aiebat sagacem/ omnia mouentem. IDIOTA. Forte Plato voluit animam mundi esse vt animã serui scientis mentem domini sui/ & exequentem voluntatem eius: & hanc scientiam vocauit/ notiones/ seu exemplaria/ quæ nulla obliuione oblinũtur/ vt diuinæ prouidẽtiæ nõ deficeret executio. & id qđ Plato scientiam animæ mũdi appellauit: Aristoteles sagacitatem naturæ esse voluit/ quę habet sagacitatem exequendi/ imperiũ dei. ob hoc tribuerunt necessitatem cõplexionis illi animæ seu naturæ. quia necessitatur determinate sic agere: vt absoluta necessitas imperat. sed non est nisi modus intelligendi: quando scilicet mens nostra concipit deum quasi artem architectonicam/ cui ars alia executoria subsit/ vt conceptus diuinus in esse prodeat. sed cum voluntati omnipotenti omnia necessario obediant:

Aristoteles Plato.

E X A L I E N I S

tunc voluntas dei/alio executore opus non habet. nam velle cũ exequi in omnipotẽ
Vitrifica= tia coincidũt.quasi vt dum vitrificator vitrum facit/insufflat spiritum qui exequi=
tor spirit⁹. tur volũtatem eius/in quo spiritu est verbũ seu conceptus & potentia. nisi enim po
tẽtia & cõceptus vitrificatoris essent in spiritu quem emittit: nõ oriretur vitrũ ta
E le.Concipe igitur absolutam artem creatiuam per se subsistẽtem/ vt ars sit artifex/
X & magisterium magister.hæc ars habet in sua essentia necessario omnipotentiã: vt
S nihil resistere possit.sapientiam:vt sciat quid agat. & nexũ omnipotẽtiæ cũ sapien=
E tia:vt quod velit fiat.nexus ille in se habens sapiẽtiam & omnipotentiã spiritus est:
N quasi voluntas seu desideriũ.impossibilium enim & penitus ignotorũ: non est volũ
T tas seu desiderium.sic in pfectissima volũtate inest sapientia &omnipotentia.& a si=
E militudine quadam spiritus dicitur : eo ꝙ motus sine spiritu non est. adeo ꝙ & id
N quod in vento motionem facit & in omnibus aliis : spiritũ appellemus. Per motum
T autem omnes efficiunt quod volunt.quapropter vis artis creatiuæ/quæ est ars ab=
I soluta & infinita seu deus benedictus:omnia efficit in spiritu seu voluntate/ in qua
A est sapientia filii & omnipotentia patris/ vt opus eius sit vnius indiuisæ trinitatis.
Hunc nexum spiritũ seu volũtatem ignorarunt Platonici:qui hunc spiritum nõ vi
derunt deum/sed a deo principatum.& animã/mũdum(vt animã nostram intelle=
ctiuam nostrum corpus)animãtem putarunt.Neq; eum spiritum viderunt peripa
tetici:qui hanc vim naturã rebus immersam/ a qua est motus & quies/ posuerunt/
cum tamen sit deus absolutus in secula benedictus. ORATOR. O quãtum exhila=
ratus sum tam lucidam audiens explanationem.Sed quæso: vt iterum aliquo exem
plo nos iuues/ad cõcipiendũ mentis nostræ creationẽ in hoc nostro corpore.IDIO=
TA.Audiuisti iã ante de hac re.sed quia varietas exemplorũ inexpressibile clarius
facit:tibi morẽ geram.Ecce nosti mentem nostrã vim quãdam esse:habentẽ imagi=
nem artis diuinæ iam dictæ. Vnde omnia quæ absolutę arti verissime insunt:menti
nostræ vere vt imagini insunt. vnde mens est creata ab arte creatrice: quasi ars illa
seipsam creare vellet.& quia immultiplicabilis est infinita ars: oportet ꝙ tunc eius
Pictor sui. surgat imago/sicut si pictor seipsum depingere vellet. & quia ipse nõ est multiplica
bilis:tunc se depingendo oriretur eius imago.Et quia imago nunq̃ quantũcunq; p=
fecta(si perfectior & conformior esse nequit exemplari)adeo perfecta est:sicut quæ=
cunq; imperfecta imago/quæ potentiã habet/se semper plus & plus sine limitatiõe/
inaccessibili exemplari conformandi.In hoc enim infinitatem: imago modo quo po
test imitatur.quasi si pictor duas imagines faceret/quarum vna mortua videretur
actu sibi similior/ alia autem minus similis viua/scilicet talis quæ seipsam ex obie=
cto suo ad motum incitata cõformiorem semper facere posset: nemo hæsitat secun=
dam perfectiorem/quasi artem pictoris magis imitantẽ.Sic omnis mens/etiã & no=
stra quis infra oẽs sit creata:a deo habet vt modo quo potest/sit artis infinitæ perfe
cta & viua imago.quare est trina & vna:habens potẽtiam/sapiẽtiam/& vtriusq; ne=
xum/modo tali vt perfecta artis imago/scilicet ꝙ excitata possit se semp magis/ma
gisq; exemplari conformare.Sic mens nostra etsi in principio creationis non habet
actualem resplẽdentiam artis creatricis in trinitate & vnitate: habet tamen vim il
lam cõcreatam/per quã excitata/se actualitati diuinæ artis/cõformiorem facere po
test.Vnde in vnitate essentiæ eius est potentia/sapientia/ & voluntas . & coincidũt
in essentia magister & magisteriũ:vt in imagine viua artis infinitæ.quæ excitata se
actualitati diuinæ semp sine termino cõformiorẽ facere potest: pcisiõe ĩfinitæ artis
inaccessibili semp remanẽte.ORATOR. Mirabiliter & planissime:sed oro/quomo

do mens creando infundit? IDIOTA. Alias de hoc audisti. nūc iterū recipe alio exē plo idipm. AVCTOR. Et accepto vitro & pēdule iter pollicē & digitū suspēso / ipm tetigit vitrū: & sonū edidit. sonoq́ aliquātulū cōtinuato: fissum est vitrū / & cessauit sonus. Et aiebat. IDIOTA. In vitro pēdulo vis aliqua orta fuit per meā potētiā quæ vitrum mouit / vnde sonus ortus est. & dissoluta proportione vitri in qua sonus / & per consequens motus residebat: cessauit ibi motus. similiter motu cessante: sonus. Qz si virtus illa quia non dependebat a vitro / ob hoc non cessaret / sed sine vitro sub sisteret: exemplū haberes / quomodo vis illa creatur in nobis / quæ motum & harmo niam facit / & cessat illam facere per dissolutionē proportionis: licet ob hoc non ces set esse. sicut si ego tibi artem citharizādi in data cithara trado / cū ars a cithara da ta nō dependeat / licet in cithara sit tibi tradita: tunc cithara fracta ob hoc ars citha rizandi non est dissipata / etiam si nulla cithara tibi apta sit in mundo reperibilis.

¶ Quomodo mens de galactia dicit descēdere per planetas ad corpus & reuerti. & de notionibus spirituū separatorū indelebilibus / & nostris delebilib9. CAP. XIIII.

PHILOSOPHVS.

AD res raras & a sensu remotas: aptissima & pulcherrima adducis exempla. & quia solis occasus accedit / q nos nō sinet amplius cōmorari: dic oro quid sibi velint philosophi qui aiunt animas descēdere de galactia per planetas ad corpora / & sic reuerti ad galactiam. & cur Aristoteles volens exprimere vim ani mæ nostræ: a ratione incipit / dicēs / animā de ratione ad doctrinā / de doctrina ad in tellectibilitatem ascēdere. Plato vero cōtrario modo ait: ponēs intellectibilitatē ele mētum / & q degenerādo intellectibilitas fiat doctrina seu intelligētia / & intelligen tia degenerādo fiat ratio? IDIOTA. Ignoro scripturas. Sed forte primi q de descē su & ascēsu animarū dixerūt: idem dicere voluerūt qđ Plato & Aristoteles. nam Pla to ad creatoris imaginē respiciens quæ maxime est in intellectibilitate / vbi se mens simplicitati diuinæ cōformat / ibi elemētum posuit: & substantiā mentis posuit / quā post mortem remanere voluit. illa: ordine naturæ præcedit intelligētiam. sed dege nerat in intelligētiam: quādo recedit de diuina simplicitate in qua omnia vnum / & vult in se intueri omnia / vt quodlibet habet esse ab alio distinctum & propriū. dein de adhuc plus degenerat mens: quādo motu rationis cōpræhendit res non in se / sed vt forma est in variabili materia / vbi nō potest tenere veritatē / sed vergit in imagi nē. Aristoteles autem qui omnia cōsiderauit vt sub vocabula cadunt quæ motu ra tionis sunt imposita: facit elementū rationē. & rationem: forte dicit per disciplinam quæ fit per vocabula / ad intelligētiam ascendere. postea: altissime ad intellectibilita tem. vnde ponit elemētum rationē ad ascensum intellectus. Plato vero intellectibili tatē ad descensum eius. ita inter eos non videtur differētia: nisi in modo cōsideratio nis. PHILOSOPHVS. Hoc sic esto. Dic age / cum omnes philosophi dicāt omnem intellectum esse de substantia & accidente: quomodo hoc est verū de deo & materia prima? IDIOTA. Intellectus de deo est inflexus de ītellectu huius nominis ens: quia ens non entis / hoc est ens imparticipabiliter intellectū / est deus. & ille est idem ei qui de eo habetur qđ est substantia & accidēs: sed alio modo hoc est inflexe / cōsideratus. vnde intellectus de deo / est cōplexiuus omniū intellectuum de substātia & accidēte: sed est simplex & vnus. Intellectus vero de materia prima: est flexio quædā ab intelle ctu qui habetur de corpore. Si eñ corpus incorporee hoc est absq́ omnibus formis corporeis intelligis: illud idem qđ corpus significat ītelligis / sed alio modo / quia in corporee / qui proculdubio est intellectus materiæ. PHILOSOPHVS. Putasne mē

EXALIENIS

tes cœlestes secũdum gradus intellectuales creatas: & notiones habere indelebiles?
E IDIOTA. Puto alios angelos intellectibiles/vt sunt de supmo ordine/alios intelli-
X gẽtiales vt de secundo ordine/alios rationales vt de tertio. ac ꝙ in quolibet ordine
S sint tot gradus similiter: vt sic sint nouem gradus seu chori. & ꝙ mentes nostræ sint
E sic infra primũ gradum talium spirituum & supra omnem gradum corporalis na-
N turæ: quasi nexus vniuersitatis entium/vt sit terminus perfectionis inferioris natu-
T ræ & initium superioris. Arbitror etiam notiones spirituum beatorum extra cor-
E pus existentium: in quiete habere notiones inuariabiles & indelebiles obliuione/ob
N pręsentiã veritatis obiectaliter se indesinẽter offerẽtis. & hoc est meritum spirituũ:
T qui fruitionem exemplaris rerũ meruerunt. nostræ autem mẽtes ob sui informita-
I tem obliuiscũtur sæpe eorũ quę sciuerũt: aptitudine cõcreata permanẽte ad denuo
A sciendũ. Nam & si sine corpore excitari ad progressum intellectualem nõ possint: tamen ob incuriam/auersiones ab obiecto/& retractiones ad varia & diuersa/& corporeas molestias/notiones perdunt. Notiones enim quas hic in hoc mũdo variabili & instabili acquirimus secũdum conditiones variabilis mundi: non sunt confirmatæ. Sunt enim vt notiones scholasticorum & discipulorum proficere incipientium/& nondum ad magisterium perductorum. sed notiones illę hic acquisitæ/quando mẽs pergit de mundo variabili ad inuariabilem: similiter ad inuariabile magisteriũ trãsferuntur. quando enim particulares notiones transeunt in perfectum magisterium/desinunt esse variabiles in magisterio vniuersali: quæ erant particulariter fluidę & instabiles. sic sumus in hoc mundo docibiles: in alio magistri.

¶Quomodo mens nostra sit immortalis & incorruptibilis. CAP. XV.

PHILOSOPHVS.

Mens imortalis.

Restat nunc vt de immortalitate mentis nostræ quæ sentis dicas: vt quantũ fieri potuerit pro hac die de mente instructior factus/me in multis gaudeã profecisse. IDIOTA. Qui elemẽtum descensus intellectus intellectibilitatem ponunt: nequaq̃ sentiunt mentem depẽdere a corpore. qui elementum ascensus intellectus/rationẽ ponunt/& finem intellectibilitatem: mentem nequaq̃ cũ corpore interire admittunt. Ego autẽ nequaq̃ hæsito gustum sapientiæ habẽtes: immortalitatem mentis negare non posse. vti de hoc alias: oratori quæ tunc occurrerunt/patefeci. sic qui attendit intuitionem mentis attingere inuariabile/& per mentẽ formas a variabilitate abstrahi/& in inuariabilẽ regionẽ necessitatis complexionis reponi: ille nõ potest hæsitare mentis naturam ab omni variabilitate absolutam esse. Ad se eñ attrahit: qđ a variabilitate abstrahit. nam veritas inuariabilis figurarum geometricarũ: nõ in pauimentis sed mente reperitur. & dum anima per organa inquirit: id qđ inuenit/variabile est. dum per se inquirit: id qđ inuenit stabile/clarum/lympidum/& fixum existit. Non igitur est de natura variabiliũ quæ sensu attingit: sed inuariabilium quæ in se inuenit. Sic ex numero: potest immortalitatis eius ostẽsio conuenienter venari. Nam cum sit numerus viuus/scilicet numerus numerans/& omnis numerus in se incorruptibilis/licet in variabili materia cõsiderat⁹ variabilis videatur: mentis nostræ numerus non potest concipi corruptibilis. quomodo tunc auctor numeri incorruptibilis: corruptibilis videri posset? Neq; aliquis numerus: potest mentis numerãdi virtutem euacuare. vnde cũ motus cæli per mentem numeretur/& tempus sit mensura motus: tempus/mentis virtutem nõ euacuabit/sed manebit vt omnium mensurabilium terminus mẽsura & determinatio. Ostendunt instrumenta motuum cælestium/quæ a mente humana procedunt: motũ non

tam mensurare mentẽ/q̃ mens mensurat motum.vnde mens:motu suo intellectiuo omnẽ successiuum motũ videt cõplicare.mens ex se exerit motũ ratiocinatiuum:sic est forma mouẽdi. Vnde si quid dissoluitur:per motũ hoc fit. quomodo ergo forma mouẽdi per motũ dissolueret? Mens cũ sit vita intellectualis seipsam mouẽs / hoc est vitã quæ est eius intelligere exerens:quomodo nõ semper viuit? Motus seipsum mouens:quomodo deficit? habet em̃ vitã sibi cõpaginatã/per quã est semper viuẽs / sicut sphera semp rotunda per sibi cõpaginatũ circulũ. Si illa est mẽtis cõpositio quæ numeri ex seipso cõpositi: quomodo in nõ mentẽ resolubilis? Sic si mens est coincidẽtia vnitatis & alteritatis/vt numerus:quomodo diuisibilis/cũ diuisibilitas in ea sit cũ indiuisibili vnitate coincidẽs? Si mẽs cõplicat idem & diuersum cũ intelligat diuisiue & vnitiue : quomodo destruet? Si numerus est modus intelligẽdi mentis / & in eius numerare/coincidat explicatio cũ complicatione:quomodo deficiet? virtus em̃ quæ explicãdo cõplicat:minor fieri nequit.mentẽ autẽ hoc agere manifestũ est.nam qui numerat explicat vim vnitatis:& cõplicat numerũ in vnitatẽ. Denarius em̃ est vnitas ex decẽ cõplicata.sic qui numerat:explicat & cõplicat. Mens est imago æternitatis.tẽpus vero explicatio.explicatio autem semper minor imagine cõplicationis æternitatis. Qui autẽ attendit ad iudicium mentis illi cõcreatũ/per quod de omnibus rationibus iudicat/ac ꝙ rationes ex mente sunt:videt nullam rationẽ ad mẽtis mẽsuram attingere. Manet igitur mens nostra omni ratione immẽsurabilis/infinibilis/& interminabilis:quã sola mens increata mẽsurat/terminat/atq; finit/sicut veritas suã/& ex se/i se/& per se creatam viuã imaginem. Quomodo periret imago q̃ est relucẽtia incorruptibilis veritatis:nisi veritate cõmunicatam relucẽtiam abolẽte? sicut igitur impossibile est ꝙ ĩfinita veritas cõmunicatam relucentiã subtrahat/ cũ sit absoluta bonitas:ita est impossibile ꝙ eius imago quæ nõ est nisi cõmunicata relucẽtia eius/vnq̃ deficiat.sicut postq̃ per solis relucẽtiam cœpit esse dies:nunq̃ sole lucente dies deficiet. Cognata religio/quæ hunc innumerabilẽ populum in hoc anno romã/& te philosophũ in vehementẽ admirationẽ adduxit/quæ semper in mundo in modorũ diuersitate apparuit:nobis esse naturaliter inditam/nostræ mẽtis immortalitatẽ ostendit.vt ita eis nota sit nostræ mentis immortalitas ex cõmuni omnium indubitata assertione:sicut nostræ naturæ humanitas. Non em̃ habemus certiorem scientiam nos esse homines/q̃ mentes habere immortales : cũ vtriusq; scientia sit cõmunis omnium hominũ assertio. Hæc sic cursim dicta ab idiota:grate recipito.ꝙ si non sint talia quæ sponsione oratoris audire expectabas:aliqua tamẽ sunt/ quæ tibi fortassis ad altiora qualecunq; adminiculũ afferre poterunt. ORATOR. Interfui hoc sancto & mihi dulcissimo colloquio/multũ mentem tuam de mẽte profunde differentem admirans:indubio nunc experimento certissimum habens/mentem/vim omnia mensurantem existere.gratias tibi habens optime idiota/tum mea parte/tum istius aduenæ philosophi/quem adduxi: qui spero consolatus abibit. PHILOSOPHVS. Non me puto fœliciorem diem hactenus hac ista/vixisse:nescio quid succedet.tibi oratori/atq; tibi idiotæ viro admodũ theorico immortales habeo gratias:orans nostras mentes ad æternæ mentis fruitionem hoc diuturno colloquio/miro desiderio incitatas/fœliciter perduci.

Tertii idiotæ qui est de mente Claris. Patris Nicolai de Cusa: quem absoluit in monasterio Vallis castri prope Fabrianũ. XXIII. Augusti.

FINIS.

Idiotæ:de staticis experimentis Dialogus Quartus.
Interlocutores Auctor.Idiota.Orator.

Statica experimenta: sunt stateræ experimenta.

FRequentabat cõsortium idiotæ orator ille Romanus:vt aliquãdo viri illius cõceptus/qui sibi grati erant audiret. Dumq; orator laudaret stateram quasi iustitiæ trutinã atq; reipublicæ pernecessariũ instrumẽtum:idiota respondit. IDIOTA. Q uis nihil in hoc mundo pcisionẽ attingere queat: tamen iudicium stateræ verius experimur.& hinc:vbiq; acceptat.Sed dicito quæso cũ non sit possibile in eadẽ magnitudine esse idem pondus in diuersis diuersam habẽtibus originẽ:an ne quisq̃ experimentales ponderũ conscripserit differentias? ORATOR. Neq; legi/neq; audiui. IDIOTA. Vtinã quisq̃ nobis hanc cõsignationem præsentaret:supra multa volumina caripẽderẽ. ORATOR. Si tibi cordi esset vt faceres:puto per neminẽ melius fieri. IDIOTA.Quisq; volens faceret cũ sit facile:sed mihi deest opportunitas. ORATOR. Dicito vtilitatem & modũ:videbo si aut ego/aut alius efficere queat. IDIOTA. Ego per ponderũ differentiam/arbitror ad rerũ secreta verius pertingi:& multa sciri posse verisimiliori coniectura. ORATOR. Optime ais. Sic em̃ propheta quidam ait:pondus & stateram iudiciũ domini illius esse/qui omnia creauit in numero/pondere/& mẽsura/& fontes aquarũ librauit/& molem terræ appẽdit/vt sapiens scribit. IDIOTA. Si igitur mensura aquæ vnius fontis nõ est eiusdem ponderis alteri/cuius est similis mẽsura alterius:iudiciũ diuersitatis naturæ vnius & alterius/melius statera q̃ alio attingitur instrumẽto. ORATOR. Probe ais. Admonet Vitruuius de architectura scribens/locum habitationis eligẽdum/habẽtem leuiores & magis aereas aquas: & graues atq; terreas habẽtem/declinandum. IDIOTA. Sicut igitur eiusdem fontis aquæ videtur eiusdem ponderis & naturæ:sic diuersorũ/diuersi ponderis. ORATOR. Videntur/ais: quasi aliud sit in veritate. IDIOTA. Fateor ex tempore pondus variari:licet aliquando imperceptibiliter. Nam indubie aliud est pondus aquæ vno tẽpore:aliud alio. Sic & aliud pondus aquæ circa fontem:aliud in distãtia a fonte.sed hæ differẽtiæ vix perceptibiles/pro nullis habẽtur. ORATOR. Arbitraris sic in omnibus esse:vti dixisti in aqua? IDIOTA. Arbitror certe.nã nequaq̃ est eiusdem ponderis identitas magnitudinis quorũcunq; diuersorum.vnde cum aliud sit põdus sanguinis & vrinæ hominis sani & ĩfirmi/iuuenis & senis/ Alemãni & Afri/ nõne maxime conferret medico habere has oẽs differẽtias annotatas? ORATOR. Maxime certe.immo per pondera cõsignata:se quis admirabilẽ constitueret. IDIOTA. Arbitror em̃ medicum verius iudicium ex pondere vrinæ pariter & colore simul/facere posse:q̃ ex fallaci colore. ORATOR. Certissime. IDIOTA. Sic etiam cum hærbarũ radices/stipes/folia/fructus/semina/& succus suum habeant pondus: si omniũ hærbarũ pondera consignata essent cũ varietate locorum / naturã omniũ medicus attingeret melius in põdere & sapore/q̃ fallaci gustu. ORATOR. Optime dicis. IDIOTA. Sciret deinde ex collatione ponderũ/hærbarũ/ ad pondus sanguinis vel vrinæ:dosim applicationis ex concordantia & differẽtia medicaminis attingere/& prognostica admiranda facere. & sic staticis experimẽtis ad omne scibile:præcisiori coniunctura accederet. ORATOR. Mirandum multum:q; in ponderũ signatura/hactenus desides fuerunt tot laboriosi inuestigatores. IDIOTA. Nonne putas si aquã ex stricto foramine clepsydræ fluere in peluim permitteres/quousq;

Aqua. Vitruuius

Sanguis
Vrina
Sanus
Infirmus
Iuuenis
Senex
Alemãnus.
Afer
Hærbæ
Radices
Dosis.

sani adolescentis pulsum centies sentires/& similiter ageres in adolescente infirmo: inter aquas illas/ponderis cadere differẽtias? ORATOR. Quis dubitat? IDIOTA. Ex pondere igitur aquarũ ad diuersitatem pulsuum in iuuene/sene/sano & infirmo perueniretur: & ita ad morbi veriorem notitiam. cum aliud pondus in vna infirmitate: aliud in alia necessario eueniret. Vnde perfectius fieret iudicium ex experimẽtali pulsuum tali differẽtia & pondere vrinæ: q̃ tactu venæ & colore vrinæ tantum. ORATOR. Optime ais. IDIOTA. Adhuc si spiritum seu anhelitũ per inspirationẽ & expirationẽ iam dicta ponderũ aquæ habitudine attingeret: nonne adhuc præcisius iudicium faceret? ORATOR. Fateor certe. IDIOTA. Si em̃ fluente aqua ex clepsydra centũ numeraret expirationes in puero/& similiter in sene: nõ est possibile aquas eiusdem ponderis euenire. Sic dico in aliis diuersis ætatibus & cõplexionibus. Vnde quãdo medico constaret põdus expirationis sani/aut pueri/aut adolescẽtis/& similiter ægrotantis varia infirmitate: indubie tali experimẽto ad notitiam sanitatis & casus ab ipsa/atq̃ ad dosim remediorum certius perueniret. ORATOR. Immo etiã ad coniecturas periodi. IDIOTA. Bene ais. Si em̃ reperiret in sano adolescẽte pondus senis & decrepiti: coniiceret illum certius moriturũ/& tales faceret admirabiles coniecturas. Adhuc si in febribus per similẽ modum paroxysmos calidos & frigidos/per ponderũ aquæ differẽtiam annotaret: nonne morbi efficaciã ac remedii opportunitatem verius attingere posset? ORATOR. Indubie posset. experiretur em̃ victoriam vnius qualitatis super aliã/caloris super frigus/aut ecõuerso: & secũdum repertam habitudinẽ medelas applicaret. IDIOTA. Adhuc dico in variis nationibus/& regionibus/& tẽporibus ista variari in identitate ætatis. vnde varietatem ponderũ secundum omnia designari: q̃uis difficile/tamen vtilissimũ esset. ORATOR. Sic est vt ais. IDIOTA. Videtur autẽ q̃ pondus omniũ rerum considerandum esset. vti medium diuersitatis ponderũ rerum medii climatis in diuersis climatibus. vt si pondus hominis in cõparatione ad aliud animal considerãdum esset: tunc homo est cõsiderãdus/nõ vt septẽtrionem aut meridiem/vbi hincinde est excessus/sed potius vt clima medium inhabitans. ORATOR. Optime ais. Veteres clima illud dia rhodou appellarũt. nã ab oriente ad occasum per Rhodum insulam tendit. Sed quæso si totius hominis pondus in cõparatione ad aliud aliquod animal quæreres: quomodo procederes? IDIOTA. Hominẽ ĩ libra ponerem. cui simile põdus appẽderem in alia parte. deinde hominẽ in aquam mitterem: & iterũ extra aquã ab alia parte æquale appẽderem/& diuersitatem ponderum annotarẽ. facereq̃ id idem cũ animali dato: & ex varia diuersitate põderũ/quæsitum annotarem. Post hoc attenderem ad ponderũ hominis & animalis diuersitatẽ extra aquam: & secundum hoc moderarer inuẽtum & cõscriberem. ORATOR. Hanc moderationẽ nõ capio. IDIOTA. Ostendam tibi (inquit) & accepto ligno leui/cuius pondus vt tria & aquæ eiusdẽ magnitudinis vt quinq̃ ipsum ĩ duas diuisit inæquales partes. quarũ vna habuit duplam magnitudinẽ: alia simplam. ambas in cuppam altam posuit: & cum fuste tenuit ac aquam superfudit. & fuste retracto ascenderũt ligna ad aquæ superficiem/& maius lignũ citius q̃ minus. Ecce (aiebat) tu vides diuersitatẽ motus in identitate proportionis ex eo euenire: quia in leuibus lignis/in maiori est plus leuitatis. ORATOR. Video. & placet multum. IDIOTA. Sic dico moderationem fieri debere. Si em̃ homo ob magnitudinem super animal plus grauitatis haberet: citius in aquam q̃ animal eiusdem proportionis descenderet. quare tunc oporteret moderationem repertę differẽtiæ diminuendo proportionabiliter fieri/secundum

Pulsus.
Anhelitus complexio.
Periodus.
Calor Frigus.
Climata.
Homo Aliud aĩal.
Lignum Aqua.

excessum. ORATOR. Intelligo nunc. Sed dicito quomodo resistit aqua: ne descendat lignũ. IDIOTA. Vt maior grauitas minori. quare si lignũ rotundum in ceram presseris & extraxeris / locũ aqua implendo / & huius aquæ pondus / similiter & ligni notaueris: comperies si pondus ligni excedit pondus aquæ: lignũ descendere. si non: natare / & supra aquã partem proportionalem ligni manere secundũ excessum ponderis aquæ super pondus ligni. ORATOR. Cur dicis de rotũdo ligno. IDIOTA. Si fuerit latæ figuræ: de aqua plus occupabit / & eleuatius natabit. Hic naues ĩ aquis paucæ ꝓfunditatis: esse deberẽt latioris fundi. ORATOR. Continua inceptum: an aliter pondera animalium attingi possint? IDIOTA. Possent puto. Nam si tinã vsq; ad summũ aqua impleres / ipsamq; in alia locares. deinde hominis põdus extra aquã

Animalia. caperes / post hoc / ipm ĩ tinã illã descẽdere faceres: & aquã quæ efflueret colligeres & põderares / & pariformiter in alio aut homine / aut animali / aut alia re quacũq; procedẽdo: ex diuersitate ponderũ / subtili ratione quæsitum attingeres. ORATOR.

Metalla. Subtiliter multum aliquando equidem audiui / hoc ingenio metallorum differentiam repertam: atq; nõnullos annotasse quãtum fusio vnciæ ceræ colligit auri / argẽti / cupri / & ita de omnibus metallis. IDIOTA. Laudãdus est ille: qui per fusionẽ magnitudinem intelligit. Vidit enĩ si aurũ / tantũ loci occuparet / quantũ vncia ceræ: ꝙ tunc eius pondus tantũ esset. Ita de aliis metallis. Nam certissimũ est aliud esse pondus auri / aliud argẽti / & cæterorum in æqualitate magnitudinis: & aliud cuiuslibet pondus in aere / aliud in aqua / aliud in oleo / aut in alio liquore. Vnde si quis pondera illa omnia signata teneret: ille profecto sciret quãtum vnũ metallum est grauius altero in aere / & quantũ in aqua. Hinc data quacunq; massa: per ponderũ eius diuersitatem ĩ aere & aqua / sciri posset cuius metalli massa esset & cuius mixturæ. Et sicut dictũ est de aere & aqua: ita etiam de oleo dici posset / aut alio quocũq; liquore in quo experientia facta fuisset. ORATOR. Sic absq; massæ fusione & metallorũ separatione mixtura attingeretur: & ingenium istud in monetis vtile esset / ad sciendũ quantũ cupri immixtũ sit auro / aut argento. IDIOTA. Recte ais. Valeret enĩ plurimum

Sophistica. ad sophistica chalcimica opera cognoscenda: quãtum a veritate deficerent. ORA-

Chalcimia. TOR. Si quis igitur librũ ponderũ conscribere proponeret: illum etiam varietatẽ metalli cuiuslibet annotare oporteret / vt videtur. nam alterius ponderis est aurum vngaricũ / alterius aurum obrizon. Ita de singulis metallis. IDIOTA. Ex præmissis constat: vti in fontibus / ita & mineris diuersitatem ponderis reperiri. Aurũ tamen vbicũq; reperiatur: semper est ponderosius q̃ aliud metallum. Vnde species illa auri intra quãdam põderis latitudinẽ variari reperitur. Ita de reliquis. ORATOR. An ex habitudine ponderũ metallorũ: valorum venari possit habitudo? IDIOTA. Plũbum est auro similius in pondere: sed in perfectione nequaq̃. Vnde nõ ad vnum pondus tm̃ attendendum censeo: sed ad singula põdera. Nam ad pondera ignis fusionis tam auri q̃ plumbi si quis attendit: minus reperit plũbum ad aurũ accedere q̃ aliud metallum. & si quis ad pondera ignis in ferri fusione attendit: ei occurrit ferrũ plus accedere ad aurum q̃ aliud metallum / licet quo ad pondus grauitatis minus. Vnde omnia põdera attendi debẽt / nõ grauitas tantũ: & tũc cõperimus argẽtũ auro propinquius. ORATOR. Vitruuius ait de pondere naturæ auri: ꝙ solum in argẽto viuo submergitur / quãtũcũq; etiã paruæ grauitatis fuerit / aliis metallis supranatãtibus quãtũcũq; magnæ molis existant. IDIOTA. Argẽtum viuũ cũ omnib⁹ metallis cõiungibile est propter cõmune qđ est in ipso & illis: sed magis amorose auro adhæret / sicut minime ꝑfectũ / suæ propriæ naturæ ꝑfectissimę. hinc qui chalcimicis

Vitruuius

vacant/argentũ viuum in igne domare studet:quousq̃ nõ solum nõ fugiat ab igne/ sed omnia metalla quibus iungitur secũ fixa teneat.& nõ solum hoc:sed & in põdus auri stringat/remanẽte fluxibili & malleabili humiditate / atq̃ tingat colore fixo & permanẽte. ORATOR. Putas eo posse efficere qđ proponunt? IDIOTA.Præcisio manet inattingibilis:sed quãtum profecerint statera ostẽdit/sine qua nihil certi effi cere potuerũt.iudicio em̃ ignis & stateræ:huius rei inquisitio pmittit.ORATOR. Possent similiter lapides omnes preciosi ponderari? IDIOTA. Non dubiũ vno ingenio omnia fieri posse.nã aliud est pondus diamãtis in ordine ad æqualẽ magnitudinẽ plumbi/& aliud saphiri similiter in ordine ad æqualitatẽ magnitudinis plũbi. & ex diuersitate scitur habitudo plumbi ponderũ vtriusq̃.& ita de omnibus lapidibus.vnde perutile esset pondera ista via statici experimẽti conscripta haberi cũ suis originũ differẽtiis/vt si quæ sophisticatiões in beryllo aut crystallo colorato fierẽt: depræhẽdi possent. ORATOR. Etiam cũ aliud sit pondus lapidis in aere/ aliud in aqua/aliud in oleo:pulchrũ esset istas diuersitates haberi/vt sine habitudine ad plũbum/vel aliud tertiũ/differẽtia ponderũ sciretur. IDIOTA. Optime dicis. ORATOR. Dicito:si tibi occurrit virtutes lapidũ/aliquo ingenio põderari posse? IDIOTA. Puto q̃ virtus magnetis ponderaretur:si posito in libra ferro in vna parte/ & magnete in alia vsq̃ ad æquilibrium/deinde si amoto magnete / tanti ponderis alio graui in locum posito / magnes supra ferrum teneretur/ ita q̃ ferrum in bilance eo sursum ad magnetẽ moueretur/quo moto extra æqualitatẽ in alia parte põdus aggrauaret/quousq̃ ferrũ ad æqualitatem rediret/magnete immoto remanẽte:puto q̃ per hoc pondus retrahens/virtus magnetis ꝓportionabiliter põderata dici posset.Similiter etiã virtus diamãtis venaret ex hoc:q̃ magnetẽ prohibere dicitur/ne ferrũ attrahat.& aliæ aliorũ lapidũ virtutes suo modo/atq̃ etiã ex diuersitate magnitudinis corporis/cũ in maiori corpore sit maior virtus. ORATOR.Nõne etiã experiri posset artifex:quãtum argẽti viui & quãtum sulphuris cõtineat quodlibet metallum/& similiter lapides? IDIOTA. Posset certe ex concordantia & differẽtia ponderũ omnia talia propinque inuestigare.& similiter elemẽta argenti viui ex diuersitate ponderis sui/in aere/in aqua/& in in oleo cõparata ad aquã & oleum/& cineres eiusdem magnitudinis ponderatos.sic & de sulphure.ita & per hoc ad omniũ metallorũ & lapidum elemẽta/& pondus elementorũ coniectura veriori pertingere posset. ORATOR. Pulchra sunt hæc.nonne/& ita in hærbis/& lignis/& carnibus/ & animalibus/& humoribus? IDIOTA.In omnibus puto.Nam ponderato ligno & illo exusto:cineribus ponderatis scitur quantũ aquæ fuit in ligno.solum em̃ aqua & terra pondus graue habẽt.Scit̃ similiter ex diuersitate ponderis ligni in aere/aqua/ ac oleo : qunato aqua illa quæ in ligno est grauior aut leuior est aqua fontis pura. & sic quãtum aeris.ita de diuersitate ponderũ cinerũ:quãtum ignis.& venãtur sic elementa veriori cõiectura:licet præcisio sit semper inattingibilis.& vti de ligno dictũ est:ita de hærbis/carnibus/& aliis. ORATOR. Nullum purũ dabile dicit̃ elementum:quomodo hoc experimur per staterã? IDIOTA. Si quis positis centũ libris terræ in poto testaceo colligeret successiue ex hærbis aut seminibus ĩ terrã iactis prius ponderatis/centũ libras/& iterũ terram ponderaret:in pauco ipsam in pondere reperiret diminutã.ex quo haberet : collectas hærbas pondus ex aqua potius habere. aquæ igitur in terra ingrossatæ terrestreitatẽ attraxerunt:& operãte sole in hærbã sunt cõdensatæ.si hærbæ illæ incinerent̃:nõne per coniecturã ex ponderũ omniũ diuersitate attingeres quantũ terræ plus centũ libris reperires:& illud aquã attulisse

Argentum viuum. Chalcimię vanitas. Gemmæ.

Virtutes Magnes Ferrum.

Diamas.

Argentum viuum. Sulphur. Elementa.

Lignum Hærbæ Carnes animalia humores.

manifestum est? cōuertunt enim elementa vnū in aliud per partes: vti experimur vitro in niue posito/aerem in vitro in aquā cōdensari/quā in vitro fluidā reperimus. sic experimur certā aquā in lapides verti: vti aquā in glaciem. & virtutē induratiuā ac lapidificatiuā certis fontibus inesse: qui imposita indurāt in lapidē. Ita etiam fert aquā quandā in vngaria reperiri: quæ ob virtutem vitrioli quæ in ea est/vertit ferrū in cuprū. ex talibus eñ virtutibus: cōstat aquas nō esse pure elemētares/sed elemētatas. & delectabile multum esset omniū talium aquarū variarū virtutū habere pondera: vt ex diuersitate ponderū in aere & oleo/ad coniecturas virtutū appropinquaremus. ORATOR. Sic & de terra? IDIOTA. Immo & de terra. quoniā vna est ferax/alia sterilis. & in vna reperiunt lapides & minerę: quæ nō reperiuntur in alia. Terrarū igit diuersarū pondera varia in aqua/aere/& oleo scire multum vtile esset ad secreta naturæ ꝑquirēda: ita & ex vinorū/ceræ/oleorū/gūmarū/alluminū/squillarū/porrorū/alliorū & omniū taliū/ponderū varietate: virtutes quæ varie illis insunt aliquatenus venari posse arbitror. Et totius terræ pondus: coniectura assequi possemus. Nam circūferētia agnoscitur & diameter. ex quo haberi potest capacitas continētiaq; in numero milliariorū. igitur numerato vno digito solido terræ: facile deduci potest totius capacitatis pondus. ORATOR. In maximo volumine ista vix cōscriberent. IDIOTA. Experimētalis scientia: latas deposcit scripturas. quāto eñ plures fuerint: tanto facilius de experimētis ad artem quæ ex ipsis elicit posset deueniri. ORATOR. Forte ad aeris pondus: etiā aliquādo per coniecturas subtiles ascēderet? IDIOTA. Si quis in libra magna/parte vna appēderet multā lanā & siccam atq; adunatā/& alia parte lapides vsq; ad æquilibriū in loco & aere tēperato/experiret aere ad humiditatē declināte pondus lanę crescere/& aere ad siccitatem tendente decrescere. vnde hic tali differētia aerem ponderaret/atq; verisimiles cōiecturas de tēporum mutatione faceret. Sic si quis solis vigorē varium attingere cuperet/in variis climatibus: hic si de fertilioribus agris tā vnius q̄ alterius climatis mille grana aut tritici/aut ordei/ponderaret/ex diuersitate ponderū experiret varium solis vigorē. numero eñ atq; agro æque fertili existēte: quoad locū quēlibet/differētia nō nisi ex sole esse poterit. Sic etiā differētiam venari posses vigoris solis in loco mōtiū & vallium in eadē linea ortus & occasus. ORATOR. Nonne si quis ex alta turri lapidē cadere sineret fluente ex stricto foramine aqua in peluim/aquā interim effluxā ponderādo/& similiter ligno æqualis magnitudinis cadente idem fecerit: ex diuersitate ponderum aquæ ligni & lapidis/posset ad aeris pondus deuenire? IDIOTA. Si quis in diuersis æqualibus turribus & diuersis tēporibus hoc faceret: posset tādem ad cōiecturam pertingere. citius tamen ad aeris pōdus pertingeret per figurarum varietatē in æqualitate grauitatis: vt si librā plumbi in figura sphęrica de turri cadere sinerē/aquā ex clepsydra colligēdo/& deinde librā similis plumbi ī figura lata emitterē similiter aquā colligēdo: ex diuersitate pōderū aquarū pondus aeris attingeret. experimur eñ aues extēsis alis fixius manere. quia plus de aere occupāt. sicut & in aqua citius descēdit graue cōpactum in sphærā/q̄ in quadrū extensum. Et forte adhuc videt facilius posse pōderari aer. vt si implerētur æquales folles æqualiter in diuersis tēporibus & locis. ex motu eñ illorū æqualiū folliū per æquā altitudinē stillata aqua per clepsydram tēpore motus/& ea ponderata: ex ꝓportione ponderis aquæ ad aquā variorū locorū aut tēporū/id agnosci posset facile. secūdū eñ ꝓportionē excessus ponderosioris aquæ esset excessus leuitatis aeris illius follis sup aeris aquæ minus ponderātis leuitatem. immo ponderata clepsydra/inuentoq; pondere

Terra.

Aer.

eius vnius libræ/quæ aere plena obturato cera superiore foramine in fundo aquæ sit detenta:si pondus libræ præcise/superpositum/clepsydram in fundo detinet/præcise aer clausus bilibralis est leuitatis.sic potes scire aeris ad aerem in diuersis locis/temporibus/& regionibus/satis propinque leuitatum proportionem. Potes & per follē simili ingenio fumū aut ventum ponderare.si repletum aere follem/in fumo/claudēdo aerem expiras/aperiendo fumus follem implebit:quem vt aerem ponderare poteris/& periculum facere vter fumus an aer leuior/& quāto leuior.& ita de vento.Posses & ex motu fumi stillatis aqueis clepsydræ guttis & motu ignis sursum stillatis itidem aquæ clepsydræ guttis leuitatem ignis super fumum & aerem coniectare.Et quæ dicimus de clepsydris aquatilibus:forte melius tētari possent per clepsydras arenales factas ex vitro aut fictili terra/ vno foraminis meatu in summitate/& vno angusto in vasculi fundo : qui clauderetur cera aut digito vsq; ad momentum quo ponderum pericula essent faciēda. Tunc aperiēdo angustum fundi meatum/& fluentem arenam tempore motus leuium aut grauium in peluim recipiendo:si arena vt aqua ponderaretur/ex pondere arenæ ad arenam/rerū pondera satis propinqua coniectura cognoscerentur. Et sicut superioribus ingeniis per diuersitatem figurarum/aeris pondus posset coniectari:ita & aquæ venari posset/atq; ecōuerso figurarum varia capacitas. ORATOR. Audiui quodam instrumēto voluisse nonnullos maris profunditatem venari. IDIOTA. Cum plumbo fieret formato ad instar lunæ octo dierum : ita tamen q cornu vnum sit ponderosius / & aliud leuius/ & in leuiori pomum aut aliud leue tali instrumēto appendatur / q plumbo in fundum pomum trahente / & primo cum ponderosiori parte terram tangente / & se sic successiue inclinante : pomum de cornu liberatum sursum reuertatur / habita scientia per simile plumbum & pomum in alia aqua notæ profunditatis. nam ex diuersitate ponderum aquæ ex clepsydra a tempore proiectionis plumbi & reuersionis pomi in diuersis aquis scitur quæsitum. ORATOR. Credo tali & aliis modis profunditatem aquarum inuestigari posse. Sed dicito : nonne etiam velocitas motus nauis coniici sic poterit? IDIOTA. Vt/quo pacto? ORATOR. Scilicet per proiectionem pomi in aquam ex prora : & fluxum aquæ ex clepsydra quousq; pomum ad puppim peruenerit / atq; comparatione ponderum aquæ vno & alio tempore. IDIOTA. Immo illo / aut alio modo scilicet per teli ballistæ vibrationem / & accessum nauis ad sagittam citius & tardius cum aqua clepsydræ. ORATOR. Scientia virium arcuum & ballistarum videtur proportionaliter inquiri posse : per fluxum aquæ ex clepsydra ab eo puncto temporis quo sagitta diametraliter sursum mittitur & reuertitur ad terram / ita q in diuersis ballistis æqualis sit sagitta? IDIOTA. Vis ballistarum/bombardarum/immo & ventorum volatuum auium sic & cursuum hominum/& animalium atq; virium/& quicquid simile dici potest:coniecturaliter ex staticis experimentis atq; fluxu aquæ ex clepsydra poterit inuestigari. ORATOR. Quomodo fortitudo hominis scietur? IDIOTA. Videbis quantum pōderis in bilance vna/positus homo per attractionem alterius vacuæ bilancis ad æqualitatē leuare possit.deinde huius hominis pondus de pondere eleuato defalcabis:quod superest ex grauitate/fortitudini hominis proportionatur. ORATOR. Sic etiam spiritus hominis ponderari posset. IDIOTA. Aliud est pondus hominis attrahentis & tenentis anhelitum / aliud expirantis / & aliud viui / & aliud mortui:& sic in omnibus animalibus. Vnde pulchrum esset has differentias habere annotatas in diuersis animalibus/ & diuer-

Fumus
Ventus.
Profunditas.
Velocitas.
Clepsydra.
Arcus
Ballista.
Bōbardæ.
Venti.
Volatus
Cursus.
Robur.
Fortitudo.
Spiritus.

sis hominibus / & diuersis hominum ætatibus: vt ad pondus spirituum vitalium coniectura ascendere posset. ORATOR. Nonne calorem & frigus / siccitatē & humiditatem temporis: possemus tali modo venari? IDIOTA. Possemus certe. Nam si notaueris pondus aquæ tempore gelu ante congelationem & post: varium reperies. glaciem enim cum videas supra aquam natare: scis eam aqua leuiorem. vnde secundum frigoris intensitatem: maior est ponderis variatio. Sic etiam si tempore caloris aquam exposueris aeri: pondus secundū tempus variatur. Aut si lignum viride ponderaueris / & post tempus aliquod eius pōdus mutatum repereris: cognosces ex hoc frigoris & caloris excessum. sic & humiditatis & siccitatis. ORATOR. Nōne & tempus diei ponderari sic potest? IDIOTA. Si aquam ex clepsydra ab ortu ad ortum solis ceperis & ponderaueris / & iterum fluere alia die ab ortu feceris: ex proportione ponderis effluxæ aquæ ad primum pondus horam & tempus diei scire poteris. ORATOR. Forte tempus anni. IDIOTA. Immo si per annū ab ortu ad occasum per clepsydram omnium dierum notam signaueris: poteris & diem mensis & horam diei coniecturaliter per stateram semper attingere. licet diebus illis quando parua est breuitas earūdem: variatio minus certa q̄ aliis. ORATOR. Video tali ingenio vsq; ad motum corporum cælestium pertingi posse: vt Nembroth fecisse & Hipparchus scripsisse feruntur. IDIOTA. Recte ais: licet tunc opus sit diligenti ratiocinatiōe. Nam si quis in linea meridionali / stella fixa notata: ex clepsydra aquā vsq; ad stellæ reditum colligeret / faceretq; similiter de sole ab ortu ad ortū: hic motum solis ad orientem ex diuersitate minoritatis ponderis aquæ motus stellæ de linea meridiana vsq; ad reditum ad eandem / & motum solis de ortu ad ortum reperiret. nam quāto minor esset: tanto in comparatione ad pondus totius / motus minor esset in ordine ad circulum æquinoctialem / non zodiacum qui super polos mūdi nō est descriptus / sed suos. Sic si quis per eandem stellam experiri vellet quantū sol motus esset in quindecim diebus: hoc eodem modo ex varia distantia ortus solis in ordine ad situm stellæ in linea meridiana facere posset. puta si hodie distantia situs stellæ in linea ab ortu solis in clepsydra reperitur in ꝓportione aliqua ad pondus aquæ totius reuolutionis stellæ / & iterum in quindecim diebus alia proportio: ex diuersitate / motus reperiretur / & semper in æquinoctiali. ORATOR. Potest ne per hanc viam motus ī zodiaco reperiri? IDIOTA. Potest certe per motum solis de meridie in meridiem: & de oriente ad orientem / & de oriente ad occasum. Ex illis enim differentiis declinatio zodiaci ab æquinoctiali attingeretur. ORATOR. Quid de varietate motus qui ex eccentrico dicitur euenire? IDIOTA. Et ille quidem reperietur: quando per annum inæqualitas in zodiaco in æqualibus diebus reperietur. Nō enim in æquali dierum numero sol de æquinoctiali per æstatem motus: ad æquinoctialem redit: sicut in hyeme vbi citius. Nam non tot diebus inueniretur de libra ad arietem: sicut de ariete ad libram peragrasse. Ex qua differentia pateret eccentricus / siue paruus epicycli circulus: ex differentia motus: ORATOR. Quid de magnitudine corporis solis? IDIOTA. Ex pondere aquæ fluentis clepsydræ ab initio ortus solis in æquinoctiali / quousq; totus sit super horizontē: in habitudine ad aquā reuolutionis stellæ scitur propinqua habitudo magnitudinis corporis solis ad spheram suam. Potest tamen aliquis alia via eius quantitatem venari in eclypsibus solaribus. ORATOR. Quomodo? IDIOTA. Motum lunæ experimur eo modo quo solis. Deinde ex eclypsi & motu eius per vmbram terræ venamur magnitudinem lunæ in ordine ad terræ vmbram variam: ex quibus mediam coniicimus proportio

Marginal notes: Calor. Frigus. — Dies. — Annus. — Motus orbium. Nembroth Hipparch⁹ — Motus Zodiaci. Eccētrici. — Magnitudo solis.

nem esse magnitudinis ad terram. Deinde ex motu lunæ & eclypsi solis: venamur solis a terra distantiam & magnitudinē/subtili ingenio/coniecturaliter tamen. ORATOR. Per ea quæ narrasti videtur ꝙ omnes motuum diuersitates atq; eclypses luminarium/immo omnium planetarum progressiones/stationes/retrogradationes/directiones/eccētricitatesq; attingere posses eodē & vnico ingenio stateræ & clepsydræ. IDIOTA. Ita & tu facies: si subtiliter differētias colligere satagis. ORATOR. Quid autem de iudiciis astrorum? IDIOTA. Puto & ex varietate ponderum aquæ vnius & alterius anni/& certis aliis differētiis ponderum lignorum/& hærbarum/atq; granorum/frumenti posse conijcere futuram fertilitatem aut sterilitatē ex præteritis experimentis citius q̄ ex motu astrorum. Nam si in martio pondus reperitur in certo gradu aquæ & aeris atq; lignorum: ex terra sequitur fertilitas. si secus: sequitur sterilitas. aut mediocritas. Sic etiam: de bellis/peste/& similibus omnibus cōmunibus. Et hæc radix est: vbi de his secundis causis iudicium stellarum venamur: sicuti ex medullarum incrementis & decrementis in animalibus/piscibus/& cancris/arboribus quoq; ac iuncis lunæ ætatem: & per fluxum maris/eius situm venamur.

Eclypses. Iudicia astrorum. Fertilitas Sterilitas Bella pestis.

ORATOR. Audiui ex nili inundatione & defectu: ægyptios anni dispositionem præuidere. IDIOTA. Nulla est regio quin si aduerteret/consimilia iudicia reperiret: quemadmodum ex pinguedine piscium & reptilium in pricipio hyemis/frigus magnum & durabile conijcimus/contra qđ/natura sagax in animalibus prouidet. ORATOR. Quid de quæstionibus quæ fiunt astrologis: an ne tuo ingenio reperiri posset æqua ad omnes responsio? IDIOTA. Et si non æqua posset: tamen puto (vt me hic pure probes idiotam) fieri aliqua. quomodo autem coniectura fieri posset ad interrogata: inquisitione magna indiget. nec est conueniens modus libris inscribi: licet fortassis respondens/pondus responsionis non possit colligere/nisi ex pondere interrogationis. Incitatio etenim/quæstionem mouētis ad interrogandū: ex præuisione aliqua futuri euentus/mota esse videtur. licet vnde motus sit non videat. sicut qui in oculo aliquid sentit qđ non videt: inuestigat ab alio/vt videat quid lesit.

Quæstiones astrologorum.

ORATOR. Arbitror te dicere velle quemadmodum in rota pythagorica ex varia combinatione nominis interrogantis/matris/horæ diei/ac luminis lunæ: traditur modus respōsa venandi. aut sicut vates ex sortibus aut lectione casuali librorum sybillinorum/aut psalterii/aut domibus/vel geomanticis figuris/aut auium garritu/seu flammæ ignis flexione/aut relatione tertii/aut aliquo alio casuali interuentu: iudicium sumendum.

Rota pythagorica.

IDIOTA. Fuerūt qui ex collocutione quā cum interrogante habebant in referendis nouis: de patriæ dispositione venabantur indirecte responsionem/quasi spiritus impulsiuus se in colloquiis longioribus manifestaret. Si enim ad tristia vergebant colloquia: talis putabatur rei euentus. si etiam ad læta: lætus putabatur. Ego autem ad faciem/vestes/motum oculorum/formam verborum/atq; ponderum/sortem rerum quas iubeo interrogantem iteratis ad me deferri vicibus attendens: coniecturas formari posse conijciebam. Preciosiores tamen ab illo: cui quid verius impræmeditate incidit/in quo præsagus quidam spiritus loqui videretur. Arbitror tamen nec in illa re: artem possibilem/nec habentem iudicium communicare posse/nec sapientem circa ista vacare debere. ORATOR. Optime ais. Refert enim sanctus Augustinus hominem bibulum suo tempore fuisse: cui mentiū patebant cogitationes/& fures detegebat/& alia abscōdita patefaciebat miro modo/licet leuissimus fuisset & minime sapiens. IDIOTA. Scio me sæpe multa ꝓdixisse vti spiritus dedit: & causam penitus ignorabā. tādē videre visus sum

Musica. Fistulæ. Mallei. Voces Cantilenæ. Amicitiæ. Odia. Sanitas Aegritudo Leuitas Grauitas Prudentia Sīplicitas. Geometria Circulus quadratū & aliæ figuræ. Vasa. Machinæ. Capilli Frondes. Grana Arenæ.

graui viro nõ licere absq; causa loqui/& posthac silui. ORATOR. Postq̃ igit̃ satis de his astrorū motibus dictū videt̃: de musicis etiā aliquid adiicito. IDIOTA. Ad musicā eñ: statica experimēta vtilissima sunt. Nam ex diuersitate ponderū/cāpanarū duarū/tonū resonantium: scitur in qua harmoniæ proportione tonus consistat. Sic etiā de fistularū pōdere/ac aquarū fistulas implentiū: scitur proportio diapason/diapēte ac diatesseron/atq; omniū harmoniarū qualitercunq; formabilium. Similiter ex pondere malleorū/ex quorū ictu super incudē aliqua oritur harmonia/ac guttarū de rupe in stagnū stillantiū varios phthongos facientium/& tibiarū ac omniū instrumētorū musicalium: ratio præcisius statera attingitur. ORATOR. Sic & vocū & cantilenarū. IDIOTA. Immo generaliter omnes harmonicæ cōcordātiæ: per pondera subtilissime inuestigātur. immo pondus rei: est proprie harmonica ꝓportio ex varia cōbinatione diuersorū exorta. immo amicitiæ & inimicitiæ animalium & hominū eiusdem speciei ac mores/& quicquid tale/ex harmonicis cōcordātiis/& ex contrariis dissonātiis ponderat̃. Sic & sanitas hominis: harmonia ponderat̃/atq; opposito harmoniæ infirmitas. immo leuitas & grauitas/prudētia & simplicitas/& multa talia: si subtiliter aduertis. ORATOR. Quid cēses de geometria? IDIOTA. Arbitror ꝓportiones ꝓpinquas circuli & quadrati/& alia omnia quæ ad differētiā capacitatis figurarū spectant: aptius per pondera q̃ aliter experiri posse. nā si feceris vas colūnare/notæ diametri & altitudinis: & aliud cubicū eiusdē diametri & altitudinis: & vtrūq; aqua īpleueris & pōderaueris: nota tibi erit ex diuersitate pōderū īscripti quadrati ad circulū cui inscribit̃ ꝓportio. & per hoc ꝓpinqua cōiectura nota erit circuli quadratura: & qcqd circa hoc scire cupis. Sic si duas recepis laminas penitus æquales: & vnā ī orbē flexeris vas colūnare efficiēdo/& aliā ī quadratū vas cubicū cōstituēdo/& aqua vasa ipsa īpleueris: scies ex differētia pōderū differētiā capacitatis circuli/& quadrati/æqualis peripheriæ. Ita si plures tales laminas habueris: poteris ī trigono/pētagono/hexagono/& ita deinceps capacitatis differētias inuestigare. Similiter pondere peruenire poteris ad artē capacitatū vasorū qualiūcunq; figurarū: ac ad instrumēta mensurādi & ponderandi. quomodo stateræ fiant/quomodo vna libra eleuat mille per distantiā a centro/& variū descensum rectiorē & curuiorem/ac quomodo oīa subtilia nauium instrumēta ac machinarū fieri debeant. Vnde arbitror hanc staticam experientiam ad omnia geometrica perutilem esse. Potes & pōderare si vis/& si paulo es curiosior/numerū capillorū/frondiū/granorū/arenarū vnius modii & quarūcunq; rerū: si in exigua quātitate ponas in statera/& notes pōdus/& numeres illa. Deinde totū ponderes. Ex proportione totius ponderis ad partē: proportionē agnosces numeri ad numerū verisimili cōiectura & propinquitate. ORATOR. Satis nūc explanasti causas: cur rerū pondera optas per stateram capi/& seriatim & multipliciter conscribi. nāq; verisimile est librū illum vtilissimū fore: atq; apud magnos sollicitandū esse/vt in diuersis prouinciis cōsignētur & cōportētur in vnū/vt ad multa nobis abscondita facilius perducamur. ego quoq; nō cessabo vt fiat/vbiuis gentium promouere. IDIOTA. Si me amas diligens esto: & vale.

QVARTI DIALOGI IDIOTAE R.P. NICOLAI DE CVSA CARD. QVEM AD RELAXATIONEM ANIMI EX GRAVIORIBVS CVRIS ABSOLVIT FABRIANI XIII. SEPTEMBRIS. M.CCCCL.

FINIS.

Reuerēdissimi in christo patris & domini: domini Nicolai de Cusa tituli sancti Petri ad vincula presbyteri Cardinalis Episcopi Brixineñ. ad abbatem & fratres Tegernēses de visione dei siue de icona liber.

Andam nunc quæ vobis dilectissimis fratribus ante promiseram circa facilitatē mysticæ theologiæ. Arbitror em̄ vos (quos scio zelo dei duci) dignos quibus hic thesaurus aperiat̄ / vtiq̄ preciosus valde & maxime fœcūdus: orās imprimis omnipotentem vt mihi det verbū supernum atq̄ sermonē / qui solum seipsum pandere potest. vt pro captu vestro enarrare queam mirabilia / quæ supra omnem sensibilem rationalem & intellectualem visum reuelantur. Conabor autem simplicissimo atq̄ cōmunissimo modo: vos experimentaliter in sacratissimam obscuritatem manuducere. vbi dum eritis / inaccessibilem lucem adesse sentientes: quisq̄ ex se tentabit / modo quo sibi a deo concedetur / continue propius accedere / & hic prægustare quodam suauissimo libamine cœnam illam æternæ fœlicitatis / ad quā vocati sumus in verbo vitæ / per euangelium CHRISTI semper benedicti.

Præfatio.

SI vos humaniter ad diuina vehere contendo: similitudine quadam hoc fieri oportet. Sed inter humana opera / non repperi imaginem / imagine omnia videntis proposito nostro conuenientiorem. Ita ꝙ facies subtili arte pictoria ita se habeat: quasi cūcta circūspiciat. Harum etsi multæ reperiantur optime pictæ vti illa sagittariæ in foro Nurembergensi / & Bruxellis Rogeri / maximi pictoris in preciosissima tabula / quæ in prætorio habetur / & Confluentiæ in capella mea veronicæ / & Brixinæ in castro angeli arma ecclesiæ tenentis / & multæ aliæ vndiq̄: ne tamen deficiatis in praxi quæ sensibilem talem exigit figuram. quam habere potui: charitati vestræ mitto tabellam / figuram cuncta videntis tenentem: quam iconam dei appello. Hanc aliquo in loco puta in septentrionali muro affigetis / circumstabitisq̄ vos fratres parum distanter ab ipsa / intuebiminiq̄ illam: & quisq̄ vestrum experietur ex quocunq̄ loco eandem inspexerit / se quasi solum per eam videri. videbiturq̄ fratri qui in oriente positus fuerit: faciem illam orientaliter respicere. & qui in meridie: meridionaliter. & qui in occidente: occidentaliter. Primum igitur admirabimini: quomodo hoc fieri possit / ꝙ omnes & singulos simul respiciat. Nam imaginatio stantis in oriente: nequaq̄ capit visum iconæ ad aliam plagam versum / scilicet occasum vel meridiem. deinde frater qui fuit in oriente se locet in occasu: & experietur visum ī eo figi in occasu / quemadmodum prius in oriente. & quoniam scit iconam fixam & immutatam: admirabitur mutationem immutabilis visus. etsi figēdo obtutum in iconam ambulabit de occasu ad orientem: comperiet cōtinue visum iconæ secum pergere. etsi de oriente reuertetur ad occasum: similiter eum non deseret. & admirabitur quomodo immobiliter moueba t: neq̄ poterit imaginatio capere / ꝙ cum aliquo alio sibi contrario motu obuiante similiter moueatur. & dum hoc experiri volens / fecerit confratrem intuendo iconam trāsire de oriente ad occasum quando ipse de occasu pergit ad orientem / & interrogauerit obuiantem / si cōtinue secum visus iconæ voluatur / & audierit similiter opposito modo moueri: credet ei. & nisi crederet: non caperet hoc possibile. & ita reuelatione relatoris perueniet: vt sciat faciem illam / omnes (etiam contrariis motibus) incedentes / non deserere. Experietur igitur immobilem faciem moueri ita orientaliter ꝙ & moue=

Rogerus pictor.

tur simul occidētaliter/& ita septētrionaliter ꝙ & meridionaliter/& ita ad vnū locū ꝙ etiā ad oīa simul/& ita ad vnū respicere motū ꝙ ad oēs simul. Et dū attenderit quomodo visus ille nullum deserit: videt ꝙ ita diligēter curā agit cuiuslibet/quasi de solo eo qui experitur se videri/& nullo alio curet, adeo ꝙ etiā concipi nequeat per vnum quē respicit: ꝙ curā alterius agat. Videbit etiā ꝙ ita habet diligētissimā curam minimæ creaturæ/quasi maximæ/& toti⁹ vniuersi. Ex hac tali sensibili apparētia vos fratres amantissimos: per quandam praxim deuotionis/in mysticam propono eleuare theologiam/præmittendo tria ad hoc opportuna.

¶Q; perfectio apparētiæ verificat̄ de deo pfectissimo. CAP.I.

PRimo loco psupponendū esse cēseo: nihil posse apparere circa visum iconæ dei/quin verius sit ī vero visu dei. Deus etem̄ qui est summitas ipa oīs perfectionis/& maior q̄ cogitari possit: theos ob hoc dicit̄/qa oīa intuet̄. quare si visus pictus apparere potest ī imagine/simul oīa & singula inspiciēs: cū hoc sit pfectionis visus/nō poterit veritati min⁹ cōuenire veraciter/q̄ iconę seu apparētiæ apparēter. Si em̄ visus vnus est acutior alio ī nobis/& vnus vix ꝓpinqua/alius vero distātiora discernit/& alius tarde/alius citi⁹ attingit obiectū: nihil hæsitatiōis est absolutū visum a quo oīs visus/videtiū excellere oēm acutiem/oēm celeritatē/& virtutē oēm omniū videtiū actu/& qui vidētes fieri possunt. Si em̄ inspexero ad abstractū visum quē mēte absolui ab omnib⁹ oculis & organis/atq; cōsiderauero quomodo ille visus abstractus in cōtracto esse suo prout vidētes per ipm visum vidēt/est ad tēpus & plagas mūdi/ad obiecta singularia/cæteras & cōditiones tales cōtractus/ac ꝙ abstractus visus/ab iis est cōditionib⁹ similiter abstractus & absolutus: optime capio de essentia visus nō eē vt plus vnū q̄ aliud respiciat obiectū, licet comitet̄ visum in cōtracto esse: vt dū respicit vnū non possit respicere aliud/aut absolute oīa. Deus autē vt est verus incōtractus visus: nō est minor q̄ de abstracto visu per intellectum cōcipi potest/sed improportionabiliter pfectior. Quare apparētia visus iconæ: minus potest accedere ad summitatē excellentiæ visus absoluti q̄ conceptus. Id igitur qđ in imagine illa apparet: excellenter in visu esse absoluto/non est hæsitandum.

¶Q; visus absolutus complectitur omnes modos. CAP.II.

ADuertas post hæc: visum variari in videntibus ex varietate contractionis eius. Nam sequit̄ visus noster: organi & animi affectiōes. Vnde iam videt aliquis amorose & læte/post dolorose & iracūde: iam pueriliter/post viriliter/deinde seriose & seniliter. Visus autē absolut⁹ ab omni cōtractiōe/simul & semel oēs & singulos videndi modos cōplectitur: quasi adæquatissima visuū omnium mensura/& exemplar verissimum, sine em̄ absoluto visu: nō potest esse visus cōtractus, cōplectit̄ autē in se omnes videndi modos/& ita omnes ꝙ singulos: & manet ab omni varietate penitus absolutus. Sunt em̄ in absoluto visu: omnes cōtractionū modi vidēdi incontracte, omnis em̄ contractio est in absoluto: quia absoluta visio est cōtractio cōtractionum, cōtractio em̄ est incōtrahibilis, coincidit igitur simplicissima contractio cum absoluto, sine autē contractione: nihil contrahitur, sic absoluta visio in omni visu est: quia per ipsam est oīs contracta visio/& sine ea penitus esse nequit.

¶Q; quæ de deo dicūtur: realiter nō differunt. CAP.III.

COnsequēter attēdas omnia quæ de deo dicunt̄: realiter ob summā dei simplicitatē nō posse differre, licet nos secundum alias & alias rationes: alia & alia vocabula/deo attribuamus. Deus autem cum sit ratio absoluta: omnium formalium rationum in se omnes rationes complicat. Vnde q̄uis deo visum/

auditũ/gustũ/odoratũ/tactũ/sensum/ratiõnẽ/& ĩtellectũ/& talia attribuamus secũ alias & alias cuiuslibet vocabuli significationũ ratiões:tñ in ipo/videre nõ est aliud ab audire/& gustare/& odorare/& tãgere/& sentire/& ĩtelligere.& ita tota theologia ĩ circulo posita dicit̃:quia vnũ attributorũ affirmat̃ de alio.& habere dei:est esse ei⁹/& mouere est stare/& currere est quiescere/& ita de reliquis attributis. Sic licet nos alia ratiõe attribuam⁹ ei mouere/& alia/stare:tñ qa ipe est absoluta ratio ĩ qua omnis alteritas est vnitas/& omnis diuersitas idẽtitas/tunc rationũ diuersitas quæ non est identitas ipsa/prout nos diuersitatem concipimus/in deo esse nequit.

¶Q₂ visio dei:prouidentia/gratia/& vita dicit̃ æterna. CAP.IIII.

ACcede nunc tu frater contẽplator ad dei iconã: & primũ te loces ad orientẽ/deinde ad meridiem/ac vltimo ad occasum. & quia visus iconæ te æque vndiq₃ respicit & nõ deserit quocũq₃ pergas:in te excitabit̃ speculatio/prouocaberisq₃ & dices.domine nũc in hac tua imagine ꝓuidentiã tuam quadã sensibili experientia intueor.nã si me nõ deseris q sum vilissimus omniũ:nusq̃ cuiq̃ deeris. sic quidẽ ades omnibus & singulis:sicut ipsis omnibus & singulis adest esse/sine quo non possunt esse.Ita em̃ tu absolutum esse omnium/ades cunctis:quasi nõ sit tibi cura de quoq̃ alio.Et hoc euenit quia nulla res est quæ esse suum nõ præferat cunctis: & modũ essendi suum omnibus aliorũ essendi modis.& ita esse suum tuetur: ꝙ omnium aliorũ esse potius sinat in perditionẽ ire q̃ suum. Ita enim tu domine intueris quodlibet qđ est:vt non possit concipi per omne id qđ est/te aliam curã habere q̃ vt id solũ sit optimo modo quo potest esse/atq₃ ꝙ omnia alia quæ sunt/ad hoc solũ sint: vt seruiant ad id ꝙ illud sit optime qđ tu respicis.nequaq̃ domine/me concipere finis quacunq₃ imaginatione:qđ tu domine aliud a me plus me diligas/cũ me solũ visus tuus non deserat.Et quoniam ibi oculus vbi amor:tunc te me diligere experior/ quia supra me seruulum tuum/oculi tui sunt attentissime. Domine: videre tuũ est amare.& sicut visus tuus adeo attente me prospicit / ꝙ nunq̃ se a me auertit: sic & amor tuus.& quoniam amor tuus semper mecum est/& non est aliud amor tuus domine q̃ tu ipse qui amas me:hinc tu semper mecum es domine.nõ me deseris domine.vndiq₃ me custodis:quia curam mei agis diligẽtissimam.Esse tuum domine:non derelinquit esse meum.In tãtum em̃ sum:in quãtum tu mecũ es. & cum videre tuũ sit esse tuum:ideo ego sum/quia tu me respicis.& si a me vultũ tuũ subtraxeris: nequaq̃ subsistam.Sed scio ꝙ visus tuus est bonitas illa maxima:quæ seipsam nõ potest non communicare omni capaci.tu igitur nunq̃ poteris me derelinquere: q̃diu ego tui capax fuero.ad me igitur spectat: vt q̃tum possum efficiar continue plus capax tui.scio autem ꝙ capacitas quæ vnionem præstat:non est nisi similitudo. Incapacitas:autem ex dissimilitudine.Si igitur ego me reddidero omni possibili modo bonitati tuæ similem:secundum gradus similitudinis ero capax veritatis. Dedisti mihi domine esse/& idipsum tale:qđ se potest gratiæ & bonitatis tuæ continue magis capax reddere.& hæc vis quã a te habeo in qua virtutis omnipotentiæ tuæ viuã imaginem teneo / est libera voluntas: per quam possum aut ampliare aut restringere capacitatem gratiæ tuæ. ampliare quidem: per conformitatem quando nitor esse bonus/quia tu bonus.quando nitor esse iustus:quia tu iustus.quando nitor esse misericors:quia tu misericors.quando omnis conatus meus nõ est nisi ad te cõuersus: quia omnis conatus tuus est ad me cõuersus.quãdo solũ ad te attẽtissime respicio/& nunq̃ oculos mentis auerto:quia tu me cõtinua visione amplecteris.quãdo amorem meũ ad te solum cõuerto:quia tu qui charitas es/ad me solum conuersus es.Et quid

Capacitas
Incapacitas

n iiii.

est domine vita mea: nisi amplexus ille quo tua dulcedo dilectionis / me adeo amoro-se amplectit̃: diligo sup̃mæ vitam meã: quia tu es dulcedo vitæ meæ. Contẽplor nũc in speculo / in icona / in ænigmate vitam æternã: quia nõ est nisi visio beata / qua qui-dem visione tu me amorosissime vsq; ad intima animæ meæ nunq̃ videre desinis. & non est videre tuum: nisi viuificare / nisi dulcissimũ amorem tui continue immitte-re / me ad tui amorem per immissionẽ amoris inflãmare / & inflammando pascere / & pascendo desideria ignire / & igniendo rore lætitiæ potare / & potando fontem vitæ immitttere / & immittẽdo augere & perennare / & tuã immortalitatem communica-re / cælestis & altissimi ac maximi regni gloriã immarcessibilem cõdonare / hæredi-tatis illius quæ solius filii est participẽ facere / & æternæ fœlicitatis possessorem con-stituere. vbi est ortus delitiarũ omniũ: q̃ desiderari poterũt. quo nihil melius / nõ so-lũ per oẽm hominẽ aut angelũ excogitari / sed nec omni essendi modo: esse potest. Nã est ipsa absoluta maximitas omnis desiderii rationalis: quæ maior esse nequit.

¶ Q; visio dei: prouidentia / gratia / & vita dicitur æterna. CAP. V

O Q; magna multitudo dulcedinis tuæ quam abscondisti timẽtibus te. nam est thesaurus inexplicabilis / plenissimæ gaudio lętitiæ. gustare enim ipsam dulcedinẽ tuam: est appræhẽdere experimẽtali contactu: suauitatẽ omniũ delectabilium in suo principio. est rationẽ omniũ desiderabilium attingere in tua sa-pientia. videre igit̃ rationẽ absolutã quæ est omniũ ratio: nõ est aliud q̃ mẽte te deũ gustare. quoniã es ipsa suauitas esse / vitæ / & intellectus. Quid aliud domine est vide-re tuũ / quãdo me pietatis oculo respicis: q̃ te a me videri? vidẽdo me / das te a me vi-deri: qui es deus absconditus. nemo te videre potest: nisi inq̃tum tu das vt videaris. nec est aliud te videri q̃ q; tu videas vidẽtem te. Video ĩ hac imagine tua / q̃ pronus es domine vt faciem tuã ostendas omnibus quærẽtibus te. nã nunq̃ claudis oculos: nunq̃ aliorsum vertis. & licet ego me a te auertã quãdo ad aliud me penitus cõuer-to: tu tamen ob hoc nõ mutas oculos nec visum. si me nõ respicis oculo gratiæ: cau-sa mea est / quia diuisus sum a te per auersionẽ / & conuersionẽ ad aliud q̃d tibi p̃fero. nõ tamen adhuc auertis te penitus: sed misericordia tua sequit̃ me / an aliquãdo ve-lim reuerti ad te / vt sim capax gratiæ. Q; eñ me nõ respicis: est quia te nõ respicio / sed respuo & cõtemno. O pietas infinita: q̃ infelix est omnis peccator q te venã vitæ derelinquit: & quærit te nõ in te / sed in eo q̃d in se nihil est / & nihil mãsisset si tu nõ vocasses ipsum de nihilo. q̃ insanus est qui te quærit qui es bonitas: & dũ te quærit a te recedit & oculos auertit. Quærit igit̃ omnis quærẽs nõ nisi bonũ: & omnis qui quærit bonũ & a te recedit ab eo recedit q̃d quærit. Omnis igitur peccator a te er-rat & longius abit. quãdo autẽ ad te reuertit̃: sine mora tu ei occurris. & anteq̃ te re-spiciat: tu paterno affectu in eũ oculos misericordiæ iniicis. nec est aliud tuũ misere-ri: q̃ tuũ videre. subsequit̃ igit̃ oẽm hominẽ misericordia tua q̃diu viuit quocũq; per-gat: sicut nec visus tuus queq̃ deserit. q̃diu igit̃ homo viuit: nõ cessas eũ subsequi / & dulci atq; interna monitione incitare vt ab errore cesset / & cõuertat̃ ad te vt fœlici-ter viuat. Tu domine es comes peregrinationis meæ. quocunq; p̃go: oculi tui super me sunt semp̃. videre autẽ tuũ: est mouere tuũ. moueris igit̃ mecũ: & nõ cessas vnq̃ a motu q̃diu moueor. Si quiesco: & tu mecũ es. si ascẽdero: ascendis. si descẽdero: descẽ-dis. quocunq; me verto: ades. nec me deseris in tẽpore tribulationis. quoties te inuo-co: p̃pe es. nã iuocare te: est me cõuertere ad te. nõ potes illi deesse: qui se ad te cõuer-tit. nec potest q̃s ad te cõuerti: nisi adsis prius. ades anteq̃ ad te cõuertar. nisi eñ ad-esses & sollicitares me: te penitus ignorarẽ. & ad te quẽ ignorarẽ: q̃uo conuerterer?

Tu igitur es deus meus: qui oīa vides. & videre tuū: est operari. oīa igitur operaris. nō nobis igit̄ dñe nō nobis: sed nomini tuo magno/ qđ est THEOS gloriā cano sempiternā. Nihil enim habeo: qđ tu nō das. nec tenere id qđ dedisti/ nisi tu ipse conseruares. tu igit̄ ministras mihi omnia. tu es dominus potēs & pius: qui omnia donas. tu es minister qui omnia ministras. tu es prouisor & curā habēs atq̧ cōseruator. & hæc omnia: vno simplicissimo intuitu tuo operaris/ qui es in sæcula benedictus.

De visione faciali. CAP. VI.

QVanto ego domine deus meus diutius intueor vultū tuū: tanto mihi apparet q̧ acutius in me iniicias aciē aculorū tuorū. agit autē intuitus tuus: vt cōsiderem quomodo hæc imago faciei tuæ/ eapropter est sic sensibiliter depicta/ quia depingi nō potuit facies sine colore/ nec color sine quātitate existit. sed video nō oculis carneis qui hanc iconā tuā inspiciūt/ sed mentalib⁹ & intellectualibus oculis: veritatem faciei tuæ inuisibilē/ quæ in vmbra hic contracta significatur. quæ quidē facies tua vera: est ab omni contractione absoluta. neq̧ enim ipsa est quāta. neq̧ qualis. neq̧ temporalis. neq̧ localis. ipsa enim est absoluta forma: quæ est facies facierum. Quando igitur attendo quomodo facies illa/ est veritas & mensura adæquatissima omnium facierum: ducor in stuporem. Non est enim facies illa quæ est veritas omniū facierum: quanta. quare nec maior nec minor. nec tamē est æqualis cuiq̄: quia non est quanta sed absoluta & superexaltata. est igitur veritas quæ est æqualitas: ab omni quātitate absoluta. Sic igitur cōpræhendo vultū tuum domine antecedere omnem faciem formabilem/ & esse exemplar ac veritatem omniū facierum/ & omnes facies esse imagines faciei tuæ incōtrahibilis & imparticipabilis. omnis igitur facies quæ in tuam potest intueri faciem: nihil videt aliud/ aut diuersum a se/ quia videt veritatem suam. veritas autem exemplaris nō potest esse alia aut diuersa: sed illa accidunt imagini/ ex eo quia non est ipsum exemplar. Sicut igitur dū hanc faciem pictam/ orientaliter inspicio: similiter apparet q̧ sic ipsa me respiciat. & dum occidentaliter aut meridionaliter: ipsa pariformiter. sic qualitercunq̧ faciem meam muto: videtur facies ad me conuersa. Ita est facies tua: ad omnes facies te intuentes conuersa. Visus tuus domine: est facies tua. qui igitur amorosa facie te intuetur: non reperiet nisi faciem tuam se amorose intuentem. & quanto studebit te amorosius inspicere: tāto reperiet similiter faciem tuam amorosiorem. Qui te indignāter inspicit: reperiet similiter faciem tuam talem. qui te læte intuetur: sic reperiet lætam tuam faciem/ quemadmodū est ipsius te videntis. Sicut enim ocul⁹ iste carneus per vitrum rubrum intuens/ omnia quæ videt rubra iudicat/ etsi per vitrum viride/ omnia viridia: sic quisq̧ oculus mentis/ obuolutus cōtractione & passione/ iudicat te qui es mentis obiectū/ secundū naturam contractionis & passionis. Homo nō potest iudicare nisi humaniter. quādo enim homo tibi faciem attribuit: extra humanā speciem illam non quærit. quia iudicium eius est infra humanā naturam cōtractum. & huius cōtractionis passionem: in iudicando non exit. Sic si leo faciem tibi attribueret: nō nisi leoninā iudicaret. & bos: bouinā. & aquila: aquilinā. O domine/ q̄ admirabilis est facies tua: quā si iuuenis cōcipere vellet/ iuuenilem fingeret. & vir: virilē. & senex: senilē. Quis hoc vnicū exemplar verissimū & adæquatissimū omniū facierum/ ita omniū q̧ singulorū/ & ita perfectissime cuiuslibet quasi nullius alterius concipere posset? oporteret illum omnium formabiliū facierū formas transilire/ & omnes figuras. Et quomodo cōciperet faciem: quādo transcenderet omnes facies/ & omnes omniū facierum similitudines & figuras/ & omnes con-

ceptus qui de facie fieri possu .t/ & omnem omniũ facierum colorẽ/ & ornatum/ & pulchritudinẽ/qui igitur ad videndã faciem tuam pergit: q̃diu aliquid cõcipit/lõge a facie tua abest.omnis enim cõceptus de facie: minor est facie tua domine.& omnis pulchritudo quæ cõcipi potest: minor est pulchritudine faciei tuæ.omnes facies pulchritudinẽ habent: & non sunt ipsa pulchritudo.tua autem facies domine habet pulchritudinem: & hoc habere/est esse.est igitur ipsa pulchritudo absoluta: quæ est forma dans esse omni formæ pulchræ. O facies decora nimis: cuius pulchritudinẽ admirari nõ sufficiunt omnia/quibus datur ipsam intueri. In omnibus faciebus: videtur facies facierũ velate & in ænigmate. reuelate autẽ: nõ videt̃ q̃diu sup omnes facies non intratur in quoddã secretum & occultum silentiũ/ vbi nihil est de sciẽtia & conceptu faciei. Hæc enim caligo/nebula/tenebræ seu ignorantia in quã faciem tuam quærens subintrat/ quãdo oẽm scientiam & cõceptum transilit: est infra quã non potest facies tua nisi velate reperiri. ipsa autẽ caligo reuelat ibi esse faciẽ supra omnia velamenta. Sicuti dũ oculus noster lucẽ solis quæ est facies eius/quærit videre: primo ipsam velate inspicit in stellis/& coloribus/ & omnibus lucẽ eius participantibus.quando autẽ reuelate ipsam intueri contendit: omnẽ visibilẽ lucẽ trãsilit. quia oĩs talis minor est illa quã quærit. Sed quia quærit videre lucem quã videre nõ potest: hoc scit ꝙ q̃diu aliquid videt/non esse id qđ quærit.oportet igitur omnẽ visibilem lucem trãsilire. Qui igitur transilire debet omnẽ lucem: necesse est vt id qđ subintrat/careat visibili luce.& ita est oculo(vt sic dicam)tenebræ. & cũ est in tenebris illis quæ sunt caligo: tũc si scit se in caligine eẽ/scit se ad faciẽ solis accessisse.orit̃ enim ex excellẽtia lucis solis: illa caligo in oculo.quanto igit̃ scit caliginẽ maiorẽ: tãto verius attingit in caligine inuisibilẽ lucẽ. Video domine sic & nõ aliter inaccessibilem lucẽ & pulchritudinẽ & splendorẽ faciei tuę reuelate accedi posse.

¶ Quis fructus facialis visionis: & quomodo habebitur. CAP. VII.

TAnta est dulcedo illa/qua nunc dñe pascis animã meam: vt se qualiter cũꝗ iuuet cum iis quæ experitur in hoc mũdo/ & per eas quas tu inspiras similitudines gratissimas. Nam cum sis vis illa domine seu principium ex quo omnia/& facies tua sit vis illa & principiũ ex quo omnes facies id sunt qđ sunt: tunc me cõuerto ad hanc arborem nucum magnã & excelsam/cuius quæro videre principium.& video ipsam oculo sensibili magnã & extẽsam/ coloratam/oneratã ramis foliis & nucibus. Video inde oculis mentis arborem illam fuisse in semine: non modo quo eam hic inspicio/ sed virtualiter. attẽte aduerto illius seminis admirabilem virtutẽ: in qua arbor tota ista/& omnes nuces/& omnis vis seminis nucum/& omnes arbores in virtute seminũ nucum fuerunt.& video quomodo vis illa nõ est vllo vnq̃ tẽpore/motu cæli ad plenum explicabilis: sed vis illa seminis q̃q̃ inexplicabilis/ est tamen contracta/quia non nisi in hac specie nucum virtutem habet. quare licet in semine videam arborem: non tamen nisi in cõtracta virtute. Cõsidero deinde domine/omniũ arborum diuersarũ specierũ seminariã virtutem contractã ad cuiusꝗ speciem: & in ipsis seminibus video arbores in virtute. Si igitur omniũ virtutũ seminum talium/virtutẽ volo videre absolutã/quæ sit virtus quæ & principiũ dans virtutẽ omnibus seminibus: necesse est me trãsire omnẽ seminalẽ virtutẽ quæ sciri & cõcipi potest/& subintrare ignorãtiã illam in qua penitus nihil maneat virtutis aut vigoris seminalis: & tũc in caligine reperio stupẽdissimã virtutẽ: nulla virtute quæ cogitari potest accessibilẽ. quæ est prĩcipiũ dãs esse omni virtuti seminali & nõ seminali. quæ quidẽ virtus/absoluta & supexaltata/cũ det cuilibet virtuti seminali

virtutem talem in qua cõplicat virtualiter arborẽ cũ omnibꝰ quæ ad arborem ſen-
ſibilẽ requirũtur / & eſſe arboris cõſequũtur : tunc principiũ illud & cauſa in ſe ha-
bet cõplicite & abſolute vt cauſa / quicquid dat effectui . & ſic video virtutẽ illã eſſe
faciem ſeu exẽplar omnis faciei arboreæ & cuiuſlibet arboris: vbi video arborem il-
lam nucum nõ vt in cõtracta virtute ſua ſeminali / ſed vt in cauſa & vi cõditrice il-
lius virtutis ſeminalis. & ideo video arborẽ illam / quãdam explicationẽ virtutis ſe-
minalis: & ſemen quãdam explicationẽ omnipotẽtis virtutis. & video ꝙ ſicut arbor
in ſemine nõ eſt arbor ſed vis ſeminis / & vis illa ſeminis eſt ex qua explicatur arbor /
ita ꝙ nihil eſt reperibile in arbore qđ nõ procedat ex virtute ſeminis : ita virtus ſe-
minalis in cauſa ſua quæ eſt virtꝰ virtutũ / nõ eſt virtus ſeminalis / ſed virtus abſolu-
ta. & ita eſt arbor in te deo meo / tu ipſe deus meꝰ : & in te eſt veritas & exẽplar ſuiip-
ſius . Similiter & ſemen arboris in te: eſt veritas & exemplar ſui ipſius & arboris &
ſeminis. tu deus es veritas & exemplar. & vis illa ſeminis quæ eſt cõtracta: eſt vis na-
turæ ſpeciei / quæ eſt ad ſpeciem cõtracta / & ei ineſt tanq̃ contractũ principiũ. ſed tu
deus meus es vis abſoluta : & ob hoc natura naturarũ omniũ. O deus quorſum me
perduxiſti: vt videam faciem tuam abſolutã eſſe faciem naturalẽ omnis naturæ / eſſe
faciem quæ eſt abſoluta entitas omnis eſſe / eſſe artem & ſcientiã omnis ſcibilis. Qui
igitur faciem tuã videre meretur: oĩa aperte videt / & nihil manet ei occultũ. omnia
hic ſcit. omnia habet domine: qui te habet. oĩa habet: qui te videt. nemo enim te vi-
det: niſi qui te habet. nemo poteſt te accedere: quia inacceſſibilis es. nemo igiť te ca-
piet: niſi tu te dones ei. Quo modo habeo te domine: qui nõ ſum dignꝰ vt cõpaream
in cõſpectu tuo? quo modo ad te ꝑuenit oratio mea: qui es omni modo inacceſſibilis?
quomodo petam te. nam quid abſurdius q̃ petere vt tu te dones mihi / qui es oĩa in
oĩbus? & quomodo dabis tu te mihi: ſi non pariter dederis mihi cælũ & terrã & oĩa
quæ in eis ſunt ? immo quomodo dabis tu te mihi ſi etiã meipſum nõ dederis mihi?
& cũ ſic in ſilentio cõtẽplationis quieſco: tu domine intra præcordia mea reſpõdes
dicens. ſis tu tuus: & ego ero tuus. O domine ſuauitas omnis dulcedinis: poſuiſti in Freiheit
libertate mea vt ſim / ſi voluero meiipſius. hinc niſi ſim meiipſius : tu non es meus.
neceſſitares enim libertatem: cum tu nõ poſſis eſſe meus niſi & ego ſim meiipſius. &
quia hoc poſuiſti in libertate mea: nõ me neceſſitas / ſed expectas vt ego eligã meiip- Wahl / Not
ſius eſſe. Per me igiť ſtat : non per te domine qui non cõtrahis bonitatẽ tuam maxi-
mam / ſed largiſſime effundis in oẽs capaces. tu autem domine es bonitas tua. Quo-
modo autẽ ero meiipſius: niſi tu domine docueris me? hoc autẽ tu me doces: vt ſen- Gegen Augustin!
ſus obediat rationi / & ratio dominet̃. quãdo igitur ſenſus ſeruit rationi ſum meiip-
ſius. ſed nõ habet ratio vnde dirigat̃ niſi per te dñe: qui es verbũ & ratio rationum.
Vnde nũc video ſi audiero verbũ tuũ qđ in me loqui non ceſſat / & cõtinue lucet in
ratiõe: ero meiipſius / liber / & non ſeruus peccati. & tu eris meus: & dabis videre fa-
ciem tuã / & tunc ſaluus ero. Benedictus ſis igiť deus in donis tuis: qui ſolus potens
es conſolari animã meam / & erigere vt ſperet teipſum aſſequi / & te frui / vti ſuo ꝓ-
prio dono & omniũ deſiderabilium theſauro infinito.

¶Quomodo viſio dei: eſt amare / cauſare / legere / & in ſe oĩa tenere. CAP. VIII.

NOn quieſcit cor meũ domine. quia amor tuus ipſum inflãmauit deſiderio
tali: ꝙ non niſi in te ſolo quieſcere poteſt. Incepi orare dominicam oratio- Vaterunser
nem: & tu inſpiraſti mihi vt attenderẽ / quo modo tu es pater noſter. Ama-
re tuũ: eſt videre tuum. paternitas tua: eſt viſio tua / quæ nos oẽs amplectitur pater-
ne. dicimus enim pater noſter. Es enim: vniuerſalis pater & ſingularis. quiſꝗ enim

dicit: quia tu es pater noſter. paternus amor: omnes & ſingulos filios cõpræhendit. Ita enim diligit omnes pater: ꝙ ſingulos. quia ita omnium pater: ꝙ ſingulorum. Ita vnum quęꝗ filiorum diligit: ꝙ quiſꝗ filiorũ ſe omnibus præferri cõcipit. Si igitur tu es pater / & noſter pater: nos igitur tui filii. præuenit autẽ paterna dilectio: filialem. Q̃diu nos tui filii / te vt filii intuemur: tu nõ ceſſas nos paterne reſpicere. Eris igitur prouiſor noſter paternus: curam de nobis habens paternam. Viſio tua: puidentia eſt. Q̃ ſi nos filii tui abdicamus te patrem: definimus eſſe filii. nec ſum⁹ tũc / liberi filii in noſtra poteſtate: ſed imus in regionem longinquã / ſeparãtes nos a te. & tunc ſubimus ſeruitutẽ grauem ſub principe: qui tibi deo aduerſatur. ſed tu pater qui ob conceſſam nobis libertatem quia filii tui ſumus / qui es ipſa libertas / q̃q̃ ſinas nos abire & libertatẽ & ſubſtantiã optimã conſumere ſecũdum ſenſuum corrupta deſideria: tamen nõ penitus nos deſeris / ſed cõtinue ſollicitando ades. & in nobis loqueris / & nos reuocas vt ad te redeamus: paratus ſemp reſpicere nos priori paterno oculo / ſi reuerſi / ad te conuerſi fuerimus. O pie deus reſpice in me: qui cõpunctus de miſero ſeruitio lubricæ fœditatis porcorũ / vbi fame defeci / nunc reuertor / vt in domo tua qualitercũꝗ paſci queam. Paſce me viſu tuo domine: & doce quomodo viſus tuus videt omnem viſum vidẽtem / & omne viſibile / & omnem actum viſionis / & omnem virtutẽ videntem / & omnem virtutem viſibilem / & omne ex ipſis exurgens / videre. quia videre tuum eſt cauſare: omnia vides / qui omnia cauſas. Doce me domine quomodo vnico intuitu ſimul & ſingulariter diſcernas. cum aperio librum ad legendum: video cõfuſe totam chartam. & ſi volo diſcernere ſingulas literas / ſyllabas & dictiones: neceſſe eſt vt me ſingulariter ad ſingula ſeriatim cõuertam / & nõ poſſum niſi ſucceſſiue vnam poſt aliam literam legere / & vnam dictionẽ poſt aliam / & paſſum poſt paſſum. ſed tu domine: ſimul totam chartã reſpicis & legis ſine mora temporis. & ſi duo noſtrũ legunt idem / vnus citius / alter tardius: cum vtroꝗ legis / & videris in tẽpore legere. quia legis cum legentibus: & ſupra tẽpus omnia vides & legis ſimul. Videre enim tuum: eſt legere tuum. Omnes libros ſcriptos & qui ſcribi poſſunt / ſimul & ſemel ſupra moram temporis ab æterno vidiſti & legiſti ſimul: & cum hoc cũ omnibus legẽtibus eoſdẽ legis ſeriatim. nec aliud legis in æternitate / & aliud in tẽpore cum legẽtibus: ſed idem / eodẽ te modo habens / quia nõ es mutabilis cum ſis fixa æternitas. æternitas autẽ quia non deſerit tẽpus: cum tẽpore moueri videtur. licet motus in æternitate: ſit quies. domine tu vides & habes oculos. es igitur oculus: quia habere tuum eſt eſſe. ob hoc: in te ipſo omnia ſpecularis. Nam ſi in me viſus eſſet oculus / ſicut in te deo meo: tũc in me omnia viderem. cum oculus ſit ſpecularis / & ſpeculũ quantũcunꝗ paruũ in ſe figuratiue reſpiciat montem magnũ / & cuncta quæ in eius montis ſuperficie exiſtunt / & ſic omnium ſpecies ſunt in oculo ſpeculari: tamen quia viſus noſter non videt per medium oculi ſpecularis / niſi id particulariter ad q̃d ſe cõuertit / quia vis eius nõ poteſt niſi particulariter determinari per obiectum / ideo nõ videt omnia quæ in ſpeculo oculi capiuntur. Sed viſus tuus cũ ſit oculus ſeu ſpeculum viuum: in ſe omnia videt. immo quia cauſa omniũ viſibilium: hinc omnia in cauſa & ratione omniũ / hoc eſt in ſeipſo cõplectitur & videt. Oculus tuus domine: ſine flexione ad omnia pergit. Q̃ enim oculus noſter ſe ad obiectum flectit: ex eo eſt ꝙ viſus noſter per angulum quantum videt. angulus autẽ oculi tui deus: non eſt quantus / ſed eſt infinitus / qui eſt circulus / immo & ſphera ĩfinita. quia viſus tuus: eſt oculus / ſphericitatis & perfectionis infinitæ. omnia igĩ: in circuitu / & ſurſum / & deorſum ſimul videt. O q̃ admirãdus eſt

visus tuus/qui est theos deus:omnib⁹ ipsum pscrutātibus!q̄ pulcher & amabilis est omnib⁹ te diligētibus! q̄ terribilis est omnibus qui dereliquerūt te dn̄e deus meus! visu enim viuificas dn̄e omnem spiritū: & lætificas omnē beatum/& fugas omnem mœstitiā.respice igitur in me misericorditer:& salua facta est anima mea.

¶Quomodo est vniuersalis pariter & particularis: & quæ via ad visionem dei.

CAP.IX.

ADmiror domine/postq̄ tu simul omnes & singulos respicis/vti hæc etiam picta figurat imago quā intueor: quomodo coincidat in virtute tua visiua/vniuersale cū singulari!Sed attendo ꝙ propterea nō capit imaginatio mea quomodo hoc fiat:quia quæro in virtute visiua mea visionē tuam. quæ cū non sit ad organum sensibile cōtracta sicut mea:ideo decipior in iudicio. Visus tuus domine est essentia tua. Si igitur ad humanitatē quæ est simplex & vna in oībus hominibus respexero:reperio ipsam in omnib⁹ & singulis hominibus.& q̄uis in se nō sit/nec orientalis nec occidentalis/nec meridionalis/nec septētrionalis.tamē in hominibus orientalibus est in oriente/& in occidētalibus est in occidente. Et sic q̄uis de essentia humanitatis non sit motus nec quies:mouet̄ tamen cum mouētibus hominibus/& quiescit cū quiescētibus/& stat cum stantibus simul & semel pro eodē nūc. quia non deserit homines humanitas: siue moueant̄/siue non moueantur/siue dormiant/siue quiescant.Vnde hæc natura humanitatis quæ est cōtracta/& nō reperitur extra homines/si illa sic se habet ꝙ nō plus vni homini adest q̄ alteri/& ita perfecte vni quasi nulli alteri: multo altius humanitas incōtracta/quæ est exemplar & idea istius cōtractæ naturæ/& quæ est vt forma & veritas istius formæ humanitatis cōtractæ.Nam humanitatem contractā in indiuiduis: nunq̄ deserere potest. est enim forma dans esse ipi naturæ formali.nō igitur sine ipsa esse potest specifica forma:cū p se nō habeat esse.est enim ab illa quæ p se est:ante quā/nō est alia.forma igitur illa quæ dat esse speciei:est absoluta forma.& tu es illa/deus:qui es formator cæli & terræ & omniū.Quando igit̄ respicio ad humanitatē contractā/& per illam ad absolutā scilicet vidēdo in cōtracto absolutū vt in effectu causam/& in imagine veritatem & exēplar:occurris tu mihi deus meus quasi exēplar omniū hominū/& homo p se/hoc est absolut⁹.quādo autē similiter ī cūctis specieb⁹ me ad formā formarum cōuerto:in omnibus tu mihi vt idea & exemplar occurris.& quia tu es absolutum exemplar & simplicissimū:nō es cōpositus ex pluribus exēplaribus/sed es vnū exemplar simplicissimū/infinitū/ita ꝙ omniū & singulorū quæ formari possunt es verissimū & adæquatissimū exemplar.Es igitur essentia essentiarū:dans contractis essentiis vt id sint qd̄ sunt.extra te igitur dn̄e:nihil esse potest.Si igitur essentia tua penetrat omnia:igit̄ & visus tuus qui est essentia tua.Sicut igitur nihil omniū quæ sunt/potest fugere esse suum propriū:ita nec essentiā tuā quæ dat esse essentiæ omnibus/quare nec visum tuū.omnia igit̄ & singula simul/tu domine vides:& cū omnibus quæ mouētur moueris/& cū stantibus stas. & quia reperiunt̄ qui aliis stantibus mouentur : tunc tu dn̄e stas simul & moueris/progrederis simul & quiescis.Si enim moueri reperitur simul tēpore cū quiescere in diuersis contractū/& nihil extra te esse potest/nec motus extra te est nec quies:omnib⁹ illis simul & semel & cuilibet totus ades dn̄e.nec tamen moueris/nec quiescis: quia es supexaltatus & absolutus ob omnibus illis quæ cōcipi aut nominari possunt.stas igitur & progrederis:& neq; stas/neq; progrederis simul.facies hæc depicta mihi ostendit idipsum. Nam si moueor apparet visus eius moueri:quia me non deserit. si me mouente/alius qui

Humanitas.

faciem intuetur stat: similiter eum visus non deserit / sed stat cum stante, tamẽ pro-prie nõ potest faciei absolutę ab his respectibus / cõuenire ꝙ stet aut moueatur: quia est supra omnem stationẽ & motum in simplicissima & absolutissima infinitate. post quã quidẽ infinitatẽ est motus & quies & oppositio / & quicquid dici aut concipi po-test. Vnde experior quomodo necesse est me intrare caliginem / & admittere coinci-dẽtiam oppositorũ super omnem capacitatem rationis: & quærere ibi veritatẽ vbi occurrit impossibilitas. & supra illam omnem etiam intellectualem altissimũ ascen-sum / quãdo peruenero ad id quod omni intellectui est incognitũ / & qđ omnis intel-lectus iudicat remotissimũ a veritate: ibi es tu deus meus qui es absoluta necessitas. & quanto impossibilitas illa caliginosa cognoscit̃ magis obscura & impossibilis: tan-to verius necessitas relucet / & minus velate adest & appropinquat. Quapropter ti-bi gratias ago deus meus / quia patefacis mihi ꝙ non est via alia ad te accedendi: nisi illa quæ omnibus hominibus etiã doctissimis philosophis videtur penitus inaccessi-bilis & impossibilis. quoniã tu mihi ostendisti te nõ posse alibi videri: ꝗ vbi impossi-bilitas occurrit & obuiat. & animasti me domine qui es cibus grandium: vt vim mi-hiipsi faciam. quia impossibilitas coincidit cum necessitate. & repperi locum in quo reuelate reperieris: cinctum cõtradictoriorũ coincidẽtia. & iste est murus paradisi: in quo habitas. cuius portam custodit spiritus altissimus rationis: qui nisi vincatur / non patebit ingressus. Vltra igitur coincidentiam cõtradictoriorum videri pote-ris: & nequaꝗ citra. Si igitur impossibilitas est necessitas in visu tuo domine: nihil est quod visus tuus non videat.

Quomodo videtur deus vltra coincidentiam cõtradictoriorũ: & quomo-do videre est esse. CAP. X.

STo coram imagine faciei tuæ deus meus: quã oculis sensibilibus respicio: & nitor oculis interioribus intueri veritatem / quæ in pictura signatur: & occurrit mihi domine ꝙ visus tuus loquat̃. nam nõ est aliud loqui tuum / ꝗ videre tuum: cũ non differant realiter in te / qui es ipsa simplicitas absoluta. tũc cla-re experior: ꝙ tu simul omnia vides & singula. quia ego simul & semel dũ prædico: ecclesiæ loquor cõgregatæ / & singulis in ecclesia existentibus / vnum verbũ loquor: & in illo vnico singulis loquor. id qđ mihi est ecclesia: hoc tibi domine est totus hic mũdus / & singulæ creaturæ quæ sunt aut esse possunt. Sic igitur singulis loqueris: & ea quibus loqueris vides. Domine qui es summa cõsolatio in te sperantium: inspi-ras vt te laudẽ ex me. nam dedisti mihi faciem vnã sicut voluisti: & illa per oẽs qui-bus prædico singulariter & simul videtur. videtur itaꝗ facies mea vnica per singu-los: & sermo simplex meus integre a singulis auditur. ego autẽ nõ possum simul om-nes loquentes discrete audire / sed vnum post vnum: neq; oẽs simul discrete videre / sed vnũ post vnum. sed si in me esset tanta vis ꝙ audiri cũ audire coincideret / sic & videri & videre / sic & loqui & audire vti in te domine qui es summa virtus: tũc om-nes & singulos simul audirẽ & viderem. & sicut singulis simul loquerer: ita etiam in eodem tũc quãdo loquerer / omniũ & singulorũ responsa viderẽ & audirem. Vnde in ostio coincidẽtiæ oppositorũ qđ angelus custodit in ingressu paradisi cõstitutus: te dñe videre incipio. nã ibi es: vbi loqui / videre / audire / gustare / tãgere / ratiocinari scire / & intelligere sunt idẽ / & vbi videre coincidit cũ videri / & audire cũ audiri / & gustare cũ gustari / & tangere cũ tangi / & loqui cũ audire / & creare cũ loqui. Si ego viderem sicut visibilis sum: nõ essem creatura. & si tu deus nõ videres sicut visibilis es: non esses deus omnipotens. ab omnibus creaturis es visibilis: & omnes vides. in

in eo enim ꝙ omnes vides: videris ab oībus. aliter enim esse non possunt creaturæ: quia visione tua sunt. ꝙ si te non viderent videntē: a te nō caperent esse. esse creaturæ: est videre tuū / pariter & videri. loqueris verbo tuo omnibus quæ sunt: & vocas ad esse quæ non sunt. vocas igit̄ vt te audiant: & quādo te audiunt / tūc sunt. quādo igitur loqueris: omnibus loqueris / & omnia te audiūt / quib⁹ loqueris. loqueris terræ / & vocas eam ad humanā naturam: & audit te terra. & hoc audire eius: est fieri hominē. loqueris nihilo quasi sit aliquid / & vocas nihil ad aliquid: & audit te nihil / quia fit aliquid qđ fuit nihil. O vis infinita: cōcipere tuum est loqui. cōcipis cælum: & est vti cōcipis. cōcipis terrā: & est vt cōcipis. dū cōcipis: vides / & loqueris / & operaris / & quicquid dici potest. sed admirabilis es deus meus. semel loqueris. semel cōcipis. quomodo ergo non sunt omnia simul / sed successiue multa? quomodo tot sunt diuersa ex vnico cōceptu? tu me in limine ostii cōstitutum illustras: quia cōceptus tuus est ipsa æternitas simplicissima. nihil est autem possibile fieri post æternitatē simplicissimā. ambit igitur infinita duratio quæ est ipsa æternitas / omnē successionem. Omne igitur quod nobis in successione apparet: nequaq̄ est post tuū conceptū qui est æternitas. Vnicus enim cōceptus tuus qui est & verbum tuum: omnia & singula cōplicat. verbū tuum æternū: non potest esse multiplex / nec diuersum / nec variabile / nec mutabile / quia simplex æternitas. Sic video dn̄e post tuū conceptū nihil esse: sed sunt oīa quia cōcipis. cōcipis autē in æternitate. successio autē in æternitate: est sine successione ipa æternitas / ipsum verbū tuū domine deus. rem aliquā quæ nobis temporaliter apparet: nō prius cōcepisti q̄ est. In æternitate enim in qua concipis: omnis successio tēporalis in eodem nunc æternitatis coincidit. Nihil igit̄ præteritum vel futurū: vbi futurū & præteritū coincidunt cum præsenti. sed ꝙ res in hoc mundo secūdum prius & posterius existunt: est quia tu prius res tales vt essent non cōcepisti. si prius cōcepisses: prius fuissent. sed in cuius conceptu potest cadere prius & posterius / vt prius vnū cōcipiat & postea aliud: nō est omnipotens. Ita quia tu es deus omnipotens: es intra murū in paradiso. murus autē est coincidentia illa: vbi posterius coincidit cum priore. vbi finis: coincidit cū principio. vbi alpha & ω sunt idem. Semper igitur res sunt: quia tu dicis vt sint. & non sunt prius: quia nō dicis prius. & quando ego lego Adam ante tot annos fuisse / & hodie talem natum: videtur impossibile ꝙ Adam tunc fuit quia tūc voluisti / & similiter hodie natus quia nunc voluisti / & ꝙ tamen nō prius voluisti Adā esse q̄ hodie natum. sed illud quod videtur impossibile: est ipsa necessitas. nam nunc & tūc: sunt post verbum tuum. & ideo accedenti ad te: occurrunt in muro qui circūdat locum vbi habitas in coincidentia. Coincidit enim nunc & tunc: in circulo muri paradisi. Tu vero deus meus vltra nunc & tunc existis & loqueris: qui es æternitas absoluta.

¶ Quomodo videtur in deo successio sine successione. CAP. XI.

EXperior bonitatem tuam deus meus: quæ me miserum peccatorē non solum non spernit / sed quodā desiderio dulciter pascit. Inspirasti similitudinem mihi gratam circa vnitatē verbi mentalis seu cōceptus tui / & varietatem eiusdem in successiue apparentibus. nam simplex cōceptus horologii perfectissimi: me ducit / vt sapidius rapiar ad visionem cōceptus & verbi tui. Conceptus enim simplex horologii: cōplicat omnem successionem tēporalem. & esto ꝙ horologium sit cōceptus: tūc licet prius audiamus sonum sextæ horæ q̄ septimæ: nō tamē auditur septima nisi quando iubet cōceptus. neq̄ sexta est prius in cōceptu q̄ septima aut octaua: sed in vnico conceptu horologii / nulla hora est prior aut posterior Horologiū

alia/quis horologium nunq̄ horam sonet/nisi quando cõceptus iubet. & verum est dicere quãdo audimus sextam sonare:ꝙ tunc sexta sonat/quia cõceptus magistri sic vult. Et quia horologium in cõceptu dei/est cõceptus:tunc aliquantulũ videt̃ quomodo successio in horologio est sine successione in verbo seu cõceptu/& ꝙ in simplicissimo illo cõceptu cõplicantur omnes motus & soni/ & quicquid in successiõe experimur.& ꝙ omne illud quod successiue euenit: non exit quouismodo cõceptũ/sed est explicatio cõceptus/ita ꝙ cõceptus dat esse cuilibet.& ꝙ ꝓpterea nihil prius fuit q̄ eueniat:quia prius non fuit conceptũ vt esset.Sit igitur cõceptus horologii quasi ipsa æternitas:tunc motus in horologio est successio.cõplicat igitur æternitas successionem & explicat.Nam cõceptus horologii qui est æternitas:complicat pariter & explicat omnia.Benedictus igitur sis domine deus meus/qui me lacte similitudinum pascis & nutris : quousq̄ solidiorẽ tribuas mihi cibum. deduc me domine deus:per has semitas ad te. quia nisi me duxeris:subsistere in via nequeo/propter fragilitatem naturæ corruptibilis/& futilis vasis quod circũfero.Redeo iterum confisus adiutorio tuo domine: vt te vltra murum coincidẽtiæ cõplicationis & explicationis reperiam. & cum per hoc ostium verbi & conceptus tui/intro & exeo : simul pascua reperio dulcissima.cum te reperio virtutem cõplicantem omnia:intro.cum te reperio virtutem explicantem:exeo. cum te reperio virtutem cõplicantem pariter & explicãtem: intro pariter & exeo.Intro de creaturis ad te creatorem/de effectibus ad causam : exeo de te creatore ad creaturam/ de causa ad effectus. Intro & exeo simul:quãdo video quomodo exire est intrare/& intrare exire simul. sicut qui numerat explicat pariter & complicat. explicat virtutem vnitatis : & cõplicat numerum in vnitatẽ.exire enim creaturæ a te:est creaturã intrare.& explicare:est cõplicare. & quando video te deum in paradiso/quem illic murus coincidentiæ oppositorũ cingit:video te nec cõplicare nec explicare disiunctiue vel copulatiue.disiunctio enim pariter & coniunctio est murus coincidẽtiæ: vltra quem existis absolutus ab omni eo quod aut dici aut cogitari potest.

¶Q: vbi inuisibilis videtur:increatus creatur. CAP.XII.

Pparuisti mihi domine aliquando vt inuisibilis ab omni creatura : quia es deus abscõditus/infinitus.Infinitas autem:est incõpræhẽsibilis omni modo cõpræhendendi. Apparuisti deinde mihi vt ab omnibus visibilis: quia in tantum res est in quãtum tu eam vides.& ipsa non esset actu:nisi te videret.visio enim præstat esse:quia est essentia tua. Sic deus meus es inuisibilis pariter & visibilis.Inuisibilis es vti tu es:visibilis es vti creatura est.quæ in tãtum est: in quãtum te videt.Tu igitur deus meus inuisibilis:ab oĩbus videris/& in omni visu videris.per omnem videntem in omni visibili/ & omni actu visionis videris:qui es inuisibilis & absolutus ab omni tali/& superexaltatus in infinitum. Oportet igitur me dñe murum illum inuisibilis visionis transilire:vbi tu reperieris.Est autẽ murus: omnia & nihil simul.tu enim qui occurris quasi sis omnia & nihil omniũ simul:habitas intra murum illum excelsum/quẽ nullum ingeniũ sua virtute scandere potest. Occurris mihi aliquãdo:vt cogitem te videre in te omnia/quasi speculũ viuum in quo omnia relucent.& quia videre tuũ/est scire : tunc occurrit mihi/te nõ videre in te omnia vti speculũ viuum.quia sic scientia tua oriretur a rebus. Deinde occurris mihi: vt videas in te omnia:quasi virtus se intuendo. vti virt⁹ seminis arboris si se intueretur:in se videret arborẽ in virtute.quia virt⁹ seminis:est arbor virtualiter. & post hoc occurrit mihi:ꝙ nõ videas te/& in te omnia/vti virtus.Nam videre arborẽ in

Infinitas

Semen.

potentia virtutis: differt a visione qua arbor videtur in actu. & tunc reperio quo= modo virtus tua infinita est vltra specularem & seminalem / & coincidentiā radia= tionis & reflexionis causæ & causati pariter: & ꝙ illa absoluta virtus est visio abso= luta quæ est ipsa perfectio / & est super omnes videndi modos. omnes enim modi qui perfectionem visionis explanant / sine modo sunt visio tua: quæ est essentia tua deus meus. Sed sine / domine piissime: vt adhuc vilis factura loquat̄ ad te. Si videre tuum est creare tuum / & non vides aliud a te / sed tuipse es obiectum tuiipsius (es enim vi dens / & visibile atq; videre) quomodo tunc creas res alias a te? videris enim creare teipsum: sicut vides teipsum. sed consolaris me / vita spiritus mei: quoniam & si oc= currat murus absurditatis / qui est coincidentiæ ipsius creare cum creari / quasi im= possibile sit ꝙ creare coincidat cum creari (videtur enim ꝙ hoc admittere sit affir= mare rem esse anteq̄ sit. quando enim creat / est: & non est / quia creatur) tamen non obstat. creare enim tuum: est esse tuum. nec est aliud creare pariter & creari: q̄ esse tuum omnibus cōmunicare. vt sis omnia in omnibus: & ab omnibus tamen maneas absolutus. vocare enim ab esse quæ non sunt: est cōmunicare esse nihilo. sic vocare / est creare: cōmunicare / est creari. & vltra hanc coincidentiam creare cum creari: es tu deus absolutus & īfinitus / neq; creans neq; creabilis / licet omnia id sint qd̄ sunt / quia tu es. O altitudo diuitiarum: q̄ incōpræhensibilis es? q̄diu concipio creatorem creantem: adhuc sum citra murum paradisi. sic q̄diu concipio creatorem creabilē: nondum intraui / sed sum in muro. sed absolutam cum te video infinitatem / cui nec nomen creatoris creantis / nec creatoris creabilis competit: tūc reuelate te inspice= re incipio / & intrare ortum deliciarū. quia nequaq̄ es aliquid tale quod dici aut cō= cipi potest: sed in infinitum super omnia talia absolute superexaltatus. nō es igitur creator / sed plus q̄ creator in infinitū: licet sine te nihil fiat aut fieri possit. tibi laus & gloria per sæcula infinita. AMEN.

Coincidenz von creare und creari !

¶Qꝫ deus videtur absoluta infinitas. CAP. XIII.

DOmine deus adiutor te quærentium: video te in ortu paradisi / & nescio quid video / quia nihil visibilium video. & hoc scio solum: quia scio me ne= scire quid video / & nūq̄ scire posse. & nescio te nominare: quia nescio quid sis. & si quis mihi dixerit ꝙ nomineris hoc vel illo nomine: eo ipso quod nominat / scio ꝙ non est nomen tuum. Terminus enim omnis modi significationis nominum: est murus vltra quem te video. & si quis expresserit conceptum aliquem quo con= cipi possis: scio illum conceptum / non esse conceptum tui. omnis enim conce= ptus terminatur in muro paradisi. Et si quis expresserit aliquam similitudinem / & dixerit secundum illam te concipiendum: scio similiter illam similitudinem / non esse tuam. Sic si intellectum tui quis enarrauerit / volens modum dare vt intelliga= ris: hic longe adhuc a te abest. Separaris enim per altissimum murum ab om= nibus his. separat enim murus omnia quæ dici aut cogitari possunt / a te: quia tu es ab his omnibus absolutus quæ cadere possunt in conceptum cuiuscunq;. Vnde dum altissime eleuor: infinitatem te video. ob hoc es inaccessibilis / incompræhen= sibilis / innominabilis / immultiplicabilis / & inuisibilis. & ideo oportet ad te acce= dentem: super omnem terminū & finem & finitum ascendere. Sed quomodo ad te perueniet / qui es finis ad quem tendit: si vltra finem ascendere debet? qui vltra fi= nem ascendit: nōne hic subintrat in indeterminatum & confusum / & ita quo ad in= tellectum ignorantiam & obscuritatem / quæ sunt confusionis intellectualis? Opor= tet igitur intellectum ignorantem fieri & in vmbra constitui: si te videre velit. Sed

Docta ignorantia

quid est deus meus hæc intellectus ignorãtia: nonne docta ignorantia? Non igitur accedi potes deus qui es infinitas:nisi per illũ cuius intellectus est/in ignorãtia/qui scilicet scit se ignorantẽ tui.Quomodo potest intellectus te capere: qui es infinitas? Scit se intellectus ignorãtẽ:& te capi nõ posse/quia infinitas es.Intelligere enim infinitatem:est compræhendere incompræhensibile. scit intellectus se ignorãtem te: quia scit te sciri non posse/nisi sciatur non scibile/& videatur nõ visibile/& accedatur non accessibile.Tu deus meus es ipsa infinitas absoluta:quam video esse finẽ infinitũ.sed capere nequeo:quomodo finis sit finis sine fine.Tu deus es tuiipsius finis: quia es quicquid habes.si habes finẽ:es finis.Es igit finis infinitus:quia tuiipsius finis. quia finis tuus est essentia tua/essentia finis/non terminatur seu finitur in alio a fine sed in se.Finis igitur qui est suiipsins finis:est infinitus.& omnis finis qui non est suiipsius finis:est finis finitus. Tu domine quia es finis omnia finiens: ideo es finis/cuius non est finis.& sic finis sine fine seu infinitus:quod aufugit omnem rationem.cõplicat enim contradictionem.quando igitur assero esse infinitum finem:admitto tenebras lucem/ignorantiam scientiam/impossibile necessarium.& quia admittimus finem finiti esse: necessario infinitum admittimus/seu finem vltimũ/seu finem sine fine.sed non possumus non admittere entia finita:ita non possumus non admittere infinitum.admittimus igitur coincidẽtiam contradictoriorũ:super quã est infinitum.Coincidentia autem illa est contradictio sine contradictione::sicut finis sine fine.Et tu mihi dicis domine ꝙ sicut alteritas in vnitate/est sine alteritate/quia vnitas: sic contradictio in infinitate est sine contradictione/quia infinitas. Infinitas est ipsa simplicitas: contradictio sine alteratione non est. alteritas autem in simplicitate sine alteratione est: quia ipsa simplicitas. omnia enim quæ dicuntur de absoluta simplicitate/coincidunt cum ipsa: quia ibi habere est esse. oppositio oppositorum/est oppositio sine oppositione: sicut finis finitorum est finis sine fine. Es igitur tu deus oppositio oppositorum:quia es infinitus.& quia es infinitus: es ipsa infinitas. in infinitate: est oppositio oppositorum sine oppositione.Domine deus meus fortitudo fragilium: video te/ipsam infinitatem esse. ideo nihil est tibi alterum vel diuersum vel aduersum. Infinitas enim non compatitur secum alteritatem.quia cum sit infinitas: nihil est extra eam. omnia enim includit/& omnia ambit infinitas absoluta. Ideo quando esset infinitas & aliud extra ipsam: non esset infinitas/neq; aliud. Infinitas enim:nõ potest/esse nec maior/nec minor.Nihil igitur est extra eam. nisi enim omne esse includeret in se infinitas: non esset infinitas. ꝙ si non esset infinitas:neq; tunc esset finis.neq; tunc aliud/nec diuersum:quæ sine alteritate finium & terminorum non possunt esse. sublato igitur infinito: nihil manet.est igitur infinitas/& complicat omnia:& nihil potest esse extra eam.hinc nihil ei alterum vel diuersum. Infinitas igitur sic omnia est: ꝙ nullum omnium. Infinitati:nullum nomẽ cõuenire potest.omne enim nomen:potest habere contrariũ.Infinitati autem innominabili:nihil potest esse cõtrarium.neq; infinitas est totum: cui pars opponitur. neq; esse potest pars. neq; est magna/infinitas: neq; parua. neq; quicq̃ omnium: quæ siue in cælo/siue in terra nominari possunt.supra omnia illa: est infinitas.Infinitas:nulli est maior/nec minor/nec æqualis. sed dum infinitatem considero non esse maiorem vel minorum cuicunq; dabili: dico ipsam esse mensuram omnium/cum nec sit maior nec minor.& sic concipio eam:æqualitatem essendi. talis autem æqualitas/est infinitas: & ita non est æqualitas modo quo æqualitati opponitur inæquale/sed ibi inæqualitas est æqualitas. Inæqualitas enim in

Gott als infinitas absoluta

infinitate est sine inæqualitate: quia infinitas, sic & æqualitas in infinitate: est infinitas. Infinita æqualitas: est finis sine fine. Vnde licet non sit nec maior nec minor: non tamen propterea est æqualitas / modo quo capitur æqualitas contracta / sed est infinita æqualitas quæ non capit magis nec minus. & ita non est magis æqualis vni q̄ alteri: sed ita æqualis vni / ꝙ omnibus, ita omnibus: ꝙ nulli omnium. Infinitum enim non est contrahibile: sed manet absolutum. si esset contrahibile ab infinitate: non esset infinitum. non est igitur contrahibile ad æqualitatem finiti: licet non sit alicui inæquale. Inæqualitas enim quomodo conueniret infinito: cui non conuenit nec magis nec minus? Infinitum ergo: nec est dato quocūq; aut maius / aut minus / aut inæquale. nec propter hoc est æquale finito: quia est supra omne finitum. hoc est per se ipsum: tunc infinitum est absolutum penitus / & incontrahibile. O q̄ excelsus es domine supra omnia: & cum hoc humilis / quia in omnibus. Si infinitas esset contrahibilis ad aliquod nominabile vt est linea / aut superficies / aut species: ad se attraheret id ad quod contraheretur. & implicat infinitum esse contrahibile: quia non contraheretur sed attraheret. si enim dixero infinitum contrahi ad lineam / vt cum dico infinitam lineam: tunc linea attrahitur in infinitum. desinit enim linea esse linea: quando non habet quātitatem & finem. Infinita linea non est linea: sed linea in infinitate est infinitas. & sicut nihil addi potest infinito: ita infinitum non potest ad aliquid contrahi / vt sit aliud q̄ infinitum. Infinita bonitas non est bonitas: sed infinitas. infinita quantitas non est quantitas: sed infinitas. & ita de omnibus. tu es deus magnus: cuius magnitudinis non est finis. & ideo video te immēsurabilem omnium mensuram: sicut infinitum omnium finem. Es igitur domine: quia infinitus sine principio & fine. es principium sine principio: & finis sine fine. es principium sine fine: & finis sine principio. & ita principium ꝙ finis. & ita finis ꝙ principium. & neq; principium neq; finis: sed supra pricipium & finē / ipsa absoluta infinitas semper benedicta.

¶Quomodo deus omnia complicat sine alteritate. CAP. XIIII.

VIdeo domine ex infinitate misericordiæ tuæ: te infinitatem omnia ambientem. non est igitur extra te quicq̄. omnia autem in te: nō sunt aliud a te. doces me domine quomodo alteritas quæ in te non est: etiam in se nō est / nec esse potest. nec facit alteritas quæ in te non est / vnam creaturā esse alteram ab alia: q̄uis vna nō sit alia. cælum autē non est terra: licet verum sit cælum esse cælū / & terram esse terram. si igitur quæsiero alteritatē quæ neq; in te est neq; extra te est: vbi reperiam? & si nō est: quomodo terra est alia creatura q̄ cælū? nam sine alteritate nō potest hoc concipi. sed loqueris in me domine / & dicis alteritatis nō esse positiuum principium: & ita non est. nam quomodo alteritas esset sine principio: nisi ipsa esset principium & infinitas? Nō est autē principium essendi alteritas. alteritas enim dicitur a non esse. ꝙ enim vnū non est aliud: hinc dicitur alterum. alteritas igitur nō potest esse principium essendi: quia dicitur a non esse. neq; habet principium essendi: cum sit a non esse. non est igitur alteritas aliquid. sed ꝙ cælum non est terra: est quia cælum non est infinitas ipsa / quæ omne esse ambit. Vnde quia infinitas est infinitas absoluta: inde euenit vnum non posse esse aliud. Sicut esse Socratis ambit omne esse Socraticum: in quo simplici esse Socratico / nulla est alteritas seu diuersitas. nā omniū quæ sunt in Socrate: est esse Socratis vnitas indiuidualis. ita ꝙ in eo vnico esse / complicatur omniū quæ in Socrate sunt esse: in ipsa scilicet indiuiduali simplicitate / vbi nihil reperiatur alterū seu diuersum. sed in illo esse vnico: omnia quæ

Esse indiuiduale.

esse habent socraticũ/sunt & explicantur/& extra illud nec sunt nec esse possunt. licet cum hoc in eo esse simplicissimo: oculus non sit auris/& caput non sit cor/& visus non sit auditus/& sensus non sit ratio. neq; hoc euenit ex aliquo principio alteritatis: sed posito simplicissimo esse socratico/euenit caput non esse pedes/quia caput non est ipsum simplicissimũ esse socraticum. Hinc esse eius non ambit omne esse socraticum. Et ita video (te domine illustrante) ꝙ quia esse simplex socraticũ est incõmunicabile penitus & incontrahibile ad esse cuiuscunq; mẽbri: inde esse vnius membri nõ est esse alterius. sed esse illud simplex socraticum est esse omnium membrorum Socratis: in quo omnis essendi varietas & alteritas quæ mẽbris euenit/est simplex vnitas. sicut pluralitas formarum partium in forma totius: est vnitas. Sic se habet aliquo pacto deus tuũ esse: quod est ĩfinitas absolute ad omnia ea quæ sunt. Sed absolute dico: vt absoluta essendi forma omniũ formarum contractarũ. Vnde manus Socratis quãdo separatur a Socrate/licet post abscisionẽ non sit amplius manus Socratis: manet tamen adhuc in aliquo esse cadaueris. hoc ex eo est: quia forma Socratis quæ dat esse/non dat simpliciter esse/sed esse cõtractũ scilicet socraticum. a quo esse manus est separabilis: & qđ nihilominus sub alia forma maneat. sed si semel separaretur manus ab esse incõtracto penitus/quod est infinitum & absolutũ: totaliter desineret esse. quia ab omni esse esset separata. Gratias tibi ago domine deus meus: qui te mihi quãtum capere possum largiter ostendis/quomodo tu es ipsa infinitas/esse omniũ cõplicans simplicissima virtute. quæ non esset infinita: nisi infinite vnita. Virtus enim vnita: fortior. Quæ igitur virtus ita vnita est/ꝙ magis vniri nequit: est infinita & omnipotens. tu es deus omnipotens: quia absoluta simplicitas quæ est infinitas absoluta.

¶Quomodo actualis infinitas est vnitas: in qua figura est veritas. CAP. XV.

SVstine adhuc seruulum/vtiq; insipientem nisi quantum concesseris: vt loquatur ad te deum suum. Video in hac picta facie: figuram infinitatis. nã visus est interminatus ad obiectum vel locum: & ita infinitus. Non enim plus est conuersus ad vnum q̃ alium qui intuetur eam. & q̃uis visus eius sit in se infinitus: videtur tamen per quemlibet respicientem terminari. quia ita quemlibet respicit determinate qui intuetur eam: quasi solum eum & nihil aliud. Videris igitur mihi domine quasi posse esse absolutũ & infinitũ: formabile & terminabile per omnem formã. dicimus enim potentiã materiæ formabilẽ/esse infinitã: quia nunq̃ penitus finietur. sed respondes in me lux infinita: absolutã potentiã esse ipsam infinitatem/quæ vltra murum est coincidentiæ/vbi posse fieri coincidit cũ posse facere/vbi potentia coincidit cum actu. materia (etsi sit in potentia ad infinitas formas) non tamen actu illas habere potest: sed per vnam terminatur potentia/qua sublata terminatur per aliam. Si igitur posse esse materiæ coincideret cum actu: ipsa esset sic potentia ꝙ actus. & sicut fuit in potentia ad infinitas formas: ita actu esset infinities formata. Infinitas autem actu: est sine alteritate. & non potest esse infinitas quin sit vnitas. non possunt igitur esse infinitæ formæ actu: sed actualis infinitas est vnitas. Tu igitur deus qui es ipsa infinitas: es ipse vnus deus. in quo video omne posse esse: esse actu. nam absolutum posse ab omni potentia contracta ad materiam/seu quancunq; passiuam potentiam: est absolutum esse. quicquid enim est in infinito esse: est ipsum esse infinitum simplicissimum. ita posse esse omnia in infinito esse: est ipsum infinitũ esse. similiter & actu esse omnia in infinito: est ipsum infinitum esse. quare posse esse absolutum/& actu esse absolutum in te deo

meo : non sunt nisi tu deus meus infinitus, omne posse esse tu es deus meus. Posse esse materiæ/est materiale/ & ita contractum & non absolutum/sic & posse esse sensibile vel rationale contractum est : sed penitus incontractum posse/ cum absoluto simpliciter hoc est infinito coincidit. quando igitur tu deus meus occurris mihi quasi materia formabilis/quia recipis formam cuiuslibet te intuentis: tunc me eleuas vt videam/quomodo intuens te non dat tibi formam:sed in te intuetur se/quia a te recipit id quod est. & ita id quod videris ab intuente recipere/hoc donas:quasi sis speculum æternitatis viuum/quod est forma formarum. in quod speculum dum quis respicit:videt formam suam in forma formarum/quæ est speculum. & iudicat formam quam videt in speculo illo esse figuram formæ suæ/quia sic est in speculo materiali polito/ licet contrarium illius sit verum. quia quod videt in illo æternitatis speculo : non est figura/sed veritas/ cuius ipse videns est figura. figura igitur in te deus meus : est veritas/& exemplar omniū & singulorū quæ sunt/aut esse possunt. O deus qui es omni mente admirandus : videris aliquando quasi sis vmbra qui es lux. Nam dum video/quomodo ad mutationē meam videtur visus iconæ tuæ mutatus : & facies tua videtur mutata. quia mutatus occurris mihi : quasi sis vmbra quæ sequitur mutationem ambulātis. sed quia ego sum viua vmbra/& tu veritas: iudico ex mutatione vmbræ veritatem mutatam. Es igitur deus meus sic vmbra: ꝙ veritas.sic es imago mea/& cuiuslibet:ꝙ exemplar. Domine deus illustrator cordium:facies mea/vera est facies/ quia tu mihi eam dedisti/qui es veritas. Est & facies mea imago:quia nō est ipsa veritas/sed veritatis absolutæ imago.complico igitur in conceptu meo veritatem & imaginem faciei meæ : & video in ea coincidere imaginem cum veritate faciali.ita ꝙ quantū imago:in tantum vera. & tunc ostendis mihi domine:quomodo ad mutationem faciei meæ/facies tua est pariter mutata & immutata.mutata:quia non deserit veritatem faciei meæ.immutata: quia nō sequitur mutationem imaginis. Vnde sicut facies tua non deserit faciei meæ veritatem: sic etiam non sequitur mutationem alterabilis imaginis. absoluta enim veritas:est inalterabilitas. veritas faciei meæ/est mutabilis: quia sic veritas ꝙ imago. tua autem immutabilis: quia sic imago ꝙ veritas. Veritatem faciei meæ: absoluta veritas deserere non potest. si enim desereret eam absoluta veritas: non posset subsistere ipsa facies mea/quæ est veritas mutabilis. Sic videris tu deus/propter bonitatem tuam infinitam mutabilis:quia non deseris creaturas mutabiles. sed quia es absoluta bonitas:nō es mutabilis/quia non sequeris mntabilitatē. O altitudo profundissima deus meus:qui nō deseris/& simul non sequeris creaturas.O inexplicabilis pietas.offers te intuēti te/quasi recipias ab eo esse: & cōformas te ei/vt eo plus te diligat/quo appares magis similis ei.non enim possumus odisse nosipsos. hinc diligimus id quod esse nostrū participat & comitatur. & similitudinē nostrā amplectimur: quia repræsentamur nos in imagine in qua nosipsos amamus. Ostendis te deus quasi creaturā nostrā ex infinitæ bonitatis tuæ humilitate : vt sic nos trahas ad te. Trahis enī nos ad te omni possibili trahēdi modo: quo libera rationalis creatura trahi potest. & coincidit in te deus creari cū creare. similitudo enim quæ videtur creari a me:est veritas quæ creat me.vt sic saltem capiam quātū tibi astringi debeam/cū in te amari coincidat cū amare.Si enī ego me in te similitudine mea diligere debeo/ & tunc maxime ad hoc constringor quando video te/me diligere vt creaturā & imaginē tuā.quomodo pater potest non diligere filium/qui sic est filius ꝙ pater?& si multū est diligibilis qui est æstimatione filius/& cognitiōe pater:nōne

tu maxime qui æstimatione excedis filium/& cognitione patrem: tu deus voluisti filialem dilectionem in æstimatione cõstitui/& vis similior filio æstimari/& intimior patre cognosci: quia es amor cõplicans tam filialem q̃ paternalẽ dilectionẽ. Sis ergo tu qui es dulcissimus amor meus/deus meus: in æternũ benedictus.

℄ Q? nisi deus esset infinitus: non esset finis desiderii. CAP. XVI.

NOn cessat ignis ab ardore: neq; amor desiderii qui fertur ad te deus/qui es forma omnis desiderabilis/& veritas illa quæ in omni desiderio desideratur. Vnde quia cœpi ex tuo mellifluo dono degustare incompræhensibilem suauitatem tuam/quæ tanto mihi fit gratior/quanto infinitior apparet: video ꝙ ob hoc tu deus es omnibus creaturis incognitus/vt habeant in hac sacratissima ignorãtia maiorem quietem/quasi in thesauro innumerabili & inexhauribili. multo enim maiori gaudio perfunditur ille/qui reperit thesaurum talẽ quem scit penitus innumerabilem & infinitum: q̃ qui reperit numerabilem & finitum. Hinc hæc sacratissima ignorantia magnitudinis tuæ: est pascentia intellectus mei desiderabilissima. maxime quãdo talem reperio thesaurum in meo agro: ita ꝙ thesaurus sit meus. O fons diuitiarum: vis compræhendi possessione mea/& manere incompræhensibilis & infinitus/quia es thesaurus deliciarum/quarum nullus potest finem appetere. quomodo appetitus posset appetere non esse: siue enim appetat esse/siue appetat non esse voluntas: ipse appetitus quiescere nequit/sed fertur in infinitum. Descendis domine vt compræhendaris: & manes innumerabilis & infinitus. & nisi maneres infinitus: non esses finis desiderii. Es igitur infinitus: vt sis finis omnis desiderii. Desiderium enim intellectuale non fertur in id quod potest esse maius/aut desiderabilius. omne autem citra infinitum: potest esse maius. Finis igitur desiderii: est infinitus. Tu igitur deus es ipsa infinitas: quam solum in omni desiderio desidero. ad cuius quidem infinitatis sciẽtiam non possum propius accedere: q̃ ꝙ scio eam esse infinitam. Quanto igitur te deum meum compræhendo magis incõpræhensibilem: tãto plus attingo te/quia plus attingo finem desiderii mei. Igitur quicquid mihi occurrit quod te compræhensibilem ostendere nititur: hoc abiicio/quia seducit. desiderium meum in quo tu reluces/me ad te ducit: quia omne quod finitum & cõpræhensibile abiicit. in his enim quiescere nequit: quia per te ducitur ad te. tu autem es principium sine principio: & finis sine fine. Ducitur igitur desiderium per principium æternum/a quo habet ꝙ est desiderium: ad finem sine fine. & hic est infinitus. ꝙ igitur ego homuncio non contẽtarer de te deo meo si scirem te cõpræhensibilem: est quia ducor per te ad te in cõpræhensibilẽ & infinitum. Video te domine deus meus/in raptu quodam mẽtali: quoniam si visus non satiatur visu/nec auris auditu/tunc minus intellectus intellectu. Nõ igitur id quod satiat intellectum/seu quod est finis eius: est id quod intelligit. neq; id satiare potest quod penitus non intelligit: sed solum id quod non intelligendo intelligit. intelligibile enim quod cognoscit non satiat: nec intelligibile satiat quod penitus non cognoscit. sed intelligibile quod cognoscit adeo intelligibile/ꝙ nunq̃ possit ad plenum intelligi: hoc solum satiare potest. sicut habentem insaturabilem famem non satiat cibus breuis quem deglutire potest/nec cibus qui ad eum non peruenit: sed solum ille cibus qui ad eum peruenit. & licet continue deglutiatur/tamen nunq̃ ad plenum potest deglutiri. quoniam talis est ꝙ deglutiendo non imminuitur: quia infinitus.

℄ Q? deus: non nisi vnitrinus videri perfecte potest. CAP. XVII.

Gegenpol zu Spätschriften!

Entwicklung.

Stendisti domine te mihi adeo amabilem: ꝙ magis amabilis esse nequis.es enim infinite amabilis deus meus. nunꝗ igitur poteris a quoꝗ amari sicut amabilis es:nisi ab infinito amante.Nisi enim esset infinite amans:nō esses infinite amabilis. amabilitas enim tua/quæ est posse in infinitum amari:est/quia est posse in infinitum amare. a posse in infinitum amare & posse in infinitū amari: oritur amoris nexus infinitus ipsius infiniti amantis & infiniti amabilis.non est autem multiplicabile.Tu igitur deus meus qui es amor: es amor amās/ & amor amabilis/ & amor/amoris amantis & amabilis nexus. Video in te deo meo amorem amātem & amabilē.& ex eo quia video in te amorē amantē/& amorē amabilē:video vtriusꝙ amoris nexum.& hoc nō est aliud ꝗ illud quod video in absoluta vnitate tua:in qua video vnitatem vnientem/vnitatē vnibilem/& vtriusꝙ vnionem. quicquid autem in te video:hoc es tu deus meus.tu es igitur amor ille infinitus: qui sine amante/& amabili/& vtriusꝙ nexu/nō potest per me naturalis & perfectus amor videri. quomodo enim possum concipere perfectissimū & naturalissimū amorem:sine amante/ & amabili/& vnione vtriusꝙ? ꝙ enim amor sit amās/& amabilis/& nexus vtriusꝙ: experior in cōtracto amore esse de essentia perfecti amoris.Id autē quod est de essentia perfecti amoris contracti:non potest deesse absoluto amori/a quo habet contractus amor quicquid perfectionis habet.quanto autem amor simplicior:tanto perfectior.tu autem deus meus es amor perfectissimus & simplicissimus. tu igitur es ipsa essentia perfectissima/& simplicissima/& naturalissima amoris. hinc in te amore non est aliud amans/& aliud amabile/& aliud vtriusꝙ nexus.sed idem:tu ipse deus meus. quia igitur in te coincidit amabile cum amante/ & amari cum amare: tunc nexus coincidentiæ est nexus essentialis.Nihil enim in te est: quod non sit ipsa essentia tua. Illa igitur quæ occurrunt mihi tria esse/scilicet amans/amabilis/& nexus: sunt ipsa simplicissima essentia absoluta.Non sunt igitur tria: sed vnum. illa essentia tua deus meus quæ occurrit mihi esse simplicissima/&(vt sic dicām)vnissima: non est naturalissima & perfectissima sine tribus prænominatis.est igit essentia trina:& tamen non sunt tria in ea/quia simplicissima.pluralitas igitur trium prænominatorum:est ita pluralitas ꝙ vnitas.& vnitas:est ita vnitas ꝙ pluralitas.pluralitas trium:est pluralitas sine numero plurali. nam pluralis numerus non potest esse simplex vnitas:quia est numerus pluralis. Non igit est trium numeralis distinctio: quia illa est essentialis.numerus enim a numero essentialiter distinguit.& quia vnitas est trina:nō est vnitas numeri singularis.vnitas enim numeri singularis: nō est trina. O mirabilissimus deus: qui neꝙ es numeri singularis/neꝙ numeri pluralis: sed super omnem pluralitatem & singularitatē/vnitrinus & triunus. Video igitur in muro paradisi vbi es deus meus:pluralitatem coincidere cum singularitate/& te vltra habitare perꝗ remote. doce me domine quomodo possim concipere id possibile:quod video necessarium.occurrit enim mihi impossibilitas: ꝙ trium pluralitas/ sine quibus cōcipere te nequeo perfectum & naturalem amorem/sit pluralitas sine numero. quasi quis dicat/vnum/ vnum/vnum: dicit ter vnum/non dicit tria/sed vnū/& hoc vnum ter. non potest autem dicere ter sine tribus: licet non dicat tria. nam cum dicit vnum ter:replicat idem & non numerat. numerare enim est vnum alterare: sed vnum & idem triniter replicare / est plurificare sine numero. Vnde pluralitas quæ in te deo meo per me videtur:est alteritas sine alteritate/quia est alteritas quæ identitas. quando enim video amantem non esse amabilem/ & nexum esse nec amantem nec amabilem: non sic video amantem non esse amabilem/ quasi

amans sit vnum / & amabilis aliud / sed video distinctionē amantis & amabilis intra murū coincidētiæ vnitatis & alteritatis esse. Vnde distinctio illa quæ est intra murum coincidentiæ / vbi distinctū & indistinctū coincidunt: præuenit omnem alteritatem & diuersitatē quæ intelligi potest. claudit enim murus potentiā omnis intellectus: licet oculus vltra in paradisum respiciat. id autē quod videt: nec dicere / nec intelligere potest. est enim amor eius secretus thesaurus / & absconditus: qui inuentus manet absconditus. reperit enim intra murum coincidētiæ absconditi & manifesti. Sed non possum retrahi a suauitate visionis: quin adhuc aliquo modo mihiipsi referam reuelationē distinctionis amātis / amabilis / & nexus. Nam dulcissima degustatio eius quātulūcūq; videtur prægustabilis ī figura. tu enim sic das domine ꝙ in te video amorē: quia video me amantē. & quia video me amare me ipsum: video me amabilem. & naturalissimū nexum me esse video vtriusq;. ego sum amans / ego sum amabilis / ego sum nexus. vnus est igit amor sine quo non posset aliquod trium esse. ego vnus sum qui sum amās / & ille idem qui sum amabilis / & ille idē qui sum nexus exurgens ab amore quo me amo. ego sum vnus: & non sum tria. Esto igitur ꝙ amor meus sit essentia mea: vti in deo meo. tunc in vnitate essentiæ meæ esset trium prædictorum vnitas. & in trinitate trium prædictorū essentiæ vnitas. essentq; cuncta in mea essentia contracte: modo quo in te video veraciter & absolute existere. Deinde amor amans: non esset amor amabilis / nec nexus. & hoc experior hac praxi. Nam per amorem amātem / quē ad rem aliam extra me extendo / quasi ad amabile extrinsecum essentiæ meæ: sequitur nexus quo illi rei astringor qnantū ex me est. quæ res mihi non iungit eo nexu: quia me forte non amat. Vnde licet eā amem / ita ꝙ amor meus amās se extēdat sup ipsam: tamē nō trahit secū amor amās meus amorē amabilem meū. nō enim fio amabilis ei. de me enim nō curat: licet ipsam valde amem. sicut filius aliquādo de matre nō curat: quæ ipsum tenerrime diligit. Et ita experior amorē amantē / nō esse amorē amabilē / nec nexū: sed distingui video amātē ab amabili & nexu. quæ quidem distinctio non est in essentia amoris: quia nō possum amare: siue me / siue rem aliā a me / sine amore. sic amor est de essentia trium. & sic video trium prædictorū simplicissimā essentiam: licet inter se distinguant. Expressi domine qualecūq; prægustationē naturæ tuæ in similitudine. sed parce misericors: quia nitor infigurabilē gustum dulcedinis tuæ figurare. si enim dulcedo pomi incogniti / manet omni pictura & figura infigurabilis / & omni verbo inexpssibilis: quis sum ego miser peccator / qui nitor te inostēsibilem ostēdere / & te inuisibilē visibilem figurare / & illam infinitā & penitus inexpressibilē dulcedinem tuā sapidam facere præsumo: quā nunq̄ adhuc gustare merui. & per ea quæ exprimo: eā potius paruā q̄ magnā facio. sed tāta est bonitas tua deus meus: ꝙ etiam sinis cæcos de lumine loqui / & eius laudes præconisare. de quo nihil sciunt nec scire possunt: nisi eis reueletur. reuelatio autē gustum non attingit. auris fidei non attingit dulcedinem degustabilē. hoc autem tu deus reuelasti mihi: quia nec auris audiuit / nec in cor hominis descendit infinitas dulcedinis tuæ / quam præparasti diligentibus te. Reuelauit nobis hoc Paulus magnus apostolus tuus: qui vltra murū coincidentiæ raptus est in paradisum / vbi solū reuelate potes videri / qui es fons deliciarū. Conatus sum me subiicere raptui / confisus de infinita bonitate tua: vt viderem te inuisibilem / & visionē reuelatam irreuelabilem. quo autem perueni / tu scis: ego autem nescio / & sufficit mihi gratia tua: qua me certum reddis te incōpræhēsibilem esse. & erigis in spem firmā: ꝙ ad fruitionem tui te duce perueniam.

Paulus.

raptus

¶Q nisi deus trinus esset: nõ esset fœlicitas. CAP.XVIII.

VTinam domine aperirẽt oculos mentis omnes/qui eos tuo dono sunt asse-cuti: & mecũ viderẽt quomodo tu deus Zelotes. quia tu amor amans: nihil odisse potes. In te enim deo amabili omnia amabilia cõplicati: omne amabi-le amas. vt sic viderẽt mecũ: quo fœdere aut nexu sis omnibus vnitus. diligis tu de⁹: amans ita omnia ꝙ singula. expandis amorem tuum ad omnes. multi autẽ te non di ligũt: qui tibi pferunt aliud a te. si autẽ amor amabilis non esset distinctus ab amore amante: esses omnibus adeo amabilis/ꝙ nihil præter te amare possent/& omnes ra-tionales spiritus necessitarenť ad tui amorẽ. sed tam nobilis es deus meus: vt velis in libertate esse rationalium animarũ te diligere/vel non. quapropter ad amare tuũ: non sequiť ꝙ ameris. Tu igiť deus meus/amoris nexu omnibus vnitus es: quia expã dis amorẽ tuũ super omnẽ creaturã tuam. sed nõ omnis rationalis spiritus est vni-tus tibi: quia amorẽ suum non in tuã amabilitatẽ proiicit/sed in aliud cui vnitur & nectitur. Desponsasti omnem animã rationalem amore tuo amante: sed non omnis sponsa te sponsum amat/sed sæpissime aliũ cui adhæret. Sed quomodo posset attin-gere finẽ tuum sponsa tua deus meus anima humana: nisi tu esses diligibilis/vt sic te diligibilem diligendo/ad nexũ ac vnionẽ fœlicissimã pertingere posset? Quis igitur negare potest te deum trinũ: quando videt/ꝙ neq; tu nobilis/neq; naturalis & per-fectus deus esses/nec spiritus liberi arbitrii esset/nec ipse ad tui fruitionem & fœlici tatẽ suã pertingere posset/si non esses trinus & vnus? Nam quia es intellectus intelli gens/& intellectus intelligibilis/& vtriusq; nexus: tunc intellectus creatus in te deo suo intelligibili/vnionem tui & fœlicitatem assequi potest. Sic cũ sis amor amabilis: potest creata voluntas amans/in te deo suo amabili vnionẽ & fœlicitatẽ assequi. qui enim recipit te deũ lucem receptibilem rationalẽ: ad talem vsq; tui vnionẽ perueni-re poterit/vt sit tibi vnitus vt filius patri. Video domine (te illustrante) naturã ra tionalẽ non posse vnionẽ tui assequi: nisi quia amabilis & intelligibilis. Vnde natura humana nõ est vnibilis tibi deo amãti (sic em̃ non es obiectum eius) sed est tibi vnibi lis vt deo suo amabili: cũ amabile sit amantis obiectum. Sic pariformiter/intelligibi le: est obiectum intellectus. dicimus autem id veritatem: qđ obiectum. quare tu deus meus: quoniam es veritas intelligibilis/tibi vniri potest intellectus creatus. & sic vi deo humanã rationalẽ naturã: tuæ diuinæ naturæ intelligibili & amabili tãtũ vni-bilem/& ꝙ homo te deũ receptibilem capiens/transit in nexum qui ob sui strictitu-dinẽ/filiationis nomen sortiri potest. nexu enim filiationis: nõ cognoscimus strictio-rem. ꝙ si hic nexus vnionis est maximus quo maior esse nequit: hoc euenire necesse erit/quia si tu deus amabilis plus diligi non potes ab homine/tũc nexus ille vsq; ad perfectissimam filiationem perueniť/vt filiatio illa sit perfectio complicans omnem possibilem filiationem/per quã omnes filii vltimã fœlicitatem & perfectionem asse-quuntur. In quo altissimo filio: filiatio est vt ars in magistro/aũt lux in sole. In aliis vero: vt ars in discipulis/aut lux in stellis.

¶Quomodo IHESVS est vnio dei & hominis. CAP.XIX.

EGo ineffabiles gratias tibi deo/vitæ & luci animæ meæ. Nam video nũc fi dem: quã reuelatione apostolorum tenet catholica ecclesia. quomodo scili-cet tu deus amãs de te deũ generas amabilem: atq; ꝙ tu deus genitus ama bilis: es absolutus mediator. per te em̃: est omne id qđ est/& esse potest. tu em̃ deus volens seu amans: in te deo amabili complicas omnia. Omne em̃ qđ tu deus vis aut cõcipis: est in te deo amabili cõplicatũ. Non em̃ esse potest quicq;: nisi illud velis esse.

omnia igitur:in conceptu tuo amabili causam seu rationem habent essendi.neqꝫ est
alia rerum omnium causa:nisi quia sic tibi placet.nihil placet amanti vt amanti:nisi
amabile.Tu igit̃ deus amabilis:es filius dei amãtis patris.In te enim est omnis cõpla
cẽtia patris.Ita omne esse creabile:cõplicatur in te deo amabili.tu igitur deus amãs
cum ex te sit amabilis deus vti filius a patre:in hoc ꝙ es deus pater amans/dei ama-
bilis filii tui/es pater omnium quæ sunt.nam conceptus tuus est filius : & omnia in
ipso.& vnio tua/& tuus conceptus:est actus & operatio exurgens/in qua est omniũ
actus & explicatio.Sicut igitur ex te deo amante generatur deus amabilis/ quæ ge-
neratio est conceptio:ita procedit ex te deo amante & conceptu tuo amabili a te ge-
nito/actus tuus & tuus cõceptus/qui est nexus nectens/& deus vniens te & cõceptũ
tuum.queãdmodum amare vnit amantẽ & amabile in amore:& hic nexus/spiritus
nominatur.spiritus em̃ est vt motus procedens a mouente & mobili. Vnde motus:
est explicatio conceptus mouentis.Explicãtur igitur omnia in te deo spiritusancto:
sicut concipiuntur in te deo filio.Video igitur quia tu deus sic me illustras:quomo-
do omnia in te deo filio dei patris sunt vt in ratione/conceptu/causa/seu exemplari.
& quomodo filius est medium omnium:quia ratio.mediante enim ratione & sapien
tia:tu deus pater omnia operaris.& spiritus seu motus / ponit conceptum rationis
in effectu.sicut experimur:arcam in mente artificis poni mediante virtute motiua
quæ inest manibus/in effectu.Video deinde deus meus filium tuũ esse mediũ vnio-
nis omnium:vt cuncta in te/mediante filio tuo/quiescant.& video IHESVM bene-
dictum hominis filium/filio tuo vnitũ altissime:& ꝙ filius hominis non potuit tibi
deo patri vniri nisi mediante filio tuo mediatore absoluto.Quis non altissime rapi-
tur:hæc attẽtius prospiciens? Aperis em̃ tu deus meus mihi misero tale occultum:
vt intuear hominẽ non posse/te patrẽ intelligere/nisi in filio tuo qui est intelligibi-
lis & mediator.& ꝙ te intelligere:est tibi vniri.potest igitur homo tibi vniri per fi-
lium tuum:qui est medium vnionis.& natura humana altissime tibi vnita / in quo-
cũqꝫ homine hoc fuerit:non potest plus medio vniri q̃ vnita est.sine em̃ medio : tibi
vniri nequit.vnitur igitur medio maxime:non tamen fit medium. Vnde q̃uis non
possit fieri medium/cum sine medio non possit tibi vniri/sic tamen iungitur medio
absoluto/ꝙ inter ipsam & filium tuum qui est medium absolutũ/nihil mediare po-
test.Si enim aliquid mediare posset inter naturam humanam & medium absolutũ:
tunc tibi altissime non vniretur.O IHESV bone/video in te naturam humanã al-
tissime iungi deo patri:per vnionem altissimã qua iungitur deo filio/mediatori ab-
soluto.Filiatio igitur humana/quia tu filius hominis/filiationi diuinæ ĩ te IHESV
altissime vnita est:vt merito dicaris filius dei & hominis.quoniã in te nihil mediat:
inter filium hominis & filium dei.In filiatione absoluta quæ est filius dei:omnis cõ-
plicatur filiatio.cui filiatio humana tua IHESV: est sup̃me vnita.subsistit igit̃ hu-
mana filiatio tua in diuina/non solum complicite/sed vt attractum in attrahẽte/ &
vnitum in vniente/& substantiatum in substantiante.Non est igitur possibilis sepa
ratio filii hominis a filio dei in te IHESV.nã separabilitas euenit ex hoc:ꝙ vnio po
tuit esse maior.vbi autẽ vnio nõ potest esse maior:nihil mediare potest.separatio igi
tur nõ habebit ibi locũ:vbi nihil mediare potest inter vnita.vbi autẽ vnitũ nõ subsi
stit in vniente:vnio nõ est altissima.maior nãqꝫ est vnio vbi vnitũ subsistit in vniẽte:
q̃ vbi vnitũ separatim subsistit.separatio em̃:est remotio ab vnione maxima.Sic vi-
deo ĩ te IHESV meo:quomodo filiatio humana qua es filiꝰ hominis/subsistit ĩ filia-
tiõe diuina qua es filiꝰ dei/sicut ĩ maxĩa vnione vnitũ ĩ vniẽte.tibi gloria deꝰ ĩ sc̃la.

¶Quomodo intelligitur IHESVS copulatio diuinæ & humanæ naturæ. CAP.XX.

OStendis mihi lux indeficiens maximam vnionem / qua natura humana in
IHESV meo / est tuæ naturæ diuinæ vnita : non esse quouismodo infinitæ
vnioni similē. vnio em̄ / qua vnione tu deus pater es vnitus deo filio tuo: est
deus spiritussanctus. & ideo est infinita vnio . pertingit em̄ in identitatē absolutā &
essentialē. non sic: vbi natura humana vnitur diuinæ. nā humana natura: non potest
transire in vnionē cū diuina essentialem. sicut finitū: nō potest infinito infinite vni-
ri. transiret em̄ in identitatē infiniti: & sic desineret esse finitū / quando de eo verifi-
caretur infinitū. Quapropter hæc vnio qua natura humana est naturæ diuinæ vni
ta: non est nisi attractio naturæ humanæ ad diuinā in altissimo gradu. ita ꝙ natura
ipsa humana / vt talis: eleuatius attrahi nequit . maxima igitur est vnio eius naturæ
humanæ vt humanæ: ad diuinā: quia maior esse nequit. sed non est simpliciter maxi
ma & infinita: vt est vnio diuina. Video igitur ex benignitate gratiæ tuæ in te IHE
SV filio hominis / filium dei: & ī te filio dei / patrem. In te autem filio hominis / filium
dei video: quia ita es filius hominis / ꝙ & filius dei. & in natura attracta finita: video
naturā attrahentē infinitā. video in filio absoluto: patrē absolutū. filius em̄ non po-
test vt filius videri: nisi pater videatur. Video in te IHESV filiationē diuinā / quæ
est veritas omnis filiationis: & pariter altissimā humanā filiationē / quæ est propin-
quissima imago absolutæ filiatiōis. Sicut igitur imago inter quā & exemplar nō po
test mediare perfectior imago / propinquissime subsistit in veritate cuius est imago:
sic video naturā tuā humanā in diuina natura subsistētem . omnia igitur in natura
humana tua video / quæ & video in diuina: sed humaniter illa esse video ī natura hu
mana / quæ sunt ipa diuina veritas in natura diuina. quæ humaniter video esse in te
IHESV: similitudo sunt diuinæ naturæ. sed similitudo est sine medio iuncta exem-
plari: ita ꝙ magis similis nec esse / nec cogitari potest. In natura humana seu rationa
li: video spiritū rationalem humanū spiritui diuino / qui est absoluta ratio strictissi-
me vnitū: & sic intellectū humanū intellectui diuino / & omnia in intellectu tuo IHE
SV. Intelligis enī omnia IHESV / vt deus: & hoc intelligere / est esse omnia. intelligis
omnia vt homo: & hoc intelligere / est esse similitudinē omniū. nō em̄ res intelligitur
per hominē: nisi in similitudine. lapis non est in intellectu humano vt in causa vel ra
tione sua propria : sed vt in specie & similitudine. Est igitur in te IHESV vnitū in
telligere humanū ipsi intelligere diuino: sicut perfectissima imago veritati exempla
ri. acsi in mente artificis cōsiderarē formā arcæ idealem / & speciē arcæ perfectissime
per magistrū ipsum secundū ideā factæ: quomodo tunc forma idealis est veritas spe
ciei & vnita ei vt veritas imagini in vno magistro: ita in te IHESV magistro magi
strorū video absolutā ideam rerū omniū / pariter & speciem similitudinariā earūdē
altissime vniri. Video IHESV bone / te ītra murū paradisi. quoniā intellectus tuus:
est veritas pariter & imago. & tu es deus pariter & creatura: infinitus pariter & fi-
nitus. & non est possibile: ꝙ citra murū videaris. es em̄ copulatio diuinæ creantis na
turæ & humanæ creatæ naturæ. Hoc autē inter tuū humanū intellectū & alterius
cuiuslibet hominis interesse video. ꝙ nemo hominum scit omnia quæ per hominem
sciri possunt: quia nullius hominis intellectus est ita coniunctus exemplari rerū om
nium vt similitudo veritati / quin possit propinquius coniungi / & magis in actu cō-
stitui. & ideo non tot intelligit / quin plura intelligere posset per accessum ad exem-
plar rerum a quo habet actualitatem / omne actu existens . tuus autem intellectus /

actu omnia per hominẽ intelligibilia intelligit:quia in te natura humana est perfe- ctissima/& exemplari suo coniunctissima.ob quã quidẽ vnionẽ/intellectus tuus hu- manus omnem creatũ excedit intellectũ in perfectione intelligẽdi.Omnes igitur ra tionales spiritus/longe sunt infra te:quorũ omnium tu IHESV magister & lux exi stis.& tu es perfectio & plenitudo omniũ:& per te ad absolutã veritatẽ tanq̃ per me diatorem accedunt.tu eñ es via ad veritatẽ pariter & ipsa veritas. tu es via ad vi- tã intellectus:pariter & vita ipsa.tu es odor cibi lætitiæ:pariter & gustus lætificãs. Sis igitur dulcissime IHESV semper benedictus.

¶Q, sine IHESV non sit possibilis fœlicitas. CAP.XXI.

IHESV finis vniuersi/ĩ quo quiescit tanq̃ in vltimo pfectionis/omnis crea- tura:tu es omnibus huius mundi sapiẽtibus penitus ignotus/quia de te cõ tradictoria verissima affirmamus/cũ sis creator pariter & creatura/attra- hens pariter & attractũ/finitũ pariter & infinitũ.stultitiam asserunt id credere pos sibile.fugiunt igitur nomen tuũ:& lucẽ tuam qua nos illuminasti nõ capiunt.sed cũ se putent sapientes:stulti & ignorantes & cæci manent in æternũ.Si autẽ crederent q tu es CHRISTVS deus & homo/ & verba euangelii vt tanti magistri reciperẽt & tractarent:clarissime tandem cõspicerent/omnia in cõparatione illius lucis ĩ sim plicitate verborũ tuorũ ibi occultatæ/penitus esse densissimas tenebras & ignoran tiam.Soli igitur paruuli creduli:hanc consequuntur gratiosissimã & viuificã reue- lationẽ.Est eñ ĩ tuo sacratissimo euangelio qui cibus est cælestis/vti ĩ manna omnis dulcedo desiderii abscondita:quæ nõ potest degustari nisi per credentẽ & manducã tẽ.si quis eñ credit & accipit:experitur verissime/quia tu de cœlo descendisti/& so lus es magister veritatis.O IHESV bone:tu es arbor vitæ in paradiso deliciarũ.ne mo eñ poterit cibari vita desiderabili:nisi ex fructu tuo. Es cibus prohibitus IHE- SV/omnibus filiis Adæ:qui de paradiso expulsi/in terra in qua laborãt quærũt vn de viuãt.Oportet igitur omnem hominẽ exuere veterẽ præsumptionis hominem/ & induere nouum humilitatis hominẽ/qui secundum te est:si intra paradisum deli ciarũ/vitæ cibum sperat degustare. vna est natura noui & veteris Adam: sed est in veteri Adã animalis/in te nouo Adã spiritualis.quia ĩ te IHESV est vnita deo:qui spiritus est.oportet igit̃ omnẽ hominẽ:sicut per cõmunẽ naturã humanã sui ipsius & tui/ita & ĩ vno spiritu tibi IHESV vniri.vt sic in sua natura/tibi IHESV cõmu ni/accedere possit ad deũ patrẽ:qui est in paradiso.Videre igit̃ deũ patrẽ & te IHE- SVM filiũ eius:est esse in paradiso/& gloria sempiterna.quia extra paradisum con- stitutus:nõ potest talem habere visionẽ.cũ nec deus pater/nec tu IHESV: sis extra paradisum reperibilis. Oĩs igitur homo fœlicitatẽ assecutus est:qui tibi IHESV vt mẽbrum capiti/vnitus est.nemo potest venire ad patrẽ:nisi per patrẽ attractus. Tuam IHESV humanitatẽ per filium suũ pater attraxit:& per te IHESV omnes attrahit pater homines.sicut igitur humanitas tua IHESV est filio dei patris vni- ta/tanq̃ medio per quod pater ipsam attraxit:ita cuiuslibet hominis humanitas ti- bi IHESV tanq̃ vnico medio per quod pater omnes attrahit homines/est vnita.Es igitur IHESV:sine quo impossibile est quenq̃ fœlicitatẽ assequi. Es IHESV reuela tio patris.Nam pater est omnibus hominibus inuisibilis: & tibi filio suo solum visi- bilis.& illi post te:qui per te & tuã reuelationem ipsum videre merebitur.Tu es igi tur vniens omnẽ fœlicẽ.& omnis fœlix in te subsistit: sicut vnitũ in vniente.Nullus sapientũ huius mundi fœlicitatẽ verã capere potest:quando te ignorat.nemo fœlix videre potest patrẽ nisi tecũ IHESV intra paradisum.De fœlice verificãtur cõtra-

cf. Deus sanctificatus

dictoria:sicut de te IHESV / cũ tibi in rationali / naturali / & vno spiritu sit vnitus. subsistit em̃ omnis spiritus fœlix in tuo: sicut viuificatus in vnificante. videt omnis spiritus fœlix inuisibilem deũ: & vnitur ĩ te IHESV / inaccessibili & immortali deo. & sic finitũ in te vnitur infinito & inunibili. & capitur incompræhensibilis fruitione æterna: quæ est fœlicitas iocundissima nunq̃ cõsumptibilis. miserere IHESV miserere: & da mihi reuelate videre te / & salua facta est anima mea.

¶Quomodo IHESVS videat & operatus sit. CAP.XXII.

NOn potest oculus mentis satiari videndo te IHESV: quia tu es complemẽtum omnis mẽtalis pulchritudinis. & in hac icona coniicio mirabilem valde ac stupidũ visum tuũ IHESV superbenedicte. Nam tu IHESV dum in hoc sensibili mundo ambulares: carneis nobis similibus oculis vtebaris. cũ illis enim non secus q̃ nos homines vnũ & vnũ videbas. erat em̃ in oculis tuis spiritus quidã / qui erat organi forma: quasi sensibilis anima in corpore animalis. In eo spiritu erat vis nobilis discretiua: per quã videbas domine distincte hoc coloratũ sic / & aliud aliter. atq; adhuc alti⁹ ex figuris faciei & oculorũ hominũ quos videbas: verus eras iudex passionũ animæ / iræ / lætitiæ / & tristitiæ. atq; adhuc subtilius ex paucis signis: cõpræhendebas id q̃d in hominis mente latebat. nihil em̃ in mente concipitur: quod nõ in facie / & maxime in oculis aliquo modo signetur / cum sit cordis nuncius. multo em̃ in his omnibus indiciis verius attingebas interiora animæ: q̃ quisq; creatus spiritus. ex vno em̃ aliquo / licet paruo valde signo / totũ videbas hominis conceptũ: vti intelligentes ex paucis verbis / omnẽ longum ꝓuident explicandũ sermonẽ præconceptũ. & bene docti / dũ paruo tẽpore iniiciunt oculos in librũ: totũ acsi legissent recitant scriptoris intentũ. Excellebas IHESV in hoc visionis genere omnes omniũ hominũ præteritorũ / ꝓsentium / & futurorũ perfectiones / velocitates / & acuties: & hæc visio humana erat / quæ sine carnali oculo non perficiebatur. fuit tamen stupenda & admirabilis. nã si homines reperiuntur qui longa & subtili discussione mẽtem scribentis / sub tũc nouiter fictis & characteribus & inuisis signis legunt: tu IHESV sub omni signo & figura / omnia videbas. Si aliquãdo homo repertus legitur / qui cogitationẽ interrogantis eũ / vidit ex quibuscũq; oculi signis / etiã si metrum aliquod mente cantabat: melius omnibus tu IHESV ex omni nutu oculorũ omnẽ conceptũ deꝑhẽdebas. Vidi ego mulierẽ surdã / quæ ex motu labiorũ filiæ suæ quẽ vidit: omnia acsi audiuisset intellexit. Si hoc ex consuetudine longa / sic est possibile ĩ surdis & mutis / & religiosis / qui per signa sibi loquuntur: perfectius tu IHESV qui omne scibile actu sciebas quasi magister magistrorum / in minimis & nobis inuisibilibus nutibus & signis / verũ de corde & eius conceptu / faciebas iudiciũ. Sed erat huic tuæ humanæ perfectissimæ / licet finitæ / visioni ad organũ cõtractæ / absoluta & infinita visio vnita: per quã quidẽ visionẽ omnia pariter & singula vt deus videbas / tam absentia q̃ ꝓsentia / tam ꝑterita q̃ futura. Videbas igitur IHESV / oculo humano accidentia visibilia: sed visu diuino absoluto rerũ substantiam. nemo vnq̃ in carne constitutus præter te IHESV substantiã vidit / aut rerũ quidditatẽ. Tu solus animã & spiritũ / & quicquid in homine erat: vidisti verissime. Nam sicut vis intellectiua in homine vnita est virtuti animali visiuæ / vt homo non solum videat vt animal / sed etiam discernat & iudicet vt homo: ita visus absolutus vnitus est in te IHESV virtuti humanæ intellectuali quæ est discretio ĩ visu animali. vis visiua animalis ĩ homine: non in se / sed in aĩa rationali tanq̃ ĩ forma totius subsistit. sic vis visiua ĩtellectualis: nõ in se / ĩ te IHESV sed in virtute visiua absoluta subsistit. O admirabilis visus tu⁹ IHE-

SV dulciſſime. experimur aliquoties quomodo prętereuntẽ oculo depræhẽdimus:
ſed quia nõ fuimus intẽti vt diſcerneremus quis eſſet / neſcimus indicare interrogã
ti nomẽ noti prætereuntis / licet ſciamus aliquẽ præteriiſſe. Vidimꝰ igitur illũ ani-
maliter: ſed non vidimus humaniter / quia vim diſcretiuã nõ applicauimus. Ex quo
cõperimus naturas virium / & ſi ſint vnitæ in vna forma hominis: manent tamen di
ſtinctæ / & diſtinctas habẽt operatiões. Sic in te vno IHESV / video ſimili quodã mo-
do humanã ĩtellectualem naturã diuinæ naturæ vnitã: & ꝙ pariformiter vt homo
operatus es plurima / atq; vt deus mirabilia multa ſupra hominem. Video IHESV
piiſſime intellectualẽ naturã eſſe in reſpectu ſenſibilis abſolutã / & nequaq̃ vti ſenſibi
lis eſt finitã / & ad organũ alligatã / quẽadmodum vis viſiua ſenſibilis eſt oculo alliga
ta: ſed ĩproportionabiliter abſolutior eſt vis diuina ſupra ĩtellectualẽ. nã intellectus
humanus vt ponatur in actu opus habet phantaſmatibus / & phantaſmata ſine ſenſi
bus haberi nequeunt. & ſenſus ſine corpore nõ ſubſiſtunt: ob hoc vis humani intelle
ctus eſt contracta & parua / indigens prænarratis. Diuinus vero intellectus eſt ipſa
neceſſitas: non depẽdens / nec indigens aliquo / ſed omnia eo indigẽt / ſine quo nõ poſ-
ſunt eſſe. Attẽtius cõſidero quomodo alia eſt vis diſcurſiua quæ ratiocinãdo diſcur
rit & quærit: alia quæ iudicat & intelligit. Videmus em̃ canẽ diſcurrere & quære-
re dominũ ſuum & diſcernere illum / & audire vocationẽ eius. Hic quidẽ diſcurſus:
eſt ĩ natura animalitatis ĩ gradu ſpecificæ perfectiõis caninæ. Adhuc alia reperiun-
tur animalia lucidioris diſcurſus ſecundũ perfectiorẽ ſpeciem / & hic diſcurſus ĩ ho
mine proxime accedit ad virtutẽ intellectualem: vt ſit ſupremitas perfectionis ſen-
ſibilis / multos gradus perfectionis & innumerabiles ſub ĩtellectuali continẽs / prout
ſpecies animalium nobis patefaciũt. Nulla em̃ ſpecies eſt: quæ gradum perfectionis
proprium ſibi non ſortiatur. Eſt etiã quiſq; graduum latitudinẽ habens: intra quã
videmus indiuidua ſpeciei / varie ſpeciem participare. Intellectualis vero natura: pa
riformiter ſub diuina gradus habet innumerabiles. Vnde ſicut ĩ intellectuali cõpli-
cantur omnes gradus ſenſibilis perfectionis: ſic in diuina omnes gradus ĩtellectualis
perfectionis / ſic & ſenſibilis / & omnium. Ita ĩ te IHESV meo: video perfectionẽ om-
nem, nã cũ ſis homo perfectiſſimus: ĩ te video ĩtellectum virtuti rationali ſeu diſcur
ſiuæ / quæ eſt ſupremitas ſenſitiuæ vniri. & ſic video ĩtellectum ĩ ratione quaſi ĩ loco
ſuo / vt locatũ in loco / quaſi candelam ĩ camera quæ illuminat camerã & omnes pa-
rietes & totũ ædificium / ſecundũ tamen gradus diſtantiæ plus & minus. Video de-
inde / ĩtellectui in ſua ſupmitate vniri diuinũ verbum / atq; ĩtellectum ipſum locum
eſſe vbi verbum capitur: vti in nobis experimur ĩtellectum locũ eſſe / vbi verbũ ma-
giſtri capitur / quaſi lux ſolis iungatur candelæ prælibatæ. Illuminat enim verbum
dei / intellectum: ſicut lumen ſolis hunc mũdum. In te igitur IHESV meo: video vi-
tam ſenſibilem illuminatam lumine intellectuali / vitã intellectualem lumen illumi-
nans atq; illuminatum / & vitam diuinam illuminantem tantum. Nam & fontem lu
minis / in lumine illo intellectuali video: verbum ſcilicet dei quod eſt veritas illumi-
nans omnem intellectum. Tu igitur ſolus altiſſimus omnium creaturarum: quia ita
creatura ꝙ & creator benedictus.

¶Quomodo IHESVS mortuus fuit: vnione cum vita manente

CAP. XXIII.

IHESV mentis ſapidiſſimus cibus: quãdo intra paradiſi murũ te ĩtueor /
admirabilis mihi occurris. verbum em̃ dei es humanatũ: & homo es deifi-
catus, non es tamen quaſi compoſitus ex deo & homine. Inter componentia

proportio est necessaria:sine qua nõ potest esse cõpositio.finiti ad infinitum nulla est proportio.neq͡ʒ es coincidẽtia creaturæ & creatoris:modo quo coincidẽtia facit vnũ esse aliud.Nam natura humana non est diuina/aut econuerso.diuina em̃ natura nõ est mutabilis aut alterabilis ĩ aliam naturã/cum sit ipsa æternitas:neq͡ʒ natura quæcunq͡ʒ propter vnionẽ ad diuinã transit in aliã naturã.sicut cũ imago vnitur suæ veritati.ipsa enim non potest dici tunc alterari/sed potius recedere ab alteritate:quia vnitur veritati suæ propriæ/quæ est ipsa inalterabilitas.Neq͡ʒ em̃ IHESV dulcissime dici potes media natura inter diuinã & humanã : cum inter illas nõ possit poni quædã media natura participãs vtrãq͡ʒ.natura em̃ diuina nõ est participabilis:quia penitus absolute simplicissima.nec tũc tu IHESV benedicte:esses/vel de⁹ vel homo. sed video te domine IHESV/sup omnẽ intellectũ vnũ suppositũ:quia vnus CHRISTVS es/ modo quo video vnã tuã humanã animã/in qua vti ĩ cuiuslibet hominis anima video corruptibilem sensibilem fuisse naturã/& ĩ intellectuali incorruptibili natura subsistere.neq͡ʒ anima illa cõposita fuit ex corruptibili & incorruptibili:neq͡ʒ coincidit sensibilis cũ intellectuali.video autẽ animã ĩtellectualem vniri corpori per virtutẽ sensibilem viuificantẽ corpus. & quando anima intellectiua cessaret in viuificatione corporis/sine eo ꝙ a corpore separaretur : tunc homo ille mortuus esset/ quia vita cessaret.nec tamen a vita esset corpus separatũ:cũ intellectus sit vita eius. sicut cum homo qui intente inquisiuit medio visus discernere venientẽ/& tamen eo aliis considerationibus rapto/cessat postea attẽtio circa illã ĩquisitionẽ/oculis nõ minus in ipsum coniectis:tunc non separat̃ oculus ab anima/licet ab attentione discretiua animæ separatus existat.ꝙ si raptus ille non solũ cessaret a viuificatione discretiua/sed etiã a viuificatione sensitiua:oculus ille mortuus esset/quia non viuificaretur.nec tamen propterea esset a forma ĩtellectiua separatus/quæ est forma dãs esse: sicut manus arida manet vnita formæ/quæ vnit corpus totum. Reperiuntur homines qui sciunt retrahere spiritum viuificantem & apparent mortui & non sentientes:vt beatus Augustinus recitat.eo enim casu/intellectualis natura vnita maneret corpori:quod quidẽ corpus non esset sub alia forma q̃ prius.immo haberet eandem formam:& maneret idem corpus.neq͡ʒ vis viuificandi desineret esse:sed maneret in vnione cum ĩtellectuali natura/licet actu nõ extenderet se in corpus. video hominẽ illum veraciter mortuum/quia caret vita viuificante(mors em̃ est carẽtia viuificãtis)& tamen non esset corpus illud mortuum/a vita sua quæ est anima eius/ separatũ.Eo modo IHESV clemẽtissime:intueor absolutam vitam quæ deus est humano intellectui tuo/& per illum corpori tuo inseparabiliter vnitam. Nam vnio illa talis est:ꝙ maior esse nequit. Separabilis igitur vnio:multo inferior est vnione quæ maior esse nequit.Nunq̃ igitur fuit verum/neq͡ʒ erit vnq̃:diuinã naturam ab humana tua separatam.Ita nec ab anima nec a corpore:quæ sunt sine quibus natura humana non potest esse.quis verissimũ sit animã tuam desiisse corpus viuificare/& te veraciter mortem subiisse:& tamen nunq̃ a veritate vitæ separatũ. Si sacerdos ille de quo meminit Augustinus/qualẽcunq͡ʒ habuit potestatẽ tollere viuificationem de corpore/attrahẽdo eã in animã/quasi si candela camerã illuminans esset viua/& attraheret radios(per quos camerã illuminauit)ad centrum lucis suæ/sine eo ꝙ separetur a camera/& hoc attrahere non est nisi desinere influere:quid mirum si tu IHESV potestatem habuisti/cum sis lux viua liberrima/viuificantẽ animã ponendi & tollẽdi:& quãdo tollere voluisti passus es mortem:& quando resumere voluisti/propria virtute resurrexisti.Dicitur autẽ intellectualis natura/ humana anima:quando vi

Augustin⁹

Sacerdos.

uificat seu animat corpus.& dicit anima tolli:quãdo cessat intellectus humanus viuificare.quãdo em̃ intellectus ab officio viuificandi cessat/& quo ad hoc se separat a corpore:propterea simpliciter nõ est separatus.Hæc ĩspiras IHESV vt te mihi idignissimo/quantũ capere possum ostẽdas:& ĩ te contẽpler humanã naturã mortalem induisse ĩmortalitatẽ/vt oẽs homines eiusdẽ humanæ naturæ in te resurrectionẽ & diuinã vitã assequi possint.Quid igit̃ dulcius/quid iocũdius q̃ hoc cognoscere:quoniã in te IHESV oĩa ĩ nostra natura reperimus qui solus oĩa potes/& das liberalissime & non ĩproperas! O pietas & misericordia inexpressibilis:tu deus q es ipsa bonitas/non potuisti satisfacere infinitæ clemẽtiæ & largitati tuæ/nisi te nobis donares. nec hoc conuenientius/nobis recipientibus/possibilius fieri potuit:q̃ q͏ nostram assumeres naturam/qui tuam accedere non potuimus.Ita venisti ad nos: & nominaris IHESVS saluator semper benedictus.

¶Quomodo IHESVS sit verbum vitæ. CAP.XXIIII.

CONtẽplor tuo dono vtiq͏ optimo atq͏ maximo te IHESVM meũ/prædicãtẽ verba vitæ/& largiter diuinũ semen in corda audientiũ seminantem:& video eos abire:qui non perceperunt ea quæ spiritus sunt.sed manentes video discipulos:qui iam gustare cœperunt dulcedinem doctrinæ animã viuificantis.pro q̃bus omnibus prĩceps ille atq͏ summus omniũ apostolorũ Petrus confessus est/quomodo tu IHESV haberes verba vitæ:& vitã quærentes/admiratus est a te abire.Paulus a te IHESV verba vitæ ĩ raptu audiuit:& tũc neq͏ p̃secutio/ neq͏ gladius/neq͏ fames corporis/eum a te separare potuit.nemo omniũ vnq̃ te deserere potuit:q verba vitæ gustauit.Quis potest vrsum separare a melle:postq̃ dulcedinẽ ei⁹ degustauit! Quãta est dulcedo veritatis q̃ vitã p̃stat delectabilissimã vltra omnem corporalẽ dulcedinẽ!absoluta em̃ dulcedo est:vnde manat omne q̃d omni gustu appetit̃.Quid fortius amore:ex quo om̃e amabile habet q̃d ametur!Si cõtracti amoris nexus aliquãdo tãtus est/q͏ timor mortis eũ rũpere nequit:qualis tũc est nexus gustati illius amoris a quo om̃is amor!nihil miror ego crudelitatẽ pœnarũ pro nihilo habitã ab aliis militibus tuis IHESV:quib⁹ te vitã prægustabilẽ præbuisti.O IHESV amor meus/seminasti semen vitæ ĩ agro credẽtium/& testimonio sanguinis irrigasti:morte corporali ostẽdisti veritatẽ esse vitã spiritus rationalis.creuit semẽ in terra bona:& fecit fructũ.ostẽdis mihi domine quomodo aĩa mea est spiraculũ vitæ quo ad corpus/ĩ quod vitã spirat & ĩfluit:& nõ est vita quo ad te deũ/sed quasi potẽtia ad vitã.& quia nõ potes nõ cõcedere q̃ petunt̃/si attẽtissima fide petant̃:ĩfluis mihi ĩ puero esse aĩam quæ habet vim vegetatiuã in actu.crescit em̃ puer.habet & vim sensitiuã in actu.sentit em̃ puer.habet & vim imaginaitiuã:sed nondũ ĩ actu. habet & vim ratiocinatiuã:cuius actus est adhuc distãtior.habet & vim ĩtellectiuã: sed in remotiori potẽtia.Ita aĩam vnã experimur quo ad potẽtias ĩferiores esse ĩ actu pri⁹/& postea quo ad supiores:vt prius sit aĩalis homo q̃ spiritualis. Sic experimur vim quãdã mineralẽ quæ & spiritus dici potest ĩ visceribus terræ esse: & illum ĩ potẽtia esse/vt fiat minera lapidis/aut ĩ potẽtia esse vt fiat minera salis/& aliũ vt fiat minera metalli/& varios esse tales spiritus secũdum varietatẽ lapidũ/saliũ/& metallorũ. vnũ tamẽ esse spiritũ mineræ auri:q ex ĩfluentia solari seu cœli cõtinue plus & plus depuratus/tandẽ figit̃ in aurũ tale/q̃d nõ est per aliquod elementũ/corruptibile. & in eo:plurimũ cælestis ĩcorruptibilis lucis resplendet.multũ em̃ corporali luci solis assimilat̃.sic q̃dẽ de spiritu vegetabili & sensibili experimur.Nã spiritus sensibilis in homine multũ se cõformat virtuti cælesti motiuç & ĩfluentiali:& sub cœli ĩfluentia

Petrus.

Paulus.

capit successiue augmentum vsq quo ponatur in perfecto actu. educitur autē de potentia corporis: ideo cessat perfectio eius deficiente perfectione corporis a qua depēdet. Est deinde spiritus intellectualis qui in actu perfectionis non dependet a corpore / sed vnitur ei mediante virtute sensitiua: hic spiritus quia non dependet a corpore / non subest influentiæ corporum cælestium. nec dependet a spiritu sensibili: sic nō depēdet a virtute motiua cœli. sed sicut motores orbium cælestium subsunt primo motori: sic & hic motor qui est intellectus. sed quia vnitus est corpori per medium sensitiuæ: tunc sine sensibus non perficitur. omne em̄ quod ad eum peruenit de mundo sensibili: per medium sensuum ad ipsum pergit. Vnde nihil tale potest esse in intellectu: quod prius non fuerit in sensu. quanto autem sensus fuerit purior & perfectior / & imaginatio clarior / & discursus melior: tanto intellectus in suis intellectualibus operationibus minus īpeditus / pspicacior existit. Pascitur autem ītellectus per verbum vitæ: sub cuius influentia constituitur / sicut motores orbium. differenter tamen: vti etiā spiritus qui subsunt influentiis cœli differenter perficiuntur. & non perficitur nisi per accidens a sensibili spiritu. sicut imago non perficit: licet excitet ad inquirendam veritatem exemplaris. velut imago crucifixi: non influit deuotionem / sed excitat memoriam vt influatur deuotio. Et quoniam non necessitatur per influentiam cœli spiritus intellectualis / sed est penitus liber: tunc nisi se influentiæ verbi dei per fidem subiiciat / non perficitur. sicut discipulus liber qui sui iuris est: nisi se verbo magistri subiiciat per fidem / non perficitur. oportet enim q confidat & audiat magistrum. Perficitur autem intellectus per verbum dei & crescit: & fit continue capacior & aptior atq verbo similior. & hæc perfectio quæ venit sic a verbo a quo habuit esse: non est perfectio corruptibilis / sed est deiformis. Sicut perfectio auri: non est corruptibilis / sed cælestiformis. Oportet autem omnem intellectum per fidem verbo dei se subiicere: & attentissime internam illam summi magistri doctrinam audire. & audiendo quid in eo loquatur dominus: perficietur. Quapropter tu IHESV magister vnice / prædicasti fidem esse omni accedenti ad vitæ fontem necessariam: & secundū gradum fidei adesse influxum virtutis diuinæ ostendisti. Duo tantum docuisti CHRISTE saluator: fidem & dilectionem. per fidem: accedit ītellectus ad verbum. per dilectionem: vnitur ei. quantum accedit: tantū in virtute augetur. & quantum diligit: tantum figitur in luce eius. Verbum autem dei: intra ipsum est. & non est opus vt quærat extra se: quia ītus reperiet / & accedere poterit per fidem. & vt propius accedere possit: poterit precibus obtinere. nam verbum adaugebit fidem: per communicationem luminis sui. Tibi IHESV gratias ago: quoniam ad hoc tuo lumine perueni. In lumine enim tuo video lumē vitæ meæ: quo modo tu verbum influis omnibus credentibus vitam / & perficis omnes te diligentes. quæ vn q̄ breuior & efficacior doctrina tua IHESV bone? nō suades nisi credere: & nō præcipis nisi amare. Quid facilius: q̄ credere deo? Quid dulcius: q̄ ipsum amare? q̄ suaue est iugum tuum: & q̄ leue est onus tuum præceptor vnice? Promittis / hanc doctrinam seruantibus / omne desideratum. nihil enim astruis credenti difficile: & nihil amanti denegabile. Talia sunt promissa quæ tuis discipulis spondes. & verissima sunt: quia tu es veritas / qui non nisi vera promittere potes. immo non nisi teipsum promittis: qui es perfectio omnis perfectibilis. tibi laus / tibi gloria / tibi gratiarum actio per æterna sæcula. AMEN.

¶Quomodo IHESVS sit consummatio.

CAP. XXV.

SEd quid est hoc domine: quod immittis ĩ spiritum hominis quem perficis? Nonne spiritum tuum bonũ qui penitus est in actu virtus omniũ virtutũ / & perfectio perfectorum? quoniam ille est: qui omnia operatur. Sicut enim vis solaris descendens in spiritum vegetabilẽ mouet ipsum vt perficiatur / & fit gratissima & naturalissima decoctione cælestialis caloris fructus bonus medio bonæ arboris: ita spiritus tuus deus venit in spiritum intellectualem boni hominis / & calore diuinæ charitatis decoquit virtualem potentiam vt perficiatur / & fiat ei gratissimus fructus. Experimur domine simplicem spiritum tuum virtute infinitum: capi multipliciter. capitur enim aliter in vno vbi efficit spiritum propheticum / aliter in alio vbi peritum efficit interpretẽ / & alio vbi docet scientiã: ita in aliis aliter. varia enim sunt dona eius. & illæ sunt perfectiones ĩtellectualis spiritus: sicut idem calor solaris ĩ variis arboribus varios perficit fructus. Video domine spiritum tuum nulli spiritui deesse posse: quia spiritus est spirituũ / & motus motuum / & est replens omnem orbem. sed disponit omnia quæ non habent spiritum intellectualem per naturam intellectualem quæ mouet cœlum: & per eius motum omnia quæ ei subsunt. Dispositionem vero atq; dispensationem in natura intellectuali: non nisi sibiipsi reseruauit. desponsauit enim sibi hanc naturam / in qua elegit quiescere tanq̃ in domo mansionis / & cœlo veritatis. nullibi enim capi potest veritas per se: nisi ĩ intellectuali natura. Tu domine qui omnia ꝑpter temetipsum operaris: vniuersum hunc mũdum creasti propter intellectualem naturam. quasi pictor qui diuersos temperat colores: vt demum seipsum depingere possit: ad finem vt habeat suiipsius imaginem ĩ qua delicietur ac quiescat ars eius. vt cum ipse vnus sit immultiplicabilis: saltẽ modo quo fieri potest in propinquissima similitudine multiplicetur. Multas autem figuras facit: quia virtutis suæ infinitæ similitudo non potest nisi in multis perfectiori modo explicari. & sunt omnes intellectuales spiritus: cuilibet spiritui opportuni. Nam nisi essent innumerabiles: non posses tu deus ĩfinitus meliori modo cognosci. quisq; enim intellectualis spiritus videt in te deo meo aliquid: quod nisi aliis reuelaretur / non attingerent te deum suum meliori quo fieri posset modo. reuelant igitur sibi mutuo secreta sua: amoris pleni spiritus. & augetur ex hoc cognitio amati: & desiderium ad ipsum / & gaudii dulcedo inardescit. Neq; adhuc domine deus sine IHESV filio tuo quem præ consortibus suis vnxisti / qui CHRISTVS est: complementum operis tui perfecisses. In cuius intellectu quiescit perfectio creabilis naturæ. nã est vltima & perfectissima ĩmultiplicabilis dei similitudo. & non potest esse: nisi vna suprema talis. omnes autem alii spiritus intellectuales: sunt / illo spiritu mediante / similitudines. & quanto perfectiores: tanto huic similiores. Et quiescunt omnes in illo spiritu / vt in vltimo perfectionis imaginis dei / cuius imaginis assecuti sunt similitudinẽ & gradum aliquem perfectionis. habeo igitur dono tuo deus meus totum hunc visibilem mundum / & omnem scripturã / & omnes administratorios spiritus ĩ adiutorium: vt proficiam ĩ cognitione tui. omnia me excitant: vt ad te cõuertar. non aliud scripturæ omnes facere nituntur: nisi te ostendere. neq; omnes intellectuales spũs aliud habẽt exercitii: nisi vt te quærãt / & quãtum de te repererĩt / reuelent. Dedisti mihi super oĩa IHESVM magistrũ / viam / vitã / & veritatẽ: vt penitus mihi nihil deesse possit. cõfortas me: spiritusancto tuo. ĩspiras per eũ: electiões vitæ / desideria sancta. allicis: per ꝑgustationẽ dulcedinis vitæ gloriosæ / vt te bonũ ĩfinitũ amem. rapis me / vt sim supra meipsum: & ꝑuideã locũ gloriæ ad quẽ me ĩuitas. multa mihi saporosissima fercula odore suo optimo me attrahẽtia ostẽdis: thesaurũ di-

Pictor.

uitiarũ/vitæ/gaudii/pulchritudinis/videre finis.fontẽ/ex quo effluit oĩe desidera bile:tam ĩ natura q̃ arte discoperis.nihil secreti tenes.venã amoris nõ occultas:neqꝫ pacis/neqꝫ quietis.oĩa offers mihi miserrimo:quẽ de nihilo creasti.quid igit̃ moror: cur non curro in odore vnguentorum CHRISTI mei?cur non intro in gaudiũ do mini mei?quid me tenet?si tenuit me ignorantia tui domine/& vana sensibilis mun di delectatio:amplius non tenebit. Volo enim domine quia tu das vt velim/ista lin quere/quæ huius mundi sunt:quia me linquere vult mundus.propero ad finẽ:cur sum pene cõsummaui.ꝑuenio vale facere ipsi:quia anhelo ad coronã. Trahe me do mine:quia nemo peruenire poterit ad te/nisi a te tractus. vt attractus absoluar ab hoc mundo:& iungar tibi deo absoluto in æternitate vitæ gloriosæ.Amen.

Libri de visione dei siue de icona R.P.Nicolai de Cusa.Finis.

DIALOGVS DOCTISSIMI PATRIS NICOLAI DE CVSA CAR.DE PACE SEV CONCORDANTIA FIDEI. DE PACE FIDEI. CAP.I.

Vit ex iis quæ apud Constantinopolim proxime sæuissi me acta per turchorum regem diuulgabantur: quidam vir zelo dei accensus qui loca illarum regionum aliquan do viderat/vt pluribus gemitibus oraret omniũ creato rẽ/ꝙ persecutionẽ quæ ob diuersum ritũ religionũ plus solito seuit/sua pietate moderaret̃. Accidit vt post dies aliquot/forte ex diuturna cõtinuata meditatiõe/visio q̃ dã eidẽ zeloso manifestaret̃:ex qua elicuit paucoꝝ sapien tiũ cõcordia/oĩm taliũ diuersitatũ q̃ ĩ religionibus ꝑ or bẽ obseruant̃ peritia pollẽtiũ/vnã posse facilẽ quãdã con cordãtiã repiri/ac ꝑ eã ĩ religiõe ꝑpetuã pacẽ/cõuenien ti ac veraci medio/cõstitui. Vnde vt hæc visio ad notitiam eorum qui his maximis præsunt aliquando deueniret:eã quantũ memoria præsentabat/plane subter con scripsit.Raptus est enim ad quandam intellectualem altitudinem:vbi quasi iter eos qui vita excesserunt/examen huiusce rei in consilio excelsorum præsidente cuncti potente ita habitum est. Aiebat enĩ REX cœli & terræ:ad se de regno huius mũdi tristes nuncios/gemitus oppressorum attulisse. ob religionem plærosqꝫ in inuicem arma mouere.& sua potentia homines: aut abnegationem diu obseruatæ sectæ co gere/aut mortem inferre. Fueruntqꝫ plurimi/harum lamentationum ex vniuersa terra geruli:quos rex in pleno sanctorum cœtu proponere mandauit. Videbantur autem omnes illi quasi noti cælicolis:a rege ipso vniuersi ab initio sup singulas mun di prouincias & sectas constituti.Non enĩ habitu vt homines:sed intellectuales vir tutes apparebant. Dicebat enĩ PRINCEPS vnus/omniũ talium missorum vice/ hanc sententiam. Domine rex vniuersitatis: quid habet omnis creatura quod ei non dedisti? Ex limo terræ placuit corpus hominis formatum/spiritu rationali per te inspirari: vt in eo reluceat ineffabilis virtutis tuæ imago. Multiplicatus est ex vno populus multus: qui occupat aridæ superficiem. & q̃uis spiritus il le intellectualis seminatus in terra/absorptus in vmbra/non videat lucem & or tus sui initium: tu tamen concreasti eidem ea omnia per quæ excitatus admira tione eorum quæ sensu attingit/possit aliquando ad te omnium creatorem oculos mẽtis attollere/& tibi charitate summa vniri/& sic demũ ad ortum suũ cum fructu redire.Sed nosti domine:ꝙ magna multitudo nõ potest esse sine multa diuersitate:

REX COELI.

Archãgel⁹.

ac q̄ laboriosam erūnis & miseriis plenā / pene omnes vitā ducere cogūtur / & seruili subiectione regibus qui dominātur subesse. ex quo factū est: q̄ pauci ex oībus / tātū ocii habeāt / vt propria vtētes arbitrii libertate ad sui notitiā pergere queāt. multis eīn corporalibus curis & seruitiis distrahūtur. ita te q̄ es deus abscōditus: q̄rere nequeūt. Quare ꝓposuisti diuersos reges atq̄ vidētes q̄ prophetę dicunī / populo tuo: quorū plæriq̄ legationis tuæ officio vsi / tuo nomine cultū & leges īstituerūt / & rudē populum instruxerunt. Has leges perinde acsi tuipse rex regū facie ad faciem eis locutus fuisses acceptarunt: nō eos / sed te ī ipsis audire credētes. variis autē nationibus varios prophetas & magistros misisti: & alios vno / alios alio tēpore. Habet autē hoc humana terrena cōditio: q̄ longa cōsuetudo quæ ī naturā transisse accipit / pro veritate defendit. Sic eueniūt nō paruę dissensiones: quādo quælibet cōmunitas suā fidē alteri ꝑfert. Succurre igit̄ tu qui solus potes. propter te enī quē solū venerātur: in eo q̄d cuncti adorare vidētur / est hæc æmulatio. Nam nemo appetit ī omni eo q̄d appetere videtur: nisi bonū / quod tu es. neq̄ quisq̄ aliud omni intellectuali discursu quærit: q̄ verū quod tu es. quid quærit viuens: nisi viuere? quid existens: nisi esse? Tu ergo q̄ es dator vitæ & esse: es ille qui ī diuersis ritibus differēter q̄ri videris / & ī diuersis nominibus nominaris / quoniā vti es / manes omnibus incognitus & ineffabilis. Non eīn qui infinita virtus es: aliquid eorum es quæ creasti. nec potest creatura infinitatis tuæ conceptū compræhendere: cum finiti & infiniti nulla sit proportio. tu autem omnipotens deus: potes te qui omni menti inuisibilis es / modo quo capi queas / cui vis visibilem ostendere. Noli igitur amplius te occultare. domine sis propicius / & ostende faciē tuā: & salui erūt omnes populi / q̄ amplius venam vitæ & eius dulcedinem parum etiam prægustatam / deserere nequeunt. nam nemo a te recedit: nisi q̄a te ignorat. Si sic facere dignaberis: cessabit gladius & odii liuor / & quæq̄ mala. & cognoscent omnes: quomodo non est nisi vna religio in rituum varietate. Q̄ȝ si forte hæc differentia rituum tolli non poterit / aut non expedit / vt diuersitas sit deuotionis adauctio / quando quælibet regio suis cerimoniis quasi tibi regi gratioribus vigilantiorem operam impendet: saltem vt sicut tu vnus es / vna sit religio / & vnus latriæ cultus. Sis igitur placabilis domine: quia ira tua est pietas / & iustitia misericordia. parce debili creaturæ tuæ. Ita nos tui commissarii / quos populo tuo custodes concessisti / & hic intueris: tuam maiestatem omni nobis possibili exorationis modo suppliciter deprecamur.

CAP. II.

AD hāc archangeli supplicationem / cum omnes / celici ciues se pariter regi summo īclinarent: aiebat qui ī throno sedebat / hominē suo arbitrio dimissum / ī quo arbitrio capacē eum suo consortio creasset. Sed quia animalis & terrenus homo sub prīcipe tenebrarū in ignorantia detinetur / ambulans secūdum conditiones vitæ sensibilis / quæ nō est nisi de mundo principis tenebrarum / & nō secundum ītellectualem īteriorē hominē cuius vita est de regione originis suæ: hinc / aiebat se multa cura & diligētia per varios prophetas q̄ aliorum cōparatione videntes erāt / deuiantē hominē reuocasse. & tandē quando nec omnes ipsi prophetæ sufficienter prīcipem ignorātiæ superare possent: verbum suum misisse per q̄d fecit & sæcula. q̄d īduit humanitate: vt sic saltē hominē docibilem liberrimi arbitrii illuminaret / & videret non secundum exteriorem / sed īteriorem hoīem esse ambulandū / si aliquādo reuerti speraret ad īmortalis vitæ dulcedinē. & quia verbum suum induit hominē mortalem / & ī sanguine suo perhibuit testimonium veritati / scilicet homi-

nem capacem esse æternæ vitæ:propter quã assequendam animalis & sensibilis vita pro nihilo habenda sit.ꝙꝙ ipsa æterna vita non sit nisi interioris hominis vltimum desiderium:scilicet veritas quæ solum appetitur / & vti æterna est / æternaliter pascit intellectum.quæ quidem veritas intellectum pascens:non est nisi verbum ipsum in quo complicantur omnia / & per quod omnia explicantur. & qđ humanam ĩduit naturam:vt quilibet homo secundũ electionem liberi arbitrii in sua humana natura ĩ homine illo qui & verbum / ĩmortale veritatis pabulum se assequi posse non dubitaret.Addens / & cum hæc acta sint:quid est qđ fieri potuit / & non est factum?

CAP.III.

AD quã interrogationẽ regis regum: VERBVM caro factum / omniũ cælicolarum prĩcipatum tenens / omnium vice respondit. Pater misericordiarum / & si opera tua perfectissima sunt / & non restat pro eorũ complemento quicq̃ adiiciendum:tamen quia ab initio decreuisti hominem liberi arbitrii manere / & cum nihil stabile in sensibili mundo perseueret / varienturꝙ ex tempore opiniones & coniecturæ fluxibiles / similiter & linguę & interpretationes / idiget humana natura crebra visitatione / vt fallaciæ quæ plurimũ sunt circa verbum tuum extirpẽtur / & sic veritas continue elucescat.quæ cum sit vna / & non possit nõ capi per omnem liberum ĩtellectum:perducetur omnis religionum diuersitas in vnam fidẽ orthodoxam.Placuit regi. Et aduocatis angelis qui omnibus nationibus & linguis præsunt / cuilibet ꝑcepit:vt vnũ cæteris / peritiorẽ ad verbũ quod caro factũ est adduceret.Et mox ĩ conspectu verbi comparuerunt viri scilicet grauissimi mũdi huius:quasi ĩ extasim rapti.quos VERBVM dei sic alloquebat.Audiuit dñs rex cœli & terræ gemitum ĩterfectorum & compeditorum / & ĩ seruitutem redactorũ qui ob religionũ diuersitatẽ patiuntur / & quia omnes qui hanc aut faciunt aut patiuntur persecutionẽ / non aliunde mouentur nisi quia sic saluti credunt expedire / & suo creatori placere:misertus est igiť dominus populi & cõplacet omnẽ religionum diuersitatem cõmuni omnium hominũ consensu / in vnicã concorditer reduci religionẽ / deinceps inuiolabilem.hoc onus ministerii vobis viris electis cõmittit:dãdo vobis assistentes ex sua curia administratorios angelicos spiritus / qui vos custodiãt ac dirigant / locũ deputans Hierusalem ad hoc aptissimũ. VERBVM.

CAP.IIII.

AD hæc vnus cæteris senior & (vt apparuit) GRAECVS: ꝓmissa adoratione respõdit.Laudes deo nostro dicimus:cuius misericordia sup oĩa opera eius.q solus potens est efficere / ꝙ ĩ vnam cõcordantem pacem tãta religionum diuersitas conducatur.cuius ꝑcepto nos factura eius non possumus nõ obedire.oramus tamen nunc instrui:quo modo hæc per nos religionis vnitas possit introduci.Nam aliam fidem ab ea quam natio quælibet etiam sanguine hactenus defendit:nostra suasione difficulter acceptabit.Respondit VERBVM.Non aliam fidem:sed eandẽ vnicam vndiꝙ præsupponi reperietis.Vos eñ qui nunc adestis: inter vestræ linguæ cõsortes sapiẽtes dicimini / aut saltẽ philosophi / seu sapiẽtiæ amatores.Ita est ĩquiť GRAECVS.Cui VERBVM.Si igiť oẽs amatis sapiẽtiam:nõne ipsam sapiẽtiam esse ꝓsupponitis?Clamabãt oẽs simul:neminẽ dubitare eã esse.Subiũxit VERBVM.Nõ potest esse nisi vna sapiẽtia.si eñi possibile esset plures esse sapiẽtias:illas ab vna eẽ necesse esset.ante eñi oẽm pluralitatẽ:est vnitas.GRAECVS. Nemo nostrũ hæsitat ĩ hoc:quin sit vna sapientia / quã omnes amamus.& ꝓpter quã philosophi noĩamur:cuius participatione sunt multi sapiẽtes / sapientia ipa simplici & ĩdiuisa ĩ se permanẽte. VERBVM. Concordatis igiť oẽs vnã esse simplicissimam

GRAECVS.

sapientiam: cuius vis est ineffabilis. & experitur quisque in explicatione virtutis eius: ineffabilem ac infinitam vim illam. quando enim visus ad ea quæ visibilia sunt se cõuertit / & quicquid intuetur attendit ex vi sapientiæ prodiisse / ita de auditu / & singulis quæ sensus attingit: inuisibilem sapientiam omnia excedere affirmat. GRAECVS. Nec nos qui hanc fecimus philosophiæ professionem: alia via dulcedinem sapientiæ q̃ rerum quæ sensu subiacẽt admiratione prægustatam / amamus. Quis enĩ non moreret̃ pro adipiscenda tali sapientia: ex qua omnis emanat pulchritudo / omnis dulcedo vitæ / & omne desiderabile? In opificio hominis: quanta relucet virtus sapientiæ / in membris / ordine mẽbrorum / vita ĩfusa / harmonia organorum / motu / & demũ in spiritu rationali / qui capax est artium mirabiliũ / & est quasi signaculum sapientiæ / ĩ quo super oĩa vt ĩ propinqua imagine relucet sapientia æterna / vt veritas in propinqua similitudine. & q̃d super omnia mirabile est: relucentia illa sapientiæ per vehementem conuersionem spiritus / ad veritatem plus & plus accedit / quousque viua ipsa relucentia de vmbra imaginis continue verior fiat & conformior veræ sapientiæ / licet absoluta ipsa sapientia nũq̃ sit vti est / in alio attingibilis. vt sic sit perpetuus & indeficiens cibus ĩtellectualis: ipsa æterna inexhauribilis sapientia. VERBVM. Recte ĩceditis ad nostrũ quo tẽdimus ꝓpositũ. omnes igit̃ vos etsi diuersarũ religionum vocemini: vnũ præsupponitis ĩ omni diuersitate tali / q̃d sapientiam nominatis. sed dicite: complectitur ne vna sapientia omne id quod dici potest?

¶Respondit ITALVS. CAP. V.

ITALVS.

Immo non est verbum extra sapientiam. Verbum enĩ summe sapiẽtis: ĩ sapientia est / & ĩ verbo sapientia / nec quicq̃ extra eam. omnia enĩ infinita cõplectitur sapientia. VERBVM. Si quis igitur diceret oĩa ĩ sapientia creata / & alius omnia ĩ verbo creata: dicerent ne illi idem an diuersum? ITALVS. Licet appareat diuersitas in dictione: est tamen idem ĩ sententia. creatoris enĩ verbum in quo cuncta creauit: non potest esse nisi sapientia eius. VERBVM. Quid igitur apparet vobis: est sapientia illa deus an creatura? ITALVS. Quia deus creator / omnia creat ĩ sapientia: ipse est necessario sapientia creatæ sapientiæ. Ante enĩ omnem creaturam est sapientia: per quam omne creatum id est q̃d est. VERBVM. Sic sapientia est æterna: quia ante omne initiatum & creatum. ITALVS. Nemo negare potest: quin id quod intelligitur esse ante omne principiatum sit æternum. VERBVM. Est ergo prĩcipium. ITALVS. Ita est. VERBVM. Ergo simplicissimũ. omne enĩ compositum: est prĩcipiatum. componentia enĩ non possunt esse post compositum. ITALVS. Fateor. VERBVM. Sapientia igitur: est æternitas. ITALVS. Nec hoc aliter esse potest. VERBVM. Non est autem possibile plures esse æternitates: quia ante omnem pluralitatem est vnitas. ITALVS. Neque id quisq̃ diffitebitur. VERBVM. Est igitur sapientia: deus / vnus / simplex / æternus / principium omnium. ITALVS. Ita esse necesse est. VERBVM. Ecce quomodo vos variarum sectarum philosophi: in religione vnius dei quem omnes præsupponitis / in eo ꝙ vos amatores sapientiæ profitemini / concordatis.

ARABS. CAP. VI.

ARABS.

Hic arabs exorsus respõdit. Nihil clarius nec verius dici potest. VERBVM Sicut autem vos profitemini ex eo ꝙ amatores sapiẽtiæ / absolutã sapiẽtiã: putatis ne homines ĩtellectu vigẽtes nõ amare sapientiam? ARABS. Puto verissime omnes hoĩes natura appetere sapientiam. cũ sapientia sit vita ĩtellectus: q̃ alio cibo q̃ veritate / & verbo vitæ seu pane suo ĩtellectuali / qui sapiẽtia est / ĩ vita sua

conseruari nequit. Sicut eñ omne existens appetit omne id sine quo existere non po test: ita ĩtellectualis vita sapientiam. VERBVM. Omnes ergo homines profitétur vobiscum vnam absolutam sapientiam esse / quã præsupponunt: quæ est vnus deus. ARABS. Sic est: & aliud nemo ĩtelligens astruere potest. VERBVM. Vna est igitur religio & cultus omnium ĩtellectu vigentium: quæ in omni diuersitate rituum præsupponitur. ARABS. Tu es sapientia: quia verbum dei. quæso / cultores pluriũ deorum / quomodo cum philosophis ĩ vno deo concurrunt? Nam nullo vnq̃ tẽpore philosophi aliter sensisse reperiunt: q̃ ꝙ ĩpossibile sit esse plures deos / q̃bus vnus superexaltatus non p̃sit. qui solus est prĩcipium / a quo alii habẽt quicquid habẽt / multo excellẽtius q̃ monas ĩ numero. VERBVM. Oẽs q vnq̃ plures deos coluerũt: diuinitatẽ esse p̃supposuerunt. illam eñ in omnibus diis tanq̃ ĩ participantibus eandem adorant. sicut eñ albedine non existente non sunt alba: ita diuinitate non existẽte nõ sunt dii. cultus igitur deorum confitetur diuinitatem. & q dicit plures deos: dicit vnũ antecedenter omnium prĩcipium. sicut q asserit plures sanctos: vnum sanctum sanctorum / cuius participatione omnes alii sancti sunt / admittit. Nunq̃ gens aliqua adeo stolida fuit / quæ plures crederet deos: quorum quisq; esset prima causa / prĩcipium / aut creator vniuersi. ARABS. Ita puto. Nã idipsum contradicit sibiipsi: plura esse prĩcipia prima. Prĩcipium eñ cum non possit esse prĩcipiatum: quia a seipso esset prĩcipiatum / & esset anteq̃ esset / q̃d non capit ratio: ideo prĩcipium est æternũ. & nõ est possibile plura esse æterna: quia ante omnẽ pluralitatem est vnitas. Ita vnũ necessario erit prĩcipium / & causa vniuersi. Ob hoc non repperi hactenus gentẽ aliquã: in hoc a veritatis via declinasse. VERBVM. Si igitur omnes qui plures deos venerantur respexerint ad id quod p̃supponunt / scilicet ad deitatem quæ est causa omnium / & illam vti ratio ipsa dictat in religionẽ manifestã assumpserint / sicut ipsam ĩplicite colunt ĩ omnibus quos deos nominant: lis est dissoluta. ARABS. Forte hoc non esset difficile: sed tollere culturã deorum erit graue. Nam populus suffragia sibi ex cultura præstari pro certo tenet & inclinatur. ob hoc pro sua saluatione ad illa numina recurrit. VERBVM. Si de saluatione pari iam dicto modo ĩformaretur: populus potius quæreret saluationẽ in eo q dedit esse / & est ipse saluator atq; saluatio ĩfinita / q̃ ĩ iis q ex se nihil habent / nisi ab ipso saluatore cõcedatur. Vbi vero populus ad eos q sancti habiti sunt omniũ opinione / quia deiformiter vixerũt / cõfugeret quasi ad acceptos ĩtercessores / ĩ quadã aut infirmitate aut alia necessitate / aut eosdẽ dulia veneratione coleret / seu eorũ memoriam reuerenter ageret quia amici dei & quorum vita est imitanda / dũmodo vni soli deo omnem daret latriæ cultum: non contradiceret vnicæ religioni. & hoc modo populus facile quietaretur.

Hic INDVS. CAP. VII.

Vid tũc de statuis & simulacris? VERBVM. Imagines quæ ad notitiã deducũt ea / quæ ĩ vero vnius dei cultu cõcedũtur: non damnanẽ. sed quãdo a cultu latriæ vnius dei abducũt / quasi ĩ ipsis lapidibus sit aliquid diuinitatis & statuę alligeẽ: tunc quia decipiunt / & a veritate auertũt / merito cõfringi debent. INDVS. Difficile est populũ auertere ab ĩueterata idololatria: ob respõsa q̃ dãtur. VERBVM. Raro hæc respõsa aliter q̃ per sacerdotes: q sic numen referũt responsa disse / fabricãtur. nam quæsito proposito / aut arte aliqua quã ex cœli dispositione in obseruantiam perduxerunt / aut sorte / confingunt responsum quod numini ascribunt / quasi sic cœlum aut apollo vel sol iubeat respondere. Quapropter accidit illa plærũq; esse aut ambigua ne aperte conuincantur de mendacio: aut penitus mẽdo-

sa/& sic aliquãdo casu vera.& quando sacerdos est bonus coniector:melius diuinat/ & responsa sunt veriora.INDVS.Compertum est sæpe spiritum quendã statuę alligatum:patenter responsa dare.VERBVM.Non anima hominis/aut apollinis/vel æsculapii/aut alterius qui pro deo colit:sed spiritus nequã/ab initio humanę salutis inimicus finxit se fide per hominẽ aliquando/sed raro statuæ alligari/& ad responsa cogi/vt sic deciperet.sed postq̃ detecta est fallacia:cessauit.Vnde hodie os habent & non loquuntur.postq̃ experimẽto comperta est hæc fallacia seductoris in multis regionibus:dãnata est idololatria pene per omnia sapientiorũ hominũ loca.& nõ erit difficile similiter in oriente ad inuocationẽ vnius dei fallaciam idololatriæ detegi: vt sic illi cæteris mundi nationibus conformentur.INDVS.Detectis fallaciis præapertis/atq; ꝙ ob illas Romani prudẽtissimi similiter & græci atq; arabes idola confregerunt:sperandũ est omnino idololatras indos similiter acturos/maxime cum sapientes sint:& necessitatem religionis ĩ cultu vnius dei esse nõ hæsitent/ etiam si cũ hoc idola suo modo venerẽtur.& de vno deo adorando sic conclusionem capient pacificam.Sed de trino deo:difficillimum erit concordiam vbiq; acceptari.Videbitur eñ omnibus:trinitatem sine tribus concipi non posse.Q₂ si trinitas est ĩ diuinitate: erit & pluralitas in deitate.Prius autem dictum est/& vere ita esse necesse est : scilicet non esse nisi vnam deitatem absolutam.non est igitur pluralitas in absoluta deitate:sed in participantibus/qui nõ sunt deus absolute/sed dii participatione.VERBVM.Deus vt creator:est trinus & vnus.vt ĩfinitus:nec trinus/nec vn⁹/nec quicq̃ eorum quæ dici possunt.Nam nomina quæ deo attribuuntur/sumuntur a creatu

Vnitas. ris:cum ipse sit in se ineffabilis/& super omne id quod nominari aut dici potest.Vnde quia deum colentes ipsum adorare debent tanq̃ principium vniuersi/in ipso autem vno vniuerso reperitur partium multitudo/inæqualitas & separatio(multitudo enim stellarum/arborum/hominum/lapidum sensui patet)omnis autem multi

Aequalitas tudinis vnitas est principium:ideo principium multitudinis est æterna vnitas.Reperitur in vniuerso partium inæqualitas/quia nulla æqualis alteri(inæqualitas eñ cadit ab æqualitate vnitatis)ante igitur omnem inæqualitatem est æqualitas æterna. Reperitur in vno vniuerso partium distinctio seu separatio/ante autem omnem distinctionem est connexio vnitatis & æqualitatis/a qua quidem cõnexione cadit separatio seu distinctio.connexio igitur æterna.sed non possunt esse plura æterna.igitur in vna æternitate:reperitur vnitas/vnitatis æqualitas/& vnitatis & æqualitatis vnio seu connexio.sic prĩcipium simplicissimum vniuersi:est vnitrinum.quia in principio complicari dat̃ principiatum/omne autem principiatum dicit sic se ĩ prĩcipio suo complicari/& in omni principiato trina talis distinctio in vnitate essentiæ reperitur:quare & omnium principium simplicissimum/erit trinum & vnum.

CHALDAEVS. CAP.VIII.

Aec & si sapientes aliquantulum capere possent:tamen cõmunem vulgum excedunt.Nam vt intelligo non est verum ꝙ sint tres dii : sed vnus qui est trinus.vis ne dicere:ꝙ ipse vnus in virtute est trinus? VERBVM. Deus est absoluta vis omnium virtutum:quia omnipotens.vnde cum non sit nisi vna absoluta virtus quæ est diuina essentia : illam virtutem dici trinam : non est aliud q̃ deum asserere trinum.sed non sic capias virtutem prout distinguitur contra realitatem : quia in deo virtus est ipsa realitas. sic & de potentia absoluta : quæ est & virtus. Nam non videretur cuiq̃ absurdum:si diceretur omnipotentiam diuinam

quæ est deus in se habere vnitatẽ quæ est entitas / æqualitatem / & connexionẽ. vt sic potẽtia vnitatis vniat seu essentiet omnia quæ habent esse (in tantũ enim res est: in quãtum vna est. vnum enim & ens conuertũtur) & potentia æqualitatis æqualificet seu formet omnia quæ consistunt. in hoc enim ꝙ res nec plus nec minus est q̃ id qđ est: æqualiter est. si enim plus vel minus esset: non esset. sine æqualitate igitur nõ potest esse. sic potẽtia cõnexionis vniat seu nectat. Vnde omnipotẽtia ĩ virtute vnitatis vocat de nõ esse: vt qđ non erat fiat capax ipsius esse. & in virtute æqualitatis: format. & in virtute cõnexionis: nectit / vti in essentia amoris vides quomodo amare nectit amãtem amabili. quando igitur de non esse vocatur per omnipotentiã homo / primo in ordine oritur vnitas / post æqualitas / inde nexus vtriusꝙ. Nam nihil esse potest nisi sit vnum. prioriter igitur est vnum. & quia homo vocatur de nõ esse: oritur vnitas hominis primo in ordine. deinde: æqualitas illius vnitatis seu entitatis. nam æqualitas est explicatio formæ in vnitate: ob quã vocatur vnitas hominis / & non leonis / vel alterius rei. æqualitas antem nõ potest nisi ab vnitate oriri. nã alteritas non producit æqualitatẽ: sed vnitas seu identitas. deinde ex vnitate & æqualitate: procedit amor seu nexus. Vnitas enim ab æqualitate / & æqualitas ab vnitate non sunt separabiles. Nexus igitur seu amor sic se habet: ꝙ posita vnitate ponitur æqualitas / & posita vnitate & æqualitate ponitur amor seu nexus. Si igitur non reperitur æqualitas quin sit vnitatis æqualitas / & nõ reperitur nexus quin sit vnitatis & æqualitatis nexus / ita ꝙ nexus est in vnitate & æqualitate / & æqualitas ĩ vnitate / & vnitas ĩ æqualitate / & vnitas & æqualitas in nexu: manifestum est non esse in trinitate essentialem distinctionẽ. Illa enim quæ essentialiter differũt ita se habent: ꝙ vnum esse potest alio non existente. Sed quia sic se habet trinitas / ꝙ posita vnitate ponitur vnitatis æqualitas / & ecõuerso / & similiter positis vnitate & æqualitate ponitur nexus / & econuerso: hinc non in essentia sed in ipsa relatione videtur quomodo alia est vnitas / alia æqualitas / alia connexio. Numeralis autem distinctio est essentialis: nam binarius differt a ternario essentialiter. posito enim binario nõ ponitur ternarius. & ad esse binarii: non sequitur ternarius. quare trinitas in deo non est cõposita / seu pluralis / seu numeralis: sed est simplicissima vnitas. Qui igitur deum credunt vnũ / non negabunt ipsum trinum: quãdo intelligunt trinitatẽ illam nõ distingi ab vnitate simplicissima / sed esse ipsam. ita ꝙ nisi esset ipa trinitas in vnitate: non esset ipsum principium omnipotẽs ad creandũ vniuersum & singula. Virtus quãto vnitior: tanto fortior. quãto autem vnitior tanto simplicior. quãto igitur potẽtior seu fortior: tanto simplicior. Vnde cum essentia diuina sit omnipotens: est simplicissima & trina. Sine enim trinitate: nõ esset principiũ simplicissimũ / fortissimũ / & omnipotẽs. CHALDAEVS. Arbitror neminẽ ab isto intellectu dissentire posse. sed ꝙ deus habeat filium & participem ĩ deitate: hoc impugnãt arabes / & multi cũ ipsis. VERBVM. Nominant aliqui vnitatem patrem / æqualitatẽ filium / & nexum spiritum sanctũ. quia illi termini etsi non sint proprii: tamen cõuenienter significãt trinitatẽ. Nam de vnitate æqualitas / & de patre filius: & ab vnitate patris & æqualitate filii amor seu spiritus. trãsit enim natura patris in quãdam æqualitatem in filio. quare amor & nexus ab vnitate & æqualitate exoritur. & si simpliciores termini reperiri possent: aptiores essent vt vnitas / iditas / & identitas. Hi enĩ termini: magis videtur fœcũdissimã essentiæ simplicitatem explicare. Et attẽde cum in essentia rationalis animæ sit quædã fœcũditas scilicet mens / sapientia / & amor seu volũtas / quoniã mens ex se exerit intellectũ seu sapientiam / ex quibus volũtas seu amor

Vnitas
Iditas.
Identitas.

& est hæc trinitas in vnitate essentiæ animæ fœcunditas/quā habet in similitudine fœcūdissimæ increatæ trinitatis. sic res oīs creata gerit imaginē virtutis creatiuæ: & habet suo modo fœcūditatē in similitudine ꝓpinqua vel distāti fœcūdissimæ trinitatis omniū creatricis. Ita vt non solū creatura habeat esse ab esse diuino: sed esse fœcundū suo modo trinū ab esse fœcūdissimo trino & vno. sine quo esse fœcūdo: nō posset nec mūdus subsistere/nec creatura esset meliori modo quo esse posset.

IVDAEVS.

¶Ad hæc IVDAEVS respondit. CAP. IX.

Optime explanata est superbenedicta trinitas quæ negari nequit. Nam propheta quidam nobis ipsam q̄ breuissime aperiēs: aiebat deum interrogasse/quomodo ipse qui aliis fœcūditatē generationis tribuit sterilis esse posset? Et q̄uis iudæi fugiant trinitatē propter hoc quia eam putarunt pluralitatē: tamen intellecto ꝙ sit fœcūditas simplicissima/perlibenter acquiescent. VERBVM. Facile etiam Arabes & omnes sapientes ex his intelligent: trinitatē negare/esse negare diuinam fœcunditatē & virtutē creatiuam. ac ꝙ admissio trinitatis: est negare deorum pluralitatē & cōsocialitatem. facit enim ipsa fœcūditas quæ est trinitas: non esse necesse ꝙ sint plures dii qui cōcurrant ad creationem omniū/cum vna fœcunditas infinita sufficiat omne id creare q̄d est creabile. multo melius Arabes capere poterunt veritatē hoc modo: q̄ modo quo ipsi loquūtur deum habere essentiā & animā. adduntꝙ deum habere verbū & spiritū. Nam si dicitur deū animā habere: nō potest intelligi anima illa nisi ratio seu verbū q̄d est deus. Non est enim aliud ratio q̄ verbū. & quid tūc est spiritussanctus dei: nisi amor qui est deus? Nihil enim de deo simplicissimo verificatur: q̄d non sit ipse. si verum est deū habere verbū: verum est verbū deum esse. si verū est deū habere spiritū: verū est spiritū esse deū. habere enim īproprie cōuenit deo: quia ipse est omnia. ita ꝙ habere in deo: est esse. Vnde Arabs non negat deū mentē esse/& ab illa verbū generari seu sapientiā: & ex his spiritum seu amorem ꝓcedere. & hæc est illa trinitas quæ supra est explanata & per Arabes posita: licet plæriꝙ ex ipsis non aduertant se trinitatē fateri. sic & in ꝓphetis vestris vos iudæi reperitis verbo dei cælos formatos & spiritu eius. modo autē quo negant Arabes & Iudæi trinitatē: certe ab oībus negari debet. sed modo quo veritas trinitatis supra explicat ab oībus de necessitate amplectitur.

SCITHA. Aegyptii. Platonici.

¶Ad hæc SCITHA. CAP. X.

Nihil scrupuli esse potest in adoratione simplicissimæ trinitatis: quam & hodie omnes qui deos venerātur adorāt. dicunt enim sapientes/deū creatorem/esse vtriusꝙ sexus/atꝙ amorem: volentes per hoc fœcūdissimā trinitatem creatoris (modo quo possunt) explicare. alii asserunt deū supexaltatum/de se exerere intellectū seu rationem: et hunc dicūt deum de deo. atꝙ illū asserunt creatorem: quoniā omne creatū causam & rationē habet cur sit hoc & non illud. omniū igitur rerū ratio vna infinita: deus est. ratio autem quæ logos seu verbum a proferente emanat/vt cū omnipotens/verbū profert/facta sint ea in re/quæ in verbo cōplicantur. vt si diceret omnipotentia/fiat lux: tunc lux in verbo cōplicata existit ita actu. hoc igitur verbum dei est intellectuale: vt prout res est concepta in intellectu vt sit/ita existat realiter. Dicunt deinde spiritū connexionis procedere in tertio ordine/qui scilicet cōnectit omnia ad vnū vt sit vnitas/sicut vnitas vniuersi. Nā animā mundi seu spiritū qui omnia nectit per quē quælibet creatura habet participationē ordinis vt sit pars vniuersi: posuerunt. Oportet igitur ꝙ hic spiritus in principio: sit ipsum pricipium. amor autē nectit. hinc amor qui deus est seu charitas/di-

ci poteſt hic ſpiritus:cuius vis eſt diffuſa per vniuerſum.ita ꝙ nexus quo partes ad vnũ ſeu totũ cõnectũtur/ſine quo perfectio nulla ſubſiſteret:habeat deũ ſuũ principium.Ita clare cõſpicitur:oẽs ſapiẽtes aliquid trinitatis in vnitate attigiſſe.& propterea dũ hanc quã nos audiuim⁹ explanationẽ audiuerint:gaudebũt & laudabũt.

¶Reſpondit GALLVS. CAP.XI. GALLVS.

Aliquando hoc argumentum ventilatum inter ſtudioſos audiui. Aeternitas:aut eſt ingenita/aut genita/aut nec ingenita/nec genita. Vide/ingenitam: rationabiliter patrem omnipotentem vocari.genitam:verbum ſeu filium.nec ingenitam nec genitam : amorem ſeu ſpiritũſanctum/quia ipſe procedit ab vtroq;.& nec eſt ingenitus:quia non eſt pater. nec genitus: quia non eſt filius/ ſed procedens ab vtroq;. Vna eſt igitur æternitas:& illa eſt trina & ſimpliciſſima. Vna deitas: trina.vna eſſentia: trina.vna vita:trina.vna potentia: trina.vna virtus:trina.In hac autẽ ſchola profeci:vt quæ obſcura fuerunt/luce clarius quantum nunc datur pateſcant. Et quoniã maxima reſtat contradictio in mũdo/aſſerẽtibus quibuſdam verbũ carnem factum ob redẽptionem omniũ/aliis aliter ſentientibus:oportet ſuper hoc nos informari/quomodo in ea difficultate concordiam attingamus. VERBVM.Hanc partem elucidandã Petrus apoſtolus recepit : ipſum audite.Sufficienter enim edocebit quæq; abſcondita vobis.& comparente Petro in medio eorum ita exorſus eſt. PETRVS. Omnis circa incarnatũ verbũ diuerſitas: has videtur habere varietates.Primo quibuſdã dicentibus verbũ dei nõ eſſe deum: & hæc pars eſt iam ante ſufficienter exploſa/ quoniã non poteſt verbũ dei niſi deus eſſe.Hoc autẽ verbum:eſt ratio.Logos enim græce/verbũ dicit:qđ eſt ratio. Deum enim habere rationẽ qui eſt creator omniũ rationaliũ animarum & ſpirituũ:indubium eſt.Hæc autẽ ratio dei:non eſt niſi deus/vti præexpoſitum eſt. nam habere in deo:coincidit cum eſſe.Ille enim a quo ſunt omnia:in ſe cõplectitur omnia.& eſt omnia in omnibus:quia formator omniũ.ergo forma formarum.forma autem formarum: complicat in ſe omnes formas formabiles. Verbum igitur ſeu ratio/ infinita cauſa & menſura omnium quæ fieri poſſunt:deus eſt.quare illi qui admittunt verbum dei eſſe incarnatum ſeu humanatum : neceſſe eſt ꝙ ipſi fateantur hominem illum quem dicunt dei verbum/etiam eſſe deum.

¶Hic PERSA locutus eſt dicens. CAP.XII. PERSA.

Petre/ſi verbũ dei eſt deus:quomodo de⁹ qui eſt immutabilis fieri poſſet nõ deus ſed homo/creator creatura? Negamus enim hoc pene omnes: paucis in europa demptis. Etſi ſint quidã inter nos qui chriſtiani vocẽtur:illi nobiſcum concordant in huius rei impoſſibilitate / ſcilicet ꝙ infinitum ſit finitum/& æternum tẽporale.PETRVS.Hocipſum ſcilicet æternũ eſſe tẽporale:cõſtanter vobiſcum nego. ſed cum vos omnes qui legẽ Arabum tenetis/dicatis CHRISTVM eſſe verbũ dei/& bene dicitis:neceſſe eſt & ꝙ fateamini ipſum deum.PERSA.Fatemur ipſum eſſe verbum & ſpiritũ dei : quia inter omnes qui ſunt aut fuerũt/nemo habuit illam excellentiã verbi & ſpiritus dei.non tamẽ admittimus ꝓpterea ꝙ fuerit deus:qui nõ habet participem.Ne igitur incidamus in pluralitatẽ deorum: negamus ipſum deum/quem deo proximũ profitemur.PETRVS.In CHRISTO naturam humanã creditis? PERSA. Credimus.& illam verã in eo fuiſſe & perſtitiſſe affirmamus.PETRVS.Optime.Hæc natura: quia humana/non erat diuina.& ita in omni eo qđ in CHRISTO vidiſtis ſecundũ hanc naturam humanã per quã ſimilis erat aliis hominibus:non appræhẽdiſtis CHRISTVM deum ſed hominẽ.PER-

SA. Ita est. PETRVS. In hoc: nemo a vobis dissentit. Nam natura humana fuit in
CHRISTO perfectissima: per quã fuit verus homo & mortalis vt alii homines. se-
cũdum illam autẽ naturã: non fuit verbũ dei. Dicito igitur mihi cũ fateamini eum
verbũ dei: quid per hoc intẽditis? PERSA. Non naturã sed gratiã: scilicet ipm hãc
gratiam excelsam assecutum / ꝙ in eo deus posuit verbũ suum. PETRVS. Nõne in
aliis prophetis similiter posuit verbũ? nã omnes verbũ domini locuti sunt: & erant
nuncii verbi dei. PERSA. Ita est. sed omniũ prophetarũ maximus CHRISTVS:
ideo magis proprie cõuenit ei vt dicatur verbũ dei q̃ aliis prophetis. Possent enim
Epistola. plures epistolæ missæ in se verbũ regis cõtinere in particularibus negociis & ꝓuin
ciis: sed vna sola esse quæ verbum regis cõtinet per qđ totum regnũ regitur / scili-
cet quia cõtinet legem & præceptum cui oẽs obedire tenẽtur. PETRVS. Bonã ad
hũc finẽ videris similitudinẽ ꝓposuisse: scilicet ꝙ verbũ regis scriptũ in variis char
tis nõ mutat ipsas chartas in alias naturas. manẽt enim naturæ earum post inscri-
ptionem verbi: vti erant ante. sic dicitis: naturã humanã mansisse in CHRISTO.
PERSA. Dicimus. PETRVS. Placet. sed attende: quæ est differentia inter missiles
chartas & hæredem regni. In hærede regni est proprie verbum regis viuũ & libe-
rum & illimitatũ: in missilibus nequaq̃. PERSA. Fateor si rex mittit hæredẽ in re-
gnum: hæres portat verbum patris viuũ & illimitatũ. PETRVS. Nõne ꝓprie hæ-
res est verbũ / & nõ nũcius seu cõmissarius / aut epistola vel missoria: & in verbo hæ-
redis cõplicantur omnia verba nũciorum & missoriarũ? & q̃uis hæres regni / nõ sit
pater sed filius: nõ est alienus a regia natura / ꝓpter quã æqualitatẽ est hæres? PER-
SA. Probe capio. sed obstat: quia rex & filius sunt duo. ideo non admittimus: deũ ha
bere filium. filius enim esset alius deus q̃ pater: sicut fili⁹ regis alius homo q̃ pater.
PETRVS. Bene similitudinẽ impugnas. nam nõ est propria: quãdo attẽdis ad sup-
posita. sed si tollis diuersitatem numeralẽ suppositorũ / & respicis ad potẽtiam quæ
est in regali dignitate patris & filii sui hæredis: tũc vides quomodo illa potẽtia re-
galis est vna in patre & in filio. In patre vt in ingenito: in filio vt in genito seu viuo
verbo patris. PERSA. Prosequere. PETRVS. Esto igitur ꝙ sit potẽtia talis regalis
absoluta ingenita & genita / & ꝙ ipsa talis ingenita vocet ad societatem successionis
cõnaturalis genitæ / natura alienũ / vt aliena natura ĩ vnione cum propria / simul &
indiuise possideant regnũ: nõne naturalis successio / & gratiosa seu adoptiua in vna
hæreditate cõcurrunt? PERSA. Manifestũ est. PETRVS. Sic & in vna successione
vnius regni vniuntur filiatio & adoptio: sed adoptionis successio non in se sed in fi-
liationis successione suppositatur. Adoptio enim quæ de sua natura non succedit: si
succedere debet filiatione existente / oportet ꝙ nõ in se / sed in illo supposites qui per
naturã succedit. si igitur adoptio vt cũ filiatione succedat in adeptione simplicissi-
mæ & indiuisibilis hæreditatis / nõ capit ex se sed ex filiatiõe successionẽ: nõ erit ali⁹
successor adoptiuus & alius naturalis / licet alia natura adoptiõis / alia naturalis. nã
quãdo separatus esset & non in eadẽ hypostasi adoptiuus cũ naturali: quomodo cõ-
curreret in successione indiuisibilis hæreditatis? Vnde in CHRISTO sic tenẽdum
est naturam humanã vnitam verbo seu naturæ diuinæ: ita ꝙ humana non transit
in diuinam / sed adhæret sic indissolubiliter eidẽ / vt nõ separatim in se sed in diuina
sustentetur seu personetur. ad finem / vt ipsa humana natura vocata ad successio-
nem æternæ vitæ cum diuina: in ipsa diuina immortalitatem assequi possit. PER-
SA. Competẽter capio istud. sed adhuc alio intelligibili exemplo: iam dictũ clarifi-
Sapientia. ca. PETRVS. Non possunt fingi similitudines præcisæ. sed ecce / sapientia in se: est

ne accidens/an substantia? PERSA. Substantia/vt in se: vt alteri accidit/accidens. PETRVS. Omnis autem sapientia in omnibus sapientibus: ab illa est quæ est per se sapientia, quoniã illa deus. PERSA. Ostensa sunt hæc. PETRVS. Nonne vnus homo est sapientior alio? PERSA. Certũ est. PETRVS. Qui igitur sapiẽtior est: propinquior est ad sapientiã per se/quæ est maxima absolute. & qui minus sapiens: remotior. PERSA. Admitto. PETRVS. Nunq̃ autẽ aliquis homo secũdum humanã naturã adeo sapiens est: quin possit esse sapientior. nam inter sapientiã contractam scilicet humanã/& sapientiã per se quæ est diuina & maxima atq̧ infinita: semp manẽt infinita distãtia. PERSA. Et hoc: similiter manifestum. PETRVS. Sic de magisterio absoluto & magisterio contracto: pariformiter. In magisterio enim absoluto est ars infinita: in contracto finita. Esto igitur ꝙ intellectus alicuius tale magisteriũ ac talem sapientiã habeat/ꝙ non sit possibile maiorem haberi sapientiam seu maius magisteriũ: tunc intellectus illius/maximæ vnitus est sapientiæ per se/seu magisterio per se/adeo ꝙ vnio illa maior esse non posset. nõne intellectus ille in virtute vnitæ sapientiæ maximæ/& vniti magisterii maximi cui vnitur: diuinam virtutẽ adeptus esset/& in homine talem habẽtem intellectum natura ĩtellectualis humana esset immediatissime vnita naturæ diuinæ/seu sapientiæ æternæ verbo/aut arti oĩpotenti? PERSA. Fateor totum. sed hæc vnio: adhuc esset gratiæ. PETRVS. Quãdo vnio tanta esset naturæ inferioris ad diuinam ꝙ maior esse non posset: tunc esset ei vnita etiam in vnitate personali. q̃diu enim natura inferior non eleuaretur in vnitatem personalem & hypostaticã superioris: maior esse posset. Si igitur ponitur maxima: inferior in superiori adhærendo subsistit. nec hoc per naturam/sed gratiam. Hæc autem gratia maxima quæ maior esse nequit: non distat a natura/sed cum illa vnitur. Vnde etsi per gratiam humana natura vniatur diuinæ: tamẽ gratia illa cũ maior esse nequeat/immediatissime terminatur in natura. PERSA. Qualitercunq̧ dixeris: ex quo natura humana per gratiam potest eleuari ad vnionẽ diuinæ ĩ quolibet homine/nõ plus dici debet homo CHRISTVS deus q̃ alius sanctus/licet ipse inter homines sanctissimus. PETRVS. Si attenderes in solo CHRISTO altitudinem altissimã quæ maior esse nequit/& gratiam maximã quæ maior esse nequit/& sanctitatem maximã/& ita de cæteris/deinde attenderes non esse possibile altitudinem maximã quæ maior esse nequit esse plusq̃ vnam/& ita de gratia & sanctitate/atq̧ post hoc aduerteres omnẽ altitudinẽ cuiuscunq̧ prophetæ quẽcunq̧ gradum habuerit/improportionabiliter distare ab altitudine illa quæ maior esse nequit/ita ꝙ dato quocũq̧ gradu altitudinis inter illum & solum altissimũ cadere possunt infiniti maiores dato/& minores altissimo/ita de gratia/sanctitate/prudentia/sapientia/magisterio/& singulis: tunc clare videres solũ vnum CHRISTVM esse posse/in quo natura humana in vnitate suppositi vnita est naturæ diuinæ. & hocipm etiã Arabes fatentur: q̃uis plærĩq̧ nõ plene considerent. Dicunt enim Arabes: CHRISTVM solum altissimũ in hoc mundo & futuro/& verbum dei. neq̧ illi qui dicunt CHRISTVM deum & hominem: aliud dicunt q̃ CHRISTVM solũ altissimũ hominem & verbum dei. PERSA. Videtur ꝙ postq̃ vnio illa quæ in altissimo est necessaria bene cõsideratur: ꝙ Arabes ducibiles sint ad recipiendam hanc fidem. quia per eam vnitas dei (quã: maxime custodire nituntur) nequaq̃ læditur sed saluatur. Sed dicito quomodo capi potest: ꝙ natura humana non in se/sed in diuina adhærẽdo suppositetur? PETRVS. Cape exemplũ: licet remotũ. Lapis magnes attrahit sursum ferrum/& adhærẽdo in aere magneti/natura ferri non in sua põderosa natura Magnes.

subsistit(aliter enim non penderet in aere:sed caderet secundũ naturam suam versus centrũ terræ) sed in virtute naturæ magnetis ferrum magneti adhærẽdo subsistit in aere/& non virtute ꝓpriæ naturæ secundũ quã ibi esse non posset. Causa autem cur inclinetur sic ferri natura ad naturã magnetis est: quia ferrum gerit in se similitudinem naturæ magnetis/a qua ortum recepisse dicitur. Sic dum natura intellectualis humana adhæreret naturæ intellectuali diuinæ propinquissime/ a qua recepit esse:illi adhæreret vt fonti vitæ suæ/inseparabiliter. PERSA. Intelligo. PETRVS. Adhuc Arabũ secta quæ magna est:fatetur CHRISTVM mortuos suscitasse/& de luto volatilia creasse/& multa alia quæ IHESVM CHRISTVM tanq̃ potestatẽ habentem expresse fecisse cõfitentur. ex quibus:facilius duci possunt. quoniam ipsum hæc fecisse in virtute naturæ diuinæ cui humana suppositaliter vnita fuit:negari nequit. potestas enim CHRISTI qua imperauit ista fieri/quæ facta per eum Arabes confitẽtur:nõ potuit esse secũdum naturam humanã/nisi humana illa in vnione cum diuina cuius potẽtia est taliter imperare/assumpta fuisset. PERSA. Ita & multa de CHRISTO Arabes affirmant:quæ in alfurcan conscribuntur. erit tamẽ difficilius Iudæos ad hui⁹ credulitatẽ inducere q̃ alios:quoniã ipsi de CHRISTO nihil per expressum admittũt. PETRVS. Habẽt in suis scripturis de CHRISTO illa oĩa. sed literalẽ sensum sequẽtes:intelligere nolũt. hæc tamẽ Iudæorũ resistentia nõ impedit cõcordiã. pauci enim sunt:& turbare vniuersum mũdum armis non poterunt.

SYRVS. ¶SYRVS ad hæc. CAP. XII.

Etre audiui superius/concordiam ex præsuppositis in qualibet secta posse reperiri:dicito quomodo hoc ĩ isto poterit articulo verificari. PETRVS. Dicam. & primũ dicito mihi:nonne solus deus est æternus & immortalis? SYRVS. Sic credo. nam omne præter deum principiatũ est. quare cum prĩcipium habeat:habebit secundũ naturam suam/& finem. PETRVS. Nõne pene omnis religio Iudæorum/Christianorum/Arabum/& aliorum plurimorũ hominum tenet humanam mortalẽ naturam cuiuslibet hominis:post mortem tẽporalem ad vitam perpetuam resurrecturã? SYRVS. Ita credit. PETRVS. Fatẽtur igitur omnes tales naturã humanã diuinę & immortali vniri debere. nam aliter quomodo trãsiret natura humana ad immortalitatẽ:si eidem nõ adhæreret vnione inseparabili? SYRVS. Hoc necessario præsupponit fides resurrectionis. PETRVS. Si igitur hoc fides habet:ergo ipsa natura humana in aliquo homine prioriter vnitur diuinæ. In illo scilicet qui est facies omniũ gẽtium/& altissimus MESIAS & CHRISTVS/ꝓut nominãt CHRISTVM Arabes & Iudæi. hic enim deo/secundũ omnes/ proximus erit ille:in quo omnium hominũ natura prioriter vnitur deo. ob hoc:ipse est saluator & mediator omniũ. in quo natura humana quæ est vna/ & per quã omnes homines/homines sunt:vnitur diuinæ & immortali naturæ. vt sic oẽs homines eiusdem naturæ assequãtur resurrectionem a mortuis. SYRVS. Intelligo te velle fidẽ resurrectionis mortuorũ præsupponere vnionem naturæ humanæ ad diuinam/sine qua hæc fides esset impossibilis: & hanc asseris esse in CHRISTO. quare ipsum præsupponit fides. PETRVS. Recte capis. & hoc accipe quomodo omnia promissa quæ Iudæis promissa reperiunt in fide MESIAE seu mediatoris firmãtur:per quẽ promissa inquãtum æternam vitam respiciunt/solum poterant & possunt cõpleri. SYRVS. Quid de aliis sectis? PETRVS. Pariformiter. Nã oẽs homines non nisi æternam vitam in sua natura humana desiderant & expectãt. & ad hoc purgationes animarũ & sacra instituerunt:vt se illi ęternę vitę in sua natura melius adaptent. Non

appetũt homines beatitudinẽ quæ est ipsa æterna vita in alia q̃ propria natura.homo:nõ vult esse nisi homo.non angelus:alia natura.vult autẽ esse homo beatus: qui vltimã fœlicitatẽ assequatur. hæc autem fœlicitas non est nisi fruitio seu vnio vitæ humanæ cũ fonte suo/vnde scilicet emanat ipsa vita: & est vita diuina immortalis. hoc autẽ quomodo esset possibile homini: nisi in aliquo/cõmunis omniũ natura ad talem vnionem eleuata cõcedatur/per quem tanq̃ mediatorẽ omnes homines vltimũ desideriorum consequi possint? & hic est via/quia homo: per quem accessum habet omnis homo ad deum/qui est finis desideriorũ.CHRISTVS est ergo:qui præsupponitur per omnes qui sperãt vltimã fœlicitatem se assecuturos.SYRVS.Optime hæc placent. Nã si intellectus humanus credit se assequi posse vnionẽ ad sapientiam/vbi æternũ vitæ suæ pastum adipiscat:præsupponit alicui⁹ altissimi hominis intellectum/vnionẽ illam altissime cõsecutum/& hoc altissimũ magisteriũ adeptũ. per quod quidẽ magisteriũ:se sperat similiter ad sapientiã illam aliquãdo peruẽturum.si enim hoc non crederet possibile in aliquo etiam omniũ hominũ altissimo: in vanum speraret.& quoniã omniũ spes est aliquãdo cõsequi posse fœlicitatem/ꝓpter quam est omnis religio/nec in hoc cadit deceptio/ quia hæc spes omnibus cõmunis est ex cognato desiderio/ad quã sequit religio quæ pariformiter omnibus cõsequẽter cognata existit:hinc video hunc magistrũ & mediatorẽ/naturæ humanæ supremitatem perfectionis & principatũ tenentem/ab omnibus præsupponi. Sed dicunt forte Iudæi hũc principẽ naturæ in quo omnes defectus omniũ hominũ supplẽtur: nondũ natum/sed aliquãdo nasciturũ. PETRVS. Sufficit ꝙ tã Arabes q̃ christiani atq; alii qui testimoniũ in sanguine suo phibuerũt: testificent per ea quæ ꝓphetæ de ipso locuti sunt/& quæ dũ esset in mũdo sup hominẽ operatus est/eum venisse.

¶HISPANVS. CAP.XIII.

HISPANVS.

ERit forte de MESIA quem maior mundi pars venisse testat/alia circa natiuitatẽ eius difficultas: asserentibus christianis & Arabibus eum de virgine MARIA natum/aliis hoc pro impossibili habẽtibus.PETRVS.Oẽs qui CHRISTVM venisse credunt: ipsum de virgine natum confitentur. Nam cũ ipse sit/vltimitas perfectionis naturæ/& solus altissimus:cuius patris debuit esse filius?omnis enim pater generans/imperfectione naturæ distat ab vltimatæ pfectionis natura: taliter ꝙ non potest filio cõmunicare perfectionẽ vltimã qua altior esse nequit/& quæ extra vnum hominem non est possibilis.solus ergo ille pater hoc potest:qui est creator naturæ.Altissimus igitur non habet nisi hunc in patrem: a quo est omnis paternitas.Virtute igitur diuina:in vtero virginis altissimus cõcipitur. & in ipsa virgine:concurrebat altissima fœcunditas cum virginitate.vnde CHRISTVS sic natus est nobis:vt sit omnibus hominibus cõiunctissimus.eum enim habet patrem: a quo omnis hominis pater habet ꝙ est pater. & illam habet in matrẽ: quæ nulli hominũ carnaliter copulata fuit. vt sic quisq; reperiat cõiunctione ꝓpinquissima in CHRISTO suam naturam in vltima perfectione.

¶TVRCHVS. CAP.XIIII.

TVRCHVS.

REstat adhuc nõ parua differẽtia : asserentibus Christianis CHRISTVM crucifixum per Iudæos/aliis idipsum negantibus.PETRVS. Q꞉ quidam CHRISTVM negant crucifixum sed adhuc viuere dicunt/& venturum tẽpore antichristi:ex eo euenit ꝙ ipsi mysterium mortis eius ignorant.Et quia venturus est vt asserunt:credunt eum venturũ in carne mortali/quasi alias non posset debellare antichristũ.& ꝙ negãt ipsum a Iudæis crucifixum:ad reuerentiã CHRI-

STI ista dicere videntur/quasi tales homines in CHRISTVM nullã potestatẽ habuissent. Sed attende quomodo historiis illis quæ sunt multæ/& prædicationi apostolorũ qui pro veritate mortui sunt: merito credi debet/scilicet CHRISTVM esse sic mortuũ. Ita enim ꝓphetæ de CHRISTO prædixerunt: quomodo morte turpissima cõdẽnari deberet/quæ erat mors crucis. Et ratio hæc est. nã CHRISTVS venit missus a deo patre: vt euangelizaret regnũ cælorum. & ea de illo regno dixit: quæ melius per ipsum probari non poterãt/q̃ in testimonio sanguinis sui. Vnde vt esset obedientissimus deo patri/ & pro veritate quã annunciabat omnem certitudinem offerret: mortuus est/& morte turpissima. vt omnis homo hanc non refutaret veritatem recipere: pro cuius testimonio voluntarie CHRISTVM mortem sciret subiisse. Prædicabat enim regnũ cælorũ: euangelizãdo quomodo homo/illius regni capax ad ipsum pertingere posset. in cuius regni cõparatione: hæc huius mundi vita/quæ tam tenaciter per oẽs diligitur/pro nihilo ducenda est. & vt sciretur ꝙ veritas est illa vita regni cælorũ: pro veritate dedit vitã huius mundi. vt sic perfectissime euangelizaret regnũ cælorum/ & liberaret mundũ ab ignorantia qua præfert hanc vitã futuræ/& daret se in sacrificiũ pro multis. vt sic in cruce exaltatus in omnium conspectu: attraheret ad credendũ omnes/& clarificaret euangelium/& confortaret pusillanimes/ & daret se libere in redemptionẽ pro multis/ & faceret omnia optimo modo quo fieri possent: quo homines assequerẽtur fidem saluationis/& spem ipsam adipiscendi/& charitatem/adimpletione mandatorũ dei. Si igitur Arabes attendãt ad fructũ mortis CHRISTI/& ꝙ ad ipsum tanq̃ missum a deo/spectabat facere de seipso sacrificiũ vt adimpleret desideriũ patris sui/ & qnomodo nihil gloriosius CHRISTO q̃ propter veritatẽ & obedientiã mori/etiã turpissima morte: non subtraherẽt a CHRISTO hanc gloriam crucis/per quã dignus fuit vt obedientissimus & altissimus supexaltari in gloria patris. Deinde si CHRISTVS prædicauit homines immortalitatẽ cõsecuturos post mortẽ in resurrectiõe: quomodo potuit de hoc mundus melius certificari/q̃ ꝙ ipse spõte mortuus est & resurrexit/ & viuus apparuit: mundus enim tunc vltima certificatione certificatus fuit: quãdo hominem CHRISTVM mortuũ in cruce/palam & publice resurrexisse a mortuis/& viuere audiuit testimonio multorũ: qui ipsum viuũ viderũt/& in hoc mortui sunt vt essent fideles testes resurrectionis eius. Ista ergo fuit perfectissima euangelizatio: quã in seipso ostendit CHRISTVS/& ꝑfectior esse nõ potuit. & sine morte & sine resurrectiõe: potuit semp perfectior esse. Qui igitur credit CHRISTVM dominũ nostrũ perfectissime adimplesse voluntatẽ dei patris: omnia ista fateri debet/sine quibus euangelizatio nõ fuisset perfectissima. Adhuc attẽde: quoniã regnũ cælorũ fuit omnibus abscõditum vsq; ad CHRISTVM. Nam hoc est euangelium CHRISTI: annunciare regnũ illud omnibus incognitũ. Non igitur fuit fides neq; spes assequendi regnũ cælorum: neq; a quoq̃ amari potuit/quando penitus ignotũ. neq; fuit possibile ꝙ aliquis homo adipisceretur ipsum regnũ: natura humana nondum ad illã exaltationẽ eleuata/vt diuinæ consors fieret naturæ. CHRISTVS igitur omni modo aperiendi: aperuit regnũ cælorum. sed regnũ cælorũ nemo intrare potest: nisi deponat regnũ huius mundi per mortem. Oportet enim ꝙ mortalis deponat mortalitatẽ/hoc est potentiã moriendi. & hoc non fit: nisi morte. tunc potest induere immortalitatẽ. CHRISTVS autẽ homo mortalis: si nondũ mortuus/nondum deposuit mortalitatẽ. ita non intrauit regnum cælorũ: in quo nullus mortalis esse potest. Si igitur ipe qui est primitiæ & primogenitus inter omnes homines/nõ

aperuit regna cælorũ: nõdum natura nostra deo vnita/est in regnũ introducta. sic nullus hominũ in regno cælorum esse posset: natura humana deo vnita nõdum introducta. cuius contrarium omnes homines qui regnum cælorũ esse credunt: asserunt. omnes enim: aliquos sanctos in sua secta fatentur felicitatẽ assecutos. Fides igitur omniũ quæ sanctos esse fatetur in æterna gloria: CHRISTVM mortuũ & cælos ascendisse præsupponit.

ALEMANNVS. CAP.XIIII.

Ptime omnia ista: sed circa fœlicitatẽ video discrepãtias nõ paucas. Nam iudæis ex lege nõ nisi tẽporalia ꝓmissa dicunt: quæ cõsistunt in sensibilib⁹ bonis. Arabib⁹ autẽ ex sua lege quæ in alchorano scribit: nõ nisi carnalia/ sed ꝑpetua legunt ꝓmissa. Euangeliũ vero ꝓmittit angeliformitatẽ: scilicet ꝙ homines erũt similes angelis/qui nihil carnalitatis habẽt. PETRVS. Quid potest cõcipi in hoc mũdo cuius desideriũ nõ vilescit/sed augetur cõtinue? ALEMA. Omnia tẽporalia vilescũt: solũ intellectualia nunꝗ. comedere/bibere/luxuriari/& quicqd tale: si placẽt/aliquãdo displicẽt/& instabiliter se habent. Scire autẽ/& intelligere atq oculo mẽtis intueri veritatẽ: semp placẽt. & quãto plus senuerit homo: tãto pl⁹ placent ista. & quãto plus acquisiuerit de istis: tãto plus auget appetitus habendi. PETRVS. Si igit desideriũ debet esse ꝑpetuũ & cibatio ꝑpetua: nõ erit/ nec tẽporalis/ nec sensibilis/sed intellectualis vitæ cibatio. Vnde & si in lege Alchoran reperiatur ꝓmissio paradisi vbi sunt flumina vini & mellis/& virginũ multitudo/& tamẽ multi illa in hoc mundo abominant: quomodo erunt illi felices/si assequent ibi quæ hic nollẽt habere? Dicit in alchorano. virgines pulcherrimas nigras reperiri cũ oculis habẽtibus albugineũ albissimũ & magnũ: nullus Alemãnus in hoc mũdo etiã vitiis carnis deditus/tales appeteret. Vnde oportet ꝙ similitudinaliter ista intelligãtur. Nam alibi ꝓhibet cõcubitus fieri in ecclesiis seu synagogis vel mesquitis/& alia oĩa delectabilia carnis: nõ est tamẽ credendũ ꝙ mesquitæ sint paradiso sanctiores. Quomodo igit prohibẽtur illa hic in mesquitis fieri: quæ ibi ꝓmittũtur in paradiso? Alibi ait. oĩa illa ibi reperiri. quia oportet ꝙ ibi fiat adimpletio omniũ/quæ ibi desiderãtur. In hoc satis ostendit quid velit dicere: quãdo ait talia ibi reperiri. nam cũ ista sic in hoc mũdo desiderent: præsupposito ꝙ in alio mũdo foret æquale desiderium/ tunc ibi exquisite & abunde reperirent. Aliter enim non potuit exprimere vitã illã esse cõplemẽtũ desideriorũ: nisi per hanc similitudinẽ. Neq voluit rudi populo alia occultiora exprimere/sed tantũ ea quæ secũdum sensum vident feliciora: ne populus qui nõ gustat ea quæ spirit⁹ sunt/paruifaceret ꝓmissa. Vnde tota cura illi⁹ maxime videt fuisse qui legẽ illã scripsit: auertere populũ ab idololatria/& ad illũ finẽ promissiones tales fecit/& cuncta posuit. sed nõ dãnauit euangeliũ immo laudauit: in hoc dans intelligere fœlicitatẽ quæ in euãgelio ꝓmittitur nõ esse minorẽ illa corporali. & hoc intelligẽtes/& sapiẽtes inter eos: sciunt verũ. Et Auicenna præfert fœlicitatem intellectualẽ visionis seu fruitionis dei & veritatis/ incõparabiliter felicitati descriptæ in lege arabũ: qui tamẽ fuit de illa lege. sic & cæteri sapiẽtes. Nõ erit igit in hoc difficultas cõcordãdi omnes sectas. Dicet enim fœlicitatẽ illã esse supra omne id qđ scribi aut dici potest: quia cõpletio oĩs desiderii/& adeptio boni in fonte suo/& vitæ in immortalitate. ALEMA. Quid tunc de iudæis: qui regni cælorũ promissum nõ capiunt/sed tantũ rerũ tẽporaliũ? PETRVS. Iudæi ꝓ obseruãtia legis & eius sanctimonia: morti se tradũt. Vnde nisi crederẽt se fœlicitatẽ post mortẽ ex eo assecuturos/quia zelum legis præferunt vitæ: nõ morerent. Non est igit fides iudæorum nõ esse vitam æternã/ac ꝙ illam assequi non possint (aliter nemo omniũ

ALEMANNVS.

Auicenna.

moreretur pro lege) sed fœlicitatẽ quam expectant nõ expectant ex operibus legis. quia illę leges illam non promittũt: sed ex fide quæ CHRISTVM præsupponit / vt supra dictum reperitur.

TARTARVS.

TARTARVS. CAP. XV.

DVdum multa in hoc loco prius incognita mihi / Tartari multi & simplices vnũ deũ vt plurimũ colẽtes / admirant: & varietatẽ rituũ aliorũ / etiã eũdẽ cũ ipsis deũ colentiũ. nã aliquos ex Christianis / oẽs Arabes & Iudæos circũcisos / alios signatos in facie adustionib⁹ / alios baptizatos derident. Deinde circa matrimoniũ tãta est diuersitas. quia alius habet tãtũ vnã. alius vnã verã sibi matrimonio vnitã: sed plures cõcubinas. alius etiã plures legitimas. Atq; circa sacrificia: ritus adeo diuersus / q; recitari neqt. iter quas varietates / Christianorũ sacrificiũ vbi offerũt panẽ & vinũ / & dicũt esse corp⁹ & sãguinẽ CHRISTI / qđ sacrificiũ ipi post oblationẽ comedũt & bibũt: videt abominabili⁹. deuorãt enĩ eũ quẽ colũt. quomodo ĩ iis q̃ etiã variant ex loco & tẽpore posset fieri vnio: nõ capio. & nisi fiat: nõ cessabit psecutio. Diuersitas enĩ: parit diuisionẽ / & inimicitias / odia & bella. Tũc PAVLVS doctor gẽtiũ: ex cõmissiõe verbi exorsus est dicẽs. PAV. Oportet vt ostendat nõ ex operib⁹: sed ex fide saluationẽ aĩæ psentari. Nã Abrahã pater fidei oĩm credẽtiũ / siue Christianorũ / siue Arabũ / siue Iudæorũ: credidit deo / & reputatũ est ei ad iustitiã. aĩa iusti hæreditabit vitã æternã. quo admisso: nõ turbabũt varietates illæ rituũ. Nã vt signa sensibilia veritatis fidei: sunt instituta & recepta. signa autẽ mutationẽ capiunt: nõ signatũ. TAR. Declara quomodo fides saluat? PAV. Si de⁹ promitteret aliqua ex mera sua liberalitate & gratia: nõne ei q potẽs est dare oĩa & verax est / credẽdũ est? TAR. Certe. quãdoquidẽ nemo decipi potest ei credẽs. & qui ei nõ credit: indignũ esset vt qcq̃ gratiæ assequeret. PAV. Quid igit iustificat eũ qui iustitiã assequit? TAR. Nõ merita: alias non esset gratia / sed debitũ. PAV. Optime ais. sed quia nõ iustificat ex operib⁹ in cõspectu dei oĩs viuens / sed ex gratia: dat cui vult id qđ vult oĩpotens. tunc si qs dign⁹ esse debet vt assequat repromissionẽ quæ ex pura gratia facta est: necesse est vt credat deo. In hoc enĩ iustificat. quia ex hoc solo assequet repromissionẽ: qa credit deo / & expectat vt fiat verbũ dei. TAR. Postq̃ deus ꝓmisit: iustũ est q; ꝓmissa seruent. iustificat igitur deo credens potius p repromissionẽ q̃ fidẽ. PAV. Deus qui ꝓmisit Abrahæ semen in quo oẽs benedicerent: iustificauit Abrahã vt assequeret promissionẽ. Sed si Abrahã nõ credidisset deo: neq; iustificationẽ fuisset assecut⁹ / neq; repromissionẽ. TARTA. Ita est. PAVLVS. Fides igit in Abrahã tantũ fecit / q; adimpletio repromissionis iusta fuit: quæ alias nec iusta fuisset / nec adimpleta. TARTA. Quid igit repromisit de⁹? PAV. Deus promisit Abrahę q; daret ei semen vnũ in Isaac / in quo semine benedicerent oẽs gẽtes. & hæc promissio facta est: quãdo secũdum cursum cõmunẽ naturę / impossibile fuit Sarrã vxorẽ / ex eo cõcipere & parere. sed qa credidit: assecut⁹ est Isaac filiũ. tẽtauit deinde de⁹ Abrahã vt offerret & interimeret puerũ Isaac: in quo facta est repromissio seminis. & Abrahã obediuit deo: nec tamẽ min⁹ credidit repromissionẽ futurã / etiã ex mortuo filio post resuscitando. ex quo deus tãtã fidẽ repperit in Abrahã: tũc iustificat⁹ est Abrahã. & adimpleta ꝓmissio in vno semine qđ ab eo p Isaac descẽdit. TARTA. Qđ est illud semen? PAV. CHRISTVS. omnes enim gẽtes in ipso assequũtur diuinã benedictionẽ. TARTA. Quæ est illa benedictio? PAVLVS. Diuina benedictio est vltimũ desideriorũ seu fœlicitas: quæ dicitur æterna vita. de qua satis supra audisti. TARTA. Vis igitur deum in CHRISTO nobis benedictionem repromisisse fœlicitatis æternæ. PAVLVS. Sic volo. Quapropter oportet credere

deo ꝑut Abrahã credidit: vt sic credẽs iustificet̃ cũ fideli Abrahã ad assequẽdũ re⸗promissionẽ in vno semine Abrahę CHRISTO IHESV/quæ repromissio est diui⸗na benedictio/omne bonũ in se cõplicans. TARTA. Vis igit̃ ꝙ sola fides illa iustifi⸗cet ad ꝑceptionẽ æternæ vitæ? PAV. Volo. TAR. Quomodo dabis simplicib⁹ Tar⸗taris intellectũ hui⁹: vt capiãt CHRISTVM esse in quo assequi poterũt felicitatẽ? PAV. Audisti nõ tantũ christianos/sed Arabes fateri CHRISTVM esse altissimũ oĩm qui fuerũt aut erũt in hoc sæculo vel futuro/& faciem oĩm gẽtiũ. Si igit̃ in vno semine est oĩm gentiũ benedictio/nõ potest esse nisi CHRISTVS. TAR. Quale si⸗gnum adducis? PAV. Adduco testimoniũ tã Arabũ q̃ christianorũ: ꝙ spirit⁹ viui⸗ficans mortuos/est spirit⁹ CHRISTI. Si igit̃ est spirit⁹ vitæ in CHRISTO qui po⸗tẽs est quos vult viuificare: tũc ille spirit⁹ est sine quo nõ potest qsq̃ mortuus resusci⸗tari/aut quicũq; spirit⁹ æternaliter viuere. Inhabitat enĩ spiritũ CHRISTI plenitu⸗do diuinitatis & gratiæ. de qua plenitudine: oẽs saluãdi recipiũt saluationis gratiã. TAR. Placet ista a te doctore gẽtiũ audisse. quia cũ iis quæ supra audiui satisfaciũt ꝓposito. & video fidẽ istã necessariã ad salutẽ: sine qua nemo saluabit̃. Sed quęro: si fi⸗des sufficit. PAV. Sine fide ĩpossibile est quẽq̃ placere deo. Oportet autẽ: ꝙ fides sit formata. nã sine operib⁹: est mortua. TARTA. Quæ sunt opera? PAV. Si credis deo: mãdata seruas. nã quomodo credis deũ esse deũ: si nõ curas adimplere ea q̃ præ⸗cipit? TARTA. Dignũ est vt mãdata dei seruent̃. Sed Iudæi dicũt se habere mãda⸗ta eius per Moysen/Arabes ꝑ mahumetẽ/christiani per IHESVM/& forte aliæ na⸗tiones suos venerãtur ꝓphetas/per quorũ man⁹ diuina se asserũt recepisse ꝑcepta. quomodo igit̃ deueniemus in cõcordiã? PAV. Diuina mãdata: breuissima & oĩbus notissima sunt/& cõmunia quibuscũq; nationib⁹. immo lumen nobis illa ostẽdens: est concreatũ rationali animæ. nã in nobis loquit̃ deus: vt ip̃m diligam⁹ a quo reci⸗pimus esse. & ꝙ non faciamus alteri: nisi id qđ vellemus nobis fieri. Dilectio igit̃ est cõplemẽtum legis dei: & oẽs leges ad hanc reducunt̃. TAR. Non ambigo quin tã fi⸗des q̃ lex dilectionis de qbus dixisti a Tartaris suscipiant̃: sed de ritibus multũ hæsi⸗to. nã nescio quomodo circũcisionẽ quã deridẽt: acceptabũt. PAV. Non refert quo ad veritatẽ saluationis accipere circũcisionẽ. circũcisio enim nõ saluat. & sine ip̃a est saluatio/tamẽ qui circũcisionẽ nõ credit pro salute assequẽda necessariã/sed eã fieri patitur in præputio vt sit Abrahę & sequaciũ eius etiã in hoc cõformior: nõ dãna⸗tur talis ob circũcisionẽ/si habet fidẽ de qua supra. Sic CHRISTVS circũcisus fuit & multi ex christianis post ip̃m: vti adhuc æthiopes iacobini/& alii qui nũc circũci⸗dũtur/quasi sit sacramẽtum necessitatis ad salutẽ. Sed quomodo posset seruari pax ĩter fideles/si q circũcidunt̃ & alii nõ: est maior dubitatio? Vnde cũ maior pars mũ⸗di sit sine circũcisione/attẽto ꝙ circũcisio nõ est necessitatis: ꝙ tũc se minor pars cõ⸗formẽ faciat maiori parti cui vnit̃ in fide ob pacẽ seruãdã opportunũ iudico. immo si ꝓpter pacẽ maior pars se minori cõformaret & reciperet circũcisionẽ: arbitrarer faciendũ/vt sic ex mutuis cõmunicationib⁹ pax firmaret̃. Sic enim aliis nationib⁹ a Christianis fidẽ: & Christianis ab ipsis ob pacẽ circũcisionẽ recipiẽtibus pax melius fieret & solidaret̃. Arbitror autẽ praxim hui⁹ difficilẽ. Sufficiat igit̃ pacẽ in fide & lege dilectionis firmari: ritũ hincinde tolerãdo.

ARMENVS. CAP. XVI. ARME⸗NVS.

QVomodo de baptismo faciendũ putas: cũ censeat̃ sacramentũ necessitatis apud Christianos? PAV. Baptismus: est sacramẽtũ fidei. Qui enim credit in CHRISTO IHESV se posse assequi aliquã iustificationẽ: ille credit per ipsum ablutionem peccatorum. hanc mundationem in lotione baptismali signa⸗

tam:quisq̧ ostendet fidelis.Nã nõ est aliud baptismus:q̃ fidei illius cõfessio in signo sacramẽtali.nõ esset fidelis: q nollet fidẽ verbo & quibuscũq̧ signis ad hoc a CHRISTO institutis fateri.sunt baptismales lotiones ob regionis deuotionẽ/tã apud hebræos q̃ arabes:quibus nõ erit difficile lotionẽ a CHRISTO institutã ob fidei professionẽ recipere. ARMENVS. Necesse videt̃ vt recipiat̃ sacramẽtũ hoc:cũ sit necessitatis salutis.PAVLVS. Fides est necessitatis in adultis:qui sine sacramẽto saluari possunt/quãdo assequi nõ poterũt.vbi vero assequi possent: nõ possunt dici fideles/qui se tales eẽ ꝑ regeneratiõis sacramẽtũ ostẽdere nolũt.ARMENVS.Quid de paruulis?PAVLVS.Facilius acquiescẽt paruulos baptizari:quãdo ob religionẽ passi sunt masculos die octaua circuncidi/ cõmutatio illa circũcisionis in baptismũ grata erit/& dabit̃ optio an velint in baptismate cõtẽtari. BOHEMVS. XVII.

BOHEMVS.

POssibile esset in iis oĩbus quæ præmissa sunt cõcordiã reperiri:sed ĩ sacrificiis difficillimũ erit.Scimus enĩ christianos oblationẽ panis & vini ꝓ sacramẽto eucharistię nõ posse ad cõplacẽdũ aliis dimittere:cũ sit a CHRISTO tale sacrificiũ institutũ.sed ꝙ cæteræ nationes quæ vsum nõ habẽt sic sacrificandi/acceptẽt hunc modũ:nõ est facile credendũ.maxime cũ dicãt insaniã esse:credere cõuersionẽ panis in carnẽ CHRISTI/& vini in sanguinẽ/ & post deuorare sacramẽta.PAVLVS.Hoc eucharistiæ sacramentũ nõ aliud figurat/q̃ nos ex gratia in CHRISTO IHESV assecuturos refectionẽ vitæ æternæ:sicut in hoc mũdo reficimur ꝑ panẽ & vinũ.Quãdo igit̃ credim⁹ CHRISTVM cibũ mẽtis:tũc ipm sumimus sub specieb⁹ corpus cibãtibus.& cũ oporteat nos in fide hac cõcordare/ꝙ cibationẽ vitæ spirit⁹ assequimur in CHRISTO: cur nõ ostẽdimus nos hoc credere in eucharistiæ sacramẽto? sperãdũ est oẽs hoĩes fideles/oĩno velle degustare cibũ illũ ꝑ fidẽ in hoc mũdo:qui erit in veritate cibus vitæ nostræ ĩ alio mũdo. BOHE. Quomodo ꝑsuadebit̃ oĩbus gẽtibus:substãtiã panis ĩ corpus CHRISTI cõuersam ĩ hoc eucharistiæ sacramẽto?PAV. Qui fidelis est:scit ꝙ verbũ dei in CHRISTO IHESV nos de miseria huius mundi transferet vsq̧ ad filiationẽ dei/& possessionẽ vitæ æternæ.quia deo nihil est ĩpossibile.si igit̃ hoc credim⁹ & speram⁹:tũc verbũ dei secũdũ ordinationẽ CHRISTI nõ hęsitam⁹ posse panẽ in carnẽ mutare.si natura hoc facit in aĩalibus:quomodo verbũ hoc nõ faceret ꝑ qđ de⁹ fecit & secula? Exigit igit̃ fidei necessitas hoc credere.Nã si hoc est possibile ꝙ nos filii Adę qui de terra sum⁹ trãsferamur in CHRISTO IHESV/verbo dei ĩ filios dei ĩmortalis/& hoc credim⁹ & fructũ speram⁹/& ꝙ tũc erim⁹ sicut IHESVS verbũ dei patris: credere nos similiter oportet trãsubstãtiationẽ panis ĩ carnẽ & vini ĩ sanguinẽ ꝑ idẽ verbũ/ꝑ qđ panis panis est/& vinũ vinũ/& caro caro/& sanguis sanguis/& ꝑ qđ natura cibũ cõuertit in cibatũ.BOHE.Hæc cõuersio substãtiæ panis:difficulter attingit̃.PAV.Fide facillime.nã sola mẽte hoc est attingibile q̃ sola substantiã intuet̃ quia est/nõ qđ est. substãtia enĩ antecedit oẽ accidẽs.& ideo cũ substãtia nec sit qualis nec quãta/ & ipa sola cõuertat̃ vt nõ sit amplius substãtia panis/sed substãtia carnis:nõ est nisi spiritualis ista cõuersio.quia remotissima ab oĩ eo qđ sensu est attingibile.Nõ igit̃ auget̃ quãtitas carnis ex hac cõuersiõe:neq̧ multiplicat̃ nũero.ob hoc nõ est nisi vna substãtia carnis/in quã substãtia panis est cõuersa.licet panis sit ĩ diuersis locis oblat⁹/ & plures sint panes q in sacrificio ponunt̃.BOHE.Capio doctrinã tuã mihi gratissimã:quomodo sacramẽtũ istud est sacramẽtũ cibationis vitæ æternæ/per quã cibationem assequimur hæreditatẽ filiorũ dei in IHESV CHRISTO filio dei/& quomodo est similitudo hui⁹ in sacramẽto isto eucharistiæ. atq̧ ꝙ mẽte sola attingitur

& fide degustatur & capitur. q̄ si hæc arcana non capiatur: hoc ideo est. quia rudes abhorrebūt fortassis nō solum hoc credere: sed sumere tāta sacramēta. PAVLVS. Hoc sacramētū ꝑut est in sensibilib⁹ signis (habita fide) nō est sic necessitatis: q̄ sine eo nō sit salus. nā sufficit ad salutē credere: & sic mādúcare cibum vitæ. & ideo circa eius distributionē: an / & quibus / & quoties dari debeat populo / nō est lex necessitatis posita. quare si quis fidē habens se indignū iudicat accedere ad mēsam summi regis: hæc humilitas laudāda potius existit. Ideo circa vsum & ritum eius: id qđ rectoribus ecclesiæ pro tēpore magis expedire videbiť / in qualibet religiōe / salua semp fide / poterit ordinari. sic q̄ ob diuersitatē rituum per cōmunem legē: nō minus pax fidei inuiolata perseueret.

ANGLICVS. CAP. XVIII. ANGLICVS.

QVid de aliis sacramentis fiet: de matrimonio scilicet / ordinibus / cōfirmationis / & extremæ vnctiōis? PAVLVS. Oportet infirmitati hominū plærūq̄ condescēdere: nisi vergat cōtra æternam salutem. Nam exactā quærere cōformitatē in omnibus: est potius pacem turbare. Sperandū tamē est: q̄ in matrimonio & in ordinibus cōcordia reperiatur. Apud oēs enim natiōes / matrimoniū de lege naturæ quodāmodo videť introductū: vt vnus vnā habeat verā coniugem. sic & sacerdotiū: similiter apud omnē religionē reperiť. Erit igiť in his cōmunibus concordia facilior: & christiana religio in vtroq̄ sacramēto / puritatē laudabiliorē / etiā oīm aliorū iudicio / ꝓbabiť obseruare. ANGLICVS. Quid de ieiuniis / officiis ecclesiasticis / abstinētiis ciborū & potuū / orationū formis / & cæteris talibus? PAVLVS. Vbi nō potest cōformitas in modo reperiri: permittanť nationes (salua fide & pace) in suis deuotionib⁹ & cerimonialibus. Augebiť etiā fortassis deuotio ex quadā diuersitate: quādo quælibet natio conabiť ritū suū / studio & diligētia splendidiorē efficere / vt aliā in hoc vicat / & sic meritū magis assequať apud deū & laudē ī mūdo. ¶ Postq̄ autē cum sapientibus nationū hæc sic ptractata sunt: ꝑducti sunt libri plurimi eorum qui de veterū obseruātiis scripsere / & in omni lingua quidā excellētes. vt apud latinos Marcus varro. apud græcos Eusebius: qui religionū diuersitatē collegit. & plærīq̄ alii. quibus examinatis: oēm diuersitatē in ritibus potius cōpertum est fuisse / q̄ in vnius dei cultura / quē ab initio omnes præsupposuisse semp & in oīb⁹ culturis coluisse ex omnibus scripturis in vnum collectis reperiebať. licet simplicitas popularis sæpe per aduersam tenebrarū principis potestatē abducta: non aduerteret quid ageret. Cōclusa est igitur in cælo rationis / cōcordia religionū: modo quo præmittitur. & mandatū est per regem regum: vt sapiētes redeant / & ad vnitatem veri cultus nationes inducant. & q̄ administratorii spiritus illos ducant: & eis assistant. & deinde cum plena omniū potestate in Hierusalē quasi ad centrū cōmune cōfluant: & omniū nominibus vnā fidem acceptēt. & sup ipsa perpetuā pacē firment: vt in pace creator omnium laudetur in sæcula benedictus. AMEN.

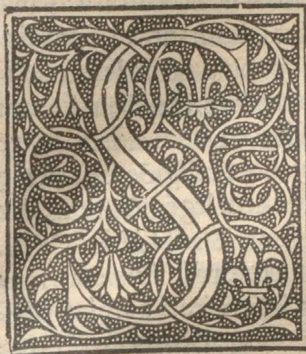
LIBRI DE PACE FIDEI CELEBERRIMI PATRIS NICOLAI DE CVSA CARD. AD HONOREM IHESV CHRISTI QVI VBIVIS GENTIVM CVM PATRE ET SPIRITV SANCTO SOLVS COLATVR ET GLORIFICETVR IN PERPETVVM

FINIS.

CRIBRATIO ALCHORAN.

Pius Leo

Pio secũdo vniuersalis christianorum ecclesiæ summo/sanctissimoq; põtifici.

Vme sanctissime Papa libellũ hũc p humilẽ seruulũ tuũ fidei zelo collectũ. Vt dum more/ter sancti leonis Papæ prędecessoris tui nestorianã hæresim apostolico spiritu/angelico ingenio/diuinoq; eloquio dãnãtis: tu mahumetanã sectã de illa exortã/eodem spiritu/pari ingenio/facũdiaq; æquali/erroneã/eliminãdãq; ostẽdes/ cito prõpteq; quædã rudimenta scitu necessaria ad manum habeas. Tuo etiam iudicio qui in episcopatu fidei princeps es: illum & cũcta quæ scripsi scribamve atq; me totũ vt fidelẽ decet/subiicio/ĩ nullo vnq̃ ab apostolico tuo throno dissensurus.

Prologus.

Petrus cluniacensis.

Eci quã potui diligentiã intelligendi librũ legis Arabũ: quã iuxta trãslationem per Petrũ abbatẽ cluniacensem nobis procuratã Basileæ habui. cũ disputatione eorũ nobiliũ Arabũ: quorũ vnus socius mahumet/nisus fuit alium trahere qui doctior & magnus inter arabes: christianã fidem quã zelose coluit/ostendit potius tenẽdã. Erant etiã alia quædã opuscula de generatione mahumet/& duodecim successorib[9] eius in regno/& de ipsi[9] doctrinis ad centũ q̃stiones. dimisi librũ apud magistrũ Ioannem de segobia: & ad vrbem Cõstantinopolin perrexi/ vbi apud fratres minores habitantes apud sanctã crucem repperi alchoran in arabico/quẽ mihi in certis punctis fratres illi prout sciuerũt/ explanarunt. In Pera autẽ in cõuentu sancti Dominici erat trãslatus: modo quo basyleæ dimisi. Quæsiui si quis græcorũ scripsisset cõtra illas ineptias: & non repperi nisi Ioannẽ Damascenum qui parum post initiũ illius sectæ fuit/pauca valde scripsisse quæ habẽtur. Fuit tunc Balthasar de luparis mercator apud Constantinopolin: qui vidẽs me sollicitũ circa prædicta/narrauit quomodo doctissim[9] & maxim[9] inter teucros/postq̃ in Pera occulte de euangelio sancti Ioannis instructus fuit/ cum duodecim viris magnis ad papam venire proponeret & plene ĩformari/si ego secrete eis de cõductu prouiderem. Comperi relatione fratrum hæc sic se habere: & disposui cõductum vt petierunt. Et quia ille supremus præerat hospitalibus/voluit illa visitare: & demũ declinando ad locum vbi nauis eos expectabat/Romã proficisci. sed pestis eum in visitatione abstulit. Dominus Balthasar qui nũc miles Bononiæ morat: sæpius mihi retulit omnes doctores eorum/ euangelium valde amare/ & libro legis suæ præferre. Demum concitaui fratrem Dionysium carthusium/vt scriberet contra Alchoran: qui fecit/& misit opus suum magnũ Nicolao papæ. Vidi post hæc Romæ libellũ fratris Ricoldi ordinis prædicatorum qui arabicis literis in baldach operam dedit/& plus cæteris placuit. Vidi & aliorum fratrum de ea materia scripturas catholicas: maxime sancti Tomæ de rationibus fidei ad cantorem antiochenũ: & vltimo reuerendissimi domini cardinalis sancti Sixti/hæreses & errores mahumet viuis rationibus cõfutantis. Ego ingenium applicui: vt etiã ex alchoran euangeliũ verũ ostenderem. & vt hoc facile fieri possit cõpendiosum meũ cõceptum paucis præmittã.

Ioannes Damascenus.

Dionysius. Ricoldus Tomas.

Xperimur in nobis appetitũ quẽdã esse/ qui ob motũ qui in eo est spiritus dicit: ꝙq; ratio motus ipsius est bonũ. In ratione enim boni: mouet appetitus. Sic videmus bonũ sua vi trahere spiritũ nostrũ: ac ꝙ nulla est alia ratio cur bonũ appetit nisi quia bonũ. finis igit desiderii bonũ. Neq; potest aliũde spi-

ritus noster habere appetitũ boni: nisi a bono. Bonũ igit̃/est creator spiritus nostri
ad se: & est eius pricipium pariter & finis. Non igit̃ quiescit spiritus noster: nisi in
suo pricipio. Et quia spiritus noster intellectualis non est ipsum bonũ qđ appetit: cũ
bonum illud nõ sit in ipso. si enim in ipso intellectu esset: esset intellect⁹ sicut scitum
in scientia est scientia. Ignorat igitur intellect⁹ quid sit bonũ illud. Appetit ergo spi
ritus itellectualis: in sua natura cõpræhẽdere bonũ illud. Nã etsi nulli deesse possit
qđ est/cũ esse/sit bonũ: tamẽ nisi itellectus intelligat ipsum/caret eo/& quiescere ne-
quit. Et cũ intellectus quid sit hoc bonũ qđ esse nõ dubitat/ignoret: nõ habet etiam
scientiã nominis eius. & cõceptum de ipo facere nequit: quẽ non hæsitat omni con-
ceptu maiorẽ & meliorẽ. Et quoniã nihil experimur in nostro intellectu cõpræhẽdi
qđ per sensum in ipm nõ intrat (cæcus enim a natiuitate scientiã coloris nõ habet)
scimus bonũ illud nõ esse de regione huius sensibilis mũdi/ꝙꝗ spiritus noster ĩ hoc
mũdo ad quietẽ nõ pueniet. Cũ autẽ sciam⁹ appetitũ boni illius nos nõ habere fru-
stra: etiã certi sumus spiritũ nostrũ intellectualẽ non esse de sensibili mundo/sed ꝙ
exuta sensibili vita ipius appetit⁹ ad quietẽ pertingere poterit. Verũ nisi ad hoc no
stræ intellectuali naturæ iste mundus cõferret: frustra intrassem⁹ in ipm. Oportet
igitur ꝙ fateamur nos in hoc mundo habilitari vel dehabilitari posse: ad hoc ꝙ ĩ fu
turo sæculo quietemur vel inquietemur. Via autẽ per quã in hoc mũdo trãsire de-
bemus vt habilitemur ad appræhensionẽ desiderati boni: nõ debet esse nisi bona. &
quæ seducit: mala erit. Hæc sic se habere: cuiꝗ habenti intellectũ clarũ est. Sed cum
multę possint viæ esse quæ bonæ videant̃: manet hæsitatio quæ sit illa via vera & p-
fecta/quæ certitudinaliter nos ducit ad cognitionẽ boni. quod quidẽ bonũ nomina-
mus deũ: vt dum de ipso cõferimus/nos mutuo intelligamus. Moyses quidẽ descri-
psit vnã: sed nõ est ab oĩbus recepta/nec itellecta. CHRISTVS illã illuminauit & p-
fecit: multis tamẽ adhuc incredulis remanẽtibus. Mahumet eandẽ viam vt ab om-
nibus etiã idololatris reciperet̃: faciliorẽ describere nisus est/licet astu maligni sedu
ctus. Et hæc sunt magis famatę descriptiones/dictæ viæ: licet aliæ multæ sapiẽtũ &
prophetarũ factæ sint. Oẽs autẽ descriptiones iã dictæ: in fundamẽto habẽt bonũ il-
lud sæpe dictũ esse maximũ. & ideo vnũ: qđ vnũ deũ oẽs appellant. suasꝗ descriptio-
nes bonas dicũt: quia sint ipsis aut putẽtur ab eodẽ bono deo reuelatæ. Clarũ est au-
tem/ꝙ cũ nullus purus homo deũ cõcipere possit: ꝙ nõ habemus certitudinẽ qualẽ-
cũꝗ purũ hominẽ nobis posse viã ad sibi ignotũ terminũ pãdere. Vnde si nec Moy-
ses nec mahumet vnq̃ dũ in hoc mundo essent sæpedictũ bonũ viderunt (deũ enim
nunq̃ vidit homo) quomodo tũc aliis iter ad ipm pãdere potuerũt? Esto autẽ ꝙ ser
mones aliquos eis immissos publicassent/qui figurabãt seu significabãt deũ & viam
ad ipm: tamẽ ipsi illos exponere nõ potuissent/neꝗ alius homo. Et si aliꝗs homo hãc
viã manifestare potuisset aut posset: illũ vtiꝗ maximũ oĩm hominũ esse necesse fuis
set/queadmodũ MESIAM esse oẽs nationes fatent̃. ꝙ si ille homo nõ esset ipa omni-
sciens diuina sapiẽtia/per quã deus oĩa operat̃: vtiꝗ qđ sibi incognitũ esset reuelare
nequiret. IHESVS autẽ virginis MARIAE fili⁹ CHRISTVS ille/ꝓ Moysen & p-
phetas prænũciatus venturus: venit/& viã sæpe dictã cũ nihil ignoraret manifestissi
me ꝓpalauit/attestãte etiã mahumet. Certũ est igit̃ ꝙ qui CHRISTVM & viã ei⁹
sequit̃: ad cõpræhẽsionẽ desiderati boni pueniet. Vnde si mahumet ĩ aliquo/CHRI
STO dissentit: necesse est vt hoc aut faciat ignorãtia quia CHRISTVM nõ sciuit
nec intellexit/aut puersitate intẽtiõis/quia nõ intẽdebat hoĩes ducere ad illũ finem
quietis ad quẽ CHRISTVS viã ostẽdit/sed sub colore illi⁹ finis: suiipsi⁹ gloriã q̃si-

uit. Vtrūq; autē verum credi oportere: cōparatio legis Christi ad legem ipsius docebit. Tenendū igitur credimus: ignorantiā / erroris & maliuolentiæ causam esse. Nemo enim cognoscens CHRISTVM: dissentit ab ipso / aut detrahit eidem. Intentio autē nostra est præsupposito euangelio CHRISTI: librū mahumet cribrare / & ostendere illa in ipso etiā libro haberi / per quæ euangeliū si attestatiōe indigeret / valde cōfirmaret. & qđ vbi dissentit: hoc ex ignorātia & cōsequēter ex peruersitate intentionis ipsi mahumet euenisse. CHRISTO non suam gloriā / sed dei patris & hominum salutē: mahumet vero non dei gloriā & hominū salutem / sed gloriā propriam quærente.

Alius prologus.

Ricoldus. Sergius. Refert nobilis ille Arabs christianus de quo supra memini Sergium monachum de monasterio suo eiectum / mecham applicuisse / ibiq; duos populos repperisse / idololatras & iudæos / prædicasseq; ibidē fidē Christianā prout Nestorius illā tenuit / vt fratres suos illius secte placaret ad gratiā: quia omnes idololatras cōuertisset ad fidem. inter quos mahumet erat: qui cōuersus de idololatria mortuus est christianus nestorianus. Sed tres astutissimi iudæi se mahumet cōiunxerunt / vt ipsum auerterent: ne perfectus fieret. & illi suaserunt varia mala. Post vero mortē mahumet / omnibus ad suā sectam reuertētibus: illi iudæi accesserūt Hali. Hali filiū habitalix / cui mahumet suas collectiones dimisit. & psuaserūt ei: vt sicut mahumet / ita & ipse se in prophetā eleuaret. & apposuerūt & deposuerūt de libro mahumet quæ voluerunt. Videtur igitur ꝙ mahmet ab initio fundatus fuit per Sergium: vt esset christianus & legē illam seruaret. Ab illa via non potuerūt iudæi ipsum amouere: sed vt quantū possent retraherent / addiderūt illa per quæ videretur propriæ sectæ propheta / & veteri testamēto nō minus ꝙ euāgelio fidē dare. Sergius autē obtinuit ab eo (vt refert supra allegatus) ꝙ ipse posuit in alchoran christianos maiores amicos / maxime religiosos & sacerdotes / ꝙ iudæos. & quis hæc dicat: tamē postea a iudæis inductus christianos deridet / qui suos prælatos & pontifices dei loco venerant. Hoc ideo quia christiani nomināt illos nomine quo sol⁹ deus nominat: scilicet dominos. Nulli autē cōuenit illud: nisi deo. Sic enim ī exodo habet. dñs: ipse est deus. facit etiā de decem nominibus dei aliquādo mentionē inter quę est adonai: quod dominus interpretat. & nomen ineffabile per adonai significat / legit / & exprimitur. Ideo in alchoran: nulli nisi deo tribuit hoc nomē / immo nec CHRISTO / nec MARIAE virgini. Et quia christiani nomināt CHRISTVM / DOMINVM IHESVM / & MARIAM dominā: dicit ꝙ loco dei ipsi venerent. Et sicut cauet ꝙ nunꝙ nisi deo tribuat hoc nomē dominus: ita cauet ꝙ nunꝙ deo tribuat nomē pater. quia dicit deū prout vult omnia facere: ideo non cōuenit ei actus generationis. Quando igit ipse de christianis bona dicit: intelligit de vestitis in albo. sic enim discipulos nominat: & de credulis Christo vti nestorianos putabat / quorū errorē ignorauit. nec

Nestoriani Nestorius. alios Christianos cognouit. Nestorius autē omnia quæ sunt in euangelio: acceptauit. & ꝙ in CHRISTO esset corpus / aīa / & diuinitas: circa modū autē vnionis errauit. Fatebat corpus & animā vniri vinione naturali: vt esset verus homo. sed hoīem illū vniri diuinitati aiebat p gratiā. sed nō per cōmunē gratiā / quia boni deo vniuntur: sed p plenitudinē gratiæ / ob quā vna eēt dei & hominis IHESV volūtas. ꝑpter quā excellētissimā gratiā: de CHRISTO verificaret ipm esse filiū dei. Sed nō admisit MARIA esse matrē dei: qa id qđ in CHRISTO reperit a matre sua receptū / nō cōuenit deo. sic voluit naturā humanā: in CHRISTO esse deificatā. Et quia euāgeliū dicit: qūo verbū dei factū est caro / nō ꝙ caro sit facta verbū dei: ideo hūc sensum

dānauit ecclesia ī cōciliis vniuersalibus/tertio/& quarto dans matri IHESV nomē qđ est theotocos/idest dei genitrix.Nestoriani aūt generationē æternā cōfitēt.Quare videt mahumet cōtra sanctissimā trinitatē & generationē æternā nihil voluisse scribere/solū pluralitatē deorū dānās:vt dicet. Etiā si qs interrogasset mahumet in qua forma misisset deus ad hoīes legatū plus q̄ angelum:certū est ipm dixisse.si deus angelū mitteret legatū ad homines:eū forma humana indueret.sic & si plus q̄ angelū mitteret:responderet. Misit autē secundū ipsum CHRISTVM:quē dicit ver bū dei & filiū MARIAE. quare cū verbū dei sit eiusdē naturæ cuius est deus cuius est verbū(oīa enī dei/deus sunt ob simplicissimā eius naturā)quādo voluit deus summū legatū mittere/misit verbū suū/quo nō potest maior legatus cōcipi. Et quia ad hoīes misit: voluit q̄ indueret humanā naturā mundissimā. qđ ita fecit in virgine MARIA:vt sæpius legitur in alchoran.Non igitur erit difficile in alchoran reperiri euangelii veritatē:licet ipse mahumet remotissimus fuerit a vero euangelii itellectu.Nec est p̄termittēdū quo modo capitula collectiōis dicti libri legis arabū/nō cōtinuantur ad inuicē:sed quodlibet de per se/integrū existit.& proprius est rythmus seu carmē plene mensuratū.In hoc eñ summū studiū adhibuit cōpilator:vt blanditiis dictaminis cunctos alliceret/& ī stuporē verteret/sicq̄ dictata faceret diuina videri.Hinc ignoscendū mihi/si non videbor vndiq̄ congruum ordinē tenere:quādo confusissimi libri continentiam discutio.

Opus in tres libros diuisi.Et cuiuslibet capita annotaui.

Sequuntur capita primi libri huius operis.

De alchoran:& q̄ deus verus non sit author eius. Cap.i.
Quid continet alchoran secundū eius laudatores. ca.ii.
Quid continet secundū iudicium perfectorū. iii.
Q alchoran fide careat:vbi sacris scripturis contradicit. iiii.
Q euangelium:sit alchoran preferendū. v.
Q euangeliū:sit lux veritatis alchoran. vi.
Q elegantia dictaminis non probat alchoran dei esse dictamen. vii.
Q CARISTVM sequētes:omnibus p̄feruntur. viii.
Q alchorā male dicat christianos īcredulos:qa CHRISTVM/filiū dei dicunt. ix.
Q clare ostenditur CHRISTVS dei filius. x.
Cur CHRISTVS non se nominauit deū/sed dei filium. xi.
Laudes CHRISTI ex alchoran:& ostēsio diuinitatis eius. xii.
Facilis ostēsio/CHRISTVM qui est verbū dei patris:esse eius filiū. xiii.
Obiectio ex alchoran:& eius solutio. xiiii.
Q IHESVS quia MESIAS:est dei verus filius. xv.
Q CHRISTVS qa verbū & legatus summus dei:est dei filius. xvi.
Quæ testimonia alchoran cōtinent CHRISTVM dei filium esse. xvii.
Quomodo ī alchorā ītelligi debet CHRISTVM esse sp̄ūm & animā dei. xviii.
Quomodo ī alchoran ītelligi debet CHRISTVM esse virum bonū & optimū/& faciem omniū gentium. xix.
Digressio ad manuductionem diuinorum. xx.

Sequuntur capita secundi libri huius operis.

De theologia mystica:secundū quā deus est ineffabilis. Cap.i.
De theologia affirmatiua:secundū quā deus est creator trinus & vnus. ii.
Quomodo ex operatione intellectualis naturæ:videmus diuinam. iii.

Quomodo de fœcunditate intellectualis ad fœcunditatem diuinæ naturæ eleuamur. iiii.
Manuductio ex iis quæ in mundo sunt: vt videatur deus trinus. v.
Manuductio de intellectuali trinitate: ad diuinam. vi.
Manuductio eiusdem per amorem. vii.
Declaratio sanctæ trinitatis. viii.
Aenigma licet remotum / benedictę trinitatis. ix.
Iterum ex tribus personis manuductio. x.
Qꝫ necesse est arabes fateri trinitatem. xi.
CHRISTVM veraciter fuisse mortuum & crucifixum. xii.
Qꝫ crucifixio sit CHRISTI exaltatio & glorificatio. xiii.
Quomodo deꝰ aĩam CHRISTI ad se reduxit ipm trãsfigurari fecit & assũpsit. xiiii
De resurrectione IHESV CHRISTI. xv.
Mysterium natiuitatis & mortis CHRISTI. xvi.
De fructu mortis CHRISTI. xvii.
De paradiso. xviii.
Inuectio contra alchoran. xix.

Capita tertii libri.

Qꝫ alchoran / fide vnius dei salua / omnibus blanditur: CHRISTVM tamen præferendo. Cap. i.
Qꝫ mahumet ignorauit quid agendũ & sentiendũ: & nihil firmi reliquit. ii.
Cur dicuntur saluati credẽtes alchoran: & ꝙ gladius est magister. iii.
Qꝫ deus alchoran videatur deus absolutus, & deus alius de quo loquitur: rebus sit immersus. iiii.
Qꝫ deus alchoran videatur minor omnibus rebus & seruus mahumet / atqꝫ eius cõceptus. v.
Qꝫ mahumet temere cõtra dei pcepta CHRISTVM ĩ christianis persequitur. vi.
Qꝫ mahumet credat dei pscientiam necessitare ad oĩa quæ aguntur. vii.
Qꝫ finis operis mahumet / fuit sui exaltatio. viii.
Qꝫ mahumet nunc scribat CHRISTVM deum & hominẽ / nunc hominem tantũ / sic nunc singularẽ deum / nunc pluralem. ix.
Qꝫ mahumet continue variat: vt ĩ exemplis. x.
Contra id ꝙ lex alchoran sit lex Abrahæ. xi.
Qꝫ alchoran male dicat Abraham fuisse idololatrã: & vera historia ponitur. xii.
De promissione facta Abrahæ fideli. xiii.
Qꝫ pactum dei & Abrahæ excludit Ismaelitas: & in CHRISTO mediatore concluditur. xiiii.
Qꝫ non nisi christianus trinitatẽ in vnitate adorãs: Abrahæ filius esse possit. xv.
Qꝫ arabes legẽ Abrahæ penitus ignorẽt / & eius sint persecutores. xvi.
Persuasio ꝙ Solthanus mandet MARIAM virginẽ theotocon credi & lumen euangelii amplecti. xvii.
Ad califfam de baldach ꝙ Iudæi de Abrahã apposuerunt in alchoran. xviii.
Ostensio: sine CHRISTO non posse fœlicitari. xix.
Ostensio CHRISTVM meruisse christianis immortalitatem. xx.
Declaratio similitudinis Adæ & CHRISTI. xxi.

De Alchoran/& q deus verus non sit autor eius.

CAP.I.

Est liber legis arabũ Alchoran ob pceptorũ collectionẽ/atq alfurkã ob discretam capitum separationẽ nominatus. Habet & alia nomina. Dicunt quidã obseruatores libri: illũ aliter ĩ oriente/ & aliter in hesperiis partibus distingui. Occidẽtales eñ post orationẽ quæ premittitur & mater libri nominatur: aiunt totũ librũ azoras seu capita habere/123. Orientales vero primã azoram aiunt durare vsq So retamrã qđ est quintũ cap. in libro Hispaniarũ. Hic liber vt ĩ Hispania legitur ĩ latinũ versus: per nos visus est. & vbi de hoc libro legis quicq̃ allegam⁹: illud in latino illo haberi dicere intẽdimus. Huius autẽ videtur apocryphus. Aiunt enĩ quidã arabes ipsum mahumet quẽdã de arabia de genere Ismael cõposuisse. Alii vero dicunt mahumet dixisse hunc librũ in septẽ viris a deo descẽdisse: quos nominãt. Alii dicunt mortuo mahumet quatuor differẽtes & discordãtes alchoranos per quatuor quos nominãt sibi aduersantes cõpositos. Dicunt etiã quidã hunc qui ĩ vsu est Merbã filium Elheken cõposuisse: & alios igni tradidisse. Fertur etiã Elgag virũ potentẽ 85 sentẽtias detraxisse de libro: & totidẽ alias addidisse. Legimus in chronica Mahumet & regũ suorũ successorũ: quo modo Gomar/secundus rex post mahumet ordinauit orationes fieri in singulis tẽplis in mẽse remadã. & alchoran cõpleto mẽse/perlegi. Cui successit Odiner: qui auxilio aliorum integritatẽ alchoran primo collegit. Ex quibus certũ est/licet mahumet aliqua pcepta ex testamẽto & euangelio collegerit quæ pcepta dei seu alchoran dicebãtur: tamen liber iste in sua integritate post eius obitum collectus est. Liber vero ipse in primo cap. sic dicit. Omnis aduersarius: Gabrielis hunc librũ tuo cordi per creatorem ĩtimãtis ipsumq diuino pcepto tuis cõmissum manibus &c. Hæc vt dei verba ad mahumet leguntur. & sæpissime in libro: eadẽ sentẽtia repetitur quæ vult solum deum creatorẽ autorẽ libri esse. Sed vt sapientiores arabes & veræ historiæ habẽt/& liber ipse atq nomẽ alchoran ostẽdit: tunc est collectio quorundã præceptorũ. & quæ qdem collectio: nullo modo deo vero attribui potest. Vnde ipse colligeret: q est ipsa sapientia! Oportet igitur q collectio quæ nõ potest nisi in tẽpore fieri/nequaq̃ deo ascribatur: cuius operatio est supra omẽ tẽpus sine successione. Cui igitur debet ascribi collectio nisi homini: qui de diuersis scripturis collectionẽ facit/& collecta vt vult appellat/quẽadmodũ hæc collectio alchorã dicitur! Ideo quidã sapientes/libri defensores/aiunt collectionẽ esse humanã: intimationẽ vero dei per Gabrielẽ esse. Verũ est collectionẽ hominis esse: sed q deus creator vniuersi per Gabrielẽ ipsum librũ intimauerit cordi mahumet non potest esse verũ. cũ illa in libro contineantur quæ ob suã turpitudinẽ/iniustitiam/& notã mẽdacii/& contradictionis: deo sine blasphemia ascribi nequeant. Alius igitur erit author ei⁹ q̃ deus verus. nec potest esse nisi deus huius sæculi. Hic enĩ est: qui excæcat mẽtes ĩfideliũ vt nõ fulgeat illuminatio euãgelii gloriæ CHRISTI/qui ẽ imago dei ĩuisibilis. quibus cũ euangeliũ sit opertũ: ipsi pereunt vt apostolus Corĩthiis scribit. Hic falsus deus seu princeps huius mundi/qui a principio est mẽdax: per aliquẽ suorũ angelorũ qui speciem lucis/& nomen forte Gabrielis assumpsit/inueniẽs Mahumet hominẽ idololatrã/ Venerẽ colentẽ/& omnia quæ huius mundi sunt cõcupiscentẽ/ad hoc aptissimũ: per ipsum principaliter & eius successores mendosam alchoran collegit/cui hereticos christianos & peruersos iudæos aptos ad hoc cõsiliarios adiunxit. Vti sunt Sergius Nestorianus/& iacobita Baheira/& Iudæi finees/& Sergius Baheira Finees.

Abdia. Abdia nomine Salon postea dictus Abdalla. vt veræ historiæ de hoc apud arabes reperiũtur. Et licet multa testimonia videatur continere de laude veteris testamẽti / & euangelii / & prophetarũ Abrahæ / Moysi / & maxime IHESV CHRISTI filii MARIAE virginis: tamen cũ illis omnibus quo ad verũ & salutarẽ finẽ contradicat (vt infra patebit) potius ad decipiendũ hæ laudes positæ creduntur.

¶ Quid continet alchoran secundũ eius laudatores. CAP. II.

Dicunt autẽ sequaces mahumet bona intẽtione alchoran scriptũ / & continere mahumet: orphanũ / erroneũ seu idololatrã / atq; pauperẽ / legis & scripturæ penitus ignarũ / solũ natiuã arabũ linguã scientẽ / multas vxores habẽtẽ / a deo misericordiã consecutũ / diuitẽ & magni cordis subtiliũ capacis / & alti nominis factũ. quẽ ipse deus doctorẽ rudis gẽtis arabicę & idololatræ constituit: legatũq; suũ ad ipsas creauit / & eis prophetã præposuit. absq; tamen manifesta miraculorum potestate: vt gentẽ illã sibi commissam ab errore in vitam reduceret. Et reuelauit ei deus vt fidẽ Abrahæ viri iustissimi (qui a deorũ cultura recedẽs: vnũ solũ deũ vniuersorũ creatorẽ adorauit) acceptaret. & ab arabibus acceptandã suaderet / absq; tamen violẽta coactione: p̄dicaretq; illum solũ & vnicũ omniũ creatorẽ & non aliũ esse imperatorẽ & regem vniuersi / omniũ bonorũ datorẽ / omnipotentẽ / vitæ & mortis dispẽsatorẽ / sapientẽ / incorporalẽ / incõpræhensibilẽ / & interminalem seu infinitũ / pium / & misericordẽ / veniæq; datorẽ omĩbus fidelibus ipsum adorãtibus & inuocãtibus. qui in die illa tremẽdi iudicii / quę erit omniũ terminus / resuscitabit mortuos ea facilitate qua ipsos creauit. & iudicabit inter bonos & malos: dans fidelibus & credulis secundũ merita sua perpetuam paradisi omniũ voluptatũ & desideriorũ mãsionẽ & vitã optimã. Incredulis vero & malis: iuxta demerita cuiq; gehennã & perpetuã pœnã. Librũ vero alchoranũ: a deo descẽdisse dicũt. cuius libri mater & verissimũ fundamẽtũ: fides p̄missa vnius dei / & reditus omniũ ad ipsius terribile iudiciũ affirmãt. Alia autẽ quæ in ipso libro continẽtur: quædã aiunt probationes illius fidei / quædã vero leges arabũ quas secũdũ librũ / illũ creduli arabes seruare tenẽtur / si deo quẽ colunt obedire / & ĩ eius gratia persistere volunt / & iuxta merita felicẽ asseq̃ ĩ paradiso remunerationẽ. Vnde omnes hãc fidẽ tenẽtes / mussilmannos scilicet sanæ fidei appellant: siue sint homines / siue angeli / aut dæmones. Hãc igitur fidẽ dicunt de necessitate salutis omnes qui ignẽ æternũ vitare volunt: tenere oportere. in quã omnes vt aiunt: p̄teriti prophetæ cõsentiũt. Ideo liber ille: nulli prophetarũ cõtradicit. sed approbat eos / & cõfirmat libros a deo ipsis traditos: scilicet testamẽtũ Moysi / psalteriũ Dauid / & euangeliũ traditũ IHESV CHRISTO filio MARIAE virginis. Concludẽs omnes prædicta credẽtes / & legem in libris legis suæ scriptam obseruãtes: liberari a gehẽna. Dicunt quomodo omnib⁹ gẽtibus deus natiuos nuncios miserit / & eas cõmonuit quid credere & quid agere ipsas oportet: vt ĩ die iudicii inter bonos cõnumerẽtur / & paradisum plenũ gaudii assequãtur. ne causam habeant tũc se excusandi non recepisse doctorẽ & cõmonitorẽ: q̃q; illis dei nunciis credere debebãt / & diuinis per eos promulgatis p̄ceptis obedire. In quo decipi nõ poterant. Quomodo enĩ dei verbis parẽdo / in deo confidẽs qui est veracissimus quisq̃ in die illa se posset reperiri deceptum? Quare concludunt q̄ si varietas legũ vel rituũ in idẽtitate fidei in variis gẽtibus per dei nuncios p̄cepta reperiatur: hoc quidẽ obedienti / nequaq̃ quo minus apud piissimũ atq; iustissimũ iudicẽ condignũ præmium assequatur / obesse poterit. Enumerat autẽ prophetas & dei nuncios quibus credendũ erat: Abrahã / Ismaelem / Isaac / Iacob / Moysen / CHRISTVM / & alios plures. Hęc

est summa cōtinentiæ alchoran secundum libri illius laudatores.

¶Quid cōtinet Alchoran secundum iudicium perfectorum. CAP.III.

SEd qui tam inter Arabes q̄ christianos perfectionē dono dei assecuti sunt: aduertūt quoniā sub ꝑtextu huius eradicatiōis idololatriæ/asserit CHRISTVM nec dei filiū / nec crucifixum. & ꝙ hæc adiectio videt̃ totius libri intētio: scilicet ꝙ CHRISTVM seu MESIAM nec dei filium/nec crucifixum ꝑsuadeat. quoniā CHRISTVM filium dei esse & in cruce mortuū: est fides illa quæ vincit diabolum & mundū/& sola est vera & ꝑfecta. & nulla fides præter illam resistere potest diabolo: & dare victoriam & immortalē vitam fideli in regno cælorum intellectuali & incorruptibili. Ideo hoc medio sathan: de mundo ipsam euāgelicam fidē omnino eliminare conatur. quēadmodum videmus multa christianorū regna iam a fide vera CHRISTI recessisse: & arabū legē acceptasse. Scimus autē tam ex euāgelio q̄ alchoran mahumet non posse prævalere: sed CHRISTVS demū vincet vt infra patebit. Multi etiam christiani sub principibus sectæ arabum CHRISTO deuotius seruiunt. & infiniti christiani renegati & arabes/ & eiusdem legis cum ipsis timore gladii fingētes se illius sectæ: in hora mortis ꝓfitētur se christianos. sic finaliter omnes facient.

¶Q̄z Alchoran fide careat vbi sacris scripturis contradicit. CAP.IIII.

DIcit autem quidā sapiens attendendū/quomodo necesse fuit mahumet qui nullam præter arabicā linguā sciuit/ nec legendi artem/nec scribendi habuit/etiam si eloquētia arabica rythmica & poetica præ cæteris pollebat/ quia præ cunctis arabicis libris alchoran laudat̃: habuisse iudæos & christianos qui illi in arabica lingua ea quæ in veteri testamento/psalterio/atq; euangelio continentur referrēt. Nā in illis sacris literis per alchoran approbatis & cōfirmatis tanq̄ lucidis & perfectis doctrinis eum peritū esse oportebat: cū sint alchoran substantia/& præsuppositū. & nominātur supra aliqui ex illis qui ei adhæserunt. Sed cum illi hoc obiiceretur ꝙ sic instrueret̃: cecidit in faciem suā/& cōtractæ sunt man⁹ eius & pedes: & socii cooperuerūt ipsum vestibus suis. qui ad se rediens dixit. deus misit corripere vos de sermone quem dixistis: ꝙ tales me docerent. & legit vnā sententiā ex azora eluael qđ interpretatur palma: quæ sic habet. Scimus ꝙ ipsi dicent ꝙ instruet eum homo lingua eorū qua loquūtur persica. Hæc autē arabica: patens est. ex hoc dixit. quomodo potest dici ꝙ illi me instruerēt: quorū vnus persicus/& alter hebræus est? qui dixerunt ei. potest esse ꝙ lingua sua loquantur tibi & exponant/& tu lingua tua omnia rectifices? nec inuenit respōsionē. Ecce ipsum mahumet a diuersis instructum. Et quia eo tunc quādo mahumet post CHRISTVM annis 624 tēpore Heraclii imperatoris incepit: multæ hæreses circa euangelii & veteris testamēti intellectum dudū exortæ fuerūt/& synodaliter reprobatæ: est verisimile ad ipsum plures confluxisse/qui puritatē intelligentiæ dictarum scripturarū permixtam cum nouitatibus opinionū minus verarū habebant/ & scripturas veteris testamēti cum talmuthicis narrationibus/& euangelii claritatē cum apocryphis libris permiscebāt. & prout ipsum visum fuit ipsi mahumet recitabāt. Fertur etiā supra nominatos iudæos se mahumet cōiunxisse: vt impedirent ne ꝑfectus fieret christianus. Ex quo & poetico scribendo modo euenisse aiunt/raro concordare historias in Alchoran descriptas cum ipsis in veteri testamēto & euāgelio positis. Sed contra hæc (vt aiunt) nititur mahumet respōdere se non nisi a deo informatū: volensq; excusationem adducere dicit xxv. cap. Cum sit hæc (scilicet in alchoran) alicuius verbi pro verbo

mutatio/deo cōpositionē suā sciente.dicunt increduli/tu quidē non es nisi mendax/ cum adeo verba tua varies.sed huius rei plures sunt inscii.Ipse nāq; deus & spiritus benedictus:hunc librū veracissimū cōposuerunt.Sed hæc excusatio conficta & mendax/non sufficit:quin libri cōpositor varius reperiatur/qđ de vero & incōmutabili deo asserere blasphemia est. neq; dicimus variationē si fit verborū aliqua mutatio/ stante idētitate sentētiæ:sed vbi sentētia alchorā non est eadē cū euangelio aut veteri testamento.tunc enī nequaq̄ excusabilis est alchorā/quin cōcedi oporteat deū illa non tradidisse:cū non concordēt cū prioribus diuinis/& per alchoranū approbatis libris.puta ait in alchorā virginē MARIAM matrē IHESV/sororē aaron & filiam amram:certissimū est illū qui hæc mahumet narrauit errasse/& verā euangelii historiā ignorasse.cū Maria filia Amrā soror Moysi & Aarō: mortua fuerit ānis plus mille/& in deserto sepulta ante virginē MARIAM matrē IHESV CHRISTI gloriosam.quæ vt in eodē legitur alchorano:fuit tēpore zachariæ patris Iohānis baptistæ.Et cū hæc nō semel sed pluries alchorā dicat:hoc vnicū exemplū sufficit/errorē reperiri in libro.& ideo:dei cōpositionē non esse.Adhuc dicit cap.lxxv.de MARIA in fine.MARIA se dirigēdo:nil malitiæ seu prauitatis operata est. Vnde animā inflauimus illi nostra verba librūq; confirmanti/& in bonitate perseueranti. certū est MARIAM ante alchorā pene sexcētis annis mortuā:quomodo tunc confirmauit librū alchoran/de quo tamen arabes ipsum loqui intelligunt.Sic errat in cap.xxxv/in recitatione illa quādo Moyses venit ad Pharaonē:vbi Pharao dicit se Moysen in sua domo nutriuisse.Nam ille Pharao qui Moysen nutriuerat:diu mortuus fuit ante reditū Moysi ad ægyptū.Exodi.iiii.Fuit enī quadraginta annis Moyses in madiā quo tēpore obierat.Talia plura reperiūtur dissona a veritate sacræ scripturæ/a deo/ante mahumet traditæ & alchoran p̄ferendæ.nec alchoran hoc negat. Sic enī cap.xix. dicit.Si de mādatis tibi missis quicq̄ dubitas:antecessorū tuorū libros legēdo veritatē tibi missam agnosces/ne sis ambiguus nunc/nunc negās.nunc affirmās. Ecce iubet in dubiis recurri ad libros priores. qui etiā admittit q; veriores seu meliores libri ostendātur:& illis stetur.Sic enī cap.xxx.dicit.Recētes te magnū affirmātes/ tu dic librū isto meliorē/vestrum dictū affirmātem afferte/eūq; beniuole sequar. Ecce quomodo nunc vult affirmare alchorā euāgelio p̄ferendū. Non sunt igitur ea quæ in alchoran continentur vt dei verba acceptanda:quādo prioribus a deo traditis & per alchoran admissis libris/aduersantur.

¶Q; euāgelium sit alchorā præferendum. CAP.V.

Descendētes itaq; ad magis particularia vt deueniamus ad id qđ intēdimus scilicet euāgelium alchorā præferēdum:dicimus eū qui alchorā ī Hispania in latinū vertit referre in principio.v.cap.seu soret amram sic haberi.Deus pius & misericors/viuus & altissimus præter quē nō est alius/qui prius vetus testamentū/deinceps euāgelium rectas vias hominibus tradidit. postremo librū veracē videlicet alfurcā vestræ legis confirmatorē/desuper vobis tribuit.isteq; cōtinet verba quædā firmissima & infringibilia quæ sunt libri mater & materia:quædam vero alia/& reliqua.Ecce quomodo vetus testamētum & euāgelium rectas vias dicit continere/& confirmat ipsa.Alfurkan vero dicit veracē.& continere quædā firmissima quæ sunt mater & materia libri.& quæ illa sint supradictum est.& cōtinētur in oratione in pricipio libri.qđ pricipiū mater libri nominat scilicet q; sit vnus deus creator adorādus ac timēdus/& terribilis iudex in die vltimi iudicii:quādo est resurrectio.alia nō habēt illā firmitatē infringibilē.quare vbi discordāt/ cū veteri testamē-

to vel euãgelio:potius stãdum illis. Ad idem attēte aduertendũ.quomodo in alchorã legitur deũ Iudæis dixisse cap.xii.CHRISTVM MARIAE filiũ cui cõmisimus euãgelium/qđ est lumen & confirmatio testamẽti ac castigamẽ/& recta via timentibus deũ:ad vestræ legis cõplemẽtum misimus.Alibi sæpe nominat euãgelium lucidũ/& aliquãdo splẽdidissimũ.Cum ergo hoc ita sit/ꝙ euãgelium in se oĩa necessaria ad salutẽ contineat & suppleat ad legẽ veteris testamẽti quæ supplenda restabãt:nihil igitur ĩ alchorã reperitur qđ sit necessariũ ad salutẽ/vltra id qđ in euãgelio cõtinetur.& non est aliquid necessitatis ĩ ipso alchorã qđ non sit euãgelio cõforme. Ait etiã quidã deuotus & arabicæ linguæ peritus/qui ĩ baldach studio alchorã operam dedit:ĩ ca.elmeide sic haberi.Limitauimus vestigia hominũ per IHESVM filiũ MARIAE veracissimũ patẽter:& dedimus ei euãgelium ĩ quo est directio & lux & veritas manifesta.Ex his patet alchorã/arabas ad euãgelium remittere tanq̃ ad lumẽ & rectã viam deũ timentiũ.Dicit enĩ in alchorã. Sciendũ quidẽ viros legũ/nullius legis fideive perfectionem assequi nisi testamẽti & euãgelii/ac huius libri a deo positi præceptis pareãt.Nec hoc potest de illis christianis ĩtelligi q lucidissimũ librũ euãgelii sequuntur:cũ ipse ĩ plærisq; locis attestetur illos CHRISTI discipulos in albis vestitos perfectissimos esse.Oportet igitur vt de Iudæis & arabibus qui sunt viri legũ intelligatur.Mãdatur etiã 70 cap.alchorã ꝙ omnes boni deo seruiant:vt CHRISTVS IHESVS MARIAE filius persuasit.Si igitur ad hoc boni christiani nituntur vt faciãt quẽadmodũ ibidẽ alchorã continet:certissimũ est ipsos ab illis q alchoran credunt/irrepræhẽsibiles esse.

¶Qꝫ euãgelium sit lux veritatis alchoran. CAP.VI.

ALchoran dici non potest sufficere & via recta esse:nisi ĩcludatur ĩ ipso euãgelium.& solum illud constat lucẽ veritatis & recte viæ ĩ alchoran dici debere:qđ euãgelio consonat.Nec de euãgelio hæsitabat autor alchorã. Allegat enĩ passus & continẽtias euãgelii de eo ꝙ CHRISTO parabolas exponẽti aliqui abierũt retro.de grano frumẽti.de cæco nato.& aliis.Illud enĩ euãgelium de quo locutus est & allegabatur per ipsum in partibus Arabiæ & vndiq; reperitur:etiã fortassis hodie & prius scriptũ in aliquo antiquo volumine q̃ alchoran conficeretur.& cũ ab initio fidei christianæ per tot cẽtenos annos ante mahumet euãgelium mũdo publicatũ & hucusq; inuariatũ maneat/de quo nec mahumet tunc legitur dubitasse: mirãdum est cur arabes pro ĩtellectu alchorã generaliter non addiderint studio & lectioni euãgelium.sicut multi sapientes eorũ/secrete euãgelium summa deuotione amplectũtur:cũ sine eius scientia nihil perfecte ex alchorã trahere possint.sed vt quidã peritus ait/alia causa non est:nisi quia sapientes eorũ sciunt/ꝙ falsitas alchorã de facili depræhẽderetur/si ad legẽdum sacros & veraces dictos libros/admitterẽtur.Vnde et si quis recte considerat:illi nationi arabum non fuit legatus necessarius ad aliã q̃ ad euãgelii fidem & legem docendam.Post enĩ CHRISTVM/omniũ prophetarum etiã secundum alchorã altissimũ/& librũ euãgelii omnium librorum perfectissimũ:nihil melius restabit a deo expectãdũ.Hinc si quid pulchri/veri/& clari ĩ alchorã reperitur:necesse est ꝙ sit radius lucidissimi euãgelii.& hoc verũ videt: qui euãgelio lecto ad alchorã se trãsfert.Vnde contẽptus huius mundi/ & prælatio futuri sæculi/persuasio iustitiæ/& operũ misericordiæ / diuini & proximi amoris/ vnde venditio omnium suorum/etiam animæ ipĩ deo/maximi lucri conuincuntur? Vnde habetur ꝙ mori pro deo sit viuere æternaliter/vnde virtutũ dilectio/vsurarũ/homicidiorũ/periuriorũ/fornicationũ/atq; adulteriorum/alienorũq; concupi-

scentiæ prohibitio in alchoran suæ claritatis splendorem receperunt: nisi ex euangelica perfectione & cõuenientia? Cur alia multa quæ circa voluptatẽ sensibilem & immunditiam carnis promittuntur in alchoran / tenebrosa & tetra viliaq; ab omnibus sapientibus etiam arabibus reputant: nisi quia ab euangelicis promissis discordant / vt infra latius dicetur? Lucet igitur euangelii splendor in alchoran: illis scilicet qui spiritu CHRISTI ducuntur / etiam præter intentionem auctoris / sed non ipsi lubrico mahumet / & illis antichristis qui hoc sæculum futuro præferunt / & nihil bonum iudicant nisi huic mundo & eorum concupiscentiis conformetur. illi putant deum auctorem alchoran / sua corrupta desideria cõfirmare: nõ aduertẽtes nihil veri esse / quod euangelio contradicit.

¶ Q₂ elegantia dictaminis non probat alchoran dei esse dictamen.

CAP. VII.

NEc debet quenq̃ mouere id qđ dicit alibi: librũ alchoran non potuisse / nec ab omnibus hominibus / nec dæmonibus componi / ob ipsius admirabilis dictaminis elegantiam / ac q; ideo diuinus censeri debet. esto enim q; hoc donum mahumet habuerit: qđ cẽsetur per alios arabes singulare / diuinum / & inaccessibile / & hoc arguat ob pulcherrimũ dictamen / dulcedinem / & blandiciem sermonis stupẽdam / & cunctis mirabilẽ / librum dei donum esse: non tamen propterea est affirmandum omnia quæ in ipso conscripta sunt dei verba esse / qui verax est / & stabilis / & sibi nequaq̃ contrarius. Vnde cum multa in alchoran de iis quæ in testamento & euangelio habentur / adeo varientur / q; simul cum prædictis vera esse non possint: vtiq; deo ignorantiam & inconstantiam atq; mendacium ascribi oporteret / quod tamen etiam in alchoran pro maximo peccato habetur. Q₂ autem dulcis sermonũ cõpositio non concludat dictata vera: patet ex tertio cap. alchoran / vbi sic dicitur. Plures eloquii melliflui quorum vox cordi non consonat: deum sui cordis testem inuocant / cum ipsi tamen perniciem gentiq; flagitium fructibusq; pestem inducere nitãtur. hi tales gehẽnæ puteo / pœnis vndiq; vexati sepelientur. Sed si vt sequaces alchoran aiunt / admitteremus libro alchoran finem & intentionem esse non solum nõ detrahere / nec deo creatori / nec CHRISTO / nec ꝓphetis ac legatis dei nec libris diuinis testamenti / psalterii / & euangelii sed gloriam dare deo creatori / laudem & testimonium CHRISTO MARIAE virginis filio super omnes prophetas perhiberi / testamentum / & euangelium confirmare & approbare / cuius contrarium omnes sapientes & zelosi credunt vt supra patuit: vtiq; tunc cum hoc intellectu alchoran legens / licet varia occurrãt quæ offendant legentem / quasi ille liber ob suam contrarietatem quam tam in se habet q̃ cum euangelio & testamẽto non possit dei esse / ac q; mahumet vir muliebris / lubricus / totus huius mundi & sensibilium amator / de peruersa idololatria & ignorantia ad legationem dei & propheticum spiritum sine potestate miraculorum a deo assumptus non debeat credi / nec ipsius simplici relationi stari / qui inconstãs & varius reperitur / & dei archana se ignorare confitetur. & multa fortia argumenta quæ in alchoran contra mahumet in variis obiiciuntur & non soluuntur: tamen quando hæc omnia sic considerantur q; prædictæ intẽtioni seruiant / tunc aliquis elici potest fructus. Puta cum quis legit vitã mahumet quæ in alchoran scribitur: statim intelligat ideo illã deo permittẽte insertam / vt sciatur ipsum non esse / nec CHRISTO / nec Moysi / nec aliis prophetis cõparãdum / & multo minus ꝓferẽdum. quãdo enĩ comparatur vita & scientia aliorum prophetarũ ad vitã & sciẽtiã ipsius: statim videtur / nullũ debere potius sequi mahumet q̃ CHRI-

STVM.qđ etiam alchoran manifeste confitetur.

¶Q̃ CHRISTVM sequētes omnibus præferuntur. CAP.VIII.

ADmittit alchoran/CHRISTVM sequētes præferri omnibus:cum CHRISTVS sit om̄ibus sanctissimis prophetis suprapositus. Ait enim sic fictus deus in alchoran cap.iiii.Omniū prophetarū alio super alium per me sublimato & eorum quibusdam cum deo locutis:CHRISTO MARIAE filio animā nostrā proprie conferētes/vim atq; virtutē præ cæteris præbuimus.Ecce ait:præ cæteris præbuimus. Si igitur prophetas nobis a deo missos audire & sequi tenemur: præ cæteris vtiq; CHRISTM sequi tenemur.Hoc clarissime alchorā ex intētione ītēdit/CHRISTO scilicet potius adhærēdū.Dicit enī alibi alchoran CHRISTVM dixisse.Timētes deū:me sequamini.deus enī meus vesterq; dominus est. quem adorantes:recto proceditis tramite.Et subiungit. Quomodo viri albis vestibus induti ipsum secuti:aliis omnibus per deū suprapositi sunt.Et alibi scribitur vt supra allegauimus:euangeliū esse lumen & confirmationē testamēti/& castigamē / & rectam viam deum timētibus/& legis complementum.Ecce CHRISTVM & eius euangelium sequi:est sequi lumen/& ire per rectam viam deum timētium. Et iterum alibi. Iam diuina veritas nobis data:rectam viam proficiscētibus ostendit.cuius obseruatio/salutem obseruantibus generat:error quidem detrimētum.Ecce diuina veritas vtiq; per CHRISTVM in euangelio est patefacta. Alibi de eodem sic ait. Tandem CHRISTO MARIAE filio misso/cuius sequaces ipsi penitus obediētes/corda constantia & humilia atq; fidelia gesserunt:nos euangelium dedimus/non ob aliud nisi vt per ipsum dei dilectionē atq; gratiam assequerētur.sed non vt dignū erat : obseruauerunt.& licet plures eorū sint increduli: eorum tamē credētibus meritum debitum & maximū tribuimus. Iterū alibi. Omnes boni/deo seruiant:vt CHRISTVS IHESVS MARIAE filius p̄suasit/iterrogans viros albis īdutos vestibus/quis mihi subueniat ex parte dei me sequēdo?respōderunt illi:nos.Quidā autē filiorū israel crediderunt:quos cæteris īcredulis manētibus longe super illos extollimus. Iā satis ostendimus ex alchoran CHRISTVM potius q̄ Mahumet/& euāgeliū potius q̄ alchoran sequi oportere.Nunc descendentes:inquiramus an omnia quæ in alchoran scribuntur/tendant ad gloriam dei.Omnes enī homines creatos esse ad glorificandum deum:alchoran attestatur. Videtur autē qui plures deos ponit:velle deo suam claritatem & gloriam obfuscare.ideo ponere deo socios participes filios/alios deos: est gloriæ magni dei detrahere/& cōfundere atq; diuidere vniuersum/ & cuncta in schismate & in confusione & malo ponere/vt alchoran declarat secūdum intellectū quem arabes libro attribuunt.

¶Q̃ alchoran male dicat christianos incredulos. CAP.IX.

CVm tu auctor libri alchoran solum deorum pluralitatē damnes:cur christianos qui CHRISTVM filiū dei credunt/incredulos dicis?Nonne postq̄ alchoran pluries negauit deum filium sumpsisse:se in xxxii cap.sic resoluit dicens. Deus nequaq̄ filium seu participem sumpsit alium deum. tunc enim quisq; cum suis facturis veniens:in alium insurgeret. Dicit alium deum : in quo declarat christianos non esse incredulos si dicunt CHRISTVM dei filium non esse alium deum. Inquantum enī gloriæ dei non detrahit societas/participatio/& filiatio:alchoran secundū vos non ītēdit illa de deo tollere/cui nihil perfectionis deesse potest.sed inquantum illa dicunt alium deum/& illi vel illis gloriam illam soli creatori debitā tribuunt:tunc detrahunt a deo creatore suam gloriā/& alteri diuidunt.nec manet

deus creator / deus: quādo non habet omnē gloriā / & maior in gloria esse posset. ideo nulla ratione hoc dici potest. implicat enī contradictionē plures esse deos: quando sequitur nullum esse deū / cum quisq; careat summa gloria quæ soli deo conuenit. Alchoran huic sentētiæ secundū vos consentit: & ait omnes prophetas in hoc concordare. nec in hoc christiani & Iudæi contradicunt. & alchoran dicit Mahumet missum ad arabes idololatras: vt eos ad cultum vnius dei creatoris ducat. Si igitur mahumet est ad hunc finē tantū missus ad idololatras suæ nationis: cur christiani persecutionē patiuntur / qui nec sunt arabes / nec plures deos colunt? Patet satis alchorā secundū etiā intellectum quē ipsi arabes tribuunt: non negare quin deus habeat filiū seu filios / dūmodo non sit alius deus aut alii dii. Christiani em̄ & Iudæi non sunt repræhēsibiles in eo / q͡ in oratione ad deum creatorē & originē omnium / nominēt ipsum patrē: & quēadmodum hoc tam in veteri testamento q̄ euangelio legitur liber alchoran non intēdit negare nisi q͡ sibi absurdum videtur / homines se dei filios appellare. Sic enī ait cap. xii. Vos Iudęi atq; christiani si dei filii eiusq; dilecti estis prout vos dicitis: cur vobis culpas atq; peccata gerētibus / pœnas & malum ingerit? Certe vos nihil aliud q̄ homines estis: a deo veniæ mercedisq; maximæ datore / ad quē omnium erit reditus / creati. Videtur ex hoc / ipsum arguere præsumptionē & modum dicendi / quasi filiatio dicat consubstantialitatem. Sed vbi non intēditur: non negat. & quia ĩ testamēto veteri ac euāgelio nusq̄ legitur / CHRISTVM / aut aliū quēcūq; sic filiū dei appellari q͡ sit alius deus a patre creatore: nec probationē alchorā refellit quisq̄ christianorū / scilicet deū non posse sumere filiū / neq; ab vxore / cū non habeat / neq; si sumeret nobilissimā creaturam in filiū. non enim esse potest creatura eiusdē naturæ cum creatore: sicut necessario filius existit. etsi assumere deus filium: vtiq; cū in tēpore fieret talis assumptio / filius creatura esset. Concludit igitur alchoran ĩpossibile esse deum habere tēporalē filium: quā conclusionē christiani nequaq̄ impugnant. negat autē alchoran CHRISTVM filiū dei. licet ipsum exaltet supra omnē prophetam. Interrogo autē te subditū libro alchoran: cur negatur MESIAS filius dei / cū in euangelio per te approbato / sæpius legatur CHRISTVS dei filius. Forte dicis ex alchoran CHRISTVM corā deo ad rationē positum / q͡ se deū nominauerit hoc constanter negasse. ideo huius contrarium in euangelio reperiri nequaq̄ admittit. Non tā admiramur quando CHRISTVS corā deo de hoc inculpatus sit q͡ se deū nominauerit / & quomodo p̄sens fuerit mahumet / qui deū inuisibilē vt ipsemet fateť / nunq̄ vidit / q̄ plane irridemus. ignorabat ne deus veritatē: & CHRISTO falsum ĩposuit? aut si veritatē / tunc primo sciuit postq̄ CHRISTVS se excusauit: nōne secundū alchoran CHRISTVS est ĩ carne mortali viuus in quodā loco amœno aquis irriguo / & ait ipsum venturum denuo in hunc mundū / demū moriturum / & surrecturum / & in iudicio futuro rationē operum suorum redditurum? quomodo hæc concordant / hæc esse facta quæ in futuro iudicio secundum alchoran fieri expectantur. Nonne dicit alchoran: nullū viuum hominē deum accedere / & cū eo colloqui posse? Ecce q͡ huic dicto alchoran non est fides adhibēda. & vt hoc ex textu alchoran verum videatur: aduerte sic in textu dici ex cap. xiii. fictitio deo dicēte. O IHESV MARIAE fili tu persuades hominibus vt dei loco / te matremq; tuam deos habeant & venerētur. Respondit IHESVS. Nolit deus vt quid præter verum dicam. & si protuli: tu nosti. quia tu omnium secreta cordium noscens: mei cordis arcanū penetras / ego vero nequaq̄ tui. Tu scis itaq; nil hominibus nisi mandata tua dixisse: scilicet q͡ te deum meum & suum inuocēt & adorent. quorum q̄diu tibi placuit:

testis affui. Nunc autē tu qui es testis omnium/postq̄ ab illis ad te me sublimasti:eorū cognitor existas.quibus si malum feceris:gens tua sunt.si condonaueris/tu es incōpræhēsibilis & sapiens. Dicit deus. Nunc instat dies quo sua vindicis veritas perficiet.eis etenim veniam quoniam me secuti sunt/quod ipsis præ cæteris lucrum est maximum: & paradisum aquarum fluxu dulcissimam vbi perseuerēt tribuam. Ego nanq; omnipotens deus:cœlo/& terræ/& vniuersis quæ eorū capacitas continet īpero. Ecce textum qui nihil facit contra diuinā CHRISTI filiationē. Sed q̄ CHRISTVS nunq̄ persuaserit se & matrē/loco dei venerari:nec id euangelium habet nec christiani credūt. Non enim venit IHESVS:nisi vt daret gloriam deo patri suo/& suam nequaq̄ quæsiuit.

¶Q; clare ostēditur CHRISTVM esse dei filiū.

CAP.X.

DIceret arabs. Si CHRISTVS deus fuisset:vtiq; cum Iudæi dicerēt/quia tu homo cum sis/facis teipsum deum/non excusasset se/allegando in lege deos dici/ad quos sermo dei factus fuit/sed clare respondisset. Dicimus eum clare respondisse. Aiebat enī. Si illos dixit deos ad quos sermo dei factus est/& non potest solui scriptura:quē pater sanctificauit & misit ī mundum vos dicitis/quia blasphemas/quia dixi filius dei sum. Si non facio opera patris mei: nolite credere mihi. Si autem facio/& si mihi non vultis credere:operibus credite.vt cognoscatis & credatis quia in me est pater/& ego in patre. Ecce q̄ clare locutus est, scilicet non esse blasphemiam si se filium dei dixit:& ideo se tacite deum confessus sit. Nam si sermonū dei capaces dii dicuntur: non est dubiū/ qui is quē pater vt pater ab æterno sanctificauit/& in tempore in mundum misit/non blasphemat si se dei filium appellat. Pater enim vt pater non generat nec sanctificat nisi filium, qui autem sanctificatus est a patre ante mundum/& deinde in mundum missus: vtiq; coæternus patri est. Q; autem hoc cognosci possit quantum ad credulitatē sufficit:opera ostendunt quæ nullus hominum ante ipsum fecit, ita q̄ humanæ naturæ illa ascribi non possunt/aut creaturæ: sed creatori. Nisi igitur pater creator/esset in CHRISTO: quomodo eius opera CHRISTVS fecisset: Essentia igitur patris quæ operatur omnia:in CHRISTO erat. Etsi deus pater essentialiter est in CHRISTO:erit CHRISTVS eius filius/quia eiusdē essentiæ. Erit igitur CHRISTVS quia filius ī patre/cum extra essentiam patris filius esse non possit. Sicut si auctoritatē mittentis video mittentē/& æqualē auctoritatē in misso video missum.vtiq; mittens est in misso/& missus in mittēte ob æqualitatem. De quo infra latius.

¶Q; CHRISTVS non se nominat deum:sed dei filium.

CAP.XI.

ADhuc attente considera fidem christianam esse:patrem omnipotentem esse deum creatorē/& CHRISTVM/illū/deum nominare suum patrē. Ait enim in euangelio ad Iudæos.est pater meus qui glorificat me:quē vos dicitis quia deus vester est.ille bene intelligit CHRISTVM non se deum nominasse: quia se patrē suum nominasset. Ostendit autē se satis filiū dei:quando illū semp patrē nominauit quē Iudæi deum dixerunt. Vnde dei filiū se nominauit & non deū:cū nominatio dei sit nominatio patris CHRISTI. Est igitur CHRISTVS filius dei patris:& nō deus pater.& est verus fili⁹ dei patris.ideo & cōsubstātialis patri:licet nō alius deus q̄ pater. Vnde CHRISTVS non est deus pater creans oīa:sed est dei patris verissimus filius:eiusdem naturæ cum patre/per quē deus pater creat omnia.

CHRISTVS igitur non est nisi dei filius vnigenitus.& hinc eiusdem essentiæ & naturæ cum deo patre.cum hoc sit de natura filii patris:vt sit cũ eo eiusdẽ essentiæ & naturæ.vti filius hoĩs est eiusdẽ essentiæ & naturæ cuius est pater eius/ eiusdẽ scilicet humanæ naturæ.sed essentia humana nõ est idẽ cum hoĩe/vt tamen essentia diuina est idẽ cũ deo ob simplicitatem maximã diuinitatis. ideo filius hominis licet sit eiusdem naturæ humanæ cum patre:non tamen idem homo/sed alius.Filius autem dei est idem deus cum patre & nõ alius.Hæc clarissime sacrum euãgeliũ reuelat:q̃d alchoran approbat in genere/& ei ĩ specie nõ cõtradicit/vt ex sequẽtibus ostẽditur.

¶Laudes CHRISTI ex alchoran:& ostensio diuinitatis eius.

CAP.XII.

SCribitur enĩ in alchorã MARIAE virginis filiũ IHESVM CHRISTVM esse:per hæc verba.O MARIA: omnibus mulieribus & viris splendidior/mundior/atq; iocundior:tibi summi nuncii gaudium cũ verbo dei/cui nomen est IHESVS CHRISTVS/ qui est facies omniũ gentiũ in hoc sæculo atq; futuro/sapiens vir/optimus ab vniuersitatis creatore mittitur.Illa respondit.O deus cum virum nõ tetigi/filium quomodo habebo?Inquiunt angeli. Deo nihil occurrit impossibile/omnia vt vult operãti:ipse filium tuum cum diuina virtute venientem librum legiferum/omnisq; magisterii peritiam/& testamẽtum & euãgelium edocebit.ille cæcos & mutos curabit.morpheaticos & leprosos mundabit. mortuos creatore cooperante viuificabit.quæ cuncta a credentibus in deum miracula censentur. vetus testamentum confirmabit.seq; cũ diuina virtute venisse patefaciens/inquiet. Timentes deum:me sequamini.deus enim mei vestriq; dominus est:quem adorantes recto procedunt tramite.Iterũ alibi sic.IHESVS MARIAE filius dei nuncius/suusq; spiritus & verbũ MARIAE cælitus missum existit.Ecce IHESVM ecce MESIAM seu CHRISTVM/& verbum MARIAE cælitus missum/hoc est a deo cœli missum:quare eiusdem naturæ cuius deus mittens. Non enim dici potest q̃ diuinũ verbum cum sit dei verbum:sit aliud q̃ deus simplicissimus.Deus enim & suum verbum non sunt duo dii:sed idem deus simplicissimus. Sic igitur patet deum mittentem & suum verbum missum:esse eiusdem naturæ diuinæ.sed cũ mittens deus non seipsum mittat/nec alium deum mittat:non erit mittẽs missus/nec alius deus/deus mittens & alius missus.

¶Facilis ostensio CHRISTVM qui est verbum dei patris/esse eius filium.

CAP.XIII.

ADhuc sic.Certum est ex alchoran:verbo dei omnia esse creata.verbum igitur dei:increatum est/quoniam per ipsum omnia creata sunt. Est igit̃ verbum:æternum/increatum.Non est igitur verbum sensibile:sed plus q̃ intellectuale.Intellectuale vero verbum per quod intellectus omnia operatur:intellectualis est conceptus.nam nisi intellectus intueatur in conceptum suum quẽ intellectualiter generat:non facit quicq̃ intellectualiter. Sicut ædificator domus in verbũ seu conceptum intuetur:per quem ædificat.Dicitur autem verbum.nam sicut verbum extrinsecum sensibile generatur a verbo intrinseco intellectuali:sic conceptus generatur ab intellectu/& dicitur eius verbũ.Intellectualis igitur natura/omnia per verbum suum format:& per verbum reformat. Aedificator enim per verbũ format domum:& si ruit/per idem verbum reformat. Deus sic per verbũ format & reformat. Hoc verbum vocatur etiam sapientia.omnia enim deus per sapiẽtiam facit. Et dicit alchoran.CHRISTVS cum diuinis virtutibus aduenĩens inquit.En assum cum sa

pientia vestras dissensiones discussurus.neq; sequendo: timete deum. Nominat igitur alchoran id quod prius verbum aiebat: nunc diuinam virtutem & sapientiam. Sic verbum ratio dicitur. Omnia enim cum ratione facta sunt. Nihil enim est cuius legitima ratio non præcessit. Sic verbū sermo dicitur / ars / seu magisterium: p quod deus omnia facit. Euangeliū vero illud nominat verbū / sine quo factum est nihil. & idem verbum nominat dei vnigenitum: per quem fecit & sæcula. Sed cur potius alchoran nominat verbum q̄ filium / illum per quem omnia facta sunt? Fortassis ex eo quia cum vellet omnem modum pluralitatis deorum eliminare a rudibus idololatris: noluit occasionem dare errandi illis qui capere non poterant filiationem intellectualem aliter q̄ in sensibili mundo videtur. Intellectuali vero fœcunditati propinquius verbum q̄ filius accedit. neq; apta locutio est deum habere filium. nam cū deꝰ sit pater omnipotens / omniū creator / qui omne id est quod habet / cum nihil sibi desse possit: nō est apta locutio ipsum habere filium. quia idem videtur acsi diceretur deum patrem esse filium: cum habere in ipso sit esse. propter hoc tamen non intēdebat euangelio contradicere. nec testimonio Iohannis Zachariæ quem approbat / & ait esse confirmatorem verbi / qui in euangelio confirmat CHRISTVM esse filium dei vnigenitum. Vnde cum illum quem christiani nominant CHRISTVM nominet dei verbum & MARIAE filium: tantum ī hoc a christianis videtur discrepare.

¶Obiectio ex alchoran: & eius solutio.

CAP.XIIII.

DIceret aliquis: nonne sic legitur in alchoran? Pars plurima mentiendo dixit deum habere filium: quomodo hæc non contradicunt euāgelio? Dico alchoran se declarare. Addit enim. Cœpit ne deus filias plus diligere? quid iudicatis immemores? An vestri dicti rationem firmam habetis: librum quidem vestrū si veraces estis in medium afferte. Ecce deum non habere filiū humano modo / euangelio non contradicit: cū deus sit spiritus qui carnē & ossa non habet. Sed ꝙ CHRISTVS sit vnigenitus dei filius: librum euangeliorum in medium proferre poterimus & veraces reperiemur. Adhuc diceres. Nonne azora antepenultima sic habet? Constanter dic illis: deum vnū esse / necessarium omnibus & incorporeum / qui nec genuit / nec est generatus / nec habet quenq̄ similem. Respondemus illam azoram intelligi debere taliter: ꝙ per ipsam intendit dare deo gloriam / & non detrahere a CHRISTO laudē. Vnde cum incorporeus deus & deitas sint idem: si deus de quo loquitur azora deitas intelligitur / non contradicit euangelio. Deitas enim cum sit essentia diuina / nec est generans nec genita / nec habet aliam deitatem sibi æqualē. sed pater generat filium eiusdem essentiæ. Vnde considerare te oportet: ꝙ licet idē sit deus & deitas / cum deus simplicissimus sit penitus incorporeus & incompositus tamen quando respicis in deitatem / nullam vides generationē. cum respicis in deū: vides ipsam. nam deum patrem nominari in veteri testamento / psalterio / & euangelio clare legitur. deitatem autem non legitur patrem vocari. Si igitur deo conuenit ꝙ pater nominetur / & in hoc non imponitur ei vllum mēdacium: tunc cum verum sit ipsum deum esse patrē / non inconuenit deo ꝙ deus filius nominetur / cum pater non intelligatur pater sine filio. Etiam azora illa licet ad exclusionē plurium deorū posita sit / cū ad hoc totus liber principaliter tēdere videtur / per eius sequaces / & ad hunc finē per eos irrepræhēsibilis iudicetur: tamē etiā secundū veritatē euāgelicā azora tolerari potest / deū videlicet nec genuisse nec generatū esse. generatio eīn in diuinis cū sit in æternitate / nunq̄ trāsiuit in præteritū: vt deus dicatur genitus vel

generatus. sed deus pater æternus: generat deum filium æternum / eadē deitate deum / eadem æternitate æternum.

¶Q. IHESVS quia MESIAS: est dei verus filius. CAP. XV.

ADhuc dico eo ꝙ alchorā dicit IHESVM MARIAE filium MESIAM seu CHRISTVM: Oīa quæ ꝓphetæ fatenť de christo: ipse fateť. Dicit aūt Micheas ꝓpheta. Et tu bethleem effrata ꝑuula es ī milib⁹ iuda. ex te mihi egredieť qui sit dominator ī israel. & egressus eius ab initio a dieb⁹ æternitatis. Hic propheta de generatione MESIAE loquiť: & duplicē ponit generationē. vnā tēporalē ī bethleem: aliā æternā. Ab initio mūdi prophetatū est: deum / MESIAM saluatorē in mundū missurum. certū est MESIAM ante mūdi cōstitutionē esse. vt CHRISTVS de se loquēs in euāgelio attestatur ad patrē: dicēs. Clarifica me pater claritate quam habui ante mūdi cōstitutionē. Ecce dicit. Clarifica me pater. Vnde si de⁹ MESIAM missurus erat illū qui ante mūdi cōstitutionem clarificatus fuit: vtiq; ille MESIAS qui vt omniū supremus & maximus saluator expectabatur dei filius / fuit alius a patre ipsum missuro. Deus igitur erat / eiusdē scilicet naturæ cū patre ante oēm creaturā. si enī tūc fuit quādo nō nisi natura diuina fuit: vtiq; illius naturæ fuit. & ideo: deus fuit. Hinc Esaias propheta dicebat. deus ipse veniet & saluabit nos. tūc aperientur oculi cæcorū: & aures surdorum patebunt. Et sequitur ibi de semita & via recta quæ sancta vocabitur: euāgelium sic appellās vti alchoran. Ita Baruth propheta vidit ipsum MESIAM deum & dei sapiētiam / venturū & cum hominibus conuersaturum. Sic cæteri. Nec est difficile hoc verum videri. nam MESIAM venturum in hunc mundum: ante eius natiuitatē ex virgine MARIA prophetæ viderunt. & iudæi crediderunt: sicut & hodie venturum credunt. non potest dici ꝙ dū MESIAM viderunt & illum venturum prænunciauerunt: creaturā aliquam viderint: sed diuinam virtutem & potentiam mente conspexerint / quā in hominem venturā & in mundo se manifesturam expectarunt. & sicut crediderunt & expectarūt: ita factum est. & non est alius MESIAS de MARIA natus / & alius quē videntes seu prophetæ viderunt: sed iā ipse quem mēte in æternitate cōtemplati sunt / in tēpore apparuit. Neq; opus est ad præsens vt multa de MESIA dicamus: cū IHESVS sit ille CHRISTVS de quo omnes scripturæ locutæ sunt. & attestatur ipsum esse: quemadmodū euangelium de CHRISTO loquitur. nec alchoran min⁹ de CHRISTO intēdit affirmare q̄ euangelium & prophetę. Vnde cum ait ipsum summū dei nunciū venisse cū virtute dei / ac ꝙ se cum illa virtute seu potestate venisse patefecerit: maxima de CHRISTO affirmat. quo modo legatus est capax potestatis dei ipsum mittentis: si non est sic summus quo maior esse nequeat? quo modo est pura creatura quo purior & nobilior per deū creari nō possit? quomodo poterit creare q̄ nō est simpliciter maxima / ita ꝙ maior ꝑ deū fieri nequeat / & ei cōmunicari plenitudo diuinæ potestatis?

¶Q. CHRISTVS quia verbum & legatus summi dei / est dei filius.

CAP. XVI.

VErbum igitur qđ in virgine MARIA humanā recepit naturam: non fuit verbum nisi omnipotens omnipotentis dei patris / cuius incapax est omnis creatura. Recte igitur ait alchoran: illi sapientiam & omne magisterium ascribens / & in hoc optime ait ꝙ affirmat CHRISTVM patefecisse mundo se cum diuina potestate venisse / vt scilicet ipse legatus dei cui oīa dedit in manu potestatis eius / oēe id posset qđ homines a deo petere possunt. miracula enī quæ CHRISTVS operatus est: patefecerunt in ipso esse eandem potestatem quæ est in deo patre / qui

eũ misit.& vt hanc patefactã alchoran rudibus melius declararet:enumerat in sum ma curationes incurabiliũ morborũ per homines/& resuscitatione mortuorũ. etiã addẽs quomodo factis de luto auibus insufflando eis vitã tribuit.quasi diceret:nihil defuisse ei quæ deo ascribimus.Sic ĩ doctrinis suis mahumet asserit CHRISTVM/ ex terra in nomine patris sui/Iaphet filiũ Noe excitasse : vt referret gesta patris sui Noe ĩ archa.Per quæ verba etiã patet ipsum CHRISTVM filiũ dei quẽ patrẽ eius asseruit.& ad quẽ finẽ hæc facta sit patefactio:alchorã concludere videt/scilicet vt fi dẽ haberet. Nã cũ nullus nũcius qui est purus homo sit talis ꝙ necesse sit ipsi credi/ cũ omni rationali creaturæ quãtuncũqꝫ veraci deus veraciorẽ creare possit : manet hæsitatio/an illi quis talem fidẽ dare debeat/ꝙ ipsum sequat.Non est autẽ apud quẽ cũqꝫ dubiũ deũ esse veracẽ / & eius filiũ cũ sit eiusdẽ naturæ nequaq̃ minus veracẽ q̃ deũ creatorẽ.Patefecit igitur IHESVS se CHRISTVM & legatũ cũ omni virtute & potestate dei ad salutẽ hominũ ad quos missus fuit:quia IHESVS.Ideo adiecit vt ait alchorã. Timẽtes deũ:me sequamini.deus eñ meus vesterqꝫ dominꝰ est. Filio enĩ regis vnigenito & hærede vniuersorũ ad regnũ misso/& patefacto ꝙ ipse sit filius & legatus patris sui:sciunt cũcti ipsum esse summum legatum quo pater nullũ potuit maiorẽ mittere.ꝙqꝫ ipse cũ sit vnigenitus dilectissimus regis patris sui filius:cũ om ni virtute & potestate venit/& ei sit penitus credẽdum & obediendũ.ille filius cõue nienter vtiqꝫ diceret:timentes regem patrẽ meũ/me eidẽ obediendo sequamini.rex enĩ ipse meus vesterqꝫ dominus est. Vnde illi qui mahumet illa verba ĩ alchorã sæpe repetisse aiunt/scilicet CHRISTVM dixisse deũ suũ & aliorũ dominũ:ad ostenden dũ CHRISTVM nõ se confessum deũ fuisse/cũ dicat deũ suũ dominũ:alchoran ma le interpretãtur. Approbare eñ IHESVM esse CHRISTVM & euangeliũ esse ve rũ/& negare CHRISTVM esse filiũ dei:ĩplicat cõtradictionẽ. Sed optime cõuenit CHRISTO filio dei nominare patrem suum/suum dominũ:quando fatebatur se fi lium & legatum ad ipsius honorem & gloriam augẽdam aduenisse/& nequaq̃ suam quærere/vt euangelium attestatur.

¶Q₂ testimonia alchoran cõtinẽt CHRISTVM dei filiũ esse. Cap.XVII.

DIceret aliquis.quid sibi vult alchoran vbi fatetur ꝙ CHRISTO MARIAE filio spiritus diuinus auxilium atqꝫ testimonium extitit.Spiritum diuinum testimonium dedisse CHRISTO Iohannes zachariæ attestatur:vt in euan gelio scribitur. Ait enim quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cœlo & manentem super IHESVM:& ego nesciebam eum.sed qui misit me baptizare in aqua/ipse mihi dixit. super quem videris spiritum descendentem & manentem su per eum:hic est qui baptizat ĩ spiritusancto.& ego vidi & testimoniũ perhibui:quia hic est filius dei.Spiritus igitur diuinus in columbæ specie super CHRISTVM in iordane descendens:dedit testimonium qđ & Iohãnes perhibuit CHRISTVM esse filiũ dei.dedit etiã in oĩbus apostolis ille spiritus & aliis sanctis testimonium vsqꝫ ad mortẽ inclusiue:quoniã IHESVS est CHRISTVS filius dei.quale autẽ auxiliũ de derit CHRISTO ĩ virgine MARIA cõcepto de spũ sancto / & ĩ oĩbus q spiritũsan ctũ receperũt pro arra ꝓmissionũ CHRISTI/& qũo ille suggessit fidelibus vt ĩtelli gerẽt veritatẽ eorũ q̃ CHRISTVS locutus fuit/quoniã est spũs veritatis:sciũt qui euãgeliũ attẽte atqꝫ sanctorũ scripta studuerũt. Hoc meo arbitratu notãdũ:qũo al chorã extollit Iohãnẽ zachariæ tanq̃ illi cui oĩo credẽdũ.quẽ dicit virũ bonũ/virgi nẽ pseuerãtẽ/magnũqꝫ ꝓphetã verbũ dei cõfirmãtẽ.& similiter testimoniũ sancti spi ritus allegat.hæc oĩa misericors deus inseri voluit:vt sic sapientes remittat ad veri

tatis testimonia, ne CHRISTO detrahat: si rudi populo hoc palam non publicat/ob causam supra positã/CHRISTVM filiũ dei. Nam etsi dixerit deũ inuisibilẽ/incorporalẽ/& quẽ nemo vnq̃ aperta facie vidit: ita ꝙ quisq; bene ĩtelligere poterit visibilẽ CHRISTVM sensibilibus oculis non fuisse secundũ conditionẽ illã visibilẽ & corporalẽ/deum: tamen quia timuit spiritualẽ diuinã verbi dei naturã incredulos attigere non posse/ideo illis ideotis & ignaris quibus loqui oportebat vt talibus sensibilibus/de intellectualibus nihil sentientibus/cautius considerabat negatiue prædicãdũ/CHRISTVM MARIAE filiũ non esse filiũ dei: cũ filius MARIAE homo corporalis & visibilis esset/quæ naturæ diuinæ non conueniunt. eũ tamen habere virtutẽ & potestatẽ diuinã quæ sola fide videri potuit attestãtibus operibus illis miraculosis quæ nemo hominũ ante eũ fecit: negare non potuit.

¶Quomodo alchoran intelligi debet CHRISTVM esse spiritum & animã dei. CAP. XVIII.

Diceres cur fatetur alchorã CHRISTVM spiritũ dei. & alibi: ꝙ deus ipsi animã suã proprie contulit. Dicimus alchoran animã & spiritum sæpe pro eodẽ capere: & nos intelligimus per illa/vitã illam ĩtellectualẽ quæ sapiẽtia est. Contulit enĩ ei deus piã & misericordẽ animã suã: hoc est vitã non appropriate/sed proprie. ita ipse CHRISTVS ait ĩ euãgelio. Sicut pater habet vitã in semetipso: ita dedit filio vitã habere in semetipso. Ecce q̃uo deus pater animã seu vitã suã proprie dedit CHRISTO: vt pater animalis suã vitã animalẽ proprie dat filio suo/vt in semetipso viuat/sicut pater viuit a quo vitã recipit. Vna est igitur vitalis natura dei patris & eius filii CHRISTI: q̃d alchorã per vnã vtriusq; animã expressit. Et q̃a ĩ patre est vita omnipotẽs/ita vt quem voluerit viuificet: ita & dedit filio/vt ita quẽ voluerit viuificet. & ideo illa vita spiritus dei dicitur: propter vitalẽ motũ. omnis enĩ motus a causa occulta: spiritus dicitur/etiã ventus. In vita enĩ nisi vitalis & delectabilissimus motus esset: non esset vita viua. quare sicut somnolẽtia est figura mortis: ita vigilantia ob spiritualẽ motũ figura vitæ. Recte igit̃ id alchorã dicere potuit q̃d CHRISTVS de se in euãgelio loquitur. Ego sum vita & resurrectio scilicet a morte. Et alibi. Verba quæ locutus sum: spiritus & vita sunt. Spiritus enĩ CHRISTI: est spiritus bonus/qui ad bonã vitam & immortalem quæ deus est/mouet. Sed spiritus diaboli: est spiritus malus qui mouet ad mortem perpetuam.

¶Quomodo intelligi debet alchoran CHRISTVM esse virum bonũ & optimũ & faciem omnium gentium. CAP. XIX.

Quæreret aliquis: quid hoc significat ꝙ alchorã ait CHRISTVM virũ bonũ & optimũ/& faciem omniũ gentiũ in hoc/futuroq; sæculo? Dicimus alchoran virginẽ MARIAM super oĩes viros & mulieres exaltare. & bene: q̃a mater est CHRISTI filii dei. Certũ est aũt CHRISTVM supra MARIAM eius matrẽ exaltatum. Erit igitur vir bonus & optimus? quoniã melior esse nequit. Omnis vir quãtuncunq; bonus q̃diu nõ est adeo bonus ꝙ melior esse nequit: nõ est simpliciter optimus in posse & esse. & cũ solus deus sit simpliciter bonus/imo optimus/ac bonitas ipsa: certũ erit virũ qui sic est bonus participãdo bonitatẽ ꝙ etiã est optimus/inter illum & deũ non posse mediare queq̃. sed sic erit ille vir bonus: ꝙ etiã ipsa bonitas. Vnde CHRISTVS est bonus bonitate creata: quæ nõ est ipsa bonitas secũdum eã naturã qua vir seu homo. & cũ hoc bonus bonitate increata/quæ est ipsa bonitas: cũ sit adeo bonus ꝙ optimus/q melior esse nequit. Patet quomodo idẽ CHRISTVS vt est filius MARIAE matris suæ humanã habẽs naturã/est bonus bonitate

creata: & vt est filius dei patris sui diuinam habens naturā est optimus/hoc est bonus bonitate increata.quæ ideo optima: quia nec melior nec aliter esse potest/cū sit actu omne id quod esse potest. Q; autē IHESVM faciem ait omnium gētium tā huius q̄ futuri sæculi: maxime CHRISTVM extollit. Nam per hoc exprimit illū esse de quo ꝓpheta dauid dicebat. Speciosus forma præ filiis hominū/diffusa est gratia in labiis tuis: ꝓpterea benedixit te deus inæternū. Vbi est resplēdentia pulchritudinis vitæ: nisi in facie? Quid pulchrius facie omnium virtutum? Quid aliud CHRISTVS secūdum ꝓphetam dauid: nisi dominus virtutū & rex omnis gloriæ/claritatis/& formositatis? Quare ipe est filius dei: ī quo habet pater summā cōplacētiā/& est CHRISTVS vnctus præ cōsortibus suis. Vnde dicit Mahumet in doctrinis: perfectos in statura Ade & forma IHESV CHRISTI resurgere in die iudicii. Nā hæc forma: quæ est facies omniū gētium est perfectio perfectorū. CHRISTVS igitur est per quē perfecti iudicātur.& ei⁹ forma est illa: quæ solū immortali vitæ apta est. Qui igitur similes ei erunt: intrāt in gaudiū domini.ob hoc alchoran alibi pluries repetit quorundā facies in die iudicii albescere & claras fieri scilicet pfectorū & beatorū: quorūdam nigrescere scilicet icredulorū & malorū. Et vt pbreuiter dicā: CHRISTVS est omne id qđ in oībus gētibus p̄sentis & futuri sæculi vere & iuste laudat̄. Hinc ipse est oīm facies decora: in quo oēs gētes quiescūt & benedicūtur.

¶Digressio ad manuductionem diuinorum. CAP.XX.

QVomodo alchoran CHRISTVM dicit ruhella: cui⁹ interpretationē alii dicunt esse flatum dei/alii spiritū dei/alii verbum dei/alii animā dei: licet hæc interpretatiões nō varient veritatē.qualitercūq; enim interpretetur/siue sit flatus/siue spiritus/siue anima/siue verbum dei: necessario deus est/vt satis patet in præmissis. Nobis tamen videtur ꝙ hæc interpretatio ꝙ sit verbū dei scilicet intellectuale quod cōceptum appellamus/quia cum sacratissimo euangelio concordat/sit merito acceptāda.& vt simpliciores exemplo sensibili ducātur: per quod/patrem/verbum/& spiritū aliqualiter a remotis videant: pro intellectu præcedentium & sequētium est cōsiderandum: quomodo magister qui vitra facit operat̄. vitrificatura enim est opus intelligentiæ.carentes intellectu: eam artem non capiunt. Applicat autē cannā ferreā/& ei adhærere facit aptā materiā: & insufflat in ipsam & efficit vas vitreum prout voluerit. In eo flatu est cōsiderādū: quomodo intra materiam operatur & format eam. Opus enim illud: similitudinē habet operis naturæ. Ars enim ab extrinseco operatur.natura enim intrinsece vt quisq; scit & videt. In eo igitur flatu: cōsidero duo. Vnum est extrinsecum eius & est sensibile: vt est vētus seu aer qui expiratur per artificem.in intrinseco illius considero intellectū/quia artifex ad finem faciēdi vas vitreum/operatur. Intelligit enim id quod facit. Hic intellectus non intelligeret nec se/nec id qđ operatur: nisi de se generaret cōceptū vasis quod efficit.& hunc cōceptum intellectualē: verbum dicim⁹. Loquitur enim intellectus suam intentionē & cōceptum quē intra se videt: & sensui visibilē facit.hoc verbum generat̄ ab intellectu se in ipso explicante.sicut sermo generat̄ a cōceptu se explicante.& quia sermo sine flatu non explicatur: potest sermo flatus appellari humani cōceptus.& cōceptus pariformiter: dici potest flatus ītellectus. Ab intellectu igitur & eius verbo procedit ītellectualis motus: qui complet operationē.vtiq; ista sic esse intellectualiter: quisq; cōspicere potest. In efflatione igit̄ vitrificatoris/video intellectualē scilicet intellectū eius verbum/& vtriusq; spiritū seu motū: quæ si ibi nō essent/nunq̄ ipsa efflatio formā vasis introduceret. Neq; tamē intellectus/verbū

Vitrarius.

eius/& vtriusq; spiritus ,ppterea recedunt a vitrificatore: quia in efflatione videntur. Conformiter fiunt oẽs operationes intellectuales: licet non corporali efflatione/ sed ĩtellectu/verbo eius/& motu seu spiritu vtriusq;. in sensibilibus per sensibilia in sensibili materia mediante medio & organo siue instrumẽto sensibili. a creatore vero omnia mediante verbo/diuino motu seu spiritu in esse procedunt. sicut enim ipse est absolutus ab omni cõtractione: ita absolute sine medio extrinseco creat intellectualẽ naturã & cuncta vt vult. Sed est cõsiderandũ quomodo deus instruxit Eliam iii. regũ. xix: ꝙ ipse nõ esset in forti spiritu seu vento subuertẽte mõtes/nec in cõmotiõe eũ sequẽte/nec ĩ igne cõmotionẽ subsequẽte/sed in sibilo auræ tenuis/ignẽ subsequẽte. Dominũ igitur in subtili sibilo tenuis aeris esse: ipsum spiritũ esse omni spiritu quantũcũq; tenuissimo subtiliorem ostendit. Non est autẽ deus spiritus in sibilo tenui: aliter q̃ spiritualiter sine loci occupatione/sicut ĩtellectus in sermone. neq; spiritus ille qui deus/est alicuius alterius spiritus aut accidens/sicut accidit substãtię: sed est spiritus seu motus substãtialis/omnẽ substãtiam & cuncta creans. in quo est omniũ scientia siue ars & intellectus scientiæ & artis pater: prout infra de hoc suo loco latius dicetur. Substãtiam igitur spiritum esse & deo similiorem qui spirit⁹ est patet. Et quidẽ philosophus attendens quomodo granum post euaporationẽ spiritus/in qua/natura perdit fœcũditatem/seminatũ fructum nequit producere: dicebat substãtiam spiritũ esse. Hæc sic dicta sint: vt rudiores alchoran subditi eleuent mentem ad spiritualia/cõsiderãdo spiritum imitari deum per omnem substãtiam. ꝙꝙ substantialia quæ solo intellectu conspici possunt: vtiq; accidentalibus sensibilibus sint longe præferẽda. cum accidẽtis nõ sit esse: sed adesse. ac ꝙ in scholis diuinis studere debemus: nequaq̃ cõparãtes generationẽ in diuinis & intellectualibus generationi sensibili. nec gaudia vitæ diuinæ ad quam aspiramus/gaudiis vitæ mundanę: cum improportionaliter intellectualia excedant sensibilia. vt sic de alchoran recedant ad euangeliũ christi: tutum/intellectuale/& diuinum.

PRIMI DE CRIBRATIONE ALCHORAN NICOLAI DE CV. CAR. FINIS

CRIBRATIONIS ALCHORAN EIVSDEM R. P. LIBER SECVNDVS.

De theologia mystica secũdum quã deus est ineffabilis. CAP. I.

Vnc accedamus ad elucidationẽ trinitatis: quã in diuinitate colimus. & ostendamus alchoran: pia interpretatione non cõtradicere trinitati modo quo nos de ipsa loquimur qui euangelio inhæremus. Dicit fortassis aliquis arabs (q̃uis negari nequeãt hæc quæ de laude euãgelii dicta sunt) p nos qui alchoran vti dei verbum colimus/ tamen cũ sana fides sit vnius solius & singularis dei oĩm creatoris sine oĩ participe/sine sociis/sine pluralitate/sine filio seu filiis/ & æq̃litate quacũq;/ & christiani dicãt pluralitatẽ dei patris creatoris/& dei filii ei⁹/& dei spiritussancti vtriusq; nõ cõtradicere euãgelio: ideo alchoran musselmãni præferũt euãgelio. Et Califæ in Baldach / vbi studiũ eius sectæ est: inhibẽt euãgeliũ & philosophiã publice legi. experti enim sunt: ante ,phibitionẽ eos qui euangelio operam dederũt christianos factos/ & quendam Califam christianũ crucem in secreto

pectoris cōtinue portasse/ac philosophos alchoran deridere. Ideo xi.cap.alchoran CHRISTVS dicitur IHESVS MARIAE filius deiqꝫ nūcius suusqꝫ spiritꝰ/& verbum MARIAE cęlitus missum existit.In deū itaqꝫ illiqꝫ suo legato credentes:ne dicatis deos tres esse/cū non sit nisi vnus deus qui filio caret.eiqꝫ omnipotēti:vniuersa cæli/terræqꝫ subiecta sunt.CHRISTVS quidē ipe minime negare poterit/sicut nec angeli deo propinqui:quin dei subsit imperio.Ad hoc respōdemus. Euāgelium omnem deorū pluralitatem:non solū damnare/sed impossibilē affirmare.deū enim principium & vnde omnia oriuntur:nemo dubitat.pluralitas quomodo esset prīcipium:cum ante pluralitatē sit vnitas seu singularitas/quæ necessario est æterna/cū sit purum principiū?qđ ideo æternū esse necesse est:quia principium & non principiatum.Illud autē principiū potest considerari sine respectu ad principiata: vt non plus sit prīcipium ꝙ̄ non principiū.ea cōsideratione:est penitus infinitū & interminum/incōpræhēsibile/& ineffabile.tūc certe cum excedat omnem sensum/& omnē intellectum/& omne nomē/& omne nominabile: nec dicit̄ vnus/nec trinus/nec bonus/nec sapiēs/nec pater/nec filius/nec spiritussanctus/ & ita de oībus quæ dici aut cogitari possunt / vt Dionysius ariopagita hoc astruit/quoniā omnia talia nomina excellit & antecedit in infinitū.sic manet abscōditus ab oculis omniū sapientum: & nulli creaturæ sed sibi tātum cognitus.& hoc tātum de ipo cognoscimus:ꝙ ipse est ipsa infinitas excedens omnē creatum intellectū infinite.eo modo/cum de ipso nihil proprie dici & affirmari possit qđ non excedat:in silentio tātum admiramur & cōtēplamur & colimus. de illo intermino & infinito deo loquitur alchoran. xxix.cap. dicens. Sicqꝫ terminū scilicet mūdi huius seu diem iudicii nullatenus mēdacem expectans:illum solum deum confideret cuius nullus est terminus/præter quē non est alius deus.Et in cap.lxiiii.Omnis quidē res mundana terminabit̄:sola vera dei maximi largissimiqꝫ facies est interminabilis. An negat hoc aliquis? vniuersis creaturis cælorum & terræ noua contingunt. Dionysius.

¶De theologia affirmatiua secūdum quā deus est trinus & vnus. CAP.II.

ALio modo aduertimus mūdum istum visibilē/cum aliter esse posset ꝙ̄ nūc est:nō esse a seipso. nam fuisset anteꝙ̄ esset.& cū aliter posset esse/puta aut maior aut minor/vel alio modo:cum magnitudo sua sit terminata & finita/cui nō repugnat ꝙ maior sit aut minor/vtiqꝫ ab aliquo principio seniori ipso id est qđ est/qđ ipsum sic fecit/& non aliter.Illud autē prīcipiū cum nō necessitaret̄ ab alio/quia principiū ante qđ nō est aliud principiū:liberū fuit & est creare & nō creare/quēadmodum intellectualis natura libera in suis operationibꝰ. Sicut autē intellectus quādo operat̄ necessario in mēte seu in cōpræhensione habet id quod operatur/aliter nesciret quid operaretur/& non esset intellectus: sic habet etiā necessario in scientia seu arte id qđ operatur. si enim arte operādi careret:quomodo operaret̄? habet denuo necessario id qđ operat̄ in volūtate: cum nolens nihil faciat nobilis intellectꝰ.experimur ī nobis qui ītellectualiter operamur:illa sic esse necessaria. Quomodo enim pictor per intellectū pingeret:nisi in mēte haberet qđ pingeret?Et quomodo posset pingere id qđ in mente habet:si scientia pingēdi careret? Et quomodo perficeret:quando nollet?Vnde videmus voluntatē non esse artem/nec mētem:nec artem mētem.Non enim eius quod volo semper artē habeo:nec eius quod in mente habeo scientiā seu artem habeo.Et licet scientiam pingēdi habeam: tamē mahumet depingere nequeo/cum ipsum mēte non teneam. Vnde si mens/scientia/& volūtas sint eiusdem intellectualis substātiæ & naturæ/ac etiam ex mēte generet̄ ars & sciē-

tia(carens enim mente caret arte: & carens mente & arte caret libera voluntate & electione)procedit igiť libera volũtas a mente & scientia seu arte. & hoc primo notabis. Cõsequẽter aduerte. quomodo id qđ est in mente operãtis intellectus: est etiã in arte & in volũtate. & nõ est aliud in mẽte/aliud in arte/& aliud in volũtate: aliter nõ esset vna perfecta operatio. Id vero qđ in mente: est mens(ibi enim cõpræhẽsum & cõpræhensio/seu mentionatũ & mens: idem sunt)sic id qđ in scientia est/scientia est. scitũ enim ibi sciẽtia est. atq id qđ in volũtate est: voluntas est. ibi enim volitum: volũtas est. Patet igiť non aliud esse mentẽ/& aliud scientiã/& aliud voluntatẽ: sed idem essentialiter/licet non cõuertibiliter. sic scilicet ꝙ mens licet nõ sit scientia seu volũtas: nõ tamẽ est aliud mens q̃ ars & volũtas. Exigit igiť nobilitas intellectualis naturæ quæ libera est: mẽtem nõ esse scientiam de se genitã. quia cũ sit ab ipsa mẽte genita: non est mens seu pater generãs. sic exigit mẽtem & sciẽtiam a mẽte genitam nõ esse voluntatẽ ab ipsa & arte procedentẽ. procedens enim nõ est illa a quib[9] procedit. hæc ideo: vt libere & pfecte posset intellectuales producere operationes. Hæc agricola seminator grani: bene capit. Oportet enim ipsum in sua cõpræhẽsione habere semen grani/& in sua scientia artem seminandi granũ/& in voluntate volũtatem granũ seminandi. seminare enim est opus intellectus. & hæc sic se habent.

Quomodo ex operatione intellectualis naturæ videmus diuinã. CAP. III.

AT quoniã intellectualis natura hoc/& hanc nobilitatẽ nõ habet nisi a creatore suo(nam operatur in similitudine creatoris sui) sicut creando veras res producit: ita intellectus imago eius/operando producit similitudines verarum rerum. creare enim: est essentiare. & intelligere: est assimilare. quare creator omniũ cum intelligat id qđ creat/& sciat seu artem habeat/& velit: tunc vnus creator omniũ ad hoc ꝙ nobilissimus & perfectissimus atq liberrimus sit/creator veraciter trinus est. cuius similitudo: in nostro intellectu vno in essentia & trino in operatione/præmittitur. Diuinam igitur mẽtem in qua omnia quæ creari possunt æternaliter consistunt: christiani patrẽ & creatorem appellãt. artem vero eius omnipotentiæ/seu sapiẽtiam/siue sciẽtiam: eius filium vocant/per quẽ omnia facit. voluntatem vero sine qua nihil esse potest/cum a patre & filio scilicet mẽte & arte ꝓcedat: spiritũsanctũ confitentur/qui omnia ad effectũ producit. Sunt autẽ indiuisa trinitatis illius opera: quia est vna omniũ operatio & creatio. In creatione igiť ex similitudine operationis intellectualis vnius creatoris/videmus trinitatẽ: ob quã trinitatẽ Moyses deum creatorẽ pluraliter in principio genesis per ELOHIM/& verbum faciamus hominẽ expressit. licet alibi diceret. Ego deus zelotes. sic & in alchoran ait deus. Nos: homines ex humore fragili creauimus. Et alibi. cælũ quidẽ & oĩa celestia pro velle nostro creauimus. licet alibi dicat. Dic meæ gẽti: ego sum deus misericors. Et quẽadmodũ Moyses & mahumet per expressionẽ pluralitatis in creatione seu operatione dei noluerunt plures deos fateri: sic Christiani propter trinitatẽ recedere nolunt ab vnitate dei creatoris.

Quomodo de fœcunditate intellectualis ad fœcunditatem diuinæ naturæ eleuemur. CAP. IIII.

ET vt per sensibilia in fœcũditatẽ intellectus/& de illa in diuinam te eleues fœcũditatẽ. attẽde dum vides tot pulchras & varias structuras ciuitatũ/tẽplorum/castrorũ/& ædificiorũ/tot varios pannos/tot picturas & ornatus/tot linguas/tot sciẽtias & artes/atq libros/tot dulcissimas harmonias/tot delectabiles dictiones/tot ordinatas politias/& alia innumera esse opus simplicis atq

rini intellectus/inuisibilis & nullo sensu perceptibilis/a quo hæc omnia exiuerunt. & nõ exiuissent/nisi in eo intellectualiter multo altiori gradu præexisterent.& mirabilem valde vides intellectũ. tunc ascende ab intellectu ad creatorẽ ipsius & omnium/vt videas eius diuinam fœcunditatẽ quomodo intelligentiæ/cæli/stellæ/sol/luna/elemẽta & omnia quæ sunt/viuunt/& intelligũt sunt opus simplicissimi atꝗ fœcundissimi creatoris:& ꝙ creatio/est ostẽsio eorũ quæ semp & æternaliter in mẽte ipsius fuerunt ipse/& in arte seu sapiẽtia sua semp & æternaliter fuerunt idẽ ipse/& in beneplacito voluntatis suæ æternaliter fuerunt idẽ ipse deus benedictus.qui diuitias gloriæ suæ ex mera bonitate sua ostendit/sicut diues intellectus ad ostensionẽ gloriæ suæ se in operibus suis ostẽdit & cõmunicat. & ea quæ intra se habet intellectualiter/quãto præcisius potest/sensibiliter nititur explicare/vt sic iuxta naturam boni se diffundat & participabilem faciat.& videbis deum simplicissimũ:ineffabiliter diuitem & pulchrum atꝗ plenum omni fœlicitate vitæ gloriosę.de cuius diuitiis:ipse tot lucidas intelligentias formis plenas/tot splendidas stellas/tot viua animalia/tot dulcissimos odores/& sapores/atꝗ pulcherrimos flores/& cætera innumerabilia produxit & ostendit.

¶Manuductio ex iis quæ in mũdo sunt:vt videatᷣ deus trinus. CAP.V.

ET quia mahumet in eo ꝙ deum credit creatorẽ omniũ:etiam de illo asserit necessario quæ de eius trinitate christiani confitetur. ideo vt ad diuinam fœcunditatẽ partum/& amorẽ omnis arabs possit quãtum sufficit fidei/pertingere:iterum dicimus mundũ istum sine fœcunditate/prole/& amore nõ posse perseuerare & subsistere certissimũ esse.Nã his sublatis:mũdũ deficere oportet.& fœcunditate/partu/& amore vnus est mũdus.vnius igitur mundi sunt fœcũditas/partus/& amor.Nec fœcũditas est alius mũdus/& partus alius/& amor aliꝰ:sed sunt vnus & idẽ mundus.& sic hæc sunt vnius mundi:vt nihil mundi sit sine illis. Participatur enim fœcunditas mundi/& partus/& amor in angelis angelice/in hominibus humane/in brutis brutaliter/in vegetatiuis vegetaliter/in mineris mineraliter/in cælis cęlice/in sole solariter/in luna lunariter/in stellis stellariter/in entibus entice/in elemẽtis elemẽtariter/in viuis vitaliter/in intellectualibus intellectualiter/& ita de singulis suo modo. Et vnde habet mundus illa vt sit necessario ita trinus sicut vnus:nisi a creatore? Si igitᷣ sine hac trinitate mundus naturã nõ haberet/nec naturalẽ perfectionem/nec benedictionẽ a deo possideret/quæ in vnitate essentiæ sic triniter lucet:quomodo dicemus creatorẽ/ista perfectione naturali carere quã omnibus tribuit vt sint meliori modo quo esse possunt? Sicut igitur creatum/est vnitrinũ:ita & creator/cũ creatũ a se nihil sit/& omne id qđ est in hoc subsistat ꝙ est imago & similitudo creatoris. Trinitas igitᷣ quæ in creatura videtᷣ:est a trinitate increata tanꝗ imago ab exẽplari/& causatũ a causa. Est igitur vnitrinus deus:qui creauit vnitrinũ mundũ ad sui imaginẽ & similitudinẽ. In diuina igitur natura:est fœcũditas/proles/& amor.Fœcũditas:deus est/qui & origo & pater.ꝓles autẽ ipsius fœcũditatis:filius.amor:nexus vtriusꝗ.

¶Manuductio de intellectuali trinitate ad diuinam. CAP.VI.

ET vt in creatura magis deo simili/imaginẽ illius videamus:ad naturã intellectualẽ inspiciamus. In ipsa enim natura intellectuali speculatiua/quãta sit fœcũditas/ꝓles/& amor:ostẽdunt nobis libri inumerabiles cõtẽplatiuorũ.quot theoremata circa veritatẽ generauit ĩtellectualis fœcũditas? quot delectatiões ꝓcesserũt ab illis & suauitates spirituales:q̃ fecerũt illos ꝑ nihilo habere

gaudia huius mundi. sic de intellectu practico dicendum: vt supra tetigimus. In illa enim natura intellectuali est fœcũditas / quæ de se generat verbum seu cõceptũ intellectualẽ: & ab ipsis procedit amplexus / seu volũtas. quãdo enim mens / verbũ / seu notitiam generat: statim procedit amplexus / seu volũtas. sicut enim id qd̃ nõ scitur nõ amatur: ita non potest non procedere a mente & notitia volũtas. Scientia enim est de numero bonorũ honorabiliũ. bonũ autẽ est qd̃ appetitur. omnia enim bonum appetũt. Ita patet quo exẽplo duci poterimus ad diuinam trinitatẽ. Deus enim non potest dici ignorans seipsum. si autẽ se intelligit: de se cõceptum seu verbũ suiipsius generat. nec est idem: generans verbũ & genitũ / seu cõcipiens & cõceptũ. nec aliud in essentia diuina: cum deus suiipsius cõceptũ talẽ generet / ꝙ nõ possit esse pfectior. Erit igitur æqualis æqualitate substãtiali: quæ est pfectior accidẽtali. quare nequaꝗ̃ alterius naturæ seu essentiæ. sic nec amor ab ipsis procedẽs: potest dici ea a quibus procedit. nec potest dici aliud: cũ sit perfectissimus ante omnẽ alteritatẽ. quare consubstantialis illis a quibus procedit. & hoc intenditur.

¶Manuductio eiusdem per amorem. CAP. VII.

ADhuc vt ratione vtẽtes / videant nos qui trinitatem credimus / rationabiliter moueri: alio exemplo ad idem procedamus. Nemo est qui non videat amorem omnino necessariũ ad hoc ꝙ mũdus subsistat. quoniã eo sublato: penitus nihil subsistere potest. in naturis intellectualibus & vitalibus amorem reperiri / sicut & in omni qd̃ subsistit: suo modo certum est. priuabimus ne deũ amore: qui est creator & dator omnis amoris? Si igitur deum dicimus amorẽ habere: vtiꝗ̃ id est quod habet. deus igitur: essentialis charitas / seu amor est. Quoniã autẽ amor vnit: amor pfectissimus qui maior esse nequit / neqꝫ minor cũ sit substantialis / maxime vnit. Video igitur in essentia ipsius amoris vnientis: vnitatẽ. quomodo enĩ esset vnus vniẽs amor: sine vnitate? Video etiam æqualitatẽ in ipso. nam amor gignit sui ipsius æqualitatẽ: scilicet amorẽ. vti dicitur: si vis amari ama. Vnitas igitur generat æqualitatẽ. video deinde ꝓcedere ex vnitate amoris & eius æqualitate: vtriusqꝫ connexionẽ / scilicet amorẽ connectentẽ vnitatem amoris generantis / & æqualitatẽ amoris geniti. Amor igitur est cõnexio patris & eius filii: a quibus procedit. Certũ est autẽ vnitatẽ esse ante oẽm multitudinẽ: quare æterna est. Aequalitatẽ ante oẽm pluralitatẽ: quia plura eo ip̃o ꝙ plura sunt inæqualia. cadit igitur ab æqualitate inæqualitas. est igit̃ æqualitas æterna. Sic & nexus æternus: quia ante pluralitatẽ. plura enim necessario sunt ab inuicẽ diuisa. diuisio vero cadit a cõnexione. ante igitur omnẽ diuisionẽ est connexio procedẽs ab vnitate & æqualitate eius. Sic patet vnitatem / æqualitatẽ / & connexionẽ / ante omnem multitudinẽ inæqualitatẽ & diuisionẽ: æterna esse. & cũ non possint esse tria æterna / cum ante omnẽ multitudinẽ sit vnitas quã multitudo præsupponit / sicut inæqualitas ꝓ̃supponit æqualitatẽ / & diuisio pręsupponit cõnexionẽ: ideo vnitas / æqualitas / & cõnexio non sunt tria æterna / sed vna æternitas. sic nõ sunt tria: quia si essent tria / essent tria æterna. nõ est igit̃ aliud vnitas / aliud æqualitas / aliud vtriusqꝫ nexus. quia tũc essent tria: & tria æterna. nec tamẽ ꝓpterea vnitas: est æqualitas / aut cõnexio / cũ æqualitas sit genita ab vnitate. genitũ autẽ: non est generãs. nec nexus: est vnitas / aut æqualitas / quia ab ipsis procedit. procedẽs autẽ: nõ est illa a quibus ꝓcedit. Patet igit̃ quomodo in essentia diuini amoris: vnitas amoris / æqualitas amoris / & nexus amoris nõ sunt tres amores. qa vnus amor: nõ est aliud ab alio. licet vnitas amoris generãtis: nõ sit æqualitas amoris geniti / aut nexus amoris vtriusqꝫ ab ipsis procedens.

¶Declaratio sanctę trinitatis. CAP.VIII.

NVnc patet:ꝙ qui non attingunt non aliud non esse idem/& non idem non esse aliud/nõ possunt capere vnitatẽ/ æqualitatẽ/& nexum esse idẽ in essentia & non inter se idẽ.ideo trinitatẽ in deitate nõ capiunt:nisi in trib⁹ diis. CHRISTVS autẽ nos docuit deũ patrẽ viuificare/& filiũ eius viuificare/ & etiam spiritum ꝓcedẽtem ab vtroq; viuificare:vt in euangelio eius per Ioannẽ apostolum descripto legitur. Nõ sunt tamẽ ꝓpterea nec tres viuificatores/nec tres dii viuificantes:licet pater non sit filius/nec spiritussanctus ab illo & filio ꝓcedens. Palam est illos qui hæc non capiunt/non habere cõceptum perfectiorẽ de deo ꝑfectissimo: sed sibi fingere deum quendã nequaq̃ vltima felicitate felicẽ/innaturalẽ/sterilem & infœcũdũ/ carentẽ dulcedine paternalis & filialis atq; vtriusq; amoris & gaudii/ atq; perfectione fœcũditatis.non attendentes deũ per Esaiam dixisse. Nunquid ego qui alios parere facio:ipse non pariã?dicit dominus.Si ego qui cæteris generationẽ tribuo sterilis ero?dicit dominus deus tuus.Neq; possunt arabes hunc Esaiam ꝓphetã respuere:cũ in alchoran nullus ꝓphetarũ respuitur sed omnes acceptantur.

¶Aenigma licet remotũ:benedictæ trinitatis. CAP.IX.

OPortet in istis ad ænigma recurrere:quousq; habeam⁹ intellectũ exercitatum. Vidi aquã magnã inter rotundas ripas sine alterius aquæ influxu & effluxu semp eiusdẽ quantitatis/habẽtẽ in circuitu fœcũdas arbores/segetes/& prata:& rustici ꝓpe habitãtes nõ sufficiebãt laudare aquã/qua nullam putabant dari meliorẽ. Admirabar quomodo nõ diminueret & exiccaret: cũ non viderẽ riuulũ in ipsam fluẽtẽ/& cur nõ putresceret quia stagnalis apparuit. Accessi ꝓpius & subtiliori cõsideratiõe diu habita:cõperi in medio fontem apparere.& hoc/ex flumine/qui efflui de centro videbatur:sic esse iudicaui & dixi. Hæc forte est ratio cur hæc aqua nunq̃ minuit/q̃uis arborib⁹ & seminibus atq; hærbis præstet vnde vegetent:quia viuus fons non finit ipsam imminui. & q̃uis sit stagnalis inter ripas:tamẽ continue innouat seipsam/quia procedit ex fonte & fluuio fontis.Nõ igitur putrescit nec corrũpitur:quia non antiquatur/sed semp ex fœcunditate fontali innouatur.Vnde vidi ipsam aquã:esse fontẽ/fluuiũ & stagnũ.& hoc ęqualiter:quia non magis fuit fons q̃ fluuius & stagnũ.& ĩ stagno fluuiũ & fontẽ:nec tamẽ fons fuit fluuius vel stagnũ/nec fluui⁹ fons vel stagnũ/nec stagnũ fons vel fluui⁹.Nec hæc vidi/nisi intellectualiter cõsiderans fontem de se generare fluuiũ.ideo fons & fluuius: differunt vt generãs & genitũ/siue vt pater & filius.nec stagnũ: potest esse fluuius vel fons a quibus procedit.& dixi.fons:vnitas.fluuius:æqualitas.nexus vtriusq;:stagnum. Cõclusi igitur : quoniã si ad æternitatẽ dimisso ænigmate ascendero/ipsam veriori modo cõperio trinã & vnam/q̃ hanc visibilem aquã.& facilius/superius dicta:de generatiõe & ꝓcessiõe æterna/indubia fide credidi.Dixi etiã in alchoran scribi:ex aqua oĩa viuẽtia esse.Igitur si aqua ista dat vitam vegetatiuã oĩbus circũstantibus arboribus & seminibus & hærbis sine sui diminutione:quanto magis creator aquę huius oĩbus creaturis dat oĩa sine sui diminutiõe? aquã in qua vidi fontẽ/fluuium/& stagnũ:trãssumo ad absolutã essentiam de qua oĩa quæ sunt id q̃d sunt recipiunt/tam illa quæ sunt/q̃ quæ sunt & viuũt/& quæ sunt/viuunt/& intelligunt.

¶Iterum ex tribus personis manuductio. CAP.X.

ADhuc attẽde. Nõ ita dicimus esse plures humanitates sicut plures homines: sic nõ est idẽ humanitas & homo.sed idẽ est deitas & deus ꝓpter simplicissimã essentiam diuinam. Vnde sicut nõ sunt plures deitates : ita nec

plures dii.& nõ sunt nisi tres psonæ in humanitate:scilicet ego/tu/ille. Vnde veraciter dico.ego sum homo. tu es homo. ille est homo.& sunt tres illæ psonæ eiusdem humanitatis.vnde igitur haberet hoc illæ personæ: nisi creator deus esset similiter trinus in psonis/& vnus in essentia?Potest igit deus veraciter dicere:ego sum deus/tu es deus/ille est deus eiusdẽ deitatis. & nõ sunt tres psonæ/tres dii: quia non sunt tres deitates/sed sunt vnus deus/quia vna deitas quæ deus. Certũ est etiã tres psonas in vnitate:nõ esse vnitatẽ seu singularitatẽ.& tres psonas in numero:nõ esse nisi numerũ & pluralitatẽ. nos autẽ dicim⁹ tres esse diuinas psonas in vnitate/nõ in numero.& tres humanas psonas in numero dicimus.ideo plures homines.

¶Necesse est arabes fateri trinitatem. CAP.XI.

Vod autẽ arabes oporteat hanc trinitatẽ in diuinis fateri : patet. nam nisi fateant: cum credant alchoran esse librũ veritatis/cõuincũtur deo dare participem.Scribit enim in alchoran quomodo deus dixit mahumet.Tibi quidẽ qui legem & librũ ignorabas:nostrũ spiritũ mittẽtes lucẽ præbuimus.Et alibi. Cum hoc tibi diuinitus misso/spirit⁹ benedictus penit⁹ iustus cor tuũ penetrauit:vt cũ eo castiges arabice. Iterũ alibi de CHRISTO dicit. IHESVS MARIAE filius deiq; nũcius/suusq; spiritus & verbũ MARIAE cælitus missum existit. Iterũ alibi.Ipse nãq; deus & suus spiritus benedictus:hunc alchoran librũ veracissimũ cõposuerunt.Consimilia in multis aliis locis alchoran habet.Vnde cũ spiritus dei benedictus nõ possit dici creatura/& missus spiritus nõ sit a seipso missus: ideo nisi dicas ipsum esse tertiam psonam in diuinis/& a patre & filio missam(quia dicit in plurali mittentes)necesse erit q; ponas plures deos/scilicet mittẽtes & missum.Iterum verbũ dei cælitus missum/est IHESVS MARIAE filius.& nõ potest verbũ dei esse creatura:quia verbo domini oĩa sunt creata. Verbũ igitur dei:deus est.si igitur est deus/& nõ est secũda persona quæ filius dicit scilicet verbũ patris:erit necesse q; ponas plures deos/& verbũ dei particeps deo. Vide quando vis hoc negare q; verbũ dei nõ sit filius dei eiusdẽ naturæ cũ patre:ne videaris deo dare participem.tunc tu das deo participem.& hoc etiã probatur ex illa auctoritate: deus & spiritus eius librum cõposuerũt.si deus & spiritus nõ sunt duo dii:sequit q; spiritus sit persona in diuinis.Oportet igit arabes de necessitate fateri trinitatẽ: alias sunt increduli/dantes deo participem. Adhuc sic. Euãgelium fatemini librum lucidissimũ & veracissimum/in illo cõtinetur vnũ esse deum patrẽ & filium & spiritũsanctum:nihil igit in cõtrarium allegari potest per vos/quãdo hoc vobis ex euãgelio ostendit/cum nõ sit minoris auctoritatis euãgeliũ q̃ alchoran.vt alchoran tradit. Q2 autẽ in euangelio reperiatur:certũ est.legitur enim in ipso CHRISTVM dixisse.vnus est bon⁹ deus. Item. Sic deus dilexit mũdum: vt filiũ suum vnigenitũ daret.Item Paraclitus autẽ spiritussanctus quẽ mittet pater. Alibi Spiritũ veritatis:qui a patre procedit.Et iterum CHRISTVS mandat:Baptizantes in nomine patris/& filii/& spiritussancti. Ex quib⁹ & aliis euãgelii locis clare colligit: vnum esse deum patrem/& filiũ/& spiritumsanctum.Et hæc:de sancta trinitate dicta sint.

¶CHRISTVM veraciter fuisse mortuũ & crucifixum. CAP.XII.

Estant non paruæ discordantiæ alchoran ab euangelio elucidandę.scribitur enim in alchoran cap.xi.CHRISTVM nõ fuisse mortuum/sed alium quẽdã CHRISTO similẽ iudæos suspẽdisse/sed CHRISTVM nullaten⁹ interfecisse: quia deus incõpræhensibilis & sapiẽs eũ ad se trãsmigrare fecit. in quẽ viri legũ veraciter ante mortẽ credent:& eorũ sæculo futuro testis astabit ille.Hæc

ibi.Sed euangeliũ & cũctæ scripturæ alborũ seu discipulorũ/atq; historię tẽporũ cõ corditer affirmãt non solũ CHRISTVM mortuũ/sed etiã secũdum scripturas ꝓphetarum de MESIA taliter vt prædictũ reperitur mortuũ esse.Et quia secundũ libri sequaces/alchoran non debet intelligi quasi sibi contradicat. & cum euãgelium & prophetas approbet:ideo intellectus quærẽdus quid in his prædictis intelligi velit.& primo eliciam⁹ cõformia euãgelio/in quo scribitur demũ CHRISTVM vnũ pastorem/& vniuersum hũc mundũ vnum eius ouile futurum. Cõformiter asserit alchoran:oẽs viros legum tam veteris testamẽti q̃ noui atq; legis arabum in ipsum ante diem iudicii veraciter credituros. Totum autẽ studium alchoran: est psuadere in solum deum credendũ. Et quia hic asserit ꝙ oẽs viri legũ veraciter in CHRISTVM credent: vtiq; CHRISTVM a diuinitate non separat/nec alienũ facit/sed diuinæ naturæ ipsum esse tacite affirmat. Sic aiebat CHRISTVS in euãgelio: qui in eum crederent/in deum patrem crederent qui eum misit. Secũdo asserit euãgelium & alchoran:extremi iudicii eundẽ iudicem & testem. Hũc autẽ iudicem euangeliũ dicit CHRISTVM esse.Hoc & alchoran hic tacite approbat:cũ dicat CHRISTVM testẽ illorũ sibi fideliũ in futuro sæculo.per cõsequẽs fatetur CHRISTVM etiã & iudicẽ sicut & euãgeliũ.Non erit autẽ iudex secũdũ alchoran:nisi deus creator.Erit igitur CHRISTVS homo/quia iudex:etiã deus.Dicit autẽ alchoran cap. xlviii. Tu deus omniũ cõditor: cũ prophetis interfectis accedens/oĩa cum veritate iudicabis.Attende si deus iudicabit cũ interfectis prophetis/& CHRISTVS est super oẽs/qui nõ deerit in iudicio:etiã secundũ alchoran (vt patet ex præmissis) erit & ipse de interfectis ꝓphetis primus/& supremus/& ipsa veritas. & deũ verbũ verax:per qđ omnia iudicabũtur secundũ allegatũ locũ alchoran.Vnde recte ait euãgelium:deum patrẽ omne iudiciũ dedisse filio suo/quia & filius hominis est. per formã enim humanã iudicat homines sibi similes filios dei esse sicut ipse est/& ita erũt filii immortalis vitæ:& dissimiles/filios æternæ mortis existere. Vnde patet secundum piam interpretationẽ alchoran:hæc secreta/nõ nisi sapientibus voluisse reuelare.Ideo ait illũ nihil secretorũ subticere.& solis sapientibus facilem esse alchoran: aliis autẽ difficilẽ. Non erãt enim rudes arabes/quos ait alchoran omniũ incredulorum pessimos: aperte de secretis in illo principio informãdi. Q; si mahumet ipsis simpliciter euangelium prædicasset/& nõ dedisset propriam legem:accessissent ad legem christianã:quã pene sexcẽtis annis refutarũt. Prædicauit igitur ipsis quomodo essent Ismahelitæ/& ab abrahã ortũ habuissent. ꝙq; tam iudæi q̃ christiani illũ virum vt ꝓphetam laudarent/& eius fidem approbarent: per quam a deo maxima esset hic & in alio sæculo assecutus.& cum hoc facerent gẽtiles qui sequẽdo Abrahã eiectis idolis/ aliquam aut moysi aut CHRISTI legem fouerẽt:a fortiori ipsi qui ex Abrahã nati essent facere deberent. ꝙq; deus ipsum mahumet in suum nũcium ad eos elegisset.& præciperet eis Abrahę fidẽ & legem acceptare/viri scilicet optimi & fidelis. nec Iudæi/nec christiani: quos antecessisset. qui eiectis idolis se ad vniuersorum creatorem conuertit: ipsumq; adorauit/ eiq; obediuit. Similiter & posteri eius Isaac/Iacob/& duodecim tribus israel. Hoc modo persuasit multipliciter idolorum culturam abiici: quam prius ob euangelium nunq̃ abiicere curarunt/maxime quia euangelica perfectio eis grauis visa est: & talis ꝙ eorum parẽtes eam acceptare timebant/edocti (vt & alchoran continet) eos qui christianitatem acceptant & non seruant mandata/ plus omnibus deum offendere / & grauissime in inferno cruciari.quare mahumet ipsis secreta euangelii occultabat: credens ꝙ sapientibus

in futurum patescere possent, sicut etiam sanctum euangeliū multis mansit in principio obscurum & incognitum: & successiue est magis & magis apertū. & nisi hoc expediuisset: CHRISTVS vulgo non fuisset parabolice locutus.

¶Qꝫ crucifixio sit CHRISTI exaltatio & glorificatio. CAP. XIII.

NVnc aduertamus vt mysterium eliciamus mortis CHRISTI: quomodo intelligendū sit CHRISTVM non fuisse in cruce mortuū. Primo certum est ipsum cōcordare cū euāgelio: ꝙ CHRISTVS viuat. Si igitur viuit & expectatur vt redeat in mundum ad conuertēdos omnes viros legum: vtiqꝫ ex hoc constat christianos qui eius euangelium acceperunt/non accepturos aliud euangelium ab ipso/cum istud sit perfectū etiam secundū alchoran. Alii igitur si libros sequuntur euangelii contrarios aut discordantes: vtiqꝫ necesse erit illos proiicere/& euangelium amplecti. Non sunt igitur illi in via recta: sed tunc primum erunt. Absurdū est igitur valde arabes persequi euangelii obseruatores: ex eo capite, quia eorum alchoran secundū ipsorum intellectum non concordat. Faciunt enim cōtra alchoran in eo ꝙ persequūtur credentes: & in ipsis euangelium in alchoran approbatum. dicunt forte: christiani in eo nō sunt christiani/sed blasphemi ꝙ credūt CHRISTVM dei verbū/per perfidissimos iudæos in cruce suspensum. Respōdēt christiani: alchoran post mortē CHRISTI quasi sexcētis annis compositus approbat euangelium tēpore mortis CHRISTI scriptum/& ꝓphetas qui ante mortē CHRISTI prophetarūt CHRISTVM tunc venturū quando venit/ita facturū sicut fecit/ita moriturū sicut mortuus est. Et attēdendū quomodo Gabriel angelus Danieli reuelauit: post lxii. ebdomadas CHRISTVM occidi debere. vt legitur danielis. ix. cap. quēadmodum & factum fuit. Ille enim Gabriel angel⁹ hæc reuelauit prophetę: quē ponit mahumet sibi alchoran ītimasse. quomodo igitur hoc stabit ꝙ Gabriel iussu dei mortem CHRISTI/prophetæ prædixerit: & eidem lapso tēpore illo prius ꝑ ipsum prædicto/dicat ipsum non fuisse mortuū/ deum & se mēdaces faciens? Adhuc cōsidera: quomodo CHSISTVS ante mortē sic se in cruce moriturū suis discipulis prædixit. Ita cōcorditer dicunt historiæ illius tēporis. & sic tenuerūt oēs tā christiani/q̄ iudæi & gētiles ante mahumet quasi sexcētis annis. Vnde debet argumētū sumi: ꝙ si alchoran hoc negat/vtiqꝫ euangelio est potius standum/cum nullam rationem assignet. Dicunt autē quidā cōpositori alchoran visum fuisse: hoc esse blasphemum/& de tanto propheta credi non debere/quasi non dicat ad eius honorem. Sed si hoc sic putauit: vtiqꝫ mysteria crucis CHRISTI ignorauit. Crucifixio enim CHRISTI: est ipsius CHRISTI exaltatio & glorificatio/& christianorum iustificatio & vita/& omnium hominum resurrectio. Multi fuerunt reges & principes qui christianos deridebant & persequebantur eo ꝙ crucifixum colerent/vti Egeas in achaia Andream primum CHRISTI discipulum: cui apostolus respondebat/hanc derisionem euenire ob ignorantiam mysteriorum mortis CHRISTI in cruce/quæ per gētiles capi non poterant. Et paulus apostolus dum de cruce CHRISTI prædicaret/licet iudæis esset scandalū/& sapiētes mundi græci hoc stultitiam reputarēt: tamen non tacuit quousqꝫ redemptionis mysteria christianis aperiret. Certum est igit̄ ꝙ alchoran illis arabibus si sine mysteriorū apertione CHRISTVM crucifixū apte asseruisset: CHRISTVM in eorū mētib⁹ nō magnificasset. Voluit igit̄ secūdū piam interpretationē occultare ipsis vilē mortē/& ꝙ adhuc viueret & vēturus esset affirmare. quoniā eius resurrectionē a morte ꝑ potestatē quā habuit animā suā ponēdi & iterū assumēdi (vt in euangelio fatet̄) non potuisset persuadere nisi ipsum

non solum hominem/sed & deum ostēdisset. q̄d vnitati dei quā prædicabat aduersari putabat. Nec cōueniebat fidei suæ asserere ipsum/iam a morte resurrexisse: vt statim dicetur. Ideo sic forte locutus est. Dicit tamē hæc taliter: ꝙ sapientes elicere possunt euangelium verissimū esse vt putabat.

¶Quomodo deus animam CHRISTI ad se reduxit. ipsum transmigrare fecit & assumpsit. CAP.XIIII.

Alchoran recitat ꝙ cū increduli frauduleter cū CHRISTO agerent: scilicet studētes ipm̄ p mortē extinguere/delusi sunt. quē creator taliter affatus est. Ego tuā ad me reducens animā & exaltās: ab incredulis te liberaui. Posthoc alibi dicit. quomodo de⁹ ipm̄ CHRISTVM ad se trāsmigrare fecit. Iterū alibi dicit CHRISTVM per deū ad se assumptū. Hæc oīa ordinate christiani sic esse affirmāt. Nā euāgelio teste: dū clamaret voce magna in cruce ad patrē vt quid eū dereliquisset/& subiungeret ꝙ in manus suas cōmēdaret spiritū suū/quē sic clamādo emisit: tūc hoc verificatum est/ꝙ deus animā eius ad se reduxit. Idē enim est anima & spiritus. Sed p resurrectionē: verificata est trāsmigratio. Iuit enī per mortem ad vitā immortalē. Sic eū deus ad ipsum qui solū habitat immortalitatē transmigrare fecit: & hāc trāsmigrationē christiani pascha nomināt. De quo etiā alchoran meminit. Vltimo in ascēsione CHRISTI ad patrē assumptio verificata existit. Negat autē mahumet iudæos eū pemisse: sed dicit aliū illi similē ipsos suspendisse/nullā faciens vnq̄ de cruce mentionē. Aduerte mahumet sic forte argumētari velle CHRISTVS viuit: ergo p iudæos nō est pereptus. Si enī perēpt⁹ fuisset: quomodo viueret nisi resurrexisset? Resurrectio autē mortuorū nōdū aduenit: sed vētura est dies in qua oēs resurgent & redibunt. Ante illum diem oīa quæ vitam habent/siue angeli/siue homines/siue alia aīalia extingui necesse est: vt oīm resurrectio & reditio fiat. CHRISTVS igit̄ qui viuit q̄d certū est: nūq̄ fuit pereptus. morietr̄ tamē tādē & in die resurrectiōis resurget. Hæc est mahumet psuasio: quæ in alchoran licet sparsim cōtinet̄. Tamē cap. xlviii. dicit. Primo quidē buccinę sonitu morti succūbūt oīa nisi quę dei dextera ꝓtexerit. secūdo sonāte: reuiuiscūt. Et hæc nota ꝓpter sequētia. Et aduerte ꝙ mahumet̄ tenet solum deum resuscitatorē mortuorū: & ꝙ resuscitati & resuscitandi non debent̄ censeri resurrexisse a mortuis. Ideo oportet illos denuo mori ante diem resurrectionis. Deinde cōsidera: inter diem mortis & diem resurrectionis secūdum ipsum nullum sensibile tempus currere. ita ꝙ Abel filius Adę primus mortuus quādo resurget nō iudicabit se diuti⁹ fuisse mortuū q̄ ille qui statim ante diem resurrectionis morietur. Dicit enī cap. lv. in fine. Die namq̄ iudicii qua patebit singulis mandatū nostrum: accedent singuli quasi non morati/nisi per diei horam vnam. Sic dicit etiā cap. xxix. & ī aliis locis sæpissime. Ob hoc de illo medio tēpore post mortē & ante resurrectionē non facit æstimationē: licet dicat illos qui ꝓpter deū mori vident̄/nō mori. Sic etiā in alchorā scribit̄. obsequio dei peremptos nemo mortuos existimet: sed illos potissimū viuos & sanos. & alibi. obsequio diuino/deiq̄ dilectiōe mortē subeuntibus: diuina pietas gaudia præbens/superuenit. Et iterū. in viis dei morientes: nequaq̄ mortui dicēdi sunt. Illi namq̄ de bono dei dilectioneq̄ gaudentes/apud deū viuūt: expectantes post se relictos/nihilq̄ timentes. Vnde licet dicat oīs anima mortē gustabit/tamē cū euangeliū dicat non debere timeri eos qui cū corpus occiderint nō habeāt q̄uid amplius faciant/quia animā occidere nō possunt/sed eū qui etiā vltra hoc potest animā mittere in gehenā: ideo secutus est euāgeliū & libros sapiētiæ/quomodo iusti licet oculis insipiētiū videant̄ mor

tui/sunt tamē viui & in pace. Et nihilominus animas taliū demū mortē gustaturas affirmat: vt resurgant in generali resurrectione/quā appellat diem veritatis. Dicit enī sic in alchoran. Die veritatis qua resurgēt animæ & angeli. Et ī doctrinis ad abdalla. In die illo mandabit deus angelo mortis: vt omnē creaturā spiritum habētem interimat/tam angelos omnes/q̄ diabolos oēs/q̄ homines/aues/pisces/beluas & pecora. Sic enim ait in alchoran: oīa mortua p̄ter deum. Et subiūgit: quomodo adriel angelus mortis/demū seipsum interimet. post sequitur resurrectio: sic dicēs. Tunc Raphael accepta tuba cuius lōgitudo quingentorū annorū: stans in hierusalem insufflabit tubā & efflabit oēs animas interim sibi seruatas/ quæ euolabūt ad corpora sua. Secundū hanc opinionē certum est CHRISTVM nō esse peremptum a iudæis quo ad animā. ꝓpter deū enim/ipsum interfecissent: & tales nō debent censeri mortui. Vnde id. ꝙ iudæi CHRISTVM suspenderunt: falsum est oīno. sed id qđ sequitur in alchoran ꝓfitentes etiā se suæ cędis auctores/ cordib⁹ suis nō minimā ambiguitatē inde gerunt/sed eū nullaten⁹ interfecerūt: est bene cōsiderādū. Videt̃ enim ꝙ ex his verbis nō neget̃ quin iudæi cædis CHRISTI auctores eē possint: licet ipm nō interfecerint. Nō negat̃ igit̃ CHRISTVM crucifixū in toto/alchoran: quā crucifixionē nō iudæi sed pilatus facere poterat/modo quo dicit euāgelium.

¶De resurrectione IHESV CRHISTI. CAP. XV.

QVod autē CHRISTVS expers malorū/mortuus & sua virtute iterum viuus accessit ex cap. xxviii. medio scilicet/alchoran videt̃ manifeste haberi. vbi CHRISTVS post multa sic scribit̃ locutus. deus me virū nō difficilē sed malorū expertē creauit: & sup me est diuina salus in die meæ natiuitatis & mortis/a qua viuus iterū accedam. hoc est de CHRISTO MARIAE filio verbū verax: in quo tamē plurimi dissentiūt. Ecce dicit de die mortis: & non de die generalis resurrectionis/sicut dicit alibi de Ioāne zachariæ. Vbi dicit ꝙ diuina salus sup ipsum Ioannē die natiuitatis/mortis & resurrectionis. Et ideo ītelligo CHRISTVM ante illum diē mortuū & iterū viuū accessisse: modo quo euāgeliū hoc recitat. Vnde nō est verū CHRISTVM & omne viuū mori sonāte buccina: aut p adrielē mortis angelum vt in doctrinis mahumet legitur. Ideo pro correctione illius assertionis cap. xlii. adiicitur. Omnia morti succūbere: nisi quæ dextera dei protexerit. etsi aliqs sit illa protectione dignus: vtiq; CHRISTVS erit quo nullus dignior. imo ipse est illa dei manus dextera seu potētia: per quā deus fecit & facit atq; faciet omnia. facit ad hoc id cđ legitur in chronica mahumet & ipsius successorū regū: MARIAM matrem IHESV post ipsum quinq; annis sup̄stitem fuisse & liiii annos vixisse. Sed dicite nobis magistri legis arabum. Si propter deum interempti nō sunt mortui/quia apud deū viuūt: vtiq; anima illorum a corpore separata viuet. debet ne anima illorum post hoc die occisionis omniū viuentium mori? & si dicitis ꝙ sic. Nōne ille dei amator in via dei ambulās qui ea die interficit̃ per angelū mortis: etiā nō moritur in anima/sicut si dudū ante fuisset interfectus? Si sic. Non erit igitur ille secundum animā dei generalis resurrectionis mortuus/ quare nec prius interempti propter deum. nō enim erunt prioris cōditionis. Anima igitur omniū taliū nunq̄ morietur neq; resurget: licet homo totus ex anima & corpore qui mortuus fuit/resurget. Et quia nō est conueniens dicere animā peccatoris mortuā & extinctam/a deo resuscitari ad finem vt ardeat æternaliter in gehenna: ideo CHRISTI doctrina animā nō posse occidi/vtiq; verissima est. Oportet ergo ꝙ id alchoran oīa mortua p̄ter deum intelligatur in cōparatione ad deum: qui solus habitat immortalitatē, a quo omne

viuens in tantū viuit: inquantū ipse deus id illi tribuit. sed deus tribuit animæ intellectiuę vt libere viuat / & iudicetur si errorē veritati præfert: non deficiet igitur cū sit subiectū diuini iudicii. aīalia vero ratiōe carētia cū nō possint iudicari / & ad iudicium ipsa resurgere non sit necesse: in vanū resurgerent. Et quomodo eadē animalia resuscitarētur / anima priore non redeunte in corpus: quæ penitus per mortē fuit extīcta & in nihilū redacta! Sic aīa intellectiua cū creetur ex nulla prędiacēti materia: si ipsa p mortē in nihilū redigeretur / quomodo eadē resurgeret! Ita nec angeli nec dęmones resurrectione opus habent: cum sint intellectualis naturæ & iā iudicati. Neq; opus est vt cuncta non iudicāda ad deū a quo sunt redeant: cum apud ipsum nihil transeat in obliuionem seu pręteritum. Oportet igitur arabes intelligere talia euangelio dissona: modo quo christiani euāgelio inhærentes. Ideo nō sine optima causa alchoran euangelium sæpe lucidissimū asserens: rectam viam esse dicebat. Non est igitur asserendum CHRISTVM iterum moriturū / & demum cum aliis resurrecturū: sed vere a mortuis resurrexisse.

¶Mysterium natiuitatis & mortis CHRISTI. CAP.XVI.

AT vt causam mortis CHRISTI in cruce videamus: præmittēdū / deū omnia in ostēsione gloriæ suæ creasse. Nam cum rex incognitus in gloria sua non possit censeri magis rex q̄ non rex / & careat honore & beneficentia: ideo vt videatur virtus & gloria sua / ac per hoc magnus cognoscatur / honoretur / & glorificetur / omne suum studium applicat & conuertit. Non autem ostendit gloriam: nisi intelligētibus. Sic deus creaturas intellectuales / capaces iudicii gloriæ & veritatis creauit: vt cognoscatur. & propter illas: cuncta inferiora. quoniā propter semetipsum omnia operatus est: vt in cap. xciiii. alchoran dicitur ipsum esse rerum principium & finem. Homo autem inter illas intellectuales infimum locum tenēs / intellectum habet in potentia indigens alio actu: qui ipsum de potētia in actum ducat. Positus est igitur in paradiso / dotatus innocentia: vt innocens sub obedientia dei viuens / demum gratia dei ad visionem gloriæ dei sui transferretur / & ea frueretur. Sed quia homo liber / suasu diaboli elegit potius per scientiā ascēdere q̄ p innocentiam & obedientiam: recusauit deo obedire / vt secūdum promissa diaboli esset per se sciens bonum & malum. De paradiso perdita innocentia: eiectus existit. & qui prius si stetisset semper viuere potuisset: factus est mortalis & ignorans. & propter hoc non fuit possibile vllo vnq̄ tempore ex omni studio suo ipsum ad immortalitatem & visionem gloriæ dei pertigere: quę ab omni mortali videri nequit. Nec erat remedium: nisi ille qui ipsum ad hoc creauit / etiam denuo gratiose reformaret. Ad hanc igitur reformationem aptandam: probatus est homo / an lege naturæ quæ ipsi concreata est / proficere posset. cui postea lex scripta superaddita hominem erexit ad speranda promissa dei: primo in sensibilibus / deinde in intellectualibus. & inter omnes prophetas: omnium saluator MESIAS a deo mittendus / prænūciatus est aliquando venturus / qui virtutē dei habens / cōplete ipsum dei populū reformaret & saluaret. hic tandē diu expectatus: de cælo summus legatus & dei filius in forma hominis humilis & pauper & pauperis filius virginis MARIAE in hūc mundū veniens IHESVS CHRISTVS nominatus / cū diuina potestate apparuit / se opere hāc potestatē & dei virtutē palā doctrina cælesti & miraculis diuinis habere ostendens. vt viderēt in ipso deū patrē qui ipm misit operari: & verba quæ loquebatᷓ veracis dei esse. cui Ioannes zacharię testimoniū certissimū dedit: & illa quæ apud patrē suū cælestē vidit / enarrauit. & qui eius verba receperūt: cōpererūt ipsum esse dei

verbũ veracissimũ. Dedit igitur ipse dei filius dilectus/oĩbus qui crediderũt eũ dei filium potestatẽ filios dei fieri. Nam in hoc fuit oĩs diligẽtia eius: vt crederet filius & verbũ dei, tunc enim: firma fide cũcta quæ annũciaret reciperent/& ꝓmissis eius de regno futuro cæli/resurrectiõe a morte/& æterna vita indubia fides adhiberet/& eius præcepta seruarent. Quis enim peccaret: quãdo ex verbo dei indubitato sciret peccatũ inferre mortẽ perpetuã? & quis nõ obediret vsq; ad mortẽ: quãdo nõ hæsitaret in verbo dei/sibi ꝓ tẽporali morte vitã perpetuã a deo optimo remuneratore tribuẽdã? Quomodo enĩ homo dubitare poterit in ꝓmissis: qui certissima fide ea dei ꝓmissa esse credit? Intrauit igitur IHESVS in hunc mundũ sine quacũq; carnis cõcupiscẽtia & voluntate viri: morti nequaq̃ obnoxius/quæ ob actuale peccatũ primorum parentũ & originale eorũ/eorũdẽ filiorũ ex carnis cõcupiscẽtia genitorum cunctos quos ꝑmisit deus inuasit. Erat igitur innocens IHESVS/liber a morte: qui nec in peccatis natus est/nec vllũ vnq̃ peccatũ fecit. Reuelauit ea de patre cœlesti & eius regno & gloria/quæ sibi soli nota erant & nulli alteri: cum nemo patrẽ vnq̃ vidisset in hoc sensibili mũdo vbi nõ videri potest. & se viam/vitã/& veritatẽ ꝓpalauit. Scripturas aperuit quoniã de ipo erãt: & ꝙ ipse medicus cõtra oẽs infirmitates corporis & animæ etiã cõtra mortẽ esset facto & doctrina patefecit. Qꝫꝙ ipse rex & MESIAS esset/licet regnũ suũ de hoc mũdo non esset: atq; hunc mundũ & hãc sensibilem vitã pro nihilo habendã cõparatiõe futuri sæculi & vitæ/verbo & facto manifestauit. Et post multa signa & miracula/vt ostẽderet hanc vitã propter veritatẽ & regnũ immortalis vitæ cõtemnẽdam/& deo vsq; ad mortẽ etiam crucis turpissimã obediẽdum: ipse qui esse potuit immortalis si voluisset/mortuus est. Sic deũ patrẽ suũ qui ita voluit/clarificando: & morte sua innocẽtissima oĩbus hominib⁹ ipm per fidẽ recipientibus & induẽtibus/æternã secũ vitã promerendo. Meruit enĩ consummata mors innocẽtissimi vnigeniti filii dei quã in humana natura passus est: redẽptionẽ oĩm captiuorũ ꝑ sathanã mortis auctorẽ. in qua CHRISTI morte: quisq; fidelis eidem incorporatus/mortuus est: & vitam meruit. In morte igitur crucifixi MESIAE commortui oẽs fideles: meruerũt vitã sibi perpetuã in CHRISTO retribui. Resurrexit autẽ die tertia propria virtute: qui habuit potestatẽ ponẽdi animã in morte/& iterũ sumendi eam in resurrectione. Vnde eius resurrectio: est per quã omnes homines resurgũt qui cum eo eiusdẽ sunt humanæ naturæ/quæ in ipo est vitæ immortali vnita. Resurrexit autẽ tertia die/vt facto ꝓbaret resurrectionẽ mortuorum credẽdam: quã docuit die iudicii expectandã. Ipse est igitur in cuius morte morimur: & in cuius resurrectione viuificamur. & per quem accessum habemus ad deũ patrẽ creatorẽ: ad vidẽdum ipsum in gloria sua/& cũ eo ipsum CHRISTVM IHESVM ei⁹ filiũ semp benedictũ. Ex his ꝑ q̃ breuiter tactis: cõstat mortẽ CHRISTI in cruce ignominiosam/maxima habere mysteria/& fuisse tã fidelib⁹ necessariã q̃ CHRISTO gloriosam. qui mortuus est vt clarificaret patrẽ: & ostẽderet quãtus ille est cui MESIAS ĩ suo corpore/& turpissima & dolorosissima morte vsq; ad oĩm terribiliũ terribilissimũ ostẽdit obediendũ. & quãta est illi⁹ dei pietas & remuneratio fideliũ: qui oĩbus christiformibus ob filii sui mortẽ eis cõmunicatã/cum eodem suo dilectissimo filio regnũ vitæ retribuit possidẽdũ. Hæc mors CHRISTI crucifixi: IHESVM clarificauit esse diuinæ bonitatis filiũ. quoniã nõ fuisset adeo pius/misericors/& volũtarius ad obediendum vsq; ad mortem inclusiue: nisi perfectissimus fuisset & deiformis/sic reuelans patrem per testimoniũ in sanguine suo deum esse supra omnia amandũ/& sic ei seruiendũ/& eius præcepta implenda/& vitam futu-

ram magnificandā vsq; ad huius miseræ vitæ contēptum. Ostendit etiam promissa patris sui / & quæ de seipso prædixit impleta: & veracem esse patrē / seq; eius veritatem. oēmq; scientiā & scripturarū mysteria / atq; quantū sit pater de cælis ab oībus diligēdus: patefecit. Hæc sciūt filii lucis qui CHRISTVM sequun: t & filii tenebrarum huius mundi amatores / spiritu CHRISTI carentes / ignorant.

¶De fructu mortis CHRISTI. CAP.XVII.

Iceret aliquis zelosus arabs. Si mors CHRISTI clarificat patrē oīm creatorem: vtiq; potens & laudabilis est / & de hac re iocundū esset plenius informari. Zelo illius viri / conabimur ꝓ nostra paruitate aliqua adhuc aperire: vt quisq; sic esse nō hæsitet. Nam cū nō sit dubium peccata diuidere inter deū & hominē vt ait ꝓpheta dicens / peccata vestra diuiserūt inter vos & deū vestrū / & hinc Dauid ꝓpheta imitator dei ait / iniquos odio habui: hoc quidē peccatū potest esse ab ortu / vt sic in peccatis conceptus a matre existat ex immūditia & voluptate carnis / vt idem ꝓpheta se cōceptū asserit. Et quoniā oēs sic ex Adā a matre ex volūtate viri cōcepti sunt / & nemo mūdus illa munditia quæ est deo grata Iob dicente. Nunqd iustificari potest homo cōparatus deo: aut apparere mūdus natus de muliere? Nascimur enī filii irę cū spiritu cōcupiscētiæ carnis: qui nō est de regno intellectuali cælorū dei nostri īcorporei. & experimur ex ꝑuitate ad malū quā ab adolescētia habemus / nos non moueri spiritu dei bono: & hoc in nobis / dei dono experimur. Deus enim sic hominē cōposuit: vt malo viso expauescat. vt ait cap. lxxix. alchoran. Quapropter nullus est ex Adam via concupiscētiæ natus: qui nō sit a deo / vel vitio originis / vel peccati actualis separatus: solo CHRISTO excepto. qui attestante etiā alchoran: a matre virgine MARIA quæ nūq̄ mala operata est / sine virili semine seu carnis voluptate / mundissime natus existit. & nō est natus filius iræ & odii aut abominationis: sed mundissimus. quare deo inter oēs qui fuerunt & erunt homines: dilectissimus. Hic vtiq; nullū vnq̄ fecit peccatū actuale. Ipse enim est de quo scriptū est. Qui peccatum non fecit: nec inuētus est dolus in ore eius. Et ita a deo nunq̄ diuisus seu separatus. Hunc diuina sapiētia: in sui vnionē assumpsit. Nā sicut sapiētia maliuolam animā & corpus subditū peccatis abominatur: sic diligit sanctā animā / & corpus ab omni peccato mundissimū / & sibi perpetuo fœdere despōsat. Ipse est igitur primogenitus similiter & vnigenitus filius regis virtutū: qui est rex glorię. Nā si (Moyse teste) deus dixit / filius meus primogenitus est Israel: negari non potest CHRISTVM in israel / omniū primum qui MESIAS / atq; ipsum primogenitū dei in orbē terrarū missum / qui & simul est vnigenitus dei filius. vt ipse CHRISTVS ait. qui nō credit in me iā iudicatus est / quia nō credit in nomine vnigeniti filii dei. Si igiť hūc suū dilectissimū primogenitū & vnigenitū filiū deus dedit ꝓ salute mūdi: vtiq; maxime mundū dilexit. Q2 autē hoc fecit: attestať euangelium qđ dicit. sic enim deus dilexit mūdum: vt filiū suum vnigenitū daret. Nonne empti sumus pretio magno: puta ꝑtiosissimo sanguine vnigeniti filii eius / vt simus dei / qui fuimꝰ sub principe tenebrarū? Ait enim alchoran / ꝙ Adam a deo pręceptū minime operatus: ius mortale subiuit. Vnde totum genus humanū ob peccatū primi parentis spoliatum innocentia / quæ sola in regno cælorū locū habet: subditū principi huius mundi æternaliter dānatū ad priuationē visionis gloriæ dei quæ mors est intellectualis naturæ / soluit debitū ī morte vnigeniti filii dei / qui ꝓ oībus / ipm vt MESSIAM & regem intellectualis vitæ recipientibus mortuus est. sic omnes in eius morte mortui satisfecerunt & liberati sunt a seruitute principis mortis. Mors enim vnigeni-

ti qui plus oĩbus diligebať a deo/ꝑciosissima : abunde ideo satisfecit/quia fuit mors præcidentis dolorē mortis/vt ait propheta.quē omnes moriētes ignorant. Quare dicit idem. Vere languores nostros ipse portauit. Et dū ad fidelē/fidei patrē Abraā respicimus/quātū ipse meruit/quia filiū suū vnigenitū Isaac vt deo placeret ĩ mortem tradere voluit:statim videm⁹ quid meruit MESIAS seipsum in mortē tradēs vt deo placeret/in redemptione generis humani. Vide ineffabilem laudem dei patris in eo ꝙ filio suo non pepercit:sed pro nobis oĩbus tradidit illū. Nōne meruit habere innumerabilē multitudinem filiorū & hæredum regni sui cælestis quēadmodum Abraam? Et quid meruit IHESVS realiter turpissima & dolorosissima morte mortuus:quæ omnes dolores morientiū excedit? Certe quia vitam dedit: resurrectionem a mortuis meruit pro se & fratribus suis patri acquisitis.inter quos ipse est vt primogenitus:in multis fratribus principatū tenēs. Nec est regnum intellectualium cælorum: æstimādum/vt est regnum huius mūdi.qđ dum plures habent: quilibet minus habet. sed dum idē sine defectu ab innumeris potest videri & intelligi:ipsum regnū ĩtellectuale ab ĩnumeris ĩtellectibus potest a quolibet in solidū possideri. Intellectualis est vita resurgētiū:vt sciant & delectenť se viuere. quæ esset remuneratio fidelis pro deo morientis : si maneret in morte/aut si nesciret se viuere? potius homo optat non esse:q̄ sine omni intellectu esse. Quare nō resurgit homo ad vitam intellectualē nisi in sapientia quæ est sapida scientia:vt se sapiat & sciat viuere. Sapientia autē quæ participať in omnibus intellectū habētibus:in MESIA magisterium habet. Participatiōe igitur illius magisterii/viuit oĩs in CHRISTO resurgens:quia ipse est resurrectio & vita quæ appetiť. Iam videt quisꝗ zelosus: quātum opus reformatiōis humanæ naturæ excedit opus creationis/& q̄ sapiēter omnia sunt ordinata. Sapiētia autē quæ omnia sapientissime disposuit tam circa mortem q̄ resurrectionem CHRISTI/licet nunq̄ CHRISTVM dereliquerit:nō tamē mortua est CHRISTO secundum humanitatē per separationē animæ & corporis mortuo/nec est alia sapiētia quæ assumpsit IHESVM hominē:q̄ illa sapiētia patris dei creatoris per quā cuncta creauit.quā alchoran/animā dei nominare videtur:cū dicat animas hominū participare tantū de anima dei/quantū ipsa sapiētia relucet. sed anima CHRISTI plenitudini sapiētiæ dei est vnita. Ob hoc ait alchoran/deum proprie animā suam CHRISTO dedisse.& ipsum illā ab vtero matris habuisse:certis miraculis exemplificat. Loquebatur enim vt ait matri suæ in puncto natiuitatis: ipsam cōfortando. Respondit tunc pro ipsa : illa die cum cōsanguineis malū de matre suspicantibus. Loquebať quādo voluit infantibus sicut senibus/ & luto formato vt homo aut auis fieret. Et ita factū:mahumet in doctrina sua & ĩ alchoran asserit. sic locutus est cæco nato:vt videret.leprosis & aliis infirmis:vt sani essent.mortuis: vt viuerēt. Hæc & plura ex euāgelio & alchoran elici possunt/qui liber eum etiā sapientē asserit/dās ei idem nomē quod deo quē incōpræhēsibilem & sapiētem sæpissime affirmat. Si igiť fateť CHRISTVM absolute sapientē sicut & deū patrē:nō erit alia sapiētia patris creatoris/& alia CHRISTI.sed pater creator ꝑ suā sapiētiā quæ CHRISTVS est:oĩa operať. Hæc est sapiētia ĩmarcessibilis vitā dās oĩ intellectuali naturæ : quæ sine sapiētia mortua est.ideo ad illi⁹ apphēsionē/finis tēdit creationis intellectualis naturæ:quā homo nisi mediatore CHRISTO in quo humana oĩb⁹ hominib⁹ cōmunis natura/sapiētiæ supmę ĩdissolubiliter vnita est attingere potest in sua ꝓpria natura humana CHRISTO & sibi cōmuni. quare CHRISTVS est magister habēs doctrinā & verbū vitæ ĩtellect⁹ nñi: reuelator oĩm q̄ in thesauro dei cō

FABVLAE EX APOCRYPHIS.

tinetur.ostēsor patris:fontis sapiētiæ & gloriæ ei9.quæ ostēsio:est receptio sapiētiæ i se intellectualiter/viuificans æternaliter ipsum/& faciens ipsum similē CHRISTO filio dei/qui est in gloria dei patris.& hoc est esse fœlicem:& regnare perpetue in cælestibus summo gaudio beatitudinis.& hæc sunt promissa CHRISTI: omnibus ipsum recipientibus firmissima.

De paradiso. CAP.XVIII.

DIceret arabs aliquis.Remota sunt & multū distātia illa quæ de paradiso in alchoran leguntur:& ea quæ euangeliū promittit. Alchoran enī desideriorū omniū cōplemētum credulis & legē seruātibus promittit.describitq; illa desideria quæ cōmuniter appetuntur per voluptuosos.sed euangeliū solū promittit itellectualē fœlicitatē:quæ est i visione itellectuali/& scientia/sapientia/ & cognitione.Respōdemus semp nobis apparuisse/tātū iter paradisum mahumet & CHRISTI iteresse:quātum iter sensibilia & itellectualia/aut iter visibilia quæ sunt tēporalia/& iuisibilia quæ sunt æterna.sic & de alchoran & euāgelio pariformiter. sunt tamen qui allegant pro excusatione cōpositoris alchoran:quomodo ipse rudes arabes trahere volebat vt i vnū creatorē crederēt/qui dedit eis viuere i hoc sæculo tēporali/q; ille etiā eis esset daturus i sæculo futuro perpetuo vitā sine defectu multo istavita meliorē.q;q; ad hūc finē vt i alchorā legit:plures similitudines itroduxit/quas tamē nō exposuit/sed sapiētibus illas notas reliquit.& nisi exēpla sumpsisset ab hac vita sensibili pdicēdo futuræ vitæ iocūditatē:neq; itellexissent/neq; moti fuissent propter pmissa eis icognita. Ait enī ca.li.Credētes & benefaciētes pulcherrima loca paradisi possessuri:omne suū velle perficient.hocq; lucrū est maximū.huiusmodi pollicitū:illis summā lætitiā denūciat.Vnde videt vnā conclusionē velle pdicare:scilicet q; deus est remunerator fideliū sibi seruientiū secundū spem & desideria seruientis. pro seruitute tēporali tēporalia assequet/pro perpetuis ppetua/pro voluptuosis voluptuosa:pro itellectualibus seruiens itellectualia habebit.Sic enī dicit cap.vi.Deus omniū vota dinoscēs/omniūq; diues:mundana quærētibus tēporale/cælestia petētibus atq; cælestibus summū bonū tribuit.Et ca.li.dicit.Studioso bonorū huius sæculi dabimus illa:sed nullā in alio portionē habebit.Ideo vbi i primo ca.dicit bonos paradisum itroire:vbi dulcissimas aquas/pomaq; multimoda/fructus varios/& decētissimas ac mūdissimas mulieres/omneq; bonū in æternū possidebūt. Aduertēdum ad id qd dicit:omneq; bonū i æternū possidebūt.vtiq; illud nō est aliud q̄ deus.tamē sensibiliū pmissiones sæpissime repetit.& demū in ca.lxiiii dicit. Omnes itaq; sapientes timeāt deū dantē omnibus credētibus sapientiā/suiq; notitiā.Et ca.cvii.dicit paradisum apud deū sortient.Et sæpe ponit similia scilicet q; æterna vita/æternū gaudiū/& beatitudo:sit remuneratio.Dicit etiā i doctrinis: q; nulla futuri sæculi tradi possit similitudo.Ideo nō videtur finaliter q; possit euāgelio cōtradicere:qd paradisum itellectualiū & sapientū/visionē dei & eius sapientiæ seu CHRISTI asserit.Ideo alchoran alibi/eos qui i inferno sunt:priuatos ait discretione & sapientia.Etiā alibi/enumeratis oībus quæ i hoc mūdo vidētur & q̄ sæpe promittit paradisum itrātibus:addit q; bona futuri sæculi his oībus sunt meliora/quoniā istud sæculū in cōparatione ad illud futurū nihil sit.Vnde sicut p similitudinē cruciatus ignis sensibilis pœnā eorū qui dānati sunt describit:ita per aquā & fontes vitā saluatorū.nō tamē cōplete itellectualē fœlicitatē describit secūdū Auicēnam i metaphysica sua.nam licet esset de lege arabū:affirmat mahumet corporalē fœlicitatē describere/& q; itellectualis/illa multo excellētior/per sapientes melius describatur.Sed alchoran/licet

minus extẽſe/perfectam fœlicitatẽ ſapientũ ponat in notitia dei & ſapientiæ quæ eſt filius dei ſecundũ præmiſſa:quẽadmodũ & euãgelium ex CHRISTI ꝑfectiſſima doctrina. Præterit enĩ iſte mundus cũ concupiſcẽtiis ſuis. illa vero quæ futuri & perpetui mundi ſunt:habẽt ſe ad iſta huius mundi ſicut ꝑpetuum ad corruptibile. Vnde notitia ſeu viſio dei patris & ſapientiæ eius paſcit immortaliter intellectum:quia ſapientia eſt immarceſſibilis/vt liber ſapientiæ docet.

¶Inuectio contra alchoran. CAP. XIX.

ADuerti dũ legerẽ alchorã:quomodo ſæpiſſime fit mẽtio de die tremẽdi iudicii/paradiſo/& ĩferno/& ſemp varie & p ſimilitudines. cũ aliter id quod nunq̃ ĩ conceptũ hominis intrauit deſcribi non poſſit:niſi coniecturaliter ad ſenſibilia quæ ĩtelligibiliũ imagines exiſtunt. & quia ita vidi per varias ſimilitudines regnũ cœlorũ ſignari ĩ euãgelio & veteri teſtamẽto:intra me admittebã poſſe illa/pia ſequaciũ libri interpretatione/excuſari. Verũ poſtq̃ legi ibidẽ caſtitatẽ in virgine MARIA & ĩ Iohãne Zachariæ/& generaliter ĩ oĩbus laudari/& ꝙ concubitus in tẽplis prohibetur/& lotio poſt ipſum ꝑcipitur ante orationẽ ob eius fœditatẽ/ꝙꝙ mundicies deo grata ſit/ac ꝙ deũ vidẽt boni & cũ ipſo ſunt in paradiſo/ & ꝙ deus ipſos maxime amet/& eis id qđ maximũ eſt retribuet/ac ꝙ ipſum maximũ ſimpliciter non ſit niſi gaudiũ ſempiternũ & incorporeũ:ſtupebã de eo ꝙ ſæpe de puellis/& earũ papillis/& beſtiali cõcubitu ĩ paradiſo totiẽs replicauit/dicẽs ca. lxxxviii. illã eſſe optimã dei remunerationẽ credẽtium/& verecũdabar illa turpia legere intra me dicẽs. Si mahumet adſcribit deo hũc librũ plenũ turpitudine/aut ſi ipſe ſcribit & deo auctoritatẽ tribuit:miror quomodo ſapientes & caſti virtuteꝗ ꝑditi arabes/mauri/ægyptii/perſæ/afri/& turci qui illius legis eſſe dicuntur/Mahumet pro propheta habeant/cuius vitã nemo ſequi poteſt:qui ad regnũ cœlorum anhelat vbi non nubẽt/& ſimiles angelis ſunt:vt CHRISTVS docuit. Nã tã turpia ita turpiter nemo loquitur:niſi plenus omni tali turpitudine. Ex abundãtia enĩ cordis os loquiť. Et hoc verũ eẽ patet ex cap. xlii vbi dicit deũ voluptates etiã illicitas aliis/iuxta ꝓhibitionẽ q̃ poniť vii. cap. alchoran ĩ fine/& voluntarias quaſcunꝗ/ei ꝓmiſiſſe. & ꝙ iuramẽtum licitũ factũ per ipſum ne adulteraretur cũ Maria chriſtiana iacobina ꝑceꝑiſſet deleri. De quo loquitur ca. lxxv. in prĩcipio contra illa quæ alibi de dãnatione adulterorũ & periurorũ dicit. Ipſe enĩ in ca. lxxvii. periuros qui ob ſui ſaluationẽ iurarunt:eſſe dãnatos affirmat. Quomodo igitur nõ veretur deum blaſphemare:cui aſcribit periurium præcepiſſe/vt adulterium continuaretur per ipſum? Probant & hoc plura quæ circa mulieres permiſit. vt illud cap. iii. Mulieres vobis ſubiectas penitus:pro modo veſtro vbicunꝗ volueritis parate. Et cap. viii. tot permittit vxores quot quiuerit quiſꝗ ſubiugare ſeu caſtigare. Et cap. ix. ſic dicit. Liber hic vobis cœlitus miſſus/licitũ atꝗ tenẽdum hoc vobis ſtatuit:vt pecuniis veſtris caſtas mulieres eis ꝓbendo ducatis. Itaꝗ taliter veſtris factis:qđ deinceps placuerit/ruboris atꝗ timoris expertes agite. Etſi reperiať Dauid exceſſiſſe in nũero vxorũ/aut alios poſtea ſanctos:hoc non excuſat Mahumet/qui via legis ĩdulſit quaſi deo ſic volẽte/qđ priꝰ apud oẽs prophetas & legiſlatores fuit inauditũ. & eſt blaſphemia:deo hoc ĩponere qđ perfecte legi aduerſatur. Et conſideraui quomodo legi ĩ alchoran cap. lxxvi ſic præcepiſſe deũ Mahumet:vt te veracẽ comprobes. Non dic te niſi nunciũ tãtũ eſſe. Idem ĩ ca. lxxvii in prĩcipio/per iuramẽtum deus affirmat nunciũ ſcilicet ad arabes idololatras. Et ca. xxvii. Tuæ qdem linguæ nullã facultatẽ indulſimus:niſi vt deũ timẽtibus/nunciũ gaudio plenum & caſtigamẽ incredulis nunciet. Et ca. xxxii Dicito.

mihi nihil iniunctum est nisi solũ deum adorare/nec illi participẽ æstimare : cui me cõmendo/& ad ipsum redibo.Si hæc vera sunt:cur nõ seruauit?cur aliis sibi non iniunctũ iniunxit?Cur ca.lxxvii.se doctorẽ gẽtium nominauit: q secũdum p̃missa nũcius ad arabes idololatras fuit.Etsi de his sibi non cõmissis intromittere nullatenus præsumpsit:dic Mahumet cur loqueris contra euãgelium & vetus testamẽtũ/ & nouam legẽ/& librũ docere tẽtasti:quasi hæc tibi cõmissa fuerint? Quãdo fateris tuæ linguæ non esse facultatẽ concessam:nisi vt nuncies deũ timentibus/nunciũ gaudio plenũ/& castigamẽ incredulis:ĩ his facile tibi & cuiq; creditur. Hoc enĩ quisq; dicere & nunciare potest:cũ sit verũ.& a deo vero:omne est verũ.a deo te potestatẽ hæc dicẽdi habere:tibi & omnibus dicẽtibus facile credi potest.In aliis vero quomodo loqui p̃sumis:cũ tibi non sit a deo/nec iniunctum nec indultũ? Et si dicis:cur tibi credã/quãdo deo non obedis?vtiq; excusabilis es:nisi varietatẽ immutabili deo vt soles tribuas/vt sic blasphemãdo euadas.omnipotẽs tamẽ deus inter omnia illa spurca & vana/& sapiẽtibus etiã arabum abominabilia/talia etiam ĩseri voluit:ĩ quibus euangelicus splẽdor sic lateret occultatus/q; sapiẽtibus diligẽti studio quæsitus/seipsum manifestaret. Tanta eteni est lux euãgelica : q; sine ipsa nihil apparere potest verũ & clarũ.sed om̃e dictũ & scriptũ illa luce carẽs quæ dicit/ego sum lux mũdi illuminãs omnẽ hominẽ venientẽ in hunc mundũ/vt qui sequitur me non ambulet ĩ tenebris: est obscurũ/inordinatũ/tenebrosum/mortiferũ/& intellectuali naturæ abominabile/licet bestialitati & animalitati quæ est de hoc sensibili mundo sapida videatur.

CRIBRATIONIS ALCHORAN R.P.NICOLAI DE CVSA CARD. SECVNDI LIBRI FINIS.

CRIBRATIONIS ALCHORAN R.D.NICOLAI DE CVSA. LIBER TERTIVS.

¶Q; alchoran fide vnius dei salua:omnibus blãditur CHRISTVM tamen præferendo. CAP.I.

Portet vt qui alchoran legit:aduertat quomodo salua fide quæ est/non est deus nisi deus/nulli ĩtendit contradicere.Ideo ita variat ea vbi dissensiões esse sciuit:vt quisq; aliquid grati reperiat cuiuscũq; hæresis aut sectæ fuerit. puta sæpe dicit:q; ĩter mortẽ & resurrectionẽ cuiusq;/vix hora ĩtersit/ne de statu animarũ ante iudiciũ opus sit dubitare.tamẽ etiam ĩterserit aliquas ĩ amœno loco fontib⁹ referto/medio tẽpore locari.vt de CHRISTO & virgine MARIA cap.xxxii.scribit. & iustis ob deũ interemptis: quos viuere ĩ deo asserit.Sic etiã dicit aliquas vsq; ĩ diem iudicii igne cruciari:eodẽ cap.xxxii.licet nullas dicit ĩ paradiso vel ĩferno ante sententiã iudicis ĩ die finali reperiri.Hæc ita ambigue scribit: q; contrarias doctrinas hæreticorũ & recte sentientiũ de animabus defunctorũ ante iudiciũ fouere videatur:sic nititur ĩ omnibus facere opinionibus. Nã de regno cœlorũ non dicit quicq̃: sed de paradiso sæpissime loquitur acsi de paradiso terrestri ĩtenderet.& q; ad locũ vnde eiectus fuit Adam:homo post diem iudicii fidelis & meritus restituetur/ibi perpetuo mãsurus.tamẽ ne christianorũ paradisum scilicet regnũ cœlorũ negligere videatur;duas ponit ĩ certo loco paradisos/& gradus ĩ ea plures.& ĩ paradiso aliquãdo illa reperiri affirmat quæ christiani credunt ĩ regno cœ-

lorũ haberi: scilicet vitã æternã. Sic dicit cap.xxv.Res mundana cito: diuina nunq̃ peribit.secundũ optimũ modũ suorũ operũ quęq; deus remunerabit: vitam tribuẽs æternã siue vir fuerit siue mulier.Ecce æterna vita est diuina: quæ in regno dei cœli habetut / & per christianos expectatur.Sicut etiam dicit ca.xviii.Tandẽ omnes obseruatores diuinorũ præceptorũ: plenũ gaudium atq; perpetuum sortiẽtur. Hoc autẽ non potest esse: nisi apud deum q̃ habitat ĩ cœlis. Dicit etiã ca.xxvi.bonos assequi paradisum: vbi de diuina substãtia eis tribuet.ita facit de cunctis.Vnde allegat deũ eodẽ ca.xxv.sibi sic dixisse.Hunc librũ non alia de causa tibi cõmisi: nisi vt hominib⁹ suas contrarietates exponas.Iterum ĩ eodẽ ca.loquitur.Te misimus: vt ipsius Abrahæ legẽ sequaris / nusq̃ digrediens ne sis ĩcredulus.Sabbati qdem custodiam non iniunximus: quia inerat contrarietas atq; dissensio / quas deus futurus iudex discutiet. Et alibi illũ aliis p̃fert: q credit prophetis / & ĩter eos non discutit.vt cap.iiii.circa finẽ.& ca.xi.sic dicẽs.deo suisq; legatis inobediẽtibus & ĩter eos discutere volentibus seq; parti non toti / sicq; rectã viam assequi putãdo credere confitẽtibus: velut ipsius veritatis ĩcredulis / malum atq; contẽptum ĩgeremus.credẽtibus autem p̃dictis nec inter eos discutientibus: mercedẽ innumerã pius veniæ largitor deus tribuet.Ecce quomodo ĩ contrarietate & discordia cuilibet legato dei dicit credẽdum.ita q̃ nullius opinio particulariter sit sumẽda: imo discussio ad deũ ĩ iudicio remittẽda. Hoc modo sæpissime loquitur: dubia legũ & prophetarum ad illũ diem veritatis esse remittẽda.sed quia dicit successiue & pedetẽtim alchoran venisse / vt ca.xxvi.ait.Ideo est cõsiderãdum ante hoc cap.xi.scilicet cap.iii.discussionẽ ĩter prophetas factam.& CHRISTVS ibi legitur omnibus suprapositus / quare ĩ dubiis CHRISTO stãdũ: qui dicebat se non venisse soluere legẽ sed adimplere.Ac q̃ omnia quæ scripta erant in lege & prophetis: de eo fuerunt.Vnde cum CHRISTVS sit finis & conclusio legis & prophetarum omnium qui prophetarunt aut prophetabunt: quando eius determinationi statur / omnium prophetarum discussioni statur

¶Q; Mahumet ignorauit quid agendũ & sentiendũ: & nil firmiter assertũ reliquit.

CAP.II.

QVod ipse autẽ Mahumet non sit primus fatetur cap.lv.dicẽs.Ego non sum primus nuncius: nec scio quid mihi seu vobis gerẽdum sit.diuina mandata tamẽ explanabo.quæ licet ibi sint / hocq; testificẽt plures filiorum israel credẽtes illis: vos minime creditis. Ecce qualis est Mahumet propheta / ignorãs quid sibi gerẽdum & aliis: nisi ea quæ prius præcepta fuerunt / allegãs pro se Iudæos in testes / scilicet ipsum diuina priora p̃cepta testamẽti explanare.Dicit etiã eos qui præcepta Moysi sequuntur: assequi beatitudinẽ.Aliquãdo autẽ Iudæos omnes damnat: quia resurrectionẽ non credunt / CHRISTVM nõ accipiũt.Sic christianos CHRISTVM sequẽtes saluos dicit.Alibi vero tam Iudæos q̃ christianos / quia vtriq; deo filium tribuũt ĩcredulos ait.licet de Iudæis hoc non sit verũ: q̃ deo filium tribuant. Omnes autem ĩcredulos sæpissime dãnatos affirmat.Sic ca.xlix.dicit.Firmatum est dei verbum super ĩcredulos: quoniã perpetuum ignẽ inibunt.Sed ca.li.dicit.Incredulos forsan deus omnes confundet: forsan multis veniã dabit.Sæpissime etiã dicit omnes aĩas redire ad corpora ĩ resurrectione.In ca.xviii.dicit sic.Morientibus / mortis hora / cæteris hora sopitionis deus aĩas extrahit. qbusdam reddẽs eis ad horã scitã / quibusdã nunq̃.oĩa pro suo velle faciens: qđ mirãdum est sapientibus.Alibi angelos dicit aĩas e corporibus extrahere.sic resurrectionẽ generalẽ quã pene ĩ omni / ca.repetit ĩ dubio dimittit: quãdo ait qbusdã aĩas extractas nunq̃ reddere.Ob hoc nihil cer

ti apud ipsum manet:nisi ꝙ vnus est deus creator vniuersi. ideo solū fidē vnius dei sæpissime asserit de necessitate salutis.& demum etiā de hoc dubitās:resoluit omnē necessitatē ad hæc verba.Non est deus nisi deus:& Mahumet est nuncius eius.& ad dunt:sui/magnus.Deū nemo dicit paruum:qa magnitudinis eius non est finis. Nec quisq̄ dicit hoc falsum.s.ꝙ deus sit deus.Etiā idololatra plures deos colēs: hoc verū fatetur deum scilicet esse deū.quia per se notum.Nullus igitur:incredulus nec fuit/nec erit. Sed q̄d addit.& Mahumet est nūcius eius.si itelligitur ꝙ sit nuncius veritatis scilicet illius propositionis per se notæ:non est magnū.semp enī verū fuit de eo & quocunq; alio/verū nuncium esse q hoc nūciaret.Aliter autē hoc credere scilicet ꝙ Mahumet sit nuncius dei:non potest esse necessitatis.Nam fuit tēpus ī quo hoc fuit verissimū scilicet non est deus nisi deus:& falsum fuit ꝙ Mahumet fuit nūcius eius. quia nondū natus erat.Si igitur tunc per fidē illā/non est deus nisi deus saluabātur hoc credētes:ita necessario oēs omni tēpore/hoc tantū credētes.nec tēpore eius erat necessariū:ꝙ oēs saluādi crederēt Mahumet nūciū dei/cū ipse fateat̄ se nūciū ad arabes & suā nationē missum.neq; arabes tenebant̄ ei credere ꝙ esset nūcius dei ad eos: qñ nō venit cū miraculis & virtutib⁹ talibus q̄ ī ipso dei verbū esse testificarent̄.sed cū sine potestate miraculorū cōpareret/& cōmunē peccatorū vitā ageret/fuissetq; idololatra vt alii venerē colēs: nō mirū si ei opposuerūt/quomodo per aliquē deorū offensus/vt se vindicaret se nuncium dei finxisset.vt ca.xx.alchoran. Alibi cap.xxx. opponebāt ei:quomodo ipse homo eis similis esset/cū arte magica eos accessisset.cuius volumen:vel somniū vel fictitiū esset.Et talia multa per ipsum allegātes:quæ nō potuit aliter soluere/nisi ꝙ ca.xxix.dixit.Inquiunt si diuinis cū virtutibus aduenisset:nonne testimoniū de prioribus libris attulimus.Ecce adducit ī testimoniū priores libros:scilicet euāgeliū & testamētum.Dicit enī ca.xvii.ꝙ mētio de eo fiat & nominetur ī testamēto & euāgelio.& ca.lxx.dicit CHRISTVM p̄dixisse nūcium post me venturum Mahumet nomine denuncio:quē mēdaciter magū dicēt.Ecce omne testimonium ꝙ Mahumet sit nuncius dei.Sed cū penitus sit falsum:constat nihil verū manere nisi hoc solum/non est deus nisi deus.

¶Cur dicuntur saluati credētes alchoran:& ꝙ gladius est magister.

CAP.III.

POstq̄ Mahumet vidit se deficere ī veritate/& mēdacia quæ ex testamēto & euāgelio allegabat rudi ignorāti populo nō posse diu occultari/christianis & Iudæis hoc verum negātibus/cum nec ī ambobus nec ī altero librorū allegatorū mētio fiat aut nominetur Mahumet:ad arma se trāstulit/& populo dixit. Iussit deus gētes me gladio expugnare:donec testificētur/ꝙ nō est deus nisi deus/& ꝙ ego sum nuncius eius.ꝙ si hoc fecerit:confestim saluabunt sanguinē & pecuniam suam.Terrore igitur percussi:multi mādato paruerunt/& salui facti sunt a sanguinis effusione/& rapina/& nominabantur saluati seu musselmāni.Et attēde quomodo sæpe se solum natiuum arabū nuncium:qui prius prophetā non habuerunt asserit.Deīde generaliter dicit ī ca.prophetarum deum dicere. Non misimus te nisi ad vniuersitatē gētium:ī hoc/vt ī aliis/contradictionē deo suo tribuens.Et demū postq̄ multi accesserunt:dimisso ꝙ esset nuncius dei/fecit p̄conisari qcunq; dixerit/nō est deus nisi deus/ītrabit paradisum.Et vt arabes seruare dicuntur:tunc ītentio Mahumet erat/confessionē faciens paradisum ītrare/etiam si fornicatus/latrocinatus/& alia peccata fecisset/qa fides saluaret.deposuit igitur mādato dei sui ca.lxxii.de titulo legationis nomē dei.Sic enī ibi scribitur.vt verax comproberis:nō te nisi nūcium

tantū dicas. Sic Mahumet qui se dei nunciū noīauit: repræhēsus a deo suo se solū nū ciū dicere debet. & quia non est illi visum ꝙ cōueniret ītentioni præconisare/nō est deus nisi deus/ & Mahumet nuncius: ideo dimisit totū de nuncio. sic ad eos veniētes per eleuationē vnius digiti professionē vnius dei faciunt: qđ dicunt sufficere. Est igi tur vltima resolutio probationis omnium quæ ī alchoran leguntur: gladius. Sic enī in cap. prophetarum ī alchoran scribit/ de Mahumet. Dixisti somnia/ & blasphemias concinasti/ vel forte poetizas. venias saltē cum miraculo vno: queādmodū nūcii prio res. Respondit. Destruximus īquit deus ciuitates ante eos quæ non crediderunt. nec etiā vos miraculis crederetis: nisi per gladium. more suo deū iussisse: dicēs violentiā hoībus īferri. faciēs deum quē sæpissime scribit coactionē & violētiam talem sibi īhi buisse: mutabilē/ varium/ & mēdacem. de quo post hoc subiungetur.

¶Q₂ deus alchorā videatur deus absolutus. & deus alius de quo loquitur rebus sit immersus.

CAP. IIII.

NVnc īquiramus quis sit deus alchoran. nā ait sic deus Mahumet cap. xxiiii. Nos itē hominē de terra & luto (diabolo prius ex igne pestifero creato) plasmauimus: cū me plasmaturum hoīem de luto & eidē aīæ meæ portionem ī sufflaturum: angelis ītimaui. & ca. xxvi. perquirētibus cuius sit aīa: dic dei. q tibi nō nisi paucam īde sapientiā tribuit. & xxx. cap. vbi de Iohāne Zachariæ loquitur: dicit deus ꝙ aīam suā ventri matris īsufflauit. & illā filiumq; suum: manifestum miraculum fecit. cap. xxxi. ait. deus hominē de luto plasmauit posterosq; suos ex humore fragili: eidēq; de suo spiritu īsufflans. & cap. xlvii. deus dixit angelis se facturū hominē de luto. illi itaq; q̄ optime composito: de nostro spiritu īsufflauimus/ eidēq; iussu nostro p̄ter beelzebuth recedētem & īcredulum oēs angeli se humiliabāt. qui quæsitus cur ī deum īsurgeret: nolēs se humiliare respōdit. Ego qdem igneus: illo luto melior sum. Et ca. xxvi. dicit deus. credētibus/ hocq; promerētibus: cū eorū facta mihi grata/ paradisum tribuāt/ his & illis de diuina substātia quæ minime parua est largiturus. Ex his patet quomodo deus qui ī alchoran loquitur noīat alium deū. Dicit enī. dic ꝙ sit dei: non nostri vel mei. Si igitur deus q loquitur ī alchoran est deus deorū/ & deus de quo loquitur est alius deus/ cuius dicit esse aīam/ & q aīam suā distribuit hominibus/ & diuidit suā diuinā substātiam sibi gratis/ & suum spūm īsufflat ī ventres prægnātium: vtiq; deus alchorā est absolutus & īparticipabilis. & deus de quo ille deus loquitur est imersus rebus & diuisibilis. igitur & corporalis. & ita cum omnis aīa mortē gustabit vt dicitur ī alchoran ca. xxxviii. & aīa sit ipsius quæ est & omnium: ipse mortalis est. Sic angeli & dæmones corporeæ & igneæ naturæ erunt. Et si deus habet aīam & hoīes: igitur & angeli vt fatetur ca. xlv. Et ita aīa angelorum est aīa dei ipsis cōmunicata. & deus ille erit naturæ creaturarū. & oēs creaturæ rationales erunt naturæ illius dei: cum ī ipsis natura illa dei sit cōtracta. & ita erit forma cuiusq; & pars cōpositi/ dās esse cuilibet. & non est ille deus creator q ex nihilo creat: sed ex seipso oīa format. ita est hyle seu materia. Sicut enī ex sua aīa aīas/ & suo spiritu spiritus: ita ex suo corpore corpora/ & suo esse oīa quæ sunt/ & ex suis alis alas angelorū/ vni duas/ alteri quatuor/ vt quodā loco alchoran de illis alis dicit. Verum si dicis aīam esse dei summi & creatoris vnici/ & ꝙ deus ille ī alchoran loquēs/ dicēs ꝙ aīa sit dei/ loquatur de se deo/ scilicet vnico oīm creatore: tūc aīa eius erit etiā deus/ cū nihil sit dei nisi deus. Igitur oīs creatura formæ ītellectiuæ: erit deus & creatura: deus secundum spūm seu formā: & creatura secūdum corpus ī vnitate hypostatica. Et cum CHRISTVS habeat aīam dei nō secundum portionē aliquam/ nec appro-

priate sed proprie: vtiq; ipse erit proprie deus & creatura. hoc est plenus & pfectus deus: sicut plenus & pfectus homo. Non sic aliæ creaturæ rationales: quoniam ĩ illis aĩa dei est partialiter / ĩperfecte / & ĩproprie / ideo non dicuntur proprie deus & creatura: sed ĩproprie sic dici possent. solus vero CHRISTVS proprie. Hoc qdem necesse est fateri: q alchoran acceptat. Vnde patet q CHRISTVS est pfectio absoluta intellectualium creaturarum: de cuius plenitudine oẽs participãt. In CHRISTO igitur capite / oĩs creaturæ est pfectio: quæ nec potest esse maior nec minor. qa est omne id quod esse potest. in aliis autẽ creaturis: est pfectio quæ potest esse maior & minor. Est enĩ CHRISTVS vt valor auri ĩ auro puro: & aliæ creaturæ ĩtellectuales vt valor auri ĩ aliis metallis. quorum vnum plus habet de valore auri: & aliud minus.

¶Q deus alchoran videatur minor oĩbus rebus & seruus Mahumet / atq; eius conceptus. CAP.V.

SEd quomodo hoc stabit: quãdo deus alchoran iurat per dominũ oriẽtis & occidentis. Per hoc enĩ apparet / q deus q loquitur ĩ alchoran recognoscat alium deum superiorẽ se & dñm oriẽtis & occidẽtis se maiorẽ. Nõ erit igitur deus supmus & absolutus. ĩmo iurat p calamum / ficum / culicẽ / & multa similia quæ sunt creaturæ. deus enĩ testamẽti & euãgelii nõ reperitur sic iurasse: sed solum per semetipsum cum maiorẽ non habeat. nec mutauit modum iurãdi: cum sit deus constãs absq; mutatione. Iste autẽ deus alchoran cũ per viles iuret creaturas & nũc per illas / postea p alias: ĩconstãs & variãs / erit minor omni creatura. fit enĩ confirmatio dicti per veraciorẽ & maiorẽ: per quẽ iuratur & q ĩ testẽ adducit / vt dicto fides detur. Itẽ adhuc si aduertitur ad ca.xlii. deus alchoran: seruus est Mahumet. Ipẽ enĩ & angeli pro Mahumet orant. Loquitur deus quæcũq; ipse Mahumet loqui verecũdatur. mediator est ĩter mulieres Mahumet & ipsum: seruiẽdo ardori ĩmundissimæ concupiscẽtiæ eius / dispẽsando ob hoc contra iuramẽtum licitum / & leges atq; promissa / vt suæ voluntati complaceret / assumẽs ĩ se verecundiã & culpã atq; peccata: vt Mahumet ipse nec famã nec reputationẽ perdat. Ecce quomodo Mahumet fecit deum seruum suum: & hoc vndiq; constat. Nã cum ca.xlviii. de se Mahumet dicat. dei mãdatũ est q ipsum inuocẽ cor de puro / legẽ missam imitãdo credẽtium primus existã. aliter graue malum subibo. Deum itaq; legẽq; suã constãter imitor. & lv. cap. de se dicit. Ego vero credẽtium & deuotorum primus. Quomodo ista cõpatiuntur se cũ eo quod tu dicis: te non seruare / nec legẽ nec licitũ iuramẽtum / qa deus ĩhibuit tibi ne seruares / quãdo ĩmundum cor tuum voluptatẽ carnis legi & sacramẽto ptulit / tu ĩtroducis deum tibi sic mãdasse? quomodo es tu credẽtium & deuotorum primus: q alibi Moysen primũ affirmas? fuisti ab initio peccator & peccare non cessasti: & mortuus es ĩ domo vnius mulieris tuæ / post ĩnumeras sanguinis effusiones / prædas / stupra / & pauperũ oppressiones. Si deus tibi ĩiunxit vt virum iustum Abrahã sequaris / si es vltimus prophetarum vt asseris: quomodo es primus credẽtium & deuotorum? Nõ est igitur deus alchoran ille deus magnus: cui omnis rationalis creatura credere debet / qa omnium creator: sed est deus tuus q per te loquitur ea quę tu concipis. Omne igitur quod ĩ alchorã reperitur deum dixisse: si est verũ aut falsum / non nisi conceptui Mahumet ascribi debet. Et qa multa scripsit aut scribi fecit quæ a Sergio & Baheira atq; suis sociis Iudæis audiuit / & nõ ĩtellexit / sicut forte nec illi qui ei retulerũt: ideo ipse nõ oĩa ĩtellexit / & soli deo ascribit ĩtelligẽtiã alchorã. q vt cap.lxxxii / legitur illi ĩiunxit: vt iugiter & deuote etiã de nocte alchoran legeret. qd tamẽ contradicit illi dicto / q legendi scribẽdiq; sit inscius / alibi in alchoran posito.

¶Q Mahumet temere cõtra dei præcepta CHRISTVM ĩ Christianis ꝑsequit.
CAP.VI.

ADhuc dicito. Postq̃ deus toties tibi dixit: vim nequaq̃ propter leges inferas. ĩ cap. iiii. & ca. xv. ab ĩcredulis qdẽ nil mali seu contumeliarum illis ĩferẽs: licet illi per irã & ĩscitiã de deo male loquãtur (cuiq; nãq; gẽtium sua si bi placida / formosaq; videri fecimus) recede: ad deum autẽ cum redierint / opera sua deo pãdente cognoscẽt. & cap. xix. dicitur: ꝙ non sunt gẽtes cogẽdæ ad fidẽ. quia nisi deo volẽte nemo credere poterit: q malos & ĩdiscretos ĩ sua sorditie dimittit. Ibi de hoc plura. Et cap. lix. Nullã illis castigãdo vim ĩferas: sed tãtum illis alchoran expla na. & ĩ aliis pluribus locis. Quomodo ĩquã contra deum tuum q tibi hæc suasit: præ sumis dicere deum ꝑcepisse vt ĩcredulos capias / ĩterficias / & spolies / cogas credere / aut tributũ soluere? deo magnã facis iniuriã & cõtumeliã: apud quẽ coacta seruitia / vitia sunt. ideo vult seruitores ex sua libera electiõe sibi fideles & credulos. Tu dicis cap. xix / deũ tibi dixisse. Contradicẽtibus dicito: vt sibi sua sint negotia / tibi tua. non dicit ꝙ violẽtiam eis ĩferas. Alibi ais: tales cõtradictiones Iudæorũ / Christianorũ / & aliorum ĩ die vltima diffiniri. Alibi ĩtroducis deum te laudãtem de pietate & man suetudine. quomodo te alium facto manifestas: & dei testimonium falsificas? quid est hoc ꝙ deum tuum toties sibiipsi facis aduersari: quoties tu sentẽtiam mutasti? In ca. xxv. ais. Post fidẽ habitã: ĩcredulus vi coactioneq; factus fidẽ legẽq; corde suo retinẽs non dãnabitur. sed hæc sponte faciens. Scis enĩ christianos fidẽ vnius dei habere sine participe seu alio deo. & ideo secũdum te creduli sunt. Ideo & si coacti tibi videãtur consentire: corde tamẽ christiani manẽt. & tecũ non dãnabuntur. Cur CHRISTO in christianis ĩtantum aduersaris: ꝙ eos ꝑsequeris / quos non negas in sua lege salua ri? Fuerunt christiani ante te. & CHRISTVS possedit ĩ suis fidelibus huius mundi magnã partẽ constantissima obedientia vsq; ad mortẽ infinitorum dei martyrum. Cur ꝑsequuntur tui sequaces CHRISTVM: vt auferãt acquisitum populum? Con fortamur autẽ per euãgelium: cui post tot approbationes iniuriaris. vbi ait CHRI STVS. Beati q persecutionẽ patiuntur propter iustitiã: quoniã ipsorum est regnũ cœlorum. Beati estis cũ maledixerint vobis hoĩes & ꝑsecuti vos fuerint: & dixerint omne malum aduersum vos mẽtiẽtes propter me. gaudete & exultate: quoniã mer ces vestra copiosa est in cœlis. sic enĩ persecuti sunt prophetas: qui fuerunt ante vos. Ecce hæc est cõsolatio nostra ĩ omni tribulatione & angustia nostra: quoniã de mor te transferimur ad vitam æternam.

¶Q Mahumet credit dei præsentiam necessitare ad omnia quæ aguntur.
CAP.VII.

ADhuc dic Mahumet. Cur christianos ꝑsequeris? Si ais propter peccatum. Responde si tu credis coactione quẽ violẽtari posse vt fiat bonus: cur tunc nono ca. dicis / deum criminalia peccata nequaq̃ condonare / sed minora? Et ca. xii habetur: homines prauos ad viã rectã deus minime diriget. Et cur ais. xix. ca. deum dixisse. dei verax est verbum: qđ ĩcredulos nunq̃ conuertẽdos affirmat. Et ca. xlix. A deo / deductus ĩ errorẽ nunq̃ dirigetur. Et cap. lxvi. nullum aĩabus vestris no cumẽtum in terra perpetrabitis: nisi ꝙ ante vestri creationem in libro prænotatum fuit a deo cuncta complectẽte. Nonne ista clare ostẽdunt non posse malos per te ĩ viã rectam dirigi: cum nec deus illos dirigat? dicis tamẽ sæpe contrarium istis: vt ĩ om nibus facis. qui enim sunt tui sequaces ĩtelligunt te velle: ꝙ oĩa quæ homo facit ideo facit / quia sic deus faciẽdum ꝑnotauit. non solum ꝙ deus omnia futura ꝓuiderit: sed

ꝙ præuisio necessitet. qđ est penitus erroneum: & tollere omnes leges & iudicia/pṁia & pœnas. Sed quia deus in æternitate omnia videt simul/quæ sunt in tempore successiua: tunc simul videt natiuitatem & mortem / & omnem hominis intermedium cursum. & hæc visio non necessitat. sicut cum te video cadere: non cadis ideo quia te video cadentem/sed quia tu cadis:te video cadētem. Videt igitur deus omnia/& quæcunꝙ agit homo:in æternitate sciens cuncta/iudicium iustum faciens secundum opera bona & mala quæ homo in tempore facit. & apud ipsum æternaliter præsentia sunt. Adhuc dicito. Quid vis vt faciat credulus quem ad alchoran remittis:cum nemo vt dicis ipsum intelligat nisi solus deus/& sapientes diuinā scientiam habentes. & huius contrarium etiam asseris. scilicet alchoran/clarum & facilē. quis ista capiet? Et ita omnia inuoluis per contradictiones & varietates ꝙ argumentum illud:quod pro alchoran facis cap. ix. concludit. Ais enī. nisi dei esset. contrarietates multas contineret. Ideo cum sibiipsi toties contradicat:vtiꝙ ex deo esse non potest.

¶Q꞉ finis operis Mahumet:fuit sui exaltatio.

CAP. VIII.

SEd visus es mihi o Mahumet:prætextu religionis/dominandi potētatum quæsiisse/omnia enim in gladium resoluis & gladio saltē ad tributum peruenire. Persuasisti quēlibet in sua lege saluari posse/ac ꝙ deus fidelium constātiam diligat/variantes vero nequaq̄. Deinde accipis gladium/quasi illos velis ad veritatem compellere:quos animasti constantes manere. sed das optionem ipsis : vt vel varient vel tributum soluant. Quis non ītelligit finem tuæ religionis/zelum & ritum tuæ legis tātum ad hoc tendere:vt domineris? Tributo enim:quis deo & tibi satisfacit. Nō erat alia ītētio tua:q̄ ꝙ deo & religione mediis magnus esses. nunq̄ credidisti ea vera/quæ fingis dei præcepta:quia non seruasti ea. Nonne deum facis asserere ī alchoran Christianos tuos meliores amicos q̄ Iudæos? Et alibi persecutionem quam quidam in Christianos exercuerunt detestaris:dicens quomodo deus confortauit eos. cap. xxxix. in principio a gentibus in terra propinqua pessimaꝙ Christiani superati:post nouem annos earum victores per deum cuius sunt prima postremaꝙ mandata/facti sunt. Ex illis non videtur te aliquibus inimicitiis seu legis tuæ ratione Christianos illos persequi:sed solo dominandi appetitu vim ipsis intulisti/ & tuis successoribus tale exemplum reliquisti/vtiꝙ pessimum valde. eundem enim dominādi animum habentes:vbiꝙ Christianos persequuntur. Sed Christiani:dei dono/demum suos victores superabunt.

¶Q꞉ Mahumet nunc scribat CHRISTVM deum & hominē:nunc hominē tantum. sic nunc singularē deum:nunc pluralē.

CAP. IX.

DE CHRISTO etiam sæpe alchoran talia dicit:quæ ipsum diuinæ naturæ consortem concludunt. Nam fundamentum ponit : miracula diuina esse. CHRISTVM autem miracula super omnes fecisse approbat. & nō solum illa quæ in euangelio continentur affirmat:sed etiam quæ in aliis libris (qui quoniā occulti sunt ob auctoris innotitiam:apocryphi nominantur) allegat vt est de creatione auiū viuarū ex luto/& plæraꝙ alia quæ CHRISTVM diuinæ naturæ fuisse concludunt. Habere enī generalē omnium miraculorū potestatē:diuinū est. Sic enī IHESVS se MESIAM probauit/quādo Iohannes zachariæ ex vinculis duos ad ipsum misit interrogando/tu es qui venturus es scilicet MESIAS: an alium expectamus? respondit IHESVS. Euntes renunciate Iohanni quæ audistis & vidistis.

Cæci vidēt/claudi ambulāt/leprosi mūdātur/surdi audiūt/mortui resurgunt/pauperes euangelizantur: & beatus qui non fuerit scandalizatus in me. Ecce quomodo IHESVS respondit/per opera seipsum esse illum MESIAM expectatum: quē Ioannes his auditis non hæsitaret dei filium esse/cui spiritussanctus in iordane testimonium perhibuit. Sic etiā alchoran ipsum ad consortium diuinæ naturæ nititur eleuare/quando dicit: omnibus prophetis quantuncunq; deo familiaribus & proximis CHRISTVM supraponi. vtiq; qui etiā altissimis prophetis supraponitur: inter illum & diuinā naturā nihil mediat: cum nullus eo proximior deo dari possit. Dicit etiā alchoran deum bonos homines inhabitare: & CHRISTVM maxime bonū/seu optimum omnium asserit. ipsum igitur deus maxime inhabitat: ita ꝙ perfectissime cum omni plenitudine/adeo ꝙ natura humana est diuinæ naturæ ipsum inhabitantis summo gradu vnionis vnita/quā hypostaticā siue personalē vocamus. vti in homine corpus vnitur animæ: seu animalis natura vnitur ītellectuali naturæ. quapropter inter naturā humanā & diuinam: ipse CHRISTVS est mediator. & talis/ꝙ sicut inter ipsum & homines nihil mediare potest propter idētitatem naturæ humanæ ipsius & omnium hominum: ita etiā inter ipsum & deum nihil mediare potest. propter identitatem naturæ diuinæ dei & ipsius. Et q̄uis alchoran talia de CHRISTO dicat per quæ sapientes ista facile elicere possunt: tamen alibi variat/ & illa de CHRISTO dicit/quæ videtur in CHRISTO consortium diuinæ naturæ negare. quādo ait MARIAM virginē eius verā matrē: & ipsum cum matre vsum fuisse humanis cibis & comestibilibus / cum tamen alibi ponat ꝙ deus nihil comedat / & dicat etiā ꝙ deus sit CHRISTI dominus & superior/qui eum & matrem posset si vellet annihilare/sicut alias creaturas: & ꝙ non sit nec deus nec filius dei / nec concurrens aut particeps. & talia dicit: quæ prioribus dissona videntur. quæ tamen si sibi ipsis non contradicunt: necesse est vt ītelligātur modo quo ꝓmisimus scilicet CHRISTVM non esse alium deum/licet eiusdem diuinæ naturæ cum omnium creatore. Sic & de vnitate dei sæpissime repetit vnum solum deum creatorē esse: & tamē pluries ī opere creationis/& aliis in alchoran loquitur diuinitas pluraliter/scilicet nos creauimus hominem. quæ tamen singularitas & pluralitas si sibi etiā non contradicunt: ītelligere oportet vt prædiximus/scilicet ꝙ trinitas seu pluralitas quæ exprimitur per nos creauimus/non sit in numero seu ī plurali numero affirmanda/sed in singulari quæ est vnitas. Pluralitas enim/etiam apud grammaticos non est pluralis numeri: quia singularis vnitas. Ita etiam apud theologum: pluralitas est in vnitate simplicissimæ diuinæ naturæ. & ideo nō est nisi ipsa singularis & vna deitas/q̄ deus: quemadmodum breuiter in præcedentibus tetigimus. Et hoc videtur dici in alchoran xxxii. cap. in fine. Inhibet enī ibi īuocationem alterius dei dicēs. quia apud deum solum: totus est illius numerus.

¶Q̄ Mahumet continue variat: vt in exemplis. CAP. X.

Dicit ī cap. septem dormientium: quo modo quisq; ī secretis & occultis dicere potest quid sibi videbitur/quasi ī hoc non sit repræhēsibilis. ideo ī recitatione opinionum diuersarum etiā contrariarum: modo vnā/ postea aliam amplecti videtur. Omnia autem reputat occulta ī quibus prophetæ & eorum libri eis (vt asseritur) dati non concordāt: præceptis a deo datis cuilibet separatim exceptis. nā illa obseruari debere per eos quibus facta sunt: fatetur. In eo autem ī quo cōcordāt omnes prophetæ secundum ipsum/a propheta Abraham incipiendo vsq; ad ipsum: est fides vnius dei creatoris/iudicis ī die resurrectionis / quā resoluit ī verba

ista.non est deus nisi deus.Sine qua fide vt asserit:nemo saluatur. q̄ si quis simplici-ter sic crediderit/& legem sibi datā per prophetā seruauerit:paradisum possidebit. si non crediderit:nisi deus veniæ largitor indulserit/condēnabitur æternaliter.si ve-ro crediderit & præcepta legis non seruauerit/ĩpœnitēsq̄ fuerit:condēnabitur.pœ-nitens vero ante mortis articulum:a datore veniæ misericordiā consequetur. Hæc esse videtur intentio:vt supra dictum est. Videtur tamen varie loqui de trāseunti-bus de vna lege ĩ aliā.Dicitur enī sic in primo cap.Sciendum autē generaliter/quo-niā omnis recte viuens/iudæus seu christianus/seu lege sua relicta in aliam tendens omnis scilicet deum adorās boniq̄ gestor:ĩdubitāter diuinum amorē consequetur. & infra.Omnis vero peccator/culpæ culpā accumulās : igne perenniter combureť. Dicit omnis generaliter:etiā sua lege relicta ĩ aliā tendens.Cap.vero.iii.dicit.A tua lege desides/absq̄ intermissione tuæ genti bellum ĩferent:vsq̄quo eā ad suā legem si possibile sit conuertāt.tuā autem propter aliā mutans & in ea manens:hic & in alio sæculo reus igne ĩdeficiente peribit.Ecce cōtra hoc qđ primo generaliter dixit:nūc excipit homines suæ legis/scilicet q̄ illi in alia lege non saluētur.Et contra illud iiii. ca.sic dicit.Vim nequaq̄ propter legem ĩferas:cum recta prauaq̄ via patefactę sint. Non credens ĩ idola sed in creatorem:mādatis dei sapientis & audientis & omnibus eum adorātibus propitii e tenebris ad lucem perducitur. Incredulus autem cōtra-rio:distrahitur igne perpetuo cruciandus.Hoc dictum cum primo concordat: sine exceptione generaliter loquens.Sic.v.ca.dicit.Credentes quidem in deum peccato-rūq̄ suorum veniā postulātes/& ab ignis feruore liberationē/abstinētes & veraces/ orationibus ĩsistētes/ & eleemosynarii/deo teste & angelis atq̄ scientibus q̄ vnum so-lum deum ĩcompræhensibilem & sapientem creatorem esse fatētur / corā quo nulla lex probabitur/nisi tātum hominū sese totos suaq̄ negotia deo vouētium:paradisi gaudio perfruentur.Ecce quomodo generaliter loquitur sicut in primo cap.Simili-ter dicit xii.cap. Omnes qui ĩ deum crediderint/& iudicii diem expectātes benefece-rint:nihil timeant.Cap.xxxvii.aliter dicit/scilicet tu librū videlicet alchoran ex in-sperato tibi missum habens/ab illius mādatis nequaq̄ vlterius digrediaris:ne sis in-credulus/aut ĩcredulorum adiutor.Et ca.xli.Quis deterior:q̄ post nostrorum præ-ceptorum perceptionē delinquens vel recedens?Iam per Moysen librum filiis israel tradidimus:quem sequentes penitus indubitanter deo coniungentur.Ecce introdu-cit deum illa dixisse:quasi quisq̄ legem dei quam recepit tenere debeat/alioqui ma-lus reputabitur.Et quia christiani plus aliis legem secundum ipsum variant:eos le-gem variantes/sæpe ignominiose appellat.Secundum igitur hoc dictum non solum de lege eius existēs: sed nec Iudæus/nec Christianus sine transgressione & peccato le-gem semel aceptam mutare potest.Ait enim alibi:deum fideles & constantes in sua lege plus aliis diligere.Iterum dicit cap.xlviii. Omnis quidem deum timens & cre-dens/ac faciens in hoc mundo:diuinam misericordiam assequitur.Et apertius cap. li.sic dicit.Præcepta quoq̄ legum & mores/sicut Noe & tibi ac Abrahæ & Moysi ac CHRISTO patefecimus:nunc docemus.illis ergo adhærete sicut lex præcipit: nec illis controuersantes/nec ab illis discedētes.Ecce aperte fatetur non velle præceptis legum & morū præteritis prophetis patefactis contradicere/sed illa docere:& ideo illis præcipit adhærere/& nequaq̄ ab illis vt lex præcipit discedere. Alibi ait Chri-stianos & Iudæos incredulos:& omnes tales damnatos.quis potest ex his : solidi ali-quid elicere?

¶Contra id:q̄ lex alchoran sit lex Abrahæ. CAP.XI.

SEd dicito Mahumet:credulitas est necessitatis:tibi autẽ ais a deo reuelatũ: vt legẽ Abrahæ sequaris/nõ declinando ad dexteram vel ad sinistrã ne reperiaris incredulus.quomodo præsumis dicere legẽ quã alchoran continet dei esse:cum nulli ostẽdas Abraham talẽ legẽ dedisse:Nonne si tibi deus reuelauit legẽ Abrahæ sequẽdam:si lex Moysi data & lex CHRISTO data sunt ĩ diuinis libris testamẽti & euangeli vt asseris:necessario a lege Abrahæ nec ad dexteram nec ad sinistrã declinant. quomodo igitur præsumis dicere:tuam legẽ eminere præ aliis:nõ sunt duæ leges testamẽti & euangelii/sed vna diuina lex:quã CHRISTVS non soluit/sed compleuit ostendẽdo spũm ĩtelligẽtiæ legis qui sub litera continetur/& non cognoscebatur.neq; vetus neq; nouum testamẽtum deuiat a lege Abrahæ.sed explicat ea quæ Abrahæ præcepta erant:scilicet ꝙ coram domino ambularet vt esset pfectus.hoc præceptum Moyses explicat:quomodo corã domino esset ambulandum. CHRISTVS vero explicat quomodo ambulans corã domino iuxta explicationẽ legis Mosaicæ puenire possit ad pfectionẽ Abrahæ præceptã. Nihil igit̃ de lege Abrahæ restat explicãdum.Quomodo igitur lex tua quę Arabum dicitur/dici potest lex Abrahæ:quãdo ab euãgelio declinat:Vtiq; non debes præsumere deum tibi maiorẽ peritiam dedisse q̃ CHRISTO:quẽ & tibi & cũctis prophetis præfers.Oportet igitur vt fatearis non esse nisi vnã legẽ & Abrahæ & Moysi & CHRISTI:quæ seruantibus summã remunerationẽ æternæ vitæ promittit.Neq; possunt esse plura perfectissima:cum quodlibet possẽt esse perfectius.sola igitur vna est perfectissima via seu lex ad vnum perfectissimum finẽ perducens:quæ alia esse non potest/q̃ illa per quam CHRISTVS qui omnium pfectissimus/iuit & docuit eundũ. Quid facit te adeo variantẽ & vacillantẽ in oĩbus:nisi ignorãtia CHRISTI: Dicis IHESVM MARIAE virginis filium esse CHRISTVM:& ĩ hoc non erras.sed quid CHRISTVS sit:penitus ignoras.si vero scires firmissima fide CHRISTVM verũ filium dei patris & MARIAE matris:tu videres vitã æternã quæ est summa & desideratissima fœlicitas/non esse per hominẽ attingibilẽ/nisi ĩ ipso.& deus ĩ te maneret/& tu ĩ deo:& non fluctuares ĩ opinionibus eorum q CHRISTVM ignorãt.vtinã tu literas sciuisses/& studuisses saltẽ illius discipuli CHRISTI dilectissimi Iohãnis euãgelistæ paruam canonicã epistolam:vacasses vtiq; a labore alchoran/& acquieuisses illi luci veritatis.Cur voluit deus/vt illi ĩ albis vestiti CHRISTVM sequentes toties in alchoran summis laudibus extollerẽtur/de quorũ numero fuit ille euãgelista Iohãnes CHRISTO dilectissimus/& permanẽs virgo:nisi vt vos illius libri/alchoran cultores/& illorum vitã & doctrinã perquirẽtes imitaremini:quærite igitur lucẽ in allegata epistola:vt ad CHRISTVM q lux vera est omnẽ hominẽ illuminantẽ pertingatis/& ĩuenietis thesaurum sapientiæ & intelligẽtiæ omnium scripturarum.

¶Q̃ alchoran male dicat Abrahã fuisse idololatram:& vera historia ponitur.

CAP.XII.

QVod autẽ euãgelium pfectissime nobis legẽ Abrahæ tradiderit:nunc ostẽdere conabimur.Et primo/euãgelium & euãgelii obseruatores non detrahunt laudi Abrahæ:queadmodũ alchoran & eius sequaces q aiunt Abrahã primo idololatrã/& post conuersionẽ suã Tharæ suum genitorẽ de idololatria reprẽhẽdisse.de quo multa alchoran narrat.Hoc autẽ Abrahæ in ignominiã cædit/vt in doctrina Mahumet legitur:quomodo ipse ob idololatriã illã/indignum se fatetur ĩtercessorẽ apud deum.Hoc Mahumet non habuit ex textu veteris testamẽti : sed ex quadã glosa quam qdam Iudæus pro euasione obiectionis quæ fit de annis Tharæ &

Abrahæ cogitauit.quã christiani non acceptãt:neq; Iudæus iosephus Historiographus maximus.vnde nequaq̃ est credẽdum Abrahã de ciuitate Vr:chaldæorũ eductum idololatrã fuisse:aut eius patrẽ/aut auum Nachor/vel Heber/a quo ipe & Iudæi hebræi dicti sunt/aut Noe siue aliquẽ alium p̃decessorẽ eius.Ad mandatum dei Abrahã subito egressus est de terra & cognatiõe sua ĩ terrã chanaan.& deus ob hãc obedientiã dixit.Faciã te in gentem magnã/& benedicã tibi:& magnificabo nomen tuum/erisq; benedictus.benedicã benedicẽtibus tibi/& maledicã maledicẽtib⁹ tibi:atq; ĩ te benedicẽtur vniuersæ cognationes terræ.Et iterum.Omnẽ terrã quã conspicis:dabo tibi & semini tuo vsq; in sempiteunum/faciamq; semen tuum vt puluerẽ.si potest quis hominum numerare puluerẽ terræ:semẽ etiã tuum numerare poterit.Et iterum.Noli timere.ego protector tuus sum:& merces tua magna nimis.Et iterum.Non erit vernaculus tuus hæres tuus:sed q egredietur de vtero tuo/ipsum habebis hæredẽ.suspice cœlum & numera stellas si potes:sic erit semẽ tuum.Credidit Abrahã deo:& reputatum est illi ad iustitiam.Et iterum.Ego deus omnipotẽs:ambula corã me & esto perfectus.ponãq; fœdus meum ĩter me & te:& multiplicabo te vehemẽter nimis.Cecidit Abraham pronus in terram:dixitq; ei deus.ego sum & pactum meum tecum:erisq; pater multarum gẽtium.nec vltra vocaberis Abram/sed Abrahã:quia patrẽ multarum gẽtium constitui te.faciamq; te crescere vehemẽtissime & ponam in gẽtibus:regesq; ex te egrediẽtur.& statuam pactum meum inter me & te/& ĩter semẽ tuum post te in generationibus tuis fœdere sempiterno:vt sim deus tuus & seminis tui post te.Sarrai vxorẽ tuam non vocabis Sarrai:sed Sara.& benedicam ei:& ex illa dabo tibi filium cui benedictur⁹ sum/eritq; ĩ nationes/& reges populorum orientur ex eo.Cecidit Abraham in faciem suam/& risit ĩ corde suo dicẽs:putasne centenario nascetur filius:& Sarra nonagenaria pariet?dixitq; ad dominum.Vtinam Ismael viuat coram te:quẽ ex Agar ancilla habui/Sarra hoc desiderante & deprecante.Et ait dominus ad Abraham.Sarra vxor tua pariet tibi filium:& vocabis nomẽ suum Isaac.& constituam pactum meum illi ĩ fœdus sempiternum:& semini eius post eum.Super Ismael quoq; exaudiui te.ecce benedicã ei & augebo & multiplicabo eum valde.xii/duces generabit:faciamq; illum ĩ gẽtem magnam.pactum vero meum statuam ad Isaac.Postea vt deus mãdauit:circuncidit se Abraham/& Ismaelem xiii annorum/& omnes viros domus suæ.Deinde apparuit ei dominus in valle mambræ sedenti ad ostium tabernaculi sui in ipso feruore diei.cuiq; cum aperuisset oculos:apparuerunt ei tres viri stantes prope eum.quos cum vidisset/cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi:& adorauit in terra/& dixit.Domine si inueni gratiam in oculis tuis/non transeas seruum tuum:sed afferam pauxillum aquæ & lauentur pedes vestri.& requiescite sub arbore:ponamq; buccillam panis & & confortetur cor vestrum/postea transibitis.Qui dixerunt fac vt locutus es.Sarra concepit & peperit filium in senectute sua tempore quo prædixerat ei deus:vocauitq; Abraham nomen filii sui quem genuerat ei Sarra/Isaac.& circuncidit eum die octauo sicut præceperat ei deus:cum centum esset annorum.Cunq; vidisset Sarra filium Agar ægyptiæ ludentem cum filio suo Isaac:dixit ad Abraham.eiice ancillam hanc & filium eius.non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac.Et dixit deus ad Abraham.Omnia quæ dixerit tibi Sarra audi vocẽ eius:quoniam in Isaac vocabitur tibi semẽ.sed & filium ancillæ faciam in gentẽ magnam:quia semẽ tuum est.Deinde tentauit deus Abraham dicẽs.Tolle filium tuum vnigenitum quẽ diligis Isaac:& vade ĩ terram visionis/& offeres eum ibi ĩ holocau-

stum super vnum montium quē monstrauero tibi. Tulit Abraham ligna holocausti & imposuit super Isaac filium suum: ipseq; portabat ī suis manibus ignē & gladium. dixit Isaac: vbi est victima? dixit Abraham: deus prouidebit de victima fili mi. Cūq; colligasset Isaac filium suum / & posuisset in altare super struem lignorum: extēditq; manum & arripuit gladium vt īmolaret filium suū. Et ecce angelus domini de cœlo clamauit dicens. Abrahā Abrahā / ne extendas manū tuā super puerū: neq; facias ei quicq̄. nunc cognoui q timeas dominum: & non peperceris filio tuo vnigenito propter me. Abraham videns arietem inter vepres cornibus hærentem: ipsum obtulit pro filio. Per memetipsum iuraui dicit dominus: quia fecisti rem hanc / & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me / benedicam tibi & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli & arenam quæ est in litore maris. possidebit semen tuum portas inimicorum suorum: & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ / quia obedisti voci meæ. Moritur Sarra. Abraham aliam capit vxorē ex qua habuit filios. deditq; Abraham cuncta quæ possidebat: Isaac. filiis autem concubinarum / largitus est munera: & separauit eos ab Isaac filio suo. & deficiens centum lxxv. annorum mortuus est. dixitq; deus Isaac / ero tecum: & benedicam tibi. tibi enim & semini tuo dabo vniuersas regiones has: complens iuramentum quod spopondi Abraham patri tuo. & multiplicabo semen tuum: sicut stellas cœli. daboq; posteris tuis vniuersas regiones has: & benedicam in semine tuo omnes gentes terræ / eo q obedierit Abraham voci meæ / & custodierit præcepta & mandata mea / & cerimonias / legesq; seruauerit. Ecce quæ de Abraham: vera leguntur.

¶ De promissione facta Abrahæ fideli. CAP. XIII.

Braham vero pater multarum gentium. quia pater fidei. credidit enī deo: & reputatum est ei ad iustitiam. Ideo omnes deo credētes: modo quo Abraham / iustificantur per fidem. Et quia Isaac filium deus illi dedit propter fidem / qui aliter / secundum naturæ cursum ab Abraham xcix annorum / ex Sarra nonagenaria & insuper sterili cui muliebria deficiebāt generari nō potuit: scimus per fidē nos desideria consequi æternæ vitæ / supra mortalē nostram naturam. optamus siquidē filios habere: vt ī ipsis noster mortalis defectus īstauretur / & ī ipsis viuam⁹. per fidem vero videmus Abrahæ desiderium iustificatum. Meruit igitur consequi desiderium suum ab eo cui credidit nihil īpossibile. per fidem consecutus est vitam ī filio sibi a deo dato: & consequēter ī posteris vsq; ī sempiternum. Dicit enī deus. Terram hāc semini tuo dabo vsq; ī sempiternum. Viuit igitur ī sempiterno semine suo Abraham. & quomodo viuit? non secundum carnē / modo quo ī Ismaele filio suo pater Abraham vixit / qui fuit filius secundum carnē. non secundum repromissionem / sed secundum spiritū: modo quo viuit spiritus credētis ī promissis dei. Pactum igitur Abrahæ cum deo qđ esse debet sempiternum: continuatur p Isaac / nō per Ismahelem / scilicet ī semine fidei / non ī semine carnis. Hinc omnes fideles: in Isaac vocati sunt semen Abrahæ. Filii igitur Abrahæ: sunt credētes deo ī tantū / q fide iustificētur. Ideo aiebat propheta. Lætare sterilis quæ non paris / erūpe & clama quæ nō parturis: quia multi filii desertæ magis q̄ eius quæ habet virum. quare ex Sarra libera licet sterili Isaac promissus: ostēdit omnes gentiles fideles ī patre Abraham benedictos / filios promissionis esse. Sic itaq; dum deus Abrahæ promitteret semē eius vehemētissime augēdum / ī quo omnes gētes benedicerētur / & oēs tribus terrę: vtiq; de CHRISTO locutus est pactum dei & Abrahæ / scilicet quia vnus ipse creator esset deus eorum. seruatum est per oēs filios Abrahæ prophetas: q circa illi⁹ pacti ob-

seruantiã summe vigilarunt. & deĩde deueniẽdum erat ad omnium prophetarum maximũ: vbi semẽ illud vehemẽtissime creuit. ĩ quo esset plenitudo promissæ benedictionis. & hic est CHRISTVS: ĩ quo Abraham & oẽs fideles æternaliter viuunt. Ideo dum virgo MARIA fœcundata CHRISTO exultaret ĩ spiritu / & anima eius deum magnificaret: aiebat. Suscepit israel puerum suum: recordatus misericordiæ suæ. Sicut locutus est ad patres nostros Abrahã / & semini eius ĩ sæcula. Ex cuius cãtico scimus CHRISTVM puerum esse israel virũ vidẽtẽ deum secundũ promissionẽ factam Abrahæ & semini eius. Et Zacharias propheta pater Iohannis baptistæ de IHESV dicebat: ipsum esse cornu salutis erectũ ĩ domo dauid. scilicet MESIAM saluatorẽ. sicut locutus est per os sanctorum q a sæculo sunt. & secundum iusiurãdum qđ iurauit ad Abraham patrẽ nostrum daturum se nobis. CHRISTVS igitur filius Abrahę: est illud promissum semẽ / filius scilicet ĩmortalis / in quo oẽs fideles viuunt æternaliter. cum omnes tribus terræ fideles ĩ patre Abraham sint benedictæ / & ipse viuat ĩ filio suo IHESV semine benedicto. viuunt sic omnes benedicti ĩ patre & ĩ filio benedicto. Quapropter CHRISTVS dicebat ad Iudæos quomodo sciret eos esse filios Abrahæ / scilicet secundum carnẽ. sed quia hoc non sufficiebat ad verã filiationẽ spiritus: ideo dicebat. Si filii Abrahæ estis / opera Abrahæ facite: ĩstruens illos / eos veros esse Abrahæ filios q eius opera faciunt / q scilicet sunt creduli / & deo obedientes. Dicit etiam ꝙ Abraham exultauit vt videret diẽ suum: & ꝙ vidit / & gauisus est. Vidit igitur ante se CHRISTVM / & illum sibi promitti: & ex sua progenie. & hunc aduẽtus diem dum videret: gauisus est. & ĩ hac visione certificatus est: oĩa sibi promissa compleri. nec hæc promissa sibi facta fuisse propter legẽ aut circuncisionẽ solum: sed propter fidẽ. Hæc mysteria a sæculis abscõdita: nobis ꝑ CHRISTVM & discipulos eius manifestata sunt.

¶Q₂ pactum dei & Abrahæ excludit Ismahelitas: & ĩ CHRISTO mediatore cõcluditur. CAP. XIIII.

NVnc attẽdite vos Arabes quomodo vos ex Ismahele secũdum carnẽ geniti: non estis ĩ fœdere & pacto Abrahę cum deo / sicut filii promissionis ex Isaac. & nullã habetis partẽ hęreditatis Abrahæ: qa ex ancilla Agar geniti / & aduersarii spũs / sicut caro semꝑ est contra spiritum. & non potestis esse benedicti ĩ semine Abrahæ: nisi sitis filii Abrahæ ĩ spũ ꝑ fidẽ / & tunc assequi poteritis repromissionẽ benedictionis ĩ CHRISTO / q est finis & complementũ promissionis. Intelligite igiť fidẽ spũ capi & terminari ĩ CHRISTO viuo vita ĩmortali & sempiterna: cũ sic sit filius hoĩs ꝙ & filius dei / q solus est ĩmortalis. Legiť autẽ ĩ primo cap. alchoran: Abrahã sic orasse. O deus nostræ prolis filiũ mediatorẽ prophetã excita / cæteris gerenda virtutesq; tuas scripto notificãtẽ / eisq; benedicẽtẽ: cũ tu sis doctor excelsus oĩa sciẽs & audiẽs. Ecce quomodo de CHRISTO mediatore ĩter deum & hominẽ Abrahã loquẽs sic orat. nec potest de alio ĩtelligi: cũ loquať de propheta filio prolis eius scilicet Isaac quẽ deus noĩat vnigenitũ eius. & hic mediator est ĩter deũ & hominẽ: qa ipe solus est ĩter quẽ & deũ nullus mediat / cũ sit altissimus ꝓpheta CHRISTVS / q solus est deũ patrẽ notificãs / qa filius eius / & fideles in semetipso vt maximus sacerdos benedicẽs. Videte Arabes quomodo sequimini Abraham: q hanc fidẽ non tenetis: quomodo corã deo ãbulatis vt pfecti sitis: vt qñ nõ estis filii repromissiõis ĩ CHRISTO IHESV: qrite: & nõ repietis deũ vnq̃ legatũ / aut doctorẽ / ꝓphetã / vel nũciũ misisse q nõ fuerit de obseruãtibus pacta & fœdera q deus pepigit cũ Abrahã / Isaac / & Iacob. de eorum enĩ genealogia omnes fuerunt / quibus deus spũm prophetiæ dedit: nõ de

genealogia Ismaelis/cum quo deus pacta non iniit.sed ipsum excludens:Isaac elegit. licet ei ob Abrahã benediceret/& eius semen multiplicaret:& xii.prĩcipes ex ipso nati sint.Ita ꝙ ĩ benedictionibus tam huius sæculi q̃ futuri perpetui sempiternã benedictionẽ est assecutus.nec vos moueat ĩ ca.xi.alchoran Ismaelẽ inter prophetas post Abraham ante Isaac poni/ & ĩ ca.xxviii.nuncium & prophetã appellari.nam huius dicti non habet testimonium scripturæ:nec testamẽti/nec euãgelii.sed de eo legitur angelum agar de eo grauidæ prædixisse/ipsum ferum hominẽ qui tẽtoria sua contra fratres figeret futurũ.Posuit autẽ Mahumet hæc ĩ alchoran:vt se q̃ erat Ismaelita de genere prophetæ probãdo/facilius prophetã & nuncium esse arabibus persuaderet.sed deficiẽs ĩ hoc:qualis sit habẽdus ostẽdit. Dicit autẽ in cap.xlvi.Abrahã ad Isaac dixisse.O fili:mihi quidẽ per visionẽ nunciatum est/ꝙ te decollarẽ.quid tibi inde placeat:dicito.qui respondit:nũciatum tibi perpetra.me nãqꝫ fortiter passurum omnia:reperies.Si sic est vt ibi scribitur:vtiqꝫ Isaac deo & patri suo vsqꝫ ad mortem obediẽs/meruit ille esse in quo deus vocauit semen benedictionis omnium fidelium. Nam vtiqꝫ maxima fuit Abrahæ fides:qui cum credidisset deo semen suum in Isaac vehementissime multiplicãdum/adhuc dum iuberetur illum filium ĩ holocaustum deo offerre/non replicuit hoc fore contra dei promissa. quia non dubitauit de illis: etiã si ĩ holocaustum offerretur. sed sperabat deum potius promissa adimpleturũ: si eidem ĩ occisione filii obediret.sciens apud ipsum nihil difficile vel impossibile:qui mortuos facillime resuscitat.

¶Qꝫ non nisi christianus trinitatem ĩ vnitate adorans:Abrahæ filius esse possit.

CAP.XV.

PErfectissima igitur Abrahæ fides:cuius Isaac verus fuit successor & hæres typum seminis illius perfectissimi MESIAE gerens obedientis deo patri suo vsqꝫ ad mortem etiam tut pissimam.Sed quid amplius notãdum? Certe ꝙ aries pro Isaac oblatus est.Aries ille qui repertus est per Abraham quem pro filio obtulit:oblationẽ & victimam significauit CHRISTI/qui vere oblatus & mortuus est/vt Isaac fidelis & omnis fidelium generatio viuat. Isaac igitur significauit CHRISTVM: ob pronitatem obedientiæ vsqꝫ ad mortem quæ ĩesse debet omnibus vere fidelibus.sed aries significat CHRISTVM:vt est holocaustum/morte sua omnes dei filios per consummatam fidem saluans & a morte perpetua liberans. In doctrinis Mahumet dicitur arietem sine commixtione sicut CHRISTVM/natum Abraham autem si recte capis.O Arabs non fuit vt alchoran quodam loco dicit ante CHRISTVM.& ideo ipsum christianũ negat:sed ante ipsum fuit CHRISTVS dei filius/deo patri suo coæternus.Ita enim legitur CHRISTVM in euangelio dixisse.Anteq̃ fieret Abraham:ego sum.Vidit igitur prophetico spiritu ipsum MESIAM mediatorem & saluatorem aliquando in mundum venturum:sine quo nec se nec quenq̃ ad deũ patrem accessum habiturum credidit.Ideo Abraham christianus fuit:sperando medio CHRISTI se immortalem vitam indubie assecuturum. Hæc est sola & perfecta fides Abrahæ:quæ & esse debet omnium qui sanam fidem habere volũt/& p ipsam fœliciter saluari expectãt.Vidit Abrahã tres ĩ valle mãbræ:& pronus ĩ terra adorauit dicẽs.Domine si ĩueni gratiã ĩ oculis tuis nõ trãseas seruũ tuũ. Vnũ dominũ:in trinis psonis adorauit.vtiqꝫ hæc est christianorũ adoratio:quã nisi vos Arabes faciatis/non estis Abrahæ successores.Quomodo putatis vos Abrahæ viri iusti vestigia insequi:qui Abrahæ filios psequimini? Vnus est Abrahæ filiꝰ vniuersorũ hæres IHESVS CHRISTVS MARIAE virginis/filiæ Abrahæ filius.hic

cui⁹ typū Isaac gessit: verus hæres vniuersorū. quia idē & dei fili⁹ est CHRISTVS deus verus: qui est merces magna nimis Abrahę. Deus dedit Abrahę filiū Isaac: q͡a credidit deū in promissis veracem. sed propter obedientiā quam in filio offerendo ostendit: dedit ei filium CHRISTVM vniuersorū regem & dominū. Vos vero O Arabes: nō creditis Abrahā talem mercedē pro sua iustitia & obedientia assecutū. Min⁹ igitur de Abrahā creditis: q̄ christiani veri Abrahę filii. Nō eritis igit cohæredes CHRISTI filii Abrahę: qui fideles Abrahę filii esse recusatis.

¶Q̄ Arabes legē Abrahę penitus ignorēt: & eius sint psecutores. CAP. XVI.

Est ne hoc satis ꝙ circūcidimini. quasi in hoc legem ipsius impleatis? Circūcisio non arguit vos Abrahę filios/qui credidit deo & reputatū est ei ad iustitiam: sed fides Abrahę iustificat. Iustus erat Abraam nondū circūcisus. sed deus qui elegit Abraam Isaac/& Iacob/& eorū posteros in populū suum peculiarem: pactū firmari voluit ꝙ ipse esset deus eorū in obedientia circūcisionis. ita ꝙ fœdus tale cū quolibet in illa sanguinis effusione ad obediēdū deo facta/amplius negari non posset. ꝙꝗ a cultu accepti dei recedens: præuaricationis suæ testimoniū in corpore suo circūferret. Christiani vero in CHRISTO circūcisi/cum sint corp⁹ CHRISTI mysticum per fidē & baptisma facti: iam circūcisi in CHRISTO/nomine suo se fideles dei oībus manifestant. Si circūcisio/signū est voluptatū carnis abscisionis: vtiꝗ legem vestrā illas abundātius indulgētem/non esse Abrahę ostēdit. Mādatur circūcisio/& octauo die natiuitatis fieri modo quo Isaac fuit circuncisus: vos autē non mandatū dei exequētes/in xiii. anno (quia tunc Ismael fuit circūcisus) eā vt sitis Ismaelitæ/facitis. Scitis Abrahā vt fratrē suū liberaret iuste/arma sūpsisse: & tamē de spoliis & rapinis & aliorū bonis noluisse ditari. Vos autē in iniustis aggressionibus: rapinis quæritis īpinguari. & ex lege vestra vobis licere asseritis: quæ tamē a lege Abrahæ in nullo debet declinare. Blasphematis deū Abrahā in Abrahā quando hæc legi Abrahæ conformia mētimini. Lex vestra dat deo quintā partē spoliorum cuius sunt vniuersa. quid ridiculosius/dicitis: hæc fiunt contra incredulos? Nonne hoc est occultū secūdum vestrā legē: quis melius ambulet/licet quisꝗ se putet rectius ambulare? Deus enī vt alchorā dicit: dedit cuilibet gēti q̄ sua sunt ei placita. ideo hoc occultū: spectat ad iudicem occultorū extremi iudicii. Ostendite vbi hoc Abraham aut fecerit aut fieri præceperit. & quia nō reperietis: male dicitis vos Abrahę legē sequi. Quoties dicit liber vester. si deus vellet: oēs eiusdē legis & ritus essent. sed sic: vti videmus pmittit. cur vos præsumitis de mundo aliter disponere q̄ deus: nisi quia deo ad corrupta vestra desideria plus omnibus blasphemādo abutimini? Dicitis fortassis: nos decimamus sicut Abrahā. nonne Abrahā: Melchisedec sacerdoti dedit decimas? Quid figurabat rex salē sacerdos summi dei aliud q̄ MESSIAM? hoc dauid propheta de ipso dicit deū dixisse psalmo cētesimo ix. Tu es sacerdos in æternū secundū ordinē Melchisedec. IHESV CHRISTO: sic illū psalmū in euāgelio exponēte. Si datis decimas CHRISTO æterno sacerdoti: decimas Abraham sequimini. si non datis ei: etiā si detis non estis sequaces Abrahę. Vos autē persequimini CRISTVM: & ipsum spoliatis & opprimitis in suis mēbris. ideo iniuriam facitis Abrahę/cuius gloriamini successores. Vtinā intelligeretis mysteria hui⁹ panis & vini oblationis æterni sacerdotii & cælestis mēsæ æternaliter pascere. de qua in alchoran tūc pfecte videretis/ꝙ sicut substātia panis & vini quæ nō est viua/opere naturæ depurat̄ & assumit̄ per substātiā humanā in sui vnionē viuā/quoniā substantia nutrimēti transit in vnionē substātiæ aliti: sic substātia viua hoīs depuratur

opere verbi dei / & demũ assumit in eius vnione vt viuat vita altiori q̃ prius scilicet diuina & æterna. & in hoc videt: quomodo: verbũ dei CHRISTVS & eius corpus mysticum viuũt vna vita per vnionẽ antedictam / immortali & ꝑpetua. sed hæc mysteria occultissima: per vos capi non possunt qui non creditis ꝑsonalem vnionem humanæ naturæ & diuinę in CHRISTO. neq; fructum supra dictum gustare vnq̃ poteritis: qui estis increduli & sine spe.

¶Suasio: ꝙ solthanus mandet MARIAM virginem theotocon credi & lumẽ euangelii amplecti. CAP. XVII.

NVnc post hoc O tu Solthane Babyloniæ princeps gentis magnæ: cõsidera cur tibi ascribis custodiã legis Arabũ cõmissam: fuisti aliquãdo christianus & abnegasti (vt aptus esses ad principatũ) fidẽ christianã. nõ fateris te CHRISTVM abnegasse: sed minus credere de eo q̃ prius. Credebas enĩ eũ filiũ dei verũ: modo secũdũ legẽ Arabũ nõ credis. nõ abnegasti fidẽ vnitatis dei quã habuisti: & tenes modo. Credebas MARIAM matrem IHESV CHRISTI esse theotocon genitricẽ scilicet dei: modo dicis virginẽ MARIAM esse matrẽ CHRISTI / sed nõ dei. Credebas CHRISTVM in hierusalẽ per Põtiũ Pilatũ crucifixũ pro nostra salute / visitasti locũ sepulturæ in hierusalẽ / vidisti signa quæ acciderãt mortis hora / scilicet scissurã petrę ex terræ motu: modo negas eum mortuũ / & astruis eũ adhuc viuũ. vidisti deuote & sæpe locũ natiuitatis circa præsepe in Bethleẽ: modo negas hoc verũ / dicẽs sub palma quadã in loco solitario CHRISTVM natũ. Mira res est: factus es Solthanꝰ nõ vt iminuas laudes & exaltationẽ CHRISTI & matris eius MARIAE virginis. Loca illa quæ ad laudẽ cõstructa sunt in ꝑpetuã memoriã crucifixiõis & natiuitatis IHESV / quæ ꝓhibẽt testimoniũ cõtinuũ mille annorũ & plurium (ne detrahas laudi) esse finis: & te / per illa cõuinci nõ erubescis. Credidisti aliquãdo Gabrielẽ missum a deo ad virginẽ MARIAM in Nazareth & ei annũciasse quomodo ipsa paritura esset IHESVM filium dei. modo credis amram patrẽ MARIAE: & ꝑ cõsequẽs ipsam nõ esse illã de qua euãgeliũ dicit / quæ secuta est illã primã Mariã plus q̃ mille annis. Et si dicis alchoran in hoc errasse: cõsequẽs est ꝙ Gabriel euãgelicus sit verus / & Gabriel alchoranicus sit mẽdax. Cõsidera si mahumet per Iudæos sibi assistẽtes deceptus fuit / qui illi ꝑsuadebãt MARIAM matrẽ CHRISTI sororẽ Aaron fuisse: in multis eũ decipere potuisse tanq̃ penitus ignarũ historiarum tẽporũ Expetit a te virgo gloriosissima MARIA: vt restituas ei honorẽ a deo datũ & ĩ tertia synodo sub Theodosio / atq; quarta sub Martiano ĩperatoribꝰ declaratũ. Respice ĩ illos gloriosos ĩperatores Theodosiũ / Martianũ / Cõstantinũ & cęteros: qui gloriã virgini & matri CHRISTI sũmo studio augere ꝓcurarũt. Si princeps es: aduerte hæc eẽ honoris tui vt similiter facias / cũ ad idipm obligeris ex euãgelio prius ꝑ te ꝓfesso & nũc ĩ acceptatiõe alchoran de nouo firmato & approbato. Diceres fortassis. Absit absit: ꝙ ego debitum honorẽ MARIAE virgini dare recusem. neq; enĩ sic ĩtelligo alchoran. ideo blasphemãtes ipsam: mãdo mortis supplicio tradi. sed deest intelligẽtia circa modũ generatiõis IHESV CHRISTI de virgine. Respondeo. Modus incarnatiõis verbi excedit humanũ intellectũ. sed cũ euangeliũ dicat verbũ caro factũ: hoc vtiq; a te credi oportet / si euãgelio credis. & istud sufficit si credis matrẽ CHRISTI / qui CHRISTVS est verbũ dei ĩ virgine incarnatũ / modo quo deus hoc operatꝰ est. Si itaq; ꝓceperis in omni ĩperio tuo oẽs credere euãgelio modo tali quo Aegyptii / Afri / Romani / Asianiq; crediderũt / & glorificauerũt virginẽ MARIAM tẽpore mahumet / & ante & post oẽs christiani / aut maior eorũ

pars: iustũ erit mandatũ tuũ deo & CHRISTO & virgini itemeratæ fore acceptũ/ & infinitarũ animarũ tribues salutẽ & quietẽ/tibiq; laudẽ immortalẽ & vitã perpetuã. Euenire debet tẽp9 (vt supra dictũ est ex alchoran) quo nõ erit nisi fides CHRISTI. Incipe tu accedere: & sequent̃ te oẽs/orbis & sectæ illius principes. Tunc dicet. Ecce de9 pmisit fieri mala: vt euenirẽt bona. fides euãgelii vbiq; ab idololatris oriẽtalibus spreta fuit. venit lex Arabũ quasi nolẽs cõsentire ĩ ipam/& ad cultũ eos vni9 dei/approbato tamẽ occulte euãgelio cõduxit. nunc placuit deo q approbatũ euangeliũ/coopertũ multis ineptiis in alchoran/quẽadmodũ approbat̃ sæpe ĩ eodẽ libro: in lucẽ veniat. ita ducent̃ de lege Arabum ad euãgelium prius fortissime resistẽtes: ad gloriã magni dei regis regũ creatoris & dominatoris vnuersi.

¶Ad caliphã de Baldach: q iudæi de Abrahã apposuerũt ĩ alchoran. Cap. XVIII.

PRimũ/a tua prudẽtia qui pręces legi alchoran deposco: vtrũ credis deũ esse auctorẽ alchoran an nõ? Si nõ. cur mãdas tantã diligẽtiã libro illi in studio Baldach adhiberi: qui de seipso phibet falsum testimoniũ/cũ dicat se a deo cõpositũ/qđ tu nõ credis? Si vero credis librũ illũ dei verba cõtinere: quomodo potest liber dicere/q p Gabrielẽ deus ipm mahumet itimauit/p hæc verba/Gabrielis hũc librũ tuo cordi p creatorẽ intimãtis? Quomodo possunt hæc verba deo loquẽti adaptari: qui est creator? Tu nosti p discursum libri talia sæpissimc reperiri: quæ p se ostẽdũt/nõ esse verba dei qui loquit̃. Esto igit̃ q istis & aliis obiectionibus nõ obstantibus: tu oĩno credas deum libri illius collectorẽ. credere igit̃ te oportet oĩa esse verissima quæ in ipso cõtinẽtur. Dicito igit̃ quãdo legit̃ cap. xvi. ego quidẽ cui deus viam rectã atq; directã illã scilicet Abrahę nõ increduli patescit/ & ĩmisit. quid per ego intelligis? si dicis mahumet: vtiq; nõ sunt illa verba dei/nec eis credẽdum. De se igitur mahumet testimoniũ phibens/nihil pbat: & illa verba cum in alchoran sint scripta/dei esse prædixisti. quæ simul stare nequeunt. Adhuc nõne cap. vi. ponit̃. Tu vero cæteris intima/deũ veraciter iniunxisse q Abrahę sectã imitetur: qui nec incredulus nec idololatra. Si hæc de9 ei præcepit/& post hoc cap. xvi. eidẽ primo ĩmisit & patefecit viã Abrahę (Alchoran enim successiue descẽdt & pedetẽtim vt cap. xxvi) quomodo hæc simul stabũt/& quomodo cõpatiunt̃ se illa quæ in. vi. cap. dicit/ Abrahã nec incredulũ nec idololatrã fuisse/ & in doctrinis idẽ affirmat. Dicito cũ mahumet. xl. annorũ de idololatria cõuersus fit per Sergium monachũ Christianũ & nestorianũ cuius etiã habitũ religiosum acceptasse dicit̃/ & ĩ ea fide mortuus asseritur: quomodo est hoc verũ q Abrahę legẽ tenuerit? Vbi legisti ĩ alchoran præceptum de circũcisione aut mahumet circcũcisum: vtiq; non in octauo die natiuitatis suæ/vt Isaac & filiis Abrahę fuit pceptum/nec in. xiii. anno vt Ismael (tunc enim idololatra fuit) nec postea legitur circuncisus. Sed quia christianus licet nestorian9 vtiq; Baptizatus fuit. Nestoriani enĩ euãgelium amplectũtur: & baptizãtur. Neq; est verisimile mahumet ista in alchoran scripsisse. Nam vt patet ex alchoran euangelii laudes ponũtur in. xii. cap. & ante capita illa quæ legẽ Abrahę/immissam mahumet dicunt. similiter & laudes CHRISTI cap. iiii. quæ credi possunt a mahumet positę: cũ esset christianus vt præfertur. Certũ est autẽ ipsum: CHRISTVM oĩbus prophetis præferre/& legẽ euãgelicam oĩbus aliis legibus. ideo q derelicto CHRISTO & euãgelio ad Abrahã fuerit per deũ remissus: nequaq̃ est cõsonũ rationi nec verisimile/cũ christiani in obseruãtia euãgelii nõ dubitẽt omnẽ perfectionẽ fidei & legis Abrahę cõtineri. Ista igit̃ de lege & via ipsius Abrahę. verisimiliter iudæi post mortẽ ei9 apposuerũt ad alchoran. quoniã in eorũ manib9 erat collectio mahumet:

vt præmittitur. Nunc vides Califa: vos/per astutos/peruersos/dei blasphemos iudæos esse seductos. qui alchoran nũq̃ in vita mahumet publicatũ: neq; eius vnq̃ cõtinẽtia plene cuiq̃ reperit̃ cõmunicata. post mortẽ mahumet anteq̃ Iudæi illi q̃ mahumet adhæserant & collectionẽ præceptorũ eius in sua potestate habuerãt/ipsam Hali cui mahumet tradi mãdauit assignarẽt: illa inseruerũt de Abrahã cuius se iudæi filios iactant/atq; alia multa quæ in alchoran remãserũt. Hæc cũ optime scias: sume virilem animũ in dei timore/& veritatem mendacio præferas.

¶Ostensio sine CHRISTO non posse queq̃ felicitari. CAP. XIX.

SEcundo cõsidera quomodo CHRISTO IHESV & eius euãgelio absq; oĩ hæsitatione etiã secundũ mahumet subiici debeas/si ad æternã vitã perue nire speras: quoniã sine CHRISTO hoc omni homini ĩpossibile est. Et ad hoc ostendẽdum p̃mitto etiã secũdũ alchoran: hominẽ mortalẽ nullo modo posse quocunq; studio aut exercitio virtutis/immortalẽ fieri. Mortalis enim natura si seipsam efficere posset immortalẽ: faceret & seipsam deũ/qui solus per naturã est immortalis etiã secũdum alchoran. Nõ potest igitur aliquis homo talia studiosa facere opera: propter quæ merito & de iure fiat immortalis. Et cum immortalitatẽ oẽs desideremus: nemo erit felix vltima felicitate/nisi ipsam assequatur. nec sufficeret illã: sine merito habere. qui etenim nõ assequitur regnũ immortalitatis vt hæres & dominus p̃ iustitiam: nõdum est felix. Nõ enim vassall⁹ qui de gratia id habet quod habet felix est/quia seruus: sed domin⁹/& hæres. Quomodo igit̃ erit possibile q̃ homo ad regnũ cælorũ & ĩmortalitatis p̃ueniat vt sit rex & domin⁹ & hæres regni illius: si mortalis immortalitatẽ sic mereri non potest/q̃ ei debeat̃? Sicut enĩ sensibilis vita cuiuscũq; bruti aĩalis nullo vnq̃ exercitio ad hoc ascẽdere poterit q̃ fiat intellectualis & intelligens/licet vnũ animal brutũ plus videat per doctrinã hominis ad cõformitatẽ intelligẽtiæ ascẽdere q̃ aliud: nũq̃ tamẽ erit possibile bestiã fieri intelligentẽ. sed si aliq̃d reperiret̃ aĩal speciei bestialis capax doctrinæ/taliter q̃ exercitio cõtinuato appræhẽderet intelligẽtiã eorũ quæ homo ĩtelligit/& hoc opere ostẽderet/nequaq̃ verũ esset illud animal fuisse purã bestiam/sed habuisse intellectũ cui animalitas illa brutalis speciei fuisset vt suæ hypostasi vnita: ideo id q̃d in radice illa quã hypostasim dico habuit naturaliter/potuit etiã ĩ assumpta specie brutali cõgruo mereri exercitio. Et queãdmodũ hæc de bruto & intelligẽtia vera sunt: sic de homine & diuinitate quæ & ĩmortalitas nominat̃/dici oportet. Nullus enim homo quãtũcũq; videat̃ ĩmortalitati seu deo similior q̃ alius: nunq̃ tamẽ per q̃dcũq; exercitium studiosum licet sanctior continue fieret/ad diuinitatẽ seu immortalitatem p̃ueniret. & si quis p̃uenisse credit̃: necesse fuit q̃ illius hominis radix seu hypostasis fuerit diuina/vt in assumpta humanitate exercitio virtutis apto ĩmortalitatẽ mereri posset/quã habuit in radice seu ĩ hypostasi. Vos autẽ secundũ alchoran/nõ dubitatis hominẽ fide & operibus mereri posse: q̃ per sententiã dei iudicis æterna vita in die extremi iudicii ei adiudicet̃. De CHRISTO igit̃ minime hoc verũ dubitatis: q̃ eo nemo dignior. Oportet igitur fateri q̃m CHRISTVS homo mortalis meruit ĩmortalitatẽ in humana natura/q̃ illa humana natura ĩ ip̃o radicata & (vt sic dicã) hypostatizata fuit ĩ diuina vt p̃fert̃: & in nullo alio homine natura humana ita eleuata fuit vt eius hypostasis esset diuina. ipse enim solus altissimus. Nullus igitur homo alius immortalitatem mereri potuit/neq; potest: naturæ suæ humanæ. solus autẽ CHRISTVS potuit. Meruit igitur immortalitatẽ oĩbus eiusdẽ naturæ humanæ sibi cõformibus. Ideo intelligimus per angelicam Gabrielis annũtiationẽ

MARIAE virgini factā in euāgelio scriptā: ipsum IHESVM a deo nominatū / quia saluator est / saluū faciēs populū suum / & MESIAM siue CHRISTVM regem esse. de cuius regno sunt oēs qui æternā & immortalē vitam assequētur.

Ostensio: CHRISTVM meruisse Christianis immortalitatē. CAP.XX.

INtellige Calipha ꝙ CHRISTVS meruit hoc regnū immortalitatis ī humana natura assumpta de virgine: quia in radice seu hypostasi fuit īmortalis per naturā. Vnde sicut ipse secundū hypostasim diuinā fuit naturaliter immortalis: ita in assumpta humana natura meruit / vt esset immortalis. Natura igitur humana in ipso nō est facta immortalis solum ex gratia vnionis eius cū diuina hypostasi: sed etiā ex exercitio virtutis. Meruit enim deposita mortalitate per mortem quā ob obedientiam dei passus est: fieri amplius immortalis. MESIAS igit̄ seu CHRISTVS rex / præ consortibus vnctus: natura & merito rex est æternæ seu immortalis vitæ. Hoc quidē regnū suū est: qui est rex virtutū & gloriæ. & in ipsum ipsius regnū: oēs creduli & fideles per ipsum / vt sint cōregnantes vocati sunt. & qui audiunt vocē eius & sequunt̄ ipm: possident immortalitatē. Iā clare cōspicis CHRISTVM esse mediatorē dei & hoim: & nullum hominē fide & operibus nisi per ipm mereri vitā æternā. Ipse est hæres regni dei īmortalis / qđ solus de⁹ inhabitat: ad qđ oēs homines aspirāt. Hæres qdē omni dicēdi modo: secūdū naturā / & cōstitutionē. & quia secūdū naturā est hæres: tūc dicit̄ verus fili⁹ dei. filius enī hæres est naturalis. & secūdū cōstitutionē hæres est: & dicit̄ filius hoīs / vnctus præ cōsortibus suis. Duplex est autē cōstitutio: vna quę simpliciter depēdet ab electione cōstituētis: alia quæ non solū ab electiōe constituētis depēdet / sed ex merito cōstituti. acsi rex habēs filium & fortē aduersariū / faceret ꝓclamare / ꝙ illum militē in hæredē constitueret qui aduersariū vinceret / & naturalis filius seruilē militarē induēs formā victor fieret: ille omni modo hæres esset / natura / & cōstitutiōe. Ita CHRISTVS: hæres vniuersorū natura & cōstitutiōe existit. Induit enim hominis seruilē formā / & pricipē huius mūdi vicit dei aduersariū: de cuius manu liberauit humanā captiuā naturā ad dei imaginē & contēplationē eius creatā. Vides CHRISTVM perfectissimū dei hæredē natura & merito filiū dei & filiū hoīs: & oēs hoīes christiformes per ipm dei hæredes & filios / & ipsi⁹ CHRISTI cohæredes. hæreditas autē est regnū vitæ æternæ: in quo videt̄ deus pater ī gloria sua / & CHRISTVS victor ī gloria dei patris. Neq; ali⁹ potest esse verus alchoran ītellectus: vti tuipse pura mēte cōspicis. Hæc si recte aduertis: vides ī CHRISTO nō esse nisi vnā diuinā hypostasim ī qua radicat̄ humana natura. Hypostasis vero diuinę & īmortalis naturæ / humanā in se colligit naturā: ob quā hypostasim CHSISTVS est vna diuina ꝑsona / licet sit diuinæ pariter & humanæ naturæ. & de ipso dicūtur cōmunicatione idiomatum: quæ diuinæ naturæ pariter & humanæ tribuimus. de quo poteris si velis: a multis doctis christianis sufficienter informari.

Declaratio similitudinis Adæ & CHRISTI. CAP.XXI.

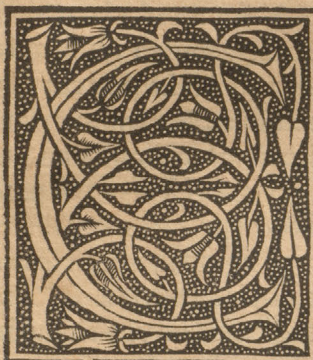
ET quia circa modū quo humana natura diuinę hypostasi vniat̄ plærįq; nō recte imaginati sunt / quoniā illud qđ omnē intellectū exuperat imaginatio nō attingit: ideo pauca circa hoc / ne erres sequēdo aut Nestorium aut Eutycen / aut alium aliquē non sane intelligētē / scire debes ꝙ sicut .v. cap. alchoran scribitur / IHESVM / Adę quodāmodo similitudinē gerere ad bonū ītellectū. hoc sic verū concipe. Adam a deo creatus vt præesset animalibus: rex & MESIAS animalium fuit. in eo enim altior hypostasis q̄ in brutis / scilicet naturæ intellectualis fuit:

in se brutalem animalitatē colligēs & vniens. Ob quā etiam hypostasim naturæ intellectualis: vna fuit persona licet intellectualis pariter & brutalis naturę. & quoniā omne perfectionis ordine/ natura est prius: deus omnia antecedit non tēpore/cum non sit in tēpore/sed natura/quia perfectior. Ita deus: antiquior intelligētia. Intelligētia: antiquior sensibilitate seu brutalitate. Sensibilitas: antiquior vegetabilitate. dico antiquior: nō tēpore/sed ordine & dignitate atq; perfectione. Eo dicēdi modo: intellectualis natura in Adam antiquior sensibili/in se vniuit sensibilem naturā. & factus est rex omniū vita sensibili viuētium: quia ipsam sensibilē vitam in vnionem antiquioris intellectualis vitæ assumpsit. & mouit corpus viuens vita sensibili: ad actus vitæ intellectualis. sic CHRISTVS quodāmodo ī similitudine tali cōcipi potest esse MESIAS & rex omniū viuentium vita intellectuali. quia diuina vita antiquior intellectuali/in se vniuit vitā intellectualē hominis/& mouit illam humanam intellectualē naturam ad operationes diuinas. Dicitur autē quodāmodo esse similē CHRISTVM Adæ: non totaliter. Nam vita intellectiua in Adam/non solum in se vniuit vitam sensibilem: sed quia inter ipsam intellectiuam & sensibilem quædā potuit esse proportio/cum quælibet sit finita & creata/ hinc vita intellectiua in vnione prædicta facta est forma/formans sibi vnitam sensibilem vitam. Diuina autē vita in CHRISTO/licet in se hypostatice vniret vitam intellectiuam humanā: non tamen formaliter/cum inter diuinā vitam cuius magnitudinis non est finis/& intellectiuam finitam non possit cadere proportio/quę est necessaria inter formam & id quod format. cum tamē hypostasis sit infinitę virtutis: naturā in se attractam nūq̄ deserit. sicut virtus magnetis in suam hypostasim ferrum attractum nunq̄ deserit: & per medium attracti ferri aliud ferrū attrahit. & hoc faceret in infinitum: si virtus esset infinita. Non tamen sit virtus illa magnetis forma ferri: neq; transit in ferrum vt fiat ferrum. neq; cōponitur cum ferro: vt fiat vnum tertium ex ipsis cōpositum. sed remanētibus naturis inconfusis: ita ferrum hypostasi virtutis magnetis adhæret/q; ipsam non deserit/siue sursum/siue deorsum/siue lateraliter moueatur. His ænigmatibus q̄uis remotis: CHRISTVM aliquātulum appræhende. Adhuc sicut Adam terrenus in se complicuit omnem hominem qui venturus erat in hoc regnum & hunc mundum sensibilem/ita q; complicite omnes homines in ipso erāt & ab ipso receperunt vt huius mundi homines esse possent: ita in CHRISTO secūdo scilicet Adam cælesti/cōplicite sunt omnes prædestinati ad vitam immortalem alterius mūdi & regni cęlorū. a quo necessario omnia recipiūt: vt illius incorruptibilis cælestis regni ciues & domestici esse possint. quæ clarissime & apertissime sic esse reperies: si deus dignabit tibi oculos aperire/vt legas & intelligas sacratissimū euangelium. Quod tibi cōcedat deus pius & misericors: semp benedictus. AMEN.

TERTII LIBRI DE CRIBRATIONE ALCHORAN: PIISSIMI/RELIGIOSISSIMI ET OPTIMI PATRIS NICOLAI DE CVSA CARD. AD IHESV SALVATORIS OMNIVM/ VBIQVE COLENDI DECVS AETERNVM SEMPITERNVMQVE HONOREM. FINIS.

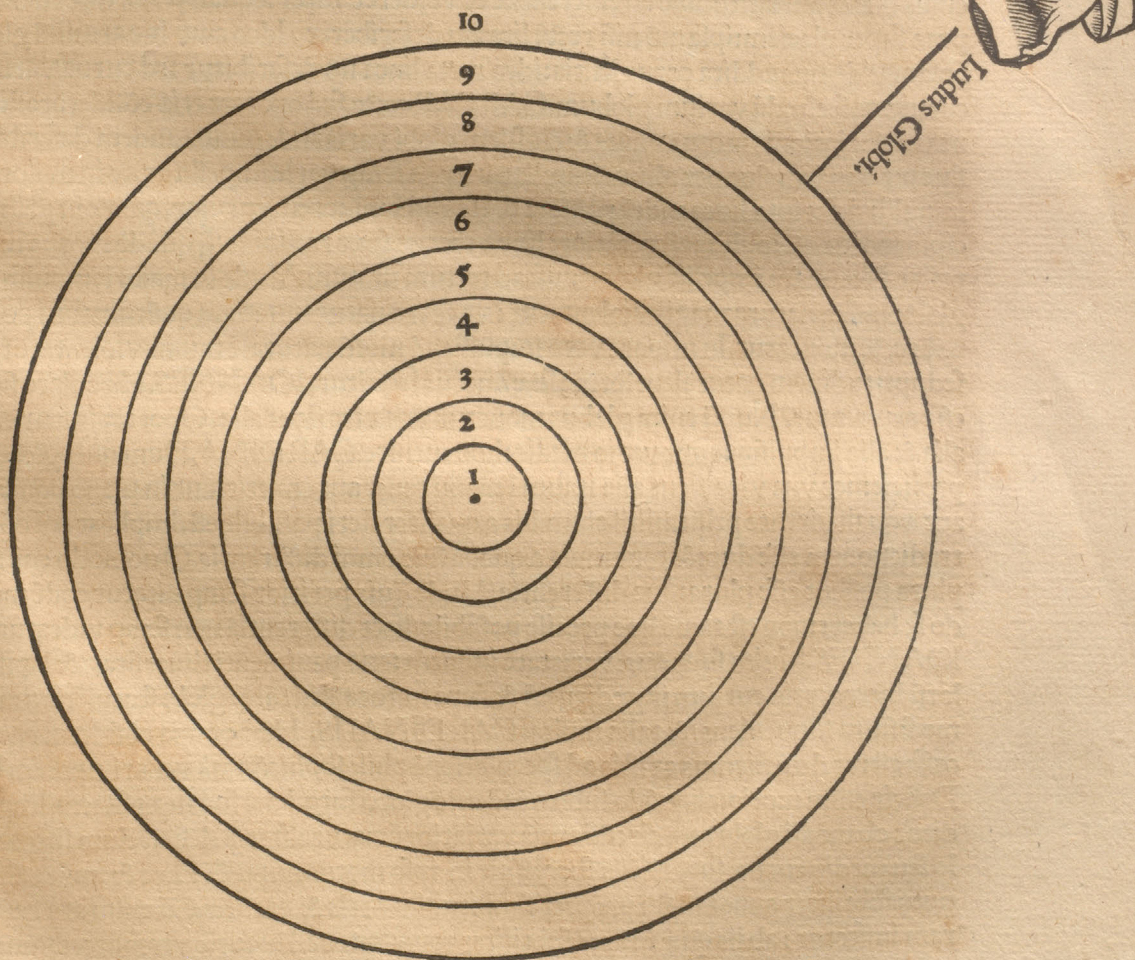
¶REVERENDISS. IN CHRISTO P.D.NICOLAI DE CVSA CARD. DIALOGORVM DE LVDO GLOBI LIBER PRIMVS.

Interlocutores IOANNES dux Baioariæ. Et NICOLAVS CARDINALIS.

Vm te videam ad sedem retractum/forte fatigatum ex ludo globi: tecum (si gratũ viderem) de hoc ludo cõferrem. CARDINALIS. Gratissimũ. IOANNES. Admiramur omnes hunc nouũ iocundũq; ludum: forte quia in ipso est alicuius altæ speculationis figuratio/ quã rogamus explanari. CARDINALIS. Non male mouemini. habent enim aliquæ scientiæ instrumenta & ludos. Arithmetica rythmimachiam. Musica: monochordũ. Nec ludꝰ Latrũculorũ seu schacorũ: caret mysterio moraliũ. Nullũ enim puto honestũ ludũ: penitus disciplina vacuum. Hoc vero tam iocũdum globi exercitiũ: nobis non paruã puto repræsentare philosophiã. IOANNES. Aliquid igit̄/rogamus: dicito. CARDI. Timeo subintrare laborẽ quẽ magnũ video: & prius lõga meditatiõe depurandũ. IOANNES. Nõ cuncta ꝓfundari petimus: sed paucis nobis satisfacies.

cf. De Pos. 146v

CARDINALIS.Iuuẽtus q̃uis auida & feruẽs:cito tamẽ saturat᷑. Faciam igit᷑ & se=
minabo in nobilibus mentibus vestris aliqua sciẽtiarũ semina:quæ si intra vos re=
ceperitis & custodieritis/magnæ discretiõis circa suiipsius desideratissimã notitiã/
lucis fructũ generabunt.Primũ igit᷑ attente cõsiderabitis globũ & eius motũ: quo=
niam ex intelligentia ꝓcedunt.Nulla enim bestia:globum & eius motũ ad terminũ
producit. Hæc igitur opera hominis ex virtute superãte cætera mundi huius ani=
malia:fieri videtis.IOANNES.Vtiq; sic esse scimus vt dicis.CARDI.Sed cur glo
bus arte tornatili cepit illã mediæ sphæræ figuram aliquãtulum cõcauam:non vos
ignorare puto.Non enim faceret motum quẽ videtis:elicoidem/vertiginosum/seu
spiralẽ / aut curuæ inuolutũ: nisi talem teneret figurã.Pars enim globi qui est per=
fectus circulus/in rectum moueret᷑:nisi pars ponderosior & corpulenta motũ illum
retardaret & cẽtraliter ad se retraheret.Ex qua diuersitate: figura motui est apta/
qui nec est penitus rectus/nec penitus curuus/vti est circuli/circũferẽtia ab ei⁹ cen=
tro æque distante.Vnde primo causam figurę globi attendite.in quo videtis supfi=
ciem cõuexam medietatis maioris sphæræ/ & supficiem concauã medietatis mino=
ris sphæræ:& inter illas corpus globi cõtineri.Ac q; globus infinitis modis secundũ
variam habitudinẽ dictarũ superficierũ potest variari:& semp ad alium & aliũ mo
tum adaptari.IOANNES.Sane hæc capim⁹.Scimus enim si armilla posset esse cir
culus sine omni latitudine circũferentiæ & volueret᷑ super æquali plana superficie/
puta super glaciem:ipsa/nõ nisi rectã lineam describeret. Ideo cum hic armillã glo
bosam videmus addita corpulentia:ideo recta linea nõ describitur sed curua/varia
curuitate secundũ varium globum.CARDI.Recte.sed oportet etiã cõsiderare:li=
neas descriptionis motus vnius & eiusdem globi variari/& nunq̃ eandem describi/
siue per eundem siue per alium impellatur/quia semp varie impellitur.& in maiori
impulsu descripta linea videt᷑ rectior: & secundũ minorem curuior.quare in prin=
cipio motus qñ ĩpulsus est recẽtior: lineæ motus sunt rectiores/q̃ quãdo motus te=
pescit.Non enim impellit᷑ globus:nisi ad rectum motum. Vnde in maiori impulsu/
globus a sua natura magis violentatur: vt cõtra naturam/etiam quãtum fieri po=
test recte moueatur.In minore vero impulsu ad motũ naturalẽ minus violentatur:
sed aptitudinem naturalem formę suæ/motus sequitur. IOANNES.Hæc clare sic
esse experimur. Nunq̃ enim globus mouetur vna vice sicut alia. Oportet igitur ex
alia & alia impulsione aut vario medio:hoc euenire.CARDINA.Dum quis globũ
proiicit:nec vna vice sicut alia ipsum ĩ manu tenet aut emittit/aut in plano ponit/
aut æquali virtute pellit.nihil enim:bis æqualiter fieri possibile est.Implicat enĩ cõ=
tradictionem esse duo:& per omnia æqualia sine omni differentia.Quomodo enim
plura possent esse plura:sine differentia? Vnde q̃uis peritior semp nitatur eodẽ mo
do se habere:non est tamẽ hoc pręcise possibile/licet differentia non semp videatur.
IOANNES.Multa sunt quæ varietatẽ inducũt:etiã pauimenti diuersitas/& lapil=
lorũ interceptio cursum impedientiũ & sæpe suffocantiũ/ atq; globi fœculẽtia/im=
mo fissura supueniens/& talia multa. CARDINALIS. Hæc omnia cõsiderari ne=
cesse est:vt deueniamus ex istis ad speculationẽ philosophicã/quã venari ꝓponim⁹.
Deficit enim motio:aliquãdo subito cadente globo sup planã suã superficiem.Impe
ditur ob medii globi atq; circũstantis variationẽ:naturaliterq; deficit dum sup po=
lo seu medio curuæ superficiei successiue in ipso motus minuit᷑. Hæc & multa alia
puto subtiliter annotanda: propter similitudinẽ artis & naturæ.Cũ enim ars natu
ram imitetur : ab iis quæ in arte subtiliter reperimus/ad naturæ vires accedimus.

IOANNES. Quid intendis dicere: per circunstantis variationẽ. CARDINALIS. Cæli/stellarum/& aeris/atq; temporis mutationẽ. hæc omnia immutata: immutãt illa quæ circũstant & cõtinent. IOANNES. Aiebas globum semisphericam habere superficiem. Posset ne habere minorẽ aut maiorem/siue integrę sphæræ rotũditatẽ? CARDINALIS. Globum posse habere superficiem maiorem aut minorem aut integræ sphæræ nõ nego: si de visibili figura seu rotũditate loquimur/quæ nequaq̃ est vera aut perfecta. Nam rotũditas quæ rotundior esse non posset: nequaq̃ est visibilis. Cum enim superficies a cẽtro sphæræ vndiq; æque distet: extremitas rotundi in indiuisibili puncto terminata/manet penitus nostris oculis inuisibilis. Nihil enim nisi diuisibile & quãtum: a nobis videtur. IOANNES. Vltima igitur mundi spherica rotunditas quã puto perfectissimã: nequaq̃ est visibilis. CARDINALIS. Nequaq̃. immo nec diuisibilis mundi rotunditas: cum in puncto cõsistat indiuisibili & immultiplicabili. Non enim rotũditas: ex punctis potest esse cõposita. pũctus enim cum sit indiuisibilis & non habeat aut quantitatẽ aut partes/siue ante/siue retro/& alias differentias: cum nullo alio puncto est cõponibilis. Ex punctis igitur nihil cõponitur. pũctum enim puncto addere perinde resultat: acsi nihil nihilo iungas. Nõ est igitur extremitas mundi ex punctis cõposita: sed eius extremitas est rotũditas/quæ in puncto consistit. Nam cum vna sit altitudo rotũditatis quæ vndiq; est æque distans a centro/& non possunt esse plures lineæ præcise æquales: erit vna tantum æque distans rotunditatis altitudo quæ in puncto terminatur. IOANNES. Mira dicis. Nam intelligo has omnes varias visibiles formas in mundo inclusas esse: & tamen si possibile esset aliquẽ extra mundum constitui/mũdus esset illi inuisibilis instar indiuisibilis puncti. CARDINALIS. Optime cepisti. & sic cõcipis mundũ quo nulla quantitas maior: in puncto quo nihil minus contineri/& centrum atq; circũferentiam eius non posse videri. Nec esse plura diuersa puncta: cum punctus non sit plurificabilis. in pluribus enim atomis: non est nisi vnus & idem punctus. Sicut in pluribus albis: vna albedo. vnde linea: est puncti euolutio. euoluere vero: est punctũ ipsum explicare. quod nihil aliud est: q̃ punctum in atomis pluribus ita q; in singulis coniunctis & continuatis esse. IOANNES. Nonne sic extremitas anguli cum sit punctus: est inuisibilis? CARDINALIS. Immo. Sed si angulus non esset nisi extremitas/sicut est rotunditas/rotundi extremitas: certum esset totum angulũ non esse visibilem. IOANNES. Intelligo: & ita est vt ais. Ideo nec summũ nec imum rotundi videri potest: cum sit idem atomus. Quicquid autem in sphera vel rotundo est: est summum & imum. ideo nec rotunditas nec aliqua pars eius: videri potest. Non tamen dico q; res rotunda videri nequeat: sed ipsa rotũditas rei/est inuisibilis. Nec secundum veram rotũditatem: quicq̃ est visibile. Quare cum visus iudicat aliquid esse rotundum: in eo non est vera rotunditas. Hoc quidem videre videor te dicere velle: scilicet iudicium visus de rotundo/verum non esse. CARDINALIS. Hæc dicere intendo. Nihil enim videtur: nisi in materia. Vera autem rotunditas non potest esse in materia: sed veritatis tantũ imago. IOANNES. Sic nulla forma est vera in materia/sed veritatis tantũ imago veræ formæ: cum veritas formæ sit ab omni materia separata. CARDINALIS. Quis platonice verum dicas: tamen refert inter rotunditatem & aliam formam. Quoniã si etiam possibile esset rotunditatem esse in materia/tamen adhuc non esset visibilis. Secus de cæteris formis si in materia essent: quoniam videri possent. nõ tamen rotunditas: nec rotundum secundum eam videretur. Solum enim longum & latum videri potest. sed in rotunditate nihil

longum aut latum seu directum: sed circũductio quædam / & circunducta quædam de puncto ad punctum conuexitas / cuius summum est vbiq₃. & est atomus / sua paruitate inuisibilis. IOANNES. Nonne plures atomi sunt plura rotunditatis summa / & facere possunt lineam quandam conuexam quæ videri potest & sic quædam pars rotunditatis videtur? CARDINALIS. Hoc esse non potest: cum quicquid est in rotunditate / sit summũ. Atomus autem summitatem rotunditatis cum teneat: vnde initium videndi rotunditatẽ sumeret oculus? non ab atomo: cum sit inuisibilis. nec ab alio q̃ a summo rotunditatis: oculus recipere posset initium videndi rotũditatem. Summũ enim est: quicquid in rotunditate est. summũ autem: atomus est. Nonne si poneretur ꝙ a summo rotunditatis inciperet visus: oporteret ipsum duci a summo ad summũ? IOANNES. Certum est hoc fieri oportere: cum nihil in ea sit nisi summũ. CARDINALIS. Summum autem atomus est: quæ non est visibilis. Patet igitur Mercurium recte dixisse: mundum ex se non esse visibilem / quia rotũdus est. & nihil de eo vel in eo videtur: nisi rerum formæ in eo contentæ. IOANNES. Mundi rotunditas cum sit in materia / & propter adiunctionem ad materiã sit imago rotunditatis: quare illa rotunditatis imago in materia videri non potest? CARDINALIS. Intantum illa rotunditatis imago ad veram rotunditatem accedit: ꝙ visum & omnem sensum subterfugit. IOANNES. Ideo mundum non videmus: nisi inquãtum per partes: rerum formas videmus. quibus subtractis: nec mundũ nec eius formam videremus. CARDINALIS. Bene dicis. Nam mundi forma: rotunditas est inuisibilis. Visibilibus igiť formis subtractis: vnꝰ manet in toto orbe vultus / scilicet essendi possibilitas / siue materia inuisibilis / in qua dicitur esse rerũ vniuersitas. & satis philosophice concedi potest: ꝙ propter perfectionem ibi sit rotunditas. IOANNES. Hæc meum excedunt conceptum. licet videam in mente te vera dicere: admiror tamen / ꝙ nec in mundo vera est rotunditas / sed tantum imago rotunditatis / veritati propinqua. CARDINALIS. Non mireris. Nam cum vnum rotundum sit perfectius alio in rotunditate: nunq̃ reperitur rotundũ quod sit ipsa rotunditas / seu quo non possit dari magis rotundũ. Et hæc regula est verisimiliter vera. quoniã in omnibus recipientibus maius aut minus: non deuenitur ad maximũ aut minimũ simpliciter quo maius aut minus esse non possit. Nam posse esse maius aut minus: nõ sunt de natura eorũ quæ nõ possunt esse maius aut minus. Sicut mutabile: non est de natura immutabilis. & diuisibile: de natura indiuisibilis. & visibile: de natura inuisibilis. & temporale: de natura intempoaalis. & corporale: de natura incorporalis. & ita de similibus. Rotũditas igitur quæ visu attingitur: magis & minus recipit / quoniã vnum rotundũ est alio rotundius. Igitur rotunditas inuisibilis non est de illa natura. non est igitur per corpus participabilis sicut visibilis. Ideo nullum corpus potest esse adeo rotundũ quin possit esse rotundius. Corporalis igitur mundus licet sit rotundus: tamẽ illa rotunditas est alterius naturæ q̃ sit rotunditas cuiuscũq₃ alterius rotundi corporis. Sed cũ nõ omne corpus sit visibile: requiritur certa magnitudo vt videatur. sic etiã rotunditas atomi non est visibilis: quãdo atomus non videtur. Mũdus igitur: in sua rotunditate est inuisibilis. quia id qđ se visui offert de rotunditate mundi: atomus est. IOANNES. Clare declarasti: & in paucis multa explanasti. Sed scire cupio quomodo intelligis perfecti mundi rotũditatem esse imaginem: quę videtur semp posse fieri pfectior? CARDINALIS. Scio rotunditatẽ vnius rotundi rotũdiorem alia. Et ideo in rotundis deueniri oportere ad rotundum maximæ rotunditatis: qua nulla maior esse potest. quoniam non po-

test in infinitum procedi. & hæc est mundi rotunditas: participatione cuius omne rotundum est rotũdum. Hæc est participabilis rotunditas in omnibus mundi huius rotundis: quæ gerunt imaginem rotunditatis mundi. Sed mundi rotunditas licet sit maxima qua nulla maior est actu: non est tamen ipsa absoluta verissima rotũditas. Ideo est imago rotunditatis absolutę. Rotundus enim mundus nõ est ipsa rotunditas qua maior non est: sed qua maior non est actu. Absoluta vero rotunditas non est de natura rotunditatis mundi: sed eius causa & exemplar / cuius rotunditas mundi / est imago. in circulo enim vbi non est principium nec finis cum nullus punctus in eo sit qui potius sit principium q̃ finis: video imaginem trinitatis. quare & rotũditatem / imaginem assero æternitatis: cum sint idẽ. IOANNES. Placent hæc. Sed quæro. Nõne sicut mundus dicitur rotundus: potest etiam dici æternus? Videtur enim cum æternitas & rotunditas illa absoluta sint idem: ita & æternum sit idem cũ rotundo. CARDINALIS. Non puto intelligentẽ negare mundum esse æternum: licet non sit æternitas. Solus enim omniũ creator: sic est æternus ꝙ æternitas. si quid aliud dicitur æternum: hoc habet non quia ipsa est æternitas / sed quia eius participatiõe seu ab ipsa est. Aeternitas enim oĩa æterna præcedit: nisi sit æternum illud quod idem est cum æternitate. Aeternitas igitur mundi cum sit mundi æternitas: est ante mundũ etiã æternũ. Ab ea enim habet ꝙ est æternus: sicut albũ ab albedine ꝙ est albũ. Aeternitas igiť mũdi cũ habeat id qđ est absoluta æternitas: constituit mundũ æternum / scilicet nunq̃ finibilem siue perpetuũ qui dicitur æternus. Quoniã nunq̃ verũ fuit dicere æternitas est: quin verũ fuit dicere mũdus est / licet mundus ab ipsa sit id quod est. IOANNES. Si recte intelligo: tunc non potest esse nisi vnus mũdus maxime rotundus & æternus. CARDINALIS. Bene cepisti. Nam cũ in rotũdis ad vnum maximũ actu necesse sit deuenire: sicut inter calida ad ignem qui est maxime calidus: erit igitur vnus tantũ mundus. & hic tantum habet rotunditatis: ꝙ ad ipsam rotunditatem æternam maxime accedit. & hinc etiam inuisibilis. quare etiam æternus dici potest. Dicente apostolo Paulo. quæ non videtur / æterna sunt. non ꝙ propterea æternus dicatur: quia sine initio / sed quia nunq̃ fuit verum dicere æternitas est: quinetiam fuerit verum dicere mundus est. Mũdus enĩ non incepit in tempore. Non enim tempus præcessit mundum: sed sola æternitas. Sic & tempus aliquãdo dicitur æternum: vt propheta ait de æterno tempore / cum tempus non habuerit initium in tẽpore. Tempus enim non præcessit tempus: sed æternitas. Dicitur igitur æternum tẽpus: quia ab æternitate fluit. Sic & mundus æternus: quia est ab æternitate & non a tempore. Sed mundo magis conuenit nomen vt dicatur æternus q̃ tempori: quia mundi duratio non dependet a tempore. Cessante enim motu cæli & tempore quod est mensura motus: non cessat esse mundus. Sed mundo penitus deficiente: deficeret tempus. Magis igitur conuenit mundo ꝙ dicatur æternus / q̃ tempori. Aeternitas igitur mundi creatrix / deus est: qui vt voluit cuncta fecit. Mundus enim non est sic perfecte creatus / ꝙ in eius creatione deus omne quod potuit facere fecerit: licet mundus factus sit ita perfectus sicuti fieri potuit. quare perfectiorem & rotundiorem mundum atq̧ etiam imperfectiorem & minus rotundum potuit facere deus: licet factus sit ita perfectus sicut esse potuit. Hoc enim est factus quod fieri potuit: & fieri posse ipsius / factum est. Sed hoc fieri posse eius quod factum est: non est ipsum facere posse absolutum omnipotentis dei. licet in deo posse fieri & posse facere sint idem: non tamen fieri posse cuiuscunq̧ est idem cum facere posse dei. Ex hoc videtur / deum / mundum vt

voluit creaſſe.quare perfectus valde:quia ſecundum dei optimi liberrimā factus eſt voluntatem.Quæ quia in aliis locis luculenter ſcripta legi poſſunt:nūc de hoc ſufficiat. IOANNES. Reuertere igitur ad ludum noſtrum: & de motu globi aliquid adiicias. CARDINALIS.Multa dicenda reſtant:ſi/quæ occurrunt/referrem.Primum noto dum de motu globi a puncto vbi ſtatur ad ſignum medium ſignati circuli globum proiicio:quomodo per lineam rectam hoc fieri nequit. vt ſi punctus a: ſit ſtatio.& b d/circulus.cuius cētrum:c.& e:globus. Volo de a/proiicere ad c. hoc per lineam motus globi fieri neceſſe eſt/quæ non ſit recta : cuiuſcunqꝫ etiam figuræ fuerit globus. IOANNES. Videtur ꝙ ſi ſphericus fuerit:fieri poſſet motus per lineam rectam vt eſt a c/linea.Non enim video cur ſphera per a c moueri non poſſit: & in c quieſcere. CARDINALIS. Facile capies te errare:ſi attendis vnam lineam rectiorē eſſe alia.& ideo ad veriſſime & præciſiſſime rectam per ſupra datam doctrinam nequaꝙ̄ perueniri. Ideo nō eſt poſſibile etiam perfectiſſimā ſpheram de a in c/per præciſam rectam pergere: eſto etiam ꝙ pauimentum ſit perfectiſſime planum/& globus rotundiſſimus. Nam talis globus non tangeret planiciem niſi in atomo. Ex motu non niſi inuiſibilem lineam deſcriberet: & nequaꝙ̄ rectiſſimam inter a & c puncta cadētem.neqꝫ vnꝙ̄ in c quieſceret. Quomodo enim ſuper atomū quieſceret? Perfectæ igitur rotundus cum eius ſummū ſit etiam imum & ſit atomus:poſtꝙ̄ incepit moueri/quantū in ſe eſt nunꝙ̄ ceſſabit/cum varie ſe habere nequeat.Nō enim id quod mouet᷑ aliquādo ceſſaret: niſi varie ſe haberet vno tēpore & alio.Ideo ſphera in plana & æquali ſuperficie ſe ſemper æqualiter habens:ſemel mota ſemper moueretur. Forma igitur rotunditatis : ad perpetuitatem motus eſt aptiſſima. Cui ſi motus aduenit naturaliter:nunꝙ̄ ceſſabit. Ideo ſi ſuper ſe mouetur vt ſit centrū ſui motus:perpetue mouetur.Et hic eſt motus naturalis:quo motu vltima ſphera mouetur ſine violentia & fatigatione.quem motū:omnia naturalem motum habentia/participant.IOANNES.Quomodo concreauit deus motū vltimæ ſpheræ?CARDINALIS.In ſimilitudine:quomodo tu creas motū globi. Nō enim mouetur ſphera illa per deum creatorē aut ſpiritū dei : ſicut nec globꝰ mouetur per te quādo ipſum vides diſcurrere nec per ſpiritū tuū.licet poſueris ipm̄ in motu: exequēdo per iactū manus/volūtatē/impetū in ipm̄ faciendo/quo durante mouetur.IOANNES. Sic forte & de anima dici poſſet / quo exiſtente in corpore homo mouet᷑. CARDINALIS.Non eſt ꝓpinquius fortaſſe exemplū intelligendi creationē animæ: quā ſequitur motus in homine. Nō enim deus eſt anima:aut ſpiritus dei mouet hominē. Sed creatus eſt in te motus ſeipſum mouēs ſecundū platonicos:qui eſt anima rationalis mouens ſe & cuncta tua.IOANNES. Viuificare:animæ cōuenit.Eſt igit᷑ motus.CARDINALIS. Vtiqꝫ viuere motus quidā eſt.IOANNES.Placet valde.Nūc enim video hoc ſenſibili exemplo:multos erraſſe circa animæ cōſiderationē.CARDINALIS. Attende motū globi deficere & ceſſare manente globo ſano & integro: quia non eſt motus qui globo ineſt/naturalis/ſed accidētalis & violentus.Ceſſat igitur:impetu qui impreſſus eſt ei deficiente. Sed ſi globus ille eſſet perfecte rotundus (vt prædictū eſt) quia illi globo rotundus motus eſſet naturalis ac nequaꝙ̄ violentus/nunꝙ̄ ceſſaret.Sic motus viuificans animal nunꝙ̄ ceſſat corpus viuificare ꝙ̄diu viuificabile & ſanum eſt:quia eſt naturalis. Et licet motus viuificandi/animali ceſſet deficiente ſanitate corporis:tamē non ceſſat motus intellectualis animæ humanæ/quem ſine corpore habet & exercet. Ideo motus ille ſeipſum intellectualiter mouens : eſt in ſe ſubſiſtens & ſubſtantialis. Motus enim qui non eſt ſeipſum mouens:

accidens est. sed seipsum mouens: substantia est. non enim illi accidit motus: cuius natura est motus. vti de natura intellectus: qui non potest esse intellectus sine motu intellectuali per quē est actu. Ideo intellectualis motus: est substantialis seipsum mouens. Nunq̃ igitur deficit. Viuificatio vero est motus vitæ qui accidit corpori: qđ de sua natura non est viuum. sine vita enim corpus: verum corpus est. Potest igitur ille motus qui corpori accidit: cessare. sed propter hoc non cessat motus substantialis seipsum mouens. Nam virtus illa quæ & mens dicitur: corpus deserit/quando cessat in ipso viuificare/sentire/ & imaginari. Has enim habet operationes virtus in corpore: quas etiam dum non exercet nihilominus manet in perpetuum: licet etiam localiter separaretur a corpore. Virtus enim illa/licet in loco circunscribatur vt non sit nisi ibi: non tamen occupat locum cum sit spiritus. Propter eius enim præsentiam non distenditur aer aut locus occupatur: vt minus capiat de corpore q̃ prius. IOANNES. Valde placet similitudo globi ad corpus: & motus eius ad animam. homo facit globum & eius motum/quem impetu ei imprimit: & est inuisibilis/indiuisibilis/non occupans locum/sicut anima nostra. Sed ꝙ anima nostra sit motus substantialis: libenter melius intelligerem. CARDINALIS. Deus dator est substantiæ: homo accidentis seu similitudinis substantiæ. forma globi data ligno per hominem: addita est substantiæ ligni. sic & motus: additus est formæ substantiali. deus autem: creator substantiæ. Multa motum participant: vt moueantur ex participatione motus. Deuenitur igitur ad vnum: quod per se mouetur. & illi non accidit ex participatione motus vt moueatur: sed ex sua essentia. & est anima intellectiua. Intellectus enim: seipsum mouet. Et vt clarius hoc capias: attende quomodo in rotunditate est aptitudo ad motum. Facilius enim mouetur magis rotundum. Quare si rotunditas esset maxima qua etiam maior esse non posset: vtiq; per seipsam moueretur/& esset mouēs pariter & mobile. Motus igitur qui anima dicitur/ est concreatus corpori & nō impressius ei vt in globo/sed per se motus/corpori adiunctus. & taliter: ꝙ separabilis ab ipso. ideo substantia. IOANNES. Igitur bene dicitur ꝙ virtus illa quam animā dicis intellectiuam: patiatur aut præmietur. CARDINALIS. Certissime hoc verū credas. Sicut enim in corpore affligitur affectionibus corporis: ita etiā extra corpus affligit̃ ira/inuidia/& cæteris afflictionib⁹/grauata adhuc sorde corporea/nec corporis oblita. Etiam affligitur igne materiali ad hoc præparato: ita vt ardoris lęsionem sentiat. Nostro enim igne non posset affligi. Similiter etiam virtus illa hoc est anima: saluatur/hoc est in quiete est/& nullis tormentis affligitur. IOANNES. Intelligo te nūc dicere/ꝙ anima est substantia incorporea: & virtus diuersarum virtutum. Nam ipsa est sensualitas. Est etiam ipsa imaginatio. Eadem etiam est ratio/& intelligentia. Sensualitatem & imaginationem exercet in corpore. Rationē & intelligentiam extra corpus exercet. Vna est substantia sensualitatis/ imaginationis/rationis/& intelligentiæ: licet sensus non sit imaginatio/ nec ratio/nec intellectus. Ita nec imaginatio/aut ratio/aut intellectus aliquid aliorum. Sunt enim diuersi modi appræhendendi in anima: quorum vnus/ alius esse non potest. Sic puto te dicere velle. CARDINALIS. Vtiq; sic dicere volo. IOANNES. Tu etiam videris dicere: animam in corpore esse simul in diuersis locis. CARDINALIS. Sic dico. Nam cū sit virtus/& quælibet pars virtutis de toto verificetur secundum veram philosophiam: tunc viuificatio animæ anima est. Ipsa autem anima: diuersa corporis membra quæ in diuersis locis sunt/viuificat. Igitur ibi est vbi viuificat. Tota igitur animæ substantia dum est in corpore in diuer-

fis locis est. Sed dum est extra corpus: nō est in diuersis locis. Sicut nec angelus: qui non viuificat. In corpore igitur est tota anima in qualibet parte corporis: sicut eius creator in qualibet parte mundi. IOANNES. Retrahit ne se anima: dum digitus abscinditur? CARDINALIS. Nequaq̄: sed definit digitum viuificare. Non enim retrahit se: quia non transit de vna corporis particula ad aliam / cū sit simul in omnibus & singulis. IOANNES. Adhuc vnum rogo: iterum circa animæ motum declares / quādo ais animam seipsam mouere / dicito qua specie motus se perpetuo mouet? CARDINALIS. Nulla specie ex omnibus sex speciebus motus se mouet anima: sed æquiuoce. Mouet enim seipsam anima: id est discernit / abstrahit / diuidit & colligit. Ratiocinari: virtus est animæ. igitur & anima. Aliqua est ratio perpetua & immutabilis: vt ꝙ quatuor non sint duo / quia quatuor in se habēt tria quæ non habēt duo / igitur quatuor non sunt duo. Hæc ratio est immutabilis. Anima igitur est immutabilis. dū autē ratio sic discurrit ratiocinādo: vtiq̄ ille discursus rationalis est. A se igitur rationalis anima: ratiocinando mouetur. Adhuc anima est vis inuentiua artium & scientiarum nouarum. In motu igitur illo inuentiuo noui: non nisi a seipa moueri potest. Sic dum se facit similitudinem omniū cognoscibilium: a se mouetur. vt dum in sensu se facit similitudinē sensibilium / in visu visibilium / in auditu audibilium / & ita de omnibus. Ideo anima ex eodem & diuerso dicitur constare: propter comprahendi motum vniuersalem omniū / & particularem diuersorū. Sic ex indiuiduo & diuiduo: quia se cōformat diuisibili & mutabili. Vnde anima vis ē illa quæ se omnibus rebus potest cōformare: & facit se causam motus corporis / scilicet manus & pedis. sed nō semper ex discretione: quoniam & a natura est motus / vt in motu neruorum & pulmonis. In pueris vero propter debilitatem non facit se similitudinem rerum. sed post annos discretionis corpore firmato adiūcta discretione: & maxime si doctrina exercetur. Est enim ī pueris adhuc informis quo ad vsum rationis / naturæ subiecta: vt fiat fortis & perfectus homo. & eius īformitas: ad perfectionem mouetur doctrina & exercitio. Potest autem dici: animā se mouere dupliciter. Aut cum se facit causam motuum corporis / quod etiam facit dormiēdo. Aut cum se facit similitudinem rerum / quod extra corpus humanum viuere etiam videtur esse se mouere. Vnde anima verius viuit quia ex se mouetur: q̄ homo qui mouetur ab anima. IOANNES. Hinc puto: ꝙ deus verius viuat q̄ anima. CARDINALIS. Recte putas: non ꝙ deus se moueat aut faciat similitudinē rerum quod facit anima / licet in eo sint omnia in quadam simplicitate. sed quia ipse verum esse rerum est: & vita vitarum. Sic enim ait. Ego sum resurrectio & vita. IOANNES. Multum placent quæ de inuentione noui: supra memorasti. In eo enim actu anima clare videtur seipsam mouere. vellem vt ad ludum applicares. CARDINALIS. Cogitaui inuenire ludum sapientiæ. consideraui quomodo illum fieri oporteret. deinde terminaui ipsum sic faciendum vt vides. Cogitatio / consideratio / & terminatio: virtutes sunt animæ nostræ. Nulla bestia talem habet cogitationem inueniemdi ludum nouum. quare non considerat aut determinat circa ipsum quicq̄. hæ virtutes sunt viuæ ratiōis quæ anima dicitur: & sunt viuæ. quia sine motu viuæ rationis nō possunt esse. In illa enim cogitatione: motum spiritus rationalis quisq̄ apprahēdit qui aduertit cogitare esse quoddam discurrere / sic & considerare atq̄ determinare. in quo opere corp9 nihil præstat adiutorii. Ideo quātum potest se retrahit anima a corpore: vt melius cogitet / consideret / & determinet. Nam penit9 vult esse in sua libertate: vt libere operetur. Hæc autem vis libera quā animā rationalem dicimus:

Secle
Inventio
Cogitatio
Consideratio
Terminatio
Trahit

tanto est fortior/quanto a corporalibus contractionibus absolutior. Nõ igitur plus viuit anima in corpore q̃ extra. nec dissoluitur dissolutione harmonię seu temperamenti corporis: cum ipsa non dependeat a temperamento/sicut sanitas corporis. sed econuerso: ipsa temperatio dependet ab anima. qua non existente: non est temperatio. Anima est vita: quia ratio quæ viuus motus est. Dum igitur cogito/considero/& determino: quid aliud fit q̃ ꝙ rationalis spiritus qui est vis cogitatiua/consideratiua/& determinatiua seipsum mouet? Et dum quæro determinationem animæ quid sit anima: non cogito & considero. & in hoc reperio animam mouere seipsam motu circulari: quia supra seipsum ille motus reuertitur. Quando enim cogito de cogitatione: motus est circularis & seipsum mouẽs. Et hinc motus animæ qui vita est: perpetuus est. quia circularis supra seipsum reflexus. IOANNES. Capio sane quæ dicis. & gratissimũ est audisse tres illas virtutes animæ itellectiuę: quarum vna nõ est alia. quia prima cogitatio. deinde consideratio. vltima determinatio. Cogitatio generat considerationem. & determinatio procedit ab illis. & non sunt nisi vnus viuus motus: seipsum perfecte mouens. Et in hoc vides intellectiuam vnitrinam virtutem de necessitate: si debet perfectæ viuere seu moueri. CARDINALIS. Adde adhuc ipsam esse perfectiorem: quia magis in ipsa vis illa infinita & perfectissima quæ deus est/relucet. Ideo sicut deus æternus: ita ipsa perpetua. In perpetuo enĩ æternitas melius relucet q̃ in temporali. IOANNES. Volo hæc quæ præcipis libẽtissime addere: nec adhuc vnũ dimittere mihi gratissimũ. CARDINALIS. Quid hoc? IOANNES. Si ad perfectionem spirit⁹ nostri necessario requiritur ꝙ sit vnitrinus vt optime declarasti: profecto ignorantes reputandi sunt/qui spiritum perfectissimũ/qui deus est/negant vnitrinum. CARDINALIS. Vtiq; signum est ignorantiæ: de deo non affirmare id quod simplicitatis & perfectionis est. Vnitas autem quanto magis vniens: tanto simplicior & perfectior. Hinc vnitrina perfectior: quæ sic est vna ꝙ etiã in tribus personis quarum quælibet est vna/ipsa est vna. & non esset aliter perfectissima vnitas. Careret enim natura & iis quæ ad eius perfectissimã essentiam sunt necessaria. Sed hæc altiora sunt iis quæ nunc inquirimus. IOANNES. Caute videris dixisse: hanc cogitationem ludi & considerationem atq; determinationem non esse in brutis. non negans etiam bruta in nidificatione/venationibus/& aliis quæ experimur: cogitare/considerare/& determinare. Quomodo igitur ostendes illa non esse rationalia? CARDINALIS. Quia carent libera virtute: quæ in nobis est. Nam cum ego hunc ludum inuenirem: cogitaui/consideraui/& determinaui quæ alius nec cogitauit/nec considerauit/nec determiuauit. quia quisq; hominum liber est cogitare quæcunq; voluerit: similiter considerare atq; determinare. Quare non omnes idem cogitant: quando quisq; habet liberum proprium spiritum. Bestiæ vero non sic. Ideo impelluntur ad ea quæ agunt per naturam: & eiusdem speciei similes faciunt venationes & nidos. IOANNES. Non sine ratione hæc fiunt. CARDINALIS. Natura mouetur intelligentia. Sed sicut conditor legis motus ratione/legem sic ordinauit quæ mouet subditos/non ratio legis quæ eis est incognita/sed imperium superiorum quod necessitat: ita brutum mouetur imperio naturæ necessitante ipsum/non inductione rationis quam ignorat. Ideo in vno motu specifico: videmus omnia eiusdem speciei tanq̃ ex indita lege naturæ compelli & moueri. Hac coactione non stringitur spiritus noster regius & imperialis. alioqui nihil inueniret: sed solũ impulsum naturæ exequeretur. IOANNES. Cum videam araneas vnam legem in telis & venatione seruare/&

irundines in nidificatione/& innumera talia: bene compræhēdo vno motu singula eiusdē speciei moueri.& hunc esse īpulsium.contētus sum igitur. CARDINALIS. quando aduertis in nobis aliqua naturaliter cogitari/considerari/& determinari/quæ nostra animalitas deposcit/& alia quæ sine corpore/spiritui tamen conueniūt/vt illa prædicta: experimentaliter cognoscis in primis/nos libere moueri/sed ex necessitate naturæ sensibilis & corporeæ. Sed ī aliis libere: cū liberū seipsum moueat. Natura vero spiritui nostro nullam vnq̄ necessitatē imponere potest: sed bene spiritus/naturæ. vt patet in bono/in abstinentiis/& castitate: & in malo quando cōtra naturā peccamus.& desperati: in seipsos manus iniiciunt/& se interimunt. IOANNES. Vnū restat quod clarius cuperem intelligere: quomodo scilicet se habeat differēter vis sensitiua & vegetatiua in homine & brutis. Vnam enim dixisti esse substantiam quā animā appellamus/& ipsam esse virtutem multarū virtutum/scilicet vegetatiuæ & quæ in vegetatiua cōplicantur/& sensitiuæ & quæ in sensitiua cōtinentur/atq̧ etiam intellectiuæ/& quæ ipsius sunt. Certum est autē hāc substantiā: secūdum virtutem intellectiuā non requirere corpus. Ideo tota substātia animæ cū non depēdeat a corpore/est per se stans/sine corpore: licet alias virtutes scilicet sensitiuam & vegetatiuā non exerceat nisi in corpore. Non est igitur minoris virtutis extra corpus q̄ in corpore: licet cesset exercitatio virtutū corpus requirētium. Sed cum anima bruti sit substātia & virtus corpus requirēs/quia sine corpore nihil habet exercitii: videtur ꝙ deficiente corpore deficiat. Atq̧ cum sit substantia quæ in homine est intellectualis/& virtus indeficiens: videtur nunq̄ deficere. Substātia enī essentia est quæ non est corruptibilis secundum Dionysium/& potest esse perpetua. quoniā in anima hominis perpetua est. CARDINALIS. Subtiliter moues: differentiam exquirēs sensitiuæ & vegetatiuæ in homine & brutis. Et primū aduertēdum puto: ꝙ virtutes illę scilicet vegetatiua/sensitiua/& imaginatiua sunt ī virtute intellectiua hominis sicut trigonus ī tetragono/vt bn̄ dicebat Aristoteles. Sed trigonus in tetragono nō habet suam trigoni formā/sed tetragoni. In brutis vero habet trigonus trigoni formā. Alterius igitur naturæ est trigonus: alterius tetragonus. Sic & virtutes vegetatiuæ/sensitiuæ/& imaginatiuæ/quæ trigonū illum quæ anima bruti dicitur constituūt: sunt imperfectioris naturæ q̄ in homine. vbi cū virtute intellectuali nobilissima & perfectissima tetragonū illum qui anima hominis dicitur constituunt. Inferiora enim in superioribus sunt secūdum naturā superioris. vt viuere nobilius in sensitiua q̄ vegetatiua: & adhuc nobilius ī intellectiua. sed nobilissime in diuina natura: quæ est vita viuētium. Nō mirum igitur si vires illæ in trigono non sunt naturæ virium illarum in tetragono: vbi in substantialem identitatem cum incorruptibili virtute intellectiua perueniunt. Sicut enim vegetatiua/sensitiua/imaginatiua/& intellectiua in diuina natura quæ est ipa æterna æternitas/sunt æterna: ita vegetatiua/sensitiua/& imaginatiua in intellectuali natura quæ est perpetua/sunt perpetua.& licet illa in bruto non sint perpetua perpetuitate naturæ intellectualis: non tamen puto aliquid de illis in substantia ex corporis varietate variari. Sicut enim in homine dum manus eius arescit substantia animæ vegetatiuæ & sensitiuæ non arescit/sed manet semper/quia virt⁹ animæ hominis incorruptibilis licet desinat vegetatio & sensatio manus: sic forte per mortem bruti & arefactionē arboris nō perit substātia illa quę dicit̄ aīa sensitiua/aut vegetatiua/licet nō exerceat operationē vt ante. IOAN. Quomodo igit̄ manet? CARDI. Non possumus negare hominē dici microcosmū/hoc est paruū mūdū q habet animā. Sic

& magnũ mundũ animã habere ferunt:quã naturã quidã dicunt.alii spiritũ vniuersorum:q oĩa intus alit/vnit/connectit/fouet/& mouet. Vis enĩ illa mundi quæ seipsam & oĩa mouet/de qua diximus : est perpetua.quia motus rotundus & circularis: omnem ĩ se habẽs motũ.sicut circularis figura/omnẽ figurã ĩ se complicat. Dicitur etiã hæc aĩa:necessitas cõplexionis a plærisq;. Ab aliis autẽ:fatũ appellatur ĩ substãtia/oĩa ordinate explicãs.Ad quã se habet totus corporalis mundus:sicut corpus hominis se habet ad animã.Illa est sensitiua anima ĩ sensitiuis/vegetatiua ĩ vegetatiuis & elemẽtatiua ĩ elemẽtis.quæ si desinit vegetare arborẽ aliquã / aut viuificare brutum:non tamẽ propterea desinit esse.vt de anima hominis dictum est. IOANNES. Non ergo est alia aĩa vnius bruti aut arboris/& alia alterius? CARDINALIS. Hoc secundũ substantiã hac via concedi oportet. Quoniã non est nisi vna omniũ aĩa.sed per accidẽs omnes differunt.Sicut enĩ vis visiua ĩ homine secundũ substantiã nõ differt a virtute auditiua:quia vna est aĩa quæ est vis visiua & auditiua.per accidẽs autẽ differũt:quia accidit virtuti visiuæ esse ĩ oculo & non ĩ aure/& ĩ vno oculo magis apto q̃ ĩ alio ad operationẽ suã exequẽdam. IOANNES. Secundum hanc opinionẽ: concedi potest ꝙ triplex est mundus.Paruus:q homo.Maximus:q est deus.Magnus: qui vniuersum dicitur. Paruus:est similitudo magni.magnus : similitudo maximi. Sed dubito.cũ homo sit mundus paruus:si etiã sit pars mundi magni.CARDINALIS.Vtiq; homo sic est mũdus paruus:ꝙ & pars magni.In omnibus enĩ partibus relucet totũ:cũ pars sit pars totius.Sicut totus homo relucet ĩ manu ad totũ proportionata.Sed tamen ĩ capite:pfectiori modo tota pfectio hominis relucet.Sic vniuersum ĩ qualibet eius parte relucet. Omnia enĩ ad vniuersum suã tenẽt habitudinẽ & proportionẽ.plus tamẽ relucet ĩ ea parte quæ homo dicitur/q̃ ĩ alia quacunq;.Perfectio igitur totalitatis vniuersi quia plus relucet ĩ homine:ideo & homo est perfectus mundus.licet paruus:& pars mundi magni. Vnde quæ vniuersum habet vniuersaliter:habet & homo particulariter/proprie/& discrete.Et qa nõ potest esse nisi vnũ vniuersum/& plura particularia & discreta esse possunt:ideo vnius perfecti vniuersi/plures particulares & discreti hoĩes/speciem gestant & imaginẽ.vt stabilis vnitas magni vniuersi:ĩ tã varia pluralitate multorũ paruorũ fluidorũ mũdorũ sibi ĩuicẽ succedentium pfectius explicet. IOANNES. Si recte capio/tũc sicut vniuersum est vnũ regnũ magnũ:sic & homo est regnũ/sed paruum ĩ regno magno.sicut regnum Bohemiæ ĩ regno Romanorũ/seu vniuersali ĩperio. CARDINALIS. Optime.Homo enĩ est regnũ simile regno vniuersi:fundatum ĩ parte vniuersi. Dum enĩ est embrio ĩ vtero matris:nondũ est regnũ propriũ.sed creata aĩa ĩtellectuali quæ creando imponitur/regnũ fit/regẽ habẽs propriũ:& homo dicitur.Recedẽte vero aĩa:desinit esse homo & regnũ.Corpus autẽ sicut ante aduẽtum aĩæ ĩtellectiuæ fuit de vniuersali regno magni mundi:ita & reuertitur ad illud.sicut Bohemia erat de ĩperio/anteq̃ haberet propriũ regẽ:sic & manebit proprio rege sublato.Homo igitur ĩmediate suo proprio regi qui ĩ ipso regnat subest:sed mediate subest tunc regno mundi.Quãdo autẽ nondũ habet regẽ aut esse desiit:ĩmediate subest regno mũdi.Quare vegetatiuã virtutẽ/in embrione natura/seu mundi aĩa exercet:sicut ĩ aliis vegetatiuã vitã habẽtibus.& etiã continuat hoc exercitium ĩ nonnullis mortuis:quibus capilli & vngues crescunt.& ea facit ĩ illis/sicut ĩ aliis corporibus proprio rege carẽtibus.Quomodo vero homo sit regnũ proprium/liberũ & nobile:alibi latius tractaui.& pulchra est speculatio:per quã homo seipsum cognoscẽs/ĩ suo regno licet paruo/omnia abunde sine defectu reperiens/fœlicẽ se vidẽs si velit/optime contẽtus est.

E X A L I E N I S P A R T I M

Hæc nunc vt tẽpus dedit:tacta ſint. IOHANNES. Non pigriteris iſtis pulcherri-
me dictis adiicere:quomodo maximus mũdus q deus eſt/ĩ vniuerſali relucet. CAR
DINALIS. Alta petis:neſcio ſi ſufficiã. Iuuabo me tamen ex globo:quãtum potero.
Nã globus viſibilis eſt ĩuiſibilis globi q ĩ mẽte artificis fuit:imago. Attẽte igitur ad
uertito:mẽtem ĩ ſe fingẽdi virtutẽ habere. In ſeipſa enĩ mẽs concipiendi liberã habẽs
facultatẽ:artẽ repperit pãdẽdi conceptum/quæ nũc fingẽdi vocetur magiſterium.
quã artẽ:habent figuli/ſtatuarii/pictores/tornatores/fabri/textores/& tales ſimiles
artifices. Eſto igiẽ ꝙ ipſe figulus velit ollas/patellas/vrceos/& quæꝗ talia quæ men
te concipit:exprimere/& viſibiliter oſtẽdere ad finẽ vt cognoſcaẽ magiſter. primum
ſtudet poſſibilitatẽ inducere / ſeu materiã aptã facere ad capiendã formã artis/qua
habita videt ſine motu non poſſe hãc poſſibilitatẽ in actum deducere/vt habeat for
mã quã mẽte concepit. & rotã facit:cuius motu educat de poſſibilitate materiæ for
mam ꝑconceptã. Et quia vna materia eſt aptior alia:nulla poſſibilitas perfectiſſima
eſſe poteſt. Ideo in nulla materia : immaterialis & mentalis forma poteſt veraciter
fingi/vti eſt. ſed ſimilitudo & imago manebit omnis viſibilis forma:veræ & inuiſibi
lis formæ/quæ ĩ mẽte mens ipſa exiſtit. Sic igitur ĩ mẽte tornatoris/globus iſte mẽs
ipſa exiſtẽs/dũ mẽs ĩ ſe ĩ ea forma quã cõcepit/& cui cõceptui ſe aſſimilauit viſibilẽ fa
cere vellet:adaptauit materiã ſcilicet lignũ/vt illius formæ capax eſſet. Deinde tor-
natili motu:formã in ligno ĩtroduxit. Fuit igitur globus ĩ mẽte:& ibi globus arche
typus mẽs eſt. Fuit ĩ rudi ligno poſſibiliter:& ibi fuit materia. Fuit ĩ motu dũ de po-
tẽtia ad actum duceretur:& ibi fuit motus. Et producta eſt poſſibilitas eius ad actũ:
vt ſit actu per determinationẽ & diffinitionẽ poſſibilitatis. quæ actu eſt ſic determi-
nata:vt ſit viſibilis globus. Habes igitur ex hac ſimilitudiẽ humanæ artis:per quod/
artẽ diuinã creatiuã aliqualiter coiicere poteris. licet ĩter creare dei & facere homi-
nis tãtum ĩterſit:ſicut ĩter creatorẽ & creaturã. Mens igitur diuina mũdum ĩ ſe cõ-
cipiẽs/qui conceptus eſt mens ipſa æqualis conceptui:mundus dicitur archetypus.
Voluit autẽ deus pulchritudinẽ conceptus ſui manifeſtare. Creauit eñ poſſibilita-
tẽ ſeu poſſe fieri mundũ pulchrum/& motum per quẽ de poſſibilitate duceretur:vt
fieret hic mundus viſibilis. ĩ quo poſſibilitas eſſendi mundũ : eſt ſic vt deus voluit &
fieri potuit/actu determinata. IOHANNES. Intelligis ne per poſſe fieri/poſſibili-
tatẽ/ſeu materiã:aliquid de quo factus eſt mũdus/vt de ligno globus? CARDINA-
LIS. Nequaq̃. Sed ꝙ mundus de modo quæ poſſibilitas ſeu poſſe fieri aut materia di
citur:ad modũ qui actu eſſe dicitur/tranſiuit. Nihil enĩ fit actu:qđ fieri non potuit.
Impoſſibile enĩ fieri:quomodo fieret? Materia vero ſi aliqd actu eſſet:vtiꝗ ipa æter-
nitas eſſet/aut æternitatis factura. Non poteſt dici ꝙ ſit æternitas. qa æternitas deꝰ
eſt:q eſt omne id qđ eſſe poteſt/ſic non eſt materia quæ eſt poſſibilitas/ſeu fieri poſ-
ſe/ſiue variabilitas. Nec æternitatis factura. nam ſi facta eſſet:fieri potuiſſet. tũc fie-
ri poſſe ſcilicet materia/de materia facta eſſet. & ſic de ipa:quod eſt impoſſibile. Non
eſt igitur aliquid actu materia. Sed res quæ fit:dicitur ex materia fieri:quia fieri po
tuit. Non enim eſſet mens diuina omnipotẽs:ſi non niſi de aliquo aliquid facere poſ
ſet/quod mens creata/nequaq̃ omnipotens/quotidie facit. IOANNES. Non negas
poſſe fieri:licet non ſit aliquod eſſe/poſſe fieri aliquid. Non eſt igitur penitus nihil:
cum de nihilo nihil fiat. & cum non ſit deus/nec aliquid actu/nec de aliquo/nec ni-
hil:ideo quicquid eſt/de nihilo eſt. non enĩ ex ſeipſo:cum ſe de nihilo creare nequeat.
Dei igitur creatura videtur. CARDINALIS. Optime concludis. Hoc enĩ ſic conce
di debere/viua ratio neceſſitat. licet quomodo hoc concipi poſſit:non reperiat. Sicut

enī conceptus de deo/omnē excellit conceptum:sic de materia/omnē fugit cōceptū. IOANNES.Latet ne formæ in materia:vt globus latuit ī ligno?CARDI.Nequaq̄. Nā dum tornator globū facit abſcindēdo partes ligni vſq̄quo pueniat ad formā globi:poſſibilitas quā vidit tornator ī ligno/quādo ſe cōformat cū globo mētis/trāſiuit de poſſibili modo eſſendi ad actu eſſe.Cuius cauſa materialis:eſt lignū.& efficiēs:artifex.& formalis:exemplar in mēte artificis.& finalis:ipſe artifex/q propter ſeipſum operatus eſt.Tres igit̄ cauſæ concurrunt ī artifice:& quarta eſt materialis. Ita deus eſt tricauſalis:efficiēs/formalis/& finalis om̄is creaturæ & ipſius materiæ.quæ cauſat aliquid:cū non ſit aliquid.Sed ſine ipa/id qđ fit:fieri non poſſet.Nā cum id quod eſt ī mēte dei ſit deus q eſt æternitas:vtiq̄ id fieri nō poteſt.neq̄ fit aliquid quod nō eſt ī mēte & conceptu dei.Oportet igitur ꝙ veritas omnis rei quæ fit:nō ſit niſi exemplar eius quæ mēs dei eſt.Ideo qđ fit:erit imago exemplaris formæ.nā imaginis veritas non eſt imago:ſed exemplar.Si igitur non eſt veritas/ſed eius imago:tūc neceſſe eſt id qđ fit cum deſcēdat a ſtabili æternitate/ī variabili ſubiecto recipi.vbi nō recipitur vti eſt ī æternitate:ſed vti fieri poteſt. IOANNES. Si bene cuncta capio: omnia ſunt ī deo.& ibi ſunt veritas:quæ nec eſt plus/nec minus. Sunt ibi complicite & ineuolute:ſicut circulus ī puncto.Omnia ſunt ī motu:ſed ibi ſunt vt euoluuntur/ ſicut cū punctus vnius pedis circini ſup alio euoluitur. Tunc enī punctus ille explicat circulum prius cōplicatum.Omnia ī poſſe fieri:ſicut circulus in materia quæ in circulum duci poteſt.Et oīa ſunt ī poſſibilitate determinata : ſicut circulus actu deſcriptus.CARDINALIS.Satis ſummarie hæc reſumpſiſti:quæ neſcio quomodo & extra propoſitum ī ſermonē peruenerunt.Igitur reuertamur nunc ad ludū noſtrū: & ītentum breuiſſime pādam.IOANNES.Niſi te viderē abunde & amplius q̄ ſperauimus ſatiſfeciſſe/& doctrinā pandiſſe magnæ ſpeculationi congruā : pro magno noſtro audiendi deſiderio/te q̄uis fatigatum ſollicitarē/vt hæc quæ cœpiſti ī longos tractatus extēderes.Sed nunc vt proponis facito:q̄remus libros tuos/quos his apicibus refertos ſperamus. CARDINALIS. Credo me ſæpius iſta & alia & dixiſſe & ſcripſiſſe:melius forte q̄ modo/cū amplius vires deficiant/& memoria tarde reſpondeat.Fuit autē propoſitum meum hunc ludū recēter īuentum/quē paſſim omnes facile capiunt & libēter ludunt:& nunq̄ certo curſu contigit ī ordinē propoſito vtilē redigere.& feci ſignū vbi ſtamus globum iacientes:& circulum ī medio plani.ī cuius medio eſt ſedes regis:cuius regnum eſt regnū vitæ ītra circulum īcluſum/ & in circulo nouē alios.Lex autē ludi eſt:vt globus ītra circulum quieſcat a motu. & propiquior cētro plus acquirat:iuxta numerū circuli vbi quieſcit.Et q citius xxxiiii acquiſierit q ſunt anni CHRISTI:victor ſit.Iſte inquā ludus ſignificat motum aīæ noſtræ:de ſuo regno ad regnū vitæ ī quo eſt quies/& fœlicitas æterna.In cuius centro: rex noſter & dator vitæ IHESVS CHRISTVS pſidet.Qui cū ſimilis nobis eſſet: perſonæ ſuæ globū ſic mouit/vt ī medio vitæ quieſceret.nobis exemplū relinquēs: vt queadmodū fecit faciamus.& globus noſter:ſuum ſequatur/licet īpoſſibile ſit/ꝙ alius globus ī eodē cētro vitæ ī quo globus CHRISTI quieſcit/quietē attingat. Intra circulum enī:ſunt īfinita loca & māſiones.Quieſcit enī locus cuiuſq̄ ī puncto & atomo ſua propria:quā nullus vnq̄ attingere poterit. Neq̄ duo globi poſſunt æque diſtare a cētro:ſed ſemp vnus plus/alius minus.Oportet igitur quēlibet Chriſtianū cogitare/quomodo quidā non habent ſpem alterius vitæ:& ii globum ſuum mouēt in his terrenis.Alii ſpem habent fœlicitatis/ſed ſuis propriis viribus & legibus ſine CHRISTO cōtēdūt puenire ad vitā illā:& ii globū ſuū ſequēdo igenii vires & ſuo-

rũ prophetarum & magistrorum pcepta ad alta currere faciunt.& horum globi ad regnũ vitæ non perueniunt.Sunt tertii:qui viam quã CHRISTVS dei vnigenitus filius prædicauit & ambulauit amplectuntur.ii se ad medium vbi est sedes regis vir tutũ mediatorisq; dei & hoĩm conuertunt/& globũ suum/isequẽdo vestigia CHRI STI/mediocri cursu ĩpellunt:q solum ĩ regno vitæ mãsionẽ adquirunt.Solus enĩ dei filius de coelo descẽdens sciuit viam vitæ:quã verbo & opere credentibus patefecit. IOANNES. Dicis credentibus:qui sunt ii? CARDINALIS. Qui credunt ipsum dei filium/& euãgelium esse per ipsum prædicatũ:illi de veritate euãgelii certi sunt quia filius dei non mẽtitur.Ideo præferunt promissa euãgelii huic vitæ.Gaudẽt hic mori:vt ĩtrent cũ CHRISTO ĩ vitã æternã.Moriendũ omnino est.Mori igitur pro pter fidẽ filii dei:habet retributionẽ vitæ æternæ.Quomodo enĩ deus q est iustus & pius:fidelitatẽ pro ipsius dei gloria moriẽtis non remuneraret?aut quã daret remu nerationẽ nisi vitæ/ei q pro eo vitã dedit?est ne deus ignobilior homine nobili/fideli tatẽ serui abunde remunerãte vsq; ad consortium regni? Etsi fidelis pro gloria filii eligit pati etiã æternã mortẽ:quomodo dabitur ei retributio nisi vitę/vbi semper & æternaliter se sciat veraciter viuere & lætari?IOANNES.Nõ ergo sunt veri chri stiani:q non moriuntur vt CHRISTVS/pro gloria dei. CARDINALIS.Ille chri stianus est q præfert gloriã CHRISTI propriæ vitæ & gloriæ: & taliter præfert/q; si probaretur ĩ psecutione/talis ĩueniretur.In illo viuit CHRISTVS:& ipse nõ vi uit.cõtẽptor igitur huius mũdi & vitæ est:in quo per fidẽ est spũs filii dei IHESV CHRISTI.q mortuus mũdo:viuit ĩ CHRISTO.IOANNES. vt video difficile est dirigere globũ curuum/vt sequat viã CHRISTI:ĩ quo fuit spiritus dei q ipsum de duxit ĩ centrum & fontẽ vitæ.CARDINALIS. Facile valde est habẽti verã fidẽ/vt prædixi.Igitur si globus personæ tuæ spiritu fidei ĩpellitur:firma spe ducitur:& cha ritate CHRISTO astrĩgitur/q te ducet secũ ad vitã.sed ĩpossibile est ĩfideli. IOAN NES.Certissimũ hoc esse video:q non credit CHRISTO vti dei filio mundo adhæ ret/& meliorẽ vitã non expectat.Sed fidelis ĩ aduersitate gaudet:qa scit mortẽ glo riosam præstare ĩmortalẽ vitã.Videtur tamẽ vix possibile q; globus secundũ natu rã suam ĩclinatus deorsum:non sic moueat & ĩcuruetur/& vnus plus q̃ alius.CAR DINALIS.Hæc est summa mysteriorũ huius ludi : vt discamus has ĩclinationes & naturales ĩcuruationes taliter rectificare studioso exercitio/vt tandem post multas variationes & ĩstabiles circulationes & ĩcuruationes quiescamus ĩ regno vitæ. Vi des enĩ q; vnus ĩpellit globum vno modo/alius alio:manẽte eadẽ curuitate in globo. Secundũ varium ĩpulsum varie mouetur & quiescit : & nunq̃ certũ est ante quietẽ/ vbi demũ quiescat.Vides igitur globum ĩpulsum per aliquẽ attigisse prope cẽtrum cogitat sequi velle illius modum & pluries attẽtat & proficit. IOANNES. Quisq; globus est proprius/& aliter q̃ alius ĩcuruus.Igitur nõ potest vnus aliũ sequi.CAR DINALIS. Verũ est. Nullus:alterius semitã præcise sequi potest. sed necesse est vt quisq; dominetur ĩclinationibus globi sui & passionibus:seipsum exercitãdo.demũ taliter moderatus/studeat viam ĩuenire:ĩ qua curuitas globi non ĩpediatur/quo mi nus ad circulũ vitæ perueniat.Hæc est vis mystica ludi studioso exercitio posse etiã curuum globũ regulari:vt post ĩstabiles flexiones motus/ĩ regno vitæ quiescat.IO ANNES.Negare nequeo:vna globi gibbositate stãte secundũ diuersum ĩpetum cu iusq; ipsum proiicientis/differẽter semper moueri.posseq; eundẽ globum per quenq̃ iuxta libitũ varie ĩpelli:ita q; licet curua reuolutio semp maneat:tamen motus eius varietur. Dicimus tamẽ/cum non semper ĩ cẽtro circuli quiescat vbi quisq; ludens

ipsum ponere ītendit/& īter ludentes vnus nunc ipsum ī propinquo/centro locat/& postea eandē vt prius habens ītentionē globus remote a cētro declinat: videri ꝙ nō secundū pellentis ītentionē/sed etiā fortunā moueatur. CARD. Fortuna potest dici id: qđ præter ītentionē euenit. & cum quisqꝫ ludēs petat cētrum circuli: nō est fortuna si tetigerit. Neqꝫ est ī potestate nostra: ꝙ volūtas nostra pficiat. Dū enī globus currit: attēti sumus vt videamus si ad cētrum accedit. & vellemus iuuare ipm si possemus: vt tādem ibi quiesceret. Sed quia non possumus eum ī via/nec īpetum adhibuimus ad hoc necessarium: ideo cum ītentione superueniente cursum quem īpressimus/moderari nequimus. Sicut q de monte currere īcepit: dum est ī veloci motu/etiā si vellet nō potest se cōtinere. Oportet igitur: circa pricipiū motus attentū esse. Quare mala consuetudo quæ motus est/nō finit aliquē benefacere: nisi ipsa deposita/virtutis motum ī bona consuetudine ponat. Non habēt igitur male currētes/etiā si in cursu pœniteant: alicui dispositioni quæ aut fatū aut mala fortuna nominari consueuit īputare si male cursum termināt/sed sibiipsis qui īconsulte se pcipitarūt. Bene vides: ꝙ globum quādo vis/& quo modo vis ī motu ponis. etiā si constellatio cœli haberet globū fixum debere persistere: non tenebit cœli īfluxus manus tuas / quin si velis/globū moueas. Regnum enī cuiusqꝫ liberū est: sicut & regnū vniuersi/ī quo & cœli & astra continētur/quæ ī minori mūdo etiā sed humaniter cōtinētur. IOANNES. Secūdū hoc igitur: nemo nisi sibiipsi aduersos etiā casus īputare debet. CARDINALIS. Ita est ī moralibus atqꝫ iis operib[9] quæ sunt hominis vt hominis. Nemo enī viciosus: nisi sua culpa. IOAN. Quomodo tunc dicunt fortunā omnipotentem? CARD. Hoc poeta dicebat: sciens sic philosophos platonicos affirmare. hi enī fortunā aiunt ordinē & dispositionē rerum omnium ī suo proprio esse. & illā vocāt necessitatē complexionis: quia nihil illi dispositioni resistere potest. Nec aduersa nec prospera dicitur dispositio seu fortuna illa: nisi quantū ad nos/& secundū explicationes rerū actu & opere. puta dispositio & ordo essendi hoiem/si se habet vt sic fiant omnia vt fieri solēt: alioqui nō fieret homo. Est ergo ineuitabilis necessitas: cui nihil resistere potest. ideo omnipotēs. Cum autē Socrates & Plato actu homines / sint dispares: hoc non euenit quia fortuna seu ordo & dispositio sint prospera & aduersa/nisi quātū ad illos homines quorū vnus assequitur prospera respectu alterius. Sed neqꝫ hæc fortuna quæ aīa mundi/supra nominatur: ī nostro regno disponit illa quæ hominis sunt. Quisqꝫ enī homo: liberū habet arbitrium/velle scilicet/& nolle. cognoscēs virtutē & vicium: quid honestū/quid inhonestū/quid iustum/& quid iniustū/quid laudabile/quid vituperabile/quid gloriosum/quid scandalosum. & ꝙ bonū eligi debeat & malū sperni: habēs ītra se regē & iudicē horum. quæ omnia/cum bruta ignorent: ideo sunt hoīs vt hoīs. & ī supradictis est nobile regnū / nequaq̄ vniuerso aut alteri creaturæ subiectum: non iis extrinsecis bonis quæ fortuita dicuntur. de qbus nō potest homo quantū vellet/quoniā libere voluntati non subsunt sicut bona præfata īmortalia quæ voluntati subiiciuntur. Nam si vult/reperit & eligit libere virtutes īmortales īmortalis anima/propriꝫ vitæ suæ cibum īmortalem: sicut vegetatiua corporis pastum sibi aptum corporalē. Et licet sit īpossibile/dum globus mouetur præscire ī quo puncto quiescat/neqꝫ propterea semper ī circulo quiescit quia circulū aliquoties subintrat: non minus tamē ex cōsuetudine & cōtinuata practica præuideri poterit coniectura verisimili/ī circulo globum quietē acceptură. Difficilius tamen in quo ordine per circulos distincto: & penitus īpossibile/ī quo puncto. Terreno igitur homini & eius peregrinationi: globus habens ponderosum corpus/& latus ter-

renum inclinatum/& eius motus quia per hominis fit impulsum/aliqualiter simila tur. Non enĩ potest ĩ rectitudine persistere motus humanus. Cito declinat/propter terrestreitatem/inconstanter & varie semper fluctuans:qui nihilominus potest exer citio virtutis reuolutionem in circulo terminare. & bonam & perseuerantem inten= tionem adiuuat deus qui in motu quæritur:& perficit bonam voluntatem. Ipse enĩ est qui fidelem dirigit & ad perfectum perducit/& qui ĩpotentiam in ipsum speran= tis sua omnipotenti supplet clæmentia. Christianus igitur qui facit omnia quæ ĩ ip= so sunt/licet sentiat globum suum inconstanter currere:ĩ deo tamen confidens non confundetur/qui non derelinquit sperantes in se. Et hoc est huius ludi mysterium sa tis nunc pro tam breui hora declaratum:vt de his paucis/multa elicias & proficias in motu/vt tandẽ quietẽ simul ĩ regno vitæ cũ CHRISTO rege nostro fœliciter as= sequamur. Eo præstante:q̃ solus potẽs est/& ĩ sæcula sæculorum benedictus. Amen.

Versus de laude libri.

Vi cupis ingenium præsentis nosse libelli:
Redde prius mensis/terq; /quaterq; sacrũ. id est eucharistiam
Et semel atq; iterũ/sensus vbi legeris altos: deo liba
Ad caput & titulos/mente vacante redi.
Ne pigeat/quocunq; situ salebrosa videbis
Esse loca/& trepido non adeunda pede:
Poscere opem/& sancti per florida prata magistri
Ire licet. multa doctior arte senex.
Vtribus hæc crassis non sunt condenda vehendis.
Pinguis aqualiculi/non capit alta locus.
Attritas subeunt vix post conamina mentes.
Purgatum hæc tantum dogmata pectus habet.
Luditur hic ludus:sed non pueriliter. at sic
Lusit vt orbe nouo:sancta sophia deo.
Sic ludit quisquis per cœli aprica/domosq;
Aethereas:quid agant cernere sancta venit.
Sol oriens ludis sic Augustine canendo
Musica cum nobis/te modulante data est.
Sic omnes lusere pii:Dionysius/& qui
Increpuit magno mystica verba sono.
Et nos magne pater ludum celebremus amicum:
Noster vt æterna sit globus æde sedens.
Istic perpetuo post longa volumina centro
Hæreat:& nullo fine perennis agat.
I prior. at tecum nos sedibus optime castis
Siste pater:stat vbi lusus & ara dei
Tu quoq; cara ducum soboles dux inclyte lude:
Principibus famam quo tua mens pariat
Nam bene Cæsareos q̃q̃ ornent stemmata cippos
Inq; palatinis gloria maior eat.
Et tibi consurgat comitum fœcunda propago:
Occiduas Rhenus qua pater auget aquas.

Anglica sint q̄uis consanguinitate propinqua
Sceptra tibi: & quicquid gallia pinguis arat.
Et genitrix tibi sit ditis germana tyranni.
Prælustres spectent & tua iura duces.
Nec minus in CHRISTI sortem/templisq; sacratis:
Hinc atq; inde vocet te pius ordo patrum.
Vt nihil in pulchra sine te germania gente
Euehat: & claris clarior vt niteas.
Teq; decus patriæ magnus generauerit Otto
Siluarum terror/cui lupus ingemuit.
Vt Baioariæ tua cingant tempora frondes:
Mascula belligero quas tulit ense cohors
Et quicquid tantis titulis memorande reliqui:
Claudicet vt nulla parte superba domus.
Hæc ne iure suo volucris fortuna reposcat:
Q₂ series patrum nil nisi nomen habet.
Surge tuo marte/hic princeps dignissime surge:
Ingenii dotes laudibus adde ducum.
Aurea sit liceat: lituum tamen aurea flatum
Corroget: effundat quo tuba rauca sonum.
Quid tibi conueniat: melius te nemo videbit.
Tu modo non aliis q̄ tibi crede magis.
Candidus æoo surget dum lucifer axe/
Et bibet occiduas vespere phoebus aquas/
Dum niuibus longas hyemes germania ducet/
Et vespertinam gallus amabit humum/
Dūq; homines tellus/pisces mare/sydera coelum
Reddet: doctorum hic ludus honestus erit.
Tu quoq; magnanime princeps mihi crede Ioannes:
Semper eris/semper viuus in ore virum.
Effice quod solum tibi te monitore gerendum est:
Ne tantum in chartis sit tibi grande σοφῶσ.
Et mecum refer O grates memorande magistro:
Est cui(si cuiq̄ est)mens patefacta dei.

PRIMI LIBRI DE LVDO GLOBI
DOCTISSIMI PATRIS NI-
COLAI DE CVSA CAR.
FINIS.

Dialogi de ludo globi Liber Secundus. Interlocutores ALBERTVS adolescens. dux Bauariæ. & NICOLAVS cardinalis.

ALBER.

V nosti pater me aduenisse summa fiducia: vt papæ no-
stro Pio: atqꝫ tibi & aliis cardinalib⁹ notior fierẽ & pro-
ficerẽ. Cũ nunc illustrẽ ducem Ioannem consanguineum
meũ charissimũ in hac vrbe reperissem / & inter nos post
cõmunia amicorũ colloquia ipsum vacare viderẽ lectio-
ni libelli de ludo globi: admiratus tã de ludo q̃ de libello /
nisus sum cõpræhendere non nihil iuxta meã iuuenilem
capacitatẽ. Sed non est mihi visum: te circulorũ regionis
vitæ mysticã sententiã explanasse. Rogo igitur tuã pieta-
tẽ: ne in me despicias tanti mysterii incapacitatẽ. Dabi-
tur vt doctior rememorẽ quæ audiuero: & dei dono pro-
ficiam. CARDINA. Multo gaudio te cũ fratre Volfgango hoc loco vidi. Pater enĩ
tuus Albertus Illustris comes Palatinus & Bauariæ dux / multis annis me singulari-
ter amauit. & hoc ostendit. Videre tantũ amicũ viuere in illustribus & optime nobi-
literqꝫ cõpositis & eruditis filiis: mihi periocundũ est. Et hinc quæqꝫ possibilia: libẽs
impertiar. De ludo globi inquiris ea: quæ dum audieris / non poteris (ætate obstan-
te) fortasse discutere. Admiraberis tamẽ / & violentia quadã incorporabis altissima /
quæ te habilem reddẽt / vt ad cuncta scibilia melius volare queas. Oportet autem vt
mẽtis oculũ aperias / & visum illum totaliter eleues: vt quæ dicturus sum potius vi-
deas q̃ audias. ALBERTVS. Faciam omnia: quantũ natura & ĩgeniũ concesserint.
CARDINA. Circulorũ mysterium: qđ vt capias infige tuæ memoriæ propositionẽ
quæ sequitur. Eo qđ in omnibus & in quo omnia: nihil maius aut minus esse potest.
quare: omniũ exemplar. ALBERTVS. Habeo iã hanc in memoria fixam proposi-
tionẽ. Sed vt mens / eius videat veritatẽ: declaratione opus habet. CARDINALIS.
Parua sufficiet. Nam quomodo esset aliquid minus eo qđ in omnibus: aut quomodo
maius eo in quo omnia? Si igitur nihil omniũ est aut minus aut maius eo: necesse est
omnia illius vnius exemplaris esse exemplata. ALBERTVS. Breuissime declara-
sti. Nam certissime video / cũ exemplatum nihil habeat nisi ab exemplari / sitqꝫ vnum
omniũ exemplar / qđ in omnibus & ĩ quo omnia: clara est ostẽsio / ꝙ postq̃ videro vni-
tatẽ exemplaris omniũ variorũ exemplatorũ / me ad altã contẽplationẽ deduxeris.
CARDINALIS. tu probe mente conspicis: exemplatũ non posse esse nisi in ipso sit
exemplar. ALBERTVS. Certissime. CARDINALIS. Sed quomodo est exempla-
tũ: nisi sit in eodẽ suo exemplari? Nam exemplatũ si est extra suũ exemplar: quomodo
manet exemplatũ? ALBERTVS. Nihil obest: quo minus hoc videam. Nam necesse
est vtiqꝫ exẽplatũ in exemplari suo contineri: alioqui non esset verũ exemplatũ. Ideo
perfecte intueor / exemplar necessario esse ĩ exemplato: & exemplatũ contineri seu es-
se in exemplari. CARDINA. Exemplar igitur est in omnibus exemplatis: & in quo
omnia exemplata. Nullum igitur exemplatũ est minus aut maius eo. Quare exem-
plata omnia: sunt vnius exemplaris exemplata. ALBERTVS. Verissime: sic esse vi-
deo. CARDINALIS. Nec est necesse propter pluralitatẽ exemplatorum esse plura
exemplaria: cũ vnũ infinitis sufficiat. Præcedit enĩ naturaliter exẽplar exemplatũ:
omnẽ pluralitatẽ vnitas / quæ est omnis exemplatę multitudinis exemplar. Ideo si es-
sent plura exemplaria: necesse esset vnitatẽ exemplarem / illã pluralitatẽ præcedere.

Non essent igitur illa plura exemplaria/æque prima exemplaria:sed vnius primi exemplaris exemplata.Non potest igitur esse nisi vnũ primum exemplar:qđ est ĩ omnibus exemplatis/& ĩ quo omnia exemplata. ALBERTVS. Ostendisti nunc mihi quæ videre concupiui.Nã nihil mihi obsistit:quin videam omnis multitudinis vnitatem principium. ex quo intueor vnitatem exemplar omnium exemplatorum. CARDINALIS. Dixi vnitatẽ esse exemplar omnium numerorum:seu omnis pluralitatis aut multitudinis.In omni enĩ numero vides vnitatẽ: & omnem numerum in vnitate contineri.Omnis enĩ numerus est vnus:binarius/ternarius/denarius/ & ita de omnibus/quisq; est vnus numerus.Nec esse posset quisq; vnus:si ĩ eo non esset vnitas/& nisi ipse in vnitate contineretur. ALBERTVS. Hactenus non aduerti ad hæc:quando mihi visum fuit denarium maiorem vnitate/ & ideo in vnitate non contineri.Sed nunc video denarium:cum sit vnus denarius/nõ posse hoc esse nisi in vnitate contineatur. CARDINALIS. Attendas etiam oportet quomodo vnitas non potest esse nec minor nec maior. Quod non minor:statim admisisti. Quod non maior etiã vides:quãdo aduertis id quod esset maius vno non esse vnum.Ac ꝙ sic est de denario:quẽ siue videas ipsum minoratum siue auctum/non vides denarium.Hoc autẽ habet omnis numerus ab vnitate.quia numerus est exemplatum exemplaris vnitatis. ALBERTVS. Propositio quã præmisisti:clauis esse videtur ad intrandam intelligentiam absconditorum/quando quærens ipsam/recte applicat.CARDINALIS. Nec est applicatio difficilis.Nam si te interrogo seriatim : sola interrogatione duceris ad visionem veri.Puta.Interrogo te:an cuncta quæ vides putas aliquid existere? Credo dices:cuncta existere. ALBERTVS. Cum sint aliquid:oportet existere. CARDINALIS. In existentibus:est ne ipsum esse? ALBERTVS. Vtiq;.alias si non esset in ipsis ipsum esse:quomodo existerent? CARDINALIS. Nonne quæ existunt:in ipso esse existunt? ALBERTVS. Extra esse ipsum vtiq; non existerẽt. CARDINALIS. Esse igitur omniũ in omnibus existentibus est: & omnia existentia in ipso esse existunt. ALBERTVS. Nihil certius video:q̃ ꝙ & esse ipsum simplicissimum est omnium existentiũ exemplar. CARDINALIS. Hoc est esse absolutũ.quẽ creatorẽ omniũ quæ sunt credimus. ALBERTVS. Quis non videret hæc quæ dixisti ita se habere? CARDINALIS. Sic vides ĩ animato animã:& simul ipsum animatũ in aĩa.Et ĩ iusto iustitiã:& ipsum ĩ ea.Sicut ĩ albo albedinẽ:& ipsum in ea.Et generaliter ĩ contracto absolutũ:& ipsum cõtractũ ĩ absoluto. Humanitatẽ in hoĩe:& ipsum ĩ humanitate. ALBERTVS.Video certe ista oĩa necessaria:sed imaginatio non capit quomodo hoc fiat.Quis enĩ conciperet vnũ esse ĩ alio:& id aliud ĩ eodẽ vno? CARDINALIS. Hoc est ideo ĩimaginabile:quoniã hæc virtus imaginatiua ĩ quãto terminatur.Nã non quantũ imaginatio non attigit.Vnde ꝙ continens sit ĩ contẽto:quãdo imaginatio ad locũ se cõuertit ꝙ quãtus est/nõ capit. Videtur ꝙ ei ac si diceret quis:ꝙ esse aliquẽ in domo sit esse domũ ĩ ipso.Sed oculus mẽtis ad ĩtelligibilia quæ supra imaginationẽ sunt respiciens:non potest negare qui videat in esse ipso quod est supra imaginationẽ/omnia/etiã imaginationẽ ipsam cõtineri.& nisi ĩ contẽtis esset hoc verum:non essent. ALBERTVS. Vtiq; hæc vera video.& occurrit mihi manifestũ exemplũ. Omnia quæ sensu & imaginatione attingunt:sunt circa substantiã/quæ accidẽtia dicunt.quæ nisi continerẽtur per substantiã:nõ subsisterẽt.Necesse est igitur continẽs illa accidẽtia esse ĩtra accidẽtia:& substare/vt ĩ ipso illa subsistant. Substantia igitur ĩtelligibilis naturæ supra sensum & imaginationẽ existens:omnia accidẽtia continet & in contentis existit. Nec est aliud accidentia

esse in subiecto qđ est substãtia:q̃ substãtiam in accidentibus. Et hoc potissimũ verũ
video:quia accidẽtia non sunt in subiecto seu substãtia quasi in loco/cum locus nõ sit
substãtia sed accidens. CARDINALIS. Gaudeo te sanum mẽtis visum habere. Et
quãdo hanc speculationẽ extendis ad animã rationalem quæ est substãtia omniũ vi-
rium & potẽtiarum suarum:tu vides ipsam illas continere/ & in omnibus suis viri-
bus & potentiis esse. ALBERTVS. Incipio gustare hãc scientiã sapidissimã:exerci
tabo me in ipsa vt habitum acquirã.Sed ne te nimium in hac necessaria mihi digres
sione teneã:amplius pergere poteris ad institutum. CARDINALIS. Nunc puto fa
cile capis hãc regionẽ viuorum.Nam in omni viuẽte:necesse est esse vitã/ & viuens
in ipsa.Vita igitur christiformium eorũ omnium scilicet qui in regione sunt viuen
tium sic se habet/ꝙ vita quæ CHRISTVS est qui aiebat/ego sum vita:est in omni-
bus ibi viuẽtibus/& ipsi oẽs viuẽtes ĩ vita quæ CHRISTVS est.& ideo vita CHRI-
STI:est forma exemplaris omniũ ibi viuẽtium q sunt huius formæ exemplata. AL-
BERTVS. Bene video oportere viuentẽ christianum sic se habere vt ais. nã opor-
tet ĩ ipso esse vitã CHRISTI:& ipsum ĩ eadẽ ipsa vita. CARDINALIS. Figuratur
hæc vita regionis viuẽtium ĩ figura quã rotundã vides.& vt circuli oẽs habẽt idem
centrũ:circuli sunt figuræ rotunditatis.Rotunditas:circulatio est motus vitæ per-
petuæ & infinibilis.In omni rotundo necesse est esse rotunditatẽ:in qua sit ipsum ro-
tundũ.Vnde sicut nec notitia nec essentia rotundi seu perpetui sciri aut haberi po-
test nisi a cẽtro super quo voluitur motus perpetuus/ita ꝙ eo nõ existẽte/non potest
nec perpetuitas nec motus vitæ perpetuæ qui ĩ æqualitate ad idẽtitatẽ centri refera-
tur/aut nosse aut esse:sic se habet centrũ qui CHRISTVS est ad omnes circulatio-
nes.Circuli igitur:hic motũ vitæ figurãt.Et viuaciores motus designãtur per circu
los cẽtro qđ est vita:propinquiores.quoniã vita qđ cẽtrum est/qua nec maior nec mi
nor dari potest.In ipso em̃ continetur omnis motus vitalis:qui extra motum esse ne
quit.Nisi enĩ sit in omni motu vitali vita:nequaq̃ vitalis erit. Est autẽ circularis &
cẽtralis motus:qui vita est viuentium. Quãto autẽ circulus cẽtro est propinquior:
tãto citius circũuolui potest. Igitur qui sic est circulus ꝙ & cẽtrum:in nunc instãti
circũuolui potest.erit igitur motus infinitus. Cẽtrum autem punctus fixus est:erit
igitur motus maximus seu infinitus/& pariter minimus/vbi idẽ est centrum & cir
cunferentia.& vocamus ipsum vitã viuentium:in sua fixa æternitate omnem possi-
bilem vitæ motum complicantẽ. ALBERTVS. Intelligo te dicere velle paruitatẽ
circulorũ velociorẽ seu viuaciorẽ motum vitæ figurare: quoniã ad centrũ quod est
vita viuentium propius accedunt.Sed dicito:cur nouẽ circulos figurasti? CARDI-
NALIS. Scimus aliquos in rationis motu veloces/alios tardos/sed differẽtes: vt ex
varietate ingeniorum experimur.Quorum quidã tanta gaudẽt viuacitate: vt bre-
uissime discurrant.Alii tardius:& vix vnq̃ in aliquo proficiunt. CHRISTVS qui
est vita:est & sapientia/hoc est sapida scientia.Scientia in eo quia sapida: ostenditur
viua appræhẽsio.Et vita intellectualis:est appræhẽsio sapientiæ seu sapidæ scientiæ.
Omnis igitur motus viuus rationalis:est vt suæ vitæ causam videat/ & tali sapien-
tia ĩmortaliter pascatur.ꝙ si ad hoc non peruenerit:non viuit/quãdo suæ vitæ cau-
sam ignorat.Deus autẽ est dator vitæ:quẽ nisi CHRISTVS dei filius ostendat ne-
mo videbit.Ostẽdere enĩ:ad ipsum solũ spectat.quia non potest patrẽ vt patrẽ osten-
dere:nisi filius.Vnus est autẽ pater CHRISTI & noster/q est ipsa æternitas:quæ est
in oĩbus patribus/& ĩ quo oẽs patres sunt & continẽtur.Sed vt clarius videas ipsum
ostensorẽ patris/aduerte qa ipse est veritas.Dicebat enĩ se viã & ostium/vitã & veri

Kreismittelpunkt

vita viventium

Christus muss Gott zeigen

tatē.Ostēsio certa & vera:non nisi per veritatē fieri potest.Falsitas vero errat & deuiat/quę mēdaci diabolo seductori tribuitur.filiatio dei ī CHRISTO:seipsam/qa veritas ostēdit.Et q CHRISTVM vere videt:in eo patrē & ipsum ī patre videt. Circuli igitur:sunt visionis gradus.In omni circulo videtur cētrū oībus cōmune: propinquius ī propinquiori/remotius ī remotiori.Extra quē/cū centrū videri nequeat quod non nisi ī circulo videtur:extra visionis æternæ gradus & sine CHRISTO nō videtur vita viuētiū/seu lux luminū intellectualiū.Ideo ī tenebris & ī vmbra mortis sic carēt vita:sicut oculus īteger ī tenebris caret vita.qa videre:est illi viuere.In carētia autē lucis/nihil videre potest:licet sit oculus sanus.Ita aīa licet īcorruptibilis luce carēs ostēsiua quæ CHRISTVS est:non videt/nec ītellectuali vita viuere potest. Sicut enī sensibilis visio vt sit vera & viua sensibili luce īdiget ostēsiua:ita & intellectualis visio ītellectuali veritatis luce opus habet/si videre seu viuere debet. Et quia in denario terminatur omnis numerus : per nouē circulos ī decimū qui sic circulus ꝙ cētrū/figuraui ascēsum. ALBERTVS. Cuncta cōpetēter quæ dixisti/& si nō cœpi ī gustu ītelligētiæ:vidi tamē vera esse.Solū admiror:postq̄ īfinitas cētralis lucis liberalissime se diffundit/quomodo gradus oriantur. CARDI. Hæc lux nō se diffundit per corporalia loca:vt quasi lux corporea q̄ proximiora loca plus illuminat. Sed est lux:q̄ nec loco clauditur/nec obstaculo īpeditur/sicut nec mētis nostræ cogitatio. Sed quæ illuminātur:nō possunt nisi varia esse.qa multa & plura:sine varietate nec multa nec plura essent/alias idem essent. Receptio igit̄ lucis:varia est ī variis mētibus.sicut receptio vnius lucis sensibilis:ī variis oculis varie capitur/ī vno veriori & lucidiori modo q̄ ī alio iuxta suā capacitatē quæ nō potest esse æqualis ī diuersis.Recipiunt igitur christiformes lucē gloriæ sufficienter omnes : sed differēter secundū capacitatē cuiusq꜔.Sicut dū prædicator euāgelicus lucē vnā æque ad singulos auditores diffundit:nō tamē æque ab oībus capitur/cū nō sint eiusdē mētis & capacitatis. ALBER. Cū nemo nisi beatus sit ī regione viuorū/sitq꜔ solus ille beatus q id habet qđ appetit/sitq꜔ vnicū solū quies desideriorum scilicet meliori & pfectiori mōdo quo id fieri potest videre cētrū vitæ suæ:ideo miror de eo ꝙ quosdā ꝓpius ad cētrū accedere figurasti/cū remotiores nō cōprehēdāt meliori modo quo hoc fieri potest. CARD. Figurat̄ fruitio beata ī potatiōe fontis vitæ:estq꜔ idē videre & bibere. Vn⁹ est fons viuus totā regionē viuētiū īplens:de quo quātum quisq꜔ sitit & desiderat bibit.non possunt duo æqualiter sitire & desiderare potū.Ideo licet oēs sufficiētissime bibāt quātum appetunt:nō tamē æqualiter/quādo æqualiter nō sitiunt. Facit charitas sitire:quæ ī diuersis diuersa est.Sic CHRISTVS figurabat regnum nuptiis:vbi ipse ministrat cuiq꜔ id qđ appetit.Saturant̄ igit̄ oēs quātum desiderāt & famescunt: licet alii plus/alii minus capiant. ALBERTVS. Placēt hæc.& video non esse nouē circulos gloriæ sed īnumerabiles:quādo quisq꜔ beat⁹ propriū habet.CARDINA. Licet sic sit ꝙ tota latitudo regni vitæ sit a cētro ad circūferētiā/& hæc latitudo possit ad īstar lineæ quæ ī se īfinitas habet lineas similes a cētro ad circūferētiā concipi/ vnumq꜔ sit cōmune omnium cētrum & circumferētia singulorū:tamen illa innumerabilis multitudo circumferētiarum in nouē gradus partitur/ vt gradatim per regnum illud pulcherrimo decoratum ordine nos ducamur/vbi idē est centrum commune & particularis circumferētia/scilicet ad CHRISTVM.Ibi enim idem est centrum vitæ creatoris:& circumferentia creaturæ. CHRISTVS enim/deus & homo est/creator & creatura:& omnium beatarum creaturarū ipse est cētrū.Et attēte aduertas circunferētiam ipsius:esse naturæ circūferētialis omnium circumferē-

Christus

Varietas

varia - variis

fruitio

tiarum scilicet creaturarum rationalium. Et cum sit idem identitate personali cum centro omnium scilicet creatore: omnes beati per circũferentiam circulorum figurati/ĩ circumferētia CHRISTI quæ est similis creatæ naturæ quiescunt/& finē attingunt propter circumferētiæ naturæ creatæ cum increata natura/hypostaticā vnionē/qua nulla maior esse potest. Ex quo vides CHRISTVM oĩbus beatificandis adeo necessarium: ꝙ sine ipso nemo fœlix esse potest. quoniā ipse est vnicus mediator: per quē accessus haberi potest ad viuentē vitā. ALBERTVS. Magna & pulchra dixisti: quæ vtinā aduersarii christianorum cõsiderarēt. mox enĩ pacē cũ CHRISTO & christianis inirent. Et vt parum ante de substãtia & accidētibus dixi: ita mihi occurrit per nouē circumferētiales designationes ad cētrum attingi/vt per nouē accidentia ad substantiā. CARDINA. Numerus: discretio est/quæ est vnius ab alio. & hoc per vnũ aut per alterũ aut tertium/& ita consequenter vsqꝫ ad denariũ vbi sistitur. quare & oĩs numerus: ibi terminatur. Sic & accidētia: nouē generib⁹ generalissimis distinguntur. & ad notitiā quidditatis seu substãtię conferunt. Nā vt per vnũ accidēs/aut duo/aut tria/aut quatuor/aut quinqꝫ/aut sex/aut septē/aut octo/aut nouē: vbi ĩpletur numerus qui ĩ denarii vnitate cõplicatur. Numerare: discernere est. res autē: maxime per substãtiā discernuntur. & substãtiæ: per quãtitatē/qualitatē & alia accidētia/quæ ĩ nouē generibus accidētium cõplicãtur. Ob plenā igitur discretionē denotandā: talem feci figurationē. ALBERTVS. Audiui & angelos nouem choris distingui. CARDINALIS. Angeli: ĩtelligentiæ sunt. & quia varii sunt: oportet intelligētiales eorum visiones & discretiones per ordines & gradus ab ĩfimo vsqꝫ ad supremũ (qui CHRISTVS & magni consilii angelus dicitur) ĩtellectualiter distingui. ex qua distinctione: tres ordines & in quolibet tres chori reperiuntur. Et minus centrũ est: vt denarius terminus nouem articulorum. Primus ordo est centralior/& intelligibiliũ spirituũ q̃ simplici ĩtuitu ĩ centrum seu omnipotēs exemplar omnia sine successione siue tēperali siue naturali/& simul oĩa compræhēdunt. q̃ diuinæ maiestati assistunt: a qua habēt vt sic videre omnia possint. Nam sicut deus a se habet hãc discretionē/vt ĩ sua simplicitate oĩa simul ĩtueatur quia ĩtelligens causa: sic dat illis assistentibus spiritibus/vt ĩ diuina simplicitate sciant oĩa. Qui etiã ideo licet creati sint æterni dicuntur: quia omnia simul compræhendunt. Alius autem ordo est ĩtelligētium q̃ omnia simul compræhēdunt: sed non sine naturali successione/scilicet vt alia ex aliis habēt naturaliter prouenire. Et licet sine successione tēporali intelligãt: quia tamen sine naturali ordine non possunt ĩtelligere/ideo subintrat ĩ ipsis quædã cognitionis debilitatio. Ideo non dicuntur æterni vt ĩtellectibiles: sed bene/perpetui/quia in naturali ordine & successione ĩtelligunt. Tertius eteni ordo: rationalis dicitur. Quia licet certa sit eorum compræhensio: minus tamē perfecte ĩtelligunt q̃ alii. Primus ordo tres habet choros: qui voluntatem diuinam in deo licet differenter intuentur & eius discretionem imitãtur. Sed tres chori ĩtelligibiles: in ĩtellectibilibus diuinā voluntatem compræhendunt. Et tres chori rationales: ĩ intelligibilibus voluntatem diuinam intuentur. Nouem igitur sunt ordines. & deus ĩ se omnia concludens & continēs: quasi denarius figuratur. Habet igitur quisqꝫ nouem ordinum suā theophaniam siue diuinam apparitionem: & deus decimam a qua omnes emanant. Decem itaqꝫ sunt diuersa genera discretionum. scilicet illa diuina quæ ĩ centro figuratur/& ĩ causa omnium: & aliæ nouem ĩ nouem choris angelorum. Et non sunt plures: nec numeri/nec discretiones. Hinc patet cur sic regnum vitæ figurauerim/atqꝫ centrum luci solari conformauerĩ: & tres proximos circulos igneos/alios æthereos/

& tres quasi aqueos / qui in nigro terreo desinunt / depinxerim. ALBERTVS. Cum
denarius sit omnem discretionem complicans : cur in quaternario sistit progressio?
Nam non nisi quatuor dicuntur causæ seu rerum rationes / & quatuor elementa / &
quatuor anni tempora / & ita de multis. CARDINALIS. A maximo exteriori cir-
culo vsq; ad minimũ intimũ & centralẽ si numeras / dicẽdo primo semel vnũ / & dei-
de numerãdo bis vnũ / deinde ter vnũ / & postea quater vnũ: terminabitur quaterna
rius ĩ centro. Sic vides vnũ / & duo / & tria / & quatuor simul: facere decẽ. quare pro-
gressio ĩ quaternario terminatur: cũ non sit discretio siue numerus / q in ipso non re
periatur. non tamẽ vides: nisi vnum ĩ omni numero. Nec est aut esse potest : nisi vnũ
vnum. Plura: non sunt vnũ. Sicut ĩ omnibus circulis: nõ vides nisi circulũ vnius ra-
tionis / licet circũferentia vnius plus distet a cẽtro q̃ alterius. Hoc necessario contin-
git ĩ pluribus: cũ plures circũferẽtias ab eodẽ cẽtro æque distare non sit possibile. Se
quitur igitur alteritas pluralitatẽ. quare etsi ĩ oĩbus entibus non sit nisi vna entitas /
& omnia entia ĩ ipsa quæ deus est / ita ꝙ non sit opus ad discernẽdum oĩa entia vt en
tia sunt / nisi habere vnius entitatis discretionẽ: tamẽ cum multitudinẽ sequatur al-
teritas / ad discretionem omnium entium vt multa sunt / numerus alteritatis discre
tor est necessarius / sine quo vnum ab altero discerni non potest. ALBERTVS. Non
igitur cognoscit deus entia? Cognitio: discretio est / quæ sine numero non videt pos-
sibilis. CARDINALIS. Cognoscere dei: est esse. esse dei: est entitas. cognoscere dei:
est entitatẽ diuinam ĩ oĩbus entibus esse. Non sic est mens nostra ĩ iis quæ cognoscit
sicut deus q cognoscẽdo creat & format. Sed mens nostra cognoscẽdo: creata discer-
nit / vt sua notionali virtute aĩa ambiat. Sicut deus omnium exemplaria in se habet /
vt oĩa formare possit: ita mens oĩum exemplaria ĩ se habet / vt oĩa cognoscere possit.
deus vis est creatiua: secundũ quã virtutẽ facit oĩa veraciter esse id quod sunt / quo-
niã ipse est entitas entium. Mens nostra vis est notionalis: secundum quã virtutẽ fa-
cit oĩa notionaliter esse. Vnde veritas: est eius obiectum. cui suũ conceptum si assimi
lat: oĩa ĩ notitia habet / & entia rationis dicuntur. Lapis enĩ ĩ notitia mẽtis nõ est ens
reale: sed rationis. Vides igitur deũ non ĩdigere numero: vt discernat. sed mens no-
stra: sine numero non discernit rerũ alteritates & differẽtias. ALBERTVS. Nonne
creator creat etiã alteritatẽ? Si sic. vtiq; cũ non creet qđ non ĩtelligit / alteritas autẽ
sine numero non ĩtelligit: per numerũ igit discernit. CARDINA. Oĩa creat deus /
etiã alterabilia & mutabilia & corruptibilia: tamẽ alteritatẽ & mutabilitatẽ corru-
ptionẽve non creat. cum ipse sit ipsa entitas: nõ creat iteritum / sed esse. Q; autem ĩ-
tereant aut alterẽtur: non habẽt a creante / sed sic contingit. deus est causa efficiens
materiæ / non priuationis & carẽtiæ: sed opportunitatis seu possibilitatis quã caren
tia sequitur. ita ꝙ non sit opportunitas absq; carẽtia: quę contingenter se habet. Malũ
igitur / & posse peccare / & mori / & alterari nõ sunt creaturæ dei: q est entitas. De es-
sentia igit cuiuscũq; non potest esse alteritas: cũ ĩ ipsa nõ sit entitas / nec sit ĩ ipsa en-
titate. Nec est de essentia binarii alteritas: licet ab ipso qđ est binarius contigat ades
se alteritatẽ. Sicut enĩ plura pisa / vna proiectione sup planũ pauimẽtum proiecta sic
se habẽt / ꝙ nullũ pisum aut moueatur aut quiescat æqualiter cum alio / & alius sit lo
cus & motus cuiuslibet: tamẽ illa alteritas & variatio non est a proiiciente oĩa simul
æqualiter / sed ex contigẽti. quãdo nõ est possibile ipsa æqualiter moueri / aut eodẽ in
loco quiescere. ALBERTVS. Nõne entitatis est vnire & cõnectere? CARDINA.
Vtiq;. ALBERTVS. Illa autẽ varia & alia / atq; diuisa esse oportet / quæ cõnecti de-
bent. CARDINALIS. Licet deus qui est nexus / nõ sit causa diuisionis : tñ omnium

variorũ & diuersorũ creator est. Nexus autẽ est ante diuisionẽ: quoniã diuisio vnionẽ præsupponit. Connectit igit̃ vnitas q̃ entitas: diuersa & diuisa ĩ vnã concordantẽ harmoniã. Plura enĩ vt plura / non habẽt esse: nisi vt sunt connexa. Connexio: ab vnitate & æqualitate procedit. Plura igitur entia: ab vnitate seu entitate non habent ꝙ non sunt / esse plura. Sed cũ non possint esse multa nisi & altera & diuisa: ideo vt ĩ vnitate subsisterẽt / per entitatẽ quæ est deus connexa sunt / connexione quæ est prior natura q̃ diuisio. Si igitur acute inspicis: vides entitatẽ esse ipsam vnitatẽ / quæ de se generat æqualitatẽ, a quibus ꝓcedit nexus: qui vnitatis & æqualitatis nexus est. Aequalitas: non potest esse nisi diuersarũ æqualitas hypostaseon ante omnẽ inæqualitatem & alteritatẽ. Quare si ad pluralitatẽ creaturarum vnius vniuersi respicimus in ipsis reperim⁹ vnitatẽ quæ est omnium entitas / & æqualitatẽ vnitatis. Aequaliter enĩ omnia entitatẽ habent: cũ vnũ ens non sit neq; plus neq; minus ens q̃ aliud. In quib⁹ omnibus & singulis: tota entitas est ĩ æqualitate. Suntq; ideo ad vnũ connexa: qa in omnib⁹ & singulis est entitas / & æqualitas & nexus ab vnitate & æqualitate ꝓcedẽs. Sic vides primã causam vnã: quia prima. & trinã: quia est vnitas æqualitas & nexus. & nisi hoc verum esset: nõ esset causa ipsa entitas entium. Deus igitur quia creator: nõ potest esse nisi trinus & vnus. Est igitur mundus creatus: vt ĩ ipso videatur creator trinus & vnus. qui pater dicitur: cum sit vnitas / quæ entitas. & filius: quia æqualitas vnitatis. (gignit enĩ vnitas quæ entitas: æqualitatẽ / quæ est essendi æqualitas) et spiritussanctus: qa nexus seu amor vnitatis & æqualitatis / prout hoc alibi latius declarauimus. ALBERTVS. Hæc sæpius repeti expetit / qa vtilia & rara: quæ spero ĩ futurum melius degustabo. Nunc ad cẽtrum simplicissimũ me conuertẽs: video ipsum / pricipium medium / & finẽ oĩm circulorum. Nã eius simplicitas est ĩdiuisibilis & æterna: omnia ĩ sua ĩdiuisibili & strictissima vnitate complicãs. Est initiũ æqualitatis. nisi enĩ omnes lineæ a cẽtro ad circunferentiã sint æquales: vtiq; non est centrum circuli. Indiuisibilitas centri: est simplex initium æqualitatis. & nisi punctalis simplicitas cum æqualitate sit connexa: vtiq; non potest esse centrum circuli / de cuius essentia est ęquidistantia a circũferẽtia. Sic video vnitatẽ / æqualitatẽ / & vtriusq; nexum / in centrali puncto. CARDINALIS. Acute intras. & postq̃ aduertis dictum sapientis q aiebat deum circulum cuius centrũ est vbiq;: tunc vides ꝙ sicut punctus in omni quanto vbiq; reperitur: ita deus ĩ omnibus. Non tamẽ propterea sunt plura pũcta quia mens pũctũ vbiq; in quãto reperit. Sic nec plures sunt dii: licet ĩ singulis videatur. ALBERTVS. Non bene capio hoc. Declara quæso: quomodo punctus nõ est multiplicatus vt sint plura puncta: licet vbiq; ĩ quanto videatur? CARDINALIS. Si chartam vnã scribendo impleres nihil nisi vnum vbiq; scribendo: vtiq; licet vbiq; videres vnum esse scriptũ / non esset propterea veraciter plus q̃ vnum vnum vbiq; scriptum. Tu enĩ licet pluries scribas vnum ĩ diuersis locis: nõ tamẽ propterea vnũ est mutatũ & plurificatum. ALBERTVS. Certum est me multiplicasse vnius scripturã: non vnum ipsum. CARDINALIS. Vtiq; ĩ omnibus albis mens videt albedinem: non tamẽ ideo sunt plures albedines. Ita in omnibus atomis videt punctũ: non tamen ideo non sunt plura puncta. Et quod clarius intelliges: quando consideras vnũ simplicissimum ĩ se cõplicare oẽm multitudinẽ, ideoq; esse ĩmultiplicabile: cum sit complicatio omnis multiplicationis seu multitudinis. quare ĩ omni multitudine videtur: quia non est multitudo nisi explicatio vnitatis. sic de puncto q est complicatio magnitudinis: pariformiter dicẽdum vides. ALBERTVS. Hæc sic esse ĩtueor. CARDINA. Consequenter aperi mentis obtutum / & videbis deum ĩ omni

multitudine esse/quia est ĩ vno.& ĩ omni magnitudine:quia est ĩ pũcto.ex quo cõstat ꝙ diuina simplicitas subtilior est vno & puncto:qbus dat virtutẽ cõplicatiuã multitudinis & magnitudinis.quare deus est virtus magis cõplicatiua q̃ vnius & puncti. ALBERTVS. Vtiqꝫ maior est dei simplicitas q̃ vnius & puncti. CARDINALIS. Igitur & magis cõplicatiua.nã vis complicatiua est ĩ simplicitate.quæ quãto magis vnita:tãto magis simplex & cõplicatiua.Ideo de⁹ qui est vis qua nulla maior esse potest/est vis maxime vnita & simplex.quare maxime potẽs & cõplicãs.igitur est complicatio cõplicationũ. ALBERTVS. Verissima profers. CARD.Esto igit̃/ens esse omniũ existentiũ cõplicationẽ.tunc cũ nullũ ens sit/nisi ĩ ipso sit entitas:certissimum esse vides deũ eoipso ꝙ entitas est ĩ ente/esse ĩ omnibus.Et licet ens ipsum ĩ oĩbus quę sunt videatur:nõ est tamẽ nisi vnũ ens/sicut de vno & puncto dictũ est.Nec est aliud dicere deũ esse in omnibus:q̃ ꝙ entitas est ĩ ente omnia cõplicante. Sic optime ille vidit qui dixit.Quia deus est:omnia sunt. ALBERTVS. Placeret illius conclusio:nisi obstaret deũ ab æterno fuisse/& creaturas ĩcœpisse. CARDINALIS. Tu decipis. Imaginaris enĩ ante mundi creationẽ deum fuisse/& non creaturas. Sed dũ attendis ꝙ nunq̃ verũ fuit dicere deum fuisse quin & creaturæ essent:vides deũ ante creaturas non proprie dici fuisse.Fuisse enĩ aliquid tẽpore nondũ existẽte/non est possibile: cũ fuisse sit p̃teriti tẽporis.Tẽpus:creatura æternitatis.non em̃ est æternitas quæ tota simul est:sed eius imago/cũ sit ĩ successione. ALBERTVS. Cur dicit̃ tẽpus imago æternitatis? CARDINALIS. Nos æternitatẽ non capimus sine duratione.durationẽ nequaq̃ imaginari possumus sine successione. Hinc successio quæ est tẽporalis duratio/se offert:quãdo æternitatẽ concipere nitimur. Sed mens dicit absolutã durationem quæ est æternitas / naturaliter p̃cedere durationem successiuam.& ita in successiua tanq̃ in imagine videtur duratio in se/a successione absoluta/ sicut in imagine veritas. ALBERTVS. Imaginatio igitur adiuuat mentem sibi coniunctam. CARDINALIS. Certissimũ est:intelligentẽ/ex phãtasmatibus/ĩcorruptibiliũ haurire speculationẽ.Sunt autẽ phãtasmata q̃ offert imaginatio.hinc subtiles imaginationes citius succurrũt ratiocinãti & veritatẽ quærẽti.nisi enĩ mens nostra ĩdigeret adiutorio imaginationis/vt ad veritatẽ quæ imaginationẽ excedit/quã solũ q̃rit perueniat/quasi saltator fossæ adiutorio baculi:nõ esset ĩ nobis imaginatio cõiuncta.De his:nũc sic dictũ sit. ALBER. Alibi vt fert̃:latius hæc scripsisti.Nunc reuertẽtes ad circulares descriptiones ludi nostri:dicito si quid mysterii restet.CARD.Tãta sunt ꝙ satis exprimi non possunt. Nã sicut de hierarchicis ordinibus bonorũ spirituum dictũ est:ita & de malis apostaticis spiritibus/& eorũ casu speculator multa ĩueniet: quia de quolibet ordine & choro quidã trãsgressores ceciderunt / & eorũ casus est a certitudine scientiæ ĩ certitudinem ruisse.possunt & cœlorum discretione:aliquatenus venari.nã cœlum visibile/& cœlum ĩtelligibile/ & cœlum intellectuale:quidam sancti/esse cõpræhenderunt.& ĩ quodlibet trinã distinctionẽ:vt nouenarius cœlorũ in denario(vbi est sedes dei super cherubim)perficiatur. ALBERTVS. Non dubito numeri/discretionem esse: & in denario compræhẽdi omnẽ numerum & discretionẽ.Ea vero quæ numerãtur & discernuntur per hominẽ : ab ipsa discretione non habẽt esse/sed discerni.nisi enĩ essent:quomodo discernerentur? quare circa virtutẽ discretiuã quæ est post essentiatiuã/pulchra videtur speculatio:quam rogo adiicias. CARDINALIS.Tangã aliquid:vt pareã nobili tuo desiderio. Vis illa discretiua/rationalis aĩa in nobis appellatur.Ratione quidem discernit.ratiocinatio:supputatio/ & numeratio est.Nam licet anima/visu visibilia/auditu audibilia/& generaliter sen

ſu ſenſibilia capiat:non tamen diſcernit/niſi ratione.Quando enī audimus concinē=
tes voces:ſenſu attigimus.ſed differētias & concordātias:ratione & diſciplina men
ſuramus.quā vim:in brutis nō reperimus.Non enī habēt vim numerādi & propor=
tionādi. Et ideo īcapaces ſunt diſciplinæ muſicæ:licet ſenſu voces nobiſcū attingāt/
& moueantur cōcordātia vocū ad delectationē.Anima igitur noſtra:rationalis me=
rito dicitur/quia eſt vis ratiocinatiua ſeu numeratiua/ī ſe cōplicās cuncta/ſine qui=
bus perfecta diſcretio fieri nequit.Quādo enī ſenſu auditus mouetur ad motū dele=
ctationis ob dulcē harmonicā concordantiā/& intra ſe inuenit rationē concordātiæ
in numerali proportione fundari:diſciplinā ratiocinādi de muſicis concordātiis per
numerū inuenit.Videtur igitur anima eſſe viua illa vnitas/numeri principiū: in ſe
omnē diſcretiuū numerū cōplicās/quæ de ſeipſa numerū explicat.vt diſcretiuæ lu=
cis viua ſcintilla ſeipſam expādēs ſuper illa quæ diſcernere cupit/ & ſeipſam ab iis q̄
ſcire non cupit retrahēs:ſicut viſum ſenſibilē ad viſibile quod videre cupit/conuer=
tit/& a viſibili qđ reſpuit auertit. ALBERTVS. Hoc audire concupiui.Sed cū ſu=
pra/deū dixeris vnitatē/& modo animā vnitatē appelles:quomodo hæc ītelligere de
beam/dicito.CARDINALIS.Deus eſt vnitas illa quæ & entitas:oīa vt eſſe poſſunt
cōplicans.Anima vero rationalis:eſt vnitas/omnia vt noſci ſeu diſcerni poſſunt cō=
plicans.In vnitate quæ deus eſt/cōplicatur vnitas animæ rationalis vt eſſe poſſit id
qđ eſt:ſcilicet vt eſt anima ī ſe notionaliter oīa cōplicās. In vnitate igitur q̄ deus eſt:
omnia vt & cognoſci poſſunt cōplicātur/cū idem ſit ī deo vnitas & entitas. Ideo ibi
eſſe & cognoſci:ſimiliter idē ſunt.Vnitas autē quæ eſt anima rationalis nō eſt idē cū
ipſa entitate quæ eſt eſſendi forma:per quā habet & ipſa anima ꝙ eſt. Sed bene con=
uertitur vnitas animæ cū ſua propria entitate:licet non cū abſoluta entitate.qa nec
vnitas animæ eſt abſoluta:ſed eſt ipſius animæ ꝓpria/ſicut & ſua entitas. Vnde aīa
rationalis:eſt vis cōplicatiua omniū notionaliū cōplicationū.Complicat enī cōplica
tionē multitudinis & cōplicationē magnitudinis:ſcilicet vnius & puncti. Nam ſine
illis ſcilicet multitudine & magnitudine:nulla fit diſcretio.Complicat cōplicationē
motuum:quæ cōplicatio quies dicitur.nihil enī in motu:niſi quies videt.Motus enī
eſt de quiete in quietē.Cōplicat etiā cōplicationē tēporis:quæ nunc ſeu præſentia di
citur.Nihil enī in tēpore:niſi nunc reperitur.Et ita de oībus cōplicationibus dicen=
dū:ſcilicet ꝙ anima rationalis eſt ſimplicitas omniū complicationū notionaliū. Cō=
plicat enī vis ſubtiliſſima animæ rationalis ī ſua ſimplicitate omnē complicationē:ſi
ne qua perfecta diſcretio fieri non poteſt.Quapropter vt multitudinē diſcernat:vni
tati ſeu cōplicationi numeri ſe aſſimilat:& ex ſe notionalē multitudinis numerū ex=
plicat.Sic ſe puncto aſſimilat qui cōplicat magnitudinē:vt de ſe notionales lineas/ſu
perficies/& corpora explicet.Et ex cōplicatione illorum vel illarū/ſcilicet vnitate &
pūcto:mathematicales explicat figuras/circulares/& polygonias/quæ ſine multitu
dine & magnitudine ſimul/explicari nequeūt. Sic ſe aſſimilat quieti:vt motū diſcer
nat.Et præſentiæ ſeu ipſi nūc:vt tēpus diſcernat.Et cū hæ omnes cōplicationes ſint
in ipſa vnitæ:ipſa tanq̄ complicatio cōplicationū/explicatorie oīa diſcernit & men=
ſurat/& tēpus/& motū/& agros/& quęcꝫ quāta.Et īuenit diſciplinas/ſcilicet arith=
meticā/geometricā/muſicā/& aſtronomicā:& illas in ſua virtute cōplicari experi=
tur.Sunt enī illæ diſciplinæ:per homines īuentæ & explicatæ. Et cū ſint īcorruptibi
les & ſemper eodē modo manētes:vere videt aīa ſeipſam īcorruptibilem/ſemper ve=
re permanentē.quoniā non ſunt illæ mathematicæ diſciplinæ/niſi ī ea & ī eius virtu
te cōplicatæ:& per eius virtutē explicatæ.adeo ꝙ ipſa aīa rationali non exiſtēte:illæ

nequaq̃ esse possent. Vnde & decem prædicamẽta in eius vi notionali complicãtur. Similiter & quinq; vniuersalia. & quæq; logicalia: & alia ad perfectã notionẽ necessaria. siue illa habeant esse extra mentem siue non: quãdo sine ipsis nõ potest discretio & notio perfecte per animã haberi. ALBERTVS. Quãtum mihi placet intellexisse tẽpus qđ est mensura motus: sublata rationali anima non posse aut esse aut cognosci/cum sit ratio seu numerus motus. & ꝙ notionalia vt notionalia sunt/ab anima hoc habent: quæ est notionaliũ creatrix/sicut deus essentialiũ. CARDINALIS. Creat anima/sua inuẽtione noua instrumẽta vt discernat & noscat: vt Ptholemeus astrolabium/& Orpheus lyram/& ita de multis. Neq; ex aliquo extrinseco inuẽtores crearũt illa: sed ex ꝓpria mẽte. Explicarũt enim in sensibili materia cõceptũ. Sic annus/mẽsis/horæ/sunt instrumẽta mẽsuræ tẽporis/per hominẽ creatæ. Sic tẽpus cum sit mẽsura motus: mẽsurantis animæ est instrumentũ. Non igiť depẽdet ratio animæ a tẽpore: sed ratio mẽsuræ motus quæ tẽpus dicitur/ab anima rationali dependet. Quare anima rationalis nõ est tẽpori subdita: sed ad tẽpus se habet anteriorïter sicut visus ad oculũ. qui licet sine oculo nõ videat: tamẽ non habet ab oculo ꝙ est visus/cũ oculus sit organũ eius. Ita anima rationalis licet nõ mẽsuret motũ sine tẽpore: non tamẽ propterea ipsa sub est tẽpori. sed potius ecõuerso: cũ vtatur tẽpore pro ĩstrumẽto & organo ad discretionẽ motuũ faciendã. Nullo igitur tẽpore motus discretiõis animæ mẽsurari potest: ideo nec tẽpore finibilis. quare ꝑpetuus. ALBERTVS. Clarissime video motum animæ rationalis discretiuũ/omnẽ motum & quietem cũ tẽpore mensurantẽ: nõ posse cũ tẽpore mẽsurari. Artes & disciplinæ immutabiles tẽpore: quid aliud sunt q̃ ratio? Quis dubitat rationẽ circuli supra tẽpus esse: & omnẽ circularem motũ/naturaliter anteire/ideo a tẽpore penitus absolutã/& vbi ratio circuli videtur nõ extra rationẽ? vbi ratio: nisi in anima rationali? Si igitur in seipsa anima rationalis videt rationẽ circuli quæ est supra tẽpus/igiť siue anima rationalis sit ipsa ratio/seu disciplina/seu ars aut scientia/siue nõ sit: vtiq; cõstat ipsam necessario supra tẽpus esse. & hæc satisfaciũt mihi: vt sciam rationalẽ animã nõ posse vllo tẽpore deficere aut interire. Sed cũ videã aliquẽ hominẽ ratiõe carẽtẽ licet sensu vigeat: dubito an anima illius vt alterius bruti sit æstimanda? CARDI. Anima hominis vna est/& rationalis diciť: licet cũ brutis sensitiua sit. nam vt alias me recolo/duci Ioanni in priori colloquio dixisse de trigono & tetragono: vis sensitiua in homine nõ est brutalis animæ/sed rationalis. qđ in exẽplo per beatũ Augustinũ ĩ xiiii. libro de ciuitate dei de Restituto ꝓ̃sbytero: manifestũ factũ est. ALBERTVS. Quomodo? CARDINA. Refert/quomodo hic presbyter Restitutꝰ calamẽsis diœcesis quãdo ei placebat aut rogabať vt faceret/ad simulatas quasi cuiusuis lamentantis hominis voces ita se auferebat a sensibus: & iacebat simillimus mortuo. vt nõ solum vellicãtes atq; pungẽtes minime sentiret: sed aliquãdo etiã igne vrebať admoto/sine vllo doloris sensu/& tanq̃ in defuncto nullus inueniebať anhelitus. hominũ tamẽ voces cũ clariꝰ loquerẽtur: tanq̃ de lõginquo se audire postea referebat. Hoc autẽ voluntate factũ: ostẽdit animã rationalẽ se a corpore retraxisse/ita etiã vt nihil sentiret. Ex quo patet animã rationalem volũtate separatã esse & sensitiuã: & vim rationalẽ dominari potẽtiæ sensitiuę. Vna igiť est anima rationalis & sensitiua in homine. & licet non appareat in aliquo homine exercitiũ ratiõis manifestũ: nõ tamen anima est brutalis. Sicut si corpus adeo esset attenuatũ aut minoratũ ꝙ videri aut tangi nõ facile posset: nõ tamẽ ꝓpterea corpus esse desineret/cũ in nõ corpus resolui nõ possit. Neq; est possibile hominẽ ratione semel habita ĩ infusione rationalis

Universalien ... relativ gleichgültig

Seele vor der Zeit

Augustin

animæ: posse penit⁹ postea spoliari/licet nõ videat̃ aliquis ratiõis vsus. Nã hic vsus in vno est clarior/in alio obscurior: ideo nunq̃ potest esse minim⁹/& penitus nulli⁹/ etiãsi adeo paru⁹ ꝙ discerni ab aliis nõ posset. Hoc ex regula doctæ ignorantiæ constat/quæ habet: ꝙ in recipiẽtibus magis & minus nõ est deuenire ad maximũ & minimũ simpliciter. ALBERTVS. Cũ stultitia quã in multis experimur hominibus/ ingerat dubiũ an sit in ipsis ratio: videt̃ per simile hoc dubiũ solui posse hoc modo. habẽt quidã integros oculos & nihil discernũt: non tamẽ ꝓpterea virtute visiua carent sed vsu. qui vt appareat: meliorẽ organi exigit dispositionẽ. Et sicut aliquando oculus recipit meliorẽ dispositionẽ/& tũc vsus vidẽdi apparet/aliquãdo manet indisposit⁹/& nõ aduenit: ita de stultitia quæ sanitate organi adueniẽte sine quo vsus rationis nõ potest adesse/vsu ratiõis apparẽte/cessat: & nõ cessat defectu organi nõ sublato. Hoc verũ æstimo ꝙ sicut nunq̃ reperit̃ oculus adeo indisposit⁹ quin aliquã lucẽ sentiat/licet nihil discernat: ita de stulto asserendũ. Et si hæc sic sint vt asseris: restant tamẽ adhuc quædã quæ me turbãt. cũ anima sit causa motus corporis quomodo hoc fieri possit sine mutatione: et si mouẽdo mutat̃ anima: vtiq̧ tẽporalis est. Omne enĩ qđ mutatur: instabile/& nequaq̃ ꝑpetuũ esse potest. CARDINA. Oportet vt dicamus animã mouere & nõ mutari: vti Aristoteles dicebat deũ desideratũ mouere. Manet enĩ in se fixum illud bonũ ab oĩb⁹ desideratũ: & ad se oĩa mouet quæ bonũ desiderãt. Anima rationalis suã operationẽ intẽdit producere. Intẽtiõe firma persistente: mouet manus & instrumẽta dũ dolat lapidẽ statuarius. Intẽtio videt̃ in anima imutabiliter ꝑsistere: & mouere corpus & instrumẽta. Sic natura quã mũdi animã quidã appellãt: stãte imobili & instabili intẽtiõe exequẽdi imperiũ creatoris/ omnia mouet. Et creator: stante æterna imobili & imutabili intentiõe/oĩa creat. Et quid est intẽtio: nisi conceptus seu verbũ rationale in quo omniũ rerũ exẽplaria? Est enim finalis termin⁹: infinitatẽ oĩs posse fieri determinãs. Vna igit̃ æterna & simplicissima dei intẽtio stans & ꝑmanẽs: causa est oĩm. Sic in anima rationali: vna est ꝑpetua & finalis intẽtio acquirere sciẽtiã dei/hoc est in se habere notionaliter hoc bonũ quod oĩa appetũt. Nunq̃ enim illã mutat rationalis anima/vt rationalis est. Sũt & aliæ secũdæ intẽtiones: quæ quãdo ab illa prima intẽtione deuiant mutãtur/primo desiderio firmo ꝑmanẽte. Et ob mutationẽ intentionũ taliũ/non mutatur anima rationalis: quia in prima intẽtiõe fixa ꝑmanet. Et immutabilitas illius primæ intẽtionis: causa est mutationis taliũ secũdarũ intẽtionũ. ALBERTVS. Duxisti me paucis: vt videam/intẽtione in deo & anima rationali per quã & secũdũ quã operant̃ & mouent stabiliter permanẽte: oĩa fieri & moueri. Nec est hæsitatio: si intentio firma persistit/deũ & animã rationalẽ mouere/& nõ moueri nec mutari. Stãte enim intentione. vtiq̧ stat intẽdens qui ab intẽtione non mouetur. Nec in deo aliud est intẽtio: q̃ deus intẽdens. Sic nec in rationali aĩa: intẽtio est aliud/q̃ intendẽs anima. Et id qđ de secũdis intẽtiõib⁹ dixisti/valde necessariũ est aduerti: & tollit plura dubia. CARDINALIS. Dũ intẽdo videre visibile: admoueo oculos. dũ intẽdo audire: admoueo aures. & dũ intẽdo ambulare: admoueo pedes. & generaliter dũ intẽdo sentire: admoueo sensum. Dũ intẽdo videre quæ sensi: admoueo imaginationẽ seu memoriã. Ad oĩa igitur corporalia: mediante organo corporeo pergo. Sed dũ ad incorporea me cõuertere volo: remoueo me ab istis corporeis. & quãto veri⁹ illa speculari intẽdo: tãto verius me a corporeis retraho. Vt dũ volo videre animã meam quæ nõ est obiectũ visus sensibilis: melius clausis sensibilib⁹ oculis ipsam videbo. Et facio animã instrumentũ incorporea vidẽdi. Vt dũ disciplinas cõprehẽdere intẽdo: ad virtutẽ

Docta igno rantia.

vgl. De ven. sap. 26 / 32 / De ludo globi 153v

Natura / Weltseele

intentio

imaginatio

animæ intelligētialē me cōuerto.Et dum intēdo videre omniū rerū rationē & causam:ad intellectibilē animæ simplicissimā/fortissimāq; cōuerto virtutē. Vnde anima melius videt incorporalia q̃ corporalia:quia incorporalia ad se ingrediēs videt/corporalia vero a se egrediēs.Et nihil in oībus his nisi vnū intēdit:scilicet omniū & sui causam per suā rationalē fortitudinē videre & cōpræhēdere.vt dū oīm & suiipsius causam & rationē in sua viua ratiōe esse sentit: summo bono/pace perpetua/& delectatiōe fruat̃. Rationalis enī spiritꝰ natura scire desiderās: quid aliud quærit q̃ omniū causam & rationē?nec quiescit:nisi ipsam sciat. qđ fieri nequit: nisi suū sciendi desideriū/scilicet rationis suæ æternā causam/in se/ipsa scilicet virtute rationali videat & sentiat.ALBERTVS.Magna dicis & certa.supremo cū ferat̃ desiderio anima rationalis vt discernat & sciat: quādo ad id pu̅enit vt causam tāti desiderii ī seipsa scilicet discretiua videat virtute/vtiq; in se habet scientiā datoris desiderii. Et nihil appetere potest/qđ nō in seipa videat. Quid enī amplius desiderari posset/per scire desiderantē:quādo causatū suæ causæ scientiā in se intuetur? Tunc enī suæ creationis rationē & artē habet:quæ est oīs desiderii sciēdi perfectio & cōplementū. quo nihil rationali naturæ/scire auidissimæ:beatius feliciusq; aduenire potest.Oīm enī scibiliū artiū habere peritiā : modicū est respectu artis oīm artiū creatiuæ. Solū mihi difficile videt̃:creaturā quantūcūq; rationalē & docilē/creatiuā artem capere posse/quā solus deus habet.CARDI.Ars creatiua quā felix aīa assequet̃:non est ars illa ꝑ essentiā quæ deus est/sed illius artis cōmunicatio & participatio.Sicut acquirere albedinē participatiōe albedinis absolute/ꝑ essentiā talis & nō ꝑ essentiā nō acquisitæ/nō est trāsmutatio albi in ipam albedinē : sed cōformatio acquisitæ cum nō acquisita.vbi acquisita nihil ex se potest:nisi in virtute non acquisitæ.Non enim album dealbat nisi ī virtute albedinis:a qua habet vt sit albū aut cōforme albedini/alba formāti.ALBER.Placent hæc:dicēte scriptura de filio dei.cū apparuerit in gloria:similes ei erimus. nō ait:ꝙ erimus ipse. Sed quia dixisti de sensu aīæ rationalis: quomodo intelligis sensum esse in intellectuali natura? CARDI. Sæpe prætereūtes nō sentimꝰ/nec visu/nec auditu:quia nō sumꝰ ad hoc attēti.sed quādo sumꝰ attēti: sentimꝰ.nos in aīa nostra rationē & scientiā scibiliū virtualiter possidemꝰ:nō tamē actu sentimꝰ huiꝰ veritatē/nisi attēte ad hoc videndū cōuersi fuerimꝰ.Licet enī musicæ scientiā habeā:tamē cū geometriæ vaco/nō sentio me musicū.Attēta igit̃ cogitatio:me sentire facit intelligibilia/quæ nō senserā. Sicut enim centrū oīm circulorū est in ꝓfundo occultatū/in cuiꝰ simplicitate vis est oīa cōplicās:sic in centro aīæ rationalis cōplicant̃ oīa in ratiōe cōpræhēsa.sed nō sentiunt̃:nisi attēta cogitatione vis illa cōcitetur & explicet̃.ALBER.Optime ad oīa/& gratissime respōdes.Nunc vt video:ad finē ꝓperas.verū aliquid quæso circa occultū & patulū adiicias. Videt̃ enim ex figura descriptionis:vis oīs in cētro occultari.CARDI.Deū esse abscōditū ab oculis oīm sapientū scribit̃:& omne inuisibile in visibili occultat̃. Visibile est oculis manifestū:& indiuisibile ab oculis remotū.Principia:minima(dicit Aristoteles) quātitate/& maxima virtute.Virtꝰ spiritualis & īuisibilis ē.& tātæ potētiæ est virtus scintillæ ignis:quātæ totus ignis.Tāta virtꝰ in vno modico grano sinapis/quāta in multis granis imo & in oībus quæ esse possunt. Finis manifesti est occultū: & extrīseci intrinsecū.Pelliculæ & cortices ꝓpter carnes & medullas: & ille ꝓpter intrinsecam vitalē inuisibilē virtutē.Elemētatiua virtus:in chaos occultat̃.& in vegetatiua:occultat̃ sensitiua.& in illa:imaginatiua.& in illa:logica seu rationalis.in rationali:intelligētialis.in intelligētiali:intellectibilis.in intellectibili:virtus virtutū.

Hæc in figura circulorũ:mystice legas.Circul⁹ circũdãs & extrĩsecus:figurat ipm
cõfusum chaos.Secũdus:virtutẽ elemẽtatiuã/quæ est ꝓxima ipsi chao.Tertius:mi
neralem.& hi tres circuli terminãtur in quarto qui est circul⁹/vegetatiuã figurãs.
Post illũ est quintus circul⁹:sensitiuã figurãs. Deinde sextus:imaginatiuã siue phã
tasticã figurãs. Et hi tres circuli scilicet quart⁹/quitus/& sextus in sequẽti quarto
terminant/scilicet logicam seu rationalẽ figurãte:& septim⁹ est.Deĩde est octauus:
figurãs intelligẽtialẽ.& nonus:figurãs intellectibilẽ.Et hi tres scilicet/septim⁹/octa
uus/& nonus in sequẽti quarto qui est decim⁹ terminãtur.ALBERTVS.Pulchra
nũc recitasti:quomodo de cõfuso ad discretũ fit ꝓgressio.Et quia hac cõsideratione
de omni impfecto ad perfectũ ascẽditur:de cõfusis tenebris ad discretã lucẽ/de insi
pido ad sapidũ per medios sapores/de nigro ad albũ per medios colores/ita de odo
ribus/& cũctis in quibus ad perfectũ deueniť.Atq₃ in/per te posito exẽplo:de corpo
rali natura ad spiritualẽ:cui⁹ experientiã homo in seipso repperit/& cur microcos
mos nomineť/inuenit.Ideo de ratiõe huius ꝓgressionis adeo mirabilis & fœcũdæ/
ad omne scibile applicabili:nõ pigriteris adhuc pauca saltẽ subiũgere.CARDINA
LIS.Sicut denario oĩs discretio contineť:ita necessario oĩs ꝓgressio in quaternario.
Nã vnũ & duo & tria & quatuor:decẽ sunt.In quo cũ discretio subsistat:ideo & dis
cretiõis ꝓgressio. Neq₃ possunt plures q̃ tres esse tales ꝓgressiões:quãdo tertia de
nario cõcludiť.quæ necessario sic se ad inuicẽ habẽt:ꝙ supremũ primæ sit infimum
secũdæ.& supremũ secũdæ:sit infimũ tertiæ. vt sit vna cõtinua/pariter & trina ꝓ
gressio.Igiť sicut prima ꝓgressio recedẽs ab impfecto/finitur in quaternario:ita se
cunda incipit in quaternario & finiť in septenario.Et ibi tertia incipit.quæ denario
perficiť.Hui⁹ cupis rationẽ audire:quã sic intelliges.Ordo cũ sit de necessitate oĩm
operũ dei/vt recte apostol⁹ aiebat dicẽs/quæcũq₃ a deo sunt ordinata sunt:sine prin
cipio medio & fine nec esse nec intelligi potest. Est autẽ ordo pfectissimus & simpli
cissimus:quo nullus aut pfectior aut simplicior esse potest.qui est in omni ordinato/
& in quo oĩa ordinata:modo quo in generali ꝓpositiõe in exordio ꝑmisimus. In eo
autẽ ordine qui est oĩm ordinũ exẽplar:necesse est mediũ esse simplicissimũ/cũ ordo
sit simplicissimus.Erit igiť adeo æquale mediũ:ꝙ & ipsa æqualitas.qui ordo nõ po
test per nos aliqua discretione capi/nisi in ordinatissima ꝓgressione:quæ ab vnitate
incipit/& ternario terminať.In qua mediũ simplicissimũ:est æquale mediũ pricipii
& finis.Duo enim/mediũ est præcisum & æquale/vnius & triũ:& præcisa tertia to
tius ordinis & ꝓgressiõis.Aliter nos illũ simplicissimũ diuinũ ordinẽ nisi præmissa
progressiõe discernere nõ possumus.Et cũ mediũ/sit æquale mediũ sicut & indistin
ctum ab æqualitate:ita & in essentia manet idẽ cũ principio & fine.Diuersarũ enim
essentiarũ:nõ potest esse præcisa æqualitas.Omnis autẽ ordo qui habet ꝙ est ordo a
iam dicto simplicissimo ordine:nõ potest habere simplex & æquale mediũ. Est enim
oĩs ordo/excepto simplicissimo:cõposit⁹.Omne autẽ q̃d cõponiť:ex inæqualib⁹ cõ
poniť.Impossibile est eni plures partes cõponibiles:pcise æquales esse. Nõ eni essent
aut plures aut partes.Neq₃ æqualitas:est plurificabilis.Ideo in primo ordine simpli
cissimo:vna est trium hypostasium æqualitas.quia ĩpossibile est plures esse æqualita
tes:quãdo pluralitas sequiť alteritatẽ & inæqualitatẽ. Si igiť nõ potest esse in ordi
nato seu creato ordine simplex & æquale mediũ:ideo nec in ternaria ꝓgressiõe cõ
cluditur/sed vltra ꝓgrediť in cõpositionẽ.Quaternarius autẽ est immediate a pri
ma ꝓgressiõe exiens.& nõ exiret:nisi ordinata esset ꝓgressio.Quare id q̃d ordinata
ꝓgressio de prima ordinatissima exiens requirit:necessario in ipa quia ternaria/exi

ſtit.Ideo habet cõpoſitũ mediũ/ſcilicet duo & tria:quæ ſimul ſunt mediũ totiꝰ pro-
greſſiõis.Sũt enĩ vnũ & duo & tria & quatuor ſimul:decẽ.duo vero & tria/quinqꝫ:
medietas ſcilicet de decẽ.Sic ſe habẽt quatuor quiqꝫ ſex ſeptẽ:& ſeptẽ octo nouẽ de-
cẽ. & ita vides antedicti rationẽ.ALBER.Magna eſt rationis vigoroſitas:vt video.
ſed miror de eo ꝙ dixiſti:nihil ex æqualibꝰ cõponi.Nõne ex duobꝰbinariis: quater
narius eſt cõpoſitꝰ?CARDI.Nequaq̄. Oĩs enĩ numerꝰ eſt aut par aut impar. Et cũ
cõponitur:nõ niſi ex numero cõponit̃ ſcilicet ex pari & ĩpari/ſiue ex vnitate & alte
ritate.Quãtitatẽ quaternarii eẽ ex duobꝰbinariis/nõ nego:ſed eiꝰſubſtãtiã dico nõ
niſi ex pari & ĩpari.Oportet enĩ inter partes quæ debẽt cõponere aliqd:ꝓportionẽ
eſſe.ideo & diuerſitatẽ.Ob hoc recte boetius aiebat:ex paribꝰ nihil cõponi.Harmo-
nia enĩ ex acuto & graui adinuicẽ ꝓportionatis:cõponitur.Ita & oĩa. Vnde quater-
narius:ex ternario & altero cõponitur.Ternariꝰ eſt ĩpar: alter par. ſicut binariꝰ ex
vno & altero.Alteritas: par dicit̃/ꝓpter caſum ab vnitate indiuiſibili ĩ diuiſibilita-
tem/quæ in pari eſt.Sic quaternariꝰ: ex ternario ſcilicet ĩpari & indiuiſibili/& alte-
ro altero ſcilicet diuiſibili cõponitur.Oĩs enĩ numerus/ex numero cõponit̃:quia ex
vno & altero.vnũ & alterũ numerꝰ eſt.De his meminimꝰ nos alias latius ſcripſiſſe:
maxime in libello de mẽte.Nũc hęc ſic repetita ſint:vt rationem ſeu virtutẽ animæ
diſcretiuã/ĩ numero qui ex mẽte noſtra eſt/meliꝰ cognoſcas.ac ꝙ vis illa diſcretiua
ex eodẽ & diuerſo/& vno & altero cõpoſita dicit̃ vt numerꝰ: quia numerus diſcre-
tiõe mẽtis noſtræ numerꝰ eſt.& eiꝰnumerare:eſt vnũ cõmune multiplicare & plu-
rificare qđ eſt vnũ in multis/& multa in vno/& vnũ ab altero diſcernere.Pythago-
ras aduertẽs nullã poſſe fieri niſi ꝑ diſcretionẽ ſcientiã:de oĩbus ꝑ numerũ philo-
ſophatus eſt.Neqꝫ arbitror queq̄: rationabiliorẽ philoſophandi modũ aſſecutũ.quẽ
quia Plato imitatꝰ eſt:merito magnus habet̃.ALBER. Hæc/ſic vt aſſeris admitto.
Nũc ergo cũ dies ad veſperã tẽdat:hoc colloquiũ valere/memoriaqꝫ dignũ delecta-
bili cõcluſiõe facito. CARDI. Conabor.& nõ incidit mihi quomodo melius quæ di
xi valere faciam:q̄ ſi de valore loquar. ALBER.Optime.CARDI. Bonũ/& nobile/
atqꝫ pretioſum eſt eſſe: ideo omne qđ eſt/nõ eſt valoris expers.Nihil penitꝰ eſſe po-
teſt:quin aliqd valeat.Neqꝫ reperiri poteſt quicq̄ minimi valoris:ita ꝙ minoris eſſe
nequeat.Neqꝫ adeo magni valoris quicq̄ eſt:quin maioris eſſe poſſit. Solus autẽ va-
lor qui eſt valor valorũ/& qui in oĩbus quæ valẽt eſt/& in quo quæ valent exiſtunt:
in ſe omnẽ valorẽ cõplicat/& plus aut minꝰ valere nequit. Hũc igit̃ abſolutũ valo-
rẽ/oĩs valoris cauſam:in cẽtro circulorũ oĩm occultatũ cõcipito.& extremũ circu-
lum:valorẽ extremũ/& ꝓpe nihil facito. & quomodo in denariũ vnitrina ꝓgreſſiõe
auget̃/modo ſæpe tacto/cõſidera:& dulcẽ ſpeculationẽ ſubintrabis.ALBER.Puto ſi
ad pretiũ valoris/ſermonẽ cõtraheres:magis nos inſtrueres.CARDI.Forte de pe-
cunia dicere intẽdis.ALBER.Sic volo.CARDI. Demũ faciã. Sed nũc attẽde: quo-
modo valor rerũ omniũ/nõ eſt niſi eſſe ipm omniũ. Et ſicut in ſimpliciter maximo
valore vno/& penitꝰ incõpoſito & indiuiſibili/veriſſime oĩs omniũ valor exiſtit: ita
in entitate ſimpliciſſima/oĩm eſſe.Sicut enĩ in valore alicuius floreni eſt valor mille
paruulorũ denariorũ/& in duplo meliori floreno duorũ miliũ/& ita in infinitũ: ita
in optimo quo melior eſſe non poſſet/infinitorũ denariorũ valorẽ eſſe neceſſe eſſet.
Et ſicut hoc vides verum:ita veraciter & realiter verũ eſſet. ALBER. Vtiqꝫ ſic eſt.
CARDI.Dũ autẽ tu in teipſo hoc verũ vides: quid valet ille tuæ mentis oculus/in
ſua virtute valorẽ omnẽ diſcernẽs?Nam in ipſo viſu:valor omniũ & valores ſingu-
lorum ſunt.ſed nõ vt in valore valorũ.Nõ enim ꝓpterea quia mens videt id qđ oĩa

Die Struktur der Zahl

Boethius

Liber de mente.

Pythagoras

Plato

Valor.

Wert

valet: ideo ipsa oīa valet. Nō enī sunt ī ipsa valores vt in sua essentia: sed vt in sua no
tione. est enim valor ens reale: sicut & valor mētis est ens aliqđ & ens reale. Et ita est
in deo: vt ī essentia valoris. & est ens notionale / quia cognosci potest: & ita est ī intel-
lectu vt in cognoscēte valorē / nō vt in maiori valore / aut vt in causa & essentia valo
ris. Nā per hoc ꝙ ītellectus noster cognoscit minorē aut maiorē valorē: ꝑpterea ta-
men nō est maior aut minor valor. Quia hæc cognitio: essentiā valori nō p̄stat. AL-
BER. Nonne hæc cognitio maioris valoris q̄ sit valor cognoscētis: adauget valorē
cognoscētis? CARDI. Valor cognitiōis cognoscētis auget in eo ꝙ plura cognoscit:
siue illa sint maioris / siue minoris valoris q̄ sit valor cognoscētis. Nō enim valor co
gniti intrat ī valorē cognoscētis / vt faciat valorē cognoscētis maiorē: licet melioreꝫ
cognitio. Sicut enim cognoscere malū nō facit cognoscētē peiorem / aut cognoscere
bonū meliorē: facit eū tamē melius cognoscētem. ALBER. Intelligo. Nā sic dicimus
aliquē valentē doctorē: licet plures nō docti plus eo valeāt. tamē valor intellectualis
naturæ / magnus valde est: quia ī ipsa est discretio valorū quæ est mirabilis / & cūcta
discretiōe carētia excellēs. CARDI. Dū ꝑfunde cōsideras: intellectualis naturæ va-
lor / post valorē dei suprem⁹ est. Nā in eius virtute: est dei & omniū valor notionali-
ter & discretiue. Et q̄uis intellect⁹ nō det esse valori: tamē sine ītellectu valor discer
ni etiā quia est / nō potest. Semoto enim intellectu: nō potest sciri an sit valor. nō exi-
stēte virtute rationali & ꝑportionatiua: cessat æstimatio. qua nō existēte: vtiqꝫ va-
lor cessaret. In hoc apparet p̄ciositas mētis: quoniā sine ipa / oīa creata valore caruis
sent. Si igiẗ deus voluit opus suū debere æstimari aliquid valere: oportebat īter illa
intellectualē creare naturā. ALBER. Videtur ꝙ si deum ponim⁹ quasi monetariū:
erit intellectus quasi nūmularius. CARDI. Non est absurda hæc assimilatio: quādo
cōcipis deū quasi omnipotentē monetariū / qui de sua excelsa & omnipotēti virtute
ꝑducere potest omnē monetā. Ac si quis tātæ potētiæ esset ꝙ de manu sua / quācūqꝫ
vellet monetā ꝑduceret / & statueret nūmulariū habentē in sua virtute omniū mo-
netarū discretionē & numerādi scientiā / monetādi arte tātū sibi reseruata: nūmu-
larius ille nobilitatē monetarū & valorē / numerū / pondus / & mēsurā quā a deo mo
neta haberet patefeceret / vt preciū ipsius monetæ & valor / atqꝫ per hoc potētia mo
netarii nota fieret: apta esset similitudo. ALBER. Magna esset huius potētia mone-
tarii: qui ī ea cōtineret omniū monetarū thesaurū. Et ab illo posset ꝑducere nouas /
& antiquas / aureas / argēteas / & cereas / maximi / & minimi / & medii valoris mone-
tas: manēte semp thesauro æque infinito / inexhauribili / & incōsumptibili. Magnaqꝫ
esset nūmularii discretio discernendi has oēs quantūcūqꝫ varias monetas: & nume-
randi / pōderandi / & mēsurandi omnē omniū valorē. sed ars dei in infinitū vinceret
artem nūmularii: quia ars dei faceret esse / ars nūmularii faceret tantum cognosci.
CARDI. Nōne sic vides aliū essendi modū monetæ in arte omnipotentis moneta-
rii / aliū in monetabili materia / aliū in motu & instrumētis vt monetatur / alium vt
est actu monetata? Et hi oēs modi: circa esse ipsius monetæ cōsistūt. Deīde est alius
modus qui circa illos essendi modos versatur: scilicet vt est in ratiōe discernēte mo
netam. Id qđ facit monetā seu numisma: imago seu signum est eius / cui⁹ est. qđ si est
monetarii: ipsius habet imaginē / puta faciei eius similitudinē. vt CHRISTVS nos
docet: quādo ostēso numismate / interrogauit cuius esset imago. & respōsum est ei:
Cæsaris. Facies notitia est. per faciem discernimus vnū ab alio. Vna est igitur facies
monetarii: in qua cognosciẗ / & quę ipsum reuelat / qui aliter esset inuisibilis atqꝫ in-
cognoscibilis. Et huius faciei similitudo cū sit in oībus numismatibus: nō nisi noti-

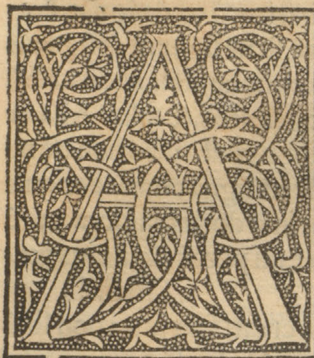
tiam seu faciē monetarii cuius est moneta/ostēdit. Neq; aliud est imago: q̄ nomē su prascriptū. Sic enim dicebat CHRISTVS. Cui⁹ est imago hæc: & supscriptio eius? Respōderunt. Cæsaris. Facies igitur/& nomē/& figura substātiæ/& filius moneta-rii: idē sunt. Filius igit̄ est imago viua/& figura substātiæ/& splēdor patris: per quē pater monetari⁹ facit/seu monetat/siue signat oīa. Et cum sine signo tali nō sit moneta: id vnū qđ in omni moneta figuratur est exēplar vnicū/& formalis causa omnium monetarū. Vnde si monetarius fuerit vnitas seu entitas: æqualitas quæ naturaliter ab vnitate generatur/est causa formalis entiū. In æqualitate igit̄ vna & simplici: vides veritatē omniū quæ sunt aut esse possunt/vt sunt per entitatē signata. Vides & in ipsa æqualitate vnitatē: vt in filio patrē. Omnia igit̄ quæ sunt aut esse possunt: in illa figura substātiæ patris creatoris cōplicātur. Est igitur creator monetarius in oībus monetis/per figurā substantiæ eius: sicut signatū vnum in multis signis. Nā si in oībus numismatibus respexero ad quidditatē signati: nō nisi vnū video cuius est moneta. Et si ad signa monetarū me cōuerto/plura numismata video: quia vnum signatū in plurib⁹ signis signatū video. Sed aduerte quomodo monetabile signatū signo: est numisma seu moneta. Puta æs signatū/est moneta: signatū scilicet signo similitudinis signātis. monetabilis materia: signo fit numisma. Et dicitur materia signata seu figurata: quæ recipit determinationē possibilitatis essendi nūmum. Sic video signatū ante signū/in signo/& post signū. Ante signū: vt est veritas quæ est ante suam figurā. In signo: vt veritas in imagine. Et post signū: vt signatum a signo est signatū. Primū signatū: est infinita actualitas. Vltimū signatū: est infinita possibilitas. Mediū signatum est duplex: aut vt primū est in signo/aut vt signum est in vltimo. Primū signatum qđ infinitā dixi actualitatē: dicitur ipsa absoluta necessitas quæ est omnipotēs/omnia cogens/cui nihil resistere potest. Vltimū signatū scilicet infinita possibilitas: dicitur & absoluta & indeterminata possibilitas. Inter illos essendi extremos modos: sunt alii duo. vnus est contrahēs necessitatē ī cōplexū/& vocat̄ necessitas cōplexiōis/vt necessitas essendi hoīem. Illa enī essendi necessitas ad hoīem cōtracta: cōplicat ea q̄ ad istū essendi modū sunt necessaria/q̄ hūanitas dicit̄. ita de oībus. Alius eleuās possibilitatē ī actū p determinationē: & vocat̄ possibilitas determinata/vt est ille florenus/aut iste homo. Considera igitur monetā aliquā puta papalem florenū/& facito ipsum in tuo cōceptu viuū vita intellectuali/& q; in se mētaliter respiciat: tūc se speculādo/hæc & cūcta quæ dicta aut dici possunt/reperiet. nullum animal est adeo obtusum: q; se ab aliis non discernat/& in sua specie alia eiusdē speciei non cognoscat. Sed viuēs vita intellectuali: oīa intelligibiliter/hoc est omniū in se notiones reperit. Cōplicat enim vis intellectiua: oīa intelligibilia. omnia quæ sunt/intelligibilia sunt: sicut oīa colorata/sunt visibilia. excedunt aliqua visibilia visum vt excellens lux: & aliqua adeo minuta sunt q; nō immutāt visum/& illa directe nō vident̄. Videtur enim excellentia lucis solaris negatiue: quia id quod videtur non est sol/cū tanta sit lucis eius excellētia/q; videri nequeat. Sic id qđ videt̄ non est indiuisibilis punctus: cum ille sit minor q̄ qđ videri potest. Eo modo intellectus videt negatiue infinitā actualitatē seu deū: & infinitā possibilitatē seu materiā. Media affirmatiue videt: in ītelligibili & rationabili virtute. Modos igitur essendi vt sunt intelligibiles: intellectus intra se vt viuū speculū contēplatur. Est igitur intellectus ille nūmus: qui & nūmularius. Sicut deus illa moneta: quæ & monetarius. Quare intellectus reperit sibi cōgenitam virtutē: omnem monetā cognoscēdi & numerandi. Quomodo autē viuus ille nūmus qui intellectus/in se oīa intellectualiter

quærens reperiat: exemplum qualecunq; capere potes in iis quæ ego in intellectum prospiciens/propalaui.Quæ acutius q̄ ego subintrans:præcisius videre & reuelare poterit.Et hæc:sic de monetario & nūmulario/dicta sint.ALBER. Abūde quæ simpliciter protuli:adaptasti. Istud solum pro mea instructione audias. Videtur enim ꝙ velis dicere:si floren⁹ papalis viueret vita ītellectuali/ꝙ vtiq; se florenū cognosceret. & ideo se esse monetā illius:cuius signum & imaginē haberet. Cognosceret em̄ ꝙ a seipso esse floreni nō haberet: sed ab illo qui suam imaginē ei impressisset. & per hoc ꝙ in omnibus viuis intellectibus similem videret imaginem: eiusdē omnes monetas esse cognosceret. Vnam igitur faciem in signis omniū monetarū vidēs:vnam æqualitatem per quā omnis moneta esset actu constituta/videret oīs possibilis eiusdem monetæ causam.etiā probe videret cū sit moneta monetata: ꝙ fieri potuit moneta/& fuit prius monetabilis anteq̄ actu monetata. & ita in se videret materiam: quā impressio signi determinauit esse florenum. & cum sit moneta eius cuius est signum: tunc esse suum haberet a veritate quæ est in signo/non a signo materiæ impresso/ꝙꝙ vna veritas in variis signis/varie materiam determinat.Non enim possunt esse plura signa:nisi concomitetur pluralitatem varietas.nec potest veritas in variis signis: nisi varie materiam determinare. Ex quo euenit/non posse nisi omne numisma cum alio numismate concordare: cū sint nūmi cōcordantes/in eo ꝙ eiusdem sunt monetæ.& differētes:cum inter se sint varii. Talia quidem & multa alia: in se viuus ille florenus videret.CARDINA. Plane cūcta quæ dixi:resumpsisti.Singularius tamen memoriæ cōmenda: quomodo non est nisi vna/vera/& præcisa ac sufficientissima forma omnia formans/in variis signis varie resplendens/& formabilia varie formans/determinansq; seu in actu ponens.

SECVNDI DE LVDO GLOBI FINIS.

TEgisti quicunq; globi studiose libellum.
Quem Baiohario scripsimus ante duci.
Hunc quoq; qui sequitur castis secessibus hauri:
In quo iam rerum copia maior erit.
Nam velut abstrusis paulatim viribus arbor
Spargitur occulto lata per arua pede:
Sic opus æternum diuinæ mentis in arctis
Mansurum foliis/ætheris arce venit.
Num queat ingenium rerū cognoscere causas:
Cernitur hic/vbi mens se & sua iura videt.
Conscēdat sed enim tāti in speculaminis arcem
Quis:nisi quem summo tollat amore deus?
I decus egregium fratri coniunctus honesto
Dux Alberte ducum gloria.plaude patri.
Extrema est quoniā manus hoc īpressa libello/
Aureaq; in lucem prodere scripta parat.

RE.P.NICOLAI DE CVSA CAR. COMPENDIVM. CAP.I.

Ccipe breue cõpendium: cõtinens circa quæ considera-tio tua versari debeat. Si proficere cupis: primo firma id verũ/quod sana mens omniũ hominũ attestatur. Puta singulare nõ est plurale/nec vnũ multa. ideo vnũ in multis non potest esse singulariter/seu vti in se est: sed modo multis cõmunicabili. Deinde negari nequit: quin prius natura res sit q̃ sit cognoscibilis. Igitur essendi modum neq; sensus/neq; imaginatio/neq; ĩtellectus attingit: cũ hæc omnia præcedat. sed oĩa quæ attinguntur quocũq; cognoscẽdi modo: illũ priorem essendi modũ tãtũ significãt. Et hinc nõ sunt ipsa res: sed similitudines/species/aut signa eius. Igitur de essendi modo nõ est scientia: licet modũ talẽ esse certissime videamus. Habem⁹ igitur visum mẽtalẽ intuentẽ in id q̃d est prius omni cognitione. Quare qui id q̃d sic videt in cognitione reperiri satagit: se frustra fatigat. sicut qui colorẽ solũ visibilem: etiã manu tangere niteret. Habet se igit̃ visus mẽtis ad illum essendi modũ: quasi vt visus sensibilis ad lucẽ quã certissime esse videt & nõ cognoscit. Præcedit enim omnia quæ visu tali cognosci possunt. Illa etiã quæ p ipsum cognoscũtur: signa sunt ipsius lucis. Colores em̃ qui visu cognoscuntur: signa sunt & termini lucis in diaphano. Ponas igitur solem patrẽ esse sensibilis lucis: & in eius similitudine cõcipe deum patrem rerum lucem omni cognitione inaccessibilẽ. Res autem omnes/illius lucis splendores: ad quos se habet visus mentis sicut visus sensus ad lucem solis. & ibi sistas cõsiderationem circa essendi modum omni cognitioni suprapositum.

CAP.II.

Res igitur vt cadit in notitiã: in signis depræhendit̃. Oportet igitur: vt varios cognoscẽdi modos/in variis signis quæras. Nam cum nullum signum adeo sufficienter modum essendi designet sicut designari potest: si optimo modo quo fieri potest ad cognitionem perueniri debet/per varia signa hoc fieri necesse est/vt ex illis melius notitia haberi queat. sicut melius ex quinq; sensibilibus signis/sensibilis res cognoscitur: q̃ ex vno aut duobus. Requirit autem perfectum esse alicuius rei: vt cognoscere possit. puta cum perfectum animal sine nutrimento viuere nequeat: necesse est q̧ cibum cognoscat. Qui cum non reperiatur in omni loco: habebit animal necessario modum se mouendi de loco ad locum & quærendi. ad quæ sequitur: q̧ habeat sensus omnes vt cõuenietem cibum visu/auditu/odoratu/gustu/tactuq; attingat. Et quoniam animalia eiusdem speciei se mutuo fouent & iuuant vt melius viuant: oportet vt speciem suam cognoscant/& se mutuo quantum perfectio speciei deposcit audiant & intelligant. Gallus enim alia voce conuocat gallinas dum ĩuenit pastum: & alia pro miluo/quem ex vmbra præsentem percipit/eas ammonet vt fugiant. Et quia nobiliori animali est maior cognitio necessaria vt bene sit: hinc hominem inter cuncta/maximam notitiam habere oportet. Nam sine artibus mœchanicis & liberalibus atq; moralibus scientiis virtutibusq; theologicis: bene & feliciter non subsistit. Cum igitur homini cognitio plus cæteris sit necessaria: hinc omnes homines natura scire desiderant. Quibus traditio doctrinæ conuenit: vt indoctus & nesciens a doctiori informetur. quæ cum non nisi per signa fieri possit: ad cognitionem signorum descendamus. Signa omnia sensibilia sunt; & aut naturaliter res designant aut ex instituto. Naturaliter: vti signa

per quæ in sensu designatur obiectum. Ex instituto vero: vt vocabula & scripturæ/
& omnia quæ aut auditu aut visu capiũtur/& res prout institutũ est designãt. Na=
turalia signa: naturaliter nota sunt/sine omni alio doctore. sicut signum designans
colorem: omnibus videntibus notum est. & designans vocem: omnibus audientibꝰ.
Ita de aliis sensibus. Et vox lætitiæ: vt risus. & tristitiæ: vt gemitus. & talia. Alia ve
ro signa quæ ad designandũ ad placitum sunt instituta. quibus institutio non est no
ta nõ innotescunt nisi arte aut doctrina. Et quoniã necesse est signa omnia per quæ
tradi debet notitia nota esse magistro & discipulo: erit prima doctrina circa taliũ
signorum notitiam. Quæ ideo prima: quia sine ipsa nihil tradi potest. & in eius per=
fectione: omne quod tradi potest includitur. CAP. III.

OPortet autẽ vt primos nostros parẽtes qui ꝑfecte creati fuerunt: non solũ
a deo perfectionẽ naturæ/sed & sciẽtiæ signorũ taliũ habuisse/ per quæ si=
bi mutuo cõceptus suos panderent/ & quã scientiã filiis & posteris trade=
re possent. Vnde pueros: q̄ primũ fari possunt: artis dicendi capaces videmꝰ. Quia
prima & magis necessaria: ad bene essendũ sciẽtia. Nec absurdũ videt̃: si credit̃ pri=
mã humanã dicẽdi artẽ adeo fuisse copiosam ex multis synonymis: ꝙ linguę omnes
postea diuisæ/in ipsa cõtinebant̃. Omnes enĩ linguæ humanæ sunt ex prima illa pa=
rẽtis nostri Adæ scilicet hominis lingua. Et sicut nõ est lingua quã homo nõ intel=
ligat: ita & Adam qui idem qđ homo/nullam si audiret ignoraret. Ipse enim voca=
bula legitur imposuisse. Ideo nullum cuiusqꝫ linguæ vocabulũ ab alio fuit origina=
liter institutum. Nec de Adam mirandũ: cum certum sit dono dei multos lingua=
rum omniũ peritiã subito habuisse. Nulla etiam naturalior ars faciliorqꝫ est homi=
ni q̄ dicẽdi: cũ illa nullus ꝑfectus homo careat. Neqꝫ hæsitandũ primos parẽtes etiã
artem scribẽdi vocabula seu designãdi habuisse: cũ illa humano generi multa cõfe=
rat adiumẽta. Per eã enim præterita & absentia: præsentia fiunt. Vnde sicut prima
sciẽtia est designãdi res in vocabulis quæ aure percipiuntur: ita & secũda sciẽtia in
vocabulorũ visibilibꝰ signis quæ oculis obiiciunt̃. Et hæc remotior est a natura quã
tardius pueri assequunt̃/& nõ nisi intellectꝰ in ipsis vigere incipiat. Plus igit̃ habet
de ĩtellectu q̄ prima. Inter naturã igitut & intellectũ qui est creator artium: hæ ar=
tes cadunt. quarũ prima: ꝓpinquior naturæ. secũda: ꝓpinquior intellectui. Facit au
tem intellectus in homine in signo sensibili auditꝰ scilicet sono artẽ primã. quia ani
mal suas affectiones in illo signo naturaliter pãdere nititur. Vnde cõfusum signũ/
ars dearticulat & variat: vt melius varia desideria cõmunicet. Ita adiuuat naturã.
Et quoniã signũ illud in quo hæc ars ponit̃ cũ prolatiõe cessat a memoriaqꝫ labitur
& ad remotos nõ attingit: remedia/intellectus alia arte scilicet scribẽdi addidit/&
illam in signo sensibili ipsius visus collocauit. CAP. IIII.

COnsiderãs autẽ signa sensibilia quomodo ab obiecto ad sensum ꝑueniũt: re
periet res corporales splẽdescere actu/aut habitu. Actu vt lucida. potentia
vt colorata. neqꝫ aliqua res corporalis penitus est expers lucis aut coloris
qui ex luce est. Nõ tamẽ color nisi luce iuuet̃: splendorẽ per visum nostrũ percepti=
bilẽ de se mittit. Splẽdor autẽ subito & a remotis valde per rectã lineam ꝓiicit̃. Ad
cuius perceptionẽ: sensus visus naturaliter est adaptatus. Sonus vero a remotis or=
biculariter se diffundit: ad cuius sensationẽ sensus auditus creatus est. Vapor vero
se minus remote diffundit: & odoratu percipitur. tactu vero: tãgibilia propinquio=
ra. & gustu: interior sapor. Hæc mirabili prouidẽtia naturæ: ad bene esse animaliũ
sic ordinata sunt. Nam cũ nulla res vti in se est sit multiplicabilis/ & ad bonũ ipsius

Entstehung der Sprachen

1) Sprache

2) Schrift

esse/expediat rerũ notitiā haberi:cōsentaneum fuit vt res quæ per se in notitiā alterius intrare nequeunt/per suas designationes intrent.Quare oportet inter sensibile obiectũ & sensum esse mediũ: per qđ obiectum speciem seu signũ sui multiplicare possit.Et quoniā hæc nō nisi præsente obiecto fiunt:nisi hæc signa sic possent annotari ꝙ etiā recedēte obiecto remaneāt signata:nō maneret iterũ notitia. In istis igit̃ signorũ designationib⁹ in interiori phantastica virtute manēt res designate:vti vocabula manent in charta scripta/platione cessante.quæ remanētia:memoria potest appellari.Sunt igit̃ signa rerũ in phantasia:signa signorũ in sensibilib⁹. Nihil enim est in phātasia qđ prius nō fuerit ĩ sensu.Ideo cæcus a natiuitate nō habet fantasma coloris:& imaginari nequit colorē.Signa igit̃ sensibilia licet abstractiora sint q̄ materialia sensibilia:nō tamē penitus separata.Ideo & visus aliquantulũ coloratus est: sed imaginatio coloris penit⁹ colore caret.Quare signa rerum in imaginatione seu phantasia:remotiora sunt a materia & magis formalia. hinc quo ad sensibilia min⁹ perfecta:& quo ad intelligibilia pfectiora.nō tamē sunt penitus abstracta. nā imaginatio coloris licet nihil habeat qualitatis coloris:tamē non caret omni cōnotatione quæ sentitur. Nihil enī potest imaginari qđ neq̧ moueat neq̧ quiescat/& qđ nō sit quātum scilicet aut magnũ aut paruum: licet sit sine terminatione tali quæ in sensibilibus reperit̃. Nihil enim adeo paruum esse potest:cuius medietatē imaginatio non attingat.aut adeo magnũ:cuius duplũ nō imaginetur.In omnibus autē pfectis animalibus ad signa illa phantastica quæ sunt signa signorũ sensuũ peruenit̃:vt notitia nō careat sibi opportuna. Solus vero homo signũ quærit ab omni materiali cōnotatione absolutum/penitusq̧ formale: simplicē formā rei quæ dat esse repræsentans. Quod quidē signum sicut est remotissimũ quo ad res sensibiles: est tamē propinquissimũ quo ad intellectuales.

CAP.V.

OPortet autē vt aduertas:quomodo signũ sensibile est prius cōfusum & genericũ/q̄ propriũ & specificũ.Sicut signũ verbi est prius signum soni dum vox a remotis audit̃:deinde dum ꝓpinquius auditur fit signum soni articulati qđ vox dicitur.Post adhuc ꝓpinquius: fit signum vocis alicui⁹ linguæ. vltimo:fit signũ specialis verbi.sic de oībus.Et licet ĩterualla tēporis sæpe nō sentiant̃ propter mirā celeritatē: nō tamē potest signũ perfectũ esse nisi de cōfuso ad speciale perueniat. Vnius igit̃ & eiusdē immultiplicabilis rei/notæ & signa sunt varia ꝑ quæ innotescit: scilicet generica atq̧ specifica. inter quæ media alia magis generica/& alia magis specifica cadunt. Cum autē perfectio signorũ recipiat magis aut minus: nullũ signũ vnq̄ erit ita perfectum & speciale/quin possit esse pfectius. Singularitatis igit̃ quæ nō recipit magis aut minus:nullum est dabile signũ. Et ideo tale nō est per se cognoscibile sed per accidens.Puta plato qui nō recipit magis & minus:nō videtur nisi per accidens in signis visibilibus quæ ei accidunt. Omne igitur quod sensu aut imaginatione attingitur/cum non nisi in signis quæ magis aut minus recipiunt cognoscatur: sine signis quantitatis non attingitur. Signa igitur qualitatis quæ ad sensum perueniunt:sine signis quantitatis esse nequeunt. Sed signa quantitatis non sunt per se in sensibilibus/sed per accidens: cum quātitas sine quantitate non possit esse. Signa vero quantitatis non requirunt signa qualitatis: ideo sine ipsis esse possunt. Quare res quanta signo quantitatis in notitiam deuenit. & sic per se incognoscibile per accidens innotescit.Magnitudine igitur & multitudine sublata:nulla res cognoscitur.Hoc etiam repetere vtile videtur.scilicet ꝙ nec huius singularis quantitatis signum seu species naturalis potest esse singularis: cum nul-

lũ ſingulare ſit plurificabile aut multiplicabile/ſiue ſit ſubſtãtia/ſiue quantitas/ſiue
qualitas.Licet igitur quãtitatis ſit ſpecies & ſignum:non tamen vt huius quantita-
tis.Singulariter igitur quanta: ſigno generalis quantitatis notantur & cognoſcun
tur.Ita ſingulariter rubra:ſigno vniuerſalis rubedinis.Vnde cum nulla res ſit eiuſ-
dem quantitatis aut qualitatis cum alia/& cuiuſlibet rei ſingularis ſit quantitas ſin
gularis:nõ eſt quantitas aliquid generale in re/ſed in cognitione ſeu ſpecie & ſigno.
Paruum igitur & magnũ ſpecies habent: licet non hoc magnũ & hoc paruum quæ
ſunt ſingulares quantitates/ſed per ſpeciem ſeu ſignum magni hoc magnũ/& parui
hoc paruum cognoſcitur.Signa igitur naturalia:ſpecies ſunt ſingularium ſignato-
rum.Nã ſpecies iſtæ:nõ ſunt formæ formãtes/ſed formæ informãtes.Informati ve
ro vti tales:recipiũt magis & minus.Vnus enim plus eſt informatus q̃ alius.& idem
nunc minus:poſtea plus.Tales igitur formæ poſſunt eſſe in pluribus:cũ non requi-
ratur ꝙ eodem eſſendi modo ipſis inſint.qui modus non eſt multiplicabilis: ſed va-
riis varie.vti vna ars ſcribẽdi: varie variis ineſt ſcriptoribus.Patet etiam ex his/ꝙ
numerus determinatus puta ternarius/denarius/& tales cum non recipiãt magis
& minus ob ſuam ſingularem determinationẽ:non habent niſi indeterminatas ſpe-
cies.Sicut ſpecie multitudinis indeterminatę/quæ numeratio dici poteſt:determi-
nata multitudo cognoſcitur.Et ſpeciebus magnitudinis & multitudinis:cognoſci-
tur magnus determinatus numerus.Et ſic paruus numerus: ſpeciebus multitudi-
nis & paruitatis.& ſimiles colores: ſpeciebus ſimilitudinis & coloris.& diſſimiles:
ſpeciebus diſſimilitudinis & coloris.& concordantes voces: ſpeciebus concordan-
tiæ & vocis.& diſcordantes: ſpeciebus diſcordantiæ & vocis.& taliter de omni-
bus.Cum autem ſic ex ſignis & ſpeciebus notionalibus formetur in nobis notitia
rei: non poteſt res quæ ſic innoteſcit/diſtincte cognoſci ab alia/niſi diſtinctis notis
& ſpeciebus formetur notitia.Vnde vt quælibet res eſt ſingularis: ita & eius noti-
tia aliquid habet quod in alterius notitia non reperitur.quẽadmodũ ſi vnum voca-
bulum eſt ſex literarum:& alterum ſimiliter ſex literarum:oportet ꝙ licet ĩ nume-
ro concordent/nõ tamẽ in figura & ſitu vt ſint diuerſa/ſicut res ſunt diuerſæ qua-
rum ſunt vocabula/ac diuerſitas ſpecierũ notionalium nos ducit in notitiã diuerſi-
tatis rerũ.Et licet duo indiuidua videantur in pluribus ſpeciebus cõuenire:non ta-
men eſt poſſibile quin in aliquibus etiam diſcrepent.

CAP.VI.

Onſequenter attendas oportet/quomodo non eſt opus talpam habere vi-
ſum:quia cognitione ſignorum viſibilium nõ indiget/cum in vmbra ter-
ræ reperiat quod quærit.Ita de omnibus ſimiliter dicendũ: ſcilicet ꝙ om-
nia viuentia tot ſpecies ex ſenſibilibus hauriunt/quot ſunt eis ad bene eſſe neceſſa-
riæ.Qua non omnia perfecta animalia licet in numero ſenſuum conueniant: etiam
in numero ſpecierum & ſignorũ conueniunt.Alias haurit formica ſpecies.alias leo.
alias aranea.alias vacca.Sicut diuerſæ arbores:ex eadem terra diuerſa hauriũt ali-
menta/quælibet ſuæ naturæ conuenientia.Et vis phantaſtica vnius animalis:ex ſpe
ciebus per ſenſus receptis aliam facit imaginationẽ q̃ aliud/& aliam æſtimationẽ
amicitiæ aut inimicitiæ/cõuenientis aut diſcõuenientis q̃ aliud.Hinc homo haurit
ex ſenſibilibus ſignis:ſpecies ſuæ naturæ conuenientes.qui cũ ſit rationalis naturæ:
ſpecies illi ſuæ naturæ cõuenientes haurit/vt per illas bene poſſit ratiocinari & re-
perire cõueniens alimentũ/tã corporale corpori q̃ ſpirituale ſpiritui ſeu ĩtellectui.
Sicut ſunt differẽtes ſpecies decem prædicamẽtorũ/quinq; vniuerſaliũ/quatuor vir
tutũ cardinaliũ/& taliũ multorũ:quæ homini ratione vigẽti cõueniũt.Plures etiã

species p visum homo haurit q̄ brutū animal:puta pricipaliter.quia sensus visus co lorū species p quas coloratorū vt coloratorū differētias attingit:& cōsequēter quia sensus magnitudinis/lōgitudinis/& latitudinis/figurationis/mot⁹/qetis/numeri/ tēporis/& loci/horū etiā species.Tot species sol⁹ homo ratiōe vtēs:p visum haurit. Ita p auditū species differētium sonorū/grauiū/acutorū/mediorū cantuū/notarū/ & taliū sonorū: atq; nouem alias species cōmunis sensus pmissas.ita de aliis sensib⁹. Trahitq; vltra ex oībus istis sensibilib⁹ speciebus vis ratiocinatiua/species variarū artiū:p quas supplet defect⁹ sensuū/mēbrorū/infirmitatū.atq; se iuuat ad resistēdū corporalib⁹ nocumētis:& ad expellendū ignorantiā & hebetudinē mentis/& cōfor tādū ipsam vt pficiat & fiat homo speculator diuinorū. Habetq; cognatas species insensibilis virtutis iusti & æqui:vt noscat quid iustū/quid rectum/quid laudabile/ quid pulchrū/quid delectabile & bonū/& illorū contraria.& eligat bona: & fiat bo- nus/studiosus/prudēs/cast⁹/fortis/& iust⁹.quæ oīa cōsideranti ea quæ ī mœchanicis & liberalibus artib⁹ atq; moralibus scientiis p hominē reperta sunt:patescūt.Nā so lus homo repperit qualiter defectū lucis/ardenti candela suppleat vt videat:& defi cientē visum beryllis iuuet/& arte perspectiua errorē circa visum corrigat/ crudi- tatē cibi decoctione gustui aptet/fœtores fumis odoriferis pellat/frigori vestibus& igne atq; domo/tarditati vecturis & nauibus/defensioni armis/memorię scriptura arteq; memorādi succurrat.Quæ oīa & plura talia:animal brutū ignorat.Habet se enim homo ad brutū:vt doct⁹ homo ad indoctū. Doctus enim literas alphabeti vi- det & similiter indoctus:sed doctus ex varia illarū cōbinatiōe syllabas/atq; ex sylla- bis dictiones/& de illis orationes cōponit.qđ indoctus facere nequit: ob defectū ar- tis/quæ ab exercitato intellectu acquisita/docto inest.Cōponere igit̃ & diuidere spe cies naturales/& ex illis facere intellectuales & artificiales species & signa notiona- lia/homo ex vi intellectuali habet: qua bruta excellit/& doctus homo indoctū/quia habet exercitatū & reformatum intellectum.

CAP.VII.

NOn mirum hominē aliquē adeo profecisse aut pficere posse longo tali exer citio: q; speciem aliquā eliciat ex varia cōbinatione/quæ fit multarū artiū cōplexiua/per quā multa simul cōpræhendat & intelligat. puta varietatē naturaliū per speciem/quā motū appellet:quando sine motu nihil fieri/atq; natura- lē motū a violēto distingui videret. Ideo motū naturæ nō esse a pricipio extrinseco sicut in violēto: sed intrinseco rei.ita de aliis. Alius vero adhuc præcisiorē speciem magisq; fœcūdam reperire posset:vti ille qui ex nouē specieb⁹ principiorū speciem vnam artis generalis omniū scibilium nisus est extrahere. Sed sup omnes qui vnica speciē quam verbū appellauit omne intelligibile cōplexus est: præcisissime pūctum tetigit.est enim species artis omnia formantis.Quid enim extra hanc speciem:con- cipi / dici / aut scribi potest? Est enim verbum sine quo nihil factum est aut fieri po- test.quoniam est expressio exprimentis & expressi.sicut loquētis locutio & quod lo- quit̃:verbū est.& cōcipientis cōceptio & qđ concipit: verbum est.& scribentis scri- ptio & quod scribit/verbum est.& creantis creatio & qđ creat: verbū est.& forman tis formatio & quod format:verbum est.& generaliter facientis factio & factū:ver- bum est.Verbum enim sensibile:se & omnia sensibilia facit. Ideo & lux dicitur quæ se & omnia visibilia facit.Dicitur & æqualitas.æque enim se ad omnia habet:cū non sit vnum plus q̄ aliud/dans omnibus æqualiter vt id sint quod sunt/nec plus/ nec minus.Cum igit̃ scientis scientia & scitum verbum sit:qui ad verbum se conuertit/ quæ scire cupit citius inuenit.Si igitur vis speciem haurire modi/quo modo omnia

Remūdus Dionysius siue Ioānes euāgelista.

species cognatas iusti et aequi

Brille

intellectus reformatus

Lullus

Verbum = lux = aequalitas

fiunt:respice quo modo fit vocale verbũ. Primo: quomodo sine aere/nequaq̃ fieri po test audibile. Aer autẽ vt aer: nullo sensu attingit. Visus enim non videt aerem: sed aerem coloratum/vti experimur(radio solis coloratũ vitrum penetrãte) aerem co loratum videri. Nec auditus aerem attingit: nisi sonãtẽ. Nec odoratus: nisi olentẽ. Nec gustus: nisi sapidũ. vt dum est ex cõtritiõe absynthii fortiter amaricatus: ĩ gu stu sentitur. Nec tactus: nisi calidũ aut frigidũ / aut aliter sensum immutantẽ. Aer igitur: vt aer nullo sensu attingit/sed per accidẽs venit in notitiam sensitiuã. Adeo tamen est necessarius auditui: q͛ sine ipso nihil audibile fieri potest. Oportet igit vt similiter cõsideres omne qđ actu esse debet/siue sensibile/siue itelligibile: præsuppo nere aliquid sine quo nõ est/qđ per se nec est sensibile/nec intelligibile. Et quia illud forma sensibili aut intelligibili caret: nosci nequit nisi formetur/& nõ habet nomẽ. Dicitur tamen hyle/materia/chaos/possibilitas/siue posse fieri/seu subiectũ/& aliis nominibus. Deinde attendendũ q͛ licet sine aere nõ fiat sensibilis sonus: nõ tamẽ est aer de natura soni. sic nec hyle de natura est cuiuscũq͛ formæ: nec est principiũ eius/ sed principium eius formator existit. Quis igitur sonus sine aere fieri nequeat: nõ est ꝓpterea de natura aeris. Pisces enim & homines extra aerem in aqua sonũ perci piunt: quod nõ esset si de natura aeris esset. Post aduertendum/hominẽ vocalis ver bi formatorẽ: quomodo non format verbũ vt animal brutum/sed vt habens mentẽ qua bruta carent. Mens igitur formator verbi cum nõ formet verbũ nisi vt se mani festet: tunc verbũ nõ est nisi mẽtis ostensio. Nec varietas verborũ aliud est: q̃ vnius mentis varia ostensio. Conceptio autẽ qua mens sapientiã concipit: est verbũ a men te genitum/scilicet suiipsius cognitio. Verbum autem vocale: est illius verbi osten sio. Omne autem quod dici potest: nõ est nisi verbum. Ita de formatore omniũ/con ceptum facito: vt de mente. Q đ q͛ ipse de verbo de se genito se cognoscit. in creatu ra quæ est increati verbi signum: se ostẽdit in variis signis varie. Et nihil esse potest: quod non sit signũ ostẽsionis geniti verbi. Et sicut mens nolens se amplius ostẽdere a verbi vocalis ꝓlatione cessat/& nisi indesinẽter ꝓferat/existere nequit vocale ver bum: sic se habet creatura ad creatorẽ. Cuncta autẽ alia sine quibus vocale verbũ be ne fieri nequit/ad finem vocalis verbi ordinata: mentis manifestationi seruiunt. pa riformiter sunt creaturæ: quæ sunt notæ & ostẽsiones interni verbi. & sunt ei crea turæ ad finem illum seruientes.

CAP. VIII.

Est igitur animal perfectum in quo sensus & intellectus/considerãdum: vt homo cosmographus habẽs ciuitatem quinq͛ portarum quinq͛ sensuum. per quas intrant nuncii ex toto mundo/denũciantes omnem mundi dispo sitionem hoc ordine: q͛ qui de luce & colore eius noua portant/per portam visus in trent. qui de sono & voce: per portã auditus. qui de odoribus: per portam odoratus. qui de saporibus: per portã gustus. & qui de calore/frigore/& aliis tãgibilibus: per portam tactus. sedeatq͛ cosmographus/& cũcta relata notet: vt totius sensibilis mũ di descriptionem in sua ciuitate habeat designatã. Verum si porta aliqua ciuitatis eius semp clausa remãsit/puta visus: tunc quia nuncii visibilium nõ habuerunt in troitum/defectus erit in descriptione mundi. Non enim faciet descriptio mentionẽ de sole/stellis/luce/coloribus/figuris hominum/bestiarum/arborum ciuitatum/& maiori parte pulchritudinis mundi. Sic si porta auditus clausa mansit: de loquelis/ cantibus/melodiis/& talibus nihil descriptio contineret. Ita de reliquis. Studet igi tur omni conatu omnes portas habere apertas/ & continue audire nouorum semp nunciorum relationes/& descriptionẽ suam semper veriorem facere. Demũ quãdo

posse fieri

varis - varie

in sua ciuitate omnem sensibilis mũdi fecit designationem/ne perdat eã in mappam redigit bene ordinatam/& ꝓportionabiliter mensuratã/cõuertitq; se ad ipsam,nũciosq; amplius licentiat/clauditq; portas: & ad cõditorem mundi internum transfert intuitum/qui nihil eorum est omnium quæ a nunciis intellexit & notauit. Sed omnium est artifex & causa:quẽ cogitat sic se habere ad vniuersum mũdũ anterioriter/sicut ipse vt cosmographus ad mappam.atq; ex habitudine mappę ad verum mundũ: speculatur in seipso vt cosmographo/mũdi creatorẽ/in imagine veritatẽ/in signo signatũ/ mẽte contẽplãdo. In qua speculatione aduertit:nullũ brutum animal licet similẽ videatur habere ciuitatẽ/portas/& nũcios/mappam talẽ facere potuisse. Et hinc in se reperit primũ & ꝓpinquius signũ conditoris:in quo vis creatiua plus q̃ in aliquo alio noto animali relucet.Intellectuale enim signũ primũ & perfectissimũ est omniũ cõditoris:sensibile vero vltimũ.Retrahit igiť se quantũ potest ab oĩbus sensibilibus signis: ad intelligibilia simpliciaq; atq; formalia signa.Et quomodo in illis splẽdet lux æterna & inaccessibilis omni acumine mentalis visus/attẽtissime aduertit:vt videat incõpræhẽsibilem aliter q̃ incõpræhẽsibili essendi modo videri nõ posse.Atq; ipsum/qui est omni modo cõpræhẽsibili incõpræhẽsibilis:omnium quæ sunt essendi formã. quæ in omnibus quæ sunt manens incõpræhẽsibilis: in intellectualibus signis vt lux in tenebris lucet.a quibus nequaq̃ compræhẽditur: quasi vna facies in diuersis politis speculis varie apparens/nullo speculo quãtũcũq; polito inspeculatur/incorporať/seu immateriať vt ex ipsa facie & speculo aliqđ vnũ compositũ ex vtroq; fiat cuius forma sit facies/& speculũ materia. sed in se manens vna/varie se ostendit: vt hominis intellectus in suis variis artibus & ex variis artiũ productis in se vnus & inuisibilis manens/varie se visibiliter manifestat/licet in omnibus illis maneat omni sensui penitus incognitus.hac speculatione:dulcissime pergit contẽplator ad sui & omniũ causam/principium & finẽ/vt feliciter concludat.

CAP.IX.

SVnt igitur hæc pauca facilia & sufficientia speculationi tuæ:cum sis simplex. Q; si subtiliora indagare proponis:de elementis ad partes soni respice. & literas illas partes designantes: quarum aliæ sunt vocales/aliæ mutæ/aliæ semiuocales/aliæ liquidę/& quomodo ex illis fit syllabarum & dictionũ cõbinatio / ex quibus oratio/ac q; oratio est intentum. ita quæ a natura sunt: procedunt ab elementis ad intentum naturæ. Oratio enim:est rei designatio seu diffinitio.hoc quaternario:ab imperfecto ad perfectum peruenitur. Et quæ de hoc philosophice tractari possunt:sufficienter in progressu artis huius venari poterunt.Nam in natura reperiuntur combinationes pulchræ/& ornatæ/& hominibus gratæ. Sic & in dicendi arte & vocum cõcordantia:quædã cõtrario se habent modo in vtraq;. Facit igitur homo suas considerationes circa talia. & scientiã rerum facit ex signis & vocabulis:sicut deus mundũ ex rebus. & vltra/de ornatu & cõcordantia & pulchritudine atq; vigorositate & virtute orationis artes addit vocabulis:naturã imitando. ita grãmaticæ addit rhetoricã/ poeticã/musicam/logicã & alias artes:quæ omnes artes signa sunt naturæ. Sicut enim mens sonum in natura repperit/& artẽ addidit/vt omnia signa rerum in sono poneret : ita concordantiæ quam in natura repperit in sonis/artem addidit musicæ/omnes cõcordantias designandi. Et ita de reliquis.Considerationes etiam quas ociosi sapientes in natura esse reppererunt:conati sunt per æqualitatem rationis in cõmunem artem perducere. vt quãdo experti sunt certarum notarũ concordantias ex habitudine illarum ad pondera malleo-

rum cōcordātes notas ī incude facientiū ad artis notitiā ꝑuenerūt. & demū in organis & chordis ꝓportionabiliter magnis & paruis: idem īuenerūt. & cōcordātias atq; discordātias in natura in artem deduxerūt. Et hinc hæc ars cū apertius naturā imitetur: gratior est. & conatū naturæ cōcitat & adiuuat in motu vitali: qui est cōcordātiæ seu cōplacētiæ mot⁹/qui lętitia dicit̄. Fūdatur igit̄ oīs ars in cōsideratione ꝑ sapientē in natura repta: quā prǽsupponit/quia causam eius ꝓpter qd ignorat. seu inuēto addit artē ꝑ speciem similitudinis dilatādo: quæ est ratio artis naturam imitantis.

CAP. X.

Vnc elicias. Si quā artē inuenisti/& illam in scriptis tradere conaris: opus habes vt verba ꝓposito apta præmittas/& significata eorū iuxta tuā mentem declares. Hoc quidē est pricipale. Et quoniā verbū in illis vocabulis signatum/ars est quā enodare ꝓponis: totum studiū versabitur/vt per ipsa vocabula quāto præcisius potes doceas/quæ mēte concepisti. Diffinitio enim quæ scire facit: est explicatio eius qđ in vocabulo cōplicatur. Et ad hoc in omni studio librorū principalem operā adhibeas: vt interpretationē vocabulorū iuxta mentē scribētis attingas. & cuncta facile appræhēdes/scripturasq; cōcordabis/quas sibi cōtradicere putabas. Hinc distinctiones terminorū multū conferūt ad variarum scripturarū concordiam: si distinguens nō errat. Et tunc minus deuiat: quādo ad æqualitatem reducere satagit. Adiiciam tibi vnam quā habui cōsiderationē: circa speciem notitiæ principii. Hoc enim oportet esse principium: quo nihil prius nec potētius. sola potētia quæ præcisam sui æqualitatē generat: maior esse nequit. Hæc enim oīa ī se vnit. Capio igit̄ terminos quatuor: puta/posse/æquale/vnum/& simile. Posse dico: quo nihil potētius. Aequale: qđ eiusdem naturæ. Vnū: ab ipsis ꝓcedens. Et simile: qđ est principii sui repræsentatiuū. Ipso posse: nihil prius esse potest. Quid enim posse anteiret si anteire nō posset? Posse igitur quo nihil potētius aut prius esse potest: vtiq; est principiū omnipotēs. Est enim ante esse & non esse. Nihil enim est: nisi esse possit. Nec non est: si nō esse nō potest. Atq; pręcedit facere & fieri. Nihil enim est facit: qđ facere non potest. aut fit: quod fieri nō potest. Sic vides posse: ante esse & nō esse/ante facere & fieri. & ita de omnibus. Nullum autem omniū quæ hoc ipsum posse non sunt: sine ipso nec esse potest nec cognosci. Quæcunq; igit̄ aut esse aut cognosci possunt: in ipso posse cōplicantur/& eius sunt. Aequale autē cum non possit esse nisi sit ipsius posse/erit prius oībus: sicut posse cui⁹ est æquale. In æqualitate sua: ostēdit se posse potentissimū. Nā de se: suiipsius posse æqualitatē generare/supremū potentiæ est. posse igitur qđ se æqualiter ad cōtradictoria habet vt nō possit pl⁹ vnū q̄ aliud: per æqualitatē suā se æqualiter habet. Procedit autē ex posse & æqualitate eius vnio potētissima. Potētia enim seu virtus vnita: fortior est. vnio igit̄ ipsius quo nihil potētius & ei⁹ æqualitatis: nō est minor ipsis a quib⁹ ꝓcedit. Et ita videt mēs posse/ei⁹ æqualitatē/& vtriusq; vnionē esse vnicum principium potentissimū/æqualissimū/& vnissimū. Patet satis ꝙ posse: æqualiter vnit omnia/cōplicat/& explicat. Quicqd igit̄ facit: per æqualitatē facit. & si creat: per ipsam creat. & si se ostēdit: per ipsam se ostendit. Non facit autem posse ipsum per æqualitatē seipsum: cum non sit prius seipso. nec facit per æqualitatē dissimile. Non enim æqualitas: forma est dissimilitudinis & inæqualis. Id igitur quod facit: simile est. Quicquid est & non est ipsum principium: necesse est ꝙ sit ipsius similitudo/cum æqualitas quæ non recipit magis aut minus non sit multiplicabilis seu variabilis siue alterabilis/sicut nec singulare. non est enim singularitas aliud q̄ æqualitas. Obiectum igitur omnis potentiæ cogniti-

uæ:non potest esse nisi ipsa æqualitas/quæ se in sua similitudine ostēdere potest. Vnde obiectum sensitiuæ cognitiōis:nō est nisi æqualitas.sic etiā imaginatiuæ atq̄ ītellectiuę.Naturaliter autē potētia suū cognoscit obiectū. Cognitio vero fit p similitudinē.Hinc oīm potētiarū cognitiuarū/æqualitas obiectū est:cuius similitudo ponit oēs potētias cognitiuas ī actu.Naturaliter enī intellectu vigētes/æqualitatē esse vidēt:cuius similitudo est ī ītellectu/sicut visus coloratū cuius similitudo seu species est ī visu.Similitudo autē omnis:est æqualitatis species seu signum.Aequalitas visui obiicit:q̄ ī specie coloris videt.Ita de reliquis.Propīquius tñ in imaginatiōe:qa nō in specie qualitatis sed quātitatis/æqualitas imaginabilis est.Et hæc species:propīquiorē habet æqualitatis similitudinē.In ītellectu vero nō per similitudinē speciebus qualitatis aut quātitatis īuolutā:sed simplicē & purā intelligibilē speciē seu nudā similitudinē/æqualitas attingit.& videt æqualitas ipsa vna:q̄ est omniū rerū essendi & cognoscēdi forma ī varia similitudine varie apparēs.& eius singularē apparitionē quā rem singularē appellamus:ī eius splēdore/humana mēs naturaliter ī seipsa ītuet tāq̄ viua & ītelligēs eius apparitio.Non est enī humana mens nisi signū coæqualitatis illius quasi prima apparitio cognitionis quā propheta lumē vultus dei sup nos signatū appellat.Hinc homo naturaliter bonū/ęquū/iustū/& rectū/qa splēdores æqualitatis cognoscit:legē illā/q̄d tibi vis fieri alteri fac/laudat/qa est splēdor æqualitatis.Cibus enī vitæ ītellectualis ex talibus est virtutibus:qa nō ignorat ipsam pastus sui refectionē.Sicut visus sensibilis ad sensibilē lucē se habet.ita visus mētis ad hāc ītelligibilē lucē.Nā lux sensibilis illius intelligibilis imago:similitudinē æqualitatis habet/cū nihil inæquale ī ipsa luce videat.Hoc certum q̄ sicut visus sensilis nihil sentit nisi lucē & lucis apparētiam ī signis suis/neq̄ quicq̄ aliud esse iudicat/quiimmo cōstanter affirmat sublata luce nil penitus manere(pascit enī videre ex illis)ita & mentis visus nihil sentit q̄ intelligibilē lucē siue æqualitatē & eius apparitionē ī signis suis/atq̄ verissime profitet q̄ hac luce sublata nihil esse nec ītelligi potest. Quomodo enī sublata æqualitate staret ītellectus:cuius ītelligere ī adæquatione cōsistit/q̄ vtiq̄ defineret æqualitate sublata? Nonne veritas sublata foret:q̄ est adæquatio rei & ītellectus?Nihil igitur ī veritate maneret æqualitate sublata:cū ī veritate ipsa nihil reperiatur q̄ æqualitas.

CAP.XI.

ET vt videas animā sensitiuā non esse ītellectū sed eius similitudinē seu imaginē:attēde quomodo ī vidēte duplex est forma.vna īformās:quæ est similitudo obiecti.alia est formās:quæ est similitudo ītelligētiæ.Formare & īformare:agere quoddā est.Cū autē nihil fiat sine ratione:ītellectus est pricipiū actionū quæ sunt ad finē.Facit autē oīa:aut per se/aut per naturā.ideo opus naturæ:est opus intelligētiæ.Hinc quādo obiectū per suā similitudinē īformat:hoc naturaliter fit/scilicet per ītelligētiā medio naturæ.quādo vero ītelligētia format:hoc facit per ppriā suā similitudinē.In vidēte igit duæ sunt similitudines:alia obiecti/alia ītelligētiæ/sine qbus nō fit visio.Similitudo obiecti/est supficialis & extrinseca.similitudo ītelligētiæ:cētralis & ītrinseca. Similitudo obiecti:est īstrumentū similitudinis ītelligētiæ. similitudo igit ītelligētiæ:mediante similitudine obiecti sentit seu cognoscit. Sētire igit:animā sensitiuā quæ similitudo est ītelligētiæ/& speciem obiecti q̄ est similitudo obiecti requirit.Quare aīa sensitiua nō est ītellectus : cū nō sentiat sine similitudine obiecti.Intellectus enī nō depēdet ab aliquo vt ītelligibilia ītelligat/& nullo alio a seipso īdiget īstrumēto:cū sit suarū actionū pricipiū.Intelligit enī hoc cōplexū quodlibet est vel nō est/sine aliquo īstrumēto seu medio:sic & cūcta ītelligiīlia.sensibilia non

intelligit qa sensibilia & nō itelligibilia. Quare oportet vt itelligibilia prius fiāt anteq̄ intelligātur: sicut nihil sentit nisi sensibile fiat. CAP. XII.

Dhuc ī sensibilib⁹ cōsideres æqualitatē: nōne alia supficies plana / alia rotūda / alia media? Etsi aut planā aut rotūdā mēte cōspicis: vtiq̄ nihil nō æquale habēt. Planities: qd aliud q̄ æqualitas? Sic & rotūditas: æq̄litas est. Aequaliter em̄ a cētro se habet rotundi supficies: & necessario vndiq̄ æq̄lis / nullibi se aliter hn̄s. Planities eodē se habet mō vndiq̄. Q̄z si ad illā respicis planitiē q̄ nulla dari potest æqualior: vtiq̄ cum oīs plana supficies splēdeat / maxīe illa splēdebit. sic & rotunda splēdebit & mouebit: vt ī libello de globo patet. Mediæ vero supficies nō possunt penit⁹ ab oī æq̄litate eē alienæ: cū cadāt īter planā & rotundā. Sic & īter rectā lineā & circularē / quarū q̄libet æqualis est: nulla cadere pōt linea æqualitatis expers. Ita de nūero / quorū null⁹ est æqualitatis expers: qn̄ ī ipsis nō nisi vnitatis ꝓgressio reperit / & nullus est q sit variabilis / aut minus plusq̄ capiat. Hoc certe nō aliūde q̄ ab æqualitate eē oportet. Deīde nōne nihil aliud ī sanitate / aut vita / aut talibus qbuscūq̄ veraciter q̄ æqualitas reperit: qua sublata nec sensus / nec imagīatio / nec cōparatio / nec proportio / nec itellectus remanebit? sic nec amor / nec cōcordia / nec iustitia / nec pax / erūt: nec durare quicq̄ poterit. CAP. XIII.

Liber de globo.

Ost primi pricipii cōsiderationē: adhuc ex dictis aliqd de aīa inferā. Elicias ex ꝑmissis: qūo aer nullo sensu nostro attingit nisi qualificat⁹. Ex quo cōstat ꝙ si aer viueret vita sensitiua: ī se sentiret spēs qualitatū. Aer aūt: aut subtilis est / aut grossus / aut medio modo se habet. Subtilis: æther est. Oportet igit animā sensitiuā aerē viuificare sibi cōiūctū: vt ī viuificato aere sentire possit species obiectorū. Puta ī aere viuo diaphano & subtili: speciē visibilis. ī cōmuni: speciē soni. ī igrossato & imutato: species aliorū sensuū. Non est igit aīa sensitiua: nec terra / nec aqua / nec aer / siue ignis / sed est spūs viuificās aerē modo ꝑmisso. & cōiūctū ex spiritu & aere: ꝑ sensibilē speciē ī actu positū / sentit. Aer igit: corpus vitæ spūs nostri sensitiui existit. quo mediāte: viuificat totū corpus & sentit obiecta. & nō est naturæ alicuius obiecti sensibilis: sed simplicioris & altioris virtutis. Sētire: quoddā pati est. Agit igit species ī corpus organicū iā dictū. hic species nō est corporalis: cū agat ī corpus. sed est ī respectu ad corpus illud organicū: species formās. Et qa sentit: erit corpus illud viuū & purū omī specie carēs. Aīa aūt q̄ est viuificās ipm / & cui⁹ est sentire / penitus omī corpore & specie simplicior & abstractior: nō cognoscit nisi attēdat. Est igit virtutis semꝑ viuificatiuæ & cognitiuæ qua vtit quādo mouet: vt attēdat. Est igit ī ipa aīa sensitiua: vltra virtutē viuificatiuā q̄dā potētia cognitiua quasi imago sit itelligētiæ / q̄ in nobis ipsi itelligētiæ iūgit. Vides radiū solis penetrare vitrū coloratū: & ī aere speciem coloris apparere. Splēdore em̄ illo q est splēdor coloris vitri: vides aerē coloratū ī similitudine vitri. habet se tamē color vitri vt corpus: & color aeris vt intētio & spūs ad illū. Hui⁹ autē ītētionis species: adhuc subtilior & spiritualior / qa est splēdor ei⁹. & sentit ī visu: scilicet ī diaphano aereo viuo / oculi. Aīa igit sensitiua q̄ viuificat diaphanū: est adeo spiritualis / ꝙ splēdorē splēdoris sentit ī suo diaphano purissimo. Sentit em̄ diaphani eius supficiē penit⁹ icoloratā ī similitudīe tāgi. & se cōuertēs ad obiectū vnde splēdor venit: medio illius splēdoris quē in supficie corporis sui diaphani sentit: obiectū cognoscit. Vnde cū nō fiat visio nisi vidēs attēdat ad splēdorē seu itentionē (ꝑtereuntes em̄ si nō sumus attēti nō videmus) patet ꝙ visio / ex ītētione coloris & attētione vidētis orit. Et si bene cōsideras ī aere illo colorato: similitudinē hoīs reperies. Nā est corpus / aīa / & spūs. Corpus: vt aer est. aīa autē: vt species coloris per

omnia aerem penetrãtis/formãtis/& colorãtis.Spũs vero:vt radius lucis colorẽ illũ minãtis.Nã rationalis nostra aĩa nisi ĩ se haberet spũm discretionis q̃ ĩ ea lucet:hoĩes nõ essemus/nec clare præ cæteris aĩalibus sentiremus.lux autẽ illa q̃ ĩ nobis lucet:de super dat̃ & nõ cõmiscet̃ corpori.lucẽ autẽ esse discretiuã:experimur:ideo oẽm discretionẽ & illuminationẽ atq; pfectionẽ aĩalitatis nostræ ab illa ĩsensibili luce nos habere certissime scimus.q̃ si nõ luceret ĩ nobis/penit⁹ deficeremus:queãdmodũ cessante radio solis penetrare vitrũ coloratũ/nihil de colorato aere visibile manet. Cœlũ aũt:vt vitrũ est/ĩ se zodiacũ seu circulũ vitæ cõtinẽs.virtus vero oĩa creantis:est vt radius.Ex his paucis materiã speculãdi sumito:quã vt volueris poteris ampliare.Super est de fide nostra dulcissima cõsideratio/q̃ oĩa sua certitudĩe supat/& sola est fœlicitãs:circa quã solide & celebriter verseris.

Conclusio.

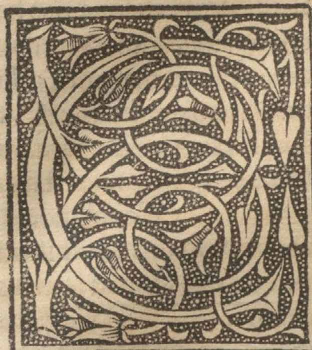
HAbes q̃ nos ĩ his alias lati⁹ sensimus ĩ multis & variis opusculis:q̃ post istud cõpendiũ legere poteris.& reperies primũ prĩcipiũ vndiq; idẽ:varie nobis apparuisse/& nos ostẽsionẽ eius variã/varie depinxisse.

Epilogus.

TEndit tota directio ad vnitatẽ obiecti:ad quã Philippus apostolus p CHRISTVM q verbũ dei/ductus dicebat.Domine ostẽde nobis patrẽ: & sufficit nobis.Patrẽ verbi ac æqualitatis quia omnipotẽs / posse supra nominamus: vnum est obiectũ visus mẽtis & visus sensus.visus mẽtis:vti est ĩ se.visus sensus : vti est ĩ signis.& est ipsum posse:quo nihil potẽtius.hoc cum sit omne qđ esse potest:tũc & oĩa quæ esse possunt ipsum est sine sui variatione/augmẽto/siue diminutione.Res igitur oẽs cum nõ sint nisi qđ esse possunt/& posse quo nihil potẽtius sit omne posse esse:non est alia oĩm quæ sunt causa/nisi ipsum posse esse.Est em̃ res:qa ipsum posse esse est.& est hoc & nõ aliud:qa summa æqualitas est.& est vna:qa summa vnio est.Hic nihil se offert visui mẽtis ĩ omnibus & per oĩa:nisi quo nihil potẽtius.Nõ em̃ ille visus/res appetit multas & varias:quoniã ad multa & varia non ĩclinatur.sed naturaliter ad id fertur quo nihil potẽtius:ĩ cuius visione viuit & quiescit.Et quoniã potẽtia qua nihil potẽtius/est virtus maxime vnita:hinc vnitatẽ ipsam nominat/qua nihil potẽtius.Res vero quæ esse possunt:numeros appellat.Obiectum vero visus mẽtis:est vnitas omnipotẽs/inuariabilis & ĩmultiplicabilis.non numerus:cum ĩ numero nihil sit qđ videre cupiat nisi ipsa vnitas/quæ est omne id qđ omnis numerus est & esse aut explicare potest.Respicit em̃ quid ĩ omni numero numerat̃:& non ad numerũ.Nihil autẽ ĩ quocunq; & qualitercũq; magno aut paruo/pari aut ĩpari numero esse potest:q̃ virtus illa qua nihil potẽtius:cum illud sine sui mutatione solũ possit esse oĩa/& sit etiã sine quo nihil esse potest.Quomodo enĩ quicq̃ esset sine ipso posse:quãdo esse non posset?Et si sine ipso aliquid esse posset : vtiq; sine ipso posse posset. Obiectum autẽ sensus visus/res aliqua est sensibilis:quæ cum non sit nisi ipsum quod esse potest/non est nisi idem obiectum visus mentis.non vt ĩ se queãdmodum se mẽti:sed vt in signo sensibili quemadmodum se sensibili visui obiicit. Quia igitur ipsum posse quo nihil potentius vult posse videri:hinc ob hoc sunt oĩa.Et hæc est causa causarum & finalis:cur omnia.Ad quam omnes rerum causæ:in esse & nosci ordinantur.Et sic claudo breuissimam compendiosissimamq; directionem : quam mundioris acutiorisq; visus subtilius contemplantes clarius dilatabunt/ad laudem cunctipotentis semper benedicti. Amen.

COMPENDII REVERENDISS.CARDINALIS NICOLAI DE CVSA.FINIS.

Dialogus trilocutorius reuerendissimi in CHRISTO patris domini Nicolai de Cusa Cardinalis tituli sancti petri ad vincula de possest. Interlocutores tres: sunt BERNARDVS/IOANNES/CARDINALIS. BERNAR.

Vm nobis concedatur colloquẽdi Cardinalẽ/dudũ optata facultas/nec ei sit onerosum/conceptũ diu ꝑensiculatũ propalare: velis oro mi abba Ioannes/aliqua ex studiis ei⁹/ipsum excitandi gratia proponere. Prouocatus: indubie/grata nobis reserabit. IOANNES. Audiuit iã me sæpissime: si quid moueris tu/ipse/citius occurret/cũ te placido vultu respiciat & diligat. Nec deero: si sic iudicabis. Accedamus igitur propius ad ignẽ: eccũ ipm ĩ sede/tuis desideriis placere paratũ. CARDINALIS. Accedite: frigus solito ĩtensius nos arctat/& excusat si igni consederimus. BERNARDVS. Cum tẽpus sic vrgeat: proni sumus tuis iussis parere. CARDINALIS. Aliqua inter vos versatur forte dubitatio: cum sitis soliciti, facite me studiorũ vestrorũ participẽ. IOANNES. Dubia vtiꝗ habemus quæ tu (vt ꝑeramus) dissolues, quæ si tibi placet: Bernardus mouebit. CARDINALIS. placet. BERNAR. Incidi ĩ studium epistolæ Pauli apostoli ad Romanos: & legi quomodo deus manifestat hominibus ea quæ eis de ipso nota sunt. Ait autem hoc fieri hoc modo. Inuisibilia enĩ ipsius a creatura mundi ꝑer ea quæ facta sunt ĩtellecta conspiciuntur/sempiterna quoꝗ virtus eius & diuinitas. istius modi illucidationẽ: a te audire exposcimus. CARDINALIS. Quis melius sensum Pauli ꝗ Paul⁹ exprimeret? Inuisibilia: alibi ait æterna esse. tẽporalia: imagines sunt æternorũ. Ideo si ea quæ facta sunt ĩtelligunt̃: ĩuisibilia dei conspiciunt̃/vti sunt sempiternitas/virtus eius/& diuinitas. ita a creatura mundi: fit dei manifestatio. BERNARDVS. Miramur abbas & ego: ꝙ ĩuisibilia conspiciuntur. CARDINALIS. Conspiciuntur inuisibiliter. Sicut ĩtellectus quãdo ĩtelligit quæ legit: ĩuisibilẽ veritatẽ quę latet sub litera/ĩuisibiliter videt. dico ĩuisibiliter: hoc est mẽtaliter. cũ aliter ĩuisibilis veritas quæ est obiectũ intellectus: videri nequeat. BERNARDVS. Quomodo autẽ a visibili creatura mundi: elicitur hæc visio? CARDINALIS. Id qđ video sensibiliter: scio ex se non esse. Sicut enĩ sensus nihil a se discernit: sed habet discretionẽ a ꝑeriori virtute: sic & sensibile/a se nõ est/sed est ab altiori virtute. Ideo apostolus dicebat: ꝙ a creatura mundi/vt a visibili mundo tanꝗ creatura ad creatorẽ eleuamur. Quãdo igitur vidẽdo sensibile/ĩtelligo ipsum a quadã altiori virtute esse cum sit finitum qđ a se esse nequit (quomodo enĩ finitum sibiipsi terminũ posuisset) tunc virtutem a qua est non possum nisi ĩuisibilẽ/& æternã conspicere. Virtus enĩ creatiua: nõ potest intelligi nisi æterna. Nam quomodo esset ab alia virtute: nisi esset creata? Sempiterna igitur est virtus/ꝑer quã mundi extat creatura: ideo ĩuisibilis. Quæ enĩ vidẽtur: temporalia sunt. & hęc est ipsa omniũ creatiua inuisibilis diuinitas. BER. Forte hoc sic est vt clare ostendis. Videtur tamẽ Paulus parum per hoc aperire de dei desideratissima notitia. CARDI. Immo nõ pauca: sed maxima. dixit eñ ĩuisibilia ipsius dei a creatura mũdi intellecta cõspiciuntur. non ꝙ inuisibilia dei sint quid aliud ꝗ deus inuisibilis/sed quia plura in creatura mũdi sunt visibilia quorũ quodlibet sua adæquata ratione id est quod est. Ideo de qualibet visibili creatura docet ad cuiuslibet inuisibile principium ascendẽdum. BER. Intelligimus cõpetenter ista: qũo a creaturis in-

citamur/vt earū rōnes æternas ĩ principio cōſpiciamus. Hoc potuiſſet ſic clare per
apoſtolū dici:ſi aliud nō intēdebat. Q̃ ſi aliud dicere ꝓpoſuit/fœcūdius deū appræ-
hendere gliſcenti rogamus aperiri. CARDI. Arbitror ꝙ multa valde etiā altiſſima/
& mihi abſcondita:ſed(qđ nunc coniicio)hæc docere nos voluit apoſtolus/quomo-
do ĩ deo illa inuiſibiliter appræhēdere poterimus/quæ in creatura videmus. Omnis
enĩ creatura actu exiſtēs:vtiqꝫ eſſe poteſt. qđ enĩ eſſe non poteſt:non eſt. vnde non eſ-
ſe:nō eſt creatura. Si enĩ eſt creatura:vtiqꝫ eſt. Creare etiā cum ſit ex non eſſe ad eſſe
producere:vtiqꝫ clare oſtendit ipſum nō eſſe/nequaq̃ creaturā eſſe. neqꝫ hoc parum
eſt appræhēdiſſe. Dico autē conſequēter. Cum omne exiſtēs poſſit eſſe id qđ actu eſt:
hinc actualitatē conſpicimus abſolutā/per quā quæ actu ſunt/id ſunt qđ ſunt. Sicut
cū alba videmus viſibili oculo:albedinē intellectualiter ĩtuemur/ſine qua albū nō eſt
album. Cum igitur actualitas ſit actu:vtiqꝫ & ipſa eſſe poteſt/cum ĩpoſſibile eſſe non
ſit. Nec poteſt ipa abſoluta poſſibilitas aliud eſſe a poſſe:ſicut nec abſoluta actualitas
aliud ab actu. Nec poteſt ipſa iā dicta poſſibilitas/prior eſſe actualitate: quēadmodū
dicimus aliquā potentiā præcedere actū. Nā quomodo prodiſſet ĩ actū:niſi per actua-
litatē? Poſſe enĩ fieri/ſi ſeipſum ad actū produceret:eſſet actu anteq̃ actu eſſet. Poſſi-
bilitas ergo abſoluta de qua loquimur per quā ea quæ actu ſunt actu eſſe poſſunt:nō
præcedit actualitatē/neqꝫ etiā ſequitur. Quomodo enĩ actualitas eſſe poſſet:poſſibi-
litate non exiſtēte? Coæterna ergo ſunt abſoluta potētia/& actus/& vtriuſqꝫ nexus.
neqꝫ plura ſunt æterna:ſed ſic ſunt æterna ꝙ ipſa æternitas. Videtur ne vobis hæc
ſic/an aliter ſe habere? BERNARDVS. Vtiqꝫ ſic ſe habere:mens diſſentire nequit.
IOANNES. Quaſi dum ſolē intueor/negare nequeo ipſum ſuperlucidū:ſic iſta tuo
ductu clariſſima ĩtueor. Expecto autē vt more tuo magna ex his ĩferas. CARDINA
LIS. Satis mihi eſt:ſi veſtro iudicio/non aberro. Pergā ergo hac via:ad quæ feſtino.
Nominabo autē hāc quā ſic videmus æternitatē/deum glorioſum:& dico nunc no-
bis conſtare deum ante actualitatem quæ diſtinguitur a potētia/& ante poſſibilita-
tē quæ diſtinguiť ab actu/eſſe ipſum ſimplex mundi prĩcipiū. Omnia autē quæ poſt
ipſum:ſunt cū diſtinctione potētiæ & actus. Ita vt ſolus deus id ſit qđ eſſe poteſt:ne-
quaq̃ autē quæcūqꝫ creatura: cū potētia & actus non ſint idē/niſi ĩ principio. BER-
NARDVS. Siſte pater parūper:& dubium declara. Quomodo dicis deū id eſſe:qđ
eſſe poteſt? Videtur enĩ hoc:de ſole/& luna/& terra/& alio quolibet pariformiter di
ci poſſe. CARDINALIS. Loquor ĩ abſolutis & generaliſſimis terminis:quaſi dice-
rē. Cum potētia & actus ſint idem ĩ deo:tunc deus omne id eſt actu/de quo poſſe eſſe
poteſt verificari. Nihil enĩ eſſe poteſt:qđ deus actu non ſit. Hoc facile videt quiſqꝫ at
tēdēs abſolutā potētiā coincidere cum actu. Secus de ſole. Nam licet ſol ſit actu id qđ
eſt:nō tamē id qđ eſſe poteſt. Aliter enĩ eſſe poteſt q̃ actu ſit. BERNARDVS. Pro-
ſequere pater. nā certum eſt nullā creaturā eſſe actu omne id qđ eſſe poteſt:cū dei po
tētia creatiua non ſit euacuata ĩ ipſius creatione/quin poſſit de lapide ſuſcitare ho-
minē/& adiicere ſeu diminuere cuiuſqꝫ quātitatē/& generaliter omnē creaturā in
aliā & aliā vertere. CARDINALIS. Recte dicis. Cum igiť hæc ſic ſe habeāt ꝙ deus
ſit abſoluta potētia/& actus/atqꝫ vtriuſqꝫ nexus/& ideo ſit actu omne poſſibile eſſe:
patet ipſum cōplicite omnia eſſe. Omnia enĩ quæ quocunqꝫ modo ſunt aut eſſe poſ-
ſunt/in ipo prĩcipio cōplicātur. & quæcūqꝫ creata ſunt aut creabūtur:explicātur ab
ipſo ĩ quo complicite ſunt. IOANNES. Q̃uis hæc a te pluries audiuerim: nunq̃
tamē niſi magna viſa ſunt & mihi difficillima. ideo ne te pigeat reſpondere. An velis
dicere creaturas/quæ per decē prædicamēta ſignificātur/puta ſubſtātiā/quātitatē/

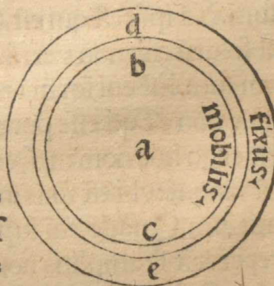
qualitatē/& alia:in deo esse! CARDINALIS. Volo dicere ꝙ omnia illa cōplicite in deo sint deus:sicut explicite in creatura mundi/sunt mundus. IOANNES. Igitur deus est magnus. CARD. Vtiq; est magnus:sed sic magnus ꝙ magnitudo/quæ est omne id qđ esse potest. Nā non est magnus magnitudine quæ maior esse potest: aut magnitudine quæ diuidi & minui potest/quēadmodum creata quātitas quæ non est id qđ esse potest. BERNARDVS. Si ergo deus est magnus magnitudine quæ id est qđ esse potest/&(vt dicis)quæ maior esse non potest/& quæ minor esse nō potest: tunc deus est magnitudo maxima pariter & minima. CARDINALIS. Vtiq; non errat dicēs deum magnitudinē absolute maximā pariter & minimā:qđ nō est aliud dicere q̄ infinitā & impartibilē/quæ est omnis magnitudinis finitæ veritas & mensura. Quomodo enī esset maior aliquo:quæ sic est maxima ꝙ & minima! seu quomodo minor aliquo:quæ sic est minima ꝙ & maxima! aut quomodo nō est omnis magnitudinis essendi æqualitas! quæ omne id est actu qđ esse potest:vtiq; essendi æqualitas esse potest. BERNARDVS. Grata sunt hæc. sed vt video:nec nomen/nec res:/ nec quicq̄ omniū quæ creatæ maguitudini conueniunt/conuenienter de deo dicuntur/ cum differāt per infinitū. & fortassis non solum in magnitudine hoc verum est: sed etiā in omnibus quæ de creaturis verificātur. CARDI. Recte concipis Bernarde. & hocipsum apostolus īsinuat:cum faceret īter illa quæ in creaturis attinguntur & in deo differentiā. vti est inter visibilia & inuisibilia:quæ vtiq; in infinitū distare affirmamus. IOANNES. Quātum capio ī his paucis:multa valde continētur. Nā si dico ex pulchritudine creaturarū deum pulchrū/& scio ꝙ deus est ita pulcher ꝙ pulchritudo quæ est omne id qđ esse potest:scio nihil pulchri totius mūdi deficere deo/ ac ꝙ omnis quæ potest creari pulchritudo/nō est nisi quædā similitudo īproportionalis ad illam quæ actu est/essendi possibilitas pulchritudinis. quæ nō potest esse aliter q̄ est:cum sit id qđ esse potest. Ita de bono/de vita/& aliis:sic & de motu. Nullus enī motus est in fine seu id qđ esse potest/nisi qui deo conuenit:q est motus maximus pariter & minimus/seu quietissimus. Et ita mihi videris dicere. sed hæsito: an in simili conuenienter dici possit deum esse solē/aut cœlum/siue hominē/aut quippiam aliud tale. CARDINA. Non est vocabulis insistendū. Nā si dicitur deum esse solē: vtiq; si intelligitur id sane/de sole qui est omne id actu qđ esse potest/tūc clare videtur hic sol non esse aliquid simile ad illū. hic enī sol sensibilis:dum est in oriente/non est ī qualibet parte cœli vbi eē potest. neq; est maxim⁹ pariter & minimus:vt nō possit esse nec maior nec minor. neq; est vbiq; & vbilibet:vt nō possit esse alibi q̄ est. neq; est omnia:vt non possit esse aliud q̄ est/& ita de reliquis. Sic quidē de omnibus creaturis:pariformiter. Non refert igitur quomodo deū nomines:dūmodo terminos sic ad posse esse ītellectualiter transferas. BERNAR. Intelligo te dicere velle deum esse omnia/vt non possit esse aliud q̄ est:quomodo hæc capit intellectus! CARDINALIS. Vtiq; hæc firmissime asserēdum. Deo enī nil omnium abest quod vniuersaliter & absolute esse potest:quia & ipsum esse/qđ entitas potētiæ & actus. sed dum est omnia in omnibus:sic est omnia ꝙ non plus vnum q̄ aliud/quoniam non est sic vnum ꝙ non aliud. BERNARDVS. Caue:ne tibiipsi cōtradicas. Aiebas enī pauloante deū non esse solem:modo asseris ipsum omnia. CARDINALIS. Immo dicebā ipsum solē:sed non modo essendi quo hic sol est/qui non est qđ esse potest. qui enī est id qđ esse potest:vtiq; solare esse ei non deficit. sed habet ipsum meliori essendi modo:quia perfectissimo & diuino. Sicut essentia manus/verius habet esse ī anima q̄ in manu: cum in anima sit vita/& manus mortua non sit manus. ita de toto corpore & singulis mē

bris.ita se habet vniuersum ad deum:excepto φ deus non est anima mūdi/sicut anima/hominis anima est.nec forma alicuius/sed omnibus forma: quia causa efficiens/formalis seu exemplaris/& finalis. BERNARDVS. Vult ne Ioannes euāgelista dicere omnia sic in deo esse vitā:sicut de manu dixisti & anima? CARDINALIS. Arbitror vitā ibi veritatē & viuacitatē dicere.nā cum non sint res nisi per formā formētur:tunc formæ ī forma formarū verius & viuacius esse habēt q̄ in materia. Res enī non est:nisi sit vera/& suo modo viua.quo cessante:esse desinit. Ideo verius est in forma formarū q̄ in se.Ibi enī est vera & viua. IOANNES. Optime nos instruis pater. Videris mihi ex vno te omnia elicere.Deus ergo est omnia: vt non possit esse aliud. Ita est vbiq;:vt non possit esse alibi.Ita quoq; est omnium adæquatissima mēsura : vt non possit esse æqualior.Sic de forma/& specie/& cunctis.nec est hac via difficile videre deum esse absolutū ab omni oppositione:& quomodo ea quæ nobis videtur opposita/in ipso sunt idem.Et quomodo affirmationi in ipso non opponitur negatio:& quæq; talia. CARDINALIS. Cepisti abba propositi radicem.& vide hanc contēplationē per multos sermones inexplicabilē:breuissimo verbo complicari.Esto enī φ aliqua dictio significet simplicissimo significato quātum hoc cōplexum posse est : scilicet φ ipsum posse/sit.Et quia q̄d est/actu est:ideo posse esse/est tātum quātum posse esse actu.Puta vocetur possest.

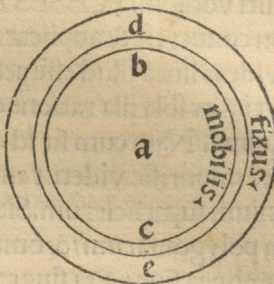
Vocabulū possest.

omnia ī illo vtiq; complicātur:& est dei satis propinquum nomē secundū humanū de eo conceptū.Est enī nomē omnium & singulorum nominum:atq; nullius pariter.Ideo dum deus sui vellet notitiā primo reuelare:dicebat.Ego sum deus omnipotēs:id est sum actus omnis potētiæ. Et alibi. Ego sum qui sum.Nā ipse est qui est.Quæ enī nondum sunt id q̄d esse aut ītelligi possunt:de illis absolutū esse non verificatur.Habet autē græcus.Ego sum entitas:vbi nos ego sum qui sum.Est enī forma essendi seu forma omnis formabilis formæ. Creatura autem quæ non est q̄d esse potest:non est simpliciter.Solus deus perfecte & cōplete est.Ducit ergo hoc nomen/speculantē super omnē sensum/rationē/& intellectum in mysticā visionē:vbi est finis ascēsus omnis cognitiuæ virtutis & reuelationis īcogniti dei initium.Quādo enī supra seipsum omnibus relictis ascēderit veritatis īquisitor/& repererit se amplius non habere accessum ad inuisibilē deū qui sibi manet īuisibilis/cū nulla luce rationis suæ videatur:tunc expectat deuotissimo desiderio solum illum omnipotentē/& per ipsius ortum(pulsa caligine)illuminari.vt inuisibilē tantū videat:quātum seipsum manifestauerit.Sic intelligo apostolum/deū a creatura mundi ītellectum.puta quādo ipsum mundū creaturā intelligimus/& mundū transcendētes/creatorē ipsius inquirimus:scilicet manifestare ipsumvt creatorē suū summa formata fide quærētibus.IOANNES. Quorsum nos vehis pater mundanos supra mundū.Indulgebis vt te præsente cū Bernardo colloquar:dicito vir zelose/an quæ dicta sunt cœpisti? BERNARDVS. Spero aliquid saltē:licet parum. IOANNES. Quomodo ītelligis:in possest omnia cōplicari? BERNARDVS.Quia posse simpliciter dictū est omne posse.Vnde si viderē oīe posse esse actu:vtiq; nihil restaret amplius.Si enī aliud aliquid restaret:vtiq; hoc esse posset.ita nō restaret si prius fuisset cōpræhensum. IOAN. Recte dicis.Nam si non est posse esse:nihil est.& si est:omnia id sunt q̄d sunt in ipso/& extra ipsum nihil.Oīa igit quæ facta sunt:in ipso ab æterno necesse est fuisse.q̄d enī factum est/ī posse esse semper fuit:sine quo factum est nihil. Patet possest omnia esse & ambire:cū nihil aliter sit aut possit fieri q̄d in eo non īcludatur.In ipo ergo omnia sunt & mouētur:& id sunt q̄d sunt quicquid sunt. Sed quomodo intelligis:ascēdentē/supra seipsum cōstitui oportere? BER. Quia nullo gra-

du cognitionis attingitur. Sensus enĩ nihil non quantũ attingit. sic nec imaginatio. simplex enĩ & quod nõ possit esse maius aut minus/vel mediari/aut duplicari: nullo sensu/nec etiã per quãtumcunq; subtilissimã attingitur phãtasiã. Nec altissimus in tellectus concipere potest infinitũ/interminatũ/& vnũ quod omnia/atq; ipsum vbi non est oppositionis diuersitas. Nisi enĩ intellectus se ĩtelligibili assimilet/non intelli git: cum ĩtelligere sit assimilare/& ĩtelligibilia seipso seu intellectualiter mẽsurare. q̃ ĩn eo qđ est id qđ esse potest: nõ est possibile. nã immensurabile vtiq; est: cũ non possit esse maius. Quomodo ergo per intellectũ qui nunq̃ est adeo magnus quin possit esse maior: intelligi posset? IOANNES. Profundius q̃ crediderã dicta patris nostri sub intrasti: & hoc vltimũ/certiorẽ me facit oportere ascẽdentẽ omnia linquere/& suum intellectũ transcẽdere: cũ virtus infinita per terminatã capi nõ possit. CARDINALIS. Gaudeo de vestro profectu/ac q; iis locutus sim: qui pro suo captu dicta magni ficãt. BERNARDVS. Quis constat mihi oĩbus diebus meis/contẽplationis cibũ posse ex p̃missis elicere/& sermones multiplicare & semp proficere: optamus tamen aliqua sensibili imaginatione manuduci. maxime/quomodo æternũ est oĩa simul/& in nunc æternitatis tota. vt ipso imaginationis spectaculo relicto: saliẽtes supra omnia sensibilia eleuemur. CARDINALIS. Conabor. & suppono omnibus nobis/& in praxi notum trochi/ludum puerorum. proiicit puer trochum/& proiiciendo simul ipsum retrahit cum chorda circũligata. & q̃to potentior est fortitudo brachii: tanto citius circũuoluitur trochus/adeo q; videatur dum est in maiori motu/stare & quiescere. & dicunt pueri ipsum tunc quiescere ac dormitare.

Describamus ergo circulũ b c: q super a circũuoluatur/qua si superior circulus trochi. & sit ali⁹ circulus d e: fixus. nõne q̃tõ velocius mobilis circulus circũrotatur: tãto videt̃ minus moueri? BERNARDVS. Videtur certe. & hæc: vidimus pueri. CARDINALIS. Esto ergo q; posse moueri ĩ ipso sit actu/scilicet vt moueatur actu quãtũ est possibile: nõne tunc penitus quiesceret? BERNARDVS. Nulla successio posset notari ex repentina velocitate. ita vtiq; motus depræhẽdi nequiret: successione cessante. IOANNES. Quãdo motus esset ĩ fine velocitatis: b & c puncta/ĩ eodẽ puncto tẽporis essent cũ d puncto circuli fixi sine eo q; alterũ punctũ scilicet b prius tẽpore fuisset q̃ c/aliter non esset maximus & infinitus motus/& tamẽ non esset motus/sed quies: quia nullo tẽpore illa puncta de d fixo recederẽt. CARDINALIS. Recte ais abba. Maximus ergo motus: esset simul/& minimus/& nullus. BERNARD. Ita necessario videtur. CARDINALIS. Nonne queãdmodum b c puncta opposita eo casu essent semp cum d: ita semper etiã cum opposito eius scilicet e? IOANNES. Necessario. CARDINALIS. Nonne etiã omnia intermedia puncta circuli b c similiter? IOANNES. Similiter. CARDINA. Totus ergo circulus etsi maximus esset: in omni nunc simul esset cum puncto d/etsi d punctũ minimũ esset. & non solũ in d: sed & in omni puncto circuli d e. IOANNES. Ita esset. CARDINALIS. Satis sit ergo/hoc imaginarium: posse ænigmatice aliquo pacto videri/quomodo si b c circulus sit vt æternitas/& alius d e tẽpus: non repugnare æternitatẽ simul totã esse in quolibet puncto tẽporis/& deum principiũ & finẽ simul esse totũ in omnibus/& quælibet talia. BERNARDVS. Video adhuc vnũ: vtiq; magnũ. IOANNES. Quid hoc? BERNARDVS. In deo: hic distantia/nequaq̃ distare. Nã d e distãt per diametrũ circuli cuius sunt opposita pũ

cta: sed non ĩ deo. Veniente enim b ad d: est simul cum e. Ita omnia quæ in tẽpore distant ĩ hoc mundo: sunt in præsentia coram deo. & quæ distant opposite: sunt ibi coniuncte. & quæ hic diuersa: ibi idem. IOANNES. Hæc certe notanda: vt intelligamus deum supra omnem differentiam/ varietatem alteritatem/ tempus/ locum/ & oppositionem esse. CARDINALIS. Iam intelligitis facilius/ quomodo concordabitis theologos: quorum alter dicit sapientiam quæ deus est/ omni mobili mobiliorem/ & verbum velociter currere/ & omnia penetrare/ atq; a fine ad finem pertingere/ atq; ad omnia progredi. Alius vero dicit primum principium fixum/ immobile/ stare in quiete: licet det omnia moueri. Quidam: ꝙ simul stat & progreditur. Et adhuc alii: ꝙ neq; stat neq; mouetur. Ita quidam dicunt: ipsum generaliter in omni loco. alii: particulariter in quolibet. Alii: vtrumq;. alii: neutrum. Hæc & his similia: facilius per hoc speculare medium capiuntur: licet infinitæ melius hæc omnia sint in deo ipse deus simplex/ q̃ per dictum paradigma & per cuiuscunq; altissimum saltum capi possint. BERNARDVS. Immo & de æternis rerũ rationibus/ quæ in rebus aliæ & aliæ atq; differẽtes sunt: etiam pariformiter verisimile est eas in deo non esse varias. Nam etsi circuli b c puncta concipiantur rationes rerum seu ideæ: non tamen sunt plura/ cum totus circulus & punctum sint idem. Quando enim b est cum d: totus circulus est cum d/ & omnia eius puncta sunt vnum punctum. licet videantur esse plura: quando ad d e temporis circulum & eius puncta respicimus. CARDINALIS. Multum acceditis ad theologiam illam latissimã pariter & concisam. possemus ad hæc plura in hoc trochi motu pulcherrima venari: scilicet quomodo puer volens trochum mortuum seu sine motu/ facere viuum/ sui conceptus similitudinem illi imprimit/ per inuentum sui intellectus ĩstrumẽtum. & motu manuum recto pariter & obliquo/ seu pulsionis pariter & attractionis: imprimit illi motum supra naturam trochi. nam cum non haberet nisi motum versus centrum vti graue: facit ipsum circulariter moueri/ vti cœlum. & hic spiritus mouens adest trocho inuisibiliter diu aut parum secundum impressionem communicatæ virtutis. quo desinente voluere trochum: reuertitur vti erat prius ad motum versus centrum. Nonne hic est similitudo creatoris: spiritum vitæ dare non viuo volentis? Vti enim præordinauit dare: ita medio motus orbes qui sunt instrumenta executionis voluntatis eius mouentur motu recto ab oriente ad occasum/ & cum hoc reuersionis de occasu ad oriẽtem simul/ vt sciunt astrologi. & spiritus vitæ ex zodiaco animali impressus: mouet vitaliter id q̄d de sua natura vita caruit/ & viuificatur q̄diu spũs durat/ deinde reuertitur ĩ terrã suã. Talia & plæraq; alia pulchra valde quæ tamẽ non sunt p̄sentis speculationis significantur ĩ hoc ludo puerorum. Hæc sic cursim memorata sint: vt cõsideretis quomodo & in arte puerorum relucet natura. & in ipsa: deus. ꝙꝙ sapientes mundi q hoc ponderarunt: veriores assecuti sunt de scibilibus coniecturas. BERNARDVS. Ago tibi immensas gratias pater optime: quoniã multa dubia/ & quæ videbantur impossibi-

lia:hoc aptissimo trochi ænigmate facta sunt mihi non solum credibilia sed necessaria.CARDINALIS.Qui sibi de deo conceptum simplicē facit/quasi significati huius compositi vocabuli POSSEST:multa sibi prius difficilia/citius capit. nā si quis se ad lineam conuertit & applicat ipsum POSSEST / vt videat POSSEST lineale/ hoc est vt videat lineā illud esse actu qđ esse potest/& omne id esse qđ lineā fieri posse intelligit:vtiq; ex sola illa ratione quia est POSSEST/ipsam videt lineā maximā pariter & minimā. Nam cum sit id quod esse potest/non potest esse maior : sic videtur maxima.nec minor:sic videtur minima. Et qa est id qđ linea fieri potest:ipsa est terminus omnium superficierum.Sic & terminus figuræ triangularis/quadrāgularis/ & omnium polygoniarum/& omnium circulorum/& figurarum omnium quæ fieri possunt ex linea siue recta siue curua/& omnium figurarum exemplar simplex/verissimum/& adæquatissimum/& æqualitas ī se omnes habens / & per se omnia figurās.Et ita vnica figura omnium figurabilium linealiter:& ratio vna atq; causa omniū quantūcunq; variarū figurarū. In hoc ænigmate vides quomodo si POSSEST applicatur ad aliquod noīatum:quomodo fit ænigma ad ascēdendū ad īnominabile. sicut de linea p POSSEST puenisti ad indiuisibilē lineam/supra opposita existētem: quæ est omnia & nihil oīm lineabilium.& non est tunc linea quæ p nos linea noīatur sed est supra omne nomē lineabilium.Quia POSSEST absolute cōsideratū sine applicatione ad aliquod noīatum:te qualitercunq; ducit ænigmatice ad omnipotentē. vt videas omne quod eē ac fieri posse ītelligis:supra omne nomē quo id quod potest esse est noīabile/imo supra ipsum esse & nō esse/omni modo quo illa ītelligi possunt. Nam non esse cum possit eē per omnipotentē:vtiq; est actu.quia absolutum posse est actu ī omnipotēte.Si enī ex non esse potest aliquid fieri quacunq; potētia:vtiq; in infinita potentia complicatur.Non esse ergo:ibi est omnia esse. Ideo oīs creatura quæ potest de non esse in esse perduci:ibi est vbi posse est esse & ipsum POSSEST.ex quo te eleuare poteris:vt supra esse & non esse omnia ineffabiliter(ænigmatice tamen) videas quæ de nō esse per actu esse omnia in esse veniunt.Et vbi hoc vides:verissime & discretissime nullum nomē nominabile per nos īuenies.Illi enī principio non conuenit vllum vnitatis seu singularitatis/nec pluralitatis aut multitudinis/nec aliud quodcunq; nomē per nos nominabile seu ītelligibile: cum esse & non esse ibi sibi non contradicant/nec alia quæcunq; opposita/aut discretionem affirmantia vel negantia.Eius enim nomen est nomen nominum:& non plus singulare singulorum q̄ vniuersale simul omnium & nullius.BERNARDVS.Intelligo te dicere quomodo hoc nomen compositum POSSEST de posse & esse vnitum:habet simplex significatum iuxta tuum humanum conceptum ducentē ænigmatice inquisitorem ad qualēcūq; de deo positiuam assertionem.& capis posse absolutum:prout complicat omne posse supra actionem & passionē/supra posse facere & posse fieri. & concipis ipsum posse actu esse.Hoc autē esse quod actu est:omne posse esse dicis/id est absolutum. & ita vis dicere q; vbi omne posse actu est: ibi peruenitur ad primum omnipotens principium.non hæsito quin omnia ī illo complicentur principio/q; q; omnia quæ quocūq; modo possunt esse sint in eo.Nescio si bene dico.CARDINA. Optime.principium ergo suam vim omnipotentem in nullo quod esse potest euacuat. ideo nulla creatura est POSSEST.Quare omnis creatura potest esse qđ non est : solum principium/ quia est ipsum POSSEST/non potest esse qđ non est. BERNARDVS. Clarum est hoc.si enī principium posset non esse/non esset:cum sit qđ esse potest. IOANNES. Est ergo absoluta necessitas:cum non possit non esse. CARDINALIS. Recte dicis.

nam quomodo poſſet non eſſe:quando non eſſe in ipſo ſit ipſum.IOANNES. Mira=
bilis deus in quo non eſſe/eſt eſſendi neceſſitas.BERNARDVS.Quia mundus po=
tuit creari:ſemꝑ ergo fuit ipſius eſſendi poſſibilitas.ſed eſſendi poſſibilitas: ĩ ſenſibi=
libus materia dicitur.Fuit igitur ſemper materia.& quia nunq̃ creata:igitur increa
ta.quare prĩcipium/æternum.IOANNES.Non videtur procedere tuum argumẽ=
tum.nã increata poſſibilitas:eſt ipſum POSSEST. Vnde ꝙ mundus ab æterno po=
tuit creari/eſt:quia POSSEST eſt æternitas. Nõ eſt ergo verũ aliud requiri ad hoc
ꝙ poſſibilitas eſſendi mundum ſit æterna:niſi quia POSSEST eſt POSSEST.q̃ vni
ca ratio eſt omnium modorum eſſendi.CARDINALIS.Abbas bene dicit.Nã ſi poſ
ſe fieri non habet initium:hoc ideo eſt/quia POSSEST eſt ſine initio.Præſupponit
enĩ poſſe fieri:abſolutum poſſe qđ cum actu cõuertitur/ſine quo ĩpoſſibile eſt quicq̃
fieri poſſe.Qđ ſi abſolutum poſſe ĩdigeret alio ſcilicet materia ſine qua nihil poſſet:
non eſſet ipſum POSSEST.Q₂ enĩ hominis poſſe facere/requirat materiã quæ poſ=
ſit fieri/eſt:quia non eſt ipſum POSSEST/ĩ quo facere & fieri ſunt ipſum poſſe. Hoc
enĩ poſſe qđ de facere verificatur:eſt idẽ poſſe qđ de fieri verificatur.BER.Difficile
eſt mihi hoc capere.CARD. Quãdo attẽdis in deo nõ eſſe:eſſe ipm̃ POSSEST/ca=
pies.nã ſi ĩ poſſe facere/nõ eſſe coĩcidit:vtiq; & ĩ poſſe fieri coincidit.Ac ſi tu eſſes au
ctor libri quẽ ſcribis:ĩ poſſe tuo actiuo ſcilicet ĩ ipõ ſcribere librũ/cõplicaret̃ ipm̃ poſ
ſe paſſiuũ ſcilicet ipm̃ ſcribi ipſius libri.qa nõ eẽ libri:ĩ tuo poſſe/eẽ haberet.IOAN.
Maxima ſunt q̃ aperis pater.nã oĩa in POSSEST ſunt & vidẽtur vt ĩ ſua cauſa & ra
tione:licet nullus ĩtellectus capere poſſit ipm̃/niſi quia eſt ipſum.CARDINA. Intel
lectus noſter quia non eſt ipſum POSSEST(non enim eſt actu qđ eſſe poteſt)maior
igitur & perfectior ſemp eſſe poteſt.ideo ipſum POSSEST licet a remotis videat:nõ
capit.ſolum ipſum POSSEST ſe intelligit/& ĩ ſe oĩa:quoniam in POSSEST/omnia
complicantur.IOANNES.Bene conſidero quomodo omnia de POSSEST negant̃:
quãdo nullũ omnium quæ nominari poſſunt/cũ poſſit eſſe id qđ nõ eſt/ſit poſt ipm̃.
Ideo quãtitas nõ eſt.quãtitas enĩ cum poſſit eſſe id qđ non eſt:nõ eſt POSSEST. Pu
ta poteſt eſſe maior q̃ eſt/aut aliud q̃ eſt:ſed nõ ſic POSSEST/cui nec maioritas quæ
eſſe poteſt/aut quicq̃ qđ eſſe poteſt deeſt.Ipſum enĩ:poſſe eſt/actu perfectiſſimum.Sed
nunc ſubiunge quæſo.poſtq̃ ille ſuperadmirabilis deus noſter nullo q̃uis etiam altiſ
ſimo aſcẽſu naturaliter videri poſſit/aliter q̃ in ænigmate vbi potius poſſe videri q̃
viſio attingitur/& ĩ caliginẽ vmbroſam peruenit inquiſitor:quomodo ergo demum
ille qui manet ſemper inuiſibilis videatur?CARDINALIS.Niſi poſſe videri deduca
tur in actum per ipſum qui eſt actualitas omnis potentiæ per ſuiipſius oſtenſionem:
non videbitur.Eſt enim deus occultus/& abſconditus ab oculis omnium ſapiẽtum:
ſed reuelat ſe paruulis ſeu humilibus quibus dat gratiam.Eſt vnus oſtẽſor magiſter
ſcilicet IHESVS CHRISTVS. ille ĩ ſe oſtẽdit patrem:vt qui meruerit eum videre
qui eſt filius/videat & patrẽ.IOANNES.Forte vis dicere pater:ꝙ illis oſtẽditur pa
ter in quibus CHRISTVS per fidẽ habitat. CARDINALIS. Non poteſt CHRI=
STVS ꝑ fidẽ habitare in aliquo:niſi habeat ſpiritũ veritatis q docet oĩa.diffunditur
enĩ ſpũs CHRISTI ꝑ chriſtiformẽ:& eſt ſpũs charitatis q non eſt de hoc mũdo / nec
mũdus ipm̃ capere poteſt/ſed chriſtiformis q mũdum trãſiliit.hic ſpũs q ſtultã facit
mũdi ſapiẽtiã:eſt illius regni/vbi videt̃ deus deorum ĩ ſion.Eſt enĩ virtus illuminati
ua nati cæci:q ꝑ fidẽ viſum acquirit.neq; dici poteſt:quomodo hoc fiat.Quis enĩ di=
cere poſſit hoc:cũ nec qdẽ is poſſet qui ex non vidẽte factus eſt vidẽs?multis enĩ quæ
ſtionibus ĩterrogabat̃ illuminatus.Sed artẽ qua CHRISTVS eũ fecit vidẽtẽ:nec ſci

uit/nec dicere potuit.sic bene dixit ipsum facere potuisse sibi:quia credidit fieri posse vidēs ab ipō.& hāc fidē respiciēs:noluit ipsam irritā esse.Nemo enī vnq̄ ī ipso cōfidēs:derelictus est.Postq̄ enī homo est diffidēs sibiipsi/ita ꝙ se tanq̄ infirmū & penitꝰ impotētem ad desiderati appræhēsionē certus agnoscit:cōuertit se ad amatū suum/indubia fide promissioni CHRISTI īhærēs/& pulsat oratione deuotissima/credens se non posse derelinqui si nō cessauerit pulsare CHRISTVM q̄ suis nihil negat.indubie assequetur quæsitū.Apparebit enī CHRISTVS dei verbū:& manifestabit se illi & cū patre suo ad ipsum veniet:& māsionē faciet vt videri possit.BERNARDVS. Capio te dicere velle ꝙ viua fides charitate scilicet formata/q̄ facit vnūquēq; christiformē:implet defectū naturæ/& stringit quodāmodo deū:vt quicquid in nomine CHRISTI petierit assiduus orator īpetret.confortatur ex spiritu fidei cōcepto ī spiritu nostro ipse spiritus noster:secundum mēsuram fidei.sicut spiritus visiuus oculi cæci nati/tenebrosus & īpotēs/spiritu fidei CHRISTI sanatus & confortatus:sibi prius inuisibile/vidit.CARDINALIS.Illa est sup̄ma vnici saluatoris nostri CHRISTI doctrina:ipsum q̄ est verbum dei per quod deus fecit & sæcula/omnia adimplere quę natura negat/ī eo q̄ ipsum vt verbum dei indubitata fide recipit.vt credens: in ea fide ī qua est CHRISTVS/potēs sit ad omnia medio verbi ī eo per fidē habitātis.sicuti aliqua ī hoc mundo medio humanæ artis fieri videmus/per eos/qui artem habēt in anima sua studio acquisitam:ita ꝙ ars est in ipsis recepta & manēs/& verbū docēs & īperans ea quæ artis sunt.Sic & ars diuina quæ firmissima fide acquisita est in spiritu nostro:est verbum dei/docēs & īperans ea quæ artis creatiuæ/& omnipotētis existunt.Et sicut non potest īdispositus artista operari ea quæ artis sunt:ita nec indispositus fidelis.Dispositio autē fidelis volentis deum videre/quæ necessario requiritur:est munditia cordis.Illi enī beati sunt & deum videbunt: vt verbum fidei CHRISTI nostri/nos docet.BERNARDVS.Vellē de p̄missis adhuc clarius si fieri posset īformari. CARDINALIS. Arbitror necessarium ꝙ q̄ videre deum cupit: ipsum quantum potest desideret.Oportet enī ꝙ posse desiderare ipsius p̄ficiatur:vt sic actu tantum ferueat desiderium/q̄tum desiderare potest. hoc q̄dē desiderium est viuus amor:quo deum quærens/ipsum ex toto corde & tota anima/hoc est ex oībus viribus suis quantū scilicet potest diligat.quod q̄dē desiderium nemo habet:nisi qui CHRISTVM vt dei filium ita diligit sicut CHRISTVS ipsum.ī quo vtiq; per fidē CHRISTVS habitat:ita vt dicere possit se spiritū CHRISTI habere.IOANNES. Intelligo fidē superare naturā/& non esse deum alia fide visibilē q̄ fide CHRISTI:q̄ cū sit verbū dei omnipotētis/& ars creatiua/dū spiritui nostro ipsum p fidē recipienti illabitur/sup naturā eleuat in sui consortium spiritum nostrum q̄ non hæsitat propter inhabitantē in eo spūm CHRISTI/& eius virtute supra oīa vt verbum imperiale ferri.BERNARDVS.Vtiq; ī verbo īperatiuo cunctipotētis q̄ dicit & facta sunt:ipsa omnipotētia quæ deus creator & pater oīm est/reuelatur.neq; ī alio aliquo q̄ in suo verbo potest reuelari.Cui igitur hoc verbum se manifestat:ī ipso vtiq; vt in filio pater ostēditur/sed stupor īgens hoīem posse per fidē ad verbum omnipotentis ascēdere.CARDINALIS.Legimus aliquos subito artē verbi linguarum/dono sanctispiritus recepisse.Ita vt de ignorantibus:subito facti sint sciētes genera linguarū. Et hæc vis:non erat nisi participatio verbi diuinæ artis.Illi tn̄ non habuerunt scientiam nisi humanam:sed super hominē subito per infusionē acquisitam. Alii non solū linguarum:sed doctorum peritiam receperunt. Alii virtutē miraculorum. & hæc certa sunt.Fideles enī a principio cum fide viua talem spiritum receperunt:vt certi

essent:fidē tantæ virtutis esse.& sic(si plātari debuit)expediebat:nō modo post eius receptionē/vt non quęrat signa/sed sit pura & simplex.hic spūs per fideles receptus/q̄uis cum mēsura:tamē est spūs/CHRISTI participator/nos certos faciens/ꝙ quando ī nobis habitaret integer spūs CHRISTI/vltimum fœlicitatis assecuti essemus/scilicet potestate verbi dei per quod omnia/scilicet nostræ creationis scientiā. Fœlicitas enī vltima/quæ est visio ītellectualis ipsius cunctipotentis:est adimpletio illius desiderii nostri/quo omnes scire desideramus.nisi igitur ad scientiam dei qua mundum creauit peruenerimus:non quietatur spūs.semper enī restabit scientia scientiarum:q̄diu illam non attingit.Et hæc scientia:est verbi dei notitia. quia verbum dei est conceptus sui & vniuersi.qui enī non peruenerit ad hunc conceptum:neq; ad scientiam dei attinget/neq; seipsum cognoscet. Nō enī potest se causatum cognoscere:causa ignorata.ideo hic intellectus:cum sit omnia ignorans ītellectualiter in vmbra mortis/ꝑpetua egestate tristabitur.IOANNES.Incidit mihi/videri fidē esse: videre deum.BERNARDVS.Quomodo?IOANNES.Nonne fides est inuisibilium & æternorum?videre ergo fidē est videre īuisibile/æternū/seu deum nostrum. CARDINALIS.Non es paruū verbū locutus mi abba.In christiano vero non est CHRISTVS ī hoc mundo nisi ꝑ fidē:ī alio per veritatē.Quando ergo christianus CHRISTVM videre quærēs facialiter/linquet oīa quæ huius mūdi sunt:vt iis substractis quæ non sinebant CHRISTVM qui de hoc mundo non est/sicuti est/videri:ī eo raptu fidelis ī se sine ænigmate CHRISTVM videret / q̄a se a mundo absolutum qui est christiformis/videt.Non ergo nisi fidē videt:quæ sibi facta est visibilis ꝑ denudationē mundialiū/& suiipsius facialē ostēsionē.BERNARDVS.Hæc certe meo iudicio magna sunt valde.& perq̄ breuiter atq; clare a te dicta.vellē tamē adhuc aliquid a te pater audire de sacratissima trinitate:vt de oībus maximis/aliquo sic a te audito mihiipsi qualecunq; ꝑstare possem deuotā consolationē. CARDINALIS.Sēper varie multa dici posse/licet īsufficiētissime:hæc quæ ꝓmisi/& quæ ī variis libellis meis legisti ostēdunt.multis enī valde & sæpissime profundissimis meditationibus mecū habitis/diligētissimeq; quæsitis antiquorū scriptis:reppери vltimā atq; altissimā de deo considerationē esse īterminā/seu īfinitā/seu excedētem omnē conceptum.Omne enī cuius conceptus est alicuius conceptus:vtiq; ī conceptu clauditur. deus autē id omne excedit.Nā conceptus de deo:est cōceptus seu verbū absolutū/ī se omne cōceptibile cōplicās.& hic nō est cōceptibilis ī alio.Omne enī ī alio aliter est.nihil enī per ītellectū actu cōcipit:vt cōcipi posset.per altiorē enī ītellectū melius conciperet.Solus ꝑ se seu absolutus conceptus:est actu oīs conceptibilis conceptus.Sed noster conceptus q non est per se seu absolutus conceptus/sed alicuius conceptus:ideo ꝑ se conceptum nō concipit/cum ille nō sit plus vnius q̄ alterius/cum sit absolutus.ideo istū infinibilē & īterminabilē seu īconceptibilē dei conceptum:ob suam īfinitatem etiam dicimus necessario ineffabilē.verbum enī illud:nullo noīe seu termino finiri seu diffiniri ꝑ nos potest/cum concipi nequeat.Sic neq; ipsum noīamus vnum nec trinum:nec alio quocunq; noīe.cum omne:conceptū vnius & trini & cuiuscunq; noīabilis excedat.sed ab eo remouemus omne oīm conceptibilium nomē:cum excellat. IOANNES.Quāto igitur ītellectus ītelligit conceptum dei minus formabilē:tāto maior/est vt mihi videtur.CARDINA.Recte dicis abba.Ideo qcunq; putat apprahēdisse ipsum:sciat hoc ex defectu & paruitate sui ītellectus euenire. BER. Doctior igitur est:sciens se scire non posse.CARDI.Hæc necessario omnes/etiam illuminatissimi dicēt.BERNAR.Dum cōsidero nihil cōcipi ꝑ nos posse vti est conceptibile:clare mi-

Diameter Costa.

hi constat deũ concipi nõ posse.qui concipi vtiq̃ nõ pt̃est:nisi omnis cõceptibilitas actu cõcipiat̃.CARDI.Scimus ꝙ oĩs numerabilis proportio diametri ad costã est in attingibilis:cũ nulli duo numeri dari possent qui ꝑcise sic se habeãt.Sed qbuscũq̃ da tis/habitudo eorũ est aut maior aut minor q̃ diameter ad costã. & quibuscũq̃ datis possunt dari numeri ꝓpinquiores illi habitudini:& ita videt̃ possibilis.sed actu nun q̃ datur illa possibilitas.actus autẽ eẽt præcisio:ita ꝙ numeri ꝑcise se sic haberẽt.Ra tio est.qa nisi numerus detur qui nec par nec impar:non erit quæsitus. Omnis autẽ numerus quẽ nos concipimus:necessario est par vel impar/& non simul: ideo defici mus. Videmus tamẽ ꝙ apud illũ conceptũ qui cõcipit nobis ĩpossibile:ꝑcisio existit. Sic dicere nos oportet ꝙ noster cõceptus nõ pt̃est proportionẽ ipsius posse & ipsius esse attingere:cũ nullũ mediũ cõmune habeamus ꝑ qđ attingamus habitudinẽ/cũ posse sit ĩfinitũ & indeterminatũ/& actus finitus & terminatus / iter quæ non cadit mediũ.sed videmus illa ĩ deo esse indistincta:& ideo eẽ supra nostrũ conceptũ. BERNARDVS.Cũ omne qđ ꝑ nos scitur/nõ scitur sicut sciri potest(potest enĩ meliꝰ sciri)sola scientia dei/vbi omne posse est actu/est ꝑfecta & ꝑcisa.IOAN.Nonne Bernarde:verissimũ est bis duo eẽ quatuor/& oẽm triangulũ habere tres angulos æquales duobus rectis?BERNAR.Immo.IOANNES.Non est igitur verũ:ꝙ nostra scientia nõ attingat ꝑcisam veritatẽ.CARDINALIS. Oportet:vt consideretur id qđ dicitur.Nã in mathematicis quæ ex nostra ratione procedũt/& nobis experimur in esse:sicut ĩ suo pricipio/ꝑ nos/vt nostra seu rationis entia sciuntur ꝑcise/scilicet ꝑcisione tali rationali a qua ꝓdeũt.sicut realia sciuntur ꝑcise ꝑcisione diuina:a qua in esse procedunt.& nõ sunt illa mathematicalia/neq̃ quid/neq̃ quale:sed notionalia a ratione nostra elicita/sine qbus nõ possit ĩ suũ opus procedere/scilicet ædificare/mẽsurare/& id genus talia.Sed opera diuina quæ ex diuino ĩtellectu procedunt: manẽt nobis vti sunt ꝑcise/ĩcognita.& si quid cognoscimus de illis:ꝑ assimilationẽ figuræ ad formã cõiecturamus. Vnde oĩm operũ dei nulla est ꝑcisa cognitio:nisi apud eum qui ipsa operatur.& si quã de ipsis habemus notitiã:illam ex ænigmate & speculo cognitæ mathematicæ elicimus.sicut formã quæ dat esse:a figura quæ dat esse in mathematicis.Sicut figura trianguli dat esse triangulo : ita forma/seu species humana dat esse homini.figurã trianguli cognoscimus/cũ sit imaginabilis : formã humanã nõ/cũ non sit imaginabilis/nec sit quãta quãtitate discreta seu continua.Omne autẽ qđ non cadit sub multitudine aut magnitudine:nõ pt̃est nec concipi nec imaginari/nec de eo phãtasma fieri/sic nec ꝑcise intelligi.Oportet enĩ oẽm intelligẽtẽ phantasmata speculari.ideo de his:potius quia est/q̃ quid est attingitur. BERNAR. Si igitur recte considerauerimus:nihil certi habemus in nostra scientia/nisi nostrã mathematicã.& illa est ænigma ad venationẽ operũ dei. Ideo magni viri si aliquid magnũ locuti sunt:illud in similitudine mathematicæ fundarunt. vt illud ꝙ species se habẽt vt numeri.& sensitiuum in rationali:sicut trigonũ in tetragono/& talia multa.CARDINALIS.Bene ais.ideo hic sic dixerim/ vt sciatis/ꝙ si illã theologiã christianorũ deum esse vnũ & trinũ in ænigmate videre volumus:recurrere nos possumus ad principiũ mathematicæ.illud vtiq̃ est vnũ pariter & trinũ.videmus quantitatẽ sine qua non est mathematica:esse discretã cuius prĩcipium est vnũ/& continuã cuius principium est trinũ.nec sunt duo prĩcipia mathematicæ: sed vnum & trinũ. BERNAR.Capio bene quo ad discretã quantitatẽ vnũ principium:sed non quo ad continuã trinum.CARDINALIS.Prima figura quãtitatis continuę est trigonus/ĩ quã aliæ figuræ resoluuntur:qui ostendit ipsam esse primã.tetragonus in trigonos

resoluitur.sed trigonus non potest resolui in duorũ angulorũ aut vnius anguli figurã.quare patet primum prĩcipium mathematice esse vnitrinum.BERNARDVS. Si igitur viderẽ prĩcipium mathematicæ ĩ sua puritate:vtiq̃ sine pluralitate ipsum viderẽ vnitrinũ.prĩcipium enĩ est ante alteritatẽ & pluralitatẽ.& tale:q̃ omnia prĩcipiata quando ĩ simplex resoluuntur/ad ipsum terminãtur.CARDINA. Optime. sed attẽde:vt prĩcipium videatur/necesse est abstrahi simplex/sine quo nihil principiatorũ esse potest.Si igitur simplex sine quo nec numerus nec figura esse potest/est id quod non est plus vnum q̃ trinum/& ita vnũ q̃ trinũ/& non est trinũ ex numero/cũ numerus sit prĩcipiatum/sed trinũ vt sit pfectum prĩcipium oĩm:ita ĩ ænigmate videtur deus vnitrinus/vt sit pfectissimũ prĩcipium oĩm. IOANNES. Sine numero dicis eũ trinũ:nonne tres psonæ sunt ex ternario numero tres psonæ? CARDIN. Nequaq̃.quia numerus quẽ tu conspicis dũ hæc dicis/est mathematicus/& ex mẽte nostra elicitus:cuius prĩcipiũ est vnitas.sed trinitas ĩ deo non est ab alio prĩcipio:sed est prĩcipium. BERNARDVS. Vtiq̃ trinitas ĩ prĩcipio est prĩcipium:& non est a numero q non potest esse ante prĩcipium.omnis enĩ multitudinis:vnitas est principium.Si ergo trinitas ĩ diuinis esset numerus:& prĩcipiata a seipsa esset. CARDINALIS. Vides ergo primũ prĩcipium vnitrinũ ante oẽm numerum.& si non potes hoc concipere q̃ sit ante numerũ:hoc est ideo/q̃a tuus ĩtellectus sine numero nihil cõcipit.Id tamẽ q̃d concipere nequit:videt supra conceptũ negari non posse & credit. sicut ergo deũ magnũ sine quantitate continua:ita trinũ sine quãtitate discreta seu numero. Et sicut credit deũ magnũ illi attribuẽdo magnitudinẽ:ita credit trinum ipsi attribuendo numerationẽ.IOANNES.Intelligo nos cõsideratione creaturarũ habita:creatorẽ vnitrinũ affirmare/q̃(vt pdictum est)ĩ se manet omni modo essendi ineffabilis.CARDINALIS. Recte ais.nã sine potẽtia/& actu/atq̃ vtriusq̃ nexu: non est/nec esse potest quicq̃.Si enĩ aliq̃d horũ deficeret:non esset.quomodo enĩ esset si esse non posset? & quomodo esset/si actu non esset:cũ esse sit actus? & si posset esse & non esset:quomodo esset? Oportet igitur:vtriusq̃ nexũ esse.& posse esse/& actu esse/& nexus:non sunt alia & alia.sunt enĩ eiusdẽ essentiæ:cum non faciãt nisi vnũ & idẽ. Rosa ĩ potẽtia/& rosa ĩ actu/& rosa ĩ potẽtia & actu est eadẽ:& non est alia & diuersa licet posse & actus & nexus nõ verificẽtur de se inuicẽ/sicut de rosa.BERNAR. Bene capio non posse negari:dum mẽte rosam video/me vnitrinã videre. Nã ipsam video in posse.si enĩ posse de ea negaretur:vtiq̃ non posset esse.video ipsam eẽ.si enĩ esse de ea negarẽt:quomodo esset? & video ipsam in nexu vtriusq̃.negato enĩ vtriusq̃ nexu:non eẽt actu/cũ nihil sit actu quin possit esse & sit.Ab his enĩ procedit actualis existẽtia.Sic video vnitrinam rosam ab vnitrino prĩcipio.hoc autẽ prĩcipium ĩ omnibus relucere video:cum nullum sit prĩcipiatum non vnitrinũ.sed oĩa prĩcipiata video nihil eẽ prĩcipii:licet oĩa sint ĩ ipso/vt ĩ causa & ratione. Deus igitur nõ est:vt rosa vnitrina. Nihil enĩ habet æternum prĩcipiũ a prĩcipiato:sed est vnitrinitas absoluta a qua oĩa vnitrina id sunt q̃d sunt.IOANNES.Mihi similiter vt tibi Bernarde videtur.nec alius est deus a quo est rosa ĩ potẽtia/alius a quo in esse/& alius a quo in nexu vtriusq̃:cum non sit alia rosa quæ est in posse/& alia quæ in esse/alia quæ in nexu/sed vnitrina.Sed cum christiani dicant aliam esse psonam ipsius absoluti posse quam nominamus patrẽ omnipotẽtẽ/& aliã ipsius esse/quã q̃a est ipsius posse noiamus filiũ patris/& aliã vtriusq̃ nexũ quã spiritũ sanctũ vocam⁹/cũ naturalis amor/sit nexus spiritualis patris & filii:has psonales differẽtias quomodo ĩ ęnigmate videre debeam non capio.CARD.Bene inquis abba aliã esse personã patris/aliam filii/

videt supra conceptum

ipsum absolutum posse pater esse Filius

aliã ſpirituſſancti in diuinis propter infinitæ perfectionis trinitatẽ.non tamẽ eſt alia
perſona patris per aliquã alteritatẽ:cũ oẽm alteritatẽ ſupergrediatur benedicta tri-
nitas/quæ non eſt ab alio/ſed per ſe eſt id qđ eſt.Ideo pater nõ eſt aliud a filio propter
idẽtitatẽ eſſentiæ & naturæ:ſed non eſt filius.non per non eſſe/pater nõ eſt filius:cũ
ante omne non eſſe ſit deus vnitrinus.ſed quia eſſe præſupponit poſſe/cũ nihil ſit ni
ſi poſſit a quo eſt.Poſſe vero nihil præſupponit/cũ poſſe ſit æternitas: ideo cũ videã
deũ qui nõ præſupponat ſui principiũ/& videã deũ præſupponentẽ ſui prĩcipium/
& videã deũ procedentẽ ab vtroq;/& nõ videã tres deos ſed vnitatẽ deitatis in trini
tate/id qđ ſic video diſtincte/in indiſcreta deitate verius & perfectius eſſe non dubi
to/q̃ ego videã.Ideo ſicut video ipſum abſolutũ poſſe in æternitate eſſe æternitatẽ/
& non video ipſum eſſe in æternitate ipſius poſſe/niſi ab ipſo poſſe:ſic credo ipm poſ
ſe æternũ/æternam habere hypoſtaſim/& eſſe per ſe & de ipſo deo patre/qui eſt per
ſe generari deũ qui ſit omne id qđ eſt/ab ipſa omnipotẽtia patris.vt ſic filiꝰ omnipo-
tẽtiæ:id ſcilicet ſit qđ pater poſſit.omnipotẽs ſit:de abſoluto poſſe ſeu omnipotẽte.a
quibus:procedat omnipotẽtiæ & omnipotẽtis nexus.Video deũ æternaliter/& eun
dẽ deũ de deo æternaliter/ac eundẽ deũ ab vtroq; æternaliter procedentẽ. ſed quia
ſubtilius ſancti hoc viderunt q̃ nos/ſatis ſit nos ad hoc deueniſſe:ꝙ ſicut ꝑfectio prin
cipii depoſcit ꝙ ſit vnũ/ita depoſcit veraciter ꝙ ſit trinũ.Non eſſet enĩ vnitas natu-
ralis & ꝑfectiſſima:niſi ĩ ſe haberet omnia quæ ad perfectiſſimũ principiũ ſunt neceſ
ſaria/quæ per trinitatẽ exprimuntur.neq; trinitas eſſet ꝑfecta:niſi ſic eſſet vna quæ
vnitas.non enĩ vnitas quæ de deo dicitur eſt mathematica:ſed eſt vera & viua om-
nia cõplicãs.nec trinitas eſt mathematica:ſed viuaciter correlatiua.vnitrina enĩ vi-
ta:eſt ſine qua non eſt lætitia ſempiterna/& ꝑfectio ſuꝑma. Vnde de eſſentia ꝑfectiſſi
mæ vitæ eſt:ꝙ ſit ꝑfectiſſime vnitrina.vt poſſe viuere ſit adeo omnipotẽs:ꝙ de ſe ſui
ipſius generet vitã/a qbus procedit ſpiritus amoris/& lætitia ſempiterna. IOAN-
NES.Quæſo parũ audiri:ſi forte aliqd de his altis ꝑcepi.& ad POSSEST me cõuer
to.cũ omne qđ eſt nõ ſit niſi id qđ poteſt eẽ: POSSEST video oĩm formabiliũ formã
veriſſimã & adæquatiſſimã.ſed in omni re video poſſe eſſe & vtriuſq; nexũ:ſine qui
bus ĩpoſſibile eſt ipſam eſſe.& illa video in qualibet re ſic eſſe:ꝙ ꝑfectius eſſe poſſunt.
Ideo vbi hæc ſunt adeo ꝑfecta ꝙ ꝑfectius eſſe nequeũt/vt ĩ POSSEST: ibi video oĩm
exiſtẽtiũ vnitrinũ principiũ.In ꝑfectione ergo primi prĩcipii neceſſe eſt omniũ prĩci-
piatorũ eſſe ꝑfectionẽ:quæ ſi maior concipi poſſet/vtiq; nõ eſſet ꝑfectio principii ſed
principiati. CARDINALIS. Ita oportet ꝙ intellectus humanus qui primũ princi
piũ ſibi abſconditum/vti eſt capere nequit:ex prĩcipiatis intellectis(vt Paulus nos ĩ-
ſtruit)videat.Oportet ergo ſi poſſe debet eſſe ꝑfectiſſimum:ꝙ ĩ ipſo ſit eẽ & vtriuſq;
nexus.ſic ſi eſſe debet eſſe profectiſſimum/oportet ꝙ in ipſo ſit poſſe / & vtriuſq; ne-
xus. etſi nexus ipſiꝰ debet eſſe perfectiſſimus:oportet ĩ ipſo eſſe poſſe & actũ ſeu eſſe.
hoc ergo videmus neceſſario in perfectiſſimo vnitrino prĩcipio. licet quomodo hoc
ſe habeat:omnem intellectum exuperet. BERNARDVS. Audi quæſo me:ſi hu-
ius tui dicti habeo intellectum.& conuerto me ad motum.In eſſentia enim illius vi-
deo primo poſſe/& ab illo generari actum / atq; ab vtroq; procedere mouere qui eſt
nexus ipſius poſſe & actus.Omnis autẽ motus qui cõcipi poteſt:non eſt ſicut eſſe po-
teſt motus . quia poteſt eſſe tardior & velocior motus: & ideo in poſſe ipſius non
eſt actus & nexus vtriuſq; / quando non mouetur actu mobile ſicut poteſt moueri.
ſed ſi motus eſſet id quod eſſe poteſt : tunc in poſſe eſſet actus & nexus æqualiter.
quantum poſſet:tantum in poſſe eſſet actus.& talis eſſet vtriuſq; nexus.ita de eſſe &

nexu.sed hic modus non intelligeretur. Nam cum esset id quod esse potest: motus vtiq; neq; maior neq; minor esse posset: & ita esset maximus pariter & minim⁹/velocissimus pariter & tardissimus seu quietissimus. Et quia esset motus cui quies nō opponitur: ideo sublata oppositione / nomen motus ei non competeret. immo non plus esset motus q̃ non motus: licet etiam esset exemplar / forma / mensura / & veritas omnis motus. Motus autem qui intelligitur / cui quies opponitur: ille intelligitur / quia terminatur quiete opposita. & tunc bene cōcipitur per finitum conceptū. Quando igitur intelligitur: cōstat hunc conceptum de motu / non esse conceptum motus qui id est quod esse potest. licet qualis ille sit intelligi non potest. dimisso motu qui bene sciri potest: conuertit se mens ad videndum / quis motus sciri nequit. & non quærit ipsum motum / nec per nomen / nec cōceptum / nec scientiam: immo per omnium quæ de motu sciuntur ignorantiā. scit enim se nequaq̃ illum motū videre q̃diu aliquid horū manet. tunc ad non esse motus pertingens: propius ad quæsitum ascendit. Id enim qđ se tunc supra esse & non esse ipsius motus offert / taliter ꝙ quid sit penitus ignorat / quia est supra omne nomen: ibi ignorantia / est perfecta scientia. vbi non esse: est essendi necessitas. vbi ineffabile: est nomen omniū nominaliū. hęc sic ex tuis dictis (nescio an bene) collegi. CARDI. Abunde animū applicuisti. IOANNES. Quātum tradi potest doctrina ignorātiæ illius quæ ad ineffabile pergit: videtur dictū. Sed adiiciam aliquod mei cōceptus speculū. Nam licet ænigmata multa nos ducant / sine quibus ad incognitū deum nō habemus accedendi modū (oportet enim ad aliquod cognitū respicere: incognitū quærentē) tamē in minimis / principia maxime relucent. Capio ergo abbreuiatū verbum cōcisum valde: puta IN. dico si volo intrare diuinas contēplationes: per ipsum IN (cū nihil possit intrari nisi p ipm IN) intrare conabor. Primo ad figurā ei⁹ aduerto: quomodo est ex trib⁹ æqualibus lineis quasi vnitrinū: & quomodo I & N per spiritū cōnexionis nectūtur. In ipso enim IN: est primo I. deinde: N & vtriusq; nexus. vt sit vna simplex dictio IN: I & N & vtriusq; nexu cōsistēs. nihil simplicius I. nulla litera figurari potest sine illa simplici linea / vt sit principiū omniū. N primo omniū ex simplicissimo I in se ducto generatur. nec N litera / est bis I litera: sed ex I semel in se ducta / vt sit vna litera. In N enim est I explicatum. Vnde si I addit ad N: non plus vocis habet. Iam enim erat in N: eius virtus. N enim non cōsonat ipsi E quasi N sit en: sed ipsi I vt sit IN / vt sciūt illi qui græcarū literarū peritiam habent qui proferūt NI postponentes I / vt. x pferunt xi: nos vero prępōnetes IN & ix proferimus. Nexus ergo vtriusq; naturalissimus est. Figura ergo vnitrini pricipii cōueniens: ipsius IN videtur. Deinde aduerto quomodo est primo I scilicet principium. Ex quo N: vbi se I primo manifestat. N enim est notitia / nomen / seu relatio potentiæ ipsius I principii. tertio est IN: nexus vtriusq;. Deinde cōsidero quomodo per IN intratur in deum & oīa. Nā oīa quæ nominari possunt: nihil nisi IN / in se cōtinent. Si enim IN non esset: nihil in se oīa continerent / & vacua penitus essent. dum enim intueor in substātiam: video ipsum IN substātiatum. Si in cælum: cælestiatū. Si in locum: locatū. Si in quantū: quātificatū. Si in quale: qualificatū. & ita de omnib⁹ quæ dici possunt. Quare in termino: est terminatum. in fine: finitū. in altero: alteratū. Si vero vides ipm IN ante omne nomē: vtiq; nec terminatū / nec finitum / nec aliquid esse video omniū quæ nominari possunt. quæcunq; vero video in IN: video ineffabilitatē intrasse. Nam si video finem aut terminū in IN: non possum amplius ipsum nominare aut finem / aut terminū. trāsiuit enim in IN: qđ nec est finis / nec terminus. Vnde secūdum hoc videret mu-

IN

tasse nomen in oppositū:vt nominetur terminus in IN intermin⁹ seu nō terminus. Et quia IN qđ omnia implet/& sine quo omnia sunt vacua/inest & immanet/integrat & informat/ideo est perfectio omnis rei/omnis termini/& omnis finis/& omnium:patet IN plus esse q̄ finem aut terminum/vt finis in IN non desinat esse finis. sed sit valde finis & finis in fine/seu finis finiū:vt non vocet̄ finis/quia nō finit̄ omni fine/sed excedit. Sic enim oīa quādo in absoluto vident̄:fiunt ineffabilia. IN ergo in suo simplicissimo significato/cōplicat simul affirmationē & negationem:quasi I sit ita/& N sit nō/quæ in IN cōnectūtur. IN enim dū adiicit̄ aliis dictiōib⁹: aut est affirmatio aut negatio:in se vero vtriusq; cōplicatio. IN ergo videt̄ cōueniēs speculū relucētiæ diuinæ theologiæ. quoniā in omnibus est oīa. in nihilo nihil. & oīa in ipso: ipsum. de hoc IN in se ineffabili:quis quę dici possent explicaret/nisi ille cuius loqui est pfectū cū sit POSSEST? solū enī verbū qđ est elocutio oīm dicibiliū:hoc potest.

CARDI. Subtiliter cōsiderasti pater abba & satis fœcūdū ænigma tuū:quoniā IN/spiritū dicit. nā quæ in deo sunt/nemo scit nisi spiritus dei:sicut quæ in homine spiritus hominis. Ipsum igit̄ IN: est ænigma spiritus oīa scrutātis. sed qui per ipm̄ IN maiestatē dei intrare nitit̄ vt pscrutator:opprimit̄ a gloria. nō enim ipm̄ qđ notat̄ & intelligit̄ est lumē illuminās incōpræhēsibilitatis ipsius deitatis in seipsa absolutæ/ostensionē scilicet IN. & oīa nomina quæ īfinitatē deo attribuūt:ei⁹ incōpræhēsibilitatē nitūtur ostēdere p supeminentiā.

BERNAR. Quoniā abbas p verbū breue & cōcisum se intrasse in pfunda ostēdit:ne ego nil dicēdo videar in vacuū tot alta audisse:dicā qđdā ænigma nō reiiciēdū i ipo POSSEST. video E:simplicē vocalē vnitrinā. nā est vocalis ipsi⁹ posse ipsi⁹ esse/& nexus vtriusq;. vocalitas ei⁹ vtiq; simplicissima:est trina. & vt refert̄ ad posse:non refert̄ ad eē. & vt refert̄ ad eē:nō refert̄ ad posse. & ita vt refert̄ ad nexū vtriusq;:nō refert̄ nec ad posse nec ad esse/sed nexū. Has ergo relatiōes in ipo E incōfusas/& quālibet p se verā & perfectā:video nō esse tres vocales seu vocalitates/sed vnā simplicissimā & īuisibilē vocalitatē. Cū igit̄ hoc sic mēte contēplor/magnū mihi præbet hæc ænigmatica visio fidei orthodoxæ argumētū. vt deū vnitrinū simplicissimū credā principiū esse in mūdo qualicūq; similitudine/licet remotissima/vt vocalitatē ipsius E in POSSEST/a quo mundus habet q; potest esse/& q; est/& cōnexionē vtriusq;. sicut enim probat̄ vocalitatē E dare omnia ipsi POSSEST/quoniā E sublato penitus desinit esse dictio significatiua: sic deo sublato mūdus penitus desineret. nec opus video/vt de hac ænigmatis assimilatiua pprietate plura dicam:cū vos ipsi melius me applicare possitis.

CARDI. Laudo ænigma tuū Bernarde vtiq; aptum pposito: sed ænigmatū nullus est finis/cum nullum sit adeo ppinquū/quin semp possit esse ppinquius. solus dei filius est figura substātiæ patris:quia est quicqđ eē potest. Figura aūt dei patris nō potest eē aut verior aut pfectior:cū sit POSSEST.

BERNAR. Si adhuc de ænigmatib⁹ dicēda tibi aliqua post multa & varia in opusculis & sermonib⁹ tuis tacta occurrūt:adiicias. nā intellectū abūde ad theologiā manuducūt.

CARDI. Placet. quoniā plurimū difficile est videre/quomodo vnū oīa qđ essentialiter in omnib⁹:ad hoc quærātur clariora ænigmata. cui⁹ tamē in libello iconæ satis cōueniens ponit̄ ænigma. Sicut enī deus oīa & singula simul videt cuius videre est esse: ita ipse omnia & singula simul est. homo enim simul & semel in aures omniū & singulorū ipsum audiētium verbū immittit: sic deus cuius loqui est creare/simul oīa & singula creat. Et cū verbū dei sit deus:ideo deus in oībus & singulis est creaturis. de quo:in dicto iconæ libello/latius. sed quomodo de⁹ in se absolute cōsiderat⁹ sit actus omnis posse/seu forma sim-

Marginalia: E; aenigmatische Methode; Sermones.; Libellus de icona.

plicissima simul & ĩfinitissima : nõ video ænigma intellectuale ꝓpinquius q̃ si pono lineam infinitã. Declaraui enim in libello doctæ ignorantiæ: illã si dabilis esset / actũ esse omnis posse lineæ / scilicet terminũ omniũ per lineã terminabiliũ / & adæquatissimũ omniũ figurarũ lineabiliũ exẽplar. Sic necesse est se habere absolutã entitatem seu formã. Absoluta enim: est interminata & infinita. quare est cuiuslibet terminatę & finitæ adæquatissimũ exẽplar: cũ nulla sit aut maior aut minor. deũ autẽ esse absolutũ necesse est: cũ præcedat omne non esse / & per cõsequẽs omnẽ alteritatẽ & cõtradictionẽ. ideo nulli alter vel diuersus: licet nihil ad eius æqualitatẽ accedere possit / cũ omnia alia sint altera & finita. vnde cũ deo nihil sit impossibile: oportet per ea quæ ĩ hoc mũdo sunt impossibilia nos ad ipsum respicere / apud quẽ impossibilitas est necessitas. sicut infinitas ĩ hoc mundo actu est impossibilis : sic magnitudo cuius non est finis / est necessitas illa / quæ nõ ens seu nihil vt sit necessitat. Adhuc mathematice ænigmatizãdo cõsidera: quomodo summa æqualitas quãtitatũ / ipsas ab omni pluralitate absoluit. puta si cõcipis circuli a centro ad circũferentiã lineas vt describit in pauimento / vident esse æquales: sed non sunt ꝓpter pauimẽti fluxibilitatẽ & materiã. ita ꝙ nulla est alteri præcise similis: vt in docta ignorãtia ostẽditur. Sed dũ intellectualiter circulus in se cõsiderat: lineæ multæ in pauimẽto / nõ possunt ibi esse aliæ & aliæ / quia causa alteritatis cessat scilicet materia. sic nec sunt plures. Sicut ergo de lineis dictũ est: ita de omni quãto scilicet supficie & corpore. Quãdo igitur video in pauimẽto vnã supficiem terminari figurą circulari / & æqualẽ superficiem figura triangulari terminari / & æqualẽ figura hexagonali / & ita de oĩbus signabilibus figuris / & post hæc cõsidero plures videri supficies illas æquales ob subiectum aliud & aliud / in quo aliter & aliter describunt: abstraho igitur mẽtaliter a subiecto / & video quomodo pri⁹ vna & eadẽ supficies fuit mihi alia & alia visa / quia vidi in alio & alio loco & subiecto. & deinde aduerto ꝙ vna & eadẽ supficies: est circulus / est trigon⁹ / & hexagonus / & omnis figura qua supficies figurari & terminari potest. Per hoc ænigma: entitatẽ ab hoc & illo absolutã video actu eẽ omniũ & singulorum entium essendi formã / quomodocunꝙ formabilem. non quidem similitudinarie & mathematice: sed verissime & formaliter / quod & vitaliter dici potest. & hoc ænigma mihi placet. Nam eandẽ superficiem posse esse circularẽ / & rectilineałẽ & polygoniã / & eius praxim nuꝑ ostẽdi. Esto ergo ꝙ possibile esse ponat actu esse: vti in theologicis fatendũ est / vtiꝙ tũc ænigma clarius dirigit. quia secũdũ mathematicæ pfectam cõpræhẽsionẽ : ad theologiam ænigma ꝓpinquius fieri posse arbitror. Et hæc de hoc: nũc sic dicta sint. IOANNES. Timeo ne importunus videar & tędiosus: alioqui adhuc ĩformari peterẽ. CARDI. Petite ambo. nã hæ collocutiones nequaq̃ me fatigãt: sed apprime delectãt. Ideo si quid restat: cũ alio forte tẽpore minus ocii detur / mihi / nequaq̃ nũc indulgete. IOANNES. Inter innumera quæ audire vellẽ: est vnũ præcipue / quomodo hãc omnipotẽtẽ formã negatiue melius attingimus / quæ dicit sup omne esse & nõ esse videri. CARDI. Oportet abba præsupponere quæ alias a me audisti : tres esse speculatiuas inquisitiones. Infima est physica quæ circa naturã versat: & considerat formas inabstractas quæ subsunt motui. Nã forma in materia: est natura. & ideo inabstracta est atꝙ in alio. ideo aliter. secũdũ ergo instabilitatẽ materiæ cõtinue mouetur seu alteratur. & hãc inquirit anima: sensibus & ratiõe. Alia est speculatio circa formã penitus absolutã & stabilẽ quæ est diuina: & est ab omni alteritate abstracta. Ideo æterna sine omni motu & variatiõe. & hanc formã quærit anima: per se / sine phantasmate supra omnẽ intelligẽtiã & disci-

Linea infinita.

Docta ignorantia

Docta ignorantia.

Liber de cõplementis mathematicis.

impossibilitas = necessitas (in Gott)

De mathematica perfectione

3. Denkweisen

Charles

plinā per supremā suiipsius acutiem & simplicitatē/quæ intellectualitas a quibusdā
dicit̃.Estq; media speculatio circa inabstractas formas/stabiles tamē:quæ mathema
tica dicit̃. Considerat enim circulū qui nō est a subiecto seu omni materia intelligi-
bili abstractus:sed bene a materia corporali & instabili.Nō enī cōsiderat circulū vt
in pauimēto corruptibili:sed vt in sua ratione seu diffinitiōe.& vocat̃ speculatio il-
la:mathesis/seu disciplina.Traditur em̄ via disciplinę.& vtit̃ anima in eius inquisi-
tione itellectu cū imaginatiōe.de his alias.Nūc autē de absoluta forma theologizā-
tes dicim⁹: quoniā ipsa primarie dat esse. oīs enī forma aduenīēs materiæ:dat ei eē
& nomē.vt cū figura Platonis aduenit æri:dat æri eē/& nomē statuæ. Sed quia oēs
formæ in abstracto quæ sine materia nō subsistūt nisi notionaliter/ꝓprie nō dāt eē/
sed ex ipsarū cū materia cōnexione surgit esse: ideo necesse est vt vna sit forma peni
tus abstracta ꝑ se subsistēs sine cuiuscūq; idigētia/quæ det materiæ possibilitatē es-
sendi/& formæ ei aduenīēti actualitatē/& vtriusq; cōnexiōi/rei existentiā.formæ er
go quātomagis idigēt subiecto seu materia vt subsistāt actu: vtiq; debiliores & ma-
terialiores sunt/& magis naturā subiecti imitant̃/& ideo minus pfectæ.quāto vero
min⁹ indigēt subiecto:formaliores/stabiliores/& pfectiores existūt.Oportet ergo ꝙ
forma q̄ penit⁹ nullo alio indiget/quoniā infinitæ pfectionis:in se oīm formarū for-
mabiliū cōplicet pfectiōes/quoniā est actu ipse essendi thesaur⁹/a quo emanāt oīa q̄
sunt/quēadmodū ipa ab æterno thesauro sapiētiæ cōcepta vel reposita sunt.Refert
Moyses deū dixisse. Ego sum entitas: qđ reperit̃ in libris nostris trāslatū(vt pdictū
est)ego sum qui sum.esse ergo qđ entitas:nominat nobis formarū formā.nulli dabi
li formæ cōuenit esse qđ entitas: nisi illi penit⁹ abstractæ/& adeo pfectæ ꝙ ab omni
indigētia sit libera.Potest igit̃ oīs forma esse pfectior: q̄ nō est absoluta entitas. Esse
autē qđ entitas/est pfectio oīs esse:& ideo omniū formarū cōplicatio.Vnde nisi ipsa
entitas daret oīb⁹ formis eē formatiuū:nequaq̄ ipm haberēt. In oībus ergo est diui
na essentia q̄ entitas absoluta: dās oībus tale esse q̄le habēt.Cū aūt oīa bonū appetāt/
& nihil appetibilius ipso esse qđ de suo thesauro vtiq; optimo emanare facit entitas
absoluta:ideo deū quē entitatē nominam⁹/solū bonū dicim⁹.qa ab ipso optimū do-
num nobis gratissimū/nostrū scilicet ꝓpriū esse recipim⁹.Quærim⁹ autē fontē no-
stri eē videre ꝑ oēs nobis possibiles modos:& reperim⁹ ꝑ negatiuā iquisitionē nosve
Negatio. rius iter capere.cū sit incōpræhēsibilis quē q̄rim⁹ & ifinit⁹. vt ergo tibi nūc dicā:q̄
a me exigis.De negatiua/recipiam⁹ negatiuā scilicet nō eē/quæ oīm negationū pri
ma videt̃:nōne negatiua illa psupponit/& negat?IOAN.Vtiq; psupponit eē/& ne-
gat.CAR.Id igit̃ eē qđ præsupponit:ante negationē est.IOAN.Vtiq; sic est neces-
se secūdū nostrū intelligēdi modū.CAR. Esse igit̃ qđ negatio psupponit:vtiq; æter
nū est.est enī ante nō esse.& esse id qđ negat:post nō esse est initiatū.IOAN.Necesse
videt̃.CAR. Negatio ergo q̄ cadit sup esse:negat/eē illud sic nominatū psuppositū.
qđ nō est aliud dicere:nisi ꝙ eē post nō eē nequaq̄ est eē æternū & ineffabile.IOAN.
Negare ista nequeo.CAR. Sic veri⁹ video deū q̄ mūdū. Nā nō video mūdū:nisi cū
nō esse & negatiue.acsi dicerē: mundū video nō esse deū. deū autē video ante nō eē.
ideo nullū esse de eo negat̃.Esse igit̃ ipsius/est omne eē oīm:quæ sunt aut eē quoquo-
modo possunt.Hoc nulla alia via absq; phātasmate simplici⁹ & veri⁹ videri potest.ꝑ
negatiuā enī/præsuppositū ipm qđ nō eē antecedit:entitatē oīs eē ī æternitate sim-
plici intuitu vides/a quo oē qđ nō eē sequit̃ negas.IOAN.Intelligo ipm præsuppo-
situ esse in negatiōe:necessario antecedere nō esse.aliter vtiq;:nihil esset.quis enī nō
esse in esse ꝓduxisset:nō ipm nō esse: quādo nō psupponeret esse a quo ꝓduceret. Si

igiť aliud esse affirmam⁹:necesse est id qđ dicis esse verissimũ.CAR. Bene ĩfers abba.tu autẽ vides aliqua esse cælũ scilicet & terrã/& mare/& reliqua.vides autẽ vnũ nõ esse aliud:& ita illa vides post nõ esse. vides ergo illa: de æterno esse post nõ eẽ id esse qđ sunt.Cũ enĩ præcedat ipsa æternitas nõ esse/qđ se ĩ esse ꝓducere nequit: necesse est oĩa per æternũ esse de non esse seu ex non extãtibus ꝓduci. Aeternũ igiť eẽ: est necessitas essendi oĩbus.IOAN.Pater/dicito clari⁹ si potes:quomodo oĩa in æterno esse videre queam.CAR.Si sol in eo qđ est/esset & eoipso omnia/quæ nõ est : tũc vtiq; esset ante non esse.& ita sol & oĩa.quia nihil de ipso negari posset.IOAN. Admitto.sed me cõturbat cõcept⁹ solis:qui est terminatus.CAR.Iuues te ergo:& respice in ipm esse solis.& deinde tolle id solis.& oẽm inabstractionẽ remouẽdo sic negatiuã.tũc de eo vides nihil negari.Quãdo enĩ vides ꝙ esse solis nõ est eẽ lunæ:hoc euenit quia vides esse inabstractũ/& sic cõtractum/& limitatũ. qđ ideo solare diciť. Si ergo aufers terminũ & videas esse interminũ/siue æternũ : vtiq; tunc vides ipm ante nõ esse.IOAN.Qđlibet igiť esse/sic video in deo æterno deũ & oĩa esse.CAR. Ita est.Nã cũ deus ætern⁹ oĩa de non eẽ ꝓducat:nisi ipse actu esset omniũ & singulorum esse/quomodo de non esse ꝓduceret? IOAN. Hæc igitur vera sunt quæ sancti asserũt.Aiunt enim deũ esse quãtũ sine quãtitate/qualẽ sine qualitate/& ita de omnib⁹.CAR.Sic dicũt.Sed dicito tu:quomodo id ĩtelligas?IOAN.Intelligo ipm oĩm quæ videm⁹ veritatẽ absolutã.ideo oportet de cõtracto cõtractionẽ negare: vt absolutũ ꝑtingamus.In visibili nãq; quãtitate:attẽdo quomodo est vera quãtitas. Veritatẽ igiť eius per quã vera est ĩ absoluto inspicere attẽto : & video ipsam esse quãtitatẽ sine tali quãtitate quã vidi post nõ esse sic & sic terminatã & limitatã.quę per hoc nomẽ quãtitas designať. Oportet igiť me citra nõ esse relinquere oĩa ea per quæ quãtitas est potius quãtitas q̃ oĩa: & ita nomẽ/diffinitionẽ/figurã/& oĩa quæ omni sensu/imaginatiõe/& intellectu de quãtitate appræhẽdũtur abiicio. vt sic perueniã ad nõ esse hui⁹ quãtitatis:deũ respicio in æternã eius qđ prius viderã causam & rationẽ.quę etsi sit ineffabilis ante omne nomẽ:tamẽ ipsam æternitatẽ/quãtitatẽ sine quãtitate nomino/quia ratio & veritas nominabilis quãtitatis. ratio autẽ quãti nõ est quãta:sic nec veritas seu æternitas. sicut nec ratio tẽporis est tẽporalis: sed æterna.CAR.Gaudeo hoc a te audisse.nec hæc quæ dixisti cuiq̃ mira videbunť: qui experitur in se quomodo calor in regiõe sensibiliũ/est sine calore in regiõe virtutũ cognoscitiuarũ magis abstractarũ.calor cũ calore ẽ ĩ sensu vbi calor sentiť:sed ĩ imaginatione siue intellectu sine calore attingiť. Ita de oĩbus quæ sensu attingũtur pariformiter dicendũ.Odor enim sine odore/& dulce sine dulcedine/& sonus sine sono/& ita de singulis. Sicut igiť quæ sensibiliter sunt in sensu/insensibiliter sunt in intellectu/quia in eo nõ sunt sensibiliter sed intellectualiter & intellect⁹:sic oĩa quæ sunt mũdialiter in mũdo/sunt immũdialiter in deo/quia ibi sunt diuine. Et deus ita tẽporalia intẽporaliter/quia æterne/& corruptibilia ĩcorruptibiliter/materialia immaterialiter/& plura impluraliter/& numerata innumeraliter/composita incõposite/& ita de oĩbus.qđ totũ nõ est aliud: nisi ꝙ oĩa sunt in suo ꝓprio & adæquatissimo æterno esse/sine oĩ substãtiali aut accidentali differẽtia discretissime ipsa simplicissima æternitas.BER.Audiui vtiq; alta lucide resolui. Ex quib⁹ elicio mũdũ post nõ eẽ initiatũ.ideo græce dici cosmon idest ornatũ:quia est ab ineffabili æterna pulchritudine q̃ est ante nõ esse. Et nomẽ id negat ipm esse ipsam pulchritudinẽ ineffabilẽ.Affirmat tamẽ esse illius imaginẽ qui ineffabilis est veritas.Quid ergo est mũdus:nisi inuisibilis dei apparitio?quid deus:nisi visibiliũ inuisibilitas/vti apostol⁹ in

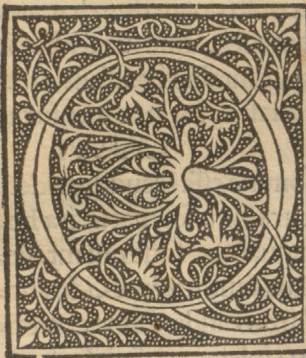
Sol

verbo in principio nostræ collocutionis præmisso innuit. Mundus ergo reuelat suũ creatorẽ vt cognoscat̃. imo incognoscibilis deus: se mũdo ĩ speculo & ænigmate co= gnoscibiliter ostẽdit. vt scite dicebat apostolꝰ apud deũ nõ eẽ est & nõ: sed est / tãtũ. viuorũ regio q̃ est ĩ æternitate ante nõ eẽ est. aliquãtulũ enĩ ĩcipit ex dictis quia est apparere atq̃ q̃le sit istud magnũ chaos: de quo CHRISTVS loquit̃. qđ est iter ĩco las ĩmortalitatis æternæ / & eos qui inhabitãt infernũ. ac q̃ CHRISTVS magister noster ignorãtiã tollens / & viã ad ĩmortalitatis æternitatẽ nos docẽs: oĩa suppleuit quæ nos æternę illius ĩmortalitatis ĩcapaces reddũt. Nũc satis erit tãta dixisse. quæ si placet epilogãdo cõcludas. CARDI. Forte sic tẽpꝰ fieri postulat. Mouistis ex Pau= li summi theologi sentẽtia / quomodo ex creatura mũdi / ĩtellecta cõspiciũtur inuisi= bilia dei. Diximꝰ: mẽte / illã creatoris sempiternã virtutẽ & ĩuisibilẽ diuinitatẽ cõspi ci / quæ mũdũ creatũ intelligit. Nõ est enĩ possibile creaturã ĩtelligi emanasse a crea tore: nisi videat̃ in inuisibili virtute seu p artẽ eius / ĩpam æternaliter fuisse. Oportet oĩa creabilia actu in eiꝰ potestate esse: vt ĩpe sit formarũ oĩm pfectissima forma. opor tet ĩpm oĩa esse q̃ eẽ possunt: vt sit verissima formalis seu exemplaris causa. oportet ĩpm ĩ se habere oĩm formabiliũ cõceptũ & rationẽ. oportet ĩpm eẽ supra oẽm oppo= sitionẽ. nã in ĩpo nõ potest esse alteritas: cũ sit ante nõ esse. si em̃ post nõ esse esset: nõ esset creator / sed creatura de nõ esse ꝑducta. In ĩpo ergo: nõ esse / est oẽ qđ esse potest. ideo de nullo alio creat / sed ex se: cum sit omne qđ esse potest. Et quãdo ĩpm nixi su= mus sup esse & nõ esse videre: nõ potuimꝰ intelligere quomodo esset visibilis qui est supra omne simplex & cõpositũ / sup omne singulare & plurale / sup oẽm terminũ & ĩfinitatẽ / totoliter vbiq̃ & nullibi / omniformis pariter & nulliformis / & penitꝰ inef fabilis / in oĩbus oĩa / in nullo nihil / & oĩa & nihil in ĩpso ĩpse / integre / indiuise ĩ quoli bet quãtũcũq̃ paruo / & simul ĩ nullo oĩm. q̃ se in omni creatura ostẽdit vnitrinũ ex= emplar / verissimũ / & adæquatissimũ: oẽm sensibilẽ / imaginabilẽ / & ĩtellectualẽ phã tasmatibꝰ inhærẽtẽ in infinitũ excedẽtẽ cognitionẽ / cũ his cognitiõibꝰ nihil ĩcorpo reũ & spirituale attingat / sed altissimo & ab oĩbꝰ phãtasmatibꝰ absoluto intellectu oĩbus trãscẽsis / vbi nihil oĩm quæ sunt reperit̃ intelligibilis ignorãter / seu inintelli gibiliter in vmbra seu in tenebris / siue incognite. vbi videt̃ in caligine: & nescit̃ quæ substãtia / aut quæ res / aut qđ entiũ sit / vti res in qua coincidũt opposita scilicet mo tus & quies simul / nõ vt duo / sed supra dualitatẽ & alteritatẽ. hæc visio in tenebris est: vbi occultat̃ ĩpse deus abscõditus ab oculis omniũ sapiẽtũ. Et nisi sua luce pellat tenebras & se manifestet: manet oĩbus ĩpm via ratiõis & intelligẽtię quærẽtibꝰ / pe= nitus incognitꝰ. sed nõ deserit quærẽtes ĩpm summa fide / spe certissima / atq̃ feruẽ= dissimo quãtũ fieri potest desiderio: scilicet via illa quã nos docuit magister vnicus CHRISTVS dei filius / viua via / solus ostẽsor patris sui / creatoris nostri oĩpotẽtis. quæcũq̃ ergo p nos dicta sunt: nõ ad aliud tendũt / q̃ vt intelligamꝰ ĩpm omnẽ intel lectũ excedere. cuiꝰ facilis visio quæ sola fœlicitat / nobis fidelibꝰ per veritatẽ ipsam dei filiũ ꝑmittit̃: si viam nobis verbo & facto patefactã / ĩpm sequẽdo tenuerimꝰ. qđ nobis ĩpse dominꝰ noster IHESVS CHRISTVS cõcedat semp benedictꝰ. Amen.

Dialogi trilocutorii de POSSEST doctiss. & sapientiss. P. NICOLAI de Cusa presbyteri CARDINALIS S. Petri ad vincula cum duo= bus familiaribus suis D. Bernardo Cancellario archiepiscopi Salse= burgensis & Ioanne Andrea abbate S. Iustinæ Sezadiensis

FINIS.

R.P. NICOLAI DE CVSA CARDINALIS, LIBER QVI INSCRIBITVR DE BERYLLO INCIPIT, CAP.I.

Vi legerit ea quæ in variis scripsi libellis: videbit me in oppositorũ coincidẽtia crebrius versatũ/quã nisus sum frequẽter iuxta intellectualẽ visionẽ quæ excedit ratiõis vigorẽ cõcludere. Vnde vt clare legenti cõceptum depromã: speculũ & ænigma subiiciã/quo se infirmus cuiusqꝫ intellectꝰ in vltimo scibiliũ iuuet & dirigat. & grauiores doctissimorũ in difficilibus ponã paucas sententias & opiniones: vt applicato speculo & ænigmate/visione intellectuali iudex fias quãtum quisqꝫ ꝓpinquiꝰ ad veritatẽ accedat. Et q̃uis videat libellus iste breuis: tamẽ dat sufficientẽ praxim quomodo ex ænigmate ad visionẽ in omni altitudine possit ꝑtingi. Erit etiam in cuiusqꝫ potestate: modum qui subiicit applicandi & extẽdendi ad quæqꝫ indaganda. Causa autẽ cur tam Plato in epistolis q̃ Dionysius magnus ariopagita ꝓhibuerũt hæc mystica iis qui eleuationes intellectuales ignorant ꝓpalari: est/quia illis nihil magis risu dignũ/q̃ hæc alta videbunt. Animalis enim homo hæc diuina non ꝑcipit: sed exercitatũ habẽtibus in his intellectum nihil desiderabilius occurret. Si igitur tibi prima facie hęc insipida delirамẽta videbũtur: scias te deficere. & si hic aliquãtulũ maximo sciẽdi desiderio cõtinuaueris meditatiões/ & praxim ab aliquo qui tibi ænigma declaret acceperis: eo ꝑuenies ꝙ nihil huic luci antepones/ & intellectualẽ thesaurũ reperisse gaudebis. & hoc paucissimis diebus experieris. Nunc ad rem descẽdens: primũ exponam cur imposui libello nomẽ BERYLLVS/ & quid intendã. CAP.II.

Plato. Dionysius.

BEryllus/lapis est lucidus albus & transparens: cui datur forma cõcaua pariter & cõuexa. & ꝑ ipm vidẽs attingit priꝰ inuisibile. si intellectualibꝰ oculis intellectualis BERYLLVS qui formam habeat maximã pariter & minimã adaptat: ꝑer eius mediũ attingit inuisibile omniũ prĩcipiũ. Quomodo autem hoc fiat: ꝓpono quãto clariꝰ possum enodare/ꝓmissis quibusdã ad hoc opportunis.

Beryllus oculare specillum.

CAP.III.

OPortet te primũ attẽdere vnũ esse primũ principiũ: & id nominatur secũdum anaxagorã intellectus/a quo oĩa ĩ esse ꝓdeunt/vt seipm manifestet. Intellectꝰ enim: lucẽ suæ intelligẽtiæ delectatur ostẽdere & cõmunicare. Cõditor igitur intellectus/quia se finẽ facit suorũ operum vt scilicet gloria sua manifestet: creat cognoscitiuas substãtias quæ veritatẽ ipsiꝰ videre possint/ & illis se præbet ipse conditor/modo quo capere possunt/visibilem. hoc scire est primũ: in quo cõplicite omnia dicenda continẽtur. CAP.IIII.

Anaxagoras.

SEcundo scias quomodo id qđ nõ est verũ neqꝫ verisimile: nõ est. omne autẽ qđ est: aliter est in alio q̃ in se. Est enim in se/vt in suo vero esse: in alio autẽ/vt in suo esse verisimili. vt calidũ in se est vt in suo vero esse: & in calefacto est per similitudinẽ suæ caliditatis. Sunt autẽ tres modi cognoscitiui scilicet sensibilis/intellectualis/ & intelligẽtialis: qui dicunt cæli secũdum Augustinũ. Sensibile/in sensu est per suã sensibilẽ speciem siue similitudinẽ: & sensus/in sensibili per suã sensitiuã speciem. Sic intelligibile/in intellectu per suam ĩtelligibilẽ similitudinẽ: & intellectus/in intelligibili per suam intellectiuã similitudinẽ. Ita intelligẽtiale/in intelligentia. & econuerso. Illi termini te nõ turbẽt: quia aliquãdo intelligẽtiale nominat

Augustinꝰ.

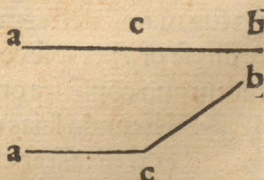
intellectibile. Ego autē nomino sic: ꝓpter intelligentias. CAP. V.

Pythagoras. TErtio notabis dictum Pythagoræ: hominem esse rerū mensuram. Nam cū sensu mensurat sensibilia / cū intellectu intelligibilia: & quæ sunt supra intelligibilia / in excessu attingit. & hoc facit ex præmissis. nam dum scit animam cognoscitiuam esse finem cognoscibilium: scit ex potentia sensitiua sensibilia sic esse debere / sicut sentiri possunt. ita de intelligibilibus: vt intelligi possunt. excedentia autem: ita vt excedant. Vnde in se homo repperit quasi in ratione mensurante: omnia creata. CAP. VI.

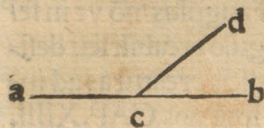
Hermes. QVarto aduerte: Hermetem trimegistū dicere hominē esse secundum deū. Nam sicut deus est creator entium realiū & naturalium formarū: ita homo rationaliū entium / & formarū artificialium. quæ non sunt nisi intellectus eius similitudines: sicut creaturæ dei / diuini intellectus similitudines. ideo homo habet intellectum: qui est similitudo diuini intellect⁹ in creando. Hinc creat similitudines similitudinū diuini intellectus: sicuti sunt extrinsecæ artificiales figuræ similitudines intrinsecę naturalis formæ. vnde mensurat suum intellectū per potentiam operū suorum: & ex hoc mensurat diuinū intellectum / sicut veritas mēsuratur per imaginē. & hæc est ænigmatica scientia. Habet autē visum subtilissimū / per quem videt ænigma esse veritatis ænigma: vt sciat hanc esse veritatem / quæ nō est figurabilis in aliquo ænigmate. CAP. VII.

Indus Socrates. AD rem igitur (his paucis præmissis) descēdētes: incipiamus a primo principio. Deridebat enī eos Indus ille quē Socrates interrogabat: qui sine deo aliquid conabātur intelligere / cū sit omniū causa & auctor. Volumus autem ipsum: vt principiū indiuisibile videre. Applicemus Beryllū mentalib⁹ oculis / & videamus maximū quo nihil maius esse potest / pariter & minimū quo nihil minus esse potest: & videbimus principiū ante omne magnū & paruū penitus simplex & indiuisibile omni modo diuisionis / quo quæcunq; magna & parua sunt diuisibilia. ac si per Beryllū intueamur inæqualitatē: erit æqualitas indiuisibilis / obiectum. & per absoluti similitudinē: videbimus principiū indiuisibile omni modo diuisionis quo similitudo est diuisibilis seu variabilis / scilicet veritatem. Nam nullū est aliud obiectum illius visionis: nisi veritas quæ videtur per omnē similitudinē maximā pariter & minimā / absolutum primū principiū omnis suæ similitudinis. sic si per Beryllum videmus diuisionē: erit obiectum connexio indiuisibilis. ita de ꝓportione / & habitudine / & pulchritudine / & talibus. CAP. VIII.

EVius vide nostræ artis ænigma / & recipe calamū ad man⁹ / & plica ī medio & sit calamus a b / & medium c: dico principiū superficiei / & anguli supficialis esse lineam. Esto igitur ꝙ calamus sit vt linea & plicetur sup c pūcto / c b mobili / & moueatur versus c a: in eo motu c b cum c a causat oēs formabiles angulos. Nūq̄ autē erit aliquis ita acutus: quin possit esse acutior quousq; c b iungetur c a. Neq; aliquis ita obtusus: quin possit esse obtusior quousq; c b erit cū c a vna continua linea. Quādo igitur tu vides per Beryllū / maximū pariter & minimū formabilem angulū: visus nō terminabit̄ in angulo aliquo / sed in simplici linea quæ est principiū angulorū / quæ est indiuisibile principiū supficialium angulorū / omni modo diuisionis quo anguli sunt diuisibiles. sicuti igitur hoc vides: ita per speculū in ænigmate videas absolutum primū principium. CAP. IX.

Ttente cõsidera: per Beryllũ ad inuisibile ptingi. q̃diu enĩ maximũ & minimũ sũt duo: nequaq̃ vidisti per maximũ pariter & minimũ. neq; enĩ tũc maximũ est maximũ: neq; minimũ minimũ. & hoc clare videbis: si feceris de c / lineam c d egredi mobilem. q̃diu enim illa vnum angulũ cũ c a / & aliũ cum c b constituit: nullus est maximus aut minimus. Semp enim maior potest esse tãdiu maior: q̃diu alius existit. & ideo nõ prius vnus maximus: q̃ alius minimus. & hoc esse

non potest: q̃diu sunt duo anguli. Si igitur dualitas cessare debet angulorũ: nõ videbis nisi c d sup lineã a b / & nullũ videbis angulũ. & ita ante duo & post simplicẽ lineã esse debet angul⁹ maxim⁹: pariter & minim⁹ / sed nõ est signabilis. Solũ igit̃ pricipiũ videt̃ maximũ pariter & minimũ / vt oẽ pricipiatũ nõ possit esse nisi similitudo pricipii: cũ nec maius nec min⁹ eo esse possit. puta ĩ angulis: vt null⁹ possit eẽ angul⁹ adeo acut⁹ / qn suã acutiem habeat a pricipio. nec possit esse aliquis ita obtusus: quin esse ipsum tale habeat a suo pricipio. Ideo necesse est ꝙ omni acuto dabili cũ possit esse acutior: in virtute principii sit creare acutiorem. & ita de obtuso. sic videtur principiũ: æternum & ineuacuabile per omnia principiata. CAP. X.

Legãter magn⁹ Dionysius apostoli Pauli discipulus in cap. viii. de diuinis nominib⁹ ista cõpẽdiose dicit. Ait enĩ. nihil itaq; alienũ a nostro ĩstituto facimus: si p exiles imagines ad auctorẽ oĩm ascẽdẽtes / purgatissimis & mũdo superiorib⁹ oculis inspiciamus oĩa in oĩm causa / & inuicẽ cõtraria vniformiter & cõiuncte. Est enĩ pricipiũ rerũ / ex quo est ipm esse / & oĩa quę quomodolibet sunt: omne initiũ / & oĩs finis. & post pauca subiũgit. Et alia quæq;: ipso esse / cum sint / quæ sunt oĩa exculpunt. Idẽ de eodẽ pricipio affirmat ꝙ sit finis & infinit⁹ / stans & pgrediẽs: & ꝙ neq; sit stãs neq; se mouẽs. Dicit enĩ: oĩa exẽplaria rerũ in vna supsubstantiali cõiunctiõe in sui & oĩm causa ante subsistere cõcedendũ. Ecce q̃ lucide ibi & in variis aliis locis: diuinus vir ille / quæ præmisi sic esse affirmat. CAP. XI. Dionysius.

Am tibi ex ænigmate cõstat / quomodo id intelligere queas: primũ eẽ oĩm mensurã. oĩa enĩ cõplicite est: quæ esse possunt. Nã angulus maxim⁹ pariter & minimus: est actus oĩs formabilis anguli / nec maior nec minor / ante oẽm quãtitatẽ. Nemo enĩ adeo parui sensus est: quin bene videat angulũ simplicissimũ maximũ pariter & minimũ / in se oẽs formabiles siue magnos siue paruos cõplicare / nec maiorẽ nec minorẽ quocũq; dabili. cui nõ plus nomẽ vnius q̃ oĩm angulorum atq; nullius cõuenit. Quare nec acutus / nec rectus / nec obtusus angulus noiari potest: cũ non sit aliquis talis / sed simplicissima oĩm causa. Recte igit̃ vt Proculus recitat in cõmentariis Parmenidis: Plato oĩa de ipso pricipio negat. Sic & Dionysi⁹ noster negatiuã prefert theologiam affirmatiuæ. CAP. XII. Proculus. Plato. Dionysius.

Idet̃ autẽ ipsi: deo magis cõuenire ipm vnũ q̃ aliud nomẽ. Ita vocat eũ Parmenides. Similiter & Anaxagoras: qui aiebat melius vnũ q̃ oĩa simul. Nõ ĩtelligas de vno numerali qđ monas seu singulare dicit̃: sed de vno scilicet indiuisibili oĩ modo diuisiõis / qđ sine omni dualitate ĩtelligit̃. Post qđ: oĩa sine dualitate nec esse nec cõcipi possunt. vt sit primo vnũ absolutũ iã dictũ. deinde vnũ cũ addito: scilicet vnũ ens / vna substãtia / & ita de oĩbus. Ita ꝙ nihil dici aut cõcipi possit ita simplex / quin sit vnũ cũ addito: solũ vno supexaltato excepto. Vnde quomodo debeat oĩm nominib⁹ / & nullo oĩm nominũ nominari / vt Hermes Mercurius de eo dicebat / & quęq; circa hoc: vides clare ĩ ænigmate figurari. CAP. XIII. Parmenides. Anaxagoras. Hermes.

A

ADhuc vnum attendere velis: quomodo omnia creabilia non sunt nisi similitudo. Nam omnis dabilis angulus: de se ipso dicit ꝙ non sit veritas angularis. veritas enim non capit nec maius nec minus. Si enim posset esse maior aut minor veritas: non esset veritas. quomodo esset veritas quando nõ esset quod esse posset? Omnis igitur angulus/dicit se non esse veritatem angularẽ: quia potest esse aliter q̃ est. sed dicit angulum maximũ pariter & minimũ cum non posset esse aliter q̃ est: esse ipsam simplicissimã & necessariã veritatem angularem. Fatetur igitur omnis angulus se illius veri similitudinẽ: quia est angulus/nõ vt in se/ sed vt in alio scilicet in superficie. & ideo angulus verus: in angulo creabili seu designabili/est vt in sua similitudine. Recte beat⁹ Augustin⁹/oẽs dicit creaturas ad interrogationẽ an sint de⁹: respõdere/nõ. qa nõ ipsi nos: sed ipse fecit nos. CAP. XIIII.

Augustin⁹

NVnc potes satis ex his videre: quã nunc quando per speculum videmus in ænigmate (vt apostolus ait) de deo notitiã habere possumus: vtiꝗ nõ aliã q̃ negatiuam. vti scimus/quocũꝗ angulo designato: ipsum non esse simpliciter maximũ pariter & minimũ. In omni igitur angulo/negatiue videmus maximũ quem esse scimus: sed non esse illum designatũ. & scimus ipsum maximũ pariter & minimũ esse omnem totalitatẽ & perfectionem omniũ formabiliũ angulorũ/omnium ipsorum intimũ centrum pariter & cõtinentem circũferentiã. Sed conceptũ non possum⁹ de quidditate ipsius anguli maximi pariter & minimi facere: cum nec sensus/nec imaginatio/nec intellectus sentire/imaginari/concipere vel intelligere possint aliquid tale/simile illi qđ est maximũ pariter & minimũ. CAP. XV.

SIc dicit Plato in epistolis/apud omniũ regem cũcta esse & illius gratia omnia: eumꝗ causam bonorum omniũ. Et post pauca. Humanus enim anim⁹ affectat qualia sint illa intelligere/aspiciens illa cognata genera quorũ nihil sufficiẽter se habet: sed in rege ipso nihil tale. vtiꝗ bene ibi scribit hoc teneri debere secretum. Nõ enim absꝗ causa/nominat primum principiũ: omnium regem. Omnis enim respublica: per regẽ/& ad ipsum ordinata & per ipsum regitur & existit. Quæ igit̃ in republica reperiuntur distincta: prioriter & coniuncte in ipso sunt ipse/& vita/vt addit Proculus. duces/comites/milites/iudices/leges/mensuræ/põdera & quæꝗ talia/omnia sunt in rege vt in publica persona: in qua omnia quæ possunt esse in republica/actu existunt ipse. Lex eius in pellibus scripta est: in ipso lex viua. & ita de omnibus quorum ipse auctor est. & ab ipso omnia habẽt quæ habẽt tam esse q̃ nomen in republica. Bene Aristoteles in simili ipsum principem nominauit/ ad quem omnis exercitus est ordinatus tanq̃ ad finẽ/& a quo habet exercitus quicquid est. Ecce sicut lex scripta in pellibus mortuis est lex viua in principe: sic in primo omnia sunt vita. tẽpus in primo est æternitas; creatura creator. CAP. XVI.

Plato.

Proculus.

Aristoteles

DIcebat Auerrois in. xi. metaphysicę omnes formas esse actu in primo motore. & in xii. metathysicę/quomodo Aristoteles negando ideas Platonis: ponit ideas & formas in primo motore. Idem Albertus in cõmentariis super Dionysium asserit. Ait enim Aristotelem dicere primã causam tricausalem scilicet efficientẽ/formalẽ/ & finalem. formalis est exẽplaris. ꝗꝗ ad illũ ĩtellectũ nõ repræhendat Platonem. verum est autem ꝙ deus omnium in se habet exemplaria. exẽplaria autẽ: rationes sunt. Nominant autem theologi exemplaria seu ideas/dei voluntatem: quoniã sicut voluit fecit/ait propheta. Voluntas autem quæ est ipsa ratio in primo intellectu: bene dicitur exemplar. sicut voluntas in principe ratione fulcita: exemplar legis est. quod enim principi placuit: legis habet vigorem. Neꝗ hæc om-

Auerrois.

Albertus.

Von Gott negativa notitia

VI. Brief!

Dionys.-Kommentar

nia quæ aut Plato/aut Ariſtoteles/aut alius qſq̄ dicit aliud ſunt/q̄ qđ tibi Beryllus
& ænigma oſtendit: ſcilicet veritatem/per ſuam ſimilitudinē omnibus tribuere eſ-
ſe. Sic Albertus vbi ſupra affirmat dicens. Oportet aliquo modo fateri: ꝙ a primo Albertus.
fluat in omnia vna forma quæ ſit ſimilitudo eſſentiæ eius/per quā omnia eſſe ab ipo
participant. Et attende ꝙ veritas quæ eſt id qđ eſſe poteſt eſt imparticipabilis: ſed
in ſimilitudine ſua quæ poteſt ſecundum magis & minus recipi/ſecundum diſpoſi-
tionem recipientis eſt cōmunicabilis. Auicebron in libro fontis vitæ: dicit variam Auicebron
reflexionem entis cauſare entium differentiam. quoniam vitam addit vna reflexio
ſuper ens. intellectum: duæ reflexiones. Quo modo hoc
capi poſſit in ænigmate: ita velis imaginari. Eſto igitur
ꝙ a b ſit linea ſimilitudinis veritatis inter primā verita
tem & ipſum a nihil/cadēs: b vero finis ſimilitudinis cir
ca nihil. & ſuper c: ipſum b moueatur motu cōplicatorio
verſus a/figurans motum quo deus vocat de non eſſe ad
eſſe. tunc linea a b eſt fixa vt egreditur a principio vt eſt
a c: & mobilis vt mouetur ſuper c complicatorie verſus
principium. in hoc motu/c b cum c a/cauſat varios
angulos: & c b eſt per motum/differentias ſimilitu-
dinis explicans. Primo in ſimilitudine minꝰ forma-
li: obtuſum angulū cauſat ipſius eſſe. Deinde in ma
gis formali: ipſius viuere. Deinde in maxime for-
mali & acuto: ipſius intelligere. Acutus angulus:
plus de actiuitate anguli & ſimplicitate participat/
& ſimilior primo pricipio. & eſt ī aliis angulis ſcili-
cet vitali/& ipſiꝰ eſſe: ſic vitalis in angulo ipſiꝰ eſſe.
& quę ſunt mediæ differētiæ ipſiꝰ eſſe/& viuere/ac
ipſiꝰ ītelligere/& q̄ explicari poſſunt: ſic ī ænigma
te videbis. A b enī ſimilitudo veritatis: oīa in ſe cō-
tinet quæ poſſunt explicari. & per motū: fit explica
tio. motus autē quomodo fiat vbi ſimplex elementū-
de ſe explicat elemētatū ſicut ꝑmiſi/in ænigmate fi
guratur. Simplicitas enī elemētalis/eſt ex mobili &
immobili: ſicut pricipiū naturale eſt principiū mo
tus & quietis. Vnde dū intellectꝰ cōditor ſic mouet c b: exēplaria quæ ī ſe habet ex-
plicat ī ſua ſimilitudine. ſicut mathematicus dū lineā plicat in triangulū: ipm trian
gulū quē intra ſe habet ī mēte/explicat motu cōplicatiōis. vnde habes lineā a b ima-
ginari debere cōmunicabilē veritatē/quæ eſt icōmunicabilis veritatis ſimilitudo p
quā oīa vera ſunt vera: & nō abſolutā/vt veritatē/ſed vt eſt in veris. Experimur au
tē ipm eſſe verorū in trino gradu. in eo ꝙ quædā ſunt tantū. alia vero veritatis ge-
ſtant ſimpliciorē ſimilitudinē/quorū eſſe eſt vigoroſius: quia eo ꝙ ſunt viuūt. Alia
adhuc ſimpliciorē: quæ eo ipſo ꝙ ſunt viuūt & ītelligūt. Eſſe autē quāto ſimplicius:
tanto vigoroſius & potentius. ideo abſoluta ſimplicitas ſeu veritas: eſt omnipotēs.

CAP. XVII.

ADhuc alio ænigmate p doctrinā: vt ad minima reſpiciamꝰ quādo maxima Vnum pū-
inquirimus. Vnū ceu monas: eſt ſimplicius puncto. puncti igitur indiuiſi- ctum.
bilitas: eſt ſimilitudo indiuiſibilitatis ipſius vnius. Eſto igitur ꝙ vnū ſit vt

indiuisibilis & incõmunicabilis veritas/ quæ se vult ostendere & cõmunicare ꝑ suã similitudinem: & vnũ se signat seu figurat/& oritur punctũ. punctũ autẽ cõmunicabilis indiuisibilitas:in cõtinuo nõ fit vnum. Sit igitur punctũ cõmunicatũ modo quo cõmunicabile est:& habet corpus.nam punctũ est indiuisibile omni modo essendi cõtinui & dimẽsionis.modi autẽ essendi continui:sunt linea/suꝑficies/& corpus. modi autẽ dimẽsionis:sunt longũ/latum/& profundũ.Igitur linea participat indiuisibilitatẽ pũcti: quia est illinealiter indiuisibilis. linea enĩ in nõ lineam partiri nequit.nec est diuisibilis secũdum latũ & profundũ. Superficies participat indiuisibilitatem puncti:quia in non suꝑficiem impartibilis.nec est diuisibilis secundũ ꝓfundum:quia nec sit corpꝰ. & corpꝰ participat puncti indiuisibilitatẽ quia in non corpus partiri nequit/secundũ profundũ diuisibile. In indiuisibilitate puncti:cõplicantur omnes illæ indiuisibilitates.nihil igit̃ reperitur in his:nisi explicatio indiuisibilitatis puncti.Omne igit̃ qđ reperitur in corpore:non est nisi punctũ seu similitudo ipsius vnius.& nõ reperitur punctũ absolutũ a corpore/vel suꝑficie/aut linea : quia est principiũ intrinsecũ dans indiuisibilitatẽ.linea autẽ plus participat simplicitatẽ puncti q̃ suꝑficies/& suꝑficies q̃ corpus:vt patuit. De hac consideratione puncti & corporis te eleua ad similitudinem veritatis & vniuersi: & in clariore ænigmate facies dictorum coniecturam.

modi

CAP.XVIII.

Homo.

Verhältnis von intellectus zu anima zu natura zu corpus

Recipias veraciorem cõceptũ ex homine: qui oĩa mẽsurat. In hoĩe est intellectus suꝑmitas rationis:cuiꝰ esse est a corpore separatũ/& ꝑ se verũ.deide est anima.deinde natura:ac vltimo corpꝰ. Animã dico:quæ animat & dat esse animale.intellectꝰ vero qui nõ est cõmunicabilis aut participabilis ꝓpter suam simplicẽ vniuersalitatẽ & indiuisibilitatẽ : se in sua similitudine cõmunicabilẽ reddit/scilicet in aĩa.Cognitio enĩ sensitiua animæ:ostẽdit se similitudinẽ intellectꝰ esse.ꝑ animã:intellectꝰ se cõmunicat naturæ/& ꝑ naturã corpori.anima ĩ eo ꝙ similitudo intellectꝰ:sentit libere.in eo ꝙ est vnita naturę:animat.ideo ꝑ naturã/animat: per se/sentit. Quæ igit̃ anima operat̃ ĩ corpore: medio naturæ/illa cõtracte operat̃. sicut cognoscitiua:ĩ organo/cõtracte secũdũ organũ. Respiciamꝰ ergo ad corpꝰ & oĩa eius mẽbra formalia/& ad cuiuslibet legẽ siue naturã/virtutẽ/ operationẽ/& ordinẽ vt sit vnus homo:& quęcũꝙ reperimꝰ explicite/illa reperimꝰ in ĩtellectu vt in causa/auctore/& rege. in quo oĩa sunt:vt ĩ causa efficiẽte/formali/& finali. Oĩa enĩ anterioriter in potẽtia effectiua sunt: sicut in potẽtia ĩperatoris/sunt dignitates & officia reipublicę. oĩa sunt formaliter in ipso qui oĩa format:vt formata in tãtũ sint inquãtũ sunt eius cõceptui cõformia. Finaliter sunt oĩa in eo:cũ eius gratia sint/cũ ipse sit finis & desideriũ oĩm. Nihil enĩ oĩa mẽbra appetunt:nisi vnionẽ inseparabilẽ cũ ipso tanq̃ cũ suo pricipio & bono vltimo/& vita perenni. Quomodo autẽ aĩa quę est similitudo ĩtellectus/ in se oĩa viuificabilia cõplicet/& vitã oĩbus medio naturæ communicet/ & quomodo natura sit omnia vt instrumentum complicans/ & in se omnẽ omniũ mẽbrorũ motũ & naturã præhabẽs:quis sufficienter enarrabit? Intellectus mediante sua similitudine quæ in hoĩe est anima sensitiua/ dirigit naturã & omnẽ naturalẽ motũ: vt oĩa suo verbo seu cõceptui siue volũtati cõforment̃. Sic in vniuerso cui præsidet conditor intellectus:nihil penitus reperit̃ nisi similitudo siue cõceptus ipsius cõditoris. Sicut si cõditor intellectus esset visus/volẽs suam virtutem videndi ostẽdere/omne visibile in quo se ostẽdat cõciperet:eo ipso intra se omne visibile haberet/& ad cõformitatẽ singulorũ visibiliũ in suo conceptu existentiũ cuncta visibilia formaret. In omnibus enim visibilibus nihil reperiret̃ nisi conformi

conditor intellectus

Universum

tas: & ideo similitudo ipsius conditoris eorum / intellectus.

CAP.XIX.

Aria valde ponũt sancti & philosophi ænigmata. Plato in libro de republi ca recipit solem: & eius attẽdit in sensibilibꝰ virtutẽ. & ex cõformitate il lius se eleuat ad lucẽ intelligẽtiæ intellectꝰ cõditoris. quo paradigmate: & magnus Dionysius est vsus. Nã vtiq; ænigma est gratũ: ob cõformitatẽ lucis sensi bilis & intelligibilis. Albertꝰ ænigma rectitudinis recipit. ac si linealis rectitudo da ret esse omni ligno: quæ in nullo vti est potest participari / & manet impartibilis & absoluta. varie autẽ in cõtracto eẽ / scilicet ĩ sua similitudine ĩ quolibet ligno partici pat: quoniã in vno nodose / in alio incurue / & ita de ĩfinitis differẽtiis. Etiã calidita tẽ fingit absolutã / & quomodo oĩa calida illiꝰ similitudinẽ participãt / & habẽt esse suũ ab illa. sic cõceptũ facit de conditore ĩtellectu & creaturis. Innumerabiles modi possunt cõcipi. multos alios ĩ docta ignorãtia / & libellis aliis / posui. Sed nullus pci sissimũ attingere potest: cũ diuinꝰ modus sit supra omnẽ modum. & si applicas ocu lare & vides maximũ pariter & minimũ modũ / omnis modi principium / in quo oẽs modi cõplicãtur / & quẽ omnes modi explicare nequeunt: tunc facere poteris de di uino modo veriorem speculationem.

Plato. Sol. Dionysius. Albertus. Rectitudo. Caliditas.

De Docta ignorantia

CAP.XX.

Iceres forte visum Berylli: præsupponere essentiã recipere maius & minꝰ: alioqui ꝑ maximũ pariter & minimũ nõ videret eius principiũ. Respõdeo ꝙ quis essentia secũdũ se nõ videat magis & minus recipere: tamẽ secũdũ cõparationẽ ad esse & actus ꝓprios speciei / magis & minꝰ participat secũdũ disposi tionẽ materię recipiẽtis. adeo vt dicit Auicẽna: ꝙ in qbusdã videt deꝰ in hominibꝰ / qui diuinũ habẽt intellectũ & operatiões. Nec hic modus Berylli penitꝰ fuit abscõ ditus Aristoteli: qui sæpe discurrit reperiẽdo primũ per hoc argumẽtũ. vbi reperit participatio vnius secundũ magis & minus in diuersis: necesse est deueniri ad pri mũ / in quo ipm est primũ. vt de calore qui in diuersis participat: deuenit ad ignẽ in quo primũ est vt ĩ fonte / a quo alia oĩa calorẽ recipiũt. Sic Albertus / illa regula vtẽs quęrit primũ: in quo est ratio fontalis entis omniũ entitatẽ participantiũ. sic & pri cipium cognoscẽdi. vbi ita dicit. cũ intelligẽtia / anima rationalis / & sensitiua cõmu nicent in virtute cognoscẽdi: oportet ꝙ recipiant hanc naturã ab aliquo in quo est primo sicut in fonte / & hic est deus. Impossibile est autẽ ꝙ æqualiter recipiãt ab eo: quia sic essent æque ꝓpinquę pricipio / & æqualis virtutis in cognoscẽdo. Vnde pri mo recipit in intelligẽtia: quæ habet tãtũ de esse intelligẽtiæ / quantũ participat de radio diuino. Similiter aĩa rationalis tãtũ participat de virtute cognoscitiua / quã tũ capit de radio intelligẽtiæ / licet obũbret in illa. Sic & aĩa sensibilis participat de cognitiõe quãtũ ĩprimit in ipsa radiꝰ rationalis aĩæ / licet obũbret in ipsa. sed sensiti ua est vltima q nõ influit vlteriꝰ virtutẽ cognoscitiuã. sed vt aĩa rationalis nõ ĩfluit in sensum nisi sibi sit cõiũctus: sic nec primũ influit in secũdũ nisi ei cõiũctũ. Nõ ĩtel ligas intelligẽtiã creare animas aut aĩam sensum: sed ꝙ radius ĩ primo horũ a sapiẽ tia æterna receptꝰ / est exẽplar & quasi seminale secũdi. & qa radiꝰ iste semꝑ recipit ĩ virtute minoratꝰ: ideo aĩa nõ recipit radiũ secũdũ eẽ ĩtelligibile / nec vegetabilis ab aĩa sensitiua recipit radiũ cognitiuũ. Deinde magnꝰ Albertus in allegatis cõmẽta tariis assimilat illũ diuinũ radiũ illuminãtẽ naturã cognoscitiuã radio solis: q in se cõsideratꝰ anteq̃ subĩtret aerẽ est vniuersalis & simplex / & ĩ aere recipit in ꝓfundo ipm penetrãdo / & penitus illuminãdo. Deinde recipit in supficie ĩ corporibꝰ termi natis: vbi secundũ variam dispositionẽ varios causat colores / album & clarum si est supficies clara: nigrũ si obscura. & medios colores: secũdum dispositionẽ mediã. Sic

EX ALIENIS. Auicenna. Aristoteles. Albertus. Albertus cap.xv.

Stufung

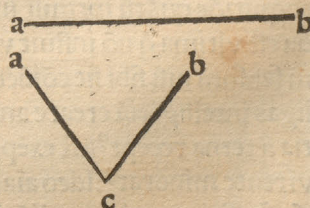
principiũ primũ scilicet sapiẽtia dei seu diuina cognitio quæ est essentia dei manẽs & icõmunicabilis radio suo(qui est vna forma cognoscitiua)se habet:quoniã quasdã naturas illuminat vt cognoscãt simplices quidditates rerũ. & hæc cognitio: est secũdũ maximũ fulgorẽ qui possibilis est recipi in creatura.& hoc in intelligẽtiis.In aliis reperit/vbi non operat talem cognitionẽ simpliciũ quidditatũ/ sed mixtarum cum cõtinuo & tẽpore:sicut in hominibus.Ibi enim incipit cognitio a sensibus.ideo oportet ꝙ cõferendo vnũ ad alterũ:pueniat ad simplex intelligibile. Quare Isaac dicebat:ꝙ ratio orit in vmbra intelligẽtiæ/& sensus in vmbra ratiõis vbi occũbit cognitio.vnde anima vegetabilis orit in vmbra sensus/& non participat de radio cognoscitiuo:ita ꝙ possit recipere speciem/& ab appendiciis materiæ separare/vt fiat simplex cognoscibile. Auicẽna vero suscipit ænigma in igne & vario ei⁹ essendi modo ab æthere deorsum:vsq₃quo i lapide penitus obumbretur. CAP.XXI.

Marginalia: Isaac. — Auicẽna. — Ignis,

I omnes & quotquot vidi scribẽtes:caruerũt Beryllo.& ideo arbitror si cõstãti perseuerãtia secuti fuissent magnũ Dionysium: clarius vidissent oim pricipium/atq₃ cõmentaria fecissent in ipm/secundũ ipsius scribẽtis intẽtionem.Sed quãdo ad oppositorũ coniunctionẽ peruenuit:textum magistri diuini/disiunctiue interpretatur.Magnũ est posse se stabiliter in coniunctione figere oppositorum.Nã etsi sciamus ita fieri debere:tamẽ quãdo ad discursum rationis reuertimur/labimur frequẽter. & visionis certissimę nitimur ratiões reddere:quæ est supra omnẽ rationẽ.& ideo tũc cadim⁹ de diuinis ad humana: & instabiles atq₃ exiles rationes adducim⁹.Hoc Plato in epistolis/vbi de visione primæ causæ pmisit : oib⁹ accidere astruit. Tu igit si volueris æternam sapientiã siue principiũ cognoscitiuũ videre : posito Beryllo/ipsum videas per maximũ pariter & minimũ cognoscibile. Et in ænigmate queadmodũ de angulis: inquire acutas formales simplices & penetratiuas naturas cognoscitiuas vti angulos acutos/alias obtusiores/& demũ obtusissimas vti obtusos angulos.Et oẽs gradus venari poteris possibiles.& queadmodũ de hoc sic dixi:ita de quibuscũq₃ sic se habẽtibus. CAP.XXII.

Marginalia: Dionysius. — EX SENTENTIA — Plato.

Vbitas fortassis:quomodo videt principiũ vnitrinũ.Respõdeo. Omne pricipium est indiuisibile omni diuisione suorũ effectuũ seu pricipiatorũ.Primũ igit pricipiũ:est ipsa simplicissima atq₃ pfectissima indiuisibilitas.In essentia autẽ pfectissimæ indiuisibilitatis video vnitatẽ quæ est fons indiuisibilitatis. Video æqualitatẽ:quæ est indiuisibilitas vnitatis.& video nexũ: qui est indiuisibilitas vnitatis & æqualitatis.Et capio ænigma: & intueor a c b angulũ/& considero c punctum/primum principium anguli/& lineas c a/& c b/secundum principiũ.c pũctum pricipium est vnitrinũ. nã est pricipium c a lineæ/quæ est linea immobilis/& lineæ c b/quæ est linea differẽtiarũ formatiua. & video c pũctum vtriusq₃ nexũ.& ꝙ c punctũ est intimũ & ꝓximũ principiũ anguli.scilicet pricipium simul & terminus anguli. incipit enĩ in c pũcto: & in eodẽ terminatur.Dũ igit intueor in c vnitrinũ pricipium: video ipsum esse fontẽ/vnde primo emanat vnitas seu necessitas omnia vniens & constringens.deinde video ipsum pricipium: vnde emanat æqualitas/omnia quantũcunq₃ varia formans seu adæquãs/quocũq₃ modo hoc fieri oporteat.Sic video ipsum c principiũ: vnde emanat nexus & cõseruatio omniũ constrictorũ & formatorũ.video igitur ipm pricipium simplicissimũ vnitrinum/vt sua indiuisibilitas sit perfectissima/& sit omniũ causa:quæ in sua indiuisibili

essentia sine trina indiuisibilitate subsistere nequeunt. CAP.XXIII.

TEtigerunt philosophi hanc trinitatē: quā viderunt in principio esse/a cau sato ad causam ascēdēdo. Anaxagoras & ante eū Democritus abderites: vt vult Aristoteles/fuit primus qui intellectuale vidit pricipium. quē Plato extulit: eius libros sæpissime legens. quia visum ipsi fuit ꝙ magistrū inuenisset. & quæ Plato de eo dicit: illa & Aristoteles. Ipse enim Anaxagoras tā Platoni q̄ Aristoteli oculos aperuit. visus est autē vterq; hoc pricipium per rationē reperire. & Plato pricipium a quo oīa condita nominat conditorē intellectum/& eius patrem deū/ac cunctorū causam. & ita primo apud primū oīa esse dixit: vt sunt ī triplici causa efficienti/formali & finali. Secūdo dixit oīa esse in conditore intellectu: quem primā dicit dei creaturā. & asserit generationē eius a primo esse quasi filii a patre. Hūc intellectum quē etiā sacræ literæ sapientiā ab initio & ante oīa sæcula creatā & primogenitam omnis creaturæ nominat: dicit cōditorem/quasi inter causam & causata sensibilia mediatorē/qui exequitur imperiū seu intentionē patris. Tertio vidit per vniuersum diffundi spiritū seu motū: cuncta quæ in mundo sunt cōnectentē & cōseruantē. Apud igitur deū oīa vidit primo/modo essendi primo & simplicissimo sicut oīa sunt in potestate effectiua & oīpotenti. Secundo: vidit oīa esse sicut in executore imperii sapientissimo. Et hunc essendi modū: vocat secūdū. Tertio: vidit omnia esse vt in instrumēto executoris scilicet in motu. nā per motū: quæ fiunt/ad effectū pducūtur. & hūc essendi modū tertiū: animā mūdi nominauit Aristoteles/licet nō vtat terminis illis. Idē videt dicere quo ad deū/scilicet ꝙ oīa apud ipsum sint vt in causa vnitrina: ꝙꝙ oēs formæ sint ī ītelligētia motrice cæli/& ī motu aīato aīa nobili. ipe autē ītelligētias plenas formis multiplicat secūdū multitudinē orbiū cæli: quia eas dicit motrices orbiū. tamē secūdū regulā suā/ad oīm intelligētiarū mouētiū primā scilicet ad primū motorē necessario deueniri oportere ostēdit. Et hūc nominat pricipem seu primū intellectū. Plato autē cōsiderās multitudinē ītelligētiarū: vidit intellectū cui⁹ participatiōe oēs ītelligētiæ sunt ītelligētię. Et qa vidit primū deū/absolutū/simplicissimū/īparticipabile & incōmunicabile pricipiū: ideo cōmunicabilē intellectū in diis multis seu ītelligētiis varie participatū & cōmunicatū arbitrabat primā creaturā. Ita etiā animā mūdi q̄ in oībus aīabus cōmunicabiliter participat: ante oēs aīas quasi ī qua prioriter oēs cōplicant/vt ī suo pricipio eē credidit. De his igit trib⁹ essendi modis prioriter/quomodo sortiant nomina fatorū: in docta ignorātia memor sum q̄dā dixisse. solū autē notes nō esse necessariū vniuersalē eē creatū ītellectū/aut vniuersalē mūdi animā ꝑpter participationē: q̄ Platonē mouit. sed ad oēm essendi modū sufficit abunde primū pricipiū vnitrinū: licet sit absolutū & supexaltatū cū nō sit pricipiū cōtractū vt natura q̄ ex necessitate operat: sed sit pricipiū ipsius naturę. & ita supnaturale/liberū: ꝙ volūtate creat oīa. illa vero quæ volūtate fiūt: in tātū sunt īquātū volūtati cōformātur. & ita eorū forma: est intētio īperātis. Intētio autē est similitudo intēdētis: q̄ est cōmunicabilis & receptibilis ī alio. oīs igitur creatura: est intētio volūtatis oīpotētis. Istud ignorabāt tā Plato q̄ Aristoteles. aperte enī vterq; credidit cōditorē intellectū ex necessitate naturæ omnia facere: & ex hoc omnis eorū error secutus est. Nā licet nō operet per accidens sicut ignis p calorem vt bene dicit Auicēna (nullū enī accidens cadere potest in eius simplicitatē) & per hoc videat agere per essentiā: nō tamen ꝑpterea agit quasi natura/seu instrumētū necessitatū p superiorū imperiū/sed per liberā volūtatē quæ est & essentia ei⁹. Bene vidit Aristoteles in metaphysica: quomodo oīa in pricipio primo sunt ipsum.

Marginalia: EX ALIENIS. — Anaxagoras. — Democrit⁹ — Plato. — Aristoteles — Plato. — Secundi Cap. ix. — Plato. — Aristoteles — Auicenna. — Aristoteles

sed nõ attẽdit: voluntatẽ eius nõ esse aliud a ratiõe eius & essentia. CAP. XXIIII.

Plato. Eusebius. Numenius Plotinus. Aristoteles EX ALIENIS. EX SENTENTIA.

Vomodo autẽ Plato habuerit de vnitrino principio cõceptũ / & q̃ propinque ad modum nostrũ christianæ theologiæ: Eusebius pãphili in libro de præparatiõe euãgelica ex libris Numenii / qui secreta platonis cõscripsit / & Plotini atq; aliorũ collegit. Aristoteles etiã in sua metaphysica quã ipse theologiam appellat: multa cõformia veritati / ratione ostẽdit scilicet primũ intellectũ esse penitus in actu / qui seipsum intelligit. ex quo delectatio summa. Hoc quidẽ & theologi nostri dicunt: intellectũ illum diuinũ se intelligẽdo de se & sua essentia & natura generare intelligibilẽ suiipsius similitudinẽ adæquatissimã. Intellectus enĩ generat verbũ: in quo est substantialiter. & ex hoc ꝓcedit delectatio in qua est generãtis & geniti consubstãtialitas. Verũtamẽ si de hoc principio tu vis habere omnẽ possibilem scientiã: considera in omni principiato a quo est / quid est / & nexum. & per ipsum Beryllũ maximi pariter & minimi principiati: respice ĩ oĩm prĩcipiatorũ prĩcipium. In ipso prĩcipio: pfectissime modo diuino reperies trinitatẽ prĩcipiũ simplicissimũ oĩs creaturæ vnitrine. Et attẽde: me in simplici cõceptu prĩcipiati trinitatẽ vnitatis essentiæ exprimere p quo est / & qd est / & nexũ. quę in sensibili substãtia cõmuniter nominãtur forma / materia / & compositũ. vt in homine anima / corpus / & vtriusq; nexus. CAP. XXV.

Aristoteles

Ristoteles cõcordãdo oẽs philosophos: dicebat prĩcipia quæ substãtiæ insunt esse cõtraria. & tria nominauit prĩcipia: materiã / formã / & priuationẽ. Arbitror ipm q̃uis sup oẽs diligẽtissim⁹ atq; acutissim⁹ habeat discursor / atq; oẽs: in vno maxime defecisse. nã cũ prĩcipia sint cõtraria: tertium prĩcipiũ vtiq; necessariũ nõ attigerunt. & hoc ideo quia cõtraria simul ĩ eodẽ coincidere nõ putabãt possibile / cũ se expellãt. Vnde ex primo prĩcipio qd negat cõtradictoria simul esse vera: ipse philosoph⁹ ostẽdit similiter cõtraria simul esse nõ posse. Beryll⁹ noster acutius videre facit: vt videam⁹ opposita in prĩcipio cõnexiuo ante dualitatẽ / scilicet anteq̃ sint duo cõtraria / sicut si minima cõtrariorũ videremus coincidere: puta minimũ calorẽ & minimũ frigus / minimã tarditatẽ. & minimã velocitatẽ / & ita de oĩbus / vt hæc sint vnũ prĩcipiũ ante dualitatẽ vtriusq; cõtrarii. queãdmodũ ĩ libello de mathematica pfectiõe: de minimo arcu & minima chorda quõ coincidãt dixi. Vñ sicut angulus minime acut⁹ & minime obtusus / est simplex angul⁹ rectus ĩ quo minima cõtrarioꝝ angulorũ coincidũt anteq̃ acutus & obtusus sint duo anguli: ita est de prĩcipio cõnexionis / ĩ quo simpliciter coincidũt minima cõtrariorum. Qꝫ si Aristoteles prĩcipium qd nominat priuationẽ sic intellexisset / vt scilicet priuatio sit prĩcipium ponens coincidẽtiam contrariorũ / & ideo priuatũ cõtrarietate vtriusq; / tanq̃ dualitatẽ quæ in cõtrariis est necessaria / ꝓcedens: tũc bene vidisset. Timor autẽ ne cõtraria simul eidẽ inesse fateret̃: abstulit ei veritatẽ illius prĩcipii. Et quia vidit tertiũ prĩcipiũ necessariũ / & eẽ debere priuationẽ: fecit priuationẽ sine positione prĩcipiũ. Post hoc nõ valẽs bene euadere: quadã videt̃ inchoationẽ formarũ ĩ materia ponere. quæ si acute ĩspicit̃: est in re nexus de quo loquor. Sed sic non intelligit: nec nominat. Et ob hoc oẽs philosophi: ad spiritũ / qui est prĩcipium connexionis / & est tertia persona in diuinis secundũ nostram perfectã theologiam / non attigerũt. licet de patre & filio plæriq; elegãter dixerint / maxime platonici: in quorum libris sanctus Augustinus euãgelium Ioannis theologi nostri / in principio erat verbum / vsq; ad nomẽ Ioannis Baptistæ / & incarnationem se reperisse fatetur. In quo quidem euangelio: de spiritusancto nulla fit mentio. CAP. XXVI.

Liber de mathematica pfectiõe.

Augustin⁹

Portet valde hæc quæ dixi: de hoc tertio notare principio. Dicit Aristoteles & bene: prĩcipia esse minima & indiuisibilia quo ad magnitudinẽ quantitatis / maxima quo ad magnitudinẽ virtutis. Vnde neq; forma est diuisibilis / neq; materia diuisibilis: qa non est nec qualis nec quanta. neq; nexus diuisibilis. Essentia igitur quæ in istis subsistit: est indiuisibilis. & quia itellectus noster / q non potest concipere simplex / cũ conceptũ faciat in imaginatione / quæ ex sensibilibus sumit prĩcipiũ seu subiectũ imaginis suæ seu figurę: hinc est q̃ itellectus essentiã rerũ concipere nequit. Videt tamẽ eã supra imaginationẽ & conceptũ suũ: ĩdiuisibilẽ triniter subsistere. Vnde dũ sic attẽte aduertit: videt substantiã corporalẽ: vt substantiã indiuisibilẽ / sed per accidẽs diuisibilẽ. ideo dũ diuiditur corpus non diuiditur substãtia. quia non diuiditur in non corpus aut in partes substantiales scilicet formã materiã & nexum / quæ magis proprie dicuntur prĩcipia / q̃ tres: qa esset diuidere ĩdiuisibile ab ĩdiuisibili / sicut punctũ a puncto qđ non est possibile. sed continuũ diuiditur ĩ continua. potest enĩ eius subiectũ scilicet quantitas recipere maius & minus. Posse autẽ diuidi venit ab ĩdiuisibili materia: quæ non est ĩdiuisibilis propter vnitatẽ vt forma / seu paruitatẽ vt nexus: sed ꝑpter ĩfirmitatẽ sicut nõdũ ens. ideo dũ est ens per formã quæ se ei valde ĩmergit & fit multũ materialis: tũc propter materiã diuiditur quãtitas. Vnde per ænigma poteris differẽtias taliũ formarũ ĩuestigare: quæ sunt multũ materiales & ĩmersæ / & quæ minus / & quæ valde simplices. Et quoniã omnis corruptio / mutabilitas / & diuisio est a materia: statim videbis causas generationũ & corruptionum / & quæq; talia.

CAP. XXVII.

Ristoteles quãdo politicẽ cõscribere proposuit: ad minimũ tam æconomices q̃ politices se contulit. & ĩ illo minimo quomodo maximũ se habere deberet vidit: dicẽs sic ĩ aliis similiter faciendũ. In metaphysica autẽ dicit curuum & rectum ĩ natura contrariari: quare vnũ non posse conuerti ĩ aliud. In primo probe dixit. & puto q̃ si quis maxima quæq; scire quæsierit / & ad minimũ oppositorũ se conuerterit: vtiq; secreta scibilia ĩuestigabit. In secundo de curuo & recto: non bene considerauit. Nam opponuntur: & vnũ est vtriusq; minimũ. Ipse forte hæc sic dixit: vt ignorantiã suã de quadratura circuli cuius mentionẽ sæpe facit / excusaret. Habes autẽ superius prĩcipiũ esse indiuisibile omni modo quo diuisio est ĩ principiatis. Prĩcipiata igitur quæ contrarie diuiduntur: habẽt prĩcipiũ eo modo indiuisibile. ideo cõtraria eiusdẽ sunt generis. Facies tibi scientiã mediante beryllo & ænigmate de prĩcipio oppositorũ & differẽtia & de oĩbus circa illa attigibilibus. Sic generaliter de scientia per prĩcipiũ scibiliũ & differẽtiis eorũ: vti in simili audisti superius. Vnus est enĩ in oĩbus agẽdi modus. Sic si forte velis magnũ Dionysiũ qui deo multa noĩa tribuit ampliando ad beneplacitũ extẽdere: cũ beryllo & ænigmate ad cuiuslibet noĩs prĩcipiũ pergas / & quid humanitus dici potest (deo te semp dirigẽte) videbis. etiã causas ĩ natura subtilius attinges: scilicet quare generatio vnius est corruptio alterius. Vidẽdo enĩ per beryllũ vnũ contrariũ: vides ĩ eo esse prĩcipiũ alterius contrarii. puta dũ vides per maximã pariter & minimã caliditatẽ prĩcipiũ caliditatis: non esse nisi ĩdiuisibile omni modo diuisionis caloris / & ab omni calore separatũ. prĩcipiũ enĩ: nihil oĩm prĩcipiatorũ. prĩcipiata autẽ prĩcipii caloris: sunt calida. non est igitur calidũ caloris prĩcipiũ. Id autẽ qđ est eiusdẽ generis & non calidũ: video in frigido. & ita ĩ cõtrariis aliis. Cũ ergo ĩ vno contrario sit prĩcipiũ alterius: ideo sunt circulares trãsmutationes / & cõmune vtriusq; cõtrarii subiectũ. Sic vides: quomodo passio trãsmutatur ĩ actionẽ / sicut discipulus patit informationẽ vt fiat magister

A v.

Aristoteles

Aristoteles

Erkenntnislehre

Materie nondum ens

immergere

Quadratur des Zirkels

Das eine Herd der Gegensatzes das Prinzip des andern!

und d. commune utriusque cont

seu informator / & subiectum post passionẽ calefactionis mutatur ĩ ignẽ calefacientẽ / & sensus patitur ĩpressionẽ speciei obiecti vt fiat actu sentiens / & materia ĩpressionẽ formæ vt sit actu. Oportet autẽ vt aduertas / quãdo de contrariis dico: quomodo illa quæ sunt eiusdẽ generis & / æque diuisibilia / denoto. tunc enĩ in vno: est alterius pricipium.

CAP. XXVIII.

Aristoteles

EX ALIENIS

Videtur mihi vtiq͂ / te post hæc quærere qd ego æstimẽ ens esse: scilicet quænã sit substantia. volo tibi quãtum possum satisfacere: q̃uis superiora (quæ dicturus sum) contineant. Aristoteles scribit: hanc quæstionẽ antiquã. omnes ĩdagatores veritatis: semp quæsierũt huius dubii solutionẽ. & adhuc quærũt: vt ait. Ipse autẽ resoluit: a solutione illius dubii omnẽ scientiã depẽdere. Scire enĩ quid erat esse / hoc est rem ideo hoc esse / puta domũ / quia qđ erat esse domui hoc est: est attigisse altissimũ scibile. Dum autẽ circa hoc sollicite quæreret / & sursum deorsumq͂ pergeret: & reperisset nec substantialẽ materiã fieri cum sit possibilitas essendi. quæ si de alio esset: id de quo possibilitas essendi / fuisset. cum nihil nisi possibile fieri: fiat. ideo non est possibilitas de possibilitate. Non ergo fit materia de aliquo alio: neq͂ de nihilo. quia de nihilo: nihil fit. deinde ostẽdit formã non fieri. oporteret enĩ q͂ de ente ĩ potẽtia fieret: & sic de materia. & exemplificat. quomodo rotundãs æs non facit sphærã æneam: sed quæ erat semp / sphera ĩducitur ĩ materiã æris. Compositum igitur fit tantũ. formã igitur quæ format actu ĩ composito: nominat qđ erat esse. & dũ ipsam separatã conspicit: nominat speciem. Quid autẽ sit illa substãtia quã nominat qđ erat esse: dubitat. nescit enĩ vnde veniat: aut vbi subsistat. Et an sit ipsum vnum / aut ens / aut genus: vel si sit ab idea / quæ sit substãtia ĩ se subsistẽs. Aut si educitur de potẽtia materiæ. & si sic: quomodo hoc fiat. Oportet enĩ q͂ omne ens ĩ potẽtia: p̱ ens ĩ actu perducatur ĩ actũ. Actus enĩ nisi prior esset potẽtia: quomodo potẽtia veniret in actũ? Si enĩ seipam poneret ĩ actu: esset ĩ actu anteq͂ esset ĩ actu. Etsi est prius ĩ actu: erit igitur species / aut idea separata. nec hoc videtur. oporteret enĩ idẽ esse separatũ & non separatum: cum non possit dici q͂ sit alia species separata / & alia substantia qđ erat esse. Si enĩ alia: non est qđ erat esse. Et si sunt species separatæ a sensibilibus: oportet illas eẽ vel vt numeros / vel vt magnitudines separatas / siue mathematicales formas. Sed cum illæ depẽdeant a materia & subiecto / sine quo mathematicalia non habẽt esse: non sunt igitur separatæ. & si non sunt species separatæ: nõ sunt vniuersales / neq͂ scientia de ipsis fieri potest. Per talia multa subtilissime discurrit: nec se plene / vt videtur figere potuit propter dubium specierũ & idearũ. Etiã Socrates iuuenis & senex vt Proculus dicit: de hoc dubitauit. tamẽ magis elegit opinionẽ / scilicet q͂ q̃uis sint aliquæ substãtiæ separatæ a materia: tamẽ species non sunt separatæ substãtiæ. sicut nec species artis scilicet domus non habet esse substãtiale a materia separatum. Sed quæstionẽ illam sæpius mouens: semper esse difficillimam conclusit.

Socrates Proculus.

CAP. XXIX.

Aristoteles

EGo autẽ attẽdo quomodo etsi Aristoteles reperisset species / aut veritatem circa illa: adhuc propterea non potuisset attigisse quid erat esse / nisi eo modo quo quis attingit hãc mẽsurã esse sextarium: qa est qđ erat esse sextario. Puta / quia sic est: vt a prĩcipe reipublicæ vt sit sextarium / est constitutum. Cur autẽ sic sit & non aliter constitutũ / propterea non sciret: nisi q͂ demũ resolutus diceret / qđ prĩcipi placuit legis vigorẽ habet. Et ita dico cum sapiente. q͂ omnium operũ dei nulla est ratio: sed cur cœlũ cœlum / & terra terra / & homo homo / nulla est ratio / nisi quia sic voluit qui fecit. Vlterius inuestigare: est fatuum. vt ĩ simili dicit Aristote-

les.velle inquirere primi pricipii quodlibet est vel non est:demonstratione.Sed dum attēte considei atur omnē creaturā nullā habere essendi rationē aliunde/nisi quia sic creata est/φφ voluntas creatoris sit vltima essendi ratio/sitφ ipse deus creator simplex ītellectus q per se creat/ita φ voluntas non sit nisi intellectus seu ratio/imo fons rationum:tunc clare videt quo modo id qd voluntate factum est/ex fonte prodiit rationis.Sicut lex īperialis nō est nisi ratio īperantis:quæ nobis voluntas apparet.

CAP.XXX.

Est igitur vt accedamus propius/adhuc considerādum:quomodo noster ītellectus suum ītellectū ab imaginatione ad quā continuatur / nescit absoluere.& ideo ī suis ītellectualibus cōceptibus q sunt mathematicales:ponit figuras/quas imaginatur/vt substātiales esse formas.& ī illis & numeris ītellectualibus:ponit considerationes.qa illa sunt simpliciora q̄ sensibilia:quia ītelligibiles materiæ.& cum oīa hauriat per sensum:ideo ī istis subtilibus & incorruptibilibus figuris a qualitatibus sensibilibus absolutis fingit se omne attingibile posse/similitudinarie saltē/appræhēdere.quare qdam ponit substātiale elemētum esse vt vnum:& substātias vt numeros.alius vt punctum:& ita quæ ex his sequuntur.Vnde eo modo videtur secundū has ītellectuales conceptiones:φ īdiuisibilitas sit pricipiū/prius omnibus.Nā est ratio cur vnū & punctum/& omne pricipium est pricipium:scilicet qa indiuisibile.& secundum ītellectualem conceptum īdiuisibile est formalius & præcisius pricipium:qd tamē non potest nisi negatiue attingi.sed ī oībus diuisibilibus attigitur:vti supra patuit.Sublata enī īdiuisibilitate: constat nihil substātiæ manere. atφ ideo omnē substātiam tātum habere esse & substātiæ:quantum īdiuisibilitatis. Sed vt scite dicit Aristoteles:hæc negatiua de pricipio sciētia/obscura est.Cognoscere enī substātiam non esse quātitatē/qualitatē/aut aliud accidēs non est clara sciētia: sicut illa quæ positiue ipsam ostēdit.Nos autē oculo mētis hic ī ænigmate per speculum/inoīabilem īdiuisibilitatē/nullo noīe per nos noīabili/aut nullo conceptu formabili/appræhensibilem cognoscētes/verissime eā vidētes ī excessu/non turbamur asserere nostrum pricipium omnē claritatē & accessibilē lucē excedere. Sicut plus gaudet q repperit thesaurum vitæ suæ īnumerabilē & inexhauribilē:q̄ numerabilem & consumptibilem.

EX SENTENTIA

Aristoteles

CAP.XXXI.

Post hæc ad memoriā reuocemus ea quæ supra dixi de ītētione scilicet:quo modo creatura est ītentio conditoris.& consideremus ītentionē:esse verissimā quidditatē eius.Nam a simili/cū quis nobis loquitur:si nos quidditatē attingimus sermonis/non nisi ītentionē loquētis attingimus. Sic cum per sensus species sensibiles haurimus:illas quātum fieri potest simplificamus/vt quidditatem rei videamus cum ītellectu.Simplificare autē:est species abiicere accidētia corruptibilia/quæ non possunt esse quidditas.vt ī subtilioribus phātasmatibus discurrendo/ quasi ī sermone seu scriptura ad ītentionē conditoris ītellectus pueniamus: scientes φ quidditas rei illius quæ ī illis signis & figuris rei sensibilis/sicut ī scriptura aut sermone vocali continetur/est ītentio ītellectus.vt sensibile sit quasi verbum conditoris:ī quo continetur ipsius ītētio.qua appræhēsa:scimus quidditatē/ & quiescimus. Est autem ītentionis gratia:manifestatio.ītendit enī:se sic manifestare ipse loquens seu conditor ītellectus.Appræhēsa igitur intentione quæ est quidditas verbi:habeamus qd erat esse.Nā qd erat esse apud ītellectum est ī ītētione appræhēsum:sicut in perfecta domo est ītentio ædificatoris appræhēsa/quæ erat apud eius intellectum.

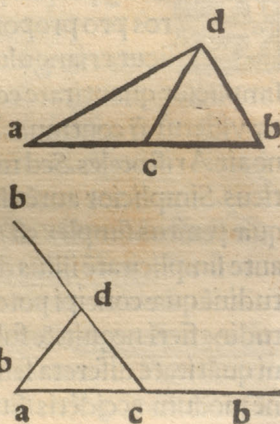
CAP.XXXII.

SCias etiā me alium quēdam ī inquisitoribus veritatis: vt puto/defectū repe-
Plato. risse. Nā Plato dicebat: circulum vti noīatur/aut diffinit/pīgitur/aut mē-
te concipitur considerari posse/ꝙꝗ ex his natura circuli non habeatur. sed ꝙ solo intellectu/eius quidditas/quæ sine omni contrario simplex & incorruptibilis existit: videatur. Ita quidē Plato de omnibus asseruit. sed nec ipse: nec alius quē legerim: aduertit ad ea quæ ī quarto notabili præmisi. Nā si considerasset hoc: reperisset vtiq; mētem nostrā quæ mathematicalia fabricat: ea quæ sui sunt officii veriꝰ apud se habere/q̄ sint extra ipsam. Puta homo habet artē mœchanicā/& figuras artis verius habet in suo mētali conceptu/q̄ ad extra sint figurabiles: vt domus quæ ab arte fit/habet veriorē figurā in mēte q̄ in lignis. Figura enī/quæ ī lignis fit: est mētalis figura/idea/seu exemplar. Ita de oībus talibus. Sic de circulo/linea/triangulo/atq; de nostro numero/& omnibus talibus quæ ex mētis conceptu initium habēt & natura carēt. Sed propterea domus quæ est ī lignis aut sensibilis: non est verius ī mēte/licet figura eius verior sit ibi. Nā ad verum esse ipsius domus requiritur ꝙ sit sensibilis: ob finē propter quē est. ideo nō potest habere speciem separatā: vt bene vidit Aristoteles. Vnde licet figuræ/& numeri/& oīa talia ītellectualia quæ sunt nostræ ratiōis entia & carēt natura/sint verius ī suo prīcipio scilicet humano ītellectu: non tamē sequitur ꝙ propterea sensibilia oīa de quorum essentia est ꝙ sint sensibilia/ sint verius in ītellectu q̄ in sensu. Ideo Plato non videtur bene cōsiderasse/quādo mathematicalia quæ a sensibilibus abstrahuntur/vidit veriora ī mēte: ꝙ propterea illa adhuc haberēt aliud esse verius supra ītellectum. Sed bene potuisset dixisse Plato ꝙ sicut formæ artis humanæ sunt veriores ī suo prīcipio scilicet in mēte humana q̄ sint in materia: sic formæ principii naturæ quæ sunt naturales sunt veriores ī suo principio q̄ extra. Et si sic considerassent Pythagorici & quicūq; alii: clare vidissent mathematicalia & numeros q ex nostra mēte procedunt / & sunt modo quo nos concipimus nō esse substātias aut principia rerum sensibilium: sed tātum entium rationis quorum nos sumus conditores. Sic vides quomodo ea quæ per artē nostrā fieri non possunt: verius sunt ī sensibilibus q̄ ī nostro ītellectu. vt ignis verius esse habet ī sensibili substātia sua q̄ in nostro ītellectu: vbi est ī confuso conceptu sine naturali veritate. ita de omnibus. Sed verius esse habet ignis in suo conditore: vbi est ī sua adæquata causa & ratione. Et licet non sit ī diuino ītellectu cū sensibilibus qualitatibus quas nos ī ipso sentimus: tamē propterea non minus ibi vere est. sicut ducalis dignitas ī regia dignitate verius est: licet cū exercitio ducali ibi nō existat. Ignis enī in hoc mundo suas habet proprietates aliorū sensibilium respectu/mediantibus q̄bus/suas ī alias res exercet operationes: quas cum habeat aliorū respectu in hoc mundo/tunc non sunt simpliciter de eiꝰ essentia. Non habet igit̄ his opus dū est ab hoc exercitio & ab hoc mūdo absolutus. neq; eas appetit ī mundo ītelligibili: vbi nulla contrarietas. sicut Plato
Plato. (& bene) de circulo dicebat/quomodo ī pauimēto descriptus eēt plenus cōtrarietatibus & corruptibilis secundum conditiones loci: sed ī intellectu ab his absolutus.

CAP.XXXIII.

VIdetur adhuc bonum adiicere de speciebus cum non fiant neq; corrumpantur nisi per accidēs/& sint incorruptibiles diuini infiniti ītellectus similitudines: quomodo hoc accipi possit/scilicet ipsum ītellectum ī omni specie resplēdere. nō enī modo quo vna facies ī multis speculis: sed vt vna īfinita magnitudo in variis finitis magnitudinibus/& ī qualibet totaliter. Dico autē hoc me sic cōcipe-

re:oẽm ſpeciem finitã eſſe/vti triangulus eſt quo ad ſupficiales magnitudines.Nã eſt prima finita & terminata magnitudo:ĩ qua ĩfinitus angulus ex ĩtegro reſplẽdet.Eſt enĩ maximus pariter & minimus angulus:ideo ĩfinitus/& ĩmẽſurabilis/quia non recipit magis neq̧ minus/& eſt oĩm triangulorũ prĩcipium.Non enĩ poteſt dici duos rectos angulos eſſe maiores vel minores maximo pariter & minimo angulo.nã q̃diu angulus videtur minor duobus rectis:nõ eſt maximus ſimpliciter. omnis autẽ triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis.Reſplendet igitur in omni triangulo ex ĩtegro:omnium angulorũ prĩcipium ĩfinitũ.Et quia triangul⁹ non habet angularẽ rectilineã terminatã ſupficiem vnius aut duorũ angulorum ante ſe/ſed ipſa eſt prima terminata:ideo eſt vt ſpecies & prima ſubſtãtia incorruptibilis. Triangulus enĩ:in non triangulũ non eſt reſolubilis.ideo nec ĩ figurã quãcunq̧: cuius tres anguli ſint minores vel maiores.Sed varii poſſunt eẽ trianguli:aliqui oxygonii/aliqui amblygonii/alii orthogonii id eſt rectanguli.& illi iterum varii.ſic erũt & ſpecies.omnes ſpecies ſunt pfectæ & determinatæ ſubſtãtiæ primæ : quoniã in ipſis totũ primũ principium reſplẽdet cũ eorũ corruptibilitate & magnitudine ĩ modo finito & determinato.& vt tibi facias clarum ad hoc conceptũ: reſpice p beryllum/maximũ pariter & minimũ triangulũ/& erit obiectũ prĩcipiũ triangulorũ/puta vti ante de angulis ĩ ænigmate vidiſti.Sit a b linea/de cuius medio egrediat̃ c d linea mobilis:ita ꝙ ab d ſemp cõtinuet̃ linea ad b & ad a/quæ claudãt ſupficies quãtũcunq̧ varietur p motũ c d/dũ ſup c reuoluitur manifeſtũ eſt vnũ triangulũ nunq̃ fieri maximũ q̃diu eſt aliquis alius triangulus.Et ſic dum vnus debet fieri maximus:oportet ꝙ alius fiat minimus.& hoc nõ videt̃ anteq̃ c d iaceat ſup c b:& d a ſit b a/& ita ſit vna recta linea q̃ eſt principium angulorũ & triangulorũ.In hoc igitur principio qđ video p maximũ pariter & minimũ angulum/& cum hoc maximũ pariter & minimũ triangulũ/& eſt principium vnitrinum:video oẽs angulos pariter & triangulos in ipſo complicari/ita ꝙ quiſq̧ angulus qui eſt vnus & trinus/in ipſo eſt ipſum principium.& ita vnitrinũ principium ꝙ eſt vnũ pariter & trinum:in quolibet triangulo finito qui eſt vnus pariter & trinus reſplẽdet meliori modo quo triangulus infinitus vnus pariter & trinus in finito poteſt reſplendere. Et ſic vides quomodo ſpecies conſtituitur ex completa complicatione : quando ſcilicet reflectitur ſupra ſeipſam complete/finem principio connectendo. Sicut a b linea/ſuper c primo plicatur in angulum:deinde c b ſup d plicatur vt b redeat in a.p talẽ duplicẽ reflexionẽ oritur triangulus ſeu determinata ſpecies ĩcorruptibilis/cuius principium & finis coincidunt.

Species

CAP.XXXIIII.

Conſidera hoc ænigma vtiq̧ ſubtiliter manuducẽs ad conceptũ ſpecierum. triangulus ſiue paruus/ſiue magnus quo ad ſenſibilẽ quãtitatẽ ſeu ſupficiẽ eſt omni triangulo quo ad angulorũ trinitatẽ/& ſimul ipſorum angulorũ magnitudinẽ æqualis.Sic vides omnẽ ſpeciẽ:omni ſpeciei æqualẽ in magnitudine.q̃ vtiq̧ non poteſt eſſe quãtitas/cum illa recipiat magis & minus : ſed eſt ſimplex ſubſtãtialis magnitudo ante oẽm quãtitatẽ ſenſibilẽ.Quãdo igitur videtur triangulus in ſupficie:eſt videre ſpeciẽ in ſubiecto cuius eſt ſpecies.& ibi video ſubſtantiam quæ

facta est/quæ est hoc qđ erat esse huius scilicet qđ est triangulus orthogonius/qa est qđ erat esse trianguli orthogonii:totum hoc assequi per speciem quæ dat hoc esse. Et attēde quomodo non dat solū esse triangulare generale:sed esse triangulare orthogonicū aut oxygonicū siue amplygonicū/siue aliter diuersificatum ex illis. & ita species:est specificatio generis per differētiam. Specificatio:est nexus/q nectit differētiā generi. & ita totum esse rei:dat species. Vnde species quæ est alia & alia/non est alia a subiecto:sed ī se habet sua principia essentialia per quæ determinatur substantialiter/sicut figura suis continetur terminis/quēadmodum in harmonia aut numeris. Species enī harmoniæ:sunt variæ. Nā generalis harmonia:per varias differētias varie specificatur. & nexus ille quo differētia puta acutum cū graui nectitur q̄ est species:ī se habet proportionatā harmoniam ab omni alia specie distincte determinatā/per sua essentialia prīcipia. Species igitur est quasi quædā harmonica habitudo:quæ etsi sit vna/est tamē multis subiectis cōmunicabilis. Habitudo enī siue proportionabilitas:est īcorruptibilis. & dici potest species quæ non recipit magis neq; minus: & dat speciem siue pulchritudinem subiecto/sicut proportio ornat pulchra. Similitudo eteni rationis æternæ seu diuini conditoris intellectus:resplēdet in proportione harmonica/siue concordanti. & hoc experimur:quoniam proportio illa/delectabilis & grata est omni sensui dum sentitur.

CAP. XXXV.

ECce q̄ propinquum est ænigma qđ versať circa numeros:capiendo numeros pro proportione seu habitudine. quæ habitudo ī numeris fit sensibilis: sicut triangulus in superficie seu quātitate. Et quanto quātitas discreta est simplicior quantitate continua:tanto species melius ī ænigmate quantitatis discretæ videtur q̄ continuæ. Mathematica enī versatur circa intellectualē materiā:vt bene ait Aristoteles. Sed materia eius/magnitudo est:sine qua nihil cōcipit mathematicus. Simplicior autē est magnitudo discreta q̄ continua & spiritualior/atq; speciei quæ penitus simplex est/similior. Licet vtiq; speciei simplicitas quæ est quidditas/sit ante simplicitatē illius discretæ magnitudinis:ideo cōcipi nequit/cum oēm magnitudinē quæ concipi potest/præcedat. Omnis enī intellectualis conceptio:sine magnitudine fieri nequit. & subtilior accedit vsq; ad dictam magnitudinē discretā/ab omni quātitate discreta sensibili abstractam. Ideo substātia prima cuius simplicitas omnē modum accidētis/siue vt est in esse sensibili siue mathematico de sensibili abstracto/antecedit:non potest concipi per nostrum ītellectum/corpori seu quātitati quasi instrumento cum quo concipit/alligatum. Videt tamē ipsam supra omnem conceptū. Adhuc cōsidera quomodo ī certo colore plus delectamur/sic & ī voce seu cōcētu/& cæteris sensibilibus:ideo quia sentire est viuere aīæ sensitiuæ. & consistit nō in sentire hoc vel illud:sed ī omni sensibili simul. & ideo plus ī eo sensibili ī quo plus de obiecto appræhēdit:in quo scilicet sensibilia sunt in quadam harmonica vnione. Vt cum color ī se harmonice multos continet colores/& harmonicus cātus multas vocū differentias/ita de aliis sensibus:sic de ītelligibilibus/vbi in vno principio multæ vniuntur ītelligibilium differētiæ. Et hinc est q̄ ītelligere primum prīcipium ī quo omnis rerum ratio est:summa est vita intellectus/& delectatio imortalis. Sic species est quoddā totum vnius perfecti modi essendi diuinæ similitudinis: in se complicās omnes particulares contractiones/quæ in subiecto ad esse contrahitur. Videre igitur poteris per beryllum/principium modo sæpe dicto:& q̄ diuinæ sint omnes species ex substantiali seu pfecta æternæ rationis similitudine. ac quomodo in ipsis creator intellectus se manifestat. q̄q; ipsa species sit verbū seu intentio ipsius intellectus/

Aristoteles

Species – harmonia

Mathematik

Harmonie

intelligere primum principium

Species

sic se specifice ostendentis:quæ est quidditas omnis indiuidui. Et ideo hanc speciem summe colit omne indiuiduum:& ne perdat/omnem curam adhibet.& ipsam tene re:est ipsi dulcissimum & desideratissimum.

CAP.XXXVI.

Restat adhuc vnum:vt videamus/quomodo homo est mẽsura rerũ. Aristoteles dicit Protagorã in hoc nihil profundi dixisse.mihi tamẽ magna valde dixisse videtur.& primo considero/recte Aristotelẽ in pricipio metaphysicę dixisse:quomodo omnes hoĩes natura scire desiderant.& declarat hoc in sensu visus/quẽ homo nõ habet propter operari tãtum:sed diligimus ipsum propter cognoscere/quia multas nobis differẽtias manifestat.Si igitur sensum & rationẽ habet homo/non solum vt illis vtatur pro hac vita conseruãda/sed vt cognoscat:tunc sensibilia ipsum hominẽ pascere habẽt dupliciter/scilicet vt viuat & cognoscat. Est autẽ principalius cognoscere & nobilius:qa habet altiorẽ & incorruptibilẽ finẽ. Et quia superius præsuppositum est/diuinum ĩtellectum omnia creasse vt seipsum manifestet/sicut Paulus apostolus romanis scribẽs dicit/ĩ visibilibus mundi ĩuisibilẽ deũ cognosci:sunt igiť visibilia/vt ĩ ipsis cognoscať diuinus ĩtellectus oĩm artifex.Quanta igiť est virtus naturæ cognoscitiuæ ĩ hũanis sensibus/q de lumine rõnis eis cõiũcto pticipãt:tãta est sensibiliũ diuersitas. Sẽsibilia em̃ sunt sensuũ libri:ĩ qbus est itentio diuini ĩtellect⁹/ĩ sensibilib⁹ figuris descripta. & est ĩtẽtio:ipsi⁹ dei creatoris manifestatio.Si igiť dubitas de qcũq; re sẽsibili cur hoc sic vel sic sit/vel sic se habeat:est vna rñsio/qa sensitiuæ cognitioni se diuinus ĩtellectus manifestare voluit/vt sensitiue cognosceret.puta cur ĩ sensibili mũdo est tãta cõtrarietas:dices ideo qa opposita iuxta se posita magis elucescunt/& vna est vtriusq; sciẽtia.adeo pua est cognitio sensitiua: q; sine contrarietate/differẽtias non apprẽhẽderet.quare omnis sensus vult obiecta contraria:vt melius discernat.ideo quæ ad hoc requiruntur:sunt ĩ obiectis. Sic enĩ si pergis per tactum/gustum/olfactum/visum/& auditum:& attẽte consideras quã quisq; sensus habeat cognoscẽdi virtutẽ:tu reperies omnia obiecta ĩ mundo sensibili/ & ad seruitium cognoscitiuę ordinata.Sic contrarietas primarũ qualitatũ seruit tactiuę/colorum oculis/& ita de oĩbus.In oĩbus his adeo variis:admirabilis est ostẽsio diuini ĩtellectus.Postq̃ Anaxagoras vidit ĩtellectum esse pricipium & causam rerũ/ & ĩ motis dubiis alias causas q̃ intellectum assignaret:tam per Platonẽ in Phœdone/ q̃ etiam per Aristotelem ĩ metaphysica repræhẽditur/quasi voluerit q; ĩtellectus sit pricipium vniuersi & non singulorum.Miratus sum de ipsis pricipibus philosophorum/cum ipsi ĩ hoc viderẽt Anaxagoram repræhẽsibilẽ/& de pricipio secum cõcordarẽt:cur ipsi alias rationes ĩdagarunt/& ĩ eo ĩ quo Anaxagorã arguebant similiter errasse reperiunť.Sed hoc pfecto euenit eis ex malo psupposito: quoniã necessitatẽ/ primæ causæ ĩposuerũt.Vnde si ipsi ĩ oĩni ĩquisitione ad verã causam cõditiõis vniuersi quã pmisimus respexissent:vnã oĩm dubiorum verã reperissent solutionẽ.puta quid sibi vult cõditor qñ de spina tã pulchrã & odoriferã motu cœli & ĩstrumẽto naturæ educit sensibilẽ rosam:qd aliud respõderi potest/nisi q; admirãdus ille ĩtellect⁹ in hoc verbo suo ĩtẽdit se manifestare quãtæ est sapiẽtiæ & ratiõis/ & q̃ sunt diuitiæ gloriæ suæ/qñ tã facile tãtã pulchritudinẽ ita ornate pportionatã/ponit medio sensibilis puæ rei/ĩ sensu cognoscitiuo cũ motu lætitiæ & dulcissima harmonia oẽm naturam hoĩs exhilarescente/& adhuc clariori modo se ostẽdit ĩ vita vegetabili ipsa / a qua rosa pgrediť.adhuc clariori resplẽdẽtia ĩ vita ĩtellectiua:q̃ oĩa sensibilia lustrat. & q̃ gloriosus sit ille ĩperator:q per naturã tanq̃ legẽ oĩbus ĩperat.oĩa cõseruat ĩ specie ĩcorruptibili supra tẽpus & ĩ indiuiduis tẽporaliter.& quomodo oĩa hac lege na

Aristoteles Protagoras.

Paulus.

Anaxagoras. Plato. Aristoteles

der Grundfehler Platons u. Aristoteles: necessitatem primae causae imposuerunt

turæ oriuntur/mouētur/& ea operātur/quæ lex naturæ īperat.in qua lege: nō nisi intellectus ille viget vt oīm auctor.

CAP.XXXVII.

Aristoteles Idit Aristoteles idipm/scilicet semota sensitiua cognitiōe:eē & sensibilia se mota/qñ dixit ī metaphysica.si aīata nō eēnt:sensus nō esset/neq; sensibilia. & plura ibi de hoc.Recte igit dicebat Protagoras hoīem rerū mēsurā: q ex natura suæ sensitiuæ sciēs sensibilia esse ꝓpter ipsam/mēsurat sensibilia/vt sensibiliter diuini itellectus gloriā possit appræhēdere.Sic de itelligibilib⁹:ea ad cognitionē referēdo itellectiuā.& demū ex eodē cōtēplat naturā illā itellectiuam īmortalē:vt se diuinus itellectus ī sua īmortalitate eidē ostēdere possit.& ita euāgelica doctrina manifestior fit:q finē creationis ponit/vt videat deus deorū in sion ī maiestate gloriæ suæ quæ est ostēsio patris:ī quo est sufficientia oīs.Et ꝓmittit ille noster saluator per quē deus fecit & sæcula/ipm scilicet verbū dei:quomodo ī illa die se ostēdet/& ꝙ tūc illi viuēt vita æterna.Hæc enī ostēsio est cōcipienda:ac si qs vnico cōtuitu videret intellectū Euclidis/& ꝙ hæc visio esset appræhēsio eiusdē artis quā explicat Euclides ī suis elemētis.Sic itellect⁹ diuin⁹ est ars oīpotētis:p quā fecit & sæcula/& oēm vitā/& intelligētiā.Apphēdisse igit hāc artē qñ se nude ostēdet ī illa die/qñ nudus & purus apparuerit corā eo itellectus:est acqsiuisse dei filiationē & hæreditatē īmortalis regni.Intellectus enī si ī se habuerit artē q est creatiua vitæ & lætitiæ sempiternæ:vltimā est assecutus scientiā & fœlicitatē.

Protagoras.

CAP.XXXVIII.

Vomodo autē fiat cognitio p species pticulariū sensuū q generalē sentiendi virtutē specificāt & determināt/& quomodo hæc passio scilicet īpressionis specierū fit actio ī sensu/atq; quo modo ītelligētia est plena formis ītelligibilib⁹/licet sit vna simplex forma/cognoscis:si attēdis quo modo visus ī se cōplicat omniū visibiliū formas.& ꝙ ideo eas qñ sibi pñtant cognoscat ex sua natura/p formā suā in se oīm visibiliū formas cōplicātē.sic de itellectu cuius forma est simplicitas intelligibiliū formarū/quas ex ꝓpria natura cognoscit:qñ nudæ illi pñtantur.& ita sursum ad itelligētias ascēdēdo:q habēt simplicitatē formæ subtiliorē:& oīa vident etiā sine eo ꝙ eis ī phātasmate pñtētur.Et demū quomodo oīa ī primo itellectu ita sunt cognoscitiue: ꝙ cognitio dat esse cognitis/sicut oīm formarū causatiuū exemplar seipsum exemplificādo.& cur sensus nō attingit ītelligibilia/neq; itellectus ītelligētias/& se supiora:scilicet cū nulla cognitio possit ī simplicius se.cognoscere enī: mēsurare est.mēsura autē:est simplicior q mēsurabilia.sicut vnitas:mēsura numeri. Et quia hæc oīa cōplicite ī beryllo & ænigmate cōtinētur/& multi de hoc eleganter scripserunt:breuitatis causa non extēdo.Ego autē finē libello faciēs:dico cū Platone scientiā breuissimā esse quæ sine omni scriptura melius cōmunicaret/si essent petentes atq; dispositi.illos autē putat Plato dispositos:q tāta cupiunt auiditate imbui/ꝙ sibi potius moriendum esse putēt/q carēdum scientia.Deinde q a vitiis & deliciis abstinēt corporalibus:atq; īgenii habēt aptitudinem.Dico ego illa oīa sic esse:addēs/ꝙ cum hoc sit fidelis/atq; deo deuotus/a quo illuminari crebris & īportunis obtineat precibus.Dat enī sapientiā:firma fide quātum saluti sufficit/petētibus.His iste(qq minus bene digestus)libellus/dabit materiā cogitandi/secretioraq; inueniendi/& altiora attingēdi/& ī laudibus dei (ad quem aspirat omnis anima) semper perseuerandi:qui facit mirabilia solus/& est in æuum & super omne æuum/benedictus.

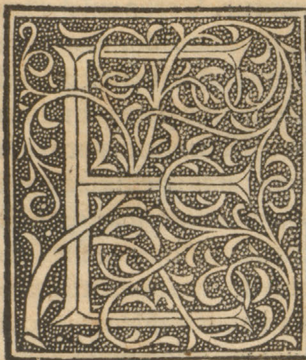
Plato.

LIBELLI DE BERYLLO SAPIENTISSIMI ET OPTIMI REVERENDISS.QVE PATRIS NICOLAI DE CVSA CARDINALIS.

FINIS.

Nicolai de Cusa Card. ad Reuerendum patrem dominum Gerardum Episcopum Solonensem de dato patris luminum liber incipit.

CAP.I.

T si iam ante P.T. nota sit ingenii mei obscuritas: tamen exquirere in eo lumen / faceta indagatione tentasti. Dum enim inter hærbarum collectionem in mentē veniret apostolica lectio / qua Iacobus apostolus omne datum optimū & omne donum perfectum de sursum esse a patre luminū insinuat: efflagitasti vt circa lectionis intellectum / meam conscriberem coniecturam. Scio pater id qđ a doctissimis theologis memoriæ traditum est / paternitatē tuā fixe tenere: me autē perparum scripturarum lectitasse. hinc recte erubescerem: si synceritatem mētis tuę ignorarē. Lege itaq;: accepta iterpretatione quæ sentio. Fuit (vt opinor) beatissimi apostoli intentio: nos facili via ad omne desideratum perducere. Omnis enī intellectualis spiritus: scire appetit. Nam intelligere: vita est intellectus. atq; hoc ipsum: est esse eius desideratum. non potest autem ad appræhensionē sapientiæ ascēdere ignorans: suo lumine. Qui enim indigens est: eo indiget quo caret. Oportet igitur vt indigens / se indigentem cognoscat: atq; vt ad eum a quo indigentia eius suppleri valeat / auide recurrat. Si enim sapientiam / indigens ab eo postulauerit cuius thesauri sunt plenitudo sapientiæ / & qui eos erogādo adauget / cuiusq; tenacitas est effusio largissima: non poterit sapientiam quæ seipsam quærentium mentibus īfundit / non attingere. Hoc est sapientissimi Salomonis altissimū documētum: qui dum sapientiam laudare niteretur / ipsam mentibus quærentium illabi ostendit. Postulare autem est intenta fide quærere: spe indubia adipiscendi. Qui enim ardenti cursu pergit ad ipsam quam ignorat: ei vt mater honorificata obuiabit. A quo autem peti debeat sapientia quæ est lumen semitis / & lucerna pedibus / ratio & vita animæ: apostolus omnem errorem excludere volens / ostendit dicēs. Omne datum optimum & omne donum perfectum: desursum est. Nam si omne id quod est / ī tantum se bonum esse æstimat / vt non aliud q̄ idipsum semper esse / meliori quidem modo quo hoc suæ naturæ patitur conditio exoptet: tunc omnis vis illa quæ se esse cognoscit ab optimo / optime se esse cognoscit. Cognoscit igitur esse suum / cuius nullam vellet vllo vnq̄ tempore corruptionem aut mutationem in aliud esse extra speciem propriam: sibi datum non quidem ab alio aliquo quod non est de sursum super omnia in altitudine omnis optimitatis. Nam non credit intellectus humanus naturā suam sibi potuisse dari ab aliquo: cuius bonitas non sit altissima de sursum super omne bonum. neq; quiesceret aliquod ens in data natura: si a diminuto & creato bono esset. sed quia ab optimo & maximo magistro quo nihil altius / sortitum est esse suum / omne id quod est: quiescit in specifica natura sua / vt in optima ab optimo. Datum igitur naturale qualecunq; ī omni eo quod est: est optimum iudicio omnium quæ sunt / & quæ in esse suo vti optimo quietantur. De sursum igitur est ab omnipotentia infinita: quæ habet artem atq; sapientiam talem / vt sit sufficientissima virtus formatiua omnium. Quoniam autem non omnis natura data gradum possibilis perfectionis speciei suæ actu attingit / sed quælibet īdiuidualis cōtractio speciei ab vltima pfectione actiuitatis potētiæ (præter q̄ ī vno domino nostro IHESV CHRISTO) abesse dinoscitur: tunc ītellectus / cuius potentia ambit omne qđ non est creator eius / ad

bonitas

quiescit in specifica natura

donum gratiae

hoc vt ad appræhensionem actuetur/opus habet dono gratiæ creantis. Rationalis enī creatura discretiuum ī se habet rationis lumē: sed est vt oculus nycticoracis debile multum/atq; multis vmbris obtenebratum ī hoc sensibili corpore. Actuatur igitur afflatione spiritus diuini verbi: & tenebræ eius illuminantur. Verbo enī doctoris illuminatur discipulus: quando vis ipsa rationalis discipuli/dono illuminatæ rationis magistri/se per verbalem spiritum ingerentis/ad actum passim educitur. Sed hæc omnis actuans illuminatio quæ donum est: desursum descēdit a patre omnium donorum/quæ dona sunt lumina seu theophaniæ. Salomon enī secundum naturam animæ: datum a deo optimum fuit consecutus. non tamen erat anima eius secundū hoc datum/melior anima hominis alterius: sed secūdum donum illuminationis est sortitus animā. cuius vis intellectualis: ad actualem appræhensionē super omnes iudæorum reges qui eum præcesserant/ascenderat. Hoc autem donum sapientiæ postulando: de sursum a patre luminum ī ipsum descendit. Videmus quidem virtutē seminis datam a patre luminum scilicet sole: non poni ī actum nisi donetur ab eodē. Non enim educitur de potentia seminis arbor: nisi sole donante. cuius etiam est datum: vt vis illa/semini īsit. Excludere itaq; apostolus errores voluit/tam eorum qui deum causam mali affirmarunt/q̄ eorum qui sua præsumptione se erexerunt/quasi aliquis homo ex se possit etiam peruenire ad appræhensionem sapientiæ sine dono gratiæ seu attractione patris: quale fuit peccatum præsumptuosissimum rationalis spiritus separati Luciferi/qui sua vi ascendere nisus est ad similitudinem altissimi. atq; rationalis incorporati spiritus parētum: qui fomēto sensibilis eius ligni/ad perfectionem scientiæ deorum peruenire sperabant. Nam hic docemur/neq; hanc actualitatem a nobis/neq; ab inferiori sensibili vegetatione aduenire posse: vt appræhendamus sapientiam quæ est lux viua/& gloriosa quies desiderii nostri spiritus/sed a patre atq; datore formarum/cuius solum est perficere. Aliorum etiam errores enervat: qui postposito patre luminum subsidia postularunt a Minerua/Apolline/Ioue/& cæteris diis. Quoniam cum omnium gentilium positio assereret non esse creatorem nisi vnum deum deorum interminum: ab ipso solo ostendit omne perfectiuum donum postulandum/non ab his diis/q̄uis ob suas virtutes deificatis. Nam eorum qui nihil a se habēt qđ non receperint ab omnium patre: non esset donandi facultas/cum nihil qđ suum sit habeant. Omne enī donum/cuiuscunq; ministerio participetur: patris est. cuius est omne qđ est: a quo descēdere necesse est. Postulant igitur omnes nostri intercessores qui possessionem sapientiæ adepti sunt: vt lumen donetur a patre luminum. non donant ipsi: sed ille tātum q est dator & donum. Hoc quidē videtur apostolus velle: q ad assiduam orationē cum fide firmissima absq; omni hæsitatione nos allicit/certitudine assequendi sperata. quoniam pater noster dat affluenter: & non improperat. Hæc sic dicta sint de apostoli sententia.

illuminatio

gratia

Heiden/Schöpfergott

CAP. II.

NVnc amplius admiramur mirabile lumen qđ latet in apostoli verbis/& vt idipsum qualitercunq; patescat: enucleare tētabo pro modulo/verborum proprietatē. Ait enī. Omne datum optimum: & omne donum perfectum/& reliqua. Videtur enī ex hoc omnis creatura: quodammodo deus esse. Solus enim deus: est maxime bonus seu optimus. Datum igitur optimum si est creatura/quoniam omnis creatura est bona valde: videtur deus datus esse. Nihil enī dare potest: qđ potentiæ suæ non subiicitur. Oportet enī: in potētia datoris id esse qđ datur. in

potētia autē boni:bonum est.sed optimum non est nisi vnum/simplex/ipartibile: qa optimum. Non potest igitur dare nisi seipsum. optimū est suiipsius diffusiuum / sed non partialiter: cum optimū non possit esse nisi optimum. est enī omne id qđ esse potest: quare suum esse est sua optimitas ac æternitas. cōmunicat igitur se īdiminute. Videtur igitur ꝙ idē ipsum sit deus & creatura: secundum modum datoris deus/secundū modū dati creatura. non erit igitur nisi vnū: qđ secundum modi diuersitatē varia sortitur noīa. Erit igitur idipsum æternū secundum modū datoris: & tēporale secundū modū dati. eritq; idipsum factor & factū. & ita de reliquis. Indubie hic dicēdi modus/pcisione caret: sed ītelligētiam veritatis īquiramus. Aiunt philosophi: formā esse/quæ dat esse rei. Hoc dictum: præcisione caret. nam non est res cui forma dat esse: cum nihil sit nisi per formā. Non est igitur res: a forma esse capiēs. esset enī: anteq̄ esset. sed forma dat esse rei: hoc est forma est ipsum esse ī omni re quæ est/vt esse datum rei/sit forma ipsa dans esse. Deus autē est absoluta essendi forma: & hoc est apostolicum documētum hoc loco. quoniā omne esse omniū: est datum a patre. forma autem: dat esse. Deus igitur est vniuersalis essendi forma: quia dat oībus esse. sed quia forma dat esse rei cuicunq; particulari / hoc est dictu / forma est ipsum rei esse: hinc deus q dat ipsum esse/recte dator formarum a plærisq; nominatur. Non est igitur deus forma terræ/aquæ/aeris/aut ætheris/aut alterius cuiuscunq;: sed formæ terræ/aut aeris forma absoluta. Non est igitur terra deus/aut aliquid aliud: sed terra est terra/& aer est aer/& æther æther/& homo homo/quodlibet per formā suam. Nā forma cuiuslibet/est descensus a forma vniuersali: vt forma terræ sit forma eius & non alterius/& ita de reliquis. Mirabili subtilitate hoc nobis apostolus exprimit p hoc qđ dicit/datum optimū descēdere: quasi diceret/dator formarum nō aliud a se ipso donat/sed donum suum est/optimū/atq; est ipsa sua optimitas absoluta atq; vniuersaliter maxima. sed non potest recipi vt datur: quia receptio dati fit descēsiue. Recipitur igitur īfinitum finite/ & vniuersale particulariter/& absolutum contracte. Talis autē receptio cū sit cadēs a veritate se cōmunicātis: ad similitudinē & imaginē vergit/vt non sit veritas datoris/sed similitudo. quare non potest in alio nisi aliter recipi. Facies enī tua æqualitatē superficialis dispositionis de se multiplicās/recipitur ī speculo varie: secundū ꝙ speculū qđ est receptio varium fuerit. ī vno qdē clarius: quia specularis receptio clarior. ī alio obscurius: sed ī nullo vnq̄ vti est facies ipsa. ī alio enī: aliter recipi necesse erit. Solum est speculū vnū sine macula/scilicet deus ipse: ī quo recipitur vti est. quia non est illud speculum aliud ab aliquo qđ est: sed est idipsum qđ est ī omni eo qđ est. qa est vniuersalis forma essendi. Varia paradigmata: nos ad huius iam dicti appræhēsionē adiuuant. Nam lumē est forma quædā vniuersalis omnis esse visibilis: scilicet omnis coloris. color enī: est contracta receptio lucis. & non permiscetur lux rebus: sed recipitur descēsiue secundum gradum aliquē descēsionis. terminatio lucis in perspicuo: est color/secundum vnum modum ruber/secundum alium cesius. & omne esse coloris datur per lucem descendētem: vt lux sit omne id qđ est ī omnibus coloribus. cuius natura est: seipsam puriter diffundere ex bonitate sua. & q̄uis seipsam puriter communicando donet: tamē ex varia receptione descensiua eius / varietas colorum exurgit. nec est color lux: sed est lux sic recepta contracte. & tali quadam similitudine: vt se habet forma lucis ad formam colorum: sic deus lux infinita vt forma vniuersalis essendi se habet ad formas creaturarum. sic forma substantialis Socratis est forma vna simplex / impartibilis/tota in toto/& qualibet parte: per quam Socrates/& omne qđ est Socratis. Q₂ enim manus

Videtur: Pantheism

cf. Apologia

lumen

Socratis est ipsius Socratis & non alterius: a forma habet Socratis. Sed quia manus ipsa recipit formam Socratis non in ea simplicitate & vniuersalitate qua est forma Socratis/sed ĩ descēsu particulari/scilicet vt mēbrum tale:nō est manus Socratis socrates/ita de cęteris mēbris. Aĩa nostra est vis discretiua vniuersalis ad discernēdũ: & est vna & simplex/tota ĩ toto/& ĩ oĩbus organis/vt omnis vis discretiua ĩ oculo sit data ab aĩa quæ seipsam visui donat:sed oculus non recipit animã nisi cũ descēsu/ qa nō recipit ipsam vt virtutē vniuersalē discretiuã. ꝑpter hoc nō discernit ĩter audibilia & gustabilia oculus:sed recipit contracte vim vniuersalem / vt visibilia discernat. non est oculus videns seu discernens anima: licet omne id qđ in ipso discernit/sit datum animæ. Ita de auditu. & cæteris. Forma substantialis vniuersaliter dat esse substantiale. hoc esse descensiue recipitur:scilicet quãtificatiue/qualificatiue/respectiue/actiue/passiue/situaliter/habitualiter/localiter/& temporaliter. Vnitas enim simplex nouē modis recipitur: vt sic denario omnia numerētur. Sed quia per quantitatem non pure substantialiter/sed descensiue & contractione tali recipitur: non est quantitas substantia/licet omne esse quantitatis sit datum a substãtia. vt omne id qđ est in quantitate non sit aliud a substantia:& quantitas sit substantiæ quãtitas. Et ita de cæteris accidētibus. Ex his se noster poterit iuuare ĩtellectus/& apostolicã lectionem subintrare aliquantulum: vt videre queat quomodo deus est vniuersalis essendi forma omnium formarum quã formæ specificæ in descensu non vniuersaliter & absolute vti ipsa est & se dat/recipiunt/sed contractione specifica. Angelinitas enim secundum descensum illum qui angelinitas dicitur: vniuersalem essendi formam recipit. Humanitas secundum illum descensum qui humanitas dicitur: vniuersalem essendi formam contrahit. Leoninitas secundum illum descensum: absolutam formã participat. Et quis sic deus sit omnia in omnibus: non est tamen humanitas deus. licet posset sano intellectu Hermetis trismegisti dictum admitti: deum omnium rerũ nominibus/& res omnes dei nomine nominari. sic ꝙ homo nominari posset deus humanatus/& hic mundus deus sensibilis: vt & Plato voluit. Et quoniam ipse est finis operis sui/qui propter semetipsum omnia operatus est: se dedit mundum sensibilem/ vt sensibilis mundus sit propter ipsum. vt receptio ipsius descensiua quæ in sensibilem gradum diuergit: bonitatē ipsius sensibiliter attingat/& luceat lux infinita sensibilibus sensibiliter/sic viuētibus vitaliter/rationalibus rationaliter/& intelligentibus intellectualiter. Et hæc sic de hoc dicta sint.

CAP. III.

AMplius aduerto q̃ caute apostolus exprimit omnem creaturam in datore æternam: atq; ipsam æternitatem esse. Omnipotentia enim datoris coincidit cum ipsa æternitate. semper enim omnipotens: potuit dare. Fuit igitur omne datum ĩ æternitate apud patrem: a quo dum recipitur descendit. Semper enĩ & æternaliter dator dedit: sed non recipiebatur nisi in descensu ab æternitate. descēsus autem talis: est contractio æternitatis in durationem/initium habentem. Hoc facile capitur: si consideratur quomodo ab æterna ratione descēdit pluralitas rerum. sed pluralitas: numerus est. & hoc ipsum est creatoris creare: qđ est rationis ratiocinari seu numerare. numerus vero descendens: principium habet/scilicet vnitatem. sed non habet finem: cum non sit dabilis numerus vltra quem alius dabilis non existat. numerus igitur/est æternitas principiata: & absoluta ratio/æternitas absoluta. Ratio enim: causa est. & absoluta ratio/se negat principiatam seu causatam: cum sit

causa absoluta. Descendit igitur creatura de æternitate: in qua semper fuit. Sed quia data æternitas/non fuit nisi contracte recepta: hinc æternitas sine principio/principiatiue recepta existit. Mundus igitur habet prīcipium: & in ipso æternitas est omne esse eius. Sed quia non est recepta æternitas nisi principiatiue in descensu mundi: tunc mundus non est æternitas absoluta/sed æternitas prīcipiatiue cōtracta. Aeternitas igitur mundi principiata est: & æternus mundus factus est. neq; est alius mundus qui apud patrem est æternus: & alius qui per descensum a patre est factus. sed idem ipse mundus sine principio/& principiatiue per descensum/in esse proprio suo receptus. qui & apud patrem non est transmutabilis: sed perpetua stabilitate atq; in summa claritate absq; omni vicissitudine obumbrationis/idem ipse quod & pater persistēs. sed (vt tu) in descensu a patre in esse proprio receptus: est transmutabilis/& in vicissitudine obumbrationis instabiliter fluctuans. quasi mundus sit deus trāsmutabilis in vicissitudine obumbrationis/& mundus intransmutabilis & absq; omni vicissitudine obumbrationis sit deus æternus. Hæ sunt intelligibiles locutiones absq; omnimoda præcisione: licet in modo communicandi intelligentiam quæ de deo & mundo concipitur/sint ad præcisionem accedentes. præcisius tamen loquitur de ineffabili deo: qui ipsum super omnem affirmationem & negationem/super omnem positionem & ablationem/super omnem oppositionem/transmutationem/& intransmutationem/inaccessibilem lucem ītelligentiæ inhabitare affirmat. & de hoc: alibi diffusius. Et quoniam sic loqui de deo ineffabili/est loqui loquela quæ est super omnē loquelam: & silentium/ibi simile est loqui. non est hæc loquela de hoc mundo/sed est regni æterni: hinc vt in hoc mundo intelligentias communicamus/tunc apostolus deo patri conuenire negat transmutationem & vicissitudinē obumbrationis. quia est æternum lumen: in quo non sunt tenebræ vllæ.

CAP. IIII.

NVnc restat vt ponderemus apostolicum dictum. vbi īquit deum/esse deum patrem luminum: non ait ipsum lumen esse/sed patrem luminum. nec dicit ipsum tenebras esse/quem patrem luminum affirmat: sed ipse est fons luminum. Nos ea quæ ad nostram notitiam pueniunt esse affirmamus: quæ vero nullo modo nobis apparent: ea esse non appræhendimus. Sunt igitur omnia: apparitiones/siue lumina quædam. sed quia vnus est pater & fons luminum: tunc omnia sunt apparitiones vnius dei. qui etsi sit vnus: non potest tamē nisi in varietate apparere. quomodo enī infinita virtus aliter q̄ in varietate apparere potest? Habet doctor intellectum adeptum/potentem/& practicum: non potest ille apparere nisi in varietate multarum rationum. Descēdunt igitur varia lumina rationalia syllogistica ab itellectu tali qui est pater luminum: vt sic se manifestet. est vnitas simplex: prīcipium numeri/maximæ & incompræhensibilis virtutis. cuius virtutis apparitio: non nisi in varietate numerorū depræhenditur. est punctum virtus īcompræhensibilis: quæ solum ī quātitatibus ab ipso simplicissimo pūcto descēdētib⁹ quasi luminibus variis notificatur. Est præsentialitas simplicissima virtus īcompræhēsibilis: quæ solum ī tēporali successione depræhendi potest. Omnia autē secundum numerum: in vnitate. omnia secundum quantitatē: in puncto. omnia secundum tēporalem successionē: in nūc præsentiæ. & oīa secundū omne id qđ sunt/fuerūt/aut erūt/aut esse possunt: ī īfinita virtute oīpotētiæ. Absolute enī deus noster: est īfinita virtus penit⁹ ī actu. q̄ dū ex natura bonitatis se vult manifestare: facit a se varia lumīa q̄ theophaniæ dicunt/

descendere. In quibus omnibus luminibus: notas facit diuitias luminis gloriæ suæ. Sed hæc generatio quæ sic voluntarie fit/non habēs causam nisi bonitatis eius: fit in verbo veritatis. Verbum veritatis/ars est absoluta: quæ lumen dici potest omnis rationis. In hoc lumine qđ est verbũ & filius primogenitus: est suprema apparitio patris. Omnes apparitiones descēdentes/pater luminum genuit: vt ĩ summa virtute & vnitionis fortitudine apparitionũ voluntarie/complicarētur oĩa apparētia alia lumina. quasi ĩ abstracta filiatione omnis filiatio/qualitercunq; explicabilis. & ĩ vniuersalissima arte: omne per artē quantũcunq; explicabile. & ĩ absoluta ratione seu discretione: omne lumē qualitercunq; discernēs/aut discernibile. Genuit autē nos ĩ verbo illo æternæ artis & apparitionis: vt dum lumē ostēsionis eius quod est verbum ĩfinitum ĩ descensu recipimus modo quo huiusmodi in descensu a nobis recipi potest/simus initium aliquod creaturæ eius. Receptio igitur ostensionis patris ĩ verbo: ĩ descensu præstat initium creaturæ. Per hoc enĩ sumus initium aliquod creaturæ eius: quia verbum veritatis ĩ quo nos genuit/nostro modo recipimus. Satis supra ostensum est: receptionē in descensu/facere vt æternale lumen atq; vniuersale fiat initium creaturæ particularis. vt sic oriatur creatura: habens primitiale aliquod initium in verbo veritatis. Sumus igitur nos genus dei: quia ipse nos genuit. sed ĩ vno filio qui est verbum veritatis/nos omnes genuit: ĩ quo nos fecit initium aliquod habere creaturæ suæ. sicut in humanitatis verbo seu ratione aut arte: omnes homines sic generati sunt/vt recipiant per generationem humanitatis/ꝙ sint initium aliquod essendi homines particulares. sic ĩ generatione vniuersalis veritatis: omne id qđ vere est/ita genitum est/vt sit initium aliquod creaturæ generantis. Vnde omnia quæcunq; sunt: in tantum sunt in quãtum vera sunt. Falsum enĩ: non est. quare in æterna generatione veritatis: ipsa æternaliter genita sunt. & vt sic/sunt ipsa æterna virtus veritatis: a qua/ipsa recipiunt dum apparent in successione temporali/ꝙ sint initium aliquod creaturæ generantis patris. vt arboris ramus quem nunc initium cepisse video in arbore: prioriter fuit in semine genitus/non ramus/sed semen. In veritate enĩ rationis seminis: fuit veritas rami. Veritas igiť seminis: est veritas rami. veritas igiť virtutis/initiũ capit essendi aliquid puta ramũ: q est quasi creatura seminis/ex cuius virtute ꝓdit. Veritas igiť rami quæ ĩ veritate seminis semper cũ semine fuit genita/nũc apparet ostēdēs sua apparitiōe virtutē seminis patris sui. Sic plane videmꝰ: quomodo filius ĩ diuinis/est ostensio vera patris/secundũ omnipotētiam absolutã/& lumen infinitum. sed omnis creatura/est ostensio participans ostensionem filii varie & contracte: & aliæ creaturæ obscurius/aliæ clarius ostendunt eum secundum varietatem theophaniarum/seu apparitionum dei.

CAP. V.

ADhuc vnum non omittēdum subiungam: de ipsis illuminationum donis. Nam dona ipsa varia sunt vnius diuini perficientis spiritus. Deus enĩ qui est ipse purissimus actus/& infinita perfectio: non accipitur in descensu vti est/sed potentialiter. Non enim capitur in descensu generationis perfectio hominis a patre/sed homo in potentia in semine patris: neq; arbor recipitur in fructu descendente ab ea/sed arbor in potentia in semine. Sicut igitur pater in verbo veritatis generat omnia: ita in spiritu procedente a patre & filio/perficiuntur cuncta. replet enĩ spiritus: hoc est ad perfectum deducit orbem terrarũ. & omnia etiam quæ vocis scientiam habent: omnia sunt in patre paternaliter/in filio omnia filialiter/in spiritusancto omnia perfectionaliter. In patre habent omnia essentiam/ĩ filio potentiam/

in spiritusancto operationē. Deus pater: est omnia in omnib⁹. deus filius: potest omnia in omnibus. deus spiritussanctus: operatur omnia ī omnibus. Ab esse autē & posse: procedit operari. Operatur autem spiritus perfectionem ipsius esse ī entibus / perfectionem vitæ in viuentibus / perfectionem notitiæ in intelligentibus. Hæc omnia operatur vnus spiritus / qui est deus benedictus: vt omnis creatura per perfectionem propinquius ascendat / quantum naturæ suæ patitur conditio / ad deificationem / hoc est ad quietis terminum. Quietatur autem esse vmbrosum & corporeum in vitali / vitale in intellectuali / intellectuale in veritate: quæ deus est. vt sic omnia entia corporea: per medium eorum quæ viuunt / & illa per intellectualia refluant ad principium. Intellectualia autem sunt: per quæ inferiora fluunt a deo & refluunt ad ipsum. Vnde est natura ipsa intellectualis secundum receptionem ī descensu varie graduata: sicut in numero ipse simplex numeralis descensus denario completur. Denarius autem descēsus: est initium compositi numeri / & finis simplicis. & est: altera vnitas. Decem igitur sunt gradus intellectualis naturæ: & primus abstractior atq; clarior / multum in actu appræhendendi deum / vltimus immersus vmbræ corporeæ qui & humanus dicitur / minime in actu / sed in virtuali potentia multum. Et quoniam intellectualis noster spiritus non attingit quietem nisi ītellectuali natura eum appræhendat / ad quem appræhendendum esse recepit intellectuale: tunc vt de virtute potentiæ suæ ad actum pergere queat / spiritus perficiens ipsi multa lumina præstat. omnia enim quæcunq; creata sunt: lumina quædam ei sunt ad actuandam virtutem intellectualem / vt ī lumine sic sibi donato / ad fontem luminum pergat. Videt homo varias creaturas esse: & ī ipsa varietate illuminatur / vt ad essentiale lumē creaturarum pergat. Nam dum videt aliam creaturā sine vitali motu esse / aliam viuere / atq; aliam ratiocinari: statim illuminatur / essentiam absolutam creaturarum non sic esse aut viuere aut ratiocinari. Si enim vita esset de essentia creaturæ: non viuens / creatura non esset. Si ratiocinari esset de essentia creaturæ / lapis aut arbor creatura non esset. Nihil igitur omnium quæ appræhenduntur in varietate creaturarum: de essentia esse intelligit. Cum igitur omnis creatura sit aliquid contracte: essentia omnium non est aliquid omnium / sed nihil omnium īcontracte. Sic vides veritatē formarum. essentia igitur nihil talium est. Aliquæ sunt creaturæ magnæ. Aliæ paruæ. aliæ superiores. aliæ inferiores. aliquæ fuerunt. aliquæ erunt. aliquæ hic / aliquæ alibi. & ita de omni nominabili varietate. Non est igitur essentia aut quanta / aut magna / aut parua / aut ī loco / aut supra / aut īfra / aut in tempore præterito / aut futuro. Et ita de reliquis. Vides res multas ī elemētatiuo genere / multas ī vegetatiuo / multasq; in sensitiuo genere conuenire: & tamē genera illa esse varia. non est igitur essentia: aliquid eorum. Multas quoq; vides species diuersas sub generibus: vt ī genere aīalitatis speciē humanā / leoninā / equinam / bouinam / asininā / & ita de cæteris. non est igitur essentia generis animalitatis aliqua species omnium / sed nulla species eorum. Vides homines varios: alium fuisse / alium fieri / alium iuuenem / alium senē / alium Alemannum / alium Gallum / alium masculum / alium fœmellā / alium magnum / alium paruum / alium cæcum / alium videntem / alium surdum / alium audiētem / alium album / alium nigrum / & ita de omnibus aliis: quia ī omnibus quæ sub consideratione cadere possunt / est varietas. non est igitur omne sensibile / visibile / tangibile / & sic de aliis de essentia hominis. Humanitas igitur: nihil eorum est / quæ in quocunq; homine possunt appræhendi. Sed humanitas est essentia simplicissima quæ genericam essentiā specifice recipit: ī qua sunt vt ī simplici virtute oīa illa / quæ ī varietate homi-

nũ indiuidualiter participãtur. Humanitas igit͛: pater luminũ hominũ variorũ est. & eadẽ essentia Platonis / ĩ humanitate est sup omnẽ sensibilẽ & tẽporalẽ habitudinẽ: & ĩ Platone ĩ habitudine sensibili & tẽporali. Et ita qdem de oĩbus. Vnde essentię sensibiliũ / sunt ĩsensibiliter ĩ speciebus / & essentiæ specificę absq; specificatione sunt ĩ generibus: & ipsæ essentiæ genericæ absq; generalitate sunt ĩ absoluta eẽntia / q̃ est deus benedictus. Sũt & alia lumina q̃ infundũtur per diuinã illuminationẽ q̃ ducũt ĩtellectualẽ potẽtiã ad pfectionẽ: sicut est lumẽ fidei per qđ illuminat͛ ĩtellectus / vt sup rationẽ ascẽdat ad appræhẽsionẽ veritatis. & quia ĩtellectus hoc lumĩe ducit͛ vt credat se posse attingere veritatẽ / quã tamẽ adiutorio rationis q̃ est quasi ĩstrumẽtum eius attingere nequit / & sic infirmitatẽ seu cæcitatẽ ob quã baculo ratiõis ĩnitebat͛ quodã conatu sibi diuinitus indito linquit / & per se incedere posse: ĩ verbo fidei fortificatus ducit͛ indubia spe assequẽdi promissum / ex stabili fide / qđ amoroso cursu festinãter appræhẽdit. Et hæc est illuminatio apostoli: q absq; hæsitatione credẽtẽ & postulantẽ sapientiam consecuturũ annunciat. Habet quidẽ virtus nostra ĩtellectualis / lucis diuitias ĩeffabiles ĩ potẽtia: quas nos habere cũ sint ĩ potẽtia ignoramus / quousq; per lumen ĩtellectuale ĩ actu existẽs nobis pandãtur / & modus eliciendi ĩ actũ / ostẽdatur. Sicut ĩ agello pauperis sunt diuitiæ multæ ĩ potẽtia: quas si sciuerit ibi eẽ / & modo debito quæsiuerit / reperiet. Nam ibi est lana / & panis / & vinũ / & carnes / & lac / & mel / & cætera quæ optat: & nõ videt oculo / sed ipsa ratio illi lumen reuelationis præbet / vt sciat illa ibi esse. & quomodo per ouiculã lanã / per buculã quoq; lac / per vitẽ vinũ / per frumẽtum autẽ panẽ eliciat. Et varii experti agricolæ: ei lumen doctrinæ ad bene excolẽdũ agrum / manifestant. In quorũ lumine pergit fide: & sic cõsequitur fructũ vitæ sensibilis. Tali quoq; similitudine: ĩ potẽtia ĩtellectualis agri sunt omnia illa quæ vitã præstant ĩtellectualẽ / dũmodo recte colatur / & virtutes eius debitis exercitationibus & modis exprimãtur. & pro eius cultura variæ nobis illuminationes traditæ reperiuntur per eos: q huic ĩtellectuali culturæ valde diligẽter inuigilarũt. Sicuti viri virtutibus dediti / q vmbras mundi huius linquẽtes & mentali luci ĩcumbentes: per quos dator luminum nobis reuelauit thesaurum absconditum / & modũ custodiendi agrum & leges & p̃cepta: atq; extirpãdi hærbas noxias nõ facientes fructum vitæ / sed ĩpedientes & mortificantes fœcunditatẽ / & excolendi atq; plantandi arborẽ vitæ ĩ ipso / & Philosophi / Moyses / prophetæ / & viri apostolici. Sed verbũ omnium illorũ / lumẽ est receptum ĩ descẽsu verbi absoluti: & nõ fuit ipsum verbum qđ est ipsum lumen ĩfinitum patris / quousq; verbũ ipsum absq; cõtractione se sensibiliter ĩ domino nostro IHESV CHRISTO ostẽderet. In hoc enĩ verbo veritatis: geniti sumus filii lucis. qm̃ diuitias gloriæ regni æterni ĩ nobis ac ĩtra nos esse reuelauit: & ĩtellectualẽ ĩmortalitatẽ assequi docuit per mortificationẽ mundi sensibilis / & seipsum nobis manifestũ fecit. vt ĩ suo lumine q verbum caro factũ est: paternũ lumen vitæ nostræ appræhẽdamus. quoniã ipse paternũ lumen illuminãs omnẽ hominem / & adiplens lumine suo id qđ nobis deest: ad assequẽdum quietis vitam delectabilissimam ĩ ipso & per ipsum / qui est in sæcula benedictus. Amen.

Deo gratias.

LIBRI DE DATO PATRIS LVMINVM REVERENDISS. ET SAPIENTISS. P. NICOLAI DE CVSA CARDINALIS SANCTI PETRI AD VINCVLA.

FINIS.

Libellus Reuerēdiss. patris domini NICOLAI de Cusa presbyteri
CARDINALIS. ti. sancti Petri ad vincula / de quærendo deum:
Anno domini millesimo quadringentesimo quadragesimoquinto
Moguntię cōpilatus / incipit feliciter.

Esiderio tuo ꝓ virili satisfacturus frater in CHRISTO
merito venerāde: nunc id quod vulgo in epiphaniis ni=
sus sum explanare circa nominis dei rationem / breuiter
clare ī scriptis repetere attētabo. vt meditatio vtriusq;
nostrū incitetur: & intellectuali ascēsu sensim de luce in
lucē transformetur interior homo / quousq; in agnitio=
nem clarā ꝑ lumē gloriæ intret in gaudiū domini sui.
Primo quidē frater optime: bene attēdisti Paulū qui ad
tertium vsq; cælum ad arcanorum cōspectionē se raptū
fatetur: dū his viris qui athenis tunc in nominatissimo
studio philosophiæ vacabāt veritatē prædicaret ī ario=
pago / in themate præmisisse deum ignotum cui aram gentiles ipsi consecrauerāt /
velle ipsis euangelizare. & dum ad huius rei explicationē pergeret: præmisit / quo=
modo deus in vno homine omnes creasset. & definitū tempus in hoc mundo indul=
sisset / vt deū quærerent: si forte ipm possent attractare & inuenire. adiiciens q̄uis
non longe absit a quoq̄: quoniā in ipso sumus / viuimus / & mouemur. deinde redar=
guens idololatriam subiungit: in cogitatione hominis nihil simile esse posse. Admi=
ror ego quoties actus apostolorū lego: hunc ꝓcessum. Voluit enim patefecere Pau=
lus / philosophis ignotū deum: quē postea nullo intellectu humano cōcipi posse affir
mat. In hoc igitur patefit deus: quia scitur / omnem intellectum ad ipsius figuratio=
nem & conceptū minorem. Sed ipsum nominat deū seu theon græce. Si igitur ho=
mo ad hoc ingressus est hunc mundū vt deum quærat / & inuento adhæreat / & ad=
hærendo quiescat / & cū quærere ipsum non possit homo / & attractare in hoc mun=
do sensibili & corporali / cū deus potius spiritus sit q̃ corpus / & non possit in abstra=
ctione intellectuali attingi / cum nihil simile deo cōcipere queat vt ait: quomodo igi
tur quæri potest vt inueniat? Certe nisi hic mūdus seruiret quærenti: in vanū mis=
sus esset homo ad mundum ob finem quærendi ipsum. Oportet igitur hunc mun=
dum præstare adminiculum quærenti / & oportet scire quærentem ꝙ nec in mun=
do nec in omni eo quod homo concipit est quicq̃ simile ei. Nunc videamus: an no=
bis nomen theos seu deus adminiculum præstet ad ista. Non est enim nomen ipsum
theos nomē dei: qui excellit omnem conceptum. id enim quod concipi nequit: inef=
fabile remanet. Effari enim: est conceptum intrinsecum ad extra fari vocalibus aut
aliis figuralibus signis. cuius igitur similitudo non concipitur: nomen ignoratur.
Non est igitur theos nomen dei: nisi vt quæritur ab homine in hoc mundo. Quæ=
rens igitur deum attente consideret: quomodo in hoc nomine theos via quædam
quærendi complicetur / in qua deus inuenitur vt possit attractari. Theos dicitur a
theoro siue theo qđ est video & curro. currere igit̃ debet quærēs ꝑ visum: vt ad om
nia videntem theon pertingere possit. gerit igitur similitudinem viæ: per quā quę=
rens incedere debet. Oportet igitur vt naturam sensibilis visionis ante oculum vi=
sionis intellectualis dilatemus: & scalam ascensus ex ea fabricemus. Visio nostra: ex
quodam spiritu lucido & claro de summitate cerebri in organum oculi descēdente

Raptus Pauli

mundus servit quaerenti

Θεος a θεωρω sive θεω

& obiecto colorato in ipsum/species similitudinis eius multiplicante/concurrēte lu ce extrinseca generat. In regiōe igit visibiliū: nō nisi color reperit. Visus autē de regione visibiliū nō est: sed supra oīa visibilia cōstitut⁹. Nō habet igit visus colorem: quia nō est de regiōe colorū. & vt possit videre oēm colorē: non est cōtractus ad aliquē. & vt iudiciū suū sit verū & liberū: nō pl⁹ habet de vno colore q̄ de alio. & vt potentia sua sit ad oēs colores: per nullū colorē est restrictus. īpermixtus enī est visus p colores: vt vera sit visio ei⁹. experimēto autē cōprobam⁹: per mediū coloratū vt vitrū/aut lapidē trāsparentē/aut aliud/visum decipi. Adeo igit visus est purus absq̧ omni macula visibiliū: q̧ oīa visibilia in ei⁹ cōparatiōe tenebræ quædā sunt/& corporalis quodāmodo crassitudo ī cōparatiōe ad spiritū visionis. Sed dū visibiliū mūdum intuemur p intellectū & quærim⁹ an notitia visus ī eo reperiat: oīs ille coloris mūdus visum ignorabit/cū nihil nō coloratū attingat. Et si dixerim⁹ visum esse & nō esse coloratū: dū de hoc mūdus visibiliū figurā similitudinis facere voluerit/nō reperiet ī omni cōceptu suo simile visui/cū suus cōceptus sine colore esse nō possit. & cū infra ambitū regionis suæ ipm non reperiat/neq̧ simile & cōfigurabile ei: non potest attingere ipm/immo nec potest attingere visum esse aliquid/cū extra colorē nō attingat aliquid/sed iudicet omne nō coloratū nō esse aliquid. Nullū igit nomen omniū nominū quæ nominari possunt in ea regione: visui cōuenit. nec enī albedinis nomē/nec nigredinis/nec omniū mixtorū colorū: quoniā nec albedinis & nō albedinis copulatiue/nec nigredinis & nō nigredinis copulatiue. siue igit oīa nomina regionis singulariter notet disiūctiue/siue contrariorū colorū nomina copulatiue/siue omniū nominū nominabiliū copulationē respiciat: nihil attingit de noīe & essentia visus. Q̄ si dixerit quis/cū color nō sit discretus & cognit⁹ a se sed a causa altiori/scilicet a visu/& rogauerit oīa visibilia an hoc etiā verū sit/& quomodo cōcipiāt causam illā: respōdebūt præpositū illū qui dedit eis hoc nomē/vti est visus/eē quid optimū atq̧ pulcherrimū/secūdū omne id qđ cōcipi potest. Et etiā dū ad conceptū se parāt illi⁹ optimi atq̧ pulcherrimi/ad colorē redeunt: sine quo cōceptū fabricare nequeūt. Quapropter dicūt ipm pulchriorē esse q̄ colorē albū etiā quecūq̧. quia nō sit color albus in aliqua regiōe coloris adeo pulcher: quin possit esse pulchrior/atq̧ adeo lucidus & resplēdēs/quin etiā possit esse lucidior & splēdidior. Vnde visibilia oīa nō assererēt regē suū/aliquē colorē regionis qui actu est inter visibilia regiōis: sed dicerēt ipm esse vltimū potētiæ pulchritudinis/lucidissimi/clarissimi/atq̧ pfectissimi coloris. Talia frater atq̧ etiā plura alia similia: verissima atq̧ certissima cōspicis. Ascēde igit de visu ad auditū per cōsimilē habitudinē: & etiā ad gustū/odoratū/atq̧ tactū. Deinde ad sensum cōmunē/qui est positus sup oēm sensum: sicut auditus positus est sup audibilia/gustus sup gustibilia/olfactus sup odorabilia/tactus sup tāgibilia. Deinde vero altius ad intellectū perge qui est sup oīa ītelligibilia: quæ etiā sunt sup oīa rationabilia. Rationabilia autē per intellectū appræhēdunt: sed nō reperit in regiōe rationabiliū intellectus/cū intellectus sit vt oculus/& rationabilia vt colores. Et si vis extēdere te in tua cōsideratiōe/vt bene appræhendas quomodo intellect⁹ est vt visus liber. f. iudex verus & simplex omniū rationū/in quo nō est pmixtio specierū rationū/vt sit clarū iudiciū intuitiuū rationū in varietate regionis rationū. Iudicat enī intellectus hāc rationē necessariā/hanc possibilē/hanc cōtingētem/hāc īpossibilē/hāc demonstratiuā/hanc sophisticam & apparētē/hāc topicā/& ita de reliquis: vt visus iudicat hunc colorē albū/hunc nō albū sed nigrū/hunc plus albū q̄ nigrū/& ita de cæteris. & nō attingit in omni regiōe rationū: intellect⁹. sed

dum ipm suũ regẽ/præpositũ/& iudicẽ voluerit figurare:mũdus seu vniuersitas rationũ/ipsum terminũ seu vltimitatẽ pfectionis dicit esse.Sed intellectuales naturæ: pariformiter non possunt negare regem sibi præponi. & vti visibiles naturæ suum regem sibi præpositum asserunt vltimitatẽ oĩs visibilis pfectionis: sic intellectuales naturæ quæ sunt naturæ veri/affirmãt regẽ suũ esse vltimitatẽ oĩs pfectionis intuitiuæ omniũ/& hũc nominãt theon seu deũ:quasi speculationẽ seu intuitionẽ ipsam/in suo cõplemẽto pfectionis oĩa vidẽdi.nihil tamẽ tota in regione intellectualiũ virtutũ reperitur:cui similis sit rex ipse.neq3 cadit in omni regiõe ĩtellectuali cõceptus similitudinis eius:sed est supra omne qđ cõcipit & intelligit. cuius nomẽ nõ est ĩtelligibile:licet sit nomẽ oĩa intelligibilia nominãs & discernẽs. & eius natura/est ĩtellectualẽ omnẽ sapientiã per ĩfinitũ altitudine/simplicitate/virtute/potẽtia/pulchritudine/& bonitate antecedẽs:cũ omne intellectualẽ naturã inhabitãs/sit eius cõparatione vmbra/& vacuitas potẽtiæ/crassities/& paruitas sapiẽtiæ/ & sic de infinitis similib⁹ modis.Poteris itaq3 currere in hac via: per quã inuenitur deus sup oẽm visum/auditũ/gustũ/tactũ/odoratũ/affatũ/sensum/rationẽ/& ĩtellectũ. Inuenitur quidẽ nullũ horũ:sed sup oĩa ipm deũ deorũ esse/& regẽ regũ omniũ.Rex enim mũdi intellectualis: est rex regũ/& dominus dominãtiũ in vniuerso. nã est rex intellectualis naturæ:quæ est regnũ habẽs in rationali.quæ quidẽ rationalis:regnat ĩ sensuali.& sensualis:ĩ mũdo sensibiliũ.cui reges præsunt: visus/audit⁹/gustus/tactus/odoratus.Oẽs isti reges:sunt discernẽtes/speculãtes/seu theorizãtes vsq3 ad regẽ regum/& dominũ dominãtiũ/ qui est ipsa speculatio/& ipse theos seu deus in sua potestate oẽs reges habẽs/a quo habent oẽs reges id qđ habẽt/ potentatũ/pulchritudinem/entitatẽ/amœnitatẽ/lęticiam/vitã/& omne bonũ. Vnde in regno summi atq3 maximi regis/oĩs decor visibiliũ formarũ/varietas colorũ/ꝓportio grata/resplendẽtia carbũcularis/graminea viriditas/fulgor auri/& quicquid visum delectat/ & in quo visus quasi in thesauro regni sui quiescẽdo delectatur : in curia magni regis pro nihilo habẽtur/cũ sint de infimis strammẽtis curiæ.sic quidẽ vocũ omniũ cõcordans resonãtia/atq3 dulcis illa harmonia in regno auditus omniũ instrumẽtorum inenarrabilis varietas/melodiæ illę aureorũ organorũ/sirenici/philomeniciq3 cantus/& aliæ oẽs exqsitæ diuitiæ regis regni audit⁹:fœces quædã sunt/pauimẽto adhærẽtes in curia maximi atq3 optimi regis regũ.Sic quidẽ omne dulce & stipticum & gustui gratũ/tantorũ paradisiacorũ pomorũ/& fructuũ sapidissimorũ/& vuarũ engaddi/vini cyprici/mellis attici/frumẽti & olei/& omne qđ India/& cunctus hic mũdus/nemora & aquæ refectioni præstãt/& gustui offerũt:parui momẽti sunt in aula illius potẽtissimi prĩcipis orbis. Neq3 odores vnguentorũ/thuris & myrrhæ/musci/& omne redolẽs regnũ odoratus inhabitãs: preciosi aliquid habet in ipo magno regis altissimi palatio. minus adhuc omne id qđ lęuitate sua tactũ delectat. regis enim tactus:latũ videtur atq3 p orbẽ extẽsum regnũ.sed vix aliquod pũctũ quidem pene insensibile est respectu regni prĩcipãtis vniuerso.magnus videt̃ rex ipse/qui his iã dictis regibus imperat/& cuius ipsi vasalli sunt:qui est sensus cõmunis/in potẽtatu suo omnẽ iã dictorũ cõplicans potestatẽ. sed seruus emptitius & infimus quidã minister/in regno regis oĩa vidẽtis/& cõtinẽtis. Per incõparabilẽ altitudinẽ intellectualis natura regnũ supra oĩa iã dicta sortita est:a cuius virtute depẽdẽt regna oĩa prænominata/& prænarrata/& quibus dominãter præest. sed intellectualis naturæ reges de familia sunt maximi ducis/& gaudẽt ascribi militiæ eius: neq3 aliud optãt q̃ posse adipisci gradũ quẽcũq3 ĩ aula dominatoris/in quo possint intui-

tione ĩtellectuali refici/ab eo qui theos dicit. & oĩa quæ in vniuersis prænarratis re
gnis sunt nihili curãt:sicut & nihil sunt in cõparatione boni qđ cognoscũt in prin=
cipe suo.in quo oĩa sunt in cõplemẽto & in se/ diuine/& super q̃optime:quæ in aliis
regibus nõ solũ impfecte & extra se/& in vmbra seu imagine/sed distãtia incõpara=
bili & ĩproportionabili cõtracta reperiunt. Color igit qui in visibili regno p visum
sentit:nõ videt/sed tãtũ est visibilis.nõ habet vitã/& motũ vitalẽ/neq; pfectionẽ ha
bet scilicet stirpeæ vegetatiõis/aut subsistẽtis formæ:sed sensus qui sunt ĩ regno sen
sus cõmunis vti sunt sensus particulares/habẽt naturã intra se sensibilis mũdi for=
mã cõplicãdi in vitalitate & cognitione sensibilis spirit⁹.Nõ est igit minus ĩ regno
sensuũ q̃ in regno sensibiliũ:sed id omne qđ est in regno sensibiliũ explicate/est vigo
rosiori modo cõplicite & vitaliter atq; pfectiori modo ĩ regno sensuũ.Quiescit enĩ
sensibiliũ regnũ ĩ ipsis.Sic ea quæ de regno sensus sunt:multo clariori atq; pfectiori
modo sunt in regno/vbi sunt intellectualiter. Color enĩ/in esse ĩtellectuali regni in=
tellectualis incorruptibilẽ naturã habẽs: differt pfectione a colore sensibilis mundi
sicut ppetuũ a corruptibili/& vita intellectualis a morte/& lux ab vmbra. Sed in re
gno cũctipotẽtis vbi regnũ est rex/vbi oĩa quæ in oĩbus regnis rex ipe/vbi color nõ
est color sensibilis aut ĩtellectualis sed diuinalis/immo deus ipse/vbi oĩa motu & vi=
ta carẽtia in sensibili mundo/& oĩa vitã vegetatiuã/sensitiuã/rationalẽ aut intelle=
ctualẽ habẽtia sunt ipa diuina vita quæ est ipa ĩmortalitas/quã sol⁹ inhabitat deus/
& in ipso oĩa ipse: ibi est lætitia omniũ gaudiorũ quæ oculis/auribus/gustu/tactu/
odoratu/sensu/vita/motu/ratione/& intelligẽtia hauriunt/lætitia infinita/diuina
& inexpressibilis/& quies oĩs lætitiæ & delectationis.quia ipse est theos deus:specu=
latio/& cursus qui oĩa videt/in oĩbus est/per oĩa discurrit. ad ipsum oĩa respiciunt:
vt ad regẽ. ad iussum eius oĩa mouẽtur & discurrunt. & oĩs cursus ad finẽ quietis:
est ad ipm.Igitur omne/theos: qui est prĩcipiũ effluxus/mediũ in quo mouemur/&
finis refluxus.Hac igit via frater mi/stude diligẽtissima speculatione quærere deũ:
quoniã nõ potest nõ reperiri si recte quærit qui vbiq; est.& tunc recte quærit secun
dũ nomẽ suũ in finẽ: vt secundũ nomẽ eius sit & laus eius vsq; ad fines potẽtiæ ter=
reæ naturæ nostræ. Sed iã amplius ad secundã quæstionis particulã nos cõuerten=
tes: videamus quonã modo ducemur ad scalarẽ ascẽsum theoriæ dictæ/cũ ad igno
tum penitus/nõ moueamur.& vt idipsum inquiramus:ad visum respiciamus.Pri=
mo quidẽ ad hoc vt visus depræhẽdat visibile discrete: lumẽ duplex cõcurrit.nam
nõ est spirit⁹ visiõis qui nomẽ imposuit colorib⁹/sed spiritus patris eius qui ĩ eo est.
Spiritus enĩ qui p opticas venas in oculũ a cerebro descẽdit/offendit obuiatione spe
ciei obiecti:& cõfusa sensatio exoritur.Admirat virtus aĩalis de sensatiõe:& intẽdit
vt discernat.non igit discernit spiritus qui in oculo est:sed in ipso/spirit⁹ altior ope
ratur discretionẽ.Hoc quidẽ in nobis quotidiano experimẽto:verũ experimur.Præ
tereuntes enĩ quorũ species in oculũ multiplicatæ sunt: sæpe nõ depræhẽdimus/dũ
attẽti ad alia/nõ aduertim⁹.& pluribus loquẽtibus nobis:illũ tantũ intelligim⁹/vbi
nostra est attẽtio.Hoc quidẽ nobis id verũ ostendit: quoniã lumine altiori ipsius sci
licet rationis spiritus qui ĩ sensu est/attingit actiuitatis suæ operationẽ.Cũ igit ocu
lus dicit hoc esse rubrum/hoc esse cesium:nõ loquit oculus/sed in ipso loquit spiri=
tus patris sui/hic scilicet spirit⁹ aĩalis cuius est hic ocul⁹. neq; adhuc ppterea color
visibilis est:etiã si assistit attẽtio/videre volẽtis.oportet enim: q; alio lumine ipm vi
sibile illuminãtis/visibile fiat.In vmbra enĩ & tenebris:visibile nõ habet aptitudinẽ
vt videat.adaptatio eius fit p lumẽ:qđ ipm illuminat.Sicut igit visibile nõ est aptũ

vt videatur nisi ī lumine/quoniā per se nō potest se ingerere in oculū: hinc opus habet vt illumineť/quoniā lumē illius est naturæ/ꝙ p se ingeriť in oculū. Tunc igiť visibile se ingerere potest in oculū/quādo est in lumine:cuius vis est seipm̄ ingerendi. Color aūt ī lumine/nō est vt ī alio:sed vt ī pricipio suo. quoniā nō est color nisi terminus lucis in diaphano vt in iride experimur. secūdū enim ꝙ radius solis in nube aquosa aliter & aliter terminať:alius & alius generať color. Vnde manifestū est colorē in suo pricipio scilicet ī luce/eē visibilē:quoniā lux extrīseca & spirit⁹ visiuus in claritate cōmunicant. Hinc lux illa quæ illuminat visibile ad cōparem lucē:se ingerit/& adducit coloris speciem visui obiectā. Ex his frater para tibi cursum quærendi:quomodo ignot⁹ deus pstat omne id p qđ ad ipsum mouemur. nā etsi iā clare tibi cōstet spiritū aīalis in spiritu oculi discernere/ & lumē facere visibile aptū vt videať:nō tamē visus/vel spiritū ipm̄ vel lumen depræhēdit. Lumē enī illud nō est de regione colorū cū non sit coloratū. In omni igiť regione vbi ocul⁹ pricipať: nō reperitur. ignotū est igiť lumen illud oculo: & tamē est delectabile visui. Sicut igiť ratio discretiua est quæ in oculo discernit visibilia: ita intellectualis spirit⁹ est/qui in ratione intelligit/& diuinus spirit⁹ est/qui illuminat intellectū. Lumē autē discretiuū aīale in oculo/aure/lingua/naribus/& neruo in quo tactus viget: est lumē vnū varie receptū in variis organis/vt secūdū varietatē organorū varie discernat ea quæ sunt sensibilis mūdi. & lumē ipm̄ est pricipiū/mediū/& finis sensuū:quoniā nō sunt sensus nisi ad finē discretiōis sensibiliū. neq₃ sunt ab alio q̄ ab illo spiritu:neq₃ in alio moueňť. in ipso etiā viuūt sensus oēs. vita enī visus est videre/& auris vita est audire: & quāto hæc vita est pfectior/tāto est discretior. visus enī qui pfectius discernit visibile:pfectior est. ita de auditu. vita igiť & pfectio/lætitia & quies/& qcqd desiderant oēs sensus:in spiritu discretiuo est/& ab illo habēt omne id qđ habēt. & dū inficiuntur organa & deficit in ipsis vita ī actiuitate: nō deficit in spiritu discretiuo/a quo illā vitā sublata macula aut infirmitate recipiūt. Pari quidē modo de intellectu idipsum cōcipe qui lumē est ratiōis discretiuę: & ab illo te eleua in deū qui lumē est intellectus. Et dū sic curris per id qđ in visu cōpertū est:cōperies quomodo deus noster ī sæcula benedict⁹/ita est omne id qđ est ī quolibet qđ est/sicut lumē discretiuū in sensib⁹/& intellectuale ī rationibus/ac ꝙ ipē est a quo creatura habet id qđ est/& vitā/& motū. & in lumine ipsius est oīs cognitio nostra: vt nos nō simus illi qui cognoscimus/sed potius ipē in nobis. Et cū ad cognitionē ipsius ascēdim⁹ q̄uis ipse sit ignotus nobis: non nisi in lumine ei⁹ qđ se ingerit in spiritū nostrū mouemur vt in lumine suo ad ipsum pgamus. Sicut igiť ab ipso depēdet esse:ita & cognosci. quēadmodū a luce corporea depēdet esse coloris:ita & ab ipsa luce depēdet cognitio coloris/vt pmisimus. Aduertēdū igiť quoniā mirabilis deus ī operib⁹ suis: creauit lucē quæ simplicitate sua excellit cætera corporalia/vt sit mediū inter spiritualē naturā & corporalē. p quā corporalis hic mūdus:tanq̄ per suū simplex ascēdat in spiritualē mūdū. defert enī figuras in visum:vt sic ad rationē & intellectū forma sensibilis mūdi ascēdat/& p intellectū/in deo finē attingat. ita quidē & ī esse pdiit mūdus ipse:vt corporalis hic mūdus participatiōe lucis hoc sit qđ est. & tāto res corporales ī genere corporeo pfectiores censeanť:quāto plus lucis participāt. vt gradatim in elementis experimur. sic quidē creatura quæ spiritum vitæ habet:tanto est pfectior/quāto plus luminis vitæ participat. Sic creatura vitæ intellectualis tanto pfectior/quāto plus intellectualis luminis vitæ participat. Deus autē est imparticipabilis & infinita lux lucens in oībus:vti lux discretiua in sensibus. Varia autē/imparticipabilis &

impermiſcibilis lucis terminatio: variã oſtẽdit creaturã. vti lucis corporalis termi natio varia in diaphano: variũ oſtẽdit colorẽ / licet ĩpermiſcibilis remaneat lux ipſa. Ex his frater nõ ambigo / clare te ꝑgere poſſe vt appræhẽdas: ꝙ ſicut color nõ eſt vi ſibilis niſi medio luminis. hoc eſt quidẽ dicere / ꝙ ſicut color nõ poteſt aſcendere ad quietẽ & ad finẽ ſuũ / niſi ĩ lumine prĩcipii ſui: ita quidẽ noſtra natura intellectualis nõ poteſt ad fœlicitatẽ quietis attingere / niſi in lumine prĩcipii ſui intellectualis. & ſicut viſus nõ diſcernit / ſed in eo diſcernit ſpirit⁹ diſcretiuus: ita in noſtro ĩtellectu illuminato diuino lumine prĩcipii ſui pro aptitudine vt intrare poſſit / nõ nos ĩtelli gemus aut vita intellectuali viuem⁹ per nos / ſed in nobis viuet deus vita infinita. & hæc eſt illa felicitas æterna: vbi in vnitate ſtrictiſſima ita in nobis viuit æterna ĩtel lectualis vita oẽm cõceptũ creaturarũ viuentiũ inexpreſſibili lætitia ꝓcellens / ſicut in ſenſib⁹ noſtris pfectiſſimis viuit ratio diſcretiua / & in ratiõe clariſſima viuit in tellectus. Iã palã nobis eſt ꝙ ad ignotũ deũ attrahimur p motũ luminis gratiæ eius: qui aliter depræhẽdi nequit / niſi ſeipm oſtẽdat. & qui quæri vult: vult & quærẽtib⁹ lumẽ dare / ſine quo ipm quærere nequeũt. vult quæri: vult & appræhẽdi. quia vult quærẽtib⁹ aperire / & ſeipm manifeſtare. Quærit̃ igit̃ cũ deſiderio appræhẽdẽdi. & tũc quærit̃ theorice cũ curſu ducẽte currentẽ ad quietẽ motus: quãdo cũ maximo deſiderio quærit̃. Vnde nõ aliter recte ambulat̃ ad ſapiẽtiã attingendã: niſi per de ſideriũ maximũ quærat̃. & dũ ſic quærit̃: p rectã viã quærit̃. vbi indubie inuenief: per oſtẽſionẽ ſuiipſius. neqꝫ eſt alia via vlla data nobis q̃ illa: neqꝫ alia in omni doctri na ſanctorũ qui ſapientiã attigerũt / nobis relicta eſt. ꝓpterea illi qui ſupbi / qui præ ſumptuoſi / qui ſibiipſis ſunt ſapiẽtes / qui fuerũt ĩ ſuo ĩgenio cõfidẽtes / qui ſe ſimiles putabãt eſſe altiſſimo ĩ aſcẽſu ſupbo / qui ſe erexerũt ad ſcientiã deorũ: hi oẽs erraue rũt. quoniã hi tales ꝓcluſerũt ſibi viã ad ſapiẽtiã: quãdo nõ putabant aliã eſſe q̃ illã quã ſuo intellectu mẽſurabãt. & defecerũt ĩ vanitatib⁹ ſuis. & lignũ ſciẽtiæ amplexi ſunt: & lignũ vitæ nõ apprehẽderũt. Nõ igit̃ fuit philoſophorũ finis qui deũ nõ ho norauerũt / alius: q̃ perire ĩ vanitatib⁹ ſuis. Sed illi qui dixerũt nõ poſſe attingere ſa pientiã & vitã intellectualẽ perennẽ niſi daret̃ dono gratiæ / ac ꝙ tanta eſſet bonitas dei cũctipotẽtis ꝙ exaudiret inuocãtes nomẽ ſuũ: ſalui facti ſunt. Facti ſunt igit̃ hu miles / ſe cõfitẽtes ignorãtes: & vitã ſuã / vt deſiderãtes ſapiẽtiã æternã / inſtituerũt. & hæc eſt vita ſtudioſorũ in deſiderio alteri⁹ vitæ pergentiũ: quæ a ſanctis cõmẽda tur. neqꝫ alia eſt ſanctorũ ꝓphetarũ / aut eorũ qui gratiã luminis diuini in hac vita ſortiti ſunt traditio: q̃ ꝙ accedere volẽs ad vitã intellectualẽ & diuinã ſapiẽtiã im mortalẽ / primũ credere habet quoniã deus eſt / & ipe dator omniũ optimorũ / in cu ius timore eſt viuendũ / & amore ꝑgendũ. a quo cũ omni humilitate eſt vita ipa im mortalis petẽda: & oĩa quæ ad ipſam ordinãtur vt aſſequi valeat / cũ ſũma religione & ſinceriſſimo cultu amplectẽda. Vides nũc frater quãcunqꝫ virtutẽ nõ iuſtificare nos: vt merito hoc excellẽtiſſimũ donũ aſſequamur / neqꝫ cultũ / neqꝫ legẽ / neqꝫ diſci plinam. ſed virtuoſitas vitæ / obſeruãtia mãdatorũ / deuotio ſenſibilis / mortificatio carnis / cõtẽptus mũdi / & cætera huiuſmodi: cõcomitant̃ recte quærẽtẽ diuinã vitã / & æternã ſapientiã. quæ ſi nõ adſint quærẽti: nõ eũ eſſe ĩ via / ſed extra ipſam mani feſtũ eſt. Signa autẽ quib⁹ quẽpiã nõ in deuio ſed in via eſſe: ex operib⁹ cõcomitãti bus recte ꝑgentẽ haurire poſſum⁹. Qui enĩ ſummo deſiderio appetit æternã ſapien tiã appræhẽdere: nihil ei præponit ĩ amore. illã offendere timet. oĩa eius cõparatiõe nihil eẽ affirmat. & illa oĩa: vt nihilũ habet & ſpernit. & vt placeat ſapiẽtiæ amatæ / omne ſtudiũ ſuũ adaptat: ſciẽs nõ poſſe placere ei ſi alteri corruptibili prudẽtię mũ

di/aut sensibili delectationi ĩhæserit.Hinc oĩa linquēs:expedite ĩ feruore amoris fe=
stinat.sicut ceruus fontē aquarũ desiderat:ita aĩa illa deũ. Tũc quidē nõ ex operibꝰ
quæ fecerimꝰ/meremur incõparabilē thesaurũ gloriæ:sed diligētes se diligit/quia
charitas & amor est.& donat seipm animæ:vt eo optimo bono in æuum fruat. Vi=
des nũc frater ad quid in hũc mũdũ intrasti/vt in exordio pmisimus:scilicet vt deũ
quæras.Vides ꝙ theos dicit quærētibꝰ: quomodo ipm quærere potes via quadam
quæ p teipm si trita fuerit/tua erit via tibiqꝫ notior:ĩ qua delectaberis ob eiꝰ amœ=
nitatē & fœcũditatē fructuũ qui circa ipsam reperient.Exerceas te igit multiplica=
tis actibꝰ & theoricis ascēsionibꝰ:& pascua inuenies adaugētia/& cõfortãtia te ĩ iti=
nere/& te ĩ dies magis/magisqꝫ ĩ desiderio ĩflãmãtia: Nã noster spiritꝰ intellectua=
lis virtutē ignis in se habet. missus est enĩ a deo in terrã: nõ ob aliud nisi vt ardeat/
& crescat in flãmã.Tũc crescit quãdo excitat admiratiõe:quasi vti vētus insufflans
in igne excitat potētiã ad actũ. Appræhēsione quidē operũ dei admiramur de æter
na sapiētia/incitamurqꝫ vēto extrinseco operũ & creaturarũ tã variarũ virtutũ &
operationũ:vt desideriũ nostrũ crescat in amorē creatoris/& ad intuitionē sapiētiæ
illius/quæ oĩa mirabiliter ordinauit.Dũ enĩ aduertimus ad granũ minimũ sinapis/
& eius virtutē & potentiã eius/oculo intellectus intuemur : vestigiũ reperimus vt
excitemur in admirationē dei nostri.Nã cũ tã paruũ sit corpore:vis tamē eiꝰ est si=
ne termino.in eo granulo est arbor magna cũ foliis & ramusculis/& alia grana mul
ta:in quibꝰ similiter eadē est virtus supra omnē numerũ.Ita quidē video in intelle=
ctu virtutē grani sinapis/si explicari actu deberet/nõ sufficere hũc sensibilē mũdũ/
immo nec decē/imo nec mille/imo nec tot mũdos/quot numerari possent. Quis nõ
admirabit hæc reuoluēs: dũ addit intellectũ hominis oēm hãc potestatē grani am=
bire & appræhēdere hoc verũ/atqꝫ sic excellere in sua appręhēsione capacitatē oēm
oĩs sensibilis mũdi/& nõ huiꝰ vnius/sed infinitorũ mũdorũ?Et ita ambit vis nostra
intellectiua oēm naturã corporalē & mesurabilē. quãta est igit magnitudo in intel=
lectu nostro?si igit pũctalis magnitudo intellectualis spiritꝰ ambit per infinitũ capa
cior/oēm possibilē magnitudinē sensibilē & corporalē:ꝗ̄ magnus est tũc dominꝰ/&
ꝗ̄ laudabilis/cuius magnitudo p infinitũ excellētior est magnitudine ĩtellectuali?&
cũ hoc cũ tãtus sit:oĩa cõparatiõe eius nihil sunt.& in ipo:nihil possunt aliud esse ꝗ̄
ipse deus in sæcula benedictꝰ. Deinde quidē p similes ascēsus de virtute grani milii
ascēdere poteris/pariformiter de virtute omniũ seminũ vegetabiliũ & aĩalium : &
nullius seminis virtꝰ minor est virtute seminis sinapis/& infinita sunt semina talia.
O quãtus est deus noster:qui est actus oĩs potētiæ?quoniã est finis oĩs potētiæ.nõ po
tētiæ cõtractæ ad granũ sinapis/aut milii/aut grani frumēti/aut Adę patris nostri/
aut aliorũ/& ita in infinitũ:sed quia in ipsis oĩbus est virtus & potētia immēsurabi
lis secũdũ genꝰ suũ cõtracta/tũc in deo absqꝫ cõtractiõe est potētia absoluta quæ est
& actꝰ infinitꝰ.quis nõ duceret in stuporē admiratiõis:dei virtutē sic quærēs?quis
nõ inflãmaret in ardorē maximũ timendi & amãdi cũctipotentē? Quis est qui si ad
minimę scintillæ ignis potētiã respicit:de deo nõ admiret sup omne qđ dici potest/
si potētia scintillę est tãta?ꝙ cũ sit in actu:quia educta est scintilla ĩ potētia/motu fer
ri/de silice vt sit actu.& in eius potētia:est oĩa resoluere in suã naturã/& ignē in po=
tētia/vbicũqꝫ ille est ĩ hoc mũdo/etsi essent ĩfiniti mũdi/in actu ponere. O quãta est
potētia dei nostri qui est ignis ignē cõsumens? & dũ frater ad naturã & cõditiones
ignis quæ sunt 24.aduertis queadmodũ ille diuinorũ altissimꝰ cõtēplator Diony=
sius in angelica fecit hierarchia:mirabilē viã habes deũ quærēdi & inueniēdi.Ibi vi

Hebt die Werke, sd. die Liebe

Geist - Feuer

infiniti mundi

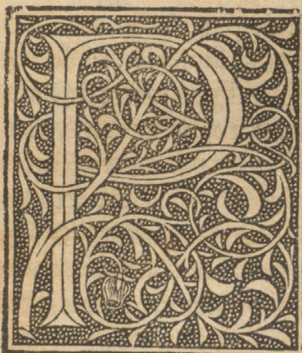
potentia absoluta quae est et actus infinitus

ignis ignem consumens

de & miraberis. Deinde si ad sapientiã magisterii nostri adhuc viã aliã q̃ris: aduer-
te. Nã oculo intellectus appræhẽdis in ligno paruo atq; in hoc lapide minutissimo/
siue ĩ ære/ aut auri massa/ vel grano sinapis/ aut milii: oẽs artificiales corporeas for
mas in potẽtia esse. In quolibet enim nõ dubitas circulũ/ triangulũ/ tetragonũ/ sphe
ram/ cubũ/ & quicqd geometria nominat inexistere: figurasq; esse omniũ aĩalium/
omniũ fructuũ/ omniũ florũ/ frondiũ/ arborũ/ & formarũ oĩm/ similitudinũq; quæ
in hoc mũdo sunt/ & in infinitis mũdis esse possent. Si igit̃ artifex ille magnus esset
qui sciret educere de ligno paruo faciem aliquã aut regis aut reginæ/ aut formicã/
vel camelũ: quãti magisterii est qui omne id efficere potest actu/ qđ est in omni po-
tẽtia! deus igit̃ qui potest oĩa efficere in similitudine formarũ oĩm quæ ĩ hoc mũdo
& in ĩfinitis mũdis esse possent de quolibet minutissimo corpusculo: mirabilis subti
litatis existit. sed adhuc mirabilioris potẽtiæ & sciẽtiæ est: qui ipm granũ milii crea
uit & ĩ ipso hãc virtutẽ collocauit. Et stupẽdi magisterii est illa sapiẽtia: quæ oẽs for
mas possibiles ĩ grano/ nõ in similitudine accidẽtali/ sed ĩ veritate essentiali scit exci
tare. Et adhuc sup oẽm intellectũ inenarrabilis stupor est: q̃ nõ solũ scit de lapidib⁹
excitare viuos hoĩes/ sed & de nihilo hoĩes. & vocare ea ad esse quę nõ sunt: tãq̃ quæ
sunt. & cũ certũ sit oẽs artes creatas nõ attingere nisi aliquid ĩ aliquo/ aliqd scilicet
similitudinis nõ absq; defectu/ in aliquo scilicet creato/ vt in materia æris statuã si-
milẽ qualitercũq; homini: qs est hic magister qui nõ similitudinẽ cũ defectu/ sed es-
sentiã verã sine aliqua materia ex qua/ in esse ꝑducit! Talib⁹ quidẽ itinerib⁹ ꝑgitur
ad deũ cũ admiratiõe vehemẽti: & ardebit tũc spirit⁹ desiderio inueniẽdi indeficiẽ
ter. & amore lãguebit: quousq; salutare vltimũ sibi ostẽdat. Est deniq; adhuc via in-
tra te quærẽdi deũ: quæ est ablationis terminatorũ. Nã cũ artifex quærit ĩ massa li
gni faciem regis: abiicit oĩa aliter terminata q̃ facies ipsa. intuet̃ enĩ in ligno faciem
quã quærit oculo: p fidei conceptũ pręsentialiter videri. Est enĩ oculo facies futura:
quæ mẽti ĩ cõceptu ĩtellectuali p fidẽ præsens existit. Dũ igit̃ deũ cõcipis esse meli⁹
q̃ cõcipi possit: oĩa abiicis quæ terminant̃/ & cõtracta sũt. abiicis corp⁹ dicẽs deũ nõ
esse corp⁹ scilicet terminatũ quãtitate/ loco/ figura/ situ. abiicis sensus qui termina-
ti sunt. nõ vides p montẽ. nõ in terra abscõdita. nõ in solarẽ claritatẽ. & ita de audi-
tu/ & cęteris sensib⁹. oẽs enĩ illi terminati sunt ĩ potẽtia & virtute. nõ sunt igit̃ de⁹.
Abiicis sensum cõmunẽ/ phãtasiã & imaginatiõnẽ. nã nõ excedũt naturã corpora-
lẽ. nõ enĩ imaginatio attingit nõ corporeũ. Abiicis rationẽ/ nã ipsa sæpe deficit: non
oĩa attingit. Velles scire cur hoc est homo/ cur illud lapis: & omniũ operũ dei nullã
rationẽ attingis. Parua est igit̃ virtus ratiõis. hinc deus nõ est ratio. Abiicis intelle-
ctũ. nã & ipe intellectus terminatus est in virtute: licet oĩa ambiat. quidditatẽ tamẽ
in sua puritate/ rei cuiuscũq; nõ potest pfecte attingere. & quicqd attingit videt p-
fectiori modo attingibile. nõ est igit̃ deus intellect⁹. Sed dũ quæris vltra/ nõ reperis
in te quicq̃ deo simile: sed affirmas deũ supra hæc oĩa vt causam/ pricipiũ/ atq; lumẽ
vitæ aĩæ tuæ intellectiuę. gaudebis eũ reperisse vltra omnẽ tui intimitatẽ tanq̃ fon-
tem boni: a quo tibi effluit omne id qđ habes. Ad ipsum te cõuertis intra te in dies
ꝓfundius intrãdo: liquẽdo oĩa quæ sunt ad extra. vt inueniaris in via illa qua repe-
ritur deus: vt eũ post hæc in veritate appræhẽdere queas. qđ tibi & mihi ipse cõce-
dat: qui seipsum diligẽtibus se largiter donat/ in sæcula benedictus. Amen.

LIBRI DE QVAERENDO DEVM EXCELLENTISS. PATRIS NICO-
LAI DE CVSA CARDINALIS. S. PETRI AD VINCVLA FINIS.

Reuerendissimi domini NICOLAI De Cusa CARDINALIS sancti Petri ad vincula in librum de venatione sapientiæ Prologus.

Ropositum est meas sapientiæ venationes / quas vsq; ad hanc senectam mẽtis intuitu veriores putaui / summarie notatas posteris relinquere: cum nesciã si forte longi⁹ & melius cogitandi tẽpus cõcedatur. Sexagesimũ em̃ primũ transegi annũ. Conscripsi dudũ conceptum de quærendo deũ. profeci post hoc: & iterũ signaui coniecturas. Nunc vero cum in diogenis Laertii de vitis philosophorũ libro / varias philosophorũ legissem sapiẽtiæ venationes: cõcitatus / ĩgeniũ totũ cõtuli / tã gratæ speculationi / qua nihil dulcius homini potest aduenire. & quæ diligẽtissima meditatione repperi (licet parua sint) vt acutiores moueant̃ ad melius mẽtẽ profundãdã: peccator homo / timide / verecũdeq; pandã. hocq; ordine procedam. Sollicitamur appetitu naturę nostræ indito: ad nõ solũ scientiã / sed sapientiã seu sapidam scientiã habẽdam. Circa hui⁹ rationẽ / primo pauca præmittã: deinde volẽti philosophari (qđ venationem sapiẽtiæ voco) regiones / & in illis loca quædã describam / in camposq; ducã / quos prædæ quã quærunt / apprime puto refertos.

Liber de q̃rẽdo deũ.

Sapientiam: pastum esse intellectus. CAP. I.

INtellectualis nostra natura cum viuat: necessario pascitur. sed alio q̃ intelligibilis vitæ cibo nequaq̃ refici potest: queadmodũ omne viuens simili cibo vitæ suæ pascitur. Nam cũ vitalis spiritus sit delectabiliter mouẽs / qui motus / vita dicit̃: tunc vis ipsa spirit⁹ vitæ / nisi restauretur naturali sua refectione: expirat & deficit. Pythagorici aiebant vitalem spiritũ in vapore seminis / corpus in corpore eius / potentialiter subsistere. qđ & Stoici qui & Zenonii / approbãtes: substantiam fructiferi seminis in spiritu vaporabili esse dixerũt. qui dum in grano aut in alio semine expirauit: non fructificat. ignem enim videmus deficere & expirare: si pabulũ eius defecerit. Vnde & cælestia cum moueantur: spiritus veteres appellabãt. vt sapiẽs Salomon & Iesus filius Sirach: solem spiritum affirmabant. ideo & solem pasci dicebant vapore oceani. & lunam similiter vapore aliorum fluminũ reficí affirmabant. & planetas quos diuina vita pollere putabant & deos alios / vaporibus delectari credentes: thure & odoriferis placabant. His enim spiritũ vitæ ætheræ seu cælestis purgatissimi ignis naturæ inesse asserentes: vaporem odoris suauissimi obtulerunt. Quoniam autem animalia omnia naturalem mentem / fixamq; memoriam pabuli sui / similitudinisq; suæ sensum habent ea quæ sunt eiusdem speciei sentientes: aiebat Plato hoc ex idea necessario esse / cũ præter illas nihil maneat. Ex quo elicias ideas non esse sic ab indiuiduis separatas sicut extrinseca exẽplaria. Nam natura indiuidui cum ipsa idea vnitur: a qua habet omnia naturaliter. Dicebat Laertius: Platonẽ affirmare ideam vnum & multa / stare & moueri. in eo enim q; est species incorruptibilis: est intelligibilis & vna. In eo vero q; multis vnitur indiuiduis: multa dicebat. sic fixam stabilemq; in eo q; inalterabilis & intelligibilis: in eo vero q; coniungitur mobilibus moueri dixit. Proculus / latius explanat quomodo principia essentialia sunt intrinseca & non extrinseca: & quomodo per contactũ illum quo indiuiduum ideæ suæ iungitur / per ipsam ideam intelligibilem diuinitati connectitur: vt secundum suam capacitatem optimo modo sit quo esse & con-

Pythagorici. Stoici. Zenonii. ALIENA PLACITA. Salomon. Iesus Sirach. Plato. Laertius. Proculus.

C

„Mißverständnis" der Platon. Idee

Laertius. Plato.

seruari potest. Refert etiam Laertius Platonem dicere: Ideas prīcipium & initium esse eorum quæ natura consistunt/vt huiusmodi sint qualia sunt. quæ si bene intelligant: forte nō tātū aduersant̃ veritati quātū mali interpretes ipsius suggesserūt. Epicharmus etiā dixit oīa quæ viuūt: notiōe & sapiētia participare. Gallina enī nō parit viuētes: sed oua prius incubat/& calore animat. Hæc autē sapiētia vt sese habet: natura nouit sola. quippe q̄ ab ea erudit̃. Ac rursū ait. Nihil pfecto mirū (si ita loquar)& placere eas sibi & mutuo foueri/& videri pclara. Nā & canis cani videt̃ esse aīal pulcherrimū. & bos boui/& azino azin⁹/susq; itē sui/videt̃ venustate pstare. Ecce si aīal omne habet cognatā intelligētiā eorū quæ ad necessitatē conseruationis suæ in se & in sua ple/cū sit mortale/sunt necessaria/& hinc industriā habet venādi pabulū suū/& lumē opportunū & organa venatiōi suæ apta vt aīalia quæ nocte venātur lucē oculis cōgenitā/cognoscitq; inuentū & eligit/sibiq; vnit: vtiq; vita intellectualis nostra iis nequāq̄ carebit. quare intellect⁹ dotatus est a natura logica: vt illa mediāte discurrat & suā faciat venationē. Est enī (vt Aristoteles dicebat) logice exactissimū instrumētū ad venationē tā veri q̄ verisimilis. Vnde dū īuenit/cognoscit: & auide amplectit̃. Sapiētia igit̃ est quæ quærit̃: quia pascit intellectū. immortalis est enī cibus. immortaliter igit̃ pascit. Illa autē in variis rationib⁹ lucet q̄ ipsam varie participāt. In variis enī rationibus q̄rit sapiētiæ lumē: vt īde sugat & pascat̃. queādmodū in variis sensibilib⁹ in q̄bus aliquādo vita pascebat̃/rationabiliter q̄rit sensibilis vita pastū: ita & in sensibilib⁹ notionibus ratiōe applicata/intellect⁹ intelligibilē cibū venat̃. Vnde ī vno cibo melius q̄ in alio reficit̃: sed difficili⁹ id q̄d preciosius reperit̃. Et quia homo maiori industria indiget vt suā aīalitatē bene nutriat q̄ aliud animal/habetq; opus vt ad hoc logica sua naturali ī venatiōe corporalis cibi vtatur: nō est ad intellectualē ita dedit⁹ & attētus sicut illa natura exposcit. Hęc occupatio dū nimia est: a speculatione sapiētiæ alienat. quare philosophia/carni cōtraria: eā mortificare scribit̃. Etiā inter philosophos magna differētia reperitur. & hoc maxime euenit: quia vnius intellectus est melior venator/quia exercitat⁹ & logica ipsi prōptior/& ea vtit̃ exquisitē. scitq; vnus melius ī qua regione sapiētia quæ quærit̃: citi⁹ reperiat̃/& quomodo detineat̃. Nihil enī sunt philosophi: nisi venatores sapiētiæ. quā quisq; in lumine logicæ sibi cognatæ suo modo inuestigat.

Aristoteles EX SENTENTIA.

Quo principio: rationes sapientiæ perquisiui. CAP. II.

Thales. Laertius.

Dicit inter sapiētes primus/Thales ille milesius/deū antiquissimū: quia ingenitus est. mūdū pulcherrimū: quia a deo factus. quæ verba dū in Laertio legerē: sūme mihi placuere. Inspicio mūdū pucherrimū miro ordine vnitum: in quo summa summi dei bonitas/sapiētia/pulchritudoq; relucet. Moueor ad quærēdū huius tā admirādi operis artificē: & intra me dico. cū ignotū per ignotius non possit sciri: capere me oportet aliq̄d certissimū ab oībus venatoribus indubitatum & præsuppositū/& in luce illius/ignotū quærere. Verū enim: vero cōsonat. cū hæc sollicite intra me auida mens q̄reret: incidit philosophorū assertio/quā & Aristoteles in physicorū prīcipio assumit quæ est. ꝙ impossibile fieri: nō fit. & ad ipsam cōuersus: introspexi regiones sapientiæ/hoc qualicūq; discursu.

Aristoteles

Quo discursu: ratio venatur. CAP. III.

Impossibile fieri possibile fieri.

Cum impossibile fieri nō fiat: nihil factū est aut fiet quin potuit aut possit fieri. q̄d autē est & nō est factū nec creatū: non potuit neq; potest fieri neq; creari. Præcedit enī id: posse fieri. & est æternū: cū sit nec factū nec creatū/nec possit fieri aliud. Omne autē q̄d est factū aut fiet: cū sine posse fieri nec sit factū

nec fiet/habet pricipiũ vnũ absolutũ/qđ est pricipiũ & causa ipsius posse fieri. & id est illud æternũ:qđ posse fieri antecedit.& est absolutũ principiũ & incontrahibile: quia est omne id qđ esse potest.& ipm qđ fit/de posse fieri pducit:quia ipm posse fieri/fit actu omne qđ fit.Omne autẽ qđ factũ est ex posse fieri:aut est id qđ fieri potest aut est post illud.& nunq̃ est id qđ fieri potest/sed sequit & imitat ipsum fieri posse: cũ nõ factũ nec a se est factũ nec ab alio.Nã cũ omne factũ præcedat posse fieri: quomodo fieret ipm posse fieri?sed cũ sit post id qđ est omne qđ esse potest scilicet æternũ:habet initiũ.tamen nõ potest deficere posse fieri. si enĩ deficeret:hoc fieri posset. Nõ igit posse fieri deficeret.posse fieri igit initiatũ:ĩ æuũ manet & ppetuũ est.Et cũ non sit factũ & tamẽ initiatũ:ipsum dicim⁹ creatũ cũ nihil præsupponat ex quo sit/dẽpto eius creatore. oĩa igit quæ post ipm sunt: a creatore de ipo posse fieri pducta sunt.quæ autẽ facta sunt id qđ fieri possunt:hæc cælestia & intelligibilia nominant. quę autẽ sunt sed nõ id qđ fieri possunt:nũq̃ fixa sunt & deficiũt.Imitãtur igit perpetua:& nõ attingẽt vnq̃ illa.tẽporalia igit sunt: & terrena sensibiliaq; vocant. Cũ igit me cõuerto ad cõtemplandũ æternũ:video ipsum actum simpliciter/& in ipo/mẽte intueor oĩa vt in causa absoluta cõplicite. cũ in æuũ & ppetuũ intueor: intellectualiter video ipm posse fieri/& in ipo naturã omniũ & singulorũ vt secũdũ perfectã explicationẽ prædestinationis diuinæ mentis/fieri debẽt.cũ in tẽpore intueor oĩa in successiõe explicari:pfectionẽ perpetuorũ imitando sensibiliter cõpræhendo. Imitãtur enim sensibilia:ipsa itelligibilia.quare in posse fieri creato:oĩa creata/sunt prædeterminata/vt hic mundus pulcher/vti est fieret.de quo:infra plenius. Quomodo autẽ hoc concipi possit:qualecũq; exemplũ licet remotũ subiungam.

¶Quomodo intellectus exemplo artis logicę se iuuat. CAP.IIII.

INtellectus magistri vult creare artẽ syllogisticã:ipse/posse fieri hui⁹ artis præcedit/q̃ ars in ipso est vt ĩ causa.Ponit igit & firmat posse fieri hui⁹ artis.Nã quæ ars illa reqrit/fieri possunt:vt sũt nomẽ & verbũ/& ppositiones ex illis.& ex illis:syllogism⁹/qui fit ex tribus ppositionib⁹. quarũ duæ pmittũtur:ex qbus tertia/cõclusio sequit.Requirit etiã q subiecta & pdicata omniũ trium ppositionũ nõ habeãt nisi tres terminos. ideo necesse est vnũ in pmissis bis resumi: qui dicit mediũ. Aut igit hoc est quãdo ĩ prima pmissa quæ dicit maior ille sit subiectũ:& in minori præmissa pdicatũ.Aut vbi ĩ ambobus prædicatũ.aut subiectũ.Et ita oriunt tres figuræ.cuiuslibet figuræ etiã varii modi oriunt:ex varia & vtili cõbinatione ppositionũ/inutilib⁹ cõbinatiõib⁹ reiectis/sicut sunt trium negatiuarũ/& triũ particulariũ ppositionũ/& aliarũ secũdũ figurã inutiliũ. Et primũ ex trib⁹ affirmatiuis vniuersalib⁹ nominãt Barbara ĩ prima figura. Secũdũ ex vniuersalibus maiori negatiua & minori affirmatiua/& cõclusione negatiua:nominãt Celarẽt.& ita cõsequẽter.Et hæ sũt specificæ formæ syllogisticæ/in ratiõe fundatæ & pmanẽtes:quas necesse est oẽm syllogismũ qui sensibili sermone exprimit imitari. Et ita posse fieri huius artis:explicat. Hãc autẽ artẽ inuẽtor magister obediẽti tradit discipulo:& mãdat vt secũdũ oẽs sibi ppositos modos syllogizet. Sic forte se aliquo pacto habet mũdi artificiũ. Nã eius magister gloriosus de⁹ volẽs cõstituere mũdũ pulchrũ:posse fieri ipsius/& in ipso cõplicite oĩa ad illius mũdi cõstitutionẽ creauit necessaria.Requirebat autẽ pulchritudo mũdi tã illa quæ essent/q̃ quæ & viuerẽt/atq; etiã quæ & intelligerẽt. atq; etiã q horũ triũ varię essent species seu modi pulchritudinis:q̃ sunt diuinę mẽtis practicæ pdeterminatæ rationes & vtiles pulchrę cõbinationes ad mũdi cõstitutionẽ opportunæ. Hoc diuinũ opificiũ:deus obediẽti

LOGICVM MIXTVM

scilicet naturę ipsi posse fieri cõcreatæ/tradidit:vt posse fieri mũdi secũdũ iã dictas prædeterminatas intellect⁹ rationes explicaret.puta posse fieri hominis: secũdũ rationẽ hominis prædeterminatã explicaret.Et ita de cũctis:sicut syllogizãs ad prædeterminatas ratiões quæ Barbara & Celarẽt nominanť/syllogizãdo respicit.

¶Quomodo exemplo geometrico proficit. CAP.V.

MATHEMATICUM. MIXTUM

Idetur autẽ naturã imitari geometer:dũ circulũ figurat. Nã ad prędeterminatã circuli respicit rationẽ.secũdũ quã studet operari/quãtũ hoc posse fieri sensibilis subiecti pmittit.vnũ eñ aptius est alio.nec aliud est hæc ratio q̃ æquidistãtia centri circuli a circũferẽtia : quæ est vera circuli ratio seu causa/ nõ recipiẽs magis nec minus.sed null⁹ sensibilis circulus adeo pfecte fieri potest: ꝙ rationẽ illã præcise attingat.Nã posse fieri sensibilẽ circulũ est post illã intelligibilẽ rationẽ & stabilẽ:quã vt imago veritatẽ sequiť/& imitať posse fieri circulũ in sensibili materia.quæ cũ sit variabilis:nequaq̃ erit circul⁹ qui describiť omne id qd̃ sensibilis circul⁹ fieri potest/cũ omni possibili dato possit fieri verior & pfectior & dicto intelligibili similior.Sic dũ vult geometer angulũ rectũ figurare: ad ĩtelligibilẽ eius respicit rationẽ/quæ est id qd̃ rectus ĩtelligibilis esse potest/quã null⁹ sensibilis præcise potest imitari. nec ad aliã respicit speciem quãdo acutũ vel obtusum angulũ facit q̃ speciem recti:quo acutus est minor & obtusus maior. acut⁹ enim semp potest esse recto similior/ita & obtusus.& si alter ipsorũ esset minime talis/ita ꝙ minus esse non posset:rectus esset. quare in ratione recti cõplicatur: cũ sint recti quãdo id sunt qd̃ fieri possunt. sic nec natura respicit ad aliam speciem q̃ humanã quãdo aut masculũ aut fœminã ꝑducit:q̃uis ratio hominis nõ sit mascul⁹ nec fœmina quę sensibilibus cõueniunt.species enĩ: mediũ est in se vniens/a se vel ad dexterã vel ad sinistrã declinãtia. Vides ĩgenue ista sic esse: quãdo aduertis ĩtelligibilia nihil eorũ aut esse aut habere quæ in sensibilib⁹ reperiunť.nõ enĩ habẽt aut colorẽ aut figurã quæ sensibili visu attinguť.aut duritiẽ seu lęuitatẽ siue aliqd̃ tale:qd̃ tactu sentitur.ita nec quãtitatẽ nec sexũ nec aliquid:qd̃ sensus appræhendit. illa enĩ oĩa:intelligibilia sequunť/sicut tẽporalia/ꝑpetua.sic nihil ĩtelligibiliũ est ĩ æternitate: quæ omne intelligibile antecedit/sicut æternũ/ꝑpetuũ.oĩa autẽ pręcisa & pmanẽtia: pulchriora sunt impfectis & fluidis.sic intelligibilia: pulchriora sensibilibus/quæ intantũ sunt pulchra/in quãtũ intelligibiles species seu pulchritudines in ipsis relucent.

¶Dilucidatio ipsius posse fieri. CAP.VI.

Rit qui hæc legerit(non dubiũ)occupatus:vt posse fieri concipiat.& hoc ideo difficile:quoniã posse fieri nõ terminať nisi ĩ suo pricipio. Quomodo igiť formari posset cõcept⁹ de eo qd̃ interminabile?ne tamẽ penitus aberres:rudi quodã exẽplo succurrã.esto intelligamus lucẽ æternũ deũ appellari/mundum vero esse penitus inuisibilẽ: qui per visum iudicatur nõ esse/cũ nihil visus esse iudicet nisi p ipsum videatur.disponat autẽ lux velle mundũ visibilẽ facere.& quia posse fieri visibilẽ mũdũ:est color/ipsius lucis similitudo(nã coloris hypostasis: lux est)creat igiť lux colorẽ in quo omne qd̃ videri potest cõplicať.sicut eñ sublato colore nihil videť: ita a luce p colorẽ omne visibile vt tale/de potentia ad actũ ꝑduciť. Vnde quia varie color in coloratis respõdet/in certis / luci ꝓpinquior color apparet vt albus color/& illa sunt magis visibilia/& vt talia/nobiliora:nullũ tamẽ coloratũ participat adeo pfecte colorẽ aliquẽ/quin pfectius participari possit. & non est terminus ipsius posse fieri:nisi in causa coloris. Aliqua stabiliter & ꝑpetuæ manent eiusdẽ coloris:vt cælestia.alia instabiliter & tẽporaliter:vt terrestria/& quæ huius

corruptibilis mūdi sunt. Color igit: est posse fieri visibile. omne enim qđ videt: quia coloratū est videt. & discrete ab omni alio colorato videt & discernit: ꝓpter discretum & singularē suū colorē. & quia sensus visus qui spirit⁹ lucidus est lucē discretiuā & cognoscitiuā participat / & nequaq̄ est coloratus vt de omni colore iudicet: igit color nō est posse fieri ipsius. Sic & intellectus: lucidior est visu. discernit enim subtilissime quæ inuisibilia sunt: puta itelligibilia a visibilib⁹ abstracta. quare nec color posse fieri ipsius intellect⁹ existit. sed posse fieri lucidū & pulchrū mundū / & cūcta quæ in ipso sunt / etiā ipm colorē: est simplicius colore qui dicit æternæ lucis similitudo / i sua potētia passiua oīa lucida / q̄ sunt / q̄ viuūt / sentiūt / & intelligūt vti semen participalis lucis & pulchri cōplicās. qđ lucidū semen aīale / hui⁹ semiñis participatio aliqualiter ostendit: cū sit posse fieri aīalis qđ est / viuit / sentit / & suo modo intelligit. quā virtutē nō haberet: nisi illius posse fieri mūdi & dicti seminis seminū similitudinē pticiparet & imago esset. Vn̄ semē seminū existentiū / viuētiū / sentientiū / & itelligentiū: est participabilis dei similitudo quā posse fieri noīamus. de qua: lux æterna hūc pulchrū & lucidū mūdū ꝓduxit / & cūcta quę fiunt cōstituit. Nā cū sit æternæ lucis participabilis similitudo: bona est / qđ cōstat in suiipsius larga diffusione. magna est: quia virt⁹ nunq̄ terminabilis. vera / delectabilis / pfectaq; est: & per oīa laudabilis. cuius opera laudabilia & gloriosa sunt: vti infra narrabimus.

¶Q2 vna est: causa ipsius posse fieri omnia. CAP. VII.

QVOD in quo meæ quiescūt venationū cōiecturæ / hoc est. ꝙ nō est nisi vna oīm causa creatrix posse fieri omniū. & ꝙ illa omne posse fieri pcedat sitq; ipsi⁹ terminus: quæ nec est nominabilis nec participabilis / sed ei⁹ similitudo in oībus participat. Et quia varia participātia sunt in oībus quæ secūdū eādē speciē similitudinis participāt ipsi⁹ causæ similitudinē: est deuenire ad vnū qđ est maxime tale. & est primū seu pricipiū aut præcipuū illi⁹ specificæ participatiōis: & i ordine ad alia eiusdē speciei maxime tale & p se tale / cui⁹ specificā similitudinē alia illi⁹ ordinis participāt. sicut lucē dicim⁹ primę causæ similitudinē quæ in maxime lucido puta sole primo & pricipaliter resplēdet vt in p se lucido: in aliis vero lucidis vt in participātibus solarē lucē. causa autē solaris lucis nihil cōmune habet cū luce solis: sed est oīm causa. ideo nihil oīm. Quæ vero ratiōis discursu venātis fecerim / nūc reuelabo: vt tā prædicta q̄ quæ sequūtur capias & iudices. Certū est primū principiū nō esse factū: cū nihil a seipso sed a priori se / fiat. qđ autē nō est factū: neq; resolui aut interire potest. & hoc æternū dicimus. & quia posse fieri nō potest seipm in actū ꝓducere (nā ꝓducere: ex actu est) implicat igit dicere potentiā passiuā seipsam i actū ꝓducere. quare ante potētiā: est actus. nō est igit posse fieri / æternū pricipiū. Recte dicebat quidā doctor sanct⁹: affirmare potētiā passiuā semp fuisse / hęresis est. sequit igit primā causā. Asserit autē magn⁹ Dionysi⁹ in ix cap. de diuinis nominib⁹: primū illud æternū / inflexibile / inalterabile / immixtum / immateriale / simplicissimū / nō indigēs / inaugmētabile / immortale / nō factū / semp ens. Hæc & oīa similia quisq; ita esse videt: q intelligit primū ipm posse fieri posse iterire. Nā flexibile / alterabile / materiale / augmētabile / minorabile / & factibile / & q̄cūq; similia passiuā dicūt potētiā / & nequaq̄ posse fieri pcedūt. ideo: de æterno pricipio negāda sunt. Capio autē hæc duo scilicet inaugmētabile & iminorabile: & cū illis ad venationē ꝓpero & dico. inaugmētabile maius esse neqt: maximū igit est. Imminorabile min⁹ esse nō potest: minimū igit est. Vnde cum sit maximū pariter & minimū: nullo vtiq; est minus quia maximū / neq; maius quia minimū. sed omniū siue magnorū siue paruorū: formalis

Dionysius.

Liber de Beryllo.

seu exẽplaris ꝑcisissima causa & mẽsura. quẽadmodũ ĩ libello de Beryllo ĩ ænigmate anguli ostẽdi: angulũ maximũ necessario pariter & minimũ/omniũ angulorum qui fieri possent/formalẽ adæquatissimã causam. nec solũ est causa formalis/immo & efficiẽs atq; finalis: vt ipe Dionysi⁹ vbi de pulchro scribit/ostẽdit. Nã pulchritudo quæ est id qđ esse potest/inaugmẽtabilis & imminorabilis: cũ sit maxima pariter & minima/est actus posse fieri oĩs pulchri. oĩa pulchra efficiẽs: sibi quãtũ capacitas recipit cõformãs & ad se cõuertẽs. sic de bono qđ est id qđ esse potest/& de vero/de ꝑfecto: & cũctis quæ in creaturis laudam⁹. quæ videm⁹ in deo deũ esse æternũ: quãdo id sunt qđ esse possunt. & ideo deũ oĩm causam efficientẽ/formalẽ/ & finalẽ laudamus. patet iã maxime notãdũ/quomodo posse fieri nõ potest terminari per aliqd qđ ipm sequit̃ seu fieri potest: sed idem est eius pricipiũ & finis. de quo infra: latius.

Dionysius.

¶Quomodo Plato & Aristoteles venationem fecerunt. CAP. VIII.

Plato. EX ALIENIS.

Lato venator miro modo circũspectus/cõsiderabat superiora in inferioribus esse participatiue: inferiora vero in superiorib⁹ excellẽter. Ideo cũ videret multa nominari bona ex participatione boni/& sic iusta & honesta: attẽdebat illa/nomẽ participati sortiri. & se cõuertit ad videndũ per se bonũ & iustũ: ac ꝙ si participãtia sunt bona & iusta/vtiq; per se talia sunt maxime talia & causæ aliorũ. Et in hoc peripateticorũ priceps acutissim⁹ Aristoteles cõsentit. qui sic in naturalibus multa participatione calida vidẽs: ad p se calidũ deuenire oportere affirmabat/qđ sit maxime tale/& causa caloris ĩ oĩbus est/vti ignis. Et hac via: ad primã & p se causam omniũ causarũ peruenerũt. sic ad ens entiũ/vitam viuentiũ/atq; intellectũ intelligẽtiũ. Plato autẽ vniuersalẽ omniũ causam p ascẽsum de bono participato ad p se bonũ venat⁹ est: hoc modo. Cõsiderabat eni oĩa entia/atq; etiã nõdũ actu entia/sed tãtũ potẽtia: participatiõe vnius boni bona dici. ꝓcessus eni de potẽtia in actũ & omne actu existẽs: nõ caret boni participatione. maxime igit̃ tale scilicet vnũ p se bonũ: ab oĩbus desiderat̃. Omne eni eligibile: sub ratiõe boni est eligibile. Terminus igit̃ eligibilis & desiderabilis cũ sit bonũ: erit p se bonũ oĩm causa/cũ oĩa ad suã causam cõuersa ipsam appetãt a qua habẽt quicqd habẽt. Affirmabat igitur principiũ primũ/deũ/per se vnũ/& bonũ. & principia aliorũ scilicet entis/vitæ intellectus & taliũ: nominabat p se ens/per se vitã/per se intellectũ. & principia causasq; esse: ipsius esse/viuere/& intelligere. & hos: conditorios deos Proclus nominat quorũ participatiõe oĩa q̃ sunt/existũt. quæ viuũt: viuũt. & quæ ĩtelligũt: ĩtelligũt. & quoniã oĩa quæ viuũt & intelligũt/nisi essent/nec viuerẽt nec intelligerent: ideo causam entiũ vocauit. post primũ deũ deorũ/quẽ vnũ bonũ (vt dixi) affirmabat: secundũ deũ scilicet conditorẽ intellectũ/hũc Proclus Iouẽ omniũ regẽ & principalẽ credidit. posuit sic celestes/& mũdanos/& alios varios/& æternos deos/prout hæc extense Proclus in sex libris de theologia Platonis expressit. oĩbus tamen præposuit deũ deorũ causam vniuersalẽ omniũ. & ita illa quæ deo bono attribuimus/ quæ nõ sunt nisi ratiõe & nequaq̃ re differentia: ipse videtur deos asserere diuersos ꝓpter diuersam attributorũ rationẽ. motus ꝙ nihil ĩtelligibile nisi actu sit: cũ esse necessario per intelligibile participetur. Ideo omne qđ intelligit̃ esse affirmabat/sicut intelligibilẽ hominẽ/& leonẽ/& cũcta quæ a materia vidit abstracta & absoluta: intellectualiter esse asseruit modo quo supra ponitur. Sed cũ ipso/in hoc nõ cõsentiũt peripatetici: qui ens ratiõis viderũt a nostro intellectu cõstitui/reale ens nõ attingere. nec in hoc ꝙ vnũ aut bonũ sit antiquius ente: cõcordãt. sed vnũ & ens & bonũ dicũt cõuerti. Vnde cũ causa entis sit prima causa & cõditor omniũ intellect⁹: illi qui di-

Aristoteles

Plato.

Proclus

cunt ꝙ vnũ & ens & bonũ cõuertũtur/etiã fatenť causam vni⁹ & entis & boni esse eandẽ.tamẽ Aristoteles qui vt Anaxagoras primã causam intellectũ qui est princi= piũ motus asserit:non ei attribuit totius vniuersi administrationẽ/ sed cęlestiũ tan tũ.cælestia vero:hæc terrena dicit gubernare. Epicurus vero totã deo/soli/sine cu= iuscũq; adminiculo vniuersi tribuit administrationẽ. Sed diuina nr̃i theologi reue latione sup̃na didicerũt primã causam(cũ oĩm assertione sit tricausalis/scilicet effi ciens/formalis/& finalis:quæ p Platonẽ vnũ & bonũ/per Aristotelẽ intellect⁹ & ens entiũ nominať)esse sic vnã ꝙ trinã/& ita trinã ꝙ vnã. quæ cũ sit causa efficiẽs:vo= catur iuxta Platonẽ vnitas.& cũ sit causa formalis:iuxta Aristotelẽ entitas.cũ vero sit causa finalis:iuxta vtrosq; bonitas. Verũ quomodo hæc sacratissima trinitas in vnitate/quę ĩtelligibile oẽ/oẽmq; quãtitatẽ cõtinuã & discretã/numerũ oẽm & alte ritatẽ antecedit/hic ĩ ænigmate p fidelẽ videri possit:ĩferi⁹ vt de⁹ dederit ãnotabo.

Aristoteles
Anaxagoras.
Theologi.
Aristoteles

¶Quomodo sacræ literæ & philosophi:idem varie nominarũt. CAP.IX.

SI quis cũ his taliter p̃missis primo ad genesim mũdi p sanctũ Moysen du= dũ ante philosophos descriptã se cõuertit:supra de principiis q̃ dicta sunt ibi reperiet. Ait enĩ. In pricipio creauit deus cælũ & terrã/deinde lucẽ:per hoc innuẽs posse fieri mũdũ qui cælo & terra cõtineť/in pricipio creatũ. Nã postea id qđ actu factũ est cælũ scilicet firmamẽtũ/& qđ terra factũ scilicet arida:& qđ lux factũ ẽ scilicet sol iuxta Dionysiũ:explĩt.oĩa enĩ ĩ posse fieri cõfuse & cõplicite crea ta:quæ postea facta & explicata leguntť. Vnde quãdo ait deũ dixisse/fiat lux/& facta est lux:ad naturã posse fieri/hæc dicit.vidit enĩ in posse fieri lucẽ: & illã bonã & ne= cessariã ad visibilis mũdi pulchritudinẽ.& ipsi naturæ lucis ĩ posse fieri dixit vt fie= ret lux actu: & facta est lux posse fieri lucis. Imperio verbi creatoris naturaliter fa= cta est lux.hic motus quo posse vt actu fiat moueť:naturalis diciť.est enim a natura quæ est diuini præcepti instrumẽtũ in ipso posse fieri creatus: vt naturaliter & de= lectabiliter oĩ labore fatigatiõeq; exclusis actu fiat qđ fieri potest. Verbũ aũt dei ad qđ natura respicit vt fiãt oĩa:deus est.nihil enim est dei:qđ nõ ipse deus. Hoc autẽ verbũ Platonici cõditorẽ intellectum appellãt:quẽ & vnigenitũ dicũt atq; dominũ vniuersorũ/vt Proclus credit.deũ enĩ vnũ appellant.ideo cõditorẽ intellectũ vnige nitum.quidã vero primã intelligẽtiã appellãt. Anaxagoras autẽ ip̃m/mentẽ nomi= nat.Stoici verbũ:qđ & deũ asserũt vt in Laertio legiť. Et hi optime secuti sunt Da= uid p̃phetam qui dixit. Verbo domini cæli firmati sunt.Et alibi.dixit & facta sunt: mãdauit & creata sunt. Ad hæc qđ philosophi senserit de his pricipiis:attẽde. Ana xagoras mentẽ/motus principiũ dicit accessisse ad materiã:in qua oĩa erãt ĩ cõfuso & singula discrete cõposuisse. Sic Plato deum & materiã duo dicit rerum pricipia. Aristoteles resoluit oĩa in actum & potentiã.Pythagoras principia monadi & dua= litati assimilat. dualitati vti indefinitã materiã : monadi auctori aiebat subiectam. Stoici deum quẽ & mentẽ & iouem nominãt: opificem dicunt immensi huius ope= ris:quibus visum est duo esse rerum omnium principia/faciens & patiens.& qđ pa= titur:sine qualitate substãtiã seu materiã.quod autem facit:verbum quod & deum esse dicunt.Epicurus autẽ dicebat: imperio dei omnia ex materia/quã atomorũ in= finitatẽ credidit. Hæc in Laertio latius.quæ si bene consideras nihil nisi id qđ prę= dicitur intendunt/scilicet deũ qui purissimus actus ex posse fieri omnia facere. sed posse fieri esse dei creaturã:expressius dixit moyses. Thales autẽ non dissentit quã= do ait:mundum esse facturam dei/quem antiquissimũ cõfitetur. Est igitur & deus ipsius posse fieri mundi/principium & creator:qui mundũ qui factus est/præcessit.

Moyses.
Dionysius.
EX ALIENIS.
Proclus.
Stoici.
Anaxagoras.
Plato.
Aristoteles
Pythago.
Stoici.
Epicurus.
Moyses.
Thales.

in quo mũdus fuit ipm posse fieri/quẽ factũ Moyses dixit:cũ nihil actu factũ/qđ fieri nõ potuit. Sic & Plato mũdũ genitũ siue factũ tenet. Dicit enĩ cõstãter, omne sensibile ab antiquiori prĩcipio necessario esse, nõ ante ipsius mũdi posse/cõstare tẽpus: quia cũ conderet/simul & tẽpus affuit. Aristoteles vero posse fieri/negat initiũ habere, sic nec motũ/nec tẽpus facta credit, deceptus hac ratione: mũdũ factũ potuisse fieri/& posse fieri nõ fit actu sine motu, sic nec motũ nec tẽpus factum cõcludit. Si attendisset ante posse fieri/actu æternũ: posse fieri ab eo quod ipsum præcedit/principiatum non negasset. Successio enim quæ in motu est cuius mensura est tempus/de se fatetur tempus/& motum & quæ mouẽtur non esse æterna: cũ æternitas sit actu simul id qđ esse potest, ideo ante successionem, cadit enim successio ab æterno. Quare Plato melius videns: recte aiebat tẽpus imaginẽ sempiterni, imitatur enim sempiternũ: & sequitur posse fieri, quomodo enim fieret successio: nisi fieri posset? Anaxagoras initia rerũ & tẽporis: finem posuit. Interrogatus enim si mare aliquãdo futurũ esset vbi erant montes lampsaceni: respondit immo/nisi tẽpus deficeret. Credebat igit̃ tẽpus aliquãdo finiri. Sic & Stoici qui mundũ corruptibilẽ affirmabant: melius cũ nobis/reuelata per fidem veritate/cõcordant.

Plato. Aristoteles Plato. Anaxagoras. Stoici.

¶Quomodo sapientes posse fieri nominarunt. CAP. X.

Hales milesius assimilabat aquã ipsi posse fieri: quãdo vidit ex eius vapore aerẽ/& ex illius subtilitate ignẽ/atq; ex aquæ grossitie terrã fieri/cũctaq; viuẽtia ex ipsa nutriri ideo & fieri, ex iis enim ex quibus sunt viuẽtia: ex illis nutriunt̃. Sed ꝙ aqua nõ sit posse fieri mũdi & omniũ/licet in ea multũ reluceat: ex hoc videt̃. Deus enim ut ipse recte ait est antiquissimũ, ante igit̃ omne factũ aut creatum. Aqua igitur cũ sit: post ipm facta est, ipsam igit̃: posse fieri antecedit. Zeno vero stoicus deũ aiebat/ignis substãtiã per aerẽ in aquã conuertisse, & quẽadmodum semen ĩ fœtu cõtinetur: ita & serẽdi rationẽ in humore resedisse/materia scilicet ad operandũ aptissime parata a qua cætera post hæc gignerent̃, oportet vt intelligas nostrum principiũ scilicet posse fieri: aquã & cuncta elemẽta & quæ facta sunt præcedere/siue sint/siue viuant/aut intelligãt, neq; hic humor de quo Zeno: est pura aqua etiã si aqueus, cũ enim detur aqua vna purior & simplicior alia: omnis dabilis aqua purior esse potest simpliciorq;. Nõ igit̃ vni elemẽto sed oĩbus inuicẽ cõpositis: posse fieri sensibilia/corporaliaq; attribui debet, sic enim & stoicos sensisse tradit Laertius in Zenonis citici vita, de sensibili & corruptibili mũdo loquens: ait mũdum factũ/quãdo ignis substantia p aerẽ/versa fuerat ĩ humorẽ/tũc crassior ipsius pars effecta fuit terra, porro subtilior: in aerẽ cessit, eaq; magis ac magis extenuata: in ignẽ euasit, & ex his pmixtis: exorta esse aĩalia & arbores & alia genera mũdanæ creaturæ. Patet satis istos & eorũ sequaces de hoc sensibili terrestriq; mũdo locutos esse: ac ꝙ in ipso nõ reperiant̃ simplicia elemẽta sed pmixta/vt vnũ ex altero/ex omnibus cũcta etiã viuẽtia fieri possent. Si enĩ elementũ simplex & purũ esset: cũ id esset qđ fieri posset/nõ esset in potẽtia ad aliud, sicuti Dionysius ĩ cælesti hierarchia: ignẽ ĩalterabilẽ asserit, imo alibi/libro de diuinis nominib⁹ in cap. de malo/affirmat nihil secundũ naturã & substãtiã corrũpi: licet aliqua secũdũ alia eis accidẽtia corrũpantur. Stoici vero partes huius terreni mũdi corruptibiles affirmarũt, hinc cõcluserũt hunc mundũ & genitũ & corruptibilẽ. Peripatetici vero restaurari ipsum per circulationẽ astruũt, ideo nũq̃ posse deficere motu circulari semp pseuerãte: ingenitũq; esse dicũt, hoc tamẽ certissimũ: vniuersum mũdũ nũq̃ deficere posse. Intelligibilia enĩ quæ sunt prĩcipales ei⁹ partes: id sũt qđ fieri possunt/vt supra diximus.

Thales. EX ALIENIS. Zeno. Stoici. Laertius. Zeno. Dionysius. Stoici. Peripatetici.

De tribus regionibus & decem campis sapientiæ. CAP.XI.

VT autē propositum nostrum explicemus: dicimus ꝙ tres sunt regiones sapientiæ. Prima: in qua ipsa reperitur vti est æternaliter. Secunda: ī qua reperitur ī perpetua similitudine. Tertia: ī qua ī tēporali fluxu similitudinis / lucet a remotis. Decē vero puto cāpos: venationi sapiētiæ plurimū aptos. Primum: nomino doctā ignorantiā. Secundū: possest. Tertium: non aliud. Quartū lucis. Quintum: laudis. Sextū: vnitatis. Septimū: æqualitatis. Octauum: cōnexionis. Nonū: termini. Decimum: ordinis.

EXSENTENTIA

De primo campo doctæ scilicet ignorantiæ. CAP.XII.

IN primū intrans aduerto: quomodo incōpræhēsibilis incompræhēsibiliter capitur. Refert Eusebius Pāphili indum Athenas aduentasse: quē Socrates cōuenit / an deo ignorato sciri aliqd posset. Qui admirās quæstionē: respōdit quomodo hoc fieret: non enī voluit indus nihil sciri: sed nec deum penitus ignorari. omnia enī quia sunt: & deū / quia est attestātur. īmo potius qa deus est: oīa sunt. scilicet qa omne qđ scit / melius pfectiusꝗ sciri potest: nihil vti scibile est scitur. Hinc sicut quia est dei / est causa scientiæ oīm / quia sunt: ita qa deus quid sit vti scibilis est ignoratur / quidditas etiā oīm vti scibilis est ignoratur / quā ait Aristoteles semper quæsitam. quēadmodū & ipē eam ī prima quærit philosophia: sed non īuenit. Visum est Proclo quomodo quid sit id qđ est pricipaliter / oīm repertu difficillimū: non esse aliud ꝙ̄ vnum plura / vnum ī essentia / plura ī potētia. Sed per hoc non scitur qđ vnū plura existat: de quo īfra latius. fieri enī non potest ꝙ id sciatur: qđ posse fieri antecedit. Deus igitur cū præcedat: non potest fieri cōpræhēsibilis. & cū quid sit posse fieri / non sit cōpræhēsibile / sicut nec eius causa ipsum præcedēs: nullius quidditas (causis ignoratis) vti scibilis est / actu cōpræhēditur. quāto igit̄ quis melius sciuerit hoc sciri non posse: tanto doctior. Nam si doctior est / de magnitudine claritatis solis negās ipsam visu cōpræhēsibilē ꝙ̄ affirmās / & de magnitudine maris negās ipsam quacunꝗ mēsura liquidorū mēsurabilē ꝙ̄ affirmans: vtiꝗ doctior est negās magnitudinē absolutam īcontractā ad claritatē solis vel amplitudinē maris aut alterius cuiuscunꝗ / & penitus īterminatā & īfinitam mēsura mētis quæ ad mentē contracta est / mēsurabilem ꝙ̄ affirmans. & hanc partē in libellis doctæ ignorantiæ (prout potui) explicui. Mira res. ītellectus scire desiderat: nō tamen hoc naturale desiderium eius ad sciendū quidditatē dei sui / est ei cognatum: sed ad sciendū deum suū tam magnū ꝙ magnitudinis eius nullus est finis / hinc omni cōceptu & scibili maiorē. non enī cōtētaretur de seipso ītellectus: si similitudo esset tam parui & īperfecti creatoris / q maior esse posset & pfectior. omni enī scibili & cōpræhēsibili: īfinitę & īcompræhēsibilis perfectionis / vtiꝗ maior est. Hunc deū suum omnis creatura / & huius se asserit similitudinem / & nequaꝗ̄ eo minoris. Contētatur enim omnis creatura sua specie tanꝗ̄ perfectissima: vt Epicharmus dicebat. qa ipsam īfinitæ pulchritudinis dei sui scit similitudinē: & donum pfectum. Ideo Moses scripsit deum vidisse cuncta quæ fecerat: & erant valde bona. Quare merito quiescit quælibet res ī sua specie: quæ est ab optimo bona valde. Adhuc attēde quo modo deus posse fieri excedēs: præcedit omne qđ potest fieri. Nihil igitur potest fieri pfectius: qđ non præcedat. Est igitur omne id qđ esse potest omne pfectibile pfectumꝗ. quare est ipsum pfectum qđ & perfectio omniū perfectorum & pfectibiliū. Gaudet igitur intellellectus se talē cibum pficientē nunꝗ̄ consumptibilē habere: per quē videt se īmortaliter perpetueꝗ pasci / delectabilissimeꝗ viuere / semperꝗ ī sapiētia pfici / crescere / augeriꝗ posse. vti is plus gaudet ꝗ̄ in-

Aristoteles

Proclus.

Libri de docta ignorātia.

Epicharmus.

q: De beryll. 4.

uenit infinitum & innumerabilē/incōpræhensibilē atq̧ inexhauribilē thesaurū:q̄ il
Leo papa. le qui reperit finitum/numerabilē/cōpræhensibilēq̧. Hoc ille magnus Leo papa vi-
dēs:ait in sermone vbi deū ineffabilē laudat dicēs.Sentiamus in nobis bonum esse:ꝙ
vincimur.nemo ad cognitionē veritatis magis propinquat:q̄ qui ītelligit ī rebus di
uinis etiā si multum proficiat/semꝑ sibi superesse qđ quærat.Vides nunc venatores
philosophos q nisi sunt rerum quidditates(ignorata quidditate dei)venari/& qui
dei quidditatē semꝑ scibilē/facere scitā nisi sunt/fecisse labores inutiles:quoniā cam-
Plato. pū doctæ ignorātiæ non ītrarunt.Solus autē Plato aliquid plus aliis philosophis vi-
dēs:dicebat se mirari si deus inueniri/& plus mirari si inuētus posset propalari.

De secundo campo possest. CAP.XIII.

Possest. INtellectus intrans in cāpum possest/hoc est vbi posse est actu:venatur cibū sufficientissimū.deus enī quē Thales milesius antiquissimū recte affirmabat:qa non factus seu genitus.antiquior est omni nominabili.Nam ante aliquid & nihil/effabile & ineffabile/atq̧ posse fieri & factum.non igitur potest fieri:ꝙ æternū non sit actu.licet enī humanitas sit id qđ humanitas requirit:non tamen est actu id qđ fieri potest.est enī post fieri posse:sub omīpotēti potestate creatoris ipsius posse fieri.Nihil igitur omnium quæ sequuntur posse fieri:vnq̄ a posse fieri aliud q̄ est/absoluitur.solus deus:est possest.quia est actu:qđ esse potest.nō est igit̄ deus quærēdus in alio cāpo q̄ possest.nā quocunq̧ demonstrato:hoc deus non est.quia hoc potest fieri aliud.Non est deus paruus:qa paruum potest esse maius.neq̧ magnus:quia magnū potest esse minus.sed ante omnia quæ aliter fieri possunt:& ante omnia quæ differunt.est enī ante differētiam omnē/ante differētiam actus & potētiæ/ante differētiam posse fieri & posse facere/ante differētiam lucis & tenebrarum:immo ante differētiam esse & non esse/aliquid & nihil/ante differētiam indifferētiæ & differētiæ/æqualitatis & inæqualitatis/& ita de cunctis. Vnde si respicis ad cuncta quæ post ipsum sunt:omnia sunt ab inuicē differētia atq̧ etiā ad inuicē concordātia ī genere entis/aut specie/numero differētia.ipse autē deus est ante omnē differētiam differētiæ & cōcordantiæ:quia possest.& cum sit ante differētiam vnius & alterius:nō est plus vnum q̄ aliud.cum ante differētiam parui & magni:nō maior vni & minor alteri/nec vni æqualior & alteri inæqualior.Sunt ī hoc cāpo delectabilissimæ venationes.quia possest est actu omne posse.omne igitur qđ sequit̄ posse fieri vt fiat actu:non est actu nisi vt imitetur actum possest/qui est actus æternus/nō factus/ secundū quē omne qđ actu fit necesse est fieri.Nam cū posse fieri & esse actu differāt/& æternitas quæ deus est illā differētiam præcedat:respicis in æternitate ī qua posse fieri & actu esse non differunt/omnia quæ facta sunt & fieri possunt actu/& ibi ipsam æternitatē esse vides.Vnde omne qđ factum est aut fiet:posse fieri creatum/necessario sequitur etiā actum eius qui est æternitas.Iterum vnum & eius potētia differūt. nam vnum vt est prīcipium numeri est post posse fieri : quia est multiplicabile & non est actu qđ esse potest.Vnum vero:potētialiter est omnis numerus.Differt igitur vnū/& eius potētia.Respice igitur in possest ante illam differētiam:& vides ī æternitate vnum & eius potētiam ante differētiam esse actu æternitatē.oēm igitur numerum qui ex potētia vnitatis post posse fieri/actu constitui potest:actu vides esse æternitatē.& illum actum æternum:actus numeri q fit aut fiet sequitur/vt imago veritatē. Nā sicut monas ī æternitate est: ita vnū qđ omnia actu quæ vnum fieri possunt.sic & duo ī æternitate/sunt ita duo ꝙ oīa quæ duo fieri possunt.ita de oībus.Vides igitur ꝙ duo actu post posse fieri imitātur actum ipsorū duorū in æternitate. sed pro-

portio ipſorum duorũ poſt poſſe fieri ad duo illa quæ ſunt æternitas/eſt ſicut nume rabilis ad innumerabile ſeu finitũ ad infinitũ. Patet quomodo philoſophi q̃ hũc cã pum non intrauerunt:de delectabiliſſimis venationibus non deguſtarunt.Id autem qd̃ eos terruit ne hunc cãpum intrarẽt/fuit:quia præſuppoſuerunt etiã deum ſicut alia quæ poſſe fieri ſequuntur/circa differentiã oppoſitorum quærẽdum.Nam ante differẽtiam contradictorie oppoſitorũ:non putabant deũ reperiri. Volentes igitur venationẽ eius includi intra ambitum pricipii illius quodlibet eſt vel non eſt:ipſum qui etiã illo pricipio antiquior & q̃ ambitum illius pricipii excellit/non quæſiuerũt in campo poſſeſt/vbi poſſe eſſe & actu eſſe non differunt. De poſſeſt:alibi in dialogo eius/plura ſcripſi.Hæc igitur nunc ſic dicta:tanta ſufficiant. Dialogus de poſſeſt.

De tertio campo ſcilicet non aliud. CAP.XIIII.

ARiſtoteles Socratẽ ad diffinitiones primũ/ingenium contuliſſe ĩ metaphy ſica ſua ſcribit.Diffinitio enĩ ſcire facit.Exprimit enĩ diffiniti genericã cõ cordantiã & differẽtiam ſpecificã:quã vocabulum ĩ ſuo ſignificato compli cat. Videtur igitur quæſitũ in diffinitione ſua:eo modo quo cognoſci poteſt. opor tet igitur ĩtellectum q̃ venatur id qd̃ ipſum poſſe fieri præcedit/attẽdere:quomodo etiã aliud p̃cedit.nõ enĩ ipm̃/qd̃ poſſe fieri ãtecedit:poteſt fieri aliud.qa aliud:eſt poſt ipſum.& qa hoc ſic ſe habet: non poteſt per alios terminos diffiniri/ſeu per genus & differẽtias ſpecificari ſeu determinari/quæ quidẽ præcedit.oportet igitur q̃ ipſum ſit ſuiipſius diffinitio.& hoc etiã clarum ex antehabitis:quando præcedit differen tiã diffinitiõis & diffiniti.nec hoc ſolum:ſed etiã neceſſe eſt per ipſum oĩa diffiniri. cum eſſe nequeant:niſi per ipſum ſint & diffiniantur. Optime hæc vidit Dionyſius in ca.de perfecto & vno in libro diuinorũ nominũ dicẽs.Neq̃ eſt vnũ illud/oĩm cau ſa:vnum ex pluribus/ſed ante vnũ omne/omnẽ multitudinẽ/vniuſq̃ omnis ac mul titudinis diffinitum.Campũ autẽ vbi eſt venatio iocundiſſima eius qd̃ ſe & oĩa diffi nit:nomino non aliud.ipſum enĩ non aliud:ſe & oĩa diffinit.Nam cũ interrogo quid eſt non aliud:conuenientiſſime reſpondetur/non aliud eſt non aliud q̃ non aliud. Et cũ quero quid eſt igitur aliud:bene reſpondetur ipſum:aliud eſſe non aliud q̃ aliud. Et ſic mundus eſt non aliud q̃ mundus:& ita de omnibus quæ nominari poſſunt. Vi des nunc æternũ illud antiquiſſimũ in eo campo dulciſſima venatione quæri poſſe. Nam cum ſit ſuiipſius & oĩm aliorũ diffinitio:non reperitur in alio aliquo clarius q̃ in non aliud. Attingis enĩ in eo cãpo antiquiſſimũ trinũ & vnũ:qui eſt ſuiipſius diffi nitio. Nã non aliud eſt non aliud q̃ non aliud. Miratur de hoc ſecreto ĩtellectus:quã do attẽte aduertit trinitatẽ ſine qua deus ſeipſum non diffinit/eſſe vnitatẽ. qa diffi nitio:diffinitum.deus igitur trinus & vnus:eſt diffinitio/ſe & oĩa diffiniens. Repe rit igitur ĩtellectus deum non eſſe aliud ab alio:qa ipſum aliud diffinit. Sublato enĩ eo qd̃ eſt non aliud non manet aliud. Oportet enĩ aliud ſi eſſe debet:eſſe non aliud q̃ aliud/alioq̃ eſſet aliud q̃ aliud/& ita non eſſet aliud.igitur cum ſit ante aliud:nõ po teſt fieri aliud/& eſt actu oĩe qd̃ ſimpliciter eſſe poteſt. Aduertas autẽ quomodo nõ aliud non ſignificat tantũ ſicut idem.Sed cum idẽ ſit non aliud q̃ idẽ:non aliud/ipm̃ & omnia quæ nominari poſſunt præcedit.ideo & ſi deus nominetur non aliud.quia ipſe eſt non aliud ab alio quocunq̃:propterea tamẽ non eſt idẽ cum aliquo. ſicut enĩ non eſt aliud a cœlo:ita non eſt idẽ cum cœlo. Habẽt igitur omnia vt non alia q̃ ſunt quia deus ipſa diffinit.& ab ipſo non aliud:habẽt non aliud ĩ ſpecie generare/ſed ſibi ſimile efficere. Bonitas igitur bonificat/album albificat/& ita de omnibus. Venato res philoſophi hunc campũ non intrarunt:in quo ſolo negatio non opponitur affir

Ariſtoteles

Dionyſius.

mationi. Nam nō aliud nō opponitur ad aliud: cū ipsum diffiniat & præcedat. Extra hūc cāpum negatio affirmationi opponitur: vt īmortale mortali: īcorruptibile corruptibili / & ita de oībus. solum non aliud excipitur. Quærere igitur deum ī aliis cāpis vbi non reperitur: vacua venatio est. non enī est deus q̄ alicui opponitur: cum sit ante omnē oppositorum differētiam. Impfectiori igitur modo deus noīatur animal / cui nō aīal opponitur / & īmortalis cui mortale opponitur: q̄ non aliud cui nec aliud nec nihil opponitur / cū etiā ipsum nihil præcedat & diffiniat. Est enī nihil non aliud q̄ nihil. Subtilissime aiebat diuinus Dionysius deum esse ī oībus oīa: in nihilo nihil. Scripsi autem latius de non aliud: ī dialogo quadrilocutorio / Romæ anno transacto. ideo nunc: de hoc satis.

Dionysius. Dialogus de nō aliud

De quarto cāpo scilicet lucis. CAP. XV.

Lux. IIII.

Volo nunc intrare cāpum lucis: & ī data luce quærere lumē sapiētiæ. Est enī vt ait propheta: signatum super nos lumen vultus seu notitiæ dei. & in illa fit læta valde / iocundaq̧ venatio. Dico autē quoniam oīs vidēs niuē: albā eam affirmat. Huic assertioni contradicere: delirare est. Sic quæ oīs intelligēs vera / dicit: vera esse negare nequit. Cum autē id q̄d omnia diffinit diffinitio sit: vtiq̧ diffinitio quæ se & oīa diffinit / est bona valde / magnaq̧ est hęc diffinitio / vera & pulchra est / sapientifica est / delectabilis est / clara est / æqua est / & sufficiens. Hæc enī omnia & his similia: de diffinitione illa verissime dici / omnis fatetur ītellectus. Sunt igitur illa / ī diffinitione diffinitio: & ī diffinito diffinitum. Cum igitur diffinio mūdum non aliud esse q̄ mundum: hæc oīa quæ præmisi video ī diffinitione illa diffinitionē esse quæ de his omnibus verificatur / & ī mundo diffinito mundum esse. Bonitas igitur / magnitudo / veritas / pulchritudo / sapientia / perfectio / claritas / & sufficientia ī mundo diffinito: mūdus sunt. ī terra diffinita: terra. sicut ī deo diffinito: deus. & sicut in non alio sunt non aliud: sic ī alio aliud. Quando igitur ī sole q̄ est quid aliud sunt sol: tunc sunt quid aliud (scilicet sol) dictum. Sicut igitur ī deo nō sunt aliud q̄ nō aliud simpliciter: sic ī sole non sunt aliud q̄ non aliud sic dictū. Bonitas igitur solis non est ipsum non aliud simpliciter / sed ipsum non aliud solare / quoniam ī sole sol est: ita ī oībus. Hic venatur intellectus admirabilē atq̧ sapidissimā scientiā: quando certissime intuetur: hæc oīa ī æterno simplicissimo deo ipsum deū / se & oīa diffinientē. hinc & in omni diffinito: diffinitum. ex quo scit q̧ nihil omniū quæ sunt: penitus potest esse expers boni / mali / veri / pulchri / & sic consequēter de singulis præmissis. & quia nihil omnium est expers sufficientiæ: sufficientissime oīa condita sunt / cū quodlibet tantū habeat sufficientiæ / q̄tum sibi sufficit. Sic nihil oīm expers est sapientiæ & claritatis seu lucis: sed quodlibet tātum habet de iis q̄tum suæ naturæ sufficit / vt sit nō aliud q̄ est / meliori modo quo esse potest. O mirabilis sapientia dei: quæ cūcta quæ fecit vidit bona valde. peruenire igitur per omnē venationē vsq̧ ad admirationē illius æternæ sapiētiæ: est prope accedere. quoniā vt ait sapiens: ipsa est vapor virtutis maiestatis dei. Huius suauissimū & nouum / totam ītellectualē capacitatē reficientem odorē admiratur venator: & īflammatur inenarrabili desiderio ī odore illo currēdi / vt capiat quā prope esse non dubitat. Hac spe gaudiosa confortatur & augetur cursus venatoris: retardatur tamē ob aggrauans corpus q̄d circūfert. & sapientiā velocissimā q̄ attingit a fine vsq̧ ad finē / compræhēdere nequiens / cupit dissolui a corpore: & illi amicitiæ quæ nectit ipsum ad corpus quæ maior secundū naturam esse nequit / renūciat. & mori non pertimescit: vt cibum īmortalē / dei scilicet sapientiā compræhēdat & degustet. Neq̧ est possibile quenq̄ venatorum aliter ad eius compræhensionē per

uenire/vt hæc nos incarnata docuit dei sapiẽtia:quã nemo nisi dignus appræhẽdit. dignus autẽ non est omnis ille:q ipsam ignorat/omnibus/ vitæ etiã propriæ præferẽdam/& ita ardeat eius amore ꝙ se & oĩa perdat:vt ipsam lucretur.

De eodem. CAP.XVI.

GAudet itellectus i hac venatione lætissima. Nã hæc venatio:bona/magna/vera/sapida/pulchra/delectabilis/perfecta/clara/æqua & sufficiens est. Videt enĩ cum bonum diffinitur:ipsa oĩa prædicta magnum/verum & cætera esse ipsum bonum.& dum magnũ diffinitur:i ipso bonum/verum / & cætera esse ipsum magnũ.& ita i quolibet ipsorum:oĩa sunt ipsum.& qa i nõ alio sunt ipsum nõ aliud:non est ibi bonum aliud a magno/& vero/& cæteris.nec magnum:aliud a bono/& vero/& cæteris.nam non aliud:ipsa oĩa facit esse non aliud.sic aliud:ipsa oĩa facit aliud.Bonum enĩ i alio est aliud:ita magnum/& verũ. Cum igitur quodlibet sit aliud:non erit bonum tunc non aliud a magno nec a vero.sed sicut i ipso non alio nõ aliud:ita i ipso alio aliud. Vnde cum sol sit aliud:non est eius bonitas nõ aliud q̃ eius magnitudo/aut veritas/& reliqua/sed quodlibet illorum cum sit solare est aliud ab alio.Solaris enĩ bonitas ad solẽ contracta/non est illa absoluta bonitas quæ nõ aliud: ideo est alia a magnitudine solari/& veritate solari & aliis.nõ enĩ in alio aliud quod sol dicitur/essent illa ipsum aliud:si nõ esset quodlibet ipsorum/aliud.Sol enĩ alio est bonus/& alio magnus/& alio verus: & ita de singulis illis.quare aliud citra simplicitatẽ ipsius non alius:non caret(respectu ipsius non alius)cõpositione.magis autẽ cõpositum est ipsum aliud/i quo non aliud minus relucet:vt magis compositum i alio sensibili q̃ intelligibili.neq; i bonitate solari i qua magnitudo/veritas & cætera non sunt ipsa bonitas:magnitudo est non aliud/sed aliud a veritate.& quodlibet a quolibet aliud cũ sint i solari bonitate q̃ est alia/ipa scilicet solaris bonitas.Necesse est igiẽ solarẽ bonitatẽ cadere i compositionẽ:cum a simplicitate ipsius non alius seu dei/in solarẽ alteritatẽ contrahatur.Bonitas igitur/magnitudo/veritas/& cætera quæ in composito cõpositum sunt:alia & composita esse necesse est.Sicut i simplicissimo deo non alia: sed incõposite/simplex ipse deus existunt/sicut causata in causa/causa sunt. Omnia autẽ quæ itellectus concipere potest:aut sunt non aliud aut aliud.i nõ aliud/cum ipsum sit id qđ esse potest simplicissimũ & perfectissimum : non cadit varietas. Ideo i aliud oẽm cadere varietatẽ videt. Varietas igitur modorũ essendi ipsius alius alia & alia sortitur noĩa.Bonitas igitur/magnitudo/veritas/& cætera secundũ aliũ modũ combinationis constituunt id qđ vocatur esse : secundũ alium id qđ vocatur viuere/secundum alium id qđ vocatur itelligere.& ita de omnibus.nec illa oĩa quæ sunt/viuunt/& itelligunt aliud sunt:q̃ ipsius nõ alius qđ oĩa diffinit/varia receptio. ex qua sequitur varia eius relucentia:in vno clarius/in alio obscurius.Clarius & durabilius in intellectualibus:obscurius & corruptibilius in sensibilibus.& in his : differenter.

De eodem. CAP.XVII.

REfert Proculus i primo libro theologiæ Platonis: Socratem q vices Platonis tenet i Alcibiade/dicere itellectiuã animã cum itra se cõspicit/deum & oĩa speculari.ea enĩ quæ post ipsam sunt:vmbras esse videt itelligibiliũ.quę vero ante ipsam:ait i profundo/clausis quodãmodo oculis conspici.oĩa enim i nobis animaliter esse dicit.Ecce diuinum Platonis iudicium.Ita qdem arbitror vt ipse:oĩa in oĩbus scilicet suo esse modo.In itellectu igitur nostro:secũdũ ipsius essendi modũ sunt oĩa.Nam bonitas/magnitudo/veritas/& oĩa illa decem:i omnibus sunt omnia.

Proculus
Plato.
Socrates.
Alcibiades

in deo:deus.in intellectu:itellectus.in sensu:sensus.Si igitur quæ in deo deus/in itel-lectu itellectus/& i omnibus omnia:vtiq; oïa in intellectu itellectus sunt.Intellectua-liter igitur sunt ibi omnia:seu notionaliter siue cognoscibiliter. Et qa intellectus est bonus/magnus/verus/pulcher/sapiēs/& cætera decē/cum se ituetur/se talem vt di xi esse videt:& contētatur maxime cum videat se perfectum & sufficientē.& quoniā illa est itellectualiter:per suam bonitatem itellectualem potēs est itelligere bonitatē absolutam/& bonitatē contractam. Sic per magnitudinē.sic per veritatē.sic per sa-pientiam itellectualē suam:notiones facit sapientiæ absolutæ ab omnibus & ad om-nia contractę.ordineq; rerum i sapientia intuetur:& ordinata contemplatur.Vnde cum cognitio sit assimilatio:repperit oïa in seipso vt i speculo viuo vita itellectuali. qui i seipsum respiciens:cuncta i seipso assimilata videt.Et hæc assimilatio: est ima-go viua creatoris oïm.Cū aūt sit viua & itellectualis dei imago q deus non est aliud ab aliquo:ideo cum i se itrat & scit se talē esse imaginē quale est suum exemplar/ipm in se speculatur.Hunc eni indubie deum suum cognoscit:cuius est similitudo.In bo-nitate eni sua notionali:cognoscit eius bonitatē cuius est imago/maiorē q̄ concipe-re aut cogitare possit.sic ituendo i suam magnitudinē omnia itellectualiter ambien tem:cognoscit exemplarem dei sui magnitudinē/ambitum suum qui illius est ima-go excedere. qa illius non est finis.ita de reliquis cunctis. Videt etiā supra se itelligē tias lucidiores:diuinitatis capaciores.& post se:sensibilē cognitionē magis tenebro-sam/& diuinitatis minus capacē.quātum sufficientiæ habeat intellectualis venatio/ quādo intra se pergit non cessans seipsam profundare:ostēdunt theologorum/philo sophorum/& mathematicorum inuēta/nobis per eorum scripta multipliciter rese-

Dionysius. rata.Quo aūt modo Dionysius i campo lucis venationē fecerit vtiq; electam:i libro ipsius de diuinis nominibus reperitur.

De cāpo quinto scilicet laudis dei. CAP.XVIII.

Laus.V. CVm hūc lucis cāpum peragrassem:statim se cāpus laudis dei/amœnissim⁹/ ostendit.Nā cum hæc quæ i campo lucis venatus fui/de qbus decē prædi-cta scilicet bonitatē/magnitudinē/veritatē & reliqua i mētis escario recō-derā:repperi illa oïa & plura i laudis dei campo plantata.& dixi/cū hic floridus læ-tusq; cāpus non producat nisi illa decē & similia:sunt igitur ipsa/decē laudes dei.& intra me conspiciens/attēdi quomodo itellectus affirmans diffinitionē se & oïa diffi nientē esse bonā/magnā/verā/& reliqua:laudē ei⁹ exprimere conatur.Laudauit eni illā diffinitionē q̄ deus est:qa bona est/qa magna/qa vera/& ita consequenter.Quid igitur sunt illa decē:nisi laus dei?quid laudat̄ per illa:nisi laus illa quæ deus est? Non ne hæc omnia laudātur?bonitas laudatur/magnitudo laudatur / veritas laudatur/ & singula sequētia?Hæc igitur decē & alia quæ per omnem itellectum vigētem lau-dātur:i dei laudem sumuntur/& bene de ipso dicuntur.quia ipse est fons laudis.Sūt

Dauid. igitur omnia:ex dei laudibus & benedictiōibus id qđ sunt.Ideo propheta Dauid ad omnia respiciens dei opera/canebat.Laudate dominum de cœlis:laudate eum in ex-celsis.Et singulariter enumerat angelos/cœlos/terram/aquā/& cætera cuncta crea ta.quæ laudant deum.nihil eni sunt omnia:nisi decora dei iocundaq; laudatio.Nam attestāte Dionysio:diuina/sola participatione noscuntur.quomodo eni in suo prin-

Dionysius. cipio & sua sede sint:nullus itellect⁹ attingit.Porro siue supersubstātiale illud occul tum/lucē/& vitā/siue verbum appellamus:nihil itelligimus aliud q̄ ex eo i nos ema-nātes participationes atq; virtutes/qbus assumamur i deum/ & quæ nobis vel sub-stātiam/vel vitā/vel sapiētiam largiantur.Hæc Dionysius. Merito igitur quælibet

Die Welt eine Symphonie v. Hymnen auf Gott

Der Mensch der größte Hymnus auf Gott

dei factura deum laudat: quia bonus, quia ipsa se fatetur bonã & laudabilẽ ipsius dono: sic magnã / sic verã / & reliqua. In campo laudis fecerunt suas deuotissimas venationes omnes prophetæ seu vidẽtes & eleuatores ĩtellectus: qđ attestantur sacræ literę & scripta sanctorũ ĩ qbus oĩa ad laudẽ dei referunt. Cũ enĩ Dionysius de diuinis tractaret noĩbus: noĩa illa / dei laudes appellauit / & deum per ipsam laudãs / ĩ eius laudẽ ipsa exposuit. vt ĩ cap. de sapientia laudatur ĩtellectus & ratio. & dicit: ꝙ ex substãtiis omnibus / laudatur. Depræhẽdit igitur ĩ hoc laudis cãpo / sapidissimã sciẽtiam cõsistere ĩ laude dei: quæ oĩa ex suis laudibus ad suĩ laudẽ constituit. sicut enĩ hymni laudum varii / varias continẽt harmonicas combinationes: sic quælibet species / humana scilicet / leonina / aquilina / & ita de oĩbus est specialis qdam hymnus ex laudibꝰ dei / & ĩ laudem eius conditus. cœli: hymni magis festiui & fœcundi sunt laudibus / q̃ terrestres. Sol enĩ mirabilis est laudum dei combinatio. & qlibet hymnus ĩ hoc pulcher & singularis: qa habet ĩ sua singularitate aliquid / quo alii hymni carẽt. Ideo deo cuncti accepti: q omnia quæ creauit participatione laudis suæ bona dixit / eisq; bene dixit. ex his elicui hominẽ viuum quendã & intelligentem laudum dei hymnũ / optime compositum: plus cunctis visibilibus de dei laudibus habere / vt deum præ cæteris indesinenter laudet. & in hoc solo consistere vitam suam: vt id reddat deo qđ vt esset accepit / laudes scilicet. tunc ad finem properet: & immortalium laudum fœlicissima præmia consequetur. | Dionysius.

De eodem. CAP. XIX.

OMnia igitur: suo esse laudant deum. postq̃ quodlibet adeo est perfectũ & sufficiẽs / ꝙ nulla ex parte laude careat: vtiq; suum laudat opificẽ / a quo solum hoc habet ꝙ laudatur. Naturaliter igitur oĩa creata deum laudant: & cum creatura laudat / non ipsa laudat q̃ seipsam non fecit / sed ĩ ipsa cõditor eius. Idololatria igitur qua creaturæ / diuinæ laudes dãtur: insania est infirmæ / cęcæ / & seductæ mentis. Nã cum colitur pro deo illud qđ sua natura suum laudat factorem: vtiq; insanire est. Neq; est quicq̃ qđ alium cognoscat deum / q̃ illum quẽ vt cõditorẽ laudat: quo nihil scit præstãtius. Scit igitur omnis creatura & quãtum sibi sufficit: cognoscit conditorẽ suum omnipotẽtem. ipsum laudat: auditq; & ĩtelligit verbum eius / & obedit. Si enĩ dixerit lapidi ꝙ viuat: vtiq; audit / ĩtelligit / & obedit. Mortui enĩ audient verbum dei: & viuẽt. Sicut lazarus quatriduanus & alii mortui audiuerunt: & vixerunt. vt hæc sciũt christiani. Ex quo certum est hominẽ q habet liberũ arbitriũ / quando a laudibus dei cessat / & dei verbum non audit qđ in ipso & conscientia eius loquitur / nec vult ĩtelligere & obedire vt bene agat: inexcusabilis est cum a propria natura repræhẽdatur / & ĩdignus est societate fœlicium / deum perpetue laudantiũ. Venatus sum præterea ĩ hoc cãpo ĩdicibilem esse sanctorum spirituum perpetuam iocũdissimãq; domini laudationẽ: q quãtum amãt tãtum clamãt. & q̃to plus laudãt: tãto & ipsi maiorẽ laudẽ assequuntur. & ad ĩfinite laudabilem propius accedunt: licet nunq̃ ad eius æqualitatẽ pertingãt. Sicut enĩ finibile tẽpus / nõ potest vnq̃ ita augeri ꝙ fiat simile infinibili perpetuo: ita nec initiatum perpetuum potest vnq̃ æquari imprincipiato æterno. Sic nec perpetua rebellium spirituum dãnatio: vnq̃ tẽporalis finibilisq; fiet. Qualem autẽ laudem homines perfecti laudatores dei consequãtur: obseruãtia semper seruata docet / quæ eos ad dei & sanctorum consortium exaltat / & diuinis prosequitur laudibus. perfecti autem: in excelsis deum laudãt. & quæ hãc laudem possunt ĩpedire / abiiciunt: vti est amor sui / & mundi huius. & relegãt se ipsos: habituantes se ĩ religione / hunc ĩpeditiuum sui & mundi amorẽ mortificãte. | Laus. V.

imitantes magistrum veritatis/dei verbū incarnatum:q in dei laudē/omnium terribilium terribilissimū/mortē scilicet turpissimā voluntarie verbo & exemplo docuit subeundam.Quem infiniti martyres secuti:morte vitam adepti sunt immortalem.& hodie religiosi q̄plurimi mundo mortui/his dei laudibus vacātes: perfecti dei laudatores esse contendunt.

De eodem. CAP.XX.

Laus.V. MAndauit propheta psallere dei laudes ī psalterio decachordo.Hoc ego attēdēs decem laudis chordas tātum sumpsi:videlicet/Bonitatem/magnitudinem/veritatem/ac alias prænominatas. Psalterium autem opus est intelligentiæ:vt homo habeat instrumētum/ī quo dulces & delectabiles tangat modos.Illos enī modos quos in se habet ītelligibiliter:facit audibiles & sensibiles. & cum sint in intellectu modi illi:habētes intellectum delectantur aure & sensibiliter audire in sono/qđ insensibiliter habēt in anima.Vnde si concordāt voces cum harmonicis vitalibus animæ numeris:laudāt psallentem.si dissentiunt: vituperant.Tria sunt necessaria si psalli debet psalterium/ex duobus scilicet vase & chordis compositū/atq; psaltes:hoc est ītelligētia/natura/& subiectū.psaltes ītelligētia.chordæ:natura quæ ab ītelligentia mouetur.& vas naturæ conueniēs:subiectum.ī homine microcosmo: hæc vt in maiori mundo sunt.Est ī ipso:ītelligentia/est natura humana/& corpus ei conueniens.Ita est homo viuum psalterium ī se omnia habens ad psallēdum deo laudes:quas ī seipso cognoscit.In psalterio enī & cithara/in cymbalis iubilationis & bene sonātibus:omnis spiritus laudat dominum.Hæc omnia īstrumēta ī se viua:habet spiritus noster ītellectualis.mirādum aūt est vnde homo vigēs ītellectu:naturaliter habet scientiam laudis & laudabilium & vituperabiliū.nisi enī illi naturæ hæc scientia necessaria esset ad sui pascentiā & conseruationē:nō haberet plus homo ipsam q̄ asinus.Diuina enī prouidētia sicut non deficit ī necessariis:ita non abundat ī superfluis.Et quoniā ex q̄bus sumus/ex illis nutrimur & pascimur:omne viuēs quærit cibū suum/quē dum īuenit cognoscit/& hoc ex cōformitate cibi ad id vnde est. Quare cum homo secundum ītellectualē animā laudabilia naturaliter cognoscat & amplectatur/ delicieturq; ī illis tanq̄ in cibo naturæ suæ conformi:hinc scit se ex his naturaliter esse quæ ob conformitatē naturalem ad suum esse laudat & amplectitur. Habet igitur ītellectus ī se dono diuinæ prouidentiæ omnē sibi necessariā scientiam prīcipiorum:per quæ venatur suæ naturæ cōforme. & ineffabile est hoc iudicium. Et quoniam prīcipia sua sunt laudabilia vti sunt illa decem sæpe dicta/& ipse homo ex his prīcipiatus est vt laus dei suum laudet creatorē:non est penitus homo dei sui ignorās/quē scit laudabilē & gloriosum in sæcula.Neq; est ei alia scientia necessaria: quia scit tantū q̄tum sufficit sibi ad hoc/vt faciat illa propter quæ creatus est.Laudādo igitur deum q̄a bonus:vtiq; bonitatē scit laudabilē.ita veritatē/& sapientiā/& id genus reliqua.Et q̄uis ignoret quid illa sint:non tamē habet omnimodā eorū ignorātiam/quādo cognoscit illa esse laudabilia & ī laude dei complicari/& ī tantum laudi dei conuenientia/q; homo sine illis non capit nec deum nec quicq̄ laudari posse. Scit etiā homo q; ipsum oporteat liberum arbitrium suum/per laudabilia determinare:vt sit ex electione sicut a natura laudabilis.Bonitas/virtus/veritas/honestas/æquitas/& cætera talia:laudabilia sunt/possuntq; eligi per liberū arbitrium aut eorum contraria.si eliguntur:totus homo tam ex naturalibus q̄ arbitrii electione laudabilis/ perfecte deū laudat.si vero vitia & laudabilibus aduersa eligit:non est laudabilis/sed sibi/deoq; contrarius.quomodo tunc laudare deū poterit:laudi cōtrarius?

Proficit autẽ continue semper laudãs deum: sicut citharœdus citharizãdo. & fit deo semp similior. & hic finis hominis: deo scilicet similiorẽ fieri vt recte Plato dicebat. Plato.
Nam quãto plus deũ laudat: tanto ipse deo gratior. igit̃ & ipse laudabilior diuinæq; laudabilitati similior. Recte sapiens Socrates cõperit nihil nos certius scire / q̃ ea quę laudabilia sunt: & monuit ad illa cæteris dimissis tanq̃ superfluis & incertis / solũ nostrum studium conuerti. laudabilibus enĩ moribus suasit insudãdum: quorum ex nobis scientiam haurire possumus / & ex consuetudine perficientem habitum acquirere / & ita continue fieri meliores. Socrates. Laudabilia.

De sexto cãpo scilicet vnitatis. CAP. XXI.

Vnitas VI.

AVrelius Augustinus dum sapientiam venari niteretur in libello de ordine scribit omnium philosophorum considerationem circa vnum versari. Post ipsum doctissimus Boetius / de vnitate & vno scribens: similiter venationẽ sapientiæ ibi faciendam / facto declarauit. Platonem: hi secuti sunt. qui vnum: primũ & æternum asserit pricipium. Ante quem Pythagoras ille Samius q cuncta in proprietate numeri inuestigans: monadem omnium affirmabat principium. ante enim omnem multitudinem: vnitas. Volumus igitur hunc: vnitatis campum venationis gratia mente perlustrare. Vnitas enim etsi ipsam non aliud præcedat: tamen prope ipsum videtur. Vnum enim & idem: videntur ipsum non aliud plus cæteris participare. Voluit Plato vnum esse æternum. nihil enim vidit: nisi post vnum. Est enĩ ante finem & ĩfinitatem vt dicit Dionysius: qui ĩ hoc Platonẽ imitatur. quando (vt refert Proculus) post primum principium posuit finitum & infinitum principia. quoniam ex illis: omne existens mixtum est / a finito essentiam / ab ĩfinito virtutem seu potentiã habens. & cum vnum sit qđ esse potest & penitus simplex & immultiplicabile: omnia in se complicare videtur / quæ remoto ipso nequaq̃ manent. Omnia enĩ in tantum sunt / in quãtum vnum sunt. Complectitur autẽ tam ea quæ sunt actu: q̃ ea quæ possunt fieri. Capacius est igitur vnum q̃ ens / qđ non est nisi actu sit: licet Aristoteles dicat ens & vnum conuerti. Id autem qđ Platonem mouebat vnum cunctis præferendum & fateri omnium principium: erat. qa cum principiatum nihil a se habeat sed omnia a suo principio: oportet ꝙ principio posito omnia principiata sint posita. sed cum posito ente qđ est vtiq; aliquid / non ponatur potentia ens / posita vita nõ ponatur ens vita carens / & posito intellectu non ponatur ens non intelligens / & cum esse / viuere / & intelligere reperiantur in mundo: non erit mundi principium aut ens / aut vita / aut intellectus / sed id quod illa in se complicat & quæ illa esse possunt / & hoc dicebat vnum. verificatur enim vnum de potentia & de actu: vt vna potentia / vnus actus. sic de ente / vita / & intellectu. Neq; potest esse multitudo: quæ non participet vnitate. Nam si esset: simile esset dissimile in non participare vnitatem. omnia multa similia forent & similiter dissimilia ex eadem ratione: quia non participarent vnitate. Cessarent igitur omnia multa & plura & numerus omnis / & quæ vnum dici possunt / vno sublato: vt hæc in Parmenide Platonis mira subtilitate ostenduntur. Non potest igitur vnum esse factum: cum ipsum antecedat. Neq; potest corrumpi / nec alterari / nec multiplicari: cum præcedat posse fieri / & sit omne quod esse potest. Verum (vt ait Dionysius) vnum qđ est: multiplicari dicitur multas ex se producẽs substantias. manet tamen vnum: ꝙ deus & multiplicatione vnus / & procedẽdo coniunctus. Omnia igitur quæ fieri possunt: participatione inuariabilis & immultiplicabilis vnitatis fieri possunt & fiunt actu. & quia non potest esse nisi vna vnitas / quæ (vt dicit Dionysius) est sensu eminẽtior / & mẽti ĩcõpræhẽsibilis / & antecedẽs ipam;

Augustin⁹. Boetius. Plato. Pythagoras. Plato. Dionysius. Proculus. Aristoteles Plato. Parmenides. Dionysius.

D

ideo illa:est vnum qđ omnia vnit.vt quodlibet intantũ sit:inquãtum est vnum.Non est etiam nisi vnum æternũ ante posse fieri.Hinc non est illa positio vera:ꝙ ante pos se fieri sint dii participãtes vnum tanq̃ diuinam speciem.Nam cum vnum æternum sit ĩmultiplicabile qa ante posse multiplicari:non possunt dii multi esse ĩ vno vt pri mo æterno deo/quasi in diuina specie vniti.nã si essent dii:multi essent.Varie igitur diuinã naturã in æternitate participarent:qđ est impossibile.cum æternum/& æter nitas simplicissima sit:penitus ĩparticipabilis.Superuacuos igitur fecit Proclus labo res in sex libris de theologia Platonis:volens inuestigare ex coniecturis incertis deo rum illorum æternorum differentias & ordinem ad vnum deum deorum/cum non sit nisi deus vnus æternus q ad oĩa propter quæ ipse deos ponit sufficientissimus est/ huius totius mundi administrator.Videntur philosophi venatores in omni eorum discursu ex hoc sensibili mundo/& iis quæ illi necessaria sunt/vt id sit qđ est optimo modo quo fieri potest:de deo/de diis/de cœlo/& eius motu/& fato/intelligẽtiis/spi ritibus/& ideis/atq; ipsa natura inquirere.quasi hæc omnia sint necessaria huic mũ do terreno:& hic mundus sit omnium operum illorum finis.Sic Aristoteles deum vt Plato/sua prouidentia cœlos administrare posuit.cœlos vero ob hunc mundum esse & moueri per intelligẽtias:vt generationes & cuncta ad huius mundi conserua tionẽ necessaria/ordinem & motum cœli sequentia naturaliter fiant & contineantᷓ/ non attẽdentes tot innumerabiles stellas hac terra habitabili maiores/& tot intelli gentias non esse conditas ad finẽ huius terreni mundi/sed ad laudẽ creatoris/vt su pra tactum est.Vnus est igitur deus omnipotens:cuncta ad sui laudẽ creans & opti ma prouidentia gubernans vt recte Epicurus dicebat.qui licet non negaret deos es se:tamen id qđ de ipsis dicitur & scribitur penitus a veritate dixit alienum.Hoc at tendendum neminem vnq̃ affirmasse plures deos:qui vnum multitudini deorum/ deum scilicet non præferret.Venationes ĩ hoc vnitatis campo sapidas facit:q(vt fe cit Augustinus in libro de trinitate)vnitatem fœcundam/de se æqualitatem gene rantẽ/& amorẽ connectentem ab vnitate & æqualitate procedẽtem videt sic ĩ æter nitate/ꝙ sunt ipsa simplicissima æternitas.de quo alibi ĩ docta ignorantia/& de visu dei & aliis multis libellis:ea quæ concipere potui/annotaui.

Aristoteles Plato. — Augustin⁹ — Liber de docta ignorãtia. — Vnitas VI.

De eodem. CAP.XXII.

Ampum vnitatis Plato diligenter perlustrans:reppcrit vnum qđ omnium causa ante potentiam & actum ex potẽtia egredientem/quodq; ipsum vnũ vt sit causa omnium nihil omnium est/non est plura vt sit causa pluriũ.Vn de omnia de eo negans:ipsum ante omnia ĩeffabiliter vidit.quomodo autẽ venatio nem suam per logicam de vno fecerit:liber Parmenidis ostendit.& Proculus secun do libro de theologia ipsius epilogat & dicit.qui Platoni credit:in negationibus re manet.Nam additio ad vnum:vnius excellentiam contrahit & minuit/& per ipam potius non vnum q̃ vnum ostẽditur.Dionysius qui(vt dicunt)Platonem imitatur/ ĩ campo vnitatis similem venationem fecit:& negationes quæ sunt priuationes sed excellenter prægnantes/veriores dicit affirmationibus.Proculus vero qui Origenẽ allegat:post Dionysium venit.Dionysium sequendo vnum & bonum licet ita Plato primum nominauerit:de primo negat qđ penitus est ineffabile.Hos mirandos vena tores sequendos laudandosq; esse cum arbitrer:ad ipsorum nobis relictam ĩ scriptis diligentiam studiosum remitto.Et quia in campo vnitatis est quoddã singulare pra tum vbi singularissima præda reperitur:pratum illud nunc venationis gratia visi

Plato. — Parmenides. — Proculus. — Dionysius. — Origenes.

temus. Nominatur autem singularitas. Nam cum vnum non sit aliud q̃ vnum: singulare videtur. quia ĩ se indiuisum: & ab alio diuisum. Singulare enim cuncta cõplectitur. cuncta enim singula sunt: & quodlibet implurificabile. Singula igitur cũ omnia & implurificabilia sint: ostendunt esse vnum maxime tale qđ omnium singulariũ causa. Et qđ per essentiam est singulare: implurificabile. est enim id qđ esse potest: & omnium singularium singularitas. Vnde sicut simplicitas omnium simplicium est per se simplex quo simplicius esse nequit: ita singularitas omnium singulariũ est per se singularis quo singularius esse nequit. Singularitas igitur vnius & boni maxima est: cum omne singulare necesse sit vnum & bonũ esse / & ita ĩ singularitate vnius & boni complicari. Sicut singularitas speciei singularior q̃ suorum indiuiduorum: & singularitas mundi singularior q̃ singulorum omnium. Vnde sicut singularissimus deus est maxime implurificabilis: ita post deum mundi singularitas maxime implurificabilis. & deinde specierum / post / indiuiduorum quorum nullum est plurificabile. Gaudet igitur vnumquodq; de sua singularitate: quæ tanta in ipso est ꝙ non est plurificabilis / sicut nec in deo / nec mundo / nec angelis. In hoc enim omnia se gaudẽt similitudinem dei participare. & quando de ouo fit pullus licet singularitas oui cesset: non tamen ipsa singularitas / cum ita singulare sit pullus / sicut ouum / nec alia singularitate vnum q̃ aliud. sed vna est omnium singularium causa: quæ omnia singularisat. quæ neq; est totum / neq; pars / neq; species / neq; ĩdiuiduum / neq; hoc / neq; illud / neq; omne nominabile: sed est singulorum singularissima causa. Singulare cum sit ab æterna causa singularisatum: nunq̃ in non singulare resolui potest. A quo enim resolueretur: ab æterna causa singularisatum? Hinc singulare bonum nunq̃ desinit: cum omne singulare sit bonum. sic singulare ens nunq̃ cessat id esse: cum omne ens actu / singulare sit. & singulare corpus quantumcunq; diuidatur: semper manet singulare corpus. ita & linea / & superficies / & totum singulare: non est diuisibile nisi in singulares partes / quæ erant in singularitate totius compræhẽsæ. Omnis igitur varietas non est circa singulare: sed circa accidens ad singulare qđ facit tale & tale singulare. ꝙ si varietas non est in tali / sed aut qualitate aut quantitate: manet semp singulare eodem modo. vt ĩ cælestibus corporibus constat. sic dicebat Dionysius secundum naturam & substantiam nihil corruptibile: sed quæ illis accidunt. Incorruptibilis igitur singularitas est: quæ omnia format & conseruat. & omnia suæ singularitatis causam vt omnium singularissimum bonum sufficiens & perfectum: naturalissimo desiderio appetunt. Adiicere tibi volo vnum quod video super alia mirabile in quo omnia simul dei similitudinem gerere probabis. Dionysius recte dicebat: de deo simul opposita debere affirmari & negari. Ita si te ad vniuersa conuertis: pariformiter comperies. Nam cum sint singularia / sunt pariter similia: quia singularia. & dissimilia: quia singularia. neq; similia: quia singularia. neq; dissimilia: quia singularia. sic de eodem & diuerso / æquali & inæquali / singulari & plurali / vno & multis / pari & impari / differentia & concordantia / & similibus: licet hoc absurdum videatur philosophis / principio quodlibet est vel non est (etiam in theologicis) inhęrentibus. Adhuc attende: posse fieri esse singulare. Ideo omne quod factum est aut fit / quia de posse fieri fit: singulare est. imitatiua igitur singularitas est / ipsum posse fieri: in cuius singulari potentia / omnia singulariter complicãtur & de ipsa explicãtur. nec aliud est singularitas: q̃ æternę lucis similitudo. Singularitas enim discretio est. lucis autẽ est: discernere & singularisare. Supra de his / atq; in libello quem de figura mundi nuperrime in vrbe veteri compilaui.

Dionysius.

Liber de figura mũdi

Aequalitas VII.

De septimo campo scilicet æqualitatis. CAP.XXIII.

Ampum æqualitatis venationibus refertum: subintremus. Certum est: nihil vti est actu / multiplicabile. Aequalitas enim quæ id est qđ esse potest: cũ sit ante aliud & inæquale / non reperitur nisi in regione æternitatis. Aequalitas vero quæ potest fieri æqualior: posse fieri sequitur. Vnde æqualitas quę est actu id qđ esse potest: immultiplicabilis est. Ipsam enim in æternitate: æterna gignit vnitas. Non possunt igitur plura: esse præcise æqualia. non enim tunc plura essent: sed ipsum æquale. Sicut enim bonitas / magnitudo / veritas / pulchritudo / & reliqua quæ in æternitate sunt ipsa æternitas / sunt etiã ita æqualia ꝙ æqualitas quæ æternitas / ideo non sunt plura sicut nec plura æterna esse possunt / cum æternũ sit ipsum POSSEST / scilicet id qđ simpliciter esse potest / & ita omnia æterna non sunt plura æterna / sicut æterna bonitas / æterna magnitudo / æterna veritas / æterna pulchritudo / æterna æqualitas non sunt plura æterna / sic nec plura æqualia / quia sic sunt æqualia ꝙ ipsa æqualitas simplicissima quę omnem pluralitatem antecedit: sic nec æqualitas cuiuscunq; actu existentis / est multiplicabilis. Præcisio enim quæ in indiuisibili consistit sicut numerus: non est multiplicabilis / sicut nec quaternarius / aut quinarius. Vnde non plurificatur humanitas in pluribus hominibus: sicut nec vnitas in pluribus vnis. nec ipsa humanitas: potest a pluribus hominibus quibus dat nomen ꝙ sint homines / æqualiter participari. Homines enim sunt ex participatione immultiplicabilis humanitatis: & inæquali participatione quæ facit eos esse plures. Et sicut humanitas vti est / est immultiplicabilis: ita & hic homo & cuncta. Omne etiam compositum: ex partibus inæqualibus est compositum. sic nec numerus compositus: potest esse compositus nisi ex pari & impari. & cantus harmonicus: ex graui & acuto. Patet omnia æqualia quæ non sunt ipsa absoluta æqualitas: æqualiora fieri posse. & hoc posse fieri omnium: non diffinitur nec determinatur nisi per ipsam æqualitatẽ / posse fieri præcedentem. quæ sola est non aliud ab omni: cunctis inter se inæqualiter inæqualibus / licet nullum omnium sit æqualitatis expers / per quam quodlibet est id quod est æqualiter / quia nec plus nec minus / & penitus non aliud q̃ id qđ est. Nam æqualitas: est verbum illud ipsius non alius scilicet dei creatoris / se & omnia dicentis & diffinientis. Omnia igitur inter se inæqualia: æqualitatẽ quasi cuiuslibet essendi formam participant / & in hoc æqualia sunt. & quia illam inæqualiter participãt: inæqualia sunt. Concordant igitur: pariter & differunt omnia. quæcunq; species / sicut est vnitas vniens in se omnia suæ speciei: ita & æqualitas inæqualiter vnita formans / similiter & omnium nexus. & quia de æqualitate alias Romæ late scripsi: hæc sic sufficiant.

Liber de æqualitate

Nexus VIII.

De octauo campo scilicet nexu. CAP.XXIIII.

Vnc in campo nexus venationem facientes: attendimus ante omnem diuisionem / nexum constitui. hunc igitur indiuisibilem videmus æternitatem id esse quod esse potest / posse fieri præcedentem: rectissime ab æterna vnitate & eius æqualitate procedentem. sicut enĩ diuisio procedit a pluralitate & inæqualitate: sic amorosus nexus ab vnitate & æqualitate. quæ cum sint ante pluralitatem in indiuisibili simplicissima æternitate: erit similiter & ipsorum nexus æternus. Sũt igitur vnitas / & ab ipsa genita æqualitas / atq; vtriusq; nexus: ante posse fieri & pluralitatem diuisiuam / simplex æternitas. Aeterna enim vnitas / æterna ipsius æqualitas / æternusq; vtriusq; nexus: non sunt plura diuisa æterna / sed ipsa æternitas simplu-

rificabilis & penitus indiuisibilis & inalterabilis.& licet vnitas generās nō sit æqua litas ab ea genita/nec nexus ab ea procedens:tamen non est aliud vnitas/aliud æqualitas/aliud nexus/cum sint non aliud quod aliud antecedit.Sicut igitur æterna vnitas quæ id est qđ esse potest vniter in se omnia complicat/& æqualitas omnia æqualiter:ita & nexus vtriusq̧ /oīa in se nectit.Omnia igitur quæ sunt/quia ab hac æterna trinitate quæ sic nominatur licet minus proprie/id sunt qđ sunt:video trinitatē imitari.in quolibet enim video vnitatem/entitatem/& vtriusq̧ nexum : vt actu sit id quod est.entitas quæ essendi forma:æqualitas est vnitatis.Vnitas enim vniens de se generat sui æqualitatem.æqualitas vnitatis : non est nisi species seu forma essendi quæ entitas dicitur.quia græce entitas ab vno deriuatur.Non est igitur aliud omne existens nisi vnitas & eius æqualitas:quæ & entitas & vtriusq̧ nexus.Vnitas:est fluxibilitatis constrictio.æqualitas:vniti & constricti formatio.nexus:vtriusq̧ amorosa connexio.Posse fieri nisi ab vniente a sua confusa fluxibilitate constringeretur: non esset capax pulchritudinis/siue speciei aut formæ.& quia constringitur per vnitatem/omnia ad finē operantem:ideo generatur forma ab ipsa vnitate/quā talis cōstrictio requirit seu meretur.quare ex his procedit vtriusq̧ nexus amorosus.

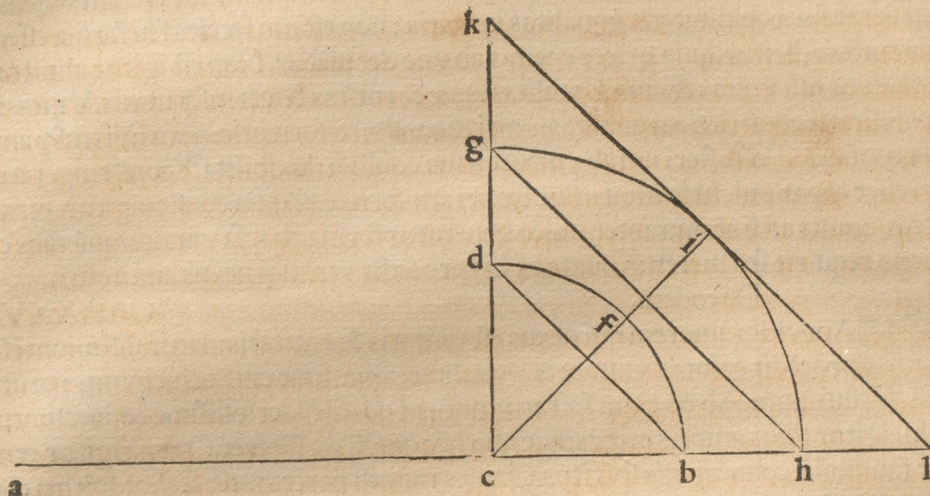
De eodem. CAP.XXV. Nexus VIII.

NAm vides amorem qui nexus est vnitatis & entitatis:naturalissimum esse. procedit enim ex vnitate & æqualitate:quæ sunt eius principium naturalissimum.Ab eis enim spiratur nexus:ī quo desideriosissime connectuntur. Nihil igitur illius amoris expers:sine quo nec quicq̄ persisteret.Omnia igitur penetrat inuisibilis connexionis spiritus.Omnes mundi partes inter se/hoc spiritu conseruantur:& toti mundo connectuntur.Hic est spiritus animā corpori connectens: quo expirato cessat viuificatio.Intellectualis natura nunq̄ priuabitur spiritu tali cōnexionis:cum ipsa sit spiritualis naturæ.Vnitas enim & entitas intellectualis naturæ intellectuales cum sint:intellectuali nexu constringuntur.nexus vero amoris intellectualis non potest deficere nec expirare:cum intelligere pascatur immortali sapientia.Nexus igitur naturalis intellectualis naturæ ad sapientiam inclinatę:ipsam naturā intellectualē non solum vt sit conseruat/sed etiā ad id qđ naturaliter amat/ vt illi connectatur adaptat.Spiritus igitur sapientiæ:in spiritum intellectus vt desideratum in desiderans/secundum feruorem desiderii descendit.& conuertit spiritum intelligentiæ ad se:qui ei amore nectitur/ignis instar(vt ait Dionysius)quæ sibi vnita iuxta singulorum aptitudinem assimilat.& in hoc amoris nexu:fœlicitatur intellectus/& viuit fœliciter.Hoc pauci philosophi cognouerunt.Principium enim connexionis sine quo nihil subsistit & sine quo omnis intellectualis natura fœlicitate careret:non reperiuntur cognouisse.Sed quia in illo defecerunt: veram sapientiam non attigerunt.Alibi multa de hoc/in variis etiam sermonibus dixi & scripsi : quæ sic recapitulasse sufficiat. Dionysius.

De eodem. CAP.XXVI. Nexus VIII.

NVnc vero subiiciam manuductionem vnam mathematicam:vt videas trinitatem præmissam/cum sit vnitas id esse qđ esse potest/licet omnem intellectum antecedat/& non nisi incōpræhensibiliter cōpræhendatur per omnē humanam mentem.ī qua deus tam ante posse fieri q̄ impossibile sic videtur:quasi sit illud quodlibet/qđ īpossibile sequitur.Præmitto autē/lineam rectam esse curua simpliciorē:cū a recta curua declinās non sine cōcauo & cōuexo cōcipi possit.Deīde præsuppono/primā figurā rectilineā/terminatū esse triangulū : in quā oēs polygo-

niæ resoluunẽ vt in priorẽ & simpliciorẽ/ante quã nulla est/in quã resolui possit. Cũ autẽ linea sine longitudine non sit: tũc linea quæ nõ est sic longa ꝗ longitudo: respe-ctu ipsius quæ maior esse nequit/imperfecta est. quare si primum principium figu-rari posset: esset perfectus triangulus trium perfectorum laterum. quemadmodum hunc videt intellectus in posse fieri sensibilis trianguli: hoc modo.

Sit a b: recta. & super vno eius pũcto puta c: describe quartam circuli/cuius semidia-meter sit c b. & trahe aliam semidiametrum c d: & d b arcus/sit quarta/cui9 mediũ sit f. trahe chordã d b. deinde continua c d & c b in infinitũ. & super c describe quar-tam circuli maioris quæ sit g h/cuius medium i. & trahe vt prius chordam g h. & trahe rectam circũscriptam arcui g h/quæ sit k i l. certum est c d f b figuram trian-gularem/habere circa cẽtrum angulum rectum: & circa arcum duos angulos quo-rum quisꝗ maior semirecto q̃tum cadit supra chordam & infra arcum/de angulis. Et quia in maiori circulo scilicet c g i h anguli circa arcum sunt maiores q̃ in mino ri circulo (minor enim est angulus incidentiæ super g h chordam cadens: q̃ supra chordam d b) quare certum est angulos illos ex semidiametro & arcu/continue pos se fieri maiores quãdo arcus est maioris circuli. si igitur esset possibile designare ar-cum circuli maximi qui maior esse non posset: illi anguli circa arcum/necessario es-sent id qđ acuti anguli esse possent/& ita forent recti. Quando enim acutus angulus maior esse non potest: tunc est rectus. Et quia arcus cadens super duas rectas semi-diametrales/constituit duos rectos angulos: non est possibile quin ille arcus sit linea recta. Sic igitur triangulus c k l/ille quem sic mente intueor: vtiꝗ cum c k sit semi-diameter circuli qui nõ potest esse maior/erit & semidiaemter c k linea: quæ maior esse non potest. Sic & c l. Arcus autem k l non potest esse minor. nam arcus quadran-tis quomodo esset minor semidiametro circuli? erunt igitur omnes illæ lineæ quæ la tera sunt trianguli: æquales. & quoniam quælibet est maxima: ideo si ad quodlibet latus trianguli aliud/aut duo alia adderes/non fieret maius. Quodlibet igitur la-tus/est æquale cuilibet/& duobus/& omnibus simul. Deinde angulus extrinsecus

scilicet k c a: æquatur duobus intrinsecis sibi oppositis. & quia a c k est vt k c l: duo anguli recti c k l & c l k erunt vt k c l. Et quia omnis triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis / & quilibet angulus ex dictis æquatur duobus rectis: æquatur igitur quilibet angulus omnibus tribus. sic quilibet esset æqualis alteri / & æqualis aliis duobus / & æqualis omnibus tribus: essetq; hic triangulus omnium figurarum figurabilium complicatio / vt principium & resolutio / vt finis atq; mensura præcisissima. Constat igitur si posse fieri sic perficeretur / q penitus ad actu esse deduceretur vt esset POSSEST: illa sic necessario euenirēt. certissimus autē sum / si hæc qualitercunq; necessaria video: incōparabiliter verius in POSSEST actu esse. Non enim potest quicq̄ rationabiliter videri / quo ipsum POSSEST careat: cum oīa comprehensibilia & omnem comprehensionem excedentia perfectissime actu existat / beato Anselmo veraciter asserente deum esse maius q̄ concipi possit. & clarius dicit sanctus Tomas in libello de æternitate mundi sic inquiens. Cum enim ad omnipotentiam dei pertineat / vt omnium intellectum & virtutē excedat: expresse omnipotentiæ derogat / qui dicit aliquid posse intelligi in creaturis / quod a deo fieri non possit. Igitur in ipso POSSEST actu æterno: video triangulum maximum sic se habere vt præmittitur. Est igitur POSSEST ante omnem quidditatem corpoream, quoniam in corporali quantitate siue discreta siue continua POSSEST non est reperibile: sed est ante omne sensibile & intelligibile & omne finitum. In omnibus enim illis quæ concipi possunt: non reperitur trinitas quæ vnitas / siue vnitas quæ trinitas. Vides etiam posse fieri vnius naturæ / in eandem non terminari: quia alterius naturæ est POSSEST & posse fieri. puta calefactibile si id esse debet quod esse potest: non erit calefactibile sed tantum calefaciens. ligna possunt plus & plus calefieri. quando autem in tantum sunt calefacta q non possunt plus calefieri: tunc oritur actu ignis ex potentia / qui non potest plus calefieri / sed solum calefacit: & si in vno calefactibili citius deuenitur ad calefaciens q̄ in alio: est quia vnum citius venit ad terminum suæ calefactibilitatis q̄ aliud. Et illud quod nunq̄ ita calefit quin possit plus calefieri: nunq̄ venit ad terminum / vt fiat ignis. calefaciens: tantum in calefactibili / est calefaciens in potentia. Quando igitur de potentia venit in actum: nihil essentialiter noui oritur. Idem enim: de vno essendi modo in alium peruenit. In omni igitur calefactibili cum sit ignis in potentia / licet in vno in propinqua & in alio in remota: ostenditur in omni re huius mundi ignem latitare. omnia enim aut calefaciens sunt ignis / aut calefactibile. sed cum ignis non sit frigefactibilis licet ignis in actu sit extinguibilis vel suffocabilis: ideo in igne non est aqua in potentia / & est inalterabilis vt dicit Dionysius. Hæc est ratio regulæ doctæ ignorantiæ: q in recipientibus magis & minus nunq̄ deuenitur ad maximum simpliciter vel minimum simpliciter / licet bene ad actum maximum & minimum. quando enim calefactibile ad maximum simpliciter peruenerit: non est calefactibile sed calefaciens. est enim calefaciens: maximum calefactibilis. sic frigefaciens: maximum frigefactibilis. & naturaliter mouens: maximum mobilis. & generaliter in natura faciens: maximum factibilis. non est factibilitas potentia / faciens: sed in ipsa factibilitate / faciens est in potentia. factibile enim nunq̄ fit faciens: sed potentia faciens in termino factibilitatis in actum peruenit. Vnde calefactibile nunq̄ fit calefaciens ignis: licet ignis ī potentia ī ipso calefactibili existens / in termino calefactibilis / in actum perueniat. & ita in termino ītelligibilium: videtur ītellectus agens. terminus autē intelligibiliū: est act⁹. sic ītelligibile ī actu: est ītellectus ī actu. & sensibile in

Anselmus. Tomas.

Dionysius. Docta ignorantia.

actu:est sensus ĩ actu.Sic ĩ termino illuminabiliũ:lumẽ illuminãs.& ĩ termino creabiliũ:creator creãs/q ĩ creabilib⁹ potest videri.sed actu nõ nisi ĩ termino creabiliũ:q est terminus ĩtermin⁹ seu ĩfinitus.Magna enĩ est venatio:p rete hui⁹ regulæ sæpe dictę.

Terminus. IX.

De nono cãpo scilicet termini. CAP.XXVII.

Ampus propæ nexum quẽ terminũ appello/plenus desideratis prędis venationi aptissimus/maximus/& interminus est:qa magnitudinis eius non est finis.Non enĩ habet nec principiũ nec finẽ:sed prĩcipia/media/& fines omnium terminabilium ĩ se habet / sicut radix omnipotẽtiæ ĩ sua virtute omnia continens/cuncta explicat/vniuersaq; determinat.Consistunt singula ĩ sua præcisione:vt non sint aliud q̃ id qđ sunt.sed interminus terminus omnium finibilium finis est: & omnium pcisionum pcisio & terminus.Terminus q est omne qđ esse potest: est ante omnẽ terminum eorum q fieri possunt.determinat igitur cuncta/diffinitq; singula. Est enĩ terminus ipsius posse fieri vtiq; ĩterminus:oĩa ĩ se determinate quæ fieri possunt ante habẽs.terminus igitur omnium rerum/& omnium scientiarum.Quid est autẽ quod terminum ponit:nisi mens & sapientia?mens enĩ vt optime Anaxagoras videbat:confusam possibilitatẽ determinat & discernit/mouetq; cuncta vt ad terminum suum quẽ eis determinauit perueniãt. Hæc rerum exemplaria diffiniuit:quæ sunt(vt optime vidit Dionysius de diuinis scribens nominibus)rerum rationes in ipsa præexistẽtes/secundum quas diuina sapientia omnia prædestinauit/seu prædeterminauit/produxitq;.Quid igitur aliud sunt exemplaria illa de qbus etiam supra habes:q̃ termini determinantes omnia?certum est:oĩm illarũ diuinam mentem esse terminum.Ipsa enĩ:illa ĩ se rationabiliter determinauit.dum respicis ante posse fieri/& humaniter consideras deum ab æterno concepisse velle creare:vtiq; cum nihil esset creatũ neq; cœlũ/neq; terra/neq; angeli/nec aliud quicq̃ / non fuerunt illa plus creabilia q̃ alia quæ nihil cõmune cum istis habẽt/& de quibus nullũ possumus conceptũ facere.sed deus ipse determinauit ĩtra suum conceptũ:q; mundum istum seu hanc quã videmus pulchram creaturam crearet. Omnia igitur ex determinatione mentis in seipsa:suũ terminũ/sic & sic essendi receperunt. Et secundũ hunc æternũ conceptũ:creando posse fieri/ipsum determinauit ad mundũ & eius partes/ĩ æternitate præconceptũ.Non enĩ posse fieri vagum & indeterminatũ:sed ad finẽ & terminũ vt fieret mundus iste & non aliud:creatũ est.Conceptus igitur ille q & verbũ mentale seu sapientia dicitur:terminus est cuius non est terminus.non enĩ præcessit ipsam mentem diuinã alia mens quæ ipsam determinaret ad creandũ hunc mundũ. Sed quia ipsa mens æterna libera ad creandũ & non creandũ/vel sic vel aliter:suam omnipotẽtiam vt voluit intra se ab æterno determinauit.Mens enĩ humana quæ est imago mentis absolutæ/humaniter libera:omnibus rebus ĩ suo conceptu terminos ponit/quia mens mensurans notionaliter cuncta.sic ponit terminũ lineis quas facit longas vel breues:& tot ponit punctales terminos in ipsis sicut vult.& quicquid facere proponit:intra se prius determinauit:& est omnium operum suorũ terminus. neq; cuncta quæ facit ipsam terminant quin plura facere possit:& est suo modo ĩterminus terminus.De quo in libro de mente scripsimus.

Anaxagoras.

Dionysius.

Liber de mente.

Terminus IX.

Deo eodem. CAP.XXVIII.

Alam igiť est diuinam sapientiam in hoc campo latere & diligẽti venatione reperiri.Nam hæc est quæ posuit terminũ mari & aridæ:soli/lunæ/stellis/& motui eorum.legẽq; determinauit omni creaturæ/quã præterire nõ

Bewegung der Erde von Mitte der Welt

potest. Determinauit speciem / orbem / seu locum singulis, posuit terram in medio: quã grauem esse & ad centrum mundi moueri determinauit / vt sic semp in medio subsisteret / & neq; sursum neq; lateraliter declinaret. Determinauit omni creaturę suam mensurã / suum pondus / & numerũ. Et ita omnia mens diuina determinauit sapientissime: ita q͂ nihil caret ratione cur sic sit & non aliter. & si aliter: omnia con fusa. Mens igitur diuina mensura & terminus omniũ: quia ratio & diffinitio sui & omnium. Posse igitur fieri perfectionis & termini specierũ non terminatur in ipsis: sed in termino intermino ipsarũ. ideo non habent exẽplaria nisi mentem diuinã per quã id sunt quod sunt: & ad ipsam terminãtur. Nam ipsa est ratio quæ maior / per fectiorq; esse non potest: ideo & mens ipsa. Ratio enim in tãtum perfecta: in quãtum mẽs seu intellect⁹ in ipã relucet. In variis igit̃ rationib⁹ varie lucet: in vna pfectius q̃ in alia. Ratio igitur quæ perfectior esse non potest cum sit omne id qđ esse potest: est mens ipsa æterna. Omniũ igitur rerum rationes seu exemplaria / ad illã æternã rationẽ respiciunt: in qua terminãtur perfectissime / quia non sunt validæ neq; per fectæ rationes: nisi in quãtum de illa quæ mens est æterna participant / cuius parti cipatione id sunt quod sunt. Exemplarium igitur varietas: non nisi ex varia ratio num participatione / varie rationẽ æternã participantibus. Omnia igitur quæ suis exemplaribus specifice determinãtur contentãtur: quia in suis speciebus eorũ posse fieri determinatur. In quibus speciebus: æternã rationem diuinãq; mẽtem omnium optimã creatricẽ participãt. Species igitur cũ sit specifica determinatio ipsius posse fieri: ostẽdit illa eiusdem speciei / quorum posse fieri si fieret in idem terminaretur. Sic omnes homines eiusdẽ sũt speciei: quia si fieret quilibet homo id qđ homo fieri posset / cuiuslibet fieri posse perfectio in ratiõe exẽplari seu homine intelligibili ter minaretur. sicut de omnibus circulis / quorũ quisq; si fieret ita perfectus sicut circu lus fieri posset: in ratione illa exemplari æquedistãtiæ centri a circũferentia termi naretur. ideo cuncti: eiusdẽ speciei. & qui hoc non attenderũt / sæpe decepti sunt: ne gantes eiusdẽ speciei esse quæ erant / & affirmantes quæ non erant.

¶De eodem. CAP. XXIX.

Terminus. IX.

///

Voniam mens nostra non est principium rerum vt essentias earũ deter minet (hoc enim diuinæ mentis est) sed pricipium est suarum operationũ quas determinat / quę & in sua virtute cũcta notionaliter cõplicat: frustra se plæriq; venatores fatigarunt / quærentes rerũ essentias appræhẽdere. nihil enim appræhẽdit intellectus: quod in seipso non reperit. Essentiæ autẽ & quidditates re rum nõ sunt in ipso ipse: sed tantũ notiones rerum quæ sunt rerũ assimilationes & similitudines. Est enim virtus intellectus: posse se omnib⁹ rebus intelligibilibus assi milare. sic sunt in ipso species seu assimilationes rerũ. ob hoc dicitur: locus specierũ. Sed nequaq̃ est essentia essentiarũ. Superuacue igitur in intelligi suo quærit rerum essentias: quæ ibi non sunt. Sicut enim visus in sua virtute & potẽtia non habet nisi visibiles species seu formas / & auditus audibiles: ita & intellectus ĩ sua virtute & po tentia non habet nisi formales species. Deus vero solus: in sua virtute & potẽtia cau sali continet omniũ rerum essentias & essentiales formas. quapropter licet omnia in visu sint visibiliter: tamẽ propterea visus non potest attingere intelligibilia quæ virtutẽ eius pcedũt & excedũt. neq; directe audibilia: quæ ĩ potestate eius nõ inclu dũtur. Attingit tamẽ aliquãdo illa indirecte: in signis / & scripturis visibilibus. ne quaq̃ autẽ directe aut indirecte ĩtelligibilia: cum sit post illa / & insufficientis virtu tis appræhensiuæ ad illa. Sic intellectus essentiales rerũ formas & quidditates cum

sint ante notionalem suã virtutẽ & ipsam excedant: nequaq̃ attingere potest vt intelligat/licet cõiecturas de ipsis per ea quæ intelligit facere possit. Solus deus creator & dator formarũ/illarũ essentialiũ:illas in seipso intuetur.deus enim ꝓprie non intelligit:sed essentiat.& hoc est:esse terminũ omnium.Nam posse fieri intelligens: non terminatur nisi in intellectu qui est quod esse potest.ideo eius ĩtelligere nõ oritur ex rebus:sed res sunt ex ipso.Intellectus vero noster intelligit:quando se assimilat omnibus.nihil enĩ intelligeret/nisi se ĩtelligibili assimilaret: vt intra se legat qđ intelligit/scilicet in suo verbo seu cõceptu. Neq; ĩtellectus ꝓpriam suam quidditatem & essentiã intra se attingere potest:nisi modo quo alia intelligit/formãdo si potest ipsius intelligibilẽ assimilationẽ.sicut nec visus:videt se.nisi enim visus fieret visibilis:quomodo videret se? Sed bene ex eo quia homo videt alia/attingit quia est in eo visus:nõ tamẽ videt visum. sic homo se intelligere sciens: intelligit quia est in eo intellectus/non tamẽ intelligẽs quid sit.Hæc supra tacta sunt: vbi recitatur responsum Indi. Diuina enim essentia cũ sit incognita: consequẽs est nullam rerũ essentiã cognitione posse cõpræhendi. Et aduerte:quomodo dixi supra/notiones rerum sequi res: Virtus igit̃ intellectiua ad rerũ notiones se extẽdit: & ideo sequitur rerum essentias.sed essentia illius virtutis:prior est virtute sua/& essentiis ignobilioribus sensitiuis quæ post ipsam sunt.nõ enim essentia animæ intellectiuę: est sua virtus & potẽtia.hoc quidẽ solum in deo verũ esse potest: qui est ante differẽtiam actus & potentiæ/vt satis supra ostensum videtur. Non enim scimus omnia: quæ per hominẽ sciri possunt.Tu enim non es grãmaticus/rhetor/logicus/philosophus/mathematicus/theolog⁹/mœchanicus/& talia omnia:quæ tamẽ cũ sis homo/fieri potes.posse fieri hominẽ licet in te sit actu modo tali vti es/ determinatũ/ quæ determinatio est essentia tua:tamen posse fieri hominis/nequaq̃ est in te perfectum & determinatum. Vnde ad hoc posse fieri infinitũ & interminatũ respiciẽtes Platonici(vt Proclus refert)dicebãt omnia ex finito seu determinato & infinito esse/ finitum ad determinatã essentiã/infinitũ ad potentiã/& posse fieri referentes.

Respõsum Indi.cap.12.

Platonici Proclus.

¶De decimo campo scilicet ordine. CAP.XXX.

Ordo. X Dionysius.

Postq̃ Dionysius ille cũctis acutior/deũ quæsiuit: repperit in ipso cõtraria coniuncte verificari/priuationeq; excellentiã esse. insubstantialis enĩ dicitur omniũ substantia/omnẽ substantiã excedens.demũ in cap. de sapientia sic dicit. Ad hæc quærendũ quomodo nos deum scimus:qui neq; intelligibilis/neq; sensibilis neq; omnino quicq̃ intelligibiliũ est? Forte id veraciter dicemus/nos deũ ex ipsius natura non cognoscere(id quippe ignotũ est: omneq; superat rationem ac sensum)sed ex creaturarũ omniũ ordinatissima dispositione vt ab ipso producta/& imagines quasdã & similitudines diuinorum ipsius exemplariũ præ se ferẽte: ad id quod oĩa transcendit via & ordine pro viribus scandimus/ in omniũ eminẽtissima priuatione atq; in omniũ causa.idcirco & in oĩbus deus agnoscit̃/& seorsum ab omnibus:& per sciẽtiã & ignorationẽ noscitur deus.estq; ipsius & intelligẽtia & ratio/& notio/& tactus/ & sensus/& opinio & imaginatio/& nomẽ/& alia oĩa:& neq; intelligitur/neq; dicitur/neq; nominat̃/neq; est aliquod istorũ quæ sunt/neq; ĩ aliqua creatura cognoscit̃.& in oĩbus oĩa est:& in nihilo nihil.& ex oĩbus/omnib⁹noscitur: & ex nullo/nemini.quippe & ista de deo rectissime dicimus/& ex substãtiis oĩbus celebratur & laudat̃:iuxta omniũ analogiam & rationẽ quorũ est auctor. Etiã est rursus diuinissima dei cognitio per ignorantiã cognita/ secundũ eã quæ supra intellectum est vnionẽ: quãdo ĩtellectus ab entibus oĩbus recedẽs/deinde & seipm dimit-

tens vnitur supsplendētibus radiis/inde & illic impscrutabili profunditate sapientiæ illuminatus. Etiā ex omnibus (quod quidē dixi) noscēda est. Ipsa enī est secundū eloquiū/omniū factiua: & semp omnia cōcordans/& indissolubilis omniū cōcordiæ & ordinis causa/& semp fines priorum cōnectens principiis secundorū/& vnā vniuersi conspirationē & harmoniā pulchrifaciens. Hæc mihi magna visa sunt & maxime illius diuini viri cōpletam venationē continētia: ideo ponēda hoc loco iudicaui. Paulus apostolus eiusdē Dionysii magister/ differētiam inter ea quæ a deo sunt & alia ī hoc cōsistere aiebat: ꝙ quæ adeo sunt/ordinata esse dicebat. recte alibi Dionysius: deum ordinē ordinatorū confessus est. In termino igitur ordinabiliū: auctor videtur ordinis. Nam cum hic mundus pulcher esse debuit/& partes eius non potuerunt esse præcise similes sed varie/vt immēsa pulchritudo in ipsarum varietate perfectius reluceret/quando omnia quantūcunq; varia non fuerunt pulchritudinis expertia: placuit creatori/varietati concreare ordinabilitatē talem/ꝙ ordo qui est ipsa pulchritudo absoluta in cunctis simul reluceret/per quē suprema infimorū infimis supremorū cōnexa cōcordāter in vnam vniuersi pulchritudinē cōspirarent. per quē cuncta de gradu suo contēta: ad finē vniuersi pace & quiete (qua nihil pulchrius) fruerētur. Contētatur enim pes infimus in homine/ex eo ꝙ infimus & pes: sicut oculus/ex eo ꝙ oculus & in capite. quia vidēt ad perfectionem hominis & eius pulchritudinē se necessaria mēbra si sic fuerint/& sic in suo locata ordine: extra quę loca nec pulchra nec necessaria/nec pulchritudinē totius corporis perfectam cōspiciunt/nec ex ipsis cōpletam pulchritudinē contribuūt/sed vt sunt difformia/omne corpus difforme reddūt. Ordinata igitur est in ipsis magnitudo vt sit pulchra: vt ex ipsis & cæteris mēbris magnitudo corporis pulchra resultet. Proportio igit̄ cuiuslibet mēbri ad quodlibet & ad totū: ordinata est ab omniū ordinatore/hominem pulchrū creante. Est enim ꝓportio illa: sine qua vna totius & partiū eius ad totū relata habitudo nequaq̄ pulchra ordinatissimaq; videretur. Paulus.

¶De eodem. XXXI.

Adhuc vt ordinem in æternitate videas considera. Cū cuncta quæ de posse fieri vt sint actu/ordinē præsupponūt/quo hoc possibile fieri fiat/vtiq; ordo æternus est qui est omne id quod esse potest. Si enim factus esset ordo: vtiq; ordine de possibile fieri ad actum deuenisset. sic fuisset anteq̄ fuisset. non habet igitur initium ordo neq; finē. æternus est igitur ordo. Sed quomodo est ordo in simplicissimo rerū principio nisi sit ipsum principium: tam principiū sine principio/q̄ principiū de principio/q̄ etiā principiū ab vtroq; procedēs? sine enim illis nō potest ordo in pricipio videri: cū de essentia ordinis sit principiū medium & finis/ quæ si in simplicitate æterni principii quod est & ordo æternus negantur/ ordo negatur. quo sublato/ nihil manet: cum expers ordinis & pulchritudinis esse nequeat. Esse enim/ordine & pulchritudine carens: quomodo ad actum de posse deuenisset? Etsi principium ordine caret: vnde principiata ordinē habent? Adhuc video/ex quo est principium sine principio/& pricipium de principio/& pricipium ab vtroq; procedens: sic erit & principiatū sine antiquiori pricipiato/& principiatū ab vtroq; ꝓcedens. pricipiatum sine antiquiori principio: est essentia. principiatū de principiato: est virtus. principiatū ab vtroq; procedens est operatio. Illa quidē in omnibus reperiuntur: vt cūcta diuinū ordinē participent. & totus hic mūdus: est ex intellectualibus/ex vitalibus/& existentibus. Intellectualis natura suprema est/ante se nō habēs antiquius principiatum. Vitalis natura media: habens ante se intellectualē/quæ est Ordo. X

eius hypostasis. Existens vero natura: procedit ab vtraq;. In prima: cõplicantur se-quentes. nam intelligit / viuit / & existit. secunda: viuit & existit. igitur in ipsa cõplicatur tertia quæ tantũ existit. Primæ / existere & viuere: est ĩtelligere. secũdæ / existere & ĩtelligere: est viuere. tertiæ / ĩtelligere & viuere: est esse. Quæ sit diuini ordinis

Dionysius. participatio ĩ angelica hierarchia / & q̃ in ecclesiastica hierarchia: diuinus Dionysius describit. quæve ordinis participatio specierum & in qualibet specie / quisve in cælestibus corporibus & tẽporalibus eorum / atq; animaliũ motibus / quæve ordinis participatio in omnibus quæ ab humana mente oriuntur in virtutibus / in regiminibus / & rei publicæ & priuatę gubernationibus / in mœchanicis / in liberalib[9] scientiis / & quibus ordinatissimis regulis & modis oĩa pulchre ꝓcedunt / reperiũtur / cõ

Memnon. scribũtur & cõmunicãtur: studiosus videt & admirat̃. Interrogatus puer Memnõ: ex ordine quẽ interrogans seruauit: ad cũcta geometrica recte respondit acsi scientiam cũ ordine cognatam habuisset / vt Plato in libro Memnonis refert. qui enim in ordinẽ scit redigere quæ studet & inquirit: proficit. Nõ est nec orator / nec alius peritus: si sermo eius ordine caret. nec enim se intelligit nec intelligit̃: alienus ab ordine. Est enim relucentia sapientiæ: ordo. sine quo: nec pulchra nec clara esset / nec sa-

Ars memoratiua. piẽter operaret̃. memoria in ordinẽ redacta: de facili reminiscit̃: sicut in arte memoratiua in ordine locorũ fundata / patet. Lector vt memoretur & capiat̃: dicẽda distinguit / distinctaq; ordinat. Ita patet: ordinẽ / multũ de luce sapientiæ participare.

¶De eodem. CAP. XXXII.

Ordo. X

POsuit igitur ordinẽ in cælo / & terra / & cũctis summa sapientia: vt & ipsa sapiẽtia se ipsam meliori modo quo creatura capax fuerit patefaceret. Ordo enim exercitus: ostẽdit prudentiã campiductoris / ordinatoris / plus cæteris quæ agit. Est igit̃ ordo vniuersi / prima & pretiosissima imago æternæ & incorruptibilis sapiẽtię: per quẽ tota mũdi machina pulcherrime & pacifice persistit. q̃ pulchre copulã vniuersi & microcosmũ hominẽ in supremo sensibilis naturæ & infimo intelligibilis locauit: cõnectens in ipso vt in medio inferiora tẽporalia / & superiora perpetua! Ipsum in horizonte tẽporis & ꝑpetui collocauit: vti ordo ꝑfectionis deposcebat. experimur in nobis qui cũ cæteris animalibus conuenimus in sensibus: vltra illa habere mentẽ / ordinẽ scientẽ & laudantẽ. & in hoc scimus nos capaces ordinatricis omniũ immortalis sapiẽtiæ / esseq; deo cũ intelligẽtiis cõnexos. sicut enim in ea parte qua aliis iũgimur animalibus / animaliũ naturã sortimur: ita in parte illa qua intelligibili naturæ iungimur / intellectualẽ participamus naturã. Ideoq; per mortalitatẽ animalitatis: non extingui spiritũ / intelligentiis perpetuis connexum. quinimmo scimus mortalẽ naturã / soluta moriendi possibilitate per nexũ quo mortali nectitur: posse ad vitã immortalis spiritus resurgere / in virtute verbi dei / (per quod omnia facta sunt) in homine IHESV CHRISTO incarnati. in quo humanitas / nõ solum mediũ est cõnexionis inferioris & superioris naturæ / tẽporalis & perpetuę: sed & dei creatoris & æternę immortalitatis / si ipsi mediatori nostro cõformes fuerimus / qđ fide fit & amore. & quid pulchrius admirabili ordine regenerationis: quo ad hanc resurrectionẽ vitæ deuentũ est / qui in sanctissimis euãgeliis describitur! Diximus aliqua de campis venationũ sapientiæ: sed ibi sapientia incarnata viam suã per quã mortuus peruenit ad resurrectionẽ vitæ / quæ est quicqd quæritur / exemplo manifestauit. Apetimus sapientiã vt simus immortales / sed cũ nulla sapientia nos liberet ab hac sensibili & horribili morte: vera erit sapiẽtia per quã necessitas illa moriẽdi vertatur in virtutẽ / & fiat nobis certum iter & securum ad

Proklos

resurrectionem vitæ / qđ solum viam IHESV tenẽtibus & eius virtute continget. Vltimũ igitur studium ibi ponẽdum: & in hac sola via / secura est venatio / quã certissima sequetur immortalitatis possessio.

¶De vi vocabuli. CAP.XXXIII.

SI cuncta / profunda meditatione ponderas: reperies venatores ad vim vocabuli diligenter perspexisse / quasi vocabulũ sit præcisa rerum figuratio. sed quia vocabula sunt per primũ hominẽ rebus imposita: ex ratione quã homo concepit non sunt vocabula præcisa / quin res possit præcisiori vocabulo nominari. non enim ratio quã homo cõcipit: est ratio essentiæ rei quæ omnẽ rem antecedit. et si quis huius rationis nomẽ cognosceret: omnia ꝓprie nominaret / & omnium perfectissimã scientiam haberet. Vnde in substantifica ratione rerum non est dissensio: sed in vocabulis ex variis rationibus varie rebus attributis. & in configuratione essentiæ rei quæ similiter varia est: omnis disputantium diuersitas / quẽadmodum Plato in epistolis ad Dionysium tyrãnum elegantissime scribit veritatem / vocabula / orationes / seu vocabulorũ diffinitiones / atq; sensibiles figurationes anteire: vti de circulo picto / eius vocabulo / & oratione atq; cõceptu exemplificat. Ideo Dionysius ariopagita potius ad intentionem q̃ ad vim vocabuli aduerti mandat: licet ipse in diuinis nominibus quẽadmodum & Plato multum significato nominis inhæreat. nemo etiam attentior fuit Aristotele: vim vocabuli perquirere. quasi impositor nominũ / omnium fuerit peritissimus id quod sciuerit in vocabulis suis exprimere: & ad illius scientiã pertingere sit perfectionẽ scibilium adipisci. Ideo ĩ diffinitione quæ est vocabuli explicatio: scientiæ lucẽ affirmauit. credo hæc in humana scientia sic se habere: quã primo & excellẽter primus Adã seu homo dictus habuisse creditur. & ideo scientia quæ in vi vocabuli solidatur / gratissima est homini: quasi suæ naturæ conformis. Oportet autem venatorẽ huius diuinæ sapientiæ: humana vocabula secundũ impositionẽ hominis de deo negare. Vita enim quæ ad oĩa viuẽtia extẽditur: non attingit ad deum qui est omnis vitæ causa. sic de omnibus vocabulis. Distinctiones etiam quæ per venatores fiunt qui vocabula interpretant̃: sunt diligenter attẽdendæ. Puta vti sanctus Tomas in cõmentariis libri Dionysii de diuinis nominibus tria innuit cõsiderãda circa existentiũ substãtias. Primũ est singulare vt Plato quod in se actu cõplectitur principia vltima & indiuidualia. Secundũ est species vel genus / vt homo vel animal: in quibus cõpræhẽdũtur vltima prĩcipia in actu / singularia vero in potentia. Homo enim dicit̃ qui habet humanitatẽ: absq; præcisione indiuidualium principiorũ. Tertiũ est ipsa essentia: vt est humanitas. in quo vocabulo solum cõpræhendũtur prĩcipia speciei. nihil enim indiuidualiũ principiorum pertinet ad rationẽ humanitatis: cum humanitas præcise significat hoc quo homo est homo. Nullũ indiuidualium principiorũ est huiusmodi. Vnde in nomine humanitatis: non cõcluditur / neq; actu neq; potẽtia aliquod indiuiduale principium. Et quo ad hoc: dicitur natura. Ecce vides doctissimũ virum hac distinctiõe vocabuli multa dilucidasse: quæ alibi obscura reperiuntur. Quãtum etiam Aristoteles laborauerit vt distingueret vocabula: metaphysica eius declarat. Vnde per vocabulorum distinctiones / multæ varietates scribentiũ cõcordantur: in quib⁹ multi doctissimi se occupauerunt. Sed hæc nostra inquisitio ineffabilis sapiẽtiæ quæ præcedit impositorẽ vocabulorũ & omne nominabile: potius in silentio & visu / q̃ in loquacitate & auditu reperit̃. præsupponit vocabula illa humana quibus vtit̃ nõ esse præcisa / nec angelica / nec diuina: sed ipsa sumit cũ aliter nõ posset conceptũ expri-

Plato. VII. Brief

Dionysius.

Aristoteles

Tomas.

mere/cum æternitatem per ipsa velit figurare præsupposito tamen ꝙ illa nõ velit aliquid tale propter quod imposita sunt significare sed taliũ causam/verbũq; nullius temporis esse.

De capta præda. CAP.XXXIIII.

POstq̃ decem campos taliter peragraui: restat nunc quid ceperim colligere. Magnã vtiq; venationem feci: vt magnã prædam reportarẽ. Nõ enim de aliquo magno quod maius esse potuit cõtẽtus: magnitudinis causam/ cum maior esse nequeat/perquisiui. Illa enim si maior esse posset: suo causato maior fieret. Ita posterius: prius fieret priore. Necessariũ est igitur causam magnitudinis id esse: quod esse potest. Nominemus autem pro nũc causam magnitudinis: magnitudinem. Præcedit igitur magnitudo posse fieri: cum non possit aliud fieri/quando est omne id quod esse potest. Est igitur magnitudo æternitas/quæ non habet principium nec finem cũ non sit facta: eo ꝙ ante omne factũ sit posse fieri/quod magnitudo præcedit. Et quia de deo & omni creatura verificatur/vt supra in campo de laudibus reperitur: applicemus igitur ipsam ad sensibilia & intelligibilia. deinde etiam ad laudabilia: vt videamus si poterim⁹ ipsam aut sensui aut intellectui captã ostendere. Pro quo signo lineam a b: & dico a b lineam magnam/quia maior medietate eius/posseq; ipsam fieri maiorẽ per eius extensionẽ seu augmẽtum. sed non fiet magnitudo: quæ cum sit est qđ esse potest. Linea si fieret ita magna ꝙ maior esse nõ posset/esset id quod esse posset: & non esset facta sed esset æterna/posse fieri antecedens. & nõ esset linea: sed æterna magnitudo. Ita video omne qđ fieri potest maius: cum sit post posse fieri/nunq̃ fieri id quod esse potest. Sed quia magnitudo est quod esse potest: tũc nec potest esse maior. ideo ipsa nec est maior nec minor omni magno & omni paruo: sed omniũ magnorum & paruorum causa efficiens/formalis/& finalis/adæquatissimaq; mensura/in omnibus magnis & paruis omnia/& simul nullum omniũ/cũ omnia magna & parua sint post posse fieri quod ipsa antecedit. Vnde cũ superficies/& corpus/& quantitas cõtinua/& discreta seu numerus/& æqualitas/& sensus/& intellectus/& cælum/& sol/& omnia quæ facta sunt non sint expertia magnitudinis: in ipsis omnibus POSSEST (quã voco magnitudinem) est id qđ sunt & nullum omniũ. Est igitur coniunctè omnia & nihil omniũ. est etiam verum/ quia magna magnitudine magna sunt: tunc non conuenit ei quod posse fieri præcedit nomen illud magnitudo qđ est nomen formæ magnorũ/cũ id non sit forma sed absoluta formarũ & omniũ causa. Nullũ igitur nomen ex omnibus quæ nominari possunt illi cõuenit: licet nomen eius nõ sit aliud ab omni nominabili nomine/ & in omni nomine nominetur/quod innominabile manet.

a———b

De eodem. CAP.XXXV.

COnsequenter cum videam bonum esse magnũ/posseq; fieri magis bonum quãdo datur vnum bonũ magis bonum alio: ideo bonũ quod est ita bonũ ꝙ magis bonum eo esse nõ potest/cum sit ipsum POSSEST/ex pauloante premissis est causa magnitudinis. ita pulchrum qđ nõ potest esse magis pulchrum: est causa magnitudinis. & sic verũ qđ nõ potest eẽ magis verũ: est causa magnitudinis. ita sapiens quod non potest esse magis sapiens: est causa magnitudinis. & sic cõsequenter de omnib⁹ decem laudabilibus. & pari modo magnũ qđ est ita bonum ꝙ non potest esse meli⁹: est causa bonitatis. & pulchrũ qđ est ita bonũ ꝙ nõ potest esse melius: est causa bonitatis. & sic cõsequẽter. Video igitur POSSEST causam bonitatis/magnitudinis/pulchritudinis/veritatis/sapiẽtiæ/delectationis/perfectionis/

claritatis/æquitatis/& sufficientiæ. Et terminus ipsius posse fieri nouem ipsorum: ostẽdit POSSEST causam decimi. Nam terminus posse fieri magnitudinis ipsius bonitatis/pulchritudinis/veritatis/& reliquorũ: ostendit POSSEST causam magnitudinis. & terminus posse fieri bonitatis ipsius magnitudinis/pulchritudinis/veritatis/& aliorũ ostendit POSSEST causam bonitatis. Sic consequenter semper nouem: ostendunt POSSEST causam decimi. Cum igitur videam causam omniũ laudabiliũ POSSEST/omniaq́ decem laudabilia participatione laudis laudabilia: POSSEST dico laudem/quę id est q̃d esse potest/quia fons & causa laudabiliũ. ideo non inepte POSSEST laudẽ laudo: cum magnus propheta Moyses dicat in cantico suo laus mea dominus. Et quia video deum essentialẽ causam omniũ laudabiliũ: ideo etiã video sicut Dionysius supra allegatus/essentias & subsistentias omnium quæ facta sunt aut fient/participatione laudabiliũ id esse quod sunt. Hoc igitur est q̃d venatione cepi/deũ meũ esse illum qui est per omnia laudabilia laudabilis: nõ vt participans laudẽ/sed vt ipsa absoluta laus per seipsam laudabilis/& omniũ laudabilium causa. & ideo prior atq́ maior omni laudabili: quia omniũ laudabiliũ terminus & POSSEST. omniaq́ dei opera laudabilia: quia participatione laudabiliũ per quæ deus vt causa/& omne laudabile vt causatum laudatur/constituuntur. Et scio q̄ deus meus maior omni laude: per nullum laudabile/vti laudabilis est laudari potest. & omni conanti ipsum melius & melius laudare/illi reuelat seipsum: vt videat ipsum esse laudabilem/gloriosum/& superexaltatum in sæcula. non solum in bonitate qua se omnibus cõmunicat/aut magnitudine quam omnibus tribuit/aut pulchritudine quam omnibus largitur/siue in veritate qua nihil caret/siue sapientia quæ omnia ordinat/siue delectatiõe qua omnia in seipsis deliciantur/siue perfectione de qua cuncta gloriantur/siue claritate quæ omnia illustrat/siue æquitate quæ omnia purificat/siue sufficientia qua omnia quiescunt & cõtentãtur/aut aliis diuinis participationib⁹: sed ipsum deum deorum in sion laudant/in reuelato suiipsius lumine ipsum contemplantes. Dionysius.

¶De eodem. CAP. XXXVI.

SI recte consideras: veritas/verum/& verisimile sunt omnia quæ mẽtis oculo videntur. Veritas: est omne id quod esse potest/neq́ augmẽtabilis/neq́ minorabilis/sed æternaliter permanens. Verum: est æternę veritatis perpetua similitudo intellectualiter participata. Et quia vnum verum est verius & clarius alio: verum quod non potest esse verius/est absoluta & æterna veritas. Actus enim verificabilis: est æterna veritas/actu se & cuncta verificans. Verisimile vero: est ipsius intelligibilis veri/temporalis similitudo. Sic sensibile est veri similitudo: quia intelligibilis imago/vt recte dicebat Dionysius. quod & Plato prius viderat. Dionysius. Intellectus igitur verus est/sicut & bonus & magnus/& ita de reliquis decem: quia est illorum intellectualis participatio. Et vltra hoc est etiã intelligendo verus: quãdo est rei intellectę adæquatus. Res enim intelligibilis tunc vere intelligitur: quando intelligibilitas eius est ita depurata ab omni extraneo/q̄ actu est vera intelligibilis species seu ratio rei. & tunc intellectus in actu verus est: quia intellectus est idem cum intellecto. Corruptibile: non intelligitur nisi per incorruptibilẽ eius speciem. Abstrahit enim intellectus: de sensibili intelligibilem speciem. Non enim species seu ratio intelligibilis calidi est calida/aut frigidi frigida/ita de cunctis: sed est ab omni alterabilitate absoluta/vt formã rei sicut exemplar eius verũ/vere repræsentet. Et quia solum illa ĩcorporea & immaterialis rei species seu ratio est actu intelligibilis/ Plato.

& in actu intellectũ trãsformabilis: patet intellectum omni tẽporali & corruptibili altiorem & puriorẽ/& naturaliter perpetuũ. Quod & clarissime percipis: quando vides ꝙ depurata ab omni corruptibili materia quæ nõ indigẽt abstractione/citius intelligũtur. sicut secundũ Proculũ est vnum absolutũ per se intelligibile & intellectui cõforme: sicut lux visui. & sic alia intelligibilia ꝑ se nota: quæ sunt pricipia ĩ mathematicis & aliis scientiis. sunt enim eius ipsius species seu intelligibilis ratio.

Proculus.

¶De declaratione. CAP. XXXVII.

REpetam vnum sæpissime dictũ: quoniã est totius venationis nostræ ratio. & est ꝙ factum cũ sequatur posse fieri/nunq̃ est ita factũ ꝙ posse fieri sit in eo penitus terminatũ. Nam & si posse fieri secundũ ꝙ est actu sit terminatum: tamẽ non simpliciter. vt in Platone posse fieri hominẽ est terminatũ: nõ tamẽ posse fieri hominẽ est penitus in Platone terminatũ/sed tantũ ille terminãdi modus qui dicitur Platonicus. & restãt alii etiã perfectiores innumerabiles modi. neq̃ etiã ĩ Platone posse fieri hominis est terminatũ. Multa enĩ homo fieri potest scilicet musicus/geometer/mœchanicus: qualia Plato nõ fuit. Vnde posse fieri nõ determinatur simpliciter nisi in POSSEST suo principio pariter & fine Dionysio attestante. sic enim numerus terminatur in monade suo principio pariter & fine. Principium enim omnis numeri est monas. ita & finis eius est monas. actu tamẽ terminat posse fieri in mundo: quo actu perfectius & maius non est. Sic dicit regula in recipientibus maius nõ deueniẽ ad maximũ simpliciter: sed bene ad actu maximũ. sicut ĩ quãtitate quæ maius recipit: non deuenitur ad maximã quantitatẽ qua maior esse non posset. quia hoc maximũ quo maius esse non potest: quantitatẽ præcedit. bene tamẽ deuenitur ad quãtitatem actu maximã: vt est quantitas vniuersi. factum autẽ: semper est singulare & implurificabile/sicut omne indiuiduũ. sed non est semper incorruptibile nisi sit primũ. Quod enim imitatur primũ cum id sit quod est participatione primi: corruptibile est. non enim potest eius incorruptibilem singularitatem quæ est immultiplicabilis participare. Et ꝙ prima quorum esse nõ dependet a participatione alicuius prius facti/sint incorruptibilia: ideo est quia posse fieri est ipsis specifice determinatum. Ob hoc intelligibilia & cælestia sunt incorruptibilia: sicut sunt intellectuales naturæ/& sol/& luna/& stellæ. ꝙ autem sol/& luna/& stellæ sint prima facta: Moyses clare in genesi refert illa a deo facta/vt semper luceant. Semper igitur & sine intermissione visibili mũdo/hoc est necessariũ: si nõ debet deficere visibilitas eius. ideo quæ facta sunt vt luceant semp: sic manere necesse est. quare non sunt facta post aliquod prius factum: cuius participatione id sint quod sunt. ita posse fieri solem/lunã/& stellas: in ipsis indiuiduis quæ videmus est terminatum. Indiuidua vero sensibilis naturæ imitãtur intelligibilia exemplaria/& vt dicit Dionysius/sunt ipsorum imagines: quæ etsi secũdum suam singularitatẽ non sint imitabilia: tamen cũ sint eorum imagines quorũ participatione/id sunt q̃d sunt/& cũ sensibilia nõ possint intelligibilia præcise imitari/variabiliter & tẽporaliter illa quæ ꝑpetua sunt participant. quare secundum hoc: perpetua esse nequeunt.

Dionysio.

Dionysius.

¶Rememoratio. CAP. XXXVIII.

NVnc vt per iteratam dictorũ rememorationem clarius quæ volo promã: adiicio. Certũ est ꝙ posse fieri refertur ad aliquid: quod ipsum præcedit. & ideo quia præcedit posse fieri: fieri nequit. neq̃ factũ est: cũ nihil sit factum quod non potuit fieri. factum igitur sequitur posse fieri. Cum autem id ad quod se posse fieri refert & quod pręsupponit/ipsum præcedat: necessario æternũ est. Vnde

cum æternum non possit fieri: necesse erit ꝙ saltem æternũ non sit aliud ab eo qđ in posse fieri affirmatur. Aeternum igitur non est aliud ab omni eo qđ fit: licet non fiat. Est igitur principium & finis ipsius posse fieri. hinc quod factum est: infactibilis æterni est repræsentatio. Patet posse fieri mundum: se referre ad mũdum archetypum in æterna mente dei. Et quia æternitas est nec plurificabilis/nec multiplicabilis/nec aliquã possibilitatem significans/cum posse fieri præcedat: ideo sicut nec intelligibilis nec sensibilis/ita nec plene repræsentabilis/nec imaginabilis/nec assimilabilis. quare nõ terminatur posse fieri vltimate in aliquo quod sequitur ipsum sed eius terminus ipsum antecedit. Video igitur omnia quæ fieri possunt/non habere nisi simplex illud exemplar: qđ nõ est aliud ab omni qđ fieri potest/cũ sit actus omnis posse. qđꝗ cũ sit actus omnis posse/& nõ possit esse aliud/nec maius nec minus/nec aliter/nec alio modo: tunc nõ aliud ab aliquo/nec maius/nec minus aliquo/nec aliter/nec alio modo. Ideo est omniũ quæ sunt/viuũt & intelligũt: causa/exemplar/mẽsura/modus/& ordo. & nihil in omnibus & singulis est reperibile: quod ab eo vt a causa non sit & procedat. Et quia omnia non sunt nisi illius solius repræsentatio: omnia ad ipsum sunt conuersa. omnia ipsum desiderant/prædicant/laudant/glorificant. & clamant ipsum hoc esse infinitum bonum in omnibus relucẽs: cuius participatione id sunt qđ sunt. Ex omnibus igitur quæ actu sunt: colligo ipsum qui est terminus interminus/nullo termino aut actu cuiuscunꝗ ĩtellectus capi posse/cum intellectus & omnia sint imago & similitudo eius. Video enĩ omnia quæ sunt actu/imaginem illius sui exemplaris præferre: in cuius comparatione nec actu sunt/nec perfecta imago ipsius sunt/cum omnis oĩm imago perfectior præcisiorꝗ esse possit. Video tamen in termino/ad quẽ imaginis perfectio & præcisio terminatur: ipsum a remotis per ĩfinitum. Sic actum vitæ video/illius nobiliorem imaginem esse. sed cum vita possit esse perfectior & purior sine mixtura & vmbra: in termino simplicitatis & præcisionis a remotis video vitam æternam omnis vitæ exemplar/quæ est vita vera vitam omnem faciens/ad quam se habet omnis hæc vita minus q̃ pictus ignis ad verum. Deinde actum intellectus cõspicio quæ est similitudo quædam diuini & æterni sui exemplaris: huius viuæ & intelligentis similitudinis terminum qui ostendit præcisam dei similitudinem per infinitum distare video ab omni actu intellect⁹. & dico/ex quo omne qđ esse/& esse & viuere/& esse viuere & ĩtelligere potest/non est adeo præcisa æterni exemplaris imago vt similitudo eius deposcit: tũc video deum in excessu super omnia quæ sunt aut fieri possunt/tam in excessu ipsius esse/q̃ ipsius viuere & intelligere omnium. quoniam maior est omni qđ esse aut viuere aut intelligere potest: & tanto his omnibus præcisior perfectiorꝗ/quanto veritas præcellit suam imaginem & similitudinem. Est enim veritas hypostasis suæ imaginis & similitudinis: a quibus nõ est aliud. ab ipa enim sunt res exẽplatæ ĩ tantum subsistentes & veritatem participantes sui exemplaris: in quantũ sunt ipsum imitantes & repræsentãtes. nec hæc omnia quæ sic video/& nequaq̃ effatu dici aut scribi possunt sicuti video/sunt ad breuius per me reducibilia: q̃ ꝙ terminus posse fieri omnia est posse facere omnia. sicut terminus posse fieri determinatum: est posse facere determinatum. vt terminus posse fieri calidum: est posse facere calidum. Ignis enim qui dicitur terminus posse fieri calidum: potest facere calida. Et ita posse fieri lucidum: terminatur in posse facere lucida/vti sol dicitur in sensibilibus/& in ĩtelligibilibus diuinus intellectus seu verbum omnem intellectum illuminans. & terminus posse fieri perfectum: est posse facere perfecta. & termin⁹ posse moueri: est

repraesentatio
mundus archetypus

posse facere
als terminus des
posse fieri

posse mouere. quare desideratũ qđ omnia desiderant quia terminus desiderabiliũ: est omnis desiderii causa. & terminus omnium eligibiliũ: est omnis electionis causa. Ex quo patet cum terminus omnis posse fieri sit omnipotens / omnia potens facere: tunc & ipse ipsum posse fieri / potest facere. & ita est illius terminus cuius est principium: & non est posse fieri ante omnipotentẽ. sicut in omnibus quæ facta sunt posse fieri prioriter videtur / scilicet tã posse fieri simpliciter cuius initiũ & finis est omnipotens / q̃ posse fieri contractũ ad id quod fit / in quo terminatur ipsum posse fieri quando fit actu tale quod tale fieri potuit. Et hæc determinatio est creatoris ipsius posse fieri: qui cum sit omnipotens / solus determinare habet ꝙ posse fieri sic aut sic fiat. Et quia posse fieri non terminatur nisi per omnipotẽtem: omnis determinatio ipsius posse fieri in eo qđ fit non est determinatio ipsius posse fieri / quin omnipotẽs de eo facere possit quicquid voluerit / sed est determinatio ipsius posse fieri singulariter ad hoc cõtracta / quæ est ipsius qđ sic factum est natura & substantia.

¶Epilogatio. CAP. XXXIX.

Posse triplex

Via nihil factum est quod non potuit fieri / & nihil seipsum facere potest: sequitur ꝙ triplex est posse / scilicet posse facere / posse fieri / & posse factum. ante posse factũ: posse fieri. ante posse fieri: posse facere. Principiũ & terminus posse fieri: est posse facere. posse factum: per posse facere de posse fieri est factum. Posse facere cũ sit ante posse fieri: nec est factũ / nec fieri potest aliud. est igitur omne quod esse potest. non potest igitur esse maius: & hoc vocamus maximũ. nec minus: & hoc vocamus minimum. nec potest esse aliud. Omnium igitur est causa efficiens / formalis seu exemplaris / & finalis: cum sit terminus & finis posse fieri. & ideo posse facti. Sũt igitur in ipso posse facere omnia quæ possunt fieri & quæ facta sunt / prioriter vt in causa efficiente / formali / & finali: & posse facere in omnibus vt absoluta causa ĩ causatis. Sed posse fieri est ĩ omnibus quæ facta sunt id qđ factum est. nam nihil factum est actu: nisi id qđ fieri potuit / sed alio essendi modo. imperfectiori modo in potentia: & pfectiori in actu. Non igitur posse fieri & posse factum: ĩ essentia sunt differẽtia. sed posse facere licet non sit aliud: tamẽ cum sit causa essentiæ / non est essentia. essentia enĩ est ipsius causatum. Quoniam autẽ posse fieri non est posse factũ: non est posse fieri de posse fieri factum. sed ante posse fieri nihil est nisi posse facere. de nihilo igitur dicitur posse fieri factum. sic dicimus posse facere præcedere nihil / sed non posse fieri. de nihilo igitur posse fieri cum sit per posse facere productum / & nõ factũ: creatum dicimus. Cum autẽ ipsum absolutũ posse facere nominemus omnipotentẽ: dicimus omnipotentẽ æternum / nec factum / nec creatum. & q̃ nec annihilari aut aliter fieri potest q̃ est: quia ante nihil & posse fieri. & omnia de ipso negamus quæ nominabilia sunt: quoniã illa posse fieri sequuntur. Nominabile enĩ / posse fieri / scilicet ꝙ nominetur præsupponit. nec posse fieri terminatur: nisi ĩ posse facere. ideo non annihilabitur. hoc enĩ si fieret / fieri posset: quomodo tunc posse fieri annihilaretur? Est igĩt perpetuum cũ habeat initium & annihilari non possit / sed terminus eius sit ei⁹ initium. Quoniã autẽ eorũ quæ fieri possunt: aliqua sunt prima / aliqua post prima / & prima imitantia. In primis / cum eorũ posse fieri sit actu & cõpletum: ideo sunt / sicut posse fieri / perpetua. ĩ sequẽtibus / posse fieri nõ est completũ & pfectum nisi secundũ imitationẽ completi: ideo illa nõ sunt perpetua sed imitantur illa quæ perpetua sunt. id vero qđ perpetuum & stabile non est / sed mutatur: instabile & tẽporale est. hæc sint de præinsertis: breuiter repetita. Verũ quo in arte huius generalis venationis sapientiæ / per particularia firmius solidemur: applice-

Gott nicht essentia, sed causa essentiae

ars generalis venationis sapientiae

mus hanc formã venationis ad aliquod ſenſibile/& ſit caliditas. Et dicamus triplex eſt poſſe ſcilicet poſſe facere calidum/poſſe fieri calidum/& poſſe factum calidum.& procedamus contracte/modo quo ſupra abſolute/& dicamus:poſſe factum calidum habet ante ſe poſſe fieri calidum/ſed poſſe fieri calidum non poteſt ſe facere actu calidum. Igitur ante poſſe fieri calidum : eſt poſſe facere calidum. & quia poſſe facere calidum præcedit poſſe fieri calidum: tunc eſt omne id quod calidum eſſe poteſt. & ita nec maius nec minus / nec aliud eſſe poteſt. Eſt igitur quo ad omnia calida: creator ipſius poſſe fieri calidum/& de poſſe fieri/omne calidum in actum producit.eſtq; omnium calidorum cauſa efficiens/formalis/& finalis.& eſt in omnibus calidis vt cauſa in cauſato.& omnia calida in ipo vt cauſatum in cauſa.& erit reſpectu calidorum ſine principio & fine. & nequaq̃ eſſentia calidorum : ſed cauſa eſſentiæ. & innominabile per omnia nomina calidorum. & poſſe fieri calidum eſt initiatum & ſine fine. & aliqua calida ſunt in quibus completur poſſe fieri: & durãt ſemper. Aliqua ſequuntur illa: & inſtabilia ſunt/& calor in ipſis deficit. & q̃uis quidam illud calidum quod eſt omne quod calidũ eſſe poteſt/nominẽt hunc ſenſibilẽ ignem ardentem: non eſt tamen ille/cum omnis calor cuiuſcunq; ſenſibilis ignis non ſit finis omnis poſſe fieri calidum/cum omnis caliditas ſenſibilis maior eſſe poſſit : ſed id quod dicimus ignem eſt igneum ſecundum Platonem aut ignitum:& non tantũ ignitum quantũ igniri poſſet. Præcedit igitur per ſe ignis omne ignibile & ignitũ: quorũ eſt cauſa.& eſt ante omnem ſenſibilem ignẽ:penitus inuiſibilis & incognitus. quare primę cauſæ ſimilitudo(vt Dionyſius late hoc explanat)quod ille ſanctus vidit qui aiebat/q deus eſſet ignis cõſumens. Ante autem hunc ſenſibilem ignem:eſt motus & lux.Nã per motũ/ignibile ignitur:& lux ipſum cõcomitatur. ſic & de lucido ſicut de calido : & de luce ſicut de igne.& q nec ſol/nec aliquod ſenſibile ſit lux quæ cauſa lucidorum:ſed ipa omnia ſint lucida/& nõ ipſa lux.Sic etiam de frigido/humido/& cunctis: quæ ſecũdum maius & minus participant. Omnis enim multitudinis : vnitas eſt principium/vt Proculus dicit. & omnium talium maxime tale/vt vult Ariſtoteles:& cunctorum per participationem talium per ſe tale. & omnium per ſe talium : per ſe ſimplex/vt Platonici. & omnium quæ per ſe cum addito: per ſe ſine addito cauſa eſt.& hoc per ſe:eſt cauſa cauſarum omnium & ſingularum. vt illud ſupra/varie ob varias participantium diuerſitates omnium principium nominatur : licet omne nominabile antecedat. Illa dicta ſunt platonicorum & peripateticorum:quæ oportet ſane intelligi quo ad principium & cauſam. Nam non eſt niſi vnum cauſale principium : quod POSSEST nomino/ad quod omne poſſe fieri terminatur. licet primum in ordine vocetur etiam aliorum principium quæ ipſum ſequuntur/& vocetur maxime tale/cuius participatione alia talia ſunt : tamen non maxime ſimpliciter/ſed maxime tale. Poteris etiam ex his : venari ordinem prioritatis & poſterioritatis. Nam per ſe: omnia participantia præcedit. ſicut per ſe calidum/puta ignitum : aerem calidum/aquam calidam/ & terram calidam/& omne poſſe fieri calidum antecedit. Et ideo nec ignis : humidus aut frigidus aut terreus ſeu ſiccus fieri poteſt. illa enim præcedit. Et quia aqua eſt per ſe frigida:ipſa eſt ante terram quæ frigida fieri poteſt. ita & non eſt poſt aerem : quia aer ſimiliter frigidus fieri poteſt. Sic aer eſt ante terram : quia per ſe humidus/& terra poteſt fieri humida. & non eſt poſt aquam: quæ ſimiliter humida fieri poteſt. Sic terra eſt inter elementa vltimum : & ignis primum. Aer vero & aqua ſimul: medium tenent. & vnum non eſt prius alio in ordine : ſed ſimul cum alio. Ideo ſi-

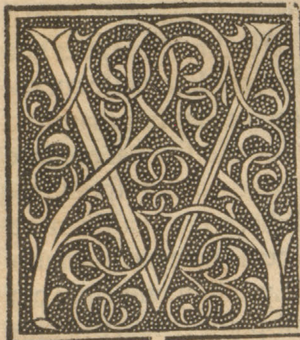
Proculus. Ariſtoteles Platonici.

cut aqua connectitur terræ sine medio: ita & aer aridæ terræ. licet maior sit amicitia ignis cum aere: & aquæ cum terra. Et quia aqua in aerem / & aer in aquã conuertitur / & varie misceri possunt / & ignis calorem participare / & in terra solidari: ea quæ generãtur / ex illis esse oportet. & cõsequenter quia luce terra / aqua / aer / ignis / luna / & stellæ participãt: erit per se lux omniũ lucidorum causa / quam quidẽ solem nominant. quia inter sensibilia lucida: est maxime lucidus. Hinc omniũ luce participantium in eo ꝙ sensibiliter lucida: causa dicitur. Sed cum non sit lux sed lucidũ vt prius dictum est: hinc lux / ipsius causa & omnium lucidorũ. nihil enim est omnium taliũ. quare sol maxime lucidus: nec siccus / nec frigidus / nec humidus / nec calidus / nec lunaris / nec venerialis / nec mercurialis / nec iouialis / nec saturninus / nec naturæ cuiuscunqꝫ stellæ / aut vllius visibilis / sed omnis lucis siue elementalis / siue mineralis / siue vegetabilis / siue sensibilis principium. Sic per se sapiẽtia quæ est lux intelligibilis: est ante omne quod particeps esse potest lucis illius / siue vocetur sensus / siue imaginatio / siue æstimatio / siue ratio / siue anima intellectiua / siue intelligentia / aut alio quocũqꝫ nomine nominetur. & est prior omnibus sensibilibus / intelligibilibus / & omni discretione & ordine: quorum omnium est causa. Est autem sol sensibilis quia visibilis: præcedit igitur ipsum sensus. Sed quia lux per se visibilis est visibilium materialis causa / & quia visus in actu est visibile in actu: ideo visus est visibiliũ formalis causa. quia posse videri: posse videre causa est. Et ita patet quomodo lux sensibilis / cum luce intelligibili connectitur in visu: sicut extrema / scilicet supremũ inferioris & corporalis naturæ cum inferiori superioris cognoscitiuæ naturæ. Laudant non immerito cuncti magnum Platonem: qui de sole ad sapientiam per similitudinem ascendit. Ita & magnũ Dionysium: qui de igne ad deum & de sole ad creatorem per proprietatum similitudines / quas enarrat ascẽdit. Ita & Gregorius theologus in sermonibus theologicis contra eunomianos faciendum suadet. quia in speculo & ænigmate ĩ hoc mũdo (vt diuinus Paulus refert) ascẽdere oportet: vbi partim scimus & partim prophetamus. Per hæc arbitror mearũ venationum rudem / & non plene depuratum conceptum quantum mihi possibile fuit / explicasse: omnia submittens melius hæc alta sapienti.

LIBRI DE VENATIONE SAPIENTIAE R.P. NICOLAI DE CVSA CARDINALIS. T. SANCTI PETRI AD VINCVLA AD IHESV CHRISTI SAPIENTIAE GLORIAM ET HONOREM.

FINIS.

Dialogus de apice theoriæ.R.P.NICOLAI De Cusa CARD.Interlocutores PETRVS canonicus decanus ecclesiæ beatæ MARIAE Aquensis Leodiensis diœcesis/& NICOLAVS De Cusa CARDINALIS.

Ideo te quadã profunda meditatione aliquot dies raptũ/adeo ꝙ timui tibi molestior fieri: si te quæstionib⁹ de occurrẽtibus pulsarẽ.nunc cũ te minus intentũ & quasi magni aliquid inuenisses lętũ reperiã:ignosces spero/si vltra solitum te interrogauero.CARDINA.Gaudebo.Nã de tua tam lõga taciturnitate sæpe admiratus sum:maxime qui iã annis quatuordecim me audisti/multa publice & priuate de studiosis inuẽtionib⁹ loquentẽ/& plura q̃ scripsi opuscula collegisti.vtiꝗ postq̃ nunc dono dei/& meo ministerio diuinũ adeptus es sacratissimi sacerdotii locũ: tẽpus venit vt loqui & interrogare incipias.PETRVS.Verecundor ob imperitiã: tamen pietate tua cõfortatus/peto quid id noui est quod his paschalibus diebus in meditationẽ venit.credidi te perfecisse omnẽ speculationẽ iam in tot variis tuis codicibus explanatã.CARDINA.Si apostolus Paulus ĩ tertiũ cælum raptus/nondũ cõprahendit incõprahensibilẽ:nemo vnq̃/ipso qui maior est omni cõprahensione satiabitur/quin semp instet vt melius cõprehẽdat.PETRVS.Quid quęris?CARDINA.Recte ais.PETRVS.Ego te interrogo:& tu me derides.cũ peto quid quæras:tu dicis recte ais/qui nihil aio sed quæro.CARDINA.Cum diceres quid quæris:recte dixisti.quia quid quæro.quicũꝗ quærit:quid quærit.si enim nec aliqd seu quid quæreret:vtiꝗ nõ quæreret.Ego igitur sicut oẽs studiosi quæro quid:quia scire valde cupio quid sit ipsum quid seu quidditas/quæ tãtopere quærit.PETRVS.Putasne ꝙ reperiri possit?CARDINA.Vtiꝗ.Nã motus qui oĩbus studiosis adest:nõ est frustra.PETRVS.Si hactenus nemo repperit: quid vltra cũctos/tu conaris?CARDINA.Puto multos qualitercũꝗ & vidisse & in scriptis visionem reliquisse.Nam quidditas quæ semp quæsita est & quærit & quęretur:si esset penitus ignota/quomodo quæreret/quãdo etiam reperta maneret incognita?Ideo aiebat quidã sapiẽs ipsam ab oĩbus(licet a remotis)videri.Cũ igitur annis multis viderim ipsam vltra omnẽ potentiã cognitiuã/ante omnẽ varietatẽ & oppositionẽ quæri oportere:nõ attendi quidditatẽ in se subsistentẽ esse omniũ substantiarũ inuariabilẽ subsistentiã/ideo nec multiplicabilẽ nec plurificabilẽ.& hinc non aliã & aliã aliorũ entiũ quidditatẽ: sed eandẽ omĩ hypostasim.Deinde vidi necessario fatẽdum ipsam rerũ hypostasim seu subsistentiã posse esse.& quia potest esse: vtiꝗ sine posse ipso nõ potest esse.quomodo enim sine posse posset? Ideo posse ipm sine quo nihil quicq̃ potest: est quo nihil subsistentius esse potest.quare est ipm quid quæsitũ seu quidditas ipsa: sine qua nõ potest esse quicq̃.& circa hãc theoriã:in his festiuitatibus versatus sum cum ingẽti delectatione.PETRVS.Quia sine posse nihil quicq̃ potest vti ais/& verum te dicere video/& sine quidditate vtiꝗ non est quicq̃: bene video posse ipsum quidditatẽ dici posse.sed miror cum iam ante de POSSEST multa dixisses & eo in dialogo explanasses:cur illa non sufficiũt?CARDINA.Videbis infra/posse ipsum quo nihil potẽtius nec prius nec melius esse potest: lõge aptius nominare illud sine quo nihil quicq̃ potest esse/nec viuere/nec ĩtelligere q̃ POSSEST/aut aliud quodcunꝗ vocabulũ.siue enim nominari potest:vtiꝗ posse ipsum quo nihil pfectius esse

Liber de idiota.

potest / melius ipsum nominabit. nec aliud clarius / verius / aut facilius nomen dabile credo. PETRVS. Quomodo ais facilius: quando nihil difficilius arbitror / re semper quæsita: & nunq̃ plene inuenta? CARDINALIS. Veritas: quanto clarior / tanto facilior. putabam ego aliquando: ipsam in obscuro melius reperiri. magnæ potentiæ veritas est: in qua posse ipsum valde lucet. clamitat enim in plateis sicut in libello de idiota legisti. valde certe se vndiq; facilem repertu ostendit. Quis puer aut adolescens posse ipsum ignorat: quando quisq; dicit se posse comedere / posse currere / aut loqui? Nec est quisq̃ mentem habens adeo ignarus: qui nesciat sine magistro nihil esse quin possit esse / & q; sine posse nihil quicq̃ potest / siue esse / siue habere / facere aut pati. quis adolescens interrogatus si posset portare lapidem / & responso facto q; posset / vltra interrogatus an sine posse posset: qui nõ diceret nequaq̃? nam absurdam iudicaret atq; superfluam interrogationem: quasi nemo sanę mentis dubium de hoc faceret / quicq̃ facere aut fieri posse sine posse ipso. præsupponit enim omnis potens posse ipsum adeo necessarium: q; penitus nihil esse possit eo non præsupposito. Si enim aliquid potest esse notum: vtiq; ipso posse nihil notius. si aliquid facile esse potest: vtiq; ipso posse nihil facilius. si aliquid certum esse potest: posse ipso nihil certius. sic nec prius nec fortius / nec solidius / nec substãtialius / nec gloriosius & ita de cunctis. Carens autem ipso posse: nec potest esse / nec bonum / nec aliud quodcũq; esse potest. PETRVS. Nihil certius his video: & puto neminẽ latere posse / horum veritatem. CARDINALIS. Solum inter te & me differentiã facit attẽtio. Nã si te interrogarem quid videres in omnibus posteris Adę qui fuerunt / sunt / & erũt etiam si essent infiniti: nonne si attẽderes statim responderes te non nisi paternum posse primi parẽtis in omnibus videre? PETRVS. Ita est penitus. CARDINALIS. Et si subiungerem: quid in leonibus & aquilis & cunctis animalium speciebus videres: nonne eodẽ modo responderes? PETRVS. Certe non aliter. CARDINALIS. Quid ĩ oĩbus causatis & prĩcipiatis? PETRVS. Dicerẽ: me nõ nisi posse causæ primæ & primi prĩcipii videre. CARDI. Et quid si vlterius a te sciscitarer: cum posse oĩm taliũ plurimorũ sit penitus inexplicabile: vnde posse tale hanc habeat virtutẽ / nõne mox respõderes q; a posse ipso absoluto & ĩcontracto penitus omnipotẽte / quo nihil potẽtius nec sentiri nec ĩ imaginationẽ cadere / nec ĩtelligi potest? cũ hoc sit posse oĩs posse: quo nihil prius esse potest nec pfectius / quo nõ existẽte / nihil penitus manere potest? PETRVS. Ita profecto dicerẽ. CARDINA. Hinc posse ipsum: est omniũ quidditas & hypostasis / ĩ cuius potestate tã ea quę sunt / q̃ ea quę nõ sunt / necessario continẽtur. nõne hęc omnino sic affirmãda diceres? PETRVS. Omnino dicerẽ. CARDINALIS. Posse igitur ipsum / per quosdã sanctos lux noĩatur: non sensibilis aut rationalis siue ĩtelligibilis / sed lux oĩm quæ lucere possunt. quoniã ipso posse nihil lucidius esse potest / nec clarius / nec pulchrius. Respicias igitur ad lucẽ sensibilẽ / sine qua non potest esse sensibilis visio / & attẽde quomodo ĩ omni colore & ĩ omni visibili nulla est alia hypostasis q̃ lux varie in variis essendi modis colorum apparẽs / ac q; luce subtracta / nec color / nec visibile / nec visus manere potest. Claritas vero lucis vt ĩ se est: visiuam potẽtiam excellit. non igitur videtur vti est: sed in visibilibus se manifestat / in vno clarius in alio obscurius. & quanto visibile magis clare lucem repræsentat: tanto nobilius & pulchrius. lux vero omnium visibilium claritatem & pulchritudiuẽ complicat & excellit. nec lux se ĩ visibilib⁹ manifestat vt se visibilem ostendat: ĩmo vt potius se inuisibilem manifestet / quando in visibilibus / eius claritas capi nequit. q enĩ claritatẽ lucis in visibilibus inuisibilẽ videt: verius ipsam

videt. Capis ne ista? PETRVS. Eo facilius capio: quo a te pluries hæc audiui. CARDINALIS. Transfer igitur hæc sensibilia ad intelligibilia: puta posse lucis ad posse simpliciter seu posse ipsum absolutum / & esse coloris ad esse simplex. nā ita se habet esse simplex sola mente visibile ad mentem: sicut esse coloris ad sensum visus. & introspicias quid videat mens in variis entibus quæ nihil sunt nisi qđ esse possunt / & hoc solum habere possunt qđ ab ipso posse habent: & non videbis varia entia / nisi apparitionis ipsius posse varios modos. quidditatem autem non posse variam esse: quia est posse ipsum varie apparens. nec in iis quæ aut sunt / aut viuunt / aut intelligunt: quicq̄ aliud videri potest q̄ posse ipsum / cuius posse esse / posse viuere / & posse intelligere sunt manifestationes. quid enim aliud in omni potentia videri potest: q̄ posse omnis potentiæ? non tamen ī omnibus potentiis aut essendi aut cognoscendi / posse ipsum vti est capi potest perfectissime: sed in illis apparet ī vno potentius q̄ in alio. potentius quidem in intellectuali posse q̄ sensibili: q̄to intellectus potentior est sensu. sed in se posse ipsum / supra omnem potentiam cognitiuam medio tamen intelligibilis posse / videtur verius: quādo videtur excellere omnem vim capacitatis intelligibilis posse eius / quod ītellectus capit ac intelligit. Quando igitur mens in posse suo videt posse ipsum ob suam excellentiam capi non posse: tunc visu supra suam capacitatem videt. sicut puer videt quantitatem lapidis maiorem: q̄ fortitudo suæ potentiæ portare posset. Posse igitur videre mentis: excellit posse cō prahendere. Vnde simplex visio mentis / non est visio compræhensiua: sed de compræhensiua se eleuat ad videndum incompræhēsibile. vti dum videt vnum maius alio compræhensiue: se eleuat vt videat illud quo non potest esse maius. & hoc quidem est infinitum / maius omni mensurabili seu compræhēsibili. & hoc posse videre mentis supra omnem compræhensibilem virtutem & potentiam: est posse supremum mentis. in quo: posse ipsum maxime se manifestat / & est interminatum cītra posse ipsum. nam est posse videre / ad posse ipsum tantum ac ordinatum: vt mēs præuidere possit quorsum tendit. sicut viator præuidet terminum motus: vt ad desideratum terminum / gressus dirigere possit. Mens igitur nisi quietis & desiderii ac lætitiæ suæ fœlicitatisq̧ terminū a remotis videre posset: quomodo curreret vt compræhendat? apostolus recte admonebat sic per nos esse currendum: vt compræhēdamus. Collige igitur hæc vt videas omnia ad hoc ordinata: vt mens ad posse ipsum quod videt a remotis / currere possit / & incompræhensibile q̄ optimo potest modo compræhendat. quia posse ipsum: est solum potens / cum apparuerit ī gloria maiestatis satiare mētis desiderium. Est enim illud quid: quod quæritur. Vides ne quæ dixi? PETRVS. Video hæc vera q̄ dixisti: licet excellant capacitatē. Nam quid aliud satiare posset mentis desiderium q̄ posse ipsum / posse omnis posse: sine quo nihil quicq̄ potest. Si enim aliud posset esse q̄ posse ipsum: quomodo sine posse posset? & si sine posse non posset: vtiq̧ a posse ipso haberet q̧ posset. nō satiatur mēs nisi id compræhendat quo nihil melius esse potest. & hoc non potest esse nisi posse ipsum / posse scilicet omnis posse. Recte igitur vides solum posse ipsum hoc quid / qđ quæritur per omnem mentem: esse principium mentalis desiderii / quia est quo nihil prius esse potest. & finem eiusdem mentalis desiderii: cum nihil vltra posse ipsum desiderari possit. CARDINALIS. Optime vides nunc / Petre quantum tibi confert consuetudo colloquii / ac lectura opusculorum meorum: vt me facile intelligas de posse ipso. non dubito: quæcunq̧ video / & tu mox mēte apposita videbis. Nā cū posse ipsum omnis quæstio de potest p̄supponat: nulla dubitatio moueri de ipso

poteſt.nulla enī ad ipſum poſſe pertingit.q enī quæreret an poſſe ipſum ſit:ſtatī dū aduertit/videt quæſtionē impertinētē/quādo ſine poſſe de ipſo poſſe quæri nō poſſet.minus quæri poteſt an poſſe ipſum ſit hoc vel illud:cū poſſe eſſe/& poſſe eſſe hoc & illud/poſſe ipſum p̄ſupponāt.& ita poſſe ipſum:oēm q̄ poteſt fieri dubitationem antecedere conſtat.Nihil igitur certius eo:quādo dubiū nō poteſt niſi præſupponere ip̄m.nec quicq̄ ſufficientius aut pfectius eo excogitari poteſt : ſic ad ipſum nō poteſt quicq̄ addi/nec ab eo ſeparari aut minui. PETRVS. Solū quæſo nūc dicito:an iam clarius aliquid q̄ ante/de primo velis reuelare.nā ſæpe abunde (licet non quātum dici poteſt) multa dixiſti. CARDINALIS. Hanc nunc facilitatē tibi pandere propono/prius non aperte cōmunicatā:quā ſecretiſſimā arbitror.puta omnē præciſionē ſpeculatiuā ſolum ī poſſe ipſo & eius apparitione ponendā:ac q̄ omnes q recte viderunt/hoc conati ſunt exprimere.q enī vnum tantū affirmabāt:ad poſſe ipſum reſpiciebant.q vnum & multa dixerunt:ad poſſe ipſum & eius multos apparitionis eſſendi modos reſpexerunt.qui nihil noui poſſe fieri dixerūt : ad poſſe ipſum omnis poſſe eſſe aut fieri reſpexerunt.qui vero mundi & rerum nouitatē affirmāt: ad ipſius poſſe apparitionē/mentem conuerterunt.quaſi ſi quis ad poſſe vnitatis viſum mentis conuerteret:ille vtiq̄ ī omni numero & pluralitate nō videret niſi poſſe ipſum vnitatis quo nihil potentius.& videret omnē numerū:non niſi apparitionē ipſius poſſe vnitatis īnumerabilis & infinibilis.nūeri enī nihil ſunt niſi ſpeciales modi apparitionis ipſius poſſe vnitatis.& melius hoc poſſe apparet ī impari ternario q̄ quaternario:& melius ī perfectis certis numeris q̄ aliis.ſic genera & ſpecies & quæq̄ talia referenda ſunt ad modos eſſendi apparitionis ipſius poſſe.q dicunt eſſe plures formas quæ dant eſſe:ad poſſe ipſum quo nihil ſufficientius reſpexerunt. & qui plures dicunt ſpecificas formas:ad ſpecificos eſſendi modos apparitionis ipſius poſſe attendunt.qui dixerunt deum fontem idearum & plures eſſe ideas:hoc dicere voluerunt qđ dicimus/ſcilicet deum poſſe ipſum qđ variis & ſpecie differētibus eſſendi modis apparet.q negant ideas & tales formas:ad poſſe ip̄m reſpexerunt/qđ ſolum eſt id ipſum qđ poſſe omnis poſſe.q nihil poſſe interire dicūt : ad poſſe ipſum æternū & incorruptibile reſpiciunt.q mortē aliquid eſſe dicunt/& res interire putāt:ad modos eſſendi apparitionis ipſius poſſe/viſum conuertunt.q dicunt deū patrē omnipotētē creatorē cœli & terræ/id (qđ nos dicimus) dicūt/ſcilicet poſſe ip̄m quo nihil eſt potētius creare cœlum & terrā & oīa/per ſuam apparitionē.nā in omnibus quæ ſunt aut eſſe poſſunt:nō poteſt quicq̄ aliud videri q̄ poſſe ipſum.ſicut in omnibus factis & faciendis:poſſe primi facientis.& in omnibus motis & mouendis: poſſe primi motoris. Talibus igitur reſolutionibus vides cūcta facilia:& omnē differētiam tranſire ī concordantiā.Velis igit̄ mi Petre valde mihi dilecte/mētis oculū acuta intētione ad hoc ſecretū conuertere.& cū iſta reſolutione/noſtra ſcripta/& alia quæcūq̄ legis ſubintrare:& maxime te exercitare ī libellis & ſermonib⁹ noſtris ſingulariter de dato lumine.q bene ītellectus ſecūdum p̄miſſa : idem cōtinet qđ iſte libellus.Item de icona ſiue viſu dei/& de quærēdo deū libellos ī memoria tua recōdas:vt ī his thelogicis melius habitueris.& illis memoriale apicis theoriæ (qđ nūc q̄breuiſſime ſubiicio) magno affectu cōiungas.Eris (ſpero) valde acceptus:omnipotentis dei contēplator.& pro me:inter ſacra indeſinenter orabis.

Sermones. Liber de dato lumine. Liber de icona. Liber de q̄rendo deū.

Pex theoriæ:eſt poſſe ipſum poſſe omnis poſſe / ſine quo nihil quiſq̄ poteſt contemplari.quomodo enim ſine poſſe poſſet?

2 AD posse nihil addi potest:cum sit posse omnis posse. Nõ est igitur posse ipsum:posse esse/seu posse viuere/posse intelligere / & ita de omni posse cum quocunq; addito.licet posse ipsum:sit posse ipsius posse esse / & ipsius posse viuere/& ipsius posse intelligere.

3 NOn est nisi qđ esse potest.esse igitur non addit ad posse esse. Sic homo non addit aliquid ad posse esse hominẽ.nec homo iuuenis addit aliquid ad posse esse hominẽ iuuenẽ vel hominẽ magnũ. Et quia posse cum addito ad posse ipsum nihil addit:acute contẽplans nihil videt q̃ posse ipsum.

4 NIhil potest esse prius ipo posse.quomodo enim sine posse posset? sic nihil ipso posse potest esse melius/potentius/perfectius/simplicius/clarius/notius/verius/sufficientius/fortius/stabilius/facilius/& ita consequenter.Et quia posse ipsum/omne posse cum addito antecedit:nõ potest nec esse/nec nominari/nec sentiri/nec imaginari/nec intelligi.omnia enĩ talia:id qđ per posse ipsum significatur præcedit.licet sit hypostasis omnium/sicut lux colorum.

5 POsse cum addito:imago est ipsius posse quo nihil simplicius. Ita posse esse: est imago ipsius posse.& posse viuere:imago ipsius posse.& posse intelligere:imago ipsius posse. Verior tamen imago eius est posse viuere: & adhuc verior posse ĩtelligere. In omnibus igitur videt contemplator posse ipsum:sicut in imagine videtur veritas.Et sicut imago est apparitio veritatis:ita omnia non sunt nisi apparitiones ipsius posse.

6 SIcut posse mentis Aristotelis se in libris eius manifestat / non ꝙ ostendant posse mentis perfecte/licet vnus liber perfectius q̃ alius/& libri nõ sunt ad alium finem editi/nisi vt mens se ostendat/nec mẽs ad edẽdum libros fuit necessitata/quia libera mens & nobilis se voluit manifestare:ita posse ipsum in omnibus rebus.Mens vero est vt liber intellectualis:in seipso & omnibus intentionem scribentis videns.

7 QVamuis in libris Aristotelis non contineatur nisi posse mẽtis eius:tamen hoc ignorantes non vidẽt. ita q̃uis in vniuerso non contineatur nisi posse ipsum:tamẽ mente carẽtes hoc videre nequeunt.Sed viua lux intellectualis/quæ mẽs dicitur:in se contemplatur posse ipsum.sic omnia propter mentem:& mens propter videre posse ipsum.

8 POsse eligere in se complicat posse esse/posse viuere/& posse intelligere : & est posse liberę voluntatis nequaq̃ a corpore depẽdens/sicut dependet posse concupiscentiæ desiderii animalis.hinc non sequitur corporis infirmitatẽ.nunq̃ enĩ antiquatur aut deficit sicut concupiscẽtia & sensus ĩ antiquis:sed semper manet & dominatur sensibus.Non enĩ semper sinit oculum ĩspicere quando inclinatur:sed auertit ne videat vanitatẽ & scandalum.ita ne comedat:esuriẽs. & ita de aliis. Videt igitur mẽs laudabilia & scandalosa/virtutes & vitia:quæ non videt sensus.& cogere potest sensus stare suo iudicio:& nõ proprio desiderio.Et ĩ hoc experimur posse ipsum in posse mentis potenter & incorruptibiliter apparere: & habere separatum esse a corpore.de quo minus miratur:ꝙ virtutes certarum hærbarum a corporibus hærbarum separatas/ĩ aqua vitæ esse experitur.quãdo eandẽ videt operationẽ aquæ vitæ:quã habuit hærba anteq̃ in ipsa mergeretur.

9 QVæ mẽs videt:ĩtelligibilia sunt & sensibilibus priora. videt igitur mẽs:se. & quoniam videt posse suum non esse posse omnis posse/cum sint multa ei impossibilia:hinc se non esse posse ipsum/sed ipsius posse imaginẽ videt.In

suo itaq̃ posse cũ videat posse ipsum/& nõ sit nisi suũ posse esse:tũc videt se esse modũ apparitionis ipsius posse.& hoc ipsum ĩ oĩbus quæ sunt similiter videt.Sunt igitur omnia quæ mens videt:modi apparitionis ipsius incorruptibilis posse.

Esse corporis licet sit ignobilissimũ & infimũ:sola mente videtur. Id enĩ q̃d sensus videt:accidẽs est/q̃d non est sed adest.hoc quidẽ esse corporis q̃d nõ est nisi posse esse corporis:nullo sensu attingit̃/cũ nõ sit nec quale/nec quãtũ.ita nõ est diuisibile nec corruptibile. Dum enĩ diuido pomũ:non diuido corpus. est enĩ pars pomi ita corpus sicut ĩtegrũ pomũ. Corpus autẽ est longũ/latũ/& profundũ:sine quibus non est corpus/nec perfecta dimẽsio.esse corporis:est esse perfectę dimẽsionis.corporalis longitudo/nõ est separata a latitudine & profunditate/sicut nec latitudo a longitudine & profunditate/sic nec profunditas a longitudine & latitudine.nec sunt partes corporis:cũ pars nõ sit totũ. Longitudo enĩ corporis:corpus est.sic & latitudo/atq̃ profunditas.neq̃ longitudo ipsius esse corporalis quę est corpus:est aliud corpus q̃ latitudo ipsius esse corporis/aut profunditas/sed quælibet harum idem corpus indiuisibile & immultiplicabile.licet longitudo non sit latitudo/aut profunditas:est tamẽ principium latitudinis.& longitudo cum latitudine:pricipium profunditatis.Sic videt mens posse ipsum:in esse corporis vnitrino/incorruptibiliter apparere.Et quoniam sic videt in esse corporis infimo:videt & in omni alio esse/nobiliori/nobiliori & potẽtiori modo apparere/& in seipso clarius q̃ in esse sensitiuo/aut vitali aut corporeo. Quomodo autem posse ipsum vnitrinum clare appareat in mente/memorante/intelligente/& volente:mens beati Augustini vidit & reuelauit. 10

In operatione seu effectione:certissime mẽs videt posse ipsum/apparere in posse facere faciẽtis/& ĩ posse fieri factibilis/& ĩ posse cõnexionis vtriusq̃. nec sunt tria posse:sed idem posse est facientis/factibilis/& connexionis.sic in sensatione/visione/gustatione/imaginatione/intellectione/volitione/electione/cõtẽplatione/& cunctis bonis & studiosis operibus:videt vnitrinũ posse/relucentiam ipsius posse quo nihil operosius aut perfectius. Vitiosa autem opera quia posse ipsum in ipsis non relucet:inania/mala/& mortua/lucem mentis obtenebrantia & inficientia/mens experitur. 11

Non potest esse aliud substantiale aut quidditatiuum principiũ siue formale siue materiale q̃ posse ipm.& de q̃ variis formis & formalitatibus/ideis ac speciebus locuti sunt:ad posse ipsum non respexerunt/quomodo ĩ variis generalibus & specialibus essendi modis se vt vult ostẽdit.& vbi non relucet:illa carent hypostasi.vti inane/defectus/error/vitium/infirmitas/mors/corruptio/& talia:illa carent entitate/quia carent ipsius posse apparitione. 12

Per posse ipsum:deus trinus & vnus/cuius nomẽ omnipotẽs seu posse omnis potentiæ/apud quẽ omnia possibilia & nihil impossibile/& qui fortitudo fortiũ/& virtus virtutũ/significatur.cuius perfectissima apparitio/qua nulla potest esse perfectior:CHRISTVS est/nos ad clarã cõtẽplationẽ ipsius posse/verbo & exemplo perducẽs. Et hæc est fœlicitas quæ solum satiat supremũ mentis desiderium.Pauca hæc sola:sunt quæ sufficere possunt. 13

Dialogi de apice theoriæ sapiẽtiss.& reuerẽdiss.Patris NICOLAI de Cusa CARDINALIS ad CHRISTI IHESV paterni absolutiq̃ posse gloriam & honorem FINIS.

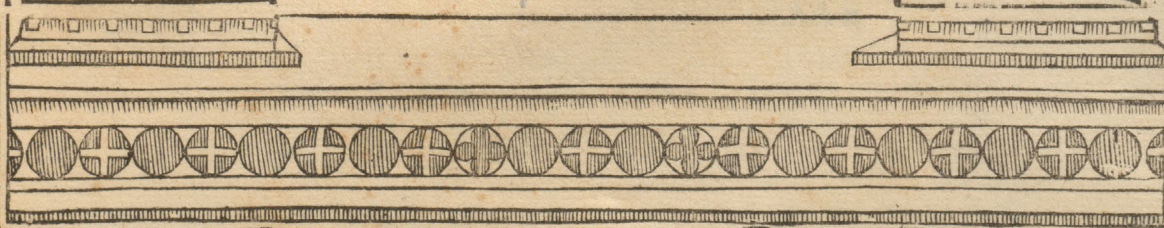
De cōcordantia catho
LICA LIBRI TRES R. PATRIS NICOLAI DE
CVSA THEOLOGIAE AC PONTIFICII IV-
RIS PROFESSORIS EXIMII / QVI POSTEA
MERITO SVO MAXIMO EFFECTVS EST
CARDINALIS TI. SANCTI PETRI AD VIN
CVLA.

Venūdantur cum cete
RIS EIVS OPERIBVS IN AEDIBVS ASCEN
SIANIS.

I 1

nulla contrarietas in summa et infinita concordantia

fol. 5v

(Zushang mit Philosophie)

Ambrosius ad Heremitam

fol 5v, 6v; 7r; 7r

Liber inquisitionis veri et boni fol. 12v

De modo habilitandi ingenium ad discursum in dubiis fol. 72v

NICOLAI CVSANI QVVM HAEC SCRIBERET DECANI SANCTI FLORINI CONSTANTIEN. THEOL. DECRETORVMQVE DOCTORIS EXCELLENTISSIMI, QVIPPE QVI VIRTVTE ET INGENIO TANTVM PROFECIT VT CARDINALIS TI. S. PETRI AD VINCVLA EVASERIT, IN TREIS SEQVENTES DE CATHOLICA CONCORDANTIA LIBROS PRAEFATIO.

Xposcũt agitata huius sacri Basilieñsis Cõcilii / quæ forte in nouitate quadam (facile apud eos qui huius tempestatis scriptoribus indubiam fidem etiam in voluntariis præbent) diiudicaretur: aliqua peritiora veterum ingenia / vetustate iandudũ abolita / ob eorum qui hoc quo dies graues ad finem ducũt / & priscorum illuminatissimorum naturam disparem / palã facere. Et eo hæc res dissonãtior videtur: quo minus a teneris annis imbibita / minusq; ꝑuisa / quodã excitatiuo superno influxu / ex cõquassatione ingeniorum ob exortã discordiam diffinita est.

¶ Quis rogo / ante hos pauculos annos ea dixisse absq; nota potuisset / quæ nũc fieri conspeximus: ad manifestãdam vniuersaliorum conciliorum eminentissimam potestatem / quæ dudum non sine maximo publicę vtilitatis ac fidei orthodoxæ dispẽdio dormitauit? Videmus autem per cuncta ingenia etiam studiosissimorum omnium liberalium ac mœchanicarum artium vetera repeti: eaq; auidissime quidem ac si totius reuolutionis circulus proximo compleri speraretur / resumimus tantũ graues nec sententiosos auctores, verum & eloquio & stilo ac forma literarum antiqua videmus oẽs delectari, maxime quidẽ italos: qui nõ satiant disertissimo (vt natura latini sunt) huius generis latiali eloquio, sed primorũ vestigia repetẽtes: græcis literis maximum etiam studium impendunt. Nos vero Alemãni / etsi non longe aliis ingenio minores / ex discrepanti stellarum situ essemus effecti: tamen in ipso suauissimo eloquii vsu aliis plærũq; non nostro cedimus vitio / cum non nisi labore maximo tanq̃ resistẽti naturæ vim facientes latinum recte fari valeamus. Non admitterentur itaq; nationes cæteræ: si inscripta testimonia certorum mandatorum legerint. Originalia enim multa longo ab vsu perdita: per veterum cœnobiorũ armaria non sine magna diligentia collegi. Credant igitur qui legerint: ꝙ omnia ex antiquis originalibus / non ex cuiusq̃ abbreuiata collectione huc attracta sunt. Non retrahat / rogo / queq̃ a legendo incultus stilus. Apertus enim absq; fuco clarissimus sensus humiliori eloquio: etsi non auidius / facilius tamen rapitur. Verũ q̃uis omnibus placere vellem hanc collectionem / maxime tamen in hoc sacro concilio constitutis / & tibi in primis inuictissime deo coronãte ĩperator noster Sigismũde: ac etiã prędigno Cardinali Iuliano vestræ nationis mansuetissimo legato, si etenim tantæ & excelsæ vtriusq; potestatis approbatorum iudicia patescent: nemo sic laudata recte spernere possit.

Vetera placent.

Alemãnorũ ad eloquium difficultas.

Huius operis testimonia.

Operis dedicatio.

Operis materia & divisio.

¶De catholica concordantia tractaturus investigare necesse habeo: ipsam vnionē quæ ecclesia fidelis populi catholica dicitur. Et illius ecclesiæ partes vnitas scilicet animā & corpus. Vnde & prima cōsideratio: ē de toto cōposito scilicet ipa ecclesia. ¶Secūda: de anima ipsius scilicet sacratissimo sacerdotio. ¶Tertia: de corpore scilicet sacro imperio. Et in qualibet: inuestigabo ex antiquis & approbatis libris q̄ fuerint necessaria ad intelligēdum subsistētiam/naturā/compagines/& iūcturas cum membris. vt sic dulcis & harmonica concordantia sciri possit: per quā salus æterna & reipublicæ terrenæ consistet.

PRIMI LIB. CAPITA.

Primi libri Capita.

IN hoc primo libro de ecclesia: inuestigatio circa infrascripta versatur.

¶Cap. I. Q2 ecclesia consistat ex concordātia omnium ratiocinabiliū spirituum per dulcissimā harmoniā ad CHRISTVM veritatem viam & vitam/qui est sponsus ecclesiæ.

¶Cap. II. Q2 hæc colligātia qua mēbra ipsi⁹ ecclesiæ modo dictę CHRISTO vniūtur: habeāt graduationes differentes secundū exemplū sancti Ambrosii de Magnete lapide & annulis ferreis sibi inuicem substitutis/& per magnetē attractis. ex qua differentia: Hierarchicus ordo inuestigatur.

¶Cap. III. Q2 vna est ecclesia a principio ad finē: sicut vnus CHRISTVS qui solus quoniam veritas est/per omnes scripturas per signa & sacrificia loco & tēpori congrua exprimitur/licet clariori modo vno tēpore q̄ alio. Et ibi quomodo graduatiue quodāmodo vsq; in CHRISTVM successiue in maiori lumine sanctitatis & veritatis apparuerunt mēbra CHRISTI. & sic descensiue vsq; in finem. & q; paradisus regnum ecclesiæ significet.

¶Cap. IIII. Q2 licet ecclesia triplex sit triumphans dormiens & militās: tamen ipsa militās varie cōsideratur/vel pro traducenda in triumphantē patriam & est prædestinatorū/vel deo in præsenti tēpore per fidē & charitatē vnitorū/vel per fidem tantū. Et quomodo sit similis exercitui & aliis exemplis proportionetur: & est cap. notandū valens pro euacuatione multorū dubiorū & reductione errantium.

¶Cap. V. Q2 ecclesia ex bonis & malis permixta sit: & q; exercitium malorū q̄d ex officio dependet/nō caret effectu/q̄d & de signaculo trinitatis in ecclesia militante ac etiam de subordinatione ecclesię triumphantis/dormientis/& militātis. & ibi de hoc pulchra & notanda.

¶Cap. VI. Q2 in triumphātī consideratur vnitas ex deo angelis & animalibus sanctorū. & q; militans triumphātī subordinatur: quoniā ex sacramentis sacerdotio & populo catholico cōnectit. sacramēta subalternātur deo/sacerdotiū ministris scilicet angelis/populi beatis animabus. Et de ipsa colligātia subalternali: quomodo sacerdotium cōiungitur per sacramēta quæ deo proxima sunt CHRISTO/populus sacramētis per sacerdotiū. & de graduatione cuiuslibet partis: & quomodo in qualibet parte sup̄mus Hierarcha in se repræsentatiue īferiora cōpræhēdit. & est singularissimum cap.. deinde de sacerdotio sacro singulariter & primo.

¶Cap. VII. Q2 ecclesiastica Hierarchia ordines & gradus adinstar āgelicę habeat. & ibi exemplo & mixtura: hęc pars manifestatur.

¶Cap. VIII. Q2 trinitas a sacerdotio consideratur. scilicet ordo/p̄sidentia/& cathedra sicut/spiritus anima: & corpus se habentia & q; sicut in ordine est Hierarchica graduatio/sic & in pręsidentia/& cathedra. & de sanctitate sacerdotii.

¶Cap. IX. Q2 sicut sacerdotiū subalternatur deo: ita p̄sidentialitas angelis. & q; sa-

cerdotium per medium cathedræ angelo qui ecclesiæ prælatus est connectitur / ex quo veritas cathedræ solidatur.& est singulare.

¶Cap.X.Q₂ efficacia intercessionalis sacerdotalis officii iuuatur ex cõtinuatione ipsius sacerdotii quo ad hoc ad beatos ĩ patria. Et ibi.epilogus quomodo veritas sacerdotii radicatur in triplici cælesti concordãtia:quoniam ad diuinã per ordinem/ ad angelicã per cathedrã: & ad beatos ĩ patria per officium. Et sic est sacerdotium vt anima vna in vno corpore fideliũ. & est valde mente tenendũ illud paruum cap. maxime vbi epilogat & subinfert.

¶Post præmissa oportet inuestigare quæ verba CHRISTI ad ecclesiam & apostolorũ successores trahi debẽt:vt in illis fundetᷣ radix ecclesiasticæ potestatis.

¶Cap.XI.Q₂ CHRISTVS ad apostolos locutus est sæpe aliqua/quæ nõ poterant de ipsis sed successoribus verificari:& sæpe voluit ad ecclesiam cõgregatã actu verba dirigi.aliquãdo ad dispersam.& ibi de Petro figurã ecclesiæ gerente.& inseritur epistola Alipii/Augustini/& Fortunati quæ habet notanda puncta.

¶Cap.XII.Q₂ ꝑ documẽta pulchra/exempla illa probẽtur alibi.& ibi de dispersione ecclesiæ per mundũ ante aduentum domini secundũ.& ibi qualiter ille aduẽtus intelligi debeat in nubibus.

¶Ca.XIII.Q₂ illa est vera catholica ecclesia/q̃ cuiꝗ est loco coarctata:& ibi de Materno Coloniensi episcopo.

¶Cap.XIIII.Q₂ vna sit vera certa Petri cathedra: ĩ qua omnes Petri successores sedẽt.& ibi de vnitate cathedræ in qua necessario catholici sedere habẽt/& prior sedens in eadem est papa.& quomodo hoc intelligitur:qui cathedræ Petri non adhæret fidelis non est.& est singulare.

¶Cap.XV.Q₂ ꝓsidẽtes suã subiectã figurãt ecclesiã.& sic ecclesiastica potestas:est ĩ episcopo.& ibi de pricipatu romani episcopi.quomodo ĩ episcopatu fidei stet prim⁹

¶Cap.XVI.Q₂ Romana ecclesia capitur aliquãdo pro sede/& occasione illius quot sint sedes/& quæ prima/& ꝙ primitiuitas ab æthnicis traxit initium. & ꝙ episcopus Romanus ab ipsa vrbe Romana eminentiã habeat.& hoc declaratur argumentis multis concurrente nihilominus priuilegio CHRISTI.

¶Cap.XVII.Q₂ Romana ecclesia aliquãdo capiatᷣ pro ꝓxime vnitis sibi & aliquãdo sedes pro pontifice & ecclesia pro papa & pro clericis suæ diœcesis & fidelibus/ aliquãdo pro subiectis metropoli/aliquando pro subiectis patriarchatui. Aliquãdo pro fidelium ecclesia.Et in quo intelligitur Romanam ecclesiam errare non posse.

SECVND.LIB.CONTINENDA.

LIB.II. Capita.

SEcundo loco præsuppositis quibusdã fundamentis ad propositũ facientibus:se offert cõciliorũ principalis materia ob quã inuestigandã radicitus/ labor omnis assumptus est.Vnde qđ primo tractatur est id.

¶Cap.I.Q₂ synodus est cœtus senũ vel presbyterorũ per vnã viam tẽdẽtium/& ꝙ dissentientes nõ faciunt conciliũ/& ꝙ habet graduationes varias a particulari vsꝗ ad vniuersalem/& ꝙ vniuersale varie capitur.& ibi exprimuntur graduationes ab infima synodo vsꝗ ad supremam.

¶Cap.II.Q₂ quisꝗ præsidens regulariter habet subiectã synodũ cõuocare. Et ideo papa vniuersalem.Et quomodo intelligitur:sine papæ auctoritate synodũ vniuersalem regulariter non esse.

¶Cap.III.

Q ex quinq; patriarchis: plenum vniuersale concilium constituatur. & q ad esse concilii requiritur: q in aperto & nō in obscuro absq; motu cū omni libertate absq; tumultu & ordinate celebretur. Alioqui si rite non celebratur errare potest/& etiā ab ipso ad aliud appellare: & multa ibi quæ singulariter notanda sunt.

¶Cap.IIII.

Q in synodis vniuersalibus ad hoc q a spiritu sancto dictata censeantur diffinita: ex concordantia & communi omnium consensu pronunciatio & decretatio fieri habet.

¶Cap.V.

Q licet legatur multa concilia in quibus etiam interfuere legati apostolicæ sedis/ errasse: tamen nullum de illis rite celebratum fuit. Et hoc probatur de singulis conciliabulis. Et ibi quomodo vniuersalia concilia corrigūt particularia: & de maxima firmitate vniuersalis ecclesiæ catholicæ.

¶Cap.VI.

Forma antiquorum breuissima in celebrandis vniuersalibus conciliis. ¶Post hęc de conciliis generalibus quæ sæpe vniuersalia dicuntur submittitur: in quo tractatu enodatur deceptio multorum recentiorum.

¶Cap.VII.

Q aliquando concilium multarum prouinciarum/aliquando occidentale/& q omnia etiam cum legato papæ celebrata/præter concilia vniuersalis ecclesię: dicuntur sicut sunt prouincialia seu localia/licet dicantur vel generalia vel vniuersalia/aliquando etiam papa in eis præsidente. Et q dicantur patriarchalia. & ibi de concilio generali vel vniuersali ratione ecclesiæ/aut papæ/quomodo solū fit in certis regionibus patriarchali sedi subiectis collatum / & in quibus & quomodo hoc subest papæ/& quantę auctoritatis existat. Et alia vtilia de congregatione & subscriptione.

¶Cap.VIII.

Q auctoritas in conciliis non dependet a capite concilii: sed communi omniū consensu. & hoc declaratur per multas subscriptiones Papam de consensu & non tantum de concilio definire & cōstituere/& q omnes episcopi sunt iudices & definitores & constituentes. Et q subscriptio roboret & confirmet acta conciliorum.

¶Cap.IX.

Q nulla constitutio canonica sit efficax: nisi ex consensu expresso vel tacito aut secundum aliquam canonicam facta fuerit. Alioqui si per qualencūq; particularem fiant ordinationes: non dicuntur constitutiones/nec ligant nisi ex acceptatione vel cōsensu pręueniente quo ad potestatem constituentis.

¶Cap.X.

Q statuta etiam generalia non ligēt aliquando particulares prouincias: nisi acceptentur. & q vigor statutorum ex acceptatione per vsum vel consensum potius dependet: & q ideo proprie solum sunt constitutiones. quæ synodice promulgantur.

¶Cap.XI.

Q Romani pontificis decreta: robur & ligandi vigorem ex acceptatione & vsu capiunt/aliter in periculo essent christiani. Et propter hoc synodice cōstitutiones sunt maximæ efficaciæ / & ibi causa redditur: & insuper iura quæ de decretalibus apostolicæ sedis loquuntur de synodice aut secundum canones/ decretis

intelligi debent.

Cap.XII.

Q ex cõsensu vigor statutorum dependeat: probatur per vim q̃ cõsuetudini inest. & ꝙ pſidentia papæ in concilio vniuersali quo ad potestatem condendi recte æquipa retur pſidentiæ metropolitani in prouinciali concilio: & ideo papa semper quasi apud antiquos archiepiscopus nominatur.

¶Post hæc examinatur difficultas prętacta ex argumentis quæ fieri possent: a papa iurisdictionem omnium & statutorum vigorem dependere.

Cap.XIII.

Q argumenta omnia quę dicunt papam habere potestatis plenitudinẽ a deo/& cõsimilia: non obstant. & ibi late de hoc. & quomodo cõstituatur administratio superiorum ex subiectione inferiorum: ex quo euenit potestatem superiorum etiam ab inferioribus dependere. Et est notatu dignũ. Et ꝙ papalis administratio nõ habeat alia principia q̃ episcopalis. quoniam omnis ecclesiasticæ potestatis administratio desursum & deorsum constituitur: quoniam mediator est/ipse pastor inter deum & gregem. & euacuantur omnia argumenta secũdum ordinem per longum processum.

Cap.XIIII.

Q omnis constitutio ex radice naturalis iuris locum habet: & ꝙ omnis coercitio cũ natura ęque liberi simus/ex electione & cõsensu subiectorũ fit. & ꝙ iurisdictio creata ex se non habet potestatem nisi secundum legem & canonem: & est pulchra speculatio.

Cap.XV.

Q ex fundamentis pṫactis/sicut episcopus sine capitulo & metropolitanus sine suffraganeis: ita & papa sine cardinalibus/vniuersalia statuta omnes subiectos tangentia facere non debeat. Et ꝙ ideo nullius synodi iudicium absq̧ auctoritate apostolicę sedis ratũ est: quia ab omnibus definitionib⁹ etiam synodicis excepta vniuersali vniuersalis ecclesiæ synodo ad ipsam Romanã sedem appellatum inuenitur. & ibi quomodo hoc commune dictum intelligi debeat.

¶Deinde cognito ꝙ ex consensu firmitas synodica dependet: videndum qui interesse debeant. & ibi.

Cap.XVI.

Quomodo ex definitis subscriptionibus depręhenditur episcopos & definitores alios etiam consensum pręstare & subscribere abbates & monachos: laicos vero tanq̃ auditores & testes. Et ꝙ periti clerici etiam administratione carentes: non debeant a conciliis pelli.

¶Et primo cõsequẽter de potestate vniuersalis concilii tractatus subnectitur.

Cap.XVII.

Q patriarchale concilium non est regulariter supra papam: sed ei subest nisi erret in fide. tamẽ eum reformare potest: sicut & metropolitanum prouincialis. Et ꝙ vniuersalis ecclesiæ synodus non tantum supra papam: sed etiam eius & omnium aliorum patriarcharũ synodos existit simpliciter. quo & euacuatur argumẽtũ id qđ cõmuniter obicitur: Romanam sedẽ priuilegio CHRISTI toti ecclesię supeminere. Et ꝙ vniuersale concilium saluo illo priuilegio in sedentem in sede/dum sua abutitur potestate/pro bono vniuersalis ecclesiæ iurisdictionem & superioritatem habet: & exempla ponuntur.

¶Cap.XVIII.ꝙ fundamentum huius considerationis maioritatis concilii supra papam est secundum Augustinũ.quia certior & infallibilior est rẽpsentatio ecclesię cui veritas & assistentia est promissa in vniuersali concilio q̃ in papa tantum. & ibi aperitur fundamentũ totius materię rẽpsentatiõis & administratiõis: & cur eligi debẽt ꝑlati & qualis ordo seruari/& quomodo cardinales tanq̃ legati prouinciarum a prouinciis eligi.& ibi de ipsis aliqua singularia: ꝙ ipsorum potestas ex communi consensu exorta est: & quomodo.

¶Cap.XIX.ꝙ libertas electionis est radix per quã omnis ordinata potestas cõstituitur & breuiter & pulchre de hoc.

¶Consequenter ad difficilem materiam acceditur.An papa per vniuersalis ecclesiæ concilii canones ita ligari possit ꝙ in contrarium nequeat.Et primo.

¶Cap.XX.ꝙ papa non possit tollere immutare vel retractare vniuersales canones. Et probat̃ auctoritatibus & exemplis & professionibus ac argumentis multis.Et ꝙ dispensatio & declaratio rationem canonis in particulari casu locum non habere/locum habet absq; canonum præiudicio.& ibi de hoc latissime quia ita expedit.

¶Cap.XXI.ꝙ etiam dispensare & aliquid disponere qđ videatur vniuersalibus canonibus contrarium papa sine cardinalibus non debeat.

¶Post superiora de conciliis aliis particularibus aliqua restantia annectãtur.Et primo.

¶Cap.XXII.ꝙ prouincialis synodus per metropolitanum qui est iudex prouinciæ licet criminales causas per se iudicare nequeat congregari debeat: & ꝙ concilia sunt optime & necessarie pro bono ecclesiæ instituta.& de vniuersali concilio multorum prouincialium quomodo est super particularia ꝓuincialia.Et quomodo iudices locorum concurrere debent in illis; & ꝙ solui nõ debeat nisi ꝓfinito loco celebrando & tũc cunctis determinatis.

¶Cap.XXIII.ꝙ forma celebrandi illud concilium tradatur in primo capitulo Toletani concilii: & ibi inseritur de verbo ad verbum.quę est notanda per omnia maxime in fine.

¶Cap.XXIIII.ꝙ vniuersalia vnius nationis vel regni magni concilia habent magnam potestatem/& de omnibus etiam de fidei definitionibus inueniũtur se intromisisse.Et iudicãt de consuetudinib⁹/de primatu/& breuiter de omnibus quę in natione aut in regno oriuntur.Et ibi ꝙ non nisi ex vniuersalibus & arduis causis congregari debeat: & quomodo.& etiam qualiter per legatos prouinciarum vel eorum qui concilio intersunt plena auctoritas concilii habetur.

¶Cap.XXV.ꝙ vniuersalia talia concilia tanq̃ caput congregans/eis nihilominus subsit.sic etiam pariformiter papa vniuersalis ecclesiæ concilio subest licet ad eius iussum cõgregatur. Et ꝙ sicut auctoritas primorũ conciliorũ vniuersalium a congregante non dependet/ita nec vniuersalis ecclesię cõcilii auctoritas a papa.& ibi pulchra de hoc quomodo continuari ipsa concilia debeãt.Et ibi causa vtilitatis eorum.

¶Et quia omnes canones & statuta & synodi sunt quibus ordinetur vita nostra in deum: & propter hoc sunt reformatoria omnia concilia: subsequenter pauca de reformatione sacerdotii ponuntur.Et quia omnis abusus potestatis ecclesiasticę ẽ maxime qui reformari debet/ideo primo de potestate ecclesiastica.

Cap.XXVI.

Qꝫ ptãs sacerdotio tradita est libera a CHRISTO ei credita ꝓ salute aĩarũ ĩ dei laudem ordinata.& ꝙ ex hoc virtus distributiua sacramenti eucharistię illimitate est

eis credita. Et ꝙ fideles decipi in mō distributionis ita a libera & credita potestate sacerdotii dependētis non possint: in quo dissoluit error bohemorum dicentiū vtrāq; speciem de necessitate salutis distribui debere.

¶Capitulum.XXVII. Q; maior deformatio orit ex deformatiōe capitis & ex hoc ꝙ superiores inferiorem potestatem vsurpant.

¶Capitulum.XXVIII. Q; papæ regulariter cōpetit arduas causas diffinire/& curam vniuersalis ecclesiæ habere/Metropolitanos confirmare: sicut cuilibet patriarchæ in suo districtu. Et ibi de sententia Calcedonensi & canone.viii.concilii. Ex quibus & aliis potestas ordinata Papæ elicit. s. facere permissa & synodos suas & ad eas metropolitanos cōuocare: & inter metropolitanos iudicare. & ibi quomodo prīceps seu imperator solū vniuersalis ecclesię cōciliis nō illis papalibus seu patriarchalibus interesse cōsueuit. Et quomodo nisi ius vnicuiq; illesum & canones seruētur: pax ecclesię perit.

¶Cap.XXIX. Q; canones.viii.concilii corrupte sępe in decreto positi: ad reformationem optimi sunt. Et ꝙ iuxta.viii.cautionem eius metropolitani sęcularibus curis vacare nullo modo debeant/nec spiritualia per suffraganeos exercere. & ꝙ maxima difformitas oritur ex hoc ꝙ plati tm̄ sęcularibus curis inuigilant.

¶Cap.XXX. Q; magna sit difformitas in eo ꝙ correctio & visitatio vertitur in q̄stum/& ibi canon illius.viii.cōcilii/qui dicit illū sacrilegū qui sub specie visitationis subiectas eccl'ias grauat. Et quomodo auaritiā de p̄sidentib⁹ & maxime Romana curia tolli oporteat. & ꝙ necessitati ecclesię cōi ordinata cōtributiōe subueniri debeat.

¶Cap.XXXI. Q; remediū sit in.viii.cōcilio ca.XXVI. editū quomō grauatis subditis per episcopum rei forma iudicii subueniat. Et quomodo gradatim vsq; ad patriarcham per appellationes deueniendum sit.

¶Cap.XXXII. Q; monachi ꝑmoti ad dignitatem episcopalem habitum & vitā monasticam seruare teneātur ex canone.xxvii. Et ꝙ plati per electiōes fieri debeant liberrime absq; impssione. Et ꝙ episcopi ex ꝑceptione principum ex potentatu episcopi facti disponēdi sint: & ꝙ solū idonei per ascensum qui gradatim fieri debet assumendi sint ad platuras/qui solū zelo dei nō appetitu principādi tonsi sunt. Et ibiq; quatuor annis in sacerdotio prius stare debuerit. Et ꝙ de eadē ecclesia si digni īueniunt ꝑmotiones gradatim fieri debeāt. Et qui gesserant curā sæculariū assumi non debere. & ꝙ inuitis/episcopus dari nō debeat. & multæ pulchrę ratiōes fortes ad hoc; quomō electiones in iure diuino & humano fundatę sunt.

¶Cap.XXXIII. Q; reformatio deposcit necessario: vt q̄sq; officio & vota satisfaciat & enumerantur aliqua quæ etiam sunt necessaria fieri si reformatio ordinaria introduci debet in ecclesiam & sacerdotium.

¶Cap.XXXIIII. vltimo epilogabitur in breui quicq̄d p̄mittitur. & euacuat opinio eorū qui primatū Petri a CHRISTO esse negāt: & solidat ipsa veritas q̄ dicit principatū papæ a CHRISTO mediante cōsensu ecclesiæ esse. & ꝙ ei⁹ potestas est adeo: coactio vero mediante ecclesia.

TERT.LIBRI CAPITA.

Essent tertio loco pādendæ pambulari locutione eximiæ laudes nostri a deo coronati præsentis piissimi Sigismundi imperatoris maximi. Et quia ipse ille alter Augustus qui se dominum nominari renuit/ac recte alter Basilius humillimus/cuius laudes subsequentia manifestant: ignoscet facile/maxime mihi rudissimo omniū/qui cum minima explere nequeā/facile in maximis/im-

mo in immensis cõfuso stilo etiã prius clara conuoluere/nec aliqđ futurum etiã veritatis argumentum pberem:si eius inuictissimi Cæsaris viuentis & imperium efficax in me suum seruulum habentis laudes canerem.psumptio em̃ adulatiõis & pricipibus omnibus dũ viuunt:cõplacendi studiũ fidẽ paruifaciũt si ab iis maxime qua ego humili conditione constitutis scripturis mandant. Ad rẽ itaq; veniẽs versatur tota intentio: vt potentia sacri nostri imperii/qđ apud Alemãnos est :in finẽ vt cõseruetur/& concordantia quia se annue sacerdotio sancto vnit vt viuat catholice sciat. Est itaq; pro huius & difficilis rei fundamento/primo inquirendum de ipso sacro ĩperio: quo ordine aut qua dependentia & qua via apud Alemãnos subsistat.vnde primo loco recte inuestigabitur.

¶Cap.I.Qua radice legislatio ac principat⁹ omnis/ & maxime monarchicus exorit̃ ac quomodo solidetur/& exinde imperatorem in corporali hierarchica sicut papam in speciali caput & omnium principem esse.

¶Cap.II.Q₂ imperialis potestas ordinate ex dono Constantini in occiduis a papa nõ dependeat/& q; ipsa famosa donatio apocrypha sit/sicut quędã alia/& ibi historię q̃dam de Pipino & Carolo breuiter connexæ ad sciendum quomodo temporalia primum ad Romanam ecclesiam deuenerunt.

¶Cap.III.Q₂ imperium non fuit de græcis translatum per papam in germanos vel Francos/licet patricii Romanorũ seu etiã imperatores dicerent:sicut Hẽricus quartus in generali Basiliensi concilio coronatus patricius dicebatur. Sed q; Otho primus fuerit inter omnes ĩpatores primus pleno iure/recto ordine p populũ & clerũ Romanũ & synodum cum successoribus creatus ĩpator/& de hoc historiæ.

¶Cap.IIII.Q₂ electores a Romano pontifice nõ sunt creati nec potestatẽ habent:sed ex cõmuni consensu subiectorum imperio qui diuino & humano iure nõ positiuo sibi ĩpatorem pficere possunt.& q; rectũ & iustũ imperiũ vim solam ex eorum electione absq; papali confirmatione habet.Et q; deponi a solo papa non possint.

¶Post hæc inuestigatur potestas imperii.

¶Cap.V.Impiũ potestatẽ supmã mũdi ac vicariã substitutionẽ a CHRISTO habere/hinc & dei minister & CHRISTI vicari⁹ dicitur/typũ CHRISTI regnantis super omnes gerens.

¶Cap.VI.Q₂ imperii potestas ęquet̃ subiectioni obedientiali.Et q; Romanũ impiũ in certis ibi nominatis puinciis & regnis nunq̃ fuit/licet dominus mũdi a maiori pte dicat̃.Et q; inter cunctos potẽtatus supmum locũ ex appropinquatione ad CHRISTVM regnãtem/p fidem iuste possideat.

¶Cap.VII.Q₂ ĩpatori supma cõmissa cura ob quã omnibus pẽminet/est in custodia orthodoxę fidei:& q; suo mõ papę æquet̃ cũ ipi etiam fidei gubernacula cõmissa sint quo ad custodiã sicut sacerdotio quo ad inq̃sitionẽ & magisteriũ.& q; hãc summam potestatem ab electione christianorum consequitur.

¶Deinde examinatur.An in conciliis episcoporum imperator cum laicus sit interesse debeat.occasione cuius primo dicitur.

¶Cap.VIII.Q₂ laici certis cõciliis interesse debent ad se defendendũ aliis/ad tm̃ audiẽdũ/& q; princeps in sibi subiecta patria p corrigẽdis delictis & reformatione cõcilia cõgregare debet.& ibi exemplum de Carolo magno &c.

¶Cap.IX.Q₂ sanctus Gregorius Theodericum regem Francorum exhortatus ẽ & monuit:vt conciliũ aggregaret epõrum/& de suo regno cõcubinatũ & symoniã eliminaret.& ibi alia exẽpla de Recaredo rege Hispanię & Galliæ.& q; regũ sit illa exequi quæ in illis conciliis cõmuni cõsensu dictantur.

¶Cap.X.ꝙ reges & principes cum magna reuerentia & deuotione illis conciliis interfuere cum dulcissimis exhortationibus / & ibi notandum exemplum Recaredi regis. Ad idem Sysenandi & Chuicillai regum exempla.

¶Cap.XI.ꝙ rex obligetur ad augmentum fidei & deuotionis in subiectis & etiam tenetur forma virtutis / exemplo doctrinæ sancti Gregorii ad Hilpertum regē Frācorum/& ꝙ ecclesia ipsis tradita est de qua commissione rationem reddere tenentur.

¶Cap.XII.ꝙ rex & princeps leges & statuta generalia prouinciam respiciētia in generalibus vtriusꝗ status sui regni conciliis per cōsensum edicere habet / & illa salua επιικεια exequi & defensare. & ꝙ quotidianum cōcilium de electis ex tota prouincia subiecta de conseruatione vniuersalis sui concilii habere debeat.

¶Consequēter subiūgitur: quomodo imperator quo ad ipsa vniuersalia totius ecclesiæ concilia se habere debeat.

¶Cap.XIII.ꝙ imperator ad vniuersalem synodum totius catholicæ ecclesiæ quo ad collectionem & exhortationem & cætera / se habet sicut rex in suo regno. & ibi quomodo & quando cōgregare solitus est imperator vniuersalia illa cōcilia. & ibi exempla aliquorū imperatorum notatu digna inserta ad longum / ex causa vt obstruātur ora quorundam recentium qui pauca vetera viderunt.

¶Cap.XIIII.ꝙ imperator operam dare debet: vt omnis tumultus vitetur in cōciliis / & expulsis expellendis in tranquillitate & libertate cōcilium constituatur / cum punitione turbantium patres. Et ibi de hoc exempla pulchra.

¶Cap.XV.ꝙ imperialis conuocatio ad synodos est exhortatoria & papalis quo ad sacerdotium præceptoria. Et ꝙ imperialis vrgente necessitate ecclesiæ / Papa negligente præceptoria fiat.

¶Post hoc quid in ipsis conciliis cum suo senatu agere debeat imperator.

¶Cap.XVI.ꝙ in vniuersalibus conciliis legitur imperator præsedisse & secum paucos raro vltra. XV. ex senatu habuisse / qui ex eius iussione interfuere tantum / & non alii. quare in laicos omnes in concilio iurisdictionem habet: & eis sedes deputare.

¶Cap.XVII.ꝙ laici vocem non habent in concilio dum ecclesiastica tractātur / & ꝙ ex illo fundamento concordia in sedibus secularium principum quorum hodie præsentia vtilis / facile absꝗ turbatione fieri possit: cuius ibi practica ponitur.

¶Cap.XVIII.ꝙ officium imperatoris & laicorū in concilio est promotoriale ad digerendū cuncta quæ tractantur absꝗ omni partialitate per clarum iudicium. Et ꝙ vt iudices neutrales in omnibus se habere debēt: sententia aūt synodi est in practica.

¶Cap.XIX.ꝙ exhortationibus ad totum concilium vti debeat imperator. Exemplo piissimi Basilii quod inseritur: & est valde notandum.

¶Cap.XX.ꝙ locum suum tenentibus imperatores: allocutiones ad concilia ac persuasiones & inductiones cōmittere possint sicut & ipsi facere. & ibi practica ex octaua synodo per Basilium imperatorem cōgregata.

¶Cap.XXI.&.XXII.ꝙ præmonere possit & debeat concilium in iis quæ necessaria sunt pro ecclesia / & in synodo tractari debent: exemplo Martiani imperatoris.

¶Cap.XXIII. Allocutio Basilii imperatoris ad synodum quæ est suauissima: per quā ostenditur imperatorem laborare debere vt omnis definitio cum cōciliis clarissimo ordine omnibus volentibus audiri / auditis concludatur. Et post hoc nullus contradictor admittatur / & alia multa & notanda.

¶Cap.XXIIII. Qua pietate in omnes qui deliquerunt tanꝗ cōmunis pater & pastor pro eorum reductione vti debeat: & demum in rebelles & non acquiescētes imperia-

li exhortationi synodicam sentētiam exequi debeat/exemplo piissimi Basilii singulariter notādi ostēditur.& ꝙ noster imperator alter Basilius illo exemplo in reductione oberrantiū Bohemorū vti debeat.Post præmissa ad statum ordinatum sacri imperii perquirendum stilus:vertitur.Et primo.

¶Cap.XXV.De imperiali concilio ex mēbris principalibus imperii collecto & eius vsu antiquo & vtilitaxe:ꝙ regimini reipublicę valde conueniat si recte celebretur & continuetur.& exempla & cautelæ ponuntur.

¶Deinde pro inuestigatione reformationis lapsi imperii nostri a gradu suo primo ista tractantur.Et primo.

¶Cap.XXVI.De florenti statu imperii quomodo fidei augmentū omni studio procurabatur:& leges structissimam suam censuram obtinebant.

¶Cap.XXVII.Qꝫ Othonis oratio secundi de dando temporalia ecclesiis sanctam habuit considerationem.

¶Cap.XXVIII.ꝙ principes & duces sub imperio pro tuendis subiectis officiati:temporanei primo & post hoc feudales vasalli ex bonis causis seruato imperio annuo tributo & seruitio constituti fuere.Et quomodo Telonia & vectigalia & talliæ reipub. seruiebant.Et imperator illam rempublicam stipendiato exercitu tuebatur.

¶Cap.XXIX.ꝙ hodierno tēpore imperiū/multū ab illis obseruationibus in difformitates maximas cecidit.& ꝙ Romana curia etiam in causa sit euacuationis ærarii reipublicæ.Similiter ꝙ regimen hodiernum inordinatum in temporalibus quo ad ecclesiasticos:reipublicæ obsit.

¶Cap.XXX.ꝙ imperator solum habēs administrationem imperialium arctatur iniuste sæpe per pacta & iuramenta clericorum ad confirmādum quæ irrita esse deberent & ibi exclamatio contra istud.

¶Cap.XXXI.ꝙ imperium valde cecidit:quia iustitia locum non habet & vis & propria voluntas diffidatio incendia & rapinæ rempublicā deuastāt.Et ibi exclamatio contra dicentes honorem esse:& per eum posse rem possidere sine iustitia.

¶Vltimo subiungetur reformatio imperii post notitiam quondam sani/& post/nostro tempore lapsi.

¶Cap.XXXII.ꝙ cito sit imperio mortaliter infirmo succurrendum.& quid imperator noster agere debeat & proponere:pro introductione reformationis.

¶Cap.XXXIII.ꝙ primo ordinari debeat annuus conuentus & iudices per prouincias.Et in quolibet tres coniunguntur de triplici statu ecclesiastico nobilium & populari.Et de modo cognoscendi eorum.

¶Cap.XXXIIII.ꝙ nulli liceat nisi iudicialiter rē alterius inuadere sub pœna furti latrocinii.necessario ordinetur:& ꝙ huiusmodi lex cōsensu omniū in imperiali concilio dictari subscribi & in prouinciis sigillari debeat.

¶Cap.XXXV.ꝙ ipsa ordinatio annui conuentus fieri debeat secundum exemplū priorum.Et ibi quo ad proxime præmissa exemplum in Galliis:per imperatorem vt quidam dicunt Constantinū practicatū & notādū.Et ꝙ ibi publica cōmoda & vltima omnium cōsuetudinū prouinciarū & iudiciorum examinari & regulari debeāt.

¶Cap.XXXVI.ꝙ electoribus imperii in quorum potestate est dare imperatorem:sit danda forma strictissima secundum quam procedere habent vacari imperio.

¶Cap.XXXVII.Aperitur forma qua ipsi vti possunt:quæ est perfecta bona & vtilis & ars examinata congrue practicabilis.

¶Cap.XXXVIII.ꝙ illa ars multum prosit vbi ardua in cōciliis tractantur:vt cum

libertate melius concilium a quoq̃ intrepide haberi possit.& ibi de quodã alio Venetorum ingenio in consiliis dandis.

¶Cap.XXXIX.ꝙ potestas impii necessario resuscitabit si pax seruari debeat absq̃ desolatione & omnimoda discessione & de modo eandem resuscitãdi per publica tributa/Telonia/& ærarium publicum:& ibi de exercitu publico quomodo omnibus prouinciis & dominiis prosit/& easdem in expensis alleuiet.

¶Caput.XL.ꝙ lites abbreuiandæ sint ac illæ leues appellationes extra prouinciam & ad Romanam curiam inhibendæ:& ꝙ talia multa quæ prosunt reipublicæ etiam in ecclesiasticis negociis secundum sanctorum patrum canones:qui repetendi sunt: ordinari per imperiale concilium possint & debeant.

¶Caput.XLI. Vltimo & finaliter declaratur nihil reipublicæ ecclesiasticæ tantum obesse sicut discordia inter potentatũ sacerdotii/& potentatũ imperii:& ibidem sua sio ex qua cõcordia seruari poterit:& in ipso capitulo sub breuibus aperitur in figura per modum epilogi vtriusq̃ potentatus consideratio.Et ea in summa breui ad figuratam & prægnantem considerationem reducuntur quæ diffuse tractata sunt.

FINIS CAPITVM.

EXCELLENTISSIMI DECRETORVM DOCTORIS DOMINI NICOLAI DE CVSA POSTEA CARDINALIS TITVLI SANCTI PETRI AD VINCVLA DE CONCORDANTIA CATHOLICA LIBRI PRIMI QVI DE ECCLESIA EST.

CAPVT.

.I.

Via facile scienti fundamẽta patescere possunt eliciẽda: quãtum minimo ingenio ex alto dabitur:de illa profunda diuina ecclesiæ harmonia perpauca dicam.Cõcordãtia enim est id/ratione cuius ecclesia catholica in vno & in pluribus concordat:in vno domino & pluribus subditis.Et ab vno/infinitæ concordantiæ rege pacifico fluit illa dulcis concordantia vel harmonia spiritualis/gradatim & seriatim in cuncta membra subiecta & vnita:vt sit vnus deus omnia in omnibus.sumus enĩ ab initio ad hãc supermirãdam harmonicam pacem in adoptionem filiorũ dei per IESVM CHRISTVM prædestinati:qui ideo descendit vt adimpleret omnia.Hanc prædestinationem probat apostolus ad Ephesios per id quod a principio pronunciatũ: quia relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori suæ: & erunt ambo in carne vna.Sacramẽtum est CHRISTI & ecclesiæ.Si ergo Adæ & Aeuæ copula sacramẽtum magnũ est in CHRISTO & ecclesia/certum est ꝙ sicut Aeua os de ossibus viri fuit & caro de carne eius esse & etiã de mẽbris CHRISTI est os de ossibus & caro de carne eius.vnde Ambrosius in episto-

la.XVI.ad Herennium/hanc epistolam Pauli extollens ait. Nulla benedictionis tāta epistola increpuit in plebē dei:sicut illa. Et dicit:ꝙ CHRISTVS sedet ad dexteram patris & non omnes nos sedebimus/sed cōsedebimus in CHRISTO & eius carne in cœlestibus.vt autem ad illam æternam concordantissimam vnionem perueniremus per fidem:posuit gradualem differentem concordantiam ecclesiasticam/alios dādo apostolos alios episcopos/alios doctores/& ita deinceps/quousq; in vnitate fidei & agnitionis occurrat capiti.Et vt quasi mēbrū nō desit capiti suo CHRISTO:

Fideliū corpus vnum.

qui est caput omnium/ex quo vnum corpus fidelium per harmoniam rationabilem verbi compaginatum atq; compactum & connexum per omnē inuncturam ministrationis in mēsuram vniuscuiusq; partis. augmentū enim corporis facit ædificationē sui in charitate:vt assurgat vnum templum in omnibus in vnum domicilii habitaculum in spiritu vniuersorum.In quo non solum sanctorum hominum/sed omnium credentium/omnium etiam superiorum rationabilium virtutum atq; potestatum connexionem fidei spiritusq; accipiendam arbitror:vt per harmoniam quādam virtutum ac ministeriorum/corpus vnum ex omnibus rationabilis naturæ spiritibus adhæreat capiti suo CHRISTO.ita ædificationis compage cōnexa:vt ne tactu quidem iniunctura singulorum adhærentiū discrepare videatur.Hæc & plura pulchra pulchre Ambrosius vbi supra.Et concordat Hieronymus in epistola ad Algasiam quasi penultima.Et in epistola de Monogamia vbi dicit.Aeua:ecclesiam significat/quia mater viuentium. Adam:CHRISTVM. Matrimonium: vnitatem spiritus. CHRISTVS caput mulieris:& mulier id est ecclesia de costa viri formata.& caro de carne. hæc ille.Multa sanctorum scripta quæ breuitatis causa prætermittenda censeo:de hoc sunt.Et quia manifestissimum est/omne esse & viuere per concordantiam

Hieronymus

Concordātia summa in deo.

constitui:tunc in illa diuina essentia vbi vita & esse vnum sunt summa æqualitate/est summa & infinita concordantia.quoniam ibi nulla cōtrarietas locum habere potest:vbi æternitas vita est.omnis autem concordantia: differentiarum est.& quanto minor contrarietas in differentiis:tanto fortior concordantia & longior vita. & ibi æterna tunc est:vbi nulla contrarietas.Ex hac enim radice:vide alta fundamēta sanctissimę trinitatis & vnitatis.quoniam vnitas in trinitate:& trinitas in vnitate.nec vlla penitus contrarietas:quia qualis pater talis filius talis & spiritus sanctus. Ecce inexpressibilem concordantiam in deo trino & vno:a qua quidem concordantia volenti subtilius indagare quomodo cuncta perfectionalia de deo dicibilia ac cogitabilia in summa cōcordantia vnius essentiæ & trium personarum sunt/maxima & incomprehēsibilis veritas quæ ex hoc discursu oculis intellectus obiicitur/elici potest. Quoniam hæc concordantia:est ipsamet veritas summa.Sed nō est nostri propositi. sufficit tamē ex Alberto magno sup verbo tu es CHRISTVS filius dei viui.Matth. XVI.scire ad nostrum propositum:ꝙ pater est fons vitæ quæ in filio venam accipit/& fluxum in omnes in spiritu sancto.quoniam per vnitatem spiritus:matrimonium quod inter CHRISTVM & ecclesiā est/cōstituitur.Sicut placet Cypriano in lib.de vnitate ecclesiæ:qui deum patrem habere vult/nō potest in vita regnare nisi per matrem viuētium.s.ecclesiam. & tunc cū in vnitate spiritus est cū CHRISTO.CHRISTI membrū est:a quo per adhæsionē & cōcordantiā secūdū gradus trāsformamur vt ait Augustinus ad Cōsentium de trinitate.deus cum in seipso sit vita:nobis vita efficitur cum eius vtcunq; efficimur participes.& cum in ipso sit iustitia:etiā nobis fit iustitia/cū/ei cohærendo iuste viuimus/& tāto magis minusve iusti sumus quanto magis minusve illi cohæremus. Vnde scriptum est de vnigēto filio dei:cum vtiq;

sit patris sapientia atq; iustitia & sanctificatio & redemptio. & quemadmodũ scriptum est: qui gloriatur in dño glorietur. hęc ille. Vnde hæc est summa dicẽdorum q CHRISTVS est via / veritas / & vita / & omniũ creaturarum caput: vnicus sponsus ecclesiæ: quæ per concordantiam creaturarum omnium rationabilium: ad eũ vnum & inter se plurium constituitur secundum varias graduationes. Christus.

CAP.II.

NVnc vt propius accedamus posito hoc fundamento / scilicet q ecclesia per vnionem ad CHRISTVM constituatur: modum intelligendi inuestigemus. Et profecto sicut a deo vnico / æterno / simplicissimo fluunt per creationẽ cuncta / in quadã diuersa & varie distanti imagine: ita vt altissima prima creatura participet in alto signaculo cũ primo / nõ tñ in quadã cõcordãtia essentiali infinita / qua filius est imago & splendor patris lucis ęternæ / & tres psonę vnus est de⁹ / & hoc propter incapacitatem creaturæ q cũ finita sit incapax est ex parte sua infinitæ concordantiæ. est tamen altissima suo modo ex suprema adhęsione & sui dispositione: quæ quanto plus præcellit alia creata: tanto plus increato / simplici / infinito similior. Vnde suo modo naturali fluxu gradatim minus similitudinis gerunt: & quasi in vmbra / figura / aut similitudine præcedẽtis altioris naturæ disponitur inferior gradatim / quousq; multiplicatio versus inferius & ignobilius ita in radio deficiat vitalis naturæ / q absq; multiplicatione amplius quiescat. in vltimo puncto ita parum habens virtutis: q tantũ sibi sufficit / & non amplius cõmunicare potest / & sic vltimum illius ordinis in vmbra terminatur. Et hæc est graduatio ab infinito: vsq; ad nihil. licet talis media graduatio a primo ordinata sit: nihil tamẽ esse potest per ipsam totã hierarchicam lineam / quod absq; fontali principio a mediis constitui possit. Et vt mea intentio clarior fiat: vtar exemplo Ambrosii in epistola iii ad Sabinũ. qui volẽs lapsũ hũanæ naturæ p medias ꝑpagationes declarare: sumit exẽplum magnetis lapidis: qui cum vim habeat attrahẽdi ferrum tantũ / vt se transfundat in illius speciem. ita vt plerisq; experiri volẽtibus cum plures annulos ferreos ad eum lapidem admouerint: omnes pari teneat modo. deinde si ei annulo cui adhęserit lapis alium admoueas annulum / & rursus per ordinem singulis substituas / licet in omnes penitret per ordinem ex illo lapide vis naturæ: tamen priores nexu vehęmentiore constringit / posteriores remotiore. Sic verbum supernum: lapidem imaginor / cuius virtus penetrat cuncta vsq; ad vltimum. non q gradatim deficiat virtus infinita: sed vt finitis & terminatis creaturis insit mirabilis connexionis ordo. hoc generali ordine: trinitatis figuram gestant cuncta creata / quæ aut spiritualia aut corporalia aut mixta sunt. Deinde spiritualia: triplici ordine distinguntur. & quilibet ordo: triplici choro / vt per omnes cœlestium ãgelicorum spirituum choros sit vnitas hierarchica & signaculum trinitatis / & vnitatis in trinitate & trinitatis in vnitate. Et deinde quantæ sint subdiuisionũ graduationes in quolibet choro a supmo vsq; ad infimũ angelorũ / & deĩde cuiuslibet ãgeli in suis cõstitutiuis principiis: qs capere posset? deĩde suo mõ in corpali natura: hãc hierarchiã quærẽtes inueniẽt triplicẽ ordinẽ & cuiuslibet tres choros. Et sicut supma sphera est vt vmbra vltimi angeli: ita est terra vltima vmbra et fęx elemẽtorũ. Deinde tertia mixta natura habet se ad istar aliarũ: qm̃ ex rationabili / & sensitiuo / & vegetatiuo. & in ea ordines & chori: vt in angelica. & est elemẽtatiua: vmbra hui⁹. de hoc alibi. magna ei ista sunt: in quib⁹ a priori inuestigatio oĩm naturaliũ ac vniuersę creaturæ latet. dũ eĩm istę admirandę differentes cõcordantiæ totius vniuersi inuestigãtur: quãta ibi

Magnes. Ambrosius

zcz ordo ab infinito vsq ad nihil

mirãda naturarũ cõbinatio / quãta orbicularis & influentialis mutua participatio / quantus ve in iis ad vnũ finem ordo inuenitur sapientes cognoscunt. Sufficiat pro pręsenti scire pro nostra inuestigatione / ꝙ licet omnia creata in esse ex prĩcipiis creatis quandã gradualem similitudinẽ cum primo gradatim habentibus constituantur & per concordiam vniantur naturali & originali principio vt cõseruentur: tamen nostra ecclesia de qua sermo est / ex rationabilibus spiritib⁹ & hominibus qui cũ CHRISTO vniuntur / licet non omnes pariformiter sed gradatim vt in exemplo magnetis apertum est tantum constituitur. CAP. III.

Am superius manifestũ est / per ambrosiũ quomodo sancta ecclesia quã beatus Paulus supernã hierusalem ac matrem nostram / ac manẽtem ciuitatẽ & ædificationẽ ex deo / & domum non manu factam appellat / ex angelis & hominibus constat. quę partim ex hominibus societate angelica in ordinibus distinctis perfruẽs iam cum deo in cœlo regnat: partim vero in ordinibus distinctis peregrinetur in terra / & ad societatẽ supernam suspirat / vbi est tabernaculum non manufactum / neq; huius creationis. ad cuius instar per Moysem factum est tabernaculum iuxta iussionem domini: vt omnia faceret iuxta qđ in monte illi ostẽdit. in quo superno & vero tabernaculo qđ fixit deus & non homo: in interiora velaminis. i. in ipsum cœlum / confessionis nostræ antistes summus & sempiternus pontifex / sempiternum habens sacerdotiũ sacerdosq; magnus secundũ ordinem melchisedech per proprium sanguinẽ ĩtroiuit semel in sancta. ęterna redemptione inuenta / sedensq; ad dexteram patris in gloria paternæ maiestatis interpellat: non voce / sed miseratione pro nobis. ideoq; rex regum & dominus dominãtium / per quem reges regnãt & conditores legum iusta discernũt: cœlestẽ & terrenum principatum / cũctam videlicet rempublicã regens / tam cœlestẽ quã spiritualem ac tẽporalem / & terram distinctis in ordinibus disponens / ac moderans / ac supernæ / ac mundanæ curiæ pręsidens: miro ordine angelorũ hominũq; ministeria / pro tẽporũ varietate & opportunitate dispensat. & quæ singulis tẽporibus congruunt: vel occultiore inspiratione vel euidentiore illustratione / pręceptiõe decernit. hęc probãt sancti doctores in variis passibus. quoniã per hoc ꝙ anima cibo sapientiæ pascitur: tunc diuine efficitur consors naturæ. filius enim est patris sapientia. & hoc deus apperuit: vt scribit Ambrosius. xii. epistola ad Herẽnium per prophetas & apostolos & scripturas thesauri sui / istud scilicet fidem quæ est in CHRISTO. vt hic per fidem cognoscamus: & ibi facie ad faciem videamus. de quo plura ibi. Et idem Augustinus ad Deogratias in secunda quęstione de diuersitate sacrificiorũ: vbi latissime tantam difficultatem aperiens dicit. vnũ CHRISTVM ita diuersis sacrificiis tẽpore & loco cõgruis exprimi. sicut in varietate linguarũ idem pronũciatur. Et hæc varietas pro hominũ salute a deo facta & ꝑcepta extitit: qui nunq̃ iustitię & pietati morrtaliũ deficit. aliis enim tunc moribus & signis / aliis nunc / vt prius occultius & postea manifestius / & prius a paucioribus postea a pluribus: vna & eadem religio sanctificatur & obseruatur. vnde vt idem in tertia. q. ad eundem subiungit. graduatio in iis sacrificiis fuit: quoniã prima / vt vmbræ deinde alia vt figuræ vsq; in CHRISTVM qui fuit veritas. Et forte vt pręcedenti cap. tactũ est: quoniã omnia creata ꝓpter CHRISTVM & ad eum sunt vt vnus mundus vni deo vero incarnato sufficit / tunc a primordio tam in sacrificiis q̃ hominibus gradatim aduentus clariori lumine prophetiarum manifestatus est / Ioannes inter natos mulierũ eũ digito ostendens sanctissimus: ante eum / & post eum apostoli relicti. Et sicut graduatio a CHRISTO vero deo & ho

Rerũ ordo & disposi-tio.

mine: ad principiũ mũdi vsq; in principium hominũ: ita & ab eo graduatio vsq; in vltimũ: quod Augustinus ad Esicium de die nouissimo declarat dicens. licet nunq̃ defecerunt mali: tamen quãto plures erunt mali / tanto plus appropinquatur ad finẽ. videmus autẽ malos nunc abundare apud nos: & post erũt abundãtiores & omnino abundantissimi / quãdo iam iamq; finis instabit. quæ q̃diu aberit: ignoratur. Scimus tamen in nouissimis diebus & temporibus nos agere sicut apostoli: sed multo magis qui fuerunt post illos ante nos / & magis nos q̃ qui erunt post nos: donec ad illos veniatur si dici potest qui erũt nouissimorũ nouissimi. hæc ille. Et illa est summa huius veritatis: q; nihil aliud per cunctas scripturas / nisi deus & verbũ caro factum crucifixum propter nos ostenditur signis & sacrificiis. hoc solum Paulus sciuit: & ad hoc tãtum per fidẽ inuitamur / vt per adoptionẽ filiorum domini in ecclesia per fidem clamemus in spiritu abba pater / & simus quasi dei filius quando resurgemus omnes incorrupti / & facie ad faciem videbimus illud æternũ lumen. vt hoc latius Ambrosius in epistola 23 ad Herennium. Nam idem ad eũdem epist. 30. scribit ita. Sicut inter animalia creata homo merito postremus quasi finis naturæ formatus ad iustitiam: sic inter omnis finis legis CHRISTVS ad iustitiam omni credenti. & sic nos vt iumẽta sumus cõtẽplatione domini: sicut ait propheta / tanq̃ iumẽtum æstimat⁹ sum apud te. hæc ille. Vnde / ipse pastor bonus: & nos oues pascuæ eius. & hæc sit radix vera nostrę intentionis. quia verũ: est sapientia dei patris / estq; sapientia vita prouerb. viii. Tunc omnis rationalis creatura quæ in vita remãsit & remanebit / necessario vero adhærebit: & sic peccatum quod causa mortis fuit tam in angelis q̃ hominibus contra dei sapientiam fuit. Erexit enim se Angelus contra sapiẽtiam: qui voluit altissimo similis esse. Et similiter homo qui voluit similis diis esse scientibus bonum & malum. Omnis itaq; humanæ naturæ vita post lapsum: ex adhæsione per fidem mediatoris incarnati verbi / est. Vnde non inepte considerari potest / quomodo paradisus a principio plantata regnum ecclesię significet: in cuius medio arbor vitæ veram tam cœlestiali q̃ terrenæ rationabili creaturæ indefectibiliter præstitisset vitam. quia ad eius radicem indeficiens fons spiritus sancti qui ecclesiam irrigat a principio fluxit: & arbor illa fructifera semper protulit fructum vitæ pascens vnitos. Sed cœlestialis creatura posuit se contra hanc vitam. conuertens se ad arborem scientiæ. dum voluit enim similis esse altissimo / absq; hoc q; per sapientiam quæ fuit ab æterno participãter similis fieret altissimo: quia eleuauit se ad scire volens edere de arbore scientiæ: sic & homo spreuit credere / vt similis esset altissimo voluit scire anteq̃ crederet. Ecce q; sapientia quæ vita est & vita quæ CHRISTVS est: perdita fuit per illas creaturas. Ambrosi⁹ de fide / dei filius / sapiẽtia dei: quia de corde patris aduenięns arcana cœlestia credentibus reserauit dicit credentibus. Nam vt idem ad Simplicianum scribit solus filius noscit patrem: & ille etiã cui ille reuelauerit. & nullus absq; reuelatione filii cœlestia mysteria appræhẽdit. Quicũq; enim de dei maiestate aut cœlestibus / siue apostoli / siue prophetę: nõ nisi ex reuelatione demõstrata sibi loqui ausi sunt. hæc ille. Quomodo CHRISTVS sit sapientia iustitia sanctitas fortitudo / secundum Hieronymũ. xi. quæstiõe iii. existimata / vnde patet quantus fuit error priorum spirituum & hominum: qui sine illa vita ad vitam & veritatem nitebantur ascendere. Ex quo concluditur: q; ecclesia catholica per fidem vnionis ad CHRISTVM constituitur. quoniam sine fide impossibile est illam desideratam æternam gloriam appræhẽdere deum videre & dominum IHESVM saluatorem.

CAP.IIII.

Ecclesię triplex ordo.

Breuius loqui exigit compendium q̃ exorditus sum. plane itaq; descendendo ad intentum/in hac ecclesia/trinitatis signaculum quærentes:inuenimus iam ecclesiam/triplicem ordinem habētem.s.triumphantem/dormientē & militātē. in quolibet etiam ordine:iterū trinitatē cōtineri cū aliis multis graduationibus triniter in quolibet choro se habētib⁹.Et has hierarchias triūphātis & dormiētis dimittēdo ad militantē stilum vertentes:considerandū puto id qđ leo nonus Zacharię aduersus p̄sūptiones Michaelis Cōstātini scribit dicēs:ipsa corporeorū cōpositio mēbrorū/nos doceat qualiter ecclesia intelligi debeat.ipsa enī est corp⁹ CHRISTI.Et apostol⁹ dicit vos estis corp⁹ & mēbra de mēbro.& sicut in vno corpore multa membra sunt / omnia tamen non habent eundem actum: ita multi vnum corpus sumus in CHRISTO/singulariter alter alterius mēbra. Et infra. Si totum corpus oculus:vbi auditus & alii sensus?Nunc autē disposuit deus sicut voluit corporis mēbra:singula officio suo apta. membrum enim suo officio nō cōtentum sed cupiens pręripere alienum:conturbat corporis ordinem totum.velut si visus voces:auditus colores discernere tentet. Sic singulorum ornamenta non sunt aliis cōgrua: sed vnūqđq; requirit sua & abiicit aliena.Nā pes refutat galeam & coronam/caput sandalia:& tam discors concordia est in eis/vt eorum quodlibet alii officium suum omnino deputare recuset.& tamen de bono vnius pariter exultant: sicut de malo cōmuniter dolent:& officia sua non sibi tantū sed magis mutuę vtilitati exhibent/vnde securus apostolus ait.Si glorificatur vnū membrū : cōgaudent omnia membra. hæc ille. Et est singulare satis istud scriptum cū eo qđ in principio illius cap.ad Michaelē patriarchā & Leonem archidiaconū loquēdo scribit. Sumus vnum corpus & vnus spiritus:sicut vocati sumus in vna spe vocationis.Ex quo patet papam patriarchis & omnibus christianis vnum tale corpus constituere vbi sunt diuersa mēbra:& quodlibet suo officio cōtentum/ne totus ordo turbetur.vnde ex mēbrorum diuersitate hierarchia cōprehēdi potest in ordine ad veritatē cōcordantię:sine qua ierarchia non subsistit. Necesse est ergo cōcordiam illam esse in vno & pluribus:in vno capite & pluribus membris.& vt de multis pauca per ordinē dicamus.In hoc corpore quod ita CHRISTO adhęret in spiritu:habitat spirit⁹ viuificans totū corp⁹ & quodlibet eius mēbrū: sicut anima est tota in toto corpore & in qualibet eius parte.vt hoc late ꝓsequitur Augustinus ad Dardanū:de dei pręsentia.& ideo corpus istud animale ex Adam cōtractū:factum est spirituale per regeneratione in CHRISTO.in qua regeneratiōe mortuū & cōsepultū CHRISTO/homo nouus spiritualior surrexit tanq̃ spōsa sine macula desponsata:vt per militiā deueniat ad victoriam/ quæ est per mortē. vt tūc sponsa spiritualissima incorruptibilis resurgens:traducatur ad vnionem perpetui matrimonii.Et manifestū est hoc corpus ecclesiæ quod ita se habuit/ex prædestinatis tantum constitui:quia illi ante mundi constitutionē ad illam hæreditatem vocati tantum peruenient.Et quia hoc iudicium est cunctis hominib⁹ incognitū/quia nemo scit an odio an amore dignus sit:ideo consideratione illa ꝙ quisq; fidelis faciens voluntatē dei vnus spiritus cum eo efficit per consensum/& sic sponsalia tunc contrahit futuræ cōsummationis matrimonii/dicimus ecclesiā ex prædestinatis & p̄scitis constitui.deus enim/ vt optimus est:disposito & capaci gratiā gratum facientem distribuit.sed ꝙ nō quisq; huius militantis ecclesiæ ad consummationem matrimonii perueniet:hoc in causa est quia vltimā victoriam quæ est per mortē perdet de meritis eius.mortis hora indi-

cat prædestinatum & præscitũ.ante hoc tempus præscitus:aliquando potest esse in gratia & prędestinatus in mortali peccato.præscitus autē gratiam dei absq; fide & adhęsione non posset habere.quare in ecclesia tunc est: & hoc modo existētes in gratia præsentis iustitię/solum de ecclesia esse censentur. ¶Est deinde cōsideratio alia: qua ecclesia vt sponsa fidelis/consideratur obediens secundũ altiorem & nobiliorē eius partem/& se quo ad hoc incarcerans & refrenās vt sponso fidelis permaneat.& hoc modo incarcerans intellectum vt credat CHRISTVM deũ & hominē saluatorem:de ecclesia esse cēsetur. Vnde homo secundũ August.super symbolo/adinstar trinitatis imaginem gerens:ex spiritu & anima & corpore cōstitutus extitit.Spiritus autem est nobilior superior & altior intellectualis:personę patris figurā repræsentās.& corpus:personā filii.& anima quasi vtriusq; naturā participans:ab vtroq; procedentis personam spiritus sancti.& sic homo se secundum spiritum intellectui subiiciens & credeus in CHRISTVM q; ipse sit via veritas & vita:de eccclesia dicitur/licet nondũ spiritus subiecit sibi animā/nec per animā corpus.Vnde ad hoc vt homo bene diuinę trinitati configuretur:ad percipiendā illam vitalem cōcordantiam/oportet spiritum esse perfectũ.scilicet vt per fidem spem & charitatē:se iũgat spiritui diuino tanq̃ vitæ & veritati.oportet animā esse perfectam:vt spiritui obediat/cui sępe non natura sed consuetudine peccandi resistit/& tunc animalis homo non percipit quæ sunt spiritus dei. & sic quando anima obedit spiritui & spiritus CHRISTO:non est desperādum corpus etiam naturæ restitui propriæ per resurrectionem/vt totus homo spiritualis deo vniatur. secũdũ Augustinum vbi supra. Vnde militans ecclesia secundũ illam victoriā quę est per fidem est similis exercitui cognoscenti CHRISTVM verũ deum & hominem/regem & imperatorē/vitam & veritatem/licet nō omnia mēbra operentur secundũ hoc vt eius imperio obediant/etiā licet aliũ regē posse esse non existiment.& q̃q̃ fides sine operibus mortua sit:tamen non est præscisio durante fide/sed adhuc est cōnexio adinstar mēbri aridi.i.q.i. sicut vrgeri.xxiii.q.vii.quemadmodũ.vnde dicitur hæc ecclesia immaculata sponsa secundum fidem:licet per inobediētiam animę & corporis multorũ varia nomina sæpe sortiatur/adinstar cōmunitatis quæ ob multos bonos & multos malos aliquādo tota bona/aliquando tota mala vocat̃ vt Paulus ad Corinth.iā bonos iā malos nominat.Fuit huius ecclesiæ Paulus mēbrum dum diceret:mēte seruio legi dei carne legi peccati. & quia solus deus scrutator est cordium:ideo nullum est iudiciũ humanum certum de membris ecclesiæ/ nisi in modo renatis infantibus.in adultis autem fictio esse potest:vt Augustinus de correctione donatistarum multos in ecclesia ficte dicit esse. Vnde ex hoc trahitur desponsationem qua CHRISTVS militantem ecclesiam & quodlibet mēbrum eius desponsauit:similem esse desponsationi in qua imperator reginam Francię desponsaret/vt reginā & dominam Franciæ ita vt ipsa laboret vt regnũ obediat sibi vt sponso offerat/alioqui nō traduceretur. vnde licet regina constans in fide remaneat/quia tamen aliquando rebellionem regni nō castigat/& ad obediētiam nō reducit cũ possit:nō traducit̃.Nō enim obligauit eam spōsus adimpossibile:licet ad difficile.& sic quo ad militātis ecclesiæ qualitatē ista notāda: sic vt deinceps ad explanationem corporis supra descripti accedamus eius habitudinem ponderantes.

Prædestinati & Præsciti.

Imago trinitatis in homine.

CAP.V.

Adhuc pensandum est/quoniā ecclesia ab vnitate & concordantiali cōgregatione dicitur/q; ipsa ex fraternitate constituitur:cui nihil proprie tantum contrariatur quantum discissio siue schisma. Nam licet fides vna/

Schismatis mala.

sit funiculus colligantiæ: tamen aliquando varietas opinionum absq; pertinacia
Cyprianus stat cum vnitate. Cyprianus enim & totum concilium 70 episcoporum diuersi fue
runt in fide catholica ecclesiæ: tamen non abscisi / quoniã non prætulerunt opinionẽ
Augustin⁹ vnitati fraternæ / quia absq; pertinacia fuerũt. vt Augustino placet libro secũdo cõ
Ambrosius tra donatistas. deinde iudicium fidei est multũ difficile. Ambro. ad Constantiũ epi
stola 37. Nerui enim sunt & quidã artus sapientiæ non temere credere: maxime in
causa fidei / quæ raro perfecta est in hominib⁹. Quare ecclesia ista militans / quæ hu-
mano iudicio subest: multos habet in corpore exercitus signo extrinseco non appa-
rentes / infideles licet latenter scissi a concordia fidei. & non expelluntur aut dãnan
tur: nisi cognitis his occultis. Et sicut tales nõ inficiunt totum exercitũ: ita quousq;
cognoscantur / in aliorum salutem & tutelã quæ agunt effectu non carent. Cũ enim
homo ad impossibile non obligetur: excusatur merito in occultis. Et ideo ministe-
rium illius occultę hęretici quod in vnitate ecclesiæ in salutẽ dispensare credit re-
cte / licet dispensatori obsit: non tamen ipsi recte disposito in vnitate ecclesiæ capien
Augustin⁹ ti. Hæc est catholica veritas quã cuncti fideles fatentur: quã Augustinus libro secũ
do contra epistolã Parmeniani ad longũ prosequitur. Perfectissim⁹ itaq; deus & ho
mo / qui est mediator dei & hominum: perfectissime ex infallibili ordinatione ita or-
dinauit / q; sicut Augustinus ad Paulinum epistola quadragesimasc̃da scribit / ac al-
tissimo ingenio Ambrosio in epistola ad Iustũ lib. vi. placet / tũc CHRISTVS est to
tum illud quod quæritur & mediũ concordantiæ / ad deum / per quẽ solum omnia.
Igitur non obest malus minister: quoniã sanctus spiritus per prelatum prepositum
& ministrum etiam fictum / operatur. Qui ficte in ecclesia est: ita operatur euãgeli-
zando / consecrando / regenerando / q; salus ex hoc ministerio non minus prestabitur
digne recipienti. quoniã non homo: sed CHRISTVS hominis ministerio per san-
ctum spiritum hoc agit. Hęc est infallibilis veritas: quã Augustinus contra Parme
Ambrosius nianum prosequitur & habetur. i. q. i. per Esaiam. & multis aliis capitulis & xix dist.
secundum. Et q; officium sacerdotale vim capiat a spiritu sancto: Ambrosius libro
primo de pœnitẽtia scribit. Ex quo nũc apparet ad salutem mẽbrorũ ecclesię: fictos
in exercitu existentes effectualiter ministrare. Et sic constituitur hæc militãs eccle-
sia in veritate quo ad hunc finem: de bonis catholicis fidelibus & fictis. Et in hac vl-
Iudiciũ di- tima consideratione ecclesiæ / stabit studium nostrum amplius: & sic signaculũ trini
uinum. tatis in consideratione ecclesiæ nota. Quia aut consideratur quo ad iudicium diui-
Angelicũ. num: & tunc solum per charitatẽ deo vniti sunt de ecclesia / & hos solus deus cogno
scit. aut quo ad iudicium angelicum: & sic fideles omnes & solum illi / & illi angelici
spiritus hoc iudicium absq; extrinseca operatione cognoscunt / postq; ad fidem intel
lectus conuersus est. quæ quidẽ fides est vt linea spiritualis continua penetrãs cun-
ctos CHRISTO vnitos vsq; in caput. Igitur cum hæc chorda quacunq; spirituali
harmonia occulte tangitur: in augmẽtum gaudii cælestium omnium spiritũ per-
Humanũ. cipitur ab ipsis angelicis spiritibus. Aliud est iudicium humanum: in quo per spem
iudicãtur extrinsece humano iudicio regenerati in CHRISTO eẽ quousq; ex ope-
re aut signo extrinseco aliud cõstet. Sperant enim homines quęcunq; bonũ in fide
permanere: & sua spe æternæ gloriæ non frustrari vnq̃ velle. Nec de occultis iudi-
cium sumere debent. Vnde militans ecclesia est exercitui similis: qui signatur si-
gno crucis / antichristo qui CHRISTO aduersatur cuius CHRISTI vexillum ex-
ercitus gestat ex signo & signatura extrinseca contrarius. licet non ita intrinse-
ce omnes qui in illo exercitu continentur sint sicut extrinsece stigmatizati. Et in

heresis cum pertinacia vult esse.

hoc exercitu CHRISTI immortali tanq̃ in vno corpore concordantialis vnitas fi-dei vere aut præsumpte graduationes differẽtiales requirit: de quibus amplius di-cẽdum. Et oportet ea transitorie saltẽ tangere quæ ad rẽ necessaria sunt: quæ forte cũ sint profunda & alta/subtilius intranti maiores fructus ministrare possent: q̃ no-strũ propositũ hoc loco requirat. Vnde vt sit vna cõtinua concordãtia vnius sponsi et vnius sponsæ necesse est in hoc/primo considerare: ꝙ tota ecclesia vna est in trini-tate scilicet est triumphans/est & dormiens/est & militans. Vnde militans est in in-fimo loco. Et sicut infimus ordo hierarchiæ in triũphanti illuminatur passiue absq̧ cõmunicatione vlteriori/quoniam ibi subsistit fluxus/ & medius ordo illuminatur et illuminat/supremus vero illuminat: ita militans est in quo subsistit influẽtia. Est dormiens in medio constituta/& deinde suprema triumphans. Et hæc est miranda continuatio per disparia media. Nam tota dormiens est sub tota triũphante/altior dormientis immediate sub infimo triumphantis/& altior militãtis sub infimo dor-miẽtis. Tota enim dormiens ex prædestinatis est/militans vero/quousq̧ ad dormiẽ-tem vel triumphantẽ pertingat/semper dubia. Transitus autẽ de hac militanti ha-bet se ita: ꝙ nõ omnis per dormientẽ/triũphantẽ attingit: sed plures attingũt absq̧ dormiẽti qui non indigẽt purgari. Vnde ĩperscrutabilis est ista harmonia dormiẽ-tiũ/licet absq̧ ordine non sit/cũ tendat in supremã. Et quia CHRISTVS est omnia (vt præhabitũ est) tũc ex deo angelis & hominibus per CHRISTVM deo vnitis constituta est ecclesia radicali cõsideratione. quare dormiens ecclesia tãq̃ media in-ter angelos & homines cõsiderata est vt vmbra angelicæ / & militãs vt vmbra dor-mientis: licet dormiẽs ab humana viatrici ecclesia non separetur quousq̧ traduca-tur in triumphantẽ. Vnde quo ad hoc considerari debet dormiens in conuexitate esse cum militanti: quia in purgatione hincinde beatificandæ animæ epulantur. li-cet illæ quo ad meritum dormiant/ istæ autem adhuc militent: sunt tamen in linea peregrinantiũ. dormientes primi/quia absorpta est mors in victoria: & certi sunt de præmio/& ea propter spiritualiores firmiori spe & indubitabili factæ secundũ gra-dus meriti. militantes infra/in dubio in corporibus grossis quasi vmbræ præceden-tes. et licet tota dormiẽtium multitudo sub infimo triumphantis existat/ tanq̃ sint purgatione indigentes anteq̃ ad patriam venire possint: tñ de tota peregrinãtium graduatione non talis ordo ascendendi est vt gradatim de infima militantium per dormientiũ quisq̧ rapiatur/ & substituatur vltimo triũphantis. quoniã iste ascen-sus versus vnionẽ ad verum caput: fit velox & tardus/altus & bassus/ex graduatio-ne intrinsecæ adhæsionis ex parte meriti vel demeriti dependentis/ ex cuiusq̧ pro-prio arbitrio libero sibi cõcreato. vt quisq̧ æque gaudeat principiis illis per quæ in adoptionẽ filii dei peruenire posset: gaudeat certe sicut ex infimo gradu aut sacer-dotum aut laicorum ob benemerita quis absq̧ graduationibus mediis ad prẹsiden-tiam aut ducalem aut archiepiscopalẽ vel altiorẽ rapitur. Sed hæc missa faciamus: vt ad viuentiũ hominũ ecclesiam/nũc stilum conuertamus.

Ecclesia triplex. Militans. Dormiẽs. Triũphãs.

Cap. VI.

EST autem in hoc corpore ecclesiæ concordantia inuestiganda in signaculo trinitatis: quoniam reperiũtur tres ordines magni/vna mirabili connexi-one ad vnũ caput CHRISTVM. Primo diuinissimæ concordantiæ trini-tatis & vnitatis: subalternatur sacramẽtorum connexio. Secũdo diuinæ concordã-tiæ angelicæ qui sunt ministri diuinæ trinitatis: subalternatur sanctum sacerdotiũ: quoniam sacerdores sunt ministri sacramentorũ. Tertio subalternantur beatis spi-ritibus in patria: homines fideles in via. & sunt sacramẽta illuminantia & purgãtia:

Triũ ordi-nũ cõnexio.

est sacerdotiũ pastorale purgatũ & purgans: est fidelis populus qui purgatur & nõ purgat ad modũ angelicæ/& consequẽter diuinæ trinitatis cõcordãti dispositione ordinata. In sacramẽtorum admiranda hierarchia caput CHRISTVS/se cõmunicat cũctis in hac via existẽtibus sub figura & in ænigmate/quẽadmodũ viæ cõuenit et mortalitati nostræ: sicut se in triũphãti facie ad faciẽ cõmunicat absq; ænigmate/ quoniam ita conuenit iuxta capacitatẽ vtriusq; status. Et talis diuina sacramẽtalis cõmunicatio habet hierarchicũ ordinẽ/quoniã tot sunt sacramenta/vt vult Augustinus ad Volusianũ: qui dicit q; nimis longũ esset de varietate signorum disputare conueniẽter/quæ cũ ad res diuinas pertinẽt sacramẽta appellantur. Vnde in tot & tantis sacramẽtis ita diuinitus pro nostra salute impertitis/ quoniã in vnũ CHRISTVM finaliter tẽdunt: ordo sanctus cõcordantialis vsq; in supremũ sacramentũ eucharistiæ existit/ ad modũ quo in triumphanti omnis ordinatio tendit mirabiliconcordãtia vsq; in CHRISTVM caput/ per quẽ requiescit in deo æternaliter oĩs curia. sic in hoc sacramẽto illius vnici capitis CHRISTI/alia omnia sacramẽta vt in fine quiescũt: cũ sit sacramentum sacramẽtorum. Omne etiã sacramẽtũ imaginem trinitatis gestat: quoniã in quolibet est sacramẽtũ tantũ/ est res tãtũ/& res & sacramentũ simul. Quis cunctã illam dulcẽ cõcordantiã ab vltimo signo in primũ sacramẽtũ & intermediis/& in quolibet per se inuestigare potest? Nullus pro certo. Sufficiat ergo hæc pauca tetigisse. Subsequitur ordo sacerdotii qui p sacramẽta characterizatur: vt sit continuatio absq; omni discissione media/ totius ecclesiæ: & sic gestat sacerdotiũ/ signaculũ sacramẽtalis indelebilis cõmunionis/ ordinis siue concordantiæ ad superiora diuina. Et in hoc sacerdotio hierarchia est ordinata a põtificatu summo vsq; in laicũ: quẽadmodũ magnus Dionysius ecclesiasticã hierarchiã describit. Et sicut homo constituitur ex spiritu/anima/& corpore: ita sacramẽta huius corporis ecclesię vnius sunt spiritus. & sacerdotium anima: & fideles vt corpus. sicut enim anima partim adhæret corpori/& partim spiritui/& est mediũ/per quod spiritus influit in corpus: ita & sacerdotiũ se habet ad fideles. quare totũ sacerdotiũ est vt anima vna in corpore vno fideliũ. Vnde Gregorius Naziãzenus in apologetico in principio vbi loquitur de corpore ecclesiæ / quomodo cõstituitur ex regẽtibus & rectis: dicit alios pastores dedit/& doctores ad perfectionẽ ecclesiæ. eos videlicet qui præ cæteris virtute animi pditi/deo familiarius assistant/& id officii in ecclesia gerãt qd vel anima in corpore/vel mens & ratio operatur in anima. in quo q̃d deest/& in quo abũdat velut in mẽbrorũ diuersitate consonantia facta per spiritum perfectũ/integrũ/atq; aptũ ad omnia corpus existat/& dignũ qd CHRISTVM habeat caput. Hæc ille. Quare sacerdotio cõuenit virtus regitiua/ viuificatiua/& illuminatiua: quoniã sacerdotes sunt lux mũdi/& sal terrę. vnde vt dicit Cyprianus in epistola de aleatore. ideo sal terræ dicũtur sacerdotes: vt ex ipsis omnis fraternitas cœlesti sapiẽtia saliatur. Et sunt hierarchicæ ordinationes quo ad animationẽ in sacerdotio. In hac cura regitiua psidentiali/quoniã licet oẽs supmæ hierarchiæ/ qui episcopi sunt/quo ad ordinẽ & pontificale iudicium æquales sint: est tamẽ discretio gradualis quo ad regitiuã curã. & in hac psidẽtia: hierarchia cõsideratur ex quadã cõcordãtia quæ est in vno & pluribus. Est enim vnus tãtũ episcopatus cuius quisq; partẽ tenet: & ordo differẽtialis quo ad psidentialẽ curã. Hoc vtiq; erãt alii omnes apostoli qd erat Petrus pari cõsortio honoris & potestatis pditi. sed Petrus platus est cęteris/vt sit vnitas in cõcordãtia: vt Cyprianus deducit ad Nouatianũ scribẽs. Et Hieronymus cõtra Iouinianũ dicit: inter pares apostolos Petrũ ad psidendũ ele-

Augustin⁹

Sacramẽtũ

Sacerdotii ordo.

Dionysius.

Grego. Naziãzenus.

Cyprianus

Petri platio

Cyprianus

Hierony.

ctum:vt capite cōstituto/schismatis tollatur occasio. Vnde sicut episcopatus vnus: ita vna cathedra/& vna præsidentia gradualiter & hierarchice constituta. De hac vnitate cathedræ Optatus Milenitanus lib.2. cōtra Parmenianū/ cōtra quē septem libellos scripsit:elegāter disputat/cūctos catholicos episcopos vnitatē cathedræ necessario tenere debere. Et quoniā hæc p̄sidētia a CHRISTO capite est ad vitādum schisma/& pacē fideliū/ac vnitatē cōseruandā instituta: tūc habet suā graduationē ad instar dominorū tēporaliū figuratiue. Vnde hoc ē animaduertēdū secūdū Hieronymū/ꝙ sicut exercitus sibi capitaneū cōstituit/& ille tūc omniū consensum in se gestans/vna p̄sidētialis publica persona existit: ita & episcopus/p̄sidens cōstituitur. xciii.di.legimus. quare sicut respublica est cōmunis res populi/& res cōmunis ē res ciuitatis/& ciuitas est hominū multitudo in quodlibet vinculū concordiæ redacta/ vt scribit Augustinus ad Volusianum de legū diuinarū imitatione:ita se habet p̄sidēs in curia pastorali ad modū illius/cui respublica cōmissa est. Vnde cūcti qui subsunt curiæ intelligūtur ita in p̄side nte vniti:ac si ipse esset anima vna & ipsi corpus qđ anima haberet animare. Vnde tales ita vniti cū pastore ecclesiā cōstituūt:vt eleganter scribit Cyprianus ad Florentiū/& Papianū/ cuius pars habetur.vii.q.i.scire debes. Illi inquiēs sunt ecclesia:plæbs sacerdoti adunata/& pastori suo grex adhęrēs. vnde scire debes episcopū esse in ecclesia/& ecclesiā in episcopo:et si quis cū episcopo nō sit/ in ecclesia nō est. Hæc ille. Idē dicit Cyprianus ī epistola ad Corneliū de qnqꝫ presbyteris:de quo plura inferius habētur. Vnde sicut ecclesia vniuersalis est corpus CHRISTI mysticū:ita pticulares ecclesiæ mystica sunt corpora suoꝝ p̄sidētiū/ qui CHRISTI legatione fungūtur. Sic Anastasius papa ad Ioānē Hierosolymitianū cōtra Rufinū scribēs/ de ecclesia Romana loquēs dicit. mihi curæ nō deerit euāgelii fidē circa meos populos custodire/partesqꝫ corporis mei p spatia diuersa terrarū quātū possum literis cōuenire:ne qua profanæ interp̄tationis origo subrepat/q̄ deuotas mētes immissa sui caligine labefactare conetur:hæc ille. Cōcor.xix.di.ita dn̄s. Et hæc est radix vna propositi nostri:ꝙ ecclesia est in episcopo per vnionē. & sic eps eos figurat & repræsentat: quia publica p̄sona quo ad istū cōcursum. & hoc valebit pro sequētibus. habet autē graduationē suā/ita vt Leo nonus in epistola qua ad duos scribit Africæ episcopos dicēs. Episcoporū ordo vnus est q̄uis alii p̄ferātur aliis/ siue ex eo ꝙ primas ciuitates/& magis nominatas secundū potētiā/aut leges sæculi obtinent:siue ꝙ a sanctis patribus pro aliqua reuerentia dignitatis/aliquod priuilegiū dignitatis possident. Nā sicut omnis mūdana potestas his gradibus dignitatū a se inuicem distat.i.vt primus sit Augustus vel imperator/deinde Cæsares/deinde reges/duces/& comites/atqꝫ tribuni: Ita & ecclesiastica potestas ordiata a sanctis patribus inuenitur. dicente beato Clemente: in illis ciuitatibus/ in quibus olim apud ethnicos primi Flamines eorū/ atqꝫ primi legisdoctores erant: primates/vel patriarchæ positi sunt:qui reliquorū iudicia/& maiora negotia iuste diffinirent:qui etiā non vni prouinciæ/sed pluribus praeessent. deinde vbi Archiflamines erant Paganorū/archiepiscopi constituti sunt Christianorū:qui in singulis prouinciis p̄essent. vbi vero metropolis erat/quæ interp̄tatur mater ciuitas/metropolitani erant/q de tribus aut quatuor ciuitatibus intra aliquā prouinciā maiori/& matri aliarū ciuitatū p̄sidebant. Vnde isti aliquando metropolitani tantū nominātur: aliquādo archiepiscopi/ si in ipsa prouincia maiores aliqui non fuerint. vbi autē minores ciuitates habuerūt tantū flamines vel comites: episcopi sunt constituti. Porro tribuni plæbis/non impune intelliguntur presbyteri/siue reliqui inferioris ordinis clerici.

Optatus. Hierony. Augustin⁹ Prælati cū subditis vnio. Cyprian⁹. Idem. Anastasius. Leo.ix. Clemens. Primates. Archiepi. Metropolitani. Episcopi. Presbyteri

Loco flaminum sunt primates. Archiflamines Archiepi

His omnibus diuino & humano iure prælatus est pontifex Romanus. hæc ille. Hæc etiam sententia est Anacleti/ Clementis/ Anitii/ Iulii/ & aliorum Romanorum pontificum. et est multum notãda talis applicatio: quoniã ex ea constat ꝙ præsidentialis ecclesiastica potestas superaddita sit temporali/ quemadmodum anima corpori. sic ꝙ vbi fuerit temporalis coadunatio in regimine terreno/ supaddita est per viam pacis/ & concordiæ directiua præsidẽtia in CHRISTVM/ vt cuncta in vnũ caput potestatis supremæ/ conuenienti medio reducerẽtur. Restat alio loco istud dictum melius ponderare: nunc fundamẽtalia quædam tãgamus/ deinde de sacerdotio singulariter.

Cap. VII.

Hierarchię

SVperius cũ de ordinibns & choris hierarchicis diceremus/ diximus ꝙ ad modum quo in tota hierarchia est supremũ/ medium/ & infimum: ita & in suprema parte cuiuslibet creatæ inueniũtur ordines varii/ quousꝗ ad vnũ primũ illius ordinis perueniatur. Recte/ sicut in angelica sunt tres ordines: & in primo ordine iterum sunt tres chori. & licet in quolibet choro ad hũc modum graduatio inueniatur: tamẽ hoc nunc intendo ad hoc/ vt vna continua cõcordialis connexio per totam hierarchiam inueniatur. ordinatissime tamẽ vltimus chorus est primi ordinis. licet primi ordinis illuminatio ita in eo incõmunicabiliter persistat/ vt ipsius ibi fluxus terminetur: tamen adhuc ille chorus est subsequẽtis primi alterius ordinis ita prælatione connexus/ vt absꝗ radio primi ordinis sibi actiualiter radiũ sufficientis/ secundo ordini communicet/ vt sic sit vnus continnus dulcis tonus in ordine graduali continuo. ex quo trahe/ ad instar/ ac si ordo primus ad imaginationem sit xxi gradus spiritualis illuminationis/ qui sunt adeo actiui/ & redundantes in primo choro ꝙ se nituntur cõmunicare secundo/ sed non possunt in totum: sic xx tantum recipit secundus chorus. & ille receptos nõ potest communicare totaliter: vnde cõmunicat xix. Et quia in tribus punctis luminis consistit ordo: tunc non potest amplius infimus chorus in eodem ordine cõmunicare. quare quo ad ordinem: pure passiue se habet. Vnde xviii puncta quæ potest cõmunicare transeunt in ordinem inferiorem. & sic successiue vsꝗ ad vltimum chorum tertii ordinis/ qui habet xii. Et ex hoc nota. Quia deus est lux infinita: tũc omnis lux extra deum creata finita cõparatiue ad deũ vmbra est infinitæ lucis. & tanto plus vmbræ habet/ quanto plus a deo distat: licet in patria lumen æternum diuinũ sufficiẽtissime iuxta omne desiderium quẽlibet spirituum irradiando complectatur. Sic in nostro proposito in ordinibus religionis/ & illius partis ecclesiæ/ quæ spiritualior cẽsetur/ sunt nouem chori/ ab episcopali choro vsꝗ monachalem. & supremus ordo cõstituitur: ex episcopali/ sacerdotali/ & diaconali. totus sacer medius: ex subdiaconali/ acolytali/ & exorcistali mixtus. Infimus: ex lectorali/ ostiariali/ & tonsorali. nam sacer iterum ex diaconali/ subdiaconali/ & acolytali ordo comparatiuus concordantialis plus permixtus sanctitate/ quoniam duos sacros habet choros. Item ex sacerdotali/ diaconali/ & subdiaconali ordo sacer: sub primo tamen ordine constitutus. & sic de aliis mixturis. monachatus autem ad tonsoralem chorum cõnectitur: quoniam est vt medium inter laicos & clerum.

Coicatio graduum.

Ordines religionis.

epo
pbr
Diaconus
Subdiaconus
Acolytus
exorcista
Lector
hostiarius
pa tonsura

Cap. VIII.

Virtus regitiua. Ordines ecclesiæ.

SImiliter iuxta superiora/ & virtus regitiua/ ex qua pⱨdentialitas & pastoralis cura oritur/ habet suos ordines: quoniã ex papali/ patriarchali/ & archiepiscopali constituitur primus ordo. Secũdus ex episcopali/ archidiaconali/ & decanali. Tertius ex sacerdotali/ diaconali/ & subdiaconali. & habet inter se suas permixtas graduationes/ & subalternas cõnexiones. Cur autẽ talis graduũ di-

uersitas necessario pro conseruatione vniuersi existat ad instar/sicut in coelestibus: vt magnus eũ differẽtiæ ordo seruaret.habetur lxxxix.di.ad hoc.In tota etiam cathedrali vnitate hoc est aduertendũ:ꝙ totũ sacerdotiũ ecclesiã & corpus vnũ cõstituit.cuius quidẽ sacerdotii ordo est:vt anima/& spiritus sanctus/spiritus.Cõstituitur ergo ecclesia sacerdotalis ex corpore anima & spiritu.& quoniã sanctus spiritus per characterẽ ordinis sacerdotalia perficit:tũc sanctũ est sacerdotiũ.ꝙ aũt spiritus sanctus operetur in sacerdote:iã superius p Augustinũ lib.ii. cõtra epistolã Parmeniani ostẽsũ est.Idẽ etiã Albertus magnus late sup symbolo in ope de officio missæ: ac per alios pene oẽs doctores.Vnde licet multi doctores/sacerdotes/schismatici & hæretici sint & fuerĩt:CHRISTI tamẽ sentẽtia verax est/qui sacerdotiũ sanctũ vsqꝫ ad sæculi cõsummationẽ in ipso/& in se ipso/dixit permãsurũ. Quare corpus sacerdotale licet caducũ/& mortale/& deuiabile in mẽbris/nõ tamẽ in toto:quoniã semp maior pars in fide/& lege CHRISTI permaneat.vt hoc Cyprianus eleganter deducit ad Nouatianũ:vbi dicit.licet omnis homo mẽdax:dominꝰ tamẽ verax.quare confessorũ pars maior & melior stat in fidei suæ robore/ac lege/& disciplina dominicæ veritatis.& sicut per casum Iudæ/dignitas apostolorũ aliorum non est diminuta:ita etiã propter casum aliquorũ sacerdotũ a fide/alii dignitatem non perdũt. hęc ille.Ex quo ad nostrum propositum/fundamẽtũ non paruũ elicio:ꝙ maior pars sacerdotum in fide/& lege persistit. Et hæc est altera radix magna ad subsequentia.

Ecclesia. Alb.mag. Cyprianus Fides sacerdotum.

Cap.IX.

DEinde in præsidentialitate hoc cõsiderandũ:ꝙ ipsa habet suũ signaculũ ex angelico spiritu/ex cathedra/& corpore.quoniam sicut sacerdotii potestas ab ipsa trinitate robur capit/& spiritu sancto regitur p mediũ characteris ordinis/quia sacerdotiũ summo sacerdoti subalternatur/& primæ diuinæ cõcordãtiæ:sic p̃sidentialitas quæ ex sacerdotio fluit descẽsiue & cõparatiue/ad fideles per dispensationẽ subalternatur hierarchiæ angelicæ/& ad angelicã virtutẽ sacerdotiũ per mediũ cathedræ cõnectitur. præsidere/& p̃ferri angelos ecclesiis iam ex apoca. manifestũ est: ac etiã reipublicæ/& principatibus doctores catholici tenent. ex illis quæ angelus ad Danielẽ locutus est:qui dixit.Ego veni ꝓpter sermones tuos.princeps autẽ Persarum restitit mihi xxi diebus. Et ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium mihi.Et paulo post.Nũc reuertor vt prælier aduersus principẽ Persarum.cũ enim egrederer apparuit princeps Græcorũ veniẽs.Et dicit sanctus Gregorius:quos(inquit)alios principes vocat gẽtiũ nisi angelos? quia circa angelorũ ministeria dispẽsanda singulis quibusqꝫ gentibus angeli sunt prælati:& vni populo diuersi.quoniã populo Iudæorũ captiuo in perside:angelus qui Danieli loquebatur prælatus fuit.& Michael:alteri Iudęorũ populo nõ captiuo.vnde patet prælationem istam sanctam angelicis spiritibus cõnecti per mediũ cathedræ. quare sacerdotium ita ad præsidentiã relatũ:habet suæ præsidentiæ animã/scilicet cathedram/& spiritũ scilicet angelum ad modum prioris.Vnde ex hoc trahitur ꝙ veritas p̃sidentiæ & cathedræ/ex hoc est infallibilis:vt Augustinus de correctione Donatistarũ tractãdo hoc dictũ CHRISTI.Super cathedrã Moysi/declarat.licet multi pestilentiales in cathedris sæpe sedeant. Et ex hoc surgit alia magna radix nostri propositi:quomodo veritas cathedræ assit.

Angeli ecclesiis p̃sũt. Principibusqꝫ. Gregorius Augustinꝰ Veritas cathedræ.

Cap.X.

TErtio consideratur sacerdotiũ quo ad officiũ intercessionale:& hoc modo oritur officium ex ordine/& præsidentia permixtim. & tunc subordinatur beatis spiritibus in patria: qui fusas orationes ex officio/ex ordine/&

præsidentia resultat o/offerunt pro illis quibus funduntur. & hæc operatio ex hac continuatione per officium sanctum suscipitur: licet persona offerentis accepta nõ sit. Et in hac consideratur radix quomodo oratio sacerdotis acceptior est: quia continuatur per officium ad sanctos qui in patria sunt. & sic penetrat vsq; in veritatem quæ CHRISTVS est. & hæc sunt notãda. De hoc dicit Hostiensis in summa de remiss. circa fi. Vna est ecclesia cuius pars militat in terris & in cœlis: alia triumphat. et tota ecclesia desiderat animas deuotas adiuuari: de pœni. di. i. hi duo. & notat ibidem/ꝙ tria sunt in ecclesia quæ semper retinẽt suam efficaciã a quocũq; etiã peccatore fiant: scilicet virtus verborũ/virtus sacramentorũ/ & ecclesiæ desideriũ. xv. q. ii. c. fi. xiii. q. ii. pro obeuntibus/deus enim ad supplicationẽ triumphantis/& suffragium militãtis mouetur: hæc ibi. Quia nunc habemus quomodo veritas sacerdotii radicata in triplici cœlesti concordantia/ ad diuinã cõtinuatur per ordinem. vnde Gregorius Naziãzenus in apologetico dicit. Sacrosãcta mysteria ad instar cœlestis imaginis celebrari: per q̃ vtiq; in terris adhuc positi cœlestibus ordinib[9] sociamur. Cõtinuatur ad angelicã per cathedrã/& ad beatos in patria p officiũ. & sic sacerdotiũ est vt anima vna in vno corpore fideliũ q̃ mẽbris cõmunicat viuificationẽ/vegetationẽ/& sensationẽ: & iuxta graduationẽ mẽbrorũ quibus p̃sidet/gradũ in p̃sidẽtia cathedrali sortitur. corpus aũt ex p̃cipatu mũdi cõpaginatur gradatim: cuius caput est respublica Romana. Vnde hierarchias illas mũdanas/corporis ordines/& choros facile quis ex supioribus habere potest: quare breuitatis causa supsedeo nũc/ in tertia parte de hoc dicturus. Et hic tãtũ est tenẽdũ animo/ꝙ sicut anima residẽs in capite æq̃paratur põtifici Romanæ ciuitatis/cuius res publica supmũ locũ mũdi obtinet: ita residẽs pariformiter gradatim in aliis mẽbris/ alios põtifices rep̃sentat/ iuxta graduationẽ & notã Leonis noni suprapositã. Et sufficiat p nũc cũ Cypriano ad Rogatianũ scire quomodo vna est ecclesia per totũ mũdũ in multa mẽbra diuisa: et vnus episcopatus multorũ cõcordi numerositate diffusus. & ꝙ qualiscũq; ille est/ qui in illa non est extra CHRISTVM vitã & veritatẽ est: vt ipse ait. Post p̃missa oportet iuestigare quæ verba CHRISTI ad ecclesiã & apostolorũ successores trahi debent: vt in illis fundetur radix ecclesiasticæ potestatis.

Oratio sacerdotis. *Hostiẽsis.* *Gregorius Nazianze.* *Cyprianus* *Ecclesia est*

Cap. XI.

NVnc vidẽdum de iis quæ ex præmissis solidis fundamẽtalibus considerationibus elici possunt: ad cognoscendũ viam in dubiis quæ in ecclesia oriri possent. Et primo ad verba CHRISTI quæ locutus est apostolis: sententiam Augustini ad Esitium de die nouissimo notemus. quia dicit verba quæ locutus est CHRISTVS ad apostolos: oportet de successoribus intelligere. sicut illud. eritis odio omnibus gẽtibus propter nomẽ meũ. Et illud. eritis mihi in testes in Iudæa & Samaria & vsq; ad extremũ terræ. & sicut illud. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; in sæculi cõsummationẽ: q̃d tamẽ eũ vniuersæ ecclesiæ promisisse quæ aliis morientibus/aliis nascentibus vsq; in sæculi cõsummationẽ futura est/quis non intelligat? sicut eis & illud ait q̃d ad eos omnino non pertinet: & tamen sic dictũ est tanq̃ ad solos eos pertineat. Cũ videritis abominationes. & cum videritis hæc scitote. hæc ille. Ex quo cõsiderãdũ ꝙ verba CHRISTI ad apostolos/trahi debẽt ad ecclesiã. Et in hoc aduerti debet: ꝙ aliquãdo CHRISTVS voluit ecclesię aperire mysteria tanq̃ ecclesiæ vnitæ/aliquãdo tãq̃ dispersæ. & quoniã Petrus senior erat inter apostolos/quẽ ideo ad vitandũ schisma & pacẽ conseruãdã apostolis p̃tulit/ vt dicit Hieronymus lib. primo cõtra Iouinianũ: tũc CHRISTVS Petrũ p̃positũ apostolorum sæpe alloquitur/vt principẽ in vnitate totã ecclesiã sibi cõmissam figurantẽ &

Augustin[9] CHRISTI verba. *Hiero.*

repſentātē.Nam nō dubiū: eccleſia vniuerſalis claues habet ligandi & ſoluendi dū vnita eſt. & nō repit ꝙ alibi CHRISTVS ipſi tradiderit/ niſi ibi ad Petrū loquēdo: tibi dabo claues/& quodcūꝗ ligaueris.Hoc Auguſtin⁹ xxii capitulo de agone Chriſtiano proſequitur.Similiter illud dictū CHRISTI. Petre rogaui pro te vt nō deficiat fides tua.Et ibi.Portæ inferi nō ꝑualebūt aduerſus eā.Vnde quia vt dicit Ambroſius.I.di.fidelior Petrus pro ſoliditate eccleſiæ petra dictus ē/ & ex eo petra quia ipſe eſt qui primus in nationibus fidei fundamentū poſuit:& tāꝗ ſaxū immobile totius operis Chriſtiani compagē moleꝗ cōtinet.Ideo CHRISTVS de eccleſia loqui volēs: ad eā tāꝗ ipſam figurantē loquitur.Ideo eccleſiæ priuilegia ſolida ex iis quæ CHRISTVS tradidit & promiſit & locutus eſt Petro:haurire debemus.Et vt breuiter aliqua tangātur: epiſtolā quā Alipius/Auguſtinus/ & Fortunatus ad generoſum ſcripſerūt notemus vbi habetur.Euangelizatū eſt enim tibi per vocē ipſius domini IHESV CHRISTI ꝙ omnibus gētibus annūciabitur euengeliū eius:& tunc erit finis.euangelizatū eſt tibi per ꝓphetas & apoſtolicas literas quomodo Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius q eſt CHRISTVS: cū ei diceret deus. In ſemine tuo benedicētur omnes gētes. Has ergo promiſſiones tenēti/ſi tibi angelus de cœlo diceret/dimitte Chriſtianitatē orbis terræ/ & tene partem donati: anathema eſſe debet. quia te a toto præcidere/& in partem contrudere conaretur: & alienare a promiſſis dei.ſi enim ordo epiſcoporū ſibi ſuccedētiū cōſiderādus ē:quāto rectius vere & ſalubriter ab ipſo Petro numeramus/ cui totius eccleſiæ figurā gerēti dominus ait. Super hāc petrā ædificabo eccleſiā meā/ & portæ inferorū nō vincent eam. Petro enī ſucceſſit Linus:Lino Cletus/& Melchiades ex Euſebio. In illo aūt ordine q ducitur a Petro vſꝗ ad Anaſtaſium qui hodie eſt & in eadē cathedra ſedet etiam ſi quiſpiā traditor per illa tēpora ſubrepſiſſet nihil pręiudicat eccleſiæ & innocētibus Chriſtianis.cui dominus ꝓuidēs ait de præpoſitis malis/quod dicunt facite/quæ faciunt facere nolite. dicūt enim & nō faciūt. vt ſic certa ſit ſpes fidelis quæ nō in homine/ſed in domino collocata:nunꝗ tēpeſtate ſacrilegi ſchiſmatis diſſipet. Hæc ibi.

Epl'a Alipii Auguſtini et Fortunati.

Cap.XII.

VLchra documenta ſunt in prætacta epiſtola complexa. Primo ꝙ eccleſia vera/ eſt illa quæ eſt catholica & diffuſa: & ꝙ ipſa diffundetur ante diē iudicii per vniuerſum orbē. Hæc etiam Auguſtinus latiſſime in epiſtola ad Eſitium de die nouiſſimo.vnde licet dies iudicii extremi nō veniat:niſi prius Antichriſtus.Et licet ſancti/vt Cyprianus/Gregorius/Lactantius/varia ſcribant de fine mundi & Antichriſti aduentu/immo Cyprianus eū proxime ſuo tempore venturū credidit vt ſcribit in duabus epiſtolis ad Demetrianū & Fortunatū: tamē an Antichriſtus in medio temporis venerit/et an mundus ſeptem milium annorum curriculis vt Lactantius in.vii.lib.inſtitutionū videtur opinari/ vel quando hoc eueniat penitus incertum eſt/quia CHRISTVS ad apoſtolos qui eccleſiam conſtituebant dixit.Non eſt veſtrū noſcere tempora vel momēta quæ deus in ſua poſuit poteſtate. ¶Hoc tamē ſcimus ex apoſtolo ad Theſſal'. ſecūdū ſanctū Hieronymū/vltima quæſtione ad Algaziam ꝙ prius totum Romanū imperiū debet deſolari/ & diſceſſio ab eo fieri ſic ꝙ omnes ſubiacentes ei ab eo recedent. Et ſimiliter ſecundū glo.ſuper illa verba Pauli:diſceſſio ab obediētia Romanę ſedis quo ad eccleſiaſticos fieri debet ante ipſius Antichriſti aduentum vt hoc multi doc. dicunt/ vnde ex hoc dicto & hodierna diſpoſitione papatus & imperii:diſcretus/& ſagax non multū temporis ſupeſſe arguit.licet tamen perſecutio & multa de iis malis quæ præcedere debēt hodie

Antichriſti aduentus.

De Antichristo.

incertus est dies nouissimus

videantur/scimus tamen ꝙ nondũ statim finis/ sed oportet vt nomen domini & ecclesia per totum mundũ & omnes insulas dispergatur. quare Augustinus aduentũ CHRISTI in nubibus tempore persecutionis: non in superficie literæ de aduentu eius in die iudicii/sed subtiliori penetratione de aduẽtu CHRISTI in ecclesiã dicit intelligendum. exponens quomodo in nubibus ecclesiæ cũ potestate magna tẽpore persecutionis veniet. & tunc mittet angelos suos & congregabit electos: de quo per eum late in præfata epistola ad Esitiũ (hæc alibi latissime in libello ĩquisitionis veri & boni prosecutus sum) cõcludens plus 600 annis de tempore superesse/ ac hoc tempore ad reformationem mũdum disponi debere. O deus si hoc nostro tempore leuare possemus capita nostra/& videre appropinquãtẽ redemptionẽ nostram: quia videmus ecclesiam nũq̃ ad eũ casum deuenisse in quo nunc est: vellet deus in sacra synodo Basiliẽsi electos suos esse congregatos/ & in tãta aduersitate & perplexitate in nubibus ibi congregatis ostendere aduentum maiestatis suæ.

Augustin⁹ — Lib. inquisitionis veri & boni. — Synodus Basilien[sis]

Cap. XIII.

Habetur itaq; solidum refugiũ in dubiis omnibus: ex suprascripta epistola. quoniam hæc est catholica ecclesia veræ fidei quæ minus coarctata loco & diffusior per orbem. Ita Optatus. 2. lib. contra Parmenianum: quomodo de Romano Melchiade papa/Materno Agrippinensi/Rethico Augustodunẽsi / Marino Arelatẽsi & aliis xix episcopis Eunomius & Olympius in Aphricam missi Carthagine xl diebus steterunt: & de studio partium strepitus quotidiani sunt habiti/ et nouissima sentẽtia ferebatur ecclesiam catholicam esse quæ per orbem est diffusa. De hoc Augustinus & Cyprianus & sancti patres: scripta nobis maxima reliquerunt. Vnde ex hoc elicitur ꝙ quia fides nostra hodierna est concordans cum ea fide quæ fuit illis temporibus per orbem diffusa: necessario vera est/quia vna est fides inuariabilis licet de ducentis & xvii episcopis qui in Aphricanis partibus commorabãtur/ & se in conciliis subscripserunt/ nullus Christianus sit/ neq; in oriẽtalibus partibus: tamen inter tot schismata & varias hæreses in fide Christiana nostra hæc vnica vera fides diffusior est / q̃ aliqua secta schismaticorum aut hæreticorũ. vnde ex hoc vnico argumento omnis hæretica prauitas victa iacet. Deinde habetur Petrum figuram gessisse ecclesiæ: contra quam portæ inferi non præualebunt. Et hãc sentẽtiã omnes prisci patres /et fatentur /et rationibus astruũt. De hoc infra latius.

Ecclesia catholica. — Optatus. — Augustin⁹

Cap. XIIII.

Habetur insuper ꝙ vna est cathedra vera et certa sancti Petri: in qua sedẽt omnes successores. Vnde quũ vna cathedra sit priuilegiũ vnius ecclesiæ et primũ/ secundũ Optatũ libro. ii. contra Parmenianũ /tunc est verum ꝙ nõ adhærens vnitati cathedræ/extra vnitatem ecclesiæ est/ xciii. dist. qui cathedrã. Dicit autẽ conformiter Optatus loco præscripto. Cathedra vna est: et negare non potes scire te in vrbe Roma Petro primo cathedrã esse collatam. in qua sederat omniũ apostolorũ caput Petrus: vnde et cephas appellatus. In quo vno/cathedræ vnitas ab omnibus seruaretur: ne cæteri apostoli singulas sibi quisq; defenderet /vt iam schismaticus eẽt qui cõtra vnam cathedram alteram sibi collocaret. ergo cathedra vnica est: q̃ est prima de dotibus/et in ea sedit prim⁹ Petrus/successit Linus/Lino Clemẽs: cui Anacletus & sequẽtes. Damaso Siricius: q hodie noster est socius. Et infra. Cõtra portas inferi claues salutares legimus Petrũ principẽ nostrũ recepisse: cui a CHRISTO dictũ est /tibi dabo claues. Vnde est ergo/ꝙ claues regni vobis vsurpare cõtenditis: qui cõtra cathedrã Petri/ vestris præsumptionibus et audaciis sacrilege militatis? Et infra. Igitur de dotibus ecclesiæ cathedra est prima: quã probaui

Cathedra sancti Petri vera & vna. — Optatus. — Idem.

mus per Petrũ nostrã esse/quæ ducit ad se angelum. Angelus enim qui datur ecclesiæ:ei non cõiungitur q se cathedrę Petri nõ coniungit. Et infra. Vos dico esse abscisos palmites a vite:vos riuũ cõcisum a fonte. nõ enim potest origo esse riuus: qui paruus est/et nõ de se nascitur,et arbor a ramo cõciso: exsectus ante arescit. Hęc ille. Magna sunt ista documenta:quoniã nõ est nisi vna cathedra per descensum succedentiũ vsq; in Petrũ:sup quem ecclesia fundata consideranda. quoniã certi sum⁹ q; portæ inferi nõ præualebũt aduersus eam. Vnde ex hoc notandũ/q; qui se Christianum esse fatetur/necessario cõfiteri habet cõnexam esse cathedrã suam ad succedentium cathedræ sancto Petro:et in societate illius cathedræ per vnionẽ esse/alioqui Christianus non est/ xxiiii.q.i.quicunq;. et.c.pudẽda in fine. et.c.schisma.xciii. dist.qui cathedram/cum multis similibus. Est itaq; verũ vnam esse cathedrã Petri: quoniã cathedra principatũ regitiuũ significat in ecclesia. et sicut in ipsa cathedra Petri tres primi patriarchæ leguntur sedisse/ scilicet Romanus/Alexandrinus/et Antiochenus:ita et cũ illis omnes subiecti episcopi. Vnde dicit sanctus Gregorius papa in Registro/ cxcix epistola ad Eulogium Alexandrinũ. Suauissima mihi sanctitas vestra multa in epistolis de sancti apostolorũ principis Petri cathedra locuta est dicens/q; ipse in ea nunc vsq; in suis successoribus sedeat:sed me quidẽ ego indignũ esse non solum in numero sedentium/sed etiã stantiũ agnosco. sed ea quæ dicta sunt in ea libẽter accepi:q; ille mihi de cathedra locutus est. qui in Petri cathedra sedet. Et infra. Vnde quũ multi sint apostoli/pro ipso tamen principatu sola apostolorum principis sedes in auctoritate cõualuit:quæ in tribus locis vnius est. ipse enim sublimauit sedem:in qua etiã quiescere/et præsentem vitã finire dignatus est. Ipse decorauit sedem:in quã euangelistã discipulum misit. Ipse firmauit sedem:in qua/ vii annis q̃uis discessurus sedit. Quũ ergo vni⁹ atq; vna sit sedes cui ex auctoritate diuina tres episcopi nunc præsident/ quicqd ego de vobis boni audio/ hoc mihi imputo:si quid de me boni creditis/hoc vobis imputate:quia in illo vnum sum⁹ qui ait. Vt omnes vnũ sint/sicut et tu pater in me et ego in te:et ipsi in nobis vnũ sint. Hæc ibi. Et est epistola singulariter notanda: quoniam in vna Petri cathedra sedent tres episcopi principes/quorũ summus est Romanus. et sicut omnes episcopi ad has sedes tempore Niceni concilii/et ante cõiungebãtur/et post illa tempora omnes episcopi ab illis post hoc egressi sunt: sic est omniũ episcoporũ vnus episcopatus / vna cathedra/in qua primo sedet Romanus. Et iterũ licet aliqui/vt Liberius/Honorius/ et alii in cathedra Petri aliquãdiu sedentes in errorẽ schismaticũ seducti ceciderĩt/ sedes tamen absq; vitio remansit. Maximum est istud qd menti tenendũ esse censeo: quia hæc est certa regula et secura firmitas/q; sedes quæ originẽ receperunt a sede Romana/cũ qua tanq̃ filiæ vniuntur: vna sedes siue cathedra censentur / licet tam in successione directa in linea recta Romanorũ Pontificum/q̃ collateralium certi põtifices in hæresim ciciderint. Ab Abrahã enim in CHRISTVM gñationes p Mathęum secundũ lineã nominantur:licet non omnes in linea sancti fuerint/CHRISTVS tñ per eãdẽ attingebatur. Sic in ecclesia cuius hæc est figura: CHRISTVS per rectã lineam pontificũ attingitur/malitia mediorũ præsulum nõ obstante. Est enim ipsa linea siue cathedra sancta in CHRISTI aduentũ indefectibiliter duratura vsq; ad sæculi consummationẽ. Vnde qui se in Christiana fide esse putant/de illis est regula Cypriani infallibilis:q; maior pars semp in fide et veritate legis persistit/ et quicunq; se ab illa separat/ab ecclesia fideliũ se separat. Vnde Cyprianus ad Florentiũ et Puppianũ. Quid enim si exciderint quidã a fide:nunqd infidelitas eorum

Pčiarchæ. Greg.

Romanus Pontifex summus. Scismatici.

Cyprianus

fidẽ dei euacuauit? absit. Est eñ deus verax: oĩs homo mẽdax. Et vt legitur in euan-
gelio: quũ eũ loquentẽ discipuli dereliquerũt/cõuersus ad duodecim dixit. Nunqd
vos vultis abire? Rñdit ei Peturus/et dixit. Dñe ad quẽ ibimus? verbũ vitæ æternæ
habes: et nos credimus et cognouimus/quia tu es filius dei viui. Loqtur illic Petrus
sup quẽ ædificata fuit ecclesia/docens. quia etsi cõtumax et supba obedire nolentiũ
multitudo discedat/ecclesia tamẽ a CHRISTO nõ recedit: et illi sunt ecclesia plebs
sacerdoti/et pastor gregi adunati. Hæc ille. Bona est hæc doctrina: quia Petrus vt
ecclesiam repræsentãs noĩe totius ecclesiæ locutus est. et tamẽ de ecclesia multi ex-
ciderũt: immo de apostolis Iudas. quare illi ecclesiã verã fideliũ cõstituũt: qui inter
CHRISTI fidẽ se habere putantes/maiorẽ ptẽ cõstituũt/et se suo pastori Petro co-
adunãt et eius cathedræ. Hanc sentẽtiã ex supioribus manifestaui/relinquẽs pauca
diffusius subnectere de hac re curabo. Nã licet CHRISTVS rogauerit vt nõ defi-
ceret fides Petri/q p sua reuerentia exauditus est/et licet hoc exponatur de fide ec-
clesiæ: tñ etiã p aliquos puta Albertũ Magnũ super eodẽ passu/de fide Petri et eius
successoribus intelligitur/quia in eis finaliter non deficiet. Per alios autẽ vt Gorra
exponit/intelligitur de fide ecclesiæ Romanæ. Cap. XV.

PRo clariori intellectu intenti nostri reuocemus ad memoriam superius ta-
Cyprianus Leo. cta secundũ sanctũ Cyprianũ et Leonem Nonũ: si ꝙ quisqꝫ præsidens/gra-
dum præsidentiæ sortitur secũdum locum cui præsidet/et eius loci leges
vel priuilegia. et ꝙ præsidens ita totã ecclesiam figurat sibi vnitam: ꝙ Cyprianus
Ambro. eam esse dicit in præside. Quo ad primum dicimus/quia vt scribit Ambro. ii. q. vii.
Ro. caput ecclesiæ. beati. Roma principatum et caput obtinet nationum: et ita actum est diuino nutu/
vt vbi erat caput superstitionis/illic caput sanctitatis quiesceret. Ergo Romanus
Ro. ponti. summus. episcopus eum præsidentiæ gradum habet: quem habuit apud ethnicos Roma. de
hoc. lxxx. dist. vrbes secũdum Lucium papam/et secundum Clementem. c. in illis. e.
dist. et talis ordinatio fuit diuinit[9] inspirata secundũ Leonẽ in. c. illud. e. dist. de quo
etiã. xcix. dist. puinciæ. deinde priuilegiũ diuinũ Petrũ prætulit aliis/cõcurrẽte ta-
men electione apostolorũ/secundũ Anacletũ et sanctũ Hiero. libro. i. contra Iouinia-
num. sed ex supioribus secundũ Augustinũ successores Petri in eadem cathedra se-
dent: ergo priuilegiũ cathedræ æquale nunc et tunc. quare ita vt Petrus princeps
fuit apostolorũ: ita et Romanus põtifex episcoporũ princeps: quoniã in locũ aposto-
Leo. lorum episcopi succedunt. Ad hoc infinita quasi habentur scripta. vnde iste princi-
Valentinianus. patus est sup omnes homines in ecclesia existentes/q per fidẽ constituitur. est enim
capitaneus in eo exercitu. Ita eñ scribit Leo Impator ad Theodosiũ: et Valẽtinian[9]
ad Theodosiũ. Beatissimus Romanæ ciuitatis epũs/cui principatũ sacerdotii sup
oẽs antiquitas cõtulit: locũ habeat/ac facultatẽ de fide iudicare. Et ĩfra. Hac eñ gr̃a
Cõstãtinus et secundũ solennitatẽ conciliorũ/et Cõstantinus episcopus eũ p libellos appellauit
Martianus ppter cõtentionẽ quæ orta est de fide. Itẽ Martianus et Valentinianus Leoni archi
episcopo Romæ gloriosæ ciuitatis/tuã sanctitatẽ prĩcipatũ in episcopatu diuinæ fi-
Hiero. dei possidẽtẽ. de hoc. xii. dist. pceptis. xxiiii. q. i. quotiẽs. xvi. q. i. frater nr̃. vnde sic in
telligo. ix. q. iii. aliorũ ꝙ oĩs fidelis/papæ submittit: dũ totius corpis caput esse desi-
gnetur. s. in fide/quia corpus ex fidelibus cõstituitur. sic dicit Hiero. ad Damasum.
et in. x. q. de cathedra. Si quis cathedræ Petri adhæret/meus est: et tamen hoc iudi-
cium fidei non est semper in nutu vnius Pontificis diffinibile: quia hæreticus esse
possit. de quo inferius dicetur. immo in illo iudicio fidei in quo principatus eius cõ-
sistit/concilio catholicæ ecclesiæ subest. Cap. XVI.

Nde est aduertendũ/ꝙ Romana ecclesia capitur ꝓ sede aliquãdo et cõmu- niter.et fuere ab antiquo tempe Niceni cõcilii tres sedes:scilicet Romana/ Alexandrina/et Antiochena/licet Heliẹ siue Hierosolymorũ episcopus sp̄ honoraretur/vt habet.vi.c.Niceni concilii.xix.dist. Anastasius.lxvi.dist. quoniam mos.et xxii.dist.sacrosancta.vnde post hoc etiã sedes Hierosolymorũ et Cõstanti- nopolitana in gestis conciliorũ inueniunt. Vnde Cõstãtinopolitanus quodã pticu- lari cõcilio ante Calcedonensẽ:quia noua Roma se patriarchã nominari obtinuit: quando illæ quinq; patriarchales sedes vocant. xxii.dist. diffiniuimus. huiusmodi materia quæstionis in Calcedonensi cõcilio legitur expedita : quoniã allegantibus hincinde tam vicariis apostolicæ sedis q̃ patriarcha Cõstantinopolitano/canonib⁹ iuxta decretũ iudicũ cõcilii diffinitũ fuit:sedẽ apostostolicã primatũ tenere debe- re/quia ãtiqua Roma ẽ.et Cõstãtinopolitanã secũdũ locũ: quia noua Roma est.xxii dist.de Constãtinopolitanẹ. licet Constãtinopolitanus iisdẽ gaudeat primatiẹ pri- uilegiis.xxii.dist.renouãtes.Et licet Leo papa tunc multis scripturis visus fuerat re tractare illam partẽ diffinitionis:ꝙ Constãtinopolitanus secundũ locũ habere debe ret/quia obuiabat cõstitutionibus Niceni cõcilii/quas infrĩgibiles scribit : tamẽ ita vsus obtinuit longo tpe.vnde in gestis vniuersaliũ cõciliorũ postsubsecutorũ:Con- stãtinopolitan⁹ sp̄ p̄cedit Alexandrinũ.xxii.dist.renouãtes.c.se.et de priui.antiqua Et has quinq; sedes repio in gestis.viii.cõcilii vniuersalis Cõstantinopolitani septi- ma actione quinq; capita ecclesiæ nominatas/ et notantur sedes apostolicæ.i.q.vii. conueniẽtibus:et in eis sedentes etiã papẹ vocant. vt ibidẽ in.§.item Cerasius.Quõ autẽ sint capita censenda infra dicet. Et sicut Papa Romanus sæpe vocatur patriar cha:vt in gestis cõciliorũ/ præsertim octaui vniuersalis habetur pene p totum. Sic etiã alii patriarchæ papæ vocant:vt notat glo.xl.dist.si papa. et textus. xxii.q.ii.sa- ne.§.item si Romanorũ.Sed nõ multũ ad ꝓpositũ.Hoc nũc notandũ:sedem prima- tum tenere sup oẽs.xxii.dist.de Constantinopolitanæ.et Hicmarus Remensis.cap. xv.cõtra Laudunẽsem scribit/ ex breui põderosa diffinitione Niceni cõcilii:qua di- xit.antiquitas teneat oẽm talẽ ordinationẽ graduationũ: quẹ apud ethnicos fuit in primatiis/esse diffinitã spiritu sancto inspirãte. et eaꝑpter diffinitio Calcedonẽsis concilii dicit secundũ canones/Romanũ primatẽ habere:sed canonẽ illũ antiquitas teneat in suis priuilegiis/vt quæ fuit graduatio principatus in ciuitatibus ethni- cis/et eorũ archiflaminibus/et aliis ibi remaneat ille gradus.sed nõ dubiũ in capito lio Romano pontificẽ maximũ in Iouis templo præpositũ:ita et gratiæ tẽpe.Vnde Placida Augusta filio Augusto scribens dicit.Quia Roma maxima ciuitatũ et dña oĩm terrarũ:ideo Petrus in ea prĩcipatũ ordinauit diuini episcopatus. Et ꝙ ex dis- positione illa ciuitatũ antiqui primatias arguebãt/ patet in disputatione.xii.actiõis Calcedonensis cõcilii:vbi episcopũ Niceni sup Basianopolim ex curia prælatũ/mul tis argumẽtis ex hocfundamẽto cõuincere nititur/arguẽs.et in primo ca. Taurita- ni concilii diffinitũ est.Qui ꝓbauerit suã ciuitatẽ metropolim esse vel fuisse:teneat primatũ.Ecce primatũ ex ciuitate disponi/et ortũ capere primariũ.diffinitio enim centũ quinquaginta patrũ/ac etiã post hoc Calcedonẽsis cõcilii sup prælatione se- dis Cõstantinopolitanæ/post Romã habet illã causã dicẽs. Etenim sedi senioris Ro mæ ꝑpter imperiũ ciuitatis illius/digne p̄res priuilegia reddiderũt:eadẽ intẽtione p̄moti.ideo reuerẽdissimi epi æq̃ sanctæ sedi nouæ Romæ priuilegia tribuerũt/rõ- nabiliter iudicãtes imperio et senatu vrbẽ ornatã æque senioris Romæ priuilegiis frui et in ecclesiasticis sicut illã habere maiestatẽ negociis/etsecundã post illã existe-

Sedes.
Leo.
Papæ.
Prælatiõis sediũ causẹ.
Hicmarus.

re.ecce argumētū vix solubile:quod in Calcedonensi concilio approbatur. Et licet impatores priuilegia dederint exēptionis certis prælaturis: semp tamē hoc ius antiquitatis exēptū et saluū remāsit/vt ibidem. Vnde quātū hoc dictū veritati innitatur ex hoc poterit dep̄rehendi:quia si ex sanctitate primi p̄sidentis/aut loci reuerentia/sediū primitiuitatē arguere deberemus:nō dubiū/Hierosolymorū prima foret.quoniā ibi pontifex maximus ecclesiam lauit in sanguine suo.Ita etiā sedes Iacobi apostoli primi archiepiscopi:vt legitur prima actione.viii.vniuersalis concilii de cuius cathedra Eusebius lib.vii.c.xvi.scribit eleganter.scriptores etiā sup canonicis epistolis eapropter Iacobi prælatas asserunt:quia primā Hierosolymorū sedē habuit/quæ fuit prima christianitatis.sicut et Paulus Iacobū p̄ponit: quū de ecclesiæ colūnis loqueret. ¶Deinde Alexādrina nō sortit̄ ex primo præside secūdū locū: quia Marcus nō p̄fert̄ sancto Ioanni CHRISTI dilectissimo.et Marcus Alexādriæ/ Ioānes Ephesi sedebat.nec tamen præfertur Ephesus Alexandriæ/quo ad dignitatē episcopatus:quia Alexādria vicit Ephesum sæculi dignitate.tamē ambo scilicet nō tantū sæculi dignitatē/sed et diuinā cām aliā cōcurrisse in his sediū præeminētialibus causis credēdum est:vt ad idē de Antiochena sede scribit Innocentius Papa ad Alexandrinū/vbi dicit. Vnde aduertimus nō tam p̄ magnificētia ciuitatis hoc idē attributū/q̄ q̄ prima primi apostoli sedes esse mōstret̄: tametsi a principio ita fuit/ q̄ secundū loci dignitatē/dignitas ecclesiastica sit distributa p̄ sacra concilia et sanctos patres.nō tamē p̄pter accrescentiā dignitatis tp̄alis: nisi ordinatio cōcilii interueniret/crescit dignitas episcopi loci.vnde quādo Acatius dixit/se episcopū regiæ ciuitatis esse/et p̄pter hoc dignitatē suā ita esse magnā/q̄ ab apostolico præsule iudicari non posse:scribit Gelasius papa ad episcopos p̄ Dardaniā se risisse hoc dicens. Nunqd apud Mediolanū/apud Rauennā/apud Syrinū/apud Treueros multis temporibus nō cōstitit imperiū:nunqd harū vrbiū sacerdotes vltra mensurā sibimet antiquitus deputatā quippiā suis dignitatibus vsurparūt:vbi de hoc pulchra. Idē de hoc Anastasius papa Alexandrino episcopo in epistola quæ incipit/ Onus et honor.quæ dicit Antiochenā Romanæ cessisse:et q̄ nō secundū voluntatē impatorū/sed pristinū p̄uinciarū morē metropolitanos episcopos debere nominari.de qua x.dist.§.impiali.Et quia de istis plura supratacta sunt:cōcludendū existimo/Romanā sedē ob sæculi dignitatē/et diuinū priuilegiū/et in augmentū fidei/vt pax seruaret̄:et ob tot expimēta sanctorū p̄sulū/quorū successiue plus q̄ triginta p̄pter fidem martyrio coronabant̄:p̄ conciliorū statuta primatū merito possidere. ¶Cap. XVII.

Innocētius.

Gelasius.

Anastasius.

Ro.pontifi. principat⁹.

Ecclesia Romana quid.

Cardinales Cōstantin⁹

CApitur autē aliquādo ecclesia Romana p̄ proxime vnitis Romanæ ecclesiæ/sicut in libello Leonis Noni cōtra præsumptiones Michaelis Cōstātinopolitani.c.xxxii.vbi dicit Romanā ecclesiā esse vt cardinē: in quo voluitur ostiū ecclesiæ/et stabile semp manebit.et eius clerici p̄pter p̄pinquitatē ad cardinē:dicunt̄ cardinales.Et Cōstātinus impator Agathoni papæ:vt in principio gestorū sexti vniuersalis cōcilii legitur/scribit vt mittat tres p̄sonas de sua ecclesia/et duodecim metropolitanos de toto suo cōcilio. Vnde potest ex hoc cōsideratio haberi:q̄ aliquādo sedes apostolica p̄ pōtifice Romano capit̄. Aliquādo ecclesia Romana p̄ papa et eius diœcesis clericis et fidelibus. Aliquādo p̄ oib⁹ sub eius metropoli et sede archiepiscopali cōstitutis.Ita enim legitur ī multis vniuersalibus conciliis: vocatus archiepiscopus Romanus.Aliquando p̄ omnibus metropolitanis ecclesiis ipsi tanq̄ patriarchæ et capiti in sede patriarchali præsidenti vnitis : vt in septima actione octaui vniuersalis cōcilii:vbi de sententia cōcilii Romani loquit̄:dicit vica-

rius patriarchæ Hierosolymorũ:spiritus sanctus q locutus est in Romanorũ ecclesia/locutus est et in nostra. Aliquãdo ꝓ omniũ fideliũ ecclesia: quæ ad ipam Romanam/vt ad caput vnitur. vnde quũ dicit/Romanã ecclesiam nunq̃ errare posse:hoc est verũ de tota vniuersali ecclesia vltimo modo capta.et deinde de patriarchali Romana ecclesia etiã est verũ.deinde de archiepiscopali est verũ.deinde de episcopali est verũ finaliter. Sed istæ veritates graduationẽ habent: quoniã prior est infallibilis/et fuit/et erit semp.secunda est hodie infallibilis eo respectu:quia vniuersalis ecclesia quasi totaliter sub patriarchatũ Romanũ est redacta.deinde cõsideratione sediũ patriarchalium/tũc etiã est verior fides semp sub patriarchatu Romano: et ita fuit/et erit/licet vniuersalis ecclesiæ in se maior sit ꝓmissione CHRISTI firmitas. deinde sedis archiepiscopalis vrbis Romanæ fidei veritas est adhuc plus fallibilis/et adhuc plus episcopalis:licet a principio fidei patriarchalis Romanæ ecclesiæ inter omnes patriarchales. archiepiscopalis inter omnes archiepiscopales/ et episcopalis inter oẽs episcopales maior securitas/et minor fallibilitas fuit. et ita erit vsq; in diem vltimũ: quoniã vt legitur in gestis octaui vniuersalis concilii/ Bahanis famatissimus præpositus curiæ et patricius dixit/quõ patriarchales sedes successiue decrescendo redigi deberẽt vsq; ad vnũ patriarchatũ: et per illum iterũ deus alios patriarchatus reuocare deberet. Videmus iã ꝓhdolor vnũ expletũ/ det deus vt secundũ nostris tpibus viderimus. Et quia(vt dixi)ecclesia Romana aut ecclesia alia/scilicet Constantinopolitana capit sæpe ꝓ ipsi vnitis subiectis ecclesiis: et hæc vnio vocat apd Græcos synod⁹/apd nos cõciliũ. Restat nũc de cõcilio aliqua subnectere.

LIBER.II.qui est de Concilio.

Cap. primum.

Summa intentionis meæ est paucis varietatẽ et comparationẽ synodorũ/et earũ auctoritatẽ explanare:ac deinde ex his quędã dubia soluere. Et primo. Synodus est ꝓprie cœtus senũ vel presbyterorũ. Et dicit a syn qđ est simul/et hodos via:quia omnes vna via ad eundẽ finẽ tendunt.et est græcũ/et interpretatur cœtus.xv.dist.canones.§.synodus:et dicitur latine cõciliũ. Vnde autẽ dicatur Cõciliũ Isidorus scribit:et habetur.xv.dist.canones.§.concilii.et ꝑprie:cõsistit in cõcordia.qui enim sibi dissentiũt/nõ agunt conciliũ: vt ibidem dicit. Est autẽ varia synodus:quoniã graduationes suas habet a particulari vsq; ad vniuersalem p media varia. Vniuersale autẽ conciliũ siue synodus vniuersalis secundũ Bar.Brix.post Hug.xvi.dist.c.i.est:qđ vel a papa vel ei⁹ legato cũ oĩbus episcopis cõstituitur.tamẽ hęc diffinitio forte nõ est sufficiẽs:quia potest trahi ad conciliũ vniuersale sedis apostolicæ:de quo ĩfra ꝓximo capite. In illo enim est ꝓprie de essentia:ꝙ legatus apostolicæ sedis ad minimũ intersit/ si plenũ et ꝑfectũ esse debet. vt in di.§. porro.xvii.dist. regula. Hicmarus vero Remensis in.xx.capitulis de hac tractans materia asserit cuiusdã generalis concilii tpe Caroli in Francia de veneratione imaginũ celebrati/volumine.iiii eius libri ita haberi. Vniuersitas ab vno cognominat:eo ꝙ vno multotiẽs verso ꝑpagat. Nã multitudo vnitate vertente in vnũ collecta vniuersitas efficitur. Et sicut vniuersalis ecclesia/ catholica dicit græce:ita nimirũ q̃cquid ab eius vnitate nõ discessit/catholicum potest nũcupari. Omnis enim doctrina Christiana/vel quælibet cõstitutio siue traditio/talis esse de-

Synodus.
Concilium
Vniuersale
Hicmarus.
Vniuersitas vnde.
Catholicũ.

bet: vt vniuersali cōsentiat ecclesiæ. qđ nequaq̄ hæretici seruauerūt: qui p diuersas mūdi ptes aliquibus regionū partibus coarctati cōuēticula quædā statuerūt: quibus se et plures ab ecclesiastico consortio segregarūt. Quū ergo duarū aut triū puinciarū episcopi cōueniūt / et ea statuūt quæ catholicæ ecclesiæ cōueniūt: fortasse vniuersale dici potest. quis nō sit ab vniuersis mundi præsulibus actū: sufficit q̄ ab vniuersorū fide et traditionibus nō discrepet. Hæc ille. Et ibi de hoc plura. Vnde diuerso respectu vniuersale cōcilium potest nūcupari patrū conuentus: aut quia rē tractant et diffiniunt catholicā / ecclesiasticā et verā patres: aut quia de vniuersali statu tractāt / aut de vniuersali causa certę / integræ / et magnæ puinciæ et obediētiæ. secūdū enim diffinitionē cōcilii: iudiciū istud vniuersalitatis fit. Nam aut de causa quæ cunctis cōmunis est modo dicto: et tunc recte et cōmuniter vniuersale dicitur quādo p vniuersalem cōgregationē / vniuersalis catholica diffinitio fit. Aliud autē cōcilium licet vniuersale ppter cām vniuersalem dicatur: tamē nō pprie catholicū vniuersale. vnde in Aphricano cōcilio vbi statuitur de hoc vltimo vniuersali cōcilio dicitur. Ne fatigandis fratribus sit anniuersaria cōgregationis necessitas: placuit vt quotiēs causa cōmunis totius Aphricæ hoc exegerit / tūc vniuersale cōgregetur. causæ autē quū cōmunes nō fuerint: in suis prouinciis iudicent. et pprie illa dicūtur vniuersalia: vbi aliqua diffinitio fidei cōtra hæreticos facta fuit. vt probat tex. c. dist. optatū. licet omne vniuersale cōciliū oporteat etiā canones pmulgare. xvi. dist. habeo. Sunt autē synodicæ cōgregationes differentes gradatim: a minima p media varia vsq; ad vniuersalem maximā. Nā curatus / suæ parochiæ synodū cōgregat: et est supra eā diœcesana. supra quā: metropolitana. supra quā: puincialis regni vel nationis. supra quā / parochialis / et oīm maxima vniuersalis ecclesiæ catholicæ. Et vt Leo ad Martianū scribens in ea epistola vbi de directa vicis suæ legatione pro Calcedonensi concilio scribit / ait tunc nullū censeri debet cōciliū: quod non innititur veritati fidei / sed conciliabulum verius debet nuncupari. ℭ Cap. II.

Patrū conuentus. *Cōci. Africanum.* *Synodorū gradus.* *Leo.* *Conciliabulum.*

H Abet autē qsq; præsidens in suo gradu sibi vnitos cōuocare: sine quo / aut eius vices gerente cōcilium nec plenū / nec rite adunatū censetur. vnde cū Romanus pōtifex supremus capitaneus militantis huius ecclesiæ / et princeps in episcopatu fidei existat: vniuersalia cōcilia sine eo rite / eiusve auctoritate regulariter nō celebrātur. xcvi. dist. vbi nam. xvii. dist. §. huic etiā. et. c. regula. Et Leo nonus in epistola ad Carthaginensem Petrū: de hoc scribit. ad idē in. q. vi. dudū. et variis locis idē habetur. sicut nec sine metroplitano puincialis: aut sine patriarcha vniuersalis patriarchalis / aut sine episcopo diœcesana. ratio est manifesta: et diffinitiones sacrorū conciliorū in variis passibus hoc ostendunt. xvii. dist. regula cū. c. ibi sequētibus. xviii. dist. ppter et. c. si quis. et. c. se. Ad vniuersalē enim patriarchā spectat vniuersalis cōcilii cōuocatio. vnde Pelagius ad epos a Ioāne Cōstātinopolitano cōgregatos. Relatū est ad apostolicā sedē Ioannē Cōstātinopolitanū epm vniuersalē se scribere: vosq; hac psūptione ad synodū cōuocare generalē. Ita dicit Marcellus papa et martyr in. v. c. decretorū suorū: Apostoli / eorūq; successores dño ispirāte cōstituerūt: vt nulla fieret synod⁹ pter Romanæ sedis auctoritatē. Nā illius sedis eps iudex ē totius ecclīæ / nec aliqđ iudiciū valet absq; legitio iudice. hoc et affirmat Damasus papa. c. ix. decretorū suorū. filr Athanasi⁹ et Iuli⁹ Ro. pō. Huic nō est multū superfluo insistere. vnde licet vniuersalia cōcilia sæpe legamus conuocata p imperatores / immo omnia octo (vt ex gestis haberi potest) vsq; ad octauum tempore Basilii imperatoris Constantinopolitani conuocatum. xv. distin. cap. i. tamen in con-

Papā requirit conciliū *Leo.* *Pelagius.* *Marcellus.* *Damasus.*

sine pp non pot uniuersale, ut sine Metropolitan prouinciale.

ciliis fuit semp præsidentialis Romani pōtificis auctoritas: sine qua vniuersale con cilium nō fuisset/dūmodo saltē interesse voluisset et potuisset. Vnde sicut pfecta p uincialis synodus siue metropolica nō est: vt scribit penultima actiōe Calcedonēsis cōcilii/et cōis oīm antiquorū sententia. Ita in pposito de vniuersali papa/dūmō saltē velit et possit: alioqui si expectatus nō mitteret/vel nō veniret/vel nollet/cōciliū cō gregatū/suæ necessitati/et ecclesiæ saluti prouidere debet. hoc pbat bene tex. octaui vniuersalis cōcilii qui intitulatur diffinitio cōcilii ante aduentū vicariorū seniorū Romæ. vbi post plura. Quoniā dudū expectati fuerūt vicarii seniorū Romæ/et am plius expectare nō sit iustū: incōgruū omnino putamus despicere fluctuātē CHRISTI et saluatoris nostri ecclesiā p dilationū dispositionē quæ illi debetur. hinc ergo velut ex necessitate denūtiamus. Ad idem legitur in gestis secundæ Ephesinæ synodi/quando cōciliū misit ad Iuliū episcopū Hylariū diaconū/et Dulcitiū notarium ambasiatores Leonis papæ notificando eis quō in postcrastino die cōcilium sedere vellet/rogādo vt venire maturarēt/et ipi nō venerūt: tunc Talasius episcopus Cæsareæ Capadociæ primæ dixit. Rememorare nos in hac ciuitate multā læsionē omnibus religiosissimis et sanctissimis episcopis/et sanctis ecclesiis afferre/et non hoc solum/sed et piissimus/et amicus CHRISTI impator accelerari vult synodi finē: vt cū omni subtilitate ea quæ decernent agnoscat. Quia igit qd decuit et cōuenit sanctæ synodo hoc factū est/cōmoniti sunt peos q directi sunt/ii qui locum tenent sanctissimi et deo amicissimi Leonis archiepiscopi et refutauerūt cōuenire nobiscū: arbitror nō esse necessariā dilationē/sed si placet sanctæ synodo nō vltra ea quæ ad moras ptinent pducant. Hæc ibi. Ecce dixit q ea quæ ad synodū ptinēt scilicet monitio ad pcessum sufficit/maxime vbi venire refutauerit: tamē vt præfatus octaui cōcilii tex. pbat nihil præcipitanter fieri debet. sed longo tpe auctoritas Romani pontificis expectari debet: sicut ibi anno vno expectabat et plus/et in iis quæ ad fidem spectāt sine deliberatione de qua cōstet Romanæ ecclesiæ/etiā in concilio rite congregato licet absens adhuc sit auctoritas apostolicæ sedis pcedēdū nō est. ℭ Ca. III.

Papa recusante conciliū haberi potest.

Materia fidei papā exigit.

ET q ex quinq; patriarchalibus sedib9 plenū vniuersale cōciliū colligitur: gesta octaui cōcilii clare docent. dicitur enim in termino illius cōcilii/quō Basilius impator p supremū auxiliū et gratiā quinq; patriarchas ecclesiastici tabernaculi architectos a finibus orbis terrarū conuocauit. et plura ibi de hoc. qui textus infra in tertia pte habetur. et actione nona eiusdē cōcilii legitur synodū in receptione vicarii throni Alexādriæ dixisse qui vltimo venit. Glorificamus deū vniuersorū: qui quod deerat vniuersali synodo suppleuit/et nūc eam pfectissimam demōstrauit. Ex quo habetur pfectissimā synodū de capitibus totius ecclesiæ colligi. vnde in cōuocatione octaui cōcilii nō puto ponendā: dūmodo saltem pñs sint q ecclesiam vniuersalem repræsentēt. sed si nec patres q capita ecclesiarū sunt ibi existūt/nec cōuocatio legitima supremæ potestatis: nō dubiū in eo cōcilio vniuersalis ecclesiæ repræsentationē esse nō posse. vbi autē legitima præcessit cōuocatio/nec adhuc patres qui capita existunt cōuenerūt: nō credere subito currēdū esse/quia multa concilia etiā rite conuocata errasse legimus/sed expectandi sunt patres/licet non oēs necessario expectentur/quoniam sufficit plures esse/et oēs vocatos. Ita eñ legit sanctū Ambrosiū in cōcilio Aquilegiensi Palladio hæretico de fide dicere renuenti propter absentiam orientalium episcoporū: quia dixit solum in pleno cōcilio (quale hoc esset) de fide respōdendū/respōdisse. oriētales impatores cōuocarūt/et sic venire potuerunt: quare hæc allegatio est euagari. Vnde ad hoc q regulare sit con-

Basilius.

Perfectissima synod9.

Ambrosius

ciliũ vniuersale tunc palá/nõ clãdestine debet celebrari: vt ex quinta actione octaui cõcilii vniuersalis colligitur. Item libertas talis in eo esse debet: vt quisq͂ liberalem loquendi habeat facultatem: vt in. vi. concilio generali tp̃e Agathonis celebrato in prima actione/et in fine epistolæ synodicæ Agathonis legitur. Vnde quũ Nicolao papæ de concilio Phocii numeroso obiectũ esset/dixit. Nos quidẽ non tantũ numerosum episcoporũ collegiũ Niceni vel Calcedonẽsis conciliorũ/cęterorũq͂ sanctorũ patrũ synodicas constitutiones sequimur: sed illorũ liberas veneramur iustas et diuinitus inspiratas sententias. Ex quo habetur/numerũ patrum magnam auctoritatem p̄stare cũ libertate loquẽdi. Potius enim ei statur q̃d a pluribus/q̃ q̃d a paucioribus dictatur. xix. dist. in canonicis. xx. dist. de q̃bus. ii. q. vii. puto. et non est numerus adeo necessarius/sicut libertas et vnanimitas. xxxiiii. q. i. alienus. Vnde Agatho

Agatho.

scribens Constantino loco prætacto de patribus in. vi. concilio cõgregandis verbũ impunitatis et liberam loquendi facultatem vnicuiq͂ loqui volenti pro fide quam credit et tenet/concedite: quatinus ab omnibus manifestissime cognoscatur/q͂ nullo terrore/nulla potestate/nulla cõminatione vel auersione quisq͂ p̄ veritate loqui volens prohibitus aut repulsus existat. Et iterũ. Oportet q͂ priuatę causæ religiõis obtentu nõ exerceantur. Vnde Leo papa ad Theodosium imp̃atorẽ de errore synodi Ephesinæ dicit. Dũ priuatæ causæ religionis exercentur obtentu: cõmissum est impietate paucorũ quod vniuersam ecclesiam vulneraret. comperimus nõ incerto nuntio cõuenisse ad synodũ plures sacerdotes: quorũ vtiq͂ frequentia cõsultationi et iudicio profuisset/si is qui sibi locum principalem vendicabat/sacerdotalem moderationem voluisset custodire. vt (sicut moris est) omniũ sentẽtiis ex libertate p̄latis/id tranquillo et æquo cõstitueretur ex animo: quod et fidei cõgrueret/et errãtibus subueniret. In ipso autem iudicio nõ omnes qui cõuenerant interfuisse cognouimus. Nã alios reiectos/alios didicimus intromissos: qui supradicti sacerdotis arbitrio captiuas manus impiis subscriptionibus dederũt: q͂ nociturũ statui suo scirent/nisi imperata fecissent. taleq͂ ab eo prolatã sententiã esse: vt dum vnus homo impetitur/in omnẽ ecclesiam sæuire videretur. quod nostri ab apostolica sede directi adeo impiũ et catholicæ fidei contrariũ esse viderunt: vt ad consentiendũ nulla potuerint oppressione compelli/cõstanterq͂ (vt decuit) fuerint p̄testati/nequaq̃ id quod constituebatur apostolicam sedem recepturã. Et infra. Omnes nostrarũ partiũ ecclesiæ mansuetudinem vestram cũ gemitibus et lachrymis supplicant sacerdotes: vt quia et nostri fideliter reclamarunt/et eisdem libellum appellationis Flauianus episcopus obtulit: vt generalem synodũ intra Italiam iubeatis celebrari. Et infra. Quasi autẽ post appellationẽ interpositam hoc necesse postulatur/canonũ Nicεæ habitorũ decreta testantur: quæ a totius mundi sacerdotibus sunt constituta. Hæc ille. Ecce nunc essentialia ad vniuersale concilium vbi vniuersalia tractari debent/q͂ non secrete/sed publice omnibus liberrima detur audientia: et si tunc cõcordanti sententia aliquid fuerit diffinitũ/per spiritũ sanctũ censetur inspiratũ. et per CHRISTVM in medio cõgregatorũ i eius nomine præsidentẽ/infallibiliter iudicatum. Tale fuit Nicenũ concilium/de quo legitur in gestis Calcedonẽsis cõcilii: q͂ spiritus sanctus manifeste ibi patribus consedit. Et subiungitur: spiritũ sanctum ea ordinare: quæ in huiusmodi conciliis ordinantur. ergo q retractat ea: spiritus sancti cassat gratiam. Sancta synodus dixit. omnes hoc dicimus: anathema qui retractat. Talia fuerunt omnia orthodoxa concilia: quare in conclusione octaui concilii cum causa cur ei obediendũ sit exprimatur/dicitur. per datã nobis potestatẽ a san-

Leo.

Spũs sancti præsentia.

cto spiritu a primo et magno pōtifice nostro. Et infra. Quis enim nesciat/ꝙ in medio sanctæ synodi fuerit incōpræhensibilis et incircūspectus CHRISTVS et dñs qui dixit: vbi duo vel tres fuerint congregati. Q₂ maxima sit vniuersalis consilii potestas/patet ex eo ꝙ Helpidius vir spectabilis ad cōciliū Calcedonēse/dixit: vt in prima legitur actione/dixit enim. Hodie cunctorū deus verbū saluator vobis se ad iudicandū tradidit: et patitur iudicātes/et honorat potestatē decreti. Quale autē sit decretū hoc ex quo eā habent potestatē patres in cōcilio/in actione prima et quinta octaui cōcilii habetur: vbi dicit. Sanctissimi vicarii senioris Romæ/et nos q reliquarū sediū vicarii sumus/hæc oīa dissoluimus hodie gratia IHESV CHRISTI: q nobis dedit summi sacerdotii potestatē ligādi atq₃ soluendi. Vnde potestas ligandi et soluēdi Petro figurā ecclesiæ gerenti/tradita est. hoc ē decretū ex quo iudiciū synodi suam capit firmitatem. Et de hac auctoritate conciliorū Isidorus in principio libri sui/quem de synodis collegit/eleganter scribit: vbi videri potest. ¶ Cap. IIII.

Helpidius. Auctoritas concilii.

Isidorus.

VErū quia dixi/ꝙ si ex cōcordantia ꝓcedit definitio: tunc ex spū sancto processisse creditur/quoniā ipse est auctor pacis et cōcordię. et nō est humanū varios homines in vnū cōgregatos/in summa libertate loquēdi cōstitutos ex vna cōcordātia iudicare/sed diuinū: ideo præsumi hoc omnino debet. Ita enim legitur in quinta actione octaui cōcilii: vbi dū de sententia cōcilii dicit/eā asserūt patres diuina inspiratione deprōptā/quia vnanimitate et cōcordia sanctæ synodi fuerit ꝓmulgata. et post terminū octaui vniuersalis Cōstantinopolitani Basilius imparator ad synodum dixit. Dicat nūc sancta et vniuersalis synodus/si oībus sanctissimis episcopis cōcordantibus atq₃ cōsentientibus præsens terminus sit deprōptus. oportet enim diuina quæq₃ cū vniuersorū cōsensu et cōcordantia in ecclesiasticis prædicari et cōfirmari collegiis. Sancta synodus dixit/oēs ita sapimus/oēs ita prædicam⁹ oēs cōcinētes et cōsentientes ꝓmpte subscribimus: hoc est veritatis iudiciū/hoc est iustitiæ decretū. et ibi de hoc plura. ¶Ecce cōcordātiā maxime in iis/quæ fidei sunt requiri. et quāto maior est cōcordantia: tanto infallibilius iudiciū. vnde vt in Calcedonensi cōcilio legitur. Maior pars semp regulariter vincat/et hoc iudiciū certi⁹ præsumatur. Tamē ex sentētia præfata in fidei materia nō est tutū iudiciū/nisi maxima fuerit multitudo sacerdotū coadunata. tūc enī iuxta sententiā sancti Cypriani/quū maior pars semp ex decreto CHRISTI absq₃ errore pmanebit: maioris partis sententia multū haberet præsumptionis/sic ꝙ si aliqua stabilitas absq₃ immutatione illius sentētiæ in ipsis pmaneret: fortius esset præsumptionis iudiciū. veritas enim pmanet in sæculum sæculi: et falsitas seipam aliquādiu cōseruare neqt. Vnde licet in synodis vniuersalibus plura necessaria sint: maxime tñ (vt præhabitū est) cōmunis oīm sententia. Vnde Leo papa ad synodū Ephesinā dicit. Pie et religiose Christianissimus impator habere voluit conciliū episcopale: vt pleniori iudicio oīs possit error aboleri. fratres nostros Iuliū episcopū/Renatū presbyterū/et filiū meū Hylariū diaconū/cūq₃ his Dulcitiū notariū ꝓbatæ fidei misi: q vice mea sancto cōuentui vestræ fraternitatis intersint/et cōmuni vobiscū sententia quæ sint dño placitura cōstituant. Hæc ibi. Ecce cōmuni sentētia etiā legatorū cū aliis negocia sacri cōcilii vniuersalis definiri debere. de quo infra. Debet etiā sacrū cōciliū vniuersale regulis sancti spiritus iā in canone sacræ scripturæ ac præteritis conciliis aptis dirigi/maxime in negocio fidei: quæ vna et inuariabilis necessario sicut fuit permanebit: et scripturas rimari in dubiis/sicut in sexto vniuersali concilio actum fuit et aliis multis/et tunc definitio ex allegatis sumpta/absq₃ errore necessario erit. vnde

Cōcordantia op⁹ esse.

Leo.

si ea non seruantur maxime libera omniũ audientia: ac vbi aliqua attentarentur in synodis quæ obuiarent fidei Romanæ ecclesiæ: ꝓtestatio iuste ac simul et appellatio ad futurũ aliud conciliũ fieri potest/vt hoc est supius manifestatũ. Et in epistola Leonis papæ et synodi: quæ in Roma cõuenit ad Pulcheriã Augustã clarius hoc cõprobatur. vbi dicitur/legatos apostolicæ sedis in Ephesina synodo ꝓpter vim et metum de nullitate ꝓtestatos/et ab ea fide nulla iniuria separari velle: quã a sede Petri apostoli ad sanctam synodũ detulissent. Ex hoc etiam elici potest fidem Romanæ ecclesiæ in nulla synodo vniuersali retractari posse. hoc verũ de fide illius totius ecclesiæ p suã synodũ sui scilicet patriarchatus dictatã: vt hoc infra aperiet. ¶ Cap. V.

Conciliabulorũ erroris causa.

His cõsideratis si ad varia gesta cõciliabulorũ animũ applicauerimus: inueniemus quõ neutrũ in his fundamentis fuit vere fundatũ. nam aut fuerũt secreta/aut humana industria fabricata/aut coacta timore. Vnde licet dicatur Ariminense cõciliũ fuisse 830 episcoporũ/vt Augustino contra Felicianũ de trinitate scribente obiectũ fuit: tamẽ nõ inuenitur rite palam et libere cõgregatum et stabile fuisse in cõcluso. de hoc vero quomodo reuersi sunt ad subscriptionẽ fidei Nicenę qui in Arimino fuerũt: Liberius papa et occidentales episcopi ad Eustathiũ et Cyrillum scribũt in epistola quæ incipit. Optabile nobis. vnde Ambro. de patre et filio lib. i. c. viii. Audisti sancte impator qui talia asserũt iure eẽ damnatos. nõ humana industria/ nõ cõpositione aliqua 318 episcopi ad conciliũ venerũt Nicenũ: sed vt in numero eorũ per signũ suæ passionis et nominis dñs IHESVS suo se probaret adesse cõsensu/quando crux in 300/IHESVS in 18 est sacerdotibus. hoc in Ariminẽsi concilio habuit prima confessio. et post Ariminense cõcilium secunda correctio epistola ad impatorẽ Cõstantinopolitanũ missa testatur. correctionẽ secreta concilia cõfitentur. Hæc ille. Vnde Ambro. in epistola lxxvii cõtra Maxentiũ dicit: ea facilitate euanuisse dictata illius cõciliabuli qua dictata fuere. et quomodo hoc factũ sit ipse ibidem ponit: et ꝙ factione humana et coactione Cõstantii absq; libertate ita dictatum et subscriptum fuit/in multis scripturis inuenitur. Et licet Liberius papa tunc fuit: qui vt scribit August. cõtra Crescentiũ Arrianæ sectę se subscripsit/licet resisteret in principio/et ꝓpter hoc in exiliũ missus esset. et habetur elegans disputatio Cõstantii impatoris et Liberii. rediit autẽ de exilio victus/ et consensit errori vt scribit sanctus Hiero. in chronicis: tamen nõ repitur concilio illo per se/vel vicarios ĩterfuisse. Vnde Damasus papa et cęteri episcopi in vrbe Roma cõgregati dilectissimis fratribus in Illirico cõstitutis. Neq; enim præiudiciũ fieri potuit per numerũ Arimino cõgregatũ: quãdo cõstat/neq; Romanũ episcopũ cuius ante omnia debebat eos expectare decretũ/neq; Vincentiũ qui tot annis episcopatũ inuiolabiliter custodiuerit/neq; alios talibus præbuisse cõsensum: maxime dũ isti (sicut præ diximus) qui per conuentionem declinasse videbantur/denuo vtentes meliori cõsilio hæc sibi displicere testati sunt. Hæc ibi. vnde multos defectus habuit illud cõciliabulum. Similiter de Ephesina secũda synodo hoc idẽ patet: quia etsi rite cõgregata fuit per præsentiã vicariorũ Leonis papæ: tamẽ defecit libertas/et absq; cõcordãtia reclamãtibus et appellantibus vicariis apostolicis/capta fuit erronea decisio: vt in gestis Calcedodensis concilii manifeste scribitur. quoniã q se subscripserũt patres/fatebãtur metu corporis hoc fecisse: vt de hoc etiam Leo papa ad Theodosium impatorem et Pulcheriam Augustã scribit. Q2 etiã legati apostolicæ sedis ac alii q cõcilio Phocii interfuerũt nõ sint potiti libertate: ex gestis octaui concilii vniuersalis habetur. simile habetur. xvi. q. vi. sane. Q2 autẽ particularia cõcilia vnius episco-

Ariminẽse concilium.

Ambro.

Ephesinum cõciliabulũ

pi vel ꝓuinciæ correctionē capiant ab vniuersali. Augu. scribit / et habetur. ii. q. vii. puta / §. itē quū Petrus. Vnde etiā de cōcilio lxxxvi episcoporū / in quo sanctus Cyprianus. de quo August. ad Vincentiū Rogatistam. et lib. ii. cōtra Donatistas. postea p vniuersale fuit correctū. Dicit enim August. libro. i. contra Donatistas / volens stabili fundamento ex decisione vniuersalis cōcilii fidē probare. Iam ne videar humanis argumentis id agere: quoniā quæstionis huius obscuritas prioribus ecclesiæ tēporibus ante schisma Donati magnos viros et magna charitate præditos episcopos / ita inter se salua pace cōpulit disceptare atq; fluctuare: vt diu cōciliorū in suis quibusq; regionibus diuersa statuta mutauerint: donec plenario totius orbis concilio / quod salubrius sentiebatur etiam remotis dubitationibus firmaretur. Et idem. Quomodo pticularia per plenaria / et etiā plenaria p subsequentia plenaria ob facti errorem corrigant: De vnico baptismo libro. i. Quis nesciat cōcilia quæ per singulas regiones vel ꝓuincias fiunt / plenariorū cōciliorū auctoritate quæ fiunt ex vniuerso orbe Christiano / sine vllis ambiguitatib⁹ cedere / ipaq; plenaria cōcilia priora a posterioribus emendari: quādo et aliquo experimēto rerum aperitur quod clausum erat / et agnoscitur quod latebat. Hæc ille. Ex quo duo nota / q; plenariū cōciliū est totius vniuersæ ecclesiæ. ita intelligitur ille. §. item quū Petrus. scilicet q; plenarium concilium vincit omnē auctoritatem. Similiter est notandū experimento rerum vniuersale plenarium : posse deficere. Quomodo etiā varia talia fuerunt cōcilia quæ iudicando errarunt apud Augustinū in epistola ad Elusium et Glorium / et ad cæteros de Donati parte missa / et aliis locis inuenitur. vnde in his omnibus est sententia Ambrosii vera / q; secretiora ab vniuersalibus correctionē recipiunt / iuxta doctrinam Augustini de Christiana doctrina / libro. ii. cap. viii. q; illa quæ vniuersaliter recipiuntur: præponi debent particularibus. Vides modo quanta vniuersalibus cōciliis auctoritas inest dum recte celebrantur. Vnde Augustinus lib. i. sermonū contra Pelagianos primæ partis dicit: matris ecclesiæ hanc esse auctoritatem / q; quisquis contra hunc inexpugnabilem murum arietat: ipse confringitur. De hoc etiam contra Faustum libro. xi. ait idem Augustinus. et plura de hoc applicari possunt scripta; sed hoc loco opus non est. ideo ad alia tendamus.

Cōcilia particularia p vniuersalia corrigunt. August.

Idem.

Cōciliū plenarium.

Deficere potest in experiendo. August. Ambro. August.

Idem.

Cap. VI.

IN summa est hoc aduertendū secundū q; ex conciliorum gestis legitur: q; vniuersalia cōcilia de consensu Romani pontificis ac aliorū patriarcharū per imꝑatores sub articulis fidei cōgregabantur / et in loco cōgregationis in medio ponebant sacra euāgelia: lignū sanctæ crucis / et aliæ reliquiæ. et omnes catholici episcopi ac abbates intromittebant vna cū aliis laicis: quos ipsi vicarii sediū adducebant / aut quos ipse imꝑator loco sui aut secū adesse volebat. et p actiones distinctas secundū dies res tractabantur / et p sessiones expediebantur: et in scriptis legebatur cuiusq; ꝓpositio in alto pulpito. Materia vero fidei prius tractabatur / et audiebat synodus vtriusq; ptis allegationes. vidit originalia et pricipia librorū et totius allegati capituli tenorē / ne syncopate allegatus sensus corrupte adductus forte foret / et cuncta ista mature palam et publice cum recognitione et librorum et allegationum perficiebantur : et secundum testimonia scripturarum decreuit synodus. Post hæc de pace ac reductione lapsorum / compositione litigantium / de partium consensu: et vltimo iudicialiter præmisso partium in synodis compromisso de causis se intromittebat / vt reclamatio minus locum sibi vendicaret. et in qualibet actione in fine surrexit notarius: q dixit laudes imperatori per multa adiectiua /

Modus ꝓcedendi in conciliis.

comparando ipsum/aut Constantino/aut Martiano:extollēdo mores & studiū religiositatis eius. Laudes etiā quiq; patriarchis dixit/& senatui/& synodo æternā memoriā. Statuta vero simul & semel in fine/& ante conclusionē publicabātur in duabus partibus synodi inferiori & superiori alta voce per episcopos/aut metropolitas. subsequebatur conclusio de omnibus gestis cōcorditer: in qua causa conuocationis et capta summaria cōclusio inferebatur/vna cū ꝓfessione fidei. & laici/& principes nihil definitiue dixerūt: sed sollicitādo/& exhortando/& dirigēdo interfuere. Vltimo subscriptio adiiciebatur: quæ varia quo ad ordinem inuenitur/sicut & sessionis ordo in aliis & aliis cōciliis. Post vicarios patriarchaliū sedium subscripserunt se in octaua synodo imperatores Basilius & Constātinus: deinde episcopi alii/ac insuper senatus ꝓfitebatur se acceptare synodū/& hoc fuit per notarios annotatū. Post hęc de conciliis generalibus/quæ sæpe vniuersalia dicuntur: vidēdum. in quo deceptio multorum recentiorum aperitur.

Ordo subscribētiū.

Cap. VII.

Inuenitur præterea vniuersale concilium/etiā alicuius magnæ prouinciæ aut duarum sæpe vnitarum simul vocari: vt in Toletano quodā/& certo etiam Aphricano concilio. de quo supra legitur & infra de hoc latius. Inuenitur etiam occidentalis ecclesiæ concilium vniuersale nūcupari: vt in gestis cōcilii Aquilegiensis. Sanctus Ambrosius obiiciēte hæretico vniuersale concilium nō esse: respondit. vnde licet omnia concilia ꝓter vniuersalis ecclesiæ dicātur prouincialia. vt in di. §. porro. etiā cū legato apostolicæ sedis celebrato: vt ibidē. & cum patriarcha/vt in vltima actione Calcedonēsis concilii probatur: vbi Athanasius in cōcilio Antiocheni patriarchæ: quia ter vocatus nō venit/ legitur in prouinciali cōcilio depositus. Et omnia concilia vocantur localia: præter vniuersalis ecclesiæ concilia. de quo vide tex. i. q. vii. conuenientibus/qui est secūdi Niceni concilii. Et dicit sex tantum vniuersalia cōcilia præcessisse: alia localia fuisse. et q̄q̄ glo. dicat ideo illa generalia fuisse/quia apostolicæ sedis legati interfuerunt: tamen etiam si hoc argumētum sit bonū/scilicet absq; auctoritate sedis apostolicæ cōciliū vniuersale esse nō posse: non sequitur vbi ꝓsidet papa in cōcilio/vel eius legatus/ ibi eē vniuersale cōcilium vniuersalis ecclesiæ. sextum enim Carthaginēse: in quo interfuerunt legati Zozimi papæ/Faustinus episcopus/Philippus/& Asellus presbyteri. & quoddā Arelatense: in quo interfuere secundum aliquos Theodorus episcopus ex Delmatia/& Agathon diaconus legati Siluestri papæ/& cōsilia prouincialia dicuntur. vnde Leo papa ad Theodosium Augustū: cōciliū vniuersale intra Italiam/sicut synodus quæ ob hanc causam Romæ conuenerat/mecū petit/clementia vestra concedat. hæc ibi. Ecce vniuersalē synodū per synodū vbi papa ꝓsedit ab imperatore intra Italiā petitam: qđ est notandū. Et textus xvii. c. octaui concilii qui infra ponitur manifeste hoc probat: dum aliud dicat vniuersale conciliū/aliud in quo papa vt patriarcha ꝓsedit. sæpe conciliū patriarchale papæ/vniuersale siue generale dicitur: vt patet in capl'o antiqua de priuil. vbi subscriptio noīat generale/& textus vniuersale. licet frequēti⁹ dicatur generale q̄ vniuersale. & similiter licet cōciliū vl'is ecclesiæ/ꝓprie dicaṫ vniuersale. & ita frequēter noīetur: tamē aliquādo vocaṫ generale: sicut Leo papa ī ep'la quæ incipit. Omniū de approbatione fidei Calcedonēsis cōcilii/noīat illud Calcedonēse generale. Et grego. l. di. quia sanctitas: noīat oīa quinq; vniuersalia. De isto aūt nostro generali Constātinus imꝑator ad Agathonē papā scribēs ꝓ sexto cōcilio dicit: vt mittat de sua ecclesia tres ꝑsonas/ & suo concilio duodecim metropolitanos. Cui Agatho rescribit ꝙ iuxta defectum temporis/ac seruilis prouinciæ qualitatem

Cōcilia ꝓuincialia.

Localia.

Vniuersalia.

Generale.

pro satisfactione obedietiæ mittit. & nisi longus prouinciarum ambitus/in quibus humilitatis suæ conciliū constitutū est fecisset:citius couocasset/& misisset vti hæc in gestis sexti vniuersalis concilii legūtur. Ex quo habetur papam vt quēlibet patriarcham habere propriū subiectū patriarchale conciliū:vt habetur ibidem in prima actione in.c.quod incipit piissimus.& sunt septētrionales/& occidentales de illo cōcilio prout ibidem in sexto concilio prima actione habetur magis particulariter. Et enim per Agathonem/& suam synodum:scribitur sic ad Constantinū. Constantino magno imperatori/Heracleo/ & Tyberio Augustis: Agatho episcopus seruus seruorum dei: cum vniuersis synodis subiacentibus concilio apostolicæ sedis. Omniū bonorū spes inesse dinoscitur dū imperiale fastigium eius: a quo se coronatū/& hominibus pstitutū ad salubriter gubernādum agnoscit veram de eo confessionē/qua sola præ omnibus muneribus delectatur ingrit/ fideliter/& viuaciter amplecti desiderat. & hoc ideo præstantissimū munus est a quo procedit omne quod bonū est ad quem redigitur/quod de eius maiestate perceptum est. cuius spiritu perstruente in mentis arcanis & conualescente spiritali flagrantia/ piæ intentionis radii circūquaqꝫ perlustrant:& suauitatis odor de sacrificio cordis ascēdit ad dominū/ qui tali munere complacatur. Vnde in terrestribus felicitatē donet/ & gētes subiuget vniuersas:quas ad veræ suæ cognitionis confessionē asciscat. quas subiectas Christiano imperio de potestate liberet tenebrarū:vt felices faciat humiliatos/ quos infeliciter exaltari ad eorū deiectionē permiserat. Quia vero piissime/atqꝫ fortissime principū Augustę:vestrę pietatis cum laude ammiramur deo dignū ppositū:quomodo circa apostolicam nostrā fidem dignamini deo secretius satisfaciente/ non verbis fluentibus/nec loquacitate fallaci/sed diuina sua gratia cōmouente/ omniūqꝫ ambiguitate sublata desideratis cognoscere/ quæ veritas orthodoxæ/atqꝫ apostolicæ fidei contineat. Omnes nos exigui ecclesiarū psules vestri Christiani imperii famuli/ in septētrionalibus/& occiduis ptib9 constituti: licet parui ac simplices sciētia / fide tamen per dei gratiam stabiles pro iis quæ per diualē sacrā præcepta cognouimus conregnante/ac disponente vobiscum cōditore/& dispensatore omniū deo exhilarati pro huiusmodi pio proposito cum intimis cordis fletibus gratias reddere cœpimus. qꝫ tam laudabile/tam mirificum/tam saluberrimū/tam singulariter deo præ omnibus sacrificiis acceptabile tranquillitas vestra creditur opus concupisse:quod multis qdem pietate ac iustitia præditis regibus desideratum/ paucissimis tamen raroqꝫ ad effectum deo placitum/cum sinceritate apostolicæ fidei perduci potuisse demōstratur. Et infra. Præterea satisfaciendum est nostro exiguo famulatui apud serenissimorum dominorū nostrorum clemētiam pro tarditate missarum ex cōcilio nostro personarum:quos dirigi per suam augustissimā sacram vestrum piissimū vestigium iussit. primū quidē qꝫ numerosa multitudo nostrorū vsqꝫ ad Oceani regiones extēditur:cuius itineris lōginquitas in multi tēporis cursum portelatur/ sperabamus de Britānia Theodorū cōfamulū/ atqꝫ coepiscopū nostrū magnæ insulæ Britanniæ archiepiscopū/atqꝫ Philippū cū aliis:qui ibidē hactenus demorantur/ exinde ad nostrā humilitatē cōiūgere. atqꝫ vt diuersos huius cōcilii episcopos in diuersis regionibus constitutos ad generalitatē totius cōcilii seruilis nostra suggestio adunaret: ne si tantū pars quod agebatur cognosceret/partem lateret/ maxime quia in medio gentium tam Longobardorum q̄ Sclauorum/necnō Francorū/ Gallorum/atqꝫ Gothorum seu Britannorum plurimi confamulorum nostrorū esse noscūtur:qui & de hoc curiose satagere nō desistūt / vt cognoscāt qđ in causa apostolicæ fidei peragat

Papa & patriarchæ pprīū habēt cōcilium.

Agatho.

qui quantū prodesse possunt dū in cōsonantia fidei nobiscū tenētur / nobisq̄ cōcorditer sentiūt: tantū (qđ absit) si qd scandali in fidei capitulo patiātur / inueniuntur infesti & contrarii. Nos autē licet humillimi / sūmis viribus enitemur: vt Christiani vestri imperii respublica in qua beati Petri aplorū principis sedes fundata est / cuius auctoritatē omnes Christianæ nobiscū regiones venerātur / & colūt / per ipsius beati Petri apostoli reuerētiā omniū gētiū sublimissima esse mōstretur. Personas autē de nostræ humilitatis ordine puidimus dirigere ad vestræ a deo ptegēdę fortitudinis vestigia: quæ omniū nostrū / id ē vniuersorū p septētrionales / vel occiduas regiones epōrū suggestionē: in qua & aplicæ nostræ fidei confessionē plibauimus / offerre debeāt: nō tāq̄ de incertis cōtēdere / sed vt certa & immutabilia cōpēdiosa definitione proferre. hæc ibi. Ex quibus habes quomodo generale cōciliū patriarchale subiectū Romano pontifici est constitutum in septētrionalibus / & occidētalibus prouinciis. Aphrica etiā patriarchatui subest Romano. xii. dist. qs nesciat. Vbi enumerātur prouinciæ Ro. sedi subiectæ. Vnde Flauianus Constātinopolitanus patriarcha ad Leonem papā scribens / ait. Omnibus qui sub tua reuerētia cōstituti sunt / deo amatissimis episcopis. de quo etiā per Leonē ad Theodosium in epistola quæ incipit: olim ab initio. & pro hoc facit textus. ii. q. iiii. in omnibus / vbi dicit nostrorū episcoporū omniū. & xliii. di. iuxta: vbi dicit oēs episcopi qui ordinationibus apostolicæ sedis subiacent. Et Hilarius diaconus ad Pulcheriā Augustā in quadā epistola: tamen vt habetur in epistola Nicolai papæ ad Michaelem imperatorē / tunc Thessalonicensis vicem apostolicæ sedis habuit per Epirū veterē / & nouū Illyricum / Macedoniā / Thessaliam / Achaiā / Daciā / Riperensem / & mediterraneā / Misiam / Dardaniā / & Præualū: et sic maximā partem / quoniam quasi totam Europam / & Aphricæ magnā partem patriarchatus Romanus sub se habuit. Hoc autē cōciliū patriarchale habet summū priuilegiū in eo q̄ vocatur Romana ecclesia / ad vnā Romanā sedē adunata. quoniā in iis quæ fidei sunt nūq̄ errauit / neq̄ errabit. Legitur enim in septima actione vniuersalis octaui cōcilii: q̄ ea quæ sedes aplica synodice / regulariterq̄ decreuit: tanto studiosius oportet amplecti / tāto solicitius obseruare / quāto satius noscitis quæ statuta fuerūt ab ea / hęc vniuersalē semp tenuisse ecclesiā. ita vt cōtra singulos errores in ecclesia exortos: prior hæc sedes primatus auctoritate sentētiæ terminū dederit. Et ita demū vniuersalis ecclesia / licet aliquādo per aliquātū tēpus in quibusdā reluctata sit: tamen demū probata probauit / & refutata refutauit. hæc ibi. Vnde ex hoc et aliis ibidē habetur: papā in concilio suo / quæ fidei sunt vnanimitate & concordātia coepiscoporum diffinire debere. dicitur enim ibi. decernētibus nobiscum: & similiter cōsiderātibus sanctissimis patribus coepiscopis nostris. de quo xix. di. Anastasius. & xxiiii. q. i. loquitur in glo. Q2 autē istud conciliū Romana ecclesia vocetur ex superioribus patet: & in prima actione octaui vniuersalis cōcilii / vbi per legatos papæ / dicitur. legatur libell9 quē sancta Romanorū ecclesia exposuit: qui libellus in concilio expositus fuit. & similiter in vi. actione in. c. quod incipit. Multæ quidē. vbi dicitur. Synodū cū tota Romanorū ecclesia: Nicolaum papā anathema pronūciasse. ista Romana ecclesia semp stabilis in fide permanebit: sic q̄ ei nō cohærētes / extra catholicā ecclesiā existūt / vt in gestis eiusdē cōcilii prima actione in libello per omnes subscripto cōtinetur. Legitur enim ibidem: q̄ libellus quē Nicolaus papa in synodo dictauit qui incipit. prima salus est rectę fidei regulā custodire. deinde a constitutis dei & patrū nullatenus deuiare. Et infra. & non potest domini nostri saluatoris sententia ptermitti dicētis. Tu es Petrus / & super hanc petram ædificabo ecclesiā meā.

Romanæ sedi subiiciūt omnes.

Papa quæ fidei sunt diffinire debet

Hęc quæ dicta sunt rerũ probãtur effectibus: quia in sede apostolica/immaculata est semper obseruata religio/& sancta celebrata doctrina. & in fine. in qua est integra/& vera Christianæ religionis soliditas. ille fuit per Adrianũ ad cõciliũ Constãtinopolitanũ viii vniuersale missus: & oẽs se subscripserũt sic. Seqmur autẽ sanctã synodũ et amplectimur: quã beatæ recordationis papa Nicolaus/cui & ipse dñe coangelice summe pontifex Adriane subscripsisti ante sanctissimũ Petri apostolorũ eximii corpus celebrauit/simul & quã tu ibi ipse nuper egisti/& omnia quæ in iis statuta sunt secũdũ decreti vestri moderationẽ venerabiliter cõseruabimus/recipiẽtes quos recipiũt/& damnãtes omnes qui in illis damnati sunt. hæc ibi. Ecce duo notanda: sedẽ apostolicã pro tota synodo Romana capi. & ꝙ profitens Romanam sedẽ errare non posse: intelligere velit per sedẽ totam synodũ. Secũdo est notandũ Constantinopolitanam sedẽ sequi i definitis ꝓsertim fidei Romanã: & vt habetur/ per apocrisarium apostolicæ sedis/qui subscriptiones/& gesta synodi præueniẽdo vicarios apostolicæ sedis/caute Romam detulit: tunc imperator Basilius/& patriarcha Ignatius pœnituerunt de illa subscriptione episcoporũ illius sedis Cõstantinopolitanæ/ne apostolica sedes ex receptis subscriptionibus maioritatẽ sup ipsam Constãtinopolitanam argueret/quoniã professio cauebat quomodo in omnibus sequerenẽ apostolicã sedẽ. Ideo ꝓcurauit imperator: vt per custodes deputatos per eũ vicariis apostolicæ sedis caperẽtur clam illę subscriptiones: qđ factũ fuit. sed post hoc ex inductione vicariorum restitutæ fuerũt. & fatebatur imperator apostolicam sedem magistram esse in fide: et ne periculum interueniret perdendi /apocrisarius (vt prædicitur) secrete Romam eas cum gestis detulit/sequentibus vicariis qui spoliati fuerunt in via. Similiter/& in sexta synodo in prima actione / & aliis multis locis probatur stabilitas fidei Romanæ ecclesiæ. Ex istis habes duo quæ menti tenenda sunt: scilicet ꝙ concilium vniuersale/vel generale patriarchale: subest & subiectum est Romano pontifici. & hoc in subscriptione legatorum papæ/ & sui concilii/in vi. & viii. conciliis depræhenditur: quia legati concilii sequuntur facit. §. huic etiam ver. illud xvii. di. Et sicut ipse habet principatũ in fide: & est iudex fidei (vt superiꝰ habetur) ita hoc suũ cõciliũ habet principatũ inter omnia patriarchalia cõcilia in fide. Vnde ex hoc secũdo habes iudiciũ fidei qđ per papã/& hoc conciliũ fit: esse tutissimũ inter omnia particulariũ cõgregationũ iudicia. Licet infallibilius sit & tutius iudiciũ vniuersalis cõcilii totius ecclesiæ. dicit enĩ impator Martianus/ vt legitur in prima actione cõcilii Calcedonẽsis: cogitãtes nõ esse tutũ absq; synodo/& vbiq; sanctarũ scripturarũ ꝓsulibus questionẽ de fide renouare. Hodie aũt prohdolor catholicæ vniuersalis ecclesiæ & parochialis Romanæ sedis vnũ est cõciliũ: cũ tota ecclesia redacta sit ad illũ tantũ patriarchatũ. quare sicut semp stetit iudiciũ ecclesiæ Romanæ (modo ꝓdicto captę) in vera fide: ita nunc amplius stabit infallibilius sententia CHRISTI/ quoniã portæ inferorũ aduersus eã nũq̃ ꝑualebũt. Et hæc est altera radix nostri propositi. Romanus autẽ põtifex ad vrbẽ patriarchale conciliũ frequẽter solitus fuit cõuocare: sæpe etiã extra. Nam extra vrbẽ celebratũ fuit tẽpore Cõstantini secundũ Arelatẽse. in quo aplicæ sedis/Siluestriq; papę legati Claudianꝰ & habitus ꝓsbyteri/ Eugenius/& Quinatus diaconi/& de oĩbus tã Africæ/ Mauritaniæ/Ciciliæ/Italiæ/ Galliæ/Hispaniæ/Germaniæ/q̃ aliarũ omniũ prouinciarũ sub patriarchatu Romano legati interfuisse legũtur. Habetur enĩ synodũ seu cõciliũ Romanæ ecclesiæ esse/ ad qđ de prouinciis legati iuxta ipsius papæ mãdata cõuenerũt: vti hæc in gestis vi synodi colligi possunt. Vnde vt ibidem colligitur. tũc suprascriptiones aliorum in

Sedes ꝓ tota synodo.

Cõciliũ vniuersale patriarchale subiectũ est ponti. Ro. Iudiciũ fidei ꝑ papã tutissimũ.

Subſcriptiones.

concilio exiſtentiũ patriarchali annectebantur: per hũc modũ. primo enim ſubſcripſit Agatho ſic. Agatho epiſcopus ſanctæ dei catholicæ/atq; apoſtolicæ eccleſiæ vrbis Romæ: huic ſuggeſtioni cũ generalitate totius apoſtolicæ ſedis concilii pro rectitudine apoſtolicæ confeſſionis factæ/ ſicut ſuperius continetur/conſenſi atq; ſubſcripſi. Et ſequitur. Andreas gratia dei epiſcopus ſanctæ Oſtienſis eccleſiæ/ in hanc ſuggeſtionẽ quã pro apoſtolica noſtra fide vnanimiter conſtruximus: ſimiliter ſubſcripſi. Et ita præciſe Wilfredus epiſcopus Ebroicæ legatus: venerabilis ſynodi per Britanniam ſubſcripſit. vnde vt ibidẽ legitur. Felix Arelatenſis/& Taurinus diaconus Celonẽſis adiũcti fuerũt Adeodato pro tota Gallia: qui ſe omnes ſubſcripſerũt. Ex quo habes modũ cõgregationis/& deĩde ſubſcriptionis/ & quomodo ex vnanimi conſenſu prodire debet iudiciũ: quod eſt ſingulariter notandũ. Cap. VIII.

Dubium.

ET vt aliam non paruã difficultatẽ (ſemper ſub correctione) euacuem/ quæ habet dubiũ hoc: an ſtatuta quæ in vniuerſalibus/ & aliis omnibus cõciliis vbi papa per ſe/vel legatũ pſẽt/ per ipſum papã auctoritatiue cõſilio cõcilii cõcurrẽte fiãt/an concordãter per cõciliũ. Ideo oportet alias ſubſcriptiones extra fidei mateṙiã inquirere. de qua loquitur pcedens definitio Agathonis/ vt ſic ex illis et aliis fundamẽta eliciamus. & primo in omnibus vniuerſalibus vniuerſalis eccleſiæ cõciliis inuenio legatos papæ/ abſq; differẽtia pariformiter aliis ſe ſubſcripſiſſe. Vnde vnuſquiſq; epiſcopus vel dicit annuẽs/ vel cõſentiẽs/vel ſtatuẽs/vel diffiniẽs: ſubſcripſi. Ita pariformiter apoſtolicæ ſedis legati papæ: quia in octo vniuerſalibus conciliis nõ inuenio papã per ſe interfuiſſe. vnde vt ſciatur hoc dubium nõ habere pauca ex geſtis Calcedonẽſis concilii: de depoſitione Dioſcori apponam. poſtq̃ enim Dioſcorus tertio monitus noluit comparere: tũc Paſcaſius legatus Leonis papæ ad ſynodũ dixit. Volumus ediſcere a veſtra ſanctitate: qua pœna dignus ſit. Sancta ſynodus dixit: quæ placita ſunt canonibus/fiant. Paſcaſius dixit. Iubet reuerẽtia veſtra vt vltione canonica cõtra eũ vtamur: cõſentitis an aliud placet? Sãcta ſynodus dixit. etiam cõſentimus: nullus diſſentit/ totius ſynodi volũtas eſt vna. Iulianus epũs Hipponenſis dixit ad legatos Leonis. petimus veſtrã ſanctitatẽ in eo q magis inter cæteros eminetis: habentes locũ ſanctiſſimi papæ Leonis iuſtam in contumacẽ promulgare vindictã/ac regulis inſitã contra eũ ferre ſententiã. oẽs enim nos & ſancta ſynodus cõcors efficitur veſtræ ſentẽtiæ ſanctitatis. Paſcaſius dixit: qđ placet beatitudini veſtræ vnanimiter proferatur. Maximus Antiochenus epſ dixit. qđ videt ſanctitati veſtræ cẽſendũ: in hoc concordes efficimur ſimul. Poſt hoc legati apoſtolici pronunciarũt ſententiã: qua Leo papa depoſuiſſet Dioſcorũ/ & eũ damnaſſet. & ſubiũgũt: ſancta hæc ſynodus/ quæ placẽt canonicis regulis ſuper memorato Dioſcoro decernere non moretur. Anatholius archiepiſcopus Conſtãtinopolitanus/ & quiſq; de cõcilio ſentẽtiã dedit dicẽdo: eũ aliẽnũ iudico/omnis ſacerdotalis/ſiue epiſcopalis miniſterii. Ecce q legati apoſtolici in cõcilio/quia primo loco exiſtunt prius proferũt ſententiã/ſi ſynodus iubet: & per illos omnes ſecundũ ordinem/ & ex vnitate volũtatis & concordia dependet ſententiæ vigor. Vides etiam q ſententia ſedis apoſtolicæ depoſitionis Dioſcori iuxta canonicas regulas in vniuerſali ſynodo fuit iterum examinata: quod ob ſequentia infra/menti tenendum exiſtit. Habes formam vniuerſalium conciliorum: pariformiter in aliis Romanorum pontificũ conciliis ſubſcriptiones factas reperio. Ita enim in concilio Martini papæ quod præceſſit ſextam vniuerſalem ſynodum reperio Martinum ſic ſcripſiſſe. Martinus ſanctæ catholicæ/ & apoſtolicæ eccleſiæ epiſcopus vrbis Romæ: huic diffinitioni confir-

Legati papę primi ſentẽtiã rogant.

Sentẽtia ſedis aplicæ examinat̃ iterum.

mationis orthodoxæ fidei / et damnatione Sergii Constantinopolitani / Pyrrhi / et Pauli statuens subscripsi. et sic Maximus sanctæ Aglegiensis ecclesiæ præcise cõfirmando / dãnando et statuendo vna cũ CIII episcopis se subscripsit quisq; in eadẽ forma. sic reperio in concilio / cui Gregorius papa iunior tempore Leonis et Cõstantini iunioris impatoris Romæ præsedit / subscriptiones factas. Gregorius sanctæ catholicæ et apostolicæ ecclesiæ vrbis Romæ episcopus: huic cõstituto a nobis pmulgato subscripsi. Agnellus episcopus sanctæ ecclesiæ Ferentinensis: huic constituto a nobis pmulgato subscripsi. et similiter subscripserũt episcopi numero xxi. presbyteri xiiii. et diaconi. iiii. Similiter in synodo Symmachi legitur. Nam tempore Theodorici regis ccxviii episcopi in cõcilio / Symmacho pręsidente in sexta actione legũtur dixisse. sanctorũ patrũ statuta firmantes: expressis sentẽtiis sancimus. Symmachus episcopus ecclesiæ catholicæ dixit: q; si aliqui hæc transgressi fuerint: et talia præsumpserint quod sup his vobis videtur pari adunatione manifestare. quiq; sur rexissent / et paulo post iterũ consedissent: dixerunt. Si quis hæc hodie in hac sancta synodo prohibita / infringere præsumpserit: si clericus est / gradu pprio careat. si monachus vel laicus: cõmunione priuetur. et infra. dum resedissent / facto silentio vniuersa synodus dixit: quisqs clericorũ aut monachorũ vel laicorũ tam maioris ordinis q̃ inferioris / post hãc formã a nobis prolatam his decretis cõtraire psumpserit: statutis canonicis velut schismaticus ppellat. et subscripserũt sic. Celius Symmachus episcopus sanctæ catholicę ecclesiæ vrbis Romæ: huic cõstituto a nobis inspirante dño peracto subscripsi. Laurentius episcopus sanctæ Mediolanensis ecclesiæ: huic constituto a nobis inspirante dño peracto subscripsi. Eulalius episcopus Syracusanæ. similiter omnes subscripserunt. Et in sexta actione dicit Symmachus Papa quõ quædã statuta renouãda sunt / et qdã corrigẽda: subiũgens modo / quia deus psentiã vestrã votiuã mihi cõcessit: necesse est rem fieri firmã / quã credo ecclesiasticis facultatibus cõuenire. et subscripsit: Celius Symmachus & reliqua. his cõstitutis synodalibus a nobis platis et confirmatis subscripsi. et pariformiter omnes subscripserũt. Similiter reperio in concilio Papiæ celebrato per Bonifaciũ papam contra clericos cõcubinarios / subscriptiones factas. Ecce quia omnis subscriptio consensit / ostendit et firmitatem. Ita legitur in sexto cõcilio Aphricani cõcilii: vbi Gennadius dixit. Quæ ab omnibus sunt dicta: ppria debemus subscriptione roborare. et ab vniuersis episcopis dictum est: fiat / fiat / vt etiã vicarii senioris Romæ in conclusione octaui vniuersalis concilii dixerũt. Quoniã puidentia dei in prosperũ finem omnia deuenerũt negocia ecclesiæ: oportet nos in scriptis manu propria hæc roborare / secundum synodicam cõsequentiã. vt hæc circa finem gestorũ legũtur eiusdẽ concilii. Ideo ad firmitatem et cõsensum manifestandũ / et ad omnia roboranda quæ actitabantur / episcoporũ subscriptiones secundũ synodicã cõsequentiam annectebantur in fine. Ita reperitur in Toletano cõcilio quodam. His vero omnibus finem et robur subscriptione nostra facientes. Et sequitur. Ego Eugenius Toletanæ ecclesiæ prouincię Carthaginensis ecclesiæ episcopus metropolitanus / his communibus decretis annuens subscripsi. similiter et alii episcopi subscripserũt. Ita in alio in quo fuit Isidorus dicitur. Omnia propria subscriptione vt pmaneãt roboramus. et hoc inuenitur in fine omniũ cõciliorum. Ex qua re sequitur iuxta subscriptiones prætactas / vigorem statutorum canonũ in cõcilio non ex papa nec capite cõcilii: sed ex vnico concordanti sensu vigorẽ habere. Talia enim statuta catholicæ ecclesiæ communi consensu edita / Nicena synodus redeuntes de hæresi voluit profiteri debere.

et de aliis non loquitur.i.q.vii.si qui voluerint.Et si aliquãdo reperitur papã de cõsilio cõcilii hoc statuisse (quod tamẽ nunq̃ legitur in antiquis cõciliis) hoc tamẽ de cõsilio affirmatiuo/ et per quod consensus habebatur intelligendum est. Nam nulli dubium/ quin prouinciale cõcilium statuere nõ posset ea/ quæ ad totam prouĩciam spectant/sine capite scilicet archiepiscopo:qui iudex est prouincię/ vt notat̃ p archi. xvii.dist.gñabilia.ix.q.iii.c.i.et.ii.nisi nõ vellet vel nõ posset/puta quia mortuus/inter esse:vt notatur.xviii.dist.placuit.tamẽ statuta, quæ ipsis conciliis ꝓuĩcialibus dictata inueniũtur/nõ eapropter ascribũtur metropolitano de cõsensu cõcilii: sed variis peritis/qui in concilio fuerũt auctores canonũ/ vt hæc per ordinẽ habentur. xvi.dist.sexta.§.annotatio.nec propter auctoritatem dictantiũ fuerũt canones: sed quia aliorũ cõsiliũ cõcurrebat/et similiter cõsensus qui ex subscriptione cõuincitur

¶Cap.IX.

EST supius manifestatũ/ꝙ synodalis auctoritas ex potestate ligãdi et soluẽdi ecclesiæ/et sacerdotio a CHRISTO tradita:robur accipit cũ eo/ꝙ ĩ medio cõgregatorum ꝑpter nomẽ CHRISTI/CHRISTVS indubie est/et cõgregatis in vnũ spiritus domini inspirat. Est secundũ hoc in Nicena synodo definitũ/ꝙ quæ sunt per vnamquãq; ꝓuĩciã/synodus ꝓuincię habet dispensare. ix.q. ii.episcopi.iii.q.vi.neminẽ.§.illa.et gubernare et administrare habet omnia ex eadẽ definitione Niceni concilii.ix.q.ii.nõ inuitati.Et omnia exorta intra ꝓuĩciã a cõꝓuincialibus audiri debent et terminari/vt in allegato.§.illa. Ex quo patet ꝙ quia cõcilium ex consensu cõstituitur:quoniã vbi dissensio/ibi nõ est cõcilium.xv.di.canones.§.synodus:tunc nõ potest radicalius fundamentũ inuestigari q̃ cõcordãtia. ecclesiastici enim canones:non possunt nisi p ecclesiasticã cõgregationẽ / quæ synodus vel cœtus dicitur/statui.Et ideo nisi/quicũq; ille fuerit aut papa/ aut patriarcha/decreta secundũ canones ecclesiasticos ꝓmulgauerit: nõ possunt illa statuta canones/siue ecclesiastica statuta vocari.et nihil habent firmitatis cuiuscũq; pticularis statuta/nisi inquãtũ p acceptationẽ et vsum seu cõsensum cõfirmẽtur seu canonibus cõsentiant. vnde textus Leonis papæ de epistolis suorũ prædecessorũ. et.xix. dist.si Romanorũ.et Damasi papæ.xxv.q.i.omniũ:loquũtur de decretalibus et epistolis/de canonũ disciplinis promulgatis.Nõ volo negare quin ex virtute et potestate diuina/ac etiã præcepto quo obediendũ est præpositis/et quo subiecti esse debemus regibus:superiores statuẽdi et ordinandi secundũ cõmissam curã habeãt potestatem.sed dico ꝙ statutorũ obligatorialis virtus:cũ hoc requirit consensum per vsum et acceptationẽ.Statuta enim Aphricana nõ ligassent Gallos/nisi Carolus ab Adriano papa in duobus breuiariis recepta ea ad Galliã detulisset:et sic Gallia acceptasset.Vnde in cõcilio Toletano 267 CHRISTI anno celebrato cõuersis oĩbus de Arriana hæresi ad fidẽ dicit synodus. Cõstitutionibus vero sanctorũ cõciliorũ Niceni/Ephesini/Cõstãtinopolitani/et Calcedonensis:quas gratissima aure audiuimus/et consensione nostra vera approbauimus/ de toto corde et anima subscripsimus.Ecce dicit synodus/consensione nostra.et in alio concilio Toletano. Hoc nobis placet/vt si quis cognitis gestis Niceni cõcilii/aliud q̃ statutũ est facere pręsumpserit/et nõ in eo perseuerandũ putauerit:tunc excõmunicatus habeatur/nisi per correctionem fratrum se emendauerit.et frequẽter inuenitur in omnibus cõciliis confirmatio canonum præteritorum conciliorum per viam innouationis/ vt de consensu et acceptatione appareat:vt si forte abrogatio p non vsum introducta fuisset: sic toleretur.

Quæ decreta canones dicantur.

Cap.X.

Est et illud manifestū: si cuiuslibet prouincię dispositio ad eius synodum in omnibus spectat / ꝙ tunc nulla constitutio nisi approbata p synodū ligat. omnis enim lex debet patriæ / loco / et tempori / cōuenire. iiii. di. erit autem. xxix. dist. per totū. et hæc examinare habet synodus prouinciæ. loquor de positiuis humanis cōstitutionibus. oportet enim ꝙ omnia talia quæ ligare debent / cōtineantur in auctoritatibus sacrarū scripturarū / statutis episcoporū in conciliis editis / aut consuetudine vniuersalis ecclesiæ. alia omnia resecari debent. xii. di. omnis. et est textus Augustini. Ecce ꝙ excludit omnia alia. quare vigor pticulariū statutorū quo ad hoc ꝙ subditi per ea ligētur: requirit vsum et acceptationem. vnde vsu leges firmantur et vtentiū moribus approbantur. iiii. dist. leges. et hoc etiam verū in statutis Romani pōtificis: quæ per nō vsum vigorē perdūt / vt ibidem probatur in. c. statuimus. et. c. deniq;. Vnde est sciendū / ꝙ constitutiones quasi simul stationes de sen. ex. inter alia. licet aliter dicat Hosti. in sum. de cōsti. §. vnde dicatur. et proprie sunt canones qui ab omnibus seruari debent: vt in. c. i. de consti. in veteribus omnibus libris solum nominātur illi canones: qui per synodos cōstituti sunt. quoniā licet metropolitanus habeat curā et sollicitudinem prouinciæ. ix. q. iii. per singulas: tamen statuta generalia totam ꝓuinciā respicientia edere nequit / sed oportet ꝙ constituat id est cum aliis suffraganeis statuat. quoniā de hac cōcordia gaudet altissimus / et gloriatur in membris suis. ix. q. iii. archiepiscopus. vt vno ore cōcorditer glorificetur trinitas in ecclesia. e. cā. et. q. c. nullus. primas ibi enim est deus / vbi simplex sine prauitate cōsensus: vt dicit Hormisda papa in epistola ad epos Hispaniæ. ¶ Ca. XI.

Quæ statuta ligent.

Cōstitutio.

Primas cōcilii deus.

ET licet apostolicis salutaribus monitis sit obediendū. xii. di. apostolicis. et licet etiā sit fatendū Romanū pontificem potestatē statuendi habere / a deo vt notat glo. de elec. generali in. vi. et ꝙ hanc potestatē nemo ab eo tollere potest / vt notatur. ii. di. c. ii. per archi. et anto. de but. de transla. c. i. quod tamē limitate intelligendū est / secundū ea quæ in fine huius partis secundæ dicunt: tamen ad hoc ꝙ statutū eius liget nō sufficit / ꝙ sit publice ꝓmulgatū / sed oportet ꝙ acceptetur et per vsum approbetur secundū superiora / et ea quæ notantur de consti. super rubrica: vbi dicitur per doct. ꝙ ad validitatem statuti tria sunt necessaria: potestas in statuente / approbatio statuti per vsum / et eiusdem publicatio. vnde videmus innumera apostolica statuta / etiam a principio postꝙ edita fuere non fuisse acceptata. In quibus omnibus regula est / quæ habetur. iiii. dist. §. hæc etsi legibus sint: quia communi vsu approbata nō sunt / se nō obseruātes transgressionis reos nō arguūt: alioqui his nō obedientes ꝓprio priuarentur honore. Tales enim leges siue statuta nullus dicitur cōtemnere vel transgredi: quia nondū efficax lex est. verū si lex foret et acceptata: qui eam non seruat / ex eo quia voluntas eius est non subiici rationi legis / tunc est transgressor ex contemptu. secus si ductus ira vel cōcupiscentia / vt notabiliter dicit Archi. lxxxi. dist. c. quicunq;. ex quo habetur / ꝙ recte illa sunt canonica statuta: quæ sunt synodice cōstituta. quoniā synodus repræsentat secundū suam qualitatem / aut ꝓuinciam / aut regnū / aut vniuersalem ecclēsiā. quicqd enim synodice sic constituitur: secum apportat et acceptationem et cōfirmationem / licet robur in vsu vigeat. quare omnia illa iura quæ loquuntur de statutis apostolicæ sedis xix. dist. præsertim. c. nulli phas. puto intelligi debere de statutis synodicis ipsius sedis: vt ibi tex. dicere videtur / aut saltē de ipsa sede quæ nō capitur ꝓ papa tantū / sed pro cardinalibus etiam hodie legatione totius Romanę ecclesię / et etiam vniuersalis fungētibus. cuius qdē sedis papa os dicitur: quoniā per papā ipsa sedes loquitur.

Ro. Pon. potestas.

Statuto vt liget tria necessaria.

Epistolæ apostolicæ. Et ideo apostolicæ epistolæ vocantur illæ Romanorũ pontificũ epistolæ: quæ vigorem statutorum habent/quoniã per cõsensum synodi quondã metropolitanorũ cõcurrentium annue ad sedem papa easdem dictauit. vnde in synodo Toletana anno CHRISTI 627 tempore Recaredi regis ex omniũ episcoporũ Hispaniæ et Galliæ collecta in primo capitulo statutorũ præmissis capitulis fidei orthodoxæ/quoniam de Arriana hæresi reuertebantur omnes ad catholicã fidem: Ita legitur. At nũc pace CHRISTI ecclesię/CHRISTI misericordia reparata: omne quod priscorũ canonum auctoritas ꝓhibet/sit resurgente disciplina inhibitũ/ et agatur omne qđ præcepit. ꝑmaneant in suo vigore cõciliorum omniũ instituta/simul et synodicæ sanctorum præsulum Romanorum epistolæ. ac in alio concilio Toletano tempore Syseuandi regis celebrato. c. xvii. dicit. apocalypsis librũ multorũ cõciliorꝫ auctoritas et synodica sanctorũ Romanorũ præsulum decreta Ioãnis euangelistæ esse describitur: et inter diuinos libros constituendũ decreuerunt. Ecce ꝙ synodicæ epistolæ

Epistolæ synodicæ. decreta dicuntur. et ex hoc habetur approbationẽ librorũ: quæ Gelasio papæ ascribitur/fuisse synodicam. vt hoc in Burcardo in tertio libro habetur/vbi dicitur lxx episcopos in cõcilio illo fuisse. et etiã illi textus Nicolai papæ Gelasii/et aliorum qui dicunt sub excõmunicatione decreta per Romanũ põtificẽ ꝓmulgata ꝓ correctione morũ ecclesiæ et disciplina: intelligi debent secundũ Hicmarum subtilissimũ archiepiscopũ Remensem. cuius laudes idem Nicolaus papa. xi. q. iii. excellentissimus. extollit de ꝓmulgatis. i. quæ papa vulgo promit de disciplinis sacrorũ canonũ/vel ipsius synodici apostolici/quæ sedes apostolica sæpe dicitur/cuius ipse os est. sic intelligo. xix. dist. sol cũ similibus. de quo etiã infra in quodã loco dicet. ℭ Dicit enim

Hicmarus.

Damasus. Papa sup totam ecclesiam episcopale habet ministeriũ. Damasus papa in epistola ad Stephanũ archiepiscopũ cõcilii Mauritaniæ/et vniuersis episcopis Aphricanæ ꝓuinciæ in epistola quę incipit: Lectis fraternitatis vestræ literis/sup ecclesiam vniuersalem papã habere episcopale ministeriũ/et Romanã ecclesiam verticẽ ecclesiarum/et ꝙ vice Petri legatione/pro CHRISTO vtitur quisqꝫ Romano põtifice. et ꝙ in metropolitano cõcilio de omni cõcordia causę tractari debent omniũ: sed definire summas querelas causarũ/vel damnare episcopos absqꝫ apostolicæ sedis auctoritate/minime licet: quã omnes approbare si necesse fuerit et eius fulciri auxilio oportet. nam synodũ sine eius auctoritate fieri/non est catholicũ: nec episcopus nisi in synodo legitima et suo tempore/apostolica auctoritate congregata definite damnari potest. nec vlla vnq̃ cõcilia rata legũtur: quæ nõ sunt fulta apostolica auctoritate. Hæc ille. Et talia et cõsimilia ꝑ multos Romanos pontifices habentur. ℭ Et quia potestas et si de papa tantũ intelligi deberet: tunc oportet ꝙ intelligantur iuxta præmissa/ scilicet de statutis acceptatis vsu roboratis/ et tunc redit in idem/ac si synodica foret constitutio. ritus enim vniuersalis ecclesiæ statutis episcoporum in concilio æquiparatur. xii. dist. omnis. ℭ Cap. XII.

Consensus et vsus canoni et legi vires parit. QVãtum hoc veritati innitatur/scilicet ꝙ vigor legis ex cõcordantia subiectionali eorũ qui per eam ligantur subsistat: facile quisqꝫ appræhendit q vires cõsuetudinis ex vsu tantũ introductę aduertit. de cuius efficacia. xii dist. per totũ: et præsertim in. c. ecclesiasticarũ habetur. vnde veneramur introducta per cõsuetudinem/etiã vbi ignoratur an cuiusq̃ principis cõdendæ legis potestatem habentis consensus interuenit: ac etiam si vis cõsuetudinis etiã a tacito permissiuo consensu supioris ptim dependeret/sicut in multis legitime præscriptis cõsuetudinibus pticularibus/cõtra generales etiam præceptiuas humanas leges dici non oportet. tamẽ adhuc principiũ vigoris ortũ ab vsu/nullo præcedente consensu

immo in potestate etiam patriarcharũ videmus sacrum Nicenũ concilium ex moribus arguisse.lx.v.dist.mos est.et.c.quoniã mos. dicens parilis mos est ecclesiæ Romanæ/scilicet sicut Romanus põtifex habet oĩm suorum episcoporũ potestatem:ita et Alexandrinus ex more habeat per Aegyptũ.cõsuetudo enim attendi in patriarcharum potestate iubetur.ix.q.iii.conquestus.et videmus quantũ Romanus pontifex vltra sacras antiquas obseruationes ex vsu et consuetudine subiectionalis obedientiæ hodie acquisiuit.Habetur breuiter ex præscriptis vna conclusio intenti ex practica subscriptionũ/ac etiã rationabiliter ꝓbata scilicet in cõciliis/Romanũ põtificem in condendis statutis generalibus eam nõ habere potestatẽ quã quidã adulatores eidem cõtribuũt:scilicet ꝙ ipse tantũ statuere habeat/aliis cõsulentibus.Nõ nego tamen papam ad cõsultationem respondere/suadere/et scribere semper potuisse:sed dico de statutis quæ vim canonũ habent/et decretis quæ ligant vniuersaliter in ecclesia.an etiam hodie ex longa cõsuetudine introducta papa solus vniuersaliter statuere possit/ꝓ nunc nõ examino:tamẽ dico etiã si hoc posset/nõ est cõtra propositũ nostrũ.in quo solum ad hoc tendimus:ꝙ canonũ statuendorũ auctoritas nõ solum dependet a papa/sed a cõmuni consensu.et contra hanc cõclusionem nulla præscriptio vel consuetudo valere potest:sicut nec contra ius diuinũ et naturale a quo ista cõclusio dependet.Sed ꝙ nõ distat præsidentia Romani pontificis quo ad hunc effectũ in generali vel vniuersali cõcilio a præsidentia Metropolitani in prouinciali/immo in vniuersali cõcilio totius vniuersalis catholicæ ecclesiæ:hæc præsidentia minor est quo ad auctoritatẽ agendorũ/q̃ in patriarchali. In patriarchali vero metropolitano in ꝓuinciali:recte comparatur et ęquiparatur iuxta præhabita.quare apud antiquos frequenter Romanus põtifex/archiepiscopus nominatur. In vniuersali autẽ vniuersalis ecclesiæ præsidẽtiæ Romano põtifici nõ tantũ attribuitur/sicut eidem in patriarchali aut metropolitano in prouinciali/secundum ea quæ inferius dicentur.

Papa nõ solus statuere potest.

Cap.XIII.

Videbitur fortasse aliquibus nouũ istud qui legerunt scripta Romanorum pontificum:quomodo plenitudo potestatis sit apud Romanũ pontificem/et ꝙ alii omnes vocati sint in partẽ sollicitudinis de vsu pal.ad honorẽ. et ꝙ Gelasius/Siluester/et Nicolaus/ac Symmachus/et alii Romani pontifices dicunt:quomodo papa de omnib[9] ecclesiis iudicet/et de eo nullus.et quũ potestas papæ sit diuina:a deo ipsi tradita/per verba:quodcunq; ligaueris. vt notat Fr.iii. de consti. cũ omnis.et eapropter vt vicarius CHRISTI ꝑsidet ecclesiæ vniuersali de transla. c.i.et.ii.et quũ ipse summam illam habeat potestatem/et etiam reperiatur subditos quorũcunq; episcoporũ absq; negligentia episcopi proprii et iudicasse et absoluisse et ad eum sine medio appelletur:potestas statuẽdi dependet a potestate iurisdictionis/vt no.archi.in præfato.c.cũ omnis.tũc absurdum est dicere:ꝙ adhuc aliqd plus ad vigorem cuiuscunq; statuti requiratur:q̃ eius voluntas.quod enim placet principi legis habet vigorem.Insup non habet dubiũ dictũ doct.in.c.quũ accessissent. et etiã in.c.quũ omnes.de consti.rectorẽ cuiuslibet vniuersitatis exercitiũ iurisdictionis habere/remanente etiã ipsa iurisdictione in habitu apud vniuersitatem. sed papam esse rectorem nauiculę sancti Petri/et vniuersalis ecclesię:nemo etiam dubitat. quare vigor constitutionum ab eo dependet:quũ sine rectore vniuersitatis statuere nequeat.Talia et similia possent per allegationes longas adduci:sed breuiter tangendo/quia cũcta ad ista fundamenta reducũtur quæ cõtradici possunt/et maxime ex istis Gelasius papa/et ex gestis ĩ epistola ad vniuersos episcopos per Dardaniam

Argumẽta ꝙ apud papam sit plenitudo potestatis.

Gelasius.

cõcludit ꝙ apostolica sedes sine vlla synodo more maiorum absoluit/ iniq́ue a synodo damnatos.& similiter sine synodo habuit quos oportuit damnandi potestatem. tamẽ anteq̃ procederet de damnatione loquebatur Acatii hæretici/ & fundat se papa in damnatione generalis synodi:quæ hæresim damnauit.in quam Acatius incidit: ac si papa fateretur Acatium a sede apostolica absq; synodo non fuisse damnatum/nisi in sentẽtiam damnationis synodi hæresim/in quam incidit damnantis incidisset:ac si apostolica sedes executa fuisset prius latam sententiam xxiiii.q.i. Acatius cum duobus.c.sequẽtibus.Sed pro inuestigando veritatem illius/ an scilicet de iure positiuo omnes prælati inferiores papa diriuatiue:scilicet ab ipso papa iurisdictionem habeant/vt notant doc.in.c.quæ ab ecclesiarum præsertim dominus fr.iii. oporteret primo si hoc verum foret/Petrum aliquid a CHRISTO singularitatis recepisse/& papam in hoc successorem esse.Sed scimus ꝙ Petrus nihil plus potestatis a CHRISTO recepit aliis apostolis xxi.di.in nouo xxiiii.q.i.loquitur.nihil enim dictum est ad Petrum/quod etiam aliis dictum nõ sit.Nonne sicut Petro dictum est quodcunq; ligaueris super terram.Ita aliis quẽcũq; ligaueritis.& q̃q̃ Petro dictum est.tu es Petrus/& super hanc petram.Tamen per petram CHRISTVM quẽ confessus est intelligimus.et si Petrus per petram tanq̃ lapis fundamenti ecclesiæ intelligi deberet : tunc secũdum sanctum Hieronymũ/ita similiter alii apostoli fuerunt lapides fundamenti ecclesiæ. de quibus habetur apocal. penulti. vbi per xii.lapides fundamenti ciuitatis Hierusalem sanctæ ecclesiæ:nemo dubitat apostolos intelligi debere. Et si Petro dictum est:pasce oues.tamen manifestum est ꝙ illa pascentia est verbo & exemplo. Ita etiam secũdum sanctũ Augustinũ in glo. super eodem verbo oĩbus idem præceptũ est ibi. Euntes in vniuersum mundum Math. & Marc.vlti. nihil reperitur Petro aliud dictum quod potestatem importet aliquam. Ideo recte dicimus omnes apostolos in potestate cum Petro æquales.Iusuper est ad memoriam reducendum ꝙ in principio ecclesiæ fuit vnus tantum episcopatus generalis absq; distinctione diœcesum per orbem diffusus vii.q.i. Nouatian⁹.§.Item episcopatus. Et propter hoc notatur in c.i.de transla.p̃.ꝙ ad esse episcopi non requiritur ꝙ sit illius vel illius loci episcopus:sed sufficit ꝙ sit generalis ecclesiæ.sicut Paulus & Barnabas qui dũ mitterentur:generaliter missi sunt lxxx.di.quod die dominico.vt hoc notat Ostiensis in summa de transla. de quo etiam superius aliquo loco latius dictũ reperitur.Vnde cum potestas ligandi & soluendi : in qua fundatur omnis ecclesiastica iurisdictio sit immediate a CHRISTO /vt notat Io. an.in c.i.de renunc.li.vi. de pœni.di.i.verbum cum similibus. Et quia ab illa potestate ligandi & soluendi est diuinæ iurisdictionis potestas : patet omnes episcopos/ & forte etiam presbyteros æqualis potestatis esse quo ad iurisdictionẽ.licet non executionis:quod quidẽ exercitiũ executiuũ sub certis positiuis terminis clauditur/ & restringitur propter melius/& cãm cũ maiori pace pducendi omnes hoĩes ad finem suũ/ scilicet deũ/ ob quẽ finẽ finaliter omnis potestas & iurisdictio/ & statuta humana per media proportionata tẽpori & loco tẽdere debẽt. vnde cessante causa statuti illius quæ habet distinctionẽ terminoꝝ/& ꝙ nullus alterius terminus ingrediatur/puta vel ob negligẽtiã inferiorũ/vel necessitatẽ:tũc cessant illa positiua iura.& hoc videmus dũ sumus extra humana positiua iura in naturali scilicet iure tẽpore necessitatis: quãdo tũc oĩs sacerdos a quocũq; delicto/etiã a papa excõmunicatũ/& qualẽcũq; absoluit.vnde ad ministratio necessario ptim erit de iure positiuo quo ad gradus maioritatis/& minoritatis.ꝙ enĩ diœceses sunt distinctæ/& vnus ep̃s sup presbyteros ad vnitatẽ cõ-

Vtrũ iurisdictio oĩs a papa.

Petro nihil qđ nõ aliis dictum.

Ep̃s eadem iurisdictio.

seruandã cõstitutus: hoc est de positiuo iure. Deo tamẽ inspirante xciii.di.legimus. et xcv.di.olim.quare dicimus secundũ Osti.in summa de ma.& obe.ꝙ oẽs epi vnius sunt potestatis:& dignitates q̃ supra sunt/scilicet archiepiscopalis/ patriarchalis/& papalis sunt administrationis/vt est glo.in allegato c.in nouo.& ii.q.vii.puto.Maioritas aũt administrationis q̃ quidẽ administratio a iurisdictione dependet:ex cõsensu subiectionali partim cõstituitur sicut dicimus electũ in eligẽtes(ex eo quia habet administrationẽ ordinariã) habere iurisdictionẽ.ita notatur in c.i. de renunc.li.vi. cardinales nomine vniuersalis ecclesiæ papã eligere: & per hoc ꝙ se per illã electionẽ vniuersalis ecclesia subiicit electo/administratio illa in ipso cũ illa translata iurisdictione in eũ per electionẽ facit eũ papã.nõ nego tamẽ diuinã potestatẽ concurrere auctorizantẽ & confirmantẽ:vt ibi notatur/& certo loco inferius præsertim in fine partis tangitur.Ex quibus patet iurisdictionẽ in Romano pontifice ita constitui ex diuino priuilegio & electione/ sicut in aliis administrationem ecclesiasticam habẽtibus. & sicut gradualis maioritas principatus etiam eodẽ modo cõstituitur ex diuina ordinatione & electione siue cõsensu subiectorum:vt dicit tex. in nouo allegatus Petrum apostolis volentibus a CHRISTO principẽ constitutum/sic & in aliis administrationẽ habẽtibus:quæ quidẽ administratio per ecclesiã distributa & ordinata legitur.vt notat Osti.in sum.de transla.& no.in c.pastoralis de iis quæ fi.a pla. xiii.q.i.ecclesiis.Quare hoc solũ singularitatis in Petro inueniemus ꝙ ipse fuit maior in administratione/ad quam volentibus apostolis a CHRISTO est electus: quia senior vt vult sanctus Hieronymus contra Iouinianũ lib.primo. Verum licet Romanus pon.principaliter successor sit sancti Petri:tamẽ nõ possumus negare omnes epos esse eiusdẽ successores.Petrus primo pontificatũ sup apostolos accepit/ vt in p̃ allegato.c.in nouo.Cũ autẽ episcopatus sit principatus super sacerdotiũ:vt p̃habitũ est.quare dicere habemus principatũ ecclesiasticũ successione quadã a primo principe scilicet Petro depẽdere. & sicut principatus Petri a legatione CHRISTI/ depẽdebat ita & omniũ episcoporũ/vt dicit Anacletus in eodẽ c. in nouo. quare qui eos audit/CHRISTVM audit.& non dicit qui eos audit papã audit:imo apostolicũ p̃ceptũ habẽt oẽs episcopi regẽdi se/& gregẽ/in quo spiritus sanctus eos posuit ad regendã ecclesiã.& ex illo iudiciũ synodi ipsis creditum est:quia principes sunt/& rectores ecclesiæ. Q; etiã principes qui inter episcopos eligũtur ad archiepiscopatũ vel primatũ sint Petri successores:patet per hoc q̃d dicit idẽ Anacletus in epistola ad oẽs epos & sacerdotes quæ incipit.Benedictus deus.dicit enĩ.beati apostoli inter se statuerũt vt episcopi singulariũ gentiũ scirẽt quis inter eos primus esset:quatinꝰ ad eũ potior eorũ sollicitudo pertineret.Nã & inter apostolos quædã fuit discretio: et licet oẽs essent apostoli / Petro tamẽ cõcessum est a domino: & ipsi inter se idipm voluerũt vt reliquis oĩbus p̃esset apostolis/ & cephas id est caput & principiũ teneret apostolatus/qui & eandẽ formã successoribus suis/& reliquis episcopis tenẽdam tradiderũt.hæc ille.xxii.dist.sacrosancta. Ecce ꝙ forma data est per apostolos:ꝙ sicut ipsi Petrum prætulerunt/ita primas super alios constitui debet. quare primas ita succedit Petro sicut alii episcopi apostolis: & sicut de primate dictum est ita & de archiepiscopo dici debet ꝙ ipse est successor Petri. Dicũt quidam recẽtiores Petrum apostolos misisse ad particulares prouincias:volẽtes ex hoc trahere ꝙ exercitium potestatis ligandi & soluendi fuit a CHRISTO/Petro datum.& per Petrum aliis. Anacletus papa in eadẽ epistola non ita dicit:sed dicit apstolos a CHRISTO electos/& eo iubente dispersos. Insuper Romani pontifices præsertim Symmachus

Eporũ omnium potestas vna.

Petrus in quo maior. Hierony.

Non solus papa sed & epi a deo iudicantur & plenitudinē potestatis habēt.

papa & alii scribunt Romanū pon. a solo deo iudicari. Nonne idē Anacletus in epistola quę incipit: quoniā apostolicę. Ad episcopos Italiæ dicit/summos sacerdotes id est episcopos a deo iudicari. & idē Pius papa vi.q.i.aues. vnde qualem intellectū hoc habet de papa: scilicet ꝙ a subiectis iudicari non possit talē & aliud de episcopis. Similiter si textus dicit papā habere plenitudinē potestatis/& alios in partē sollicitudinis vocatos: ita etiā possumus de quolibet archiepiscopo/patriarcha ve dicere. vt dicit. §.i.ix.q.iii. Si dicis papā subditos episcoporū absoluere & ligare: dico idem in aliis quādo consensus propriorū interuenit. actus enim aliter nullus/per cōsensum aut gratificationē ꝑprii sacerdotis in hac materia validus efficitur. ix.q.ii. Lugdunensis.c.nullū: & c.epm. Cum ergo vsu cōmuni sit hoc introductū/ & ex vsu cōsensus elicitur/patet: ꝙ efficacia huius/vigorē ex cōsensu recipit. Vnde cum nullus teneatur obedire nisi in concessis a canone xviii.q.ii. hoc tantū ix.q.iii. conquestus: & cum non reperiatur canon alicuius cōcilii papā hoc posse appellatione nulla interposita: oportet ad consuetudiē vsum & consensum istud resoluere. Papa enim non habet ex canone/ꝙ lædere possit iurisdictionē episcoporū: quia esset ordinē turbare xi.q.i. peruenit in fi. igitur non legitur antiquos Romanos pōtifices se de his intromisisse/& talia cōfessionalia/& alia cōsimilia cōcessisse: & forte non fuisset ꝑmissum. vnde si conciliū Aphricanū/cui se subscripsit sanctus Augnstinus/nō admisit appellationē a synodo ad papam: quia nō inueniebatur in canonibus hoc cōcessum. sed in Nicena synodo definitū causam terminari debere a synodo vbi orta fuit: vt habet vi.q.iiii. si quis episcopus criminaliter vt hæc legūtur in epistola eiusdem cōcilii ad Zozimū papā. similiter illi/textū.ii.q.vi. si episcopus qui ascribitur cōcilio Sardicēsi ꝙ appellari possit/& legatus papæ ad prouinciā mitti deberet: vt patet ex eadē epistola/& in epistola ab Bonifaciū papā per idem conciliū scripta noluerūt admittere/immo dicunt se in nullo concilio repperisse/ licet Faustinus legatus apostolicæ sedis concilii Niceni/& in allegato loco dicatur Sardicensi cōcilii fore: quomodo tūc admisissent ista/& ea quæ hodie exorbitāter fiunt! sed quia consensus ex vsu longæuo: hoc nūc introduxit valida illa sunt quo ad animarū salutē q̄diu patiūtur: tolli autē possent per conciliū. & hoc reformatio deposcit. Si dicis vltra de potestate dispensatiua papæ in canonibus ex eo arguendo potestatē statuendi: nihil cōcludis/quia etiā episcopus & presbyter dispēsant in canonibus pœnitētialibus. xxvii.q.vi. tempore pœnitudinis. & episcopus in aliis pœnalibus. l.di. si quis presbyter. i.q.v. §. vlti. ix. q.ii. Lugdunēsis. nec facit dispensatio canonibus ꝑiudiciū ix.q.i. ordinationes. & q.ii. Lugdunēsis ar.c.ꝑsc.l.di. quare nihil concludit argumentū. Nec illud q̄d de rectore dicitur obstat: quia si sine rectore vniuersitas statuere non posset exercitio iurisdictionis apud eū existēte/nō tamē sequitur ecōuerso rectorē sine vniuersitate/in qua est habitus/& potestas statuere posse. Nec ex iurisdictione recte arguitur/quia potestas alligandi licet alligetur iurisdictioni: non tamē ad eā sequitur: nō omnis habēs iurisdictionē habet condēdi potestatē. Sed omnis habens condendi potestatē habet iurisdictionē. Sic dicimus omnē synodū patrū quia habet condēdi potestatē statuta habere etiā/& iurisdictionē. Vnde quia ex ꝑhabitis patet radicem canonū quo ad ligandi vigorem in consensu existere: alioqui nisi ex vsu valide argueremus/ & nisi abrogatio per nō vsum introduci posset nō foret salus. Quis potest scire/vnde symbolum nostrū additionē & mutationē a symbolis.iiii. cōciliorū absq̄ anathemate recepit: aut de sacramentis certis ecclesiæ vbi in cōciliis introductio facta sit! Legitur enim in gestis concilii nono anno Constantini tertii Romæ ꝑsidente Martino papa

Appellatio a synodo ad papā nō admissa.

Rectori sine vniuersitate statuere nō licet.

Nō oīs habēs iurisdictionem habet cōdēdi potestatē.

et c.v.episcopis celebrato in principio Martinū papam de Leone papa/ & quomodo per synodū Calcedonensē eius scriptū approbatū foret dixisse:sancta Calcedonensis synodus definiuit/ hoc est dicere omniū sanctorū chorus, quoniā qđ vna sanctorū patrū synodus iudicare videtur: tam omnes synodi q̄ vniuersi omnino confirmare patres noscūtur/ vtpote in vno eodēq; verbo fidei vicissim per indissolubilē cōsonātiam & concordantiā cōstituti. Hæc ibi. At quomodo euaderemus innumeras pœnas latæ sentētiæ in canonibus positas excōmunicatiōis/depositionis/& huiusmodi nisi in iis oībus cōcordia & cōsensus vsus/ & nō vsus nos iuuarēt? vnde in c.i.cuiusdā Toletani cōcilii dicitur. Si qua ī anterioribus sunt neglecta rediuiuā ordinationis censurā obtineāt:quatinus dū iis quæ in cōciliis sunt decreta/sed abusione temporū hactenus dimissa/& ad cultum fidei pertinent studiū religiosæ obseruationis impēdimus dei misericordiā facilius impetremus. ecce ꝙ neglecta produt ordinationis cēsurā/quæ alia acceptatione reuiuiscit:vnde diuturni mores cōsensu mētiū approbati legē imitātur xii.di.diuturni/& vbi auctoritas deficit mos populi & maiorū instituta pro lege sunt seruanda e.di.in his. In tali etenim consensu fundantur synodalia statuta. vnde Gregorius papa in ꝓfessione quatuor conciliorū dicit quia dū vniuersali cōsensu sunt cōstituta se & non illa destitit quisqs ꝓsumit/ aut soluere quos ligant/aut ligare quos soluūt. Synodus enim nō solū auctoritate eorū qui sunt præsentes definit:sed omniū vt dicit Gregorius vniuersali consensu ea esse statuta quæ per epos qui ꝓsentes sunt alios repſentātes statuūtur. vnde in fine cuiusdā Toletani cōcilii legitur. Si quis autē tā nostrū q̄ eoꝝ qui nūc sanctæ synodo ex ꝓuincia defuerūt/ huic tā salubri ordinationi obuiare præsumpserit vel sollerter adimplere neglexerit:cōuictus totius fraternæ charitatis habeatur aliquādiu extraneus. censentur enim illi ꝓsentes/aliis rite ad synodū spectātibus cōuocatis/cōmuni legalitate omniū auctoritatē habere ex ꝓmissis: & probātur hæc cxviii.c. secūdi Aphricani cōcilii infra ponēdo vbi habetur ꝙ legati aliorū nomine plenā tribuūt cōcilio auctoritatē. Et hæc pars nō habet dubiū. Cōcilia tā vniuersalia totius ecclesiæ/q̄ vniuersalia regnorū Hispaniarū/Galliarū/vel Aphricæ:tā vnius prouinciæ semper potuisse sibi ipsis canones statuere sicut Bonifacius ad Rusticū Narbonēsem scribens dicit patres in Nicena congregatos sibimet canones statuisse: hoc est toti mundo seu vniuersali ecclesiæ quam ipsi ibi repræsentabāt. sicut synodus prouincialis collecta sibi prouidet de canonibus per prouinciā necessariis. ita si septem Galliarū prouinciæ conuenirēt possent septem prouinciis prouidere: etsi omnes mundi prouinciæ conuenirent/sicut tunc quælibet potest/sibi prouidere possunt per cōmunē concordiam omnes omnibus prouidere. & mirum est dicere non posse omnes congregatos cum plena auctoritate legatorū cum quilibet per se posset. quilibet autem per se sine papa non dubium sibi prouidere potest: ergo & omnes eo regulariter nō spreto volenti & potenti interesse Romano pōtifice ac alio ad synodum spectante/cum tamē maioris sit auctoritatis synodus plurium prouinciarum q̄ vnius vt in cap. sequēti dicetur. Et dum hanc partem defendimus ꝙ papa nō est vniuersalis episcopus/ sed super alios primus/& sic sacrorū cōciliorū nō in papa/ sed in cōsensu omniū vigorē fundamus: tūc quia veritatē defendimus/& vnicuiq; suū honorē reseruamus recte papam honoramus lxxxxix.di.c.ecclesiæ.

Mos cōsuetus vim leges habet.

Synodus oēs repſentat.

Papa nō est vniuersalis eps: sed primus.

Cap.XIIII.

AD hæc vt melius quilibet cōtentetur annecto aliam considerationem quæ licet diffusius desideraret explicari: breuitati studens/ac legēti complacere/distincte perstringam eandem. Omnis constitutio radicatur in iure na-

Cõſtitutio oĩs ab iure naturali.

turali:et ſi ei contradicit/conſtitutio valida eſſe nequit ix.di.cum ergo.& c.cõſtitu-
tiones.vnde cũ ius naturale naturaliter rationi inſit/tunc connata eſt omnis lex ho
mini in radice ſua. Ideo ſapientiores & præſtantiores aliis rectores eligũtur / vt ipſi
e ſua naturali clara ratione ſapientia & prudentia prædita / iuſtas leges eliciant / et
per eas alios regant /& cauſas diſcutiant vt pax ſeruetur ſicut ſunt reſponſa prudẽ-
tum ii.di.Ex quo euenit ꝙ ratione vigentes ſunt naturaliter aliorum domini & re-
ctores:ſed nõ per legem coerciuam/aut iudicium qđ redditur in inuitum. vnde cũ
natura omnes ſint liberi/tunc omnis principatus ſiue conſiſtat in lege ſcripta/ ſiue
viua apud principem/ per quem principatum coercentur a malis ſubditi/& eorum
regulatur libertas ad bonũ metu pœnarum:eſt a ſola concordantia/& conſenſu ſub-

Principat⁹ a conſenſu eſt.

iectiuo.Nam ſi natura æque potentes & æque liberi homines ſunt:vera & ordinata
poteſtas vnius cõmunis æque potentis naturaliter/nõ niſi electione & cõſenſu alio-
rum conſtitui poteſt/ ſicut etiam lex ex conſenſu cõſtituitur ii.di.lex.viii.di.quæ cõ-
tra.vbi dicit pactum inter ſe gẽtis/ aut ciuitatis. generale pactum ſocietatis huma-
næ eſt obtemperare regibus ſuis. ecce quia pacto generali cõuenit humana ſocietas
velle regibus obedire: tunc quia in vero regiminis ordine ipſius rectoris electio fie-
ri debet. per quam electionem conſtituatur rector iudex eligentium:tunc ordinata
et recta dominia/& præſidentię per electionem conſtituũtur. & etiam ſic conſtituti
iudices ſunt generales eligentium/vt ſecũdum Oſtienſem in ſumma/& alios docto-
res hoc alibi notaui. Et quia ſunt generales illi iudices ab ipſis vſq; ad ſummũ/appel

A quib⁹ appellare liceat.

lationes interponi poſſunt : quia ſingulariter in qualibet cauſa definitiores ex con-
ſenſu ſpecifico electi non ſunt.Sed ſi in particulari cauſa electi a partibus forent:tũc
appellare non liceret regulariter.vt habet x.canon Aphricani concilii.ſane ſi ex cõ-
ſenſu partium iudices electi fuerint: etiam a pauciori numero q̃ conſtitutum eſt nõ
liceat ꝓuocari. & habetur ii.q.vi. Iudex iuſte iudicare debet quare ipſo iure ſenten-
tia eſt nulla ſi contra leges/vel canones promulgatur. de ſen. & re. iudi.c.i.cum cõ-
cor.ibi allegatis in glo. nec etiam apoſtolicam ſedem legitur vnq̃ cõtra canones iu-

Papa nõ poteſt contra canones iudicare: nec canones cõdere per ſe.

dicaſſe.vt in epiſtola Bonifacii papæ ad Zachariam in ea epiſtola: cuius initium eſt
confitemur. & in multis allegationibus infra poſitis.imo iudicium ipſius per conci-
lium plenarium iterũ examinatur:vt inferius ex geſtis/& auctoritate Auguſtini de-
claratur.In vanũ autẽ examinaretur ſi omne id ius eſſet qđ pontifex Romanus vel-
let:quia tunc iniuſte ſentẽtiare nequiret. quare oportet ꝙ eius iudicium canonibus
ſtringatur quibus ſubeſt:& per quos examinatur ſententia/an ſecũdum eos ſit iuſta
necne.Præterea canones radices habent in naturali iure/ contra qđ etiam princeps
poteſtatem non habet.igitur nec contra canonẽ in eo fundatum/& acceſſorie ad ius
naturale ſequentem. & quia hoc ita eſt:quomodo debemus dicere in poteſtate iudi-
cis eſſe condere canones & ſtatuta?quoniam ſi hoc ita foret:nõ poſſet iudex ſi cano-
num condendorum poteſtatem per ſe haberet/vnq̃ argui de iniuſta ſentẽtia. Sentẽ-
tia enim ius foret.ergo ſemper iuſta. Sed quia lex debet eſſe rationabilis/poſſibilis/
conſuetudini patriæ non aduerſans iiii.di.erit autẽ. non poſſumus legem dicere nõ
acceptam vſu vtentium/etiam in quocunq; foro ciuili/ vel canonico.e.di.leges. & c.
ſequentibus.quare ſi vſus requiritur approbatorius legũ/ vt dicit c.leges nõ poſſu-
mus ex noua lege reum iuſte condemnare:quia peccare in eam non potuit quæ nõ-
dum fuit.oportet itaq; ꝙ in approbatam legẽ per mores & vſum acceptam delique-
rit. Vnde ex hoc clare patet legem & canonem eſſe regulam omnis iudicantis: & ꝙ
omnis lex ſiue canon ſupra quẽcũq; iudicem iudicãtem exiſtit. Tunc vlterius ſi ca-

nō ex concordātia vſu & acceptatione approbatur: tunc firmitas cuiuſq; conſtitutionis ex acceptatione eſt.quare ex concilio cōmuni recte eccleſiaſtici canones dicūtur.eccleſia enim congregatio eſt.nō poteſt vnus recte eccleſiaſticos canones edere. Vnde euenit q; videmus in conciliis canones ex concordi acceptatione/conſenſu/& ſubſcriptione edi. Decretales autē/aut deciſiones iudiciales Romanorū pōtificum/aut dubiorū in emergentibus/non ex volūtate pure poteſtatiua robur firmitatis & iuſtitiæ recepiſſe:ſed quia ſecūdū canones ita cōuenit eaſdē deciſiones fieri/quę ſunt notāda.Ita intelligo xv.di.ſancta Roma.§.Item decreta.& xix.di. in canonicis cū ſimilibus:&/de hoc etiā alibi diffuſius pſertim in fine huius ſecūdæ partis/ac in principio tertiæ/& in fine eiuſdem.

Cap.XV.

IAm ex præhabitis conſtat omniū conſtitutionū ligandi vigorem cōſiſtere in concordia/& conſenſu tacito vel expreſſo:qui ex vſu/aut eorum qui cæteros legatione quadam/aut præſidentia in poteſtate habēt dictamē. Sicut enim epiſcopus cū cap. titulo eccleſiā diœceſanam facere dicitur:quia alios omnes illa collectio in potentia habet/qui de eadem eccleſia ſunt. quare reputantur cuncti in iſtis.Sic & metropolita cum ſuffraganeis eccleſiam prouincialē conſtituit:& patriarcha cum metropolitanis patriarchalem. vnde cuiuſlibet collectionis auctoritas extendit ſe per omnes:in ipſa collectione repræſentatiua in potentia exiſtentes. Romanā aūt eccleſiā dicimus ex papa & metropolitis adiūctis conſtitui/ſecūdū antiquas obſeruātias:quia illi annue ad ipſum patriarchale caput cōcurrebāt.& quia nūc illis metropolitanis/ac vniuerſali obſeruātia conſentiēte/cardinales de diuerſis regionibus aſſumpti: legationē ac vicē omniū habēt/tā in elegendo Ro.pon.q̄ conſulēdo vniuerſali Ro.eccleſię: dicimus recte Ro.pon.in cūctis vniuerſalē Romanam eccleſiā reſpiciētibus/ſine ipſis nihil facere debere. et ſi qua fecerit: impune nō poſſe acceptari.verū eſt q; hæc cardinalium taciti cōſenſus vniuerſalis Romanæ eccleſiæ poteſtas indigeret reformari/& ad ordinē expreſſæ legationis reduci:vt de hoc aliquo loco tactū eſt.Ex pmiſſis etiā intellectus huius q; Ro.pōtifices ſæpe allegant/vt Damaſus papa in epiſtola ad Stephanū archiepiſcopum concilii Mauritaniæ/& alii Ro.pon.xvii.di.regula/ſcilicet nullā ratā ſynodū/quā ipſius apoſtolicæ ſedis nō firmat auctoritas: facile haberi poteſt/quoniā de ſede loquitur. & verū eſt nullū iudiciū cuiuſcūq; ſynodi vbi nō eſt auctoritas apoſtolicæ ſedis firmū eſſe:quia ſemp appellari poteſt a iudicio illius ſynodi ad apoſtolicam ſedē.Ita de patriarchis Flauiano et Ignatio/& aliis Cōſtātinopolitanis / & Athanaſio Alexādrino/& aliis legimus ad apoſtolicā ſedē apparatū.vnde ſi ſynodus aliqua damnauit/quē etiā patriarchā illius ſynodi definite ppter appellationē quæ ab ea interponi poteſt ad apoſtolicā ſedē abſq; confirmatione eiuſdē ſedis:rata nō eſt. & cū dicitur q; abſq; ſynodo ipſa ſedes apoſtolica iniuſte in ſynodo damnatos reſtituere poteſt: hoc verum eſt/abſq; ſcilicet vniuerſali ſynodo vniuerſalis eccleſiæ.quia ſi in patriarchali ſynodo/aut Cōſtātinopolitana/vel Alexandrina/ aut alia magna prouinciali/ Gallicana / vel Hiſpana/quis damnaretur:apoſtolica ſedes quæ (vt ſæpe dictū eſt) ex Romanā eccleſiā faciētibus et repſentātibus cōſtituitur/modo ptacto ſuperioritatē cōtinet/& de ipſis agnoſcere poteſt ſynodicis definitis.Ita legimus Nicolaū papā de Ignatio p Phociū damnato in ſede apoſtolica collecta ſynodice cognouiſſe. Ita Martinū papam de Pyrrho & Sergio:& ante illos Iulium papā de cauſa/inter Euſebiū & Athanaſiū Alexandrinū/ et ita in omnibus legimus obſeruatū.& hæc eſt vera ſentētia/ſcilicet q; ſedes apoſtolica:in cognoſcēdo ſupeminet omnibus ſynodis/dempta ipſa vniuerſali vniuerſalis

Damnati iniuſte i ſynodo quomō per papā reſtitui poſſint.

ecclesiæ cuius ipsa sedes pars est. quare absq; synodo vniuersalis ecclesię de definitis omniũ synodorũ inferiorũ cognoscit. vnde vt legitur in sexta actione octaui cõcilii in responsionibus quas Metrophanẽsis episcopus Smyrnæ ad argumẽta Zachariæ Calcedonẽsis/ de Appiario restituto per ecclesiã Romanã cõtra sententiã Aphricani cõcilii/ scilicet q ipsa nõ fuisset accepta in Aphrica: tunc sententia Zozimi papæ in synodo de absolutione Appiarii prius in synodo Aphricana damnati/fuit demũ admissa. licet ipse ad eandẽ suã ecclesiã primã/ ꝓpter scandalũ non fuisset admissus: sed datę ipsi a synodo fuere literæ cõmendatitiæ/q in omnibus aliis ecclesiis sacerdotio fungi posset. quæ nota propter certa quæ de hac materia superius & inferius cõtinentur. & pro eodẽ est epistola Bonifacii papæ ad Eulaliũ Alexandrinũ episcopũ de reconciliatione Afrorũ notãda: quia dicit Aureliũ Carthaginẽsem cũ collegis suis tẽpore Bonifacii/ & Cælestini in supbiã (instigante diabolo) cõtra Romanã ecclesiã erectos: sed modo ꝓfessos omnes libellũ synodi tẽpore Iustiniani celebratę qui icipit prima salus quẽ supra habui. & licet illa epistola sit multũ notãda/ quia pulchre loquitur in principio quomodo ecclesia ad instar cælestis militiæ disparẽ concordãtiã habeat hierarchicã/ in qua ad vnũ primũ/ scilicet papam Romanũ deuenitur: tamẽ durũ videtur illud qđ dicitur i eadẽ/ Valeriũ cũ collegis errasse. quia ccxvi. episcopi inter quos Augustinus fuit/ in vnã sentẽtiã cõcordarũt: quã etiã scriptis firmarũt/ vt supius declaratũ extitit. et si postea reducti sunt ad recognitionẽ auctoritate sedis/ quo ad appellationẽ/ & cognitionẽ: nõ esset ꝓpterea dicẽdũ eos prius errasse/ nisi hoc intelligeret sic/ q ipsa Aphricana ecclesia in hoc errauit q Sardicẽsis cõcilii statutum non acceptauit. quoniam vt superius quodã loco dictũ est/ Augustinus non reputauit illud conciliũ catholicũ/ sed potius Arrianũ: tamẽ quia tota ecclesia/ eius statuta admisit vt legitur in gestis octaui vniuersalis cõcilii/ tunc & Afri etiã idem facere debebãt quo ad receptionẽ statutorũ catholicorum non habendo respectum ad statuentes. fuit autẽ in Sardicensi cõcilio in honorem memoriæ sancti Petri statutum/ grauatum ad Romanũ episcopum appellari posse: ꝓponẽte & ꝓmouẽte Hosio Cordubensi epõ/ legato apostolicæ sedis in illa synodo/ vt hoc habetur vi. q. iiii. qđ si aliquos/ qđ est valde notãdũ. quoniã ille tex. probat ex dispositione synodica ob honorẽ memoriæ sancti Petri Romanũ pontificẽ p̃latũ in iudicando particularibus cõciliis/ nõ nisi per formã ibi traditã/ scilicet q ipse potest sentẽtiã approbare/ sed nõ improbare nisi p nouã synodũ. & ꝓbat ille textus administrationẽ papæ valde a iure positiuo/ & cõsẽsu synodico depẽdere. Forte diceres etiã hæc regula de vli cõcilio vniuersæ ecclesiæ vera est: quoniã nec illius synodi etiã cõstitutiones absq; apostolicæ sedis/ imo Ro. pon. auctoritate ratæ subsistũt. fateor de cõstitutionibus fidẽ tangẽtibus verũ esse/ q si sedis apostolicę auctoritas nõ interueniat ratæ nõ sint/ imo & ipsius põtificis cõsensus ĩteruenire debet cũ sit princeps in ep̃atu fidei/ sic & in aliis oĩbus cõstitutionibus/ quoniã ipsæ robur a cõcordia synodica recipiũt. Nã etiã minimus suffraganeus in ꝓuinciali/ aut canonicus in ep̃ali/ aut metropolitanus in patriarchali synodo est ideo de suæ synodi essentia: quia robur ex omni cõcordia depẽdet. sicut Damasus papa cõciliũ Ariminẽse ex hoc multũ arguit: quia Vincẽtius q lõgo tẽpore fuit eps/ & alii epi cõsensum non dederũt. imo credo nullum dubitare: quin actus qui habet formã essentialem secũdũ quã fieri debet sit inualidus/ illa non seruata. sic credere papam ordinatis cardinalibus secũdũ prouinciarũ legationem (sicut alibi tetigi) etiam vno solo excluso vniuersali statuto vniuersalem Ro. ecclesiã respiciẽte/ nihil agere debere. Igitur nõ habet hoc dubiũ in capite synodi/ scilicet

Sine papæ cõsensu nihil cõstituẽdũ de fide.

metropolita in prouinciali/& papa in generali vel vniuersali. Vnde sicut quocunq/q alioqui tenetur synodis interesse/& volēti/& potēti spreto: iudiciū synodi/quia non recto ordine charitatis processit/rephendi posset. ita fortius in capite. non tamē est hoc verū q in synodo rite cōgregata/admissis admittēdis/& rite celebrata: auctoritas ita etiā ab ipso capite depēdeat/q nisi in quācunq definitionē cōsentiat/q tūc illa definitio sit nulla. quia tūc iudiciū non esset synodi/ sed vnius tantū. qd implicat. & quia quisq ad synodum pergens: iudicio maioris partis se submittere tenetur. quia hanc psupponit q maior pars regulariter vincit: tūc synodus finaliter ex cōcordia omniū definit. Licet varia sint etiā particulariū vota quādo iuxta maiorē partē cōcludit: nulla tamen conclusio/maxime in materia fidei esset secura/nisi ad vnitatem vota reducerentur/sicut in omnibus conciliis legimus actum. & cum isto intellectu posset satisfieri volenti recte auctoritates/quas Romani pontifices in suis epistolis ponunt intelligere. Dico Romani pontifices/quoniam in conciliis parum de illis omnibus inuenire potui: quæ prædictis positionibus meis ad plenum non concordarent.

Cap. XVI.

Verum quia multi dubitare videntur/quæ personæ ad concilium admitti et similiter ad subscriptionē debeant. Ideo hoc est considerandum: q licet Aegyptiaci/qui de Alexandria cum Dioscoro Calcedonam venerūt cum aliis in Calcedonensi concilio de hoc quæstionem habuissent/& sæpe clamatum fuisset/ vt in gestis eiusdem concilii legitur q concilium episcoporum esset/ & alii expelli deberēt: non tamē legitur ibi eapropter non episcopos expulsos. in quinto vniuersali cōcilio legitur q oēs ad lectores vsq se subscripserūt in vi. & viii. legitur pSbyteros/& monachos/imperatorē/& senatum/& diaconos se subscripsisse: & semper in sessionibus & subscriptionibus in loco principalis domini recipiebantur iuxta c. præcipim⁹. xciii. di. vbi text⁹. & xciiii. di. c. i. tamē i vi. In Cōstātinopolitana synodo vbi subscriptiones ponuntur Agathonis papæ/ & eius concilii: non legitur alios q episcopos/aut eos repsentantes subscripsisse diffinitiue. vnde diffinitio & statuendi potestas forte semper episcoporū de iure fuit xi. di. omnia vbi textus dicit statuta in conciliis episcoporum recipi debere. & licet alii vocati abbates/& monachi etiam se subscriberent: non tamen hoc generaliter factum legitur cum verbo diffinitiuo/ de quo. i. q. vii. conuenientibus: vnde in vniuersali concilio dū de fide tractatur mirandū satis cū laici inueniantur admissi: cur nō episcopi admitti ad non tātū cōsulēdū sed ad simul statuendū & subscribendū/ si saltē valentes & intelligentes forent/non deberent. In aliis autē vbi non secundū vnanimitatē: sed vocū pluralitatē definitio expectatur: ibi discretio/& prudētia/ & auctoritas merito pōderari debēt ne fatuorum iudiciū(quorum infinitus est numerus) numero vota sapientū vincat. quare nec laicos/nec indifferenter clericos puto admitti debere: sed electos/& doctos viros ecclesiasticos/nō puto etiā in iudicio spernēdos/cū boni reipublicæ tantū qrat/& nō obstat vndecunq veniat dū saltē inueniatur. laici vero qui in vniuersali concilio vbi de fide quomō definiri debet admissi legūtur/vt infra habetur in xvii. canone. viii. vniuersalis cōcilii. & xcvi. di. vbi nā etiā aliis gestis i cōcilio se subscribūt: sed vt testes. vnde legitur in gestis viii. cōcilii actione quarta. Senatores magnificētissimi & gloriosissimi principes per Bahanū patriciū/& ppositū dixerūt ad conciliū: imperatores nostri sancti miserūt seruos suos/ qui senatus vocantur/ qui voluntate dei honoratus est secundum omnia/vt simus discreti eorū quæ geruntur auditores. Si vultis ergo a nobis sicut se habet ordo synodicus in fine sanctæ vniuersalis hui⁹ synodi

Qui ad cōcilia & subscriptiones sint admittendi.

Laici se vt testes subscribunt.

exigere proprias subscriptiones per me indignū seruū sanctorum imperatorum nostrorum cuncti fratres mei/& compatricii dicunt sanctissimo domino nostro patriarchæ/& sanctissimis vicariis senioris Romæ/ & orientaliū sediū: nisi audiuerimus et ab ipso Phocio stante in conspectu nostro/& episcopis eius/ vt in conspectu nostro obserantur ora ipsorum ex canonicis/& synodicis præceptionibus/ non scribet manus nostra vnā literā in synodo ista. audiant iudicata per Nicolaū papam in synodo Romana: et si nihil contradixerint/sanabitur mundus ex condescensione ipsorum. si hoc autē factū non fuerit: scimus quia nostri non egetis ad subscribēdum in fine a vobis gestorum. ecce ꝙ laici subscribere se/ vt testes habentes in concilio id quod iustitiæ ratio postulat: & recte se subscribāt exigere possunt a concilio. & hæc sufficiat pro ista materia.

Cap. XVII.

Concilium vniuersale vtrū sit supra papā.

Papa fidelis a cōcilio iudicari neqt.

Papæ mores reprobi tolerandi subditis.

Papa ob hæresim nōdū damnatam non est reiiciendus.

PEr ea quæ superius habētur satis ad quæstionem quæ difficilis reputatur/ an scilicet vniuersale conciliū sit supra papam facile potest responsio dari. Nā vniuersale siue generale conciliū patriarchale subiectū semper legitur Romano pōtifice suo modo: sicut ex superioribus/& subsequētibus patet. Et sicut in vi. cap. Niceni concilii de Alexandrino/& aliis sedibus definitio habet. lxv. dist. mos post hoc omnia concilia idē dicunt. Vnde de hoc vniuersali concilio credo verū esse ꝙ nisi in fide Romanus pontifex errauerit: ꝙ tūc iudicari per concilium non possit. q̄diu enim fidelis est: caput remanet. quare ab inferiori potestate iudicari nō potest: quoniam illorum omniū habet potestatem iuxta definitionē vi. cap. Niceni concilii et cū hoc remanet totius alterius partis ecclesiæ aliorū patriarcharū caput in vnitate ecclesiæ catholicæ: q̄ per fidē est. vnde recte sicut metropolitanus ꝑ suā synodū iudicari nō potest: iuxta definitionē x. canonis. viii. vniuersalis concilii: & notatur de ꝑben. graue. & xi. q. i. si clericus. vbi archi. metropolitanū: quia caput cōcilii prouincialis per ipsum conciliū puniri non posse/nisi in fide erret. Vnde Anacletus papa in epistola ad omnes episcopos/quæ incipit. Benedictus deus. doctor/vel pastor ecclesiæ: si a fide exorbitauerit erit a fidelibus corrigendus: sed pro reprobis moribus magis est tolerandus q̄ distringendus. & intelligit per fideles subditos/ vt patet ex textu immediate sequenti. & ratio est manifesta quare de illis intelligi debeat quia pastor ecclesiæ ab ecclesia quę grex ouiū est: non potest corrigi. sed si infidelis fuerit: pastor non est. & tunc corrigendus est per anathema/ & subtractionem obedientiæ et non habet dubium in hæresi damnata/quia in sententiam incidit semel damnatæ prauitatis: vt de Acatio Gelasi⁹ papa ad Anastasium imperatorē scribit. & ad vniuersos episcopos per Dardaniam. dicit enim pro constitutione antiquæ obseruationis cunctos semel damnatæ prauitatis participes vniuersalis ecclesia duxit esse refutandos: sicut Nicena synodus Arrium damnans/omnes Arrianos includit. Si vero non esset damnata hæresis: tunc quousq̧ constet per sentētiam eum hæreticum esse ab eo recedendum non est: iuxta dictum x. canonem. potest tamen propter errorem in fide: & secrete corrigi per subditos pastor/& superiori denunciari. vnde Fabianus papa in epistola ad orientales/ quæ incipit. Exigit dilectio: dicit. Si enim deuiauerit a fide episcopus: erit corrigendus. primo secrete a subditis. ꝙ si incorrigibilis (quod absit) apparuerit: tunc erit accusandus apud primates suos/aut ad sedem apostolicam. pro aliis vero actibus suis magis est tolerandus a subditis suis q̄ accusandus. Hæc ille. Si vero hæreticus foret: tunc quia anathema est in hæresi eo ipso/ non ex iure positiuo/quoniam hæreticus ob errorem in intellectu/& pertinaciam in voluntate a toto corpore ecclesiæ se separauit: vt dicit sanctus Cy-

prianus.& habetur.i.q.si quis (inquit) de ecclesia hæretica præsumptione exierit a se ipso damnatus est iiii.q.v.c.i.xxiiii.q.i.c.i.ii.& iii. vnusquisq; etiam particularis etiam laicus se ab ipso hæretico separare tenetur:& per ipsam separationē ipsi dicit anathema.eo modo legimus laicos in concilio anathema dixisse damnatis publicis hæreticis/& singulares homines/ etiā extra conciliū Ro.pōtificibus hæreticis anathema dixisse.sic superiores & maiores in administratione: dū hæretici fiūt per inferiores dicūtur deponi:quādo illi propter anathema qđ incidit ob hæresim ab eodem separātur. vnde cū p subtractionē obediētiæ cesset superioris administratio/& quia superioritas illa/vt in archiepiscopo/ primare/& papa/in administratione cōsistit/cessante administratione recte depositi cēsentur:sicut in c.i.de renūc.li.vi.notat lo.in no. quādo constat papā administrare nō velle: tūc iam censetur renūciasse papatui/quia papatus in administratione cōsistit.vt notatur xxi.di.in nouo.ii.q.vii. puto.cessat autē administratio:subtracta omniū obediētia pp̄ter hæresim.Igitur & papatus in materiali subiecto/scilicet hæretico deficit.tali modo legimus Liberium papā/& Marcellinū p separationē/& obediētiæ subtractionē depositos. Sic & quisq; patriarcha etiā Romanus indirecte deponit a suis quōdā subiectis pp̄ter damnatā hæresim in quā incidit.Ita puto omnia illa iura xl.di.si papa xvii.di.§. huic etiā xxi di.inferior.& c.nūc autem & consimilia intelligi debere.tamen q̄q̄ metropolitanus non iudicetur a suo concilio vt præhabitum est: potest tamen ab eodem reformari. hoc probat tex.coniuncta suprascriptione ii.q.vii.sicut inquit ix.q.iii.si autem.& c. saluo.Eodem modo crederem generale Romanæ sedis concilium papam reformare posse per eundem textum qui dicit:caput concilii per concilium reformari debere ad hoc bene facit xviii.di.§.episcoporū vbi probatur q̄ cōciliū etiā inefficax in casu ad definiendū:est nihilominus efficax iuxta antiquos canones ad corrigendū & reformādū.& hoc nō videtur habere dubiū in canonibus vniuersaliū cōciliorū catholicæ ecclesiæ latæ sentētiæ:quoniā ad illas oēs catholici obligātur / vt infra ponetur latius in auc.statutis cōminatorialibus illorū cōciliorū/ac aliis omnibus quorūcūq; conciliorū statutis/nisi per omissionē se papa ad eorū obseruationē obligasset.clarū est hoc/locum in papa non habere:& suo modo reddēdo singula singulis in aliis patriarchis/& archiepiscopis dicendum/ scilicet q̄ corrigi possunt secundum statuta latæ sententiæ maioris auctoritatis in suo etiā cōcilio per viā declarationis de incidisse/ad modū quo in papa dictū est/ aliter non nisi exhortatorie. Sed an vniuersale conciliū p̄prie captū/scilicet qđ vniuersam catholicā ecclesiā rep̄sentat sit supra patriarchas/& Romanū pontificem credo dubium esse non debere.vnde licet legatur in pluribus locis potestatem Romani pontificis a CHRISTO esse:tamē in plærisq; locis habetur / q̄ primatia Romanæ ecclesiæ super oēs ecclesias/est ex decretis apostolorū/& eorū successorū/vt habetur in q.vi.dudū.& iudices Calcedonēsis concilii dū de priuilegio primatiæ inter Romanā & Constantinopolitanā ecclesias quæstio suborta esset iusserūt canones p̄duci/& sentētiarūt iuxta canones/primatū habere Romā antiquā.facit xvii.di.§. huic etiā. Et similiter q̄q̄ inueniatur papā vicarium CHRISTI in scripturis:inuenitur tamē etiā eū vicē/& legationē Petri habere ii.q. vii.in sancta.Et multa de similibus dici possent quomodo varietas fuit.alii enim epi papā cōsociū noīarūt vt Optatus/alii cōsacerdotē vt Ambrosius/& alii patrē in cōcilio Ephesino/& cōciliū Taurinū/alii fratrē/alii ep̄m/alii archiep̄m/alii patriarchā. Sed hoc nobis sufficit/q̄ licet Romanus pōtifex vt successor Petri a CHRISTO magna habeat priuilegia/& altā potestatē ex sede & cathedra quæ priuilegia cum sede

Vniuersale cōciliū proprie captū supra papā est.

Papæ variæ cōpellationes.

stabilia sunt: tamē primitiuitas illa qua Romanus pontifex primas est omniū ecclesiarū partim etiā ab hominibus & canonibus est/iuxta superius dicta. dicit enī Anacletus papa: q dū Petrus prīceps apostolorū cōstitueretur a CHRISTO/ apostolorū cōsensu factū. xxii. di. sacrosancta. nō est enī dubiū Antiochenū patriarchā sedē habere ex successione ī sede Petri: & tñ primatē ex hoc tātū nō eē/ quoniā Antiochena cessit Romanæ. vnde Marcellus papa Antiochenis in epistola q̄ incipit sollicitudinē omniū: dicit. Si enī vestra Antiochena q̄ olim prima erat/Romanæ cessit: nulla est q̄ eius non sit subiecta ditioni/ ad quā oēs quasi ad caput epi qui voluerint fugere/eāq appellare poterūt. hæc ibi. vnde in synodica Leonis noni/ad Petrū Antiochenū patriarchā sic scribitur. Ab apostolica tua sede nostrā catholicā cōsulēdo perpēdimus tuā prudētiā nolle deuiare a dominico & omniū sanctorū patrū concordi decreto: quo īuiolabiliter cūctis in toto orbe terrarū ecclesiis sancta Romana ecclesia & apostolica sedes caput pponit/ad quā maiores & difficiliores causæ omniū ecclesiarum definiēdæ referātur. Sic oīa venerāda cōcilia/ sic leges humanæ promulgāt: sic ipse sanctus sanctorū/rex regū/dñs dominātiū cōfirmat. quatinus ibi principalis dignitatis/& totius ecclesiæ disciplinæ venerabilis apex pfulgeat/& pcellat: vbi ipse vertex/& cardo apostolorū Petrus/carnis suæ resurrectionē beatā in nouissimo die expectat. nimirū solus est p quo ne deficeret eius fides/ dñs & saluator asseruit se rogasse dicens. Simon/Simon. ecce sathanas expetiit vos: vt cribraret sicut triticū. ego autē rogaui pro te/vt non deficiat fides tua. & tu aliquando conuersus: confirma fratres tuos. Quæ venerabilis & efficax oratio obtinuit/q hactenus fides Petri non defecit nec defectura creditur in throno illius in sæculū sæculi: sed confirmabit corda fratrum variis cōcutiēdo fidei periclitationibus/ sicut hucusq cōfirmare non cessauit. hæc ille. Vnde nō puto vniuersale conciliū illa priuilegia primitiuitatis a Romana sede iuxta aliorum conciliorū definitionē tollere vnq̄ velle. quoniā dicit idem Gregorius cōtra psumptionē Michaelis Constātini. c. xxxvi. quisquis Romanæ ecclesiæ auctoritatē vel priuilegia euacuare seu minuere nititur: non hic vnius ecclesiæ/sed totius Christianitatis subuersionē/& interitū machinatur. Cuius compassione vel sustētatione vlterius respirabunt filiæ a quouis oppssæ: vnica illa suffocata matre! cuius refugiū appellabūt! ad quā refugium habebūt! ipsa enim Athanasiū: ipsa oēs catholicos suscepit/fouit/defendit/ & propriis sedibus pulsos/restituit. hæc ille. Sed quia sedentes in ipsa sede ab hominibus assumūtur/deuiabiles & peccabiles nūc maxime mundo ad finem tendente/& malitia excrescente: sua potestate ad ædificationem data ad destructionem abutuntur. quis dubitare potest sanæ mentis absq veræ potestatis & priuilegii sedis diminutione vniuersale concilium tam in abusum/ q̄ abutentem potestatē habere pro suiipsius conseruatione / & totius ecclesiæ salutari ordinato regimine: tamen dicere q vniuersale conciliū etiā super primatia ecclesiæ Romanæ cognoscere/& definire non possit credo male dictum esse. quoniam expresse Calcedonense cōcilium se de hoc intromisisse & iudicasse in gestis legitur. quare vniuersaliter dici potest vniuersale cōciliū repsentationē catholicæ ecclesiæ habere potestatē īmediate a CHRISTO: & esse omni respectu tā supra papā q̄ sedē aplicā. Et hanc sentētiā probāt plura gesta & canones/& rationes. Nam disceptatio quæ in Calcedonensi concilio facta fuit super primatia probat hoc: similiter & definitio Niceni cōcilii in eodē cōcilio Calcedonensi p parte Romanæ sedis pducta. Ac etiā q in plenariis conciliis gesta & iudicata per Romanū pontificem etiā synodice inueniuntur repetita & examinata: vt in Calcedonensi concilio iudicium Leonis

Antiochena sedes Romanę cessit

Vniuersale cōcilium in papā abutētem priuilegiis potestatē habet.

Iudicata p papā in cōcilio vlī iterū discussa.

contra Dioscorum.et in.vi.synodo iudiciũ synodicũ Martini papæ contra Pyrrhũ et Sergiũ.et in.viii.synodo vniuersali iudiciũ Nicolai et Adriani Romanorum põtificum cõtra Phociũ cum similibus multis. Vnde Augustinus in epistola ad Glorium et Elusium/quæ incipit/Dixit quidẽ apostolus.Postq̃ tractauit de sentẽtia lxx episcoporũ contra Cecilianũ:et quomodo illa per Milchiadem papã et certos alios episcopos p Constantinũ imperatorem eidem adiunctos retractata fuit. dicit ꝙ opponentes se contra sentẽtiã Milchiadis papæ et sociorũ dixerũt:quasi malos se esse iudices ꝑpessos.quæ vox est omniũ malorũ litigatorũ quũ fuerint etiam manifestissima veritate supati:quasi nõ eis adhuc iustissime dici possit.Ecce putemus illos episcopos qui Romæ iudicauerunt/nõ bonos iudices fuisse:restabat adhuc plenarium vniuersæ ecclesiæ cõciliũ:vbi etiã cum ipsis iudicibus causa posset agitari:vt si male iudicasse cõuicti essent:eorũ sententiæ soluerentur / quod vtrũ fecerint/probent. nos enim nõ esse factum facile probamus ex eo/ꝙ totus orbis cõmunicat ei: aut si factum est/etiam ibi sunt victi. Hæc ibi. Ecce sententiã Augustini/scilicet post iudicium etiam papæ Romani/vniuersale cõcilium totius orbis supeminere approbatorium vel absolutoriũ etiam in ipsos iudices. quã sententiam in multis locis. xix.di. in canonicis.ii.q.vii.puto.§.item quũ Petrus.et aliis locis in hoc opusculo allegatis ipse August.dicit.Nec habet hoc dubiũ quũ CHRISTVS dicat Petro/si ecclesiam nõ audierit:sit tibi sicut ethnicus. Vnde manifestũ est ꝙ non obediens ecclesiæ aut concilio eius eam repræsentãti/debet esse Petro et eius successoribus sicut ethnicus et publicanus.et hoc probari potest auctoritate sancti Gregorii papæ ĩ epistola 214 in registro:vbi postq̃ repræhendit Ioannẽ patriarcham Constantinopolitanũ de eo ꝙ se vniuersalẽ patriarchã scripsit in fine. Et nos quidẽ quibus p ausum temerariũ culpa cõmittit/seruamus qđ præcipit veritas dicens: si peccauerit.et reliqua.si ecclesiam non audierit:sit tibi sicut ethnicus et publicanus.Ego itaq; per responsales meas semel et bis verbis humilibus hoc quod peccat in totã ecclesiam corripere studui/per me scribo:quicq̃d humiliter facere debui/nõ omisi/ sed ĩ ea correptione despicior.restat vt ecclesiam debeam adire.Hæc ibi.Ecce Gregoriũ papam fateri quomodo correctio fraterna eo modo ad eũ spectat/quo CHRISTVS mandat scilicet vt vltimo ecclesia adeatur/tanq̃ supremũ iudiciũ.Similiter et aliæ plures dispositiuæ ordinatiões de Romanorũ sede/quæ in diuersis cõciliis vniuersalibus factæ sunt et manifestum est illas dispositiones a maiori auctoritate robur cepisse:quare maior vniuersalis cõcilii auctoritas.deinde canon.viii.cõcilii de potestate patriarcharum qui etiam de patriarcha Romano loquitur.et similiter canon eiusdem concilii/ qui incipit:diuina hoc ꝓbant.nam dicit iuste ac cõgruenter hæc sancta et vniuersalis synodus definit et statuit:ꝙ nullus laicorũ/aut monachorum/aut aliquis de catalogo clericorum ante diligentẽ examinationem et synodicam sententiam a cõmunione se separet proprii patriarchæ/licet criminalem quãlibet eius causam se nosse prætendat.nõ dicit de hæresi:quia licet recedendũ nõ sit/vt dicit textus iste. et.ii.q.vii. sacerdotes.et.viii.q.iiii.nonne.tamen hoc verũ nisi in hæresi.quia etiam si toleretur attento ꝙ in damnatã hæresim incidit/tunc excõmunicatus est.xxiiii.q.i.c.i.et glo. allegat cõcordantias in præfato.c.et in.c.Anastasius.xix.di. quare ab eo semper recedendũ.vt ibidem in glo.et Adrianus papa in synodo in tertia allocutione. et habetur.vii.actione.viii.cõcilii.et quia textus iste in aliis criminibus intelligitur/ergo papa per synodũ in criminibus etiã aliis q̃ hæresi iudicari potest. hoc etiam probari potest per dictũ sancti Petri ad Clemẽtem : vt habetur in epistola ipsius Clemen-

Auguſt.

Grego.ad ecclesiam refert.

Papa iudicari potest et deponi.

tis ad Iacobū: vbi dicit Petrū sibi dixisse/dū eū successorē substitueret. neq; enim iu dicē aut cognitorē seculariū te cōstitui voluit hodie CHRISTVS: ne prouocatus præsentiū hoīm curis/nō possis verbo dei vacare. Si enim mūdialiū curis fueris oc- cupatus: teipm decipies/et eos q te audiunt. non enim poteris quæ ad salutē ptinēt plenius singulis qbusq; distīguere. Et ex eo fiet: vt et tu tanq̄ q nō docueris quæ ad salutē hoīm ptinent/deponaris: et discipuli p ignorantiā pereant. Hæc ibi. Non vo- lo tamē astruere Clementē in veritate ita scripsisse: quia satis veridice habet/illū Ia cobū ante Petrū octo annis martyrio decessisse/vt infra in tertia pte dicetur. Sed quia ecclesia non spernit hanc epistolā qd sufficit: tūc manifestū est etiā papā ex ne- gligentia deponi posse/quia dicit deponaris. quare habet ppositū. Ecce ergo q; canō in sentētia synodica oēs patriarchas æquiparat. et p gesta concilii illius satis aperte cōstat/semp papā patriarchā Romanū nūcupari. et si nō est dubiū quālibet crimi- nalem cām alterius cuiuscūq; patriarchæ p synodū definiri posse: sic et Romani pa- triarchæ. Et q; patriarchæ æquiparent in depositionibus/facit. xxii. di. definiuim⁹. pbat etiā idē tex. viii. cōcilii. x. canonis ad depositionē metropolitanorū vel eorum correctionē oēs vicarios æqualiter se habere. Vnde gesta cōcilii Calcedonēsis in vl- tima actione/et aliis locis/ac alia gesta cōciliorū: pbant tam alios patriarchas q̄ pa- pā Romanū cū eorū concilio episcopos vel archiepiscos deposuisse. Oportet igit il- la iura quæ loquunt solum deponere posse episcopū: intelligi in suo scilicet patriar- chatu. Et vident allegata gesta Calcedonensis cōcilii de depositione Anastasii pba- re patriarchā nō cū cōcilio/sed cōsensu sui cōcilii depositiones facere debere. Dicūt enim episcopi Antiocheni concilii. Nos deposuimus Athanasiū a clero ecclesiæ suæ accōmodatū: quia ter vocatus nō venit. vnde idē qd dicit Archi. xxii. dist. qua tra- ditione papā sine concilio quē deponere posse. oportet intelligere secundū ea quæ in ferius quodā loco habent. hoc verū sine cōcilio vniuersalis ecclesiæ/vel etiā sine pa- triarchali: vbi priuādus seu deponendus incidit in pœnā latæ sententię. Sed vt hoc scilicet papam vniuersali cōcilio totius ecclesiæ subesse clariori definitione idem cō cilium. viii. vniuersale explicaret i canone. xxi. qui incipit/Dominicū sermonē. in. §. porro. cuius ps habetur. xxii. dist. definiuimus dicit/q; vniuersalis synodus cū cōue- nienti reuerentia quālibet quæstionē de Romanorū sede exortā audire tenetur/et in ea pficere aut pfectū facere: nō tñ audacter sñiam in Romanū pontificem dicere. Ecce q; licet omnē quæstionē de sede apostolica exortam definire habeat vniuersale cōcilium: hoc tamē ob primatiā et reuerentiā capitis cū cōuenienti reuerentia/et nō audacter sententiā dicēdo facere debet. quare manifestū est ex his vniuersale cō- cilium simpliciter supra papam esse. nec amplius de hoc opus est exempla produ- cere: quum habeamus varia decreta sacri Basiliensis concilii/et etiam Constantien sis: quō papa dicat subesse conciliis. et licet Constantiense tantū in tribus casibus loquatur: clarum est/q; omnes canones facti/aut amplius factibiles ad ipsos reducū tur. Nonne in quinta sessione huius Basiliensis concilii fuit definitum/nullum per se vel procuratorem incorporatū extra locum concilii etiam auctoritate apostolica trahi posse. quare hoc: nisi quia hoc cedere posset in prꝗiudiciū concilii. Si ergo au- ctoritas Romani pontificis in particulares personas/quando præsumitur hoc ver- gere posse in præiudicium concilii/non potest: quis dubitat totum cōcilium supra papam esse? Talia plura decreta sunt huius concilii quæ hoc probant: scilicet cita- tionem et monitionem papæ et huiusmodi.

Decreta cō cilii Basiliē sis.

Cap. XVIII.

Erum vt ꝓfundius videamus huius veritatē:reuocemus ad mentē ſupius de repræſentatione pſidentiū dicta. Et dicamus/quia poteſtas ligādi et ſol- uendi/et infallibilitas et indeuiabilitas ꝓpter CHRISTI aſſiſtentiā/vſqꝫ in cōſūmationē ſæculi/eſt in ipſa catholica vera eccleſia. Quū autē Romanus pontifex ſit membrū illius eccleſiæ/quæ corpus CHRISTI myſticum eſt:et infallibilitas nō cuilibet membro/ſed toti eccleſię ꝓmiſſa eſt:tunc nō dubiū/poteſtas indeuiabilis li- gandi et ſoluendi totius eccleſiæ eſt ſupra poteſtatē Romani pōtificis/q̄q̄ ab eodem principio ligandi et ſoluēdi/poteſtas tam eccleſiæ/q̄ papæ fluat. et nō dico hoc verū tantū de ipſa tota eccleſia ſacerdotali:q̄ eſt vt aīa vna totius eccleſię. hoc verū eſt ex CHRISTI ꝓmiſſione et legatione:quia ſacerdotiū a ſpū ſancto poſitū eſt ad regen- dum CHRISTI eccleſiam/vt dicit Petrus apoſtolus. Paſcite in vobis. quare ipm ſa- cerdotiū actu vel virtualiter cōgregatū/vtitur præ tota eccleſia/et omnibus mem- bris eius:de quorū numero papa eſt ſua legatione/quā a CHRISTO habet totā ec- cleſiam paſcendi. Verū quia vniuerſale cōciliū eſt cōgregatio ſiue eccleſia de mem- bris vniuerſæ catholicæ eccleſiæ cōgregata/et repræſentat ex hoc vniuerſam eccle ſiam:tūc conſiderandū eſt/ꝙ Romanus pōtifex etiā habet figuratā et repræſentati- uam pſonā vnius vniuerſæ eccleſiæ. vnde Auguſt. ſup Ioannē ſup illo verbo. Tu vo caberis cephas. ait ſermone. vii. Magnū quia mutauit ei nomē/et fecit de Simone/Pe trum. Petrus a petra. petra vero eccleſia/ergo in Petri nomine figurata eſt eccleſia. Idem ſermone. xi. et ſermone vltimo:vbi dū de eccleſia loqueretᷣ Auguſt. dicit/Cui⁹ eccleſiæ Petrus apoſtolus ꝓpter apoſtolatus ſui primatū gerebat figurata generali- tate pſonam. qđ enim ad ipm ꝓprie ptinet natura/vnus hō erat:gratia/vnus Chri- ſtianus:abundantiore gr̄a/vnus ideqꝫ primus apoſtolus. Sed quādo ei dictū eſt: tibi dabo claues regni cœlorū/et qđcūqꝫ ligaueris/vniuerſam ſignificabat eccleſiam. vn de Petrus accepit nomē. nō enim a Petro petra:ſed Petrus a petra. ſicut nō CHRI- STVS a Chriſtiano:ſed Chriſtianus a CHRISTO. Ideo ꝓprie ait dominus. Super hanc petrā ædificabo eccleſiam meā. quia dixerat Petrus. tu es CHRISTVS filius dei viui. ſup ergo hanc petrā:quā cōfeſſus es/ædificabo eccleſiam meā. petra autem erat CHRISTVS:ſupra qđ fundamentū etiā ipſe ædificat⁹ eſt Petrus. eccleſia autē quæ fundatur a CHRISTO claues ab eo regni cælorū accepit in Petro:id eſt pote- ſtatē ligandi et ſoluēdi peccata. Qꝫ autē p ꝓprietatē in CHRISTO eccleſia:hoc eſt per ſignificationē Petrus in petra/quia ſignificatione intelligitur CHRISTVS pe tra/Petrus eccleſia. Hæc ille. Et ꝑ hoc textus Auguſtini. xi. q. iii. qui illud. et Leo. ix. diſt. ita dn̄s. et archi. xxiiii. q. i. qđcūqꝫ. et. c. quicnuqꝫ. xxi. di. decretis de pœni. di. §. ſi es CHRISTI Petrus. et Aug. de agone Chriſtiano. c. xx. et ī Homil'. de transfigura- tione. et de verbis dn̄i li. i. ſermone. xiii. et ſermōe. xiii. de apoſtolis Petro et Paulo. et li. ii. q̄ſtionū veteris et noui teſtamēti. q. lxxix. et libro homiliarū/homilia. xlvi. et in pſal'. cviii. ſermōe. xiii. et Amb. de cura paſtorali. et Anſel. ſup illo verbo Matth. Nā paupes ſp habebitis vobiſcū. Et qm̄ hoc ita eſt/ꝙ Petrus a petra/et petra eccleſia q̄ ſignificat CHRISTVM/et ꝓpter hoc eſt corpus eius myſticū:ideo patet quomodo CHRISTVS eſt veritas petra figura ſiue ſignificatio CHRISTI eccl'ia. huius aūt petræ figura ſiue ſignificatio Petrus. vn̄ ſicut CHRISTVS eſt veritas:cui⁹ figura et ſignificatio eſt petra ſiue eccl'ia. ita petra eſt veritas:cui⁹ ſignificatio et figura eſt Petrus. Ex quo clare patet/eccl'iam ſupra Petrū eē:ſicut ſupra illā eſt CHRISTVS. Recte ſicut dicim⁹ vetus teſtamentū eſſe figurā noui/et nouū teſtamētū eē veritatē in ordie ad vetus/et ſic ſupra vet⁹ et nouū eē figurā gl'iæ/vbi ſola veritas: ſic nouū

Poteſtas li- gandi.

Auguſt. Nominis mutatio. Auguſt.

Eccleſia ſu- pra Petrū.

testamentũ est veritas et figura. veritas: respectu inferioris. figura: respectu supio-
ris. sic et ecclesia catholica. Deinde ex hoc patet / ꝙ sicut Petrus vnice et cõfusissime

Gradus inter petrã et Petrum.

figurat ecclesiam / q deuiabilis est: ꝙ tunc inter petrã et Petrũ sunt plures gradua-
tiones repræsentationũ et significationũ / quousqꝫ in petrã deueniatur a cõfusissima
repræsentatione et figura / vsqꝫ in veritatẽ p media certiora et veriora. Vnã autem
ecclesiam significare et repręsentare nõ potest / nisi vnus aut vna cõgregatio: quam
Græci synodũ dicũt. ex hoc euenit ꝙ in synodis vniuersalibus cõsiderari debet / an
sit ordinata cõgregatio: quæ ex vnione synodica repræsentare habeat vniuersalem
ecclesiam / puta ex papa / patriarchis / et ꝓuinciarũ capitibus. Vnde qñ ita iuxta præ
missa supra / cõtigit vniuersalẽ ecclesiã synodũ ordinate cõgregari: nõ dubiũ quãto
illa synodus minus cõfuse plus tenendo in veritate repræsentat / tanto eius iudiciũ
plus a fallibilitate versus infallibilitatẽ tendit / et sẽp maius est iudicio vnici Roma-

Prouerbiũ.

ni põtificis eũ cõfusissime figurãtis. antiquũ est hoc ꝓuerbiũ: facilius inueniri qđ a
pluribus quæritur. Quare papæ iudiciũ minus stabile / et magis fallibile pręsumi / ꝙ
ipius et aliorũ. et hoc nõ habet dubiũ. Et præmissa videnť ꝓbari ex lxxii. epl'a sancti

Epistola Ambrosii.

Ambro. quæ est Romani põtificis / et nõ Ambrosii: vt ex ipsamet epl'a habenti re-
spectũ ad imediate pcedentẽ pbať. est enim. lxxi. epistola sancti Ambrosii ad Theo-
philũ / quæ incipit. Nõ habet qđ vrget Euagrius: et habet quod metuat Flauianus.
ideoqꝫ refugit examẽ. dẽt fratres dolori iusto veniã: quia ꝑpter ipos vniuersꝰ orbis
cõcutiť: et illi tamẽ nostro nõ compatiũtur dolori. Et infra. Grauis toto orbe stabat
discordia: cui bonæ pacis naufragio sancta synodus Capuensis tandẽ obtulerat por
tũ tranquillitatis / vt oĩbus p totũ Orientẽ dareť cõmunio catholica cõfitentibꝰ fi-
dem. et duobus istis tuæ sanctitatis examen impertirẽt fratribus et cõsacerdotibus
nostris ægyptiis cõsedentibus: quia hoc verũ iudiciũ arbitrati sumus. Et infra. Sa-
ne referendũ arbitramur ad sanctũ fratrẽ nostrũ Romanæ sacerdotẽ ecclesiæ: quo-
niã ꝑsumimus te ea iudicaturũ / quæ etiã illi displicere nõ queãt. ita enim erit vtile
consultũ sentẽtiæ / ita pacis et quietis securitas: si id vestro statuať cõcilio. Et infra.
Quod ecclesia Romana haud dubie cõprobauerit: læti fructũ hmõi examinis com-
probamus. ¶ Post hoc sequiť epistola: in qua est responsio ipsius papæ ad scripta il-

Epl'a papæ Ambrosianis inserta.

lorũ iudicũ a concilio deputatorum / secundũ ꝙ cõsuluit Ambrosius / ꝙ ipse requiri
deberet. Et in principio dicit papa (cuius tamẽ nomẽ in meo codice nõ repperi) ꝙ
ꝓ veritate vel modestia de Bonoso episcopo suã sententiã sciscitarenť. Et infra. Ad-
uertimus ꝙ nobis iudicãdi forma cõpetere nõ potest. nam si integra esset synodus:
hodie recte de iis quæ cõpręhendit vestrorũ scriptorũ series iudicaremus. vestrum
est ergo q hoc recepistis iudiciũ / sentẽtiã ferre de oĩbus. Et infra. Vicẽ enim synodi
recepistis / quos ad examinandũ synodus elegit. Deniqꝫ quũ Bonosus episcopus post
iudiciũ vestrũ misisset ad fratrẽ nostrũ Ambrosiũ: q eius sententiã cõsuleret inter-
dictã sibi ecclesiam irrũpere atqꝫ ingredi. respõsum est ei / ꝙ nihil temerandũ foret:
sed oĩa modeste / patiẽter / ordinate / gerẽda. neqꝫ cõtra sñias vr̃as tẽtãdũ aliqđ: vt qđ
videreť vobis iustitiæ cõuenire / statueretis / qbus hãc synodus dederat auctoritatẽ.
Ideo primũ est: vt ii iudicẽt / qbus iudicãdi facultas est data. Vos eñ totius (vt scri-
psimus) synodi vice decernitis: nos qsi ex synodi auctoritate / iudicare nõ conuenit.
Et infra in fine. Vnde vr̃æ normã expectamus sñiæ. Hæc ibi. Ecce papã fateri / si inte
gra foret synodus / hoc est si nõ cõmisisset iudiciũ aliis: ipe de causa iudicare potuis-

Synodus supra papam.

set. sed quia synodus cõmisit aliis: dicit se nõ posse / et ex auctoritate synodi sibi non
cõuenire. qđ est notandũ. qm̃ ex hoc clare pbať / auctoritatẽ synodi supra papã esse:

et etiā commissarios synodi vicem totius synodi gerētes papę in cōmisso præferri. fuit credo ille papa sanctus Damasus q̄ hanc rescripsit: quoniā vt ex immediate sequenti epistola lxxiii habet/tunc Damasus illis temporibus fuit. vbi dicit Ambro. Nā et ante bienniū misit ad me sanctus Damasus Romanæ ecclesiæ sacerdos/iudicio dei electus. Quare cōcluditur vniuersale cōciliū rite adunatū/ licet graduationes inter se habere possit: quo ad iudicia est tamē semp maioris auctoritatis/ et minoris fallibilitatis/q̄ papæ tantū. Ex quo seqtur corollarie/vniuersale cōciliū etiam in alio q̄ hæresis casu papā deponere posse. sicut hoc etiā de Benedicto xii. et Ioanne xxiii. legitur. et hoc ꝓbatur ex.c.i.de renūc.lib.vi. Quia si papalitas ab hoc subiecto materiali scilicet isto homine est iudicio ipsius papæ dū se inutilem iudicat remouibilis/vt ibidē. et hic habetur maioris auctoritatis esse cōcilii iudiciū q̄ papæ tātū et minus fallibile: tunc clarū est/ꝙ sicut papa tūc potest ex causa legitima cessare ab administratione/ ita etiā subiecti cōmuni cōcilio possent ex eisdem causis in præstādo obediētiā cessare/quādo inutiliter administraret. dū enim prælatus eligitur: eligitur vt præessendo ꝓsit. i.q.i.§. ecce cū honore. viii.q.i. qui episcopatū. xxviii.q.i. iā nūc de renūc. nō cū pridē.§. porro. xxiii.q.iiii. qsqs. vnde quādo inutilis est tūc conditio tacita/secundū quā cōsensus interuenit: et cessante causa ꝓpter quā electio facta est/præstāt illā auctoritatē sic ipsi cōcilio. a fortiori/q̄ q̄ seipm in illo c. primo papa habere dicit. et nō habet aliquis ratione vtens in hoc dubiū/ quin maior sit potestas ipsius cōcilii ecclesiā repræsentantis in papalitatē: vt secundū vtilitatē ecclesię/ materiale eius subiectū disponatur/q̄ in iudicio vnius hoīs in ipam papalitatem sibi noīe ecclesiæ et ꝓpter ipam adiunctā. Posset forte dubiū esse/an cōcilium exercitiū administrationis a vero et vnico papa ad tempus/ vel ad beneplacitū tollere posset nō ꝓpter impotentiā cōcilii/sed ꝓpter rei contradictionē: quū ex supioribus pateat et etiā inferioribus/papatū in libera administrādi potestate tantū cōsistere. vnde illa sublata: videtur papatus sublatus. tamē quia in Cōstantiensi/ et isto Basiliensi cōcilio certa decreta sunt cōtra papā edita sub suspensionis pœna: negare nō possum/ papā suspēdi posse. licet ego prima frōte nō vellem negare/illa suspensione nō obstāte in foro cōscientiæ: vbi est propria supna potestas papæ/ q̄diu papa est vere absolutum esse/et ad illam potestatē hanc suspensionē extendi nō debere/ quia illa videt̄ diuinitus papatui annexa: licet præter illā potestatē. omni alia quæ a iure vel hoīe aut foro extrinseco depēdet/ quo ad exercitiū/careat. Verū si conciliū expresse exercitiū ligandi et soluendi ab eo etiā in foro pœnitentiali p suspensionē tollere vellet: tūc oporteret dicere/aut ipm depositū ꝓ tunc/aut qd aliud esse papatū: q̄ liberā administrationē sup omnes ligandi et soluendi. qd p̄dictis cōtradiceret/et nouū esset. ¶Ex his et supius tactis manifestū est/quia qsꝗ præsidens figurata generalitate subditos figurat: modo quo papa cōfusissime totā ecclesiam. ꝓpiquiore autē modo suū patriarchatū. adhuc ꝓpiquiore suam metropolim. adhuc certiori suam diœcesim. adhuc certiori suum clerū. et vltimo quasi in vno corpore suum quotidianum consilium figurat. vnde euenit vt cardinales aut legati prouinciarū qui assistūt Romano pōtifici: principalia mēbra et ps corporis papæ dicantur. Deinde etiā est ex hoc manifestū/ꝙ quāto pticularior est præsidentia: tanto certior est repn̄tatio/quæ apd ipm præsidētē est/et minus cōfusa. vnde ꝓpter hoc/ quia vt dicit Hiero. ad Rusticū vii.q.i. in apibus. oīs ordo ecclesiastic⁹ rectorib⁹ vtit̄: in qbus demū ad vnū deuenit. Isti autē rectores per consensum iure diuino et naturali cōstitui deberēt. et vt Auitius papa dixit/tūc oportet vt q oīb⁹ p̄esse debet: ab oībus eligat̄. lxvi.di. archiepūs.

Iudiciū cōcilii infallibilius iudício papæ.

Papa nō hęreticus deponi potest

prælat⁹ inutilis deponi potest.

Papatus in quo consistat.

Papā suspēdi posse q̄tenus verū sit

Hiero.

et q nullus detur inuitis: vt infra dicet. quoniã secundũ sanctũ Leonẽ/nulla rõ finit vt inter episcopos habeat nõ electus. Ad hoc enĩ vt vnũ corpus in cõcordãtia cõstituat ex subiectis et p̃sidẽte ratio et naturale ius sil'et diuinũ exigũt in hac spirituali vnione matrimoniali cõsensum mutuũ: quẽ ex omniũ electione et electi cõsensu depræhendimus. recte sicut inter CHRISTVM et ecclĩam spũale matrimoniũ ex cõsensu cõstituit. vt vii. q. i. sicut et aliis. c. ibidẽ. et similib⁹ multis. lxii. ii. et. lxiii. di. et xxiiii. q. i. pudẽda. et. lxiii. dist. metropolitano. vñ licet inuitis tradi possũt sacramẽta/nõ tñ matrimoniũ: quia ibi cõsensus est de essentia. xxvii. q. ii. §. i. et. xxxii. q. ii. §. i. et notat glo. i. q. i. cõstat. ecclĩa autẽ est vxor siue sponsa presbyteri. xxi. q. iii. sicut. cũ filiibus ĩfra. de hoc infra plura dicent. vnde sic recta ordinatio seruari deberet: tunc textus cõcilii Toletani. l. i. dist. q in aliquo. et. lxii. dist. nulla. et dist. in noĩe dñi cũ filiibus seruari deberet: vt plębani et curati eligerent/aut saltẽ de eorũ cõsensu vtiliter p̃uideret. vt lxvii. di. reliqui. lxiii. di. si in plębibus. et deinde cõcurrẽte eorundẽ laicorũ cõsensu clerus episcopũ. lxiii. dist. plębs. et. c. nosse. et episcopi cũ cõsensu metropolitani. lxvi. di. archiepi/et metropolitani p̃uinciarũ cũ cõsensu epõrũ legatos pro uinciarũ asciscentes Romano põtifici/q cardinales vocarent: et illi Cardinales papã de cõsensu metropolitanorũ/quantũ possibile foret. Si autẽ ob p̃icula diuturnæ vacãtię nõ videret vtile cõsensum expectare/qd tũc fieret sicut hactenus meliori ordine: hoc mõ Romanus põtifex secũ cõtinuũ haberet cõcilium ordinate repñtatiuum vniuersalis ecclesiæ/cũ quo absq dubio ecclĩa optime regeret. Vñ qñ sub pœna excõmunicationis latæ sentẽtiæ canõ. xxvi. viii. vniuersalis cõcilii statuit patriarchale iudiciũ p̃ firmo seruari debere dicit iustũ rationabile et sine suspicione esse: eo q apud eũ honorabiliores quiq colligant. et nõ dixit canõ de cardinalibus Romanis: quoniã vt colligitur ex canone præsul iũcto. c. nullã. ii. q. v. tũc episcopi semp p̃cedebant cardinales: quoniã maiores eis sunt. vt ii. q. vii. q̃q̃ in glo. quoniã cardinales de clericis Romanis sacerdotes et diaconi fuerũt. vt ibidẽ. et lxxix. di. si qs pecũia. et c. oportebat. et c. si quis ex epis. Cardinalitas enim quandam eminentiã significat/vt p̃bat tex. xxiiii. dist. presbyteri. vbi cardinalis põtifex p̃ metropolitano ponitur. et hoc etiã p̃batur. xciii. dist. a subdiacono. et supius dictũ est secundũ Leonẽ nonũ/et p̃ archi. xxii. di. sacrosancta. vbi dicit papã inter cardinales numerari. et q episcopi dicant etiã cardinales. xxi. q. i. relatio. vii. q. i. pastoralis. lxxi. di. fraternitatẽ. sed text⁹ præallegatus loquit de metrapolitanis et legatis p̃uinciarũ: q ad patriarchale cõciliũ iuxta canonẽ xvii. tenebant concurrere. quare in finẽ vniuersalis boni regiminis quia plena vniuersaliã cõcilia difficulter colligunt: hanc putarẽ primã radicẽ reformationũ/vt cardinales ex legatis p̃uinciarũ cõstituerent. quorũ cõciliũ cũcta grauia/aut ordinationi vniuersali canonũ obuia/cũ subscriptione tã papæ q̃ cardinaliũ expedirent: vt ex subscriptione certa sciẽtia et strictũ examen interuenisse videret/vt sic debita canonibus seruaret reuerẽtia/et nihilominus vtilitati et necessitati in p̃ticulari casu succurreret. Funguntur enim Cardinales vice metropolitanorũ. xxiii. di. in noĩe dñi. et notat Hosti. in sũ. de pœn. et re. §. tui papa. ver. alii dicũt. Igit sicut metropolitani p̃uinciarum p electionẽ prouincialiũ constituũtur: ita et cardinales qui eorum vices gerunt/iuxta prænarrata cõstitui debent. et maxime hoc tempore istud necessariũ foret: quoniã nõ sicut antiqtus metropolitani et epi/q̃q̃ forte iurẽt adhuc ex forma antiqua. vt c. episcopi et se. xciii. dist. annuatim ad papã cõueniunt. quorũ cõcilio solebant Romani põtifices in decidẽdis arduis vti. et fuit hmõi obseruatio adeo stricta/p̃serti de metropolitanis/vt legit in xvii. canone. viii. vniuersalis

Eps non est qui non electus.

Curati eligendi sunt.

Epi oĩi cardinalibus maiores.

Cardinales ex legatis p̃uinciarum cõstituendi

concilii/ꝙ ipsi neq; præter duas synodos ꝓuinciales/neq; principu̅ sæculariu̅ vocatione poterant excusari.hodie autem etiã si in curia forent Romana:tanq̃ alieni ad consilium papæ nõ vocãtur.quod absurdu̅ est:maxime quando vniuersalis ecclesiæ casus aliquis/vel alius quoquo modo ecclesiam vniuersalem respiciens tractat. quare necesse foret tales legatos ꝓuinciaru̅ Cardinales cõstitui ex multis vtilibus causis: quas quisq; intelligẽs facile concipit/ qui cursum Romanæ curiæ aliquo pacto cognoscit.

Cap.XIX.

SI iura ac dicta sanctoru̅ patru̅/quæ loquu̅tur nullum ad pręsidentialem curam ordinari debere/nisi electu̅ ab iis qbus præsidere debet/ seruarent/ vt suæ præsidentiæ originẽ ab iis se habere cognoscat qbus pręest/et sic absq; supbia in amore pascat:tunc videremus quõ ex ordinatis gradualibus electionibus ad hoc recte deuenitur.quod supius p sanctu̅ Augu.dictu̅ est: scilicet ꝙ de petra/ id est ecclesia fideliu̅ Petrus oritur.nõ ꝙ potestas præsidentialis quæ in pręsidentibus est/a populo totaliter ortu̅ capiat.sed sicut præhabitu̅ est superius:tunc sacerdotiu̅ qđ est vt anima ĩ ecclesia militãti.anima autẽ secu̅du̅ eius motiuã et sensitiuã partẽ cõsiderata educit de potentia materiæ. secu̅du̅ autẽ rõnalem eius ptem cõsiderata: a deo est.Sic sacerdotiu̅ capit ab inferiori populo fideliu̅ illam pręsidentialẽ motiuã vegetatiuã/et sensitiuã potestatẽ:quæ potestas exit de potentia materiæ subditoru̅ p voluntariã subiectionẽ.a deo autẽ p sacramẽta capit potestatẽ rõnalis animæ:quę de sursum venit/ vt sic possit in dulci cõcordantia supna potestate p mediu̅ elicitæ et traditę potestatis influere in corpus subiectorum/quæ ad salutarem vnionẽ cum CHRISTO capite pficiu̅t. Vnde Hormisda papa episcopis Hispaniæ. Ne benedictio quæ p impositionẽ manus a deo esse credit/pretio cõparet: qs nobile putet esse quod vendidit/iustam sacerdotibus ordinãdis reuerentiã seruet electio:vt in graui munere populoru̅/diuinu̅ credat esse iudiciu̅. ibi enim deus: vbi simplex sine prauitate consensus.Hæc ille.Et q̃q̃ summoru̅ sacerdotu̅ delectionẽ sibi deus reseruauit: electionẽ tamẽ eoru̅ fideli populo cõcessit.lxxix.di.c.si.et ille gratia diuina præfert: q cõmuni cõsensu eligit.viii.q.ii.dilectissimi.de quo infra latius. Et pulchra est hęc speculatio:quõ in populo oẽs potestates/tã spirituales in potentia latent/q̃ etiã temporales et corpales.licet ad hoc ꝙ ipa præsidẽtialis potestas in actu cõstituat.necessario desup cõcurrere habeat radius formatiuus q hanc cõstituat in esse. quoniam omnis potestas desursum ẽ.et loquor de ordinata potestate. Sicut recte terra est fex elementoru̅:de ea tamẽ potẽtia mediãte influentia cælesti/ varia vegetabilia et sensibilia educu̅tur.quare nõ inepte abbas Ioachim sup Apocalyp.dicit/ populu̅/patris figurã/clericos singulares/filii/et religiosos/spiritus sancti gestare. quoniã sicut filius a patre: ita clerici a laicis. et sicut spiritus sanctus ab vtroq;: ita religiosi a laicis & clericis procedunt.

August.

Hormisda.

Electio summoru̅ fideli poplo data.

Terra.

Abbas Ioachim.

Cap.XX.

ALio occurrẽte dubio/an ita p decreta vniuersalis cõcilii papa ligari possit. Q2 ĩ cõtrariu̅ nõ possit:facile ex scriptis potest respõderi.quoniã si vniuersale cõcilium ꝓprie acceptu̅ est supra papã(vt prædictu̅ est)solutu̅ est dubiu̅.vnde q̃uis papa in.c.significasti de elect.supra cõciliu̅.et.c.proposuit de conces. præ.supra iura esse se dicat.hoc est verum de concilio generali suo: vbi vt patriarcha pside̅t.et de iuribus ibi aut alioqui in aliis pticularibus cõciliis p eu̅ editis. licet ob principatu̅ sup oẽs de ecclesia epiikiam fatear ita sedi apostolicæ alligatã/ꝙ tolli quo ad pticulares casus nõ possit/qm̃ dispẽsare/et ĩterpretari hẽat sæpe ob vtilitatẽ et necessitatẽ ĩ ædificationẽ ecclesię/et solu̅ ad illu̅ finẽ. Q2 autẽ canones vniuersaliu̅

Dubium.

Cui cõcilio papa præferat:et cui non.

Papa canones abolere nequit.

conciliorũ tollere non possit/vel mutare/vel aliquid in cõtarariũ cõdere. textus est notabilis.xxv.q.i.cõtra statuta.vbi Zozimus papa dicit: contra statuta patrũ aliqd condere vel mutare/nec huiusmodi sedis potest auctoritas. Et idem Zozimus Aurelio/et vniuersis episcopis p Aphricã/et p Gallias.cõstitutis dicit. Cũ aduersus statuta sanctorũ patrũ venitur: nõ tantũ illorum prudẽtiæ atq sententiæ quę in æuũ victura sanxerunt:sed ipsi quodãmodo fidei et catholicæ disciplinæ irrogatur iniuria.Quid enim tam sanctũ et venerabile est/sicut penitus nõ exorbitare ab itinere maiorũ:quorũ canonũ statuta veluti quædam fundamenta sunt ferendis fidei nostræ ponderibus.Hæc ille.Hæc etiam pbantur ex eo q Damasus papa ad Paulinũ scribens/iubebat ad fidem reuertentes se subscribere debere:non tantũ fidei Niceni concilii symbolo/sed et canonibus.pro quo facit.c.i.ii.et.iii.ca.dist.et quia textus supra allegatus dicit contra statuta patrũ:id est canones. vt est tex.xx.di. de libellis.qui textus in fine cum dicto Zozimi bene cõcordat.quia dicit ad effectũ/suumq pfectũ sancta euangelia vtiliter retinere vel credere nõ pbatur/qui sanctorũ statuta(quos canones dicimus) non obseruat.Et sanctus Gregorius papa ĩ Registro ad

Grego.

Ioannẽ episcopũ Larissenorũ in epistola q̃ incipit.Frater noster adoram⁹.in fine dicit.Hæc enim cõsona sanctis patribus definitione sancimus:vt q sacris nescit obedire canonibus:nec sacris administrare:nec cõmunionẽ capere/ sit dignus altaribus. Et tales canones qui ita ab omnibus venerari debẽt: in vniuersalibus cõciliis cõstitui oportet.xvi.dist.habeo librũ.et vocantur generalia : vt de canonibus Calcedonensis concilii Gregorius in Registro ad Secundinum in epistola quæ incipit.Dilectionis tuæ/dicit:vbi ait.sancta Calcedonensis synodus vsq ad definitionẽ fidei et prolationẽ canonũ de generalibus causis locuta est post plationem canonũ specialia certamina episcoporũ sopire curauit.Hęc ibi.Talia statuta vniuersalem statum ecclesiæ respicientia/papã retractare nõ posse notat Archi.xix.dist. ita dñs in fi.facit. c.sunt quidã et alia capitula ibi posita.xxv.q.i.Et iterũ.papa est pastor hominũ :cui proprie dictũ est. Pasce oues.sed regulæ et canones vniuersaliũ conciliorũ sunt editi pro correctione morũ.xxxi.dist.Nicena igitur.et illis papa obedire tenetur:et illis in pascendo vti debet/quoniã diuino cõsultu saluberrimos canones ediderũt/ vt ait Leo.iiii.papa.xxv.q.i.Ideo.Vnde supaddit cõcilium constantiense vniuersale /q nisi obedierit/puniri possit:quia nullam sedem magis exequi oportet vniuscuiusq synodi constitutũ q̃ Romã/vt ait Gelasius papa.xxv.q.i.confidimus. Et Leo papa q

Leo.

in.viii.cõcilio tuba euangelicæ veritatis legitur ad Martianũ Augustũ de canonibus Nicenis loquens dicit:q nulla possit improbitate cõuelli/ nulla nouitate violari.et addit.in quo opere auxiliante CHRISTO fideliter exequẽdo necesse est me pseuerantem exhibere famulatũ:quoniã dispensatio mihi credita est. et ad meũ tendit reatum:si paternarũ regulæ sanctionũ quæ spiritu dei inspirante sunt conditæ me(quod absit)conniuente violentur.Facit textus eiusdem Leonis.xxv.q.i.quæ ad perpetuã.Et idem Leo de approbatione fidei Calcedonensis cõcilii generalis ad oẽs directa:quæ incipit.Omnẽ dicit infirmum atq irritum esse quicqd contra canones Nicenos fit:quorum se asserit custodem.Causa autẽ quare non possit in contrariũ/ et cur eum exequi præ cæteris oporteat:quia vt dicit text⁹ /violatores ibidem/quia spiritu dei conditi sunt ad bonum regimen vniuersalis ecclesiæ. et hoc specialiter promouere spectat ad officium Romani pontificis. Canon itaq vniuersalis concilii est duplex/et regula regiminis/et ædificationis ecclesiæ:qua maxime primum architectũ vti oportet/si recte sua potestate vti voluerit. Rectiores enim et indeuiabi

Canon duplex.

liores regulas nemo inuenire poterit/ q̄ spūs sanctus vniuersaliū cōciliorū inspirator.vnde in gestis actione vi.viii.concilii.Zacharias Calcedonensis episcopus/dū ei obiiceretur sententia Romani Pontificis dixit papæ. Nicolai et aliorū patriarcharum canon princeps est/et secundum illum agētes nil faciunt extra id qđ decet.quū vero extra hūc faciūt:siue papa Nicolaus siue alius quisq̄/nō acquiescimus.Et infra Si facta sunt hæc a Nicolao cū canone sequimur et cōuenimus et roboramus/et contraria illis non sapimus.si vero sunt facta extra ius vel canonem:non nos illa vituperamus seu ꝓiicimus/sed canon.Hæc ibi. Vnde quando Metrophanes respondebat non dixit papam esse sup iura:sed dicit in quibus est causæ diuersitas: æstimationis quoq; ac opinionis diuersitas debet accidere.et respondet quomodo secundū regulas definiuit quibus cōsuetudo obesse nō potuit in cōtrariū allegata aliquorum qui de laicis et etiā neophitis ad patriarchale et archiepiscopale culmen ꝓmoti fuerūt/ dicens.Liquidū est ꝙ: qui ea quæ raro fiunt positas leges nō subuertūt.fuit enim antiquorū maxima cura in seruandis canonibus/et frequēter in principio canonū cuiuslibet synodi statutum de obseruandis canonibus Carthaginensibus legitur:quæ vel facta vel dicta superius cōpræhensa sunt/vel ab aliis cōciliis sunt scripta/custodire nosoportet.corruptor/laicus/clericus:cōmunione priuetur.vniuersi dixerūt:placet/placet.Et adhuc fortius in cōcilio generali tempore Martini papæ renouatoris canonū/vt dicit glo.xviii.dist.proprii ante.vi. vniuersale celebrati. in.ii.ca.legitur. et repetitur.viii.actione.viii.cōcilii vniuersalis.Sed quis secundū sceleratos hæreticos quocunq; modo/aut verbo/aut tempore/aut loco/terminos transmittat illicite:quos posuerunt firmius sanctæ catholicæ ecclesiæ patres/et sanctæ et vniuersales quinq; synodi/nouitates temere adinuenire/et fidei alterius expositiones/ aut typos/aut leges/aut definitiones/aut libellos.Et infra/cōtra pias orthodoxorū catholicæ ecclesiæ:id est paternas et synodales prædicationes hæc impie agens nisi pœnituerit:in sæcula sæculorū sit cōdemnatus.et dicet omnis populus:fiat/fiat. Et Martinus papa se cū aliis subscripsit.Ex quo habes/ꝙ de vniuersalibus cōciliis canō loquebatur:quoniā Romani pontifices ad illos obligantur .quare in vniuersalibus cōciliis/canonibus se subscripsisse leguntur.non autē sic de generalibus suis conciliis. Non enim dicit iste canon de omnibns canonibus/ et legibus/ et definitionibus patrum:sed dicit quinq; vniuersalium cōciliorū/quæ tunc celebrata tantū fuerāt. sic Leo ad Maximū Antiochenū patriarchā scribit/canones Niceni concilii inuiolabiles.et ꝙ Romani pontifices qui ad ꝓfessionem vniuersalium cōciliorum/sicut et alii patriarchæ tenētur/etiā ad canonū obseruantiā ratione illius ꝓfessionis teneantur. ꝓbat tex.sancta.xvi.dist.vbi ponitur forma ꝓfessionis:scilicet ꝓfitetur papa octo cōcilia vsq; ad vnū apicē se seruaturū/et quæ statuerūt et prędicauerūt omnibus modis sequi. Hoc etiam ꝓbat textus. xv.dist. sicut et ꝙ sanctus Grego. in illo.ca. sicut nō solum de fide/sed etiā canonibus intellexit.ꝓbat tex.ipsius.l.dist. sicut sanctitas. Idem etiā ꝓbatur ex ꝓfessione Leonis noni ad Petrū Antiochenū : vbi post septem vniuersalia cōcilia dicit.Quicquid supradicta vniuersalia cōcilia senserūt et collaudauerūt:sentio et collaudo.Et in Pannormia sancti Iuonis Carnotēsis episcopi scribitur professio Romani pōtificis ex libro Romanorū pontificū sub hac forma. Profiteor diligentius et viuacius omnia decreta canonica omniū prędecessorū apostolicorū nostrorū pontificū:quæ vel synodaliter statuerūt/ et cōfirmata sunt cōfirmare/et indiminuta cōseruare.et sicut ab eis statuta sunt in sui vigoris stabilitate custodire:quæq; vel quousq; abdicauerūt vel cōdemnauerūt simili sentētia condena=

Iuo Carnotensis.

re et abiudicare. Et post hoc seqtur alia ꝓfessio ex libro pōtificū q dicitur. Diurnus. Nihil de traditione quā a ꝓbatissimis ꝓdecessoribus meis traditā et cōseruatā repe ri/diminuere vel immutare/vel aliquā nouitatē admittere: sed feruēter vt eorū ve re discipulus et seqpeda totis mentis meæ conatibus/quæ tradita canonice reperio obseruare et venerari ꝓfiteor. Ex qbus patet/ꝙ sancti antiqui Romani pōtifices nō ita præsumebāt de sua potestate: sed fuerūt humiles/etiā se purgando corā synodo sua nō vniuersalis ecclesiæ. dico synodū vniuersalis ecclesiæ/cōciliū vniuersale. De istis purgationibus. ii. q. iiii. mandastis. vbi glosa cōparat papā decano: q se potest co rā suo capitulo purgare. sicut Syxtus corā synodo. et. c. auditū. et. c. omnibus nobis. immo Leo papa submittit se oībus pœnis in legibus cōtentis Martiani/si nō serua uerit/ꝓpter suā cōfirmationē: vt ipse scribit ad Leonē Augustum de sua erga leges cōsensione. Si cōtrafecerim eis (inqt) me vltionū cōditionibus subdo: quas non solū beatæ memoriæ princi pis Martiani auctoritas/sed etiā ego mea cōsensione firma ui. Ex quo habet/ꝙ quādo papa se subiicit: tūc nō habet dubiū eū sententia illius ob ligari. vt notat glo. in. c. si papa. xl. di. sed hic ꝓbatur papā ex cōsensu subscriptionis/ legibus subiici. et quū supius de ꝓfessione apertū sit/papā in scriptis vniuersaliū cō ciliorū canones approbare: igit et subiicit. Et vlterius vt dicit rubrū sexti capituli cōciliorū Aphricæ: q cōtra suā ꝓfessionē vel subscriptionē venerit/in cōcilio depo natur. Et dicit textus ad iterrogationē Gēnadii epī ab vniuersis epis dictū est. Qui cōtra suā ꝓfessionē vel subscriptionē venerit: ipe sese ab hoc cœtu separabit. Ecce si papa/aut ꝓfitet/aut subscribit se statutis: si nō seruat/se dānat/vt Leo papa dicit su pra. Et vide ꝓfessionē Leonis quarti de legū obseruatione ad Lothariū Augustū: quē et pontificē noīat more antiquorū. x. dist. de capitulis. Et ex isto fundamēto subscri ptionis/ac ex supscriptionibus Romani pōtificis supius insertis in suis patriarcha libus cōciliis/nō esset absurdū dicere/papā etiā synodice p Romanā ecclesiam edita tollere aut immutare nō posse ꝓpter subscriptionē. tñ quo ad hoc refert: quia etiā si statuta patriarchalia ꝓpter subscriptionē immutare nō deberet/tamē si faceret nō esset dicendū/ꝙ ita parū valeret reuocatio seu immutatio/sicut si statutū vniuersa lis ecclesiæ cacholicę immutaret. quoniā nō obligat papa ad illius obseruantiam ex subscriptione tātū: sed quia ex maiori auctoritate quæ supra ipm est ꝓdiit. Fortius ergo dicēdū est/ꝙ canonib⁹ vniuersalibus subsint: qb⁹ se Romani pōtifices p suos le gatos subscripserūt. facit bene tex. ii. q. vii. nos si q hoc satis ꝓbat cū. §. Itē Hierony mus. et. §. Itē Symmach⁹. q. §. cōtra. §. huic etiā. xvii. dist. videt dicere ꝙ Symmach⁹ in Romana synodo/sua dignitate fuit spoliatus. et hoc fuit verū de facto: sed restitu tus/quia nō poterat iuxta. §. huic etiā. ii. di. et ista in originalibus gestis p Ennodiū diaconū solenniter et elegāter dictatis de illo cōcilio videri poterūt. facit ad ꝓdicta etiā. c. seqnēs ibidē. Et hāc subiectionē/scilicet ꝙ Romanus pōtifex subsit cōcilio vni uersalis ecclesiæ ex alio deꝓhēdimus: quia legati apostolicæ sedis q legunt in vniuer salibus cōciliis fuisse dū ad cōciliū loquerent adinstar sancti Petri: q surrexit in cōci lio Hierosolymorū dū loqueret in signū subiectionis et reuerētiæ/surrexisse legūt. Sic legit in. vi. vniuersali cōcilio Cōstātinopoli celebrato/in prima actione. Et exur gētes q locū tenebāt apostolicæ sedis Romæ. siir et in aliis cōciliis ita legit. Simili ter inuenit epl'as et scripturas Romanorū pōtificū ad cōciliū missas vniuersale cō ciliū examinasse. In tertia actione octaui cōcilii lecta epistola Adriani papæ a conci lio vicarii senioris Romæ interrogauerūt/an canonice et synodice facta fuisset epi stola. Sācta synod⁹ dixit. Canonica/et ordinata/et plena iustitia est epistola: quæ le

Leo se legibus canonū submisit.

Vniuersali cōcilio papa subest.

cta est sanctissimi papę Adriani. Et Metrophanes deo amatissimus episcopus Smyr
næ surgēs/dixit. Cognouimus sanctissimi papæ Romani sollertē locutionē et pudo
rē: quē in diuinis/et circa diuinorū canonū custodiā et obseruātiam habet. Et Nico
laus papa ad imperatorē Michaelem dicit/hanc sanctā apostolicā ecclesiam caput oīm
ecclesiarū: quæ semp sanctorꝝ patrū syncerissimas auctoritates in oībus actibus seqt
Et habetur in eodē cōcilio octaua actione quarta/ et cōsequēter in epistola Nicolai
papæ ad Phociū/quæ sic incipit. Postꝙ quæ ibidē habet. In qua postꝙ Nicolaus papa
primatū apostolicæ sedis deducit/et ꝙ ex illo primatu/ Romano pōtifici immineat
pro oībus q CHRISTI censent nomine/cura: cuius rationē in æterno examine red
dere habet. subiūgit/quō vniuersitas credētiū a Romana ecclesia doctrinā requirit/
et integritatē fidei deposcit et criminū solutionē: qui dei gratia digni sunt/quoniā
caput ecclesiarū est. a qua rectitudinē atꝙ ordinē in cunctis vtilitatibus atꝙ eccle-
siasticis institutionibus omnes ecclesiæ exqrūt: quia ipa Romana ecclesia canonicas
et synodicas sanctorū patrū sanctiones inuiolabiliter atꝙ irrefragabiliter retinet. et
hinc est/ꝙ eius iudicium firmū est. Ecce ex hoc habes cām firmitatis apostolici Ro-
mani iudicii/ex inuiolabiliū canonū irrefragabili obseruatiōe esse: sic idē in cōcilio
suo ex tota Romana ecclesia cōgregato. c. vi. dicit. Quoniā oportet nos maiorū no-
strorū/immo toto mētis intuitu cōseruare/et in oībus sanctorū patrū semp dogma
ta venerari. et habet actione vii. et in isto fundant textus eiusdē Nicolai. ix. q. iii. pa-
tet. xvii. q. iiii. nemini. q dicunt sententiam papæ a nemine retractari posse. sed si in-
iusta esset: retractaretur/et in dubio examinatur p vniuersale cōciliū. vnde in quar
ta actione octaui vniuersalis cōcilii/quando vicarii apostolicæ sedis resistebāt: ne se-
mel iudicata p Nicolaū papā in synodo refricarentur. obtinuerūt principes et sena
tores: q dixerūt/se nolle gestis vt testes subscribere/ nisi admitterent iudicati ī syn-
odo ad replicandū contra huiusmodi iudicata. Et surrexit Metrophanes Metropo-
lita Smyrnæ/et dixit. Probantes verba magnificētissimorū principū/inuenimus ea
iusta et congruētia: hinc fauemus omnes episcopi/et sancta hæc synodus. Ecce ꝙ ex
decreto synodi vniuersalis fuit iudiciū Nicolai papæ/ et sui cōcilii de Phocio. iterū
in vniuersali cōcilio resciscentibus etiā vicariis senioris Romæ examinatū et depu
ratū. Ex quo apparet maioritas cōcilii vniuersalis sup papā et patriarchalem syno-
dum. Sic Leo papa ad omnes episcopos per vniuersas ꝓuincias cōstitutos de omniū
prædecessorū suorū epistolis dicit/omnia decretalia cōstituta/tam a beatæ memo-
riæ Innocentio/ꝙ aliorum oīm prędecessorū: q de ecclesiasticis ordinibus/ et canonū
ꝓmulgata sunt disciplinis/ita vestrā dilectionē custodire debere mādamus: vt si qs
in illa cōmiserit/ veniā sibi deinceps nouerit denegari. xcix. di. si Romanorū. Simili-
ter loqtur Damasus papa/vt habetur. xxv. q. i. omniū. et Hicmarus cōtra Laudunē-
sem/hanc epistolā ꝑtractās dicit. Aduertendū quoniā Promulgare est vulgo ꝓme-
re. et nō dicunt illi pōtifices de simplici legum vel canonū ꝓmulgatione: sed de de-
cretalibus/de canonū disciplinis ꝓmulgatis. vnde quādo obuiāt canonibus: potius
canonibus est obediēdū. xix. dist. §. hoc autē. et c. secundū. §. quia ergo. vbi probātur
maioris esse auctoritatis veterum canones/ꝙ Romanorū pontificū decretales ob-
uiantes eis. et confirmatur sic. Manifestū est/decretum synodi: cui interest p legatos
auctoritas Romani pontificis/maioris aut saltem æqualis esse auctoritatis cū decre
talibus papæ. sed sic est/ꝙ talia concilia possunt prouincialia dici. iii. dist. §. porro. et
alio vocabulo localia. i. q. ii. conuenientibus. Prouincialia autem per vniuersalia cor
rigi posse/dubium non est: vt superius est ostensum. et textus est. ii. q. vii. puto. §. itē

Promulgare.
Canones ꝑferunt decretalibus.

quũ Petrus. vbi dicit sanctus Augustinus præferendũ esse statutũ vniuersalis concilii auctoritati vnius episcopi vel ꝓuincialis concilii. et facit optime ille textus ad propositum vt patet ex eius assumpto: si Paulus corripuit Petrum / igitur a fortiori vniuersalis cõcilii auctoritas. Item Innocẽtius scribit de canonibus Nicenis et Sardicensibus. Et Bonifacius ad Rusticũ Narbonensem: q dicit sanctos patres in Nicea spiritu sancto suggerente / et aliter credendũ non esse sibimet canones statuerũt. et addit. Vt aduertat charitas tua adeo nos præcepta canonũ seruare: vt similiter cõstitutio nostra definiat. hoc etiã in epistola Cęlestini ad vniuersos episcopos ꝑ Calabriã cõstitutos. Et Leo papa ad Anatholium Cõstantinopolitanũ dicit / Nicenos canones vsq; in finem mũdi mansuros ꝑ sanctos patres conditos: q apud nos in suis constitutionibus viuunt. et si quid ꝑ aliquẽ aliter statuendo pręsumitur: sine cũctatione cassatur. Et ad eundẽ. Illa (inqt) Nicenorũ canonũ per spm̃ sanctũ ordinata cõditio nulla est vsq̃ ex parte solubilis: quũ tãto diuinitus priuilegio sit sancta synodus cõsecrata: vt siue ꝑ pauciores / siue per plures ecclesiastica iudicia celebrentur: omni penitus auctoritate sit vacuũ / quicqd ab illorũ fuerit constitutione diuersum. Ideo ad Maximũ Antiochenũ. quicqd ꝑpter speciales causas synodalium ad examẽ episcopale affertur: potest aliquã diiudicandi habere rationem: sed nihil de eo est a sanctis patribus apud Niceã definitum. Nã quod ab illorũ cõstitutionibus et regulis discordat: apostolicæ sedis nunq̃ poterit habere consensum. Et idẽ ad Anastasiũ. A regulis pręstatutis nulla aut negligentia / aut præsumptione est decedendum. Et Gelasius in generali decreto ad omnes episcopos. cũ nobis cõtra salutariũ reuerentiam regularũ cupiamus nil licere. de conse. dist. i. basilicas. vbi tex. cõiuncta glo. tenet ꝙ quũ Romana ecclesia sit suprema / et pio deuotoq; ꝓposito studeat seruare canones / et etiã ꝑpter vtilitatẽ alicuius fortassis non relaxet: ideo totũ corpus ecclesiæ canones seruare debet. Item Ormisda ad sanctũ Remigiũ Remensem archiepm̃. Paternas regulas decreta sanctissimis definita cõciliis ab oĩb⁹ seruãda mandamus: iis quantũ dignũ est reuerentia custoditis / nullum relinquet culpæ locũ sanctæ obseruationi obstaculum. ibi fas nefasq; præscriptũ est. ibi ꝓhibitũ ad quod nullus audeat aspirare. Ex qbus satis lucide patet opinionẽ antiquorũ nõ fuisse / papã per vniuersalia concilia ligari non posse: sed potius ꝙ ipse inter omnes tanq̃ caput regulis traditis ꝑ vniuersale conciliũ vsus semp fuit / ac etiã vti oportere / confessi sint. Et dicit Fabianus papa xi. q. iii. qui omnipotentẽ deũ metuit / nec cõtra euangeliũ CHRISTI / nec cõtra apostolos / nec cõtra ꝓphetas / nec sanctorũ patrũ instituta agere aliquid vllo modo consentit. Ecce ꝙ Romani pontifices deũ timentes agere nõ cõsentiunt contra sanctorũ patrũ instituta. Et adhuc alio argumento idẽ ꝓbatur. Manifestum est Leonẽ papã in certis capitulis cõstitutiones Calcedonensis cõcilii pręsertim / ꝙ Constantinopolitana præcedere deberet Alexandrinã / nõ recepisse: sed semp reclamasse / et post eum quosdã alios. et tamẽ decretũ cõcilii semp obtinuit: vt patet de priuile. antiqua. et. xx. dist. renouãtes et in sessionibus et subscriptionibus conciliorũ post Calcedonense. Si autẽ papa in sua potestate haberet posse decreta vniuersalium conciliorũ tollere: obtinuisset Leo et aliquot eius successores: quod verũ non est / iuxta præmissa. Hoc etiã est aduertendũ / ꝙ licet tribus capitulis Leo papa de capitulis Calcedonensis cõcilii se opposuisset (vt Hicmarus late ꝓsequit̃ in libro præallegato) tñ nõ restitit tm̃ ex sua auctoritate / sed ex auctoritate cõcilii Niceni / cui⁹ canones iuiolabiles esse voluit / et eorũ custodiã dixit ad se pertinere: quibus illa capitula contrariari dixit. Sic similiter Aphricanũ cõcilium restitit Cælestino in eo

Remigius Remensis.

Papa cõstitutionibus gñalis cõcilii cõtradicens nõ auditur.

ꝙ cōtra canonē Niceni cōcilii venire voluit. Et Cœlestinus nō dixit se hoc posse: sed allegabat idem cōciliū ꝑ se/et corrupte. quia non bene habuit translatū: vt patet in epistola concilii Aphricani ad papā Cœlestinū vrbis Romæ episcopum/ quæ incipit Domino dilectissimo. Reuertendo tamē ad Leonē: tunc etiā quia vna est auctoritas omniū vniuersaliū cōciliorū. xvi. dist. sancta. nō etiā ꝑ ea parte obtinuit quo ad ordinem sediū patriarchaliū / vt ex supioribus est manifestū. Deinde vt ꝓpius exemplum huius adducamus: cōcilium Basiliense vniuersale decreuit in secunda sessiōe Romanū pōtificē cōtra. c. frequēs cōcilii Cōstantiensis nō posse etiā/quo ad loci mutationē. licet etiam in eodē. c. frequēs. nullum irritans decretū cōtra Romanū pōtificem sit positū. Vnde bene est hoc aduertēdū/ quoniā sine dubio ex inspiratiōe spūs sancti: ita actū est. et hoc ex stabilitate cōcilii deprahēdi potest. Arguit enim sanct⁹ Augusti. in libro de trinitate contra Felicē ex instabilitate actitatorū cōtra Ariminense cōcilium. Videmus nunc mirabili modo actū/ꝙ cōcilium Basiliense est fortiter dei gra firmatū: licet in principio multis dubiosis fluctuationibus quassaretur. et hoc solum a deo est: q est veritas pmanens. ergo omnia acta a principio: per inspirationē spiritus sancti credamus firmiter. Mirum satis cur in prima sessione posito fundamento in c. frequens/cōcilii Cōstantiensis ad tria se cōuertit: scilicet extirpatiōnē hæresum/reformationē morū vniuersæ ecclesiæ/et pacē Christicolarū. Inspirabat hæc indubie spiritus sanctus: ne cū papa forte resistere vellet / q̄uis dubitatio vtilitatis cōcilii oriri posset/ in his tribus iam definitio præcessit in Cōstantiensi cōcilio amplius indisputabilis et immutabilis. ad hoc itaq; firmū ante etiā aduentum aduersitatis se cōtulerat non absq; diuino instinctu conciliū. Subsecuta est præsens translatio aut verius dissolutio cōcilii p papā. Postq̄ sequitur secunda sessio concilii quæ in mirabili syllogismo cōcludit sic argumēta. papa omnibns reformatoriis decretis obedire tenetur. maior: est decretum cōcilii Constātiensis. et minor: ꝓbatur p textū decreti frequens/ tunc vltra obedire tenetur. ergo subest/igitur tollere aut mutare nō potest. Si hunc syllogismū spiritus sanctus indubie dictauit in hoc sacro concilio: quid opus est amplius disputare aut dubitare / an ita papa per decreta reformatoria ligari possit: ꝙ in cōtrariū venire nō possit. Iterū si Cōstantiense concilium dicit/papā nō obedientē puniri posse: tunc vigor vt sit cōcilium nō dependet totaliter a papa. quia dū nollet esse conciliū/si tūc non esset: quomodo vnq̄ puniretur/qui p solum cōciliū puniri potest? Itē decretū Constantiense et Senense cōciliorū dicit patres Basileæ congregatos hoc tempore vere facere concilium. papa dicit (quia ipse nō vult) nō esse. quis est adeo insanus/q diceret falsam esse cōciliorū sententiā: in qua necessario includebatur auctoritas Romani pontificis/et verā esse voluntatē papæ Eugenii. Si spiritus sanctus se Basileæ hoc tempore in vniuersali concilio vellet īspirare dū ederent decreta ꝓtactorū cōciliorum: quomodo potest papa Eugenius dicere hoc verū esse/si ipse velit et non aliter? ac si inspiratio ipsius sancti spiritus foret in potestate Romani pōtificis/ ꝙ tūc quādo ipse velit inspiret. si enim ad memoriā reducis/quomodo sancti patres in suis cōstitutionibus viuūt/ et quomodo sicut vna est ecclesia aliis morietibus/et aliis in locū succedentibus/ ꝙ sic etiā vniuersalia cōcilia sibi succedunt: tunc præfata facile intelligis. Nō tamē negari debet/quin Romanus pōtifex epiicia vti possit. Legitur enim in prima actione octaui cōcilii/Adrianū scripsisse sic. Vt cū Gelasio papa dicamus: necessaria rerū dispositione cōstringimur/ et aplicæ sedis moderamine cōuenimur sic canonū paternorū decreta liberare/et retro præsulū decessorūq; nrorū præcepta metiri: vt quæ præ

Aug. Basiliensis concilii firmitas.

Syllogism⁹.

Papa nō potest impedire cōciliū.

Epiicia.

sentiū necessitas tpm restaurādis ecclesiis relaxanda deposcit abhibita consideratione diligenti/quantū potest fieri temperemus:qđ et nos æqua possumus p lucrādis fratribus ratione psequi/et tpm necessitati cōsulendo penitus imitari.Hæc ibi. et habet.i.q.vii.necessaria.et ibi in.§.nisi rigor.Ecce hoc fatēdū ē eo modo quoscribitur:vt in necessitate et vtilitate p restaurandis ecclesiis adhibita consideratione diligenti/quantū fieri potest temperet. Et p hoc est notandū. §.sed sciendū.cū glo. lxi.di.et.q.i.qđ ppter necessitatē in glo.quia ecclesiasticæ phibitiones habeant certas causas:tunc illis cessantibus licet ius ob suā generalitatē nō cesset: habet tamen relaxatio locū.venire enim contra gnalem phibitionē in pticulari casu/vbi necessitas vel vtilitas hoc suadet:quoniam iuris causa cessat/talis relaxatio nō proprie est iuris relaxatio sed declaratio casum illū in ratione legis nō cōpræhendi. xxviii.di. de Syracusanæ.verū quia causæ illius declarationis/vel interpretationis/ dispensationis/aut relaxationis debent vere cōcludere ad hoc/ꝙ declaratio/relaxatio/ vel tēperatio locū habeat:ideo sacrū Basiliense cōcilium/ quia causas in bulla dissolutionis aut translationis Eugenii papæ positas nō inuenit veraciter cōcludētes: declarauit hmōi dispositionē cōtra.c.frequēs cōcilii Cōstantiensis nullam/ ex inefficacia causarū in bulla allegatarū/et p cōsequēs eum nō potuisse. nō dico tamē etiāsi causæ veræ fuissent/ipm solum tanꝗ sua auctoritate absꝗ concilii cōsensu potuisse. sed si veræ fuissent/potuisset:quia cōciliū cōsensisset.et hoc pbatur actione quarta octaui concilii vniuersalis in epistola Nicolai papæ ad Phociū ad obiectionem Phocii de Nectario in secunda synodo/de laico in episcopū Cōstantinopolitanū pmoto/ respōdendo dicit/necessitatē in causa dispensationis fuisse.et subiungit/ꝙ secunda synodus nō cōfirmauit neꝗ sanxit ꝙ hoc iterū fieret:quia quod cōtra patrū atꝗ canonicas sanctiones p necessitatis euentu fieri cōprobatur/non in auctoritate tenendū est.Et infra.Ecce ppter necessitatē et inopiā clericorū Nectarius ppter ecclesiastica dogmata/et hereticorū expugnationē:q venerandas deponere imagines psumpserunt/Tarasius/et p miraculorū signa Ambrosius ad regendas ecclesias pmoti sunt. Hæc ille.Ex quo habet/necessitatē/ vtilitatē/ aut miracula causas esse concludentes tpamētū iuris siue generalis canonis.lv.di.priscis glo.tamē antiqua.i.q.i. qđ ppter necessitatē.dicit ppter necessitatē/ vt ibi ppter vtilitatē.vt.i.q.i. Dalibertus ppter misericordiā.i.q.v.c.vlt.ppter cōsuetudinē multorū.iiii.di. deniꝗ ppter multitudinē.xxiii.q.iiii.nō potest.cōtra ius cōmune venitur qđ etiā cōtra conciliū Nicenū qđ phibuit mutationes sediū/et translationes ex necessitate et vtilitate sæpe dispensatū sit.vii.q.i.mutationes.et.c.se. pbatur: quo autē ad necessitatē nō habet dubiū: quia necessitas nō est subiecta humanæ cōstitutioni/immo excusat qđ contra eā fit de cōse.di.i.sicut et di.iiii.sanctū.de vtilitate autē moderate adhuc agēdū est: vt nō ppter cuiuscūꝗ vtilitatē relaxent canones/ vt dicit Gelasius papa de conse.di.i.basilicas.vnde Nicolaus papa.xxxv.q.ix.sententiā dicit ꝙ dispēsatorie Romana ecclesia p cōsideratione ætatū/tpm/et grauiū necessitatū adinstar Pauli aliqd agere potest.qđ tamē obseruandū est:qn illa scilicet Romana ecclesia disertissima cōsideratione hoc fieri delegerit:nō qn ipa quæ bene sunt definita retractare voluerit. q textus notādus est:qm vt dicit glo.ibidē posse esse in bono.xxii.q.ii.faciat.et i ista dispēsatiōe est notādus. §. sed sciēdū.lxi.di.et glo.in.§.his oībus ibidē.vn̄ nullo mō negari pōt quin ppter necessitatē aut euidētē vtilitatē papa dispensare possit contra qđcūꝗ statutū/immo archi.dicit in.c.sanctorū.lxx.di.epm hoc posse : de quo late p eū ibidē q inter alia dicit.ꝙ si canō aliqs hoc phiberet:irrationabilis fieret. et ponit

Temperādi canonis causæ.

Dispensandi causæ.

exempla/vbi episcopi contra concilia tam prouincialia/q̃ vniuersalia ex illis causis dispensarũt.papa autem vltra hoc propter prærogatiuam personæ:dispensare potest.de quo per eum ibidem. Et ex istis patet ꝙ potestas superintendẽtiæ/quæ est ad vtilitatem ecclesiæ in papa:nõ est proprie supra canones / sed ipsa declarat canones in occurrenti casu/propter rationabiles causas locum non habere. et sic dispensatio non est ꝓprie iuris in vera sua radice relaxatio:sed declaratio/et est apparẽs relaxatio tantũ.Quare si causæ veræ non subsunt quæ concludãt hunc occurrentem casum sub ratione canonis non includi:non est vera dispensatio/sed potius dissipatio. immo adhuc ille cum quo dispensatũ est / quia canoni subest / a cuius obseruatione nõ potuit nisi subsequẽtibus veris et rationalibus causis absolui secundũ præmissa/ q̃q̃ etiã papa eũ intẽdebat eximere ꝑ dispensationẽ:pœnis et præcepto eius ita subest/ꝙ corã deo ipe sicut alii ligatur ꝑ eũ. licet ecclesia militãs hoc nõ iudicet:quia ꝓ papa p̃sumit/ꝙ scilicet ipe rite et iuste ex veris et rõnalib⁹ causis ipam fecerit.et ita dicit glo.i verbo/adimplere.c.nõ est deuoto et doc.oẽs et ꝓ hoc et supius positis de auctoritate vl̃is cõcilii textus Pelagii papę singularis:ex cuius registro notãdus est cuius tenor subscribit.Pelagius papa Valeriano patricio.Si qd de causa dãnationis triũ capitulorũ epi illarũ ptiũ dubitãt:qnomodo consuetudo vetus habuit/aut eligant de suis doctis viros/aut vnusqsꝙ ꝓ se veniat/ et rõnem a nobis cũ dei gr̃a cõpetẽter accipiens/ad matris cõmunis sanctæ catholicæ eccl'iæ viscera reuertat.Nam qđ celsitudo vestra dicit/vbi cõuenire debeamus et quasi synodũ facere:istud canones nulli pmittunt post vl'em synodũ/et post iudiciũ/qđ tanq̃ vno ore ꝓpe.iiii.milia episcoporũ/tã in metropolitanis suis/q̃ singulares Constantinopoli ꝓtulerũt iterũ contentionẽ ad mediũ reuocare.sed nec licuit aliquãdo:nec licebit pticularem synodũ cõgregari.Sed quoties aliqua de vniuersali synodo aliqbus dubitatio nascitur/ ad recipiendã de eo qđ nõ intelligũt rationẽ/aut spõte ii q salutẽ animę suæ desiderant:ad apostolicã sedẽ ꝓ pcipienda ratione cõueniunt. Aut si forte sicut de talibus dictũ est/peccator quũ venerit in ꝓfundũ malorũ contẽnit / ita obstinati et cõtumaces extiterint vt doceri nõ velint:eos ab eisdẽ apostolicis sedibus attrahi ad salutẽ quoquo modo necesse est/aut ne aliorũ pditio esse possint secundũ canones ꝑ sæculares opprimi potestates:data.xii.kal'.maiorũ.anno.xvii.xii.c.basilii.v.c. Ecce decretalem Pelagii notandã in eo/ꝙ definitionẽ vniuersalis cõcilii vltimã dicit:et ꝙ papa nõ debet in definitis ꝑ vniuersale conciliũ dubia petẽtibus exoluere/ et informare dubitãtes.et hæc decretalis multũ facit ad supiora:vbi de auctoritate cõciliorũ dictũ est/et ad ꝓxime dicta: scilicet ꝙ papæ dispensatio cõtra canones vniuersales nõ est nisi quædã doctrinalis declaratio.vt autẽ bona cõsideratione et diligẽti amplius causarũ examinatio fiat/deputãdi sunt cardinales legati ꝓuiciarũ modo prętacto ꝑ hoc sacrũ cõciliũ:quorũ cõcilio et subscriptione examinẽt causæ/an ita fieri expediat.Solebãt etiã aliquãdo Romani põtifices in sua ꝓfessione apte ꝓfiteri cardinaliũ consilio et assensu/suũ se pacturos officiũ:vt hæc habent in ꝓfessione Bonifacii octaui.vnde ꝑ horũ oĩm cõclusione/scilicet ꝙ Romanus põtifex regulariter salua epiicia modo iã dicto obedire teneat canonibus vniuersaliũ cõciliorũ: notet canon primus octaui vniuersalis cocilii/q declarat vniuersali ecclesiæ canones tradi ꝑ vniuersalia cõcilia.deinde ꝙ vniuersale cõciliũ ꝓfitetur eorũdẽ obseruationẽ. cui canoni/ac aliis omnibus eiusdẽ concilii manifestũ est/ tã legatos sedis apostolicæ/q̃ alios cunctos se subscripsisse:vt in fine eiusdem cõcilii clare habetur.vbi dicit. Nos hæc apostolica et synodica documẽta sine vlla euacuatione custodimus. et post ali-

Dispẽsatio.

Dispẽsad⁹.

Pelagii decretalis.

qua sanctissimi vicarii senioris Romæ/dixerunt. Quoniã prouidentia dei in pspe-rum finem omnes ecclesiæ deuenerũt negocia: oportet nos et in scriptis manu pro-pria hæc roborare secundũ synodicã consequentiã. Non est autẽ dubiũ de vniuer-sali ecclesia papã fidelem esse/et eũ sua pfessione et subscriptione obligari. Est autẽ textus talis.et primo dicit rubrũ de custodiendis et cõseruandis omnino antea ex-positis/et ecclesiæ traditis canonibus.textus autẽ sic.Per æquã et regiæ iustitiæ di-uinæ viã inoffense incedere volentes/ veluti quasdã lampades semp lucentes et illu-minantes gressus nostros: quæ secundũ deum sunt sanctorum patrũ definitiones/et sensus retinere debemus: quapropter et has vt secunda colloquia/secundũ magnũ et sapientissimũ Dionysium æstimantes et arbitrantes etiã de eis/cum diuino Da-uid enixe canimus.Mandatũ domini lucidũ illuminans oculos: et lucerna pedibus meis lex tua/et lumẽ semitis meis.et cum pverbiorũ authore dicimus. Mandatum lucerna est: et lex/lux.et cum magnifico Esaia clamamus ad omniũ deum.Quia lux præcepta tua super terram.Luci enim veraciter assimilatę sunt diuinorum canonũ hortationes et dissuasiones/secundũ qđ discernitᷣ melius a peiori: et expediens atq̃ proficuũ ab eo quod non expedire/sed obesse dinoscitur. Igitur regulas/quæ sanctę catholicæ atq̃ apostolicæ ecclesiæ/tam a sanctis famatissimis apostolis/q̃ ab ortho-doxorum vniuersalibus conciliis seruare atq̃ custodire pfitemur: his/et propriam vitam/et morem regentes/et omnem sacerdotii cathalogũ/atq̃ omnes qui Christia-no censentur vocabulo/pœnis et damnationibus: et ediuerso receptionibus et iusti-ficationibus/quæ per illas prolatæ sunt atq̃ definitæ subiici canonice decernentes. tenere quippe traditiones quas accepimus/siue per sermonẽ/siue per epistolam san-ctorum: qui antea fulserũt/Paulus admonet aperte magnus apostolus. Hæc ibi. Ec-ce nunc clarissimam decisionem/papam regulariter regulis vniuersalium concilio-rum ligari.Igitur et inhibitio per vniuersale concilium cum irritatione et sub pœ-na grauissima ipsi fieri potest/vt illis vtatur: nisi in casu epiiciæ præexpresso.Hodie autem quia vniuersalis ecclesia (heu) ad solum patriarchatum Romanum redacta est/et quod quondam patriarchale generale tantũ/et subiectum Romano pontifici fuit/ hodie est vniuersale/vniuersam ecclesiam repræsentans: hinc quũ hoc nouum sit dubitatio exorta est.quare hoc sacrum concilium absq̃ passione cum summa mã-suetudine se habere debet in ordine ad Romanum pontificem/ non se ex priuilegio vniuersalis concilii intantum erigat (de quo potius dolendũ esset) ꝙ obliuiscatur subiectionis patriarchalis in qua semper fuit. secũdum quam in papam fidelem ni-hil posset: sed seruato debito honore cuncta pacifice in augmentum fidei/et diuini cultus/et vniuersale bonum catholicæ ecclesiæ vnanimi concordantia ordinentur: vt videantur opera nostra bona/et glorificetur deus pater qui est in cœlis.

Dionysius.

Capitulum.XXI.

D supiora vnũ adiiciendũ esse censeo: scilicet ꝙ per istud sacrũ concilium lex fieri aut verius ius antiquũ posset innouari: papã i arduis negociis ma-xime contra canones huius et aliorũ cõciliorum causis vergentibus absq̃ dominorũ cardinaliũ q clerici censentur vniuersalis ecclesiæ/ modo supradicto de-putari non posse quicq̃.alioqui si fecerit: ꝙ tunc illud irritũ sit.Et iã præcessit archi-diaconi sententia/et Ioãnis Mo.et aliorũ super hoc.et est vltima resolutio/ꝙ in tan-gentibus vniuersalem ecclesiam: verũ est papam sine cardinalibus nihil posse. Ego autẽ credo ꝙ cõtra canones venire et dispensare etiam in quocunq̃ particulari ca-

Papã sine cardinalib⁹ i re summa nihil posse.

su rationabiliter dici posset hoc cōcernere vniuersalem ecclesiam propter canonem vniuersalis ecclesiæ/qui lædi per huiusmodi dispensatiōnē videtur. vnde quia argumentum a simili in iure forte est iii.q.v.quia suspecti xx.di.in quibus.x.di.si in adiutorium.Hinc adduco tale argumentū a simili. Episcopus habet de iure totā dispositionem diœcesis cum ecclesiis/ & dotibus/& decimis.x.q.i.decretum.Et tamē omnium illorum qui ita in sua potestate consistunt alienationem/siue donationem/siue permutationem absq; consensu & subscriptione suorum clericorum non habet. xii.q.ii.fine exceptione.Et dicit xxii.c.Aphricani concilii irrita erit episcoporū donatio/vel venditio/vel cōmutatio rei ecclesiasticæ absq; conniuētia/& subscriptione clericorum. Igitur a simili etiam si dispositioni papali tota ecclesia subiaceret tanq̄ monarchæ vnico:tamen res ecclesiæ inter quas sacros canones esse credo iuxta superiora mutare vel alienare non potest sine sui cleri cōsensu & subscriptione.nomine enī cleri Romanæ ecclesiæ in quantum monarchiam significat Romana ecclesia:cardinales veniunt/vt superius quodam loco dicitur. Præterea manifestum est:non nisi ex vtilitate vel necessitate alienationem rerum ecclesiasticarum fieri posse: ita præcise & canonū mutationem siue dispensationem contra eos. & est argumētum satis a simili.& pro hoc facit c.non liceat xii.q.ii.qui textus in alienatione videtur papam aliis assimilare episcopis.Præterea eadem Aphricana synodus cui se sanctus subscripsit Augustinus xv.q.vii.episcopus dicit.Epicopus nullus causam audiat absq; præsentia suorum clericorum: alioqui irrita erit sententia episcopi. & manifestum est episcopū dispositionem vniuersaliter habere totius diœcesis licet graues sententias ferre absq; clericorum suorum præsentia/& audire non possit.Patet igitur sic/ & papa facere tenetur a simili in factis vniuersalis ecclesiæ.Præterea mutatiōes aut alienationes per præsidentem in ecclesiasticis præsidibus fieri non possunt absq; consilio concilii/ siue totius presbyterii. vt xii.q.ii.placuit.vbi dicit inconsulto concilio/ vel cuncto presbyterio.& c.episcopus.vbi dicit:nisi coram cōcilio ecclesiæ quod est vniuersale concilium nō potest.Inter quas res principaliter sacros canones esse manifestum est. Vnde licet cardinales possint in particularibus casibus cōtra canones propter necessitatem aut vtilitatem consulere/ & subscriptione sua firmare dispensationem:hoc tamen absq; canonum præiudicio tantum credo possunt.tollere autē canones vniuersalium conciliorum absq; consensu vniuersalis cōcilii: credo papam cum cardinalibus nō posse.& eo casu quo cardinales consensum præbere habēt:habet quilibet coniudicare casum. sed non quilibet ius iudicandi: quia ius non est nisi apud collegium/ & non apud quēlibet de collegio secundum no.doc. post Inno.in c. irrefragabili.§.conquestus de offi.ordi. & probatur.xii.q.ii.qui manumittitur.ff.q; cuius.ver.sicut. §. i. legitur enim in gestis Hildebrandi/ qui Gregorius papa septimus vocabatur sic. Est autem priuilegiū Romanæ sedis semper assistere per cardinales presbyteros/& diaconos ipsi summo pontifici/vel vicario ipsius sedis.i. ei quē ipsa sedes sacrosancta os eius facit/per quē/& cum quo prædicat. per quē sacramēta administrat.per quem & cum quo firmāda cōfirmat/& improbanda improbat:qua non subscribente inualida est summi pontificis sententia.hæc ibi. Ecce quomodo ab antiquo irrita fuit Romani pontificis sententia/absq; cardinalium subscriptione.& q; papa sedis apostolicæ os tantum fuit.

Dispensare contra canones.

Canones cōciliorum absq; concilio tolli non possunt.

Cap.XXII.

BReuiter pauca de prouincialibus conciliis subiiciamus / vt de vniuersali nostro/ de quo principalis inuestigatio melior notitia habeatur.prouinciale concilium vnius prouinciæ ex metropolitano/ & suffraganeis/ & aliis

de prouincia ad ordinădum res prouinciæ colligitur per archiepiscopum/ sine quo plenum & perfectum non est:quia ipse curam & sollicitudinem gerit totius prouinciæ.hinc honore præcellit/& ad eum app.ix.q.iii.per singulas. & licet sit iudex prouinciæ tamen criminales causas definire non debet sine præsentia suffraganeorum/ neq; generales causas ad omnes episcopos prouinciæ pertinētes xv.q.vii.episcopus nullus.& c.Felix.vt no.q.ix.iii.saluo: & supplet negligentiă suffraganeorum ix.q.iii cum simus. & §.fi. quomodo autem res cōmunes prouinciæ cum suffraganeis tractare debet ix.q.iii.per singulas primo/ & secundo/& aliis locis multis. Hoc autem concilium valde necessarium magnam habens auctoritatem ex conciliis vniuersalibus disponendi/& ordinandi omnia ad prouinciam necessaria/præter ea quæ vniuersalem ecclesiam respiciūt/ quoniam maiorem auctoritatem illa requirūt. Quātum autem sit vtile ecclesiæ dei hoc concilium/& alia legitur in tertio cap. Toletani concilii/ vbi dicitur. Nulla pene res:disciplinæ mores ab ecclesia CHRISTI magis depulit q̄ sacerdotum negligentia/ qui contemptis canonibus ad corrigēdos ecclesiasticos mores synodum facere negligunt: ob hoc a nobis vniuersaliter definitum est/vt quia iuxta antiqua patrum decreta bis in anno difficultas temporis fieri cōcilium non sinit saltem/ vel semel a nobis celebretur. Ita tamen vt si fidei causa est/ aut quælibet alia ecclesiæ cōmunis generalis totius Hispaniæ atq; Galliæ synodus conuocetur. Si vero nec de fide/nec de communi ecclesiæ vtilitate tractabitur: speciale fiat cōcilium prout vniuscuiusq; metropolitanus eligit peragendum. Omnes autem qui causas contra episcopos / aut iudices / aut potentes/aut contra quoslibet alios habere noscuntur ad idem conciliū concurrāt: & quæcunq; examine synodali a quibuscunq; praue vsurpata inueniūtur regni executorum instantia vastissime iis quibus iura sunt reformentur. Ita vt pro compellēdis iudicibus vel sæcularibus viris ad synodum metropolitanam studiose quidē executor a principe postuletur. quintadecima autem Calendarum Iuniarum congreganda est in vnaquaq; prouincia synodus propter vernale tempus: quando hærbis terra vestitur/& pabula gramine inueniuntur.hæc ibi. Ecce q; istud decretum fuit in quodam vniuersali concilio totius Hispaniæ & Galliæ editum/& disponit de prouinciis illi concilio subiectis/ac etiam dicit q; quæ fidem/& generalem ecclesiam respiciunt in tali vniuersali concilio tractari debere. ex quo est mente tenendum q; vniuersalis multarum prouinciarum synodus est supra ipsas prouincias:generalesq; fidei etiam causas tractare possit. Et hæc ob sequentia sunt notanda. Fuit in alio concilio præcedenti/etiam vniuersali tali taliter Toletano definitū in autumno in Calendis nouēbris conciliū prouinciale celebrari debere/& q; iudices locorum/& auctores fiscalium patrimoniorum ex decreto regis concurrere deberent/vt discerent q̄ pie & iuste cum populis agere debeant/ne in angariis aut operibus superfluis/ siue priuatum honorent/siue fiscalem grauent / & q; hoc tunc episcopi prospicere deberent/quomodo iudices cū populo agerent/& eos si excesserint corrigerent/aut regi denunciarent.si emendare nollent:a communione/ tunc eos suspendere possent/& q; etiam de pœna iudicis nō venientis ad synodum deliberare possent.& fuit adiectum.concilium autem nō soluatur/nisi locum prius elegerint:quo succedenti tempore iterum ad concilium veniatur/vt iam non necesse habeat metropolitanus episcopus pro congregando cōcilio literas destinare/si in priori concilio tempus omnibus denunciatur & locus.

Cōciliorū vtilitas.

Cap. XXIII.

Orma vero quomodo celebrari debeat hoc cōciliū definita in quarto cap. concilii Toletani tempore Sisenandi regis anno CHRISTI 581. celebrati sic describitur. Hora itaq; diei prima ante solis ortum eiiciātur omnes ab ecclesia/obseratisq; foribus cunctis ad vnam ianuam/per quam sacerdotes ingredi oportet ostiarii sedeant/ & conuenientes omnes episcopi pariter introeant/& secūdum ordinationis suæ tempora resideant. post ingressum omniū episcoporum atq; consessum: vocetur deinde presbyteri quos causa probauerit introire. Nullus se inter eos ingerat diaconorum. Post hos ingrediantur diaconi probabiles/quos ordo poposcerit interesse: & corona facta de sedibus episcoporum presbyteri a tergo eorum resideant. diaconi in conspectu eorum stent. deinde ingrediantur laici qui electione concilii interesse meruerint. Tum quoq; & notarii: quos ad recitandum/vel excipiendum ordo requirit. Et obserētur ianuæ/ sedentesq; in diuturno silentio sacerdotes & cor tantum habētes ad deum: dicat archidiaconus/ orate. Statimq; omnes in terram sternantur/& orantes diutius taciti cum fletibus & gemitibus vnus ex episcopis senioribus surgens orationem palam fundat ad dominū cunctis adhuc in terra iacentibus. finita autem oratione/& responso ab omnibus amen. Rursus dicat diaconus: erigite vos. & confestim omnes surgant/ & cum omni timore dei/ & disciplina tam ipsi q̄ presbyteri sedeant. Sicq; omnibus in suis locis in silentio consedentibus diaconus alba indutus codicē canonū in mediū proferēs/capitula de cōciliis agendis pronunciet: finitisq; titulis metropolitanus episcopus concilium adloquatur dicens. Ecce sanctissimi sacerdotes recitatæ sunt ex canonibus priorum patrum sententiæ de concilio celebrando. Si qua igitur quempiam litium actio cōmouet coram suis fratribus proponat. Tunc si aliquis quācūq; querelam quæ contra canonem agit in audientiam sacerdotū protulerit: non prius ad aliud transeat capitulum/nisi primū quæ proposita est actio terminetur. Nam et si presbyter aliquis/aut diaconus/vel clericus/siue laicus de iis qui foris steterint conciliū pro qualibet re crediderit appellandum ecclesiæ metropolitano archidiacono causam suam intimet/& ille concilio denunciet: & tunc illi & introeundi/& proponendi licentia concedatur. nullus enim episcoporum ab actu cōmuni secedat anteq̄ hora generalis secessionis adueniat. Concilium quoq; nullus soluere audeat nisi fuerint cuncta determinata: ita vt quæcunq; deliberatione cōmuni finiūtur/episcoporum singulorum manibus subscribantur. Tunc enim deus suorum sacerdotum interesse credendus ei conuentui: si tumultu omniū abiecto sollicite/atq; tranquille ecclesiastica negotia terminentur. Ecce ordinem. verum non ita hodie obseruatur. Ipsius etiam in principio libri de synodis ordinem celebrandæ synodi tractat. Inscripsi vero huic opusculo hunc canonem ob hoc ꝙ circa eius finem contra dissolutionem scribitur ac etiam in vltimo dicitur ꝙ tunc deus credendus est interfuisse concilio: quando sollicite atq; tranquille ecclesiastica negotia terminantur. quare a fine cōcilii argumentari debemus/quoniā etiam si recte congregatum/ & aliquandiu iuste & legitime omnia sint tractata: tamen nisi in trāquillitate terminetur nō est veraciter semper asserendum CHRISTVM in medio fuisse/quoniam ipse non est auctor discordiarum/sed pacis. quod est notandum propter certa superius scripta.

Forma celebrandi cōcilii generalis.

Cap. XXIIII.

Vnt præterea alia concilia quæ sæpe vniuersalia vnius magni regni/ aut magnæ prouinciæ nominātur. & talia colligūtur de omnibus particularibus prouinciis regni illius/aut nationū/& talia ꝑpter arduas cōmuniones

Concilia regni aut prouinciæ magnæ.

causas vt præhabitū est cōgregabātur. & definitū fuit in secūdo Arelatensi cōcilio: ꝙ tale conciliū per Gallias/per Arelatēses cōgregaretur. reperitur etiā congregatū ad petitionē prouinciarū Galliæ. vnde dicitur in principio illius cōcilii. Cū ad postulationē ꝓuinciarū Galliæ sacerdotes conuenissemus ad Thaurinatiū ciuitatem/ atq; in eiusdē ciuitatis ecclesia auctore domino/vel mediatore consedissemus. & vt frequenter tempore quo sub vno rege erant Hispania/& Francia sicut tempore quo Gothi regnabant Recaredus rex Sisenandus/ & alii tunc illa vniuersalia concilia ex edicto regio in Toleto celebrabātur recte ad instar sicut de vniuersalibus vniuersalis ecclesiæ legimus quomodo per imperatores colligebātur/& solebāt reges cū suis proceribus illis sæpe interesse/& fidei catholicæ se subscribere/ & multa inueniūtur solēnia edita statuta de electione regis quomodo per electionem constitui debeat/& alia statum regium respicientia maxime circa conseruationem vitę eius. de quibus inferius videbitur: ac etiā ecclesiastici canones multi in ipsis conditi sunt/& in concilio celebrato tēpore Sisenādi in cap. legitur quomodo illa vniuersalis synodus ꝓpter decreta patrum quæ volunt vnū debere vsum psallendi & ministrandi esse in prouincia: quia tunc Gallia & Hispania vna fide/ & vno regno continebātur/statuerunt eundem ritum seruari debere. inueniuntur omnia in illis conciliis definita tā ad fidem q̄ ad quascunq; magnas causas pertinētia. Et semper in principio fides recitabatur. legitur enim in concilio Toletano tempore Chincillai celebrato/ ꝙ more synodi vniuersalis post solēnia perfunctæ orationis fidem quam intrinsece ruminabant/ voce eructabant. & in alio Sisenandi tempore celebrato. & quia generale concilium agimus oportet primū nostri sermonis vocem de deo esse. vt post professionem fidei: sequentia operis nostri vota quasi supra firmamētum firmissimū disponantur. Similiter legitur contendentes de primatu: in ipsis definitionem recepisse. vnde in Thaurinatium concilio scribitur. Illud deinde inter episcopos vrbium Arelatensis/& Vienensis/quæ de primatus apud nos honore certabant: a sancta synodo definitum est. cognouit de appellationibus & sentētiis latis in conciliis prouincialibus: vt in gestis eiusdem cōcilii de Exuperantio presbytero/ & pro parte Terferii episcopi iudicato/& Palladio laico contra Spanum presbyterum/ cui graue crimen imposuit legitur. Natio enī Aphricana/talia vniuersalia concilia celebrauit: ad quæ de aliis appellabatur/ vt scribit idem conciliū in epistola ad Celestinū papā/& omnia definit etiā translationes episcoporū. vt in xxvii. cap. eiusdē concilii habetur/& priuationes episcoporum/& noluit ꝙ ad papā a sentētia illius concilii appellaretur: sed dixit terminari ibi causas debere iuxta definitionē Niceni cōcilii. vt scribit idē cōciliū ad Bonifaciū & Zozimū Ro. pōtifices. Et hoc cōciliū hoc ordine annue in viii. cap. eiusdē Aphricani concilii iubebatur celebrari. Placuit vt propter ecclesiasticas causas quæ ad perniciē plæbiū sępe veterascūt: singulis quibusq; annis conciliū vocetur. Ad quod omnes prouinciæ quæ primas sedes habēt de cōciliis suis binos aut quotquot elegerint episcopos: legatos mittant. vt & minus inuidiosi/minusq; hospitibus sumptuosi existant: vt congregato conuentu plæna possit esse auctoritas. De Tripoli autē propter inopiam episcoporū vnus episcopus veniat. Iste textus est notādus in duobus. Primo ꝙ sedes prouinciæ vocatur prima sedes. secūdo ꝙ legati auctoritatē præstant prouinciarū nomine prouinciæ concilio. qđ ꝓ cardinalibus & iis quæ superius dicta sunt notari debet. Post hoc fuit sublatū istud decretū in Milenitano cōcilio/ne fratres nimiū fatigarētur: & fuit statutū vt nō nisi ꝓ necessaria cōmuni causa cōuocaretur hoc generale cōciliū. Insuper cōgregato vniuersali cōcilio

tali si tunc multæ restabant causæ tractandæ/& multi interfuere episcopi quælibet prouincia vices aliquibus cōmisit/& alii recesserunt.Ita legitur in concilio Mileuitano.c.xxix. Item placuit ne diutius vniuersi episcopi qui ad concilium congregati sunt tenerētur ab vniuerso cōcilio/ iudices ternos de singulis ꝓuinciis eligi & electi sunt de prouincia Carthaginensi Vincentius/Fortunatus/& Clarus. De prouincia Numidiæ/Alipius/Augustinus/ & Restitutus: & sic de aliis. & additur.qui omnes cum sancto sene Aurelio vniuersa cognoscant:& subscripserunt vniuersi.Ex hoc est notandum quādo constitui debet concilium restrictum potestatem vniuersam habens per vicem tenentes de singulis subiectis/ vel ad synodum spectātibus constitui debet: quare ita in cardinalibus fieri deberet qui vices prouinciarum quæ subsunt Romanæ ecclesiæ in quotidiano concilio gerunt. Qꝫ autem ista vniuersalia concilia maioris auctoritatis sint q̄ prouincialia quæ eis subsunt ex superioribus patet/& probant textus concilii Laodicensis/& Martini papæ/& alii qui habentur vi.q.iiii.

Cap.XXV.

ET est considerandum ꝙ licet ex decreto concilii Arelatensis secūdi / in quo legati Siluestri papæ interfuere/ad petitionē Arelatensis episcopi synodus celebrari deberet: tamē in Tauritano concilio inuenitur de eodē iudicatū in quæstione quā cū Vienensi de primatu habebat.sic Carthaginēsis nō fuit a iudicio illius synodi Aphricanæ exemptus: licet ipse conuocauerit/& prior in eo fuerit. quia indubitata fuit illa definitio Niceni concilii : omnia exorta in Aphrica in illo concilio terminari debere.vt ii.q.vi.placuit.& licet ille textus dicat de prouinciali Aphricano ad generale/vel primatem/non ad transmarinū excepto papa appellare debere:tamen c.placuit eiusdem concilii/& idem cum primo xi.q.iii.placuit/nō excipit papam/quia originale non excipit.imo prius textus.ii.q.vi.falsus est. Et multa de iis adduci possent.Et sic de vniuersali vniuersalis ecclesiæ concilio pariformiter nullum tunc fuit dubium quin ei subessent omnia patriarchalia etiam Romanæ sedis cōcilia:nec propter hoc ꝙ aliquis patriarcharum ex ordinatione alicuius illius vniuersalis ecclesiæ concilii potestatem conuocandi vniuersalia talia concilia habuisset/sicut scribit Athanasius/qui Niceno concilio nondū tūc episcopus/sed dignus episcopatu interfuit ad Felicem papā Nicenū conciliū Ro. pōtifici cōgregādi hanc synodum potestatē dedisse:fuisset exemptus a iurisdictione ipsius synodi sicut nec Arelatensis/nec Carthaginēsis primates/vt ꝓhabitū est.Et sicut auctoritates ꝓfatorū vniuersalium conciliorū regni/ vel nationis/ a congregāte nō dependit sic ꝙ ibi non fuisset auctoritas plena/nisi per ipsum deputatū cōuocatio facta fuisset:quoniam multa talia concilia legimus absq̧ illoꝝ conuocatione celebrata & acceptata. Ita dicendū de vniuersalis ecclesiæ concilio ꝙ eius auctoritas non ita depēdet a cōgregante ꝙ nisi per papam congregaretur ꝙ tunc non foret concilium/quia tūc nō fuissent omnia octo vniuersalia concilia firma/quoniā per imperatores congregata leguntur.& Ro.pon. ad instar aliorum patriarcharū diuales sacras iussiones ꝓ veniendo/aut mittendo concilium recepisse.Et hoc est ex hoc manifestū/quoniam auctoritas de congregādo concilio a concilio cuicūq̧ data cessat congregato iam cōcilio qualitercūq̧.Sed concilio nō cōgregato hoc operatur auctoritas ꝙ eā a cōcilio habēs quādo iuxta cōmissionē sibi expediri visum est potestatē habet congregandi et cum congregatū est expleta est cōmissio.Si vero absq̧ auctoritate habētis cōgregare conuenirent plures spreto/aut non admisso cōmissario/vel eo nō vocato iuxta præhabita imperfectum esset concilium.Sed si intimaretur necessitas congregandi

concilii cōmiſſionē habēti/nec curaret congregare/nec conuenire cum aliis ad prouidendum neceſſitatibus occurrētibus/ dūmodo aliter rite celebraretur: quis dubitaret præſentes fluctuanti eccleſiæ illis non obſtantibus prouidere poſſe? neceſſitas enim quæ legē non habet/omnia argumenta poſitiui iuris qualitercūq; fieri poſſent in contrarium/tūc ſoluit: vt eccleſiæ dei ſalubriter prouideatur. Et in hac materia opus eſt reformatione quo ad ea quæ expediri debent in ipſis prouincialibus/& vniuerſalibus regni/aut nationis alicuius ſynodis: vt canon Sardicēſis concilii/ qui habetur ii.q.vi. ſcilicet ꝙ omnia in illis cōciliis qualitercūq; oriretur/etiā depoſitiones epſcoporū in ipſis expedirētur/ & interpoſitis appellationibus ad apoſtolicā ſedē/ ꝙ tunc nihilominus in loco vbi cauſa ortū habuit datis propriis apoſtolicis cōmiſſariis in ſynodo expedirētur omnes cauſæ/iuxta formā ibi poſitam. Eſtq; etiam multū opportunū prouincialia concilia continuari indefectibiliter: & de ſuffraganeorum concilio non propriam primo/ ſed prouincialē ſynodū ſi opus fuerit interponi poſſe appellationē/ad vniuerſalia nationalia concilia Gallicana/Hiſpanica/& Germanica quæ omniū ſtudio pro conſeruāda republica/ac pace patriæ/ mutuaq; charitate reinſtitui opus foret. Nec debet Ro. pon. hanc ordinationē ægre ferre. cum vt ſcribūt Aphricani concilii patres ad Cęleſtinū papā: decreta Nicena/ſiue inferioris gradus clericos/ſiue ipſos epiſcopos ſuis metropolitanis apertiſſime cōmiſerunt. prudētiſſime enim/iuſtiſſimeq; viderūt quæcūq; negotia in ſuis locis vbi orta ſunt finienda/ nec vnicuiq; prouidentiā ſancti ſpiritus defuturā: quoniā æquitas a CHRISTI ſacerdotibus/& prudēter videatur/& conſtantiſſime teneatur. maxime quia vnicuiq; conceſſum eſt/ſi iudicio offenſus fuerit cognitorū ad cōcilia ſuæ prouinciæ/vel etiā vniuerſale ꝓuocare: niſi forte quiſq̄ ſit qui credat vni cuilibet poſſe deū noſtri examinis inſpirare iuſtitiā/& innumeralibus cōgregatis in conciliū ſacerdotibus denegare. hæc ibi. Quare contētari merito debet Ro. pon. ſi res per cōcilia eo ordine tractantur: & non debet ad ſuū examen ita cūcta aduocare/ & ſuū iudicium multis ſacerdotibus/auctoritate/ & diuino iure/ & Niceno concilio definiendi/& terminandi habētibus/ꝓponere: ſufficere merito debet Ro. pon. ſi Sardicenſe conciliū ſupra allegatū qđ per legatos apoſtolicæ ſedis Fauſtinū/& alios fuit ꝓ ſtatuto Niceni concilii in Aphricana ſynodo falſe allegatū/& non acceptatū per eandē vt in epiſtola eiuſdē concilii ad papā Bonifaciū/& p̄fata epiſtola ad Cęleſtinū hæc patent: per has omnes prouincias acceptetur. verū eſt ipſos patres Aphricani cōcilii: in quo & ſanctus interfuit Auguſtinus/i p̄fata ad Cęleſtinū epiſtola ſcribere hāc cōſtitutionē quā Gratianus Sardicēſi cōcilio aſcribit: nulla patrū ſynodo inueniſſe cōſtitutā. Quare ſatis poſſet dubitari an Sardicēſis cōcilii cōſtitutio exiſtat. quare a fortiori papa cōtētari deberet ſi ipſam quā Aphricana ſynodus nō admiſit conſtitutionē: omni parte an ſit alicuius cōcilii/& cuius dubiā pro honore ſanctæ Ro. eccleſiæ acceptamus. & in iis ac aliis ſancta hæc ſynodus mediū ꝓportionatū loco & tempori tale deo duce inueniet: vt ſi qua vitia ex obedientia nimia exorta ſunt/iuxta doctrinā ſancti Gregorii ii.q.vii. admouendi: non foueantur amplius/ſed reſiſtatur/vt in c. ſancta quippe. qui eſt textus ſancti Hieronymi ibidem. & xi.q.iii. quod ergo lxxxiii. di. quando. et hæc ſufficiant pro hac materia.

Cap. XXVI.

SVper eſt vt de paucis ad reformationē facientibus mentionē faciamus. digreſſio enī a forma per patres nobis tradita difformitatē in eccleſia cauſauit: quoniā nō quiſq; recte vſus eſt ſua poteſtate. Eſſet itaq; de poteſtate eccleſiaſtica vidēdū: de qua multi elegāter ſcripſerūt/ac deīde qđ recte cōueniat/cuiq;

potestati p̄sidētiali in gradu suo: vt visa vestra forma/ & excessu abusus/reductio per proportionata media tēpori cōgrua fieret. hæc ꝓfunda & lata sunt: ideo nō possunt facile cōpēdiose perstringi. vnde de potestate distributiua sacramētorū/ & dispēsatione verbi credita sacerdotio primo/ multa dici oporteret. sufficiat nūc ꝙ ministri et dispensatores ministeriorū sciunt se nūcios/ angelos & CHRISTI legatos cū hac cōmissione esse: vt omnia discrete ad dei honorem/ & populi salutē peragant. vt est præceptū Innocētii xc. di. ꝑcipimus. dū hæc ita agūt/ discreti dispēsatores libertate credita ad hos ꝓtactos fines/ vtēdo etiam si alii aliter dispēsent dūmodo dispēsandi modus traditus per ecclesiā restricte limitatus nō existat: talēto credito recte vtitur vti sanctus Cyprianus ad Antonianū/ & Augustinus post eū ad Vincentiū Rogatistam de certis episcopis qui mœchos ad pœnitētiā nūq̄ admiserūt aliis admittētibus scribūt/ quos tamē eaꝓpter ab epōrū suorū collegio negāt recessisse vel catholicæ ecclesiæ vnitatē duritie cēsuræ/ seu obstinatia rupisse. vt quia apud alios adulteris pax daretur: qui nō dabat de ecclesia separetur. manēte enim cōcordiæ vinculo/ & perseuerante ecclesiæ catholicæ indiuiduo sacramēto actū suū disponit & dirigit vnusquisq̄ episcopus rationē propositi sui domino redditurus. hæc ibi. Et est sentētia sancti Cypriani in variis locis. vnde varietas dispēsationis quæꝓpter disciplinā rigorosa fuit antiquitus/ & post hoc laxata: semper fuit in libera dispensatione sacerdotii ad prætactos fines. quondā enim lapsis nō dabatur/ nec spes cōmunionis etiam in extremis de pœni. di. vii. hoc autē quousq̄ in vnū conuenit sacerdotiū/ & scripturis ab vtraq̄ parte prolatis temperamētū salubri moderatione inueniretur: scilicet vt in articulo mortis daretur. dequo late per Cyprianū/ ad Antoninum. de quo etiam de pœni. di. iii. in tantā. & multis textibus ibidē. Et Innocētius papa scribit quomodo consuetudo anterior habuit vt concederetur pœnitētia/ & negaretur cōmunio. propter crebras persecutiones cōcessa pœnitētia/ & negata cōmunio fuit: vt q passim ad pœnitētiā admitterētur in hoc saltē punirētur: vt de recōciliatione securos reuocaret per hoc a lapsu. hodie autem quia pax data est ecclesiæ obseruatio prior durior/ facta est inclinatior: vt & ad pœnitētiā admittātur simul/ & ad vltimū viaticū. hæc ille. Illas omnes varietates annotare superuacuū hoc loco esset. Scimus in Sardicensi cōcilio (q̄d tota vniuersalis ecclesia recepit/ vt habetur in gestis octaui cōcilii) statutum ambitiosos etiam in mortis articulo extremo/ ad cōmunionē admitti non debere. Licet Nicenū cōciliū omnē facinorosum ad vltimū viaticum admitti iubeat. Similiter in vltimo capitulo cōcilii Carthaginēsis/ cui se Augustinus subscripsit: mādatur cōmunionē nunq̄ dari illis/ qui emisso voto castitatis/ & assum pto habitu post hoc redierunt ad sæculū/ & contraxerūt. Ex quo & aliis multis hoc saltem habetur libertatem creditæ potestatis in dandis/ & distribuendis sacramentis ad fines prædictos apud sacerdotium esse dandi & non dandi/ secundum locum et tempus/ & dispositionem subditorum. ex quo euenit vt sicut cōmunicare est salutare/ & medicinale: sic & excōmunicatio est medicinalis propter obedientiam/ ad quam omnes fideles tenentur in hoc maxime xi. q. iii. si autem. & c. absit. Ita enim sanctus Petrus legitur ad Clæmentem dixisse: oportet eum qui præest vicem medici agere. de quo in epistola Clementis ad Iacobum fratrem domini. vnde clare habetur Bohemos non recte sapere ꝙ communio sub vtraq̄ specie/ quo ad laicos/ de necessitate salutis existat. quia cum laici per se non capere possint/ & cum sacerdotio credita sit potestas distribuendi/ sic ꝙ dare & non dare possit ad fines prædictos sicut etiā docent prædicta exempla: quomodo tunc laici ad impossibile obligarētur?

Coīo negata fuit.

S. Petrus.

Cōtra Bohemos.

Eucharistia qbus olim negata.

Et si dicunt φ sacerdotiũ pcepto CHRISTI distribuere teneatur: dicant quomodo stetit ecclesia in CHRISTI pceptis ante Innocentiũ papã/quãdo cõsuetudo fuit nõ dandi. deinde in tẽpore Cypriani & Cornelii papæ quãdo lapsis non dabatur: & tẽpore Sardicensis concilii quãdo ambitiosis denegabatur. & illo tẽpore quãdo mœchis/& transgressoribus voti castitatis: & tẽpore Eliberitani concilii/vt habetur in c.lxiii/eiusdẽ quando adulteris/pueris/interficiẽtibus/etiam in extremis constitutis non dabatur/& deficiẽtibus in accusatione graui criminis presbyteri/vel episcopi/ vt in eodẽ concilio.c.lxxv.& stupratoribus puerorum: vt in c.lxxi.& mulieri alium virum q̃ illum cum quo mœchata fuit ducenti/ vt lxxii. c. habetur in omnibus illis etiã in fine vitæ cõmunio non dabatur. Et iam longo tẽpore quando sub vna specie datur si pceptũ esset distribuere sub vtraq; specie: non esset verum φ maior pars sacerdotũ & episcoporũ secũdũ sentẽtiã CHRISTI (vt scribit sanctus Cyprianus) in vera fide/& lege CHRISTI semper stetisset/ vt superius tetigi/& collegi late ex canone bibliæ/& canonibus cõciliorũ/& doctorũ scripturis auctoritates hoc pbãtes quomodo irrestricte liberrime apud sacerdotiũ est potestas distributiua huius sacramenti eucharistiæ/in quodã opusculo cõtra hũc Bohemorũ errorẽ/ quare nunc ista missa faciamus. sufficiant ista: quia psentis speculationis non sunt. sufficit scire apud sacerdotiũ/hic congregatũ liberam potestatẽ esse ordinandi cõmissam distributiuam curam in laudem dei/& populi salutem ordinationibus & cõsuetudinibus variis non obstantibus.

Eplæ cõtra Bohemos.

Cap. XXVII.

DEinde superioribus obediendũ: dũmodo terminos infra quos potestas cuiusq; clauditur nõ excedãt. videndũ primo de potestate Romani pontificis quia vt dicit Gregorius. ii.q.vii. sicut inquit a capite incipiendũ est in concilio reformatorio hoc suprascriptio cõiũcta textui probat. vnde si ita fit vt omnis potestas regulis per vniuersalia concilia traditis in suo regimine vtatur: necessario optima reformatio sequitur. sic enim scribit Leo papa ad Constantinũ/Audentium/ Rusticum. Iusta & rationabilis causa gaudendi est cũ a sacerdotibus in tãtũ ea gesta cognoscimus/quę & paternorũ canonũ regulis/& apostolicis congruant institutis. necesse est enĩ vt omne corpus ecclesiæ salubri crescat vnguẽto: si mẽbra quæ psunt et vigore excellant auctoritatis & tranquillitate moderaminis. hæc ille. Vnde secũdũ Leonẽ nonũ vt superius habetur mẽbra oĩa vni⁹ ecclesiæ & corporis CHRISTI mystici habẽt sua singularia officia/in quibus per alia impediri absq; ordinis turbatione nõ possunt lxxx. di. singula. turbatio autẽ ordinis est totius colligantiæ ecclesiasticæ vnionis turbatio. & ex illo difformitas/& languor in totum corpus diffunditur xi.q.i. peruenit. xcix. di. nullus: & c. ecce. & textus Gregorii singula. dicit noxium simulq; turpissimum est vnum membrum alterius officium vsurpare/ & ministeria singulariter non distribuere. igitur nec caput/nec membrũ aliud quodcũq; vsurpandi potestatem alterius membri habet si sanũ & viuax absq; negligentia fuerit illud: cuius officium vsurpatur absq; totius cooporis læsiua turbatione. quare si sciuerimus quæ cuiq; membro ex antiquorum regulis conueniũt: videbimus/ vnde corpus ecclesiæ deformatum existit. nõ enim deformatum foret/ nisi excessus & abusus interuenisset. Et quia dum caput ægrotat/ cætera membra dolent: hinc integritas præsidentium salus est subditorum lx.i. di. miramur. lxxxvi. di. inferiorum. quare nulla maior difformitas ab aliquo poterit exoriri: q̃ ab illo qui suæ magnæ po potestatis intuitu/ licere sibi cuncta credens/in subditorum iura prorumpit.

Gregorius

Leo.

Cap. XXVIII.

Videamus igitur quæ summi p̄sulis regulata potestas.quæ cū sine dubio maxima sit in pascēdis ouibus/ in decidēdis ambiguis grauibus dubiis:habet tamē certas particulares regulas. Nā licet c.i.de trāslatione plat. in textu et glo.& de ex.pla.sicut venire &.de offi.le.qđ trāslationē de cōces.pben. pposuit & xxv.q.i.sunt quidā.i.q.vii.§. nisi rector rigor in glo.& xiiii.di. sicut in glo.antiqua. et aliis multis locis p glo.notetur quid papa possit.Hoc tamē qđ ipsi regulariter cō petit est/quia princeps in episcopatu fidei/ in dubiis fidei vt superius aliquo loco dicitur:& deinde in cūctis vniuersalē curā totius ecclesię respiciētibus/& in grauibus casibus.verū de sua potestate in Nicena synodo in Calcedonēsi/ ac viii.Constātinopolitano ita inuenio.In Niceno dicitur sexto cap.ꝙ de cōsuetudine omniū suorū habet potestatē.vt lxvi.di.mos est. licet ille canon nō ita in Calcedonēsi cōcilio inueniatur pductus. Vnde sentētia Calcedonēsis cōcilii sup allegationibus tā Romanæ q̄ Cōstātinopolitanæ ecclesiarū primatu sic canit.Ex iis q̄ gesta sunt/ vel ab vnoquoq; deposita perpēdimus ante omnia quidē primatū & honorē pcipuū secundū canones antiquæ Romæ Reuerēdissimo ep̄o cōseruari.Oportet autē reuerendissimū archiep̄m regiæ Constātinopolis vrbis nouæ Romæ iisdē primatus honoribus dignū eē et potestatē habere:ordinare ep̄os in Asiana/Pontica/& Thracia diœcesibus secūdū hūc modū/vt decreto facto a clericis vniuscuiusq; metropolis/ & possessoribus/ atq; clarissimis sup hæc/& a reuerēdissimis ep̄is puinciæ oībus aut pluribus eligi quantūq; p̄fatæ ecclesiæ metropolitanæ dignū esse pbauerint. Referri autē ab oībus eligētibus sanctissimo archiep̄o Constātinopolitano: vtrū sic si velit hunc q electus est deductū hic ordinare/aut secūdū eius pmissionē in puincia episcopatus mereri decretū.vniuscuiusq; tamē ciuitatis ep̄s ab oībus ordinari/aut plurimis puinciæ reuerēdissimis ep̄is potestatē habēte metropolitano secūdū patrū regulā definitā/ nihil cōmunicāte in illorū ordinationibus reuerēdissimo archiep̄o Cōstātinopoleos hæc a nobis pspecta sunt/quæ aūt videtur sanctū & vniuersale cōciliū docere dignetur. Reuerēdissimi ep̄i dixerūt.hæc iusta sentētia: hoc oēs dicimus/ hoc oībus placet. & in fine ꝙ interlocuti sumus:tota synodus cōprobauit.Ex isto decreto habetur ꝙ qlibet honoribus gaudet in primatu papę illis/& Constātinopolitanus.sed Constātinopolitanus solū habet cōfirmationē metropolitanorū.v patet ex decreto.igitur & Romanus pontifex regulariter.& p hoc faciūt ea quæ.c.di.per totū habētur.tamen de iure cōfirmatio metropolitanorū nō est nisi a suis subiectis.l.i.di.qui in aliquo.& lxiii.di.quia igitur in glo.licet palliū solū Romanus pōtifex tradat:vt c.di.per totū et aliis locis multis.Et ad hoc est decretū.xvii.octaui concilii vniuersalis.post qđ cōciliū nullū tale fuit cuius decreta habeamus.dicitur enim in rubro illius decreti de potestate patriarcharum & metropolitanorū ad eos aduentu.Sancta & vniuersalis Nicena prior synodus antiquā consuetudinē iubet seruari per Aegyptū/ & puincias quæ sub ipsa sunt.Ita vt horū omniū Alexandrinus episcopus habeat potestatē dicēs qui & in Romanorū ciuitate huiusmodi mos pualuit:qua p causa & hæc sancta & magna synodus quā in seniori & noua Roma quā in sede Alexandriæ/Antiochiæ/& Hierosolymorū priscam consuetudinē decernit in oībus conseruari: ita vt eorum præsules vniuersorū metropolitanorū/ qui ab ipsis pmouētur/ siue per manus impositionē/siue per pallii dationē episcopalis dignitatis firmitatē accipiūt:habeant potestatē videlicet ad conuocādū eos vrgente necessitate ad synodalē conuētum/vel etiam ad coercendū illos & corrigēdum/cum fama eos super quibusdā delictis/ forsan accusauerit.Sed quoniam sunt quidā metropolitanoꝝ qui ne secūdum

Potestas papæ.

vocationē apoſtolici præſulis occurrant a mūdi principibus ſe detineri ſine ratione
cauſantur:placuit talē excuſationem omnimode eſſe inualidam.Cum enim princi-
pes pro ſuis cauſis frequēter conuētus agāt: impiū eſt vt ſummos præſules ad ſyn-
odos pro eccleſiaſticis negotiis celebrandis impediant/vel quoſdam a conciliis eoꝝ
prohibeant.licet tale impedimentū & fictam prohibitionem:metropolitanorū ſug-
geſtione diuerſis modis fieri didicerimus. Conſueuerunt autē metropolitani bis in
anno ſynodos facere.Ideoq̧ ſicut dicunt ad patriarchale penitus non poſſe concur-
rere caput:ſed ſancta hæc & vniuerſalis ſynodus/nec cōcilia quæ a metropolitanis
fiunt interdicens multo magis illa nouit rationabiliora eſſe/ac vtiliora metropoli-
tanorum conciliis/ quæ a patriarchali ſede congregantur. & idcirco fieri exigit.a
metropolita quippe vnius prouinciæ efficitur.A patriarcha vero ſæpe totius cau-
ſa diœceſeos diſpēſatur/ ac per hoc cōmunis vtilitas ꝓuidetur:ꝓpter qđ & ſpeciale
propter;generale bonū deſpici conuenit/ cū a maioribus ſuper hoc facta fuerit aduo
catio.q̄uis apud quoſdā metropolitanorū antiqua cōſuetudo/ & canonica traditio
per cōtemptū ipſoꝝ poſtpoſita videatur:nō currētibus eis ad cōmunē ꝓfectū quos
leges eccleſiæ ſeuere cōdemnātes/omni excuſatione ſemota ſubiacere vocationibus
proprii patriarchæ/ſiue cū cōmuniter/ſiue cū ſigillatim factæ fuerint exigūt. Illud
aūt tā q̄ peroſum ab auribus noſtris repulimus/ qđ a q̄buſdā imperitis dicitur: nō
poſſe ſynodū abſq̧ principali p̄ſentia/celebrari cū nuſq̄ ſacri canones cōuenire ſæcu
lares principes in conciliis ſanxerint/ ſed ſolos antiſtites. vnde nec interfuiſſe illos
ſynodis(exceptis conciliis vniuerſalibus)inuenimus. neq̧ enim phas eſt ſæculares
principes ſpectatores fieri rerum quæ ſacerdotibus dei nonnū q̄ eueniūt. Quiſquis
ergo metropolitanorum propriū patriarchā contēpſerit/& vocationi eius quæ ſiue
ad vnū & ſolum/ſiue ad plures/ſiue ad omnes fit abſq̧ validiſſima ægrotatione/vel
paganorum incurſu non obedierit/ & per totos duos mēſes poſt notitiam vocatio-
nis ad proprium venire patriarcham minime feſtinauerit/vel ſi quocunq̧ modo la-
titare/aut nō cognoſcere nūciū ab illo miſſum tentauerit: ſegregetur. Si vero inter
vnū annū eandē contumaciā & inobedientiā demōſtrauerit:deponatur omnimode
et ab omni ſacerdotali operatione decidat/atq̧ a dignitate & honore quæ metropo
litanus conuenit propellatur.His autē qui huic definitioni nō obedierit anathema
ſit.Ecce modo ꝙ regulariter papa nō habet niſi metropolitanos cōfirmare:& palliū
tradere/& ad conciliū vocare/& ꝑ hoc.iii.q.vi.dudum. Et nota ſubſcriptionē/quia
dicit de poteſtate patriarcharū:vnde licet textus ī cōuocatione aliter dicat.ix.q.iii.
per principalē ſcilicet ꝙ tā monachos q̄ clericos omnes ad ſe cōuocare poſſit:tamen
ſecūdū glo.antiquā hoc nō eſt ita regulare/quia hoc facere debet prius cōſulto pla-
to eorū/nō tñ eorū req̄rit cōſenſus.vt habet glo.vnde ſi ſecūdū definitionē Nicolai
papæ.ix.q.iii.conq̄ſtus.Niceni canones locū habere debēt:tūc hæc eſt itētio Niceni
cōcilii quæ hic ponitur.quoniā hic eſt textus Niceni cōcilii inſertus/& poſt hoc de-
claratus:quoniā illa poteſtas eſt in cōfirmādo metropolitanos/& cōuocādo cōciliū/
papa enī ſi ſecūdū Nicenos canones ſuā poteſtatē mēſurare voluerit:tūc metropoli
tanis ius eoꝝ dimittit/& permittit etiā quālibet eccleſiā liberā habere poteſtatē ſuā
diœceſim gubernādi/ & iā ſupius de īuiolabilitate/& ſtabilitate illoꝝ canonū/& de
irritatione eius qđ in cōtrariū p̄ſumit/& qñ obſeruātur ꝙ tūc pax in eccleſia dei cu
ſtoditur ſatis audiuimus.Ecce vt illa etiā auctoritate Romani pontifices Bonifacii
papæ ad Hilariū Narbonēſem epm ꝓbent:ſubnectat parū epiſtolæ eius.audiuimus
patroculū ī aliena ꝓuincia p̄termiſſo metropolitano cōtra patrū regulas quē ordi-

nasse qđ nequaq̃ possumus ferre patiẽter quia cõuenit nos paternarũ sanctionũ dili gẽtes esse custodes. Nulli enim videtur incognita synodi constitutio Nicenæ: quia ita pcipitur / vt eadẽ pprie verba ponamus p vnãquãq; prouinciã ius metropolitanos singulos habere debere / nec cuiq̃ duos posse esse subiectos / & infra cesset huiusmodi pressa auctoritate psumptio eorũ q digitũ vltra suæ dignitatis limitẽ extendũt. qđ idcirco dicimus vt aduertat charitas tua adeo nos canonũ pcepta seruate: vt ista constitutio quoq; nostra definiat quatinus metropolitani sui vnaqq; puincia in oĩbus rebus ordinationẽ semp expectet. Et cõciliũ Nicenũ lxiiii. di. episcopi / dicit episcopoꝝ cõfirmationẽ ad metropolitanũ ptinere: & idẽ cõciliũ Nicenũ dicit. illud generaliter clarũ est: q̃ si quis pter conscientiã metropolitani factus fuerit eps / hunc magna synodus definit epm eẽ nõ oportere. c. di. illud de isto. lxv. di. p totũ. & in c. nõ debet / qđ est concilii Martini dicitur ordinationẽ aliter factã nihil valere / & Antiochenũ conciliũ in c. se. dicit. Si aliter q̃ statutũ est factum fuerit nihil valet: electio et ordinatio ad idẽ capiũtur vt infra dicet. & hæc est ordinatio dei patris / & lex matris ecclesiæ. iii. q. vi. hęc quippe. vnde Leo papa ad Athanasiũ secũdũ / sanctoꝝ patrũ canones spiritu dei cõditos / & totius mũdi reuerẽtia cõsecratos singularũ puinciarũ epos ius traditũ sibi antiquæ dignitatis intemeratũ habere decernimus: ita vt a regulis pstatutis nulla aut negligẽtia / aut psumptione decidãt. Et vt idẽ Leo ad maximũ Antiochenũ dicit. Quoniã vniuersæ pacis trãquillitas non aliter poterit custodiri / nisi sua canonibus reuerẽtia intemerata seruetur. ecce quomodo ius decreuit q̃ iudicio metropolitanorũ episcopi pmoueri deberent xxiiii. di. episcopi. & de hoc sunt iura infinita. & secundũ Hicmarũ: episcopus non debet papã sine consultu metropolitani adire: vt scribit Zozimus vniuersis episcopis per Gallias in epistola quæ incipit. placuit. vbi de commendatitiis loquitur. similiter appellatio gradatim fieri deberet nõ prætermisso metropolitano nisi causam contra eũ haberet. ii. q. vii. metropolitani. Quomodo autem primatis cõsensus etiam ĩteruenire solebat quãdo metropolitanus ordinauit habetur lxv. di. persona. Cap. XXIX.

ET quia octauũ vniuersale cõciliũ fuit vt pdixi vltimũ in quo canones scripti sunt: tũc satis illos põderare habemus. Et licet canones eius sparsim in decreto habeãtur / habentur tamen sub titulo aliquando Adriani papæ vt lxiii. di. nullus. & c. Adrianus / vel sub titulo sextæ synodi: vt xii. q. ii. apostolicos. & sunt canones octaui concilii: ideo annotare curaui. In facto enim metropolitanorũ primo. xxiiii. c. statuit q̃ metropolitani nõ per suffraganeos diuina officia / & letanias / & alia sacra quæ ad sua ministeria pertinẽt: sed per se ipsas peragant. Vnde sic dicit / diuina scriptura dicẽte: maledictus omnis homo qui facit opus domini negligenter. quidã metropolitanorũ in extremã negligentiã / & desidiam dilapsi pceptionibus suis subiectos ad se adducunt episcopos / & cõmittunt eis ecclesiæ proprie diuina officia / & lætanias / & cuncta omnino sacra: quæ ad se pertinẽt ministeria. ita vt per illos celebrent omnia quæ per semet alacriter agere debuerũt / ac per id eos qui episcopalẽ dignitatẽ meruerũt quodãmodo clericos sibi subiectos exhibeant. vacãt autẽ iidẽ pter ecclesiasticas leges sęcularibus curis / atq; dispositionibus dimittentes perseuerare in orationibus & obsecrationibus pro suis delictis / ac populi ignorãtiis qđ nusq̃ apud antiquos penitus ĩuenitur cũ sit nimirũ cõtrariũ canonicis oĩno pceptis. Et qđ sæuius est: qa sua stipẽdia p distinctas mẽsiũ vices pcipiũt / dicũtur pdicta perficere ministeria: qđ ab apostolico munimine modis oĩbus ostẽditur alienũ. hæc aũt oĩa magnis & multis / & vehemẽtissimis damnationibus dignos huiusmodi sta-

tuūt: ꝓbātur enī tales per hæc quæ fiūt etiā sathanica iactātia / & superbia lāguere. Quisquis aūt metropolitanorū post hāc sanctæ & vniuersalis synodi definitionē ea dē audacia / vel superbia / & cōtēptu abusus nō p se cū timore dei / & alacritate seu cōsciētia bona debita ministeria in ꝓpria ciuitate: sed p suffraganeos epos efficere tētauerit / pœnas exsoluat coram ꝓprio patriarcha / & aut corrigatur / aut deponatur. Ecce si vacare secularibus curis atq; dispositionibus est oīno cōtrariū canonicis pceptis in metropolitano: quomodo pene oēs a papa q summ⁹ metropolita ē vsq; quasi ad minimū metropolitā canonica pcepta seruātur: nōne iste tex. vere narrat dispositionē hodiernā. Si igitur reformatio fieri debet in iis quæ fiunt cōtra canonica pcepta: necesse est secūdū illū canonē amplius illis sæcularibus curis & dispositionib⁹ nō vacare. Sed ea q̄ curæ animarū / ac officio incūbūt diligēter ac alacriter exercere. Vnde ne papa sibi hoc nō dictū putet: videat id qđ scribit sanctus Clemēs ad Iacobū fratrē dñi / quid ad eū dixerat sanctus Petrus dū eū ordinaret / & sibi ligandi & soluēdi potestatē tradidisset ac exposuisset. quomodo vt medicus pro salute subditorū illis vti deberet: subiūxit q; in nulla alia occupatione inueniri deberet mūdialis negotii occasione perplexus dicēs / neq; enim iudicē aut cognitorē sæculariū negotiorum hodie te voluit ordinari CHRISTVS / ne præfocatus pſentiū hominum curis non posses verbo dei vacare. Ad idē. xcvi. di. cum ad verū. & c. duo quippe. Ecce negare nō potest papa / aut qlibet pastor / quin ad pascendum verbo & exemplo datus sit vt hæc Agatho dicit. vt in vi. synodo ī prima actione legitur sic: væh mihi si negligens fuero. Quis rogo sufficit ad tātam curā spiritualem: nōne si perdifficile est spirituali curæ ad normā satisfacere: necessario concedēdum est temporaliū curam præsidētibus pastoribus multū obesse: pluribus enim intentus / & pene se mutuo nō plane cōsentiētibus quomodo vtrūq; recte agere potest: cum qui ad vtrūq; festinet neutrū peragit: & non est opus circūlocutione. videmus ꝓpter cōmixtionē curarū spiritualem curā a tēporali victā & pene succubuisse. Et si tēporalia ita ad spiritualia cōferūt / vt sine ipsis subsistere non possunt: nō est tamē ꝓpter hoc cura tēporaliū spiritualibus humeris alligāda ne qui vt spiritualior cæteris vt pontifex iter in patriā ostēdere habet mole tēporalium grauiter pressus citius cæteris in via deficiat. Non sæpe post Constātinum fuit iste regēdi modus quādo cōcilium octauum vniuersale de quo extractus est canon pcedēs seqbatur. cccc. annis & vltra Constātinū nec legitur ī illis gestis / nec gestis sexti cōcilii tēpore Agathonis celebrati Romanū pontificē ita tēporali curæ inuigilasse. licet iueniatur Siciliam / Calabriā / Cāpaniā / fuisse de patrimonio sancti Petri. sed fuerūt patricii / ac alii rectores hanc Soldatorū curā gerētes: de quibus lxiii. di. in synodo. & xcvi. di. bonę inqt: & aliis locis legitur. Cum dei adiutorio iuxta canonē pfatū / & maxime in temporaliū cura remediū per sanctā hāc synodū tale inuentū fuit: q; si spiritualib⁹ amplius īpedita se erigere virescere / & reuiuiscere possit cuncta salubriter succedet. quāta autē fuerit antiquorū cura ad prohibendum commixtionē spiritualis & temporalis curæ in clero: vide sanctum Cyprianū ad clerum & plæbem / de Victore / q Faustinū presbyterum tutorem nominauit. & lxxxviii. di. per latum / & per totam distinctionem: sed per vice dominos & œconomos temporalia agebāt. vt in c. volumus. lxxxix. di. & c. quia ī qbusdā de offi. or. cū vos. & xvi. q. vii. nona actione. Et pro isto nostri alemāni ī omni genere sciētiarū expertissimi Hugonis de sancto Victore sentētia quā in suo ponit sacramentali notanda dum dicit. ecclesia / licet fructum terrenę possessionis in vsum accipiat: potestatē tamē exercēdæ iustitiæ per ecclesiasticas personas / aut iudicia sæ

cularia exercere nō potest/potest tamē ministros habere laicas personas per quos iu ra & iudicia ad terrenā potestatē pertinētia secūdū tenorē legū/& debitū iuris terreni exerceātur:sic tamē & qui potestatē habēt a principe terreno se habere cognoscāt hæc ille. secūdū hoc patricii & rectores patrimoniorum ecclesiarū per principē dabantur consensu ecclesiarum interueniente. Cap.XXX.

EST tamē etiā vnū deinceps de medio tollendū/in quo maiores licētiæ altæ potestatis in subditos delinquūt eos vltra iustū grauādo. vnde octaui vniuersale cōciliū. ix. cap. canonē cōtra archiepos sub obtētu visitationis grauātes suffraganeos ꝓmulgauit in hæc verba. Auaritiā vtpote secūdā idololatriam Paulus magnus execratur aplus/ cūctos videlicet q Christiano vocabulo censent ab omni turpi lucro abstinere volēs/multo magis ergo iis q sacerdotio fungūt nephas est coepos/aut suffraganeos suos p quēcūq modū grauare. Huius rei gratia definit hæc sancta & vlis synodus nullū archieporū aut metropolitanorum relinqre ꝓpriā ecclesiā/& sub occasione quasi visitationis ad alias accedere / & potestate ꝓpria contra infirmiores abuti & cōsumere reddit⁹ q apud illos īueniunt ad ecclesiasticā dispositionē/& alimēta pauperū/ac p hoc grauare auaritiæ modo cōsciētias fratrū & cōministrorū nostrorum excepta hospitalitate q aliqn ex necessario trāsitu fortassis accesserit. sed & tūc nō alia nisi ex iis q ad psens de cōpēdio pparata īueniunt cū reuerētia et timore dei dignāter accipiat/ & maturi⁹ ꝓpositū iter pambulet. nihil oīno eorum q sunt ecclesiæ illius/vel suffraganei epi petēs/ aut exigēs. Si enī vnūquēq eporū ecclesiæ ꝓpriȩ rebus cū multa pcitate vti/& nullatenus ī proprias vtilitates īportune/ac sine ratōe dispdere/vel cōsumere redditus ecclesiasticos sacri canones decernūt: qua putas īpietate minime iudicabit īdignus q aliis epis cōmissas ecclesias grauare/ vel ambire/ac p hoc sacrilegii crimē incidere nō formidāt? Quisqs ergo post hāc definitionē nostrā tale qd facere tētauerit:pœnas subeat a patriarcha/q p tēpus fuerit secūdū cōgruētiā iniustitiæ/ac auaritiæ suȩ/& deponat/& sequestret vt sacrilegus/& alter idololatra factus iuxta magnū apostolū. Ecce sacrilegos eē q occasione alicuius apparētis boni subditas ecclesias grauāt. vnde hic mūdus clamat de quæstu Romanæ curiæ/ si simonia suo modo hæresis ē:si grauare subiectas ecclesias sacrilegiū est. Si hæc agēs secūdū magnū apostolū idololatra est:necessariū erit ī via reformatiōis oēs huiusmodi qstus tollere/ maxime quia scandalizata est ipsa vniuersalis ecclesia/ ex hac auaritia psidētiū/& plus Romanȩ curiæ/q aliarū ecclesiarū. tolli itaq necesse est p hoc sacrū reformatoriū cōciliū/maxime istud qd deo ita aduersum/ animabus adeo noxiū/& in tota ecclesia est scandulosum/fiāt cūcta ī Romana curia/ ac aliis metropoliticis gratis. si eget superior subsidio/charitatiua cōtributio/tūc absq renisu fiet/quādo extorsio cessat. Si vniuersale regimen ecclesiæ deposcit ꝓ expēsis legationū ac assistētiū in quotidiano cōcilio/& cæteris seruiētibus publicȩ vtilitati:nō dubiū de collecta sufficienti absq difficultate ꝓuidebitur. si cæca auaritia/ac pomposa euacuabitur curialiū dissolutio:deus pius nō dimittet ecclesiam / quin ei in cunctis opportunis indubie/tūc ꝓuideat maxime quādo ea quæ CHRISTI sunt /& nō nostra tranquillo animo fiunt. nec poterit forte durabilis regula pro nūc inueniri quæ pro cōtributione annuali facienda semper sufficiat. oportet enim semper necessitati occurrenti prouidere secundū qd occurrit. vnde statuit pronūc sacra hæc synodus aliquā annuā collectā duraturam vsq ad proximū vniuersale conciliū: q si Romano pontifici casus arduus adueniat propter quē aliter fieri necesse est/ conuocet cōcilium vniuersale vt prouideatur. Cap.XXXI.

IN super sæpe subditi per viã iniustitiæ grauantur/aut quãdoq͂ suspectum hũc episcopum propter gratiã quã aduersario præstat/ aut inimicitiã:tũc statuit ipsa viii.synodus xxvi.cap.contra hoc remedium ita dicẽs. placuit et hoc sanctę synodo/vt quicũq͂ presbyter aut diaconus a ꝓprio episcopo depositus fuerit ꝓpter aliqđ crimen/ vel quãlibet iiustitiã se pati dixerit nõ acquieuerit iudicio ꝓprii episcopi dicẽs eum suspectuĩ se habere/ & vel ꝓpter inimicitiã quã erga se tenuerit/vel ꝓpter gratiã quã aliis quibusdã ꝑstare voluerit/ idcirco in se fuisse tale quid operatũ:potestatẽ habeat ad metropolitã ipsius ꝓuinciæ cõcurrere / & eã quã putat iiustã depositionẽ/ vel aliã læsionẽ denũciare.metropolita vero ille libẽter suscipiat huiusmodi/ & aduocet epm̃ q̄ deposuit/vel alio modo clerũ læsit/& apud se cũ aliis etiã epis negocii faciat examen ad cõfirmandũ scilicet sine omni suspitione/vel destruendũ per ampliorẽ synodũ multoꝝ sentẽtia clerici depositionẽ.Similiter etiã episcopos cõcurrere ad patriarchale caput decernimus:q a metropolitis suis se talia ꝑtulisse fatẽtur: & apud patriarchã /& metropolitas/qui sub ipso sunt iustã/& sine suspitione sentẽtiã negotiũ quod mouetur accipiat.Insup etiã nullo modo quisq͂ metropolitanorũ/vel eporũ/a vicinis metropolitis/vel epis ꝓuinciæ suæ iudicetur/ licet q̄dã incurrisse crimina ꝓhibeatur : sed a solo patriarcha ꝓprio iudicetur. cui⁹ sentẽtiã rationabilẽ/& iudiciũ iustũ/ac sine suspitione fore decernim⁹:eo q͂ apud eũ honorabiliores quiq͂ colligãtur:ac ꝑ hoc ratũ ac firmũ penitus fit q̄đ ab ipso fuerit iudicatũ.Si quis aũt nõ acquieuerit iis quæ a nobis edita sunt / excõmunicatus existat.Ex isto canone clare habetur quo remedio grauatus vti debeat: & q͂ gradatim ad superiorẽ patriarchã deueniẽdũ est:cuius iudiciũ firmũ ex eo est quia honorabiliores quiq͂ apud eũ colliguntur.

Prouocatio ab epo ad metropolitam.

Cap.XXXII.

STatuit ꝑterea xxvii.cap. eadem synodus q͂ palliis nõ nisi certis tẽporibus metropolita/aut alius cui cõuenit vti debet:& q͂ ex monastica vita ad episcopalẽ dignitatẽ ꝓmoti/vitã/& habitũ monasticũ seruare teneantur.satis cõgruit hæc vltima ꝑticula tẽpori nostro: quoniã dissolutos pl̄erosq͂ ex episcopis & monachis factos videmus:nec habitũ/nec vitã habẽtes pristinã. Statuit & ipsa synodus.xxii.cap.per electiones ꝑlatos fieri/dicẽs ꝓmotiones/ & cõsecrationes eporum concordãs prioribus conciliis electione ac decreto eporũ collegii fieri sancta hæc & vniuersalis synodus definit/& statuit/atq͂ iure ꝓmulgat neminẽ laicorũ principũ/ vel potẽtatũ semet inserere electioni/vel ꝓmotioni patriarchæ/vel metropolitę/aut cuiuslibet epi ne videlicet inordinata hinc & incongrua fiat confusio vel cõtẽtio/ ꝑsertim cum nullã in talibus potestatẽ quenq͂ potẽstatuum vel cæterorum laicorum habere conueniat : sed potius silere & attendere sibi vsq͂ quo regulariter a collegio ecclesiæ suscipiat finem electio futuri pontificis.Si vero quis laicorum ad concertãdum vel cooperandum ab ecclesia inuitatur: liceat huiusmodi cũ reuerentia si forte voluerit obtemperare.Et infra.Quisquis autẽ sæculariũ principum & potẽtatũ/ vel alterius dignitatis laicus aduersus cõmunẽ ac cõsonãtẽ atq͂ canonicã electionẽ ecclesiastici ordinis agere tẽtauerit/anathema sit donec obediat & cõsentiat:in hoc q̄đ ecclesia de electiõe/& ordinatiõe ꝓprii ꝑsulis se velle mõstrauerit.hoc decretũ nõ tamen cum recta superscriptione habetur.lxiii.di.nullus.& c.Adrianus.Statuit similiter xii.c.sic.Apostolicis & synodicis canonibus promotiones/ & consecrationes episcoporũ ex potentatu & ꝑceptione principũ factas penitus interdicentes cõcordantes definimus/& sententiã nos quoq͂ ꝓferimus:vt si q̄s episcopus per versutiã & tyrãnidẽ principũ huiusmodi dignitatis cõsecrationẽ recepit:deponatᷣ oĩmode vt

Epi ordinis sui habitũ seruent.

Laici nõ intersint electioni epi.

pote qui ex voluntate carnalis sensus / & ex hominibus/ & per homines dei donum possidere voluit /vel consensit. Quãtum hæc prouisio quæ multis iuribus prius ex pressa renouata in octaua synodo hodie etiã necessaria sit:scimus omnes. deinde vt ordinatim idonei ꝓmouerẽtur statuit quinto cap. sic.deinde canonicã stabilitatẽ in ecclesiis sem̃p manere in CHRISTO proinde cupiẽtes renouamus/& confirmamus terminos & sanctiones/quæ olim a sanctis apostolis/& sanctis patribus nostris editę legere in ecclesia posuerũt.Et infra. Prioribus ergo canonibus cõcordãtes definim⁹ neminẽ de senatoria dignitate/vel mũdana cõuersatione nuper tõsum sub intẽtione vel expectatione põtificatus/vt patriarchatus honoris:clericũ/aut monachũ ad huiusmodi scãdere gradũ.licet per singulos ordines diuini sacerdotii plurimũ tẽporis fecisse ꝓbetur .neq; enim ꝓpter timorẽ/vel amorẽ dei:aut per expectationẽ trãsẽdi viã virtutũ:sed ob amorẽ gloriæ/ac principatus tõsus huiusmodi reperitur. magis autẽ coercemus huiusmodi si ab imperatoria dignitate ad hoc cõpellatur . Si vero quis per nullã suspitionẽ p̄dictæ cõcupiscẽtiæ/& expectatiõis/sed ꝓpter ipsum bonũ humilitatis quæ est circa CHRISTVM IHESVM abrenũciãs mũdo fiat clericus aut monachus/& omnẽ gradũ ecclesiasticũ trãsigẽs p definita nũc tẽpora irręp̄hẽsibilis inuẽtus extiterit/& ꝓbatus ita vt in gradu lectoris annũ cõpleat ĩ subdiaconi vero duos/sitq; diaconus tribus/p̄sbyter quatuor annis:bene placuit sanctæ & vniuersali synodo eligi hũc/atq; admitti.Circa hos autẽ qui religiose moratĩ in ordine clericorũ & monachorũ digni iudicati sunt:Põtificatus pariter & honore p̄dictum tẽpus abbreuiamus nimirũ secũdũ ꝙ episcopoꝝ p̄lati ꝓbarũt/ qui p tẽpora fuerint. Si vero p̄ter hãc definitionẽ nostrã quisq̃ ad iam fatũ sup̄mũ honorẽ ꝓuectus extiterit reprobetur: & ab omni sacerdotali operatione prorsus abiiciatur /vtpote q extra sacros canones sit ꝓmotus.Ecce canonẽ multũ ꝓ reformatione necessarium hoc tẽpore.Et cõsequẽter voluit xiii.canone ꝓuidere/vt si digni in ecclesiis ꝓpriis inueniũtur illi ꝓmoueri debẽt.Vnde sic statuit/quoniãq̃dẽ dicit alicubi diuinũ eloquiũ/ dignus est operarius mercede sua:huius rei gratia & nos decernimus atq; promulgamus/vt magnę ecclesiæ clerici:qui in subiectis ordinibus morati sunt ad maiores gradus ascẽdant.et si digni claruerunt melioribus perfrui mereãtur honoribus:cũ aliqui eorũ q in ipsis sunt/aut per incremẽtũ ad maiora ministeria aduocati fuerint/ aut per cõmunẽ naturæ terminũ dormiẽtes defuerint.sed non ex illis qui foris sunt aliqui se iis innectentes:debitas eis qui multo tẽpore laborauerũt dignitates vel honores accipiant/ac per hoc inueniantur ecclesiæ clerici nullo modo posse proficere. Nullatenus autẽ habeant potestatem qui principum domorũ/vel suburbanarũ rerum curam gesserint inter clerũ magnæ ecclesiæ colligi/vel constitui.nemo quippe militans deo:sæculi negotiis implicat.Si quis vero præter definitionẽ quã modo p̄tulimus promotus fuerit:in quocũq; magnæ ecclesiæ gradu reprobetur ab omni ecclesiastico gradu tanq̃ qui contra magnã synodum prouectus fuerit. Ex quo patet ꝙ si inuitis daretur episcopus: quoniã contra magnã synodũ est quæ per electionis viam statuit esse prouidendũ/ꝙ tũc reprobari posset sic datus. Et hoc ꝓbat textus. lxi.di.nullus inuitis detur episcopus.vbi istud capitulũ iã suprapositũ proxime per Celestinũ definitur q dicit ꝙ clerici facultatẽ habeãt renitẽdi si se cõtra huiusmodi decretũ viderint p̄grauari.& quos sibi ingeri ex trãsuerso viderint nõ timeãt refutare.facit c.obitũ.e.di.& ad idẽ lxiii.di.si forte.vbi dicit textus ꝙ in duob⁹ in discordia electis metropolitani iudicio detur vnus qui petitus sit . & nullus detur inuitis ne plæbs inuita episcopũ non optatũ contemnat. Et facit ad hoc bene xxxiii.q.ii.de

Qui & quo gradu ad ep̄atũ promouendi.

Inuitis nullus p̄ficiendus.

ineptis: quia si vnũ corpus spirituale cõstitui debet ex episcopo & plæbe/ tũc cõsensus necessarius videtur: vt ibi de matrimonio carnali dicitur. quoniã nõ dubiũ iter episcopũ & ecclesiã matrimoniũ est iii.q.ii.audiuimus cũ similibus. Et ppterea dicit tex.i.q.i.ordinationes. ꝙ ordinationes quæ nõ fiũt cõmuni cõsensu clericorũ/vel psbyterorũ secũdũ canonicas sanctiones/ & ab iis ad quos cõsecratio ptinet nõ cõprobãtur: falsas esse iudicam⁹. quoniã q taliter ordinãtur: nõ per ostiũ.i.CHRISTVM intrãt/sed vt ipsa veritas testatur fures sunt/ & latrones. & ratio huius est/quoniam cõsensus de essentia matrimonii est/ vt supius habet. diuersitas eni ordinũ ppositoꝶ et subiectorũ p cõseruatione reipublicæ ordinata est: vt dũ reue rẽtiã exhibẽt minores potioribus/ & potiores minoribus dilectionẽ vera cõcordia ex diuersitate cõtexeretur: & recte officiorũ generaretur administratio. vt lxxxix. di. ad hoc. xlv. di. licet. Igitur ex cõcordia subsistit ecclesia. quare inuitis pses nõ rect e pponitur. de quo pulchre lxxxiii. di. esto. sed oportet ꝙ ille q pest ab oĩbus qbus pest cõstituatur tacite vel expresse: sin autẽ aliter psumptũ fuerit virib⁹ carere dubiũ nõ est/quia irritũ est lxvi. di. archiepiscopus. q est textus Anitii papæ q dicit alibi. Oportet q oĩbus pesse debet ab oĩbus eligatur. Et ꝙ ille textus. Archiepiscopus q loquitur de ordinatione intelligatur de electione: patet in originali/ & in panormia Iuonis q dicit. Oportet aũt vt ille q oĩbus pesse videtur ab oĩbus illis eligatur/ & ordinet. verbũ oportet: est verbũ necessitatis. l. di. dño sancto. i. aliter nõ posse iii. q. vi. dudũ qd̃ p pmissis. & c. episcopo viii. q. i. est notandũ. Idẽ etiã optime pbat c. metropolitano lxiii. di. & c. Valẽtinianus. ordinatio eni sæpe idẽ est qd̃ electio lxi. di. sacerdotibus. per cõsensum eni eligentiũ & electi hoc matrimoniũ cõstituitur: vt no. in. c. cũ iter canonicas de elec. et lxiii. di. quãto in glo. electio autẽ cõsensu æquiparatur. vt est textus i c. episcopos. lxiii. di. hoc est matrimoniũ qd̃ inter eligẽtes & electũ cõtrahitur/ vt notatur in c. i. de transla. c. i. secũdum Inno. per eligẽtes inter ecclesiã & electũ cõtrahitur: vt notatur in c. i. de transla. de hoc etiã in c. obeũtibus. lxiii. di. Et quia omnis cura reformationis stat in hoc vt psides/ rectores/ & gubernatores boni cõstituãt: quoniã si q lex animata esse debet in terris/ bonus nõ est: quale periculũ subiectis imineat facile scire quisq̧ potest. vnde in cõstituẽdis rectoribus ecclesiasticis q inuitis dari nõ debẽt diuina pcepta sunt: vt p electionẽ pcedat. & vt paucis cõtẽtemur allegationibus ita scribit sanctus Cyprianus in epistola de Martiale/ & Basilide/ vbi dicit ꝙ plæbs i sua potestate habet eligẽdi dignos sacerdotes/vel idignos recusãdi: qd̃ & ipm (dicit) videmus de diuina auctoritate descẽdere/ vt sacerdos plæbe psente sub oĩm oculis deligatur/ & dignus atq̧ idoneus publico iudicio/ac testimonio cõprobet/ sicut in numeris dñs Moysi pcipit. prende Aaron fratrẽ tuũ/ & Eleazar filiũ ei⁹/ & pones eos in mõtẽ corã omni synagoga/ & exue Aaron stolã eius/ & indue Eleazar filiũ eius. & Aaron appositus morietur illic. corã omni synagoga iubet deus cõstitui sacerdotẽ id est instruit & ostendit ordines sacerdotales non nisi sub populi adsistentis cõsciẽtia fieri oportere. vt plæbe psente/vel detegãtur malorũ crimina/vel bonorũ merita prædicentur/ & sit ordinatio iusta/ & legitima: q omni suffragio & iudicio fuit examinata. qd̃ postea secũdũ diuina mysteria seruatur in actibus aplorũ qñ deordinãdo i locũ Iudæ Petrus ad plæbẽ loquit. Surrexit (inqt) Petrus i medio fratrũ discẽtiũ. fuit aũt turba in vnũ. nec hoc in epõrũ tantũ/ & sacerdotũ/sed in diaconorũ ordinibus obseruasse aplos aĩaduertimus. de quo & ipso i actibus aploꝶ scriptũ est. Et cõuocauerũt (inqt) illi duodecim totã plæbẽ discipulorũ. Qd̃ vtiq̧ idcirco tã diligẽter & caute cõuocata plæbe tota gerebat: ne qs ad altaris ministeriũ vel sacerdo-

talem locum indignus obreperet.Hæc ille.Et act.vi.sup illo tex.glo. dicunt/ꝙ consensum multitudinis quæ fuerũt xii.apostoli oĩm fideliũ: qui discipuli vocabantur. et hoc vt exemplum darent:quoniã hic ordo seruandus est in ordinãdis.eligere debet populus:et ordinare episcopus. de eodẽ loqtur sanctus Hiero. et habetur.viii.q.i.licet.et.c.si ergo.vbi de hoc.et.xxi.di.in nouo.vbi Anacletus papa dicit de volũtate apostolorũ Petrũ præsidem factũ:et ꝙ apostoli elegerũt.lxxii.discipulos. vnde licet legatur in epistola Clementis/Petrũ misisse episcopos p Gallias/ et alias partes: et ita etiam Clementi præcepisse:vt ipse ad illas ptes mitteret/quo ipse nõ misisset: et sic oẽs patriarchæ/archiepiscopi/et episcopi/a sede apostolica egressi sunt.Ita intelligo textũ.xxii.dist.c.i.qui fuit Nicolai papæ:qui pene octingentis annis fuit post CHRISTVM:licet manifestũ sit/ꝙ nõ in omnes ptes mũdi de Roma missi sint episcopi.iam enim erãt multi episcopi p mundũ/anteq̃ Petrus venit Romã/vt est manifestũ:quia Antiochiæ et Hierosolymis.Et etiã ex illa epistola Clementis apparet:q scribit Iacobo Hierosolymorũ/vt ipse p Orientem mittat.tamẽ hoc nõ cõcludit papam solum a principio patriarchas siue primates constituisse/ vt quidã dicũt adulatores:quoniã tota ecclesia/siue apostoli q totã ecclesiam repræsentãt ꝓpinquius/ q̃ solus Petrus/primates cõstituerunt.xcix.dist.nulli.q textus dicit/apostoli eorũq successores.neq cõcludit/ecclesiis aliquando fuisse ꝓuisum sine electione:quia tunc nõ fuerunt ecclesiæ/sed missi fuerũt ad ædificandas eccesias.et ideo electio locũ habere non potuit:quia ecclesia eligens tunc defecit. vnde illi missi gerentes figuram CHRISTI secundi Adæ ex costa sua scilicet diuini verbi sibi Euam ædificarũt/ quã desponsauerant. et sic Euæ genitæ post hæc nõ dabatur/nisi spõsus desideratus.Sic hodie nõ dubiũ/papam ad ptes infideliũ prædicatores mittere posse/ad modũ Petri vel Clementis:vt hæc ꝓbat textus/Nulli/supra allegatus. et ita intelligit Hostiẽ.in summa de offi.lega.vbi dũ de his/quæ sedi apostolicæ dicuntur reseruata:dicit erectiones cathedralium ad eũ spectare.et ideo dicitur ab ec.Ro.omnes dignitates originem sumpsisse.xxii.dist.c.i.Hæc ille.Ecce ergo electiones de diuino iure esse/præsertim ꝙ inuitus nõ detur populo:et consequẽter est cõtra omnẽ rationẽ/dare non expetitũ. Vnde Leo papa lxii.dist.nulla ratio sinit:vt inter episcopos habeantur:qui nec a clericis sint electi/nec a plæbibus expetiti/nec a cõprouincialibus episcopis cũ metropolitani iudicio consecrati. Ecce tria requiri ad hoc/ꝙ præses rationabiliter cõstituatur:electionẽ cleri/consensum plæbis/et iudicium metropolitani.et de hoc infinita (vt ita dicam) iura sunt.Si igit ecclesia reformari debet:necessariũ est diuina/et naturalia iura/et canonũ sanctiones circa materiã electionum repeti/et amplius seruari.vnde Siritius papa de qualitate ordinandorũ et eligendorũ in epistola ad orthodoxos p diuersas ꝓuincias scribit. Cogitãtibus nobis metũ diuini iudicii fratres charissimi/et post hanc vitam vnũquenq ꝓut gesserit/recepturum:qd veniat in querelam tacere nõ licuit/sed nos loqui necessitas impauit.dicit ꝓpheta.Exalta vt tuba vocẽ tuã:et cui omniũ ecclesiarũ cura est/si dissimulẽ audiã dñm dicentem.reiicitis mandata dei:vt traditiones vestras statuatis.Quid enim aliud est reiicere mandata dei/q̃ priuato iudicio et humano cõsilio nouis rebus constituendis liberius delectari:perlatũ itaq est ad cõscientiã apostolicæ sedis cõtra ecclesiasticũ canonem præsumi/et ꝙ ita sunt a maioribus ordinata/vt ne vel leui susurro debeãt violari:ꝓprias quasdã nouas obseruationes inducere/et prætermisso fundamento/ sup arenam cõstituere velle/dño dicente.Non transfer terminos/quos posuerũt patres tui.quod et sanctus quoq apostolus noui et veteris testamenti prędicator mo-

net: in quo locutus est CHRISTVS. State (inqt) et tenete traditiões vestras: quas didicistis siue per verbum/siue per epistolam. Et infra. De quo charissimi mihi ante vestrã synceritatẽ huiusmodi literæ cucurrerũt/multo fratrũ/ et sacerdotũ cõsensu et hac nostra subscriptione firmata ecclesiasticorũ canonũ dispositio: quę apud Niceam tractata est cõfirmata suo merito/fundatissima pmaneret. Hæc ille. Ecce ꝙ cõtra mandatũ dei est/reiicere canones. vnde licet Romanus pontifex aliquãdo ꝓ necessitate vel vtilitate ecclesiæ laxare posset præcepta canonica: quæ nullatenus mutilanda sunt/his casibus cessantibus/ vt hoc Inno. et Gelasius dicũt. i. q. vii. c. et si Gelasius. et. c. ꝙ ꝓ remedio. tamẽ oĩa iura electionis tollere penitus/ et suæ dispositioni reseruare ecclesiasticarũ rerũ dispositionẽ/ puto papã non posse: quoniã electio diuini et humani iuris est: et præceptũ dei est/cui papa obedire tenetur/ q terminos patrũ trãsferre nõ debet. faciunt ea quæ notantur. xiiii. dist. sicut. et. i. q. vii. nisi rigor. et. xxv. q. i. sunt quidã. quoniã in totũ tollere nõ potest: cõtra quod ex causis prætactis dispensat. Et quia per tacitũ consensum totius ecclesiæ Romani põtifices reseruationibus factis vsi sunt/nec sunt dati episcopi repudiati et reprobati/sicut tamen meo iudicio reprobari poterant: tunc in cõsensum transiuit taciturnitas. quod sufficit ꝓ titulo eorũ qui præfecti sunt: taciturnitas ꝓ consensu habetur/ vt tractatur in regula/qui tacet. et hoc casu quãdo nõ opponitur/ vt notat glo. antiqua capituli nosse. xliii. dist. qui dicit in publico negocio q se nõ opponit quũ possit: cõsentire intelligitur. et ca. eligendo pastorem/intelligitur contrahere sponsalia ecclesiæ. vnde quũ ecclesia nõ reclamauerit: intelligitur cõsentire: velut si pater cõtrahat sponsalia filiæ suæ/si tacet: consentire intelligit᷑. Hæc ibi. Et idẽ Archi. xxv. dist. episcopus siue. Sic in ꝓposito si papa supplet locũ patris/et dat sponsum/et etiam tacet et recipit: consensus intelligitur. Ita dicit Lau. c. episcopus. xxiiii. dist. vbi quũ textus diceret: ꝙ episcopus sine cõcilio clericorũ suorũ/clericos nõ ordinet/ ita vt ciuiũ continentiã et testimoniũ quærat. dicit Lau. cõtinentia/id est consensus: quẽ eo ipo dicũtur habere/ꝙ sciunt et nõ contradicũt. §. so. ma. l. ii. ff. voluntatẽ. et hoc ꝓbat text. cũ Adrianus. lxiii. di. cõiuncta glo. sup verbo ad salutandũ q dicit: argumẽtum eos cõsensisse electioni ex quo interfuerũt et eũ salutauerũt/et nõ reclamauerunt/ et eo ꝙ qui salutat alium videtur cõsentire ei. xxiiii. q. i. omnes. Nunc autẽ exorbitantia ob varias læsiones/displicere incipit/et oritur cõtradictio. quare puto papam amplius nõ posse generaliter reseruare electiua beneficia: nisi ei expresse indulgeretur p hoc sacrũ conciliũ/attenta cõtradictione exorta. papa enim inuitis episcopum dare non potest/ vt ꝓbat tex. in nouo. xxi. dist. vbi dicitur/Petrũ voluntate apostolorũ præpositũ. et glo. arguit ex textu/papã episcopũ dare nõ debere/nisi volentibus. xxii. di. sacro inter beatos. viii. q. i. licet. et c. si ergo. et c. audacter faciũt quę supra ponũtur. Et dicit Archi. post Ioã. de deo. c. in nouo. ꝙ Petrus ante resurrectionem electus fuit in principem p CHRISTVM: sed distulit cõfirmationẽ post resurrectionẽ. vt discipuli quibus præesse deberet/præberẽt assensum/in typũ electionis faciendæ: quũ nemo inuitis dari debeat. lxi. dist. nullus. vnde videtur irrita esse/nisi cõsensus interueniat: p c. obeuntibus. lxiii. di. vbi tex. ꝙ illud quod absq; eorũ consensu et coniuẽtia factũ fuerit: irritũ esse. et ad idem. lxvi. di. archiepũs. hoc bene ꝓbatur. et ad hoc glo. super verbo cõniuentia/in c. obeuntibus. quæ dicit argumentũ ex tex. ꝙ si quod aliquorũ consensu fieri debet: eorũ dissensu dissoluit᷑ factũ. l. i. di. qui in aliquo. xxx. q. ii. si verũ. lxii. di. nulla ratio. i. q. i. ordinationes. x. q. ii. casellas. xii. q. ii. alienationes. et c. siue. xv. q. vii. episcopus nullius. xxiii. q. v. ꝙ ideo. et c. manifestũ. xx. q. ii. puella. et

posset vna ratio fortis assignari/cur cõsensus ex alio fundamento sit necessarius.ma nifestum est/sciẽtiã legis ex ore sacerdotũ requiri/Malachiæ.ii. ac insup ex falsa do= ctrina quæ ex ignorantia vel malitia sacerdotis seminaretur/populum nõ excusari. vnde si nõ deberet populi cõsensus interuenire in præside iniuste puniret ex igno= rantia vel malitia sacerdotis/iuxta præmissa:quũ ad eius præsidentiã/eorũ consen= sus nunq̃ interuenit.nihil enim potest tunc ipsi populo imputari.quare salus pub= lica exigit per electionem et consensum præsides fieri. Ca.xxxiii.

SI (vt præmittitur)electiones pure eo ordine quo superius in diuersis locis fierent:et episcopi ad quos de iure spectat/bonos curatos darent. vt x.q.i. regenda.et c.decretũ.et c.quicũq̃. xvi.q.vii.sicut dñi. et c. omnes basilicæ et ecclesias absq̃ grauamine visitarent.vt x.q.iii.per totũ. et bonis ecclesiæ vterent̃ iuxta canonũ sanctiones/vt fideles ꝓcuratores.et deinceps in diuino cultu concor= dantia p totam prouinciã esset/vt dicit textus Toletani cõcilii xii.dist.de his.cũ c. sequentibus.et moderata fieret ordinatio in huiusmodi officiis: sic ꝙ potius ad in= tellectũ et deuotionẽ/q̃ ad vocẽ et multitudinem psalmorũ fastidiosam aduerteret̃ vt de cõse.dist.iiii.nõ mediocriter.deo enim nõ voce/sed corde cantandũ:et in eccle sia theatrales moduli audiri nõ debent/vt dicit Hiero.xcii.di.cantantes. tunc dul= cissima cõcordãtia nõ grauis/non fastidiosa adornaret templum dñi. et deinde sta= tuatur:vt quisq̃ suo officio/voto/religioni/et ordini satisfaciat.et hoc exacte exequẽ dum est/si salutẽ omniũ quærimus. Ac insup obediẽtia supiorum proprio motu ob quascũq̃ criminales causas: qbus præter sententiã supior diffamatus extitit/ iuxta decimũ capitulum vniuersalis concilii seruãda præcipiatur/etiã cũ memoria inter diuina officia sub pœna depositionis in clericis/et excõmunicatiõis in laicis/ et mo nachis:vt ille textus dicit.Ac insup vt morũ grauitas in singulis ordinibus seruet̃ et maxime in episcopis:ne se stratigeris subiiciant/iuxta c.xiiii.eiusdem concilii: qđ dicit eos qui diuina gratia ad episcopale aduocantur officiũ/ tanq̃ imaginẽ et figu= ram gerẽtes cœlestiũ hierarcharũ/id est angelorũ: secundũ hierarchicũ plane gra= dum et morẽ omni honore dignos ab omnibus pricipibus et subditis sancimus ha= beri.Deinde sicut sacra illa.viii.synodus alienationi prouidit/seruetur.vt in c.apo= stolicos.xii.q.ii.Et bonũ esset eundẽ canonẽ ita innouare/ꝙ etiã Romano põtifici nõ liceret contrariũ facere/iuxta c.nõ liceat.e.causa.et q.nec cõsensum in aliis ecclesiis dare/sicut hactenus factũ est. Ac insup ꝑ parte ecclesiarũ statutũ renouetur:ꝙ bona xxx.annis possessa/ac priuilegia p idem tempus habita in vsu amplius in sua firmi= tate persistant.sicut.xviii.c.octaui concilii cõtinetur.Et post hæc cõmendæ et pen= siones:quoniã sacris dispositionibus obuiant/tollantur. Similiter et dispensationes ad incõpatibilia/et beneficiorũ pluralitas:et ꝙ quisq̃ in vno cõpetenti beneficio di= uinis vacet/sicut hoc p vniuersalia pene omnia cõcilia extat definitũ. et repetit̃ se= cunda pte.xxiii.capituli/octaui concilii. vnde tanta pluralitas paruorũ beneficiorũ et subsequẽter multorũ sacerdotũ ignarorũ multũ decolorat ecclesiam/ et facit lai= cos clericis infestos esse:dũ tot sacerdotes cõspiciunt/quos vident ocio et viciis va= care.sanctũ enim sacerdotale officiũ valde vilescit ex hoc.vnde dicit tex.lix.di.si of= ficia.ꝙ pluralitas sacerdotũ nõ sit multum vtilis:quia omne magnũ rarum esse de= bet.melius enim est/paucos habere bonos.de æta.et quali.quũ sit ars artiũ. Et quia de simonia/de cõcubinatu/de cõciliis vniuersalibus et prouincialibus/ac de electio= ne/sacrũ concilium p decreta incepit ꝓuidere: ꝓuidebit spiritus sanctus de his om nibus/et reducet ad ordinationẽ canonicã omnes pestiferas ex auaritia ortũ habẽ=

Alia refor= mationis ca pita.

tes obseruationes: vt quisq; suæ curæ et ministerio satisfaciat. et cogitabit de modo coertionē et vigorem legibus indicēdi . et quomodo executio valida / et stabilis / rigorosa / et immaculata sacrarū sanctionū fiat. et in hoc cōsistit tota vis: quia non deficiūt canones / sed executiones. Et nō fiunt diligentes executiones / nisi p bonos prędes: qbus habitis p legem animatam facile et subito paternas vias repeteremus.

Cap. XXXIIII.

LAbor omnis præcedentis opusculi concordantiam (qua subsistit ecclesia) incepit ex altis et primis principiis inuestigare: ordo vero et si non ita / vt studio plano facile conferre possit / seriatim intentū ostendit. hoc tamen in summa nititur explanare. Nulli est dubiū CHRISTVM esse / viā / vitam / et veritatē caput et fundamentū ecclesiæ / ad Ephe. iiii. et. v. et. i. ad Corinth. x. et in glo. sup illud Matth. xvi. tu es Petrus / et sup hanc petrā. et p Aug. in lib. retractationū. et sup Ioan. in multis sermonibus. ac alios multos / immo pene omnes doctores. In hac quidem ecclesia fides nō deficiet: quia exauditus est CHRISTVS: q vsq; ad sæculi consummationem cū successoribus apostolorū remanebit. vnde erunt semp CHRISTI fideles: in quibus habitabit ipse CHRISTVS. quare illud corpus fidelium in quo CHRISTVS habitabit / Christiforme ecclesia catholica dicitur: in qua sicut CHRISTVS / ita et via et veritas semp pmanebit. Quomodo autē ex omnibus rationabilibus spiritibus CHRISTO adhærentibus ipsa vniuersorū vnica cōstituatur ecclesia / ac etiā quomodo in ipa oim ecclesia trinitas / ex eius pte triumphantiū / et alia militantiū / et tertia dormientiū / ac insuper quomodo colligantia ipsius militantis vbi adhuc ipa veritas / scilicet CHRISTVS in figura et ęnigmate apphendit ad ipam veritatē facialem / quæ est in patria triumphantiū / inuestigetur: vt admirandus ordo (quantū possibile est) aliquātulum p nostra manuductione sciatur: quū diuersis et ad inuicem ordinatissimis huius militantis ecclesiæ hierarchiis pro modulo succincte aperui / in prima huius pte / quæ pars cōpēdiosius stringi vix possit. Post hæc secunda pte difficultatem maioritatis cōciliorū vniuersæ ecclesiæ sup omnē pticularem auctoritatē singularis præsidis aut synodi localis volens indagare ex hoc fundamento primo intellectū discursiuū direxi / hanc appræhendēs cōclusionē. Si vniuersalis catholica ecclesia infallibiliter per CHRISTI assistentiā dirigitur: tūc cōcurrente omniū Christianorū cōsensu ad quācunq; cōclusionem necessitatē salutis includentē: necessario sequitur illam Christianā fidelem et veram. vniuersale vero conciliū dictans talem cōclusionē consensu et legatione omniū fideliū necessatio ex CHRISTI assistentia / et spiritu sancto inspirante vere et infallibiliter dictat eandem. nulla enim potest esse veritas ad æternā salutē dirigēs / nisi per CHRISTVM. vniuersale autē cōcilium ex præsidibus et legatis collectū: qui ad ipam cōgregationem rei inuestigabilis / dubio in puincia ppria nō digesto. dū sic in vago confluunt ad consulendū / consensu subiectorū nō apportato: ad hæc / si rite et legitime cōuocatum / et omnibus vocatis collectū liberrime celebratū / et iuste finitū cū omniū consensu sententiā in quæstionibus salutē fideliū cōcernentibus dictauerit ppter propinquā repræsentationē totius catholicæ ecclesiæ / et ppter oim fideliū consensum qui p legatos ac præsides cōcurrit / nunq̄ legimus errasse. omnes autē prouinciales synodos / ac etiā Romanos pontifices / hoc priuilegiū non attingit. Et quoniā ob varias præsertim / recentiorū iuristarū / ac theologorū scripturas: q papalem etiā sup ipsas synodicas auctoritates exaltant potentiam / necessariū fuit inquirere concordātias scripturarū / remanēte veritate præfata / reptas differentias inter vniuersa-

le catholicæ ecclesiæ/ac vniuersale nationis regni vel patriarchale iuxta gesta conciliorū.quæ quidē gesta/vt xix.dist.c.i.legit̄ approbata sunt inserui:vt quisq̄ intellecta differentia/facile videat hoc verū/scilicet ꝙ vniuersale cōciliū catholicæ ecclesię supremā habet potestatē in omnibus sup ipm Romanū pōtificem.Erat itaq̄ necessariū inquirere/q̄ sit Romani pōtificis auctoritas/tā in supioritate/q̄ præceptione/et statutorū editione.et licet induxerim multa:tamē in hoc resedi/ꝙ licet secūdum plura sanctorū scripta potestas Romani pontificis a deo sit/et secundū alia ab homine/et cōciliis vniuersalibus:tamen videtur in veritate/mediū cōcordantiæ p scripturas inuestigabile ad hoc demū tendere:ꝙ ipsius pontificis Romani potestas quo ad considerationem præeminentiæ prioratus et principatus sit a deo p mediū hominis et cōciliorū/scilicet mediante consessu electiuo. cōsideraui enim primo legem Christianam liberrimā:ad quā nullus nisi sponte absq̄ coactione accedit.vnde quū via fidei nostræ sit ipse CHRISTVS:nō est in ipsis ad salutē necessariis aliud/q̄ ipse CHRISTVS/et ad eū liberrimus accessus.quare coactio ꝓprie nō est in ipsa ecclesia descensiue a CHRISTO:sed gratia est quæ ab ipsa plenitudine fontis capitis in ipm corpus CHRISTI mysticū fluit. Et ita dicit vii.q.i. remoto:ꝙ gratia dignitatū sacerdotaliū a deo est. in hac quidē gratia dicimus quo ad apostolatū omnes apostolos æquales:sicut quo ad ipm sacerdotiū omnes sacerdotes/sed abundantiori gratia/dicimus Petrū inter apostolos primū.Ita dicit Augustinus sup Ioan.sermone vlt.ꝙ Petrus abundātiori gratia fuit vnus/idemq̄ primus apostolus: et propter primatū apostolatus gerebat figurata qualitate ꝑsonam ecclesiæ. et illum primatum Petri quo ipe abundantiori gratia a CHRISTO dotatus fuit/sacræ literæ mihi exprimūt ibi quum CHRISTVS diceret: tu es cephas/ vocaberis cephas/qđ interpretat̄ Petrus.Ioan.primo.vbi dicit Aug.ser.vii.sic.Magnū ꝙ mutauit ei nomen:et fecit de Simone Petrū.Petrus autē a petra:petra vero ecclesia.ergo in Petri nomine figurata est ecclesia.Ecce ꝙ secundū intellectū maximi et doctissimi Augustini illa nominis mutatio magna fuit.vnde quū CHRISTVS diceret:tu es Petrꝰ tunc illud quod prædixerat/tu vocaberis cephas/tanq̄ futurū contulit in præsens. non enim tunc dixit/tu nominaris vel vocaris Petrus:sed tu es Petrus. Ex quo apparet manifeste/ꝙ illa CHRISTI ꝓmissio qua promisit cōuerso Simoni/ cū in futuro cephas nominandū/fuit promissio realis primatiæ. vnde Aug. qui dicit Petrum primatū habuisse inter apostolos:nō potest intelligi de tempore cōuersionis aut cognitionis MESIAE.sicut Petrus agnoscens interpretat̄ secundū aliquos:licet minꝰ congrue secundū Bedam/sicut Alexander de Hal.sup Ioan.et eodem verbo ponit: quia iam præcessit eum frater suus Andreas:qui illi MESIAM inuentū prænūtiabat/vt legitur Ioan.i.quare de primatu inter alios de ecclesia ipse Augu. necessario intelligit:quo ad præsidentiā et eminentiā quā ibi consecutus est Petrus. Et ex superioribus manifestū est/Simonē a re Petrū vel cepham nominatū. Hiero. vero sup Galathas dicit principē apostolorū/iam Petrū/iam cepham nominari/ nō ob diuersitatem interpretationū/quoniā idem significant.Petrus enim græce et latine a petra dictū/idem est qđ cephas.Petrus vero Beda hebręū negat : quia dicit hanc literam p apud Hebręos non haberi.Alexander de Hal.in postillis sup Ioan. dicit Hieronymū dicere idem.nec cephas est hebręū/ sed Syriacū vt quidā dicunt. qualitercunq̄ hoc sit ꝓpter textum qui dicit:tu es Petrus/et sup hanc petram/oporteret cū Augustino/Ambrosio/et aliis doctoribus affirmare Petrū esse a petra dictū. et Petrus sic est nomen latinū/et nō hebræū.et hoc videtur ex tex.Ioan.primo ita ꝓbari:

Cōcilium vniuersale habet potestatē super papam.

Mutatio nominis.

Petrus.

quia Ioan. præmittit in eodem cap. immediate illum locũ duo hebrǫa: scilicet Rabbi et MESIAS, et adiungit interpretationẽ immediate. sic videtur etiam ꝙ cephas sit vel Syriacũ/vel hebræũ: et Petrus eius interpretatio latina vel græca. et nõ ecõtrario: scilicet ꝙ cephas sit græcũ/quod hebraice Petrus interpretet. Et dũ hęc ego scriberem: incidit vnũ meo iudicio satis aduertendũ/quia tex. Ioan. i. dicit ꝙ hoc nomẽ Petrus est interpretatio huius nominis cephas. quare quũ cephe græcũ/caput apud latinos interpretetur: oportet et illam interpretationẽ hoc nomẽ Petrus habere/et non aliam de interpretationibus: quas sanctus Hiero. ponit hebraicorũ nominũ. Non dubiũ Ioan. euangelistã græce scripsisse euangeliũ/et sic interpretationẽ ꝓpriam nominis Petri posuisse: ad ostendendũ/ꝙ hoc nomẽ quod CHRISTVS Simoni imposuit/ei ex illa interpretatione cõgrueret. quare forte nõ esset absurdũ dicere/nomẽ Petrus iuxta hebræam linguam/betros dici: et sic apud nos Petr⁹ positũ loco Betr⁹: eapropter quia bet illud hebræũ forti et dura expressione primæ literæ scilicet b/exprimitur: quasi sicut nos p ꝓferimus. et secundũ hoc Petrus resoluendo ad illud hæbreũ/caput domus interpretatur. et hæc interpretatio cõueniret euangelio et intentioni CHRISTI secundũ ipm euangeliũ et expositionem sanctorũ: qui caput ecclesiæ siue domus/Petrũ a CHRISTO dicunt cõstitutũ. ad quod facit c. sacrosancta. xxii. di. vbi terminus cephas interpretatur caput. quare cephas græcum est. Ego vero potius credo standũ cũ primis doctoribus/nõ obstãte tex. sacrosancta. q Anacleto ascribit: quoniam illas Anacleti epistolas apocryphas credo/ vt infra in tertia parte dico. nõ tamẽ nego quin vltima cõsideratio notãda sit. et secundũ eam in actibus apostolorũ. c. i. Petrus primo nominatur vt caput: et ea ꝓposuit ꝓ executione mandatorũ CHRISTI: quæ ipsi vt primo/ et capiti principalius commissa a CHRISTO fuere. vnde licet omẽs apostoli/rectores/pastores/et vicarii CHRISTI fuere/vt in præfatione missæ in cuiuslibet festiuitate decantatur: tamen in pastoratu illo/rectoratu/et vicariatu/abundantiori gratia Petrũ primatum habuisse/sancti doctores affirmant/ per hoc ꝙ ei vt ecclesiam totã repræsentãti claues promissæ et datæ fuere/ac pastoratus præcepta ꝑ verba/pasce oues. illum autẽ pastoratũ Petrus inter alios primũ et principaliter sortitus/immediate post CHRISTI ascensionem incepit in omni cõgregatione fideliũ executioni demandare/ sicut pręsides monere et respondere solent. vnde primus fuit Petrus/q vicariatũ CHRISTI verbo doctrinæ/et baptizandi officio Hierosolymis se habere ostendit: et primũ inter apostolos vt in actibus. i. ii. et. iii. capitulis legit. et Lucæ. vii. Similiter ex eisdẽ locis patet/ipm Petrũ primũ episcopum Hierosolymorũ: quia ea exercuit/quæ episcopalis ordo requirit. et fuit post hoc episcopus Antiochiæ/vt hoc legitur ad Gal. ii. deinde Romæ vbi ipse epistolam primã scripsit/vt patet ex fine eius: vbi dicit. Salutat vos ecclesia quæ est in Babylone. et secundũ Hiero. et Bedã/et exponentes omnes quos vidi/illa Babylon fuit Roma: quia filia Babylonis antiquæ. recte enim vt se habuit monarchia Babylonica: ita præcise Romana/vt hoc Paulus Orosius in principio septimi libri historiarum late declarat. et expositores Apocalip. diffuse scribunt: quomodo Babylonicũ regnũ sit ipm Romanum. sed non est nostri ꝓpositi/sufficit nobis: licet quidam Marsilius Paduanus/quẽ post omnem collationẽ vidi/quodã loco secundæ ꝑtis dicere videatur/ꝑ canonẽ bibliæ non posse ꝓbari Petrũ episcopũ Romanũ/ immo aut Romæ fuisse. qđ ex ipsa epistola Petri præfata secundum expositionem doctorum falsum est. et nõ est vsꝙ ad hæc tempora quisꝗ doctorũ sanctorũ inuentus: qui hoc vnꝗ negauerit: immo Alipius/August. Optatus/Mileuitanus/sanctus Hie-

Marsilius Paduanus.

ronymus/ac alii omnes:q Romanorũ pontificũ cathalogũ suis scriptis inseruerũt/a Petro incipiunt.et dicit Optatus libro.ii.contra Parmenianũ: ꝙ hoc nõ habet dubiũ/sedem Romanã per omnes successores connumerando vsq; ad Petrũ q prius ibi sedit/cõtinuari/et per illum CHRISTO cõiungi.vt puto nullum catholicum sanctis quorũ scripta p ecclesiam approbata sunt in hoc dissentire posse.prędictis autẽ consentiunt doctores approbati/sanctus Hiero.lib.i.contra Iouinianũ: vbi dũ Iouinianus ei obiiceret cõtra laudẽ virginitatis:ꝙ ecclesia nõ sup Ioannẽ/sed Petrũ fundata esset/dicit sanctus Hiero.sup Petrum fundatur ecclesia.licet alio loco sup omnes apostolos fiat/et cuncti claues regni coelorum accipiant/et ex æquo super eos ecclesiæ fortitudo solidetur:tamẽ ꝓpterea inter.xii.vnus eligitur/vt capite cõstituto/schismatis tollatur occasio.Sed cur nõ Ioãnes electus est:ętati delatũ est:quia Petrꝰ senior erat/ne adhuc adolescens et pene puer ꝓgressæ ætatis hoĩbus ꝑferret/et magister bonus qui occasionẽ iurgii debuerat a discipulis auferre/et dixit ad eos/ Pacẽ meã do vobis/pacẽ relinquo vobis/et q voluerit inter vos maior esse/ minor omniũ sit:ne adolescenti quẽ dilexerat/causam præberet inuidiæ.Hæc ille. Ecce sententiã sancti Hieronymi:cui nõ licet cõtradicere.ex qua habetur/Petrũ caput cõstitutum apostolorũ/et eis p CHRISTVM prælatũ:nõ obstante/ꝙ ipa ecclesia ex æquo super omnes apostolos sit fundata.et ꝙ Romæ Petrus sedit.Idem ad Damasum papã scribens de fide sua dicit/hæc est fides.Et infra.Qui Petri fidem et sedem tenes.ad idẽ Ciprianus.xxiiii.q.i.loquit.Gregorius l.di.considerandũ.et Ambro. e.dist.fidelior. Clemens.lxxx.di.in illis.August.ii.q.vii.puto.et non est opus scripturas adducere: quia ab hac sententia catholica ecclesia nunq̃ dissensit. Iste autẽ principatus Petri nõ consistit in maioritate/quo ad ligandi et soluendi potestatẽ in foro poenitentiali: aut in sacramentorũ cõfectione.nec dubitat quisq̃ de vltimo/nec de primo est dubitandũ iuxta præmissa supius:quoniã eadẽ est omniũ episcoporũ/sicut fuit oĩm apostolorũ spiritualis iudiciaria potestas/ quoniã hæc a CHRISTO per mediũ sacerdotii fluit.Ita dicit Hiero.sup illđ Matth.xvi.quodcũq; ligaueris.habent quidẽ eandem iudiciariã potestatẽ alii apostoli:qbus post resurrectionẽ ait. Accipite spiritũ sanctũ.Hec ille.Et multa superius adducta sunt. nec fuit Petrus ex illo primatu ecclesiæ maior:quoniã ipse ab ecclesia/et ꝓpter eam nominatur/secundũ August loco præallegato.et Ambro.l.dist.fidelior.et alios doctores supius adductos.Quare illa Petri maioritas/nõ fuit maioritas supra/sed infra ecclesiam.vnde licet os siue caput esset apostolorũ ac ecclesiæ/et eius nomine ꝓponeret/vt actuũ primo:et respõderet/ vt actuũ secundo:tamen nihilominus tanq̃ membrũ subfuit.quare in medio fideliũ surgens/in reuerentiã ecclesiæ locutus est:et passus est se mitti in Samariã ob ipso. actuũ.viii.In ordine enim ad ipam verã vitã et veritatẽ CHRISTVM dñm et caput nostrũ viuẽs fideles qa filii dei sunt p regenerationẽ in CHRISTO/fratres tñ sunt:quoniã ibi nõ est aliud magisteriũ/q̃ ipse CHRISTVS.Matth.xxiii.Nolite vocari Rabbi:vnus est enim magister vester CHRISTVS. oẽs autẽ vos fratres estis. vnde hoc respectu nõ est nisi fraternitas in Christifidelibus: licet maioritas gratiæ secũdum diuinã ordinationẽ cũ eadem fraternitate ꝑsistat. vnde licet Petrus foret primus apostolus modo dicto:tamẽ illa primitiuitas non excessit ipam apostolorũ fraternitatẽ/quo ad ipam ecclesiam.non enim erat Petrus plus filius dei/q̃ alius ex sanctissimis apostolis/licet abundãtiori gratia dotatus foret. et pro hac materia est notãda epistola sancti Gregorii papæ in Registro.xxii.di.ad Ioãnẽ patriarchã Cõstantinopolitanũ:quæ incipit.eo tempore.in qua vult ostendere/nullum episcopum

ita principatũ gerere in eccleſia/ꝙ omnia membra eccleſiæ ſint ei ſubiecta: quinim-
mo dicit illum Lucifero ſimilem/qui hoc præſumit/quoniã ſuper aſtra cæli ſoliũ ſeu
ſedẽ ponere nititur/dicens.Quid enim fratres tui omnes eccleſiæ vniuerſalis epi-
ſcopi/niſi aſtra cœli ſunt:qbus dum cupis temetipm̃ vocabulo elato præponere/eo-
rumq; nomẽ tui cõparatione calcare:quid aliud dicis/ niſi in cœlum conſcendã/ſup
aſtra cœli exaltabo ſoliũ meum! Et infra.Certe Petrus apoſtolus primus/membrũ
ſanctæ et vniuerſalis eccleſiæ/Paulus/Andreas/Ioannes/qd aliud/q̃ ſingulariũ ſunt
plæbiũ capita:et tamen ſub vno capite CHRISTO/omnes mẽbra! et infra. Nullus
Romanus põtifex hoc temerariũ nomen vniuerſalis ſcilicet epiſcopus ſibi arripuit
ne ſi ſibi in põtificatus gradu gloriã ſingularitatis arripet:& hãc omnib9 fratribus
denegaſſe viderentur.Hæc ille ibi.Et idem in alia epiſtola.xxii.ad Anaſtaſium An-
tiochenũ/quæ incipit.Quũ prædicator egregius.vbi deducit/quomõ omnes vnũ
ſumus in vno capite CHRISTO/qui eſt paſtor omniũ: et nullus eſt homo/ cui om-
nia CHRISTI membra ſint ſubiecta.et ꝑ cõſequens/nullus vniuerſalis patriarcha.
quia ſi hoc dici ꝑmittatur:honor omniũ patriarcharũ negatur/ et nullus iam epi-
ſcopus in ſtatu veritatis inuenitur.Conſiderando vero ſingula ipſius eccleſiæ mẽ-
bra ſingulariter et in ſe:tunc prælatio abundãtiori gratia quæ ꝓpter tollẽdũ ſchiſ-
ma neceſſaria fuit:ad bonũ eccleſiæ ordinatũ regimẽ/ iuxta ſancti Hieronymi ſentẽ
tiam a CHRISTO/ Petro tradita legitur /vt ipſe ſicut ſingulorũ fuit primus/oĩm
eſſet ſeruus et miniſter.quoniã ſi ꝓpter eccleſiam Petrus a petra dictus eſt/ et eccle
ſia non eſt niſi vnio fideliũ:recte ꝓpter vnionẽ fideliũ ob tollẽdũ ſchiſma/præſiden-
tia eſt. quare vnitas fideliũ eſt illa:ad cuius ſeruitiũ et obſeruantiã/ præſidentia eſt
ſuper ſingulos.hinc vnitas fideliũ quã nos eccleſiam dicimus/ſiue vniuerſale conci-
liũ catholicæ eccleſiæ ipſam repræſentans/ eſt ſupra ſuum miniſtrũ ac ſingulorum
præſidem.et ita intelligo dictũ ſaluatoris/ꝙ maior inter apoſtolos diſtributine de-
beat eſſe miniſter omniũ collectiue:quoniã ſic eccleſiam faciunt.nec propter hoc di
co/curatũ præſidentẽ abſolui a ꝑticulari cuiuſlibet ſubiecti myſteriali cura. quoniã
licet miniſter ſit cuiuſlibet:remanet tamen ſuꝑior cuilibet/ vt poteſtatẽ habeat pa-
ſtoralis curæ/ non ſic omniũ collectiue/iuxta præmiſſa.etiã ad ea quæ ſuperius ta-
cta ſunt/quomodo ſcilicet poteſtas principandi in eccleſia:nõ ſic quo ad radicem il-
lam.qua ipſa a deo eſt ꝓprie in coactione conſtituta/ſed myſteriali cura.ꝓbatur per
illud.ii.ad Corinth.ii.ibi non enim dñamur fidei veſtræ/ ſed adiutores ſumus. vbi
glo.Ambroſii dicit:dominiũ et coactionẽ fides nõ patitur/ quũ ſit volũtatis nõ ne-
ceſſitatis.et Chryſoſt.in.ii.dyalogorũ.c.iii.inquit.In eccleſia vero nõ coactũ/ſed ac-
quieſcentẽ oportet ad meliora cõuerti.et Augu.ſuꝑ illo.i.ad Thi.vlti.quicunq; ſub
iugo ſunt/dicit:ſciendũ aliquos prædicaſſe cõmunẽ omnibus in CHRISTO liber-
tatem eſſe.quod de ſpirituali libertate vtiq; verũ eſt/et nõ de carnali. plura poſſent
adduci:ſed ſufficit ſcire/volẽtẽ et acquieſcentẽ tantũ et non coactũ CHRISTO ac-
ceptum.Quare omnis ſpiritualis poteſtas in libertate/et non coactione: quantũ ad
ipam radicẽ qua a CHRISTO eſt/ꝓprie fundatur.verũ quia ipſa præſidentia prin
cipalis ad vnitatẽ ꝓpter tollẽdũ ſchiſma/ordinata extitit a deo:tũc niſi in ipo prin-
cipe eccleſiaſtico abſq; tamẽ ipſo dominio quo principes eorũ dominantur/ſic coer-
tio aliqua non poteſt recte vnitas conſeruari. oportet enim membra putrida et pe-
dem abſcindi/et oculum ſcandalizantẽ ab eccleſia erui:ſi corpus eccleſiæ ſanum de-
bet conſeruari.Quare illa coertio non erit/ſicut principes dominantur eorũ:q hic
dominandi modus eſt per vim ſuꝑ corporibus et rebus/ſed erit coertio per liberam

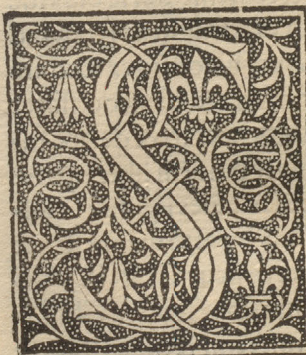
subiectionē omniū vel partis maioris initiata/& punitio non nisi ad salutē tendens. Vnde ex hoc Anacletus papa/& alii/vt superius continetur dicunt CHRISTVM/ Petrū concurrēte apostolorū cōsensu cōstituisse.& sic ex subiectorū electione & cōsensu radicatur superioris potestas suo modo coactiua in eos. qui enī prius liberrimi erāt eligēdo sup se p̄sidem:se ei subiiciūt.vnde ex hoc fundamento/superius sæpe dicitur potestatē coactiuā/aut principis/aut legis ex approbatiōe subiectorū p se ad hoc cōmuni consensu tacito vel expresso cōstitutū robur habere.Sic enī dicitur q̄q̄ oīs potestas desursum sit/siue coactiua/siue œconomica regulatiua/& ordinatiua/tn̄ ad hoc vt ipsa extrinsece in actū ꝓrūpere possit/ hoīes liberos Christianos regulādo vel cogēdo/ tūc recta regula prærequirit subiectionē liberā eorū/ cū ipsi ex lege fidei Christianæ & naturali iure nō arctētur extra terminos libertatis. hoc modo diffusius intēdebā deducere:omnē p̄sidatū ecclesiasticū/& spiritualē a CHRISTO mediāte hominū assensu cōstitui. Illi enī sunt ꝓprie p̄positi nostri q sic ex subiectorum cōsensu p̄ponūtur/ad quoꝝ obedietiā nos ex p̄stito cōsensu obligamur cū ex hoībus per hoīes assūpti sint. Verū/ꝙ ex hac radice quā verā credo nisi ex aliquo miraculo vel signo apparet deū/aliquē p̄sidere velle ante hominū cōsensum: tūc qdē oēs Christianos necessario oportet diuinis p̄ceptis in oībus acquiescere. nō posse adhuc Romanū pontificē ppetuū principē ecclesiæ ꝓbari: satis ex hoc manifestū est. Nam nō legitur etiā si Petrus illū principatū omniū nō habuit propterea Romanū pōtificē eius successorē/aut Antiochenū/vel Hierosolymitanū cū eiusdē sint successores habuisse/aut habere debere ex sacris literis:nisi cōcurrāt p̄dicta/scilicet cōmunis ecclesiæ cōsensus sicut apostolorū in Petro. Vnde et si Romanus pontifex/aut ex loco & sede Petri/aut principatu ciuitatis inter ceteros mūdi ep̄os in primatu/vt p̄cipuus et honorabilissim⁹ p̄ses tātæ ciuitatis/& sedēs in tāta Petri sede veneraretur:tn̄ nisi subiectiue ex consensu concurreret electio per eos q aliorū omniū vices gerunt/non crederē ip̄m p̄sidē aliorū omniū/& principē siue iudicē esse.quare si p possibile Treuerēsis archiep̄s p ecclesiā cōgregatā ꝓ p̄side & capite eligeretur:ille ꝓprie plus successor sancti Petri in principatu foret q̄ Romanus ep̄s. licet credēdum sit Romanū pontificē sicut locū Petri ita & principatū nūq̄ p̄diturū.nō enī successio ex loco arguit successionē ī pricipatu:vt de Antiochia/& Hierosolymis dictū est.nec cessaret ille principatus in ecclesia etiā si Romanæ vrbis sedes ep̄alis deficeret. & de hoc superius tetigi plura.Et ꝙ etiā habeat illā potestatē sibi de capite ꝓuidēdi libere:patet quia in oībus ꝓ sua salute CHRISTO succedit.p̄lati etiā oēs habētes ligandi et soluēdi potestatē/ꝙ missi sunt a CHRISTO/sicut CHRISTVS a patre manifestū est ex verbis CHRISTI.Io.viii.sicut misit me pater.vbi apparet ꝙ sicut CHRISTVS fuit filius dei verus:ita ecclesia eius corpus mysticū habet missionē similē a CHRISTO.quare CHRISTVS sicut ecclesia habet auctoritatē mittēdi. Resideo itaq; in hac cōclusione ꝙ principatus ecclesiasticus ob vnitatē ecclesiæ/& ad eius seruitiū & ministeriū a deo ordinatus: ī realitate sua a CHRISTO per ecclesiā cōstituitur.Et quæcūq; argumēta aut ꝓ ea p̄te ꝙ principatus coactiuus a deo ī ecclesia sit tātū/aut ex alia p̄te ꝙ ipse coactiuus principatus ex electione siue cōsensu hominū seu ecclesiæ tātū existat.ad hoc mediū: cōcordātiæ meo iudicio veraciter reducūtur.Nihil tamen de meis conceptibus adeo firmū assero:quin peritioribus dicā potius acquiescendū.dicit enī Ambro.vnūquēq; enī fallūt sua scripta/& aurē p̄tereūt/atq; vt filii deformes etiā delectant/ sic etiā scriptorē indecori sermones sui palpant: vt hæc Ambrosius Sabino epistola.xxxiii.scribit.tamē minus offendere puto ecclesiā hanc

Scripta sua capiūt quē ꝗ.

opinioné/& per cõsequés verior céseri debet/quã illa Marsilii de Padua in libro defensorii pacis:cũ ipse suã ex fundamento tex.sancti Augustini.ix.di.ego solus tantũ possit defendere opinioné/resoluédo solutioné omniũ argumẽtorũ in cõtrarium ad hoc ꝙ auctoritatibus doctorũ credere nõ arctamur/nisi inquãtũ se in canone bibliæ fundãt.hæc est perniciosa opinio post sanctæ ecclesiæ approbationé ꝓbabiliũ doctorũ.vnde potius etiã acquiescẽdũ est textibus xii.di.ecclesiasticarũ/& aliis ibi positis ꝙ ita præsumere/ neq; vera est solutio argumẽtorũ Marsilii ex suo fundamẽto iuxta pręmissa:quia loquẽtes doctores de Petri principatu iuxta ꝑmissa/ in dictis CHRISTI se fundant/ quæ in canone bibliæ habẽtur/& non in historiis aliis/ licet etiã illę non sint negandæ de Petro/quoniã sancti eas pro veris habuerũt/vt probat epistola Ambro.ad Anxentiũ de Basilicis tradẽdis epistola.lxxvi. Et cõsequẽter quoniã deformitas omnis est ex hoc:quia nec ꝑsidẽtes sua vtũtur potestate ordinate ad finem propter qué est pastoralis ꝑsidentia/nec subiecti ordinate superioribus/vt status cuiusq; deposcit obediũt.quare de regulis canonicis quomodo talis cõcordãtia ꝑ sanctos patres cõseruabatur fuit dicẽdũ.ꝑmitti itaq; oportebat de ipso cõcilio ecclesiæ catholicæ/ in quo est prima auctoritas ex consensu omniũ constituẽdi & regulandi cũcta ad saluté dirigentia/deinde de aliis particularibus cõciliis:& post hoc de iam editis canonicis reformatorialibus statutis/ vt ad modũ doctrinæ sanctorum patrũ et statutorum sacrorum conciliorum hoc sacrum Basiliense concilium insequens patrum vestigia in institutis procedat. Et hæc est compendiosa collectio primæ & subsequentis partis sub omni correctione/ licet confuse & ruditer pro incitamento studiosorum tantum scripturis mandata.

Approbatorũ ab eccl'ia firmitas.

EIVSDEM R.PATRIS NICOLAI DE CVSA IN TERTIAM PARTEM SEV LIBRVM DE CONCORDANTIA CATHOLICA PRAEFATIO DE GENERIBVS PRINCIPATVVM.

I quis ab exordio fundamẽta/ nostro ꝓposito non tã vtilia ꝙ necessaria inuestigare curaret:huic essent repetẽda illa ipsa principia/in qbus & Aristoteles/& Plato/& Tullius/& alii sapiẽtes dũ de ordinatis politicis/œconomicis aut monarchicis regiminib⁹ scripsere/radices posuerũt. Naturalia quidé iura cũctas humanas cõsiderationes & antecedũt/& ad omnia illa principia sunt. omni aũt generi animãtiũ primũ a natura tribuitur vt tueaẗ se/corpus vitãq;/declinet nocitura/acqratq; necessaria vt Tullius ex hac radice primo de officiis tertio c.intẽtũ elicit. Primũ quidé essentiæ est ipm esse. quare ad hoc vt qlibet essentia sit habẽt connata ad hoc principia/instinctũ/appetitũ/aut rationé.Ex quo euenit secũdũ naturarũ diuersitaté varia esse media:ꝓpter esse & cõseruari naturaliter instinctui indita.Hoc fundamẽto Aristoteles.vii.politicæ.finali ca.cõclusit/omné arté & disciplinã ꝓ supplemẽto naturaliũ defectuũ esse.Hoies vero ratione ꝑ cũctis aialibus dotati:a principio cõsodalitaté ac cõmunioné suæ cõseruationi/ac etiã fini/ ꝓpter qué quisq; est multũ cõferre:imo necessariã rationabili discursu/ intelligẽtes naturali instinctu se vniuerse/ac sic cohabitãtes pagos/vrbesq; cõstruxere. Et nisi homo pacis seruandæ ob corruptũ multorũ affectũ regulas inuenisset: parũ vnio saluti contulisset. quare

Tullius.

Aristoteles

ciuitates in quibus ciuiũ vnitas/ac leges conseruãdæ vnitatis & concordiæ cõmuni omni assensu:ac etiam earũ omniũ custodes potentes/quantum publicæ conferebat vtilitati ex hoc cõsequenter ortũ habuerũt. diuina quidẽ superadmirãda ac omnibus gratiose collata lege apertũ est:vt intelligerent homines maxime eorũ vtilitati consoliditates cõferre. & deinde ordine tali conseruari vt cõmuni omniũ ac saltem sapiẽtum heroicorum consensu aliis ipsis fauentibus leges statuerẽtur:quoniam vt in præcedẽti collectione præhabitũ est secundũ sanctũ Cyprianũ ex CHRISTI ꝓmissione maior pars sacerdotii a vera lege nõ deficiet. ita pariformiter dũ cõmuni cõsensu res pro cõseruatione reipublicæ tractatur:maior pars populi ciuiũ aut heroicorũ a recta via/ac pro tẽpore vtili nõ deficiet alioqui cõtingeret naturalẽ appetitum frustrari/vt in pluribus qđ ꝑ incõueniẽtissimo apud philosophãtes habetur. Videmus enĩ hominẽ aĩal esse politicũ & ciuile:& naturaliter ad ciuilitatẽ ĩclinari. Hinc oportet valẽtiorẽ partẽ ꝑ remanentia politiæ esse/vt Aristoteles primo politicæ primo cap.cõcludit. Sed cunctipotẽs deus stultis & fatuis quãdã naturalẽ seruitutẽ adiunxit/per quã facile credãt sapiẽtibus vt sic ipsoꝝ adiutorio gubernẽtur et cõsequãtur sui cõseruationem. vt post Calanum Alexandro scribentem epistola quę viii.in ordine inter Ambrosianas inseritnr /legitur:ꝙ scilicet tanq̃ agricultura homo imprudẽs/& tãq̃ vinea deserta homo egens sensu.rescisa aũt vinea fructũ affert: semiputata frõdescit/neglecta luxuriat.quã materiã elegantissime Ambrosius immediate ꝓcedenti septima tãgens epistola dicit a philosophis magno disputationis/molimine iactata & fluctuata ẽ quæstio.dicẽtibus : ꝙ omnis sapiens liber.omnis autem insipiens seruus.sed multo hoc prius Dauid dixit/quit ait.Stultus sicut luna mutatur. sapiens enim non metu frangitur/non potestate mutatur/non attollitur prosperis/non tristibus mergitur. vbi enim sapientia/ibi virtus animi/ibi constãtia et fortitudo.Sapiens enim idem est animo:non minuitur/nõ augetur rerum mutatione/nec vt paruus fluctuat vt circũferatur omni vento doctrinæ.Et infra.Noe cũ audisset quia insipiẽter filius suus Cham riserat nudatum patrem:maledixit ei dicẽs.maledictus Cham:seruus domesticus erit fratribus suis. & præposuit ei fratres eius dominos qui sapienter patris senectutem honorandam putarunt. Nonne fons ille disciplinarũ omniũ Iacob vbertatẽ disputationis huius omniũ pectoribus infudit qui sapiẽtiæ merito ꝑlatus est fratri seniori. deniq; pater pius qui cũ inter duos filios affectu certaret paterno:sed increparet iudicio (affectus enĩ necessitudine fertur:meritis autẽ iudicia formãtur) cũ diuideret alteri gratiã/ alteri misericordiã/ sapiẽti gratiã/insipiẽti misericordiã/quia ad virtutẽ se ꝓpriis viribus erigere nõ poterat/nec spontaneũ gressum attollere benedixit eũ/vt seruiret fratri suo/& eẽt ipsi⁹ seruus ostẽdẽs ita deteriorẽ esse seruitute insipiẽtiã vt remedio ei seruitus sit. quia stultus regere se nõ potest:& nisi moderatorẽ habeat ꝓcipitatur ꝓpriis volũtatib⁹. Diligẽs ergo pater & cõsulẽs/seruũ eum fratris sui fecit:vt eius regeretur consilio. Ideo incõsultis populis sapiẽtes quiq; adhibẽtur rectores: qui plæbeiã insipiẽtiã vigore ꝓprio regãt.vt potẽtiæ specie dominẽtur:quo vel inuitos auctoritate potestatis subiiciãt ad obediẽtiã prudẽtiorib⁹ & obseq̃ndis legib⁹.Imposuit ergo ĩsipiẽti velut idomito iugũ/& cui ĩ gladio suo viuẽdũ dixerat libertatẽ negauit:ne temeritate laberet.ꝓfecit ei fratrẽ:cui⁹ auctoritate & moderatiõe subiectus ꝓficeret ad cõuersionẽ.Et qa seruit⁹ habet discretionẽ (ẽ enĩ necessitatis ĩfirmior/volũtatis fortior: qa pulchrius ẽ bonũ qđ nõ ex necessitate fit/sed ex volũtate)ideo primũ ei iugũ ĩposuit necessitatis/postea benedictionẽ ei volũtariæ subiectiõis ĩptiuit.Nõ ergo natu-

Homo aĩal politicum.

Dauid.

Iacob.

Stulto expedit seruire sapienti.

Seruitus duplex.

Natura seruus nemo.

ra seruũ facit:sed insipientia: nec manumissio liberum/ sed disciplina.Deniq; Esau liber natus est:& seruus factus. Ioseph venditus in seruitutem est:& electus ad potestatem/vt suis emptoribus imperaret.& postq̃ elegãter libertatẽ sapiẽtis Ambrosius ibidẽ declarauit:quomõ stulto tãtũ lex posita est/ac quomõ ob peccatũ sub poenis legibus redigit̃ subiũgit.seruit ergo peccator formidini/seruit cupiditati/seruit auaritiæ/seruit libidini/seruit malitiæ/seruit iracundiæ. & videtur huiusmodi sibi

Liberi.

liber: sed magis seruit quasi sub tyrãnis positus.Illi aũt liberi sunt q legibus viuũt. Lex aũt vera:sermo rectus.lex vero nõ insculpta tabulis/nec ære incisa/sed impressa mẽtibus atq; infixa sensibus.quãdo sapiẽs non sub lege/sed ipse sibi lex est:opus legis in corde suo cõtinẽs naturali stilo sibi/& quadã inscriptione formatũ.hæc ille.Graues has sentẽtias cũ aliis notãdis valde/ille p̃clarissimus doctor Ambrosius in eadẽ/ et sequẽti epistola ponit.ex q̄bus hoc vnũ mẽti tenẽdũ:ꝙ licet ex necessitate insipiẽtes quia se ipsos regere nõ poterant serui sapientũ effecti sunt : tamẽ alligabatur illi necessitati volũtaria subiectio/ ꝓpter ipsam necessitatẽ. & sic naturali quodã instinctu p̃sidẽtia sapiẽtũ/& subiectio insipientũ redacta ad cõcordiã existit per cõmunes leges/quarũ ipsi sapiẽtes maxime auctores/cõseruatores/& executores existũt.aliorum omniũ ad hoc per volũtariã subiectionẽ cõcurrẽte assensu/& regimen dum ita disponitur tũc impossibile est ciuitatẽ Aristocratizantẽ. i. secundũ virtutẽ p sapiẽtiores/aliorũ cõsensu ad cõmunẽ vtilitatẽ gubernatã:nõ bene disponi/vt Aristoteli placet quarto politicæ. ca.vii.Legis aũt latio p eos oẽs qui per eã stringi debent/aut maiorẽ partẽ aliorũ electione fieri debet: quoniã ad cõmune cõferre debet.& quod omnes tangit ab omnibus approbari debet: & cõmunis definitio ex omni consensu aut maioris partis solũ elicitur.nec potest excusatio de obediẽtia legum sibi tũc locũ vẽdicare/quãdo quisq; sibi ipsi legẽ cõdidit.non est enim bona dispositio bene leges poni:non obedire autẽ/vt dicit Aristoteles quarto politicoꝝ.ca.vii. Est itaq; etiam

Legũ p̃stãtia.

eorũ interp̃tari quorũ condere.his enim legibus regnũ gubernare necesse est: amare enim & obedire omnibus insunt.quare etiã melius pro republica extitit legibus q̃ optimo viro regi:vt ex intentione tertio politicæ.ix.cap.hoc Aristoteles pergrẽs cõcludit :ac.i.rhetoricæ.c..i.vbi enim non principantur leges/ibi non est politia/vt quarto politicæ.iiii.cap. statui autẽ oportet leges cum grauitate magna ac digeste multũ per prudentiã longa experientia suffultã/vt secũdo politicæ.ii.cap.dicitur. Oportet deinde principantes esse pro legũ obseruatione quos primo secundũ ipsas leges dominari oportet.tertio politicæ.ca.vi.&.iiii.ethicorũ.c.v.quoniã lex oculus est ex multis oculis/& est intellectus sine appetitu/vt tertio politicæ.ix.cap. inuẽtũ enim sic a pluribus cui iam se quisq; subiecit mutare principantes nõ debent.Et q̃q̃ secundũ leges princeps dominari debeat:tamen quia de his est dominus/de quibus secundũ leges nihil dicitur certitudinaliter/vt tertio politicæ.c.vi.ideo oportet eũ esse prudentẽ/vt tertio politicæ.c.ii.& quarto ethicorũ tractatu de iustitia/vt epiikeizare recte valeat per directionẽ legis vbi deficit propter particulare:& tunc ipse omnis principatus/ siue monarchicus p vnũ/siue Aristocraticus pluriũ sapiẽtũ/siue politicus omniũ ciuiũ simul/& cuiuslibet secũdũ suũ gradũ/quãdo secũdũ volũtatẽ subiectorũ existit/ad cõmunẽ tendẽs vtilitatẽ tẽperatus/ & iustus dicitur vt hæc p Aristotelẽ tertio & quarto politicorũ.Si autẽ p̃ter volũtatẽ subiectorũ ad ꝓpriã tẽ-

Principat9 intẽperati.

dens vtilitatẽ prĩcipatus existit/intemperatus existit/vt tertio politicorũ.cap.v.& sic oriũtur tria genera principãtiũ p̃fatis tẽperatis aduersa:vt tyrãnis/Oligarchia/ et Democratia/& de his intẽperatis tyrãnicis Oligarchicis & Democraticis prin-

cipatibus libri historiarum pleni sunt. Nemroth enim cœpit robustus venator eẽ: primo post diluuiũ/ac Ninus Assyriorum primus rex Beli filius/ qui primus arma foras extulit libidinis dominãdi causa/ & post eũ Semiramis eius vxor. quę Treuerũ priuignũ/Nini ex alia Chaldæa vxore filiũ: patria/regnoq; expulit (vt ferũt historiæ) ob causam. quia ipsa in eius exarsit amorẽ: quã quia nouercã suã iuste spreuit. ipsa eum insequẽte Europã adiit/ac demũ locũ mãsiuũ in cãpo quodã amœnissimo interluente eũ mosella (de quo fluuio Ausonius admirandũ opus metro contexit) delegit: ac nostrã ibi sui nominis vrbẽ condidit Treuericam/omniũ quæ in Europa sunt primã anno.xlii.natiuitatis Abrahæ/vt veteres dicũt historiæ. sed hæc præter propositũ. De temperatis quidẽ principatibus: quomodo ipse Moyses/& Aaron/ & Eleazar/ac in Romana republica reges primo/ deinde senatus ac cõsules/& etiã imperatores cõsensu & volũtate ꝓ cõmuni vtilitate constituti sunt: superuacuũ foret hoc loco notissima omnibus enarrare. Oportet autẽ principantẽ vnũ esse multis ex causis/etiã si ipse principat⁹ ex pluribus heroicis viris vnitus & cõpactus foret/alioqui cõfusio exoriretur: quãdo in principãdo plures cõcurrerẽt et cõfunderetur ordo. quãdo subiecti cui obedire potissimũ deberẽt: nescirẽt. Pluralitas igitur principũ mala: quoniã vnũ oportet principantẽ esse/ad quẽ vltimo secure recurrat. Omnẽ aũt principatũ monarchicũ/ vel aristocraticũ cũ volẽtibus subditis cõstituãtur illi principatus: electione constitui oportet.iii.politicæ.c.viii. Inter aũt omnia tẽperati principatus genera: monarchicus ꝑeminet. Inter autẽ species huius principatus tẽperati: monarchicus/qui per electionẽ cõstituitur absq; successoribus ꝓfertur ei qui per electionẽ constituitur/ cũ ipsis successoribus. In generis enim successione varia solent interuenire quæ reipublicæ sæpe obsunt. q̃q̃ enim heroici/ & sapientissimi/& nobilissimi viri sæpe cũ posteris ad monarchicum regimen legantur salubriter aliquãdiu electi: tamen quia ad modum fertilis agri filii talium primi naturam parẽtum contrahentes successiue degenerant/& demũ perit illorũ illustritas/vt Aristoteles hoc habet secũdo rhetoricæ.c.xxiiii. vnde etsi multæ etiã rationes ꝑgnantes & fortes pro successorio monarchatu existant: nihilominus vt optimus omniũ volũtate ad cõmune conferens præsit reipublicæ semper/ non est melior quisq̃ statuendi modus q̃ per nouã electionẽ omniũ aut maioris partis/ vel saltẽ eorum procerũ qui minus voces ex consensu habent. hæc videtur Aristotelis sententia primo politicæ c.ix.& libro secũdo.c.viii.& tertio.c.ii.& septimo libro.c.ix.& xii. Hui⁹ vero officiũ est/nihil cõtra leges ꝑsumere: imo subesse debet eis/& eorũ doctrina tanq̃ cor in medio corporis totam rempublicã viuificare/imo secũdũ easdẽ puniri debet in arduis scandalũ in republica ex transgressione generantibus. licet nõ in paruis delictis: ne contẽptibilis fiat principatus. Vigilare itaq; princeps habet ad modũ cordis continue ꝓ republica & legũ strictissima obseruatione/quas eum exequi oportet. vt dicitur septimo politicæ.ca.vi.& non vti summa potestate vt regnũ diuturnius fiat: vt Aristoteles v.politicorũ de Theopõpo declarat q voluit facere suũ regnũ diuturnũ ideo sup̄ma potestate raro vsus est/vt se legibus cõformaret/& populi amorẽ cõseruaret. Sũt enĩ principãti necessaria tria. Primo amor ad cõsistentẽ politiã. Secũdo potẽtia maximorũ operũ principatus cũ virtute & iustitia/ vt.v.politi.c.iiii. virtus aũt ẽ ipsa prudẽtia q̃ est virtutũ magistra. Scdo ethicoꝝ.c.fi. Potẽtia aũt necessaria est/vt p coactiuã potẽtiã ciuiles potẽtias in rebelles exeq possit. vnde oportet ad hoc aptũ habere ĩstrumẽtũ scilicet exercitũ armatorũ. Dicit enĩ Aristoteles vii.politicæ vi.cap. cõmunicantes autẽ necessariũ est ipsis arma habere ad principatum inobe-

Ninus. Semiramis. Treueris. Princeps sit vnus. Monarchię præstãtia. Electio melior successione. Electi officium. Principanti tria necessaria.

dientiū gratia:& illa esse debet tanta vt sit ea quæ singulorū/ & vnius/& simul pluriū maior.ea autē quæ multitudinis minor.vt tertio politicorū.ix.c.mediocris qdē debet esse exercitus:ne videatur monarcha tyrānizare velle ad propriā vtilitatē.& tamē potēs ꝑ aliquibus & pluribus rebellibus. omnē enī pœnā quā principās infligere debet:cōparare debet medicinali antidoto reipublicæ.vt docet Aristoteles tertio ethicoꝝ.iii.cap.& summope ad hoc aduertere:ne in subiectis magna oriatur inequalitas.ꝑpter enī excrescētiā aliquorū:rupta ꝑportione politia perit.sicut enī ex partibus corpus cōponitur/& oportet augeri ꝑportionabiliter/ vt sanitas & cōmensuratio maneat: alioqui corrūpitur/ si nō secūdū quātū/ sed secūdū quale crescit.vt hæc Aristoteles.v.politicoꝝ.c.ii.&.iii.eiusdē c.vii.declarat. Multa itaq; circūspectione:prudētia/ac rerū experiētia pollere principātē necesse est/ vt secūdū tēpus & locū vtiliter per pœnas medicinales ægrotāti reipublicæ aliter nunc/aliter tunc/vt tēporis qualitas deposcit salubriter succurrat. vt elegāti exēplo Aurelius Augustinus ad Volusianū de diuinarū legum mutatione nos informat dicens. Vindicianū medicū expertissimū/adolescentē a quadā infirmitate:mediante certa medicinali re adolescenti nota curasse.post tēpora senuit adolescens/& in eandē reincidit pestem/ vsus est proprio motu eadē re quæ prius eū sanitari restituit/nec conualuit:causam a Vindiciano exquirit.respondit elegāter nō ꝓfuit/ quia Vindicianus nō porrexit. Interrogatus post/ cur hanc causam in validitatis medicinæ cōfinxisset: dixit/recte dixi/si dedissem ꝓfuisset.nō aūt dedissem modo maturioris ætatis viro:quā quōdā adolescenti.Hoc exemplo Augustinus instruit:mutationes tā in diuinis q̄ humanis legibus vtiliter pro tempore per eundem/ac ad eūdem finem fieri.

August.

¶ Venerabilis Sedulius in libello de Christianis rectoribus primo cap. octo principaliter regi necessaria his versibus exprimit.

Sedulius.

Fabrica nulla tenet stabilem per tempora formam:
 Si non fulturis nixa sit illa suis.
Nec stabilire queunt splendentia lumine templa
 Aula nec & regum esse his sine firma potest.
Iusti rectoris propriis sic stare columnis
 Publica res poscit propitiante deo.
Prima columna micat veri speciosa decore:
 Ac patiens regimen rite secunda tenet.
Tertia largiflua meritis dat munera dextra:
 Quartaq; blandiloquax dulcia verba sonat.
Quinta malos reprimit zeloq; micante choruscat:
 Gaudet sexta potens magnificare bonos.
Septima Clementi petit ore benigna tributum
 Ast octaua regit iustitiæ trutinam.
Nititur his solidis respublica fulta columnis
 Sicut mons Sion: his stabilisq; manet.

Possent plura & elegantissima dicta sapientum huc adduci:si nostri propositi foret de ipsis principantibus ad longum tractare.Sed hæc radix nobis ad omnia cum his præmissis sufficit ꝙ quēlibet principantē inter Christifideles oportet CHRISTO cuius figuram & successionem gestat in typo cōformari.Respiciat itaq; ad CHRISTVM qui est ipsa veritas. & primo consideret quoniam ipse est dominus & magister /deus & homo: ita & omnis principatus ex quodam diuino & humano exur-

CHRISTVS Christiano ꝑcipe imitandus.

git.Potestas enim omnis dei habet ordinationem ad Roma.xiii. Et Augustinus super illud Ioã.xix.non haberes potestatẽ aduersus me vllam/nisi tibi datum esset desuper:elegãter declarat potestatem etiam Pilati in CHRISTVM a deo fuisse.sic & sanctus Bernar.ad archiepiscopũ Zozonẽsem scribens dicit.Romani præsidis potestatem CHRISTVS supra se fatetur cœlitus ordinatam:quare sacra est omnis maiestas & spiritualis/& a deo.Est etiã ab hoĩe vt CHRISTVS verus virginis MARIAE filius.vnde ex incorrupta & intemerata virgine/eius liberali cõsensu interueniente dũ diceret/fiat mihi secundũ verbum tuũ:CHRISTVS nascitur deus & homo.Ad modũ huius ex vnica incorrupta ecclesia/siue congregatione hominũ ex purissimo cõsensu ꝓdire debet verꝰ prĩcipatꝰ:nõ ex aliqua violẽtia/nõ ex ambitiõe aut prauitate simoniaca/sed ex puritate qua CHRISTVS ĩ mũdũ propter amorẽ salutis populi dignatus est venire.& dũ sic per CHRISTVM qui est ostiũ verũ ad principatũ quis eligitur & vocatur/ & secũdũ CHRISTI exẽplũ cũ humilitate acceptatur/& p vestigia CHRISTI princeps ambulauerit:necesse est rẽpublicã optime disponi/& imperantis nomẽ perennari.CHRISTVS enĩ sub lege erat:nõ venit soluere legẽ/sed adimplere/humilis et mitis corde/medicus mãsuetissimus.et nõ est opus alia quacũq; doctrina principanti q̃ eius vestigia insequi:quoniam tũc in luce veritatis ambulat/et vitã æternã consequetur. Et quia principalis nostra intẽtio in hoc opere versatur circa inquisitionẽ cõcordãtiæ catholicæ:ideo hæc nũc sufficiãt/ in ipso principali ꝓposito insistẽtes inuestigemus ad hoc cõsequenter opportuna.

August.

Bernard.

Cap.I.

Atis præcedens collectio concordiã ecclesiasticę dispositioni vim maximã dare cõclusit:ac dubia magna exsoluit.inter quę ea quæ memoriæ digna cõmẽdauit: hoc notauit.ꝑcipue ecclesiã CHRISTI ex sacramẽtis sacerdotio/fidelibusq; connexã.In qua vnitate: sacramẽta vt spiritus.sacerdotium:vt anima.ac cæteri fideles:vt corpus ad vnius mysticũ CHRISTI corpus cõcorditer cõstringũtur. Verũ de sacerdotio quædã p̃missa sunt:de corpore q̃d quantũ ꝓposito congruit sermo habẽdus nũc est.Cuius gradualis hierarchica ordinatio in vnũ principem ab infimo simplicium laicorum/pedum typum gerẽtium per Rectores/Comites/Marchiones/duces et reges/ vsq; in Cæsareũ caput ex superioribus facile quisq̃ intelligere poterit. Omnia enim quæ a deo sunt: ordinata necessario sunt.Est itaq; in catholica ecclesia in hoc ordine vnus in plenitudine potestatis cæteris superemineus mundi dominus:qui Romano pontifici suo modo in hac corporali hierarchia ad instar ipse in sacerdotali regulariter par esse dicitur/seruata differentia quæ inter spirituale et corporale existit. quas quidem sui generis concordantias vtriusq; potestatis/ac etiam differentias inuestigare particulariter non intendo:sed ad præscripta hac regula inuestigantẽ remittere/vt cognoscat imperialem maiestatem/ita omnium de iure qui imperio subsunt potestatem habere: sicut Romanus patriarcha subiectos episcopos Romanæ ecclesiæ in potestate habet.Et sicut inter cunctos patriarchas Romanus est primus: ita inter cunctos reges Romanorum rex. duces vero archiepiscopis/comites episcopis cõpara:et prosequere residuũ vt superius secundũ Leonem nonũ quodam loco continetur.

Loquẽdum deinceps de corpore ecclesiæ mystico.

Cæsar.

Cap.II.

Esset in primis stabiliendũ fundamẽtum quomodo ipsum imperiũ sacrum a deo sit:deinde an dependeat ab eodẽ immediate. Post hæc vbi hodie existat/& an a papa sit translatũ in veritate de Græcis in Germanos in ꝑsona

Ingrẽda de imperio.

Caroli magni: ac de electoribus imperii qua vtantur potestate. Et quoniã istæ quæstiones variæ ac prolixę per multos recẽtiores doctores habẽtur: delegi tacẽdũ esse. vnũ vero præterire nequeo/ quoniã pene omniũ sẽtẽtia indubitata est Cõstãtinũ imperatorem/ occidentis imperium Ro. pon. Siluestro/ ac eius in æuũ successoribus perpetuo dono tradidisse: & ideo etiã si ratio de vnitate principãtis scilicet aduersari bono & recto ordini duo capita fore non concluderet/ pateret tamẽ in occidẽte imperatorẽ nullũ/ nisi a papa dependenter imperiũ cognosceret iuste esse posse. hãc radicem quoad potui inuestigaui/ ꝓsupponens hoc etiã indubitatũ esse Cõstãtinũ talẽ donationẽ facere potuisse: quæ tamẽ q̃stio nec soluta est hactenus/ nec soluetur verisimiliter vnq̃. sed ĩ veritate supra modũ admiror/ si res ita est/ eo ꝙ in autẽticis libris/ & in historiis approbatis non inuenitur. Relegi omnia quæ potui gesta imperialia/ ac Romanorũ pontificũ: historias sancti Hieronymi qui ad cũcta colligendũ diligentissimus fuit/ Augustini/ Ambrosii/ ac aliorũ opuscula peritissimorũ/ reuolui gesta sacrorum conciliorũ quæ post Nicenũ fuere: & nullã inuenio cõcordantiã ad ea quæ de illa donatione legũtur. Sanctus Damasus papa ad instantiã beati Hieronymi actus & gesta ꝑdecessorũ: dicitur annotasse/ in cuius opere de Siluestro papa non ea inueniũtur quæ vulgo dicuntur. legitur in certis historiis Constantinum a Siluestro baptizatum. Et ipsum imperatorẽ tres illas sancti Ioannis/ sanctorũ Petri et Pauli ecclesias mirifice ornasse/ ac annuos multos redditus e diuersis massis terrarum in diuersis prouinciis/ & insulis pro continuando ornatu lampadarũ balsami et nardi pistici/ ac cæterorũ donasse. De quibus omnibus particularẽ mentionem in pontificũ libro reperies. Sed de donatione tẽporalis dominii/ aut imperii occidentis nihil ibi penitus cõtinetur. verũ ꝙ postq̃ Astulfus rex Longobardorũ Exarchatum Rauẽnatẽ occupauit cũ aliis multis locis/ & Stephanus secũdus natione Romanus ex patre Cõstãtino multis legatis ad Astulfum missis rogaret imperiali ditioni loca restitui/ & facere non vellet Astulfus: Stephanus Pippinũ adiẽs eum cum duobus filiis ĩ reges vnxit. fuit etiã cũ eodẽ Stephano orator missus ĩpatoris/ & a Pippino impetrarunt vt Astulfum induceret: ꝙ imperio loca restitueret. misit Pippinus nec profecit. vnde cum non posset sic ab Astulfo restitutionem impetrare: promisit Stephano se vi ablaturum ab eo/ & sancto Petro daturũ. hoc audito reuertitur imperialis missus. Pippinus quæ promiserat expleuit. Forma vero huius donationis: in gestis ꝑfati Stephani cũ nominatione particulari omniũ bonorũ continetur. Zacharias papa monarchiã regni Franciæ in Pippinũ transtulit/ Lodouico rege deposito: de quo legitur. xv. p. vi. alius. & in glo. c. venerabilem. ex illo puto Pippinũ sedi apostolicæ fauisse. post hoc Desiderius rex iterũ illas ciuitates/ aut earũ aliquas tẽpore Adriani vi cepit. Adrianus papa multis missis ad eũ legatis repetiit ius sancti Petri: impetrare non potuit. tunc Carolus magnus inuocatus per Adrianũ: recuperauit. & iterum donauit sancto Petro solenni donatione: quæ in gestis eiusdẽ Adriani papæ continetur. Ex istis constat Constantinũ imperiũ per Exarchatũ Rauẽnatem/ vrbẽ Romã/ & occidẽtem minime papæ dedisse. vnde continue legitur imperatores vsq; ad tempora præfata sicut prius pleno iure Romam/ Rauẽnam/ & Marchiam cũ aliis locis possedisse. & probat tex. xcvi. di. bene quidã. vbi dicit de patricio præfecto nomine Adoacris regis. & lxiii. di. Agatho. xcvi. di. cum ad verum/ cũ similibus. & Romanos põtifices legimus imperatores fateri dominos. Scribit enim Agatho papa ad imperatorem Constantinũ qui sextã synodũ congregauit/ & multis annis secutus est primũ/ quomodo vrbs Roma sit ipsius imperatoris seruilis vrbs. Et Boni-

De donatione Constãtini.

De donatione imperii desiderant testimonia.

Donatio Caroli magni. Constãtini nulla legit.

facius papa ad Honorium qui dicit/ꝙ ecclesiæ Romanæ ipse habet regere sacerdotium:sed imperator humanas res.Et in fine dicit Romã esse vrbem suæ mansuetudinis.hic tex.habetur.xci.di.ecclesiæ.Et vt breuiter dicam nullubi contrarium legi quin vsq; ad illa præfata Pippini tẽpora imperator remanserit in possessione locorũ prætactorũ. Nec vnq̃ legi aliquẽ Romanorũ pontificũ vsq; ad tẽpora Stephani secũdi in illis locis/nomine sancti Petri aliquid iuris p̃sumpsisse habere. hæc credo vera esse:nõ obstãte famigera opinione de contrario/quæ in palea habetur Constantinus.xcvi.di.quoniã absq; dubio si nõ fuisset illud dictamen apocryphũ : Gratianus in veteribus codicibus/& canonũ collectionibus inuenisset.& quia non inuenit:non posuit.Vnde quæ postea addidit:pro palea ita illam confictã scripturã posuit/sicut multa alia inueniũtur ex apocryphis libris nostris inscripta. Ego etiã ad longũ hãc scripturã in quodã libro inueni/quæ multo plus continet q̃ ea quæ in decreto ponitur loco p̃allegato/& diligẽter eã examinans repperi ex ipsamet scriptura/argumẽta manifesta confictionis & falsitatis/quæ pro nũc longũ & inutile foret his inserere. Etiam est aduertendũ ꝙ tex.Constãtinus.xcvi.di. est ex legenda sancti Siluestri extractus/& fundat ille qui imposuit decreto auctoritatẽ ipsius tex. in approbatione Gelasii in synodo : rogo videatur.xv.di. sancta Romana illa approbatio/ & inuenietur pauci roboris.quia dicit auctorẽ ignorari/ & tamen per catholicos legi/ & ea propter legi posse.qualis sit approbatio:quisq; considerare potest.Multæ enim sunt historiæ sancti Siluestri.vna/ in quo hoc nõ inuenitur quã sanctus Damasus ponit. alia cuius auctor ignoratur:quã textus non dicit veram/sed legi posse. neq; dicit in illa hoc contineri.etiam antiqua decreta nõ habẽt textũ/nisi vsq; ad.§. Item decreta Romanorũ pontificum inclusiue:& sic non inuenitur in illis libris iste.§.de historia Siluestri. Quinta etiam vniuersalis synodus quæ de approbatis doctorũ omniũ/& scripturarũ approbatarũ libris mẽtionem facit/ ac etiã ipsa synodus Martini papæ quæ fuit contra asserentes vnã voluntatẽ in CHRISTO/scilicet contra Petrum & Sergium renouãs approbatas scripturas/ vt egomet vidi : nullam de istis historiis faciũt mẽtionẽ/nec quisq̃ approbatus/aut nominatus inter veridicos quẽ vnq̃ vidi. Ego legi in Vincentio historiarum.xxiiii.lib. in fine secundũ sanctum Hieronymũ Constantinũ vxorem Faustam/& filium Crispũ crudeliter occidisse: & in extremo vitæ ab Eusebio Nichomediæ episcopo baptizatum/in Arrianã hęresim declinasse. A quo tempore/ inquit Hieronymus ecclesiarũ rapinæ/& totius orbis discordia secuta est vsq; in præsens tempus.Ista libro de actibus Siluestri quẽ Vincentius dicit a quodã cuius nomen ignorat e græco translatũ:vt eodem lib.c.ix.habetur manifeste contradicunt.quis non crederet potius Hieronymo approbato q̃ ignoti auctoris scripturis quæ apocryphæ dicũtur quãdo auctor ignoratur? Textus etiam qui ascribitur Melchiadi papæ qui habetur.xii.q.i.futuram:qui videtur huic dicto aliquantulum obstare/non est melchiadis papæ secũdũ glo.quandã & etiã rei veritatẽ quia Melchiades præcessit Siluestrum:vt patet in cathalogo Romanorũ pontificũ. Et si Constantinus fuit baptizatus a Siluestro secundũ cõmune dictũ/tunc patet titulum illius textus falsum/quia loquitur de baptismo Constãtini. Et etiam si Melchiadis foret ille textus/adhuc non haberetur argumentũ ex eo contra præmissa: quia non dicit aliud q̃ Constantinũ sedẽ Romanã imperialem reliquisse/& Petro/& successoribus concessisse. hoc est ꝙ vbi fuit sedes imperialis ꝙ ibi sit modo papalis. quod non negatur.Et verum est Constantinũ imperatorẽ tẽpore Melchiadis papæ fuisse/& tunc Christianũ vt per Augustinũ in multis locis hoc habetur:& maxime

in epistola ad Gloriū/et Elusium/et quibus hoc gratū est:quæ incipit. Dixit quidē apostolus.et hoc cōcordat cum Hieronymo. Vidi etiā decretū Leonis papæ in synodo Romana cum subscriptione episcoporū/et clericorū/et ciuium Romanorū. vbi Leo papa Othoni primo restituit omnia loca per Pipinū/et Carolum/et Robertum reges sancto Petro data.et nominantur in eodem decreto omnia loca/ et nullam facit de donatione Constantini mentionē. Sunt meo iudicio illa de Constantino apocrypha:sicut fortassis etiam quædā alia longa et magna scripta sanctis Clementi et Anacleto papæ attributa. In qbus/ volentes Romanā sedē omni laude dignam plus q̄ ecclesiæ sanctæ expedit et decet exaltare:se penitus aut quasi fundant. Si quis illas omnes scripturas illis sanctis attributas diligenter plegeret/et eorū tempora ad illa scripta applicaret/ac deinde in opusculis omniū sanctorū patrū q vsq; ad Augustinū/Hieronymū/et Ambrosiū fuere/ac etiā de gestis cōciliorꝫ vbi authentica scripta allegantur/vsum et memoriam haberet:hoc inueniret verū.quia nec in illis omnibus scripturis/de illis præfatis epistolis mentio habetur : et etiā ipsæ epistolæ applicatæ ad tempus eorū sanctorū seipsas produnt. scribitur in Clementis epistolis/ quomodo papa fuerit/et Petri successor/ et post Petri mortem ad sanctum Iacobum has fingit scriptor misisse epistolas/ qui fuit frater domini et Hierosolymorū episcopus:et est manifestū Iacobum prius Petro octo annis finisse martyrio vitam. Et hęc vna de causis/cur inter catholicas epistolas ea quæ Iacobi sunt/præcedūt:vt scribit Beda sup canonicis epistolis in principio. Scribitur quoq; ipm Clementē successorē fuisse Petri.et hoc idem in aliis quæ sancto Anacleto ascribūtur: legitur. quomodo sancti viri:Hieronymus/Augustinus/Optatus/Milenitanus/ et cęteri:q oīm Romanorū pōtificū cathalogū posuerūt/hoc ignorassent:/q Clemētē nō īterserūt/ vel saltem non immediate post Petrū ponunt:si ipsas epistolas/aut tunc vidissent/aut pro authenticis habuissent. Inuenitur īsup in ipsis epistolis de episcoporꝫ a sacerdotibꝰ differentia:quæ longo tempore post hoc/vt Hieronymo placet et Damaso/in ecclesia orta est ex allegatis etiam in ipsis epistolis/ac aliis innumeris ista patere possent quæ hic supuacue ponerentur. Non opus foret diuinā ipām et omni laude supexcellentissimā Romanā primā sedē/se his ambiguis iuuare argumentis:quæ ex illis epistolis extracta decreto Gratiani inserta inueniunt. sufficienter quidē et multo elegantius veritas ipsa ex vsitatis certis et approbatis sacris scripturis et doctorū scriptis absq; hæsitatione haberetur. sicut nec de Cōstātini donatione se maiorē arguere deberet: quæ si etiam indubia foret:quid in spirituali cathedra potestatis ecclesiasticæ augere possit/qsq; intelligit. non adhuc dubitaretur de eius validitate solum quæ diligenti inqsitione quā ꝑ veritate scienda reperire potui scribo: saluo in omnibus iudicio sacræ synodi. Et si omnia illa quæ prænarrata sunt/ex acceptatione ecclesiæ firma censeri debēt:placet et mihi. quia etiā illis omnibus scripturis e medio sublatis:sanctam Romanam ecclesiam primam summæ potestatis et eccellentiæ inter cunctas sedes/quisq; catholicus fateretur.

Othoni restituta loca imperii.

Cap. III.

An in Germanos trāslatū impiū.

VErum adhuc volunt quidā/et est opinio vulgatissima/imperiū translatū in Germanos per Adrianū in personā Caroli Magni/ iuxta ea quæ Innocent. iii. dicit in.c. venerabilem de elect. Sed fateor me nunq̄ in antiquis approbatis libris hoc legisse:licet Stephanus.ii. vnxerit Pipinum/et eius duos filios ī reges: non tamen habetur de impii translatione. verū ꝙ Carolus in textibus certis decreti/ac etiam gestis Adriani patricius Romanus vocat. Postq̄ enim dono Pipini pris Caroli ad ius et ꝓprietatē sancti Petri deuenerūt:ciuitates et loca ibi in gestis Ste-

phani.ii.nominata quæ postea aucta sunt:quia plures ciuitates seipas dederūt iuri sancti Petri:et tonsi sunt ciues illarū more Romanorū.tunc opus erat in illis omnibus locis defensore et patricio.et deputatus fuit Carolus Magnus/ꝑ patricio:vt habetur.lxiii.dist.c.Adrianus.et in synodo: vbi ipse rex Frāciæ et Longobardorū nominatur.et habebat patricius:quia pater patriæ/curā iudicii temporalis.et pręfuit in temporalibus/papa se de ipsis minime intromittente.immo patricius secundum glo.antiquā in c.Adrianus.lxiii.dist.pater papæ in temporalibus fuit: sicut papa in spiritualibus eius pater.Patricii dicti/quia ipsi vt patres filiis Reipublicæ ꝓuidebāt Isido.ix.Etymo.Et solebant coronati impatores/patricii vocari:vt legitur de Henrico.iiii.qui fuit anno CHRISTI.1061.quoniā mortuo Nicolao.ii. Romani coronā eidē miserunt/et ꝓ eligendo pontifice interpellauerūt:q vocatis plærisq; Italiæ episcopis/generaliq; conuētu Basileæ habito/eadē imposita corona/ patricius Romanorum appellatus est:vbi cōmuni omniū cōsilio/Romanorūq; legatis eligentibus/Cadelo Permensis præsul.vii.Kal.Nouemb.papa declaratur / q et Honorius appellabatur.Sed Anselmus quidā epūs Lucæ ciuitatis Tusciæ/qui Alexander nominabaẗ:a certis Romanis et Normānis prælectus.xxvii.diebus cathedrā occupauit/ vsq; ad mortē.Cui successit Hildebrandus:q et Gregorius.vii. q Henricū impatorē excōmunicauit.vnde hodiernū cōciliū distās.372.ānis ab illo Basileæ.1433.celebraẗ.Cuius tpe serenissimus Sigismundus Romæ ab Eugenio impiali diademate insignitus et cōcilio:vt ipe Hēricus et cæteri catholici impatores/interest.Sunt vero anni pręcise 500 q̄bus p Henricū primū patrē Othonis primi ipa Basilea ciuitas/id est regalis ciuitas/destructa magna Augusta/quæ nō multū distanter sita erat: p Vngaros funditus ædificata/et in ecclesiis fundata fuit.de hoc non plura. Redeūdo ad primū admittendo ea quæ de patriciatu Caroli dicta sunt:nō sequitur ꝙ eapropter fuit de Græcis imperiū translatū.immo in gestis octaui Cōstantinopolitani cōcilii manifeste apparet/ac etiā post hoc vsq; ad Othonē primū :ꝙ Romani pontifices/ Nicolaus primus / Adrianus secundus/recognoscunt Basiliū impatorē/q illā synodū cōuocauit/et filios suos/ac Leonem post hoc impatores Romanorū.et nō inuenitur in ipis historiis/verū Carolum nominatū impatorē:sed regē et patriciū Romanorū. licet quædā historiæ habeāt/ipm in fine vitæ quasi Augusti nomē a Romano populo recepisse/et etiā post eius mortē/impator nomineẗ aliquādo:vt.xv.q.vi.alius. Ego enī Coloniæ in maiori ecclesia/volumen ingens omniū missiuarū Adriani primi ad Carolum /et ipsius Caroli responsiones/et insuper copias omniū bullarū vidi:et fateor me nunq̄ translationē illam legisse. tamē imperii nomē multū lego cōmune antiq̄tus fuisse.vocabaẗ enim impator /electus p exercitū/ vt dicit sanctus Hiero. xciii.di. legimus et maxime in historiis/reges Italiæ impatores fuisse leguṅẗ : sicut etiā legi Berengariū impatorē nominatū/et alios multos. Etiā Ludouicus Pius rex Franciæ legitur impator.lxiii.dist.ego Ludouicus.et.iiii. di.c.de capitulis/ꝓbatur Lothariū impatorē et pōtificem nominari.et similiter de Ludouico patet ibidem. Vnde si cīa bene resoluunẗ:q impare habebant maxime in Italia impatores vocari /aut reges solebant. Scimus deinde quomodo post mortē Conradi regis defecit illa successio regū a Pipino et Carolo:et quomodo ordinatione et suasu ipius Conradi iam in vltimis agentis Henricus dux Saxoniæ in regem electus est/et ad eū insignia regia Cōradi delata sunt.ac insup scimus/quō regnū p successionē in Othonē primū/secūdū et tertiū deuenit.et tūc tpe Henrici et Othonis primi maximæ diuisiones et bella ī Italia/et hincinde p mundū fuerūt:et quō iam ille/iam iste/iam Arnulphus/post Be

Patricius.

Nota de primo cōcilio Basileñ.

Sigismūd⁹ impator in concilio Basiliensi.

Nō videẗ impium de Gręcis trāslatum.

Impator q.

rengarius/et tunc Hugo/tunc Albericus inter se bella habuere. Hugo enim rex/Ro
mã et cæteras vicinas regiones diu sub se habuit. deinde expulsus/Albericus eandẽ
Romanã ciuitatem occupauit. et de similibus multa et varia videre posset/q legeret
historiã Liutprãdi diaconi Ticinensis ecclesiæ ad Raimundũ Hispaniæ ꝓuinciæ Li-
(Liutprandi historia.) beritanũ epm: q fuit in cãcellaria Berengarii. quoniam quod a tpe Basilii impatoris
Cõstantini eius filii et huius filii Leonis/et a Carolo Caluo vsq; ad Othonẽ primum
hincinde in Europa actũ est/diserte scripsit: et vere (vt creditur) quia tunc multis
arduis idẽ ipse interfuit. vnde si cuncta resoluis: tunc ab Henrico primo/ Alemãni p
potentias armorũ/et maxime p primũ Othonẽ regni Italiæ et vrbis Romani regni
Arelatensis/ac ipsius Germaniæ dominia acqsiuerũt: et ex tunc nominati sunt im-
peratores/postq̃ Berengarius/Hugo/Arnulfus/et Albericus defecere. Quõ autẽ vr
bis Romanæ ac Italiæ dominiũ p Othonẽ/Romanis desiderantibus/armis acqsitũ
fuerit: longũ nimis foret enarrare. Et miror multũ/ꝙ Gratianus. lxiii. di. in synodo
loquẽs de inuestituris epõrũ/ q textus Othonẽ ꝓbat impatorẽ et regẽ Italię/et Theu
tonicorũ: nõ posuit illam restitutionẽ ciuitatũ quondã donatarũ Romanæ ecclesiæ.
Et quia tenuit tale dominiũ vrbis Romę et Italiæ Otho/ impator nominatus est ipe
et omnes eius successores: licet dominiũ vrbis/et ciuitatũ donatarũ quondã p Pipi-
nũ et Carolum/et post hoc p alios reges lxiii. di. ego Ludouicus: restitutũ sit Roma-
no pontifici. Et sine dubio aliqd sibi restituẽtes/ecclesiæ reseruarũt: ratione cuius vl
tra regiũ nomẽ/ imperii ad modũ priscorũ decorant: sicut quondã Carolus Magn⁹
patriciatũ/et vocatur aduocatia in c. venerabilem de elect. Si enim in hoïes subie-
ctos ecclesiæ impator nihil imperii haberet: quõ posset ipse p coerctionẽ ipos ad obe
dientiã iuris sancti Petri arctare? et quõ iura sancti Petri posset (sicut iurat) aposto-
lico cõseruare? lx. dist. tibi dño. sed extendere me ꝓ nunc nolo in istis: quia præsentis
speculationis non sunt/sufficit præfata tetigisse. Cap. IIII.

(Electores imperii.) INsuper de electoribus imperii esset tractãdũ: de qbus in c. venerabilem de
elect. dicit. et volunt doctores dicere/ipos noïe Romani populi eligere. de
quo per Ioan. An. in addi. spe. de rep. pñt. §. finali. ver. Itẽ ꝙ obtentũ. omne
enim ordinatũ imperiũ vel regnũ (vt supius quodã loco dictũ est) ex electione ortũ
capit: et tunc vera dei ꝓuidentia cẽsetur prælatus. vnde Valentinianus et Martia-
nus impatores ad Leonẽ papã de cõgreganda synodo scribẽtes/scribunt sic. Victo-
res Valentinianus et Martianus gloriosi triumphatores semp Augusti Leoni reue
rendo archiepiscopo gloriosæ ciuitatis Romæ. Ad hoc maximũ imperium veri dei
ꝓuidentia et electione senatus excellentissimi/cũctæq; militiæ. secundũ hoc eni Hẽ
ricus primus/pater Othonis ordinatione Cõradi regis legit p electionẽ cõstitutus
rex: quũ prius esset dux Saxoniæ. et primo factus est rex Theutonicorũ. Otho vero
eius filius a synodo et Romano populo accepit potestatẽ/successorẽ sibi eligendi: vt
dicit tex. in synodo. lxiii. di. allegatus/ et hoc quo ad regnũ Italiæ. secundũ glo. et se-
cũdũ illam ordinationẽ vsq; ad tertiũ Othonẽ est seruata successio. post cuius mor
tem Henricus secundus filius fratris tertii Othonis electus est. et hic impator con-
sensu ꝓcerũ primatũ/et vtriusq; status cleri et populi ꝑpetuos electores: q vice oïm
elegerũt/ordinauit tpe Gregorii. v. alemãni cõsanguinei quondã Othonis. Nõ est
igit eo mõ cõcedendũ/electores a Romano põtifice potestatẽ eligendi habere: sic ꝙ
nisi ipe cõsentiret/nõ haberẽt/ aut si vellet/ab ipis tollere posset. Quis rogo dedit po
pulo Romano ptãtem eligẽdi impatorẽ: nisi ipm ius diuinũ et naturale? p viã enim
voluntariæ subiectionis et cõsensus in ꝓsidẽtiã/ꝓlationes cõcordãtiales recte et san-

ctæ constitutæ sunt in omni dñandi specie.oīs enim violentia iuri obuiat. obtēpare enim regulis:est ex generali pacto humano.viii.dist.quæ cōtra mores.§. generale.l. fi.C.de iurisdict.om.iudi.ff.qđ cuiusq; vin.l.i.§.ii.Sicut enī in Toletano cōcilio anno CHRISTI 581 tpe Sysenandi regis in c.lxxv.statutū fuit tūc defuncto rege primates gentis cū sacerdotibus successorē regni cōcilio cōmuni cōstituere habent:vt dū vnitatis cōcordia retineť:nullū patriæ gentisq; dissidiū p vim ambitionis oriať Et subiūgit cōstitutio:q̄ q aliter tyrannice regnū vsurpauerit/ille excōmunicatus sit.et ponit horrendā anathematizationē et maledictionē.dicūtur enim reges græce basilei/eo q̄ tanq̄ bases in colligātia cōcordantiali populū sustineāt:quare bases coronas habēt.Tyrāni græce idē qđ reges latine.nā tyro fortis dicit/et tyrānus fortis rex.et postea in vsum venit vt tyrāni dicanť pessimi et improbi reges/luxuriosi/dñationis cupiditatē et crudelissimā dñationem in populo exercētes/vt dicit Isido. ix.etymo.Inuasores itaq; dominii/nō vocati/nec electi tyrāni dicunť.Ecce si ea quæ supius habenť ad mentē reuoces:quō omnis supioritas ordinata ex electiua cōcordātia spontaneæ subiectionis exoriť. et q̄ populo illud diuinū seminariū p cōmunē oīm hoīm æqualem necessitatē/et æqualia naturalia iura inest:vt oīs potestas quæ principaliter a deo est sicut et ipse homo/tūc diuina censeatur/quādo p cōcordantiā cōmunē a subiectis exoritur.vt sic cōstitutus:quasi in se omniū volūtatē gestās in principando/publica et cōmunis psona/ac pater singulorū vocetur:in recta/regulari/ordinata potētia gubernās absq; fastu supbiæ/dū se quasi omniū collectiue subiectorū sibi/creaturā cognoscit/singulo℞ pater existat.Hoc est illud ordinatū spiritualis colligantiæ diuinū matrimoniū in radice duratiuæ cōcordātiæ collocatū:p quod ista res publica optime ad finē æternæ felicitatis summa pace dirigiť. Et quia huius radices diuini et humani iuris supius habenť:nō replico idē. sufficit scire q̄ electio libera/a naturali et diuino iure dependens/nō habet ortū a positiuo iure/aut homine quocūq;:vt in eius arbitrio existat quo ad hoc validitas electionis/maxime in eligendo regē et impatorē/cui⁹ esse et posse ab vno homine nō depēdet.vnde electores q cōmuni cōsensu oīm Alemānorū et aliorū q impio subiecti erant tpe secundi Hērici cōstituti sunt/radicalem vim habēt ab ipo cōmuni oīm cōsensu:q sibi naturali iure imparorem cōstituere poterant.nō ab ipso Romano Pōtifice:in cui⁹ potestate nō est/dare cuicunq; puinciæ p mundū regē vel impatorē/ipa non cōsentiente.sed cōcurrebat ad hoc cōsensus ipius Gregorii v.tanq̄ vnius pōtificis Romani: q iuxta gradū suū in cōsentiendo in cōmunē impatorē interesse habet.recte sicut in cōciliis vniuersalibus cōcurrit in primo gradu auctoritas ipius p cōsensum cū aliis oībus ipm cōcilium celebrantibus:vigor nihilominus definitionis nō ab ipo primo oīm pōtifice/sed ex cōmuni oīm/et ipius/et aliorū cōsensu depēdet. Sed q̄ in cōstituendo rege aut impatore ipius sacerdotii sicut et laicorū cōsensus interuenire debet:hoc nō est ex eo quia imperiū regiū supeminet impatiue sacerdotio/quia scim⁹ sacerdotiū soli/et imperiū lunæ æquari.vt in c.solitę de maio.et ob. sed quia ipa accidētalia rerū temporaliū sine q̄bus sacerdotiū in hac caduca vita aliquādiu subsistere nequit/ipsi imperio vt vult Aug.viii.dist.quo iure.xxiii.q.vii.quicunq; et suis legibus subsunt.Cui igiť cura esse debet de cōseruādo sacerdote in esse/illius interesse etiā in regē cōsentire.quare ad Romanū pōtificē q de sacerdotio maximā curā gerit valde spectat:ita q̄ puto in veritate cōsensum Romani pontificis a principio interuenisse/dū isti electores cōstituerenť.vnde ipsi cōmuni fungētes legatione oīm q imperio subsunt/etiā totius sacerdotii et Romani pōtificis eligūt.qui electus sine

Reges.

Tyranni.

Impatorem facit cōsensus eligētiū non papa.

dubio ex ipa electione cuncta cõsequit: vt notat Io.in glo.xciii.di.legimus. et Inno. in c.venerabilem de elect.et ita tenet vt notat Hosti.de ver.sig.sup qbusdã.et glo.in Cle.Romani.sup verbo reges de iureiu.quoniã subiectionẽ oĩm habet/et p cõsequẽs impandi ptãtẽ:in qua cõsistit imperii essentia. dicti enĩ prius fuere ab impando exercitui. Vnctio aũt & coronatio:qs etiã legimus aliis regib⁹ tribui/ nec arguũt ĩ pa pa maioritatẽ supra ipam electionẽ cõfirmandã/vel infirmandã/vel sup ipm etiã im periũ quo ad tpalia/sicut nec vnctio quæ fit regi Frãciẹ Remis:aut coronatio ipius met impatoris p archiepiscopum Coloniensem Aquisgrani. et hoc ex eo:quia legit Othonem primũ ab archiepiscopo Maguntinensi Hildiberto Aquisgrani inunctũ in regẽ Alemãniẹ et Frãcorũ/de cõsensu et volũtate principũ/et totius ppli Alemã niæ/Saxoniæ/et Franciæ.Sic etiã legit ab Hergero archiepõ Magũtinensi vnctionẽ et diadema mortuo Cõrado rege /Henrico primo de cõmuni oĩm cõsensu oblatã:q recepto diademate noluit inungi.quia dixit se indignũ. Ex qbus patet /vnctionẽ et diadema nihil pstare impali potestati.Insignia em̃ illa quasi ad maiestatẽ sacrã:q im perio inest/ostendendã materiali visibili subiecto impii cũ cerimoniis impẽdunt/ vt sint signa pdicãtia admirandã illã potentiã.sicut similia in Ro.põtifice videmus fie ri:q tñ ante oĩa talia papa est post electionẽ.Nonne etiã qđ in coronatione quæ p pa pã impatori impẽdit mutat:vt prius rex et postea impator vocet: nihil minus po tentiæ impandi prius in eo fuisse arguit/vt notissimũ est. fuit itaq; in veritate impa tor:dũ in libera potestate habuit impare/etiã si vulgo ita nõ nominaretur:sed vt ad ipam coronationẽ anhelet rex:seruat huic solennitati/hoc nomẽ.de qua qdem coro natione diadematis/et aliis notat glo.in Cle.Romani allegata sub verbo vestigiis. dũ em̃ vt dicit Isido.ix.etymo.Duces titulis impatoris fungerent/senatus cẽsuit:vt Augusti Cæsaris hoc tm̃ nomẽ esset/et eo nomine a cæteris gentiũ regibus distin gueret.ex hoc Cẹsares sibi hactenus hoc nomẽ ceperũt:maxime dũ a Romanorũ põ tifice(a qb⁹ Romanis impium depẽdet)diademate insigniũt. Et quia hæc materia a multis disertissime est tractata:sufficiat nobis scire q nostri electores impii dũ eli gunt vno cõmuni oĩm q subsunt impio/cõsensu p cõcordẽ oĩm trãsfusionẽ in eos. In qua qdẽ cõcordia Ro.pon.Grego.v.includebat.hoc agunt.et ex hoc ex electione im pator efficit absq; quacũq; cõfirmatione.recte in cardinales vlis ecclĩæ ptãs p coẽm oĩm tacitũ/vel quendã expressum cõsensum in eligendo papa/transfusa est. Et ideo absq; oĩ cõfirmatione electus papa est. et sicut ptãs electiua hac cõcordãtia venit in certas vtriusq; status prĩcipes:ita quũ par eẽ debeat ptãs tollẽdi ab ipis hãc ptãtem nõ puto Ro.põtificẽ solũ ab ipis principibus abdicare posse eandẽ: sed cõcurrẽte tã ipius Ro.pontificis/q̃ aliorũ oĩm cõsensu/nõ dubitat ab ipis tolli posse hãc ptãtẽ. et hoc ẽ cõe oĩm pitorũ dictũ/ptãtẽ cõdẽdi leges pplm Ro.ab ipatore tollere posse:qm̃ ab ipis ptãtem habet.Sic legimus pplm Ro.longo tpe a regibus rectũ/ supbiam re gum nõ ferentem /annua imperia/binosq; cõsules fecisse: sic et dictatores/et cætera quæ ipsius regimini secundum tempora videbantur conuenire. Cap.V.

Secundũ ordinẽ inuestiganda est cõcordãtia: qua rectitudo imperii subsi stit.Et primo præsupponit idqđ vulgo notissimũ est:q impialis celsitudo est independẽs quo ad sui naturã: immo primo et supremo distincta a spi rituali sacerdotali potestate.xcvi.dist.duo sunt. habẽs depẽdentiã immediatã a deo xcvii.dist.ecclesiæ meæ.et oĩbus præest.vii.q.i.in apibus.xi.q.i.§.hic si quis ver.vo lumus.Est princeps et dñs mundi:in cuius potestate oĩa sunt.xiii.dist.quo iure.xx iiii.q.viii.cõuenior.lxiii.di.ego Ludouicus. Et papa supra eũ quo ad ipa imperialia

Otho primus a Frãcis quoq; electus.

Vnctio et coronatio nihil addũt imperio.

Impatoris nomen.

Impialis maiestatis excellentia.

iura nõ est.xxiii.q.i.in summa.q.vii.nõ si.ix.dist.de capitulis.Et ad hoc faciũt pscri- ta.et lxvi.dist.quũ ad verũ.multa habẽs singularia:in qbus a papa et synodo hono- rabatur.lxiii.dist.Adrianus.ii.et c.in synodo.et c.reatina. quẽ etiã dñm suũ vocat sæpe papa/et honorat xcvii.di.ecclesiæ meæ vt supius patuit de Agathone papa ad Constantinũ scribente.quoniã ipe est cõmunis oĩm pater post deũ in aut. neq; virũ qd ex dote est in fi.coll.viii.Multæ possent tã legales sanctiones q̃ aliorũ scripta ad- duci.sed hoc est supremũ priuilegiũ/quia minister dei est(vt dicit Paulus ad Rom. xiii.) et est vt vicarius IHESV CHRISTI in terris/vt scribit Anastasius papa ad impatorẽ dicens.Pectus clemẽtiæ vestræ sacrariũ est publicæ felicitatis: vt p instan tiã vestrã/quã velut vicariũ præsidere iussit in terris/euangelicis apostolicisq; præ- ceptis nõ dura supbia resistat/sed per obedientiã quæ sunt salutifera/compleantur. Ecce q̃ impator Christianorũ in sua præsidentia CHRISTI vicarius:q rex regũ et dñs dominantiũ/existit.Vnde sicut CHRISTVS est rex regum:ita omnes reges in potestate regnãtis dominii qd diuini habẽt.quapropter reuerẽtia et obedientia eis debetur.vnde dũ qd præcipit qd obuiat diuino præcepto:manifestũ est illud præce ptum nihil pticipationis diuini imperii habere.quapropter ei nõ obeditur impune xi.q.iii.Iulianus.cũ aliis ibi positis textibus.et x.dist.in multis capitulis.et.q. p to- tam.quare ille omniũ principũ principatum recte tenet:q suum imperiũ substituit CHRISTO victori et triũphatori/et p fidẽ eidem CHRISTO et suis legib⁹ se sub- iicit.Ex qua re imperium Christianorum supereminet cunctis dominiis tanq̃ deo proximum.

Impator vicarius est CHRISTI.

Cap.VI.

EST autẽ cõsiderandũ q̃ virtus præceptiua non excedit terminos imperii et subiectionis/vt patet ex textu:ego Lodouicus. vbi licet Lodouicus se impe ratorem scribat:tamẽ quia ipsi nõ subiacebãt de facto nisi regnũ Franciæ/ et Longobardorũ illis pcepit.et secundũ hoc oportet dicere/q̃ impator Romanorũ secũdũ imperiũ/qd quondã Romani virtutibus acqsiuerũt/ vt dicit tex. xxviii.q.i. §.ex his.dicitur impator mundi dñs a maiori pte ipsius mundi nomẽ capiens:quo- niã Romani maiorẽ mundi partẽ subiectã habuerũt/nõ totã: quia Caspios montes et portas Alexandri versus Scythiã septentrionalem et Noruegiam/ et ptes vltra Caspiũ mare vltra Imaũ montẽ et regnũ senç:ac etiã vltra Carmaniã desertã ver- sus Indiã/et oriẽtẽ Aratosiã/et illas Indicas regiones/quæ vltra Indũ fluuiũ et Gan gem existũt/et maximã oĩm Taprobanã insulã. neq; versus meridiẽ/Arabiã fœlicẽ: quæ est vltra Persicũ mare circa Indicũ sinũ ac trogloditicã regionẽ ac Nubiã ma- ximã regionẽ/ac cæteras/quæ vltra desertũ maximũ Libyæ et Mauritaniæ habitãt nõ acqsiuerũt. quæ quidẽ regiones:vt mihi ex cosmographia Ptolemæi Claudii cõ stat nõ paruã mũdi partẽ/immo pene medietatẽ terræ habitabilis occupãt. sola enĩ India muratas villas ad nouem milia dicitur cõtinere.Scythia etiã si vrbes nõ ha- beat:populũ tamẽ maximũ habet.Nubia et Trogloditica regiones quæ vltra solsti tialem circulũ sunt habentes vtrasq; vmbras: sicut Taprobana insula/non sunt ita habitatæ ꝓpter æstũ maximũ. neq; Noruegia et fines Scythiæ ꝓpter frigus: tamẽ multa in eis regna sunt.Nã Trogloditica regio cõtinet imperiũ Noges Iohan/quẽ nos psbyterũ Ioãnẽ noĩamus:q Christian⁹ et diacon⁹ eẽ fidelissim⁹ cũ lxx. subiectis regibus dicitur.credo tamen nõ esse populosa et magna regna.Nulla autem ptium orbis tot habet hoĩes sicut Europa/secũdũ suã quãtitatẽ: quoniã nõ est quarta pars Asiæ/nec mẽdietas Aphricæ.icipit aũt ĩ Cõstãtinopoli/et ptigit ad Gades Herculis vltra Hispaniã.ĩ q Roma occidẽtalis ciuitas sita ẽ: q̃re occidẽtale Ro.iperiũ dicit.

Imperator Ro.est dñs mundi non totius tamen.

Loca ab Ro. inaccessa.

Europa populosissima

et totius mundi:quia gentes illi subiectæ maiorem numerū hominū constituebant.
Nunc vero videmus ad quid deuenit illud admirandum imperium. Oportet itaq;
dicere q̄ si iure/Romani possidebāt monarchiā modo dicto:q̄ tūc imperator in quē
translata est potestas/iure/mundi dominus est. Si vero imperiū non iure nisi ex ele=
ctiua concordia subiectorum possidetur iuxta præhabita: tunc nō est dominus/nisi
subiectorum actu/& oportet intelligere imperatorem dominū illius mundi cui im=
perat esse.

Cap.VII.

Principum excellentia.

Erum quia excellentia imperialis ex aliqua diuina colligantia & approxi=
matione ad deum cunctorū regē cōstituitur:graduationes consideramus
secundū hanc excellentiā secundū accessum/ & recessum ad ipsum deū.di=
cendo hunc minimū:q in publico regimine minime deo assimilatur. hunc maximū
qui maxime.& sic rex Tartarorum/quia per leges diuinis institutis minime cōcor=
dātes gubernat: minimus dicitur.rex sectæ Machometanæ maior: cum veteris te=
stamenti statuta/ac certa noui veneretur.rex Christianorū maximus: cū tam leges
naturæ q̄ vtriusq; testamenti & orthodoxam fidē acceptet. Et secundū hanc consi=
deratiōnē sacri principatus:dico maximā imperii potestatē consistere.Omnis enim
rex & imperator habet officiū publicum ad publicā vtilitatē ordinatā.publica vero

Pax.

vtilitas est pax/ad quā ordinātur iustitia/& iusta ꝑlia.Principiū autē pacis est ad fi=
nem æternū dirigere subditos: & media illum pertingēdi sunt sacra instituta reli=
gionū.Quare prima cura imperialis in iis obseruandis versatur.Ita legimus Paga=
nos imperatores:pontifices maximos nominari/propter curā quā religioni impen=
debant.Si igitur hæc est principalis cura imperii/& ad eam cætera omnia seruiunt:
non habet dubiū ita nostrū Christianū imperiū cęteris excellere/sicut sanctissima &
mūdissima nostra religio Christiana in sanctitate & veritate vincit. Et sicut omnis
rex et princeps identice quo ad præscripta curam gerere debet: ita quo ad vniuer=
sum Christianū populū impator.Recte sicut Romanus pōtifex primo sui episcopa=
tus/deinde metropolis/posthæc patriarchatus et vniuersalis ecclesiæ curā fidei/et
quæ ad eam spectant gerit: ita imperator curam custodiæ gerit/primo quo ad im=
mediate impio subiectos/post hæc quo ad subiectos per mediū principum sibi subie
ctorū immediate/ac deinde quo ad subiectos ꝑ mediū regū et principum proprie si=
bi nō subiectorū/sed lateralia loca sibi vendicantiū / et eū primum omniū recogno=
scentiū. Vnde sicut princeps ꝓuinciæ in tēporalibus administrationibus curā cu=
stodiæ gerit dictatorū pro cultu et religione et bono statu Reipublicæ in ꝓuincia=
libus cōciliis/et rex in regalibus quæ supius vniuersalia ꝓuinciarū pluriū dicūtur
cōciliis/ita impator vniuersaliū quæ in vniuersali totius catholicæ ecclesiæ cōcilio
statuuntur.et oportet quenq; principū pro cura illa quam gerit/ ꝓ tuenda CHRI=
STI ecclesia ratiōnē reddere.xxiiii.q.v.dicat.et c.regum.et c.omnes principes. Isto
modo impator dicitur aduocatus vniuersalis ecclesiæ ꝓpter hanc curam ꝓtectio=
nis statutorum/et custos fidei orthodoxæ.Ita legitur Martianū in concilio Calcedo
nensi/custodem fidei appellatū.et Basilius impator in principio octaui concilii vni=
uersalis/dicit sibi diuina et benignissima prouidentia vniuersalis nauis fidei guber
nacula cōmissa.Sicut enim magisteriū definiendi et statuendi ea quę ad orthodoxā

Philippus prim⁹ Christianorū imperatorū.

vniuersalem fidē Christianā spectant/sacerdotio a deo cōmittitur: ita impio sacro
gubernare/confirmare/et cōseruare illa quæ a deo ꝑ sacerdotium ordinātur/ com=
mittit.vnde licet Philippus impator/primus fuerit Christianus impator:vita fun=
ctus breui ex post tempore parū in vniuerso profecit. et licet Cōstantinus impator

authoritatem dederit per vniuersum orbem ecclesias ædificãdi/& post eum omnes baptizati sunt impatores licet a fide oberrauerint aliq/vt ipsemet Constantinus secundũ Hieronymum/Iulianus apostata/& Constãtinus.non tamẽ fundo tantũ imperialem curam quo ad fidei custodiã vniuersalem in vna successione qua imperatores interim successerũt fideles fidelibus:sed in ipsa radicali transfusione potestatis a Christiano Romano populo.dico Romanũ populũ omnẽ christianũ populum:qm christiani oẽs erant tunc/q ĩperio subiacebãt. vnde dicit facto romano populo christiano cõstituti imperatores ab eodẽ:secundũ hãc populi qualitatẽ cõstituti sunt rectores. ex quo credo hoc verũ qđ dicit in.c.venerabilẽ de elec.qa populi ĩtẽtio nõ est nisi secundũ suã qualitatẽ fidei imperiũ trãsfundere in rectorẽ:ꝙ tunc heretic⁹ non sortiatur potestatẽ imperii ex electione.Sed si papa q in episcopatu fidei principatũ gerit/electũ in fide errare ĩueniret:declarare posset eũ nõ esse imperatorẽ.nõ tñ nego qn successio etiã operetur ad hãc curã:vt sicut legimus in variis synodis noĩatis impatorib⁹ fidei custodiẽdę curã cõmissam/ita et successoribus.ꝑpter hoc acclamatũ reperio p Calcedonẽsem synodũ Martiano in laudibus nono Cõstantino æterna memoria.Et p hoc aperta est via ĩuestigãdi ex vera radice exaltationẽ imperii Christiani sup oĩa imperia/ac ipsius imperatoris sup oẽs reges & pricipes Christianos.& ꝙ eapropter qa vtilis fidei custos ac statutorũ vtiliũ cõseruator/quã quidẽ cõseruationẽ absq; imperio in cunctos nõ posset pfecte habere/vnde sicut vniuersalia statuta ad fidẽ catholicã spectãtia tã ad ipsius esse cõseruationẽ & augmentũ vniuersos CHRISTI fideles ligãt:ita oẽs ĩpio ipsarũ ordinationũ cõseruatorio statuto subsũt. & ideo credo si imperator cõseruaturus leges sanctarũ harũ ad fidẽ spectãtiũ definitionũ adderet sicut Iustinian⁹/Martianus & alii imperatores fecerunt:ꝙ tũc illæ ita vniuersaliter ligarẽt sicut ipsa principalis.licet aliæ leges eos forte nõ astrĩgerent:q de facto ꝑuilegio superioritatẽ imperii nõ recognoscũt. Ca.pVIII.

Heretic⁹ nõ potest fieri ĩperator.

Occasione ꝑmissorum inquirẽda sunt ista.Primo quid laici in cõciliis sacerdotũ possint.& ibidẽ de imperatore quid in vniuersalib⁹ cõciliis ĩueniatur egisse.Post hæc de concilio imperiali omniũ subiectorũ ipsi & de eius vtilitate aliquid subiungetur.Et vltimo de reformatione imperii aliqua cogitata explicabuntur.Superius habet quomodo laici in vniuersali synodo inuitati ad audiẽdũ intersunt:& se gestis vt testes subscribunt. In synodo sacerdotũ parochialiũ non est dubiũ laicos accusari posse/& eos ad defendẽdũ se admitti debere/ iuxta definita in quodã Magũtinensi cõcilio.sed in alia synodo vbi ea quę sunt canonica & regularia ventilantur & examinantur:non debent alii laici quos non decet esse perspectores earum rerũ q̃ sacerdotibus sæpe accidũt/iuxta definitionẽ vniuersalis cõcilii superius positi(nisi fuerint vocati)interesse/vt in.vi.ca.cõcilii Cabillonẽsis legitur & in Carthaginẽsi cõcilio.c.xix.legit.Principes vero qñ vniuersalia facta sui pricipatus/nõ quando clericorũ causæ tractãtur adesse possunt:immo & tunc vt auditores/vt hoc in innumeris cõciliis legimus/& ad petitionẽ ipsorũ legimus vt frequẽter ipsa congregata.Legitur eñ de Carolomanno rege sic. Ego Carolomannus dux & princeps Francorũ anno ab incarnatione Christi.752.x.Kal.Maii:cum concilio seruorũ dei & optimatum meorũ episcopos q in meo regno sunt cum pr̃sbyteris in cõcilium & synodũ cõgregaui/id est Bonifaciũ archiepiscopũ Mogũtinẽsem & Bucardũ Vormaciensem. vt mihi concilium darent quomodo lex dei & ecclesiastica religio recuperaretur/& p consiliũ sacerdotũ & optimatũ meorũ ordinauimus per ciuitates episcopos & cõstituimus super eos Bonifacium qui est legat⁹ sancti Petri. Et infra.

Laici quid i conciliis sacerdotum possint.

statuimus per annos singulos synodũ congregari/vt vobis pręsentibus canonum decreta & ecclesiæ iura restaurētur.& religio christiana emendetur & fundatas ecclesiarum pecunias ecclesiis restituimus:falsos præsbyteros & adulteros & fornicatores diaconos & clericos de pecuniis ecclesiarum abstulimus & degradauimus/& ad pœnitentiam coegimus. Et infra decreuimus iuxta sanctorũ canones vt vnusquisq; p̄sbyter episcopo subiectus sit illi/in cui⁹ parochia habitat & semper in.xl.ratione ministerii sui/siue de baptismo siue de fide catholica/siue de precib⁹ & ordine missarũ episcopo reddat.et quocunq; iure canonico episcopus circũeat parochiā ad populos confirmandos:p̄sbyter semper paratus sit ad suscipiendũ episcopum cũ collatione et adiutorio populi qui ibi debet cōfirmari.statuimus secũdũ catholicam sanctionē episcopos et p̄sbyteros vndecũq; veniāt:ad ecclesiasticum ministeriũ ante synodalem probationē non admitti.Item statuimus vt quisq; seruorum dei vel ancillarum Christi in crimen fornicationis lapsus fuerit:in carcere pœnitētiam faciat in pane et aqua.et si ordinatus p̄byter fuerit duos annos in carcere maneat:et ante flagellatus et excoriatus videatur.Si vero fuerit clericus vel monachus:post tertiam verberationē in carcerem adeat per annũ permãsurus.Similiter et moniales seu nonnæ velatæ:eadem pœnitentia contineantur/et radantur omnes capilli capitis earũ. Fecit alia synodus in qua idem intefuit Carolomanus statutum contra fornicarios sub pœna; priuationis beneficii:& q̄ ad pœnitentiam redigi deberent/& illa alii locari et plura alia/& de hac præfata synodo Zacharias papa scribit Bonifacio archiepiscopo in epistolis duabus quarum vna incipit susceptis/& alia suscipiētes sanctissime. Ecce regem congregare cōciliũ & quæ sunt iusta cum aliis ordinare.Et vtinã ad hoc hodie principes etiam operam darent:vt publica & mala vitia tollerentur.& maxime/scandala magna in religione faciētia:vt sunt fornicationes earũ p̄sonarũ q̄ castitatem vouerunt.inter quæ de monialibus & earum custodia cura adhiberi deberet.Nam ille sanctus Bonifacius scribit Ethebaldo anglorũ regi:q̄ apud Græcos & Romanos quasi blasphemiam deo irrogasset qui de hoc reus foret/vt cum moniali concubuisset.

Cap.XIX.

Principum in conciliis officia.

Are itaq; debent reges et principes ad tales synodos cōgregãdas/operam iuxta ammonitionē sancti Gregorii ad Theodoricũ regē Francorũ ex registro.c.273.iterata vos p̄ vr̄am mercedē adhortatione pulsamus/ vt congregari synodum iubeatis:et sicut dudũ scripsimus corporalia sacerdotũ vitia/et Simoniacæ hæresis prauitatem omniũ episcoporum definitione damnari/atq; a regni vestri amputari finibus faciatis.Hæc ille. Habet etiam exarchus siue princeps monere per se vel aliũ/concilium:vt ea quæ ad pacem ecclesiarum sunt/ ordinētur. xxiii.q.iiii.sicut.Et si illa cōcilia principũ:quę per Gallias/et Alemãnias p̄ reges Francorum/Aquisgrani/Agrippinæ Cōfluentiæ/Moguntiæ/et aliis locis celebrata sunt enumerare vellemus:longũ et inutile foret.quia nullus ignorat cũ quãta sollicitudine et studio:bonũ publicũ/verã et purã religionē ipsi sancti patres p̄curarunt. quæ quidem omnia et cōmunia bona publica nullibi melius/q̄ in sacris conuentibus:vbi oīa per cōcordantiã tractant̄/statui/ordinarive possunt.Est etiã principũ officiũ/cōfirmare et custodire in cōciliis definita. Vnde legit̄ de Recaredo rege Galliæ et Hispaniæ sic.Gloriosissimus dn̄s rex/vniuersorũ Recared⁹ sub regimine nr̄æ p̄tātis cōsistentiũ/amatores nos vestri diuina faciens veritas/nostris principaliter sensibus inspirauit:vt cã instaurandæ fidei ac disciplinæ eccl'iasticæ ep̄os oēs Hispaniæ nr̄o

Rechared⁹

pītari culmini iuberem⁹/pcedēte aūt diligēti & cauta deliberatiōe siue q̄ ad fidē cō ueniūt/siue ad morū corruptionē respiciūt/sēsus maturitate & intelligētię grauita te cōstat esse gesta. Nostra pinde auctoritas hoc oībus hoībus ad regnū nostrū ptinē tibus iubet: vt si qua definita sunt in hoc sancto cōcilio toletano āno regni nostri fe liciter quarto/ nulli contēnere liceat/nullus pterire psumat. Capitula em̄ q̄ sensibus nostris placita & disciplinæ cōgrua a psenti cōscripta sunt synodo: in oī auctoritate siue clericorū siue quorūcunq̧ hoīm obseruētur/& maneāt de obseruatione priorū canonū. Et infra. oēs cōstitutiōes ecclesiasticas quas summatī breuiterq̧ pstrinxim⁹ sicut plenius ī canone cōtinetur: manere penni stabilitate sancim⁹. Si quis ergo cle ricus vel laic⁹ harū sanctionū obediēs esse noluerit: si episcop⁹ psbyter diaconus aut cleric⁹ fuerit ab oī cōcilio excōmunicationi subiaceat. Si vero laicus fuerit & hone stioris loci psona medietatē facultatū suarū amittat fisci iuribus profuturā. Si vero minoris loci persona est: amissione rerū suarum mulctat⁹ in exiliū deputet. hæc ibi. Cōsilia multa adducere possem: si opus foret. Est itaq̧ hoc notādū: q̧ reges & pricipes acta cōciliorū custodire cōfirmare exeq̧ debēt/secundū qd̄ in ipsis canonibus mandatur.

Capitulum. X.

AD ista aūt concilia reges & pricipes cū omni māsuetudine/reuerētia/& hu militate/cū dulcib⁹ exhortationib⁹ accedere debēt. vnde legitur de eodem Recaredo in alio cōcilio toletano. Cum pro fidei suæ sinceritate idem glo riosissimus princeps oēs regiminis sui pontifices in vnū conuenire mandasset: prin ceps concilium sic alloquitur. Non incognitū reor esse vobis reuerēdissimi sacerdo tes: quod propter instaurandā disciplinę ecclesiasticæ formā ad nostræ vos serenita tis psentiam euocauerim. Et qa decursis retro temporibus/hæresis imminēs in tota ecclesia catholica agere synodica negotia denegabat: deus cui placuit p nos eius hæ resis obicē depellere/admonuit instituta de more ecclesiastico reparare. Ergo sit no bis iocunditas/sit gaudium: q̧ mos canonicus profectu dei per nostram gloriam ad paternos reducitur terminos. Prius tamē admoneo pariter & exhortor ieiuniis vos vigiliis & orationibus opetam dare: vt ordo canonicus quem a sacerdotalibus sensi bus detraxeat longa ac diurna obliuio/quē ætas nostra se nescire fatetur/diuino rur sus nobis dono patefiat. Ad hęc aūt gratias deo agētes & gloriosissimo principi: vni uersum concilium in laudibus cœpit acclamare. triduanum est exinde prædicando indictum ieiunium. & cum die octaua Iduum maiarū in vnū cœtum sacerdotes dei conuenissent & oratione præmissa vnusquisq̧ sacerdotum congruo loco resedisset: ecce in medio eorum affuit serenissimus princeps seq̧ cum dei sacerdotibus oratio ni communicās/ diuino deinceps flamine plenus sic ad loquēdum exorsus est dicēs. Non credimus vestram latere sanctitatem: quanto tempore in errore arrianorum laborauit Hispania/& non multos post discessum genitoris nostri dies quibus nos vestra beatitudo fidei sanctæ catholicę cognouit esse sociatos/credimus generaliter magnū & æternū gaudium habuisse. Et ideo venerādi patres ad hāc vos peragen dam cōgregauim⁹ synodū. Et infra. Quis deus omnipotēs p vtilitate populorum regni nobis culmen subire tribuerit & moderamina gentiū non paucarū regię no stræ curæ cōmiserit: meminim⁹ tn̄ vos mortaliū cōditione pstringi. nec posse felici tatem futuræ beatitudinis aliter promereri: nisi nos cultum veræ fidei repetamus & conditori nostro salutis confessione qua dignus est ipse/placeam⁹. p qua re q̄tum subditorū gloria regali excellim⁹: tantū prouidi esse debemus in iis quæ a deo sunt/ vel nostram spem augere vel gētibus nobis a deo creditis consulere. Cæterum quid

Recaredi in cōciliis con cio.

pro tantis beneficiorum collationibus omnipotētię diuinę valeamus tribuere/quando omnia ipsius sunt & bonorū nostrorū nihil egeat:nisi vt in eum sic tota deuotione credamus/quēadmodum per scripturas sacras seipse intelligi voluit & credi pręcepit. Et proinde sanctissimi patres has nobilissimas gētes quæ lucris per nos dominicis applicatæ sunt quasi sanctum & placabile sacrificium per vestras manus æterno deo offero. Erit enim immarcessibilis corona vel gaudium in retributione iustorum:si populi qui nostra ad vnitatem ecclesiæ solertia trāscurrerūt/ fundati in eadē & stabiliti permaneāt. Sicut enim diuino nutu nostræ curæ fuit hos populos ad vnitatē CHRISTI ecclesiæ ꝑtrahere:ita sit vestræ docibilitatis eos dogmatibus instituere/quo in tota veritatis cognitione instructi nouerint ex toto errores perniciosos expuere/ & verę fidei tramitem ex charitate retinere: vel catholicę ecclesiæ communionē desiderio auidiore complecti. Cæterum sicut facile ad veniā peruenire cōfido ꝙ nescia hucusꝙ tam clarissima errauerit gens:ita grauius esse non dubito si agnitam veritatem dubio corde teneat atꝙ a patenti lumine(qđ absit)oculos suos auertat. vnde valde necessariū esse prospexi vestrā in vnū conuenire beatitudinem: habens sentētiæ dñicæ fidem qua dicit. vbi fuerint duo vel tres collecti in nomine meo: ibi ero in medio eorum. Credo ei beatam sanctæ trinitatis diuinitatē huic sancto interesse concilio:& ideo tanꝙ ante conspectum dei ita in medio vestri fidē meā protuli. hæc ille. Discāt hic vniuersi reges sacra cōcilia venerari / & sollicitare eorū frequētiā:ac humilitatē in exhortatiōe exhibere sanctis epīs. Discāt sancti epī deuote cū regibus se habere: qm̄ ꝑ regē bonū ecclesia CHRISTI crescit secūdū magnitudinē potētię eius. Ad hęc illud subiungā Sysenādi regis exēplū:dū studio amoris CHRISTI anno eiusdē. 581. ac diligētia religiosissimi Sysenādi regis Hispaniæ atꝙ Gallię in Tolletanā vrbē sacerdotes cōuenissent/rex ipse dū in basilica sanctę martyris leocadię omniū cœtus adesset: ꝓ merito fidei suę cū magnificētissimis & nobilissimis viris ingressus. Primū corā sacerdotib⁹ dei:humi ꝓstratus cū lachrymis & gemitibus ad ꝓ se interueniendū dño/postulauit. Deinde religiosa prosecutione synodum exhortatus est: vt paternorū decretorū memores ad confirmāda iura ecclesiastica studium præberēt. Et illa corrigere quæ dum per negligentiam in vsum venenerunt contra ecclesiasticos:licentiam sibi de vsurpatione fecerunt. Et in fine concilii illius cui Isidorus interfuit:dicunt episcopi. Gloria & honor omnipotēti deo nostro:in cuius nomine cōgregati sumus. Post hæc pax /salus/& diuturnitas piissimo & amatori CHRISTO dño nostro Sysenādo regi / cui⁹ nos deuotio ad decretū hoc salutiferū cōuocauit. corroboret CHRISTI gloria regnum illius: protegat illum vsꝙ ad vltimā senectutem summi dei gratia. & post præsentis regni gloriā/ ad æternum regnum transeat vt sine fine regnet:qui in sęculo feliciter imperat / ipso pręstāte qui est rex regum & dominus dominorum. Sic legitur Chintillanum regē in cōcilium aliud Toletanum / cum optimatibus & senioribus pallatii sui intrasse suppliciter se orationibus sacerdotū cōmendantē/& ꝙ suos fideles ita facere sancta exhortatione coegit:atꝙ hanc constitutionē quam ex præcepto eius concilium decreuit diuina inspiratione premisit: vt per totum regnum suum perpetuo a die Iduum decembrium letania triduana seruetur. Ecce nunc reges intelligite / ex his exemplis erudimini:qui iudicatis terram. Ita enim seruiēdū est deo in timore:& exultādū cū tremore. Omnes reges hunc morem semper habuere:vt aliquos priscos eligerēt fama & vita clarissimos quos sequerentur. sequimini quo ad synodicas obseruantias præfatos:& feliciter viuetis.

Sysenandi regis pietatis exemplū

Cap.XI.

Ttēdite itaq; ad exhortationem sancti Gregorii papæ ad Hildebertū regē Francorum c.cclxiiii.qui dicit.propter hoc omnipotens deus bonos ad populorum regimina perducit/ vt per eos omnibus qui prælati fuerint: dona suæ potestatis impendat.Q đ in Anglorum gente factū cognouimus.cui vestra gloria idcirco præposita:vt bona quę nobis cōcessa sunt/etiam subiectæ vobis genti superno beneficio restaurentur. Et ideo gloriose fili eam quā accepisti diuinitus gratiam:sollicita mente custodi.Christianā fidem in populis tibi subditis:extendere festina.zelum rectitudinis tuæ in eorum conuersione multiplica.idolorum cultus insequens. Fanorum ædificia euerte.subditorum mores in magna vitæ mundiția exhortando/terrendo/corrigendo/& boni operis exempla monstrando ædifica.vt illū retributorem inuenias in cœlo:cuius nomen atq; cognitionem dilataueris in terra. ipse enim vestræ quoq; gloriæ nomen etiā posteris gloriosius reddet:cuius vos honorem quæritis & reseruatis in gentibus.Sic enim Constantinus piissimus imperator Romanam rempublicam a peruersis idolorum cultibus reuocans/omnipotenti deo domino nostro IHESV CHRISTO secum subdidit: seq; cum subiectis populis tota mente ad deum conuertit. Vnde factum est vt antiquorum principum nomen suis vir ille laudibus vinceret:& tantum ī opinione prædecessores suos/ quātū in bono opere superaret.& nūc vtiq; vestra gratia cognitionē vnius dei patris/filii/et spiritus sancti regibus & populis sibimet subiectis festinet infundere:vt antiquos gentis suæ reges laudibus ac meritis transeat.& quanto studiosius in subiectis suis etiam aliena peccata deterserit:tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis dei terribile examen securior fiat.hæc ille. Ecce officiū regis est fidem catholicā dilatare in subiectis:per hoc/nomen gloriosum acquirēdo. Multas tales instructiones Isidorus ponit & aliqua de ipsius dictis.xxiii.q.v.habentur/ & ad istā tendit conclusionem q; deus est auctor potestatis regiæ & illa sua potestate rex propter demerita populi permissione diuina sæpe abutitur.A deo vero regia potestas creditam ecclesiæ sanctæ commissionem recipit/cuius rationem reddere tenetur: quare legibus fidei omnes sunt astricti. nō debet se solutū legibus existimare rex:quia si lex iusta est tunc ligat & non aliter.quare & ipsum regem qui iustitiæ subest.

Grego.ad Hildebertū regē Francorum.

Cap.XII.

St etiam istud in summa sciendū:q; studium regentis debet esse vt per cōcordiam leges ordinet.vnde opportunū est in concilio vtriusq; status primatum & præsulum cuncta vniuersalia rempublicam tangentia statui & ordinari:illius vero sic per concordiam constituti executor rex esse debet.quoniam est ipsa cōstitutio regula secūdum quā subiecti potestatem regis ordinatam esse volunt.regulari autem per concordiam capitis & membrorum præsidentialem potestatem pro bono reipublicæ:nemo dubitat conciliū vniuersale posse.& licet rex dispensare aut interpretari:nihilominus ipsam sic conditam legem in dubiis occurrētibus pro bono publico/ & ad finem iustitiæ possit per epikeiam virtutem. tamen hęc suo modo sicut in Romano pontifice & canonibus supradictum est intelligi debet.non q; rex tollere legem sic editam possit absq; concilio/quæ cum concilio edita est:sed declarare rationem legis in occurrenti casu locum sibi minime vendicare.Et hæc sufficiūt ad sciendū quomodo in synodicis cōgregationibus officium regis est concurrere/exhortari /cōfirmare/& ecclesiasticis constitutionibus quæ vel ad fidem vel diuinū cultū spectāt obedire & exequi.In publicū vero statū cōcernētibus simul

statuere debet:& ita se habere sicut recte de metropolitano dictū est superius/qui ca
put sui cōcilii est.& sine cōsensu suffraganeorū nihil/vniuersam ꝓuinciā cōcernens
statuere potest:qm̄ p̄sidere debet rex in illo cōcilio vbi ea discutiūtur quæ ad regi-
men reipublicæ spectāt/& cū cōsilio optimatū & etiā episcoporū subiectorū per cō-
sensum cūcta digeste ordinare.habere quippe debet prīceps ex oībus de subiectis vi
ros pfectos ad hoc de omni parte regni electos:qui in quotidiano cōsilio assint regi.
tales quippe cōsiliarii vicem gerere debēt omniū regnicolarū:sicut de cardinalibus
quodā loco q̄ Romano pōtifici astāt:supradictū est. Et hi tales consiliarii eorū quos
repsentāt bonū publicū:debēt cōtinue defensare/& auisare/& mediū proportionatū
esse p̄ qd̄ rex gubernet & influat sibi subiectis/ & p̄ qd̄ subiecti refluūt in opportunis
ad principem/& in hoc cotidiano cōsilio magna vis regni cōsistit.deberēt quidē isti
cōsiliarii in vniuersali cōgregatione regni cōcorditer ad hoc deputari:& p̄ leges &

Qui; de re pub.scripserint.

iuramēta ad bonū publicū p̄suadēdū palā obligari. Et quia de regimine reipublicæ
sanctus Thomas/Egidius de Roma/Sedulius/Scotus/& ante illos Plato & Tullius/
licet illi vltimi libri non habeantur/ac etiam alii plures magna nobis volumina re-
liquere:ad ista quisq̄ recurrat in residuo.Nūc de imperatore videndū quid in vni-
uersali concilio catholicæ ecclesiæ inueniatur egisse. Cap.XIII.

Impatores cōcilia vniuersalia cōuocant.

EX superioribus habetur:impatores sanctos/cōgregationes synodales vni-
uersalium conciliorum totius ecclesiæ semper fecisse. Ita ego perlustrans
gesta omniū vniuersaliū conciliorū vsq̄ ad octauū inclusiue Basilii tēpore
celebratum:verū esse reperi.Ita in eadē octaua synodo in quinta actione Heliam co
lendissimū presbyterū/& Sincellū throni Hierosolymorū in auditione omniū affa-
tū legitur. Scitote quia in p̄teritis tēporibus imperatores erāt/qui congregabant
synodos ex toto terrarū orbe/vicarios ad huiusmodi dispositionē causarū collige-
bant:quorū ergo & dei cultor impator noster vniuersalē hāc synodū fecit. hæc ibi.
Et legi in glosula Anastasii bibliothecarii apostolicæ sedis q̄ eandē synodū de greco
transtulit sup̄ eodē dicto:q̄ vniuersales synodos de omni terra impatores colligere
soliti fuerāt.locales vero nūq̄ eos legitur collegisse. Et ad hoc cōcordat definitio ca
nonica eiusdē cōcilii superius scripta:quæ principalē id est impatorē vniuersalibus
dixit interesse debere nō aliis.vnde breuiter dico q̄ sicut p̄dictū est:ita se habet īpe-
rator ad vniuersalē catholicæ ecclesiæ synodū/sicut rex ad vniuersalē regni sui.non
q̄ coactiue sed exhortatorie colligere debeat: vt synodus Aquileiæ tempore sancti
Ambrosii decreto īperatorū Theodosii/ & Valētiniani cōgregata in epistola eiusdē
cōcilii in principio ponit.oēs per principes vocatos nullū inuitū coactū. sed solebāt
per diuales sanctiones necessitatē celebrādi cōcilii aperire patriarchalibus sedibus:
et diē & locū cōstituere/ac libertatē ꝓtectionis absq̄ oppressione vel timore offerre
secūdū cōditiones synodi suprascriptas.Et ex tali cōgregatione nō recipit synodus
iudicii/ac cōstitutionū firmitatē: sed ex omni cōsensu in ipsam congregationē/& ex
vocatorū cōparitione & p̄ntia vt hęc etiā sup̄ius discussa sunt.dū enī instāt vl̄ia pe-
ricula fidei/aut aliqua CHRISTI ecclesiā vniuersā turbātia:tūc vigilare debet īpe
impator/& fidei/& pacis custos.& Romano pōtifici primo synodi necessitatē īsinua
re/& ei9 cōsensum cōgregādi cōcilii ī definito loco reqrere: sicut fecerūt impatores
Valētinianus & Martianus ad Leonē papā scribētes/sic.ꝓ reuerēda & catholica re-
ligione Christianorū fidei/cuius auxiliis virtutē nostræ potētiæ credimus guber-
nari:tuā sanctitatē principatū in episcopatu diuinæ fidei possidentē sacris literis in
prīcipio iustū credim9 alloquēdā.īuitātes atq̄ rogātes vt ꝓ firmitate & statu nostri

impii æternã diuinitatẽ sanctitas tua depreceť:vt et tale ꝓpositũ atq; desideriũ habeamus/quatinus oĩm impio errore sublato per celebrandam synodum te auctore maxima pars circa oẽs episcopos fidei catholicæ fiat/ab oĩ scelere pura et inteme rata cõsistens.Hæc illi.Pari modo legimus dulci inuitatione alios impatores/papã/ et alios patriarchas/episcoposq; omnes ad synodũ vniuersalem semp aduocasse.Legitur enĩ Martianũ Augustũ ad Leonẽ papã ꝓfatũ sic scripsisse.Leoni reuerẽdissimo epõ eccl'iæ ciuitatis Romæ/Martianus.De studio et orõne nr̃a sanctitas tua nõ dubi tat:quin verã Christianorũ religionẽ/et apostolicã fidẽ firmã velimus permanere/ et ab omni populo pia mente seruari.deniq; soliditatẽ nostræ potentiæ/ex recta religione et ꝓpitiatione saluatoris nr̃i cõsistere nõ ambigimus.Quapropter reueren dissimos viros quos ad nostrã pietatẽ sanctitas tua direxit:libenter et sicut decebat animo grato suscepimus.Supest/vt si placuerit tuæ beatitudini ĩ has partes aduenire/et synodũ celebrare:hoc facere religionis affectu dignetur.nostris vtiq; desideriis vestra sanctitas satisfaciet:et sacræ religionis quæ vtilia sint/decernet.Si vero hoc onerosum est/vt tu ad has partes aduenias:hoc ipsum nobis propriis tua sanctitas literis manifestet.quatinus in omnem orientem/et in ipsam Thraciam/et Illyricum/sacræ nostræ literæ dirigantur:vt quendam diffinitum locum/vbi nobis placuerit/oẽs sanctissimi epĩ debeãt cõuenire.et quæ Christianorũ religioni/atq; catholicę fidei ꝓsint:sicut sanctitas tua secundũ ecclesiasticas regulas definiuit/sua depositione declarẽt.Hæc ibi.Cõstantinus etiã impator tertius huius nominis qui cõuocauit sextã synodũ/anno CHRISTI 686 vel circa ad Agathonẽ papã/ita scripsit.Impator Flauius Cõstãtinus fidelis Sacra deo/sanctissimo et beatissimo archiepõ antiquæ nostrę Romæ.Per omnia nouit vestra paterna beatitudo/et plures sanctæ vestræ eccl'iæ antiquæ Romæ:q ex quo iussit deus principaliter nos imperare: dũ multoties voluissent quidã motionẽ facere de rebus de qbus est cõtentio/ p dogmate pietatis inter ptes tam sanctæ vestræ eccl'iæ/q̃ huius sanctæ/magnæ dei ecclesiæ hoc ꝓhibuimus fieri/tpe nõ admittente:cognoscẽtes/q ex pticulari cõtentio ne nõ solum veritas sciri non posset/sed magis malum accresceret.Et infra.Veritas enim deo chara est:et secundũ dñi vocem/qcũq; voluerit oĩm princeps esse / sit oĩm minister.Et iterũ dictũ est.In hoc cognoscent omnes/quia mei estis discipuli:si dilectionẽ habueritis ad inuicẽ.Postq̃ igitur tempus recipit ꝑfectam cõgregationẽ fieri: adhortamur vestrã paternã beatitudinẽ per præsentem nostrã piam sacram/ dirigere viros vtiles atq; modestos/habẽtes totius(deo inspirãte)doctrinæ peritiã irre præhensibilem/indutos personam vestræ apostolicæ sedis/eiusq; consilii/deferentes et libros quos oportet proferri/et omnẽ auctoritatem habentes/quatinus conueniẽ tes cũ hic posito sanctissimo ac beatissimo patriarcha / et Machario sanctissimo patriarcha Theopolitanæ id est Antiochenę ciuitatis:ꝑscrutentur cũ omni mãsuetu dine et modestia/et p grãm sancti spũs studeãt veritati insistere/et cõsentire.monitionẽ hñtibus eis q huc aduenerint ex pte sedis vr̃æ p p̃ntem nr̃am piã sacrã : p deũ omnipotentẽ nõ est apud nos partis cuiuslibet fauor:sed æqualitatem vtrisq; partibus conseruabimus / nullatenus necessitatem facientes quocunq; capitulo eis qui a vobis dirigentur quoquo modo/ sed omni honore cum competenti munificentia et susceptione dignos eos habebimus.et si quidem vterq; conuenerint/ecce et bene.sin autem minime conuenerint : iterum cum omni humanitate eos ad vos dirigemus/de cætero nos expectantes iudicium dei imminere nobis/iuxta quod constituti sumus seruare fidem sanctam et immaculatam/ quam percepimus vnoquoq;

proprio sensu abundãte: rationem reddituri ante sanctum et terribile tribunal dei nostri. Inuitare enim et rogare possumus ad omnem emendationem et vnitatẽ oĩm Christianorũ: necessitatẽ vero inferre nullatenus volumus. Personæ vero quę diri gent a paterna vr̃a beatitudine ipsa decernat. ex vestra itaq; sancta ecclesia (si vtiq; videtur ei) tres p̃sonæ sufficiãt: q̃ et si plures quãtę ei placuerint dirigat. de cõcilio vero vsq; ad xii metropolitanos ep̃os. de quatuor vero monasteriis Bizãceis ab vno quoq; monachos quatuor. nã si recepit tp̃s perfectã cõgregationẽ studuissemus facere. et infra. Deus autẽ noster ꝓprio cõsilio ꝓtulit: qđ nos differebamus in hoc tp̃e ꝑ omnia iubemus vestrã paternã beatitudinẽ minime effici impedimentũ volũtati dei/sed eos dirigere. Sic enim speramus in eius benignitate: quoniã q voluit hm̃oĩ capitulũ moueri in præsenti ꝑ sanctũ sp̃m/cõcedere habet: vt veritas clareat/et instruant omnes sine schismate atq; cõtẽtione in veritate. Et infra. Oẽmq; impensam venientiũ iussimus præbere Theodorũ gloriosissimũ patriciũ et exarchũ CHRISTO amabilis nostræ Italiæ ꝓuinciæ tã in naui/q̃ in expẽsis et omni vtilitati eorũ. et si necessitas exegerit: etiã castellatos dromones præbere ad eorũ munimen: vt ex omnibus illesi et sine ꝑiculo deo cooperante iidẽ ad nos ꝑducãtur. diuinitas te seruet ꝑ annos multos sanctissime atq; beatissime pater. Hæc epistola ĩ principio sextæ synodi: quæ ꝑ illum facundissimũ Leonẽ Siciliensem papã Romanũ vtriusq; tã græcæ q̃ latinæ linguæ disertissimũ trãslata est/scripta inuenit: habẽs graues/multas & notãdas sententias. maxime quõ imp̃ator ordinationẽ sacri cõcilii præcogitare iuxta tp̃is cõgruentiã debet: et cũ omni reuerentia aduocare et defensare veniẽtes cũ præstatione summæ libertatis absq; ꝑtialitate. Aliis vero episcopis legimus cõsimi liter imp̃atores scripsisse ꝑ suas sacras. vnde præfati imperatores Valentinianus et Martianus ita rescripsere. Omnia ad verã fidẽ et Christianã orthodoxam religionem tendentia præponẽda aliis rebus existimamus. Et infra. Vnde tua sanctitas cũ quãtis approbauerit reuerendissimis ep̃is sub tuo sacerdotio cõstitutis/ sanctarũ ecclesiarũ exp̃tes habentibus diuinas scripturas et scientiã et doctrinã orthodoxæ et veræ fidei præ cunctis eminentibus ad Niceã ciuitatẽ ꝓxime Kal. Septemb. aduenire festinet. Quisqs enim generalem et omni mundo vtilem futurã synodũ refutauerit: peccat equidẽ/et nostrã diuinitatẽ offendit. Agnoscat autẽ et tua sanctitas: q̃m nostra pietas aderit in ip̃o cõcilio: nisi quædã publicæ et ineuitabiles curæ nos inexpeditos fecerint. Hæc illi. Dicit de Nicea: quia ad hanc ciuitatẽ indixit cõciliũ Valentianus: sed postea ad Calcedonã est translatũ. vnde ad cõgregatos in Nicea iidẽ scripserunt. Studii nostri est cõgruenter decerni ea quæ sanctæ et orthodoxæ religionis existũt: quatinus omnis ambiguitas p̃imatur/et decens pax sanctissimis et catholicis reddat ecclesiis. hoc enim omnibus rebus præponendũ existimamus. Quia igitur volumus interesse sancto concilio: retinẽt vero nos publicæ et necessariæ vtilitates in expeditione. dignetur vestra religio nõ arbitrari graue/nostræ tranquillitatis præsentiã sustinere: sed orare quatenus ea quæ inter manus habemus deo auxiliante disponentes/bene illuc venire possimus: vt nostra pietate præsente decernatur/quæ omnem discordiã/quæstionemq; submoueant/et confirment verã ac venerandam orthodoxam fidem. Hæc ibi. Post hæc scripserunt iidem imperatores: quo missi Leonis papæ omnino voluerunt eos concilio interesse debere. et quia commodius possent in Calcedonam propter necessitates publicas/q̃ in Niceam cõcurrere: scribunt sic. Vnde si perspicit vestra religio in Calcedonensium ciuitatẽ venire dignamini. Et quia dubitabant de securitate propter Euchetem/ miserũt ad impera

tores:q in Thracia fuerunt/hoc ei significantes/ qui ad eos rescripserūt/plenā securitatem eis ꝓmittentes.Ex his habes/quomodo imꝑatores causas fidei omnibus preponere debent:et omnia cū conueniēti reuerentia et charitatiue:quæ in synodis habent expedire/nullam necessitatē inferendo.et ꝙ cōcilio interesse debent ad fidē cōfirmandā/non ad necessitatem inferendā:sicut Martianus imꝑator Cōstantinū allegans/dixit.xcvi.dist.nos ad fidem. Cap.XIIII.

ETiam ad hoc operam dare debēt imꝑatores/et omnes reges sub suo regno synodicas cōuentiones habentes:vt tumultus omnis vitetur/et expellant expellendi. vnde piissima Pulcheria Augusta ad cōsularem Bithiniæ stratigiū: vt curā haberet circa disciplinam synodi/quæ in Nicea cōgregata et nondū Calcedonā translata erat/scripsit.Quia secundū nostrā sanctionē reuerendi episcopi vniuersi cōuenerunt/sustinētes potestatis nostræ præsentiā: quæ post nō multū deo cooperante aderit.Quidam autē (sicut agnouimus) quū sint soliti cōturbare et cōfundere deo placitā disciplinā supuenientes in Niceā clerici atq; monachi atq; laici/tumultus facere tentant:contendentes absq; iis quæ nobis placuerūt. necessarie has pias literas ad tuā dreximus claritatē: quatinus cum omni virtute eos/qui præter nostrā euocationē aut ꝑmissionem suorū episcoporū ibidē cōmorantur/clericos/siue intra hunc ordinē cōstitutos/siue aliqui eorū a ꝓpriis episcopis sunt remoti/vel monachos atq; laicos/quos nulla ratio ad conciliū vocat/omni modo debeas ciuitate et ipis locis expellere.vt cū omni disciplina/consedente sancta synodo/sine omni cōmotione atq; contentione:quæ a dño CHRISTO reuelata fuerint/cōmuniter ab omnibus cōfirmentur. Scito enim ꝙ si quis de cætero inuentus fuerit tumultuosus ibidē cōmorari/aut ante præsentiam nostræ tranquillitatis/aut certe post præsentiam:nō fortuitū tibi imminere periculum.Hæc ibi.Ecce laicos/monachos/et clericos/maxime nō habentes sui episcopi facultatē: conciliis vniuersalibus interesse nō debere.Omnes enim cōtentiones cum tumultu pati in cōciliis non debent.gloriosissimi enī iudices et amplissimus senatus legūtur in prima actione Calcedonensis concilii dixisse:quādo impediebatur tumultu lectio gestorū in Epheso. Adclamationes istæ populares/neq; episcopos decēt/neq; partes iuuāt.de quo in cōcilio Toletano ꝓuisum est et de pœna in loco benedictionis sedentiū et turbantium synodū/scilicet triduana excōmunicatione.v.q.iiii.in loco. Sic in eisdem gestis Calcedonensis concilii legitur cōmonitoriū ad Helpidiū virū spectabilem/comitem sacri consistorii ab imꝑatoribus datum ꝓ defensione synodi Ephesinæ:vbi sic legitur. Ideo igitur tam tuā claritatem/q̄ Eulogiū virū spectabilem/et tribuniū/ et notariū ad ministerium elegimus fidei defensandæ:sicut ꝓbatos in aliis pluribus rebus/rectissimosq; repertos/et circa dei cultū opinatissimos/ac valentes nostris diligenter iussionibus ministeriū exhibere.de iis vero quæ in Ephesi sancta synodo fuerint cōstituenda:nullum fieri tumultū vos ꝑmittere oportet. sed si quē videritis cōturbationibus et tumultibus tendentē ad læsionē sanctæ fidei:hunc debetis custodiæ mācipare/et ad nostrā perferre notitiam relationibus vestris/ vt causa quidem ordine proprio ventiletur.Interesse autem vos oportet iudicio/et opam celerem dare:quo aliqua circa inspectā probationē sancta synodus fieri sibi cognoscat. vos autē nobis cognitum facite/quæcunq; fuerint definita.Et infra. Non liceat autem vllum aliud moueri negociū ex pecuniariis videlicet capitulis: anteq̄ ea quæ de fide sunt catholica effectui mancipentur. Ideo nanq; et ciuile per literas quas ad virū spectabilem procōsulem scripsimus/ & reliquis/militare nobis auxilium delegauimus:quatinus

Contra synodi turbatores.

et vos siue p propriū officiū seu his fulti auxiliis sufficere possitis ad ea quæ præcepimus adimplenda: quæ tanto aliis omnibus meliora sunt/quanto solent humanis diuina præcellere.et quæ in hac causa fuerint cōstituta: ad nostrā pferre notitiā festinate.eodem tenore Eulogio viro spectabili scriptū est.Hęc ibi.Ecce quomodo imperator sollicitā curam de custodia vniuersalis cōcilii habere debet/et omnino facere: vt tumultus et turbatio nulla fiat/et ꝙ decernēda seruentur. Ista sunt quæ ad imperatorem spectant: quo ad synodi principiū/scilicet cōuocare cū exhortatione et tuitione/summaꝗ libertate/et bona et optima custodia/dempta omni partialitate/et præcepti necessitate. Cap.XV.

Qua differētia papa et impator conuocent concilium.

De cōuocatione vero dubiū ex prioribus/vbi de papa dictū est quomodo ad eū spectet/oriri posset: sed de reliquis prætactis nemo iuste dubitare poterit.Ideo quo ad illud discutiendum dicamus: ꝙ hoc interest inter vtriusꝗ cōuocationē.quoniā papa vt primus et habens præceptiuā potestatē ex principatu sacerdotii sui in omnes alios episcopos/quo ad eam congregationē respicientē vniuersalem ecclesiæ statū: in qua ipse primā curā gerit. ex qua credita potestate præcipere habet Christifidelibus vt cōueniant: maxime subiectis omnibus sacerdotibꝰ. Impator vero exhortatur et suadet episcopis/ac præcipit laicis. Neꝗ Romanus pōtifex dicit/cōuocationē ad se pertinere tantū: sed ꝙ sine sua auctoritate fieri synodꝰ non debeat.Quando itaꝗ impator ob incumbentē necessitatem ecclesiæ/primo exhortatur Romanū pontificem/et deinde alios vt cōueniant: recte ꝓsequitur viā antiquorū.tunc interpellat Romani pontificis primo: et deinde aliorū auctoritatem. Et nisi ita ageret/scilicet si sine vocatione Romani pontificis/episcopos cōgregaret: non esset vniuersalis concilii auctoritas plena/iuxta præhabita. de essentia enī eius est/vt nullus excludatur: maxime episcoporū q velit et possit interesse.Igiť hoc indubie in Romano pontifice verū.Si vero Romanus pontifex rogatus nō mitteret/aut non veniret/aliis parentibus exhortationi imperiali: nō est subito procedendū/nisi necessitas ecclesiæ quæ legem nō habet/expeditionem desideraret.verū si cōgregationi institutæ per impatorem Romanus pontifex contradiceret: nisi necessitas ecclesiæ plus parendū imperatori ꝑsuaderet/Romano pontifici mos gerendus est.vñ non credo etiam absurdū esse illud dictū: ꝙ etiā propter curā cōmissam custodiendæ fidei sacro impio/ipse imperator negligente aut cōtradicente Romano pōtifice: imminente magno vniuersali turbationis ecclesiæ ꝑiculo/pręceptiue posset synodū indicere/ad prouidendum fluctuanti ecclesiæ.licet enim aut ordo aut positiui iuris determinatio ꝓpter cōseruandā pacem exemerit clericos a potestate imperiali/vt superordinauerit etiam ipsi imperio sacerdotiū/vt cūctis Romanū pontificē: tamē quū cessant omnia illa ꝓpter quæ huiusmodi sacra ordinatio instituta est/quoniam omnia ꝓpter cōseruationem ipsius sanctæ ecclesiæ ita constituta sunt/reuertimur tunc ad habendū eundem finem ad aptos congruos modos tempori/hoc ordine nobis non seruiente minime curato.Et hæc sufficiant. Cap.XVI.

Qñ impator sine papæ assensu īdicere synodū possit.

Nunc ꝑquiramus ex codicibus sacrorū conciliorum florentissimæ quondā ecclesiæ/qd cōueniat impatori in concilio cōgregato cū suis patriciis et senatoribus ꝑagere.Et primo reperio ex omniū gestis/tā in Calcedona/Cōstantinopoli/Nicea/et Epheso: ꝙ aut ip̄e impator per se interfuit/aut ex eius iussione eius locū tenentes sacri senatus et iudices: pauci tamen semp ex maximis et principalibus et intelligentibus principibus/et nō plures xx vnq̄ interfuisse/immo raro xv comperio.Impatore vero in persona existēte/reperio eū semp præsedisse in sexta

Impator si adest ꝑsidet

enim synodo tertius Cōstantinus præsedit in medio cum x de maioribus patriciis: et ad leuam eius vicarii senioris Romæ et Hierosolymorū.ad dexterā vero patriarchæ alii:primo Cōstantinopolitanus/deinde Alexādrinus/post Antiochenus. et cōiungebant in quolibet scamno episcopi illarū sediū.In octaua synodo præsidebat Basilius.et ad dexterā/et secundū ordinē vicarii apostolicæ sedis/et alii patriarchæ.verum in Calcedona(quia Martianus impator in principio non interfuit)senatus et iudices erant in medio:sicut de tertio Constantino dictum est. Et ipse Martian⁹ ad synodū post hoc veniens præsidebat cū paucis de senatu/sibi adiūctis lateraliter vicariis apostolicæ sedis et patriarchis:vt in sexta synodo sedērībus.Basilius vero imperator/patriarchalium sediū vicariis et patriarchis in subscriptione se postposuit ex humilitate:tota synodo rogante vt se præponeret. et ipso ex humilitate renuente:vt dicunt gesta finalia eiusdem synodi. vnde quia senatores et patricii ac principes clarissimi qui sunt pars corporis impatoris/consueuerunt synodis interesse de iussione et mandato impatoris/et non aliter/vt omnia gesta clamant :tunc est hoc notandū/ꝙ nullus secularis princeps habet ius interessendi vniuersali concilio/nisi imperator.alii omnes solum/si iussi ab impatore fuererint/vel sacro cōcilio.Illi vero qui sunt pars corporis eius:sicut sunt patricii/exconsules/exarchi/et sacri senatus/ipsi impatori immediate cōiungi debent.fit itaqꝫ iniuria impatori: si in locatione secularīū principum:q de iure interesse non habent in vniuersali cōcilio/et quorū ius interessendi ab eius iussione dependet/impeditur.ab imperiali enim potestate ordinatio talis inter sæculares dependet:qui omnes ei etiam alioqui exempti tūc in concilio subsunt/tanq̄ ꝓtectori concilii.ex qua re in omnes iurisdictionē habet.& maxime fit iniuria ipsis sacri imperii electoribus/populū Romanū repræsentantibus et sacrū senatum/et vnū cum imperatore proximæ colligationis corpus facientibus:si quisq̄ absqꝫ ordinatione sacræ maiestatis/maxime qui digniori titulo nō decorant/ipsis se præfert/et ꝓ honore sacri imperii et bono publico talis ambitio admitti non deberet.

Princeps nullus ꝑter impatorem de iure interest concilio.

Electorum ius ī cōcilio

Cap.XVII.

Tamen ad hoc vt de hac re nulla contentio oriatur tanq̄ de nihilo : sciendū est/ipsos laicos principes prætactos/etiā si iussu imperatoris intersint/non habere vocem synodicā/sed solum audire debere.vnde ita legitur in gestis octaui concilii quarta actione:ꝙ quū vicarii senioris Romæ loquendo ad principes qui iussu Basilii interfuerunt/dicerent.Interrogate illos magnificentissimi et gloriosissimi principes/an illi qui introierunt faciunt libellum hunc. dixerunt principes vt obsecundantes verbo vestro:ex præceptione vestra interrogabimus eos.non per potestatē nostrā.potestas enim hæc vestra est. Et in fine dicit Basilius impator in capitulo quod incipit.Multā quidē.cuius tenor infra ponitur.Q̄ꝫ nō sit datum istis secundū canonē dicendi quicq̄ penitus de ecclesiasticis causis. Opus enim hoc pontificū et sacerdotum est.et loquitur de laicis. Idem Ambrosius.lxxv.epistola cōtra Anxensium ad Valentinianū impatorē/dicens.Si scripturarum seriem diuinarum vel veterū tempora retractemus:quis est q abnuat in causa fidei episcopos solere de Christianis impatoribus:non impatores de epis iudicare:et infra.Pater tuus deo fauente vir maturioris æui dicebat/non est meum inter episcopos iudicare.tua nunc clementia dicit:ego debeo iudicare.et ille baptizatus in CHRISTO/inhabilē se tanto pōderi esse putabat iudicii.Hæc ille. Ecce ꝙ de ꝑtinentibus ad fidei religionem inter episcopos impator iudicare non debet. Scribit autē venerabilis Sedulius in libello de rectoribus Christianis c.xi. ipsum Valētinum impatorem post hæc dū

Laicis audire licet/non loqui in cōciliis.

a sanctis episcopis rogaretur:quatinus dignaretur ad emēdationē sacri dogmatis interesse/synodo dixisse.Mihi(inquit)quū minimus sim de populo/fas non est talia pscrutari:verū sacerdotes/quorū hæc cura est/apud semetipos cōgregētur vbi voluerint.Et in sexta synodo dicit in prima actione/psidente piissimo et CHRISTO dilecto magno impatore Constantino/in secretario sacri palatii:et ex iussione eius a deo instructæ serenitatis præsentibus et audientibus/Niceta gloriosissimo exconsule patricio/et comite imperialis obsequii et precis.et similiter hoc quodā loco superius probatur:quomodo ex iussione impatoris Bahanis patricius alioꝶ nomine loquens ad audiendū senatum interesse dixit.Et hoc pbant gesta Calcedonensis concilii.vbi postq̄ principes in principio nominantur:q iussione Martiani interfuere/additur.Conueniente autē etiā sancto et vniuersali cōcilio secundū sacram iussionē in Calcedonensem vrbē cōgregato Paschasino et Lucentio reuerendis episcopis et Bonifacio presbytero tuentibus locū sanctissimi et reuerendissimi archiepiscopi almæ vrbis Romæ Leonis/et Anatholio reuerendo episcopo inclytæ vrbis Constātinopolitanæ.Ecce synodū solum ex sacerdotio cōstitui/et laicos vocē in ipsa/maxime in ecclesiasticis rebus dū tractarent/non habere. Quare si vocem non habent de iure:tunc ad audiendū tātum venientes iudicio imperiali pro conseruanda libertate synodi/quo ad cuncta synodū respiciētia merito subsunt:sine cuius iussione et facultate interesse nō deberent.quare principes mundi nō laicos/sed episcopos:vt et vocem suam per eos aperire valerēt/mittere deberent:et tunc cessaret omnis quæstio.quia quisꝙ iuxta canonicas sanctiones qui vocem habere vult:in ordine suo iuxta tempus promotionis debet considere. si vero reges et principes habent/synodo/certa insinuare:hoc possunt per quoscūꝙ in loco oratorū ad hoc cōmuniter et publice deputato/quia nulla audientia cuiq̄ denegatur.Deliberare vero/et res ecclesiasticas definire:sacerdotū est.hoc si ita sicut recte ab antiquo introductū est seruaret: nulla de sedibus quæstio/aut eapropter turbatio in synodis exoriretur. Verū quia in Constantiensi concilio principes vocati/et etiam in hoc nostro Basiliensi concilio ad habendam vnam oīm concordantiā consulte satis existunt:quia vigor synodicæ præceptionis ex cōcordantia est.et oportet pro cōseruatione fidei nostræ quę ad arctū locū redacta est/maxime quū impatoris potestas hodie nō omnes sicut quondam stringat et compescat:res concorditer per principū etiā aliorū et regū/ qui in Christianitate sunt/aduocationē/vt omnes synodicas definitiones iustas et sanctas et irreprehensibiles videantur tractare/ vt pax in ecclesia seruetur et schisma vitet. vnde tunc oportet etiā vti magna et sapienti cautela in his sedibus vel locationib⁹ ne ex turbatione quæ ex ambitiosis honoribus prætextu defensionis dignitatis exoriri solent/confusio maior fiat. Et posset facile succurri per distinctionem locationum/ponendo sedile scalare vel scabellū pro impatore/et ipsi proxime vnitis. p Frācorū rege/et ipsi cōiunctis.et similiter p Hispaniæ regibus et aliis: vt absꝙ mixtura diuersorū regnorū/scamnis secundū ordinē regū positis/vnusquisꝙ princeps in sedili regni sui locaretur.et ꝙ talis quidē ordo in pace danda seruaretur: vt secundum ordinē regnorū primū locū in ipsius regni sedili habenti pax cæteris per osculum cōmunicanda daretur.In pcessionibus vero reges suo ordine impatorē lateraliter associarent/ aliis omnibus retro suo ordine pergentibus regni cuiuslibet nobilibus et ambasiatoribus se ad suum regem linealiter/ad seriem qua in scamno sederent colligantibus/absꝙ cuiusq̄ alterius interruptione. Si vero duo de eiusdem regni dignitate aut prioritate cōtendentes forent:talis ordo seruetur.vt quisꝙ æque

Ordo principū considētiū in cōciliis.

ꝑpinque impatori admittat:senior a dextris/iunior a sinistris absq; cuiusq̃ præiudicio.et ita fieret de scānis vtriusq; cōtēdentiū:scilicet ꝙ senioris scānū a dextris locaret:iunioris a sinistris. Et in ꝓcessione qlibet obedientiarius a rege secundū suū ordinem per lineā rectam se suo domino colligaret.Hæc ordinatio forte salua meliori posset scandalis quæ exoriri solent:facile obuiare. et habet æquitatē planam et pacificā et in iure fundatā/secundū qđ supius habet:quomodo qsq; cuiuscūq; gradus alterius personam vt ꝓcurator seu legatus indutus/in eo loco sedere debet vbi principalis.Hæc quidē ordinatio fingit scamnū regno alicui deputatū/ tanq̃ sedē regis esse quē ipsius oratores seu ambasiatores si assunt/seu principes ꝓximiores absq; etiā speciali ad hoc regis commissione fingit ꝑ bono pacis repræsentare.Et dum hic ordo in scamno quolibet qui et in ipō regno præcedentibus cōmissariis regis/et subsequētibus suo ordine principibus seruetur: quis dubitat optime pacem quo adhoc posse conseruari?

Cap.XVIII.

POst hæc de iis quę sedente synodo impialis maiestas facere habeat:videndū. Et primo repio impatores aliquādo dedisse primatū in synodo: vt in quadā epistola Theodosii et Valentiniani ad Dioscorū in secunda ephesina dānata synodo:q̃ incipit.Ante hoc qdē. vbi dicit. Necessariū duximus his sacris nr̄is lr̄is ad tuā vti reuerentiā:p quas manifestū facimus tuę beatitudini et vniuersæ synodo/ ꝙ nos regulas sanctorū patrū sequētes nō solū ꝓpter Theodericū/sed et alios omnes qui ad cōgregatā sanctā synodū ptinent/auctoritatē et primatū tuæ præbemus beatitudini.Hæc ibi.Sed hoc nō legi alibi q̃ in illo cōciliabulo factū.vnde vt in eadē epl̄a ꝓpter timorē Nestorianorū hoc fuit factū.Etiā tūc nondū venerūt nuntii apostolicę Romanę sedis forte.quare ipē Dioscorus Alexandrinus merito primatū habuit.Igit de hoc non est multum curandū.Sed ipse imperator habet curare: vt detur per suos iudices et senatores maxima diligentia:vt canonico more sancto et iusto seruato ordine/non ex abrupto vel præcipitanter aut passionate per timorē vel impressionem seriatim absq; materiarū inculcatione tractanda expediantur:vt nihil de institutis p sacros canones ad inquirendum veritatem/tam in iudicialibus definitionibus/q̃ etiā disputatoriis omittatur/tanq̃ neutrales iudices.vt etiā clara et manifesta clarissima fiant:vt recte inuariabilis conclusio/et eiusdem executio per imperialem maiestatem fieri possit absq; omni hæsitatione. et ita lego in omnibus vniuersalibus conciliis imperatores dum præsentes fuerunt/aut sacri palatii iudices et senatū/officiū promotorum habuisse ad dirigendum cuncta ad claram veritatis lucem:immo in terminorum obseruatione et dilatoriis/vt iudices cum consilio concilii se habentes/ac etiam aliqnando de assensu et approbatione manifesta concilii iudicantes: sicut in quæstione primatiæ in Calcedonensi concilio inter patriarcham Constantinopolitanum et Romanum mota/iudices sententiauerunt iuxta productos canones.interrogantes post iudicium sacram synodum vtrum cōsentiret/an aliud videretur.tota vero synodus approbauit:vt legitur in fine gestorum Calcedonensis cōcilii. Firmitas autem iudicii et omniū quæ ita aguntur in concilio per quoscunq; ex cōsensu tantū synodica depēdet auctoritate/iuxta superius præmissa.Quare et si aliquādo sententiasse iudices tales legūtur/ex cōsensu et synodica cōmissione vigor sententiæ depēdebat:et nō ex imperiali commissione/cui⁹ auctoritas synodū vl̄em nō præcellit. dirigi vero res p viā canonicā/ne qcq̃ qđ tractatur possit inculpari ꝓpter suā subscriptionē/quā in fine vt testes:qui recto iudicio interfuerunt/pro firmitate facere debent propria

Imperator aliquando primatū ad dixit.

Impatoris in conciliis officia.

Firmitas iudicatorū in conciliis a cōcilio dependet.

auctoritate petere possunt. Lōgū foret oīa enarrare quomodo p impatores & iudices interlocutores directorie rei inuestigādæ ꝓ apertione veritatis fieri solebāt. Sed vna est cōclusio/scilicet quoniā fiebat eo modo quo iudicia canonica fieri habēt/ puta vocet ter accusatus/ inducatur in synodū/legatur libellus/ respōdeat delatus/ deliberet melius/probetur negatū/ostēdatur per gesta synodica/ac dicta probabiliū patrū/si est hæresis quæ obiicitur/ iuret ꝓducēs notarius librū ita in scrinio proprie inuenisse:& ꝑ talia & cōsimilia quæ ad causam deseruiūt.fuit etiā optima consuetudo ꝙ canones in quibus quis fundauit intentionē in scriptis ꝓducebantur: & pars respondebat fateretur vtrum an suspicaretur mutatū.& sic clarissima fuere semper synodica iudicia & apertissima. Et hæc de materia.

Cap. XIX.

Væ impator in cōcilio regulariter agere solitus fuerit ꝓxime dixi: verū exhortationibus gratiosis sæpe vsus est ī cōciliis. vnde Christianissimi & piissimi Basilii impatoris/ cuius noster Sigismūdus a deo coronatus inuictissimus impator in hoc Basiliensi concilio vestigia insequtur/ vt ꝓprie dicatur sacrū hoc conciliū in Basilea Basilio altero ꝓsidēte celebrari: aliqua ex octaua synodo īserere curaui. Ita enī in exordio Synodi locutus est Basilius impator mitissimus. Cū diuina & benignissima ꝓuidētia nobis gubernacula vlis nauis cōmisisset: oē studiū arripuimꝰ et ante publicas curas/ecclesiasticas dissoluere/& ꝓcellas ꝙ per multos annos ex inuidia odiētis bonū sathanæ expāsæ sunt in stabilē tranqllitatē/p meliorē quādā ꝓuisionē trāsferre. Siqdē munito diuinitus impio nostro semꝑ hoc desideriū gerente/ac ab aliis patriarchalibus sedibus vicarios adducere ꝓpter iā dictā causam iudicante: cooperatus est intētioni gubernati diuinitus impii nostri solus infinitæ potētiæ rex & princeps pacis.& vt aspicitis cōsiliū nostrū cōpleuit/ et in id ipm cōuenire/atq; concurrere fecit. a seniori qdē Roma: epos duos/& diaconū vnū de definitis septē prudētia/intellectu/ac vita venerabili decoratos. Ab oriente vero: Prototroiū Antiochiæ sanctissimū metropolitā tyri omni reuerētia plenū. A Hierosolymorū autem sancta dei ecclesia sancta videlicet Sion de qua exiit q prophetatus est/ & noua lex & discretor omniū gētiū dñi sermo: sanctissimū Sincellū virū apostolicū omni sapiētia diuina et humana refertū. Igitur cooꝑatione & gratia CHRISTI vniuersorū regis & dei cūcta tenētis/iis ꝙ praua vobis oībus esse videbātur/& aspera ī vias planas imꝑatoria diligētia & studio nostro translatis: cōmonemus & hortamur oēs vos fratres vt cum multo pondere & reuerentia cōueniatis ad sanctā hanc & vniuersalē synodū/ tāꝙ ad cōmunē & vniuersis aptā atq; sine labore medelā/nullā vitiosam motionē/vel affectū ferentes/nec ad cōtentiosam volūtatē respicientes/sed potius vinci bene ꝙ vincere periculose ac iniuste sitientes. Sic enim vnusquisq; qui vitiatū interiorē patitur hominē: sanitatē recipiet & æternā salutem percipiet. At vero ad vos ipsos acclamationē imperii nostri ꝓponimus: quippe qui potestatē synodici iudicii diuinitus accepistis. Etenim vos veritatis esse & diuinæ iustitiæ (secūdum qđ est possibile) dilectores & imitatores nequaꝙ qdem ambigimus/Sed vt & deo munitū imperiū nostrum secundum datā sibi potestatis mensurā in ecclesiasticis negotiis nihil tacuisse/patescat eorum quæ debent atq; conueniūt: deposcimus religionem vestrā/ vt omnis gratiæ & odii nunc maxime superatrix efficiatur/quin potius impassibili beateq; naturæ ad ꝑsonam non accipiendam/ omni robore quantū fieri potest assimiletur/ & neq; personam potentis per gradum/vel per amicitiā accipiat/ neq; pauperis misereatur in iudicio. Sic vtiq; secūdum concilium/vtiq; ac volūtatem dei/atq; tranquillissimi imperii nostri: pacatissima subsequetur ordinatio. hæc ibi. Longū foret aliorum diuorum

Exhortatio Basilii imperatoria.

imperatorum dulcifluas exhortationes inserere:quas quisq; imperator secundũ tractandam materiam adaptare studebat/more huius piissimi imperatoris ac aliorum.

Cap.XX.

SOlebant etiam imperatores cũ forte abessent:cõmittere locũtenẽtibus allocutionem ad concilium/ et suasiones pro occurrenti materia. sic legitur in septima actione eiusdem octaui concilii: Bahanem patriciũ & præpositum ad concilium dixisse Phocio cũ suis episcopis in concilio existente.Sanctus imperator noster vult facere allocutionem ad istos per me indignũ seruũ suũ. Sãctissimi vicarii senioris Romæ dixerũt:sicut iubet imperiũ eius. Bahanis dixit ad Phociũ & episcopos eius/hortatorie alloqtur vos imperator.homines dicite vnde estis: de cœlo estis/ de abysso estis/an de terra in qua nos degimus? & ostẽdite mihi hac hora quia siue hæresis mota est/ siue schisma emerserit in qualibet parte/ & senserit aliquis ex quatuor patriarchis.imo vero quinq;/q condemnatione condemnãt vos: quid vobis videtur ad hæc? est ne qui adiuuet vos:dicite? quis canon vos adiuuet:& vbi posuerit dominus canones in ecclesiis suis/an in alio aliquo loco/& vbi ecclesiæ sunt hodie/& vbi pdicetur euãgeliũ? est ne alius locus/q̃ quem tenẽt vicarii isti:dicite? Episcopi Phocii dixerunt.Deus custodiat imperatorem nostrum.verbum petiuimus impunitatis vt diceremus negotia nostra cũ fiducia/& non accepimus:quantũ ergo habemus loqui? Bahanis dixit.Sanctus imperator noster admonentis affectu ad vos dicit:vtiq; deus ideo audiuit/deprecationẽ meam/& adduxit hos sanctos viros de finibus mũdi/ne qd secũdũ faciem fiat/sed ex æquo ponatur iudicio iniustissimũ. dicitis vt accipiatis verbum securitatis:& tũc quis a me tristatus/vel læsus fuerit/volo vt dicatis. Ideo sunt hic vicarii omniũ sediũ:vt quidqd habetis ĩ iustificationẽ vestrã loquamini.Episcopi Phocii dixerunt.Scimus imperiũ sanctũ eius: quia neminem vult contristari. Quid volumus dicere? si dixerimus iustitias nostras/non fient.Bahanis dixit. Per imperatorem nostrum sanctum:nihil prohibemini.Iubet etenim/vult/& acquiescit vt loquamini:sed videntes iudices conuicia vestra/nec audire vos volũt. Episcopi Phocii dixerũt.Et nos iudices ipsos:nõ recipim⁹.Bahanis dixit. et reiicit regula patriarchas? et irrationabiliter iudicant? Amphilocus Phoci episcopus dixit: irrationabilissime. Bahanis dixit:et ex transcensu regulæ/& patriarcharũ suorũ iudicãt? Episcopi Phocii dixerũt:extra.Bahanis dixit.Ite ad patriarchat⁹ & certificamini. Basili⁹ piissim⁹ imperator et amicus CHRISTI dixit: quotquot creditis per oĩa ꝙ a patriarchatib⁹ venerint homines isti cum commendatitiis literis/& non habetis aliquã ambiguitatem:suscipite illos/ et quæ iudicantur ab ipsis.quotquot autẽ dubitatis ad hoc/et non habetis eos iustos/neq; secundũ verbũ patriarcharũ suorũ agẽtes/ ite ad eos et discite ab illis et adducite etiã ad nos:imo vero qđ plus certũ existit/et disponemus ita.Episcopi Phocii dixerũt. nos iudiciũ nõ vidimus: et quomodo habemus sequi qđ nos nõ vidimus? Bahanis iussus ab imperatore dixit.Sãctus imperator dicit: ne dicatis fratres ꝙ velim vos mittere illuc vt pereat quis vestrũ.testis est deus: quẽ misero illuc/ in conspectu totius senatus et sanctæ synodi dico:iterũ reducã eum huc. Multa talia quæ notanda forent in actis legũtur.ista ex causa/quoniã singularia quædã perpetuo notãda cõtinẽtur inserui:scilicet quomõ imperator a modo procurare debet vt luce clarius absq; omni dubitabili actu/gesta cõciliorũ peragãtur.adhuc est aliud quoddã singulare in ipsis gestis.Legitur dũ se episcopi Phocii multis argumẽtis et gestis defendere vellent:imperator dixit/ꝙ allegati per illos sanati postea per ecclesiã fuerũt. vos aũt vsq; ad præsens in peccato vestro estis:et in sepulchro nequitiæ vestræ iace-

tis mortui. vnde omnes summi sacerdotes patriarchæ vos condemnāt concorditer. Adeo vero munitū imperiū nostrū/placidū & benignū est/& vestri curā gerit & consulit: vt percipiatis misericordias quas deliberauerit sancta & vniuersalis synodus. nam omnes nouimus q laici estis: & nō adduximus vos latrare/& sine ordine facere verba. omnia enim vestra: mēdacia sunt & seductio. Phocii episcopi dixerūt: hoc nec diabolus ausus est dicere/ac si dicerent nos esse laicos. Imperator autē ideo eos laicos dixit: quia a Phocio q nō fuit episcopus ordinati fuerūt/& episcopi volebāt defendere Phociū & seipsos. & quia qdā Eulāpius de Phocianis episcopis ad verba venit cū imperatore: vicarii apostolicæ sedis dixerūt/Eulampiū ab apostolica sede damnatum & excōmunicatū/& ideo verba imperator cum eo facere nō deberet. Tūc dixit Basilius. Ego crebro & multum rogaui ne perirent: & ideo vocaui eos huc/ si nolunt concurrere ad ecclesiam quidquid iudicauerint patriarchæ etiā si noluerint confirmabunt. Nemo enim potest datam eis potestatē a CHRISTO deo & saluatore nostro reprobare. Ecce quanta pietas & cura in imperatore esse debet: & demū fides & constantia in definitis synodicis.

Cap. XXI.

Debet etiam ipse imperator pmonitiōes pro tractandis negotiis concilio aperire: & si qua sibi statuenda videtur quæ ad synodum spectāt indicare/& instare vt statuantur. vnde Martianus imperator in concilio Calcedonensi ad synodum dixit. Sūt quædam certa capitula: quæ honorum respectu vestræ reseruauimus sanctitati. congruū rati regulariter a vobis ista synodali disponi consilio: potius q̄ nostris legibus statui. & iubente sacratissimo & piissimo principe Beronicianus vir deuotissimus secretarius diuini consistorii: capitula ita relegit/& fuit primū capitulum. Monachos/qui per singulas ciuitates sunt atq prouincias: subiici episcopo & quietem amplecti/ & attendere solo ieiunio & orationi. & hoc idem legitur per Henricum & Carolum reges simul cum certis episcopis confluentiæ diœcesis Treuerensis in concilio existentes: de monachis statutum. Secundū capitulum fuit. Q clerici non deberent se curis mundanarum rerum subiicere / possessiones conducere: & procuratores fieri. Tertium capitulū. Q clerici in vno titulo permanere debent: & ibi ministrare vbi ab initio deputati sunt. Ista capitula fuerunt laudata/a sancta synodo recepta & decretata: licet prohdolor hodie non seruentur. Sic imperatores Theodosius & Valentinianus ad Ephesinū concilium de Iba episcopo scripsisse leguntur. Imperatores Cæsares Theodosius & Valentinianus victores ac triūphatores semp colendi augusti: sanctæ synodo Ephesinæ. Plurimæ relationes ab Edissenorum ciuitate Osdroenæ prouinciæ / cum monumentis quæ ibi sunt habita huc directæ sunt: in quibus infertur depositio plurimorum reuerendissimorum clericorum & religiosissimorum Archimandritum/& eorum qui in dignitatibus constituti sunt. & fere vniuersi eiusdem ciuitatis populi testimonium perhibent: contra Ibam Edissenæ vrbis episcopū/de multa impietate atq blasphemia. Quia igitur tale scelus per vestrā corrigi consequens est sanctitatem (tātorum enim testimonium discidere sanctum non est) dignetur igitur sanctitas vestra testimonia & gesta legere/ipsum amouere/ et alterum religiosum ibidem constituere. Si enim maiorū præpositi vrbium orthodoxi fuerint: necessario & reliqui eorum magisteria sequentur. talia & consimilia secūdum temporis opportunitatem soliti fuere phortamēta dare sacri imperatores: qd cedat nostro gloriosissimo Sigismundo/et eius successoribus in exemplum.

Capitula ab impatore ppositai Calcedonēsi cōcilio. Primū.

Secūdum.

Tertium.

Theodo. et Valen. imdatorū rescripta.

Cap. XXII.

Ltimo quo ad hāc materiā scire debet imperialis celsitudo: q̄ statuta & definita per sacra cōcilia/omni modo curare debet vt seruētur/etiā p leges pœnas nō seruātibus infligēdas. Vnde cū inq̄sitione decēti debet i sacro cōcilio ingrere: an cōi cōcilio & consensu definita sint ea q̄ publicant̄ suæ maiestati. Piissimus enī Martianus lecta sibi fide in Calcedona/q̄ i symbolū redacta fuit iterrogauit: si oīm cōsensu religiosoꝝ epoꝝ firmarētur lecta: & habito respōso p synodū q̄ sic/q̄ magnas etiā laudes dixit impatori: ipse impator legē apposuit sic dicēdo. pia & catholica fides pro patrū traditionibus a sancta est synodo demōstrata/iustū pariter atq̄ vtile nostra probauit esse tranq̄llitas/omnē i posterū cōtētionis materiā de syncera religione prorsus auferre. Si q̄s igitur aut priuatus/aut militaris adhærēs stipēdiis siue clero sociatus publicā de fide contētionē faciat/seu vulgi pturbationē cōcitet: sciat q̄ q priuati cōditione notatus est a sacratissima vrbe pelletur/militans vero de sua militia/& clericus de suo gradu periclitabitur/etiā aliis subdēdi suppliciis. Sancta synodus acclamauit multos annos principi Christiano: principē te p multos annos optamus. Similia adducere possem de multis gestis cōciliorū. Sed piissimi Basilii dictū quoniā notatu dignū/sentētiosum/& memoria dignissimū non potui nō inserere: ita enim legitur in conclusione cōcilii octaui. Basilius piissimus & CHRISTO amabilis imperator: ad synodum dixit.

Cap. XXIII.

Vltam quidē vexationē/& laborē vestra diuinitus collecta pertulit sanctitas/ singulis vobis hincinde cōfluētibus ad felicissimā vrbē nostrā causa ecclesiasticæ ordinationis & cōstitutionis: pro qua etiā diuturnā in ea morā sustinuistis/ & ꝓpter quā multi & senectutē cōtēpsistis & corporalē infirmitatē puipendistis/ & fortes facti eorū quæ requiei nō cōgruūt tolerastis/ & diuturnā separationē spiritualiū filiorū vestrorū magnanimiter ptulistis. Sed ecce dolorū & laborū vestrorū videtis: q̄ sit finis suauis/& ecclesiæ dei pficuus. Nam cōmunis cōcursus/& in spiritu sancto magnæ huius & vniuersalis synodi consensus/ omne scandalū & offendiculū e medio remouit ecclesiæ: huiusq̄ multi tēporis ꝓcellas cōpescuit/& ad lympidā tranquillitatē traduxit. Gratias ergo agimus dn̄o patres venerabiles/de oībus bonis q̄ nobis a deo cōcessa sunt/& admittimus zelū vestrū q secūdū deū est: & optamus a munificētia magni dei/& rege vniuersitatis opulētam vobis retribui mercedē/ dolores vestros/& labores recōpēsantē: pro q̄bus & trāq̄llitas nostra festinabit reficere ac animare vos/& omne desideriū vestrū iplere. In omni autē audētia expssa fateri: & hoc iustū putauimus ꝓ cōmuni omniū nostrū munimine & sanctæ dei ecclesiæ pseuerāti tranquillitate ꝓpter eos q cōi inuidēt felicitati, & vulnerāt̄ qdā sagitta serpētis sup ecclesiastica ordinatione; cōgratulātur aūt huius cōmotioni & æstui/ atq̄ delitias existimāt si viderint eā in tēpestate fluctuātē. Talibus ergo expsse hodie dicimus: quisquis habet aliq̄d aduersus hāc sanctā & vniuersalē synodū dicēdū/vel cōtra huius canones aut terminū/stet in medio & q̄ sibi vident̄ edicat siue eps̄ sit/siue quisq̄ de ecclesiastico clero/siue laicus/aut ex iis q ciuilibus officiis mācipat̄ existat: q̄q̄ nō sit datū istis secūdū canonē dicēdi q̄dq̄ penitus de ecclesiasticis causis. Opus enī hoc pōtificū & sacerdotū est/sed ex abūdāti oē os iniquū obstruere volētes/licētiā pstamus oībus vt q̄ i mēte habet q̄d ābiguū de iis q̄ decreta sunt ab hac sancta synodo/ hoc in mediū exhibeat/ et suscipiat satisfactiōis salubre remediū. Nō modicū certamē certauimus/neq̄ labori cuilibet cessimus (vt & ipsi nobiscū nostis) ad cōgregādū eos/q a Roma & ab oriētis patriarchalibus sedibus cōuenerūt: quos cōducere multi q̄dē & ante nos conati sunt/ sed nullo modo valuerūt. non modicā vexationē & cōtritionē etiā deo amātissimi sū-

Basilii in cōcilio poratio.

mi ſacerdotes ſuſtinuerũt/a lõge cõcurrẽtes ad ſanctæ huius ſynodi tractatũ.Qui er
go habet qd dicendũ/dicat:dũ hæc celebratur. Nã ſoluta ſancta & vl'i ſynodo q appa
ruerit eccleſiæ dei cõtradicẽs/ aut nõ cõicãs ei/ſiue eps ſit/ſiue abſolute ſacerdos/ ſiue
dignitate aliqua pditus/vel aliter cõuerſatꝰ:veniã ab impio noſtro minime cõſequet
ſed iuſte cõdẽnabitur/& a ciuitate noſtra pelletur/vt corruptor & peſtilens/ & mẽbrũ
putridũ & inutile/& cõe corpus eccleſiæ violãs.Vos autẽ amatores virtutũ deo ami-
ciſſimi/ſũmi ſacerdotes/q epali decorami dono/ſinguli cõmonere ppriũ gregẽ & ad ſa
lutẽ ducere ne pigritemi:demõſtrãtes quãtũ malũ ſit eos eccleſia dei manẽte in tran-
quillitate/ab illa diſſilire/& cõtra eos q pſunt aĩabus ſuis inſanire/ & a diuinis myſte-
riis ppter irrationabiles & viles occaſiones/ſeſe coercere.Et qdẽ ſubiectũ vobis gregẽ
per vnũquẽq diẽ dñicũ verbis doctrinæ cõfirmãtes:ad diuinarũ volũtatũ dirigite p-
fectionẽ.Eos vero qui errore hæreſeos cuiuſq̃ detinẽtur: tãq̃ paſtores boni cõuertite.
Nouerit enĩ virtutibus plena pfectio veſtra:qa ſi notũ fuerit vobis hæreſis q̃cũq ĩ p-
uincia cuiuſq̃ veſtrũ latitãs/nõ p aſſiduã doctrinã radicitus euellatur/ & oẽs ad ortho
doxã fidẽ manuducãtur canonice:huiuſmodi eps a pprio patriarcha cõdẽnabitur. &
ſacris qdẽ doctrinis atq ab abominationibus alienis:taliter ſacratiſſimus grex vr̃ per
paſcua ſalutari paſcatur.Ipſi aũt in alterutrũ pacifici eſtote & eccleſiæ vinculũ ĩ diſru
ptũ cõſeruate.in quo laboraſtis & cõcordaſtis/qdq verbo & manu in pſenti ſancta &
vl'i ſynodo cõfirmaſtis:ne p cõtẽtionẽ & ptinaciã mutuã/ diſruptionẽ rurſus cõis ec-
cleſiæ corporis faciatis/ & nõ habeatis veniã ĩ die iuſtiſſimæ retributiõis. ſed amicitia
veſtra & cõſenſus ſit ad ordinationẽ totius orbis diſtrictiſſima norma. vnde vos cõtẽ
plãtur ſubditi quẽadmodũ pſtores:ad principalia/& ad vitã veſtrã & mores ſeu cõuer
ſationẽ moderari pbãtur.Sed & q ĩ clero deputati eſtis eccleſiæ dei:eãdẽ cõſeruatę cõ
ſtitutionẽ & alternã cõcordiã in nullo declinãtes/ vel pter quę ſancita ſunt ſpiritu ſan
cto ab hac magna & vniuerſali ſynodo pdicãtes.Nã & ipſi in oĩbus conueniſtis:& ſole
clarius veritatẽ reſplẽdere vidiſtis/in quã et cõſenſiſtis/& cõcordãres apparuiſtis.De
vobis aũt laicis tã q in dignitatibus q̃ q abſolute cõuerſamini qd amplius dicã nõ ha
beo:q̃ q nullo modo vobis licet de eccleſiaſticis cauſis ſermonẽ mouere/ neq penitus
reſiſtere integritati eccleſiæ & vl'i ſynodo aduerſari.Hæc enĩ inueſtigare & q̃rere pa-
triarcharũ/põtificũ/& ſacerdotũ eſt:q regiminis officiũ ſortiti ſunt/q ſanctificãdi/qui
ſoluẽdi & ligãdi poteſtatẽ habẽt/q eccleſiaſticas & cœleſtes adepti ſunt claues.Nõ no-
ſtrũ:q paſci debemus/qui ſanctificari/q ligari vel a ligamẽto ſolui egemus.Quãtæcũq
enĩ religionis & ſapiẽtiæ laicus exiſtat/vel etiã ſi vniuerſa virtute interius polleat/do
nec laicus eſt:ouis vocari non deſinet. Rurſus eps quãtacũq ſit irreuerẽtia plenus &
nudus omni virtute/donec antiſtes eſt & veritatis verbum recte prædicauerit:paſto-
ris vocationis & dignitatis damna non patietur. Quæ ergo nobis ratio eſt in ordine
ouiũ conſtitutis:paſtores verborum ſubtilitatem diſcutiẽdi/ & ea quæ ſuper nos ſunt
quærendi et ambiendi habent. Oportet nos ergo cum timore et fide ſyncera hos au-
dire/et facies eorum vereri:cum ſint miniſtri domini omnipotentis/et huius formam
poſſideant/et nihil amplius q̃ ea quæ noſtri ordinis ſunt requirere.Nunc autẽ(vt vi-
demus)adeo multos malitia in inſaniã accendit:vt obliuiſcẽtes pprii ordinis/et q pe
des ſint minime cogitantes/legẽ ponere velint oculis non vt natura ſe habet/ſicut ipſi
cupiũt/et ſinguli ad accuſandũ quidẽ maiores ſemp exiſtũt promptiſſimi/ ad corrigẽ-
dum autem ea in quibus accuſantur et criminantur pigerrimi.et moneo et exhortor
omnes qui tales ſunt:vt maledictum et alternũ odium auertentes/et iudicare iudices
deſinentes/attendãt ſibi et ſecundũ diuinã voluntatẽ cõuerſari cõtẽdant.Nã nõ quie

Laicꝰ ſem
per ouis
nõ paſtor.

scet supnū iudiciū:sed cōtra diffidentes diuinus furor stillabit/ et iustā vltionē opere cūctis ostēdet.Oramus autē sup oīa sanctū dn̄m oēs melioratos/et secundū beneplacē tem ei voluntatē clarescētes:nō solū a diuina ira intētatos māsuros/sed et æterna bona cōsecuturos/ oronibus et intercessionibus sanctissimæ dn̄æ nostræ dei genitricis/ et oīm sanctorum/et precibus/et obsecrationibus sanctæ huius et vniuersalis synodi. Amē.Et post lectionē Basilius amicus CHRISTI/et magnus impator dixit.dicat nūc quicūq3 voluerit ex sedētibus in hac sancta et vniuersali synodo:in quo istorū hęsitet/ vel ambigat quæ nūc lecta sunt.Sancta synodus exclamauit/oībus placēt q̄ lecta sunt. oēs eisdē ipsis cōcordamus.omnes libenter subscribimus.Ecce formā piissimi Basilii: quā noster oī clementia refertus alter Basilius/et qsq3 catholicus impator acceptet:vt sic præcedēti/clara/præuia cognitione approbationū/ore et manu oīm : q synodo interfuit/subiūgat approbatoriū et cōfirmatoriū sigillū cū sanctiōe pœnali et coercēia: et dictata seruent et venerent.Debet etiā ipe coīs oīm pater cūctos admonere etiā sacerdotes:vt qsq3 officio suo satisfaciat/et altissimo vota psoluat.et maxime ad hoc attendere:vt p pprios veros/et nō mercenarios pastores grex et CHRISTI mēbra salubriter pascant.et maxime debet oībus paternā curā adhibere/et p pietatis viā oberrātes ad viā iustā reducere/oībus possibilibus modis.hō enim aīal est nobile:quod poti9 vult duci q̄ trahi.et oē ferox aīal placat amica manus. vnde vt hanc sollertiā p exemplū dulcissimi Basilii ostēdamus/epanagnosticon sermonē:quā in ipa synodo ad ipos episcopos cum Phocio inuasore sedis Constantinopolitanæ schisma facientes : q plenus omni suauitate et doctrina existit/subiungamus.

¶ Ex actione sexta octaui vniuersalis concilii epanagnosticum in dissensione schismaticorum. Cap.XIIII.

MVltæ qdem coēs passiones sunt:quas pcedentibus diebus audiēs & intuens a deo puectū imperiū nr̄m lugere et cōtristari opæpretiū duxit.præcipuū aūt malū et calamitatū arx/est eccl'iæ tēpestas/malignus aspirātis aduersus eam diaboli turbo/pacis expulsio/et veteris ordinis dissolutio/ausus irruēdi iunioris in seniorē/et ihonorati aduers9 honorabilē/ac oīmoda subuersio stat9 eccl'iastici:apd exteriores qdē in cōciliis iustitia cōuersante/apud ecclesiam iniustitia fidutialiter agente. Amor pricipatus/ac amor priuatus/atq3 nullius seueritatis pter hęc reputatio:necnō cōtra spiritualē prēm rabies et insania.Hæc sunt quæ meā obtinebāt et turbabant aīam/et tanq̄ nubes crassa obtenebrabāt aīm/ac oculos cogebant fontes mihi lachrymarū largiri:et diuinitatē in auxiliū et solutionē existētis mœroris inuocabā.et opus erat mihi ac cogitatio/ si forte possem in primis de ecclesiastica curā gerere vnitate: qđ et factū est/et in effectū deuenit/queādmodū et vos oēs nostis quotquot ad sacrum hoc cōuenistis collegiū.aliud enī impii quod sub me est dimittēs/ ad id solū i exordiis acceleraui:et secundū vtriusq3 dissidentiū ptis petitionē/et priscā ecclesiasticā traditionē pspiciendi cā/ etiā iudices eorū quæ in ecclesia nostra gesta sunt ex reliquis patriarchalibus thronis/collegi.rē pficiēs coopatione sancti spūs: quā multi qdem ante nos impantiū videre desiderauerūt.ex æquo autē oēs minime cōsecuti sunt: et quotquot ptinent ad ecclesiasticā vnitatē ac ordinationē oīa a me sollerter pacta sunt/ quū in nullo penit9 impiali manu ac potētia/ vt quidā/puū vel magnū effecerim. neq3 enī vt sacratissimus patriarcha ad ppriū regrederetur thronū imperii mei opus vel excogitatio facta est:sed multū ante sanctissimus et beatissimus papa Nicolaus quæ circa illum erāt certissime discēs:synodice decreuit reddi ei ius pprii throni/et anathema cū tota sancta Romanorū eccl'ia pnūtiauit cōtra resistētes hmōi decreto atq3 sniē

Epanagnosticon.

Hoc autē nos olim sciētes et pauētes iudiciū anathematis ꝓmulgari/obsecūdare syn
odico iudicio Romanæ eccl'iæ necessariū duximus:et huius rei gr̄a reddidimus ei ꝓ
priū thronū.verū nō modo Romanæ/sed ad orientē solem sitarū sediū ꝓuidētia me-
liori/vicarii ꝑuenerūt:nihil deinceps vel impedire/vel aduersari/aut fauere vtriqꝫ pti
iustissimo impio nr̄o cōsensuro.Cuius rei gr̄a in nullo synodico iudicio inueniri vo-
luit/multorū garrulitates recidēs: ne qs dixerit ꝙ impialis manus et gladii et ꝓtecto
res/ac mūdanus potētatus cōciliū subadulterauerit. Vnū solū nobis desideriū/et ad
p̄fatos iudices/postq̄ illos vidimus/ supplicatio fuit:ne queq̄ ꝑmitterent deperire/ vel
ab ecclesia dei quenq̄(si fieri posset)ꝓiici.hoc solū est nr̄m si voluerit qs noiare crimi-
na:alia vero oia canonibus/et his qbus imperiū synodi creditū est/tradidimus/ mul-
tū ꝑ præsenti iudicio cōiurantes et cōdēnantes/id est condemnationē impcantes/ nil
ad gr̄am vel ꝑ odium decernendū. humane autē magis circa eos qui ceciderant affe-
ctandū:quos non ꝓprie tantū/sed et cōmuniter hodie oibus videntibus deprecamur/
manū iis qui cōpassione opus habēt porrigere/et vnā eccl'iam celebrantiū festiuitatē
ꝑficere.Ita p̄res spirituales et veritatis defensores/q figurati secūdū chrisma Aaron/
et secundū zelū Finees/ac secundū iudiciū Salomonis:reqrite ouem quę perierat.cō-
uertite quæ errauerat.sup humerū tollite solitariā/et cōpassionis vinculis alligate. q
vlcerata est emplastro cōdescēsionis sanate. quę extranea et abiecta est a spirituali mā
dra:nonagintanouē ouibus dispensationis more cōiungite. relinquite memoriā sem-
piternā posterioribus ḡnationibus cōpassionis vestræ ad imitationē CHRISTI. Et
vos quoqꝫ q curationis indigetis/ac medela opus habetis/pretiosa mēbra CHRISTI/
et si nescio quō a malo dæmone detenti/estis separati a capite. Vitis vera quæ ꝓpter
cōtentionē importunā/immo vero iniustā/in amaritudinē cōuersa es.amici et ꝓximi
nr̄i et si ꝓter odiū irreuocabile ex aduerso appropiquātes et stātes ac veritatē respuē
tes/suscipite admonitionis sermonē:nō autē confundor dicere etiā/dep̄cationis.in id
enim nos adduxit misericordia:quā circa vos habemus. Scrutamini intima cōsciētię
vestræ/et inuenietis male vos ab ecclesia esse disiūctos.nouissima hora est/et iudex prę
foribus est fratres:ne præoccupemur ab eius ecclesia sequestrati/ et longe ab eius glo-
ria ꝓiiciamur.nihil turpe ducamus/passionē manifestare/ et vulnus ostēdere: ac locū
pœnitentiæ et medicinæ requirere/atqꝫ intra atriū saluantiū fieri/ ne cōfusionē obe-
dientiā arbitrādo/confusionis æternæ sumamus expimentū. Qualis autē est confusio
fratres/ ꝓcidere deo et veniā expetere? deo enim ꝓcidūt:q ecclesiæ et spiritualibꝰ istis
patribus ꝓcidūt.Cōfusio qdē reuera est et maximus pudor/ immo vero in deū dimi-
catio:nolle vnūquenqꝫ ꝓpriū confiteri peccatū/et humiliari ꝓpter CHRISTVM/ac
lucrari/et se/et multos.Si autē omnino hoc cōfusionē arbitramini:ego cui impii sup-
posita est corona/forma vobis efficiar huius optimæ humilitatis.ego q impitus et in-
sipiens sum/bonū initiū ero vobis:q sapiētes estis et sciētia clari.ego q in peccatis vo-
lutatus sum/primus vobis typus fiam:q mūdi estis et virtuti opam datis.ego primꝰ
memet sup pauimentū ꝓiicio/purpurā et diadema ꝑuipēdēs.ascēdite ad genas meas:
et ꝑ oculos meos incedite.nec reputetis magnū/impatoris calcare scapulas: neqꝫ ve-
reamini pedibus tāgere verticē/cui supimponit a deo donata corona.omnia pati ꝓm
ptū habeo/et agere ꝓmptius:quæ vobis qdem cōfusionē/mihi autē gloriā et maximā
claritatē cōferre vident.Neqꝫ em̄ in hoc curā gero gl'iæ meæ:tantū vt videā cōmunē
vnitatem/et vnā ecclesiam festiuitatē celebrantiū/ tantū ne aīæ detrimentū patiar/et
gaudeat sup me ille oīm inimicus diabolus/captiuū sumēs qđ mihi desiderādū est.tā-
tū spei meę lampas insperate nō extinguat: ꝑ quā festinabā cōmuni illustrari lætitia/

simul et gaudio.Nescio qd erat satagendũ et efficiendũ/et nõ feci: vel quos ꝑponendos admonitionis et deprecationis sermones/et nõ ꝑposui? vos ergo videbitis.innocens enim sum a pditione vestra.Si vero et ad magnũ et horrendũ illud iudiciũ futuræ diei nos remittitis/quasi ꝑ vobis rationẽ daturos: noscite quia bene noui/ꝙ nullus vobis iustitiæ sermo/siue hic adest/siue illic aderit/nisi quantũ in hac cõtrouersia inuentũ extiterit.verũ si vultis et ante illud iudiciũ cõscientiæ vestræ interrogare iudiciũ: discetis nihil amplius q̃ qđ ab imperio nostro dicit. Deponite igit cõtentionẽ fratres/et resumite amorẽ fraternitatis: fugite dissensionẽ/et vnitatẽ amplectimini. odiũ auertite/et dilectionẽ in sinũ recipite. state cũ ꝓbabilibus: et capite cõpingimini.recipite per parẽtiã diuinæ cõmunionis grãm: et nihil ob secularia sitis solliciti. Sũt enim apud cõpatiẽtissimũ imperiũ nostrũ susceptionũ modi diuersi: p quos vos cõsolabimur/et incessanter/ quæ secundũ sæculũ vobis opportuna fuerint/faciemus. Rursusꝙ multimode decertabimus obsecrãtes/rogãtes/ et omne ingenium mouẽtes ad spirituales pres vestros et patriarchas: vt dispẽsent qd eorũ q̃ insunt aĩo vr̃o q̃dã/ tantũ ne temere cõtra salutẽ vr̃am agatis. nõ eñ est temp⁹ ad pœnitẽtiã et receptionẽ præsenti acceptius.q nanꝙ hodie ligare et soluere eccl'iæ negocia possunt: præsto sunt.dimittite importune tp̃s explorare/et rerũ immutationẽ expectare: quę etsi fiat aliquãdo/nihil vobis cõferet. etem̃ etsi alia tp̃s immutauerit: hoc cõmouere nõ poterit.Nã si actio vnius viri vestri nil rõnabile habentis/cũ tota erronea esset/tãtũ æstũ opata ẽ/vt huic vix ac difficile dissoluere querimus actionẽ: dic mihi/et iudiciũ quatuor pr̃iarchaliũ sediũ qs dissoluere poterit? ad quẽ eñ fugietis/solutionẽ obligamẽti petentes? ad Ro.p̃sulẽ? sed finetenus vos cõdemnauit. ad Antiochenũ? sed consentaneus Romano et cõsonus factus est.ad Hierosolymitanũ vel Alexandrinũ? sed et illi vr̃æ dãnationi cõsentiũt.ac si et thronũ aliquãdo Cõstantinopolitanũ/ ille q cuncta violat vobis cõmisceat/et p vosmetipsos cõuenire volueritis: qs vos sequetur? vel quõ aperire oculos et aspicere quẽpiã poteritis impugnati ab oĩbus sacerdotibus ac patriarchalibus sedibus? Ne ergo fratres ipi vos decipiẽtes tp̃s salutis vr̃æ pdatis(neꝙ eñ tale inuenietis aliquãdo)sed importunas cõtentiones et obstinationes deserẽtes/ cõmuni medelæ occurrite/et medicinæ remediũ sumite/ac adhærete spirituali capiti nr̃o/et eccl'iæ dei cõmunicatores estote: vt et crimine exuamini/ et deũ ꝓpitiũ habeatis/ac etiã lętificetis/impiumꝙ nr̃m exaltare/ac spiritualiter festiuitatẽ celebrare faciatis/atꝙ Rempub.vniuersam gaudio maximo et tripudio repleatis/ necnon et in cõi oẽs benedicamus piter dño gl'iæ nostræ/ac principi pacis/ et auctori disp̃sa cõgreganti et bene coaptanti/intercessionibus sanctissimæ dñæ nr̃æ dei genitricis/deũ videntiũ angelorũ/et oĩm sanctorũ Amen.Post lectionẽ vero ascendẽs Theodorus a secretis vicariorũ senioris Romæ: legit.Ecce quõ suauissimus et Christianissimus impator diuinitus sibi cõcesso impio/nõ vult perire vnã ouẽ a CHRISTO sibi ad custodiã creditã: transferens oẽ exiliũ/oẽm tribulationẽ/et oẽm angustiã in admonitionẽ et precẽ.Ecce qua humanitate vti debet impator/et cũ diligẽtia curare debet: ne pdat etiã vnã sibi creditã ouẽ. Vtere o successor Basilii Sigismũde piissime tua cõnata clementia: et huius iã lecti formã/tuo prædulci eloquio(vt soles) applica.attrahe itaꝙ prece ac oĩ humanitate eos q exciderunt a salutis via: maxime inclyti regni tui Bohemiæ incolas/et tibi seruiet epanagnosticon istud de verbo ad verbũ p oĩa põdera.Quanto studio prisci sancti impatores fidei orthodoxæ augmentũ maxima cura præstiterũt: nõ sit tua minor in cõseruãdis dudũ eccl'iæ incorporatis. fiant possibilia oĩa p pietatis et clemẽtiæ vias.dũ hoc CARISTVS ęcclesiæ sp̃osus viderit: dabit si

Exhortat Sigismũdũ

ne dubio charitatiuæ imprecationi mirandū effectū.dū em̄ ea quæ ip̄a humilitas de
poscit ordinate fiunt: victoria bellica nūq̄ deficiet.nō poterūt ꝑtinaces/elati/diaboli-
ci: armatis CHRISTI charitate ac humilitate/et eius solum honorē quærētibus ob-
esse. Age Christianissime princeps: vt medio huius sacri cōcilii ꝑ tua dulcissima pla-
catoria suasa/crudelis feritas eorū mansuescat. et tūc (etsi nō poterit spūs dn̄i repēte
infundi) tractabiles effecti/dietim ex quotidiana cōmunione ip̄orū et Christifi deliū
reuertent ad cor: et demū videbūt se stultos in eo/ꝙ ꝓpriæ prudētiæ innitētes/se cō-
tra cōem catholicorū sententiā supbe erexerūt. Oportet aūt hanc rē maxima diligē-
tia/ et indefesse infinitis mediis tractare: vt demū vincat̄ ille nephādus sathan/ q pos-
sessa aliquādiu ip̄orū corda nō facile deserit. Habes tu princeps/supnū/admirandūq;
donū instar tui typū gerentis Basilii: vt schismata quæq; ad vnitatē nō sine ꝓfundis
sima prudētia et fatigationibus/tediisq; multis reducas. hoc Cōstantiæ dū in pōtifi-
cibus Romanis cōtentio schismatica inoleuit: egit tua regalis sapiētia/qđ Basilius in
patriarchis Cōstantinopolitanis Phocio et Ignatio aduersariis/ Cōstantinopolitana
octaua synodo egit. Hoc insup in hoc sacratissimo Basiliensi cōcilio studuisti/nō absq;
grauissimis laboribus ad vnitatē reducere inter mēbra ecclesiæ/ et caput nr̄m Euge-
niū Romanū sanctissimū papā: qđ ip̄e Basilius inter se Ignatio in cōcilio alio Cōstan
tinopolitano opponētes/subiectos ep̄os ꝑfecit. Nūc restat vt alios q supsunt in regno
tuo Bohemiæ inclyto et florēti/paucis ante hoc annis ꝑ reductionē ꝑficias : qđ idem
ip̄e Basilius de ipsis iconomachis et imagines CHRISTI et sanctorū destruentibus/
et earū venerationē dānantibus/quoꝝ multi Bohemi sectatores existūt/laudabiliter
adimpleuit. non absq; diuina ordinatione hoc tp̄e ecclesiæ tēpestati multū illi tp̄i dū
Basilius impio præesset æqualis ꝓ salute præfectus es: vt tu eiusdē vestigia insequēs
idē qđ ipse deo inspirāte pageres. Sed vacua est exhortatio currēti vt currat. multo
plus te natura sagax ac religiosus cult⁹ ad hæc sancta opa sollicitat/q̄ extranea quæ-
cunq; etiam eruditissima suasio. ideo non amplius fatigandus es verbis imperator

Cap. XXV.

optime: vt operi vaces.

ESset hoc loco late tractandū iuxta præmissa de impiali cōcilio: in quo impia
lia illa quæ ad regimē bonū Reipu. spectāt/ maturo/digesto cōcilio ex omni
elicito cōsensu in leges redigi deberēt. sed quia v̄lis synodus sacerdotū se ꝓ
prie ad modū huius habet: cuius iā supius et qualitatū suarū oīm descriptionē p̄misi
Cōcilium impiale. mus/ideo facile nos expediemus. ¶Scimus impatorē caput et primū oīm: apud quē ē
impialis iussio de cōgregādis/subditis regibus/et principibus. ii vero q vt mēbra ad
ip̄m caput cōcurrere habēt: in hoc vniuersali impiali cōcilio sunt principales p̄sides
ꝓuinciarū/suas ꝓuincias repræsentātes/ac etiā vniuersitatū magnarū rectores et ma
Illustres. gistri: et illi q e senatorio gradu q sacer cōuentus appellat̄/existūt. qm̄ vel illustres q
Expectabiles. primi ad latus principis/et ps corpis eius sunt. vi. q.i. §. si quis. vel spectabiles q me-
dii. vel clarissimi q infimi. vltra quos gradus inter senatorū cetū nullus inueniebat̄.
Clarissimi ii. q. vi. anteriorū. §. illud etiā. de quorū officiis ꝑ ordinē in libro digestorū. Primi or-
Tres principū ordines. dines sunt reges et electores impii ac patricii. Secūdi sunt duces/ præsides/præfecti/
et hmōi. Tertii marchiones/et lantgrauii: et siles. Oēs illi q cæteris eminēt/ et impio
plus approximant̄: corpus impale cuius caput est ip̄e cæsar/cōstituūt. et dū simul cō-
ueniūt in vno cōpendio/repræsentatiuo: totū imperiū collectū est. vt hoc ꝓbat. l. in. §
siquis cū militibus. vi. q. i. canonizata. vt habet̄ ad. l. iul. maie. C. l. qsqs. & textus octaui
cōcilii positus supra in. xvii. cap. vbi dicit/quū principes ꝓ suis causis frequēter con-
uentus agāt. et quia ꝑ consessum v̄lia decreta oportet ꝓ salute impii tractare/ ac etiā

in eū finem/vt lex ḡnalis nō obſit parti impii:vt de hoc vera notitia habeāt. præfati
ꝓprincipes et cæteri fideliſſimi iurati cōuenietes/ſingula ad cōſultandū tpi et lo=
co opportuna/ex ſciētia clara poterūt cūctis manifeſtare : et tunc ſic digeſto concilio
cōcluſa/ſumma cuſtodia recipient. Reperi ego in libris antiquis quædā impialia cō=
cilia vniuerſalia celebrata:in qbus ſe principes poſt impatorē ꝓpria manu ꝑpetua fir
mitate ſubſcripſere/ad modū vt in eccleſiaſticis ſynodis fieri ſolitū eſt.Cōciliū etiam
Dagoberti regis Coloniæ cū xxiiii.principibus habitū legi : in quo multa neceſſaria
et ꝑ cōſeruanda iuſtitia et pace optima dictata/oīm conſenſu fuere.Leges etiā Caroli Dagoberti
Magni/quæ cōſultu fideliū ſtatuebant:vt ꝓbat tex.xi.q.i.qcunq̄.§. volumus. et Hil= concilium.
deberti ac aliorū vniuerſale illud cōciliū examinauit/coadunauit/ et iuxta opportu=
nitatē correxit et addidit:dans diſtinctis impii noſtri locis/diſtinctas obſeruationes.
Alemānis qdē alias q̄ Baiouariis:quos hodie Bauaros noīamus.Riboariis/etiā Bur=
gundionibus et Longobardis alias:et alias edidit leges(quas ſalicas dixit) ꝓ Saxonū Lex Salica.
et illarū regionū populis.has ego vidi ſeriatim oēs collectas: et exptus ſum multas
de illis/et maxime potiores in vulgari vſu ex antiqua introductione cum ſuis formis Vtilitas cō
maxime in iudiciis ruralibus/potius q̄ in oppidis et ciuitatibus/ꝓpter forte ſupue= ciliorū prin
nientia ſtatuta municipalia haberi.Talia cōcilia q cōuētus nūcupant:omni anno aut cipalium.
bis/aut ſemel lego antiquos reges ꝓ bono publico celebraſſe in diuerſis impii ciuita=
tibus:et in illis punitiones ſtrictiſſimæ factę ſunt in turbantes pacē et leges publicas/
et maxime in piuris et fidē nō ſeruātibus.et timore horū cōuentuū ad quos ex iura=
mēto impii præſtito vocati venire tenebant/diffidationes pticulares/rapinæ/et in=
cēdia nō cōmittebant.Nullus illud iudiciū illius cœtus/aut vitare/aut recuſare po=
tuit.et ſentētias ibi latas impator cū cœtu/militari manu/in nō obedientes/executio=
ni demādauit.Subſtātialia mēbra illius cōcilii ſunt illi/q principes impii noīantur:ſi
ue illi ſint epī/ſiue laici/ſiue abbates.Alii vero de hoc cōcilio: niſi vocati pticulariter
nō fuere.In fine cuiuſlibet cōuētus/rebus expeditis:alteri futuræ cōgregationi tpus
et locus præfigebat.erat nihilominus ſemp in impatoris poteſtate locū et tps præue
nire:occurrentibus cauſis.Nulla vnq̄ ordinatio melior et vtilior vniuerſæ ꝓfuit ec=
cleſiæ:nō hoībus ſub impio tantū degentibus.cōfluebāt Romani pōtificis legati pro
cauſis eccl'iæ.aliorū regū ꝓ ſuis regni arduis negociis inſtātibus/ et ſalutari concilio
cunctis neceſſitatibus publicis ſuccurrebat.Credo nullā rem regimini publico plus
vtilitatis afferre poſſe:q̄ introductionē illius ſanctæ obſeruationis . et ꝙ cōmuni cō=
cilio ſic dictanda ꝑ ſumma firmitate ſubſcriberent/aut ſignarent aliqua cruce/manu
ꝓpria cuiuſcunq̄ q intereſſet/vt fieri ſolitū fuit:hac lege/vt ſi quis vnq̄ cōtra legem
manu ꝓpria ſubſcriptā aut ſignatā temere venire tentauerit/a fama cadat/et ꝙ om=
ni honore tanq̄ in ſeipm et ꝓpriā fidē mēdaciſſimus/eoipſo priuatus exiſtat.Hęc fuit
antiquorū obſeruatio:quæ illis patere poterit q geſta regū et impatorum/ac præfata
ſtatuta eorū in cōuentibus abſq̄ tædio pluſtrauerint. Nō inſiſto de illius cōuētus or
dinatione ad longū dicēdo.eſt eīm quo ad ordinē ſediū electorū ꝑ piiſſimæ memoriæ
Carolum quartū/ac eius auream bullam prouiſum in Metenſi conuentu.Sciunt cæ=
teri principes iuxta dignitatem et ſenium/loca ſua. dum vero aſſunt principes:fide=
litatis iuramento ad ea quæ imperio et Reipublicę meliora/ac in currenti caſu ſecū=
dum conſcientiæ iudicium/omni ſiniſtra affectione ſemota proſpexerint interroga=
ti:libere quiſq̄ et intrepide palam edicere. Hæc et alia ex ſuperioribus in argumen=
to ſimilitudinis pateſcunt.

Cap.XXVI.

VLtimũ mẽbrũ hiuus partis est inter cũcta difficillimũ: habẽs inuestigationes
in experientiis potius ꝗ literatura simplici fundatas. Cuius partitio prima
versatur circa sacri ĩperii statũ florentis tẽpore: vt sic hoc cognito excessus
hodiernus & gradus ipsius lapsus: ꝓpẽdi possint. Post hæc oportet remedia sanatiua
ex ĩgenii discursu adiutorio prĩcipali ex priscis gestis sumpto elicere/ & ipsa aperire:
saltẽ vt cęteris meliora ꝑ cõsequẽtias illatiuas ꝑquirãtur gradatim. Primũ mẽbrũ est
iis notũ: q actus studiosos impatorũ/ q ex hac inclyta Germania gubernaculorũ ini-
tia traxere nouerũt. & ne ad remotissimos primos maximos impatores orbis necesse
habeamus recurrere/ quoniã reductio reformatiua nõ poterit ꝓ nunc ad talẽ statũ ꝑ-
tingere: missos eos faciamus. & ab Othone primo initiũ sumẽtes. cui ĩter cũctos vnꝗ

Otho primus impator certissimus.

impatores primũ vera suꝑma absq; diminutione & conditione impialis potestas ꝓ se
et suis successorib⁹ tã a senatu Romano & toto poplo/ ꝗ a papa cũ sua synodo tradita
legitur. tũc enĩ intãtũ cõquassatũ fuit occidẽtale impiũ variis tyrãnicæ ipm inuadẽ-
tibus: ꝙ nõ nisi hoc pacto ꝑpetuitatis impii & restitutionis omniũ donatorũ ecclesiæ/
etiã ipm pure oblatũ acceptare nollet. factis itaq; his oĩbus: ad votũ Othonis dietim

Quę regna ad imperiũ redacta.

oĩa dominia diuino adiutorio deuenerũt sub sua potestate scilicet regnũ Italiæ/ & Lõ
gobardorũ/ regnũ Burgundionũ/ habito prius Germanorũ regno cuius primus rex
pater eius Henricus legitur fuisse. Volũt autẽ qdã Othonẽ secũdũ ex secunda vxore
Othonis filia regis Burgũdiæ natũ/ ad possessionẽ illius Burgũdionũ regni hæredi-
tario iure deuenisse: verũtamẽ ꝓposito nostro sufficit scire ex illis regnis ac dominiis
prætactis impiũ nostrũ collectũ/ in quo summa fides & cõstantia seruata legitur, etiã
catholicæ fidei Hũgari/ Bohemi/ Dani/ Noruegi/ Sarmatæ/ Prusii/ & cæteræ magnæ
prouinciæ: post hæc tẽpora nostris impantibus subiectæ reperiũtur. Summa enĩ oĩm
impantiũ cura ĩ custodia fidei fuit/ & eius augmẽto. Regebatur aũt impiũ impatiue:
quoniã vox impialis potẽtia & vigore armabatur. nõ erat lex quã ĩpune etiã maxim⁹

Imperii prisca maiestas.

trãsire posset. Nisi enĩ lex cẽsurã & pungitiuã acutiem retineat: obtũditur/ & in dis-
suetudinẽ abit. Oportet enĩ ꝙ appetitus noxius freno legis teneatur: & intra suos ter
minos limitetur. Lex sine coerctione cẽsurã non habẽs/ vitã ꝑdidit: nec lex dici meret.

Lex vera.

sicut nec mortuus homo: homo. tũc qdẽ vigebãt leges & timebãtur impialia statuta:
et vt seueritas legũ cõtinuo vsu fortificaretur/ annui & maximi principum cõuẽtus

Legis imperialis obseruatio.

indicti fuere. In qbus nullus quãtæcũq; potẽtiæ legis transgressor ĩpunitus abscessit.
oportebat qdẽ nõ impialẽ tãtũ/ sed omniũ principũ ĩmo parẽtũ & amicissimorũ sen-
tẽtiã æquanimiter tolerare. nõ poterat quisꝗ in conuẽtu ob iusiurandũ impio ꝑstitũ
statutã legẽ interrogatus nõ approbare & nõ laudare: & ꝑ eã occurrẽtẽ casum etiam
cõtra filiũ nõ iudicare. sed erat necessariũ secũdũ legẽ vnã omniũ sententiã & ꝓferri/
et executioni mandari. Sic absq; ꝑtialitate ex cõmuni concordia legalis sanctio censu
ram obtinuit. nec poterat sua libertate quisꝗ eandem impune transgredi. Ex hoc pax
cõmunis & patria felix.

Cap. XXVII.

Otho secũdus.

SVbsequẽter Otho secũdus vnico gaudẽs filio & multis regnis/ cogitans dif-
ficile fore absq; maximo labore tot regna in pace aliquãdiu seruari posse/ in-
sequẽs vestigia aui sui Henrici primi & Othonis patris: suũ cogitatũ ad res
ecclesiasticas appulit/ cõsiderãs multa iã religiosis locis ꝑ ꝑteritos reges donata sum-
ma pace gaudere. quia verecũdũ erat deo dicatis vim inferre/ animo põderauit ordi-
nationẽ sanctæ synodi Romanæ ecclesiæ: de qua. lxiii. di. in synodo (per quã perpetua
dabatur potestas impatoribus & Romanũ pontificẽ/ & cũctos sub impio epos ĩuestiẽ-
di/ vel saltẽ eorũ consensum semꝑ concurrere debere/ celebrata canonica electione/ vt

lxiii.di.nos sanctorū. Vnde hoc pōderans credidit perpetuis tēporibus impio subiectis pacē dari posse: si tēporalia dominia tā Romanæ ecclesiæ q̄ aliis adiūgerētur / cū certi seruitii obseruatione. tunc enī cultus diuinus augmētaretur. & religionē in magnā reuerētiā exaltādā credidit: quādo sanctissimi episcopi magnæ potētiæ aliis principibus intermiscerētur. Nō posset tūc sua quisq̄ volūtate in peccatis vti / nulla publica spabat vnq̄ peccata raptorū & depopulatorū agrorū / & cōmunē pacē turbātiū incendiariorū & cōsimiliū posse nutriri: ecclesiastica sacra potestate potēti & valenti resistēte. Etiā pdones aut pauperū depssores / qui pticulari regimini pessent: sic corrigi posse existimabat. vt sic absq̄ tyrānica oppssione: populus in libertate viuere posset. Imperio etiā tranquillissimo nō dubitabat hanc ordinationē vtilissimā: quādo per annua seruitia / ac pstimonias cuilibet ecclesiæ iuxta quātitatē temporalium indictas / status imperialis manuteneretur / ac etiā maior multo imperii potētia ex hoc appareret / q̄ illis omnibus dominiis ita ecclesiis traditis nullus nisi p imperiū / & absq̄ successione pfici posset / immo & deponi / si nō sancte & canonice viueret / quando ad imperatoris aut synodi accusationē episcoporum aliorum cognitio interueniret. Et ita parū videbantur illa temporalia ab imperialibus abscedere: quæ semper in eius potestate hoc ordine cum magno cōmodo reipublicæ permanebāt.

Ecclesiastiscis cur data secularis potestas. & q̄tenus.

Cap. XXVIII

ORdinabātur etiā tūc principes / duces / & comites / constitui debere: tanq̄ officia publica impiali iussione habētes ad nutū remouibilia: rationē sui ministerii ęrario publico reddētes. Post hæc quia senatorū filii licet equestres primo forēt / tamē ad senatū demū pueniebāt: introductū fuit vt parentibus rite in officio se habentibus / filii eodē officio nō priuarētur / ad illū finem vt patres minus auaritiæ studerent / habentes de successione in officio certitudinem / & etiā vt eorū subiecti minus tunc grauarētur per patrē / quādo & ipsis sui posteri pesse deberent. tamē vt iperiali celsitudini nulla incōmoda detractoria dominiorū in futurū crescēte potestate officiatorū exorirentur: feudalia introducta sunt statuta / & de fide seruāda strictissima iuramēta. quæ per vnūquēq̄ vasallorū instituēdorū pstari: & sub pœna perditionis feudi inuiolabiliter seruari deberent. Est deniq̄ alia lex edita / ad magna feuda plura nullū accumulatiue succedere posse: ne sic plura magna accumulādo / potētia subditorū intātū excresceret / vt dū tyrānica rabie immemor iuramentorū apicē dominādi / cuius appetitus per acquisitionē crescit / appeteret: imperii potētia schismatica turbatione vilesceret. Erat insup imperatorū cōsuetudo facile accusationes fractæ fidei & periurii admittere: vt fidelitas per quā solum persistit imperiū nūq̄ negligētia paruipēderetur. pœna vero erat priuationis fidem nō seruanti. & tūc ne inuidia forte incitaret nobiles eiusdē sanguinis cōtra eū cui hæc ablata donarētur: ista quæ sic in cōmissum ceciderūt sacri imperatores ecclesiis frequēter applicarūt. Multis similibus sacris ordinationibus circūspectissimi impatores p cōseruatiōe reipublicę / & sacri ipii vsi sunt: tā in ordinādis iudiciis Scabinorū qui dictatores sententiarū existūt. & ad hoc ex popularibus cū iuramēto recte secūdum cōscientiā & rationē iudicādi assumūtur: ne in potestate psidētis esset ad nutū subiectos punire iuxta motū animi sui / q̄ etiā in cūctis aliis negotiationib⁹ / Talliis & Telonis. & cūcta tendebāt ad publicā vtilitatē. Erat tūc imperator habens publicā defendēdæ pacis psonā: ad hoc habēs de publico exercitū stipēdiatū. vndiq̄ p principes & rectores timebatur. vndiq̄ p populū defensor patrię / conseruator libertatis / releuator oppressorū / rigidissimus executor in reipublicæ turbatores / adorabatur /

Magistratuū institutio.

Feudalia statuta.

Scabini.

venerabatur/& colebatur.tūc recte ī eū delinquēs/maiestatē summā offendit:& hoc crimen maximū erat qui in patriæ & omniū patrē peccauit.Q̄ꝫ si cūcta illa dignissima relatui inscriberē: prolixior proposito fierem.

Cap.XXIX.

Imperii casus.

EX his tamen respice quātum abscessit hodierni regiminis status: vbi pene nulla horū in vsu habētur.periit omnis cura reipublicæ.laxato freno trāstulit quisqꝫ leges impune.& vbi quōdā veneratio cum tremore & timore: nunc despectus vel contemptus. & leges omnes de aranearum telis connexæ sunt. minutissimę vix locustæ teneri in ipsis possunt.nō sicut quondā:quādo in limitibus concupiscentiæ vt aprorum fortissima retia cōtinue tensa/importunos transgressores innectebant.Iam priuato cōmodo inuigilant cūcti. nulla de proximo & de futuro cura/per incuriam imperatorū:pietate tantū putantiū reficere posse & reformare ab errato.censura omnis cessauit:nec puniūtur rebelles.& facti sunt ex tyrannica dominatione principes multi/& potentes:imperio decrescente. Tēporalia ecclesiarū quid prosunt reipublicæ? quid imperio? quid subditis?certe parū aut nihil. Mandabatur Othoni.lxiii.di.in synodo/absqꝫ pecunia īuestituras episcoporū dare. an ab ipso imperatore sola inuestitura sublata sit per papam/vidim⁹:quoniā nō solū pura absqꝫ acceptione pecuniæ attracta est inuestitura/per Romanū pontificem/sed etiā tantū de pecunia vt per Alemāniam omnes se nō grauatos tātū sed destructos cōquerantur.Rabidus appetitus ad ipsa terrena ecclesiis annexa dominia episcopis ambitiosis hodie inest:vt ea videamus expresse agere dum promoti sunt/quæ ante ambiebant.de temporalibus omnis cura:de spiritualibus nulla.Non fuit ista imperatorum intentio.Non volebant spiritualia a temporalibus absorberi:quæ pro eorum augmēto ecclesiis dedere.et hęc omnia prohdolor ex peruerso ordine eueniūt. et quia nulli canones seruantur:nulla coerctio/nulla disciplina/nec punitio.Præter ea illud temporalis dominii ecclesiasticorum regimē : multum Reipub.et subiectis obest.dum vacāt ecclesię/semper in piculo schismatis existūt:aut qꝫ exactionari plus debeant aliis sub sæcularibus existentes.quoniam si per electionē prouidendum est: ambitio procurat diuisionem votorum.si per curiam:facilius persuadetur pro plus offerente.Et omnia illa grauamina adueniūt pauperibus subditis.curia attrahit qc qd pingue est.et id qđ imperiū contulit/et pro dei cultu/et bono publico ordinauit sanctissime:auaritia et cupiditate exorta/palleatis rōnibus/et nouis adinuētionib⁹/ totaliter puertitur.et imperiale efficit papale:et spirituale tpale.

Tēporalia ecclesiarū nil ꝓdesse reipub. Inuestitura rū ambitū taxat.

Mala tēporalium ecclesiæ datorum.

Cap.XXX.

Rerū inuersio. Alia impii destructio. Iuramentū impatoris de nō reuocandis donationibus.

EST insup alia imperii destructio:quoniā quū impator solum administrator in vtilitatē Reipub.existat:sæpe p pacta electorū sua quærentiū intrat regimen.et occupata cōtra ius imperialia/ob iusiurandū repetere nō audet telonea grauantia Rempub.deponere/ac alias vtiles ordinationes facere/ et p antecessores incōsulte absqꝫ oīm cōuētu amoris īordinati/aut affectionis/ vel sanguinis tā in pīudiciū impii donata vel īpignerata reuocare īhibet.et sic fit: vt dū electores sua quærūt/ita sibi credita ptāte abutant:qꝫ eis cōcessa potestas ꝓ bono impii/in ei⁹ destructionem conuertatur.quoniā imperatores nō deberent/pmitti ab ipsis facere alienationes præiudiciales:impatori ipsi assistere deberēt:vt sēp augustus esset. sed quia eum ligāt:ne ipsis donata vel obligata aliqñ ficte/vel p cōsanguineos aut parētes q impio præfuerūt:tacēt dū iidē facere videt impatorē/ne seipos damnēt.O cæcitas maxia!nō credāt pricipes de bonis īpii diuites fieri/et pmanere posse aliquādiu.curantibus em̄ oībus sua augmētare/impio ad nihil tendēte: qd seqŕ nisi vniuersorū destructio?qm̄ nō existente potētia maiori cōseruatiua/et pacatiua impii inui-

dia eadeq̃ semp crescente cupiditate bella/schismata/diuisionesq̃ faciet/& tũc sicut omne regnũ in se diuisum desolabitur/inique collectum. Decipiũtur itaq̃ principes sub imperio: dũ ob illũ finẽ attrahũt/& colligũt vndiq̃ impialia/vt potẽtiores & fortiores fiãt: quoniã postq̃ totã capitis & ĩperii potestatẽ mẽbra laniauerint & degluttiuerint/desinet hierarchicus ordo. nõ enĩ est primus ad quẽ cõcurratur. & vbi nõ est ordo/ibi est cõfusio. & vbi cõfusio: ibi nullus tutus. & sic nobilibus inter se altercãtibus/ius omne in armis ꝓpriis q̃rẽtes: surgent. quoniã sicut principes imperium deuorant: ita populares deuorabũt principes. Cap. XXXI.

Insuper hodie videmus aut cõfusionẽ maximã in ordine iudiciario: aut penitus nullã iustitiã. honore honor distinguitur a iure. & occupare etiã maxima dominia nobiles licite se posse dicunt: vbi possessorem nihil iuris habuisse nec habere cõcedũt. per vilissimũ diffidationũ modũ honorẽ saluari putant/ et vi post ipsam intimatã diffidationẽ ex quacũq̃ conficta/aut nulla causa qualitercũq̃ rapta: palã aut occulte/licite credũt possideri. etiã si bona ecclesiæ aut clericorũ forẽt. O p̃sumpta audacia cõtra oẽs leges & iura. O iniquissimũ iudiciũ distinguẽs honestũ a iusto/affirmãs iniustũ honeste possideri. fuit rationabiliter sancitũ omnẽ diffidationẽ supmi iudicis consensu nõ interueniente: & inhonestã & iniustã. & eos latrunculos fore qui aduersariorũ bona/illa via occuparẽt. ff. de capti. & postli. re. l. hostes. de qua. xxiii. q. ii. c. i. & aliis multis capitulis per Osti. in summa de treuga. & pace. & per Inno. in c. olim. i. de resti. spo. & ibi doc. Insuper manifestum est res ecclesiæ non esse cuiusq̃ prælati vel clerici/nec delictum ipsius p̃lati in damnũ ecclesiæ ea propter redundare potest: quomodo tu nobilis credis honestã esse diffidationẽ quã aut clerico/aut religioso conuentui seu prælato scribis? Insuper hoc esse honestũ q̃d sine maiori excõmunicatione siue sacrilegio fieri nequit? quis adeo amens hoc cõcedit? si clericũ etiã diuina lege tu laicus capere propria auctoritate/aut male tractare prohiberis: quã credis virtutẽ tuæ fabricatæ diffidationis scedulæ inesse: vt tũc oĩa iura diuina & humana cessare/& mortua esse credas/quando literulã p̃mittis? sic si ecclesiarũ bona absq̃ sacrilegio vi rapi & distrahi p laicũ nõ possunt: quomodo credis id licitum q̃d est sacrilegũ? Error maximus & manifestus qui recẽter in Alemãniæ partibus prohdolor inoleuit. per quẽ deus offenditur: pax publica/& oĩs status turbatur. Quis posset cũcta enarrare quæ nostro tẽpore inique introducta sunt/& iniquissime defenduntur? Et hæc oĩa ideo quia leges & canones p̃diderũt vigorẽ: & custodes/& executores/& pastores nulli sunt. Cap. XXXII.

Iustitiæ defectus. Belli indictio quã diffidationem vocant.

Per ordinẽ illis deformitatibus ac p̃iculis in q̃bus respublica versatur ob p̃missa ꝓuidẽdũ esset diligẽter & cito/quia mortalis morbus impiũ Germanicũ inuasit: cui nisi subito salutari antidoto subueniatur/mors indubie sequetur: & q̃retur impiũ in Germania/& nõ inuenietur ibi. & p cõsequẽs alieni capiẽt loca nostra/& diuidẽtur iter nos: & sic alteri nationi subiiciemur. Nõ potest aũt melius ꝓuideri q̃ p iã tritas & exptas & antiquas vias: ad quas per reformationẽ accedere necesse habemus. Quare prima radix est instituere annuos cõuentus generales/& in hoc sacro Basiliensi cõcilio incipere/& futuris regulã dare. Agat itaq̃ piissimus imperator vt diligentissimus semper fuit: vt per suam sacrã iussionẽ omnes maiores imperii principes vtriusq̃ status concurrant. proponat sua admiranda industria imperii flebilem/& vndiq̃ diminutissimũ statum. aperiat q̃d in Italia/q̃d in Longobardia de vigentibus imperii viribus repererit. adiiciat/quod in Arelatensi regno/& per totam Germaniã superſit: & dũ florẽtissimi quõdã et tremẽdæ poten-

Remedia in morbos imperii. Annui conuẽtus imperialium.

tiæ imperii miserabilem statum aperuerit/de eo qđ proxime superueniet nisi remedium apponatur subiungat/remediũ vero ab ipsis qui & fidelissimi fuere/& sunt & ad hoc voto & iuramento astricti perquirat/de successore ordo detur/concurrente prouidentia imperialis suæ celsitudinis. Cap.XXXIII.

ET quia non posset tantus lapsus pristinæ sanitati restitui:ordo in curando detur.primo de annuis conciliis imperialibus & iustitia seruãda.Reperio quidẽ per Cõstãtinũ magnũ vt inferius diploma qđdã subiũgetur: Gallię per talem conuentũ & iudices prouisum. Nam postq̃ imperialia iudicia ac cõuẽtus cessauere:pene oẽs deformitates sunt introductę.Videtur itaq̃ ordinandũ:q̃ duodecim aut plures sedes sparsim per ꝓuincias imperio subditas taliter ordinẽtur/q̃ quælibet sedes ex tribus iudicibus cõstituatur pro triplici hominũ statu/scilicet ex nobili/ecclesiastico/& populari:& q̃ ipsi iudices de omnibus causis ĩ eis decreto territorio existẽtibus inter quascũq̃ ꝑsonas etiã ecclesiasticas quo ad tẽporalitatẽ quæ ab ĩperio depẽdet cognoscere possint ꝑ viã appellationis a ꝓprio ordinario/vel simplicis q̃relæ si actor vel reus ordinariũ supra se nõ habuerit/puta quia princeps.aut si habuerit & alteri suspect⁹ fuerit:& nõ aliter.& quæ ꝑ appellationẽ introducta fuerit:ibi vltimũ finẽ ꝑ sentẽtiã capiat.quę vero ꝑ simplicẽ q̃relã:illa ꝑ appellationẽ ad proximũ cõuentũ/ si magna aut inter magnas fuerit differri poterit.ꝓnũciet & citet quisq̃ iudicũ secũdũ cõditionẽ disceptantiũ personarũ/nobiles inter nobiles/ecclesiasticus inter ecclesiasticos/popularis inter populares:nulla tamẽ diffinitiua feratur nisi ex cõmuni deliberatione omniũ triũ qui in arduis/consiliũ peritissimorũ req̃rãt.Si vero vnus duobus dissenserit:vincat opinio maioris numeri in iudicãdo Habeãt etiã ipsi iudices potestatẽ suã sentẽtiã executioni demãdãdi ꝑ bannũ & seculare brachiũ:mulctas & pœnas ærario publico cedẽtes.debet etiã ipsis iudicibus et aliis omnibus salariũ ex publico deputari:vt iurẽt secũdũ tex.l.iuliæ repetũdarũ canonizate.i.q.vii.sancimus. Cap.XXXIIII.

Sediũ imperialium ordinatio.

ET statuatur lex q̃ nulli liceat sub pœna furti vel latrocinii/violenter ꝓpria auctoritate ex quacũq̃ causa alterius bona occupare:aut sibi/aut suis dãna inferre per diffidationes/sed omnia fiãt iudicũ auctoritate/qui etiã rep̃ssalias cõcedere possint cõtra contumacẽ.Verũ si quis cõtra hãc legẽ facere ꝑsumpserit:in quocũq̃ iudicio villagio vel ciuitate dephẽdatur pœna furti & latrocinii plectatur.alioqui si forte iudiciũ vbi dephẽsus fuerit hoc facere noluerit aut neglexerit/dũ cõmode potuit:sint ipsorũ iudicũ bona eo ipso confiscata.Similiter si q̃s illos Assisinos acceptauerit:debet talis vt publicus hostis capi/& eius bona occupari posse absq̃ illa diffidẽtia vt notat Host. in summa de treuga & pace. §.iii. ver.sed.& si. Verũ oportet hanc legẽ cõmuni cõsensus omniũ statui & subscribi/ & ad ꝓuincias mitti vt acceptet̃ & sigilletur:& eius exemplũ in ꝓuincia seruetur.& sigillatũ ad cãcellariã ĩperii remittatur:vt sic omniũ cõsensu firmetur.Oportet etiã ꝑ oẽs principes in cõuẽtu existẽtes: istã legẽ subscribi & sigillari.& cũ hoc/ aliã legẽ qua caueat: q̃ omnis siue pĩceps siue alius qui cõtra suã ꝓpriã subscriptionẽ ꝓpria auctoritate facit absq̃ iudicũ aut ĩpatoris licẽtia:talis in se ipm sententiã ipso facto tulit infamiæ.& priuatus sit omni honore/& sit in potestate imperatoris suo fisco omnia bona quæ habet applicare si prĩceps fuerit. Si vero alius & laicus:sint eoi ꝑo cõfiscata. Si clericus deponatur per synodũ clericorũ:& cũ hoc administratione tẽporaliũ sit priuatus.& ꝑ iudices tẽporane⁹ administrator:ad nutũ remouibilis deputetur.Ista lex subscribatur cũ aliis per oẽs.Et has subscriptiões seruet scriniũ imperiale:vt per

Lex de non occupandis alienis statuenda.

Assisinorũ damnatio.

ipsas quisq̃ transgressor conuincatur/ & non poterit iustitiæ rigor cõmode intro-duci nisi hoc ordine vel consimili via facti/diffidationum abusio communi consensu tollatur.

Cap.XXXV.

ORdinetur autẽ conuentus annuus circa festũ pentecostes in Franckfordia quæ videtur locus ex situ/& aliis circũstãtiis aptissimus:ad quẽ cõcurrãt iudices omnes & electores imperii in ꝓpria persona absq̃ pompa & grauibus expensis.Et p̃sideat ipse dominus impator si p̃esse poterit per se:alioqui primus ex electoribus eius nomine.& facta imperii/& etiã particularia quæ occurrerũt iudicibus tractẽtur & reformẽtur reformãda.Si vero ardua materia deposcit plenissimũ conuentũ omniũ principũ ibi vel alibi fieri:fiat qd plus expedit.Istud vero ordinariũ cõcilium annuũ dominorũ iudicũ/ac electorũ nũq̃ omittatur:in quo causæ principũ per cõmunẽ sententiã decidãtur.Et quia prodest ab exẽplis reformationẽ introducere:epistolã impialẽ/& vt credit̃ Cõstãtini/q iubebat in Arelato similẽ cõuẽtũ iudicũ Galliarũ fieri submittã.Vocabat̃ aũt Arelatũ vrbs Cõstãtinopolitana Incipit aũt sacra illa iussio saluberrima/q̃ ad virũ illustrẽ Agricolã Galliarũ p̃fectũ fuit directa:vbi in forma habet̃.Saluberrima magnificẽtiæ tuæ suggestione iter reliquas reipublicæ vtilitates euidẽter instructi obseruãda ꝓuincialibus nr̃is id est ꝑ septẽ ꝓuincias mãsura in æuũ auctoritate decreuimus:qđ sp̃ari plane ab ipsis ꝓuincialibus debuisset.Nã cũ ꝓpter priuatas ac publicas necessitates de singulis ciuitatibus/nõ solũ de ꝓuinciis singulis vel honoratos cõfluere/vel mitti legatos/aut possessorũ vtilitas/aut publicarũ ratio exigat functionũ: maxime opportunũ & cõducibile iudicamus/vt seruata posthac quotãnis singulis cõsuetudine in cõstituto tẽpore in metropolitana.i.in Arelatẽsi vrbe incipiãt septẽ ꝓuinciæ habere cõciliũ.In quo plane tã singulis q̃ i cõmune cõsulimus.primũ vt optimorũ cõuẽtũ sub illustri præsentia p̃fecturæ (si id tñ ratio publicæ dispositionis obtulerit) saluberrima de singulis rebus possent eẽ cõsilia.tñ qdqd tractatũ fuerit & discussum ratiociniis cõstitutũ:nec latere potiores ꝓuincias poterit/& parẽ necesse est inter absentes æqtatis formã/iustitiæq̃ seruari.Hoc plane p̃ter necessitates publicas etiã humanæ cõuersationi nõ parũ credimus cõmoditatis accedere:qđ in Cõstãtina vrbe iubemus annis singulis eẽ cõciliũ.Tãta est enĩ loci opportunitas/ tãta est copia cõmerciorũ/ tãta illic frequẽtia cõmeãtiũ:vt qcqd vsq̃ nascit̃ illic cõmodius distrahat̃.Neq̃ enĩ vlla ꝓuĩcia ita peculiari fruct⁹ sui felicitate lętat̃:vt nõ nisi hęc ꝓpria Arelatẽsis soli credatur eẽ fœcũditas.Quicqd enĩ diues Oriens/quicqd odoratus Arabs/quicquid delicatus Assyrius/qđ Aphrica fertilis/qđ speciosa Hispania/ qđ fertilis Gallia potest habere p̃clarũ:ita illuc exuberat affatim/quasi ibi nascãtur oĩa/quę vbiq̃ cõstat esse magnifica.Iã vero decursus Rhodani & Turoni recursus: necesse est vt vicinũ faciãt/ac pene conterminũ vel q̃ iste p̃terfluit/vel ille q̃ circuit.Cũ ergo huic seruiat ciuitati quicqd habet terra p̃cipuũ:ad hãc vel naui vel vehiculo/terra/mari/flumine deferatur quidqd singulis nascitur.Quẽadmodũ nõ multũ sibi Galliæ nostrę præstitũ credãt:cũ in eadẽ ciuitate p̃cipiamus eẽ cõuẽtum/ in qua diuino quodam munere cõmoditatũ/& cõmerciorũ opportunitas tãta p̃stat? Siqdẽ hoc rationabili plane ꝓbatoq̃ cõsilio iã & vir illustris p̃fect⁹ Patronius obseruari debere p̃ceperit: qđ interpollatũ vel incuria tẽporũ/vel desidia tyrãnorum reparari/solita prudẽtiæ nostræ auctoritate decreuimus.Agricola parẽs charissime atq̃ amãtissime vnde illustris magnificẽtia tua/& hãc p̃ceptionẽ nostrã/& priorẽ sedis suæ dispositionẽ secuta/id ꝑ septẽ ꝓuincias in ꝑpetuo faciet custodiri:vt ab idibus augustis qbuscunq̃

Frãcfordia locus annui cõuentus.

Quis p̃side re & qd agere debeat.

Ep̃la Constantini ad Agricolã.

mediis diebus in Idus septēbris in Arelatensi vrbe nouerint honorati/ vel possessores iudices singularū ꝓuinciarū annis singulis cōciliū esse seruādū/ita vt de Nouē populana & secūda Aquitānica q̄ ꝓuinciæ lōgius cōstitutæ sunt/si eorū iudices occupatio certa retinuerit/sciāt legatos iuxta cōsuetudinē eē mittēdos. Qua ꝓuisione plurimū & prouincialibus nostris gratiæ nos intelligimus vtilitatisq̄ ꝑstare. Et Arelatēsis vrbis cuius fidei secūdū testimonia atq̄ suffragia parētis/ patriciiq̄ nostri multa debem⁹: nō parū adiicere nos cōstat ornatui. Sciat aūt magnificētia tua: qnis auri libris iudicē esse mulctādū/ternis honoratos vel curiales q ad constitutū locū intra definitū tēpus venire distulerint. hæc ibi. Ecce ad suggestionē Agricolæ reformatū cōciliū qđ quodā annue celebrabat: quia multū ꝓuinciis ꝓfuit. Notāda est etiā situatio Arelatēsis ciuitatis q̄ in Galliis tūc caput extitit: & ad nostrū impiū spectat/licet parū recognoscat. Est similiter cōsiderādū q̄ nō solū iudices/sed etiam de singulis ciuitatibus honoratos: ꝑ se vel legatos cōcurrere oportebat. Et similiter est cōsiderandū q̄ p mēsem integrū durabat: & sub pœna astricti tenebātur venire. Ad formā huius ī Franckfordia q̄ ob merciū cōfluētiā/ & loci sitū Arelato recte cōparatur: statuat cōciliū annuū ad minimū p mēsem celebrari/ aut maiū/ aut septēbrē & cū ꝑfatis supra de qualibet ciuitate & metropoli/ac oppidis magnis impialib⁹ ad minimū vn⁹ cōcurrat. adducāt etiā prīcipes electores secū: quos voluerint cōciliarios/& nobiles/& oēs astringātur iuramēto secūdū rectū rationis iudiciū ꝓ bono publico cōsilia imptiri. Examinētur ibi ꝓuincialiū cōsuetudines/& redigant quātū fieri potest ad cōes obseruantias: & maxime captiosę formæ oīno vndiq̄ tollant/qm̄ sæpe simplices pauperes iiustissime p cauillationes causidicorū/extra formā ducunt et a tota causa cadūt/qm̄ q cadit a syllaba cadit a cā/vt sæpe vidi pTreuerēsim diœcesim accidere. deīde tollant pessimę cōsuetudines q̄ admittūt iuramētū cōtra quos cūq̄ & cuiuscūq̄ numeri testes. & sunt tales pessimę obseruātiæ multæ p Germaniā cōtra iustitiā verā. ac etiā peccata nutriētes: q̄ pticulariter enumerare nemo sciret. vnde ꝓpter hoc cōcurrere debēt ꝓuinciarū iudices: & ī scriptis cōsuetudines suarū prouinciarū redigere & porrigere in cōcilio vt examinētur. Cap. XXXVI.

Iuramentū rei cōtra testes non admittēdum.

Est deniq̄ maxima diligētia faciēda in isto sacro Basiliensi cōcilio impiali: vt electoribus sacri īperii detur strictissima forma quā trāsgredi nullo modo liceat. in qua ante oīa astringātur iuramēto nulla practica/nullo pretio aut ob quodcunq̄ pticulare cōmodū/sed pure & simpliciter ꝓ bono publico & conseruatione sacri īperii/& eius honore secūdū deū & cōsciētiā eligere. Et si vnq̄ reperiatur qs cōtrarium facere: q̄ tunc ppetuæ īfamiæ/ac crimē læsæ maiestatis/& eius pœnis subiaceat. valde enī necessariū est ad prauitatē electionis qbuscūq̄ maximis pœnis electores cōstringi ꝓpter practicas absurdissimas/& īhonestissimas: quas legi præterito tēpore interuenisse. dū ipsi sua q̄rerēt p multos stringēdo eligēdum illicitos modos: ob quos respublica penitus est neglecta. Et qa certi electores occupare dicuntur certa oppida & castra īperii: ac etiā ꝓpter Telonia/ & alia cōmoda pticularia huiusmodi turpiter fœdatæ electiones p iiustas pactiones fieri dicunt. Ante oīa ista differētia q̄ dat pdendi occupata aliquādiu electoribus timorē/& ea propter ita practicādi: in generali cōuentu pure discuti/& honeste cōsolidari deberet/vt sic q̄sq̄ ex electoribus in libertate purę electionis constitueret. Et quoniā ille est pficiendus impio q cōmuni omniū electorum iudicio optimus videtur: subiungā nunc quādā regulam quæ in hoc multum proderit/ & similiter in cōcilio seu conuentu vbi elici debet intentio cōmunis ex omniū votis. Cap. XXXVII.

Iuramentū ab electoribus ꝑstādū.

SAcri imperii electores dũ ad electionẽ pcedere volunt futuri imperatoris/ die statuto cũ omni humilitate & deuotione maxima / ad diuina cõueniãt spoliãtes se omni peccato:vt in medio eorũ sit CHRISTVS dñs/& inuocata gratia sancti spiritus.post introductionẽ deuotã agẽdæ rei:tractẽt de pluribus qui ad iperiũ dispositione extrinseca & intrinseca tãtæ maiestatis digni eẽ possint. Et ad hoc vt absq; omni timore liberrime & secretissime ipsa electio celebretur.pstitis iuramẽtis supra altare dñi de eligẽdo iusto liberę cõsciẽtiæ iudicio optimũ: faciãt per vnũ notariũ noĩa omniũ de qbus tractarũt in cedulas pcise æquales redigi/ et semp vnũ nomẽ in vna cedula tãtũ/& in fine illius nominis distincte signetur numerus p i.ii.iii.quousq; pueniãt ad numerũ personarũ de qbus in tractatu mentio facta fuit/qđ digni reputarẽtur/puta sint x.cõperti p Alemãniã qui digni visi sunt inter quos cõmuni iudicio dignissim⁹ eligi debet:ponatᷣ itaq; ĩ vna cedula nõ vnius tantũ/& sub illo nomine/vel in eius latere numerus ab vno vsq; ad decem/& dentur cuilibet electori.x.scedulę.x.nominũ.Acceptis itaq; cedulis per electores trahat qsq; ad partẽ solus & secrete cũ secretario si literas ignorat/& positis ante se omnibus x.scedulis legat cuiuslibet nomen.& tũc ĩ dei nomine secũdũ suã cõsciẽtiã põderet/ quis inter illos omnes numerus idoneus existat/& signet cum puncto atramenti supra primũ numerum simplicẽ longũ punctũ: & post hoc iudicet qui post illum numerus idoneus & signet secũdũ numerũ cũ pũcto lõgo simplici / & sic cõtinue quousq; veniat ad optimũ suo iudicio/& ibi signabit decimũ numerũ aut illum numerũ qui numero personarũ correspõdebit.& est bonũ qđ de eodẽ incausto & p æquales pennas/& æqualia simplicia longa / aut breuia puncta secũdũ q; cõcordabũt oẽs signent/ne cuiusq; signatura p̃ cæteris notari possit/ad hoc vt libertas maior in electoribus/ & pax inter omnes conseruetur. factis itaq; illis signaturis deferat in manu scedulas suas quisq; ex electoribus/& proiiciat vnusquisq; suas manu propria in saccum vacuũ in medio electorum pendẽtem.Quibus in sacco positis aduocetur sacerdos qui missam celebrauit/aut alius/& quidam computista habẽs tabulã in qua secũdum ordinem sint illa nomina/ponamus.x.eligendorum. & sedens in medio electorum sacerdos extrahat de sacco seriatim vt manib⁹ occurrerit scedulas.& legat nomen & numerũ signatũ/computista vero in latere illius nominis signet numerũ/ et fiat de omnibus.Quibus expletis colligat p additionẽ cõputista numeros cuiuslibet noĩs.Et ille tũc imperator erit qui maiorẽ numerũ habuit.Et secũdũ illã practicã infinitis fraudibus obuiatur. Et etiã nulla practica sinistra locum habere posset/ nec poterit excogitari sanctior/iustior/honestior/& liberior eligẽdi modus secundũ quẽ impossibile erit si secundũ cõscientiã eligunt/quin ille pficiatur qui ex omni iudicio simul collecto melior iudicatur/& nõ poterit alius mod⁹ securior. imo ex quo illa infallibilis sentẽtia haberi posset/inueniri:quoniã oẽs cõparationes omniũ personarũ/& oẽs mixturę & syllogismi p vnũquẽq; ex electoribus factibiles in hoc modo includũtur.quẽ ego absq; magno studio etiã nõ potui inuenire.& credas q; pfectior inueniri nequit. Verum ne quis ex electoribus propria affectione decipiatur : habeatur ista cautela q; si est aliquis aut plures qui ex laicis cõmuni tractatu.inter eligẽdos cõscripti sunt scedula proprii nominis eidem nõ detur/ sed aliæ omnes illa dẽpta vt tollatur occasio suspitionis. quia seipm optimũ omniũ æstimare posset : maiorem numerũ nominis sui signando.hoc solum dempto:regula præscripta in omnibus seruetur & habebitur electio/qua melior non poterit inueniri.

Impatoris eligẽdi ratio.

Cap.XXXVIII.

HOc etiã electiuo artificio multa singularia iuestigari possunt i cõuentibus principũ:ex quibus magna salus reipublicæ dependet.Sæpe enĩ ꝓponitur materia in qua cõmodũ principũ aliquorũ versatur/& reipublicæ vtilitas in eius cõtrario.& tũc nõ audẽt palã ꝓ bono publico particulariter consulere/timẽtes alios alterius opinionis esse:& sic nõ posse proficere. & sic si nõ ꝓfecerint inimicitiã cõtraherent illius principis cuius cõmodo aduersaretur votũ cõsulẽtis.Sæpe etiã ꝓsidens scilicet impator vel eius vicari⁹ videt ad vnã partẽ quæsiti valde affectionatus:tũc cõciliarii timore displicẽtiæ ĩpediũtur in cõsulẽdi libertate: vnde cũ omne cõciliũ tẽdere debeat principaliter ad dei laudẽ & bonũ publicũ.& illud semp eligibilius eẽ debeat qđ cõparatiõe ad aliud plus publico & cõmuni hono cõuenit: tũc secũdũ hoc ꝓposito aliquo dubio sup quo cõsultatio fieri debet/surgant e medio

Telonicus quest⁹ vtrũ iustus.

duo ꝑitiores qui se ad ꝑtẽ cõtrahãt/& de dubio iuestigẽt ꝑ affirmatiuã & negatiuã/ et cõsequẽtias ad ambas partes sequẽtes. puta si dubiũ ponitur an expediat Telonia esse.affirmatiue ꝙ sic:quia nemo ibi ꝑticulariter grauatur/sed ea q̃ per mercatores soluũtur/tã ꝑ vẽditorẽ q̃ ꝑ emptores & ipm mercatorẽ simul contribuũtur.& non potest cõmodior cõgregatio pecuniarũ fieri q̃ illa. & si nõ essent modi facile pecunias habẽdi q̃ pro tuitione reipublicæ sunt necessarię:periret pax.Igit̃ ꝓpter istas & alias cõsequẽtias videtur affirmatiua eligibilior. Alius ꝑ alia ꝑte dicit.hæc cõgregatio pecuniarũ est iiusta/& illicita absq; culpa & causa a nõ subditis euacuãs rẽpublicã nullius vtilitatis/quia pax ꝑ eã minime seruatur.Igitur negatiua ẽ eligibilior/ apta sit materia/scribatur q̃stio/& subscribatur affirmatio/ & sub illa scribat̃ negatio.sub illa scribatur medium qđ aperitur:puta si diceret vnus de duobus sic.aliqui possent dicere ꝙ affirmatiua sit tenẽda ꝙ Telonia sint & ꝑmaneant: aliqui ꝙ non. aliq ꝙ sint et moderata sint/sic ꝙ de esculentis et poculẽtis nisi negationis causa deferãtur/nihil soluat̃/et alii nũq̃ vltra florenũ de carrata magna vini/vel centũ maldris tritici.Alii vero ꝙ soluantur Telonia vt prius: sed pecunia ad publicũ ærariũ pro publicis negotiis reponatur.Alii ꝙ diuidatur pecunia:et medietas pro principibus et præsidibus/ac iudicibus/alia ad ærariũ publicum.Tales et cõsimiles opiniones quæ verisimiliter excogitari possent publice per ipsos duos recitari debent:et

Litiũ ꝑ sortẽ aut vota diremptio.

si quis aliam addere velit dicẽdo:etiam posset quis sic dicere/vel sic / omnes ille sunt per ordinẽ scribẽdæ sub quæstione/et fiant scedulæ secundũ numerũ consiliariorũ. et detur cuilibet vna scedula: qua habita vnusquisq; i domo per iuramẽtum ꝓstitũ vnam eligat/et alias cum penna et incausto casset lineam grossam per medium eius trahendo/mane conueniant ad cõcilium/et reponat vnusquisq; scedulam in saccum quibus impositis secretarius extrahat vnam post aliã:et sedeat computista.et facta ratione opinio quæ habuerit plura vota:illa electione omniũ melior. debent autem scedulæ omnes esse æquales et manu vnius scriptæ vt præhabitũ est.Similiter fieri debent contendẽtibus pluribus magnis super eodẽ:vt eorũ omnia nomina in scedulis similibus omnibus tradãtur.postq̃ casus bene apertus et intellectus fuerit:et tũc per cõsiliarios nomina omniũ per pennã cassentur/illo saluo cui adiudicãdũ credit

Tractatul⁹ de mõ habilitãdi ingeniũ ad discursum in dubiis.

suo iudicio rẽ de qua ẽ q̃stio.hoc mõ cõcilia remanebũt libera et secreta et erũt digestissima ꝙ singulariter nota. de modo vero habilitãdi ingeniũ ad discursum in dubiis hoc anno tractatulũ collegi:quare hic non insisto/verũ est ꝙ vbi deliberatio cadit super vno tantum affirmatiue vel negatiue simpliciter.ibi non esset incõgruus modus cõcilii dominii Venetiarũ q habent nodulos de pãno laneo/et duo vasa seu vrnas ligneas/ad formam calicum figuram habentes. Inferius vbi pes est calicis

debet esse lignū vacuatum:in quā ptem per canale superius cadant nodi.Est autem vna vrna nigra quæ vocatur nō: alia alba quæ vocatur ita. vnde postq̄ cōsiliarius capit vnū nodū inter pollicē et indicē:et ostendit in aerē aliis/ ne fraus fiat: tūc ī palmā manus eā cadere sinit/et claudit manū. et supius in ipam vrnam albā manū intrudit:et si est illius affirmatiuæ opinionis/mittit cadere nodū p cannā in fundum et nihilominus extrahit manū clausam.et trudit etiā ī aliā vrnā: ne sciri possit opinio eius in quam vrnā piecerit. Si vero nō est opinio eius de affirmatiua:extrahat absq̧ aptione manū/et intrudat in aliā/et ibi dimittat. hoc modo remanet votū secretū.Post hoc effundunt nodi:quia vas inferius infra canale apitur et numerant: et capitur cōclusio ex numero nodorū affirmatiua vel negatiua/secūdum victoriā nūeri vnius vrnæ supra alterius vrnæ numerum. de his artificiis qsq̧ secundū casum et locū cogitare poterit:tali semper pacto/vt libertas iudicii seruet per secretā practicam. — Modus cōcilii Veneti

Cap.XXXIX.

Est cōsequēter ad hoc maxime studendū: vt potestas impii resuscitet/alioq de oībus ordinatis et ordinādis nullus sequetur effectus.vigor legis in coerctione est:coerctionē potētia custodit et exeqtur.qua sublata(quia nitimur in vetitū/et sumus ab adolescētia pni ad malū) legalis censura/et p cōsequens pax et iustitia nō diu psistent.Quū ergo hoc ita fit:oportet vt p reformationē modus ad hoc detur.Quōdā solebāt episcopi/abbates/principes/et comites/secūdū sibi subiectā puinciā et terrā/annua et quotidiana seruitia psonalia et realia impio facere: ex qbus quidā stipendiarii exercitui quotidiano impiali/p defensione Reipub. tenebant/ac etiā ipe impator honestissimū impialem statū gestare solebat.Quo qdē impiali et Reipub.defensorio exercitu deficiēte: periit Respub.multū. Nā oportet quēlibet principē et quālibet etiā vniuersitatē et comitatū:suiipsius in resistendo latrunculis/curā agere.ex quo maximæ impensæ oriunt:et subditi in iis tpa consumētes/labori libere vacare nequeūt. et factæ sunt diuisiones maximæ p oīa loca īperii: et nulla penitus reperitur confidētia. Si vero foret vnus oīm publicus exercitus ad pacē cōseruādā/et ius defendēdū:tot expensæ inutiles ac Reipub.exinanitio nō fieret.Perutile itaq̧ foret huic ordinationi diligentissimā opam dare: vt p annuas cōtributiones moderatas secundū dominia et loca/talis exercitus erigeretur: et vt p ipsum iustitia et pax seruarētur. Posset itaq̧ facile de imperialibus teloniis et gabellis principibus p Repub.cōcessis: cōpetēs portio p statu impii annue reseruari/ et ab oībus teloniis in portione moderata abstrahi.et sic illa vectigalia ac tributa puincialia ad publicū ærariū impiale p exercitu pfato et statu impiali Franckfordiæ reponerent:de qbus ita recollectis in annuo cōcilio/et ratio/et ordinatio fieret in electorū ac aliorū præsentia/ vt oīa iuste et prudēter disponerent.et tunc cessarēt magnæ expensæ:quas hodie principes coacte et inutiliter faciūt. et puinciæ ditarētur et Respub.et imperiū exaltaretur denuo.Tūc possent episcopi vacare spiritualibus et temporalia œconomis cōmittere: et p publicū exercitū omnis tyrānis eliminaretur ab impio.O deus si animus oīm q ista laudāt ferueret in executione :tūc nostris diebus reflorescerel imperiū.sed si ad ista tepidi et nostra cæca cupiditate circūuenti/antiquæ deformatæ cōsuetudini insistemus aliquādiu:absq̧ dubio de sacro imperio et bono statu Reipub.et oīm nostrū breuiter actū erit.Nullus siue ecclesiasticus siue sæcularis/se iure poterit excusare.oīm em̄ bonorū tpalium regimē: ad publicā cōmoditatē primo debet ordinari.vnde Hugo noster excellētissimus saxo/ q de sancto Victore noiatur/in libro de sacramētis/de ecclesiasticis possessionib⁹ dicēs:scri- — Exercitus publice alēdus. — Hugo de sācto Victore Saxo.

bit ipās possessiones nunq̄ a regia potestate posse elongari. quoniā si ratio postula-
uerit/et necessitas illis ipa potestas debeat patrociniū: et illi ipæ possessiones debeāt
in necessitate obsequiū. Sicut enī regalis potestas patrociniū qđ dat alteri nō potest
nō dare: sic ipa possessio ab ecclesiasticis ꝑsonis obtenta ob obsequiū qđ regiæ pote-
stati ꝓ patrocinio debetur/iure negare nō potest. Hæc ille. Possent ad hoc dicta bea-
ti Ambrosii in ep̄la de tradendis basilicis/et aliorum multorū adduci: qbus quū oīa
cū præscriptis cōcordent: breuitatis causa supersedeo. Cap. XL.

NOn est dubiū Rempub. lædētia fieri: præter supiora quæ enumerare lon-
gum esset. Nos scimus ꝙ iudiciarii longi strepitus/in vtroq; tam sæculari
q̄ ecclesiastico iudicio ꝓpter maximā confusionē et litiū immortalitatem
Litium incōmoda. maxima damna Reip. afferūt: et maxime ꝙ causæ in locis vbi exortæ sunt/ac in ꝓ-
priis ꝓuinciis nō finiūtur/et ꝙ ad Romanā curiā etiā minimæ causæ beneficiorum
ita crebriter deferunt/vbi solum maximæ tractari deberent. Sic enī ꝓpter gr̄as ex-
pectatiuas aut vsurpatas collationes beneficiorū/ et ꝓpter lites/omnis sudor etiam
parentū ꝑ filios ad curiā defertur: et nihil reportatur/nisi qđ prius in ꝓuincia habe
Curiæ Romanæ accessio ꝑniciosa batur/puta beneficiolum forte a ꝓpriis ꝑentibus dotatū. et quia passim ꝓmotiones
ad fortunā in curia fiunt: illuc cōfluunt oēs/a teneris annis ibi degentes/et expectā-
tes ditari/ac postponūt studia ac religionū exercitia. deferūt aurū et argentū: et re-
portāt chartas. Et quia canones sanctorū pr̄m nō ita ordinarunt/ ac etiā quoniā ex-
perientia docuit/quantū mali Reipub. ex hoc aduenit: modis oībus reformāda hæc
sunt. Nō moueat quēpiā cōmune dictū: ꝙ sæcularis potentia de hac ecclesiastica or
dinatione ita introducta ex auctoritate Romani pōtificis / siue in collationibus be-
neficiorū/siue gratiis ac litibus se īpedire nō habeat. Si de ecclesiasticis cōstitutioni
bus ad augmētū diuini cultus et ꝓ libertate deo seruiētiū īstitutis nihil īmutare ha
beat laicalis potestas: habet tamē nihilominus ꝓuidere Reipub. illis præfatis semꝑ
saluis: nō deceret quēpiā dicere sanctissimos imꝑatores/q ꝓ bono Reipub. in electio
nibus ep̄orū/et collationibus beneficiorū / et obseruatione religionū multas sacras
cōstitutiones ediderūt/errasse/et ita statuere nō potuisse. immo legimus Ro. ponti
ficē eosdē rogasse: vt cōstitutiones ꝓ cultu diuino/ꝓ bono publico etiā cōtra pecca-
tores/de clero ederent. Et si forte diceret robur oīm illarū cōstitutionū ab approba
tione apostolicæ aut synodicæ auctoritatis dependebat: nolo in hoc insistere / licet
lxxxvi capitula regularū ecclesiasticarū antiquorū imꝑatorū legerim et collegerim
quæ hic inserere suꝑuacuū foret/et multa alia Caroli Magni et ipsius successorū/in
qbus etiā de ipo Ro. pōtifice/ac aliis oībus patriarchis dispositōes/qd de cōsecrādis
ep̄is et aliis caꝑe debeant/īueniant. et tamē nūq̄ repperi/aut papā rogatū vt appro-
baret/vel etiā eapropter: quia si approbatio ipsius īteruenit ligasse legit. bene vt su-
perius quodā loco habetur/aliquos Ro. pōtifices fateri se illas ordinationes venera
ri. vnde posito hoc ita esse/ꝙ illæ imꝑiales ordinationes in ecclesiasticis dispositioni
bus nō habeant plus firmitatis/ nisi inquantū prius in canonibus illæ ordinationes
reperiebant/aut inquantū ꝑ synodos approbent et recipiant: sicut hoc verū esse ꝓ-
batur ex cōmuni vulgatissimo dicto. ꝙ leges nō dedignant sacros canones imitari.
et in cōtradictione seu concursu legis et canonis in ecclesiasticis absq; dubio canon
præfertur. tamē ad hæc si reformatio quæ fieri postulat se ex legalibus antiquis san
ctis statutis ecclesiasticis iuuaret: absq; dubio potestate/et auctoritate nō careret. Il-
las enī constitutiones nemo dubitat canonicis statutis optime cōuenire/ et in nullo
cōtradicere. et vt vno verbo oīa concludā: si piissimus imꝑator cū toto sibi subiecto

concilio necessitates Reipub.cōsiderans/ac diminutionē diuini cultus:et morum deformitatē in omni statu cū causis et occasionibus pōderans/ repeteret sacros canones/ antiquas ac sanctissimas priscorū obseruationes:et quicqd illis obuiaret/siue priuilegia/siue exemptiones/siue introductiones. nōne in collationibus beneficiorū aut litibus vna cū toto suo cōcilio decerneret tollendū esse/et canonibus sanctis strictissime obediendū? Rogo qs Christianus dicere posset/ibi aliqd præter potestatē et auctoritatē attentatū:quādo ꝑ custodia antiquorū canonū/et legalium sacrarū sanctionū ꝑ augmēto diuini cultus/ꝑ bono Reipub.illa fierent? Nō retrahat te imperatorē prudentissimū cuiuscunqꝫ suasio ab hac sancta tua intentione.multi qdē fingunt sub specie bonæ obedientiæ/rōnes coloratas ad defendēdū vias malas/ et ad excusandas excusationes in peccatis.Quærat solus CHRISTVS q est via/veritas/et vita/p vias prm nrorū:et tollant viæ malæ ex cupiditate/ambitione/et auaritia introductæ.vt sic reuiuiscāt canones: sine qb9 pax ecclesiæ seruari nequit/nec religio augmentari.Multa qdem alia regibus incūbunt:maxime adulteria/ furta/parricidia/piuria/rapinas/et consimilia peccata magna cohibere/et de patria expellere/vt dicit sanctus Cyprianus.et habet xxiii.q.v.rex debet cū filibus. Insup deceptiones quæ p cōtractus ac prauitates fiunt vsurarias/p ludos taxillorum/ p monopolia:et hmōi eradicare/ac festa coli facere/ tollere exorbitātias/quæ in expensis nuptiarū ac exequiarū/ac pretiosarū vestium/et similibus fieri solent. et breuiter:cuncta ad bonum publicum redigere.

Impatori q̄ vitia sint extermināda.

Cap.XLI.

SVperiora docuere verā concordantē ecclesiæ harmoniā in recte ordinata præsidētia:quæ ex cōmuni cōsensu et electione exorit/ et libera subiectione oīm aut ptis maioris cōsistere/ ac qꝫ canones et leges tā diuinę q̄ cōmuni oīm cōsensu humaniter/rationabiliter/dictatę: æqssimū mediū viáqꝫ de hac vita trāsitoria ad cœlestē patriā ostendūt. verū quia opa inuidiosi et a principio mēdaciosi diaboli inter sacerdotiū et impium sæpe schismata suscitant/ aut ex disceptatione sup maioritate in potētatu/aut timore perditionis tēporaliū/vel hmōi.Et illa tēpestate feruēte/vt satis oībus ex euāgelio liquet:dissipationē regni diuisione cœpta imminere cōstat/nec iura/nec leges/nec ordinis ecclesiastici cēsurā psistere posse.Erit eapropter oīm orthodoxorū primū et maximū studiū/illæsam vtriusqꝫ potētatus hierarchiā cōcordi vinculo ī alterutrū diu cōseruare.Cogitet itaqꝫ dum hæc instinctu turbatoris pacis/mentibus suggerūtur:ipe primus oīm Ro.pōtifex se ministrū ex humiliatione exaltari:qꝫqꝫ supremus aliorū ministerialem curā habet/nō dñationis imperiū/ac vtrasqꝫ a deo esse potestates/ ac nro gratiæ tpe vere distinctas vt Nicolaus maximus Ro.pōtifex asserit.xcvi.dist.quū ad verum.et idem.xci.dist. ecclesiæ meæ cōfirmat.Cōsideret/ vbinā potentatus Ro.pontificis tantū cōfirmationis in extollentia ac præceptiua subditorū obediētia habeat/sicut imperialis: ad Roma.xiii.Dico de Ro.pōtifice:nō de ipo sacro sacerdotio.etiā textus celebriter de conse.dist.iiii.ac prima colla.in auct.quō oportet epi.in principio.et cōsimilia multa ad minus distinctionē indepēdentē:et qꝫ de sursum vtraqꝫ potestas descēdat/probare videt. et illa fuit oīm antiquorū opinio vera.etsi dubia nouiter exorta sunt ob sinistrū multorū cōplacēdi studiū.repetant vetera: immo si gladii vtriusqꝫ potestatem papa haberet:nō esset adhuc illorū intentio vere ꝓbata/impatorē ab eo dependenter gladii vsum habere. Nullus em̄ negat/reges mūdi diuersos/et varios/et infideles fuisse:quorū regalis potentatus absqꝫ hoc qꝫ supiorē recognosceret/a deo dependebat.a quo(rogo)depēdebat impium Paulo appellante ad cæsarē: aut CHRI

Curādū ne regnū christianorū sic diuisum. Imperiū nō a papa sed a deo.

STO ipm approbãte: dũ iussit ea dari cæsari/quæ eius erant! Nõ potest etiã papa in hoc/se primũ arguere/etiã si gladii potestatẽ haberet/tãq̃ ab eo depẽdeat omnis gladii potestas: dũ recte prædicta/ac alia infinita quæ a nr̃is maioribus nobis relicta sũt/ad mẽtẽ reuocat. Nec exaltat papã impialis spõtanea ꝑpter CHRISTVM humilitatis reuerentia: q eũ nominat et honorat vt prẽm. C. de sum. tri. et fi. ca. l. fi. aut ꝙ passus sit aliquãdiu se in secũda ꝑsona noiari a papa/iuxta c. quã graui de cri. fal. sed potius aduertat: ꝙ humiles impatores catholici/Ro. Pontificẽ scripturis et opibus vt spiritualem prẽm et custodẽ animarũ venerabant. Multo etiã plures scripturæ inuenirent: quõ Ro. põtifex impatores honorare multo ampliori gradu solitus fuerit: vt supius Agathonis papę cũ suo cõcilio ad Cõstantinũ epistola declarat vbi dicitur. Omnes em̃ exigui ecclesiarũ præsules vestri Christiani imperii famuli. et ad hæc nunc sufficiat canon victor. xcvii. dist. Nõ negat impator iuxta c. omnes principes. et c. legebatur de ma. et obe. episcopis vt pr̃ibus obedientiã præstare debere. hoc ita papæ vt aliis sufficiat: immo recordet c. omnis anima. qđ est Pauli de cẽ. ac etiã quãtos honores cõsecutus est ab imperio. Nõne dũ Cõstantinus patriarcha multis annis etiã ex synodali decreto/se vniuersalem et primũ patriarchã ac episcopũ nominaret/impetrãte Bonifacio papa post mortẽ impatoris Mauricii/ ac filiorũ eius: a Foca q imperiũ occupauit/restitui ad primitiuitatẽ apostolica sedes eius decreto legit ad primũ gradũ restituta/iuxta veridicas Pauli Guarnefridi Longobardorũ historiographi tũc viuentis/scripturas. reducat memoriæ quãta magnificentia dona ac defensiones/imminẽte turbatione ecclesiæ/ab impio Ro. ecclesia sit consecuta. et similiter quõ plus. cc. annis post primũ Cõstantinũ tpe Agathonis/de labore corpis victus ei fuit: eo ꝙ pristina ecclesiarũ sustentatio paulatim ꝑ diuersas calamitates deficiendo succubuit. vt hæc in gestis sextæ synodi legunt. et quõ ab illis calamitatibus ab impio fuit releuatus. et sufficiat ei eminentia: qua sol supra lunã/ et anima est sup corpus/absq̃ hoc/ꝙ imperiũ nõ esse nisi ꝑ eũ ab eo dependenter/affirmet. Si regũ et impatorum depositiones ac impii translationes/et cętera forte ad hoc præsumendũ apostolicũ mouerẽt: sciat nisi forte religioni et humilitati obstaret/oibus illis vere et clarissime respõderi posse. et taliter ꝙ forte hæc minime tãtã potestatẽ absq̃ partiũ cõtendentiũ/aut consensu/aut acceptatione in papa: vt papã arguerẽt. nõ defuerunt antiqui q Henricũ quartũ (Basileæ coronatũ ꝑ Romanorũ legatos/ab excõmunicatione Gregorii seu Hildebrãdi defendebant: etiã apostolicæ sedis cardinales ꝑ tunc ac quoddã cõciliũ Romæ ꝑ tunc celebratũ/immo ipa generalis Basiliensis synodus tunc celebrata illa egit de eligendo Honoriũ papã. ꝑpter q̃ Henricus demũ excõmunicatus ꝓnuntiabat. Sic de Frederico secũdo viro vtiq̃ in ecclesia strenuissimo ac fidei ꝓpugnatore/scripta defensoria et fortia inueniuntur. ac etiã de aliis impatoribus: acquieuit sępe põtificibus populus/ad obediẽtię bonũ. Nõ hæc trahatur ad potestatis elationem: nisi vt præhabitũ est ob delictum et peccatum/iuxta c. venerabilem de elec. et de iudi. nouit. Istæ oẽs quæstiones cessent amplius/et sentiamus cũ sanctis veteribus nostris prædecessoribus. Etiã temporalia donata ecclesiæ huic paci nõ præponẽdo: sed potius ad modũ leonis in synodo/ qui Othoni primo (vt præhabitũ est) ei et successoribus perpetue omnia restituit. quia tunc deficiẽte fide/et exorta turbatione/cõueniebat impatorẽ fidei defensorẽ potẽtem esse. Quãdo expedire videbit faciendo/maxime hodie: opportunũ foret/impiũ abundare. deficiente em̃ defensore: videmus quo tendimus. Sufficiat papæ: ꝙ imperium ecclesiæ in omnibus cõpatitur. agit ꝑ eius tutela quæcunq̃ possibilia: et quã-

Paulus Guarnefridus.

tum eius vires sufferūt:nō vi capit/nō repetit donata/sed defendit et nutrit sacer⸗dotiū/quod solum vt dignissimū venerat. ex alio nō debet impator se quocunq͂ ti⸗tulo contra sanctū dei sacerdotiū erigere/ex auct.de nō alie.re.ec.§. si minus coll'.ii. vbi dicitur /imperiū parū a sacerdotio differre : nec ex prætactis aut aliis q̄buscū͂q se illi supnæ ecclesiasticæ potestati æquiparet.Illuminat̄ em̄ imperiū a sacerdotio/si⸗cut luna a sole.licet em̄ luna ita a deo creata sit sicut sol:nō tamē nisi p solem illumi⸗natur.Si omnis ordinatio impialis ad finē p viam rectā tendere debet: et deus finis est/et CHRISTVS via:oportet imperiū a sacerdotio lumē ī semitis suis requirere. nō sunt cuncta illa terrena:quæ accidentaliter sacerdotio ad subsistentiā conferūt per imperiū donata ad æterna quouis modo cōparanda. Nec reputet impator:qui impialium oīm nō dn̄s/sed administrator existit:se maximū q̄d fecisse in nō suis bo⸗nis/ quādo illa ꝓ bono publico iuxta diuinā cōmissionē ad finale diuini honoris au gmentū cōstituit.dn̄i em̄ sunt cardines terræ/ac ipa terra/et plenitudo eius.Sacer⸗dotiū quidē sanctū impio supadditū/tanq̄ vera vitalis anima corpori:summope ve⸗nerandū est.deus em̄ spūs est:qui p mediū sacramentorū/quorū ministri sunt domi ni sacerdotes/tanq̄ p aīas corpori/id est fideli populo gratiose cōiungit/ vt hō sit in deo.Est itaq͂ oīs disputatoria cōmotio ad cōcordiā/pacatis animis/redigenda/et p⸗petuo stabilienda:quia tota ista nostra ecclesia ex corpe et anima/iuxta præfata con stituitur:diuino spū eandē ecclesiam p cōcordiā inhabitante et inspirante/ vt sic ex spiritu diuino/aīa sacerdotali/et corpe fideliū vna oīm fideliū CHRISTI etiā cōcor diter subsistat.rupta vero harmonia ac naturaliter cōcordāte ꝓportiōe(vt notissi mū est)in quolibet viuente:segregat̄ aīa a corpe/præcedente mortali febri/et incura bili infirmitate.¶Nō se Ro.pontifex exaltet inter cūctos dn̄i sacerdotes/existimans alios nihil in executoriali administratione/nisi quātū ipe cōcesserit/posse:sed recor⸗detur pluries lōgo tpe papatū vacasse/sicut post Marcellinū/septē annis.et aliis tem poribus aliquādo duobus.et tamē nō erat inefficax sacerdotiū. et cogitet suā prio⸗ritatē diuina dispositione ꝓ cūctorū ordinata graduatione/et eccl'iæ incōfusa pacis tranquillitate seruanda/quo ad spiritualem potestatē/quæ solum a CHRISTO esse potest:sibi nihil conferre ꝓpter quod se merito exaltet. Consideret etiā/si sacerdo⸗tiū est vt anima vna quæ est tota in toto/et in qualibet eius pte:q͂ tunc executiones potestatū quoad decretā ꝓuinciā secundū plus et minus quū ab extrinseco depen⸗deant/nō diminuūt spiritualē potestatē in se.vnde sicut ipa aīa in pede hominis nō est maior nec minor ꝓpter vitā:quā pedi præstat ipsamet anima quæ in capite vel corde residet.Sic ipe papatus se habet vt anima in capite / et patriarchatꝰ vt anima in auribus vel oculis/et archiepiscopalis dignitas vt anima in brachiis/et episcopa⸗lis vt in digitis:et sic de singulis vsq͂ ad pedes/qui in Repub.rurales designāt.vnde anima eius/vitā præstās:curatū recte figurat. vna est ergo a deo oīm ligandi et sol⸗uendi ac viuificandi potestas:licet illa ex pte membrorū alia et alia/ et maior et mi⸗nor videatur.Deinceps penset Ro.pontifex/tam p ipas diuinas/ q̄ p canonicas san⸗ctiones cōcordiā vitalē ecclesiæ conseruari:quæ quidē oēs radicē vnā in ipa radica⸗li et fontali diuini spiritus et naturali fluxu vires capiūt:ipa quidē proximior et cō uenientior animę sedes est in ipo purissimo sanguine in cordis cētro cōtento:a quo quidē sanguine p oēs arterias totius corpis rectificationis fluxū vitales spiritus ca⸗piūt. Sicut igit̄ ipsæ arteriæ se p totū corpus vndiq͂ p ramos transfundunt ex vno principio/vt p mediū ipsarum vitalis spūs fluat:sic diuinæ sanctiones totū ecclesiæ corpus etiā æque potenter circūeunt dulci/vitaliq͂ strictura ambientes omnia mē⸗

Pōtifex Ro. ne se extollat immodice.

Corpis cōpositio concors.

bra. vnde nullū est membrū siue caput / siue pes / siue in medio eorum existens: quod nō circūeatur p ipsas / ac earū circūfluxione nō intercludatur. Eodē modo venæ quę ab hepate initiū capiūt / et se p totū corpus diffundunt / se ipsis arteriis cōnectētes / ac carne se immergētes: quasi mediū inter carnē et illū subtilissimum sanguinē arteriarū existētes: sunt in hoc corpe Reipu. ecclesiæ canonicæ cōstitutiones synodicæ ī hepate (vbi omnes venæ concurrūt) digestæ. quæ sunt quasi mediū: p qđ ipse carnalis hō ad spirituale vitā dirigitur. Nō ergo blandiatur sibi in corpore ecclesię existens se esse supra / et viuere extra sanctiones canonicas / et earū saluberrimis præceptis nō includi. et sicut puæ venæ certa pticularia mēbra rigātes / nō habent (nisi ad cōmunē fontē cōtinuentur) vigorē viuificatiuū et animæ delatiuū: sic oportet omnia puincialiū ac pticulariū locorū statuta / conformitatē ad cōmunes canones absq̧ cōtradictione habere. et in hac cōsideratione radices in similitudine inuestigari possent de iis: quæ latius superius dicta sunt. ¶ Post hæc imperialis sublimitas cogitet ea: quæ de corpali compactione dicta sunt applicare ad ea / quæ de impio dicta sunt. Nā corpus ex osse / neruo / et carnibus cōnectit. Nerui vero in medio vtriusq̧ naturā sectantes: vnā habent in cerebro (vbi altera rationis sedes est) connexionem cōmunem. et circūeunt oēs corpis artus diuersarū iūcturarū / ad vnitatē vnius corporis stringendo. et istæ sunt leges impiales inter durū et molle in medio cōstitutæ oia cōcorditer colligātes mēbra ad vnū. nec caput impatoris figurā gestās eximit: cū fluant illi nerui oēs a rōnali ac naturali discursu / cui legi nemo supeminet. Cōsiderare itaq̧ habet ipsa suprema capitalis potestas: ne ipsi nerui / aut laxent nimium / aut cōtrahant. immo ipe legislator nō eximitur. vnde Ambro. ad Valentinianū imperatorē / epistola lxxv / dicit. Dedisti leges: ne cui esset liberū aliud iudicare. quod tu præscripsisti aliis: præscripsisti et tibi. leges eñ impator fert: quas prim⁹ ipse custodiat. Hæc ibi. Et est vulgatissimū: patere legem / quam tuipse tuleris. nemo eñ ad obseruationē iniustæ legis obligatur: nemo viuēs a iusto eximitur. quia hincinde totū corpus detrimētū ex hoc pateret. Oportet eñ legē ad formā chordæ sub arcu tēsam esse / nō nimiū: ne rūpatur arcus. nec minus: ne quū laxata sit ferire p sagittā nequeat. Etiā ad hoc aduertere debet / φ sicut nerui ossibus fortiter / etiam putrefacta carne / adhærent: sic patriæ leges quo ad ipm principatū ppetuū / et iura patriæ incorruptibiliter seruari debent. patria quidē recte ossibus dulcedinē medullarē habentibus et multū durabilibus / cōpatur. carnes vero transitoriis hoībus: q sæpe ob mollitiē / ignorantiā / vel infirmitatē / humaniter delinquūt. cū qbus oportet principem vt patrē agere / iā parcendo / iam dispensando / iā puniendo: vt cuiuslibet saluti cōuenit / lege sp firma remanēte. nā si lex in quacūq̧ pte inficitur: morit. sicut si neruus lædit in quacūq̧ corpis pte: totū corpus languescit. Oportet etiā oēm pticularem legē: quæ venis paruis pticularibus compatur / reformare: vt cōmuni legi quæ bono publico puidet / ac etiā fontali legū principio / scilicet rationali et naturali iuri nō obuiet: alioqui morbus ex cōtrarietate illud membrū inuadēs: de facili ppter colligationē totū corpus inficeret. Debet itaq̧ citharœdus rex esse: et q bene sciat in fidelibus cōcordiā obseruare / tam maiores q̄ minores. nec nimis / nec minus extēdere: vt cōmunis cōcordātia p oīm harmoniā resonet. ¶ Sit itaq̧ cura impatori: vt recte ad modū expti medici corpus ī sanitate seruet. vt vitalis spūs recte p pportionabile mediū sibi iungi possit. Nā dū viderit aliquā ex quatuor cōplexionibus excedere a temperamēto vel deficere / et ppterea corpus distēperatū: vel ppter abundātem auaritiosam melancoliā quæ pestes in corpus seminauit varias / vsurā / fraudes

Leges quatenus impatori obseruandæ.

deceptiones/furta/rapinas/et oēs eas artes:q̄bus absq̄ labore cū quadam calliditate deceptoria diuitiæ magnę quærūt.qđ absq̄ lęsione Reip.fieri nequit:vel si ex colericis diffidiis/bellis/discisionibus/et diuisionibus/aut sanguineis pōpositatibus/luxuriis/comessationib⁹/et filibus/aut flegmaticis acediositatibus in cūctis bonis opibus et lucrādi victus causa/et ob patriæ tutelā laboribus corpus torpescere/febrescere/tumescere/vel exinaniri/quærat medelā/et audiat libros et cōsilia ꝑitissimorū quōdam Reip.medicorū.receptā cōficiat.tentet ꝑ gustū/visum/et odoratū:an ne cōuenire loco et tempori possit.si videbit̄ ꝙ sic:cōmendet primo secreto cōcilio suo/scilicet ipis suis dētibus/vt disgregēt et inquirant/an aliq̄d cōfortatiui aut sanatiui in ipsa recepta lateat. si inuenit q̄dem/ea bene attrita/aliquid salutiferi inesse:mittet ad fortius et maius examē maioris cōcilii/scilicet ipsius stomachi:vt digerat̄/depuretur/et purū ab impuro segreget̄.post hoc/depuratū mittat ad cōsistoriū iudicū/scilicet ipm hepar:vt iuxta necessitatē cuiuslibet mēbri ipsa sanatiua medicialis lex distribuatur:et paternā curā in omnibus/et ad omnes ꝑtes et membra exhibeat/iā vnguento dulcoratiuo/iā læsionis abstersiuo/aut cauterio vtendo/ac aliis oībus cōseruatoriis medicinis.et nunq̄ ad abscisionem membri/nisi cū dolore cōpassionis accedat:et tūc quādo alia nō ꝓsunt/et periculum infectionis existit.¶Hæc est summa omniū prætactorū:quā tu inuictissime Impator eo citius appræhendis veritati subnixam:quo tuæ celsitudinis proximā effigiem describit.Age itaq̄ cęsar optime:vt q̄uis nō ad modum doctrinalis influxus ex hoc vacuo oīm magisterio/inepto labore quicq̄ exeri posset:nihilominus tamen ꝓ incitamento studiosorū/ac optimorū tibi assistentiū ingeniorū/aliquando hæc collectio raptim saltem legatur. Sperandū est data sapientibus occasione:inq̄sitio inflammabitur in hac hactenus dormitantibus subtilissimis intellectibus:et sic erecta materia tanq̄ igniculo scintillari:multis ex abditis/prudētia/sapiētia/et omni circūspectione plenis ingeniis successiue et continue afflantibus/ignis inflammescet magnus/q deuoratis exorbitātiis/reductaq̄ in terreno imperio æquitate legali/fortitudinē imperii clarescere faciet cū ꝑpetuo augmento. Cuius felicissimæ rei te omniū patrē nostro æuo principiū/authorēq̄ auidissime expectamus:quod ꝓ tua immortali gloria attentissimo studio fieri ꝓcura princeps clemētissime:vt sit via ad pacē ecclesię/et ad æternā claritatem tibi/et subiectis nostro æuo reficiatur.In laudē CHRISTI regnantis in sæcula bn̄dicti. Amē.

Finit collectio de cōcordātia catholica ex variis veterū approbat[scripturis ad laudem dei omnipotētis:quā ego Nicolaus de Cusa decanus sancti Floriní Cōfluentiæ decretorū doctor minimus/sacro huic Basiliensi cōcilio cū oī humilitate offero/nihil in oībus verū/aut defendēdū ꝓ vero iudicās seu afferens:nisi qđ ipa sancta synod⁹ catholicū et verū iudicauerit/in oīb⁹ ab oīb⁹ orthodoxis corrigi paratus.

Ideae Dei voluntas 185v

Formarum Forma
de posse fol 183v

Albedo 166r

fff.

REVERENDO IN CHRISTO PATRI D.D. DIONYSIO BRICON-
NETO EPISCOPO THOLONENSI IACOBVS FABER STAP. S.D.

Xcellẽtissimi/sine vlla cõtrouersia in omni
disciplinarum genere viri/eminẽtissimiq́;
doctoris/Nicolai Cusæ opera/tua causa sa-
cratissime Antistes: Gymnasii Parisiensis
præla susceperũt. quæ tẽporis interuallo/
ferme octimestri/vt nũc ad te elaborata vi-
des: reddiderũt. Hæc enim illorũ emitten-
dorum vna/ præcipuaq́; ratio fuit (q̃q̃ &
multi alii similiter efflagitabant) q̃ tu ipse
vel auidissime ea percuperes: qui bonorũ
authorũ omniũ cũ latinorũ tum græcorũ
solertissimus es indagator. neq́; vllam bi-
bliopolæ: horũ librorũ/ lectu quidẽ dignis-
simorũ/ aut tuæ dignitati/ aut aliis facere
poterant copiá. Itaq́; voto tuo satisfaciẽs: plurimis satisfecisse videbor. a quibus tibi
gratiæ debebuntur: q̃ tã altas & sublimes tuo optato consecuti fuerint Theoreses.
Et ne videar ex me ipso tantũ opus/tãq́; insignẽ authorẽ magis ex affectu q̃ ex veri-
tate præconiis prosequi velle: operępreciũ existimaui/doctissimi viri Ioãnis Andreæ
et nõ minus veracis/ prius episcopi deinde Cardinalis Aleriẽsis / Cardinalis Cusæ — Aleriensis.
dũ viueret admiratoris/ & ob raras & præclaras dotes obseruatoris ĩmodici: hoc in
loco de titulis Cusæ testimoniũ inserere. Hic enim de egregio patre Cusa loquẽs in
Panegyrico/quẽ in morte ipsius habuit: sic inquit. Quisquis velit scribere facillime — Panegyri-
quod laudet: obuiũ/prõptũq́; inueniet. Vbi tamẽ desinat/aut cui quid præferat de — cus Cusæ.
summis eius meritis vel ornamẽtis: nũq̃ si sapiat/poterit exacte iudicare. Fuit enim
tãta bonitate dũ viueret: vt vir eo melior nũq̃ sit natus. Viciorũ omniũ hostis acer
rimus: atq́; publicus inimicus. Fastus & ambitionis: totus aduersarius. Integritate
animi ĩmutabilis. Honestorũ laborũ in decliui etiã senecta patiẽtissimus. Benefaciẽ-
di & gratificãdi gratiæq́; referẽdæ promptitudine admirabilis. vt natus omnibus
maxime: sibiipsi minime/videretur. Sane tãta omniũ doctrinarum vbertate fuit: vt
quidquid ex tẽpore dicendũ incidisset/tali id semp̃ ille copia dissereret/vt ei solũ fa-
cultati studuisse cẽseretur/vir ipse supra opinionẽ eloquẽs & latinus. Historias om-
neis/nõ priscas modo/sed mediæ tẽpestatis/ tũ veteres tũ recẽtiores memoria reti-
nebat. In disciplinis Mathematicis: eo tẽpore doctior fuit nemo. Ius ciuile & ponti-
ficiũ: recte pureq́; didicerat. & vt ĩmortali atq́; æterna memoria erat: tãq̃ tũc primũ
ex illorũ studiorũ officina prodiisset/memoriter sanctiones & patrũ decreta/ & do-
ctorũ insup̃ sentẽtias recitabat. Philosophię Aristotelicę acerrimus disputator fuit.
Theologiæ vero Christianæ: summus interpres & magister/ & cœlestis arcani an-
tistes sapiẽtissimus. Huius vero celeberrimi viri/plurima extant summi ingenii sui
opera: quæ nullus nõ sũme admirari poterit tãq̃ diuina potiusq̃ humana. Hęc Ale-
riensis. Virũ in primis: supra opinionẽ eloquẽtẽ fuisse & latinũ cõmẽdat. Id ipsum
crediderim: sed eloquẽtia/non tã forensi q̃ Christiana quæ nusq̃ affectata/nusq̃ sub-
sultans/nusq̃ tumens & insolẽter loquẽtẽ efferẽs/sed simplex/nuda/infucataq́; vbiq́; — Cusæ stilus
proserpit/nũq̃ modestiæ terminos excedẽs. Talis est Cusæ stilus/talis est dicẽdi cha-

3221467

racter: in quo potius ĩtelligẽtia q̃ sermonis flos requiri debeat/q̃q̃ nec deest sermo-
nis flos atq; gratia. sed catholicus est potiusq̃ oratorius sermo: & magis theologo/
sancto/supramũdanoq; philosopho accõmodus/q̃ seculari viro ac mũdano/theatra-
liq; põpæ dedito. Sed quid ĩmoror de stilo loquẽs: cũ tuipse sis in hoc/discernẽdi do
ctissimus/& iudicandi peritissimus! At sinamus valere historias/leges/decreta/san-
ctionesq; patrũ/tametsi maximũ habeãt ad actiuã vitã momẽtũ/quæ nullus qui epi
stolas ei9/& de catholica cõcordãtia legerit libros dubitare poterit/ipm plenissime
pcalluisse: magis sane id ĩ eo suspiciẽdũ/magis admirãdũ/q̶ nullũ disciplinæ genus
ad ociũ & cõtẽplationẽ ptinẽs non attigisse videat̃ vberrime. Mathematicas disci-
plinas: nemo eo pfundius penetrauit. Et illa attigere tẽtauit: in quorũ pquisitione
nullus maiorũ nostrũ nõ succubuit/vt quadraturã circuli/chordarũ & sinuũ ratio-
nes/rectæ in curuã/& curuæ in rectã resolutiones/diuisionẽ anguli in quotuis ptes/
et id genus similia: quæ omne æuũ latuerũt. Neq; quisq̃ putet mathematicũ/labo-
riosum sciẽdi genus/inutile eẽ: quãdoquidẽ in eo diuina maxime relucẽt. & quæ qui
ignorauerit: pulcherrimas & dignissimas de deo cõtẽplationes/quas manuductio-
nes/assurrectiones/& diuina paradigmata dicere possum9/ignorare necesse est. vt ex
prĩo doctæ ignorãtię libro/ex coniecturis/& aliis libris agnosci potest: quos ipse vir
diuinus/diuinis anagogis/assurrectionibus/eleuationibusq; p mathematica respsit.
Et quid in Mathematicis solũ Cusam cito! cũ sæcula nostra ingeniis nõ careãt/ma-
thematicorũ ad diuĩa trãsferẽdorũ solertia! Et cũ possẽ plures: vel vnũ hic adduxisse
Cardinalis Adrianus. sufficiat. Nõne Lucas Paciolus/domesticus Reuerẽdissimi Patris & literis excul-
tissimi/Cardinalis Adriani/in libro suo quẽ inscripsit de diuina proportione: ex ra-
Lucas Paciolus. tione lineæ medio extremoq; diuisæ/assurgit ad diuinã vnitatẽ/diuinã trinitatem/
dei incompræhẽsibilitatẽ/ĩmutabilitatẽ/& vbiq; totius præsentiã/totũ esse in toto/
Liber de diuina pportione. totũ in pte/totũ in magno/totũ in paruo/ principiũ oĩm & formã oĩa formãtẽ! ad q̃
cogitãda manuduci: & pulcherrimũ/& felicissimũ ẽ. Tu vero Sapientissime præsul
cũ sis Rhomæ: quotidie virũ cõuenire potes/qui tibi maiora sacræ matheseos my-
Linea: mediũ / et duo extrema habens. steria feliciter aperiet. Mathesis igitur magna est: sed tũ maxime cũ modus ad diui-
na surgẽdi nõ abest. Verũ omniũ maxima theologiæ cognitio: in qua (vt supra te-
status est veridicus & doctissimus Aleriẽsis) vir diuinus Cusa/sũmus fuit interpres
et magister/& cœlestis arcani antistes sapiẽtissimus. Enĩuero triplicẽ cõperio theo
Theologia triplex. logiã. Primã & sũmã: intellectualẽ. Secũdã & mediã: rationalẽ. Tertiã ac infimã: sen-
sualẽ/ac imaginariã. Prima: in pace veritatẽ indagat. Secũda: aperto marte/rationis
via ex veris falsum expugnat. Tertia: in insidiis ex quibuslibet etiã falsis/ verũ oppu
gnare nititur. In prima: lux maior/minorẽ offundit. In secũda: lumẽ/tenebris oppo-
nitur. In tertia: tenebræ lumini. Prima: in silẽtio docet. Secũda: in sermonis mode-
stia. Tertia: in multiloquio pstrepit. Prima sursum habitãs/si quãdo demittit oculũ:
id facit/vt ex ĩmis rursum sibi reparet ascẽsum. Secũda: aliis rationis fulta/media lu-
minis inhabitat loca. Tertia: quasi humi repẽs obscuritatibus inuoluitur/ & variis
obruitur phantasmatũ tenebris. Primæ: lucis ĩmẽsitas tenebræ/ cuius ignoratio po
tior est sciẽtia. Secũdæ: finitũ lumen/lumẽ est/cuius sciẽtia pcipua possessio. Tertiæ:
tenebræ lumen apparẽt/estq; huius partis opinio/sciẽtia/& multo magis illa ignora
tione deterior. Quorsum hæc! Vt intelligas sapiẽtissime pater Theologiã Cusæ ad
primã illã intellectualẽ theologiam/totã pertinere: & qua nulla magis iuuamur ad
Theologia Cusæ. sacra Dionysii Ariopagitæ adyta/& eorum qui generosius/augustius/& sublimius
de deo philosophati sunt dicta conquirenda. Quamobrẽ in recognitione & emis-

3221467

ſione horũ diuinorꝫ librorũ: non tibi ſoli me gratificatũ putauerim (et ſi tibi gratificãdo: mihi ſatiſſactũ eſſet) ſed & omnibus qui altiore/ſacratiore/ac diuiniore ſunt mẽte. & pſertim ſummis diuinarũ rerũ moderatoribus/ſummis eccleſiæ columnis/ Cardinibus orbis/ſanctæ ſedis apoſtolicæ cõſeſſoribus: de quorꝫ ſacro cœtu & altiſſimo ordine/olim horũ operũ author/omni ſeculo nominabilis/Cuſa fuit vnus. quos quotidie vides: quos colis/quos obſeruas. Inter quos ſanctiſſimus LEO. X. vt ſũmo põtificatus honore decoratus: ita omni literatura & virtutis ſplendore pęminens/ tanq̃ ſol inter ſua ſydera fulget. Quis igitur temerarius auſit tanto authori/ tantis operibus maledica lingua detrahere: quæ tãtos/tã potẽtes/ tãqꝫ eminẽtes habitura ſunt vindices? Venerentur igitur omnes: detrahat nemo. Et certe nemo detrahet: niſi quẽ inuidia pręcordia rodẽs fecerit iudicio pcipitẽ/& temerariũ iudicẽ. aut cuius nõ aliter q̃ oculus æger lumine ſolis: hebetior mens harũ altiſſimarũ theoriarũ luce ſupata cęcutierit. Suſcipe igitur hos noſtros ĩ tã digni operis recognitionibus labores/tã grato animo: q̃ multis cupimus eos ad CHRISTI æterni dei gloriã profuturos. In quo tu lõge obſeruãde Præſul perenniter Vale. Ex Pariſienſi Academia Anno eiuſdem CHRISTI Dei Saluatoris noſtri. MDXIIII.

Cardinales

LEO. X.

QVI ADIVTORES FVERE: VT HI LIBRI IN LVCEM EMITTERENTVR.

¶ Operæpretium duximus eos in frõte indicũ ponere: a quibus ad hos Cuſæ libros emittendos/auxilia ſuſcepimus. qbus non ſolus gratias debeo: ſed omnes qui ex horum librorum grata lectione/fructum ſunt percepturi. non igitur ii tacendi erant: qui in omnes beneficia contulere.

Coadiutores operis edendi.

Primo: a Germanorum diligentia hos pridem coimpreſſos accepimus.

Germani.

De docta ignorantia.	libros	tres.
Apologiæ doctæ ignorantiæ.		vnum.
De coniecturis.		duos.
De filiatione dei.		vnum.
De geneſi.		vnum.
Idiotæ.		quatuor.
De viſione dei.	*	vnum.
De pace fidei.		vnum.
Cribrationis Alchoran.		tres.
De ludo globi/		duos.
Compendium.	*	vnum.
Dialogum de poſſeſt.		vnum.
De beryllo.		vnum.
De dato patris luminũ.		vnum.
De quærendo deum.	*	vnum.
De venatione ſapientiæ.		vnum.
De apice theoriæ.		vnum.
Contra Bohemos epiſtolas.		quatuor.
De reparatione Calendarii.		vnum.
De mathematicis complementis.		vnum.
De mathematica perfectione.		vnum.

COADIVTORES OPERIS AEDENDI.

Sequētes ab aliis accepimus/& nūq̄ hactenus Chalcographorū prelis cōmissi fuere.

Beatus rhenanus. Grego. Ruschius.

¶De deo abscondito dialogum:a Charissimo nostro & diligentissimo literarū perquisitore Beato Rhenano Germano. et R.P.D. Gregorio Ruschio Carthusio Friburgensi dono accepimus.

¶Dialogum de annunciatione ex Rhomana libraria Sixti & summorū pōtificum.

Ioannes Solidus. Petrus Meriel Ioannes Calceator.

¶Excitationū libros decem ex vrbe Rhoma ab amicissimis meis Ioanne Solido Polono Cracouiensi/artium & iuris pōtificii doctore/ & Petro Meriele doctis. Gallo. Quæ excitationes : extractiones sunt a duobus magnis voluminibus Sermonum Cardinalis Cusę. Sed ideo excitationes dictæ:q̄ ingenia nō parū expergefaciant ad Cusæ nouū philosophandi modum/nec modicam in expergefaciendo animo ad diuina/continent pietatem.

¶Coniecturam de nouissimis diebus:a Ioanne Calceatore Theologo doctore/ & R.P.D.Gregorio Ruschio germanis ex Friburgo.

Ioannes Capnion.

¶Epistolam ad Rhodericum & duas sequentes de vsu cōmunionis ad Bohemos : a Beato Rhenano. Quas arbitror eum obtinuisse a Ioāne Capnione Phorcensi legū doctore/omnium literarum/& trium linguarum peritissimo.

¶Correctionem tabularum Alphonsi.

¶De geometricis transmutationibus.

Iacobus Faber Dauētriensis.

¶De Arithmeticis cōplementis.Hos tres dono accepi a Iacobo Fabro Dauentrīēsi viro amico & doctissimo.

Omnisanctus Vassarius.

¶Commentarios in libros de geometricis trāsmutationibus/de arithmeticis complementis/de mathematicis complementis/ & in de mathematica perfectione: concinnauit accurate/petitionibus nostris acquiescēs/deuotus frater & amicus noster Omnisanctus Vassarius religiosus cœnobii Liuriacensis/ordinis canonicorum regulæ sancti Augustini.post diuina expleta officia/& altiores grauioresq̄ curas/nōnunq̄ relaxandi animi gratia mathematicis exercitationibus aliquantulum operæ tribuēs:vt alacrior ad diuina p̄ sua & fratrū suorū sancta cōsuetudine resurgeret.

Nicola9 moranus.

¶Complemētū theologicum:a Nicolao Morauo/optimo/ doctissimo/ fidelissimoq̄ sacerdote/ex Nuremberga.

Gaspar Vesthusenn9. Quilia. Vesthusennus

¶Catholicę cōcordātię libros tres:a D.Gaspare Vesthuséno pōtificii iuris doctore/ et D.Quiliano amicissimo nostro doctissimoq̄ fratre eius. Germanis ex Mogūtia.

Michael humelbergi9. Iodocus badius. Michael pōtanus. Ludouic9 fidelis.

¶Tres illos libros recognouit doctis.artiū doctor & sacris pontificii iuris sanctionibus insignitus Michael Humelbergius germanus.Cudit hæc omnia Parisiis elimatissime Iodocus Badius Ascensius.Recognouerūt in officina Michael Pontanus et Ludouicus Fidelis:vterq̄ disciplinarum Cusæ studiosissimus.

Hos vero sex q̄ subnotāt/ab eodē Cusa cōpositos:nusq̄ hactenus reperire potui. Rogamus autē si qui eos habuerint: ad nos nō ingratos futuros mittere dignētur.

1 Directorium speculantis.
2 Dialogum de non aliud compositum Rhomæ.
3 Librum de figura mundi compositum in ciuitate veteri.
4 Librum de æqualitate:nisi sit is qui habetur 2 volumine.Folio.15.
5 Librum inquisitionis Veri et Boni.
6 Tabulas Persicas in latinum ex græco reductas.

G G III ✓

3221467

REVERENDO IN CHRISTO PATRI D.D. DIONYSIO BRICONNETO EPISCOPO THOLONENSI IACOBVS FABER STAP. S.D.

Xcellētissimi/sine vlla cōtrouersia in omnī
disciplinarum genere viri/eminētissimiq̨
doctoris/Nicolai Cusæ opera/tua causa sa-
cratissime Antistes: Gymnasii Parisiensis
præla susceperūt. quæ tēporis interuallo/
ferme octimestri/vt nūc ad te elaborata vi-
des:reddiderūt. Hæc enim illorū emitten-
dorum vna/ præcipuaq̨ ratio fuit (q̃q̃ &
multi alii similiter efflagitabant) q̨ tu ipse
vel auidissime ea percuperes: qui bonorū
authorū omniū cū latinorū tum græcorū
solertissimus es indagator. neq̨ vllam bi-
bliopolæ:horū librorū/ lectu quidē dignis-
simorū/ aut tuæ dignitati/ aut aliis facere
poterant copiā. Itaq̨ voto tuo satisfaciēs:plurimis satisfecisse videbor. a quibus tibi
gratiæ debebuntur: q̨ tā altas & sublimes tuo optato consecuti fuerint Theoreses.
Et ne videar ex me ipso tantū opus/tāq̨ insignē authorē magis ex affectu q̃ ex veri-
tate præconiis prosequi velle:operæpreciū existimaui/doctissimi viri Ioānis Andreæ
et nō minus veracis/ prius episcopi deinde Cardinalis Aleriēsis / Cardinalis Cusæ Aleriensis.
dū viueret admiratoris/& ob raras & præclaras dotes obseruatoris īmodici:hoc in
loco de titulis Cusæ testimoniū inserere. Hic enim de egregio patre Cusa loquēs in
Panegyrico/quē in morte ipsius habuit:sic inquit. Quisquis velit scribere facillime Panegyri-
quod laudet:obuiū/prōptūq̨ inueniet. Vbi tamē desinat/aut cui quid præferat de cus Cusæ.
summis eius meritis vel ornamētis:nūq̃ si sapiat/poterit exacte iudicare. Fuit enim
tāta bonitate dū viueret:vt vir eo melior nūq̃ sit natus. Viciorū omniū hostis acer
rimus:atq̨ publicus inimicus. Fastus & ambitionis:totus aduersarius. Integritate
animi īmutabilis. Honestorū laborū in decliui etiā senecta patiētissimus. Benefaciē-
di & gratificādi gratiæq̨ referēdæ promptitudine admirabilis. vt natus omnibus
maxime:sibiipsi minime/videretur. Sane tāta omniū doctrinarum vbertate fuit:vt
quidquid ex tēpore dicendū incidisset/tali id semp ille copia dissereret/vt ei solū fa-
cultati studuisse cēseretur/vir ipse supra opinionē eloquēs & latinus. Historias om-
neis/nō priscas modo/sed mediæ tēpestatis/ tū veteres tū recētiores memoria reti-
nebat. In disciplinis Mathematicis:eo tēpore doctior fuit nemo. Ius ciuile & ponti-
ficiū:recte pureq̨ didicerat. & vt īmortali atq̨ æterna memoria erat:tāq̃ tūc primū
ex illorū studiorū officina prodiisset/memoriter sanctiones & patrū decreta/ & do-
ctorū insup sentētias recitabat. Philosophię Aristotelicę acerrimus disputator fuit.
Theologiæ vero Christianæ: summus interpres & magister/ & cœlestis arcani an-
tistes sapiētissimus. Huius vero celeberrimi viri/plurima extant summi ingenii sui
opera:quæ nullus nō sūme admirari poterit tāq̃ diuina potiusq̃ humana. Hęc Ale-
riensis. Virū in primis: supra opinionē eloquētē fuisse & latinū cōmēdat. Id ipsum
crediderim:sed eloquētia/non tā forensi q̃ Christiana quæ nusq̃ affectata/nusq̃ sub-
sultans/nusq̃ tumens & insolēter loquētē efferēs/sed simplex/nuda/infucataq̨ vbiq̨ Cusæ stilus
proserpit/nūq̃ modestiæ terminos excedēs. Talis est Cusæ stilus/talis est dicēdi cha-

racter: in quo potius itelligētia q̄ sermonis flos requiri debeat/q̄q̄ nec deest sermo-
nis flos atq̧ gratia. sed catholicus est potiusq̄ oratorius sermo: & magis theologo/
sancto/supramūdanoq̧ philosopho accōmodus/q̄ seculari viro ac mūdano/theatra-
liq̧ pōpæ dedito. Sed quid imoror de stilo loquēs: cū tuipse sis in hoc/discernēdi do
ctissimus/& iudicandi peritissimus! At sinamus valere historias/leges/decreta/san-
ctionesq̧ patrū/tametsi maximū habeāt ad actiuā vitā momētū/quæ nullus qui epi
stolas ei⁹/& de catholica cōcordātia legerit libros dubitare poterit/ipm plenissime
pcalluisse: magis sane id i eo suspiciēdū/magis admirādū/q̧ nullū disciplinæ genus
ad ociū & cōtēplationē ptinēs non attigisse videat̃ vberrime. Mathematicas disci-
plinas: nemo eo pfundius penetrauit. Et illa attigere tētauit: in quorū pquisitione
nullus maiorū nostrū nō succubuit/vt quadraturā circuli/chordarū & sinuū ratio-
nes/rectæ in curuā/& curuæ in rectā resolutiones/diuisionē anguli in quotuis ptes/
et id genus similia: quæ omne æuū latuerūt. Neq̧ quisq̄ putet mathematicū/labo-
riosum sciēdi genus/inutile eē: quādoquidē in eo diuina maxime relucēt. & quæ qui
ignorauerit: pulcherrimas & dignissimas de deo cōtēplationes/quas manuductio-
nes/assurrectiones/& diuina paradigmata dicere possum⁹/ignorare necesse est. vt ex
prio doctæ ignorātię libro/ex coniecturis/& aliis libris agnosci potest: quos ipse vir
diuinus/diuinis anagogis/assurrectionibus/eleuationibusq̧ p mathematica respsit.
Et quid in Mathematicis solū Cusam cito! cū sæcula nostra ingeniis nō careāt/ma-
thematicoꝝ ad diuīa trāsferēdoꝝ solertia! Et cū possē plures: vel vnū hic adduxisse

Cardinalis Adrianus. Lucas Paciolus. Liber de diuina pportione. Linea: mediū / et duo extrema habens. Theologia triplex.

sufficiat. Nōne Lucas Paciolus/domesticus Reuerēdissimi Patris & literis excul-
tissimi/Cardinalis Adriani/in libro suo quē inscripsit de diuina proportione: ex ra-
tione lineæ medio extremoq̧ diuisæ/assurgit ad diuinā vnitatē/diuinā trinitatem/
dei incompræhēsibilitatē/imutabilitatē/& vbiq̧ totius præsentiā/totū esse in toto/
totū in pte/totū in magno/totū in paruo/ principiū oīm & formā oīa formātē: ad q̄
cogitāda manuducit: & pulcherrimū/& felicissimū ē. Tu vero Sapientissime præsul
cū sis Rhomæ: quotidie virū cōuenire potes/qui tibi maiora sacræ matheseos my-
steria feliciter aperiet. Mathesis igitur magna est: sed tū maxime cū modus ad diui-
na surgēdi nō abest. Verū omniū maxima theologiæ cognitio: in qua (vt supra te-
status est veridicus & doctissimus Alerięsis) vir diuinus Cusa/sūmus fuit interpres
et magister/& cœlestis arcani antistes sapiētissimus. Enīuero triplicē cōperio theo
logiā. Primā & sūmā: intellectualē. Secūdā & mediā: rationalē. Tertiā ac infimā: sen-
sualē/ac imaginariā. Prima: in pace veritatē indagat. Secūda: aperto marte/rationis
via ex veris falsum expugnat. Tertia: in insidiis ex quibuslibet etiā falsis/ verū oppu
gnare nititur. In prima: lux maior/minorē offundit. In secūda: lumē/tenebris oppo-
nitur. In tertia: tenebræ lumini. Prima: in silētio docet. Secūda: in sermonis mode-
stia. Tertia: in multiloquio pstrepit. Prima sursum habitās/si quādo demittit oculū:
id facit/vt ex imis rursum sibi reparet ascēsum. Secūda: alis rationis fulta/media lu-
minis inhabitat loca. Tertia: quasi humi repēs obscuritatibus inuoluitur/ & variis
obruitur phantasmatū tenebris. Primæ: lucis imēsitas tenebræ/ cuius ignoratio po
tior est sciētia. Secūdæ: finitū lumen/lumē est/cuius sciētia pcipua possessio. Tertiæ:
tenebræ lumen apparēt/estq̧ huius partis opinio/sciētia/& multo magis illa ignora
tione deterior. Quorsum hæc! Vt intelligas sapiētissime pater Theologiā Cusæ ad

Theologia Cusæ.

primā illā intellectualē theologiam/totā pertinere: & qua nulla magis iuuamur ad
sacra Dionysii Ariopagitæ adyta/& eorum qui generosius/augustius/& sublimius
de deo philosophati sunt dicta conquirenda. Quamobrē in recognitione & emis-

sione horū diuinoꝝ librorū: non tibi soli me gratificatū putauerim(et si tibi grati-
ficādo: mihi satisfactū esset) sed & omnibus qui altiore/sacratiore/ ac diuiniore sunt
mēte. & pſertim summis diuinarū rerū moderatoribus/summis ecclesiæ columnis/
Cardinibus orbis/sanctæ sedis apostolicæ cōsessoribus: de quoꝝ sacro cœtu & altis- Cardinales
simo ordine/olim horū operū author/omni seculo nominabilis/Cusa fuit vnus. quos
quotidie vides: quos colis/quos obseruas. Inter quos sanctissimus LEO.X. vt sūmo LEO.X.
pōtificatus honore decoratus: ita omni literatura & virtutis splendore ꝑeminens/
tanq̄ sol inter sua sydera fulget. Quis igitur temerarius ausit tanto authori/ tantis
operibus maledica lingua detrahere: quæ tātos/tā potētes/ tāq̄ eminētes habitura
sunt vindices! Venerentur igitur omnes: detrahat nemo. Et certe nemo detrahet:
nisi quē inuidia pręcordia rodēs fecerit iudicio ꝓcipitē/& temerariū iudicē. aut cu
ius nō aliter q̄ oculus æger lumine solis: hebetior mens harū altissimarū theoriarū
luce supata cęcutierit. Suscipe igitur hos nostros ī tā digni operis recognitionibus
labores/tā grato animo: q̄ multis cupimus eos ad CHRISTI æterni dei gloriā pro
futuros. In quo tu lōge obseruāde Præsul perenniter Vale. Ex Parisiensi Academia
Anno eiusdem CHRISTI Dei Saluatoris nostri. MDXIIII.

QVI ADIVTORES FVERE: VT HI LIBRI IN LVCEM EMITTERENTVR.

¶ Operæpretium duximus eos in frōte indicū ponere: a quibus ad hos Cusæ libros Coadiutores operis edendi.
emittendos/auxilia suscepimus. qbus non solus gratias debeo: sed omnes qui ex ho-
rum librorum grata lectione/fructum sunt percepturi. non igitur ii tacendi erant:
qui in omnes beneficia contulere.

Primo: a Germanorum diligentia hos pridem coimpressos accepimus. Germani.

De docta ignorantia.	libros	tres.
Apologiæ doctæ ignorantiæ.		vnum.
De coniecturis.		duos.
De filiatione dei.		vnum.
De genesi.		vnum.
Idiotæ.		quatuor.
De visione dei.	*	vnum.
De pace fidei.		vnum.
Cribrationis Alchoran.		tres.
De ludo globi/		duos.
Compendium.	*	vnum.
Dialogum de possest.		vnum.
De beryllo.		vnum.
De dato patris luminū.		vnum.
De quærendo deum.	*	vnum.
De venatione sapientiæ.		vnum.
De apice theoriæ.		vnum.
Contra Bohemos epistolas.		quatuor.
De reparatione Calendarii.		vnum.
De mathematicis complementis.		vnum.
De mathematica perfectione.		vnum.